5

CODEX THEODOSIANVS CVM PERPETVIS COMMENTARIIS IACOBI GOTHOFREDI

Viri Senatorij & Iuriſconſulti huius ſæculi eximij.

PRÆMITTVNTVR CHRONOLOGIA ACCVRATIOR, Cum Chronico Hiſtorico, & Prolegomena:

Subijciuntur Notitia Dignitatum, Proſopographia, Topographia, Index Rerum, & Gloſſarium Nomicum.

OPVS POSTHVMVM;

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM, recognitum & ordinatum ad vſum CODICIS IVSTINIANEI,

OPERA ET STVDIO ANTONII MARVILLII ANTECESSORIS Primicerij in Vniuerſitate Valentina.

TOMVS QVINTVS.

LVGDVNI,

Sumptibus IOANNIS-ANTONII HVGVETAN, & MARCI-ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXV.

Cum Priuilegiis S. Cæſ. Maieſt. & Regis Chriſtianiſſimi.

IN HOC TOMO
TRES LIBRI CONTINENTVR.

Libro Decimotertio agitur de variis Profeſsionibus, Negotiatoribus ſcilicet, Profeſſoribus, Medicis, Artificibus, Nauiculariis, de Cenſu.

Libro Decimoqvarto agitur de iis quæ pertinent ad præcipuas vrbes in Orbe Romano (puta Romam Conſtantinopolim, Alexandriam & alias) de Corporatis, Politiâ & Priuilegiis.

Libro Decimoqvinto agitur de Operibus & Ornamentis publicis, de Voluptatibus & Spectaculis, Ludiſque publicis, de Pace publica tuenda.

Priuilegium

Priuilegium S. Cæsareæ Maiestatis.

LEOPOLDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenores præsentium Vniuersis: Quod cùm syncerè Nobis dilecti. IOANNES-ANTONIVS HVGVETAN, & MARCVS-ANTONIVS RAVAVD, bibliopolæ Lugdunenses humillimè nobis exposuerint, quemadmodum CODICEM THEODOSIANVM *in sex Tomos distinctum cum notis & commentariis* IACOBI GOTHOFREDI *in folio*, propriis expensis typis committere, inque publicum edere constituerint quidem: vereantur autem ne quorumdam inuidiâ eadem opera alibi recudentium, impendij & laboris sui fructu frustrentur; ideoque Nobis demissimè supplicarunt, quatenus indemnitati suæ consulere, seque Priuilegio nostro Cæsareo ea super clementer præmunire dignaremur. Nos attento eo supplicantium laudabili, inque bonum publicum redundanti studio, eorumdem iustis precibus benigne annuerimus. Qui proinde omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopœis, aliisque quibuscunque negotiationem & rem litterariam exercentibus distinctè atque serio mandamus, inhibemus & vetamus, ne quisquam eorum Codicis Theodosiani Tomos seu opera intra sex annorum spatium, à prima editionis die numerandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumque ac ditionum nostrarum hæreditariarum finem simili aut alio quouis typo vel formâ, siue in toto, siue in parte recudere, vel alibi recudendum dare, alibive impressum, apportare, venundare, vel distrahere clam vel palam, citra voluntatem, & absque illorum HVGVETAN & RAVAVD consensu & licentiâ præsumat. Si quis vero secus faciendo Priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum violare aut transgredi ausus fuerit, eum non modo huiusmodi libris perperam quippe recusis & adductis (quos quidem prædicti HVGVETAN & RAVAVD vbicúmque deprehensos, siue propria authoritate, siue Magistratus auxilio, sibi vendicare poterunt) de facto priuandum; sed & pœna insuper decem marcarum auri puri, Fisco nostro Cæsareo & fraudis vindici ex æquo pendenda, omni spe veniæ sublata decernimus mulctandum: dummodo tamen quaterna prædicti Codicis Exemplaria ad Cancellariam nostram Imperialem Aulicam transmittantur, ac in fronte Priuilegium hoc nostrum Cæsareum impressum exhibeant. Mandamus ergo vniuersis nostris & sacri Imperij, Regnorumque & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut præeminentiæ existant, tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, præsertim vero iis qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel Superiorum suorum nomine, & loco iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam Priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè ac impunè transgredi, aut violari patiantur, quin potius contumaces quos compererint, præscripta pœnâ plecti, aliisque modis idoneis coërceri curent; quatenus & ipsi eandem mulctam pendere noluerint. Harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum sigilloque nostro Cæsareo munitarum, quæ dabantur in ciuitate nostra Vienna, die decima tertia mensis Nouembris, Anni millesimi sexcentesimi sexagesimi quarti: Regnorum nostrorum Romani Septimo, Hungarici Decimo, Bohemici vero nono.

LEOPOLDVS.

VVildericus Baro de VValdendorf V. Cancellarius.

Ad mandatum Sac. Cæsareæ Majestatis proprium.

REINERVS SCHRODER.

Summa Priuilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est LVDOVICI XIV. Franciæ & Nauarræ Regis Priuilegio, ne quis in Regno ipsius intra duodecim proximos annos ab hac impressione numerandos, excudat, vendat aut excudendum aut vendendum curet librum qui inscribitur, CODEX THEODOSIANVS cum notis & commentariis IACOBI GOTHOFREDI citra dicti GOTHOFREDI voluntatem. Ne quis item ex Regis subditis librum eundem extra Regni fines excudendum curet aut excusum vendat, sub pœna confiscationis librorum, & aliis contra delinquentes expressis in diplomate dato Parisiis die vigesima sexta mensis Iunij, Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

Ex mandato Regis Signatum, IVSTEL.

IVS prædicti Priuilegij Regij concessum est IOANNI-ANTONIO HVGVETAN & MARCO-ANTONIO RAVAVO Bibliopolis Lugdunensibus mediatè ab hæredibus defuncti D. IACOBI GOTHOFREDI iuxta pacta super id inita.

Prima hæc editio excudi desiit prima die Aprilis 1665.

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI
LIBER DECIMVSTERTIVS.

QVO AGITVR DE DVOBVS.

I. De variis PROFESSIONIBVS: Negotiatoribus, ſcilicet Medicis, Profeſſoribus, Artificibus, Nauiculariis.
II. De CENSV.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE LVSTRALI CONLATIONE.

TITVLVS I.

XI. COD. IVST. *De luſtralis auri collatione*, Quo *Titulo* abſunt omnes *huius Tituli* Conſtitutiones: vtpote ſublata hâc collatione ab Anaſtaſio, teſte Euagrio, & Zonara.

Præter *huius Tituli* leges, aliæ inſuper de Luſtrali Collatione plures *hoc Codice* occurrunt: purà *lex* 2.3.9.*ſup. de Veteranis l.*3.*ſup. de teſtimoniali: Lex* 3.*ſup. de commun. Conc. lex* 50.72.*ſup. de Decurion. l. vlt. inf. de excuſ. Artificum: l.*29.*de ſuſceptorib. l.*8.10.14.15.*inf. de Epiſcop.*

Item obſerua *Quinque l ges* hoc titulo ad *Eccleſiaſticam* Hiſtoriam pertinere: purà *l.* 1.4 5.11.16.

PARATITLON.

LVSTRALIS CONLATIO, *Rubr.* ſeu luſtralis auri collatio, *l* 20.21. luſtralis penſionis collatio, *l.* 17. luſtralis auri de penſio, *l* 11.17. functio Auraria, *l.* 11.13.18.19. *h. t.* & Valent. *Nouella inter Theodoſ.* 27. penſio Auraria, *l.* 3. *ſup. de teſtimoniali ex Tribun.*

& protector. l.36. inf. de Episcop. Auraria simpliciter *lege 29. sup. de suscept.* auri atque argenti indictio, *l.7. h. t.* & *l.72.sup.de Decurion.* inlatio, *l.15.* oblatio, *l.7.8.* pensitatio. *l 9.* præbitio, *l.1.* reditus, *l.9. sup de Veteranis:* & simpliciter conlationis obsequium, *l 1* necessitas, *l.7.17.* functio, *l.20.21.* pensitatio, *l.5.* præstatio, *l.10.13.* erat vectigal, *l 20.h.t.* & *l 3. sup de immun. conc.* erogationi publicæ iuuandæ, *l.6.* iuuandæ Reipublicæ, *l.6.* Quod indicebatur, *l.4.6.9.* Negotiatoribus, *l 1.3.4 5.9.10.12.15.16.17.18. h t.* & *d.l 3. sup de testimon.* & *l.15. inf.de Episcop.* & *l.50 72. inf. de Decurion.* qui negotiationis seu transferendarum mercium curam habebant, *l.3. sup. de immunit. concessa:* mercatoribus, *l.6.7.9.11. & vltim h. t.* & *l.72. sup. de Decurion.* negotiationem exercentibus, *l.8. infr. de Episcopis*, qui pecuniam habebant in conuersatione, *d.l.72.* quorum alia synonyma repetenda ex *l.2.4.5.6.9 10.12. 14.16.18.19 h.t.* & *l.16. infr.de Nauicul.* (vnde & sors negotiationis dicitur *l.10. h. t.* negotiatorum munia & pensitatio, *l.15. infr. de Episcop.* negotiatorum conlatio, *l.vlt. inf.de excusat. artificum:* negotiatorum dispendium, *l.10 inf de Episcop.* (Item iis indicebatur seu incumbebat, qui fœnori studentes crescentis in dies pecuniæ accessione lætantur, *l.18* Denique fuerunt & res quædam huic muneri obnoxiæ, apud quemcumque possessorem eæ essent, *l.vlt.h.t.*

¶ At non etiam hæc collatio incumbebat Curiis vel Ordinibus ciuitatum, *l.4.& 17. h. t.* & *l.50.inf.de Decurion.* Neque Rusticanis, colonis hominibus, siue Principis, siue priuatorum, Potiorum, Senatorum, omnibúsque aliis, qui siue per se, siue per alios innocenti industria, *l.12.* vernacula, *l 13.* id est, fructus domesticus suis possessionibus innatos, *d.l.12.* eáque quæ in his terris quas incolunt atque in eodem rure gignuntur, *l.3.* quæque Annus tulerit, *l.8.* quæ in eorum agris gigni solent, *l.10.* simpliciter vendunt, *l.12.* distrahunt, *d.ll.* quia hi non tam mercatorum loco haberi debent, quàm solertium strenuorúmque dominorum, *l.6 h.t* Item non Artificibus, putà Pictoribus, qui ea in mercibus habebant quæ erant propria artis ipsorum, *l.vlt. inf.de excusat artific.* Et iis qui manu victum rimantur aut tulerant, putà figulis, fabris: *l.10.*

Publicum cæteroquin hoc negotiatorum omnium munus erat, *l.12.14.* quo omnes Negotiatores tenebantur, *l 9.11.18.19.* omnium regionum, omnium dignitatum, *l.6* etiam Decuriones mercantes, *l.4 h.t.* & *l.50.& 72.inf.de Decurion* etsi ad domum Principis eiúsque sororum pertinentes, *l.5.* & *l.vlt.h.t.* etsi Ecclesiastici seu Clerici, *l.1.5.16.* etsi potiorum homines vel potiores ipsi, *l.5.* etsi militares, *l.13.* (excepto casu, *l.1.sup de immun concessa:*) etsi ex fiscalibus corporibus veluti conchylioleguli, *d.l.9.* Non tantùm in claris vrbibus, sed etsi in vicis & portubus, obscuris ac reconditis locis per possessiones diuersas: Valentin. III. *Nouell.de negotiator.27. inter Theodosianas.* Sic vt nullus immunis haberetur, *l.1.* exceptio immunitatis nulli tribueretur, *l.6.* nemo eximeretur, *l.12.* nullo priuilegio, *l.6.* nullius dignitatis quamlibet altissimo nomine, *l vlt.* nullo Principis rescripto, *l.20* non Protectoria aut Domestici dignitate impetrata, *l.3. de testimonial* nullâ potentiorum seu patrociniorum fiducia, *l.15.* & *d.l.vlt.* vnde & communis sors dicitur, *l 6.* Alioquin pro excusatis & à se defensis potentiores ipsi tenebantur, *d l 15.* Ideò collationem ipsam sub parua minimaque contributione à singulis fieri oportebat, quo ij qui per gratiam elaberentur, apparerent: *l.20.* Officiaque seu Exactores qui elabi quemquam sciuissent, duplo multabantur, *l.11.* Hæc omnia ideo: quia bèneficium quibusdam datum, plebis iniuria est, *l.9.*

Excepti tamen priuilegio singulari ab hâc lustrali collatione fuerunt nonnulli siue in totum, siue in partem (1.) Primùm *Copiata*, per Occidentem, & quidem indefinitè, *l.1.* posteà, si exiguis admodum mercimoniis victum sibi vestitúmque conquirerent, *l.15. inf de Episcop.* (2.) Clerici omnes alimoniæ causâ negotiationem exercentes, *l.8.inf.de Episc.* imò indistinctè, *l.14.inf de Episcop.* rursum si exiguis admodum mercimoniis victum sibi & vestitum conquirerent, *d.l.15.* intra Italiam & Illyricum in decem solidis negotiantes: intra Gallias, in quindecim, *l.11.h t.* At non etiam Constantinopoli, *l.5 16* (3) Item *Veterani*, ex Constantini M. constitutione intra centū folles negotiantes, *l.3 sup de Veteranis*, ex Constantij pariter constitutione intra certum pecuniarum numerum, *l.2.h.t.* ex Valentiniani primum indefinitè, *l.9.sup.de Veteranis*, deinde vnius tantùm Quinquagenæ, *l.7.h.t.* ex Valentiniani Iun. intra 15. solidos, *l 14 h.t.* (4) *Militibus* quoque quibusdam, quique in Palatio degebant, immunitas hæc speciali quandoque priuilegio data, *l.3.sup.de immun. concessa*, alioqui in commune militares quoque tenebantur, *l.13 h.t.* (5.) Excepti etiam *Nauicularij*, *l.16.in fin. infr. de Nauicular.*

¶ Quod ad *Formam* huius lustralis collationis attinet. Negotiatorum certa matricula erat, vt ostendit *lex 15. infr. de Episcop* Certo tempore ad hanc præstationem vocabantur, *l.4 h.t.* & *l 14 & 15. infr. de Episcopis.* Indictione lustralis Conlationis facta, *l.4.6.9* descriptio fiebat, *l.3.* seu adscriptio, *l.15.* distributio, *l.17.* cuius rei cura ad Negotiatores ipsos pertinebat: sic vt Mancipes ad eam rem de Corpore suo eligere deberent, *l.17.* Modus collationis istius fuisse videtur, *Quinquagesima, vel Quindena:* quod colligo ex *l.7.*

¶ Sequentium porrò Imperatorum constitutiones de lustrali collatione *hoc titulo* hæ sunt:

Constantij

DE LVSTRALI CONLATIONE.

¶ *De* COPIATIS *negotiantibus Solis à luſtrali collatione immunibus.*

1. * Imp. CONSTANTIVS A. & Iulianus Cæſ. ad Taurum PF. P."

NEGOTIATORES omnes protinùs conuenit aurùm argentúmque præbere: Clericos excipi tantùm, qui" *Copiatæ*" appellantur, nec alium quenquam eſſe immunem ab huius Conlationis obſequio. Dat. IV. Non Decemb. Acc. Rom." VIII. Id. Febr. Conſtantio A. IX. & Iuliano Cæſ. II. COSS. [357.]

NOTÆ.

* Semel hìc monendum, omnes *huius tituli* leges abeſſe à *Cod. Iuſt. titulo*, huic concordante: cauſam iam diꝫi, & porrò dicam.
"Italiæ. Abeſt *hæc lex* quoque ab *Annalib. Eccleſiaſticis* Baronij, hoc Anno, quò tamen referri eam oportuit.
"Tentaret quis, *& qui Copiatæ*: vt ſic Clericis quoque aliis eadem immunitas tributa videatur, pariter vt anteriore eiuſdem Conſtantij *l* 8. *infr. de Epiſcop.*
"De his *Copiatis* eſt quoque *lex* 15. *infr. de Epiſcopis*: de iiſdem accipienda *lex* 12. *ſup. de Veteranis.*
"Ergo pertinet *hæc lex* ad *Clericos* vrbis Romæ.

COMMENTARIVS.

A CONSTANTII Imp. ſuper luſtrali Conlatione conſtitutionibus (quæ tres numero ſunt) *hoc titulo* initium ducitur: nullis *hunc in titulum* expreſſis in id Conſtantini M. conſtitutionibus *de luſtrali Conlatione* relatis: cùm tamen hic ille luſtralis collationis ſeu *Chryſargiri* auctor feratur; & quidem vt volunt, fœdo reditu, etiam ex meretricum captura ſeu quæſtu, item cum ſeuera exactione: Quo nomine proſcribitur à Zoſimo Gentili ſcriptore, ſub Honorio Imp. *lib.* 2. *p.* 691. quem tamen Euagrius poſtea defenſum iuit *lib.* 3. *cap.* 40. 41. cui paria fecit hâc ætate doctiſſimus Annalium Eccleſiaſticorum Scriptor A. D. 330. *à num.* 36. *ad num.* 42. Conſtantini M. igitur crimen eſt, quòd Chryſargitum hoc πενταετηρικὸν luſtrale ſingulis luſtris ſoluendum impoſuerit Negotiatoribus ad viliſſimos vſque: imò etiam Meretricibus: tantáque acerbitate id exactum fuerit, vt matres liberos vendere, patres filias proſtituere cogerentur: hæc Zoſimus. Euagrius calomniæ dicam Zoſimo ſcribit, ſed eam non refellit. Quod verum eſt inquiramus. Et diſtinctè quidem de vtroque. De negotiatorum inquam prius collatione, tum de Meretricum tributo.

Aurum certè à negotiatoribus exactum diu ante Conſtantinum M. quod Alexander Seuerus Negotiantibus Romæ remiſerit, tributâ immunitate, teſtis Lampridius p. 121. *Negotiatoribus*, inquit, *vt Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit.* Et poſt plura *p.* 124. *Aurum Negotiatorium, & Coronarium Romæ remiſit.* Ecce diſtinctè Aurum negotiatorium longè ante Conſtantinum, quod Lampridius Conſtantini ipſius coætaneus quoque ad Conſtantinum eam ipſam Alexandri vitam ſcripſit, diſertè teſtatur. Quare non is primus auctor huius auri Negotiatorij, vel hoc Lampridij teſtimonio. Deinde quæro Zoſime, quando id à Conſtantino inſtitutum? Nempe, vt tu vis poſt Conſtantinopolim excitatam, extremis Imperij annis, quibus prodigalitatem túque, aliſque ei obiicitis. Atquin ſi ipſas Conſtantini M. *leges* excutimus ante hoc tempus latas, medio Principatus tempore, reperiemus iis iam iſtius negotiatoriæ collationis mentionem fieri, tanquam ab antiquo inſtituto: Nempe enim Ann. 310. decennio ante Conſtantinopolis encænia *l.* 2. *&* 3. *ſup. de Veteranis*: docet à mercatoribus non tantùm in nundinis ciuitatum proponenda dati ſolita, non tantùm publicanis vectigalia ſoluta: verùm etiam fiſco aliquid præſtitum. Verba *legis* 2. ſunt hæc: *In quibuſcumque nundinis interfuerint, nulla proponenda dare debebunt: publicanis quoque, vt ſolent, agentibus ſupercompellere, ab his Veterani amoueantur: quiete poſt labores ſuos perenniter fruantur: Fiſco noſtro quoque eâdem epiſtolâ interdiximus, vt nullum omninò ex his inquietaret: ſed liceat eis emere &*

& vendere, vt integra beneficia eorum sub sæculi nostri otio & pace perfruantur, &c. Legis tertiæ verba hæc sunt: *Qui autem Negotij gerendi habuerit voluptatem, huic centum follium summam immunem habere permittimus.* Ecce, Veteranis immunitatem dat Constantinus M. A. D. 320. Negotiantibus, cuiusdam quantitatis, pro priuilegio: cuius nomine fisco nil penderent. Ergo in commune iam alij negotiantes pendebant. Quare si quid hàc parte à Constantino factum, formâ tantùm eius mutatâ: Fortè. *Lustralis* hæc collatio ab eo facta seu πενταετηρικὴ: quæ antea annalis, vel aliusmodi erat: sic vt, pro facultatum incremento, totidem lustris augeretur. Quod vtique satius visum, quàm per singula annorum vel alterius temporis momenta, per minutias temporum aurum negotiatorum exigere: sine fisci, sine negotiatorum ipsorum incommodo: quorum facultates toties excutere tum ipsis graue, tum fisco inutile erat, non apparente intra tam modicum tempus negotiationis seu lucri incremento. Contra negotiatoribus minus grauis lustralis collatio visa & fisco vtilior. Quare singulis lustris indictio facta, factâ descriptione, vt docet *lex* 3. *h. t.* & quidē ex *l.* 17. eius descriptionis sollicitudine ipsis negotiatoribus imminente, sicut Mancipes de Corpore suo ad eam descriptionem faciendam eligere deberent. Igitur lustralis hæc collatio hoc sensu Constantini institutum est, per se non iniustum: quod si Exactorum nequitiâ grauius & intolerabile factum, non iam Constantiniano instituto id tribuendum: neque ipsa lustralis collatio in inuidiam vocanda. Atque hæc de Chrysargyro seu lustrali collatione Negotiatorum.

¶ Sequitur præcipuum crimen de lustrali præstatione; seu Chrysargiro πορνικῷ, quod Meretricibus indictum ait Zosimus: sanè à Lenonibus lustralem præstationem pensitatam, Constantinopoli nominatim, & quidem *Veterum* incuriâ, testis est Theodosius Iun. qui eam Constantinopoli abrogauit (Florentio PP. auctore, qui & ne ærario quid deperiret, vt paria faceret, prædia sua inuicem tributo subsignauit.) *Nouella de Lenonibus* 18. Ann. 439. vbi inter cætera. *Nam cùm Lenonum calliditate damnabili circumuentum VETERVM videret incuriam, vt sub cuiusdam lustralis præstationis obtentu, corrumpendi pudoris liceret exercere commercium.* Et mox: *Si aut Lenones in hâc liceret vrbe versari, aut eorum turpissimo quæstu ærarium videretur augeri.* Et mox: *Ex cuius reditibus possit accedere, quod prædictum pessimum genus consueuerat pensitare.* Hæc de Lustrali collatione eorum qui lenocinium fecissent: de quo silet Zosimus. Sed de lustrali collatione his quæ meretricium fecissent, à Constantino M. impositâ, inuidiam facit Zosimus. Iam ante à Caligula ex capturis seu capturâ prostitutarum πορνικὸν τέλος, & ex lenonum quæstu exactum, testis Suetonius *cap.* 40. Et stetit vtrúque, quod tamen Ærario inferri noluit Alex. Seuerus, sed sartis tectis publicorum operum destinauit *p.* 121. *Lenonum*, inquit, *vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphiteatri, & Ærarij deputauit.* Vbi postremo loco, si bene habet, *Ærarium* Saturni intelligit, cuius sartis tectis pariter hoc πορνικὸν destinauerit vt cæterorū. Denique noluit Alexander turpe hoc vectigal recondi, sed in opera publica impendi, quanquam Veteres alij habeant *Atrij*: alij *Stadij*. Vbi est qui *Atrium* tuetur, alius *Stadium*: mihi placeat *Odeium*, vel *Odeum*: Ergo & Lenonum & Meretricum vectigal fuit. Quod & ipsum Lustrale & Chrysargyrum factum nempe singulis lustris solutum. De Lenonio sanè lustrali constat ex *d. Nouella Theodosij*, quod ipse abolenit: de meretricio Chrysargyro πενταετηρικῷ seu lustrali iam olim ἐνιαυσίως inuecto & longo temporis spatio continuato, quod Anastasius demum ad legationem Monachorum Hierosolymitanorum, & Theodori Gazæi tragœdiam aboleuit, testis Euagrius, *lib.* 3. *c.* 39. 40 41. Cedrenus *p.* 294. Zonaras *tomo* 3. quibus addatur & Theodorus Anagnosta *Inst. Eccl. ecl.* 2. Constantinus Manasses *p.* 119. 120. & Suidas *in v.* Τιμόθε© Γαζαῖ© & duæ constitutiones Græcæ, quas ipsius Anastasij fuisse censet Cujacius *tit. de lustrali auri coll.* E quibus Euagrius addit, hoc Chrysargyrum non tantùm meretricibus impositum, verùm & mendicis qui stipem colligerent, itémque scortatoribus. Addit Cedrenus & Zonaras etiam repudiatis, etiam seruis, etiam libertis impositum. Addit idem cum Zonara Constant. Manassea, imò & equo, boui, mulo, asino, cani, fimo impositum. Ita quidem vt nominatim Euagrius, Cedrenus, id πενταετηρικὸν fuisse disertè dicant; quomodo Zosimus illud ipsum quod à Constantino M. institutum vult: at non & Zonaras, qui annuum facit vectigal. Sed nemo Constantinum M. authorem facit, præter vnum Zosimum: Mirúmque, cum tot de lustrali collatione Negotiatoribus impositæ Constitutiones occurrant, in nullâ earum vel minimum indicium de πορνικῷ illo πενταετηρικῷ extare: vt de Zosimi fide haud iniuriâ dubitari possit: Nisi fortè Constantini M. crimen in eo fuit, quòd vectigal id πορνικὸν ad se perductum, non sustulerit, & negotiationis genus hoc cæteris iunxerit, quod lustrali collationi seu Chrysargyro submitteret. Mihi tamen duæ coniecturæ sub manum nascuntur. Neque Zosimum de meretricibus sensisse, apud quem legatur perperàm ἑταίρας pro ἑταίρους: Vt ita indicare voluerit, *operarios* quoque qui manu victum quærebant veluti figulos, fabros, huic lustrali collationi obnoxios à Constantino factos fuisse: quos sanè posteà disertè ab hac collatione alienos esse voluit Valentin. Sen. *l.* 10. *inf. h. t.* Nempe ἑταίρους, συνεργοὺς; vel Zosimū lapsū, cùm *Tabernarios*, seu *Tabernas negotiatorias* exercētes, qui sanè lustrali collationi obnoxij quoque erant, (vt docet *lex* 8. *infr. h. t.*) pro Tabernariis meretricibus accepit: Quo gemino errore idem Constantinum M. quod reperisset ex Tabernaria natum, ex meretricio concubitu natum scripsit. Et hæc quidem hactenus.

¶ Ad legem Constantij quæ se nunc offert nos conferamus. Ea igitur solis COPIATIS exceptis, omnes omninò (siue Clericos, siue alios) lustrali collationi obnoxios esse iubet: vbi plurima notanda veniunt, quæ aliis deinceps *legibus* subseruiunt, ad quas ideò quoque breuiores erimus.

Primum ex principio *legis* colligitur hoc tempore lustralem collationem indictam: *Negotiatores*, inquit, *omnes PROTINVS conuenit aurum argentúmque præbere.* Scilicet, etsi lustralis collatio certum & definitum lustri recursum primo instituto suo indicet, attamen extra ordinem sæpè, quo erogatio seu necessitas publica iuuaretur, eam indictam reperio: quò spectat *hæc lex*: vt & eodem spectat quod dicitur *lex* 4. *infr. ab Auri atque Argenti præstatione, quod negotiatoribus INDICITVR* Et *lege* 6. *infr. Aurum mercatoribus atque argentum, quo erogatio publica iuuetur, INDIXIMVS. Igitur exceptione immunitatis nullus vtatur.* Et *lege* 14. *infr. de Episcopis*: (quâ hæc abrogatur) *Et cùm negotiatores ad aliquam præstationem VOCANTVR*, &c.

&c. Et *lege 15. d. tit. de Episcopis : Reliqua autem, quorum nomina negotiatorum matricula comprehendit, eo tempore, quo conlatio celebrata est, negotiatorum munia & pensitationes agnoscant*

Secunda obseruatio est de *Clericis* Negotiantibus, vtrum videlicet illi à lustrali collatione immunes fuerint? quâ de re de Clericis tanquam ἐμπορικὸν βίον sectantibus (de quâ Clericorum & Religiosorum negotiatione v. tractatum Doctissimi Renati a Valle, quem mirum, ad *has leges* non attendisse) sunt in vniuersum *hoc Codice* octo constitutiones : Quatuor, *hoc titulo* : putà Constantij *hac l. 1. 8. t.* quibus adde & *l. 8. 10. 14. 15. inf. de Episcopis.* Valentis *l. 5. hoc tit.* Gratiani & Valentiniani *l. 11. hoc tit.* Arcadij *l. 16. hoc tit.* ¶ Constantij mens est *hâc lege*, Clericos quoque negotiantes lustralem collationem agnoscere oportere : Quod etiam Valenti placuit *d. l. 5. inf.* & Arcadio *l. 16 inf.* solis *Copiatis* exceptis hâc Constantij constitutione : & quidem ex posteriore eiusdem Constantij constitutione, si exiguis admodum mercimoniis, victum sibi vestitúmque conquirerent, *l. 15. inf. de Episcopis.* Imò & Clericis aliis, ex anteriore eiusdem Constantij *epistolâ* Ann. 343. eadem immunitas tributa, si alimoniæ causâ negotiationem exercerent, *l. 8. supr. de Episcopis.* At laxius paulò ex alia eiusdem Constantij *constit.* Ann. 357. *l. 14. inf. de Episcopis.* Rursum tandem hactenus si exiguis admodum mercimoniis victum sibi vestitúmque conquirerent Ann. D. 360 *d. l. 15 inf. de Episcopis.* Et ita quidem variè Constantius, quatuor illis constitutionibus, quæ super hâc re ab ipso latæ sunt; nempe *hac lege* & *l. 8 14. 15. inf. de Episcopis* : sic quidem vt *hac lege* solis *Copiatis* hanc immunitatem tribuat : nisi putemus haud improbabiliter eandem & Clericis & Copiatis *hâc lege* immunitatem tribui : quomodo sanè Clericis iam antea tributa fuerat ab eodem Constantio *d. l. 8. inf. de Episcopis* : & postea quoque ab eodem Constantio Clerici & Copiatæ eadem immunitate, simul donati *d. l. 15. inf. de Episcopis* : vt perinde simul ambularent : *Clerici verò, vel hi quos Copiatas recens vsus instituit nuncupari.* Vt non improbabili coniecturâ hic legendum videatur, *Clericos excipi tantùm, & qui Copiata appellantur.* Quod etiam suadeat illud, quòd si lectioni vulgatæ stamus, Copiatæ Clericis connumerarentur, qui tamen ab his ab eodem Constantio *d. l. 15.* separantur, vt & ab Honorio *l. 12. supr. de Veteranis.* Sed nil temerè muto, de quo mox.

Tertiò igitur de *Copiatis* istis videndum est; qui *hoc Codice* nonnisi duabus Constantij constitutionibus disertè nominantur : putà *hoc tit.* & *d. l. 15. infr. de Episcopis* : Ipse Constantius *d. l. 15.* quæ data est A. D. 360. tribus post *hanc leg.* annis recenter institutos testatur; *Vel hi,* inquit, *quos Copiatas recens vsus instituit nuncupari.* Ergo Constantij sæculo, qui inde ab A. D. 337. imperare cœpit, instituti fuerint Copiatæ. Et tamen Constantino M. disertè Iustinianus *Nouellâ 43. & 59.* & Leo *Nouell. 12.* Decanorum & Lecticariorum qui cum Copiatis iidem sunt, institutionem tribuit. Et verò Balduinus quoque *comment. 1. de legib. Constantini* hos à Constantino institutos censet. Etsi scio multa in Constantini nomen transiisse, quæ filiorum ipsius erant. Hinc interim apparet, quam verè falsò Ignatio supposita fuerit epistola *ad Antiochenos*, vtpote cùm eâ κοπιῶντες, hi cæteris ordinibus connumerentur. Horum officium, erat circa defunctorum obsequia; Epiphanius *fin. lib. 3. contra heres.* Κοπιᾶται οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Glossæ Philoxeni, Bispelliones, νεκροθάπται, κοπιᾶται. De iis vid. & *Nouellam Iustiniani 59.* Quare hi illi sint, quos Clericis sociat Honorius *l. 12 sup. de Veteranis*, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos vocat. *Et quoniam plurimos, inquit, vel ante militiam, vel post inchoatam peractam, latere obiectu pia Religionis agnouimus: dum se quidam vocabulo Clericorum, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam obseruatione cultus quam otij & socordiæ amore defendunt.* Hieronymus disertè vt videtur Clericis eos connumerans, ita describit *ep. 49. Clerici, quibus id officij erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construentes, ex more tumulum parant.* Sane & *hâc lege* (cuius lectionem temere non mutem) Clericis connumerantur, vt & alia ministeria Clericorum nomine sæpè censentur : de quo vid. Cuiac. *ad Nouell.* Quia & *l. 16. inf de Decurionibus*, quod de Clericis dicitur, quibus Clericorum priuilegia non debentur, id etiam de Copiatis accipio. Ergo *Copiata*, si non Clerici, Clericis saltem proximi : vtpote circa pium defunctorum & sepulturæ officium occupati : sicut pars hæc non pietatis tantùm in commune, vt iam olim; verùm etiam cultus pars haberi cœperit, vbi multa paulatim pietatis officia, vel ad pietatem irritamenta, in obseruantiam & cultus partem transierunt : de quo alibi : Iidem & *fossarij* dicti, de quibus Auctor *tractatus de septem gradibus Ecclesiæ ad Rusticum Narbonensem*, inter opera *D Hieronym cap 2. tom. vltim.* Eosdem Liturgiæ Basilij & Chrysostomi à reliqua plebe distinguunt, & eos ante Cantores nominant. Porrò dicti *Copiatæ* communi sententiâ hactenus, tanquam si diceres Operarios, Laboratores, ἀπὸ τοῦ κόπου ἢ κοπιάζειν. Ego non minus quoque malim ἀπὸ τῆς κοπίας, seu κοπιάζειν quod significat quietem, & quiescere; Hesychius κοπίας, ἡσυχίας : κόπασον, ἡσύχασον : quâ voce & alij vtuntur; Aristoteles, & Euangelistæ, aliíque : Addat & tertium aliquis, ἀπὸ τοῦ κόπτεσθαι, id est, à planctu & lamentatione. Mihi illa à quiete deriuatio verosimilior, & Christianæ formulæ vicinior, placet: quâ mortui, quiescere, conditoria eorum cœmiteria dicta. Et sanè Epiphanij definitio eò alludit. Dicti iidem & *Lecticarij*, de quibus alij.

¶ Instituti primò hi primum Romæ mihi videntur, quò *hac lex* pertinet, vt docet eius subscriptio, *Acc. Roma* : & per Italiam, quò referenda *d. lex 16. inf. de Episcopis* : quæ data ad *Taurum* PP. Italiæ scil. cum qua & Ariminensis Synodi mentio fit. Mox peruagatus hic mos & per Gallias: quò pertinere autumo *leg. Honorij 12. sup. de Veteranis* : quæ inscribitur *Stilicani Magistro vtriusque militiæ.*

Obseruandum & illud, *hanc l.* eo tempore datam quo Liberio submoto, *Felix* Episcopum Romanum agebat: de quo prolixè ad *d. l. 14. inf. de Episc.* quæ isti *Felici* inscripta est. ¶ Postremùm, *hâc lege* quâ Baronius omisit, eiusque interpretatione, Annalea Ecclesiasticos deinceps augeri volo. ¶ Neque illud omittendum inter initia *huius tit.* occurrere & apud alios Scriptores huius lustralis collationis testimonia, veluti apud Basilium *ep. 243.* vbi πραγματευτικὸν χρυσίον vocatur : vbi ostendit quàm graue id fuerit, item huic ὑπόχρεως fuisse etiam qui ἐν τέλει erant.

II. * Idem A. & Cæſ. ad Taurum PF. P."

PRÆTER eos, quos manifeſta probatio demonſtrat ſub armis militiæ ſacramenta toleraſſe, quóſque cùm requiem ſortirentur, in pecuniarum certo numero immunitatem claruerit conſecutos, vniuerſi qui Negotiandi videntur" exercere ſolertiam, ad onus Conlationis" adſtringantur. Acc. VI. Id. Iul. Karthagine, Conſtantio A. x. & Iuliano Cæſ. III. COSS. [360]

NOTÆ.

* Fonè *huic* iungenda *lex* 15. *inf. de Epiſcopis*: quæ & in eodem argumento verſatur.

"Italiæ: quod his ipſis Coſſ. docet Ammianus *lib.* 21. *p.* 200. docet etiam *huius leg.* ſubſcriptio *Acc. Karthagine*; Africa quippe ſub PP. Italiæ fuit. Eidem hoc Anno inſcribitur, quæ in eodem argumento verſatur *lex* 15. *inf. de Epiſcop.* quam parum abeſt quin *huic l.* coaſſandam putem.

"Exerceat: ſimiliter *l.* 5. *inf.* "Luſtralis.

COMMENTARIVS.

VETERANOS ſolos, vetóſque, à luſtrali collatione immunes eſſe iubet Conſtantius A. D. 360. De quâ Veteranorum immunitate ſunt in vniuerſum quinque *hoc Codice* conſtitutiones: putà Conſtantioi M. *lex* 3. *ſup. de Veteranis.* Hæc *noſtra* Conſtantij, Valentiniani Senioris *lex* 9. *ſup. de Veteranis*: & *lex* 7. *inf. hoc titulo.* Valentiniani Iunioris *lex* 14. *inf. hoc tit.* Neque tamen ſimpliciter & abſolutè Veterani immunes fuêre: Nam & Conſtantinus M. *d. l.* 1. *ſup. de Veteranis*, centum follium ſummam tantùm eos habere immunem permiſit. Quod ipſum vel certè huic proximum eſt, quod *hac leg.* Conſtantius definit, *Quos*, inquit, *cùm requiem ſortirentur, in pecuniarum certo numero immunitatem claruerit conſecutos.* At Valentinianus Senior, *d. l.* 9. *ſup. de Veteranis*: in vniuerſum immunes eſſe iuſſit, & quidem, addit ille, *ſecundum veterem conſuetudinem parentum noſtrorum*, id eſt, anteriorum Principum Conſtantini & Conſtantij, cùm tamen non tam effuſam illorum liberalitatem fuiſſe iam oſtenderimus. Quid porrò ſuper hoc Valentinianus ſtatuerit, *l.* 7. *infr. hoc tit.* quid Valentinianus Iun. *l.* 14. *infr. hoc tit.* ad *eas* dicetur.

¶ Duo ad *hanc leg.* adhuc notanda, primùm, *huic leg.* coniungendam videri, vel ſaltem proximo confinio cohærere *l.* 15. *infr. de Epiſcopis*: quæ hoc ipſo *Anno* data, ad eum ipſum *Taurum PP.* ſuper hoc ipſo etiam *argumento*, & Clericorum inquam, & Copiatarum à luſtrali collatione immunitate.

¶ Secundò videri hoc tempore luſtralem collationem indictam, & quidem iuuandæ erogationi publicæ ſeu militari: quo tempore Conſtantius difficillimo bello Perſico maximè inligatus erat, atque in id magnos belli apparatus facere neceſſe erat: de quo vide hoc Anno Ammianum *lib.* 19 *&* 20. & Zoſimum *lib.* 3. *p.* 703. Quò etiam pertinet *lex* 6. *ſup. de erog. mil. annona*, quæ hoc ipſo Anno (menſe ſuperiore) data Hierapoli.

III. * Idem A. ad Senatum."

RVSTICANOS colonóſque Veſtros" inter negotiatores deſcribi non oportet: ſcilicet, ſi nequaquam exercent negotiationis induſtriam: Siquidem in eo negotiationem & mercimonia non oporteat æſtimari, ſi ea homines Veſtri, ac Ruſticani, etiam in veſtris poſſeſſionibus commorantes, diſtrahant, quæ in his terris, quas incolunt, atque in eodem rure gignuntur. Dat. V. Non. Maij, Tauro & Florentio COSS. [361.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic l.* ſunt complures aliæ, numero octo, putà *lex* 12. 13. *ſup. de Prætorib. lex* 1. *ſup. de Protoſtaſia*, *lex* 48. *de Decurionib.* Item *lex* 1. *ſup de metatis*: *lex* 7. *ſup. de annonâ & tributis*, *l.* 2. *ſup. de publica compar. lex* 7. *inf. de operibus publicis.*

"Senatorum "Locus additus in *d. l.* 12. *ſup. de Prætorib. Giſyra*: Quod XXI. ab *Antiochiâ* (vbi hoc Anno Conſtantium fuiſſe, Ammianus, Socrates & *lex* 16. *inf de Epiſcopis* teſtantur) lapide notatur Tabulâ *Peutinger.*

COMMENTARIVS.

RVSTICOS, COLONOS in terris quas incolunt, nata vendentes, à luſtrali collatione immunes eſſe iubet *hâc leg.* Conſtantius: pariter vt Valentinianus Senior *l.* 6. 8. 10. & Valentinianus Iun. *l.* 12. 13. *infr.* Tot ſcil. de hac *ἀτελείᾳ*, immunitate à luſtrali collatione conſtitutiones *hoc titulo* occurrunt; putà ſex: Et duæ quidem poſteriores, putà *lex* 12. 13. vnà cum *l.* 6. ſunt de iis qui non aliorum coloni, verùm ipſi fundorum domini per ſe innocenti induſtriâ fructus domeſticos ſuis poſſeſſionibus innatos vendunt: Tres verò ex prioribus ſunt de ruſticis & colonis alienarum poſſeſſionum: ac nominatim duæ leges Valentiniani Senioris, putà *lex* 8. *&* 10. de colonis rei priuatæ, ſeu dominicarum poſſeſſionum: hæc noſtra Conſtantij, eſt de Ruſticis & Colonis Senatoriorum poſſeſſionum. Tandem *lex* 6. Valentiniani, eſt de vtriſque, tam qui per ſe, quàm qui per *homines* ſuos negotiantur. Omnes hi ex æquo à luſtrali collatione immunes erant. Hâc ratione, quæ

quæ redditur *d. l.6.* quia hi non tam mercatorum loco haberi debent, quàm solertium strenuorúmque dominorum.

Notandæ igitur hæ *sex leges huius tituli*: putà *lex* 3.6.8.10.12.13. & ad praxim deducendæ, in quæstione, *An solitus vendere fructus suos, dicatur mercator, & eius rei nomine Gabella debeatur, quæ aliàs soluitur ex venditione mercium?* de qua post Bartol. Paul. de Castr. Panormitanum, Francisc. de Claperiis *causar. fiscal. causa* 35. *quæst.*7. quam in rem alioquin allegatur *lex, nam quod liquida* 4. §. *item si quis, ff. de penu leg.* quæ tamen ad rem nihil facit: ibi enim tantum fit oppositio eorum quæ paterfamilias ex fructibus suis vel mercator vendere solebat, & promercij causa habebat, & quæ in penum sibi separabat. Et vera est Claperij doctrina, vt quis dicatur Mercator, duos contractus desiderari; vt ipse primùm *emat*, dein lucri gratiâ ipse *vendat*: Quod disertè comprobat *lex* 8. 10. 13. neque sufficit vt *simpliciter* vendat, vt loquitur *lex* 12. *inf.* Quare hæ *sex leges* deinceps ad illius quæstionis decisionem afferri poterunt: ac nominatim in Occitaniâ, in eo iure & vectigali quod vocant *l'Equiualent*: nam & ibi ad hanc collationem non tenentur, qui vernacula atque in suo nata distrahunt; quam in rem vide Ioan. Philippi *és Arrests de la Cour des Aydes, Article treiziéme.* Nunc de hypothesi *huius leg.*

¶ Nominatim igitur id quod dixi *hac leg.* constituitur de Senatorum Rusticanis & Colonis: quæ pars est prolixioris Constantianæ orationis *ad Senatum*, de iuribus Senatoriis: Nempe quibus Senatores oneribus subiaceant, veluti Præturæ, de quo est *lex* 12.13. *supr. de Prætorib.* (quæ tamen ipsa Curiali conditione liberat, *l.*48 *supr. de Decurion.*) Item Protostasiæ muneri *l.*1. *supr. de Protostasia.* Quibus contrà, immunitatibus gaudeant: nempe Metati, *l.*1. *sup. de Metatis*: à tributis pro Colonis profugis, *l.*7. *supr. de annonâ & tributis*: à Synoecto, *l.*1. *supr. de publ. comparatione*: à collatione ad opera publica quæ Iudices æstimant in vrbibus ædificanda, *l.*7. *de operibus publ.* quæ octo *leges* omnes ex eadem Constantij *Oratione ad Senatum* desumptæ, *huic nostræ* coniungendæ seu coassandæ sunt, & quidem ita argumenti quoque paritate sociandæ veniunt. Ergo Senatorum quoque Rusticani & Coloni *αὐτοπῶλαι* à lustrali collatione immunes sunt: si modò ea tantum quæ in his possessionibus, & in eodem iure, in quibus commorantur, distrahant: non verò si negotiationis industriam exerceant. Quod vtique cùm domini Senatores potentiâ fréti per hos facerent, vel facilè facere possent in fraudem Fisci, à Constantio distinctio hæc adhibita.

IV. * Imp. IVLIANVS A. Secundo PF. P." Post alia.

DECVRIONES," qui vt Christiani" declinant munia," reuocentur. Et ab auri atque argenti præstatione, quod Negotiatoribus indicitur, Curiæ" immunes sint: Nisi fortè, Decurionem aliquid Mercari constiterit: ita vt Ordines" ciuitatum ex huiusmodi reliquis sarcinarum" (vt iam diximus) amoueantur. PP." III. Id. Mart. Constantinop. Mamertino, & Neuitta coss. [362.]

NOTÆ.

* Repetita hæc lex *l.*50. *supr. de Decurion.* Sed altero capite ibi amplior. Et iungenda ei est *lex* 10. *supr. de extraordinar.* & *lex* 2. *supr. de Protostasiâ*: *l.*1. *supr. de locat. fundor* Imò proculdubio & *lex* 1. *supr. de auro coronar.*

"Ita quoque *dictis legibus*: vna *l.*2. *de Protostasiâ*, exceptâ; vbi scriptum *Sallustio PP.* Verum idem semper est, Ammianus initio, *lib.*22. *Breui deinde Secundo Sallustio promoto Præfecto Prætorio.*

"Fugitiua est hæc prior sententia ab *hoc titulo*; quare eam explico ad *l.*50. *tit. de Decurion. supr.* vbi ea repetita.

"*Christiani* pro *Clericis*, *h.t.* & *l.*5. *infr* vbi dicam, & aliis *legibus*.

"Curiarum, seu Curias. "*inf* Ordines Ciuitatum.

"quæ *suprà* Curiæ.

"*ex huiusmodi sarcinarum reliquiis.* De *sarcina* voce in re tributariâ, *v. Gloss.*

"In aliis *legibus*. *Dat.*

COMMENTARIVS.

CVRIAS ipsas Ciuitatum à lustrali indictione immunes esse iubet *hâc leg.* Iulianus: & *l.*50. *supr. de Decurionib.* vbi hæc *lex* repetita extat: Idque etiam Honorius definit, *l.*17. *infr. hoc tit.* Et Iulianus quidem id ita iubet; nempe quòd ea collatio sub Constantio Imp. Curiis indicta fuisset, sic vt reliqua quædam eo nomine à Curiis deberentur. Quare & reliquorum indulgentiam, & huius indictionis immunitatem in posterum Curiis tribuit: hâc constitutione quæ prolixioris constitutionis ad *Secundum Sallustium PP.* datæ, pars est: Quâ in vniuersum Iulianus, indicto Christiano nomini & Constantinianis (vel vt Antiocheni dicebant χ & κάππα,) odio, vetera iura, abolitis Cõstantinianeis & Constantianis, restitutum iuit; ac nominatim circa Senatores, & ciuitates earúmque Curias. Hinc adeò possessiones publicas ciuitatum (proculdubio agonotheticas iurisq; e Templorum, ludis in honorem Deorum, & ædificiis sacris, sartis tectis destinatas) *Ciuitatibus RESTITVI* iubet, *l.*1. *supr. de locat. fundorum.* Hinc à *Senatoriis* domibus prototypicis & exactiones plebeiæ capitationis SVMOVERI, iubet, *l.*2. *supr. de Protostasia.* Hinc Extraordinariorum munerum à Principe indictorum immunitatibus (proculdubio quæ *Clericis* tributæ) reuocatis, cunctos possessores ea implere pariter compelli iubet: *l.*10. *supr. de extraordinar.* Hinc Aurum Coronarium *Senatoribus* vel aliis indici vetat, *l.*1 *supr. de auro coronario* Quæ *leges* omnes ex eadem constitutione desumptæ, *huic* nostræ coassandæ veniunt. Hinc denique *Decuriones*, vt Christianos, id est, Clericos munia Curialia declinantes, reuocari iubet *hâc leg.* quæ repetita extat *d.l.*50. *de Decurionib.* ad quam de eo dico prolixè, vbi in eam rem Libanij locum insignem adduco ex eius *orat. in Iulianum*, to. *p* 256.297. ex Iuliani ipsius *ep.*11. *ad Byzantios*: & Sozomeni *lib.*5. *cap.*5. Ammiani *lib.*12. & 15. Philostorgij *lib.*7. *cap.*4. Hinc tandem Curiis & indulgentiam

Reliquorum & immunitatem à lustrali indictione tribuit : quæ à Constantio proculdubio Curiis indicta fuerat : vt cæteroquin Curiis grauia onera indicta à Constantio, vtpote Paganis : contrà à Iuliano subleuatæ, vt tales : de quo ad *d.l.10. de Decurionib.* Proculdubio Constantius Curiis hanc collationem indixerat, quod in commune fermè Curiæ negotiationem exercerent; & quidem frumenti : vt colligitur ex *l.8. ff. ad municipal.* & *l.5. ff. de administr. rerum* : & *l.3. ff. ad leg. Iul. de annonâ*. Sed temperamentum hoc Iulianus secutus, vt Curiis immunitatem daret, etsi negotiarentur, at non & Decurionibus si ipsi negotiarentur *hâc leg.* quæ repetita *l.50. inf. de Decur.* Sicut è conuerso statutum à Valentiniano Sen. vt non ideò minùs quis ad Curiam ceu possessor prædiorum vocari possit, quòd iam lustralem collationem vt negotiator soluat, *lib.72. supr. de Decurion.*

---

v. * Impp. Valentinianus & VALENS AA. Secundo" PF. P.

NEGOTIATORES, si qui ad domum nostram pertinent, si modò mercandi videantur" exercere solertiam : Et Christianos," quibus si verus est cultus, adiuuare pauperes & positos in necessitatibus volunt:" Potiorum" quoque homines vel potiores, si possis" tamen his mercandi cura est, ad necessitatem pensitationis" adhibeas; præsertim, cùm Potiorum quisque, aut miscere se negotiationi non debeat, aut pensitationem debeat, quod" honestas postulat, primus agnoscere. Dat. xv." Kalend. Maij, Constantinop. Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Hinc interpolata est, & in alium planè sensum detorta, (sic vt ad lustralem collationem referri nullo modo possit) *lex 1. Cod. de Episcop. aud.* Sed & *l.1. Cod. de commerciis & mercatoribus.* Vt Cujacius iam rectè iudicauit *initio tituli de lustrali auri collat.* Omisit *hanc leg.* Baronius : quâ tamen augeri Annales Ecclesiastici possunt.

"Perperam, *d.l.1. Cod. de Episc.* vt & *d.l.1. Cod. de Commerciis*, inscriptum ad Iulianum *Comitem Orientis* : Qui sanè etiam Iulianus Comes Orientis iam anno superiore 362. sub Iuliano Imp. mortuus fuerat, Arcadiumque Rufinum in ea dignitate successorem habuerat, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib....*

"id est, exerceant : similiter *l.2. sup.*

"id est, Clericos, de quo mox.

"γε *votum* ἐπαγγελίας professio : vel *votiVm*, id est, votiuom, scil. est. Neque quicquam præterea mutandum : Mainardi excerpta tentabant, *si possunt volunt* : reductis huc vocibus illis quæ mox alieno loco posita illi videbantur, *si possis*.

"Neque hoc mutandum in *potentiorum*, & mox, *potentiores*, mox vt ostendam : etsi ita immutatum *Cod. Iust. d. l.1. Cod. de Commerciis.*

"An *potior*? alij tentant. *pauci*. "lustralis. "adiges.

"Mallem ad superiora ita reuocari hæc verba, cùm potiorum quisque aut miscere se negotiationi non debeat, quod honestas postulat, aut, &c. Sed tamen nil muto, nam & ita habet *d l.1 Cod. de Commerciis.*

"Ita quoque *d l 1. Cod. de Commerciis* : At in *l.1. Cod. de Episc. aud.* perperam variat ita, *Dat. xv. Kal. Mart. Constantinop.* mox alius ibi Consulatus adnotatus *Valentiniano & Valente AA. Coss.* id est, annus proxim è sequens; sequens non verò, quod quidam notant, quartus ab hoc.

COMMENTARIVS.

TRIA hominum genera, qui sibi lustralis collationis IMMVNITATEM iure quodam suo vindicare volebant, nihilo seciùs, atque alios negotiatores ad eam præstandam hâc constitutione suâ adigit Valens Imp. Anno D.364. Ex quâ quidem Tribonianus *duas leges* deformauit, puta *legem 1. Cod. de Episcop. aud.* & *legem 1. Cod. de commerciis & mercatorib.* Illius verba hæc sunt : *Negotiatores si qui ad domum nostram pertineat, ne modum mercandi videantur excedere, Christiani (quibus verus cultus est adiuuare pauperes & positos in necessitate) prouideant* [*Episcopi.*] Hæc vox abest à MSS. teste Contio. Istius hæc : *Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, Potentiorum quoque homines necessitatem debitam pensionum vt honestas postulat agnoscere moneantur: vt per cunctos qui emolumenta negotiationibus capiant, tolerabilis fiat agnoscenda deuotionis effectus.* Et *hac* inquam *lex* manifestissimè ex *hâc* nostrâ interpolata est : etsi in *subscriptione* varietas sit, etsi materia diuersa sit. In quarum *legum* sententia adsequenda multi multa frustrà moliuntur : In his Duaren *1. Anniuersar. 57.* Non iam reprehendo quod vtramque ita concinnauerit, vt noluerit eam ad lustralem collationem referri, quæ vtique tum sublata erat : sed ita innatam *leg.1. C. de Episc. aud.* vt alia omnia dicat, hoc scilicet Christianos Episcopos curare debere, vt ne Negotiatores etiam ad domum Principis pertinentes in mercando modum excedant. Hæc enim *legis* illius ex Triboniani mente sententia est; quæ per se non adeò abluderet à sæculo Valentis quoque; quo iam Episcoporum sollicitudini multa in politiâ commissa. Quod cùm nescirent quidam, ita opinati sunt id de Episcopis accipiendum, de quibus *l. vltim. §. Irenarcha, ff. de munerib. & honor.* Alij aliter *hanc leg.* interpretati sunt. Mirum itaque minus mihi videretur à Tribuniano, eo quo dixi sensu interpolatam hanc *legem*, pro eâ quam acceperat potestate, si modò scirem eum priorem *huiusce legis* partem intellexisse : quam eum nunquam cepisse certus sum : vtpote qui neque satis integram sibique constare putauit, neque intellexit quid per *Christianos* hîc intelligendum esset: In quo & hodie cæcutiunt omnes : quo factum, vt ad *audientiam Episcopalem* & titulum de eâ eam traxerit, & modum seu fibulam negotiatorum lucris eâ imposuerit. Sed tamen hæc omninò Triboniani *eâ leg.* sententia est, quam ex *huius leg.* nostræ sensu hodie explicari non patior, quasi *eâ leg.* id ipsum dicatur, quod *hâc leg.* nostrâ. Neque patior proscribi Glossatores, qui rectè secundum Triboniani sensum, imò verba apertissima, eam interpretati sunt. Et error est Leonclarij *1. notat ad Paratitla Gr. p.193.* qui Græcos *legem* illam ita accepisse putat, vt hîc accipitur. Verum equidem est, Græcos quam *legem* sub *tit. de Episcopali aud.* in Indice *libri primi* vno verbo tradunt,

tractare,

tractare, περὶ τελῶν, id est, *de vectigalibus*: eam ita vertere εἰ καὶ τὸ δεῖν διαφέρειν οἴκῳ ἢ πραγματευτῇ δίδωσι τὰ πραγματευτικὰ τέλη. Verùm non illam *legem* 1. *de Episcopali audientia*, ibi verterunt, ex quâ nullum sensum eruere poterant, quomodo huius nostræ sensum Tribonianus non cepit: verùm eius loco, summam *legis* 1. *Cod. de commerciis*, quam congruere videbant, quæ perspicuè περὶ τελῶν est, & de πραγματευτικοῖς τέλεσι. *Necessitatem*, inquit, *lex illa, debitam PENSIONUM agnoscere moneatur*. Coniecta, quis quæso verba illa ne modum mercandi videantur excedere, quæ *illâ lege* 1. *Cod. de Episcop. aud.* extant, diuinare potuerit, imò detorquere ad tributa quæ ipsi mercatores soluere debuerint? Sic vidimus Triboniani infelicitatem in priore *huius l.* sententia non assequenda, & eiusdem impolitiam in *l.* 1. *Cod. de Episcop. aud.* concinnanda, quæ Græcis *illius legis* loco, clarioris alterius substituendæ occasionem dedêre.

¶ Nunc ad rem: Tria hominum genera vel dixi, quæ iure quodam & priuilegio personali immunitatem sibi lustralis collationis vindicabant, eidem obnoxia reddit Valens: Ad domum Principis pertinentes, Christianos, & Potiores: hi potentiâ freti: medij, cultus reuerentia; primi, Principis maiestate. Quæ omnia hâc parte perperam obtendi negat, rationibus vbique additis. Prius perspicuè videndum nobis est, quænam illa tria hominum genera fuerint.

1. *Ad domum Principis pertinentes, hâc l.* & iterum, *l. vlt. infr. hoc tit.* sunt non tantum coloni rei priuatæ Principis, de quibus *l.* 8. & 10. *infr.* vel conductores domuum Principis; verùm etiam Palatini in ministerio citeriore Principis versantes; quo ipso sensu accipiendi & in *l.* 2. *de frum. vrb. constr.* vbi dicitur, *nulli ne diuinæ quidem domui nostræ frumentum de horreis publicis pro annona præberi oportere, sed panem coctum*: id est, ne Palatinis quidem; nam & his annona ciuica data: *l.* 7 *infr. tit. de annonis ciuicis*; non verò quod sciam, actoribus, colonis, conductoribus rei priuatæ.

2. *Christiani hâc leg.* non sunt, qui Christianam Religionem profitentur, verùm Clerici & Ecclesiastici cum voto: *Quibus*, inquit lex, *cultus est, & votum*, seu votiuum quoddam peculiare: nam ita omnino hîc scribendum; *quibus, si verus est cultus, adiuuare pauperes & positos in necessitatibus votum*, vel *votiuum*, id est votiuum, scil. est. Ita *Christianæ legis votum*, pro Clericatu, *l.* 16. *infr. de Episcop.* & *Christiani* quoque absolutè, pariter vt *hâc leg.* & *l.* 2. *sup. de Postliminio*, vnde desumpta, *lex Christianos* 11. *Cod. de Episcopali aud.* & *l.* 50. 153. *supr. de Decurion.* & *l. prox. supr* tandem & Christianitas pro Clericatu, *l* 123. *supr. de Decurion.* *l.* 11. *supr. de Pistorib.* quo sensu etiam Galli *Curiam Christianitatis* dixêre pro *Curiâ Ecclesiasticâ*, *votiuum*, id est, votis experendum & expetitum: vt *l.* 1. *de feriis*: *l. vlt. quemadm. mun. ciu.* *l.* 27. *de Episc.* *l.* 2. *de expens. lud.*

3. *Potiores* hâc *leg.* sunt, pariter vt *l.* 2. *supr. de publica comparat.* qui in Prouinciis potiore auctoritate erant; qui vtique possessores fuerunt, vt *dicta lex* 2. ostendit. *Potiorum tantum*, id est possessorum *domibus delegatis*. Potiores potiori auctoritate; quomodo & Ammianus Marcellinus Gentilis Scriptor *lib.* 15. *Auctoritate potiores æternæ Vrbis Episcopos* dixit: quomodo habent constanter editi scriptique, etiam Cl. Fauchetij propatrui mei. Ergo, *Potiores*, quibus opponuntur infimi, Plebeij, &c. His adduntur & altissimis dignitatibus decorati, *l vlt. infr hoc tit.* ¶ Hos igitur omnes lustrali collationi subiicere voluit Valentinianus siue Valens *hâc leg.* rationibus additis, quæ ipsorum rationes & colores retunderent.

1. Nempe, ad domum quoque Principis pertinentes ei subiacere oportere, quod ea res non spectet Principis personam, verùm mercandi solertiam, quæ à quocumque tandem exerceatur, negotiatorem constituit, & sic negotiationis sarcinæ obnoxium. Id quod etiam statuitur à Theodosio Iun. saltem circa domum sororum Principis, *l. vlt. infr.*

2. *Clericos* quoque negotiantes hanc collationem defugere non debere aiunt Impp. (de quo semel plenè dictum ad *l* 1. *supr. hoc tit.* & ad *l.* 11. *infr.*) vtpote cum neque sibi negotientur: verùm pauperibus, quoniam si verus est eorum cultus, id est si veri sint Clerici, *votum* hoc eorum esse oportet, vt pauperes & in necessitatibus positos adiuuent. Hæc inquam ratio est Imperatorum *hâc leg.* cùm tamen ex hâc ratione contrarium eduxerit antea Constantius, *l.* 10. *infr. de Episcopis*: nempe ideò Clericos negotiatorum dispendiis minimè obligari oportere, *cùm certum sit*, inquit, *quæstus quos ex tabernaculis atque ergasteriis colligant pauperibus profuturos*: & rursum idem ad Felicem Episcopum Romanum, *l.* 14. *d. tit. de Episcop.* *Si quid enim vel parsimoniâ, vel prouisione, vel mercaturâ honestati tamen consciâ congesserint, in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet, aut id quod ex eorundem ergasteriis vel Tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id Religionis æstiment lucrum.* Quibus adde eandem rationem, quam ad Monachorum immunitatem fundandam affert Basilius *ep.* 304. ad quendam censitorem; τὰ. πάλαι μὲν ἀποταξάμενοι τῷ βίῳ νεκρωθέντος δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα ὡς μήτε ἀπὸ χρημάτων μήτε ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὑπηρεσίας δύνασθαί τι παρέχειν τοῖς δημοσίοις χρήσιμον ἀφεῖναι τῆς συντελείας. καὶ εἴ τινες εἶεν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα ζῶντες, οὔτε χρήματα ἔχοντες οὔτε σώματα, τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν δεομένων κοινωνίαν ἀποδεδωκότες τὰ δὲ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς κατατρίψαντες. Qui locus *huius leg.* verbis apprimè conuenit. Nempe eadem ratio ad diuersa momentum facit pro rerum statu: scilicet modicam adhuc negotiationem exercentibus Clericis, item Clericis non quæ sua sunt quærentibus, sed votum suum reuerà implentibus, ratio illa facere debuit, vt à lustrali collatione immunes essent: at versis iam rerum vicibus, vbi videlicet iam negotiationem ἐμπορικὴν sectarentur, atque in vsus suos & priuatos Clerici quæsita vel absumerent vel reconderent, ratio hæc facere debuit, vt lustralem & ipsi collationem præstarent cæterorum more. Cæteroquin notum & illud Prosperi *lib.* 2. *de vita contemplat.* *Ecclesiasticas opes egenorum esse patrimonia.* Porrò ad hanc quoque lustralem, quæ a Clericis exigebatur, collationem pertinet meo iudicio quoque *epistola* 197. *Gregorij Nazianzeni.*

3. Tandem & *Potiores*, Potiorúmque *homines* lustrali collationi obnoxios esse oportere aiunt Imperatores, quia aut miscere se negotiationi omnino non debeant, aut si sese immisceant, honestas postulet, vt ij primi agnoscant: scilicet & inde factum posteà, vt Honorius *l.* 3. *Cod. de commerciis & mercatoribus*, prohibuerit nobiliores & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores perniciosum vrbibus mercimonium exercere, vt inter Plebeios & negotiatores facilius esset emendi vendendíque commercium.

¶ Illud monendum superest, hanc *legem* Valentiniano quoque tribui posse, non modò Valenti; quia etsi Valens à fratre iam adsumptus erat, attamen nondum inter eos diuisum hoc

tempore imperium fuerat, verum arbitrio Valentiniani res gerebatur, vt ſcribit Ammianus Marcellinus *lib.26. p.339.* Valentiniano Conſtantinopoli conſtituto, vbi *hæc lex* data, pariter vt *lex 3. ſup. de iis qua adminiſtr.* ¶ Hinc igitur iam apparet, Pancirolum errasse *1. var. c. 171.* cùm ſcriberet *hanc leg.* ſic corruptam eſſe, vt vix aliquis ſenſus inde poſſit elici.

VI. * Idem AA. ad Florentium" Com. S. L.

A VRVM mercatoribus atque argentum, quo erogatio" publica iubetur," indiximus. Igitur exceptione immunitatis nullus vtetur. Omnium enim regionum huiuſmodi" homines; omnium dignitatum, hanc virilem iuuandæ Reipublicæ partem, ſine aliquâ priuilegij veniâ, iuſſimus ſuſtinere. ¶ Exceptio autem eos tantummodo in hac communi ferè ſorte defendet, qui proprio iure" per ſe aut homines" ſuos, qui euidentiſſimè cognoſcuntur negotiantes, non tam mercatorum loco haberi debent, quàm ſolertium ſtrenuorúmque dominorum. Dat. VI. Id. Sept. Diuo Iou. & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

"Eidem *Florentio Leoni S. L.* inſcribitur Ann.365. prox. *l.5. ſup. de immunit. concessa*: & Anno ab hinc altero 366. *lex 11. ſup. de ſusceptoribus.*
"Intelligit, vel maximè erogationem militarem: ita Libanius *orat. in Florentium p 428.* de hac luſtrali collatione agens, τῶ πολέμου ἐφοδίου χρημάτων.
"*IuBetur*, pro *muetur*: Ita mox: *hanc virilem iuuanda Reipubl. partem iuſſimus ſuſtinere.* Ita & *l.19. inf. de Paganis*: & *rem annonariam iuBent*: vnde perperàm fecêre *iubente.*
"Mercatores. "*vg. rure.*
"Ita l.3. ſup. *Homines veſtri ac ruſticani*: & l.4. ſup. *Potiorum quique homines*: & l.7. inf. *Etſi per homines ſuos id exercent*: & l.10. inf. de Epiſcopis, *ab hominibus etiam eorum, qui mercimoniis ſtudent*: & l.14 eod. tit. *Verum etiam ab hominibus eorundem qui operam in mercimoniis habent.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES omnes à luſtrali collatione quocumque loco, cuiuſcumque dignitatis hominibus, τοῖς ἐν τέλει, qui & ipſi huic collationi ſubiacebant, vt teſtatur etiam Baſilius *epiſt.243.* conceſſas reuocat *hâc leg.* Valentinianus Senior, circa finem Anni 364. Solis Αὐτοπώλαις, ſuis terris nata per ſe vel per homines ſuos vendentibus exceptis & immunibus declaratis, (de quibus iam ſemel *ad l.3.* dictum eſt:) ratione addita, quam & ibi illuſtrauimus & ad proxim. deduximus quæque hîc adhuc magis premenda, & ad praxim deducenda: nempe Negotiatorum ſi quæ onera ſunt mercatoribus, id eſt, merces ementibus vendentibus, imminere debent; non verò iis qui tantum vendant ſuo rure nata, *vernacula*, vt eleganter vocantur, *l.13. inf.* innocenti induſtria, *l.1 a inf. hoc tit.* ſolertium ſtrenuorúmque dominorum loco. Quò pertinent *ſex huius tituli leges*: putà *lex 3. ſup.* hæc lex; *lex 8. 10. 12. 13. inf.* Hâc ratione quoque priuatorum in vſum vecta à prætorio immunia ſunt, *l 5. Cod. Iuſt. de vectigalib.* vid. & *l.203. π de V.S.* Excipiuntur & *l.3. ſupr. de immunitate concessa*, quæ eidem Florentio Com. S. L. inſcribitur Anno prox. militares quidam & in Palatio degentes, quibus id ſingulari priuilegio tributum, de quo ad *l.13. inf.*

¶ Cæterùm & *hæc lex* vt & *ſuperior* reſpicit ad indictionem extraordinariam luſtralem, iuuandæ Reipublicæ & erogationi militari: quod bis *hâc leg.* inculcat. *Quò erogatio*, inquit, *publica iuuetur*, *INDIXIMVS*; & mox: *hanc virilem iuuanda Reipubl. partem, iuſſimus ſuſtinere.* Nempe, quia hoc tempore velut per orbem vniuerſum Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes ſæuiſſimè limites ſibi proximos perſultabant, vt ſcribit Ammianus *lib.26. p.338.*

VII. * Idem AA." ad Probum PF. P."

QVI in ſudore" bellandi ſtipendiorum gradus" vſque ad Protectores" meruerunt, vnius vaginæ" pretium," etiamſi aliis mercimoniis ſtudere videantur. Si quid autem ſupra hunc modum in mercimonij commutatione" habeant, pro eo quod amplius potuerit inueniri, ad neceſſitatem Conlationis arctentur. ¶ Omnes verò omninò, qui alterius" nomine" dignitatis, emeritæque militiæ honore" cumulati ſunt, etſi per homines" ſuos id exercent, ad oblationis" obſequia adſtringantur. PP. Karthagine, Kal. April. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Eodem die Data Treueris *lex 50. ſup. de offic. Rector. prou.* ad eundem Probum PP. item eodem die Data Treueris *lex 4. eod. tit.* ad Viuentium PP. (Galliarum ſcil.) Concordat verò huic *l. lex 14. inf.* & *lex 3 ſup. de Teſtimoniali.*
"Gratiani *A* tertij nomen *huic l.* adſcribendum: *v. Chronolog.*
"Illyrici & Italiæ: in quâ poſteriore fuit quoque Africa Diœceſis, cuius Diœceſeos Metropoli, putà Karthagine, hæc lex *Propoſita* dicitur
"*Sudor* bellandi. *Sudoris* vox militiæ propria. Ammianus Marcellinus extremo *lib.16 leui ſudore ſub Imperium venêre Rom.* & aliis profeſſionibus quæ militiæ proximæ. Capitolinus *in Maxim. ſedecim lixas vno ſudore deuicit.*
"decurſo ſtipendiorum ordine *d. l.14. inf.* fortè, *gradu.*

"Vſque

"Vsque ad Protectoris honores. De Protectoribus, *suo titulo*, scil.21. *lib.7*.
"vę *Vagena*, id est, Quinquagenæ: vel *Vedena*, id est, Quinquedenæ: illud malim.
"Locus est hic valdè corruptus, quem ita restituere conor: *vnius Quinquagena*, vel, *vnius Quinadena expertes sint, etiamsi tales*, &c.
"id est, studeant.
"ita *l.prox.8. inf. qui merces emendo atque vendendo commutantes*.
"veluti ex Tribunis, ex-Præpositis, ex-Domesticis: vid. *tit. de Testimon.21. supr.lib.7*.
"vmbratili, honorario, emendicato. "vmbratili.
"vid. quæ notaui ad *leg.6. supr. h. t.* "lustralis.

COMMENTARIVS.

VETERANIS negotiantibus immunitas à lustrali collatione *quadam* datur, & quidem Veteranis, quibus PROTECTORIA dignitas concessa est, hâc Valentiniani Senioris constitutione Anno Domini 369. similiter vt Valentiniani Iunioris *l.14. inf.* Honorij *l.3. supr. de Testimoniali, ex-Tribunis, & Protectoribus*. Imò & Constantini M. *lege 3. sup. de Veteranis*. At non etiam iis qui honorarios & imaginarios codicillos huius vel alterius dignitatis, citra emeritam reuerà militiam, impetrarunt: quæ sententia est *huius leg. in fine*: vt cæteroquin qui huiusmodi epistolas seu Testimoniales ex Protectoribus, vel ex-Præpositis, vel ex-Tribunis reportarunt seu impetrarunt, non decursà militià, non habent ea priuilegia quæ ij qui ordine militiæ sub armorum labore decurso ad hos honores peruenerunt: *toto titulo, sup. de Testimoniali, ex-Tribunis, & Protectoribus*; scilicet, Veteranis pro præmio emeritæ militiæ, Testimonialibus, dignitas vel Protectorum, vel Præpositorum, vel Tribunorum dabatur: vt præter *hanc leg.* & *l.14. inf.* docet *lex 1.7. sup. de diuers. officiis*: *lex 153. sup. de Decurionib.* & titulus in id expressus *de Testimoniali ex-Tribunis & Protectoribus*; sed & Symmachus *epistola 67. ad Ricomerem lib 3.* & Paulinus *epist. ad militem quendam Religiosam*, quorum verba consignaui *initio tituli illius*. Cuius dignitatis Protectoriæ (concessæ fortè Veteranis) & varia alia priuilegia erant: putà, vt in criminibus fori ordinarij præscriptionem haberent, *l.5. sup. de Veteranis*: vt à verberibus excusarentur, *l.153. sup. de Decurionib.* vt à sordidis muneribus immunes essent, *d.l.153.* vt à Tyronum collatione, *l.18. sup. de Tyron. l.vlt. sup. de Veteranis*: deníque vt immunitate gauderent à muneribus personalibus aut ciuilibus, *l.2.C. de excus. mun.* quæ Diocletiani est; similiter igitur & his lustralis collationis immunitas quædam tributa. Non tamen simpliciter, verùm intra præstitutam aliquam summam & *modum*, & vt loquitur Honorius *d.l.3. sup. de testimon.* à pensionis auxarià institutà [*præstituta*] summâ. Quæ quidem à Constantino M. statuitur centum follium, *l.3. sup. de Veteranis*: à Valentiniano Iun. quindecim solidorum, *l.14. inf. hoc tit.* putà vt intra eum modum negotiationis à lustrali collatione immunes essent: vltra eum modum, non item. Sed & *hâc leg.* à Valentiniano Sen. *modus* aliquis statuitur, quem Veterani illi immunem haberent à lustrali collatione: quomodo & *modus* aliquis Clericis, immunis statuitur, *l.11. inf.* & Veteranis *l.14 inf.* Verùm quinam ille modus sit qui *hâc leg.* designatus fuerat; hodie non apparet; *Vnius Vagine*, inquit, *pretium etiamsi aliis mercimoniis studere videantur: si quid autem supra hunc modum*, &c. Igitur verbis illis: *Vnius Vagina pretium*, necesse est modus statutus fuerit, vt sequentia illa mox ostendunt.

At quid hic faciat *Vagina*? Etsi scio in re nummariâ *Siliqua* nomen vsurpari, quæ aliàs thecam siue *vaginulam* quâ fructus continetur, significat, teste Isidoro: Sed quid hoc ad rem præsentem, cùm *siliqua* fuerit tantum vicesimaquarta pars solidi? Igitur mihi mens ea, hîc reponendum *Vegena*; & mox totum locum ita emendo: *Vnius Vagena expertes sint, etiamsi tales mercimoniis studere videantur*; vel *vnius Vagena expertium etiam sint: si* &c. *Expertium sint*, id est, expertium nuncio. *Vagena* porrò pro *Quinquagena*. Nempe inter numerorum notas *V*. pro quinque: igitur compendiosè *Vagena*, pro *Quinquagena*; scilicet vnius *Quinquagesima* immunitas hic indicari videtur: pro quâ neque portorium neque lustralem collationem Veterani Protectores soluere debuerint. Certè *Quinquagesimum* negotiatores perdere soliti, & aliquando *Quadragesimam*, portorij nomine. Testis Symmachus *lib.5. epist.62. Quæstores*, inquit, *ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium contulerunt: Nunc à fratre meo Cynego V.C. QVINQVAGESIMÆ vectigal exigitur, quod solos verum Negotiatores, vtpote quæstui seruientes, oportet agnoscere*. Et epist.65. *QVADRAGESIMÆ portorium* [*siue vectigal*] *non rectè poscitur à Senatoribus Candidatis. Hoc sibi etiam pro Cynegio V.C. dudum missis litteris indicani*. Vbi alterutro loco necesse est menda irrepserit, cùm de eadem re agatur, non de diuerso portorio: & quidem posteriore irrepsisse puto: nam etsi Quadragesimæ vectigal quoquè iam olim fuerit, vt docet Sueton. *Vespasiano cap.1.* & Caligula, *cap.40.* Tacitus, *lib.13. in rebus Neronis*; & Quintilianus *declamat.359.* attamen & Quinquagesima quoque iam olim fuit. Idem Tacitus eodem loco *lib.13. Manet abditio Quadragesimæ Quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus nomina publicari inuenerunt*. Dio *lib.55.* τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε. Error igitur natus ex notà numeri. Cuiusmodi errores ex numerorum notis natos notauit Scaliger *in postremo de re nummaria, p.39.* & *in epistolà Paschali* Ambrosij 83. & apud Celsum *lib.5.cap.17.* Ex eodem errore, solidus ς΄άγιον dictus, qui ἑξάγιον dici debuit, quia solidus sexta pars vnciæ erat, de quo ad *l. sup. de ponderatoribus*: nato errore ex nota ς. pro ἑξ Anonymus *de ponder. & mens.* τὸ ἀνάριον, δυνάμεις ἔχει σάγιον ἓν ἥμισυ occurrit illic sæpè. Igitur, si emendatio nostra rectè habet, tum Valentinianus Sen. *hâc l.* Veteranis istis intra Quinquaginta folles negotiantibus immunitatem dederit, ac proinde dimidiam eius tantùm, quam Constantinus tribuerat, centum videlicet follium; *l.3. sup de Veteranis*. Et ita quidem mihi videtur: etsi fortè erit qui arg. *legis 14. inf. hoc tit.* reponere mallet *Vadena*, id est, *Quindena*: vt ita *quindecim* solidorum pariter vt *d.l.14.* immunitas *hâc leg.* Veteranis his tribui videatur. Verùm prior emendatio, quæ etiam ad communem lectionem magis accedit, magis quoque mihi probatur.

VIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Claudium" Proc. Afric.

HI tantùm ad auri argentique detineantur" oblationem," qui merces emendo atque vendendo commutantes," qui" in exercitio Tabernarum vsúque verſantur: Non etiam Coloni rei noſtræ, qui ea diſtrahunt, quæ in dominicis" poſſeſſionibus annus tulerit. Dat. VI. Kal. Maij, Triueris, Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Concordat huic *l. lex 7. inf.*
" *Claudius* Proconſul Africæ ſub Valentiniano Sen. Cui præterea inſcribitur *lex 18. infr. de Epiſcopis lex 12. inf. de Piſtoribus lib.6 ſup. de Legatis.* Et *lex 2. Cod. de priuil. dom. Aug.* quæ *huic* fortè ſocianda eſt: vbi tamen dignitatis titulus abeſt.
" *Detineantur*, pro ſimplici, *teneatur*.
" Eadem oblationis vox occurrit *l.7. ſup. inf.*
" Ita & *l.7. ſup. in mercimony commutatione habeant.*
" Vel tollenda hic vox, *qui*; vel ita legendum, *commutant & qui*, &c.
" *Dominicis*, id eſt, Principis.

COMMENTARIVS.

COLONI rei priuatæ Principis αὐτοπῶλαι, id eſt, vendentes nata in poſſeſſionibus Principis quas incolunt, ſeu *vernacula* (vt loquitur *lex 13.*) *hâc leg.* & rurſum *l. 10. infr. hoc tit.* à Valentiniano immunes à luſtrali collatione declarantur: Pariter, vt Senatorum Coloni *lib.3. ſup.* pariter vt priuati qui ipſi fundis ſuis nata vendunt, *l.6.12. 13.* Denique hi ſolùm luſtrali collationi ſubiacent, qui merces emendo atque vendendo commutant: & vt quis mercator dicatur, duo contractus deſiderantur, vt ipſe primùm *emat*, dein ipſe *vendat*: quod *hac lex* apertiſſimè indicat: & *lex 10. inf. in fin.* de quo iam ad *l.3. ſup.* & qui in exercitio *Tabernarum* vsúque verſantur. *Tabernarum*, ſcil. negotiatoriarum: vbi merces erant venúmque exponebantur: quarum multa mentio in iure. A quibus, vt omittam alias regiones, veluti propè Romam, Galliam, etiam in Africa (quò pertinet *hac lex*) loca deſignari cœpêre: Cuiuſmodi hæc in *Tabula Peutengeriaca* obſeruo: *An Taberna*, *Priſcu Taberna*, *Turris & Taberna*: *Flacci Taberna*: *ad Cypſaria Taberna*, *Rufini Taberna.* Et in *Itinerario* Antonini, *Tabernis*, *p.82.* ¶ *Colonis* igitur rei priuatæ *hic leg.* conſulit Valentinianus: quibus & aliâ ratione conſulit *l.2. Cod. de priuil. domus Auguſtæ*, quæ eidem *Claudio* inſcribitur, & fortè huic iungenda eſt: cuius dignitas, etſi in *Inſcriptione* non exprimatur; ex parte tamen, ipſo *legis* contextu, ſatis indicatur: & dum *ſpectabilis ſinceritatis* titulo compellatur, & ipſa ſubiectæ materiæ ratione, vbi agitur de *frumenti* collatione: Colonis inquam rei priuatæ *ea l.2.* conſulit Valentinianus Sen. dum locis ſolitis proprias functiones ſeu frumenta in iiſdem locis vbi remanent, præberi ab his iubet; non etiam eò vſque portare, quò graue atque damnoſum eſt prouehere: etſi aliàs quoad Canonicas functiones, eos eadem conditione quâ cunctos haberi voluit, *leuandorum Prouincialium causâ.* Quæ *lex* in ſummam alioquin eodem pertinet, quò *lex... ſup. de annon. & tribut.* nempe ne tranſlatio annonarum plus diſpendij habeat, quàm ipſa collatio.

IX. * Idem AAA. ad Leontium Conſ. Fœnicis."

OMNES iam nunc" ſtudio negotiationis intenti, ſeu Conchylioleguli," ſeu ex aliquolibet" corpore mercatores, ad penſitationem auri, quod negotiatoribus indicitur, compellantur: *Beneficium*" enim *quibuſdam datum, plebis iniuria eſt.* PP. Byrito," prid. Kal. Iul. Modeſto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.*
" *Leontius Fœnices* conſularis ſub Valente Imp. Ad eum extant variæ Libanij *epiſtolæ*: inter alias *epiſt.939.* vel potius 954. quæ incipit χαίρω ἔχω: vbi de Sidoniis: & de quodam nominatim Sidonio agit: Huiúſque Leontij tangit adminiſtrationem ἀρχὴν, laudéſque eius & egregiam adminiſtrationem prædicat.
" *Iam nunc*, id eſt, ex die præſenti continuò, deinceps, indubitatè *hoc tit* & *l.1. ſupr. de offic. Rector. Prouinc. l.2. ſupr. de Palat. S. L. l.17. ſup. de Tyronibus*: *l.2. ſup. de Veteranis*: *l.31. ſup. de annona*: *l. vlt. ſup. de collat. donat.*
" De his *ſuo titulo ſut. lib. 10. de Murilegulis*: vbi *l.5. Conchyleguli* dicuntur, in *l.17.* pariter *Conchylioleguli.*
" id eſt, alio quocumque.
" De hac odio à vectigalium immunitate quibuſdam data, v. *Fornor. 1. ſelect. 10.* & nos multa *ſupr. tit. de immunit. conc.* aliiſque locis
" *Beneficia*, id eſt, immunitates, *hoc tit.* & *l.26. ſupr. de annona*: *l.18. ſupr. de extraordin.* & alibi vid. *Gloſſ.*
" Hanc *ſubſcriptionem* mox perpendo, & cum *Inſcriptione* compono.

COMMENTARIVS.

CVIVSCVMQVE Mercis Negotiatores lustrali collationi subiacere iubet *hâc leg.* Valens Imp. Ann. D.372. Atque ideò beneficia, id est, immunitates quibusdam negotiationibus, vel quibusdam Corporibus datas, *hâc leg.* reuocat, sic vt *omnes* deinceps negotiatores huic collationi obnoxios esse velit. ¶ Ac nominatim quoque Conchyliolegulos, qui scil. conchyliorum negotiationi intenti erant: de quibus *suo titulo, lib.* 10. *de Murilegulis.* Quod accipiendum non est de illis Conchyliolegulis, seu familiis Conchyliolegulorum, vel Conchyliolegulorum, qui huic conditioni adstricti in Principis vsu erant: de quibus propriè *eo titulo*: verùm de liberis negotiatoribus, & mercatoribus. Hi scilicet immunitatem à lustrali collatione aliquando impetrasse videntur singulari quadam istius mercis prærogatiua, tanquam eximiæ cuiusdam mercis non Plebeiæ negotiatores, quomodo *Librariam*, & *Vitrariam* mercem hodie immunem videmus: quam immunitatem reuocat *hâc leg.* Valens Imp. Ratione eâ additâ, quæ satis perspicua, quámque alibi iam sæpè expendi. Et hæc quidem ita Valens *hâc leg.* emissâ ad *Leontium Consularem Fœnices*, de auro lustrali: qui ipse alioquin Leontius egregius auri spretor fuit, & ob egregiam administrationem summopetè laudatur *epistola ad eum* 939. *in M. S. Regio.*

¶ Illud summopetè notandum, pertinere *hanc leg.* ad Fœnicem: vbi hæc merx, & baphia purpuraria, vt latè ostendo ad eum *tit. de Murilegul.* Quare & *hæc lex* Leontio Consulari Fœnices inscribitur, simul & Proposita *Byrito* dicitur, quæ vrbs Byritus, etsi hac tempestate Phœnices Metropolis non erat (erat enim *Tyrus* Metropolis) attamen frequentissima mercatoribus, atque omni hominum genere erat. Quare etsi Constitutiones Principum ad Fœnicem pertinentes, vel ad Consulares Phœnices directæ, Tyrum mitterentur, atque ibi acciperentur, vt docet *lex* 4. *supr. de Tyronib.* attamen Beryti quoque ferme ex velut in legum matrice proponebantur, vt docet *eadem lex* 11. & *hæc lex*, & *lex* 2. *sup. de agentib in reb. l.* 41. *supr. de cursu publ.* aliæque complures. quas ad *eam leg.* 11. cumulaui. Sanè ibidem (Beryti inquam) propositæ hoc ipso Anno, *lex* 1 *infr. de Naufrag.* & Anno proxim. *lex* 63. *supr. de Decurionib.*

---

x. * Imppp. VALENTINIANVS, Gratianus" & Valens AAA. ad Italicum Vic. Italiæ."

COLONOS rei priuatæ, vel cæteros Rusticanos," pro speciebus" quæ in eorum agris gigni solent, inquietari non oportet. Eos etiam qui manu victum rimantur, aut tolerant, (figulos videlicet, aut fabros) alienos esse à præstationis molestiâ discernimus:" Vt hi tantùm, qui pro mercimonio, & substantiæ" mercede, ex Rusticanâ plebe inter negotiatores sunt, sortem" negotiationis agnoscant, quos in exercendis" agris ingenium" iampridem studium non retinet, sed mercandis distrahendísque rebus institutum vitæ & voluntatis implicuit. Dat. Non. Feb. Med. Gratiano III. & Equitio v. c. COSS. [374.]

NOTÆ.

* Concordat huic legi *lex* 8. *supr.* & *l.* 3. 6. 12. 13.
"Inuersa hic Imperatorum nomina scribendum *Valentinianus, Valens, & Gratianus.*
"*Italia* quoque lustrali collationi obnoxia fuit.
"ita quoque *l.* 3. *supr.*
"de *specierum* appellatione hac v. *Gloss.*
"*vg. decernimus*: etsi aliqua interpretatione illud sustinere quis possit.
"id est, facultatum. "incremento: *Merces* pro incremento.
"*Sors* communis, *l.* 6. *supr.* id est, onus.
"*vg. ingenitum*, vel *ingenuum*, id est, naturale, genuinum. Illud malo.
"de hâc *Exercendi* voce hic propriâ, v. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

RVSTICANOS & Colonos siue rei priuatæ Principis (de quibus fuit quoque *lex* 8. *supr.*) siue alios (de quibus fuis *lex* 3.6. erunt *lex* 12.13. *inf.*) αὐτοπώλας. Itémque MANV victum rimantes, veluti figulos, fabros, immunes esse à lustrali collatione definit Valentinianus Sen. *hâc leg.* Ann. D.374. quibus addantur & Pictores *l. vlt. de excus. artific.* Exceptis tamen Rusticanis, qui inter eos negotiatores sunt, *vita instituto*, quique non sunt αὐτοπώλαι, sed ἀλλοπρωτώλαι: denique qui negotiationem exercent, pro mercimonio, & substantiæ mercede, id est, pro augendis facultatibus suis: vt familiaris rei amplitudo cumuletur, vt loquitur *lex* 13. *inf.* non iam vt rusticani ingenito studio agrorum exercendorum, verum instituto vitæ & voluntate. Quod exceptionem illam attinet qua ij qui manu victum rimantur, veluti figuli fabri à lustrali collatione excipiuntur, notandum aliquando tamen per iniuriam ad eam illos vocatos, vt discere est non tantum ex *hâc l.* quâ id iam prohibetur, verum etiam ex Libanij *Orat. in Florentium*, p. 427. 418. ὁ ἀφθονος φίλος ἀγυρὸς ἢ χρυσὸς ἐσθῆτα ... τὰς πεπτωκυίας ὄνομα ... ἀπὸ τῆς ... &c. Denique in hoc Negotiatores, seu Mercatores & Artifices distabant: qui & alias differunt: de quo post alios v. Claperium *decis. fiscalium causa* 35.96.

 xi. * Imppp.

XI. * Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Hesperium. PF. P."

ETSI omnes mercatores spectat lustralis auri depensio, Clerici tamen intra Illyricum & Italiam, in denis solidis: intra Gallias, in quinis denis solidis immunem vsum conuersationis" exerceant. Quidquid autem supra hunc modum negotiationis versabitur, id oportet ad functionem aurariam deuocari. Dat. III. Non. Iul. Aquileiæ, Auxonio & Olybrio COSS. [379.]

NOTÆ.

* Parum abest quin *huic legi* iungenda videatur *lex 2. sup. de desertoribus.* Omisit *hanc legem* Baronius *in Annalibus Ecclesiasticis Anni*, quò tamen ea referri potest.

" Illyrici, Italiæ & Galliarum, de quo mox.

" *Conuersatio*, pro negotiatione, *hâc l. & l. 2. sup si quis pecun. conf. l. 1. sup. de Conlat. aris: l. 72. supr. de Decurionib. l. 2. 3. infr. de Sacrariis: l. 48. infr. de hæreticis*: vide *Gloss.* hinc & mox: *quidquid negotiationis versabitur.*

COMMENTARIVS.

CLERICIS hactenus à Constantio immunitas à lustrali collatione haud adeò distinctè & limitatè data fuerat, verùm indeterminatè: vel enim ab eo data fuerat alimoniæ tantum causâ negotiationem exercentibus, *l. 8. infr. de Episcopis*: si exiguis admodum mercimoniis victum sibi & vestitum conquirerent *l. 15. d. tit. de Episcop.* Vel etiam indistinctè data fuerat, *l. 10. & 14. eod. tit. de Episcop.* hoc præsupposito quod quæstum negotiationis omnem in pauperes erogaturi essent. Valens contrà, & contrariâ illatione, Clericos omnes negotiantes lustrali collationi obnoxios fecit, *l. 5. sup.* At enim Gratianus (cuius potiores partes) & Valentinianus, fratres, hâc constitutione certum solidorum numerum statuunt, intra quem Clerici negotiantes immunes essent à lustrali collatione: nempe in Illyrico (Occidentali scilicet: nam Orientali potiebatur Theodosius M.) & Italiâ intra decem solidos, in Galliis intra quindecim.

¶ Quas quidem tum iuris mutationes, tum & proportiones ad Historiæ Ecclesiasticæ cognitionem multum facere puto: Nempe quandiu, & vbi Clerici nondum, vel non adeò diuitiis abundarente, ac maximè cùm diuites ad Clericatum non adsumerentur; de quo vide *l. 3. 6. 17. inf. de Episcopis*: negotiationem quandam alimoniæ causâ exercentibus ipsis, & vt victum sibi vestitúmque conquirerent, ea immunitas data. Item aliquando data indistinctè, vt ipsi pauperes iuuare possent, quod vtique peculiare votum Clericorum erat, vt docuit *lex* 5. Iterum adempta indistinctè, vbi iam satis diuitiarum in Ecclesiam & Clericos congestum videbatur, apparebátque non pauperibus eos, verùm suis commodis studere. Tandem data distinctè *hâc leg.* & determinatè: quia visum aliquid his deesse: & quidem variè; nempe vbi ditiores Clerici erant, veluti in Italia & Illyrico, intra minorem summam: vbi non adeò diuites, veluti in *Galliis*, intra dimidio maiorem. Hæc enim, neque alia proportionis istius ratio reddi potest. Et sanè, quis non credat Italiæ Clericos aliis ditiores fuisse, & maiores in hos diuitias collatas: prout etiam Italiæ Episcopi alios diuitiis tum superarẽte. Quò in summam spectat quoque *lex 20. inf. de Episcopis*: & Ammiani Marcellini locus *l. 27. p. 362.* Quæ in hanc tempestatem incidunt: Iungatur & *lex 22. eod. tit.* ¶ Porrò singularis est admodum *hac lex*, quæ data est ad vnum *Hesperiũ Præfectũ Prætorio*: vtpote cùm de Illyrico, Italiâ, & Galliis eâ simul agatur. Nempe hoc tẽpore idem Illyrico, Italiæ, & Galliis Præfectus Prætorio fuit. Quare Ausonius in propemptico *Præfecturam* suam *duplicem* commemorat: Et de se ita quoque idem Ausonius *ad Syagrium*, & in *Epicedio, Præfectus Gallis & Libyæ & Latio.* Eadem igitur ratione, & Hesperius, filius Ausonij, cui *hac lex*, aliæque plures inscribuntur, Præfectus Prætorio Illyrici, Italiæ & Galliarum fuit: sic quidem, vt indiuisam vterque simul administraret Præfecturam. Quod testatur Ausonius *in Gratiarum actione* duobus locis: vbi inter cætera pietatis Gratiani argumenta commemorat: *ad Præfecturæ collegium filius* (Hesperius) *cum patre* (scil. Ausonio) *coniunctus, ad consulatum præceptor euectus* [ita scribendum, non *electus*:] Et paulò pòst; dignitates in se collatas à Gratiano commemorans: *Tui tantum* (inquit) *Præfectura beneficij: Quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa, quàm iuncta: cùm teneant duo integrum, neuter desiderat separatum.* Hæ porrò Diœceses, etsi in imperium adscito Valentiniano Iun. ab vno tamen fermè Gratiano regebantur: vt docet *lex 9. sup. de metallis*, Galliæ peculiariùs Gratiano cesserant in diuisione: Illyricum & Italia Valentiniano Iun. vt testatur Zosimus *lib. 4. p. 746.* Roma verò cum Africa, in commune tenebantur: Quod posterius ostendunt Gratiani constitutiones hoc ipso Anno 379. *l. 26. sup. quorum appellat. lex 1. sup. de Princip. Agent. in rebus*: & Anno 380. *l. 3. de naufragiis: lex 9 de priuileg. eorum qui in S. Palatio militant, lex 16. 17. de pistoribus: lex 6. inf. de Scenicis*: & Anno 381. *lex 2. sup. vnde vi*: & Valentiniano Iun. Anno 380. *lex 4. & 5. inf. de Scenicis*: & anno 381. complures. Etsi Zosimus etiam Africam Valentiniano Iuniori cessisse dicat. Alia tandem ratio est *legis 28. supr. de cursu publico*: quæ Valentinianum & Valentem inscriptos habet, sed vni Valentiniano tribuenda est, vbi sanè & Galliarum & Illyrici & Italiæ mentio fit, vtpote quæ omnes Valentiniano patuère, teste Zosimo *lib. 4. p. 735.* Et hoc itaque iam sensu in *l. 9. sup. de metallis*, quæ data est Anno superiore 378. ad Vindicianum Vicarium, iubetur is ad Inlustres Viros Præfectos Galliarum & Italiæ literas dare. Quæ cùm ita sint, error est Scaligeri, cùm Ausonij locum de Duplici Præfecturâ aliter accipit. Cuius etiam hic solemnis alter eiusdem error ab aliis iam denotatus est circa *titulum secundum Præfecturarum*: de quo Ausonius *in Mosellâ*: Quod vtique non de geminâ Præfecturâ accipiendum, verùm de Vicarij dignitate. Est & tertius eiusdem, cùm Antonium PP. cum Ausonio perperàm commiscet. Sed neque assentiri possum Valesio nostro, qui *in Marcellinum, p. 376.* putabat duos Præfectos Prætorio Galliarum hoc tempore fuisse.

XII.

XII. * Idem" AAA. ad Atticum PF. P."

NEMO Negotiator muneribus"publicis eximatur, exceptis his dumtaxat qui innocenti industriâ fructus domesticos" suis possessionibus innatos simpliciter" vendunt: Officiis," & Exactoribus," pro his Negotiatoribus attinendis, quos excusatos subtractósve esse constiterit, in duplam quantitatem eius summæ, quam illi inferre debuerant. Dat. III. Id. Mart, Med. Richomere & Clearcho coss. [384.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

"Imò, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.* Iam enim Gratianus Anno superiore 8. Kal. Septembr. Lugduni occisus fuerat. Vid. *Chronicon. Theodos.*

"*Atticus* hic videtur, qui cum Cæsario postea Consul fuit A.D. 397. Ad eundem extant Symmachi *epistolæ quinque, lib. 7.* purà 30. 31. 32. 33. 34

"Lustrali collatione: Munus publicum, *hac leg.* & *l. 14. inf.* vbi dicam.

"Iudicum. "vernacula, *l. 13. prox.*

"opponitur hoc ad distinctionem eorum, qui emunt, mox vendunt: v *l. 8. 10. sup.* & *l. 13. inf.*

"Nota, Exactores lustralis collationis.

COMMENTARIVS.

EXCVSARI, DEFENDI à lustrali collatione quemquam (exceptis *αὐτοπώλαις* de quibus iam sæpè *suprà l. 3. 6. 8. 10. & l. 13 prox*) vetat hâc constitutione Valentinianus Iun. Excusari inquam à Iudicum Officiis, & Exactoribus eorum conniuentiâ pœnâ Dupli his propositâ: sicut etiam excusari seu defendi vetantur Potentiorum patrocinio, à Theodosio M. *l. 15 inf.* verùm simpl. tantùm pœnâ ibi propositâ. Maius scil. crimen est eius, cuius officium res tangit, si aduersus id admittat.

XIII. * Idem AAA. Habe Postumiane" K. NB.

SINGVLI" quique, si per eos vernacula" quæque vendantur, functione auratiâ non teneantur: si verò emendi vendendíve compendiis vltro citróque quæsitis familiaris rei amplitudo" cumuletur (etsi Militares" sint) memoratæ præstationi nectantur. Dat. VI." Id. Nouemb. Richomere & Clearcho coss. [384.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque rem quæ ei" nata est, aut quam non emit vendat, ad solutionem auratiam minimè teneatur. Si verò emendi vendendíque studio probabitur huc illúcque discurrere, etiamsi militans est, ad solutionem teneatur aurariam.*

NOTÆ.

"*Postumiano* huic in Præfecturâ Prætorianâ Orientis iam successerat hoc tempore Cynegius: v. *Chronolog.* Quâ igitur ratione *hæc lex* ei nunc inscribitur.

"*Singuli quique*, vid. *Gloss.*

"Rem quæ ei nata est, quámque non emit, *Anianus*: fructus domesticos, *l. 12. sup.* Columella *lib. .. c. ..* *Fructus indigenæ, peculiarésque & vernaculos soli.* Vid. plura in *Gloss.* *νά ἐγγυοῦ.*

"Substantiæ merces *l. 10. sup*

"vid. & *l. 1. & 7. sup* & *l. 14. inf.*

"Ita editi omnes. Tiliana, aliæ, Parisien. vltima habet *v. II.*

"Fornerius 1. *select.* 20. hic næuum putabat, & reponebat *domi nata*: vt ita respondeant hæc voci *vernacula*, quæ in textu est. Sed nil muto. *Mihi nascitur*, quod domi meæ nascitur.

COMMENTARIVS.

IMMVNES à lustrali collatione eos solos esse definit Theodosius M. qui *αὐτοπῶλαι* sunt, qui, vt eleganter hîc dicitur, vernacula, *οἰκογενῆ*, domi sibique nata, vendunt: de quo iam dictum *quinque a iis legibus*: scil. *l. 3. 6. 8. 10. 12. supr.* Non alios: imo ne *Militares* quidem. ¶ *Militarium* vox accipi possit, Primùm, pro his qui militiâ perfuncti, Veteranis denique: quod si ita est, tum Theodosio M. alia mens fuerit quàm Constantino M. *l. 3. sup. de Veteranis*: quàm Valentiniano Seniori, *l. 7. sup.* quam Valentiniano Iuniori, *l. 14 inf.* quam Honorio, *l. 3. sup. de Testimoniali, & Tribunis & Protectoribus.* Possit & accipi de Militantibus, vt Anianus accepit: quo sensu *militares*, pro militibus accipiuntur, *l. 7. 11. supr. de frum. V. Const. l. 20. 21. sup de erogat. mil. ann. l. 18. 32. supr. de Decurionibus*: & sæpè apud Historiæ Augustæ Scriptores. Sanè cùm regulariter *is qui Imperatori militat, venditione mercium prohibeatur humanis legibus*, vt scripsit Ambrosius 1. *de offic.* 36. quò pertinet *Titulus Cod. Iust negotiatores ne militent.* Et Sidonij locus *lib. 1. epist* 8. vnde Theodosius *Nouella vltim. indignam & pudendam armato nomini negotiationem* vocat. Sæpè tamen speciali priuilegio & rescripto Principis negotiandi licentiam impetrauêre: vt docet *lex vnic. Cod in quibus caus. milit. fori præscript.* & *lex 3. sup. de immunitate concessa.* Ita tamen, vt modò immunes à negotiatoriâ

collatio

collatione essent, *d.l.3.* modò non essent. Tacitus iam olim *lib.13.* Annal. *Militibus immunitas seruaretur, nisi in iis quæ veno exercerent.* Quare videatur Theodosius M. negotiandi quidem licentiam militibus dedisse, at non & immunitatem à lustrali collatione. Et forte vtrumque voluerit, neque militantibus, neque Veteranis.

XIV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. ad Principium PF. P.''

EOs quos peractæ militiæ labor decurso stipendiorum ordine,'' vel Protectoris'' honore cumulauit, vel honestæ, vel causariæ'' missionis necessitate donauit, quindecim solidorum in mercimoniis omnibus immunitatem habere iubemus: agnituros publicum'' munus, si vltra præstitutum Legis nostræ'' modum emendis vendendisque rebus laxiore'' sumptu operam voluerint commodare.'' Dat. Prid. Nou. Nou. Veronæ, Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

NOTÆ.

Concordat huic legi, *lex 7. sup. eod. tit.*
''*Principius* PP. sub Valentiniano Iun.
'' stipendiorum gradibus, *d.l.7.*
''de hoc dictum ad *d.l.7.*
''*Causaria* missio quæ sit, notum est.
''*Publicum* munus *hoc tit.* & *l. sup.* sors negotiationis, *l.10. sup.* sors communis, *l.6 sup.*
''huius. ''maiore. ''impendere.

COMMENTARIVS.

VETERANIS omnibus, non tantùm *Protectoria* dignitate honoratis, vt Valentinianus Pater *l.7. sup.* verùm omnibus omninò, honestâ vel causariâ missione donatis, Valentinianus filius eius hac constitutione immunitatem à lustrali Conlatione tribuit. Pariter, vt Constantinus M. *l.3. in fin. sup. de Veteranis:* & Honorius Imp. *l.3. in fin. sup. de Testimoniali.* vbi pariter ita scriptum: *Quos*, inquit, *emeritos felicibus castris, vel honesta interdum aduersæ valetudinis missio, vel vulnerum laudabilis excusatio, vel emensum sub signis tempus, absoluit.* Neque tamen indefinitè hanc immunitatem tribuit, vt *d.l.2. sup. de Veteranis.* Verùm definitè intra certum modum: nempe intra *Quindecim solidos* (pariter vt intra Quinos denos solidos Clericis immunitas data intra Gallias, *l.11. supr.* vt Constantinus M. intra centum folles *d.l.3. sup. de Veteranis:* Valentinianus Pater, vnius Quinquagenæ, vel *Quindenæ* potius *l.7. sup. hoc tit.* Honorius quoque intra certam & præstitutam summam, *l.3. supr. de Testimon. ex-Tribunis, & Protectoribus.*

XV. * Idem AAA. Cynegio PF. P.''

SI quis Potentior Negotiatorem quempiam, quò minus aurum'' debitum inferat, contra Fisci nostri commoditates, putauerit defendendum, ipse defensor Negotiatoris adscriptam ei quem defenderit summam cogatur expendere. Dat. XVIII. Kal. Maij, Constantin. Hon. NB. P. & Euodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.*
''*Cynegius* PP. Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
''*lustrale.*

COMMENTARIVS.

PATROCINIO προστασίᾳ POTENTIORIS defendi seu EXCVSARI Negotiatores à lustrali collatione vetat *hac Constitutione* Theodosius M. Ann. D. 386. & Theodosius Iun. *l. vltim inf.* sicut Valentinianus Iun. defendi vetuit ab officiis Iudicum & Exactoribus ipsis, *l.12. sup.* Et quidem pœnâ ibi Dupli propositâ: hîc verò Simplicâ, quam ibi dixi, differentiæ ratione. ¶ Scilicet, Tributa & vectigalia interuertebantur sæpè tum Officialium & Exactorum conniuentiâ: tum Potentiorum in Prouinciis patrocinio, seu προστασίᾳ, qui nihil non audebant, nihil non sibi vindicabant. Quare vt cæteroquin Patronis istis προστάταις & Patrociniis potentiorum aduersus Fisci commoda contrarium: veluti iis quæ Colonis agricolis, vicis, vicaneis, fraudandorum triburorum causâ patrocinium commodare soliti, de quo fuit peculiaris *Titulus supr. de Patrociniis vicorum lib.11. tit.24.* & Libanij *orat. περὶ τῶν προστασιῶν.* Ita & *h.t.* & *d.l. vlt. inf.* iis patrociniis occurritur, quæ potentiores Negotiatoribus in fraudem fisci seu lustralis collationis pariter præbere non verebantur.

XVI.

XVI. * Impp. ARCAD. & Hon. AA. Clearcho P.V."

OMNES Corporatos," de quibus orta querimonia est, quam maturissimè præcipimus conueniri, vt aut commoda negotiatorum sequentes à Clericorum excusatione discedant, aut Sacratissimo Numini seruientes versutis quæstibus intuitu" Tuæ" Sinceritatis abstineant: *Distincta* enim *stipendia sunt religionis" & calliditatis*. Dat. VIII. Id. Maij, Constp. Theodoro V. C. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* ab *Annalib. Baronianis, Ecclesiasticis*, in quos referri potest.
"Constantinopolitanæ. "Negotiatores: de quibus mox
"*Intuitu*, hic non est, contemplatione, vel respectu: Verùm *inspectione*.
"Præfecti vrbis. 'Clericatus.

COMMENTARIVS.

CLERICATVS obtentu, seu perfugio & patrocinio, Negotiatores à lustrali collatione excusari, vetat *hâc leg.* Arcadius Imp. idque Constantinopoli, Ann. D.399. Quod hâc tempestate nonnulli facere soliti: de quo etiam orta fuerat querimonia: Corporatis videlicet nonnullis, id est, è Negotiatorum Corporibus quibusdam, ad Clericatum ideò se conferentibus, vt hoc obtentu, hâc *calliditate, versutis quæstibus* vacantes, à lustrali collatione immunes. Igitur ad hanc querimoniam negotium Præfecto vrbis dat Arcadius, vt Negotiatores huiusmodi ad alterutrum adigat, vel vt negotiationi valedicentes Religioni seruiant, vel vt Negotiantes, à Clericatu discedant, atque adeò lustralem collationem agnoscant. Vnde colligitur, hâc tempestate Clericos in totum à lustrali collatione immunes visos: Cui rei saltem hâc ratione intercedit Arcadius. De quâ Clericorum negotiantium immunitate quàm variè ea habita fuerit: docuerunt tres iam *suprà, huius tituli* constitutiones: putà *lex* 1. 5. 11. *supr.* & quatuor insuper aliæ Constantij, *titulo de Episcopis Eccl. & Cleric.* putà *lex* 8. 10. 14. 15. ¶ *Corporatorum* interim appellatione *hâc legè* propriè Corporatos Negotiantes intelligi obseruandum est: Quod non tantùm *titulus*, sub quo *hæc lex* posita est, verum etiam sequentia *huius leg.* ostendunt: non verò Corporatos illos propriè, de quibus est *inf. lib.* 14. *titulus, de priuileg. Corporatorum Vrbis Romæ*: etsi & illos *Corporatos Negotiatores* membra *Æternæ Vrbis* vocet Symmachus *lib.* 10. *epist.* 27. In *Veteribus* quoque *Inscriptionibus*, non tantum Negotiantium varij generis frequens mentio occurrit, verùm etiam nominatim mentio fit *Corporis Negotiantium Atalaatan. p.* 647. *num.* 1. Corporis Negotiatorum fit rursùm mentio, *l. prox.* 17. ¶ Eleganter autem Arcadius: Distincta stipendia esse Religionis, & calliditatis. Cui simile illud Diocletiani ad Polinestum Philosophum, *l.* 6. *Cod. de mun. patr. Professio & desiderium tuum inter se discrepant: nam cùm Philosophum te esse proponas, vinceris auaritiâ.*

¶ MANCIPES *lustralis collationis, non ex Curialibus, verùm ex Negotiatoribus eligendos.*

XVII. * Idem Ianuarino. Cons. Numidiæ."

A Negotiatoribus aurum lustrale dependi non ignoramus: Et, cùm ad eos soleat distributionis cura recurrere, quos necessitas Conlationis adstringit, non conuenit Municipes" hoc" onere subiacere. Sciant igitur, de Corpore" suo, sicut" in omnibus ferè ciuitatibus, Mancipes eligere, absque vlla ærarij nostri deminutione: à Curialibus alienæ functionis distributione reiectâ. Dat. prid. Non. Iun. Med. Theodoro V. C. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Hanc *legem* suam intelligit Honorius A 403. *l.* 29. *sup. de susceptorib.*
"De Consulari Numidiæ dixi.... De Numidiæ statu hoc tempore, vide quæ noto ad *l.* 28. *sup. de Susceptor.*
"*Municipes*, id est, Curiales vt mox *f. legis*: & *l.* 4. 89. 105. 110. 130. 137. 143. 144. 147. 154. *sup. de Decurionib.* & *l.* 4. *inf. de operib. publ. l.* 2. *sup. quid probare.*
"pro, *huic oneri*. "Negotiatorum, de quo ad *l. super.* 16.
", vel locus corruptus, vel supplendum hac interpretatione, sicut in omnibus ferè Ciuitatibus fieri solet.

COMMENTARIVS.

DE DISTRIBVTIONE lustralis collationis est hæc Honorij constitutio: Anno D.399. id est, de descriptione, seu adscriptione quæ per singulos Negotiatores fiebat, quantum videlicet quisque lustralis collationis nomine pendere deberet: quò pertinet vox, Describendi, *l.* 3. *supr.* & Adscribendi, *l.* 15. *Ipse*, inquit, *defensor negotiatoris, adscriptam ei quem defenderit, summam cogatur expendere.* ¶ Quis igitur distributionem hanc facere debeat? *hâc leg.* ab Honorio definitur: Nempe, non Municipes, id est, Curiales, quod tamen perperàm factum: verùm *Mancipes*, quos ipsi Negotiatores per singulas ciuitates de suo Corpore elegerint: Propositâ hâc generali Re-

gulâ, Quod ad eos distributionis cura pertineat, quos necessitas collationis adstringit.. De quâ ratione plenius ad *tit. de susceptoribus supr. lib.* 12. Iniuum scil. est sua cuique committere, vt in alia specie Arcadius Honorij frater *l.* 10. *inf. de Iudaeis.* Quo titulo sanè hanc *leg.* suam ipse Honorius quadriennio fermè post memorat *l.* 29. *sup. de susceptoribus.* Ex qua apparet, non eò tantùm *hanc leg.* spectare, vt electus ex Negotiatorum Corpore adscriptionem faceret, verum etiam susceptionem de quo *ibi. Mancipes* hîc sunt, quibus cura vt distributionis, ita exactionis iniungitur, qui olim spontanei Publicani erant, suo priuato commodo, de quo nihil attinet dicere. De Mancipibus portorij, ac nominatim Quinquagesimæ, pro transuectione animalium, est Symmachi locus *lib.* 5. *epist.* 65. quos *epist.* 62. Publicanos vocat, de eâdem re loquens; quas quidem epistolas ad Paternum Com. S. L. scripsit ante sexennium, Anno D. 393. ¶ Porrò notandum, tres ordine ad Africam pertinentes constitutiones Honorij *hoc titulo* occurrere, putà *hanc l.* & *duas sequentes*; de cuius, ac nominatim etiam Numidiæ (cuius Consolari *haec lex* inscribitur) per hæc tempora statu, dixi ad *l.* 28. *sup. de susceptoribus.*

¶ *De* FOENERATORIBVS *hos quoque ad lustralem collationem teneri.*

XVIII. * Idem AA. Pompeiano Proc. Afric.''

OMNES Negotiatores lustralem conferre conuenit pensionem. Non solùm igitur, hi qui probantur in Territoriis'' siue in Ciuitatibus exercere commercia, subcumbant aurariæ functioni, verùm etiam qui, studentes fœnori, crescentis'' in dies singulos pecuniæ accessione lætantur. Dat. prid. Kalend. Iul.'' Med. Stilichone & Aureliano CONS. [400.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex* 166. *sup. de Decurionib.* Imò & *lex* 2. *supr. ad leg. Iul. de ambitu*: quæ habet subnotatum diem *Prid. Kal. Iun.* Sed & *lex* 3. *sup. de concuss. Aduoc. l.* 28. *sup. de annonâ*: *lex* 27. *de Susceptorib.* quæ habent subscriptum diem *Prid. Kal. Iun.* Tandem & *lex* 69. *de appellat.* vbi subnotatus dies *Kalend. Iun.* vnus quippe idémque dies & mensis omnibus hisce *legibus* subscribendus est.

'' ad *Africam* hæc *lex* pertinet. '' de hâc voce vid. *Glossar.* & mox dicam.

'' Horat. *lib.* 3. *od.* 16. *Crescentem sequitur cura pecuniam.* Interim hinc nota *Fœnoris* descriptionem, quod sit *crescentis in dies singulos pecuniæ accessio*: de qua Pararitlon *sup. lib.* 2. *tit. vlt. de vsuris.*

'' vide quæ iam *initio* dixi ad hanc *subscriptionem* pertinentia.

COMMENTARIVS.

FOENERATORES quoque *pecuniæ*, non *Mercium* modò Negotiatores lustrali collationi quæ negotiatoribus incumbit, subiicit *hâc l.* Honorius Imp. Ann. D. 400. hâc ratione: quod & hæc *Negotiationis* species sit: neque minus compendium faciat, qui in pecuniâ negotiatur, quàm qui merces detrahit: atque adeò & hic Negotiatorum numero sit. Imò Fœneratores hi sunt potentiores fermè in Prouinciis. Igitur & hos fœneratores, potentiores ad communionem huius tributariæ functionis vocandos putauit Honorius, pro Reipub. necessitate: hac constitutione, quæ prolixæ Honorianæ constitutionis pars est: vt ex tot illis *legibus* quas *huic* coniungendas dixi, patet: quæ quidem ab ipso emissa fuit ad varias *Africanorum* querelas, qui & in id Mecilianum Legatum ad Honorium miserant, vt docet ex earum *legum* numero *lex* 166. *supr. de Decurionib.* Inter cæteras porrò querelas plurima rem *Tributariam* respexêre, quâ miseri Africani non parùm vexabantur, partim susceptorum & Tabulariorum fraudibus, quò pertinet *d. lex* 27. *de Susceptorib.* partim Compulsorum deprædationibus, quò spectat *l.* 3. *sup. de concuss. Aduocatorum*: partim Potentiorum, Ditiorum immunitate, quò pertinet *hac lex*, & *d. lex* 28. *supr. de annonâ & tributis*: Quæ quidem *leges* omnes *huic* nostræ, etiam argumenti paritate, ita coassandæ veniunt. Igitur vt Veteranos priuilegij sui obtentu tributorum modum infringere non patitur, sed ad communis iuris communionem eos in specie *illius l.* vocat: ita & diuites pecuniæ negotiationem exercentes, ad communem lustralis collationis sarcinam, quæ negotiatores omnes tangit, hîc vocat. Ita sanè & olim iam ante lustralis collationis instituta, ij qui fœnus exercebant, omnibus patrimonij intributionibus fungi debebant; etsi possessiones non haberent: *l.* 22. *§. vlt. ff. ad Municipal. l. vlt. §.* 23. *ff. de munerib. & honorib.* Et certè æquissima hæc est constitutio, & quam in exemplum deriuari probo more velim: denique fœnerator etsi non dicatur mercator, similis tamen est mercatori: Romanus *consil.* 92. *n.* 3.

¶ Obiter hîc illud obseruandum quod de mercium Negotiatoribus dicitur, *qui probantur in Territoriis, siue in Ciuitatibus exercere commercia.* Nempe Nundinæ certo tempore emendis atque vendendis rebus Ciuitatibus earúmque Territoriis ordinabantur; vt docet *Nouella* Theodosij *vlt.* de quibus Nundinis est peculiaris *titulus Cod. de nundinis & mercatorib.*

XIX. * Idem'' AA. Septimio'' Proc. Afric.

OMNES deuotionem'' aurariæ functionis agnoscant, quos diuersi mercimonij'' cura constringit: ita vt quibus negotiandi sollicitudo est, ad solutionem teneantur. Dat. VII. Kal. April. Rau. DN. Theod. A. I. & Rumorido COSS. [403.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex 64. sup. de cursu publ.*
"Imò hi tres inscribendi *Imppp. Arcadius, Honorius, & Theodosius AAA.* vt docet ipsa temporis ratio, Theodosius quippe iam anno superiore Augustus creatus, vid. *Chronicon.* Sed & disertè ita inscripta *d. lex 64* quæ *huic* coniungenda est.
"*vc. Septimino,* vt *d. l. 64 & l. 29. sup. de Susceptorib.* hoc ipso Anno & *collat. Carthagin. die 3. c. 173. p. 332.* his ipsis *Coss.*
"*Deuotionis* vox in re tributaria propria: *v. Gloss.*
"*vt vos in vestris vultis mercimoniis* : Plautus.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES à lustrali collatione improbat Honorius, omnésque Negotiatores cuiuscumque mercis ad eam teneri iubet hâc constitutione Anno D. 403. quæ data est ad *Septiminum Procos. Africæ* (de quo ad Inscriptionem) Quæque pars est prolixioris constitutionis, quâ is Africanorum securitati & indemnitati prospectum iuit, non vnâ ratione: parauedorum videlicet exactione prohibita, *l. 64. sup. de cursu publ.* quæ eiusdem constitutionis pars est, atque adeò *huic* coassanda venit. Item immunitatibus à lustrali collatione improbatis, *hâc leg.* Cæteroquin hoc ipso Anno, ad eundem *Septiminum Proconſ. Africæ* extat eiusdem Honorij Imp. altera constitutio, de lustrali collatione, putà *lex 19. supr. de Susceptoribus*, quæ in hunc *titulum* rectè quoque relata fuisset, quâ etiam *lex 17. supr. hoc tit.* confirmatur.

XX. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio" PF. P.

IMMVNCTIONES, quas cooferentium" frequentia extenuarat" debilitat, ad stabilitatem reuocandæ sunt: vt quod simul & sub vnâ conuentione petebatur, sub paruâ ac minimâ contributione, absque consensu" conferentium," præbeatur. Hoc in lustralis auri Conlatione in perpetuum decernimus obseruari: Illud videlicet præcauentes, ne quis à Nostra Clementia vectigal" huiusmodi audeat postulare. Dat. VIII. Kal. Iun. Varane V. C. CONS. [410.]

NOTÆ.

"Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.*
"*Anthemius* PP. Orientis scil. sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
"in vno Territorio. "per conniuentiam, gratiam, colludium.
"Ferri potest: Malebam aliquando *concensu*, id est, contributione census: vt concœnæ *συνδειπνον*, & similia. Verùm illud non muto.
"aliorum. "id est, vectigalis huius immunitatem.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATIBVS, per quas lustralis collatio extenuata fuerat, duplici ratione occurrit per Orientem Theodosius Iun. hâc constitutione, Anno D. 410. & sic eam functionem ad stabilitatem reuocare instituit. Primùm scilicet, CONLATIONI formam hanc nouam præscribit, vt ne sub vnâ & simultaneâ solutione omnium videlicet Negotiatorum vnius Territorij, *ἐν κόλπῳ* seu in globo, & in massam *ἀθρόον*, aut per auersionem *ἐκ τοῦ ἴσου* petebatur, deinceps sub paruâ se minimâ conuentione seu contributione peratur, sub singulorum Nominibus: vt ita scilicet de iis qui per gratiam elaberentur, constare posset, (& vt loquitur Theodosius *Nouellâ vltim.* in eodem propè argumento) *depulsa permixtionis caligine apertiùs & liquidiùs declaretur, quid quisque dependat.* Secundò IMMVNITATEM huius collationis à se peti, séque adeò nulli facturum protestatur.

XXI. * Idem AA. Monachio" PF. P."

NEMO mercator, vel possessor rerum quæ lustralis auri Conlatione tenentur obnoxiæ, Patrociniorum fiduciâ, vel nomine cuiuslibet altissimæ dignitatis, à prædictâ se functione æstimet subtrahendum: Nec si ad domum Dominæ ac venerabilis Augustæ Pulcheriæ Germanæ nostræ, seu Nobilissimarum sororum" pietatis nostræ pertineat. Dat. XII. Kalend. Sept. Hon. XII. & Theodosio VIII. AA. COSS. [418.]

NOTÆ.

"*Monaxio*, vt hoc ipso Anno *l. 43. inf. de Episcop.* & *l. 183. sup. de Decurion.*
"Orientis: vt docet vel *d. l. 43.*
"Arcadiæ, Marinæ.

COMMENTARIVS.

FERIBVS hominum generibus quæ sibi immunitatem à lustrali Conlatione vindicabant, occurritur: PATROCINIO scilicet potentioris DIGNITATIS quamlibet Altissimæ obtentu; imò & si ad DOMVM quis Sororum Imperatoris pertineat, immunitatem à lustrali collatione cuiquam tribui vetat Theodosius Iun. hac const. Anno Domini 418. 1. De *Potentiorum* patrocinio fuit quoque Theodosij M. Constitutio *suprà*, purà *lex* 15. De cæteris portò videamus. 2. *Dignitas*, quamlibet Altissima, ab hac collatione neminem immunem facit: quæ & ipsa sententia fuit Valentiniani & Valentis *l.* 5. *sup.* Hinc interim apparet etiam in Altissimis dignitatibus constitutos, negotiationem exercuisse, & quidem per Orientem: cùm tamen Honorius *l.* 3. *Cod. de commerciis & mercatoribus*, Nobilibus & Potioribus mercaturâ interdixerit. Postremùm, etsi ad domum sororum Principis quis pertineat, attamen si negotietur, à lustrali collatione immunem esse vetat Theodosius. Vnde colligi videtur, saltem eos qui ad domum, Principis pertinent, immunes fuisse hoc tempore, & ex mente Theodosij Iunioris: aliter atque visum Valentiniano & Valenti, *d. l.* 1. ¶ Et hæc quidem in vniuersum de *huius leg.* sententiâ.

Nunc alia sectanda sunt. *Initio legis* ostenditur, non tantùm Mercatores, sed etiam Res quasdam lustrali collationi fuisse obnoxias: sic vt possessor earum rerum hanc functionem sustinere deberet. Quænam autem illæ res? An ex lege testatoris, veluti si vltimâ voluntate Ciuitati aut Vico quid sub eâ præstationis conditione relictum fuerit: de quo est *lex* 1. (quæ creditur esse Anastasij desumpta ex *lib.* 52. *βασιλικῶν tit* 12.) *Cod. de Lustrali collat.* Quæ Cujacij sententia fuit, & excerptorum Mainardi. Minimè: hîc enim agitur de priuatis possessoribus: nisi eadem ratione & priuatis quid sub eâ conditione relictum ponamus: de quo tamen nihil in *eâ lege.* An verò, quia à fisco res quædam sub hâc conditione datæ donatæ? de quo & *illâ ipsâ l.* 2. agitur? Neque hoc putem: videtur enim mihi de huiusmodi rebus possessis hîc agi, non quibus conditio aliqua peculiaris in donando adiecta fuit; verùm quibus in commune, rei ipsius ratione hæc conditio implexa erat: *Vel possessor rerum*, inquit, *quæ lustralis auri Conlatione tenentur obnoxia.* Existimem, his prædiis quæ Mercatores ex negotiatione suâ comparassent, hanc lustralem collationem indictam alicubi: cùm alibi, horum prædiorum ratione ad Curiam vocari possent: quam in rem est singularis *lex* 72. *sup. de Decurionibus.*

¶ Historica supersunt. Primùm de *Pulcheria*, quam Theodosius Iun. *hâc leg. Dominam ac venerabilem Augustam Pulcheriam germanam suam* vocat. De eâ multa (Sozomenus, Zonaras, Cedrenus, Nicephorus, alij. Ea nata Ann. 399. teste *Chron. Alexandr.* deinceps præter ætatem prudens, ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ [Theodosij Iun.] καὶ τῆς ἡγεμονίας extitit, Auctore Sozomeno *lib.* 9 *cap.* 1. cuius etiam Domus memoratur in *Veteri Constantinopol. descript. regione* 3. & 11. Hæc *Augusta* renunciata Anno D. 414. Chronicon Alexand. Constantio & Constante Coss. ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων Πουλχερία ἀδελφὴ Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου ἐπιφανεστάτη ἀνηγορεύθη Αὐγοῦστα. Et ita *Augusta βασιλίς*, & *βασίλισσα* nuncupata *in Menologio* 10. *Septemb.* in Concilio Chalcedonensi in *literis* ad eam, *Act.* 3. apud Euagrium *lib.* 9. *cap.* 2. Suidam, & alibi. Ea demum Marciano nupsit, vt & Chronic. Alexand. testatur. Et hæc quidem satis de Pulcheria Augusta. Sorores aliæ Theodosij, quas hîc intelligit, sunt Arcadia, & Marina (Flaccilla enim procuIdubio mortua erat, quæ ipsâ Pulcheriâ Senior erat.) de quibus vid. *Chron. Alexandr.* Harum quoque domus memorantur in *Veteri vrbis Constantinop. descriptione*: & quidem Regione 9. & 10. *Domus Nobilissimæ Arcadiæ.* Idem *regione* 1. *Domus Nobilissimæ Marinæ*: cuius etiam meminit Auctor *Chronici Alexandrini.* Et hæc quoque de Sororibus Theodosij, Quarum (quod tertium hîc obseruandum) Senior, *Augusta* (de quo *supr.*) aliæ, *Nobilissimæ* dicuntur: proximo scilicet *Augusti* nomine. Quæ dignitas Nobilissimatus collata ab Imperatoribus, sanguine proximis, fratribus, filiis, sororibus: Zosimus *lib.* 2. *p.* 692. fratres Constantium & Annibalianum à Constantino factos narrat; Κωνστάντιος ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ καὶ Ἀναβαλλιανὸς ἐσθῆτι χρώμενος κοκκινῇ καὶ περιχρύσῳ τῆς τοῦ λεγομένου Νωβελισσίμου παρ᾽ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας. Ita Gratianus Nobil. puer: mox Valentinianus Iun. Nob. puer à patre Valentiniano. Ita Honorius Nobilis puer à Theodosio patre. Ita Iulianus Constantini Tyranni filius à patre Constantino Nobilissimus factus. Olympiodorus apud Photium: Κωνσταντῖνος δύο παῖδας ἔσχε Κώνσταντα καὶ Ἰουλιανόν, ὧν τὸν μὲν Κώνσταντα Καίσαρα χειροτονεῖ, ὅ τε ὕστερον κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ τὸν Ἰουλιανὸν Νωβελίσσιμον. Ita Valentinianus Tertius Honorium ex sorore nepos. Idem Olympiodorus, Οὐαλεντινιανὸς ζῶντος μὲν Ὁνωρίου Νωβελίσσιμος γίνεται; & mox: παιδία ἐπαναλαμβάνει τὸ τῆς Αὐγούστης, ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς τὸ τοῦ Νωβελισσίμου ἀξίωμα. Ita igitur & Arcadij filiæ, Theodosij Iuniores, *Nobilissimæ*: quomodo iam eas vocat Arcadius Anno 406. *l. vnic. supr. de priuileg. domus August. procuratores per singulas quasque Prouincias Nobilissimarum puellarum, filiarum mearum.* Alio iam sensu & Nobilissimi Cæsares, & Nobilissimus Cæsar Philippus Crispus apud Nazarium *in Panegyrico*, & in *Fastis Capitolinis*, & in *Veteri Inscript.* Imò & *l.* 3. *tr. de natal. restit. Nobilissimus Imp.* Cætera qui volet de *Nobilissimis*, consulat Meursij μιξοβάρβαρον. Nobis huius fermè æui vestigia sectari sufficit.

DE

DE ARGENTI PRETIO QVOD THESAVRIS'' INFERTVR.

TITVLVS II.

X. Cod. Ivst. Vlt.'' Veteri Scriptura &' *hic* & *l.vnic. hoc tit. v.Orthogr.* Hic autem *Titulus* hoc loco positus, occasione superioris, qui fuit de *Auri Argenti collatione*, in *Cod. Iustin.* positus est alio loco, proximè post *titulum* de *Irenarchis*, & quidem *vltimus libri decimi.*

1. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano PF. P.''

Ivbemvs, vt pro argenti summâ, quam quis Thesauris fuerat inlaturus, inferendi auri accipiat facultatem: itavt pro singulis libris argenti, quinos solidos inferat. Dat. x i. Kalend. Mart. Constantinop. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

* *l. vnic. Cod. Inst. eod. tit.*
''Orientis.

COMMENTARIVS.

Mvtationis facultatem seu aliud pro alio soluendi: *Soluendi*, inquam, auri pro argento, tum & Proportionem Argenti ad Aurum constituit hac constitutione Arcadius Imp. quantum videlicet auri, pro argenti summâ aliquâ solui Thesauris Principis possit. ¶ Antequam hanc proportionem ingredior, sciendum est, ita Tributa olim indicta, vt certum etiam genus aliquod indiceretur; modò species, veluti frumentum, vinum, oleum, æs, ferrum. &c. de quo *lib.* 11. *Tributa in ipsis speciebus*: & *tit de collat. æris*: modò pecunia: ita etiam vt modò aurum, modo argentum indiceretur: Modò aurum, quod vel ex *superiore titulo*, & ad eum dictis discere licet: vbi lustralis collatio, dicitur *lustralis auri Conlatio, lustralis auri depensio, functio auraria, pensio auraria.* Ideóque etiam est quod dicitur *l.* 19. *sup. de annonâ & trib.* Id quod *in Titulis debitis sub præstatione confertur auraria*: videnda & *lex* 32. 34 *eod. tit.* & *l.* 1. 2. *sup. de Conlat donatar. lex* 12. 13. 17. 31. *sup. de suscept. l.* 1. *de ponderator. l. vnic. de auri publici prosecutorib.* Modò argentum, quare & lustralis collatio, dicitur quoque auri & argenti indictio: atque inde χρυσαργύρου nomen: Videnda & *d. l.* 32. *sup. de annonâ & trib.* & *d. l.* 1. & 2. *d. l.* 31. *sup. de susceptorib.* Et *hâc leg.* tamen Arcadius inferendi auri facultatem loco argenti tribuit: ât non vt existimo, è conuerso. Et sic aliud pro alio soluendi ius præstat, quod aliàs non licuisset: Præstat autem hanc facultatem, eò quod non semper quis ad manum fortè argentum haberet, adueniente susceptore,

¶ *Proportio* sequitur. Quomodo & aliàs commutatis speciebus, seu aliud pro alio soluendi vel exigendi facultate factâ, proportionem specierum fieri oportuit: Ergo, pro viginti quinque libris speciei æris, vnum solidum præstari iussit Honorius *l.* 2. *sup. de æris collat.* sed & Theodosius Iunior pro centenario æris auri certam æstimationem præstari voluit *l.* 3. *d. l.* Ad eundem igitur modum Arcadius *hâc leg.* argenti ad aurum proportionem instituit. Quæ quidem proportio melius vt intelligatur, sciendum est, aucto iam auri pretio, hac tempestate ex Valentiniani Sen. instituto, libram auri septuaginta duobus solidis seu aureis constitisse: vt docet *lex* 13. *sup. de susceptorib.* & *lex vnic. sup. de oblat. votor.* quò etiam refero *leg.* 2 *Cod. de veter. numism. pot.* quæ sub Constantino M. 84. solidis constabat, vt testatur *lex* 1. *de ponderatorib.* Hoc præmisso, de ipsa nunc proportione videamus. ¶ Igitur pro libra argenti quinque solidos inferri iubet Arcadius. Vnde sequitur, vni libræ auri hac ratione respondere argenti libras quatuordecim cum duabus quintis libræ. Ex Plinio porrò discimus *lib.* 3. *cap.* 33. cùm primùm nummus Romæ aureus excusus est, eam fuisse proportionem auri ad argentum, quæ est vnius ad quindecim: de quo quidem Plinij loco videndus post alios qui eum explicare conati sunt, diligentissimus Sauolus *de nummis antiquis*, prolixè, *lib.* 3. *cap.* 7. 8. 9. 10. qui idem ostendere conatur Plinij iam æuo, ex *libro eius* 19 *cap.* 1. proportionem argenti ad aurum fuisse duodecimariam: vt & apud Græcos fuit, quod ex Platonis *Hipparco* Viri docti iam multi probarunt. Herodotus *in Thalia*, suo tempore in Asia significat aurum cum argento collatum τρισκαιδεκαπλάσιον fuisse, id est, *proportione vnius ad tredecim.* Hancque ratione secutus Darius esse videtur, qui in exigendis tributis dicitur singula Talenta auri æstimasse tredecim talentis argenti. Sanè iam olim auri potestas & proportio ad argentum decupla fuit: teste Polluce *lib.* 4. *c.* 24 *lib.* 9 *cap.* 6. τὸ δὲ χρυσίον, inquit, ἦν τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον, & quæ sequuntur: vbi talentum auri, decem talenta vocat Polybius quoque super fœdere Ætolico; διδόντες ἀντὶ δέκα μνῶν ἀργυρίου, χρυσίου μνᾶν. Sed & Liuius de eodem *lib.* 8. *decade* 4. *De pecunia summâ*, quam penderent,

penſionibúſque eius, nihil ex eo quod cum Conſilio conuenerat, mutatum: pro argento ſi aurum dare mallent, darent, conuênit: dum (pro) argentea decem, aureus vnus valeret. Tempore Caroli Calui proportio duodecupla fuit, vt apparet ex eius edicto Piſtenſi *art.24. vt in omni regno noſtro non amplius vendatur libra auri puriſſimè cocti, niſi 12. libras argenti.* Plura de argenti ad aurum deinceps proportione vide apud Sauotum *parte tertia cap.19. & ſuperioribus.*

¶ Quod libram argenti attinet, modò in argenteos ſexaginta, modò plures, modò pauciores ea diuiſa, vt docet *lex 1. inf. de expenſis ludorum.*

Ergo, vt dixi, Arcadius quinque ſolidos pro librâ argenti offerri voluit. Et tamen Theodoſius Imp. filius eius poſtea pro ſingulis libris argenti, quas Primipilares Ducibus ſportulæ gratiâ præſtabant, quaternos tantùm ſolidos præberi voluit *lib.27. ſupr. de cohortalibus.* Adeò in dies auri pretium increuit. ¶ Et hactenus quidem de *huius leg.* ſententia, déque facultate tributa *hac leg.* alterius ſpeciei, auri pro argento, ſoluendæ. Quare *[illegible]*, *huius leg.* occaſione tractant Interpretes, an inuito creditore aliud pro alio ſolui poſſit? quod etiam vnum fermè hîc tractant nonnulli.

DE MEDICIS ET PROFESSORIBVS.

TITVLVS III.

X. Cod. Ivst. LII. Inuerſo ordine *de Profeſſoribus & Medicis*, Huic *titulo* tres alij reſpondent, *ſupr. lib.6. tit.16. de Comitibus & Archiatris S. Palatij* & *tit.21. de Profeſſoribus, qui in vrbe Conſtantinopol. docentes ex lege Comitiuam meruerunt*, & *tit.9. lib.14. inf. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ & Conſtantinop.*

PARATITLON.

1. MEdici, *Rubr. & l.1.3.10. hoc tit.* ſalutaris ac neceſſariæ artis Profeſſores dicuntur, *l.14.* Horum alij erant Archiatri S Palatij, *d.l.17.* & *l.19. & tit.16. lib 6. ſup.* qui ſcilicet intra penetralia Regalis aulæ florebant, *l.12.* qui militabant intra Palatium, *l. vnic. ſup. de Comitib. & Arch. S.Palatij:* in ſacro Palatio Principis, *l.15.16.18. hoc tit.* (qui & Archiatri ſimpliciter vocantur, *l.2. hoc tit.*) eâ profeſſione defuncti, *ex Archiatris*, dicti, *d.l.2.* Alij verò in vrbe Româ, & Conſtantinopol. populo obſequebantur, *l.8.* (qui Archiatri ſimpliciter, *l.4.8.9.13.* vnde & Archiatria *d.l.8.* Archiatri S.Palatij Comitiuæ honore donabantur, *l.12. hoc tit. l.13.15. ſupr. de extraordin.* modò primi ordinis, *l.16.17.18.19. hoc tit.* & *l.vnic. ſupr. de Comitib. & Arch. S. Palatij:* modò ſecundi, *d. l.16.17.18.* Aliquando etiam, maioris gradum dignitatis adipiſcebantur, *d l.16. & 19.* Priuilegiis item ſingularibus fruebantur, *l.14.* ab omni quippe functione, omni collatione, omnibus muneribus publicis immunes erant, Curialium, Senatorum, Comitum, Perfectiſſimorum, &c. *l.2.* Præturæ, de qua accipio, *l.12.* à metato, *l.16.18.* à glebali collatione, *l.15.16.19.* à Curiali, *d.l.16.* à ſordidis muneribus, *d.l.12.* Sed & filij, & coniuges eorum *d.l.16. & 17.*

Archiatri ſeu Medici alij, qui populo obſequebantur, Romæ, *l.8.10.* quatuordecim erant, quot etiam Vrbis regiones erant (exceptis Medicis portus Xyſti, & Virginum Veſtalium, qui peculiares Romæ Medici erant: *d.l.8.* Qui quidem eligebantur ordinabantur, aliquo ex hoc numero deficiente, Ordinis Archiatrorum ipſius delectu *d.l.8.* atque à Principe confirmabantur, *d.l.8.* ſic vt electi vltimum ordinem conſequerentur, *l.9.* quæ omnia confirmantur & *l.13.* His Annonæ, Præfectis Vrbis diſpoſitione, miniſtrabantur; *d. l.8.9.* ne ſcilicet alioquin diuitibus tantùm ſeruirent, pauperes negligerent. Quin & promiſſa à periclitantibus pro ſalute accipere prohibiti: *d.l.8.* Priuilegia his tandem varia tributa: Immunitas ſcilicet omnium munerum publicorum, collationum, tam ipſis quam filiis & coniugibus eorum *l.1.3.4.10.* ab onere metati *d.l.3.10.* militiæ, *d l.3. & 10.*

II. Professores *Rubr. & l.11.16. hoc tit.* & *tit. de Profeſſorib. qui in vrbe Conſt.* dicuntur & plenius profeſſores litterarum, *l.1. & 3.* artium liberalium, *l.17.* qui & Magiſtri dicuntur, *l.10.11.18. h.t.* & *l.vlt. inf. de ſtudiis lib.V.R.* & *l.98. ſup. de Decurionibus:* Magiſtri ſtudiorum, *l.5.* (vnde & magiſtrationes dictæ, loca in quibus docebant, *d.l.vltim. inf. de ſtudiis:*) Doctores, *l.5.11.* Præceptores, *l.11.* Erant autem hæc Profeſſorum genera, 1. Grammatici, tam Græci quàm Latini, *l.11.16.* & *d.tit. de Profeſſor.* vtriuſque eruditionis ſeu inſtitutionis, *l.15.18. ſup. de extraordin. mun.2.* Item Rhetores, *l.11. hoc tit.*

& *d.l.15. & 18. supr. de extraordin.* seu Oratores. *d.l.11. & 16. & vlt. inf. de studiis*: tam Græci quàm Latini: quorum illi propriè Sophistæ dicebantur, *dicto tit. de Professor.* & *dict. l. vltim. infr. de studiis*: vbi vide quæ dixi. III. Philosophi, *l.7. hoc tit.* (seu Philosophiæ præceptores, *l.16.* Philosophiæ arcana rimantes, *d l. vltim.*) IV. Iurisperiti, *d. tit. de Professorib.* & *d.l. vltim. infr. de studiis.* Fuerunt autem tam in Occidente: Romæ, *l.1.10. hoc tit.* & *tit. de studiis lib. V. R.* per Italiam, *l.5.6. hoc tit.* item per Gallias in singulis vrbibus Metropolitanis: ac nominatim Triueris, *d.l.11.* quàm in Oriente & nominatim Constantinopoli, *l.3.16.17.18. hoc tit.* & *supr. tit. de Professor. qui in vrbe Const.* & *l. vltim. inf. de studiis lib. V. R.* quorum Auditorium in Capitolio erat, *l. vnic. d. tit. de Professor. qui in Vrb. Constant.* & *d. l. vltim. inf. de studiis lib. V. R.* De horum Professorum numero vid *l.11. hoc tit.* & *d.l vltim. inf. de studiis*: electione, *l.5.7 11. hoc tit.* annonis, mercedibus, salariis, vid. *l.1. & 11. hoc tit.* priuilegiis, *l.1. 3. 10. 16. 17. 18. hoc tit.* & *l.15.18. supr. de extraordinar, siue sord. mun.* De horum filiis Curiali stirpe descendentibus, vid. *d.l.98. sup. de Decurionib.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Volusianum....''

MEDICOS,'' Grammaticos, & Professores alios'' litterarum,'' immunes'' esse, cum rebus quas in Ciuitatibus'' suis possident,'' præcipimus: & honoribus fungi: In ius'' etiam vocari eos, vel pati iniuriam prohibemus: ita, vt si quis eos vexauerit'', centum millia nummorum ærario inferat, à Magistratibus, vel Quinquennalibus exactus, ne ipsi hanc pœnam sustineant. Seruus eis si iniuriam fecerit, flagellis debeat à suo domino verberari, coram'' eo cui fecerit iniuriam: vel si dominus consensit, viginti millia nummorum fisco inferat: seruo pro pignore, donec summa hæc exsoluitur, retinendo. ¶ Mercedes etiam eorum & Salaria reddi'' præcipimus. ¶ Quoniam'' grauissimis dignitatibus vel parentes, vel domini, vel tutores esse non debent, Fungi eos honoribus volentes permittimus, inuitos non cogimus. PP.'' Kal. Aug. Sirmio Crispo'' & Constantino'' Cæs. COSS. [321.]

NOTÆ.

* *l. Medicos 6. Cod. Iust. eod. tit.* hinc & ex aliis *legib.* interpolata & conflata est.

'' *Volusianus* hic fuit Ann. D. 314. Consul. idémque eodem Anno 314. & superiore 313. Præfectus vrbi: vt docet Auctor *Notitiæ Præfectorum vrbi*: vt & *lex 1. de nauiculo*, & *l.1. de Ingenuis*: & Anno 315. vt ostendit *lex 2. sup. quorum appell.* Deinceps nulla huius Volusiani P. V. mentio. Mihi mens ea, eum hoc tempore *PP.* fuisse: at cuius Præfecturæ? statuere non ausim.

'' *& maximè Archiatros, vel ex Archiatris*: hoc add. *Cod. Iust.* ex *l. 2. inf.*

'' veluti Oratores, Rhetores, Sophistas.

'' *& Doctores legum*, additum à Tribon. *Cod. Iust.* quam vocem tamen *legum*, Græci non agnoscunt (de quibus Doctoribus legum dicam ad *l.16. inf.*) Item illa, *vnà cum vxoribus & filiis nec non & rebus*: & mox, *ab omni functione & ab omnibus muneribus Ciuilib. vel publicis*: & quæ sequuntur alia.

'' *immunes* simpliciter, id est, immunes à muneribus publicis.

'' de *Ciuitatibus* his dicetur *ad l.11. inf.*

'' *nec ad iudicium deduci, vel exhiberi, vel iniuriam pati.* C. Iust.

'' *pœnâ arbitrio Iudicis plectitur*, ita *C. Iust.* resecatis cæteris vsque ad *Mercedes.*

'' *Mercedum* vox hic propria, v. Cicer. *in Philipp.* & Iuuenal. *Satyr. 7. v. 157.*

'' *Reddi* an hic pro præstari? vid. *Gloss.* An pro de nouo præstari?

'' Cætera absunt à *C. Iust.* & loco eorum ista substituta: *quò faciliùs liberalibus studiis & memoratis artibus multos instituant*: ex *l. 3. infr.*

'' Locum hunc obscurum qui ideò recisus est in *Cod. Iust.* commodâ interpretatione defendi posse puto. De quo mox. Vinculum tantum orationis hic supplendum videatur, *Quinetiam, quoniam autem*: vel *Et quoniam.*

'' Dat.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. Tres ordine constitutiones priores seu priuilegia *hoc titulo* occurrunt, *de Medicorum, & Professorum prærogatiua, seu priuilegiis.* Quæ euincunt, quàm verum sit, quod alter Victor de eo scribit: *eum nutrisse artes bonas: præcipuè STVDIA LITTERARVM*, qui contrà de Licinio (qui *huius legis 1.* tempore adhuc superstes erat) scribit, *eum infestum litteris fuisse, quas per inscitiam immodicam, Virus ac pestem publicam nominabat, præcipuè forensem industriam.* Et quid mirum de Constantino, cùm ipsemet *eruditione* summâ fuerit: quæ ipsum *quanquam cæteris promptum virtutibus, ad vsque astra votis omnium subuexit*, vti testatur Sex. Aurel. Victor. Schottri. Sed & Porphyrius *epistolâ ad ipsummet Constantinum*, Anno superiore 320. *Cœlestis*, inquit, *iudicij dignatione immensum mihi pondus impositum est, eius Imperatoris testimonio, qui inter belli pacisque virtutes, inter Triumphos & laureas, inter legum functiones & iura, etiam Musis tibi familiaribus adeò vacas, vt inter tot Diuinæ Maiestatis insignia, quibus inuictus semper in primis es, huius etiam study in te mices splendor egregius.* Cui Constantinus ipse. *Defuit*, inquit, *quorundam ingeniis Imperatorum fauor, qui non secus doctrinæ deditas mentes irrigare atque alere consueuit, quasi cliuosi tramitis supercilio riuus elicitus, scaturientibus venis arua arentia temperauit: sæculo meo scribentes dicentésque, non aliter benignus auditus quàm lenis aura persequitur: denique etiam studiis meritum à me testimonium non negatur.* Sanè

hoc

hoc ipsum arguunt ea quæ memoriæ prodita, Constantinum liberos diligenter suos erudiri voluisse, & optimis eos erudiendos tradidisse præceptoribus, etiam Iuris Ciuilis, & aliarum bonarum litterarum doctrinâ, quod laudat *Eusebius*: vid. & Nazarium *Panegyrico, cap.4*. Item quod legimus, eum Lactantium, qui Nicomediæ bonas litteras docuerat, filio suo Crispo præceptorem in Galliâ dedisse. In quo etiam patris sui Constantij Chlori domesticum exemplum habuit, qui nominatim vt adolescentes ingenuis artibus erudirentur summoperè accurauit; cuius rei testis *epistola* eius *ad Eumenium*, vbi inter cætera: *Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna*: & quæ hac occasione plura Eumenius *orat. pro scholis restaurandis*, vbi ideò eum *verè Principem iuuentutis* vocat. Verùm ad Constantinum ipsum redeat oratio.

¶ Vt cæteroquin qui literas amat, amat & literatos: quique adolescentes ingenuis artibus erudiri cupit, eum Doctores ipsos præmiis, & priuilegiis euehere necesse est: quo (vt ipsemet Constantinus loquitur) *facilius liberalibus studiis & artibus multos instituant*: quæ Tribonianus *huic leg.* attexuit. Ab hâc mente sunt hæ tres Constantini M. constitutiones: & hæc quidem omnium prima, de Medicis & professoribus municipalibus, data Anno D. 321. περὶ τιμῶν καὶ ἀτελειῶν; quâ quidem, immunitatem eorum, securitatem à vulgi iniuriis, salaria, honoréque sancitum it. Quatuor scilicet his rationibus, & Περιβολαῖς præmiisque, Professoribus & Medicis consultum maximè voluerunt Principes, voluit Constantinus *hâc leg.*

¶ Primum est IMMVNITATIS Priuilegium, seu τῶν λειτουργιῶν ἀτέλεια, ἀλειτουργησία quo Constantinus M. Medicos, Grammaticos, aliósque Professores ab omni functione, seu ab omnibus muneribus publicis immunes esse iubet, quomodo etiam Tribonianus hæc rectè *huic leg.* attexuit, *ab omni functione, & ab omnibus muneribus ciuilibus* vel *publicis*. Quod *Medicos* attinet, Augustus iam teste Dione *lib.53*. Medicis immunitatem munerum dederat. Quorum quidem munerum aliquammulta designantur duabus proximis Constantini M. constitutionibus putà *l.23*. quæ ibi explicabuntur. Immunes, inquam, neque ipsos tantùm (& sic à muneribus personalibus) verum etiam res eorum (& sic à muneribus patrimonialibus:) imò & vxores eorum & filios *d.l.3*. Neque tamen primus Constantinus M. hanc eis immunitatem tribuit: verùm beneficia, vt ipse ait, *d.l.3*. Diuorum retrò Principum confirmans. Et sanè initium huius immunitatis repeto. Quod *Professores* attinet & in his nominatim Grammaticos, (de quibus vid. quæ Vossius *lib.1. de Arte Gramm.*) iam inde à Vespasiano (eodem illo qui primus è fisco Rhetoribus salaria constituit) tributa nominatim & primum omnium immunitas à metato, ἐπισταθμία, (de quâ *l.3. inf.*) quod ostendit *l. vltim. inf. ff. de muneribus & honoribus*. Datáque etiam immunitas munerum personalium, quam vt & metati firmauit Hadrianus inito statim principatu, *d.l. in fine*: & *l. ἐὰν δύο 6 §. ἔτι δὲ 8. ff. de excusat.* [tutor] De cuius studio erga Professores Philostratus quoque *in Marco Byzantio*, & Spartianus, *Omnes*, inquit, *Professores & honorauit & ditauit*. Et tamen memorant tum Philostratus *in Phauorino*, tum Xiphilinus ex Dione *lib. in Adriano*, Phauorinum Philosophum περὶ τῆς ἀτελείας, quam in patriâ habere vellet, agere quidem statuisse, sed veritum ne in eo iudicio succumberet, & insuper mulctaretur, postquam in ius venit, nihil aliud dixisse ad Imperatorem, quàm præceptorem suum Dionem eâ nocte sibi in somnis adstitisse, monuisséque λειτουργεῖν τῇ πατρίδι ὡς καὶ ἐν τούτῳ γεγεννημένον. Quod fortè pertinet ad speciem *l.6. §.9. ff. de excusat.* & *l.9. in princ. ff. de mun. & honor.* Nutasse hanc ἀτέλειαν sub Commodo aliquantum ex Philostrato, putaret quis: narrat enim is, *lib.2.* Philiscum Sophistam, qui throno Atheniensi septem annis præfuerat, τὴν ἀτέλειαν τὴν ἐπ' αὐτῷ ἀφαιρεθέντα, id est, immunitate *priuatum*, ad Commodum Imp. prouocasse: cui publicè dixerit, σύ μοι λειτουργιῶν ἀτέλειαν δέδωκας, δοὺς τὸν Ἀθήνῃσι θρόνον. Sed Imperatorem respondisse, *neque ipsum immunem esse, neque alium quemquam docentium*: *Neutiquam enim propter breues ac quasdam miseras oratiunculas, ciuitates muniis publicis fungentibus à se priuandas*; οὔτε σύ, φησιν, ἀτελὴς, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς τῶν παιδευόντων. οὐδὲ γὰρ εἵνεκα μικρῶν καὶ δυστήνων λογιδίων τὰς πόλεις ἀφαιρήσομαι τῶν λειτουργησόντων: verùm hæc ita quidem Commodus Philisco infensus: At enim quod ibidem subiicit Philostratus, idem Imp. Philostrato Lemnio λειτουργιῶν ἀτέλειαν ἐψηφίσατο. Sed & Commodi Imp. constitutio memoratur *d.l. ἐὰν δύο 6. §. ἔτι δὲ 8.* cui inserta fuerint verba quædam ex constitutione D. Pij: etsi Modestinus ibi non dicat, quid à Commodo constitutum fuerat.

Exinde circa hanc immunitatem variæ quæstiones enatæ, quæ sequentium Imperatorum constitutionibus definitæ: veluti Antonini Pij, *d.l.6. § 2.7. l. 1. & 4. C. de Profess. & Med.* de quo etiam Capitolinus, *Rhetoribus & Philosophis per omnes Prouincias & honores & salaria detulit*, (qui huic immunitati αἱρέσεις quasdam, id est, conditiones apposuit: Ita enim locus ille intelligendus, non de hæresibus, & sectis Philosoph.) Seueri & Antonini, *d. l. ἐὰν δύο, 6. §. ἔτι κἀκεῖνο 9. & §. τὴν ἐν Ῥώμῃ n. l.n. inf. ff. de mun. & honor.* Philippi Diocletiani & Maximiani, *l. 3.4.5. Cod. eod. tit de Prof. & Medic.* & ipsi Iurisconsulti multa scripserunt, *d. l. ἐὰν δύο. 6. l. vlt. in fin. ff. de muner. & honor. l. 8. §.4. l. 9.* & *l. 10. l. 2. ff. de vacat. & excus. muner.* Sanè post Constantinum Libanius quoque *diss. 3. περὶ ἀτελείας inf.* innuit hanc esse sortem Professorum, τὸ ζῆν ἐν ἀτελείᾳ. Eodem pertinet Libanij *epistola* in MS. Regio *ad Modestum* 182. vbi memorat disertè, παλαιὸν νόμον βοηθὸν τοῖς ῥήτορσιν de Rhetorum immunitate à muneribus publicis, ad quæ tum decretis ψηφισμάτων [Curialium] nonnulli adigebantur contra ius. Eodem denique spectat eiusdem *ep. 803 ad Proclum*. Et hoc quidem de Medicorum & Professorum immunitate, quæ intra munerum personalium immunitatem stetit. At enim munerum patrimonij immunitas non data, arg. *l. 8. de Philosophis: 4.* & *l. 10. §. 2. de vocat. & excus. munerum*. Quæ tamen ipsa immunitas munerum patrimonialium à Constantino M. sancita *his tribus legibus*.

Et nihilominus tamen quod secundum γέρας Medicis & Professoribus à Constantino M. tribuitur, idem HONORVM in ciuitatibus suis capessendorum facultatem eis tribuit: honorum, inquam, seu dignitatum, vt *f. l. huius* dicitur, municipalium videlicet. Quid inter munera & honores intersit, notissimum ex *l. 6. §. vet. l. 10. 11. 14 ff. de munerib. & honorib.* & quidem nominatim inter munera personalia & honores: nempe illorum nonnulla etsi in administrandâ Republ. consisterent, attamen *munera* propriè dicta, sine titulo dignitatis, vt docet vel *lex 14. §. 1. ff. de munerib. & honorib.* Honor verò municipalis, erat administratio Reipubl. cum dignitatis gradu, etsi non sine erogatione contingens, *d. l. 14. in princ.* cuiusmodi

est

est Duumuiratus,qui est veluti imago Consulatus, & Consulatus municipalis, qui *magistratus* nomine hic & alibi designatur. *Defensio ciuitatis*, qui est quasi Tribunatus plebis, Item *adilitas*, & *sacerdotium* Vt omittam alias inter honores & Munera differentias,isthæc notetur. Nempe Medicos & Professores immunitatem habere à muneribus, non ideò tamen honoribus arceri, verùm iis fungi posse: quomodo & alias non illicò qui à muneribus excusatur, & honores ei remittuntur, seu ab his excusatur, *l.* 12. *ff. de munerib. & honorib.* ratione ibi additâ, quia hoc ad honorem magis quàm ad munera pertinet. Ergo quibus data erat vacatio munerum, non ideò honores sibi delatos (qui cum erogatione sæpè coniuncti erant) desugere poterat, & inuitus eos subire cogebatur. Est quædam similis hâc Constantini M. constit. circa Medicos & Professores differentia,sed tamen amplior & honorificentior: illo casu qui à muneribus immunis est, inuitus tamen honores sibi delatos subire cogitur: verùm ita à muneribus immunes à Constantino M. fiunt Medici & Professores, vt tamen non inuiti quidem,verùm volentes honoribus fungi possint: *Fungi*, inquit, *eos honoribus volentes permittimus, inuitos non cogimus*: ratione præmissâ; *Quoniam*, ait, *grauissimis dignitatibus vel parentes vel domini vel tutores esse non debent*. Quæ quidem verba, si quæ *hoc Codice*, male sana, omnémque medelam respuere mihi semper visa. At nunc vel leuiculâ hâc mutatione locus restituendus: *quoniam graues* [id est,grauati inuiti] *grauissimis dignitatibus*; vel sustineri posse putem commodâ hac interpretatione. Nempe quidam honores, comparantur hic cum officiis Parentum,Dominorum,& Tutorum; vt ecce defensores ciuitatum,*parentis* seu patris vicem plebi exhibebant: *l.* 4. *Cod. de defensor. Ciuit.* sed & curatores Ciuitat. fuere τῶν κοινῶν πατέρες. Igitur æquum non est Medicos & Professores *grauissimas*, id est, onerosas sibi dignitates subire cogi: quæ dignitates *parentes, dominos, & tutores deposcunt. Parentes*, inquam, ac proinde prono pietatis & sedulitatis affectu: *dominos*, & sic tanquam rei suæ prouidos: *tutores* denique vice dominorum instat: Ac si diceret, dignitates non rectè sustineri, nisi ab iis qui Parentis pietatem & officiosam sedulitatem domini & vice domini, id est, tutoris diligentiam ad eam adhibituri sint. Quare nonnisi volentibus Medicis & Professoribus harum aditû permittendum, inuitos non cogendos. Quod vtique rectè de Medicis & Professoribus dicitur,quorum est explorare, num aut salutis procurandæ, aut erudiendæ iuuentutis ratio (quæ duo maximum fauorem merentur & remissos animos requirunt) sibi permittat etiam honores in Ciuitate sustinere,qui non ideo eos à proposito institutóque vitæ abducturi sint. At non item de aliis rectè dicitur: Nam alioquin munus quamlibet publicum sustinenti honor deferri potest, *l.* 10. *ff. de Medicis & Professorib.* Ratio differentiæ petenda est vti dixi à Medicorum & Professorum instituto & proposito,qui vt sese aliò abduci inuitos non patiuntur propter sedulam & assiduam curam, quam hi professionibus suis debent; ita si integrâ Professione suâ honores adipisci gestiant, ad hoe aditum hic præberi æquum est: ne alioquin in eorum numerum relegentur qui ab honoribus submoti sunt. Poterant igitur Medici & Professores, si vellent, Duumviri, Defensores, Gymnasiarchæ, Ædiles, Sacerdotes, Flamines, Legati creari, (quæ & ipsa munera personalia dicuntur & honores) Quorum

alioquin immunitas iis firmata ab Hadriano mitò statim Principatu *d. l. ἰαὶ δὲ* 6. §. 8. *ff. de excusat.* ἀτελεῖς, inquit, τῶν γυμνασιαρχιῶν, ἀγορανομιῶν, ἱερωσυνῶν,μηδὲ πρεσβεύειν. Sanè ipsius Hadriani Temporibus Sophistas à ciuitatibus suis ad Imperatores Legatos missos βασιλείας πρεσβείας πρεσβεύοντα his commissa, plurimis locis Philostratus testatum reliquit: Ita Marcum pro Byzantinis πρεσβεύοντα, ita Polemonem pro Smyrnæis, Scopelianum siue pro Smyrnæis, siue pro Communi totius Asiæ, ad Hadrianum Imp. memorat Philostratus: Proculdubio vltrò susceptis legationibus: Alioquin his immunes erant, vt & sacerdotio. Hinc cùm sub Hadriano Phauorinus in patriâ ἀρχιερεὺς Sacerdos electus fuisset, teste Philostrato *p.* 454. ἐφῆκε κατὰ τὰς νόμους τῶν ποιούντων τιμαῖς, ὡς ἀφεῖσθαι τὸ λειτουργεῖν, ἐπειδὴ ἐφιλοσόφει, id est, *prouocauit ad leges super hoc latas, seu immunis à muneribus publicis, vtpote Philosophus*: ita enim locus ille vertendus erat,quem non cepit Interpres. Et hæc de Honorum capessendorum iure Medicis & Professoribus relicto.

¶ Tertio capite Constantinus M. Medicos & Professores à vulgi *INIVRIIS & vexationibus* vindicat, sanctásque eorum personas reddit, quomodo & aliæ personæ sanctæ ita redditæ ab iniuriis iure Romano, ἱερὰ καὶ ἄσυλοι sacrosancti. Nempe in ius vocari eos passim iniuriásque his inferri, hos vexari mos increuerat, scilicet hoc genus hominum ac nominarim Sophistæ in contemptum venerant, tanquam ἀχρεῖοι foróque vti nescirent; (forte tantò magis, quia Christianâ Religione iam inualescente in contemptum venerant hi Professores fermè Gentiles) sic vt ad fora iudiciáque pertraherentur, hisque minæ & formidines iudiciorum impetitis intentarentur: Id enim est *hâc l.* *in ius vocari*. Quare non sunt audiendi qui putant *hâc leg.* Medicis & Professoribus facultatem dari per curatores causas suas agendi, vel hoc tertio capite & priuilegio tribui fori præscriptionem Medicis & Professoribus. Nil tale; Sacrosanctas enim quodammodo eorum personas hic reddit, ne quis impunè eos iniuriis vexaret, inque ius pertraheret obtorto collo. Ad sacrosanctas eorum personas pertinere censeo τὰ ἱερωσύνας, quod inter cætera præmia dari solitum Sophistis ait Philostratus, & verò datum ait Adriano Sophistæ à Marco Imp. ἐπὶ μέγα ἦρε δωρεαῖς, καὶ δώροις, πολλὰ καὶ δωρεὰς μὲν, λέγει δὲ σίτησιν, καὶ λέγει προεδρίας, καὶ λέγει ἀτελείας, καὶ τὰ ἱερωσύνας, καὶ ὅσα ἄλλα λαμπρύνει ἀνθρώπους: vbi est qui interpretatur *Sacerdotij honorem*. Quod rectè refutant alij: inter alia quippe contra pro præmio immunitas data à Sacerdorio Professoribus, *l.* 6. §... *ff. de excusat. tutorum.* Neque admitto emendationem καὶ τὰ ἱερὰ δὲ, quasi dixisset immunem factum etiam Sacerdotiorum. ¶ Igitur ab his iniuriis eos vindicatum it, hâc constitutione Constantinus M. *multâ* centum millium nummorum indictâ ei qui in ius eos vocasset,vel iniuriam eis intulisset, cuius multæ *hâc leg.* definitæ, vt & deinceps, vbi de seruo agetur,memoriam sustulit Tribon. in *leg.* suâ ex hâc interpolatâ, *arbitrariam* eam reddens. Quæ vtique ingens summa est mille aureorum, vt æstimant tet nummariæ periti: cuiusmodi sextuplum salarium Eumenio Oratori à Constantio Chloro datum, *in sexcentis millibus nummum*, quæ ipsum ex Reipubl. Augustodunensis viribus accipere voluit: vt disertè habet tum ipsius Constantij *epistola cap.* 14. tum Eumenij professio *cap.* 11. *orat. pro restaur. schol.* Quorum lectionem rectè vindicat Liuineius. Imò

cuiusmodi omninò salarium Vespasianus teste Suetonio *cap.*18. Latinis Græcisque Rhetoribus annua centena constituit : id est, centum millia nummorum : de quo mox *vltimo capite.* ¶ Et huius quidem mulctæ exigendæ curam iniungit Magistratibus vel Quinquennalibus, qui si eam non exigerent ipsi inferre tenerentur : scilicet dissimulatione Magistratuum municipalium ad huiusmodi iniurias & procaciam vulgus efferebatur. ¶ *Magistratus, hâc leg.* vt & aliis quamplurimis *legibus*, ac præsertim *supr. tit. de Decurionibus :* sunt Duumviri seu Magistratus municipales, qui potestatem intra metas propriæ ciuitatis exercebant, vt iam notum : vide dicta ad *l.*174. *supr. de Decurionib.* qui quidem annalis Magistratus erat, *l.*16. *supr. de Decurionib.* & vt docet *lex* 1. *supr. quemadm. mun. ciuil.* In aliis ciuitatibus seu municipiis & coloniis Magistratus *Quinquennales* dicebantur. Quorum vnica isthæc mentio *hoc Codice* occurrit de his Quinquennalibus (nam alij sunt Quinquennales Collegiorum ; de quibus *lib.*14.) Spartianus *Adriano : Fuit* inquit *in patriâ suâ* [Italicâ Bæticæ] *Quinquennalis :* & item *Adria Quinquennalis quasi in aliâ patriâ :* in Glossis *cap. de Magistratibus p.*291. *Quinquennalis πενταετηρικός.* Meminit & Apuleius *lib.*10. *gradatim permeasis honoribus Quinquennali Magistratui fuerat destinatus.* Et *lib.*11. Horum frequens mentio in veteribus inscriptionibus, quas hîc memorare longum : fuisse eos quoque *Duumviros* apparet ex *Inscript p.*168.*n.*6. vbi *Duoviri Quinquennales* vocantur. M. GAVIVS. T. F. Q. VITELLIVS. T. F. GALLVS. DVOVIR. QVINQ. CREPIDINES CIRC. FORVM S. P. F.

Item *p.*359. T. APPÆO T. F. &c. DVOVIR. QVINQ. BIS OB MERITA EIVS.

Item *p.*445.*n.*5. C. OFFILIO SEX. F. GALL. DVOVIR. ITERVM QVINQVENNALI.

Et *p.*444. 8. L. OCTAVIO L. F. CAM. & post BIS DVVMVIRO QVINQ.

In iisdem *Inscriptionibus p.*322.*n.*8. vbi de Albia Balbina Flaminicâ Pisauri & Arimini patronâ municip. Pitinatium & Pisaurensium.

HVIC ANNO QVINQVENNAL. PETINII PRISCI, MARITI EIVS PLEBS VRBANA OB MERITA EORVM, &c.

Quare iam patet, falli Virum doctissimum, qui *Duumviris* eos comparauit : verum pro defensoribus ciuitatum accepit : hoc argumento, quod Defensores ciuitatum olim, ante *Nouell.*15. integro quinquennio essent : Cui & hoc argumentum commodare possem : quod hîc agatur, de defendendis Medicis & Professoribus ab iniuriis, quod vtique muneris defensoris ciuitatum fuisse videtur. Verùm perpendere iis debuit Duumviros Quinquennales in *Inscriptionibus* quoque dici. Quid quod hâc Constantini M. ætate Defensores hos incognitos fuisse puto, vtpote posteriùs institutos, & vt censeo, sub Valentiniano & Valente primum, quorum est *lex* 1. *Cod. de Defensorib. ciuit.* (cui etiam iungenda est *lex*4. *supr. de his quæ administr.*) quæ data Anno 365. antiquissimam omnium horum Defensorum mentionem continet : Ita quidem vt *duabus illis legibus* indicari videatur recens tum eorum institutum fuisse: Saltem formula officij defensorum iis continetur. Ad Magistratus & Quinquennales redeamus quibus hoc iniungitur *hâc leg.* vt Medicos & Professores à vulgi vexationibus & iniuriis vindicent, vexantes suo periculo mulctent. Additur de seruis iniuriâ ab his factâ Medicis & Professoribus ; scilicet eò procacitatis ventum, vt vel vltrò serui etiam his iniurias inferrent, eos vexarent: vel etiam à dominis immissi, seu canes latrantes. Igitur iubet Constantinus M. si id fecerint insciis dominis, flagellis eos cædi à Dominis, Professore iniuriâ affecto præsente : si domino consentiente, viginti millibus nummorum dominum mulctari iubet : seruo interim pro pignore donec mulctam fisco intulerit, retinendo : Quod pignoris legitimi genus notandum. Flagellis scilicet seruos verberari iubet, id est loris, quæ vtique seruilia verbera sunt, vt equidem Constantini constitutio, *l.*1. *supr. de emendat. seruorum*, ostendit.

¶ Quarto capite iubet Constantinus M. Mercedes, seu SALARIA, Medicis & Professoribus in ciuitatibus reddi, id est præstari, quæ scilicet olim præstita, aliquandiu denegata videntur, vel aliquo prætextu denegabantur. De quibus annonis Professorum quoque agitur *l.*11. *infr.* Non ex fisco (de hoc enim Professorum salario hîc non agitur, neque nos etiam hîc de eo agemus, verùm *l.*11. *infr.*) verùm de eo salario, quod à singulis ciuitatibus Professoribus dari solitum ex viribus Reipublicæ : cuiusmodi sanè salarium à Constantio Chloro Eumenio ex Augustodunensis Reipublicæ viribus datum *in sexcenis millibus nummum.* Meminit & Libanius *in MS. Regio epist.*127. *ad Eutocium :* vbi agit de Eudæmone Ægyptio Rhetore ; δέξω τοί νυν ἡ πόλις διὰ σοῦ χάριν Εὐδαίμονι. τίς δ' αὕτη. τιμᾷ τὴν παιδευτικὴν ἡμῶν ὁ βασιλεὺς τῇ βασιλικῇ τροφῇ, ταύτην δ' ἡμῶν ἀργυρίῳ βελτίω γενέσθαι παρὰ ὑμᾶς οὐδαμοῦ ἐνδυμενθάνεται εἰ ὁ πρᾶγμα δείλαι τῆς Εὐτοκίου φιλοτιμίας; εἰ καὶ προσδέχῃ παρ' ἀνδρὸς εἰδότος λέγειν ἔπαινον αὐτὸ τὸ χρῆμα τούτων. De eo scil. salarij genere *hâc l.* Constantinus M. agit : Cuius vnica mens hâc totâ constitutione ipsas ciuitates respicere videtur ; ab vna parte scilicet Medicorum Professorúmque dignitatem vindicando à Muneribus ciuitatum, & à plebis iniuriis, ab altera parte Honorum vrbis copiam eis faciendo, simul & salaria eis præstari iubendo. Quæ proculdubio his per iniuriam à Ciuitatibus denegabantur : forte vel quia his soluendis non sufficerent, vel quia soluere Christianæ iam ciuitates nollent Paganis Doctoribus. Symmachus certè suâ ætate nescio quâ occasione Romanæ Iuuentutis Magistris subsidia solemnis alimoniæ detracta scribit *lib.* 5. *epist.* 35. Idémque *lib.* 1. *epist.* 73. Professoribus Romæ salarij emolumenta & annonas à Senatu decreta Auctor est, sic tamen vt id confirmaretur à Præfecto Prætorio Italiæ.

¶ Cæterum vt de annonis Professorum agitur quoque *l.*11. *infr.* ita de iisdem est egregia Athalarici ad Senatum V. R. oratio apud Cassiodorum 9. *var.*21. de his inquam iis soluendis absque nundinatione vlla, siue vlla diminutione : & quidem duabus pensionibus : priore post menses sex absoluti muneris : posteriore, anno expleto. Libanij epistola huc pertinet ad Andronicum, Phœniciæ Rectorem *p.*225. *in Cod. Regio :* vbi de Antiocho medico agit, cui in aliam militiam translato equorum collatio indicta fuerat, à quâ eum Imperator liberauerit, & Rectores Phœnices ; Ἀντίοχος ἀνάγει μὲν βοηθεῖ τῇ πόλει, διὰ τῆς ἰατρικῆς ; & post μεταστὰς τῇ τάξει δυναστείαν πλῶν εἰς ἑτέραν στρατείαν, εἰς τὴν ὑπ' ἐκείνῳ τότε ἴσως ἐγγράφει, καὶ ἵππους ἰδοὺ παρέχειν ; ἀλλ' ἐκ τοῦ βασιλέως, λύει καὶ τὴν ἑτέραν ζημίαν ; τοῦ δὲ μὲν μοῦ Ἐλπίδος

Ἐλπίδιος αὐτοῦ βεβαιοῖ, καὶ νῦν Εὐλάλιος παρ᾽ ἐκείνῳ, μικρὸν δὲ ὕστερον ἀδὰ σὺ κομίζων τὴν γνῶσιν, μᾶλλον δὲ ἔχει τὴν βασιλέως ἤδη γνῶσιν, ἐν αἰτηχάφοις παρεζευγμένην, καὶ τοὺς ἵππους ἐξαίρει τῆς δεσμευμένων: ὅπως μὴ δι᾽ ὕστερον ἐγγένοιτο τῷ πράγματι ταραχή; τῶν ἰατρῶν δ᾽ ἡμῶν ἢ τῶν κατὰ νῦν πεπεραγμένων.

II. * Idem A. ad Rufinum PF.P."

ARCHIATRI omnes, & ex-Archiatris, ab vniuersis muneribus Curialium," Senatorum," & Comitum, Perfectissimorúmque" muneribus, & obsequiis quæ Administratione perfunctis" sæpè mandantur: à præstationibus quoque publicis liberi immunésque permaneant: nec ad vllam auri" & argenti, & equorum" præstationem vocentur, quæ fortè prædictis Ordinibus, aut Dignitatibus adscribuntur. ¶ Huius autem indulgentiam sanctionis, ad Filios quoque eorum statuimus peruenire. Dat. XII. Kal. Iun. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

"*Rufinus* quidam sub Constantino M. P. V. primum fuit Anno 313. 314 315. 316. deinde Anno 317 PP. vt docet *Chronol nostra.* & *Prosopogr.* At enim Anno 326. cui Anno *lex hæc* adscribitur, nullo alio præterea loco Rufinus PP. designatur, de quo mox.

"*l.16. infr. hoc tit.*

"Prætura, *l* 12. Glebali collatione, *l.15.16.19. infr.*

"vide *tit. supr. de Perfectissim. dign.*

"Honoratis: de quibus *l.vnic. supr. de off. Iudic. Ciuit.* & *l.vnic.* *supr. de honoratorum vrbic.*

"An hic intelligitur collatio donatarum, &c. vide *l.1.* & *2. supr. de collatione donatarum.* An aurum tyronicum? Hoc puto

"vide *titulum*. supr. *Qui à prabitione tyronum & equorum excusentur*: cuius *lege* 1. Comites Archiatrorum ab illis collationibus excipiuntur.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Constantini M. constitutio est. Et hæc quidem de ARCHIATRORVM vel EX-ARCHIATRIS, immunitate: de quâ sunt præterea septem constitutiones *hoc tit.* putà *lex* 12.14.15.16.17.18.19. Archiatrorum, S. Palatij scilicet (de quibus quoque *suo titulo, supr. de Comitib. & Archiatris S. Palatij*) Alij quippe sunt Archiatri, de quibus *l.4. 8. 9. 13.* nempe vrbis Romæ Medici. Igitur Archiatri, & ex-Archiatris, S. Palatij eorúmque filij ab omnibus muneribus publicis immunes *hâc leg.* pronuntiantur: Quinimò & ab omnibus muneribus quæ certos Ordines & dignitates manebant, iísque incumbebant, vel subinde adscribebantur: de quo tamen dubitari poterat, eò quod nonnulli Archiatrorum istorum & ex-Archiatris Curiali conditione erant, vel certis dignitatibus decorari solerent; veluti Senatoriâ, Comitum Perfectissimorum, quomodo sanè Symmachus *lib.* 10. *epist.* 40. Ioannem *V. P. Medicum*, id est, Virum Perfectissimum vocat, vt rectè *ibi* Iuretus explicauit. Item administratione Prouinciarum, quibus omnibus vel ordinaria munera incumbebant, vel extra ordinem sæpè quid mandabatur muneris & obsequij, vel præstationis vel collationis. Quod quidem de Curialium muneribus Senatoriâ glebali collatione, vel Præturâ, item de extraordinariâ indictione: quæ Honoratis in administratione perfunctis adscribebatur, veluti Tyronum & Equorum præstatione, aliunde clarum est: putà *ex tit. de Decurionibus*, tit. *de Senatoribus & glebali collat.* tit. *de Prætorib.* item ex tit. *qui à prabitione Tyronum & Equorum*: muneribus pariter, quæ Perfectissimorum dignitatem adeptis incumbebant: Est præterea eiusdem Constantini M. constitutio, *l.1. supr. de honor. codicillis.* Sed & *l.15. supr. de Decurionib.* de quo dixi plenè ad *tit. de Perfectissim. dignit.* De his quæ Comitiuæ dignitatem adeptis incumbebant, dictum etiam *l.36. supr. de Decurionibus.* ¶ Ergo cum aliis Curialibus Senatoribus, Comitibus, Perfectissimis, Honoratis, sua quædam munera incumberent, vel extra ordinem iniungerent, & in his auri, argenti præstatio, vel equorum: attamen Archiatri, ex-Archiatris, etsi prædicti ordinis essent Curialis, Senatorij, vel prædictis dignitatibus honorati fuissent, illis istorum Ordinum & Dignitatum oneribus & muneribus immunes reddidit *hâc leg.* Constantinus. Ergo Archiatria Curiali conditione & muneribus liberat Archiatros & filios eorum. Item à Senatoria & Glebali collatione, à Præturæ honore, à Comitum & Perfectissimorum oneribus, ab auri & argenti collatione, vel equorum præstatione. De Curialis oneris immunitate Medicis tributa vide plura ad *lib.* 4. *infrà.*

III. * Idem A. ad Populum."

BENEFICIA Diuorum retrò Principum confirmantes, Medicos, & Professores litterarum, vxores etiam & filios eorum ab omni functione & ab omnibus muneribus publicis vacare præcipimus, nec ad militiam" comprehendi, neque hospites recipere, nec vllo fungi munere; *quò facilius liberalibus studiis & memoratis artibus multos instituant.* PP. V. Kal. Octob. Constp. Dalmatio & Zenophilo COSS. [333]

NOTÆ

* Ex *hac* quoque *lege* pars *legis* 6. *Cod. eod. tit.* deſumpta eſt.
"Vrbis Conſtantinop. nam ibi propoſita hæc *lex*, vt docet ſubſcriptio *legis*.
† Iam de hoc egi ad *l.* 1. *ſupr*
"*Militiam*, id eſt, Tyronum præſtationem *h. l.* & *l.* 10. & 16. *infr.*
"hanc rationem ſiue hunc finem diſcuſſi, & ad ingenium Conſtantini M. expendi ad *d. l.* 1 *ſupr.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Conſtantini M. conſtitutio eſt, de Medicis & Profeſſoribus: quâ Medicorum & Profeſſorum, itémque vxorum & filiorum eorum plenam ab omnibus muneribus immunitatem, iam ante beneficiis Principum tributam, ſancit Anno D. 333. Ratione etiam additâ: *Quò faciliùs*, inquit, *liberalibus ſtudiis & memoratis artibus MVLTOS inſtituant.* Quam etſi ſuperiùs ad *l.* 1. *ſupr.* expenderimus, vnà cum recenſu Principum, quorum beneficia ſuper hâc immunitate iam olim proceſſerunt ante Conſtantinum: Attamen ad hiſtoricam huius conſtitutionis rationem apprimè facit. Nempe Conſtantinus M. Conſtantinopolim ante triennium à ſe excitatam, hominum multitudine frequentari cupiens, ſtudiis quoque literarúmque Profeſſione eam vrbem fundare inſtituit. Quare & inter alia, Medicorum Profeſſorúmque immunitatem ſancitum iuit, quò faciliùs illi multos inſtituerent. Eo ſanè exemplo Iulius, teſte Suetonio *cap.* 42. vt exhauſtæ vrbis frequentia ſuppeteret, omnes Medicinam Romæ profeſſos & liberalium artium Doctores, quò libentiùs & ipſi Vrbem incolerent, & exteri appeterent, ciuitate donauit. Libanij huc epiſtola pertinet, *ad Celſum* 631. Νόμος τοὺς ἰατροὺς μίαν ἀπαιτεῖ λειτουργίαν, τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης; φίλων δὲ ὥσπερ τὸ βοηθεῖν ὑπὸ τῶν Ῥώσων δικαστῶν ἄλλα), πάλαι πολλοὺς ἐκ τοσμιμίτων ἀδικίας: αἱ μὲν ἀγνοοῦσιν, ὡς ἰατρὸς ὁ φίλος, μαθόντες παυόσονται: αἱ δὲ εἰδότες βιάζονται, φίλων μὲν ἴσως εἰδότες, ἰσχυρὸς δὲ ὁ νόμος.

¶ Porrò inter cæteras immunitates Medicis & Profeſſoribus eorúmque vxoribus & liberis datas Conſtantinus duas nominatim hîc memorat, putà vt, Ne ad militiam comprehendantur, neque hoſpites recipiant: pariter vt Valentinianus Sen. *l.* 10. *infr.* *Eoſdémque ad militiam minimè comprehendi placet: ſed nec hoſpites militares recipiant:* quæ *lex* proculdubio ad hanc efformata eſt. Et Theodoſius Iun. *l.* 16. *infr.* *Ita vt nec ad militiam liberi memoratorum trahantur inuiti.* Imò antiquiſſimo iam Hadriani Imp. beneficio quod Antoninus Pius renouauit ſuâ conſtitutione, *in l. ἐὰν δύο.* 6. *§. ἐὰν* 8. *ff. de excuſationib.* quóque etiam Conſtantinus reſpexit ἀτελεῖς εἶναι ἐπισταθμιῶν, &c. καὶ μήτε κρίνειν μήτε πρεσβεύειν, μήτε εἰς στρατείαν καταλέγεσθαι ἄκοντας, μήτε εἰς ἄλλην αὐτοὺς ὑπηρεσίαν ἐθνικὴν ἤ τινα ἄλλην ἀναγκάζεσθαι. Ad militiam itaque comprehendi trahíque tribus illis legibus non tantùm ipſi non poſſunt, ſed neque eorum liberi quaſi tyrones in tyrocinium militiæ (vt loquitur *lex* 11. *ſupr. de Tyronib.*) Nempe etſi tyrones vrbanis familiis (vt loquitur Symmachus *lib* 6. *epiſt.* 58.) ſeu Plebeiis indiceretur, *l.* 7. *ſupr. de Tyronib.* Medicique & Profeſſores è populo eſſent, *l.* 2. *infr. de ſtudiis lib. V. R.* attamen tyronum præſtatione immunes erant. Et tamen non id ſemper obtinuiſſe colligat quis ex Libanio *epiſt. ad Anatolium* 353. vbi agit de Marcelli Medici duobus filiis διὰ τοῦτο πάνυ γέρων ὤν, πάνυ νέους υἱεῖς τρέφει, οὓς ἄρτι γάλακτος ἀπαλλαγέντας εἰς στρατιώτας βασιλεὺς ἐνέγραψεν, ὧν νῦν ὁ καλὸς ἡγεῖται Μουσώνιος, ὃς ἀτελείας αὐτοῖς ἐφύλαξεν εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον: ἀλλὰ νῦν κηρύγματα φοιτῶντα χωρεῖν εἰς ὑμᾶς οἷς οὗτος βίος: τοῖς δὲ Μαρκέλλου παισὶν οὐχ ὅπως τοῦτο ῥᾷον, ἀλλ' οὐδ' ὑπερβῆναι τὰς πύλας δυνατόν: δέδιμεν δὲ μὴ τοῦτο αὐτοὺς ἐκβάλλῃ τοῦ χωρίου, καὶ σε δεόμεθα τηρεῖν αὐτοὺς ἀπόντας ἐν τῷ σχήματι, &c. id eſt, *Ideóque cum admodum ſenex ſit admodum iuuenes educat filios, quos recenter lacte depulſos Imperator militibus adſcripſit, quibus nunc Egregius Muſonius præeſt, qui immunitatem iis* [à militia] *hactenus ſemper præſtitit. Verùm nunc Edicta promulgata, vti ad vos ſeſe conferrent ij, quibus hoc vitæ genus eſt; Marcelli autem liberis tantum abeſt vt hoc facile ſit, vt ne portas quidem tranſgredi valeant: Et veremur ne ob hoc militiâ deiiciantur: Quare vt eos in militia abſentes ſerues te rogamus.* Verùm an Marcelli Medici filij vltro à parente militiæ oblati fuerint, an vero vt tyrones exacti? non liquet.

¶ Addit, neque hoſpites recipere, ſcilicet à Metati onere (id enim eſt hoſpites recipere) Medici & Profeſſores immunes fuêre: vt *hâc leg.* ita & *d. l.* 10. 16. 18. *infr. hoc tit.* Id quod vetuſtiſſimum priuilegium Profeſſoribus & Medicis nominatim datum eſt præter ciuilium munerum vacationem (vnà cum angariarum immunitate, *l.* 10. *§.* 2. *ff. de vacat. muner.*) à Veſpaſiano & Hadriano, vt docet Arcadius Charisius horū fermè Conſtantini M. temporum ſcriptor *l. vlt. §. vlt. ff. de mun. & honorib.* vt maximè tum ab aliis patrimonialibus muneribus immunes non eſſent, vt docui ad *l.* 1. *ſupr.* & metatum ſeu munus recipiendi hoſpitis munus patrimonij non perſonæ eſſet: *l.* 3. *§. munus* 14. *ff. de munerib. & honorib.* ſeu rei cohæreret, *l.* 11. *ff. de vacat. muner.* Eáque immunitas etiam nominatim comprehenſa fuit eâ Hadriani conſtitutione, cuius partem Antoninus Pius *ſuâ epiſtolâ* meminit referente Commodo apud Modeſtinum, quam ſuperiùs quoque conſignaui, ἀτελεῖς, inquit, εἶναι γυμνασιαρχιῶν, ἀγορανομιῶν, ἱερωσυνῶν, ἐπισταθμιῶν, σιτωνίας, ἐλαιωνίας. Quem locum vetus Interpres ita malè reddidit, *immunes eſſe gymnaſiis Sacerdotij ſtantes, & neque ad frumenti & vini & olei emptiones & præpoſitiones.* Nullo partim ſenſu, partim & mutilo; cùm dicere debuerit: *immunes eſſe à munere Gymnaſiarchiæ, Ædilitatis, Sacerdotij, Metati, Sitoniæ, & Elæoniæ.* De quo duo lumina illa Iuris noſtri, Antonius Auguſtinus, & Iacob. Cujacius affatim. Vni tantùm iſti nunc adhæreamus, ἐπισταθμίας loco illo nihil aliud ſunt quàm onus metati, quod & ipſum illi iam docuêre poſt Budæum: Heſychius ἐπισταθμία, ὑποδοχὴ ξένων: eâque voce etiam Cicero vſus ad Atticum *lib.* 15. *infr.* ergo Medici & Profeſſores ἀνεπίσταθμοι fuêre.

Riſi nuper doctum Virum (ſed non Iuris) qui *lib* 4. *Miſcell. cap.* 1. *p.* 56. hanc interpretationem improbans, & Græcis Modeſtini verbis, atque adeò genuinis non inſpectis, vel ſaltem non attentis, quaſi Modeſtinus eum librum *de excuſationib.* atque adeò eam *legem* Latinè conſcripſiſſet, Latinæ interpretationi iſti omnium inſulſiſſimæ, tanquam authentico adhærens Cujacij primùm mentem aliò traduxit, quaſi quæ is pro genuino illius loci ſenſu ſcripſit, eò ſcripſit, vt

emendaret

emendaret corruptam Interpretis lectionem, qui eò scripsit vt insulsam Interpretationem proscriberet, post Antonium Augustinum: tum deinde locum hunc Interpretis, si Deo placet, authenticum ita ex coniecturâ suâ rescribi debere ait: *immunes esse Gymnasij, Sacerdotij, Stati,* &c. Et *stati* ait Magistratus nomen esse. Hesychius στάτη, ἀρχή τις: Et quidem suspicione ex vocis originatione tractâ, Magistratum fortè fuisse περὶ ὁπτασίας. Quæ diutiùs refellere nil attinet, cùm sponte suâ ex prædictis dissiliant.

¶ Geminus Germanus est eiusdem erroris, ab eodem fonte natus; cùm in eodem Modestini interprete *eâdem l. §. prox. præcedente*, emendando atque interpungendo laborat: quo loco de Philosophis Diuus Pius, ait existimare se Philosophos, qui diuitiis abundant, pecunias in vtilitates patriæ vltrò tributuros: *si verò*, inquit Interpres, *propriè loquantur de substantiâ, inde iam manifesti fient Philosophantes.* Vbi Interpres ista non cepit, εἰ δὲ ἀκριβολογοῖντο περὶ τὰς οὐσίας: ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰς οὐσίας est attentum, accuratum esse: vel, vt Antonio Augustino interpretari libuit, *studiosè contendere de re familiari.* Papinianus in eodem argumento *l. 8. §. 4. π. de vacat. muner.* ἀκριβολογίαν hanc ita extulit, *retinendæ pecuniæ cupidinem.* Imperator in *l. professio, Cod. de munerib. patrim.* paulò acerbius dixit, *vinci auaritiâ & rapacitate.* Quare nil opus emendatione aut interpretatione apud Interpretem Modestini: qui ἀκριβολογεῖν ineptè accepit de ἀκριβολογίᾳ sermonis: cùm sit ἀκριβολογία ratiocinij, cupiditatis, auaritiæ.

¶ Tertius est eiusdem error, ex eodem semper fonte manans circa eundem Modestinum, siue Modestini interpretem *in eodem l. 6. §. 2. π. de excusationibus tut.* Posteaquam scilicet is dixit, Grammaticos, Sophistas, Rhetores, Medicos à muneribus publicis, atque adeò à tutelâ & curâ immunes esse, subiicit: *Numerum Rhetorum* (ῥηθέντων, est qui mallet τῶν ῥηθέντων, vt ita ad omnes superiùs nominatos id pertineat,) *esse* [certum quendam] *in vnaquaque ciuitate, qui vacationem munerum habeat, & hæreses quasdam lege propositas.* Dixit Interpres, *hæreses*, Græcâ voce retentâ: ibi enim Græcum authenticum pariter ita habet, καὶ αἱρέσεις τινὰς προστιθέμενος τῷ νόμῳ, id est, (vt versum oportuit) *& conditiones quadam lege additæ*, seu *lege propositæ.* Quod Accursius, & post eum etiam Antonius Augustinus ad diuisionem vrbium, de quâ vtique diuisione in *epistolâ Diui Pij*, qui subiicitur, agitur, retulêre: verùm rectè refutauit Cujacius; scilicet præter numerum, ad vacationem tribuendam & aliæ conditiones requirebantur, vt Rhetores, &c. immunitate potirentur: putà, vt decreto Ordinis probarentur, de quâ hæresi seu conditione quoque agitur *infr. l. 5.* vt munere suo sedulò fungerentur. Quæ duæ αἱρέσεις seu conditiones illicò subiiciuntur *§. 4. eiusdem legis 6.* additur & tertia § 9. nempe hanc immunitatem non competere iis in patriâ, nisi etiam in patriâ doceant. Quid nouus *Miscellaneorum* Scriptor? Refert hanc hæreseos appellationé ad Philosophorum Sectas, quæ cùm variæ essent, eas D. Pius definiuerit, quæ è tanto Sectarum numero essent admittendæ. Quod ex superioribus sponte suâ dissilit. Deinde & verba ipsa refutant, ait Modestinus καὶ αἱρέσεις τινὰς προστιθέμενος τῷ νόμῳ, non ait hæresum distinctionem factam *lege*: sed additas *legi* αἱρέσεις. Et vel potissimum ex serie illius *legis*. Modestinus enim primum *eâ l. 6. §. 1. 2. 3.* de Grammaticis, Sophistis, Rhetoribus, Medicis agere instituit, eorúmque immunitate à publicis muneribus, ac nominatim à tutelâ & curâ: & *§. demum 5.* quod de illis dixerat, ad Philosophos porrigit (neque etiam ἀπλῶς) καὶ φιλοσόφους δὲ ὡσαύτως ἐπιτροπῶν παιδαγωγίας..., &c. Quinimò inanis est obseruatio ex Luciano *in Eunucho*, quatuor tantùm Philosophorum Sectas ex aliis omnibus publicè admissas, Platonicorum, Stoicorum, Epicureorum, & Peripateticorum. Quid enim? Imò hæ quatuor Sectæ solæ hoc æuo fuêre: nullum perinde discerniculum Sectarum *epistolâ D. Pij* fecit. Imò si verba Luciani spectamus, non is ait ex multis Sectis has quatuor tantùm admissas, verùm κατὰ γένη datam τοῖς φιλοσόφοις μισθοφορὰν ἐκ βασιλέως, καὶ τὰ ἴσα τούτοις ἅπασι. Ergo non Sectas definitas indicat Lucianus, verùm definita salaria secundùm Sectas: Quomodo etiam nec Philosophorum numerus definitus fuit, iis rationibus quæ dicuntur *d. l. 6. §. 7.*

Ad immunitatem Professorum à metato redeamus. Eâ nimiùm acerbè vsus est Polemo aduersus Antoninum, cùm Proconsul Asiæ esset: nam cùm is in domum Polæmonis se recepisset, vt quæ ἀρίστη τῶν κατὰ τὴν Σμύρναν, καὶ ἀρίστου ἀνδρὸς foret, Polemon noctu à peregrinatione rediens, Antoninum in aliam domum migrare coëgit, vt refert Philostratus *in eius V. p. 533.* cuius rei meminit & ipse Antoninus apud Suidam *in voce* ἐφίστασθαι.

¶ Ratio cur inter alias immunitates hæc, & quidem inter primas, Professoribus data fuerit, in aperto satis est: ne videlicet studia eorum hospitum aduentu interpellarentur. In commune illa, quò faciliùs memoratis artibus multos instituerent. Quæ ratio cùm etiam ad Medicos referatur, sanè de ἰατροσοφισταῖς id accipiendum, qui & Medicinam docebant & factitabant: de quibus ἰατροσοφισταῖς vide Stephanum *in* γία, Suidam *in v.* γέσιος, qui Gessius Iatrosophista ille est cui inscribitur vna ex Gazæi Epistolis: vide & Cedrenum, & Theophilum Protospatharium *de vrinis.*

IV. * Imp. IVLIANVS A. ad Archiatros."

RATIO æquitatis exposcit, vt veterum priuilegia Principum circa vos censeamus esse firmanda. Proinde Nostræ Mansuetudinis sanctione subnixi, securi à molestiis munerum omnium publicorum" reliquum tempus ætatis iugiter agitabitis." Dat. IV. Id. Maij, Constp. Mamertino & Neuitta coss. [362]

NOTÆ.

* vid Iuliani *epistolam integram 26.* vnde *hæc lex* desumpta est. Abest verò ea à *Cod. Iust.*

"Iuliani νόμος περὶ τῶν ἰατρῶν.

"τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων, *munerum Curialium, vel Senatoriorum, Iulianus.*

"de hâc *cogitandi* voce Iuretus *in Symm. lib. 2. ep. 33.*

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apoſtatæ duæ conſtitutiones ſequuntur: quarum prior eſt de *Archiatris*: poſterior, de *Profeſſoribus*. ¶ *Hâc* ſcilicet *leg.* Archiatrorum immunitatem ab omnibus muneribus publicis veterum Principum veſtigia ſequendo *συνῳδὰ*, ſancitum it. De quâ immunitate affatim ad *leges Conſtantinianeas tres ſuprà*. Cæterùm hæc ipſa *lex* Græcè, & plenior quidem cum præfatione extat inter Iuliani ipſius epiſtolas, *ep.26.*

Ἰουλιανοῦ νόμος περὶ τῶν ἰατρῶν.

Τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνειν. τὸ ἐναργὲς τῆς χρείας μαρτυρεῖ. διὸ καὶ ταύτην ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι δικαίως φιλοσόφων παῖδες κηρύττουσι. τὸ γὰρ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐπισυμβαινόντων ἀρρωστημάτων ἐπανορθοῦται διὰ ταύτης. καὶ γὰρ κατὰ τὸν δίκαιον λογισμόν, συνῳδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλεῦσι θεσπίζοντες, ἡμετέρᾳ φιλανθρωπίᾳ κελεύομεν τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων ἀνοχλήτους ὑμᾶς τὸν λοιπὸν χρόνον ἄγειν, id eſt, *Iuliani lex de Medicis. Artem Medicam ſalutarem hominibus eſſe, vſus ipſe teſtatur: Quare & eam cælo delapſam iure Philoſophorum filij prædicant: etenim naturæ noſtræ infirmitas, & quotidie contingentes valetudinis offenſiones per hanc corriguntur.* Hactenus præfatio, ſequitur *lex* ipſa. *Quamobrem, ſicut ratio æquitatis expoſcit, conuenienter veteribus Principibus firmantes, manſuetudine noſtrâ iubemus Curialibus muneribus vos ſecuros reliquum tempus agitare.*

¶ Interim duo ex hac collatione notanda. Primò, *Archiatros* hîc pro Medicis accipiendos: apud Iulianum quippe νόμος περὶ τῶν ἰατρῶν: Et verò pro Medicis Vrbis Conſtantinopolitanæ nominatim, vbi hæc *lex* data eſt: nam & *Archiatrorum* appellatio his qui Medicinam Conſtantinopoli, vel Romæ, in his inquam duabus Vrbibus Regiis exercerent, tributa; vt docebit præterea *lex* 8. 9. 13. *infr.* Denique qui ibi ægrotos priuatos curarent: quod exemplo Euſebij Archiatri patet apud Symmachum *lib.5. epiſt.*36. 37. & Epicteti Archiatri apud eundem *lib.*10. *epiſt.*40. Quare doctiſſimi Mercurialis error eſt 4. *var.*1. qui etſi rectè oſtenderit, Archiatros, non eo ſenſu primum dictos, quod Principes Medicorum eſſent, verùm qui Principis Medici erant; iſtiuſmodi Archiater Neronis, vt notatur apud Gallicum & Erotianum; attamen non vidit alios & diſtinctos Archiatros S. Palatij dictos, qui militabant, ſeu operam dabant Principi: de quibus vid. *Paratitlon*: Alios verò diſtinctos Archiatros *Principum* vrbium, quibus nihil commune fuit cum Archiatris ſacri Palatij, quique populo obſequebantur, *l.8. infr.* quos vtroſque ita confudit Mercurialis, vt diceret, Archiatros fuiſſe illos omnes, qui Principis ſumptibus conducti, eius perſonæ primùm, deinde Aulæ omni, poſtremò cunctis pauperibus arte propria Romæ operam præſtabant. Idémque tandem cùm fateri cogatur, Archiatrorum nomen Medicis in Vrbe tributum, in eo errat, quod Archiatros ibi dictos tradit, qui in Collegio & Schola Medicorum aliis præſidebant. Imò enim omnes Medici in vrbe *Archiatri* dicti, velut Principis Vrbis Medici.

Secundò notandū quod hîc dicitur de immunitate munerum omnium publicorum, id in Iuliani epiſtula nominatim aſſeri de immunitate munerum Curialium, τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων: quæ & ipſa nominatim immunitas deſignatur *Conſtantinianâ leg.2. ſupr.* De eadem verò Medicorum immunitate à Curia, déque *lege* ſuper ea re, eſt Libanij, qui Iuliani σύγχρονος fuit, *epiſtola* expreſſa *ad Celſum* Ciliciæ Rectorem, *in Cod. MS. Regio* 631. *Νόμος τοὺς ἰατροὺς μὲν αὐτῶν λειτουργίαν, τιμῶν ἀπὸ τῆς τέχνης: φίλον δὲ παρὰ τὸ βουλεύειν ἐπὶ τὴν Ῥῶσον* [vrbs eſt Ciliciæ] *εἰκότως ἕλκει, πάλαι πολλὰς ἐκ νομίμων ἀναπαύσας: οἱ μὲν ἀγνοοῦντες ἰατρὸν ὁ φίλον, μαθόντες πεπαύσονται: οἱ δὲ εἰδότες βιάζονται, φίλον μὲν ἴσως ἀδικεῖς, ἰσχυρὸς δὲ ὁ νόμος.*

¶ Porrò cùm video Iulianum firmantem *hâc leg. Veterum Principum* priuilegia circa Medicos, *συνῳδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλεῦσι θεσπίζοντα*: cùm video *rationem æquitatis* ab eo oſtendi, de qua plura ad *l.2. ſupr.* cùm video eum *Manſuetudinem ſuam* hîc efferentem, & tandem immunitatem *in reliquum tempus ætatis* pollicentem, cùm hæc inquam quatuor attendo, haud inanis coniectura eſt, Conſtantium hæc priuilegia imminutum iuiſſe: qui cæteroquin honoratis dignitatibus, veluti Perfectiſſimorum & Comitum, (quibus Medicos honoratos docuit *lex* 2. *ſupr.*) Curialia munera euitari noluit, vt docet *lex* 26. 36. 41. 42. 44. *ſupr. de Decurionibus.* Proinde veterum Principum priuilegia Iulianus Medicis reſtituerit à Conſtantio imminuta: cuius ſanè etiam nulla hoc titulo conſtitutio extat, vt viceuerſa Clericos immunitatem inſtitutam infirmâuit; de quo *l.4. ſupr. de laſtralicoll.* & *l.50. ſup. de Decurionibus.*

v. * Idem A.........."

MAGISTROS" ſtudiorum, doctoréſque, excellere oportet moribus primùm, deinde facundiâ: Sed, quia ſingulis Ciuitatibus adeſſe ipſe non poſſum, iubeo, Quiſque docere vult, non repentè nec temerè proſiliat ad hoc munus, ſed iudicio Ordinis" probatus decretum Curialium mereatur, Optimorum" conſpirante conſenſu: hoc enim" decretum ad me tractandum referetur, vt altiore quodam honore noſtro iudicio ſtudiis Ciuitatum accedat." Dat. xv. Kalend. Iul. Acc. iv. Kalend. Auguſt. Spoletio," Mamertino & Neuitta coss. [362.]

NOTÆ.

* *L. Magiſtros 7. Cod. Iuſt. eod. tit.* Rectè quoque *hanc leg.* in Annales ſuos retulit Baronius, *A. 362. n. 286.*

"vel *Præfecto Prætorio Italiæ*, vel *Præfecto vrbis* hæc *lex* inſcripta fuit, vel *Conſulari Piceni ſuburbicarij*: in quo *Spoletium* fuit, vbi hæc lex *Accepta* dicitur in *ſubſcriptione.* "Curiæ.

Magiſtri, pro Profeſſoribus *h. l.* & *l.* 10. 11. 15. *infr. l.* 98. *ſupr. de Decurion. l. vlt. infr. de ſtud. lib. V. R.* vnde & *Magiſtrariones*, loca, in quibus docebant, *d. l. vlt.*

"*Ordo*,

"*Ordo* id est, Curia : *v. supr. Parat. de Decurion.*
"de hac voce mox. "hoc dein.
* Sequentia resecata sunt à Tr.*bo* tanquam huic tempori propria : meritò pro instituto suo.
"quisquis docere vult.
"*Spoletium*, exinde colligo, Prouinciæ suæ Metropolim fuisse : ad Metropoles quippe directæ constitutiones. Id hactenus ex hâc subscriptione colligo, & iam olim collegi Coniecturæ *p* 1. *p.* 29. Sed aliunde iam colligo Piceni fuisse Metropolin. Vnde non ex hâc *subscriptione*, quod nunquam à me dictum, verùm ex eo quod Balbus nominatim Spoletium in Piceno ponit in Corpore *de limitibus*, *p* 100. 128. 347. (quod antiquis temporibus, non his, in Vmbria vel in Vmbria rectè collocabatur.) Aliunde colligo fuisse Piceni suburbicarij : quia Spoletium *intra centesimum ab vrbe milliarium est*, quo vtique spatio suburbicarias regiones coerceri alibi prolixè ostendi.

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apostatæ secunda hæc constitutio est *hoc titulo* de *Professorum Electione seu Delectu*; (quâ voce in Medicis vtitur *lex* 8. *infr.* 1. Ad quam Electionem pertinet quoque in partem *lex* 7. & 11. *infr.* De quo etia *hac leg.* Iulianus constituit: 1. *Quidnam* in his spectandum sit? 2. *A quibus* & quomodo eligendi sint: 3. *Quomodo* denique à *Principe confirmandi.* Quæ quidem Iuliani Apostatæ constitutio tota fucata coloribus, tota pigmentis est, quæque proculdubio (quod rectè Baronius vidit,) non aliò respicit, quàm ad institutum illud suum, vt Christianos Sophistas, Rhetores, imò & Medicos teste Chrysostomo *homil.* 40. *in Iuuentinum & Maximinum* à docendi munere submoueret: de quo videndum est ipsum Iuliani Interdictum, seu Edictum inter *Epistolas* eius, *epist* 43. *p.* 300. Ammianus Marcellinus duobus locis *lib.* 22. *p.* 239. & iterum *extremo lib.* 25. *p.* 316. Eunapius *in Proæresio*, *p.* 161. Ambrosius *epist. contra Symmachum* 1. Hieronymus *Chronico:* Augustinus *de Ciuitate Dei*, *lib.* 18. *cap.* 52. & *lib.* 8. *Confess. cap.* 5. Orosius *lib.* 7. *cap.* 30. Rufinus *lib* 1. *cap.* 32. Sozomenus *lib.* 5. *cap.* 17. Socrates *lib.* 3. *cap.* 10. Theodoretus *lib.* 3. *cap.* 7. Quanquam alij, veluti Gregorius Nazianzenus *orat.* 1. *aduers. Iulian.*, imò & Ammianus, vt nonnulli Interpretum, quod non puto; post eos Ioan. Antiochenus, Zonaras, Cedrenus, & Suidas, qui Christianos à *discendis Græcis literis* submotos scribunt. De quo vid. quæ Baronius *d. Ann.* 362. tradit, Montacutius *in Notis ad Gregorij στηλιτευτικὸν* p 4. Valesius *in Excerpta Ioan. Antiocheni*, & in *Amm. Marcell. d. lib.* 22. *p.* 228. In tantum vt si non eius Interdicti partem hæc constitutio faciat, ad eius tamen interdictionis finem omnino respiciat, eadémque fermè contineat quæ Interdicto illo comprehendebantur.

¶ Primùm igitur, quidnam in *deligendis Professoribus* spectandum sit, quæ ἀνάκρισις seu ἐξέτασις facienda? definit: Nempe mores potissimum spectari vult: *Magistros*, inquit, *studiorum Doctorésque excellere oportet moribus primum, deinde facundiâ.* Quem quidem non eruditione tantùm, verùm morum potissimum respectum, non priuatæ tantum sententiæ aut Quintiliani aut Plinij inculcant, & huius quidem *lib.* 3. *epist.* 3. *Fauentibus Diis*, inquit, *trade filium præceptori, à quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ malè sine moribus discitur*; & in eandem sententiam idem *lib.* 10. *epist.* 3. *Pro moribus*, inquit, *quos & studia liberalia exornant.* Gregorius Nazianzenus *tetrastice* ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ. Vt etiam Iustinianus ipse *in præfat. de iuris docendi ratione.* ¶ Studiosis inculcat, *oportere prius animâ, & postea linguâ fieri eruditos*: Verùm in hoc ipso argumento, Vlpianus Rhetor idémque ICtus *opinionum libris*, *l.* 1. *ff. de decretis ab ordine faciendis*, hanc morum probationem inculcat, atque ex æui sui vsu refert de Medicorum delectu agens: *Vt certi de probitate morum & peritiâ artis eligant ipsi.* Et Lucianus quoque *in Eunucho* de ἐξετάσει hâc agens (quem Lucianum Iulianum multatum *hac leg.* coniiciebat Merillius Noster *lib.* 3. *obs.* 18.) διελέγχειν ἐπειρῶντο μάλιστα τὸν βίον αὐτοῦ· καὶ ταῦτα δὲ καὶ ὁ Βαγώας, ἀντεξετάζειν τὸν ἐκείνου βίον, εἰκότως, καὶ τὰ πλείω γε τοῦ λόγου περὶ τούτου μᾶλλον ἐγχεῖν εἶναι αὐτοῖς· ὡς ἔγωγε, εἰ δικάζων ἐτύγχανες ἐπὶ τῷ τοιούτῳ τὸ πλεῖον διατρίψαιμι μοι δοκῶ, τὸν ἄμεινον βιοῦντα μᾶλλον ἢ τὸν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῖς ἐγχειρότερον ζηλῶν, καὶ δικαιότερον τὴν νίκην νομίζων. Et mox. ἀλλὰ ψυχῆς καὶ τῆς γνώμης ἐξέτασιν δεῖν γίγνεσθαι, καὶ τῆς τῶν δογμάτων ἐπιστήμης. Quinimò Iulianus ipse in interdicto illo suo, apertissimè: *statim initio* παιδείας ὀρθὴν εἶναι νομίζομεν, οὐ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι, οὐδὲ τὴν γλώττῃ πολυτελῆ εὐρυθμίαν, ἀλλὰ διάθεσιν ὑγιῆ νοῦν ἐχούσης διανοίας. Et mox. Πάντας μὲν οὖν χρὴ τοὺς καὶ ὁτιοῦν διδάσκειν ἐπαγγελλομένους, εἶναι τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς. Mox cum id exigat ab omnibus Professoribus, potissimum à Sophistis id exigit, qui morum Magistri erant: οὔτε ῥήτορες, οὔτε γραμματικοί, καὶ ἔτι πλέον οἱ σοφισταί· βούλονται γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐ λέξεων μόνον, ἠθῶν δὲ εἶναι διδάσκαλοι. Ex hoc igitur primo argumento colligo, hanc ἐξέτασιν & probationem ad Christianos à docendi munere submouendos respicere: etsi vetustioris ea instituti fuerit, sed alio nunc & secretiore fine. Quomodo & contrario fine mox ex Valentiniani Sen. constitutione, *l* 6. *prox.* quâ hæc abrogatur, *Si quis*, inquit, *erudiendis adulescentibus vitâ pariter & facundiâ idoneus erit, vel nouum instituat auditorium, vel repetat intermissum.*

¶ Secundo capite, constituit Iulianus Apostata, *à quibus & quomodo* eligendi sint Professores: Nempe seipsum quidem vbique optaret præsentem, ad finem videl. suum assequendum, ad Christianos inquam à docendi munere submouendos; at enim quia singulis ciuitatibus adesse ipse non posset, formam hanc primæ electionis constituit: hoc præmisso vt nemo possit, *repentè, temerè*, ad munus Professionis prosilire: cum tamen Sophistæ præsertim in quamcunque vrbem delati, iuuentutem ad docendum declamandum cogere solerent; quod Themistius testatur *locat.* 1. ἐφοίτησαν τῶν βουλομένων πεπονθότας ἀθρόως ὑμῖν, καὶ διαλέγεσθαι μετὰ πολλῆς ἐξουσίας. Hoc ita præmisso, vult Iulianus Professores in singulis ciuitatibus, probari eligique (pariter vt id quoque præsupponitur *l.* 7. & 11. *infr.*) iudicio *Ordinis*, id est, Curiæ, decreto Curialium, conspirante, *Optimorum* consensu. Quod & ipsum veteris instituti fuit, vt omittam veterem *Atheniensium* legem à Sophocle Amphiclidæ filio; de quâ Laërtius *in Theophrasto*. Ad ius Romanum accedamus. Id sanè Iure Romano obtinuit, hæcque vna ex hæresibus (id est, conditionibus) de quibus actum ad *l.* 3. fuit, docent complures *leges* putà *lex* ἑαὶ δύο 6. § 3. 4. 5. *ff. de excusationibus*: *l* 11. § 3. *ff. de muneribus*: *d. lex* 11. *ff. de decret. ab Ord. faciendis*: *l.* 2. 5. *Cod. de Professorib. & Medicis*: docet Lucianus *in eod dialogo Eunucho*: ἀποδέοντα τὸν αἰτιώμενον ἄλλον ἀγωνίζεσθαι δοκιμασθέντα ψήφῳ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ, qui locus cum hoc Iulianeo optimè contenditur, sic vt

vt eum in animo habuisse videri possit Iulianus, *Demortuo*, ait, *ex his quopiam, alium subrogari probatum calculo Optimorum.* Quod & illis *huius leg.* verbis, *Optimorum conspirante consensu*, congruit. Sed & Eunapius *in Proæresio p.* 138. vbi ait, mortuo Iuliano, cùm ciuitas Atheniensis incensa foret, studio deligendi successorem τοῖς Ἀθηναίοις ἄχρι ἔσω τῆς διαδοχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς λόγοις πλεονεκτημάτων, plurimos docendi munus ambientes nomen suum professos: verùm Proæresium, Hephæstionem, Epiphanium, &c. electos, probatos omnibus calculis; χειροτονοῦντας δὲ δικασθέντας ἁπάσαις κρίσεσι. Hócque erat λόγων κράτος δεδῶναι ἐν ψήφῳ, vt loquitur Gregorius Nazianzenus carm. de Vita. Sanè nobiliores Professores ipsi Principes iam olim elegêre sæpè, non tantùm ad Academiam aliquam excitandam, quod patet exemplo Constantij Chlori, qui Eumenium Augustodunensi Scholæ Oratorem dedit, verùm ad ornandam quæ staret, & quidem Athenis: ita Marcus Imp. Theodotum Sophistam ipse elegit, teste Philostrato; ita Philisco idem dedit τὸν Ἀθήνης θρόνον; ita Pollucí. Quare & eo fine Legati inde ad Imp. Hadrianum missi: vt docet Philostratus in *Christo*. Etsi extra ordinem quandoque has partes aliis delegasse reperio. Ita (quod narrat Philostratus in Theodoto,) Marcus Imp. Herodi Sophistæ commisit examen eligendorum Philosophorum. Tandem etiam si inter Curiales non conueniret, si difficultatis aliquid inextricabilis suboriretur, ad Principem super eo relatum: quomodo Lucianus in Siculi ἀμφισβητούντων in causá Dioclis & Bagoæ, *in Eunucho, p* 982. ἔγνωκας, inquit, ἀναπέμπειν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐκπέμψαι τὴν δίκην. Et Libanius *de fortunâ suâ*, *p.* 14. ὁρῶ τινα Καππαδόκην ἥκοντα ἐπὶ θρόνον, βασιλέως πέμψαντος: καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ἡ βουλὴ ἄνδρα ἐγχωρίων ῥήτορα ἄκρον, ἐξ ὧν μοι πρὸς ἀγῶνα ἐπιτήδεια καὶ μαθητάς; vbi vides pariter Βουλὴν interuenisse, id est ordinem, *h.l.*

¶ Et tamen (quod tertio capite hic constituit Iulianus) Referri ad se Decretum seu Electionem iubet omnem omnem: Cui similem ad se relationem in Archiatrorum vrbis Romæ subrogatione constituit Valentinianus *l.*8. *infr.* Verùm Iulianus hoc obtentu, vt ita iudicio Principis, velut quodam altiore honore Professores studiis ciuitatum accedat. Nempe verum est, Principis iudicium pro telo sæpè esse atque incentiuo seu altiore quodam honore, quò pertinet & quod Constantius scribit *l.* 1. *infr. de Decuriis Vrbis Romæ.* Sed tamen Iulianus id tantum obtentu quæsiuit; quo scilicet ipse Christianos, fortè iudicio Ordinis probatos, decretum Curialium meritos, Optimorum etiam conspirante consensu, repelleret. Quod vnicum Iuliano *hâc leg.* propositum fuit, quóque vt duo superiora capita, ita hoc vel maximè pertinet: quo scilicet ita iudicio suo staret omnis electio (quæ antea libero tractatu peragebatur: Pariter vt reprobari ab eodem Ordine poterant: vt docet *lex* ἰατ δύο 6. §.6. *de excusationib. l.* 11. §.3. *ff. de muneribus*: *l.* 2. *Cod. de Medic. & Professorib.*) Atque hæc causa est præter illam, quod horum temporum circunstantia alligata sit, cur meritò Tribonianus hanc partem detraxerit.

Num autem *hæc lex* præcesserit Interdictum apertum Iuliani, an verò secutum sit, an etiam Interdicti ipsius partem faciat? in obscuro esse possit. Mihi sanè cum *Baronio* præcessisse videtur. Nempe Iulianus nondum in apertam persecutionem erumpere ausus, his prius fucatis coloribus, his pigmentis, vafertimus homo (cuius artes omnes ad pessundandam Christianam Religionem alibi *edisserui*) agere instituit. Et sanè inter initia Imperij, Septimo eius mense, hæc *lex* à Iuliano data fuit: quo tempore nondum personam sibi detraxerat, postea demum detracturus; vel saltem hanc *legem* ad eam Imperij partem Iulianum emisisse, vbi non apertè Christianos à docendi munere submoueri posse videbat; in Episcopatu, inquam, Vrbis Romæ, cuius Diœcesis *Spoletum* vsque progrediebatur. ¶ Verùm vt *interdictum* illud Iulianeum, ita & *hæc lex* abrogata mox à Valentiniano *l. prox* 6. *inf.* quæ continuo spiritu cum *hac* legenda est.

VI. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Mamertinum PF. P."

SI qui" erudiendis adulescentibus, vita" pariter & facundiâ, idoneus erit, vel nouum instituat Auditorium, vel repetat intermissum." Dat. III. Id. Ian." Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [304]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria. Et *hanc leg.* rectè retulit in Annales suos Baronius *Ann.* 364. *num. vlt.* vbi tamen vellem distinctius *hanc leg.* Valentiniano vni tanquam Auctori tribuisset.

"*Mamertinus* sub Valentiniano PP. Italiæ, scil. Illyrici, & Africæ, vt testatur hoc ipso Anno Ammianus Marcellinus, *lib.* 26 *p* 339. vid. *Prosopogr.*

"Christiani fortè.

"Ad hoc superiùs dicta ad *l superiorem* sufficiunt.

"sub Iuliano Apostatâ.

"*vg. Ian.* Neque enim 3. Id. Ian. Valentinianus adhuc Imp. erat: verùm Iouianus, qui mortuus demum mense Februario, quod & ipsum rectè vidit Baronius.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris quinque constitutiones, de *Professoribus & Medicis ordine sequuntur.* Ita quidem, vt prima hæc ad solos *Professores* pertineat: *lex* sequens 7. ad *Philosophos*: duæ deinceps (putà *lex* 8.9.) ad *Archiatros* Vrbis Romæ: Postrema omnium, putà *lex* 10. ad *Medicos & Professores* simul. Ex hac nominatim, & ex *d.l.* 10. apparet de Valentiniani studio in studia literarum: vt apparet quoque ex *l.* 1. *infr. de studiis lib. V. R.* Quanquam suus cuique harum *legum* finis est. ¶ Huius sanè vt finis ita & scientia eò respicit, vt *Christianis* à docendi munere submotis à Iuliano Apostata (de quo dictum ad. *superiorem l.* 5.) docendi libertatem restituat: siue ij antea docuerint, atque ita *intermissum Auditorium repetant*: siua nondum, vt ita *nouum instituant*

ſtituant Auditorium. Breuiter, igitur, quos arcuerat Iulianus à docendo Chriſtianos Profeſſores, eos *hâc leg.* reuocat Valentinianus Sen. vt rectè obſeruauit Doctiſſimus *Annalium Eccleſ.* conditor Baronius. Ac proinde *hæc lex,* illam in effectu abrogat. Sic tamen vt interim nihilo ſecius eadem illa duo in his requirat, quæ Iulianus *ſuperiore leg.* requirebat; alio tamen fine: nempe & *Vitæ* integritatem, & *facundiam, Si qui,* inquit, *vitâ pariter & facundiâ idoneus erit:* quod ad *eam leg.* prolixius expendi.

Porrò ex eorũ numero, quos Auditoriũ docendique Prouinciam ſub Iuliano deſeruiſſe *hâc* quoque *leg.* Valentinianus indicat, reperire licet Proæreſium Sophiſtam, teſtimonio non tantum Hieronymi *in Chronico,* verùm etiam Eunapij *in vitâ Proæreſij, p.161.* Nam quod Viri docti & in his Baronius Ann. 362. n. 297. Eunapij locum de Muſonio exaudiunt, erroneum eſt: imò enim & ipſe de Proæreſio eſt, non de Muſonio: etſi eo loco paulò ante de Muſonio egerit: Quare non ex Hieronymi tantum loco colligitur, Proæreſium Chriſtianum fuiſſe; verùm & ex illo Eunapij loco. Ἰουλιανοῦ δὲ, inquit, βασιλεύοντος τοῦ παιδεύειν ἐξειργόμενος, ἐδόκει γὰρ εἶναι χριστιανός. Quare hoc numero expungatur deinceps *Muſonius,* quem his temerè accenſent. Eodem ſanè numero fuit & Romæ Marius Victorinus Rhetor, teſte Auguſtino *Confeſſ. lib.8. c.5.* Præter hos duos tertium nondum reperio.

VII. * Idem AA." ad Probum PF. P."

REDDATVR vnuſquiſque patriæ" ſuæ, qui habitum Philoſophiæ" indebitè & inſolenter vſurpare cognoſcitur: exceptis his, qui à probatiſſimis" adprobari ab hac debent conluuione" ſecerni: *Turpe* enim *eſt, vt patriæ functiones ferre non poſſit, qui etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur.* Dat XIV. Kalend. Feb. Sirmio, Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* *Lex Reddatur 8. Cod. Iuſt. eod. tit.*
"Addatur hic & duabus ſequentibus conſtitutionibus tertium A. *Gratiani* nomen.
Italiæ, Illyrici, Africæ: de quo *Probo* plura in *Indice perſonar.*
"*Patriæ functionibus,* ſine *legis.*
"vel *Philoſophi.*
"vid. & *l.5 ſupr.*
"id eſt, *conluuione*: In *Cod. Iuſt.* perperam *colluſione*: vbi iam rectè Cuiacius & parens meus *Colluuione* repoſuit: quam reſtitutionem *hic Codex* omninò firmat: vide plura apud Iuretum, in *Symmachi lib. 1. ep. 25.* de his Pſeudophiloſophis.

COMMENTARIVS.

DE PHILOSOPHIS eſt hæc ſecunda Valentiniani, non vt quidam ſcripſit, Valentis è Valentinianeis *hoc titulo* conſtitutio: & quidem de *Pſeudophiloſophis,* qui vt ipſe ait, habitum Philoſophiæ indebitè & inſolenter vſurpabant: & vt ſimiliter loquitur Symmachus, *lib.1. epiſt.23.* qui Philoſophiam faſtu & habitu mentiebantur: vt Ammianus Marcellinus *lib.14. p.24.* amictu tenus Philoſophi, pallio tenus, vt Apuleius 1. *Florid.* Nempe πωγωνοτροφίαις καὶ τριβωνοφορίαις, id eſt barba, palliique geſtamine, habitu crinéque, qui Philoſophorum habitus erant: de quo & Symmachus, *lib.1. epiſt.61.* de quo vid. & quæ cumulat Lipſius *lib.1. Manuduct. Stoic.* Theatrum Rhetoricum, *lib.5. cap.16.* de quo tamen iam olim dictum, eo Philoſophum non fieri: quam in rem videndi quoque Seneca *epiſt.5. & de vita beata, cap.20.* Epictetus *diſſert. lib.4. cap.8.* Iuuenalis *Satyra* 2. Martialis *lib.1. epiſt.25. lib.9. epiſt.28 & 48.* videndi & *Plinius,* & *Quintilianus*; Gellius *lib.9. cap.2. lib.13. cap 9 & 22.* & *lib.17. cap.19.* Apuleius *Florid.* 1. *circa fin.* Lactantius *lib.3. cap.25.* & *lib.5. cap.3.5.7.* Hieronymus *epiſt. ad Pammachium,* & ad *Iulianum*: Iulius Firmicus *lib.8. cap.6.* Ac vt Philoſophiæ habitum iam olim indebitè & inſolenter multi vſurpauêre, vel mentiti, ita & hâc ætate laxata Philoſophis haud ita multò antè libertate, à Iuliano potiſſimùm, illo Gentilitiæ ſuperſtitionis ſtudio, ſub quo reuerenda fuit Philoſophorum authoritas, vel Ammiano Marcellino teſte *lib.25. p.264.* & à Valentiniano non tantùm propter ἐθελοθρησκείαν cuique factam: de quo ad *legem.... infr. de Paganis*: verùm etiam ob Philoſophiæ ſtudium, quo & ipſe ducebatur, quámque beneuolentiâ proſequebatur: vt de eo diſertè teſtatur Themiſtius, in φιλαδέλφοις ſeu *Oratione 15. p.346. 347.* ſaltem quoſdam ex his probabat, quod hæc *lex* apertè docet. Ita quidem vt his ſua priuilegia conſtare voluerit: nempe patriæ functionum, id eſt ciuilium & publicorum munerum immunitatem, quæ Philoſophis iam ab antiquo competit etiam ſub Hadriano Antonino Pio, & deinceps: vt docet *lex* 6. §. 5. 7. 8. *ff. de excuſat.* & *l.8. §. Philoſophis. ff de vacat. & excuſat. muner.* (de quâ immunitate plura ad *l.1. ſup*) Porrò cùm multi paſſim Pſeudophiloſophi ementito habitu vagarentur, cuiuſdam *colluuionis* ſpecie, vt *hâc leg.* dicitur, atque ideo ciuitatum munera paſſim deſtituerentur, reddi eos patriæ ſuæ ad functiones ſcilicet publicas *ſeu* munera publica ſuſtinenda; iubet *hâc leg.* Valentinianus Sen. Exceptis iis qui à probatiſſimis approbati fuiſſent: A *Probatiſſimis,* eiuſdem ſcilicet profeſſionis: quo ſenſu etiam *Optimi* dicuntur *leg.5. ſupr.* Quod quidem ipſum hodie fermè obtinet, communi vſu, ac nominatim in Medicinæ profeſſione, etiam recenti placito Pariſienſi Anni 1644. aduerſus Theophraſtum Renandotum: vbi quoque has duas *leges* laudatas notare licet. Haud aliter atque ſimili illuſione Pſeudomonachos ignauiæ ſectatores, deſertis ciuitatũ muneribus, ſpecie Religionis cum cœtibus Monazonton hac tempeſtate congregabantur, quos & ideo ſimiliter ad munia patriarum ſubeunda reuocari iubet Valens Imp. Valentiniani frater atque in Imperio Collega, *l.63. ſupr. de Decurion.* Rationem verò reddit elegantem Valentinianus, Quod *Turpe ſit vt patriæ functiones ferre non poſſit Philoſophus, qui etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur.*

Sensus est, Philosophiæ & Philosophorum professioni aduersum esse, non posse, vel nolle ferre & sustinere patriæ functiones: cùm tamen vim fortunæ, id est, aduersam quamcunque fortunam & fortem ferre & tolerare sese posse profiteantur: Nempe Philosophi sese potissimum & animosè iactabant, duritiâ & patientiâ aduersus fortunæ vim fortiter resistere: videndus vel Seneca, & Tertullianus. Quare professioni eorum conueniens esse, vt qui fortunæ vim & iniurias fortiter ferre se profitentur, etiam patriæ munera sustineant & ferant. Fit igitur hîc argumentatio à muniis & functionibus vsque quæ fortuna impingit, ad ea quæ patria deposcit: & rursum argumentatio à contemptu tolerantiáve illorum, ad horum contemptum seu tolerantiam: in quam rationem coincidunt & aliæ similes pecuniæ saltem commodum respicientes, veluti illa Papiniani l.8.§.4 *de vacat. muner. etenim verè philosophantes pecunias contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegunt*: vbi ficta adseueratio est ficta professio. Item illa D. Pij ὅμως δὲ ὅτι οἱ πλούτῳ ὑπερβάλλοντες ἐθελονταὶ παρέξουσι τὰς ἀπὸ τῶν χρημάτων ὠφελείας ταῖς πατρίσιν· οἱ δὲ ἀκριβολογούμενοι περὶ τὰς οὐσίας, αὐτόθεν ἤδη φανεροὶ γενήσονται μὴ φιλοσοφοῦντες. De quo loco dixi pleniùs ad *l.8. supr. hoc tit.* Tandem tertia illa in *l. professio 6. Cod. de muneribus patrimon.* Cum Philosophum te esse proponas, vinceris auaritia & rapacitate.

¶ *De* ARCHIATRIS *popularibus Vrbis Romæ: 1. Eorum Numero: 2. Commodis: 3. Mercedibus: 4. Subrogatione.*

VIII. * Idem AA. ad Prætextatum P. V."

EXCEPTIS" Portus" Syxti," Virginúmque Vestalium, quot" Regiones vrbis sunt, totidem constituantur Archiatri. Qui scientes" annonaria sibi commoda à" populi commodis," honestè obsequi tenuioribus malint, quàm turpiter seruire diuitibus. ¶ Quos etiam" ea patimur accipere, quæ sani offerunt pro obsequiis, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt. ¶ Quod si huic Archiatrorum numero aliquem aut conditio fatalis, aut aliqua fortuna" decerpserit, in eius locum," non patrocinio Præpotentium, non gratiâ Iudicantis, alius subrogetur, sed horum omnium" fideli circumspectóque" dilectu," qui & ipsorum consortio & Archiatriæ ipsius dignitate, & Nostro iudicio dignus habeatur: De cuius nomine referri ad nos protinus oportebit. Dat. III. Kalend. Feb. Triu. Valentiniano & Valente III." AA. COSS.

NOTÆ.

* Hoc primum caput abest à *Cod. Iust* vt & vltimum. Hanc *legem* Patris sui, vt & *proximam* indicat & firmat Valentinianus iun. *l.13. infr.* Ipse Valentinianus *prox. l.9.* in nonnullis eam abrogat. Tandem & primo *huius leg.* capite Annales Ecclesiastici instrui augerique poterunt: quod tamen omissum à Baronio.

" Tertium A. Gratiani nomen hic adscribendum pariter vt *l.7. supr.* & *l.9. infr.* v *Chronol.*

"*Prætextatus* P.V. Romæ scil. An. D. 367. & 368. vid. Amm. Marcellinum *lib.27 p.373.374.* Symmachum *lib.1. epist.49.* & *Chronolog.* itémque *Indicem Personar.* vbi plura. Sed & ad *leg 4 infr. de Suariis*: non Anno 370. de quo ad *Subscriptionem legis* Et fuit hic Prætextatus Gentilis, vt colligi quoque potest ex Virginum Vestalium mentione *hâc leg.* & Inscriptione ei à Vestalibus posita: omnium maximè ex illo iam vulgato dicto, *Facite me Romanæ Vrbis Episcopum, & ero protinus Christianus*, apud Hieronymum, *ep.61.*

" id est, præter.

" an *Parius*? Imò γρ. *porticus.*

' γρ. *Xysti*: de quo mox.

" quatuordecim.

* Hinc desumpta est *lex Archiatri, 9. Cod. eod. tit.*

" roq. *percipientes*? Nil hîc muto.

"*Ministrari*; hanc vocem hic addidit Tribonianus? proculdubio *ex l. prox. 9. infr. in fin.* Sanè possimus & sine hâc voce hunc locum defendere, subintellectâ voce *esse.* Si quid mutandum, loco *annonaria*, legam *annotata*: & sic integer erit sensus: *annotata*, id est deputata, adscripta: vel ita *annonaria sibi commoDANda è populi commodis.*

"*tantum*, Cod. Iustin. Nostrum hoc rectius, vt mox ostendam.

"*Fortuna*, Ita pariter Symmachus, eadem in re, *legis prox. 9. infrà*, sententiam exprimens, *si locum quempiam decedentis fortuna nudasset.*

"*Circumspecti* vox hic propria: quâ sæpè vsus Ammianus Marcellinus: qui dixit circumspectam cautelam *lib.14 p.5.* circumspectum & verendum populi Romani nomen *p 12.* circumspectè vestitos Episcopos Vrbis Romæ, *lib.27.* circumspectis coloribus nitidos parietes lapidum *lib.28.* Græci περίβλεπτος dicunt.

' pro delecto.

" At non & gradum, vt *l 9. prox.* idem Valentinianus explicat.

" Imo non omnium, vt mox idem explicat *d l 9.*

" Omninò rescribendum II. id est Ann. D 365. Prætextatum quippe fine Anni 367. P.V. fuisse reperio (vt docet disertè *lex 4. infr de Suariis* : *l.10. supr. de pœnis* : *l.7. supr. de priuileg. eorum qui in S. Palat.*) atque adeò verosimiliter inter initia adhuc Anni 368. At deinceps Anno 365.369.370. Olybrius P.V. fuit: vide *Chronol. huius Cod.* Quare πρωθύστερον hîc admissum ab *huius Codicis* conditoribus, & superiori hæc præmittenda erat.

COMMENTARIVS.

DE ARCHIATRIS est hæc (Tertia è Valentinianis *hoc titulo*) constitutio quatuor capitibus constans: quorum duo tantum relata in *l. Archiatri 9. Cod. Iustin. eod. tit.* secundum inquam & tertium, prius abdicato primo & vltimo. De Archiatris inquam est *hæc lex*, non qui in Comitatu seu Aulâ Principis fuêre, verùm qui in *Vrbe Româ* populo Romano seruiebant; & sic de Archiatris POPVLARIBVS: vt docet tum Inscriptio *legis*, tum diluciè *lex* ipsa,

variis locis, tam primo quam sequentibus eius capitibus. *Archiatrorum* scilicet vox non de Principum tantum Medicis vsurpata, verùm & de Medicis Vrbium Regiarum, Vrbis Romæ & Constantinopoleos: quod iuxta *hanc legem* ostendit *lex 4. sup.* & *l. 9. 13. infr.* de quo iam ad *d. l. 4.* ¶ De his igitur Vrbis Romæ Archiatris seu Medicis Popularibus quatuor *hâc leg.* à Valentiniano Sen. constituuntur, de Numero, Annonâ, seu Commodis, Mercedibus, subrogatione seu delectu & ordinatione eorum. Idque constitutione ad Prætextatum P. V. emissâ, proculdubio ad eius siue relationem & suggestionem, siue dispositionem: Quò respexit fortè Valentinianus ipse biennio pòst, *l. 9. prox.* illis verbis, *iuxta dispositionem priùs habitam.* Cuius elogium non erit abs re hic apponere, quod Ammianus Marcellinus de eo habet *lib. 27. p. 373. 374.* ex quo apparet, quantum eius fuerit studium circa Vrbem Romam, & ciuium populique vtilitatem: quò etiam *hac lex* spectat. *Hac inter*, inquit, *Prætextatus Præfecturam Vrbis sublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentia rudimentis inclaruit, adeptus est id quod rarò contingit, vt cùm timeretur, amorem non perderet Ciuium, minus firmari solitum erga Iudices formidatos. Cuius auctoritate iustisque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt, pulsòque Vrsicino, alta quies pari iam proposito ciuium Romanorum aptissima adolescebat, gloriâ Clari Rectoris plura & VTILIA DISPONENTIS. Nam & in veniam sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris, iisdem inuerecundè connexos: ponderàque per REGIONES instituit vniuersas, cùm auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutum Tullius refert, vt cùm nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat.* His addantur & elogia Symmachi, *lib. 10. epist. 23. 24. 25.* Nunc de ipsamet *lege*. Primo igitur capite quod abest a *Cod. Iust.* *Numerum* Archiatrorum popularium Vrbis Romæ quatuordecim tantum definit *hâc leg.* Valentinianus: quem etiam biennio post indicat *l. prox. 9. infr.* Constitui scilicet quot Vrbis Regiones erant, tot etiam voluit Medicos Regionarios, de quibus regionibus & regionariis nil attinet monere, nisi quod de eodem Prætextato P. V. cui *hæc lex* inscribitur, Ammianus scribit *lib. 27.* eum instituisse pondera per vniuersas regiones Vrbis Romæ. Quod mirum satis in tantâ ciuitate, totius orbis epitome, quatuordecim tantùm Romæ Medicos populares fuisse: Sed minus mirum reputanti, quod mihi in mentem venit, quódque *hæc lex* satis ingerit, plures quidem longè fuisse Romæ: & quidem qui diuitibus, aut quibus placeret vltrò seruirent; verùm hos quatuordecim constitutos qui tenuioribus obsequi cogerentur vocati; atque ideò annonaria commoda de publico acciperent: scilicet hi constituti vel in tenuiorum fauorem, vel saltem necessarij, cùm vulgò Medici vel vocati ire detrectarent, vel nonnisi diuites fermè adirent, neglectis tenuioribus, vt fermè hâc ætate, misera plebs Romæ neglectui habita, diutúmque apothecas vt alij, ita & Medici sectati. Imò, quod huic proximum, ad id deliciarum Romæ ventum hâc tempestate, vt Nobiles amicos ægrotantes non adirent, imò percunctatum missos non ante domum reciperent, quàm corpore lauacro purgatum, vt disertè scribit Ammianus Marcellinus *lib. 14. p. 16.*

Ergo necessarij hi iam Archiatri déque publico conducti, quatuordecim Romæ. Ex quorum numero vno deficiente, si alius subrogandus esset, septem Archiatrorum iudicio seu suffragio stari idem Valentinianus voluit, *l. prox. 9. infr.* nempe quia septem è tredecim superstitis maiorem partem constituunt: de quo ad *eam legem* pleniùs. Et hi quidem in commune seu populares Medici constituti, præter hos enim fuère, & alij singulares Archiatri Romæ destinati, *Exceptis*, inquit Valentinianus, *portus Syxti, Virginumque Vestalium.* Vbi mendum manifestarium hæret in voce *portus* & in voce *Syxti*. Quare putet quis primò, loco *portus*, reponendam vocem *partus*: vt ita Medici intelligantur partientibus opem ferentes: de quibus ad eam rem Medicis mulieribus saltem proximis, vide Hygenum *libro fabular. l. 1. §. 1. ff. de extraord. cognit. l. item si obstetrix ff. ad l. Aquiliam* & Anianum ad Paulum: *Quotiens de mulieris prægnatione dubitatur, quinque obstetrices, id est Medici, ventrem iubentur inspicere.* Hinc adeò qui γυναικεῖα scripsere, hosce libros fœminis potissimùm Medicis, dedicauère: vt Theodotus Priscianus Victoriæ Sabinæ. Verùm hæc emendatio non placet: nam de Archiatris sermo est: & quidem popularibus, de publico conductis, & quidem viris. Quare hîc omninò reponam *Porticus Xysti.* De Xysto primum: *Xysti*, inquam, hîc rescribo, loco *Sixti*. Quomodo & aliàs hæ voces in *MS.* mutatæ: & in *veterib. Inscriptionib.* Eáque etiam alicubi falsitatis & erroris materies. Hieronymus *ad Ctesiphontem*, aduersus Pelagium: *Illam autem temeritatem imò insaniam eius quis digno possit explicare sermone: quod librum decimum sextum Xysti Pythagorei hominis absque Christo atque ethnici, immutato nomine Syxti Martyris & Romanæ Ecclesiæ prænotauit Apsis S. Mariæ in Quisquiliis, XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI.* Est autem Xystus idem penè quod Gymnasium, Ludus scilicet locusque in quo Athletæ degebant & exercebantur. Hesychius ξυστὸς τόπος ὅπου οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται: & apud eundem γυμνασιάρχης, ἄρχων τοῦ ξυστοῦ. Vnde & palæstræ Xystus frequenter iungitur. Frequénsque eius mentio apud veteres Scriptores, quos hîc laudare nimis longum foret. Mitto & in vocis huius originem inquirere, nominísque rationem reddere, quam alij aliam reddunt. Vide quam Pausanias reddit *in Eliacis*. seu *lib. 2. p. 202.* vt & de differentia agere inter *Xystos*, & Xysta: de Xysticis vid. *Suetonium*: & *lib. 2. ff. de his qui not. infr.* de Xystarchis vid. veteres *Inscriptiones*: Tertullianum *ad Martyres, cap. 3.* & Ammianum Marcellinum *lib. 21.* de Xystorum ædificatione vid. Vitruuium *lib. 8. cap. 11.* cuius verba mox apponemus. Illud ad rem referendum, Athletas Xysticos in Xysto exerceri solitos cum magna corporis cura, & non sine læsione: Quare non vanitatem tantum & mundicias Xysti vel Xysticam Tertullianus non *vno loco* perstringit, verùm etiam iniuriam, *de spectaculis, cap. 18. Non probabis vsquam vanos cursus, & saltus vaniores: nusquam tibi vires aut iniuriosæ aut vana placebunt.* Quod idem in Græcorum Gymnasiis, notat apud Lucianum Anacharsis. Vnde & gladiatorum pugnis affines erant Xysticorum certationes, ideóque iuncti. Suetonius *Octauio, cap. 45. Xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissimè semper exegit.* Hinc igitur his Xystis, Xysticorum certationibus sui fuère Medici. Certè ita quoque occurrunt in *veteribus Inscriptionibus*, Medici ludi Gallici: Ludi Magni: Ludi matutini. E quibus ista *p. 63. n. 3.* Romæ.

SILVANO SANCTO
AVSTORNIVS
MADICVS LVDI GALLIC.
PORTIC. ET EXEDR.
ET SION. ÆN.
VOTO SVSCEP.
L. M.
DEDIC. KAL. MAI.
L. MARCIO, ET
SEX. IVLIO COS.

Ad eundem modum sui quoque fuēre, & quidem vniuersi Xysti Pontificis; vt docent veteres inscriptiones quatuor: quæ Romæ *p.313. n.10. 314. n.1. 315. 10. 316. 1.* ἀρχιερεὺς τοῦ σύνπαντος ξυστοῦ; vt & ξυστάρχης ibidem memoratur, & quidem διὰ βίου: Memoratur & *d. p.356.* σύνοδος ξυστικὴ τῶν περὶ τὸν ἡρακλέα ἀθλητῶν, ἱερονεικῶν, στεφανιτῶν. Ergo & Xysti Medici seu Archiatri Romæ fuēre: seu *porticus* Xysti quomodo hîc reponendū dixi. *Xysti* scilicet nil aliud erant quàm porticus tectæ hypæthris oppositæ: Vnde Græcis ξυστοὶ δρόμοι, & ξυστοὶ absolutè promiscuè: de quo vid. Pollucem *lib.9. c.5. p.427.* Omissis aliis, Vitruuius *d. lib.5. cap.11. Hæc autem porticus ξυστὸς apud Græcos vocatur, quod Athletæ per hyberna tempora in tectis stadiis exercentur. Facienda autem Xysta sic videntur, vt sint inter duas porticus syluæ aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere signino stationes. Proximè autem Xystum & duplicem porticum, designentur hypæthra ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, Nostri Xysta appellant; in quas per hyemem ex Xysto sereno cœlo Athletæ prodeuntes exercentur. Post Xystum autem stadium ita figuratum, vt possint hominum copiæ cum laxamento Athletas certantes spectare.* Et rursum lib.6. cap.10. *ξυστὸς Græca appellatione est porticus ampla latitudine, in qua Athletæ per hyberna tempora exercentur. Nostri autem hypæthras ambulationes Xystos appellant, quas Græci περιδρομίδας dicunt.* De quibus Vitruuij locis vid. Interpretes eius, & Mercurialem *in Gymnasticis.* Ergo *porticus Xysti* in *hâc* pariter *lege*, ad discrimen etiam aliorum porticuum, quæ insigniores plures in Vrbe Româ per varias regiones erant, quas notatas reperies in tribus veteribus Romæ *descriptionibus.* Ac proinde Medici Xysti, de quibus hactenus.

Sequuntur nunc *Medici virginum Vestalium:* qui secundo loco hîc memorantur, præter Xysticos, & populares Vrbis Romæ. Peculiarem igitur Virgines Vestales Archiatrum ibi habuēre, & Valentinianus Sen. haberi porrò permittit. Quod vtique notandum. Olim sanè quoque virgines Vestales ægrotæ, alicuius matronæ custodiæ extra atrium Vestæ mandabantur: quod testatur Plinius *lib.7. epist. ad Priscum: Angit me Fanniæ valetudo: contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini, sponte primum (est enim affinis) deinde etiam ex auctoritate Pontificum: nam Virgines, cùm vi morbi Atrio Vestæ coguntur excidere, matronarum curæ custodiæque mandantur.* Sed Medicorum Virginum Vestalium vnica hæc *hâc leg.* mentio occurrit.

Obiter interim de Virginibus istis Vestalibus, quæ ad hanc rem legémque nostram & tempestatem faciant, tria hæc notare iuuat. Primò ad *Præfecti vrbis* inspectionem quoque pertinuisse Virgines Vestales, quod ex *hâc leg.* colligas: Sanè cognouisse eum de Vestalium incesto docet Symmachus *lib 9. epist.* 118. 119. Secundò obseruo, peculiari cultu Prætextatum, cui *hac lex* inscribitur Virgines Vestales prosecutum, & eas vicissim Prætextatum: (qui & Princeps Religiosorum Romæ fuit, sacrorum Præsul & arcanorum conscius, vt docet Macrobius 1. *Saturn.* 7. 11. 24.) Inde & Vestales Virgines ei monumentum statuæ dicare destinarunt inusitato hactenus more, quem honestati Virginum tali in Viros obsequio non conuenire, arbitrabatur Symmachus *lib.2. epist.36.* Et tamen consulti Pontifices adnuerunt vt ibidem testatur: & fidem facit vetus *Inscriptio* Romæ reperta, statuæ basi subiecta, *p.310. n.1.*

COELIÆ CONCORDIÆ VIRGINI
VESTALI MAXIMÆ FABIA PAVLINA
C.F. STATVAM FACIENDAM COLLOCANDAMQVE CVRAVIT CVM PROPTER EGREGIAM
EIVS PVDICITIAM INSIGNEMQVE
CIRCA CVLTVM DIVINVM SANCTITATEM
TVNC QVOD HÆC PRIOR EIVS VIRO
VETTIO AGORIO PRÆTEXTATO V. C.
OMNIA SINGVLARI DIGNOQVE EIVS ETIAM
AB HVIVSMODI VIRGINIBVS ET SACERDOTIBVS COLI STATVAM COLLOCARAT.

Tandem obseruandum, inter labentis Romæ superstitionis rudera, summam adhuc hoc tempore Virginibus Vestalibus Religionem stetisse: quod non tantum ex *hâc leg.* & supradictis liquet, verùm etiam aliunde. 1. Vetus Orbis Descriptio sub Constantio & CONSTANTE Impp. viginti fermè annis ante *hanc l.* conscripta, inter ea quibus Romam celebrat, *Sunt autem,* inquit, *in ipsâ Româ & Virgines septem ingenuæ & clarissimæ, quæ sacra Deorum pro salute ciuitatis secundum antiquorum morem perficiunt, & vocantur Virgines Vestæ.* 2. Sanè & Symmachus, in relatione illâ suâ nominatim ait, CONSTANTIVM *sacrarum Virginum priuilegiis nil detraxisse, decreuisse nobilibus Sacerdotia, Romanis cærimoniis non negauisse impensas.* 3. Sed & VALENTINIANVS Senior (*huius leg.* auctor) qui ἐθελοθρησκείας, & aliàs sanciuit Virginibus Vestalibus, sua iura reliquit, quod Symmachus testatur, *in prædictâ illâ relatione.* 4. GRATIANVS Vestalibus Virginibus subsidia vetera, prærogatiuam, agros, detractum iuit, prædiáque hæreditate quæsita, & annonam seu victum quæ de publico & *populi annonis* præbebantur. Quæ omnia Senatus à Gratiano repetitum iuerat, verùm exclusa eius legatis, & audientia denegata, quæ omnia testatur Symmachus *d. Relat.* 5. Sub VALENTINIANO Iun. Senatus iterùm per Symmachum P. V. Anno D. 384. ea repetitum iuit: Cuius est cum quoque in finem famosa illa *Relatio ad Valentinianum* Iuniorem. Verùm (quod Ambrosius testatur *epist. ad Imp. Eugenium*) ei nec quicquam detulit. 6. Neque THEODOSIVS Anno D. 388. vel 389. quod & ipsum testatur *d. ep. ad Eugenium.* 7. Neque rursum idem VALENTINIANVS Iun. cùm iterùm Legatio missa ad eum fuisset intra *Gallias:* Ann. D. 392. vt habetur in *eadem epist.* & id ipsum memorat Paulinus *in v. Ambrosij.* 8. Tandem cùm ab EVGENIO in primordiis Imperij eodem Anno 392. hoc ipsum Legati petiissent, vt annonas Templis (ac perinde & Vestalibus) restitueret, non fecit: cùm iterum alij postulassent, renisus est: Tandem ea donauit quibusdam præcellentibus in Republ. Gentilis obseruantiæ Viris, id petentibus: in quod inuehitur Ambrosius *d. epistolâ:* de quo & Paulinus *in V. Ambrosij.* Et hæc quidem semel & sub vnum obtutum, de Virginibus Vestalibus hac tempestate ad *huius leg.* historiæque Ecclesiasticæ, & quidem Romæ illustrationem dicta collectáque volui. Et hactenus quidem, de primo *huiusce leg.* capite, de Numero, inquam, Archiatrorum Romæ.

Secundo

Secundo capite quod vnà cum proximè *seq.* extat *Cod. Iustinianeo*, recisò primo & vltimo; Valentinianus Sen. Annonas Archiatris in Vrbe Româ dari vult *è populi commodis*, id est, ex annonâ populari seu ciuicâ, pariter vt *l.9.prox.* Nempe annonæ ciuicæ gratuitæ populo ciuibus Romanis, in Vrbe Româ datæ, vt & Constantinopoli; item Palatinis & militatibus Viris nonnullis. Quæ populo data, *popularis* annona dicta *l.7. infr. de annonis ciuicis*, alimenta popularia *l.3.h.t.* commoda popularia, *l.3. supr. tributa in ipsis speciebus* denique commoda populi (vt habet lectio eius) *hâc leg.* Ex quibus eæ etiam quæ per mortem vel aliter deficiebant, dicebantur caduca popularia, *l.2.inf. de studiis lib. V. R.*

Cæterùm ea his popularibus annonis non tantùm populo annonæ datæ, verùm etiam salarij loco quibusdam datæ: putà Antiquariis Constantinopoli, qui Bibliothecæ codicibus componendis vel pro vetustate reparandis vacabant, ea Valentis constitut. *d. l.2. infr. de studiis lib.* Item Virginibus Vestalibus teste Symmacho. Item Archiatris Vrbis Romæ, ex hâc Valentinianea. Sic quidem (quod disertè exprimitur ab eodem Valentiniano *l.prox.*) vt Præfecti Vrbis sollicitudine hæ annonæ his ministrarentur. Sanè & aliàs Medicis salaria & annonæ de publico datæ in Prouinciis, & Municipiis: vt docet *lex ambitiosa* 4. §.a. *ff. de decretis ab ord. fac.* De Palatinis Archiatris non est hic dicendi locus: de horum interim salario, seu annonis vid Lamprid. *Commodo & Alex. Seu. p.118. infr.* ¶ Cæterùm causam harum annonarum Archiatris popularibus Romæ dandarum, hanc adiungit Valentinianus, vt ita scilicet *honestè obsequi tenuioribus malint, quàm turpiter seruire diuitibus.* Nempe videntur Medici hactenus Romæ, de publico annonas non percipientes, à diuitibus fermè auctorati, vel saltem his fuere turpiter & similiter dedisse spe lucri, commodique, tenuiorum omni fermè curâ abdicatâ. Quare annonis de publico constituris tum honestari Medicinæ consultum, simul & tenuioribus.

Tertio capite, quod & ipsum extat *Cod. Iust. in d. l. Archiatri* 9. Valentinianus Medicorum istorum auaritiæ occurrit, sicut & fastidio eorum *superiore capite*: quæ neaus ratio est *huius capitis cum illo*: vnde illa, *Quos* ETIAM, &c. quod Tribonianus perperam immutauit in *tantum*. Ergo Valentinianus Modum imponit horum Marceoiavs, emolumentis, & salariis. Iamdiu enim Hippocratis iusiurandum obsoleuit, se operam quibuscumque ægrotis exhibituros ἄνευ μισθοῦ ἢ συγγενῶν: nempe vt ea tantùm accipere possint quæ sani iam pro obsequiis præstitis offerunt, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt. Promittunt, inquam, non tantùm in pericula coniecti per aduersa medicamenta, vt in facti sp. *l.* 3. *ff. de extraordinar. cognitionib.* imò quamlibet vltrò & sponte æger aliquid pollicitus sit, vel donauerit; solo periculi metu, vt *huius leg.* verba docent, *quæ periclitantes pro salute promittunt.* Quam sententiam rectè defendit Mainardus *lib.3. cap.75.* aduersus Matthæum de Afflictis *decis.*125. Hoc tamen discrimine, quod illo casu inciuile factum in totum rescinditur: hoc ad modum redigitur: de quo mox. Hinc adeò in praxi donationes, obligationes, promissiones, venditiones immodicæ ab ægrotis factæ nonnisi triginta annorum spatio præscribuntur: de quo Mainardus *d.c.75.* & Charondas *lib.9. Resp. cap.19.* Aliàs salarium immodicum Medico permissum ad modum & arbitrium boni viri redigitur & arbitrio Iudicis taxatur: quam in rem allegant Aresta Curiæ Parisiensis Rebuffus *comm. in constit.* Regias *tractatu de resciss. contr. in pref. num.*30.31. Mainardus *d.c.*75. Et quanquam hæc lex agat de stipendiatis Medicis, idem tamen dicendum in non stipendiatis, vt rursum rectè asserit Mainardus adu. Matth. de Afflictis, *d.c.*75.

Postremo capite quod à *Cod. Iustin.* abest Valentinianus Svrrogationi, seu Ordinationi horum Medicorum seu Archiatrorum prospicit, si ex eorum numero aliquis decesserit, aut quocumque casu exemptus fuerit. Quæ res sollicitam curam exigere visa, cùm de populi salute ageretur. De quo repetitâ constitutione egit rursum idem Valentinianus biennio post *l. prox.*19. sic tamen vt eâ vel huic in partem derogetur, vel saltem accuratius reuocatur. Hanc verò constitutionem & proximam, intelligit Valentinianus Iun. *l.*13. *infr.* Tria igitur de hâc subrogatione hîc constituuntur. Primùm, *Quorum* delectu hæc subrogatio facienda sit: nempe ipsorummet Archiatrorum; non verò patrocinio potentium, vel gratiâ Iudicantis, id est (Præsidis, vel fortè etiam Præfecti vrbis.) De subrogatione vel delectu Medicorum in municipiis videnda *lex* 1. *ff. de decretis ab ord. fac.* Secundò, *omnium* Archiatrorum delectu fideli & *circumspecto* hanc subrogationem fieri iubet: Quod tamen vel derogando, vel saltem explicando ad maioris partis suffragia & consensum reduxit idem Valentinianus *l. prox.*9. biennio post, Vbi *circumspecti* vox propria notanda, de qua in *Notis.* Postremum de subrogato ad se referri iubet: de cuiusmodi hac in re Relationibus, alio atque alio fine actum Iuliani *l.5. supr.* Sanè de hâc relatione nihil quicque statuitur *d. proxima l.9.* sicut & hâc parte huic derogatum est videatur.

IX. * Idem AA. ad Olybrium P. V."

SI qui in Archiatri" defuncti est" locum promotionis meritis adgregandus, non ante eorum" particeps fiat, quàm primis" qui in Ordine reperientur, septem, vel eò" amplius, iudicantibus idoneus adprobetur. Ita" vt quicumque fuerit admissus, non ad priorum numerum statim veniat, sed eum ordinem consequatur, qui cæteris ad priora subuectis, vltimus poterit inueniri: Hisque annonarum compendia, quæ eorum sunt meritis dignitatique præstanda, Tua Sinceritas iuxta dispositionem" priùs habitam faciat ministrari. Dat. VI." Id. Mar. Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* *L. si quis in Archiatri* 10. *Cod. eod. tit.* Iungendáque *huic* videtur *lex* 1 *infr. de studiis lib V. R.* Imò & *lex* 7 *Cod Iust. de postulando* Huius *leg.* meminit quoque Symmachus *lib* 10. *epist.* 40. de quo mox. Hanc quoque cum *superiore* intelligit simul & firmat Valentinianus Iun. huius filius *l.* 13 *infr. hoc tit.*
"Romæ: huius elogium vid. apud Ammianum *lib.* 28 *p.* 356.
"popularis. "vox hæc *Cod. Iust.* reiecta post vocem *adgregandus*, euphoniæ studio.
"An Archiatrorum? an meritorum?
"Symmachus hæc verba repetit: *vt Primi artis eiusdem de nouorum scientia iudicarent. Primi* autem hîc dicuntur omnes, respectu substituti de nouo.
"Abest hæc vocula à *Cod. Iust.*
"*Ita tamen*, ita *Cod. Iust.*
* Cætera à *Cod. Iust.* resecauit Tribonianus ceu horum temporum historiæ adstricta.
"Prætextati, vt existimo: cuius in vniuersum dispositionem probare puto *l. prox.* 8. *supr.*
"*IV. Id. Mart.* ita *d. l.* 1. *Kal Mart.* ita *d. l.* 7. & quidem vtrobique additus locus *Triueris*.

COMMENTARIVS.

De Svbrogatione (1.) seu Ordinatione in demortuorum Archiatrorvm popularium Vrbis Romæ locum, (2.) déque subrogatorum Gradv, (3.) & Commodis, est hæc è duabus altera eiusdem Valentiniani Sen. constitutio: quarum *prior* (putà *lex* 8. *supr. prox.*) ante biennium processerat, ad Prætextatum P. V. *hac* verò ad Olybrium, illius in Præfecturâ Vrbana successorem. Ita quidem, vt cum *superioris legis* dispositionem priùs habitam cæteroquin ratam esse velit, quod etiam *fine legis* indicat, ac nominatim circa Annonarum compendia, è popularibus videlicet commodis & annonis (Præfecti Vrbis sollicitudine) hîc præstanda. Item circa Numerum Archiatrorum, quem *hac leg.* eundem præsupponit, quem *superiore lege*, mox vt ostendetur pleniùs, item quoad ipsam subrogationem faciendam Archiatrorum ipsorum delectu: In quibus tribus *hac lex* cum superiore concordat, vnde Interpretatio huc arcessenda venit. Attamen hâc constitutione idem Valentinianus Senior accuratiùs de eadem subrogatione recauet in tribus, & quidem aliter, quàm *eâ lege*.

¶ Primùm quidem de *suffragiorum numero* requisito, vt quis in locum defuncti Archiatri subrogatus, his adgregetur. Ex superiore sanè constitutione ad delectum hunc omnium Archiatrorum consensus requiri videbatur: sic enim verba *legis* illius habebant, *horum O M N I V M fideli circumspectóque delectu.* Verùm id nunc accuratiùs explicat Valentinianus: nempe, secundum legem & naturam omnium Curiarum, Collegiorum, Corporum: vbi, quod maior pars decreuit vel effecit, pro eo habetur ac si omnes egerint, numerúsque adeò maior præualeat; *l.* 19. *ff. ad municip.* addatur & *lex nulli*, *ff. quod cuiusque vniuers. l.* 3. *ff. de Decurion. l.* 19. *ff. de tutor. & cur. dat. l. pen. & vlt. Cod. de præd. Curial. l. vltim. Cod de vendendis reb. Curialib. lex* 160. §. 1. *ff. de Regulis Iuris*: & *l.* 84. 142. *supr. de Decurionib.* vbi dixi. Extat & de eo Symmachi locus *lib.* 4. *epist.* 27. Plinij *lib.* 2. *epist.* 12. Alludit Seneca *de vitâ beatâ, c* 2. & 29 *ep.* Prudentius *in Symmachum.* Denique huc spectat vetus verbum, *Numera Senatum*, de quo Festus. Igitur & hâc parte sufficere ait, si vel septem Archiatrorum calculus accedat, in subrogatione alicuius in locum decedentis. Scilicet hic maior numerus est, Archiatrorum corpore imminuto per alicuius mortem; solemnis enim quatuordecim Archiatrorum populariū numerus fuit Romæ (de quo affatim *l. super.*) Quare satis est si in concursu plurium, vel ita vnico tantum suffragio quis vincat: de quo nil attinet plura dicere.

¶ Secunda quæstio siue controuersia erat, de Gradv *Ordine seu Præcedentia*: quemnam videlicet gradum & Ordinem subrogatus consequi deberet: Finge enim, eum qui primum locum inter Archiatros obtinebat decessisse, aliúmque ei subrogatum: hîc quærebatur, num primi illius locum & ordinem subingrederetur, an verò cæteris ad priora subuectis vltimum locum obtineret, vtpote vltimus adscitus? Sanè *superiore constitutione* 8. Valentinianus minus accuratè dixerat, *in eius locum qui defunctus fuerat, alium subrogandum.* At nunc postremum illud Valentinianus hîc amplectitur, nempe vltimo loco habendum subrogatum, denique ordinem successionis seruandum. Quam quidem Valentiniani Senioris constitutionem Symmachus, scribens ad Valentinianum Iuniorem filium eius, *lib.* 10. *epist.* 40. meminerat, & quidem vtroque eius capite relato, his verbis; *Diuus Genitor vester inter alia quæ in bonum publicum contulit, etiam Medendi Professoribus dedit O R D I N E M S V C C E S S I O N I S si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. Quâ lege cautum est, vt P R I M I artis eiusdem de nouorum scientiâ iudicarent. Hanc formam, quantum asserunt, ætas secuta seruauit.* Cuius quidem *legis* vim Symmachus ideò Relatione suâ Valentiniano Iuniori memorauit, imò opposuit, eò quod Valentinianus Iunior defuncto quodam Medico, speciali priuilegio, oraculo, præcepto, Ioannem in Epicteti Archiatri locum subrogasset; magna Medicorum parte refragante. Ad quam tamen relationem, vt alibi pluribus ostendi, idem Valentinianus ad Symmachum P. V. rescripsit, id quod continetur *l.* 2. *Cod de crimine sacrilegij*: *Disputare de Principali Iudicio non oportere: sacrilegij enim instar esse, dubitare an is dignus sit, quem E L E G E R I T Imperator.* Certè postea idem Valentinianus Iun. subreptitiis huiuscemodi rescriptis reuocatis, ad huius *legis* mentem rediit, *l.* 18. *infr.* Ad rem. Scilicet succedaneus, seu suffectus & subrogatus in alterius decedentis vel recedentis officium siue locum, & vt Græci vocant τάξιν, vltimum inter Collegas vndiquaque pares locum occupat. Quam in rem hîc textus singularis est, & alij complures. Eámque in rem tum responsa, tum Senatusconsultus varia extant apud Decium *resp.* 161. Hotomannum *consilio* 105. Langlæum 7. *Semestr.* 7. *p* 360. Loiseau *lib.* 1. *des Offices, cap.* 7. *p.* 115. Chenu *cap.* 97 *p.* 521. Cormannum *cons.* 95. *vel* 2. Et generaliter inter Collegas & habentes æquales dignitates & officia, promotionis, cooptationis, installationis, *renunciationis* (quo verbo vtitur Tullius) initiationis, consecrationis ratio, ordo, prioritas, antiquitas, matricula, album, præcedentiam regulariter adsignat, sic vt prior tempore potior iure sit: (non attentâ fortè ætatis ratione) Quam in rem Textus complures Iuris sunt, putà *lex* 1. *ff. de Albo scrib.* Cætera peti velim ex *Diatriba* nostra *de Præcedentia*, *p.* 27. 28.

Hîc

Hîc interim omittere non poſſum, eò vſque *huic legi* locum eſſe, vt neque profeſſionis etiam alibi, & vel in Palatio Principis, anterioritas hîc ſpectanda veniat, vt cæteroquin in materiâ præcedentiæ *extra collegialis* dignitatis vel anterioritatis ratio non habetur. Quam quidem ſpeciem Symmachus *prædicta epiſtolâ* tractat, déque eâ ad Valentinianum Iuniorem ambigua refert, quod Ioannes hoc etiam argumento Palatinæ profeſſionis vteretur, licet vltimùm ſubrogatus, vt ſummo proximum gradum adipiſceretur; ſciſſis eâ in re Medicorum Collegij ſententiis. *Nunc Ioannes V. P. non eum gradum quem ſubrogandis dederunt Diualia ſcripta, ſed ſummo proximum conatur adipiſci, fultus PALATINÆ MILITIÆ priuilegio, & Impetratione ſpecialis oraculi*, &c. *Quorum* [Medicorum] *potiſſimi inter venerationem legis, & noui beneficij reuerentiam iudicare non auſi, eum locum Ioanni V. P. ſtatuerant deferre nudum, quem tenere potuiſſet, ſi eo tempore quo Aulæ obſequiis deputatus eſt, Archiatrorum numero fuiſſet adiunctus: Et cum ab eo Palatini honoris officia poſcerentur, vt Codicillorum prærogatiuu monſtraret, quis illi inter Archiatros competeret, aſſeruit, domeſtica expilatione etiam documenta Dignitatis ſibi ablata. At verò pars magna Medicorum munita lege Diuali eorum exempla deprompſit, qui è Palatio in hunc gradum ſeruato ordine tranſierunt. Quare motus ambiguis*, &c. Vbi vides tres in hâc quæſtione opiniones: ipſius videlicet Ioannis, ſummo proximum locum affectantis, quem Epictetus tenuerat: Media, eum locum ei adſignandum quem tenere is potuiſſet eo tempore, quo in Palatio Medicina eſſe cœpit: Poſtrema, eum poſtremo loco, ſeruato ordine ſucceſſionis hodie collocandum. Quo omnia ad praxin deduci vtiliter poſſunt. Tertio loco obſeruandum, *hâc leg.* non requiri, vt *ſuperiore*, vt de ſubrogato ad Principem referatur.

¶ Illud vltimum ad *hanc leg.* notandum venit, eam videri prolixioris Valentinianeæ conſtitutionis ad Olybrium P. V. partem: cuius quoque partes, atque adeò *huic* coaſſandæ videntur *lex* 1. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R.* & *lex* 7. *Cod. de poſtulando*, quæ in vniuerſum de literarum ſtudio & literatorum meritis ſunt. Et quidem *d. lex* 1. de ſcholarium ſeu ſtudioſorum profectu & meritis prouocandis, prouehendis: *dicta lex* 7. de Aduocatorum meritis: *Hac* tandem de Archiatrorum pariter meritis, ſecundum quæ & promoueri, & annonas eis præberi iubet. At non & ideo pro meritis eis præcedẽtiam adiudicari: quò hæc proculdubio de Præcedentia *hâc l.* controuerſia pertinet.

x. * Idem AAA. ad Principium P.V."

MEDICIS, & Magiſtris Vrbis Romæ ſciant omnes immunitatem eſſe conceſſam; ita, vt etiam vxores eorum ab omni inquietudine tribuantur immunes, & à cæteris oneribus publicis vacent: eoſdémque ad militiam" minimè comprehendi placeat: Sed nec hoſpites militares recipiant. Dat. III. Kal. Maij, Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſt.* Efformata autem ea adinſtar *legis* 3. *ſupr.*

" Vnica hæc *lex* recurrit quæ Principio P.V. inſcripta eſt: nam in *leg.* 2. *Cod. de diuerſ. iudicum*, proculdubio reponendum PP.

" Militia *h. l.* & *d. l.* 3. *ſupr.* & *l.* 16. *infr.* eſt Tyronum præſtatio & quidem filiorum *d. l.* 16.

COMMENTARIVS.

IMMVNITAS ab omnibus muneribus & oneribus publicis Medicis & Profeſſoribus (de quâ ipsâ fuerunt quoque iam *ſuprà* tres conſtitutiones, duæ Conſtantini M. putà *lex* 1. & 3. tertia Iuliani, putà *lex* 4.) à Valentiniano Sen. hâc conſtitutione tribuitur, quæ adinſtar *d. legis* 3. efficta eſt. Neque ipſis tantùm Medicis & Profeſſoribus, verùm etiam eorum *vxoribus*, pariter vt *d. l.* 3. Ac ſpeciatim quidem immunitas à *Tyronum* præſtatione (id enim vt *hâc leg.* ita & *d. l.* 3. Militiæ appellatione intelligendum venit) & quidem filiorum, *l.* 16. *infr.* vt & à Metati militaris onere: de quâ poſtremâ immunitate eſt quoque *lex* 16. 18. *infr. hoc tit.* Quarum duarum immunitatum argumento procliue eſt ſtatuere, hanc conſtitutionem omninò pertinere ad procinctus militares, quibus hoc tempore Valentinianus Sen. deſtinebatur: ſiue in Galliâ, ſiue in Italiâ, de quibus Ammianus *lib.* 27. *p.* 392. 393. & *p.* 404. & Zoſimus *lib.* 4. *p.* 472. & dixi ad *l.* 5. *ſupr. de Tyronibus*: *l.* 2. *ſupr. de Metatis*: quæ & ipſæ eodem pertinere videntur. ¶ Portò eſt hæc lex nominatim de Medicis & Magiſtris Vrbis Romæ: qui & ipſi cùm poſſeſſiones in Prouinciis aliquas poſſiderent, ad indictam Tyronum & Metati præſtationem vocandi videbantur, vnà cùm cæteris Plebeiis, Vrbanis familiis, quæ per Prouincias poſſidentes ad Iuniorum delectum ſæpè vocabantur, vt docet Symmachus *lib.* 6. *epiſt.* 58. *Iuniorum*, inquit, *delectus Vrbanis familiis imperatus, vſque ad æterni Principis reſponſa pendebit.*

XI. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. Antonio" PF. P. Galliarum.

PER omnem Diœceſim" commiſſam Magnificentiæ Tuæ, frequentiſſimis in Ciuitatibus, quæ pollent" & eminent claritudine Præceptorum," optimi quique erudiendæ præſideant" iuuentuti, Rhetores" loquimur & Grammaticos, Atticæ"

Romanæ

Romanæque doctrinæ:" Quorum Oratoribus viginti quatuor annonarum è fisco" emolumenta donentur, Grammaticis Latino vel Græco duodecim" annonarum deductior paulò" Numerus, ex more præstetur; Vt singulis vrbibus, quæ *Metropoleis* nuncupantur, nobilium Professorum electio celebretur," nec verò iudicemus liberum vt sit cuique Ciuitati suos Doctores & Magistros placito sibi iuuare compendio. Triuerorum vel" clarissimæ ciuitati vberius aliquid putauimus deferendum: Rhetori, vt triginta: item viginti Grammatico Latino, Græco etiam, si qui dignus reperiri potuerit, duodecim præbeantur annonæ. Dat. x. Kalend. Iun. Valente v. & Valentiniano AA. coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Inst.*

" *Antonio* huic PP. Galliarum inscribitur hoc ipso Anno *lex* 2. *supr. de Quæstionibus.* Error est Scaligeri qui in *Ausonij* nomen id mutatum voluit: de quo mox plura.

" Galliarum, & quidem vnicam, de quo mox.

' Metropoleis *infr. vers. vt singulis*, βασιλεύουσας πόλεις vocat Polybius. Sic idem Gratianus *l.* 35. *supr. de cursu publ.* aut frequenti ciuitate.

" An ita interpungendus hic locus, *claritudine praeceptorum optimi*, &c.

" *Rhetores*, mox *oratores*, vt & rursum *l.* 16. *infr.* & *l. vlt. infr. de studiis.*

" de hoc mox in *Commentario.*

" vide Interpretationem.

" an duo de viginti? Nam alioquin duodecim ad viginti quatuor dici non posse videatur PAVLO deductior numerus.

" Hæc Interpretis, alicui videri possint, vel certè Gratianeam constitutionem ad hunc modum *huius Codicis* Conditores concinnasse seu contraxisse. Neque enim hæc superioribus cohærere videntur: verùm mox ostendam quomodo hæc superioribus optimè cohæreant.

" id est, non ideò tamen.

" an *vero*? Istud sustineri potest.

non mutem in *clarissima.*

COMMENTARIVS.

DE GALLICANIS, seu per Gallias Professoribus, vt ij optimi quique habeantur (hic enim præcipuus *huius leg.* Scopus est) est hæc Gratiani Imp. singularis admodum constitutio: data Anno D. 376. Cuius sententiam priusquam edissero, quamplurima quæ ad historiam *Gallicanam* pertinent, excutienda veniunt.

¶ Primum, est hæc vt dixi Gratiani Imp. constitutio; qui videlicet ante decennium nouennis adhuc Ann. 367. Ambianis in Galliâ, à Valentiniano Sen. patre (qui in Galliâ fermè semper agebat) Augustus renunciatus fuerat, teste *Ammiano, Hieronymo, Socrate, Chronico Alexandrino, Consularibus Idacianis*: quo ipso tempore à Valentiniano Sen. datam Ambianis reperio *legem vnic. supr. de ingratis liberis.* Item qui Ausonio Burdegalensi præceptore in Galliâ vsus fuerat, quem etiam Quæstorem primum suum, mox Præfectum Prætorio, tandem triennio post *hanc leg.* ad Consulatum euexit. Rursus Gratianum quem etiam (septimum decimum annum agentem) superiore proximo Anno 375. pater profecturus in Pannoniam aduersus Sarmatas & Quados TREVERIS morari disposuerat teste *Ammiano.* Item qui peculiari affectu Gallias prosecutus deprehenditur, quâ causâ Ausonius *in gratiarum actione* ad eum, *GALLIAS TVAS inopinatus illustres.* Tandem qui assiduè in Galliis moratus deprehenditur post patris mortem, non tantum annis sequentibus, verùm hoc ipso Anno 376. quo *hæc lex*, septimo post patris mortem mense, data & quidem TREVERIS: vt docet iuxta hanc leg. *lex* 3. *infr. de Scænicis*: *l.* 23. *infr. de Episcopis*: *l.* 2. *supr. de Quæstionibus*, quæ quidem etiam eidem Antonio PP. Galliarum inscribitur. Hic tandem Gratianus est, quem Symmachus *lib.* 4. *epist.* 36. Musis in Palatio loca lautia dedisse scribit.

Secundo loco obseruandum venit, hanc Gratiani constitutionem datam ad *Antonium PP. Galliarum*: pariter vt *&* *l.* 2. *supr. de Quæstionibus*: & Anno 377. *lex* 6. *supr. de off. Rect. Prouinc.* & initio Anni 378. *lex vnic. supr. victum ciuil.* & *l.* 7. *supr. de fide instrument.* quem biennio post Ann. 378. PP. Italiæ factum colligere licet ex *l.* 12. *supr. de pœnis*: suffecto ei in Præfecturâ Prætorianâ Galliarum Ausonio: cui inscribitur eo Anno *lex* 35. *supr. de cursu publico.* Quare audiendus non est Scaliger, quique eum secuti, qui loco *Antonij PP.* & hâc *lege*, & cæteris, *Ausonij* nomen substituebant. Alius enim ab Ausonio hic Antonius est, qui etiam Ann. D. 382. Consul fuit cum Syagrio: & ad quem plures extant Symmachi Epistolæ *lib.* 1. putà *Epistola* 83. 84. 85. 86. 87.

Tertio notandum *hâc leg.* Diœcesim (vnicam proinde) Præfecto Prætorio Galliarum tribui: cùm tamen notum sit, vt plures cæteroquin Diœceses Præfecti Prætorio rexerunt: quod docet etiam exertè *lex* 2. *infr. de Episcop. audient.* quarum singulæ plures Prouincias complectebantur, & singulæ suos Vicarios habebant: ita tres Diœceses sub Præfecti Prætorio Galliarum dispositione fuisse: vt non tantum ex *Ammiano Marcellino, Claudiano, Iustino, Notitia Imperij* liquet, verùm etiam ex nonnullis *huius Codicis* Constitutionibus: putà Gallias, Hispaniam, Britaniam: de cuius rei origine alibi dixi. Quare fuit tempus cum crederem, *Diœcesim* hîc accipiendam pro integra *dioixēsin* siue administratione etiam Præfecti Prætorio (non eo proprio significatu, quo hâc tempestate *Diœcesis* pro vnica Prouinciarum aliquot inter se iunctarum administratione accipiebatur) Quæ notio hâc tempestate nullibi occurrit. Fuit etiam tempus cùm crederem, ideò vnius Diœceseos *hâc leg.* mentionem fieri, quia vni huic Diœcesi Gratianus consultum iret, & fortè ex *Inscriptione*, vocem *Galliarum* retrahendam ad ipsam *legem*, ita: *Antonio PF. P. Per omnem Diœcesim Galliarum commissam Magnificentia Tua.* Verùm nihil horum mihi nunc placet. Placet potiùs, reuerâ huius Gratianeæ Constitutionis tempore nonnisi vnicam (Galliarum videlicet) Diœcesim sub Præfecti Prætorio Galliarum dispositione fuisse: non Hispanias, non Britannias. Nempe deprehendo, Hispaniam (vt de eâ primùm dicam) hâc tempestate

pestate non Vicatio paruisse, & sic sub Præfecto Prætorio Galliarum non fuisse, (id enim omninò importat *Vicarij* nomen, quod scilicet vices agat Præfecti Prætorio: Verùm Proconsulem habuisse quem Præfecti Prætorio imperio subiectum non fuisse, tum aliunde, tum *Eunapij* testimonio liquet *in Maximo, p.* 106. (Ἀνθύπατον, inquit, ... ἰδίας Ἀσίας ..., ... ἀρχῶν ... τῷ αὐτοῦ ἐπάρχῳ.) Porrò Proconsulem hâc tempestate Hispaniæ præfuisse post Ann. D. 370. (quæ paulò post rursum Vicario commissa fuit) docet singularis admodum Seueri Sulpitij locus *lib.* 2. *Sacra histor.* in gestis Anni 383. agens de Priscillianistis. *Hæretici*, inquit, *suis artibus grandi pecuniâ Macedonio* [Magistro officiorum] *datâ obtinent, vt Imperiali auctoritate Præfecti* [Prætorio Galliarum] *erepta cognitio Hispaniarum Vicario traderetur: nam iam Proconsulem habere desierant: Missique à Magistro Officiales qui Ithacium tum in Treueris agentem ad Hispanias retraherent.* Sed & idem nominatim Voluentij Proconsulis Hispaniarum paulo ante meminit. De cuius rei ratione, cur, inquam, modò Vicarius, modò Proconsul Hispaniæ datus fuerit? dixi iam ad *l.* 14. *supr. de Accusationib.* De Britannia quoque idem factum conijcere licet post Annum 370. quo Theodosius Pater Britanniam pacauit: tum Hispaniæ præiudicio, tum *huius legis* argumento, quæ sanè vnicam Diœcesim Præfecto Prætorio Galliarum tribuit, cuius clarissima ciuitas fuerit Treueris, de qua paulò pòst. Quibus argumentis illud quoque liquet, vnicæ Diœceseos dispositionem non fuisse intra illustrium dignitatem: quod tamen nonnulli magno conatu vellent. Quorum sententiam refutat vel Præfecti Vrbis Romæ administratio, quæ sanè intra vnicam pariter Diœcesim Vrbicariam, intra centesimum videlicet lapidem seu suburbicarias regiones consistebat. Sanè post hæc tempora dubium nullum est, Præfectos Prætorio vnâ Diœcesi sæpè vixisse contentos: veluti sub Iustiniano Præfectum Prætorio Africæ, Præfectum Prætorio Italiæ, Procònsulem Cappadociarum. Huc adde, quæ de Probi quatuor Præfecturis tum in aliis *veteribus Inscriptionibus*, tum in eius *Epitaphiis* dicuntur.

Nunc de sententiâ huius constitutionis: cuius non vnum caput est. Primò, iubet Gratianus, Professores Rhetores, Grammaticos vtriusque doctrinæ seu linguæ constitui, vtriusque eruditionis & institutionis, *l.* 15. 18 *supr. de extraordinar.* Gregorius Nazianzenus *epist.* 68. *ad Posthumianum PP.* quam scripsit Ann. D. 383. ὑψηλὸς ... τὴν παίδευσιν ... ταύτην ἑκατέραν ... ἑκατέρας τῆς ... Ἑλλήνων φωνῆς ... *Attica* doctrinæ Rhetores & Grammatici, *hic*: mox, *Græci* vocantur, Attica doctrina pro Græca: nempe vt olim Athenæ eloquentia semper inclytæ fuère, ita hâc tempestate doctrinâ, studiorúmque & literarum mercatu & domicilio censitæ: vt videre est apud huius æui Sophistas, Libanium *de vitâ suâ*, *in Basilico*, *in Antiochico*, *p.* 368. 369. *in Panegyr. Iul. p.* 177. *in orat. funebri in Iulianum*, *p.* 267. Eunapium, *in vitis Sophistarum passim.* Ausonius quoque *in claris Vrbib.*

Attica, facundæ cuius mera gloria linguæ.

Ibi sanè etiam Iulianus sub Constantio institutus: sed & Eunapius *in Oribasio*; παῖς ὢν ... ἐπὶ Ἀθηνᾶ μέσα καὶ τὸ ἀγαθὸν ὄντα. Hinc Iulianus, Proæresius, Epiphanius, Musonius, Hemerius, Libanius, alij, tot hâc tempestate in eâ clari Sophistæ: & consummanda iuuentus eò passim profecta & allegata hâc tempestate: etiam Christianorum veluti Gregorius Nazianzenus, vbi & posteà publicè professus, Basilius Cæsariensis Cappadox (de quo rectè Baronius *Annalibus Ecclesiasticis*, sub Constantio, Ann. D. 354. à *num* 25. *ad finem Anni*) Ioannes Chrysostomus, teste Gregorio *aliisque eius vitæ Scriptoribus.* Denique hic σοφισταὶ Θρόνοι fuère, & exinde accersiti præceptores teste *Symmacho.*

Secundò iubet Gratianus, Professores Rhetores & Grammaticos vtriusque linguæ constitui *in frequentissimis* per Galliæ Diœcesim Ciuitatibus, seu in singulis vrbibus quæ Metropoles nuncupantur. In quo multa quærenda veniunt. Primùm quid causæ sit, cur Gratianus id nunc constituat? cùm tamen iam ab antiquo non tantùm Galliarum studia celebratissima fuerint, verùm liquida fides sit huiuscemodi Professores & Academias in Galliâ iam olim fuisse. Vt omittam vetus *Catonis* dictum de Galliâ, eam semper studiosissimè argutè loqui, cum quo consentit Hieronymus *adu. Vigil.* cum ait, *Galliam semper abundasse eloquentissimis Viris.* Item vetus certamen Græcæ Latinæque facundiæ apud Aram Lugdunensem. Item vt omittam recensum Virorum Doctorum, ac potissimùm Rhetorum, de quo Pithœus iam *præfat. in Quintilianum* declarat. Mitto veterem Massiliensem Academiam, Aduámque, quæ sub Tyberio iam erat, memorare, quæ nòn adeò huc faciunt. Ad propiora accedo: neque tamen adhuc contingant ea quæ hâc constitutione paulo posteriora sunt. Notum iam est, Constantij Chlori studium circa Augustodunensem scholam, cui Eumenium admouit, de quo videnda ipsius Eumenij oratio *pro scholis instaurandis.* Notum etiam quod Symmachus de se scribit *lib.* 9. *epist.* 84. pectori suo Præcepta Rhetoricæ senem Garumnæ alumnum immulsisse olim (sub Constantio videlicet, Constantini M. filio) esséque sibi cum scholis Gallicanis per Doctorem iustam cognitionem: denique quidquid in ipsu esset cœlu, Gallicano se debere, Camœnásque Galliarum sibi lac bonarum artium primùm dedisse. Notum etiam, ex eodem *Symmacho*, non tantùm post hæc Gratiani tempora, verùm exertè sub Gratiano studia Galliarum maximè floruisse, indéque Rhetores Romam excitos, veluti Palladium, vt docet *lib.* 1. *ep* 9. & 88. de quo ipso agit & *lib.* 3. *epist.* 50. & *lib.* 6. *epist.* 34. Noti sunt etiam Professores Burdigalenses, quorum commemorationem instituit Ausonius. Nota Tolosa Palladia, cuius & ipse Ausonius meminit, sicut & Narbonensis schola. Nota schola apud Vesontionem, Lugdunúmque, quarum meminit Ausonius *in Gratiarum actione.* Quæ sanè omnia iam in famâ erant ante hanc Gratiani constitutionem. Quid est igitur, quod Gratianus id nunc constituit? Nempe vt existimo, quod etsi multæ Scholæ iam essent in Gallia, attamen quod Gallicanam facundiam illâ maximè tempestate exercere se videret, quam & ipse hausisset, Gallicanis Viris doctis quamplurimis circumfusus, ipséque in Galliis sedem habens, in maius efferre studuit. Et duplici quidem ratione. Primùm, statuendo vt per omnem, seu totam Galliarum Diœcesim, in omnibus frequentissimis ciuitatibus quæ pollerent & ciuium claritudine, Professores optimi constituerentur: *Frequentissimæ ciuitates*, hâc *leg.* quæ & frequentiores Prouinciarum Vrbes, *l.* 12. *supr. de Legatis*, frequentes, *l.* 35. *supr. de cursu publ.* opulentiores, *d. l. de Legatis*, dicuntur: mox hâc ipsâ lege *Metropoles* vocantur, & sunt non tantùm illæ quæ in singulis Prouinciis primæ omnium

erant(qno alioquin ſenſu proptiè *Metropoles* nuncupantur) verùm omnes ftequentiſſimæ. Coiuſmodi plures in vna Prouincia erant, & quidem per Gallias, vt docent veteres Notitiæ Prouinciarum & Ciuitatum Galliarum. Exempli gratiâ in Prouinciâ Belgicâ primâ præter *Auguſtam Treuirorum*, fuit ciuitas Mediomatricum, Tullum, Virdunum. Sic & olim Modeſtini ICti ætate ciuitates diuidebantur in *μεγίϛας* ſeu *μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν*, in *μείζους τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν*, in *ἐλάττους πόλεις*, vt docet Modeſtinus *l. ἐὰν δύο 6. π. de excuſat. tutor.* Igitur cùm hactenus non in omnibus Metropolibus iſtis Scholæ & Profeſſores haberentur, verùm in paucis, ſtatuerit *hâc leg.* Gratianus in omnibus Metropolibus ſeu ftequentiſſimis ciuitatibus eos habendos: & quidem ideò etiam fortè quod Galliarum Prouinciæ quotidie augerentur; ſic quidem vt hâc tempeſtate quatuordecim, tot enim iam Sextus Rufus Feſtus memorat cùm Ammianus Marcellinus tantum duodecim recenſeat, & eò fortè plures extiterint, cùm anteà pauciores eſſent. Et hæc de primâ ratione quâ Gratianus *hâc leg.* Galliarum ſtudiis conſultum iuit. *Secunda* ratio, & quidem, vt cenſeo, potiſſima, quâ Gratianus hâc conſtitutione ſtudiis Gallicanis conſultum voluit, iſtud eſt, quod *Annonas* certas Profeſſoribus ſtatáſque ex more & iuſtas iam è fiſco præberi velit. De annonis Profeſſorum vide & *l.1. ſupr.* E fiſco inquam, cùm aliàs à viribus Rerumpublicarum Profeſſores in Prouinciis ſalaria conſequerentur. Quomodo ſanè etiam Eumenio Oratori Conſtantium Chlorum è viribus Reipublicæ Auguſtodunenſis ſalarium conſtituiſſe, ex ipſiuſmet Conſtantij epiſtola & Eumenio conſtat. Et cæteroquin Ciuitates in Prouinciis Doctoribus ſuis & Magiſtris ſalaria ſoluiſſe oſtenſum eſt ad *l.1. ſupr.* Quanquam & *hâc leg.* mihi *fiſci* appellatione reditus ciuitatum intelligi poſſe videantur. Et quidem argumento *verſ. nec verò*, vbi Gratianus non vult, vt liberum ſit cuique Ciuitati ſuos Doctores & Magiſtros eo quod placuerit ſalario donare: vt proinde dicendum videatur, Gratianum & *hâc leg.* voluiſſe, vt è viribus ciuitatum ſalarium Profeſſoribus daretur, verùm inſtabili arbitrio Conſtans, ex MORA, non Quale ipſæ Ciuitates vellent, quæ fortè nimis modicum dabant, vel dare volebant: verùm quale ipſe nunc præſcribat: ne alioquin vel non optimi, ſed deterrimi viliſſimíque accederent ad docendum, quorum vilis ſemper annona eſt, vel ſanè optimos conductos egere neceſſe eſſet. Vnde Auſonius Profeſſores commemorans non *vno loco* exilea & ſteriles eorum cathedras, paupertatémque eorum & tenuitatem memorat. Sed & Libanius *orat. peculiari ὑπὲρ τῶν ῥητόρων*, id queritur de Antiochenis Rhetoribus: qui conſulendus. Quare *verſ. at ſingulis* hæc ſententia omnino videatur, liberam quidem ſingulis Ciuitatibus Profeſſorum ſuorum electionem relinqui, at non ideò & modum ſalarij. Et ſanè hic præcipuus mihi huiuſce conſtitutionis ſcopus eſſe videtur, nempe vt relictâ quamlibet ſingulis ciuitatibus ex more Profeſſorum eligendorum libertate (de quo more dictum ad *l.5.& 7. ſupr.*) modus tamen Annonarum in eorum arbitrio non eſſet, verùm ſtatæ eſſent, ex more fixæque. Quibus opponuntur hîc *placita ciuitatibus compendia*, eo quo iam indicaui fine, quo videlicet Optimi quique (vt *hâc leg.* præfatur Gratianus) erudiendæ iuuentuti præſiderent. Eodem pertinet, quod Conſtantius definiuit, *l. vnic. ſupr.* & *Cod. Iuſt. de prab. ſalario:* nulli ſalarium tribui oportere, ex viribus Reipubl. niſi ei qui iubente Principe ſpecialiter fuerit conſecutus: vbi vide quæ dixi plura. Exinde ad vſum & praxin hoc axioma confici poteſt: vt maximè vectigalia quædam, ſeu Fiſcus quidam ſub Principibus Ciuitatum propria ſint, modum tamen his vtendi à Principis nutu ſæpè pendère, vbi malè adminiſtratur; vel ne malè adminiſtrato eo vtilitas Reipublicæ negligatur. Item alterum illud, ſatius eſſe ſtata eſſe ſalaria, quàm arbitraria. De ſalario & annonis Profeſſorum Romæ à Senatu decretis & ſolemnibus, dixi ex Symmacho *lib.1. epiſt.73.* & *lib.5. epiſt.35.* Antequam adhuc de modo ſalarij Profeſſoribus conſtituto à Gratiano agam, nonnulla ante ex *hâc leg.* prænotanda. Primò nonniſi duo Profeſſorum genera hîc deſignari, nempe Grammaticos, & Rhetores ſeu Oratores. Hactenus ſcilicet Galliarum ſtudia ſteterunt: nulli Philoſophiæ, nulli Iuris Profeſſores in Galliis fuêre. Hinc & Profeſſores huius tempeſtatis Burdigalenſes, Narbonenſes, Pictauienſes, Toloſanos commemorans *ſingulari libro*, Auſonius, paulò poſt hanc conſtitutionem, non alios commemorat quàm Rhetores ſeu Oratores, & Grammaticos: Cùm Grammaticos verò audimus, non primarum literarum Magiſtros accipimus, verùm tam latè eorum promœrica procurriſſe ſcire oportet, vt quicquid humanioris fermè literaturæ eſt, ambitu ſuo complecterentur, atque adeò Philologi, quomodo Grammaticos Latinos Burdegalenſes quoſdam vocat Auſonius, de quo videnda, ne hîc prolixior ſim, Voſſij Polymathia. Igitur Nulli per Galliarum Academias Philoſophi fuêre, nulli iuris Romani Profeſſores. Verùm Iuri addiſcendo è Gallia iuuentus fermè Romam commeabat, Grammaticâ & Oratoriâ imbuta: teſtis Rutilius Numatianus *lib.1.* ſub Honorio ſcribens.

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis.
Miſſus Romani diſcere iura fori.

De quo alibi pleniùs.

Secundò de Grammaticis tria adhuc ex *hâc leg.* notanda veniunt. Primùm alios Latinos fuiſſe, alios Græcos: vt ex *h. l.* patet, & *l.15.18. ſupr. de extraord. muner. l.1. ſupr. de Profeſſor.* & *l. vlt. infr. de ſtudiis lib. V. R.* & nominatim per Gallias ex Auſonij quoque Profeſſoribus. Secundò Oratorum maiorem dignationem fuiſſe, minorem Grammaticorum. Tertiò, etſi Grammatici Græci, Latiníque eâdem dignatione forent in commune, excepta tamen vrbe Treuerica, vbi maior honor Grammatico Latino, quàm Græco fuit, cuius poſtremi hæc fortè ratio quod eâ vlteriore videlicet Galliarum parte, Germaniæ viciniore, non adeò vſus linguæ Græcæ, quàm ſuperiore erat: vnde etiam disertè de Græco Grammatico Treuerico agens addit, *ſi quis dignus reperiri potuerit.* ¶ Modus tandem hic ſalarij Profeſſoribus conſtituitur à Gratiano per Gallias, nempe Oratoribus XXIV. annonæ: Grammaticis XII. deductiore paulo, id eſt, minore numero. *Annona* eſt *ἡμερήσιον*, annona diurna, diarium vnius hominis. Ita quoque Ammianus Marcellinus *lib.22.* *Tonſor quidam interrogatus quid haberent ex arte compendij, vicenas diurnas reſpondit annonas, totidémque pabula iumentorum qua vulgo dictitant capita & annuum ſtipendium graue.* In Hiſtoriâ Auguſtâ: Ita Lamprid. *Alex. Seuero: Medicus ſub eo vnus Palatinus ſalarium accepit: cæteri omnes qui vſque ad ſex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant, ita vt mundas ſingulas conſequerentur, alias aliter.* Et paulò *ſupr.* agens de Aulico miniſterio ſeu caſtrenſibus miniſtris, *ita vt annonas acciperent, ſed annonas ſingulas,*

gulas, vix binas. Porrò *Annonarum* appellatione veniebat inter cætera certus frumẽti oleique modus, de quo Themisti locus est *orat.4.* de quo ad *l. vlt. infr. de frum. vrb. Constantinop.* Et hæc in commune de aliarum per Gallias Ciuitatum Professoribus: At Treuericæ vrbis Professoribus vberiores annonæ deferuntur; nempe Rhetori 30 Grammatico Latino 20. Græco 12. ob eius videlicet ciuitatis claritatem: *Triuerorum*, inquit, *vel clarissimæ ciuitati vberius aliquid putauimus deferendum.* Nota sunt hàc tempestate Vrbis Treuericæ elogia, quæ ciuitatum Galliæ maxima erat, Imperatoris Galliarum & Imperij sedes, solium, altera Roma, quæ videre est apud veterem Orbis descriptorem *sub Constantio & Constante, cap.49.* Athanasium *Apol.2 & epist. ad solit. vit. ag.* vbi & μητρόπολις Γαλλιῶν exertè vocatur. Ammianum Marcellinum *lib.15. p.59.* vbi *domicilium Principum CLARVM* dicitur. Ausonium *in Mosellâ*, & in *claris vrbibus*. Zosimum *lib.3.* Saluianum *lib.6.* Testes sunt quoque Innumeræ *huius Codicis* Constitutiones, sedem hanc fermè Imperatorum in Galliis fuisse. Vt de cæteris Imperatoribus taceam, testes de *Gratiano* huius constitutionis Authore: non de aliis & insequentibus tantùm annis, verùm de hoc ipso Anno 376. *lex 3. infr. de Scanicis: lex 23. infr. de Episcopis:* quæ eodem mense antè sex dies data, & post mense Septembri medio, *lex 2. supr. de quæstionib.* quæ eidem Antonio PP. Galliarum inscribitur. Interim si non aliunde, certè ex *hâc leg.* satis constaret, Principem totius Galliarum Diœceseos ciuitatem Treuirorum fuisse. Quæ & Principum in Galliis domicilium vt modo dixi, fuit: & per consequens Præfecti Prætorio Galliarum: quod non tantùm ex Sulpitio Seuero *lib.2. Sacræ histor.* clarè discimus, quicquid contra nitatur Raynaudus *lucubrat. de Ambrosij patria, puncto 5.* Sed & ex variis legum *hoc Codice* subscriptionibus, vbi *leges* ad Præfectos Prætorio Galliarum *data*, ibi *accepta* dicuntur; vel *Data*, pro *Accepta*. ¶ Vt ad salaria & annonas Professorum reuertar. Indicat Symmachus *lib.1. epist.73.* & *lib.9. ep.35.* hoc tempore aliquando Romanæ iuuentutis Magistris & Philosophis subsidia solemnia alimoniæ salariaque detracta, vel denegata.

XII. * Idem AAA. Vindiciano.........."

ARCHIATRORVM, qui intra penetralia" Regalis" aulæ" totius vitæ" probitate, floruerunt, nulla dignitate" sequatur expensa, neque eorum fatiget hæredes. ¶ Ab his etiam qui Comitiuæ" honore donati sunt, (vt consuetudo poscebat,) sordidi" muneris interpellatio conquiescat: Nam" dilecti à Patribus adque suscepti" honoris ac muneris incrementa seruamus. Dat. XVIII. Kal. Octo. Triu." Ausonio & Olybrio COSS. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.*
" *yg. Imppp. GRATIANVS, Valentinianus, & Theodosius.*
" Comiti Archiatrorum: mox vt ostendam.
" Alij quippe Archiatri Regiarum Ciuitatum erant.
" Penetralia, adita, & similia Palatiis tributa. Sic apud *Claudianum*, Venus inuitans Mariam Stilichonis & Serenæ (quæ filia Theodosij M. erat) filiam ad connubium cum Honorio:

——— & in hæc PENETRALIA rursus
Vnde Parens progressa, redi:

" Sic iterum Claudianus *in Consul. Olybrij & Probini vers.114.*

Regalem ad summi perducam Principis Aulam:

de hoc *Regio* nomine, vid. *Imp. Rom.*
" de *Aula*, vid. *Gloss.*
" *vita*, id est conuersationis, vt *l.119. supr. de Decurion.*
" *yg. dignitatem*, Archiatrorum.
" vid. *tit. singul. supr. de Comitib. & Archiatris S. Palatij, lib.6.*
" de sordidis muneribus, vid. *tit. singul. lib.11.*
" Versiculus hic obscurus: de cuius sententia mox dicam.
" id est, *suscepti* vide quo mox.
" *Treuiris* hoc tempore venit Gratianus, vid. Ausonium *in Gratiar. act.* & quæ in *Chronico* scripsi.

COMMENTARIVS.

ARCHIATRORVM Palatinorum, duo priuilegia seu duas immunitates hâc constitutione firmat Gratianus Anno D.379. Primùm immunitatem à Senatoriis expensis Archiatris scilicet, licet Senatoria vel Consularis dignitas pro præmio daretur, non ideò tamen Senatoriis expensis subiacebant, id est, Glebali collationi & Præturæ (de quibus *tit.1. & 4 sup. lib.6.*) Igitur inter *Adlectos* erant, seu immunes: id enim est *Adlectionis* honos seu *inter Adlectos esse*; nempe, Senatoriâ dignitate censeri, & nihilominus à Senatoriis muneribus immunem esse; de quo plenè dixi ad *l.10. supr. de Prætoribus.* Eóque etiam pertinet Symmachi *epistol.95. lib. 7.* (quam *ibidem* expendi,) vbi agit de Dynamio, Viro bonarum Artium, culto, ornato; *Dignúmque esse prædico, qui nostro Ordini copuletur. Sed adiiciẽda est ei prærogatiua militaris, vt beneficio Adlectionis vtatur. His quippe tantùm munia relaxari Diualia constituta voluerunt, quos Castrensis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, quod annonarum & euectionum cumulet adiectio: prono cursu in Consulares legetur.* Pertinet & eiusdem *epist.18. infr. lib.10.* vbi pariter agit de Philosopho in Senatorium Ordinem cooptando, *cum prærogatiua Consulari, ne sumptus eius quàm magisterium magis quæsitus videatur.* Ac vt aliis quamplurimis his Adlectionia honos, seu hæc immunitas data, ita data nominatim Professoribus: quò pertinent duæ illæ Symmachi *epistolæ*: & Archiatris Palatinis, quò spectat hæc *lex*, & *lex 15.16.17.18.19. seu vlt.* Cæterum hanc immunitatem & ad Archiatrorum *heredes*

redes porrigit *hac conſtit.* Gratianus: Nempe hæredes Senatorum qui ad Præturam tenebantur, ſi ante eam editam morerentur, eam edere tenebantur: de quo dixi ad *leg.* 17. *ſupr. de Prætorib.* vbi *Charucaria* hæc Prætura dicitur.

¶ Altera immunitas eſt, quod ſi Comitiuæ honore donati ſunt Archiatri Palatini, quæ quidem dignitas eis pro more data, (de quo alioquin Comitiuæ honore dixi plenè ad *tit. de Comitib. & Archiatr. S. Pal.*) vt etiam oſtendit *lex* 16. 17. 18. 19. *ſeu vlt. infr. hoc tit.* quod inquam à ſordidis muneribus immunes ſint: quomodo & alij nonnulli immunes fuêre; de quibus conſulendum *Paratitlon tituli, de extraord. ſiue ſordid. mun. ſupr.* Et extat quoque eius rei exemplum apud Caſſiodorum 2. *var.* 28. vbi quidam ex Principe officij Comitiua primi Ordinis auctus à ſordidis muneribus quoque immunis definitur. Igitur & hanc immunitatem firmat *hâc leg.* Gratianus, quæ iam obtinebat; & vt loquitur (nam eò referenda ſunt hæc verba) quam *conſuetudo poſcebat*: Ratione reddita, quæ ſatis alioquin obſcura videtur: verùm accipiendam & reſtituendam putet quis, æquum ſcilicet eſſe, à ſe quoque ſeruari hæc priuilegia, hæc honoris & muneris iſtius incrementa, quòd ea *Patres* (id eſt, anteriores Principes) dilexerint & ſuſpexerint: *ſuſpexerint*, inquam; nam ita hîc legendum fuerit *ſuſpecti*, non *ſuſcepti*. Ita & ſubſtantiuè Ouidius 5. *Faſtor.*

Protinus intrauit mentes ſuſpectus honorum.

Et Symmachus *lib.* 4. *epiſt.* 50. *infr. Cæterùs aggregatus, quorum magnus ſuſpectus in verbis eſt, nullus cultus in ſenſibus.* Omitto ſimilia. Poſſit & hic ſenſus videri, vt Gratianus dicat, ſe hunc Comitiuæ honorem ſeruare, quem ipſi Patres (id eſt, Senatus V.R.) diligant, ſuſcipiant & ſuſpiciant; id eſt, ſibi conferri lætentur. Ait etiam Gratianus honoris & muneris *incrementa*, id eſt, priuilegia, prærogatiuas. Ita Valerianus de Probo Tribuno à ſe facto, *Huic igitur dari iubebis, quoniam mediocris fortunæ eſt, vt eius dignitas incrementis iuuetur, tunicas ruſſulas duas, pallia Gallica duo fibulata*, &c. Ita *l.* 5. *ſupr. de priuil. eorum qui in S. Palatio: Nihil de conceſſis priuilegiis perdant, ſed incrementis dignitatum vtilis augeatur immunitas.* Ita *l.* 57. *ſupr. de Decurionibus: Non capiant caſſi honoris augmentum: nam qui cupiunt incrementum honoris adipiſci, perfunctos ſe eſſe muneribus debent adprobare.*

¶ Poſtremùm omittenda non eſt *huius leg.* Inſcriptio: Inſcribitur ſcilicet hæc lex *Vindiciano.* Hic verò ille Vindicianus eſt Comes Archiatrorum, cuius ad Valentinianum Imp. *epiſtola* extat, præmiſſa *Operi* Marcelli Empirici *tom. vlt. Medicorum auctorum*, *p.* 248. vbi narrat quædam experimenta Artis ſuæ: & ex ea diſcere licet, eum in vſum Valentiniani & poſterorum ſuorum librum *de obſeruatione Medicinæ* ſcripſiſſe. *Plura ergo*, inquit, *de Medicinæ obſeruatione pietati tuæ ac poſteris tuis digna memoria tradidi, quæ homines docti & expertis remediis prodiderunt, quæ Tua diuina Serenitas ore ſuſcipiat, & ad memoriam cæteris relinquat.* Hæc *epiſtola* vnà cum aliis *Operi* Marcelli præmiſſa eſt: qui Marcellus adiutus à re Medicâ ab Auſonio patre fuit, vt ipſe *in præfat. ſuâ ad filios*, ſcribit, non Vindicianus: cuius *epiſtolam* cum alterâ illâ *Marcelli* confundit Scaliger. Hic idem porrò Vindicianus eſt, qui Vicarius dicitur, cuique inſcribitur Anno ſuperiore 378. *lex* 9. *ſupr. de metallis.* Sanè Archiatris adminiſtrationes quoque interdum creditas oſtendit quoque *lex* 15 *infr.* imò & ad maiores dignitates eos aſcendiſſe docet *lex* 16. & *lex vlt. infr.*

XIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. ad Pinianum P. V."

SI quid impetratis ſubreptitiis" in iudicio ſuo Magnificentia Tua ita viderit actitatum, vt his Legibus quæ ad Relationes" promulgatæ ſunt, videatur aliquid imminutum, reſciſſis omnibus quæ per gratiam geſta videbuntur, eorum tenorem *ſuper Archiatris ordinandis*, quæ à diuæ memoriæ Patre † Noſtro conſtituta ſunt, à nobis quoque confirmata," ex huius auctoritate Reſcripti faciet omnifariàm cuſtodiri. Dat. XI. Kalend. Februar. Mediol. Valentiniano A. III. & Eutropio coss. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

"Eidem *Piniano* P.V. inſcribitur hoc ipſo Anno *l.* 4. *ſupr. de Princip. Agent.* & Anno ſuperiore 386. *l.* 13. *ſupr. de priu. eor. qui in S. Palatio.* Ad eundem hunc Pinianum P.V. eiuſdem Valentiniani Iun. epiſtolam ſuper Siricij Epiſcop. Vrbis Romæ electione & à ſe confirmatione ex Codice Vaticano edidit Baronius *Ann. D.* 385. Quare coniectura inanis eſt hîc reponentium, *Symmachum*: quibus & ipſa temporum ratio refragatur.

"Reſcriptis: & ſic vigore iſtorum ſubreptitiorum Reſcriptorum.

† Valentiniani, aliiſque: quò etiam pertinens illa ſub finem, *à nobis quoque confirmata.*

"Iudicum, ac nominatim Præfectorum Vrbis, & fortè inter alios, Symmachi; mox vt notabo: Imò Senatus: de eiuſmodi lege ad relationem Senatus vide quæ *ad l.* 1. *infr. de expenſ. lud.* de Relationibus alioquin hîc in commune, fuit *ſuprà, titulus* 29 *lib.* 11.

† Valentiniano Sen. putà *l.* 8 & 9. *ſupr.*

"Legibus ad Relationes promulgatis.

COMMENTARIVS.

DE ARCHIATRIS Ordinandis eſt hæc Valentiniani Iunioris conſtitutio Anno D. 387. de Archiatris, inquam, Vrbis Romæ, vt docet etiam Inſcriptio *huius legis*, eſt enim inſcripta *Piniano P.V.* Ita quidem vt Patris ſui *leges* ſuper hoc ſancitas, & à ſe confirmatas confirmatum eat: in tantum, vt ſi quid aduerſus eas per gratiam geſtum fuerit, in ordinando videlicet Archiatro, reſcindi iubeat: Contrà, leges *ad Relationes* ſuper hoc promulgatas ſeruari velit; vbi notandum, *impetrata ſubreptitia* (ſcilicet reſcripta) itémque *per gratiam geſta*, opponi legibus *ad*

ad Relationes promulgatis. *Leges* ad Relationes sūt, Rescripta Principum ad Consultationes Iudicum; si quando in aliquo negotio de iure dubitarent, ad Principes referentium; de quibus affatim dictum ad *l 9 supr. de diur. rescriptis*: & suo peculiari *titulo 29. lib.4. supr. de Relationibus*: sed & *tit. de appellat. & consultationibus*. Hæc Rescripta hâc tempestate vim legum generalium habebant, vt ex *hâc leg.* colligitur, sic vt ad alia negotia similia porrigerentur, seu similibus negotiis ius facerent. Quod posteà immutatum ab Arcadio *d. l.9. supr. de diu. rescr.* & a Valentiniano Tertio *Oratione ad Senatum*, quâ iuris ἀνάγκην instituit, *l.2.& 3. Cod. de Legibus*: (quibus iungenda *lex vnic. supr. de resp. Prudentum*: quæ & ipsa ad Iuris ἀνάγκην pertinet.) Sed enim hâc adhuc tempestate Valentinianus Iun. vim legum eas obtinere voluit: quas tamen (vt ex *hâc leg.* discere licet) nonnulli rescriptis subreptitiis impetratis perfringere non dubitabant, paulò fidentiùs, quàm Edicta, seu Constitutiones Generales. Et tamen parem illis vim *hâc leg.* tribuit Valentinianus Iunior, quàm istis. Et hæc quidem in genere. Mihi tamen mens ea hîc indicari speciatim *Relationes Senatus* ad Principem qui à se consulta ad Principem referebat: mox à Principe lege firmanda: de euiusmodi Senatus relationibus, & Principum legibus vide quæ noto ad *l 1, infr. de expensis ludorum*.

Nunc ad hypothesim *huius leg.* Cùm tales super Archiatris ordinandis *leges*, quas dixi, quidam perfregissent, Valentinianus Iun. rescindi specialia rescripta quæ aduersus eas impetrauerant, iubet. Leges inquam à patre sublatas: putà *legem 8.& 9. supr. hoc tit.* quibus ordinandorum Archiatrorum Vrbis Romæ ratio firmata fuerat; scilicet Electionis vel subrogationis ordinem nonus subrogandus quidam Archiater elicito rescripto conturbasse videtur; vel quia Primi Artis eiusdem de eius scientiâ non iudicauerant, examénque ei remissum fuerat, vel quia ordinem successionis non obseruauerat, & rescripto elicito ad priorum numerum statim venerat. Hæc Valentiniani Iun. *hâc leg.* sententia est: Cui ceu gemina germana omninò congruit Symmachi Præfecti Vrbis Romæ relatio, ad eundem Valentinianum Iuniorem ante triennium Anno D. 384. quæ continetur *lib. Epistolarum eius decimo, epist 40.* quam hîc totam inserere libet.

Domino Valentiniano semper Augusto Symmachus P. V. Vt vestri Numinis veneror sanctiones, ita obseruantiam ingero saluberrimis DIVI GENITORIS vestri impendo decretis. Quid enim ille CONSTITVIT quod possit publica cura deserere? Is inter alia quæ in bonum publicum contulit, etiam Medendi Professoribus dedit ordinem successionis, si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. Quâ LEGE cautum est, vt Primi artis eiusdem de nouorum scientiâ iudicarent. Hanc formam, quantum asserunt, ætas secuta seruauit, D. Imperator. Nunc Ioannes V. P. non eum gradum, quem subrogandis dederunt Diualia rescripta, sed summo proximum conatur adipisci, fultus Palatinæ militiæ priuilegio, & impetratione SPECIALIS ORACVLI, quo Epicteti ARCHIATRI locum tunc adhuc superstitis impetrauit. Sed quia LEGE & more cogentibus, Summates eiusdem professionis par fuit in examen acciri, adhibitum est IVDICIO Collegium omnium Medicorum. Quoniam potissimi * *inter venerationem LEGIS & NOVI BENEFICII, reuerentiam iudicare non ausi, eum locum Ioanni V. P statuerant deferre nudum, quem tenere potuisset, si eo tempore quo Aula obsequiis deputatus est, ARCHIATRORVM numero fuisset adiunctus. Et cùm ab eo Palatini honoris officia poscerentur, vt codicillorum prærogatiua monstraret, quis illi inter ARCHIATROS ordo competeret, asseruit domesticâ expilatione etiam documenta sibi dignitatis ablata. At verò pars magna Medicorum munita LEGE Diuali, eorum exempla deprompsit, qui è Palatio in hunc gradum seruato ordine transierunt. Quare motus ambiguis, & neque DIVI GENITORIS vestri ausus rumpere sanctionem, neque obuiam SPECIALIBVS venire PRÆCEPTIS, diuino arbitrio Numinis vestri, subditis allegationibus partium, summam negotij reseruaui: opperiens, quid deliberatio Augusta constituat, cui soli fas est de scitis Diualibus iudicare.* Hactenus Symmachi relatio, quæ ad *hanc leg* ita proximè accedit, vt videri posset *hac lex* ad eandem hypothesin spectare: nisi toto triennio distaret *hac lex* ab illâ Relatione.

* *Pauissimi.*

XIV. * Idem AAA. Cynegio PF. P."

Ea quæ Principes † veteres Archiatris sacri Palatij, salutaris" ac necessariæ artis professoribus, sacro & mansuro in æternum iudicio detulerunt, & antiquorum contemplatione iussorum, & laborum præsentium intuitu, roborata in perpetuum manere præcipimus, nec vllâ cuiuspiam improbitate conuelli. Dat. VI. Id. Mart. Constp. Valentiniano A. III. & Eutropio coss. [387.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex à Cod. Iustin.*
"De hoc Cynegio PP. vid. Zosimum, Idacium.
† Constantinus, Constantius, Iulianus, Valens.
"*vid. l.1. §.1. ff. de extraordin. cognit.*

XV. * Idem" AAA. Rufino PF. P."

Archiatrorvm priuilegia, quæ his vetustis sanctionibus adtributa sunt, inlibata volumus permanere, ac tenere perpetem firmitatem. ¶ Hoc quoque addendum" esse censuimus, vt qui egerunt Administrationes, aut earum honore fungentur, vel dimissi è palatio Testimonialium suffragio munientur, ad descriptiones Senatorias non vocentur, sed ab omnibus muniis absoluti,

ſoluti, liberi adque ſecuri, dignitatis præmiis perfruantur. Dat VII. Kalend. Aug Conſtp. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod Iuſtin.*
"Imò *Theodoſius, Arcadius & Honorius* hîc reponendi ſunt.
"Orientis
"Imò, id iam quoque conſtitutum à Conſtantino *l.1. ſupr.* à Gratiano *l.12. ſupr.*

COMMENTARIVS.

De Archiatrorvm Palatinorum priuilegiis, ſunt hæ duæ Theodoſij M. conſtitutiones: Quibus non tam noua priuilegia conceduntur, quàm vetera iámque ab aliis Principibus indulta firmantur, aduerſus nonnullos qui ea perfringere volebant. Ita quidem vt & illud ipſum quod *poſteriore lege*, ait, *ſeſe conſuiſſe addendum*, vetuſtiores adhuc Auctores habeat, Conſtantinum *l.2. ſupr.* Gratianum *l.12. ſupr.* putà immunitas ab omnibus muneribus publicis, ac nominatim à Senatoriâ ſeu glebali collatione. Nempe Archiatri Palatini etſi adminiſtratione aliquâ Prouinciarum functi ſint, vel fungantur, vel etiam Honorarios adminiſtrationis codicillos ſeu teſtimoniales impetrauerint, non ideò tamen ad Senatorias deſcriptiones cæteráque munia tenentur: de quo iam dictum ad *d.l.2. & 12.*

Illud interim obſeruetur, Archiatros S. Palatij pro præmio ad Dignitates euectos, etiam adminiſtrationes Prouinciarum, Diœceſeon, quomodo Vindicianum Com. Archiatrorum Vicarium extitiſſe docet *lex 9. ſupr. de metallis*: vt oſtenſum ad *d. l. 12. ſupr.* & ad maiores dignitates euectos oſtendet *lex 16. & vlt. infr.* Neque tantùm Adminiſtrationes his reuera cōmiſſæ, verùm cùm è Palatio dimitterentur, honorarij ſæpè codicilli & Teſtimoniales adminiſtrationis alicuius eis dati: quod hæc ipſa *lex* docet, vt & *lex prox. 16.*

XVI. * Impp. Honor. & Theod. AA. Monachio" PF. P."

Grammaticos, Oratores, adque Philoſophiæ præceptores, necnon etiam Medicos, præter hæc quæ retrò latatum ſanctionum auctoritate conſecuti ſunt priuilegia immunitatéſque, frui hâc prærogatiuâ præcipimus, vt vniuerſi qui in Sacro Palatio inter Archiatros militarunt," cùm Comitiuam primi ordinis, vel Secundi adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis aſcenderint, nulla Municipali," nulla Curialium Conlatione, nulla" Senatoria, vel Glebali deſcriptione vexentur: ſeu indepta Adminiſtratione, ſeu accepta Teſtimoniali" meruerint miſſionem, ſint ab omni functione omnibúſque muneribus publicis immunes: nec eorum domus, vbicumque poſitæ, militem, ſeu Iudicem ſuſcipiant hoſpitandum. ¶ Quæ omnia filiis etiam eorum & coniugibus inlibata præcipimus cuſtodiri; ita vt nec ad militiam" liberi memoratorum trahantur inuiti. ¶ Hæc autem & Profeſſoribus memoratis eorúmque liberis deferenda mandamus. Dat. Prid. Kal. Decemb. Conſtp. Conſtantio & Conſtante COSS. [414.]

NOTÆ.

* *L. 11. ſeu vlt. Cod Iuſt. eod. tit.* Iungendáque huic, *lex 17. infr. prox.* vbi huius quoque mentio fit.
"Ita quoque *Cod. Iuſt.* Sed reſcribendum *Monagio*, vt *l.12. ſupr. de Senatorib. & Glebali collat.* Eius mentia apud Auctorem *Chronici Alexandr. Ann* 40.
"Ita quoque deinceps dicitur, variis conſtitutionibus Anno 416 417. 418. 419. At enim & Anno 408 & Anno 409. P. V. tribus *huius Codicis* conſtitutionibus, & apud Auctorem *Chron. Alex.* Imò & hoc ipſo Anno 414. *d. l.* 12 *ſup. de Senat.*
"*vg. militabunt*: vt docet *lex prox.* 17. ibi, *militant.*
"Eadem, *Municipalis*, & *Curialium* collatio: ſicut mox *Senatoria* & *Glebalis* deſcriptio.
"*Vexentur, hic addit Cod. Iuſt.* detracta hæc, *nulla Senatoriâ vel Glebali deſcriptione*: ideò quia iam Senatoria & Glebalis collatio ſublata.
"de *Teſtimonialibus* vid. *Gloſſ.*
"*in filiis*, *Cod. Iuſtin.*
"Abeſt hic *verſ.* à *Cod. Iuſt.*
ſubeundam: vide & *l 3. & 10. ſupr.*

XVII. * Idem AA. Helioni Magiſtro" Offic.

Artivm liberalium" Profeſſoribus, ac præcipuè Medicis, qui cum Comitiuæ primi ordinis ac Secundi militant dignitate, priuilegia & beneficia à retro Principibus præſtita, necnon etiam noua ipſis eorúmque filiis Clementia Noſtra detulit, vt cohærens" ſanctio proteſtatur: quæ tenaciter obſeruari oportet. Dat. Prid. Kal. Dec. Conſt. Conſtantio & Conſtante COSS. [414]

NOTÆ.

N O T Æ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.* eique iungenda *lex proximè cohærens superior* 16. quam *hec* indicat.
"Cur hæc *lex* Magistro officiorum inscribatur? mox dicam.
"Grammaticæ, Oratoriæ, Philosophiæ? *d.l.* 16.
"*lex* 16. *supr.*

XVIII. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Helioni Magistro" Offic.

ABENTE propriam firmitatem secundo" nostræ maiestatis Oraculo, quod *De excusandis, siue præbendis his quæ militantibus debentur, hospitiis*, promulgatum est, illa quæ dudùm" circa Archiatros, & Magistros sanximus litterarum, obseruentur: Hos † enim pro necessariis artibus & liberalibus disciplinis" hospitali molestiâ, quoad viuerent, liberari præcipimus. Inlibatâ" ergo permaneant illa quæ quondam" circa Archiatros, quos in Palatio nostro primi vel secundi ordinis Comites militasse constiterit, & circa liberalium litterarum Magistros, videntur" à nobis iustissimè constituta. Dat. XIV. Kalend. Septembr. Hierio & Ardabure COSS. [427.]

N O T Æ.

* *Lex* 8 *Cod. Iust. de Metatis*: hinc desumpta est, plerisque detractis.
"Cur Magistro officiorum inscribatur: mox dicam.
"Intelligit *legem* 14. *supr. de Metatis*. Sed quare secundum? Nempe quia editum post *legem* 16. & 17. *supr.*
"ante 13. annos: Ann. 414. intelligit scil. *legem* 16. 17. *supr.*
† *Archiatros Nostri Palatij necnon Vrbis Romæ & Magistros literarum pro*, &c. Ita Tribon. hæc concinnauit & contraxit.
"*Necnon picturæ professores, si modò ingenui sunt.* Hæc addidit Tribon.
"Sequentia omnia recidit Tribon.
"ante 13. annos, vt dictum.
"*videntur*, pro *sunt*.

XIX. * Idem AA. Proculo P. V."

ARCHIATRORVM sacri Palatij obsequia cogitantes, id præsenti sanctione decernimus, vt si qui ex his, aut Primi ordinis adepti fuerint Comitiuam, aut maioris gradus dignitatis ascenderint, secundum id quod eis dudùm per sacras Constitutiones indultum est, à Glebali Conlatione specialiter" immunes sint: non præiudicante eis Nouellâ lege," per quam iussimus, *exceptis quibusdam dignitatibus*, (quæ illic nominatæ sunt) *Senatoria munera omnes agnoscere.* Dat. III. Id. Iul. Const. Felice & Tauro COSS. [428.]

N O T Æ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
"*Proculus* P.V. Constantinop. sub Theodosio Iun. v. *Prosopogr.*
"non tantùm à Præturæ onere.
"Intelligit *legem vlt. supr. de Senator. & Gleb. collat.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris postremæ hæ quatuor constitutiones sunt, de priuilegiis Professorum & Archiatrorum: amoris eius & studij in eruditos & studia indices: cui rei fidē prætereà faciunt *lex vnic. supr. de Comitib. & Archiatr. S. Palat.* & *l. vnic supr. de Professorib. qui in v. Const. Comitiuam meruerunt: l. 3. infr. de studiis liberalib. V. R. & Constantinop.* videatur etiam Sozomenus, qui sacram historiam suam ei inscripsit, *præfat. histor.* Vt omittam quæ de eius eruditione summâ fidem faciunt & testantur, de quibus peculiari capite Raderus *Aulæ Theodosianæ cap.* 6. Sanè, Ioannes Antiochenus quoque Theodosium hunc Iuniorem scribit, ludicris valere iussis, ad liberalium Artium studia animum traduxisse, Paulino & Placito συναγαγόντων αὐτῷ, quibus & posteà magnas dignitates contulit. ¶ Theodosius itaque Iunior iste Priuilegia Professorum & Archiatrorum simul tribus prioribus constitutionibus, *leg.* inquam 16. 17. 18. sancitum it: Archiatrorum tantum, *l. vltim.* Professorum inquam seu Magistrorum & Artium liberalium Professorum, putà Grammaticorum, Oratorum, atque Philosophiæ præceptorum: Hæc tria videlicet fermè Professorum genera fuēre, studiorúmque per quæ tria traducta iuuentus, traductus & ipse Theodosius Iun. (qui *legis* 16. & 17. tempore, seu Ann. 414. annum decimum quartum tantum ætatis agebat:) de quo videndus Sozomenus *initio historiæ suæ Eccl.* Posteriùs enim cæteris Professoribus Constantinopolitanis à Theodosio Iun. additi videntur Iuris Professores: de quibus *l. vlt. infr. de studiis lib. Vrbis Romæ vel Constantinop.* & *l. vnic. supr. de Profess. qui in vrbe Constant. docentes*: quando & aliàs Theodosius Iun. Iuris ciuilis curam enixè egit non vnâ ratione: tum

ἀνακρίνω

ἀναχρίσιν illa Iuriſconſultorum quæ extat *l. vnic. ſupr. de reſp. Prudentum*, tum huiuſce *Codicis* compoſitione, quod etiam eius *Nouella*, *de Theodoſiani Codicis confirmatione*, aliunde teſtatur.

Ergo (vt ad *legis* 16. & 17. ſententiam accedamus,) Theodoſius Iunior, Profeſſoribus & Medicis ſeu Archiatris ſacri Palatij non tantum priuilegia & beneficia his anteriorum Principum ſanctionibus data confirmatum it, verùm etiam noua inſuper his eorúmque filiis deferre ſe ait, *d.l.*16. & 17. quæ eodem die datæ inter ſe coniungendæ ſunt: quatúmque poſterior ad priorem ſeſe refert: denique vtraque eiuſdem ſententiæ, & pro more recepto, próque argumenti diuerſitate ad diuerſos Magiſtratus datæ, prior ad Præfectum vrbis, vel Præfectum Prætoriu, ad quem ſumma rerum pertinebat: poſterior ad Magiſtrum officiorum, (pariter vt proxima *lex* 18.) nempe quia de immunitate à metatis *vtraque leg.* agitur: cuius ſanè metati menſorúmque cura ſub diſpoſitione Magiſtri officiorum erat, vt docet *lex* 2.3 4.5.8.14. 15. 16. *ſeu vlt. ſupr. de Metatis: lex vnic. ſupr. de menſoribus.* Quænam igitur noua illa priuilegia? Sanè non alia reperio, quàm quæ & ipſa *ſuperiorib. conſtitutionibus* conceſſa fuerant, iam à Conſtantino M. *l.* 2. & 3. *ſupr.* Valentiniano Sen. *l.*10. *ſupr.* Gratiano, *l.*12. Theodoſio M. *l.*14. & 15. vbi & ipſe Theodoſius M. pariter nouitatis famam captat, cùm tamen anteriores Principes in eo ipſum quoque præuertiſſent. Per ſingulas decurramus: Quid? an non nominatim immunitas à Curialium Conlatione ſancitur *d.l.*2. Non immunitas à Senatoriâ vel Glebali deſcriptione *d. l.*2. & 12. & 15. Non immunitas à metatis ſeu hoſpitum recipiendorum onere *l.*3. 10. Non immunitas filiorum & coniugum *d. l.*2. 3. 10. Non immunitas à militiâ *d. l.*10. Non idem de indeptâ adminiſtratione & acceptâ Teſtimoniali *l.*15. *ſupr.* dicitur? Et tamen id Noui his duabus conſtitutionibus contineri videri poſſit, quòd cum eæ ſint propriè de Archiatris & Profeſſoribus, Comitiuam vel maiorem gradum adminiſtrationémve vel Teſtimonialem adeptis, quibus munera quædam citiùs quàm non adeptis iniungenda videbantur, propter dignitatis acceſſionem, hactenus his non plena omnium munerum immunitas competierit, verùm quorundam tantùm puta Comitiuam adeptis, ſordidi tantùm muneris, *d. l.*12. adminiſtrationem vel eius titulum adeptis, omnium; *l.*15.

Quin & immunitas à metato, ſic anteà tributa Medicis & Magiſtris, vt non ab omni hoſpitalitate immunes eſſent, verùm vt ne hoſpites *militares* reciperent, vt ſignatè dicitur *d.l.*10. *ſupr.* quo etiam ſenſu accipienda videatur *d. l.*3. *ſupr.* At enim *hâc leg.* & à milite & à Iudice ſuſcipiendo immunes iſti redduntur. Quid quòd non omnes illæ immunitates quæ anterioribus *legibus* continentur, ad *Orientem* pertinent, quanquam eò pertinent *lex* 15. *ſupr.* quæ tamen non adeò plena eſt vti hæc *lex*. Tandem cùm attendo, nullam Arcadij conſtitutionem ſuper hâc immunitate extare, ita videri poſſit, imminutam eam, ſic vt recentari eam tanquam nouam fermè oportuerit. Vtcumque hæc ſint; error eſt Cujacij ad *hanc leg Cod. Iuſtin.* dum cenſet, *hâc leg.* id Impp. (dicere debuit *Imperatorem*) introduxiſſe nouè, vt quemadmodum Comitibus & Archiatris remiſſa fuerat Senatoria collatio, ita & liberalium literarum Profeſſoribus eadem Comitiuâ ornatis remitteretur: atque eâ de causâ Tribonianum in partes vocat, quod Senatoriæ & Glebalis collationis mentione detractâ, falſum reddiderit, quod *initio* Impp. (imò Imp.) dicunt, noua quædam ſe hâc conſtitutione deferre. Nouitatis enim laudem Theodoſius *initio* circa Archiatros ipſos *hâc leg.* apertiſſimè captat: mox id ad Profeſſores extendit: *ibi*, *præter hæc*, &c. *frui hâc prærogatiuâ cenſemus, vt*, &c. Imò maxime circa Archiatros, vt docet *lex proximè* 17. *huius leg.* ſententiam demonſtrans *Artium liberalium*, inquit, *Profeſſoribus*, *ac* *PRÆCIPVE* *Medicis*, &c. *necnon etiam* *NOVA* *ipſis*, &c.

Et hæc de *l.*16. & 17. quæ datæ ſunt Anno Domini 414. At enim Tredecim & Quatuordecim annis poſt, nempe Anno Domini 427. & 428, cùm de duabus nominatim immunitatibus dubitari cœpiſſet, occaſione aliarum generalium eiuſdem Theodoſij conſtitutionum, eaſdem eidem confirmare viſum. Ac primò quidem *l.*18. immunitatem datam Archiatris & Magiſtris literarum à Metati onere. Nempe Theodoſius Iun. ante bimeſtre, *l.*14. *ſupr. de Metatis:* præſente Comitatu ſuo Conſtantinopolit. vniuerſos cuiuſlibet Ordinis & Dignitatis, etiam Illuſtres à metato immunes eſſe vetuerat, exceptâ vnica domo in quâ ipſi habitarent. Quare cum de Archiatris Comitiuam adeptis & Magiſtris dubitari cœpiſſet, propter generalitatem *d.l.*14. viſum Theodoſio Iun. eam immunitatem rurſum *hâc leg.* ſancire.

Secundò, immunitatem datam à Glebali Conlatione Archiatris S. Palatij Comitiuam vel aliam maiorem dignitatem adeptis, confirmat *l. vlt.* occaſione *l. vlt. ſupr. de Senator. & Glebali collat.* Nam cùm ea *l vltim.* (quam *Nouellam* vocat, eò quod ante quinque vel ſex fermè menſes lata) nonniſi eos qui ibi nominatim exciperentur, à ſententiâ ſeu Glebali Conlatione immunes eſſe iuſſiſſet, Archiatrorum porrò nullam ibi mentionem feciſſet, déque iis mox dubitari cœpiſſet, hanc eorum immunitatem recentare viſum.

DE

DE EXCVSATIONIBVS ARTIFICVM.

TITVLVS IV.

X. Cod. Ivst. LXV. *De l'Immunité des Excellens Ouuriers & Ouurages*, v. *le plaidoyé* 15. *de M. le Bret. où il employe les Loix de ce Titre.*

PARATITLON.

ARTIFICES, *Rubr.* artium diuersarum, *l.* 2. veluti Architecti, *l.* 1 2. 3. per Africam, *l.* 1. per Orientem, *l* 4. quique id studium discunt, *d. l.* 1. Mechanici & Geometræ per Orientem, *l.* 3. aquarum ductus & modos docentes ibidem, *d. l.* 3. picturæ Professores per Africam *l.* 4. *seu vltim.* aliique quorum breuis subditus est *legi* 2. *hoc tit.* per singulas Ciuitates, *l.* 2. quò & docendo discendóque studium maius impenderent, *l.* 1. 2. 3. & quia artes ex fine otio tractari non possent, *l.* 2. Excusatione *Rubr.* vacatione, immunitate vniuersorum munerum personalium fruebantur, *d l.* 1. 2. 3. imò & salario donabantur discentes [docentes] in specie *l.* 1. *hoc tit.* Picturæ Professoribus nominatim nouem immunitates tribuuntur, *l.* 4. *seu vltim.*

¶ *De* Architectonicæ *discipulorum, eorúmque parentum immunitate, & docentium* SALARIO.

I. * Imp. Constantinvs A. ad Felicem......"

ARCHITECTIS quamplurimis opus est: sed quia non sunt, Sublimitas Tua in Prouinciis Africanis ad hoc studium eos impellat, qui ad" annos fermè duodeuiginti nati; liberales" litteras degustauerint: Quibus vt hoc gratum sit, tam ipsos, quàm eorum parentes, ab his quæ personis iniungi solent, volumus esse immunes: ipsísque qui discent," salarium competens statui. PP. VI. Kalend. Septemb. Karthag. Optato & Paulino coss. [334.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust* velut κατὰ τὸν νῦν ἀναγκαῖα.

"Eidem *Felici* inscribitur *lex* 6. *infr de Nauicular.* Proposita pariter Karthagine *VII. Id Sept.* his ipsis Coss. Sic vt parum absit quin eam *huic* coniungendam putem.

"Necesse est hic *Felix* fuerit PP. cùm *sublimitatis* titulus ei tribuatur, & quidem Italiæ, sub qua erat Africa, ad cuius Diœceseos Prouincias *hæc lex* pertinet: quæque Karthagine proposita dicitur, pariter vt *d l.* 6. *infr. de Nauicular.* de Africa pariter fidem facit *lex* 21. *supr de Decurion.* quæ data Ann. 335. & *lex* 5. *infr. de Iudæis, l.* 1. *infr. ne Christian. mancip* quæ datæ Ann. 336. vbi apertè Inscriptiones habent *ad Felicem PP.*

'abundare videatur hæc vox.

"Mathematicas potissimùm. "an potiùs *docent*?

COMMENTARIVS.

DE ARCHITECTIS, & Architectonicæ studiosis, idque per Prouincias Africæ, est hæc Constantini M. constitutio: quæ non est de Architectorum ipsorum immunitate, quæ aliunde certa est (Architecti quippe inter Artifices, quibus immunitas tributa, nunc & deinceps habiti semper fuêre *l.* 6. π. *de iure immunit. l.* 2. 3. *infr. hoc tit.*) verùm est *hæc lex* de Discipulis Architectonicæ, & eorum immunitate, tum deinde de Architectorum salario.

¶ De Discipulis igitur Architectonicæ quatuor *hâc leg.* à Constantino M. constituuntur. Primò iubet, ad hoc studium auctoritate Felicis (procuIdubio *PP.* de quo in *Notis*) quamplurimos impelli. Quod quidem singulare fuerit, vt quis ad studium aliquod impellatur: si modò *impellendi* vox pro *cogendi* hîc accipienda est, quod non puto: Nempe *impelli* est prouocari, & quidem, mox vt apparebit, & sermone & præmio, & priuilegio aliquo proposito Pariter vt *in l* 3, *infr.* quæ *huic* similis est, *in par studium docendi atque discendi nostro sermone perpellimus.* (vt rectè habet *Cod. Iust.*)

¶ *Secundò* impelli vult ad hoc studium Adolescentes annos fermè 18. natos, scilicet plenâ pu-

bertate

bertate sd hoc ftudium accedi vult· ad qood vtique iudicio & ratiocinatioue opus : de quo vide *cap.*1. Vitruuij *de architectura*. Huc aptari poteft Pauli Æginetæ *lib.*1. *cap.*14. confilium *περὶ διαίτης παίδων* : vbi præcipit, vt tam pueri quàm puellæ à fexto vel feptimo anno Grammatiftis feu Literatoribus tradantur. Pueri verò à duodecimo anno vfque ad decimumquartum Grammaticos & Geometras adeant, cui conuenit quod dicitur, *l.*21. *§. vlt. π. de annuis Legatis*. A decimoquarto ad vicefimum primum annum Mathematicos & Philofophos : Cui conuenit quod dicitur *l.*3. *§* 5. *π. vbi pupillus educari* ; (vt rectè indicauit Merillus *obferu.*17.) conuenit & quod ftatuitur *l.*1. *fupr. de ftudiis liberalib. V. R.* His qui fedulò operam profeffionibus nauant, vfque ad vicefimum ætatis fuæ annum Romæ licere commorari ; ad quam legem vide quæ de ætate difcentium plura congero. ¶ *Tertiò* ad hoc Architectonicæ ftudium accedere vult eos, qui liberales literas deguftauerint. Nempe vt ingeniofum effe oportet Architectum, ita & literatum : de quo prolixè *d. cap.*1. Vitruuius, qui inquam liberales literas deguftauerit, quas recenfet idem Vitruuius : *deguftauerit*, inquam, propriè veréque : nam quod *ibidem* pluribus exequitur Vitruuius, non oportet in his Architectum excellere, fed in his non imperitum effe, fatifque & abundè effe fi ex doctrinis fingulis partes & rationes earum mediocriter habeat notas, eáfque quæ neceffariæ fint ad Architecturam, vti fi quid de his Artibus, & rebus, iudicare & probare opus fuerit, ne deftituatur aut deficiat, &c. fuúmque ad id exemplum Vitruuius paffim proponit : Ergo liberales literas deguftaffe Architectum fatis eft. ¶ *Quarto* loco Conftantinus iam *illicium* proponit, quo plurimi adolefcentes ad Architectonicæ ftudium accedant: nempe eos vnà cum parentibus immunes effe à muneribus perfonalibus, & fic illicio immunitatis eos impelli iubet : tum Parentes, vt liberos fuos huic ftudio applicent, tum ipfos Adolefcentes, vt ipfi ad hoc ftudium accedant. *Tandem* iubet Conftantinus M. *ipfis qui difcent*, *falarium* competens ftatui : vbi mihi mens ea, legendum, *ipfique qui DOCENT*, non vnâ ratione ; Primum ex fine huius conftitutionis feu propofito Conftantini M. nempe vt Architecti plures fupperent, & Difcipulos impelli oportuit, quò pertinent fuperiora, & Doctores quò magis docerent. Fruftra Difcipulorum copia quæritur, & ftudium incenditur, vbi fides & induftria docentium non penfatur. Secundò, ex voce *falarium* id colligo: Quis enim difcenti feu aliqoid adquirenti falarium conftituit, ac non potiùs docenti operámque locanti ; *Salarium*, vt puto, eft non difcipulatus verùm operæ laborifque fufcepti compenfatio, viciffitudo, remuneratio, adæquatio ; denique vt Ambrofius *epift.*1. ait, *merces eft virtutis ftipendium*, *& laboris remuneratio*. Immunitatibus equidem Difcipuli prouocantur, & præmiolis, non falario. Et fanè ita quoque non Conftantinus ipfe tantùm, fed & Conftantius, in *l.*3. quæ *huic* fimilis eft, Mechanicos, Geometras & Architectos in par ftudium docendi atque difcendi fuo ibi fermone perpellens, immunitatem tribuit, vt fufcipiant docendos qui docere fufficiunt.

¶ Hiftoricam caufam huius conftitutionis in genere indicat Conftantinus M. *Quod Architectis TVM quamplurimis opus effet, qui non reperirentur* ; fcilicet hoc tempus eft, quo tum Conftantinopolis affurgebat, tum variæ Bafilicæ & Ecclefiæ à Conftantino M. paffim excitabantur ; de quibus videndum eft itinerarium *Hierofolymitanum*, Socrates *lib.*1.*c.*9. Theodoretus *lib.*1.*c.*16.17. vide & Zofimum *lib.*2. Et verò Theodoretus *lib.*1. *cap.*18. exertè fcribit, Helenam iuffu Conftantini ad extruendas Bafilicas Artifices cuiufcumque generis vndique coëgiffe, *πανταχόθεν δὲ παντοδαπῆς ὕλης τεχνίτας ἀγείρασα, τοὺς μεγίστους ἐκείνους καὶ λαμπροτάτους νεὼς ἐδομήσατο*. Quo ita conftituto ad temporum rationem *hæc lex* valdè notanda erit: Cui addi velim *Itinerarium Burdigalenfe*.

¶ At cur nominatim in Prouinciis *Africanis* hi Architecti quærantur vel requirantur? mihi obfcurum eft. Alterutrum crediderim, vel in Africa multa opera tum excitata, vel Conftantinum M. hoc præmiorum illicio ex Africa Architectos Conftantinopolim pertrahere cogitaffe, qui folertiore ad Architecturam ingenio fuiffe videntur, vt cæteruquin Afri folertiores fuerunt, circa artificia, veluti picturam : de quo ad *l.* 3. *infr.* & aquarum inuentionem & librationem : de quo infignis eft Caffiodori locus *lib.*3. *epift.vlt.*

---

11. * Idem" A. ad Maximum:....."

ARTIFICES artium, *Breui*" fubdito comprehenfarum, per fingulas Ciuitates morantes, ab vniuerfis muneribus," vacare præcipimus: fiquidem, * *edifcendis*" *artibus otium fit adcommodandum*, *quò magis cupiant & ipfi peritiores fieri*, *& fuos filios erudire.* Dat. IV. Non. Aug. Feliciano & Titiano COSS. [337.]

"Architecti, Laquearij, Albarij, Tignarij, Medici, Lapidarij, Argentarij, Structores, Mulomedici, Quadratarij, Barbaricarij, Scafores, Pictores, Sculptores, Diatritarij, Inteftinarij, Statuarij, Mufiuarij, Ærarij, Ferrarij, Marmorarij, Deauratores, Fufores, Blattiarij, Teffelarij, Aurifices, Specularij, Carpentarij, Aquæ libratores, Vitriarij, Eburarij, Fullones, Figuli, Plumbarij, Pelliones.

NOTÆ.

* *L.*1. *Cod. Iuft. eod. tit.*

"Si diei *legi* fubfcriptus vitio caret, tum hæc *lex Conftantino M.* non fuerit tribuenda: quandoquidem is iam obierat ante duos menfes cum dimidio menfe Maio, 11. *Kal. Iun.* Sed fortè legendum in fubfcript. 4 *Non. Apr.*

"Maximus fuit fub Conftantino M. Ann. D. 328. PP *l.*3. *fupr. de Numerar.* vt & Ann. D 333. & quidem Galliarum, vt colligo ex fubfcriptione *l.*5 *fupr. de Veteran.*

"de hac *Breuis* appellatione, pro *Notitia*, feu *Indice*, vid. *Gloff. Theodof.*

"perfona

"personalibus, quæ personis iniungi solent, *l.* 1. *supr.*
"in discendis. ita *Cod. Inst.* Nostrum id præferendum.
"*Et notitia est ista*: hoc add *Cod. Inst.* vel, Et est notitia sic.

INDICVLVS Artificum 35. qui hâc l. memorantur, ordine Alphabetico.

Ærarij vet. Inscript. p. 477.2. 896.9. 1117.3.4.
Albarij 642 12.
Aquæ libratores. Aquilices 94.3.
Architecti 41.5 57.7. 99.9 186 4. 227.2. 352.2. 615.1.2. 3.4 5.
Argentarij 639 2. 3.4.6. 1127.1.265 2.
Aurifices 31.11.158.7.638.8 9.10.637.7.
Barbaricarij.
Blattiarij. † Bracteatij
Carpentarij. inauratores
Dealbatores. 1074.12.
Diatritarij.
Eburarij 640.5.
Ferrarij 32.7.458.235.7 640.3.261.4.632.2.
Figuli.
Fullones 332.5.651 5.
Fusores 466 7.631.9. Fusor plearius.
Intestinarij.
Lapidarij 640.5.
Laquearij.
Marmorarij 473.8.624.10.624 9.640.6.7.1085.7.
Medici multis locis.
Mulomedici.
Musiuarij 586 3. Musciarius.
Pelliones 648.7.
Pictores.
Plumbarij.
Quadratarij.
Scafores.
Sculptores.
Specularij.
Statuarij 987 4.
Structores 1068 646 6.1002 1.1117.1.
Tessellarij † Tesserarij 624 5.
Tignarij 99.9. 212 10. 169.6. 194.2. 252.5. 235.7. 268.2, 411.1.261 4.
Vitriarij 36.2.

COMMENTARIVS.

DE ARTIFICVM, qui triginta quinque numero hîc designantur, immunitate ab omnibus muneribus, personalibus scilicet quæ personis iniungi solent, (vt loquitur *lex* 1. *supr*) est hæc constitutio: & quidem Constantini M. si Inscriptioni stamus: nam mensis Augustus subscriptus id non patitur, quandoquidem Constantinus iam mense Maio huius Anni obierat. Et est quidem (quod secundo loco notandum) *hac lex* in *Codicem* quoque *Iustinianeum* relata; verùm pro Triboniani more interpolata, non tantùm transpositis ibi passim Artificum nominibus, sed & plurium quæ hîc occurrunt, omissis; putà *Blattiarij, Intestinarij, Lapidarij, Mulomedici, Scafores, Ferrarij, Tessellarij*. Et vbi retrò quinque memorantur qui hîc non extant, putà *Signarij, Bracearij, Sculptores ligni, Dealbatores, Cusores*. Tertiò monendum, extare Tertiam his similem Artificum recensionem & immunitatem, ex Tarrunteno Paterno *in l. vltim. ff. de Iure immunit.* Verùm duplici ratione ab hâc diuersa illa est: ibi enim agitur non tantùm de Artificibus, sed de alijs quoque muniis, eorúmque immunitate à grauioribus muneribus: & quidem *militiâ*, vt docet Inscriptio *d. leg. vlt.* præter ipsum qui ibi instituitur munium militarium recensum: vt proinde non temerè ex *ea leg.* ad *hanc*, argumentum aliquod duci possit: vbi agitur de Artificibus tantùm, & quidem, quod expressè hîc dicitur, *per singulas ciuitates morantibus*. His adde & Quartam Artificum Notitiam apud Lampridium in *Alex. Seuero*, Bratteariorum, inquit, linteonum, Vitreariorum, Pellionum, Plaustrariorum, Argentariorum, Aurificum, & cæterarum Artium vectigal pulcherrimum instituit. Tandem adde frequentem plerorumque horum Artificum mentionem apud *Firmicum*, & *in veterib. Inscript.*

Nunc de ipsis Artificum nominibus, qui *hâc leg.* recensentur, circa quorum nomina, vt & in quibus singuli occupati fuerint, variæ extant admodum sententiæ. Ioculares omitto Accursianorum lectiones, interpretationes: felicius in his versati Alciatus, Cuiacius, *ad lib.* 10. *Codicis*: Pancirolus *peculiari dissert. post Notitiam*: nam Amaya eam intactam reliquit.

¶ 1. De *Architectis* hîc non agam, de quibus affatim ad *leg.* 1. *supr.* & *l.* 3. *infr.*

¶ 2. *Laquearij* sunt qui laquearibus seu lacunatibus (nam vtroque modo dicitur) ædium struendis, ornandis, artem adhibebant: de quibus laquearibus Virgil. quoque *lib.* 1. *Æneid.*

Fit strepitus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria. dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

vbi vid. Seruium & 8. *Æneid.*

Erigitur, summique ferit laquearia tecti.

Horat. 2. *Carm.* 18.

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Vbi vides etiam luxum eboris & auri in laquearibus seu lacunariis. Seneca quoque notat *ep.* 14. *versatilia cœnationum laquearia*. Sed & *laqueatum auro templum*, apud *Liuium* memoratur. Hinc igitur *Architectis*, *Albariis*, *Tignariis* hîc iunguntur.

¶ 3. *Albarij* qui sint? iam notum. Eorum mentio quoque apud Tertullianum *de Idololatr. cap.* *Scit Albarius tector & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare*: vbi vides graphicam huius Artis descriptionem, & quidem circa domos etiam; quà causâ *Laquearijs* vicini hîc ponuntur *Albarij*; de Tectorum horum (quos Græci κονιάτας dicunt) circa cisternas & lacus, arte, est *lex si seruus*, §. *vlt. ff. ad leg. Aquil.* ad quam Interpretes iam egêre. In Cod. Iustin. *Albini*, loco *Albarij* dicuntur, hoc addito, *quos Græci κονιάτας appellant*: in vniuersum de his Albariis, & opere Albario, vide *Indicem Vitruuianum*.

¶ 4. De *Tignariis* res nota est.

¶ 5. Sequuntur Medici, qui medio hîc loco ponuntur inter Tignarios & Lapidarios. Sed quid hîc faciant Medici in hoc circa ædificia occupatorum Artificum recensu & situ? Imò in totum quid inter Artifices Medici isti, qui non inter Artifices, sed Professorum numero fuêre; de quibus ideò separatus est *suprà* immediatè præcedens *titulus*, *de Medicis & Professorib.* ab hoc, *de excusationib. Artificum*? Et tamen ita quoque habet *Codex Iustinianeus*, & Græci, qui ἰατροὺς interpretantur: sed & in recensu qui instituitur *d. l. vltim. ff. de Iur. immunit.* Medici quoque *ibi* apparent. Quo postremo tamen non mouemur: nam vt iam dixi, *lex* illa est non tantùm de Artificibus, sed & de alijs muniis in militia occupatis: At nos in solo Artificum recensu versamur. Quare puterem ego *Medicos* hîc reponendos, qui scilicet

circa *mediale* verſari. *Mediale* in re lignaria propriè loquentibus eſt pars intima arboris, *le cœur de l'Arbre*, quæ Græcis μήτρα, καρδία, & μυελὸς, τὸ μέσον τοῦ ξύλου, τὸ μέλαν δρυὸς, & ἐγκάρδιον: quod ad inteſtina opera & minutaria facienda ſumebatur; de quo vid. Salmaſ. *in Solin.* Et ſic *Mediaci* Tignariis & Inteſtinariis, de quibus mox, proximi. Quare etiam Cujacium non audio, qui *Medicos* tuetur hic, & *Chirurgos* interpretatur: neque enim hi inter Artifices rectè locantur: Quod Accurſius quoque odoratus eſt, qui *Mulomedicos* hîc legit. Verùm *huius* potiſſimùm *Codicis* reſpectu, malè: poſteà enim in ſequentibus *hâc leg.* Mulomedici inter Artifices recenſentur: & rectè.

§ 6. De *Lapidariis*, qui λιθοξόοι, λιθουργοὶ, λατόμοι, λιθοτόμοι, res nota: quorum etiam mentio fit *l.5.§.ſed interdum,π. Commodati*: quique pariter inter alia munia militaria memorantur, *d.l.vlt. de iur. immunit.*

§ 7. *Argentarij*, ἀργυροκόποι, etiam noti, qui memorantur quoque in *Notitia Artificum*, apud *Lampridium*; & in *l.41. ſeu pen. in pr. π. de auro & arg. leg.vlt. π. de oblig. & act.* Quorum ars non tantùm in vaſis argenteis fabricandis ſtetit, vt Argentarij Vaſcularij, verùm in omnibus vbi argento locus erat. De his vid. Sauarot. *ad Sidon. lib.4. epiſt.8.*

§ 8. Sequuntur *ſtructores*, quos Tribonianus in *lege* ſuâ hinc interpolatâ, *Ædificatores*, interpretatur, qui ſcilicet ſtructuras fundamentorum, parietum, murorum faciebant: id enim eſt *ſtructura, & ſtruere*: vnde & *Subſtructiones*: Ars ſtructoria οἰκοδομικὴ, τεκτονικὴ: Cicero *ad Q. Fratrem lib.2. epiſt.5. Veni in aream tuam, res agebatur multis ſtructoribus.* Iidem & in militia inter Artifices fuêre; vide Vegetium *lib.2. cap.11. Habet præterea Legio Fabros, Tignarios, ſtructores* (ita enim locum illum legendum iam conſtat) *Carpentarios, Ferrarios, Pictores, reliquóſque Artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas,* &c.

§ 9. *Mulomedici* quoque rectè inter Artifices ponuntur, ἱππιατροὶ, quos & Græci ad *hanc leg.* exprimunt, Veterinarij: nam etſi quod Vegetius *lib. de re Veterinaria, ſiue Mulomedicina* præfatur, Mulomedicinæ doctrina ab Arte Medicinæ non adeò in multis diſcrepat, imò in multis plurimiſque conſentit, & Veterina poſt Medicinam ſecunda ſit: attamen quod idem agnoſcit, minus dignitatis habere viſa vulgò profeſſio quæ pecudum promittit medelam, & perſuaſione vulgi, & honeſtiſſimus quiſque erubeſcendum ac vile credit inmeritotum noſſe Medicinam. Idémque tandem concedit, etſi notitia curationis Honeſtiſſimis conuenit, attamen ipſam operam Mulomedicorum videri abiectiorem. Ergo *Mulomedici* inter Artifices, *Medici* Profeſſorum numero ſunt.

§ 10. *Quadratarij*, Lapidicidæ ſcilicet qui quadros, quadratos lapides, quadratum ſaxum & marmor adornabant, qui quadrabant marmora, de quibus *Index Vitruuianus*. Græci, quos ſequitur Cujacius, horum artem in genere fuiſſe tradunt, lapides expolire: ἐν τῷ διαφανεῖ λίθους ἀποτρίβοντες: ſed nominis ratio oſtendit ſpeciatim circa quadros & quadrandos lapides occupatos fuiſſe. Sidonius *lib 3 epiſt.12.* vbi vid. *Sauarot.* Caſſiodorus quoque *in Pſalm.125. De ſtructoribus camerorum, aut ſaxorum Quadratariis.* Horum & Artis Quadratariæ non vna mentio in *Vitis quatuor Coronatorum, Claudy, Caſtory, Nicoſtratis, & Symphoriani*: quod Accurſius & Alciatus iam notarunt: de quo pleniùs Briſſon. *de V. S.* Artis Quadratariæ mentio quoque *inuento lapide Romæ in æde S. Agnetis.* Vide plura apud *Sirmundum*, & Sauarot. *in Sidon.*

§ 11. De *Barbaricariis*, ſuo *infr.* titulo, *de Fabricenſib.*

§ 12. *Staſores*, qui ſint? videndum: quorum mentio non ſit in *Cod. Inſt.* hîc medio loco ponuntur inter Barbaricarios & Pictores. An legendum hîc *Scanſores*? Gloſſ. Scanſor κατασπαστής. An *Stratores*, qui pauimenta ſternebant? An *Scanſor*, qui circa gradus ſeu *Scalaria* occupatus erat, per quos ſcanditur & aſcenditur?

§ 13. De *Pictoribus* qui & ipſi Artificum numero cenſiti, agitur *l.4. ſeu vlt. huius tit.*

§ 14. *Sculptores* erant Artifices qui figuras ſculpebant ſiue in auro, argento, ære, ferro; eorum ars, *Cælatura*: ſed & in ligno, ebore, marmore, vitro, gemmis. Tribonianus hîc vocem *ligni* adiecit: vnde & Græci interpretantur γλύπτας ξύλων.

§ 15. *Diatretarij*, (ſic enim legendum, non *Diatrictary*) erant fabri Artifices qui margaritas perforabant, τρυπῶντες τοὺς μαργαρίτας, Græci ad *hanc leg.* imò & calices, de quo vid. Salmaſ. *in Vopiſc. p.457.* Hinc & calix Diatretus faciendus fabro datus, *in l ſi ſeruus 27. § ſi calicem, π. ad leg. Aquil.*

§ 16. *Inteſtinarij*, quorum mentio ſubducta in *Cod. Inſt.* ſunt Artifices qui inteſtinum opus faciebant: Inteſtinum opus, cuius multa mentio apud *Vitruuium*, propriè dicebatur quod ex ligno fiebat, ſed elegantiore fabricâ, quàm nunc *Minutiariam* appellamus, vt rectè Budæus: & *Inteſtina* dicta quod intra domum tantùm locum habeant, & in interiori ædium parte ſita ſunt, ad differentiam τῶν ὑπαιθρίων, vt rectè Salmaſ. *in Solin. p.1034* Hinc & plutei inteſtino opere facti, Vitruuio *lib.4. c.4.* Coronæ parietum, *lib.5. c.2.* vid. etiam plura in *Indice Vitruu.*

§ 17. De *Statuariis*, ſtatuarum Artificibus, nil mouere vltrà attinet.

§ 18. Sequuntur *Muſiuarij*, qui in *Cod. Iuſtin.* malè *Muſcary*: eorum mentio apud Firmicum *lib.4. cap 2.* vbi Inauratoribus iunguntur, qui ſcilicet opus de muſioo, vt loquitur Spartianus *in Peſcennino Nigro*, faciebant, nempe opus vermiculatum in varias figuras: *Corona Ciuica picturata de muſiuo*, Trebellio Pollioni. Cameræ autem, trullum, apſis, muſiuo huiuſmodi picta: non verò pauimentum: vid. quæ Salmaſ. *in hiſtor. Aug. p.149. 150.* Alij verò ab his *Teſſellarij*, de quibus poſtea.

§ 19. 20. 21. *Ærarij, Ferrarij, Marmorarij*, qui æris, ferri, marmoris Artifices erant.

§ 22. *Deauratores*, Inauratores *Firmico.*

§ 23. *Fuſores*: non Ærarij Fuſores, vt quidam accipiunt *Cod. Iuſt.* qui ab Ærariis *hâc leg.* ſeparantur, tribus aliis interpoſitis; verùm in genere *Fuſores metallorum*, & quidem auri, argenti, æris: à quibus & Plumbarij *hâc leg.* ſeparantur; contrà quam Cujacius ſentit cum *Græcis.*

§ 24. *Blattiarij* (pro quibus *Cod. Iuſtin.* habet Bracharij) erant qui ſericuœ purpurâ tingebant: Blatta enim, id eſt, purpurâ tinctum: de quo ad *l.2. infr. de habitu*, &c. Niſi hîc malimus Bractearij, id eſt, πεταλουργοὶ, quomodo habet *Cod. Iuſt.* & in *Notitia Artificum* apud *Lampridium*, Scaliger reſtituit, vbi alioquin legitur *Braccary*: Eorum mentio apud Firmicum, *cap.15. lib.8. cap.28. & 29.* Bractearores eidem *lib.8. c.5.6. & 9.* ſic & in *Gloſſ.* πεταλουργὸς *Blattearius.* pro *Brattearius*: vid. de his Sauarot. *in Sidon. lib.8. epiſt.8.*

§ 25. *Teſſella*

¶ 25. *Teſſellarij* Artifices qui Teſſellata pauimenta, de quibus Sueton. *in Caio cap.* 45. conficiebant.

¶ 26. Quid *Aurifices* fuerint? ipſo ſatis nomine carer, quorum frequens alibi mentio, etiam in *Notitia Artificum* apud *Lampridium*, & in *veterib. Inſcriptionib.* vbi Collegium Aurificum memoratur.

¶ 27. *Specularij* videntur qui ſpecula in ornamentum in pariete inſerebant: Specula ſcilicet erant domorum, cubiculorum: ſpeculáque & abaci iunctim poſiti parietibus decorandis: de quibus Plinius *lib.* 35. *cap.* 1. *&* 36. *cap.* 26. Vitruuius *lib.* 7. *c.* 3. Vlpianus in *l.* 3. *π. de tritico:* & in *l. quæſitum* § 16. *&* 25. *π. de Inſtructo:* vid. Salmaſ. *in Vopiſc.* *p.* 442.

¶ 28. *Carpentarij* Artifices ſcilicet Carpentorum, vehiculorum, in vſum publicum.... Hinc *Artifex Carpentarius* apud Lampridium *in Alex. Seuero:* vbi vid. Salmaſ. *p.* 231. & in recenſu militarium Artificum Paterni, *l. vlt. π. de iur. immun.* Plauſtrarij, in *Lampridij* recenſu.

¶ 29. Aquæ *Libratores:* de his *l.* 3. *prox. infr.* Aquilices, *d. l. vlt. π. de iur. immunit.*

¶ 30. *Vitriarij*, ὑαλουργοί, qui & ipſi in recenſu apud Lampridium *Alex. Seuero:* ſcilicet vitrorum Artifices, quorum vſus vel ad proſpiciendum, vel ad ornamenta parietum: de quibus poſtremis Plinius *lib.* 35. *cap.* 1. Vopiſcus *in* 40. *Tyr.* & ibi Salmaſ. *p* 442. 443. vel in vitra & pocula, calicéſque: de quo vid. Salmaſ. *in hiſt. Aug.* *p.* 456. 457.

¶ 31. *Eburarij*, qui ex ebore ſupellectilem faciebant.

¶ 32. De *Fullonibus* res nota.

¶ 33. Et de *Figulis*.

¶ 34. *Plumbarij:* in Cod. Iuſt. *Plumarij:* quod Cujacius ibi accipit de Plumariis qui aut pinge.... de his plenè Salmaſ. *in hiſtor. Aug. p.* 310. 398. 507. 508. 509. 510. 511. 512. Firmicus, Varro, Vitruuius.... Sed hîc rectè *Plumbarij*, nempe Figulis proximi, qui plumbeas fiſtulas, tubos, conficiebant.

¶ 35. De *Pellionibus*, qui & ipſi in recenſu Artificum militarium, *l. vlt. de iur. immun.* & apud Lamprid. in *Alex. Seuero*.

III. * Impp. CONSTANTIVS, & Conſtans AA. ad Leontium" PF. P."

MECHANICOS, & Geometras, & Architectos, qui diuiſiones partium omnium inciſionéſque" ſeruant," menſuriſque & inſtitutis" operam fabricationi" ſtringunt:" & eos, qui Aquarum inuentos" ductus & modos docili libratione oſtendunt, in par ſtudium docendi adque diſcendi noſtro ſermone" perpendimus:" Itaque immunitatibus" gaudeant, & ſuſcipiant docendos, qui docere ſufficiunt. Dat. Prid. Non. Iul. Leontio & Salluſtio COSS. [344]

NOTÆ.

* *L.* 2. *Cod. eod. tit.*

" Dometius Leontius integro nomine *l.* 7. *ſupr. de accuſat.*

" Orientis. Eidem inſcripta *lex* 2. *ſupr. de ſalgamo hoſp.* vbi Conſules ex *hâc leg.* ſupplendi videntur. Eidem & Anno ſuperiore 343. *lex* 5. *ſupr. de falſ. monet.* quæ data Antiochiæ *l.* 35. *de Decurionib.* quæ data Hierapoli & Anno 342. dignitate omiſſa *l.* 6. *ſupr. quor. appellat.* quæ data Antiochiæ.

" κατατομὰς ἐγκοπάς τε, διαιρέσεις.

" inſtituti vox hac in re propria, vide & *l.* 7. *infr. de præd. Nauicul.*

" In *Cod. Iuſt.* mutatum in fabricationibus.

" προσάγουσι. in *Cod. Iuſt. ductus inuentos* fortè *inuentores.* Sed nil muto.

" *Sermone*, exhortatione, præmio propoſito, edicto.

" *Perpellimus*, Cod. Iuſt. non malè. Sic & *l.* 1. *ſupr.* quæ *huic* ſimilis eſt ad hoc ſtudium eos impellat.

" a muneribus perſonalibus, vt *l.* 1. *ſupr.* " an *vt?*

COMMENTARIVS.

QVATVOR Artificum genera, qui circa opera & ARCHITECTVRAM ferinè occupari ſunt Conſtantius Imp. hâc Conſtitutione datâ ad Leontium PP. Ann. D. 344. ad docendum diſcendúmque ſtudioſè hortatur, id verò vt facere poſſint immunitatem perſonalium munerum his tribuit? Non aliâ ſcilicet opinor ratione, quàm quâ Pater ipſius Conſtantinus M. cùm & ei quamplurimis artificibus opus eſſet, *l.* 1 *ſupr.* ſcilicet & Conſtantio bia opus maximè fuit hoc tempore, tum propter ſacras ædes, tum propter alia opera publica ab ipſo plurima excitata: tum Conſtantinopoli: de quibus vide quæ Themiſtius *Orat.* 13. *p* 303. 305. 306. 307. tum Antiochiæ, cuius gratiâ etiam Seleuciæ inſignem portum circa hæc tempora magnâ vi auri extruxit: de quo, vetus Orbis deſcriptor, *cap.* 17. *de Syria.* §. 6. Libanius *in Antiochico, duob. locis p.* 363. *&* 386. & *Orat.* 13. *ad Theodoſium*, *p.* 410 &c. & *epiſt* 301. *ad Anatolium, in Codice Regio.* Hieronymus *Chronico*, Cedrenus *p.* 246.

¶ Quatuor porrò Artificum genera circa opera ſtudium nauantium hæc ſunt: Mechanici, Geometræ, Architecti, & Aquilices ſeu Aquæ libratores. De his poſtremis iam dictum *ad leg. ſuperiorem.* De tribus primis quomodo inter ſe differant, videndum eſt: Sanè clarè mihi eos diſtinxiſſe videtur his verbis Conſtantius ipſe: *Qui*, inquit, *diuiſiones partium omnium inciſionéſque ſeruant, menſuriſque & inſtitutis operam fabricationi ſtringunt:* ſcilicet Mechanici ſunt, qui diuiſiones partium omnium inciſionéſque ſeruant: Geometræ verò ſunt, qui menſuris operam fabricationi ſtringunt: Architecti, qui inſtitutis operum fabricationis ſtringunt, qui proportiones & Symmetrias operis faciunt: vide Vitruuium *lib.* 6. *c.* 12. *infr.* Hinc adeò Architectum numeris omnibus abſolutum, Geometriâ quoque eruditum eſſe vult Vitruuius ſtatim *initio lib.* 1. *cap.* 1. *Geometria autem*, inquit, *plura præſidia præſtat Architecturæ, & primum eutygrammi & circini tradit vſum, è quo maximè faciliùs ædificiorum in areis expediuntur deſcriptiones, normarúmque & librationum delinearum directiones:* mox; *difficiles Symmetriarum quæſtio-*

nes Geometricis & rationibus inueniuntur. Ergo *Mechanici* sunt, qui diuisiones & incisiones operum seruant, id est, qui fabricationi modum dant, qui curam operis habent: vt docent quoque tres Symmachi *epistolæ*, *lib.5. epist.76. lib.10. epist.38.39.* vbi duos huiusmodi Mechanicos nominat, quibus tum Basilicæ & pontis cura imposita, quos modò *Mechanicos*, modò *Mechanica Professores* vocat, & Comitiuâ Senatoriáque dignitate decoratus fuisse ostendit: denique quos indicat & sumptus seu impensas operis tractasse, & ædificationis curam gessisse: Ergo *Mechanici*, potiores: hos sequuntur *Geometræ*: vltimi *Architecti*, fabrilis artis Magistri, vt eos quoque vocat Symmachus, *d. epist.38.* Ex his iam apparet, errorem esse eorum non tolerandum, qui in *hâc leg.* hactenus, *Mechanicos* interpretantur eos, quorum ingenio & institutione organa Mechanica fiebant, pneumatica, automotopoëtica: scilicet Machinarios cum Mechanicis confundunt. De quibus Mechanicis pariter hoc ipso sensu Spartianus *in Caracalla: Opera Romæ reliquit, Thermas nominis sui eximias: quarum cellam solearem Architecti negant posse vllâ imitatione qua facta est, fieri: nam & ex ære vel cupro cancelli suppositi esse dicuntur, cameratio tota concredita est: & tantum est spatium, vt id ipsum fieri negent potuisse docti Mechanici.* Suetonius *Vespas. cap.18. Mechanico quoque grandes columnas exiguâ impensâ perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit: operam remisit, præfatus sineret se plebeculam pascere.* § Interim quod *huic leg.* opponitur ex *l.10. ff. de excusat.* Geometras à tutelis non vacare, ita vulgo dissoluunt: quod immunitas munerum personalium non ideò præstet tutelæ immunitatem, *l.15 §.12. ff. de excusat.* quódque necesse sit hanc nominatim remitti: *l. non tantum, §. eos: & §. seq. ff. eod. tit. l. legato, inf. l. in honoribus, §.1. ff. de vacat. & excusat. muner.* Ego potiùs putarim, Constantij mentem propiùs intuens, etiam hanc à tutelâ immunitatem Geometris, qui mensuris operum operam impenderent, Constantium dare voluisse.

§ In *hâc* interim *leg.* propria Architectonicæ verba notanda: 1. Diuisiones partium, 2. Incisiones, 3. Seruare diuisiones partium & incisiones, Mensuris & institutis operam stringere fabricationi. *Diuisiones* partium, sic diuisiones areatum intra murum, Vitruuius 1. *c.6.* Angiportuum, *cap.7.* διανομὴ seu distributio, vide Vitr. 1. *cap.2.* & dispositio, *Incisiones* sunt ἐγκόμματα. De incommata, Salmas. *ad H. A. p.199.* Seruare diuisiones partium & incisiones. Fortè secare. Instituta, vide Vitruu. *lib.1. cap.2. p.18. ce sont desseins, plans.* Ædificia propriè instituí dicuntur Vitruu. *lib.1. cap.1. p.10.* & *lib.6. cap.11. l.10. in præfat.* & quidem ab Architecto. *Stringere*: Strigæ quid? vide apud Festum & Rigaltium *in auctor. fin. reg. p.64.* Indicem Vitruuianum. Stringere operam fabricationi, est ordinare operas fabricæ incumbentes, vel opera. *ff. opera stringere fabricationi*, id est opera cæsa, quomodo vocantur apud Auctores *limitum, p.279.* opus: ex opere fossæ missæ in alto, apud Auctor. *limit. p.313.* Opera pro ædificiis apud Vitruuium passim. Murum constringere ex calce & arena: vide Auctores *limit. p.313.*

§ Post Mechanicos, Geometras, & Architectos, ponuntur quarto loco ij qui *Aquarum inuentos* [fortè inuentores] *ductus & modos docili libratione ostendunt*, id est Aquæ libratores, qui & ipsi memorantur *l.2. supr. prox.* seu Aquilices vt vocantur *l. vlt. ff. de iure immunit.* De quibus est quoque Teodorici R. apud Cassiodorum *epist. vltim. lib.3.* locus, vbi agit de Aquilege qui ad Vrbem Romam venerat, de partibus Africanis: *Vbi*, inquit, *ars ipsa pro locorum siccitate magno studio semper excolitur, qui aridis locis aquas possit dare vernatiles, vt beneficio suo habitari faciat loca nimiâ sterilitate siccata.* Comitique Rerum Priuatarum mandatur, vt competentibus annonis de publico deputatis eum iuuet. Tandem Mechanicum ei iungi vult, *Vt vndas*, inquit, *quas iste reperit, ille leuet, & arte subire faciat quod ascendere non praualet per naturam.* Clauditque epistolam his verbis; *Habeatur ergo*, inquit, *& iste inter reliquarum ARTIVM Magistros.* Ex quibus iam apparet hosce, & Artificum numero fuisse, & Mechanicis, Geometris, Architectis vicinos; quod ex *hoc titulo*, & *hâc leg.* conficitur. Quare & Vitruuius *de Architectura, lib 8.* de Aquæ inuentione à *cap.1.* dein, & de productionibus & librationibus aquarum agit à *c.6.* Tria interim propria huius artis vocabula obseruo: Ductuum, Modorum, & Librationis. § Tandem hæc lex proculdubio à Constantio pari occasione quâ *lex 1. supr.* à Constantino lata est: nempe quòd Mechanicis, Geometris, Architectis, & Aquæ libratoribus multis nunc opus haberet, propter opera publica quæ passim hoc tempore excitabat: ac nominatim fortè ad Thermas Constantianas, quas Auctor *Chronici Alex.* Anno 345. proximo excitari cœpisse ait 17. die Aprilis: vel ad portum Seleucenum quem hoc ipso quoque tempore excitare cœpit, de quo dixi ad *veterem Orbis descript. p.16.17.* & verò effectus Anno 346. ingenti vi auri, & Magnis Reip. expensis, vt Libanius & Hieronymus scribunt: vel denique etiam ad opera Antiochena.

---

§ PICTORVM *nouem Immunitates.*

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Chilonem" Vic. Africæ.

PICTVRÆ * 1. Professores," si modò ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos, 2. & ne seruos quidem Barbaros in censuali adscribtione profiteri: 3. Ad negotiatorum" quoque Conlationem non deuocari, si modò ea in mercibus habeant quæ sunt propria artis ipsorum: 4 Pergulas & officinas in locis publicis sine pensione optineant, si tamen in his vsum propriæ artis exerceant: 5. Néve quemquam hospitem inuiti recipiant," Lege præscripsimus: 6. Néve pedaneorum" Iudicum sint obnoxij potestati: 7. Arbitriúmque habeant consistendi in Ciuitate, quam elegerint:

elegerint: 8. Néve ad prosecutiones equorum, vel ad præbendas operas, deuocentur: 9. Néve à Iudicibus ad efficiendos" sacros" vultus, aut publicorum operum expolitionem," sine mercede cogantur. Quæ omnia sic concessimus, vt si quis circa eos statuta neglexerit, eâ teneatur pœnâ, quâ sacrilegi" coërcentur. Dat XII. Kalend. Iul. Triu. Gratiano A. III. & Equitio COSS. [374]

NOTÆ.

* Abest hæc Constitutio à *Cod. Iustin.*

"Eidem *Chiloni* inscribitur Anno prox. 375. *lex 16. supr. de Susceptor* & *lex 7. infr. de prab. Nauicular.* Sic vt in illa eff. g nomen penitus absit: in hâc verò dicatur *Proc. Afric.* cum hic dicatur *Vic.* (id est Vicarius) *Africa.* Quod erroneum puto. Fuit equidem antea Chilo Vicarius teste Ammiano Marcellino *lib.* 28. *p.* 323. Verùm ex-Vicario iam erat Ann. D. 369. vel 370 sub Olybrio P. V. vt apparet ex Ammiano Marcellino *d. loco.* Et certè, post hæc scripta, reperio Doctiss. Valesium *in Marcellinum* hic reponentem, *Procons.*

* Ex *hâc leg.* in *leg.* 8. *Cod de Metatis*, id vnicum transfusum, *Pictura Professores, si modo sunt ingenui, hospitali molestia, quoad viuent, liberari pracipimus.*

"vt Mechanicæ Professores apud Symmachum *lib.* 10. *epist.* 38. Medicinæ Professores, *lib.* 3. *epist.* 37. & *lib.* 9. *epist.* 41. & *lib.* 10. *epist* 40.

"Lustralem collationem, de quâ *tit.* 1. *supr. hoc lib.*

"recipiant *hâc leg.* præscripsimus.

"Sollicitant hanc vocem Mainardus *in excerptis* & Fornerius 1. *Quotid.* 15. mutántque *in effigiandos.* Ita Ammianus *lib.* 26. dixit, *aureos nummos effigiatos in vultum noui Principis.* Minutius *Octauio, lapides effigiatos & vnctos.* Apuleius 1 *Flor. truncum dolamine effigiatum*: & 2. *Flor. magnam vim æris varie effigiatu*: & Apolog. *statuas & imagines variis artibus effigiatas.* Sidonius quoque *lib* 6. *epist.* 12. dixit; *formauit statuis, effigiauit imaginibus.* Omitto alia. Neque ideò tamen quidquam hic muto. Ita Quintilianus *lib.* 12. *cap.* 10. Phidias *Diis quàm hominibus efficiendis melior Artifex.* Imò ne quidem *inficiendos* hic admittam, quod tamen magis blandiatur: *inficiendos*, id est, proprio artis vocabulo, *pingendos, miniandos.* &c.

"*Sacri* vultus, sunt Principum effigies: vid. *supr. tit. ne quid publ. lætitia.*

' *Expolitio* operum publicorum propriè, de decore, ornamento, ac nominatim de picturâ.

COMMENTARIVS.

PICTORIBVS per Asiam nouem immunitates hâc constitutione tribuit Valentinianus Senior, Anno D. 374. è quibus vnicam tantùm (putà à metati onere immunitatem) in *Codicem suum* transfudit Tribonianus: putà *l.* 8. *Cod. de Metatis*: cæteris omissis. Sanè iam anteà quoque Pictoribus vniuersorum munerum vacatio data, *l.* 2. *supr.*

§ Vt omittam quæ de picturâ summo in honore iam olim semper habita scribit Plinius, *lib.* 35. *cap.* 10. Nouem immunitates *hâc leg.* Pictoribus tributæ hæ sunt: Nempe 1. *Capitationis* tam pro suo, quàm pro vxorum & liberorum capite: de quo onere, *suo titulo, infr. de censu.*

2. Immunitas profitendi in censum, *seruos etiam Barbaros suos*: scilicet regulariter quemlibet res suas, atque adeò seruos, in censum profiteri oportebat, de quo *dicto tit.* At enim *hâc leg* huius censualis professionis immunitas datur Pictoribus: in tantum, vt non Romanos tantùm seu Prouinciales, verùm etiam Barbaros seruos profiteri non cogantur (de quibus Barbari seruis actum quoque *l. vn. sup. de edil. actionibus*:) Quæ verò ratio dubitandi hâc parte fuerit videndum est. Non tanto scilicet fauore digna videbatur Barbarorum seruorum ratio & possessio: vt eorum nomine à censu immunes essent domini. Et tamen eodem fauore, eadem immunitate eos prosequitur *hâc leg.* Valentinianus: scilicet cùm de priuilegiis dominis aliquibus seruorum nomine tribuendis vel tributis agitur, non tam seruorum, quàm ipsorum dominorum habenda ratio est: quare ciuiles illi sint, hâc parte nil interesse debet.

3. A *lustrali collatione* immunitas Pictoribus tribuitur, de quâ *suo titulo*; scilicet si ea, in mercibus habeant, quæ ipsorum artis propria sunt, id est picturas, eius negotiationis nomine nil conferre tenentur: aliud enim fuerit, si in aliâ merce negotientur: huic quippe immunitati locum fecit sola Pictoria artis & negotiationis ratio: quare si aliam & alienam negotiationem exerceat Pictor, negotiatorio auro subiacet.

4. *Pergularum* & Officinarum publicarum obtinendarum sine pensione ius Pictoribus tribuitur; sub eadem rursum taxatione quâ superior immunitas, scilicet mercibus suis exponendis, in locis publicis pergulæ & officinæ quædam & olim fuêre, quod *Turnebus* rectè obseruauit: pro quibus certa *pensio* publico dabatur, quod ex *hâc leg.* discimus; Vt erratum sit Scaligeri, *ad Propertium lib.* 4. *cap.* 5. & *Auson. lect.* 2. *cap.* 12. qui statuit, nullas vnquam fuisse pergulas publicas. Eodem sanè pertinet immunitas veteranis data à Constantino M. *l.* 2. *supr. de Veteranis*, vt *in quibuscumque*, inquit, *nundinis interfuerint, nulla proponenda dare debeant.* Sed & illud ex hoc loco clarum, Pictores suas in pergulis merces in publico spectandas, emendas proposuisse: quod etiam liquet ex *l.* 5. § *penult.* ff. *de his qui effud. vel deiec.* vbi Græci vertunt ἐξ ὑπερῴου, & ex Plinio, *lib.* 35. *c.* 10. & notissimo Lucilij versu:

Pergula Pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Erant autem pergulæ istæ nil aliud quàm Officinæ, cellæ, & fermè etiam editæ. Quare & liberalium Artium Professoribus pergulæ quoque huiuscemodi fuêre profitendæ Arti: de Mathematicis, testis Suetonius, *Augusto*, vbi de *Theagene*; de Grammaticis, idem Suetonius de *Illustrib. Gramm.* vbi de *Crassitio.* Pergularum quoque Magistralium mentio apud *Vopiscum.* Illud sanè de hic verum, in huiusmodi pergulis docuisse pro priuato salario, quibus & quo tempore de publico stipendium non erat etiam celeberrimos; cuiusmodi magistrationes & cellulæ à Theodosio Iun. sublatæ, *l.* 3. *infr. de studiis lib. V. R. & Constantinop.* ob fœdam scilicet eorum colluuionem: & vt publicè edocentium atque adeò Capitolini auditorij maior auctoritas esset. Ergo verum, fuisse quoque has pergulas celebrium Doctorum: viceuersâ verum, docuisse tantum ibi qui de publico stipendium non acciperent: Quâ tamen vtraque parte, peccatum contrariis erroribus, à Viris doctis.

Immunitas *hâc leg.* Pictoribus tribuitur à *Metato* videlicet, id est, vt ne hospitem inuiti recipiant: quæ & ipsa immunitas aliis nonnullis data, &

ta, & verò data Medicis & Magiſtris: de qoo vid. *tit. ſupr. & tit. de Metatis.*

§ 6. A *Pedaneorum Iudicum* poteſtate Pictores eximuntur. Quæ ſingularis admodum immunitas eſt: cuius aliud teſtimonium *toto hoc Codice* non reperio: Igitur maiorum tantùm Magiſtratuum iuriſdictioni obnoxij fuêre: putà Rectorum Prouinciarum, Vicariorum: non verò Iudicum pedaneorum. Quinam verò hi Iudices pedanei? De his dixi *ad l.2. ſupr. de off. Rector. Prou.* vbi eorum fit mentio, vt & *l.3. ſupr. de repar. appell.*

§ 7. In quacunque ciuitate conſiſtendi, domicilium figendi arbitriũ Pictoribus datum. Quod & ipsũ ſingulare eſt: neq; enim aliâs regulariter quiſque proprio arbitrio ſedẽ mutare poterat metœcus.

8. A Proſecutione equorum, & operarum præbitione Pictores immunes præſtantur: de quibus præſtationibus, *ſuis titulis, ſuprà.*

§ Poſtremò à Iudicibus cogi non poſſunt gratuitam operam præſtare ad efficiendos, id eſt, pingendos Imperatorum vultus, vel ad publica opera expolienda, pingenda. Vnde apparet, Iudices ſeu Rectores Prouinciarum ad id audaciæ hâc tempeſtate proceſſiſſe, vt quemadmodum, ab aliis hominum generibus ad opera téſque publicas gratuitas operas, quo iure, quâ iniuriâ, exigerent, de quo *tit. de operibus publicis*, & Libanij oratio *περὶ ἀγγαρειῶν*, ita etiam gratuitas exigerent à Pictoribus in duos, qui maximè probabiles videbantur, vſus: ad pingenda videlicet opera publica, (ad quem operum ornatum referri quoque poteſt *lex 7. infr. de prædiis Nauicul.* quæ eidem Chiloni inſcribitur) & ad *efficiendos*, ſeu pingendos *ſacros vultus*, id eſt, Imperatorum vultus: quos vel publicè proponerent, vel inhiantibus populis inferrent: de quo vid. *l.4. ſupr. ne quid publicæ lætitiæ:* & dixi quoque ad *l. vnic. ſupr. de his qui ad ſtatuas confug.* & ad *l. vnic. infr. de Imaginib. Imperialib.* Sanè Pictorum qui Principum vultus pingerent meminit quoque Syneſius *de regno, p.13.* quo loco Principem hortatur, vt cum militibus agat *τὶ ȝ αὐ ἀρχον γένοιτο βασιλέως, ὃν διὰ τὰς ζωγραφίας ἐπιγινώσκουσιν οἱ συμπολεμοῦντες.* Quod quidem pertinet ad Imagines Impp. in ſignis militaribus. Et tamen & in hos vſus quamlibet probabiles maximè, gratuitas operas exigi à Pictoribus vetat *hâc leg.* Valentinianus Sen.

§ Notanda adhuc quinque ad *hanc leg.* Primò, *hanc leg.* eſſe nominatim *de Pictoribus Africæ*, vbi proculdubio inſignes Pictores fuêre, vt cæteroquin Afri ingenioſiſſimi fuerunt, etiam circa Architecturam: de quo ad *l.1. ſupr.* § Secundò Taxatio *huius leg.* notetur: nempe Pictoribus iſta omnia tribui vult Valentinianus, ſi modò ingenui ſint; quod & ipſum Tribonianus hinc transfundit in *legem 8. Cod. de Metatis:* ſcilicet olim quidem Picturæ ſemper honos hic fuit, teſte Plinio *lib.35. cap.10.* vt ingenui eam exercerent, mox vt honeſti, perpetuo interdicto ne ſeruitia docerentur. Sed illa quoque demum ſeruilis facta: quod etiam docet *lex 28. ff. de rei vindicat.* Et tamen priſtinæ dignitati tuendæ Valentinianus *hâc leg.* ſolis Ingenuis tot illas immunitates præſcriptas vult. § Tertiò, notanda *huius leg.* ſanctio: ſcilicet pœnam ſacrilegij imponit has immunitates Pictorum violanti: id eſt eam quæ *legum* violatores manet: id enim *ſacrilegi* appellatione intelligendum. De quo vid. *Gloſſ. Theod.* § Quartò ex tot priuilegiis Pictoribus à Valentiniano Imp. tributis támque ſæuâ ſanctione, obſerno, quia & ipſe, (teſte Ammiano Marcellino *lib.30. p.463.*) non tantùm ſcripſit decorè, ſed etiam *venuſtè pinxit*, & *finxit: finxit verò terrâ* ſcilicet *ſeu luto ſimulacra*, vt ait alter Victor *in eius vitâ*. Vt mirum non ſit, tot priuilegiis tam ſeriò euectos picturæ Profeſſores ab Imp. picturæ artem & ipſo profeſſo. § Tandem ex *hâc leg.* & *l.2.* apparet, Pictores Artificum numero fuiſſe.

DE NAVICVLARIIS.

TITVLVS V.

X. COD. IVST. II. *De Nauiculariis ſeu Naucleris publicas ſpecies tranſportantibus.* Ita rectè hunc *titulum* explicat *Tribon.* vide & *Nouellam* Valentin. *inter Theodoſ.* 38. *de Nauicularis amnicis* [annonicis] *vel vrbicis.*

PARATITLON.

NAVICVLARIORVM, *Rubr. & omnibus huius tituli conſtitutionibus* (exceptâ tantùm *l.18. 28. 33. 35.*) & *infr. tit. de prædiis Nauicular.* & *tit de naufrag.* & *l. vnic. ſupr. de his qui veniam ætatis: l.134. 149 ſupr. de Decurionibus* (qui & Nauarchi dicuntur, *l.32. hoc tit.*) (vnde & Nauarchia, *l.20.*) Naucleri, *d.l.32.* & *l.1. infr. de frument. Alex. l. vlt. ſupr. de itin. & itin. cuſt.* Nautici, *l.2. infr. de canone frum. V. R.* Proſecutores, *l.4. infr. de Naufrag.* certum Corpus fuit, *l.9.14 16.20. hoc tit. l.2.4. infr. de præd. Nauicul.* Symmachus *lib.10. epiſt.58.* Cœtus, *d.l.32.* Conſortium, *l.11.14. infr.* Concilium, *d.l. 32.* Claſſis, *l.27.32.* Ordo, *d l.149. ſupr. de Decurionib.* Stolus, *l.7.* Hæreſis, *l.9. & vlt. infr. de præd. Nauicular.* certo numero, *l.14.* Variis in locis, per orbem Romanũm. In *Occidente*, intra Africam ſiue Diœceſin ſiue Prouinciam, quò pertinent, *lex 6.10.12.14.21.24.25.30.36.37.38. hoc tit. l.11. de Curioſis, l.3.4.6.7. vlt. infr, de prædiis Nauicul. l.2.3. & vlt. infr de naufragiis: l.8 ſupr. de indulg. debit.*

ac

ac nominatim quoque per Numidiam, *l.15.hoc tit.* si Constantinus in *subscript. Numidia* est: qui quidem fuère sub dispositione Vicarij Africæ *l.36. hoc tit. l.3.4. infr. de prædiis Nauicul.* Proconsulis Africæ *l.10.25.20.36.hoc tit. l.7. infr. de prædiis Nauicul.* Præfecti annonæ vrbis & Præfecti annonæ Africæ, *l.23.11.36.38.hoc tit. l.1.5. de prædiis Nauicul. l.2. infr. de naufragiis: l.vnic. de his qui veniam ætat.* Item per Hispanias, *l.4. & 8. hoc tit.* In *Orientali Imperio:* per, seu intra Orientem, circiter Prouincias Orientis, proinde Orientales Nauarchi, *l.7.24.32. hoc tit.* Item intra Ægyptum seu Ægyptiacas partes, *l.14.* quò etiam pertinet *lex* 7. 18. 20. Vnde Alexandrinus stolus *d. l.7.* seu Alexandrina classis, *d.l.32.* (quæ scilicet ex Alexandrinæ ciuitatis conditis frumentum transferebat, *d.l.32.*) qui quidem agebant sub dispositione Præfecti Augustalis, *l.18.20.* & Præfecti Annonæ Alexandriæ, *l.3.sup de Suscept.* Item Carpathia classis, *d l.32.* Vrbis Constantinopolitanæ classes, *l.21.sup.de diu.off.* Munus, *l.19.27.* (vnde & munus Nauicularium, *l.3.& 5.h.t.* & *l.4. inf.de infirm. his quæ sub Tyrann.*) onus Nauiculariorum, *l.149 sup.de Decur.*) vnde onera Nauicularia, *l.2.* Oneris Nauicularij munus, *l.12.*) Conditio, (vnde Nauicularia conditio, *l.35.*) functio, *l.3.14.36.* (vnde Nauicularia functio, *l.18.28 35.h.t.* & *l 3.4. infr.de prædiis Nauic. l.11.supr.de Cohortal. l.134. de Decurionib.* Nauarchiæ functio, *l.20.* Naualis functio, *l.13. supr.de Senatorib.*) Hæresis, (vnde hæresis Naualis, *l.pen.& vltim. infr.de prædiis Nauicular.*) Munia, *l.11.* Obsequium, *l.1. infr. de prædiis Nauicular.* Necessitas, *l.16.22.* Inquietudo (vnde Nauicularia inquietudo, *l.20*) hæc eorum erant, vt maritimos commeatus frequentarent, *l.7. infr.* vt commeandi officium agnoscerent, *l.27.* id est, vt species, *l 8.26.* species fiscales, *l.33.* species annonarias, *l 9.* subsidia, *l.6.* onus fiscale, *l 4.* onus frumentarij commeatus, *l.32.* Item vt ligna ad lauacrorum necessitatem, *l.10. & 13.hoc tit.* suscepta, transferrent, *l.9.12.* (vnde Nauiculariæ translationis munus, *l.18.*) subueherent, *l.4.* (vnde & subuectionem celebrare, *l.2. infr. de nauib. non excusat.*) deferrent, *l.6.* luerent (vnde luitio hoc sensu, *l.14.*) transueherent (vnde transuectio, *l.32.*) Partim ad vrbem ROMAM, quò pertinet *lex* 1. 2. 3. 4. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 17. 21. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 34. 35. 36. 37. 38. (vnde vrbanus canon *d.l.27.* canon sacratissimæ vrbis, *d l.35.*) Nauicularij videlicet ex Hispaniâ & Africâ, de quo *supr.* ad Portum vrbis Romæ, *l.4.10.38.* (de quo *suis titulis, lib.14.*) atque inde mox alij à portu ad vrbem, *d l.13.* curâ Præfecti vrbi, *l.1.2.infr. l.9.11.13 29.31.38.* & Præfecti annonæ, *l.2.3.38.hoc tit. l.1.5.infr. de prædiis Nauicular.* sub cuius dispositione Nauicularij erant, *l vnic. supr. de his qui veniam ætatis:* vid. *suprà.* Partim ad vrbem CONSTANTINOPOLITANAM, *l.7.14.18.19.20.22.23.32.33. hoc tit.* (ex Orientalibus videlicet Prouinciis, Ægypto, Alexandria, de quo *supr.*) extra ordinem quandoque ex Africa, *l.2. infr.de naufrag.* Partim ad Expeditionalium portuum necessitatem, *l.35.h.t.* & *l.2.infr. de naufragiis.* Idque suis sumptibus & propiis facultatibus, *l.7.in f* & *l 14.hoc tit.* per vicissitudines, & per succedaneas vices, *l.6.& 14.*

Ad hanc conditionem tenebantur, qui ex genere Nauiculariorum erant, *l.20.* originis iure, *l.22.* filij, *l.1.* & *l.19.* hæredes, *l.35.* Quandoque si Corpus Nauiculariorum imminutum esset, complebatur, restituebatur à Præfecto Prætorio, *l.14. &* 27. vel ab Honoratis, *l 22.* aliundè: à quo ne quidem Iudæi & Samaritani facultatibus idonei excusabantur, *l.18.* (excusabantur tantùm Agentes in rebus *l.20.* & cohortales Syriæ, *l.11. supr. de cohort.*) Plerumque & ordinariè ex Curialibus nauicularij assumebantur, *l.5. &* 16. Itémque qui ex Curialibus ad hanc fundationem sese contulerant ad Curiam non reuocabantur, *l 5.14.17.19.25.hoc titulo: l.134 supr. de Decurionib.* Senatores non item, *l 4. infr. de infirm. his quæ sub Tyran.* Sed & qui eorum bona, prædia, quocunque iure possidebant, pro ratâ bonorum ad eandem functionem tenebantur, *l.3.19.20.27.35. hoc tit.* & *l.149.supr.de Decurion. l.13 de Senatorib.* de quo *suo* peculiari *titulo* mox, *de prædiis Nauic.* Imò & extra ordinem quoque vacui publico officio in complexum Ordinis Nauicularij applicabantur, *l.3.in f. infr de naufragiis.* Erántque Nauicularij huic conditioni adeò & perpetuò obnoxij, *l.14.19. hoc tit.* vt eam quocunque honore vel dignitate impetratâ, *d.l.3.* (imò vt excusati reuocarentur, *l.12.*) nullâ præscriptione, vt docet *lex vltim. infr. de prædiis Nauic.* quò tamen quinquagenaria præscriptio inducitur. Naues, item, seu nauigia, *l 4.14.28.* exædificare ipsi cogebantur certæ capacitatis, *l.28.* sic tamen vt aliquando his ad conficienda ea à Prouincialibus materiæ conferrentur, reparatione his necessariò imminente, *l.14.* Cæterùm Nauicularij hi varij loci & dignitatis erant, *l.5.17.* alij quippe tenuiores erant: *l.6* seu Plebeij, *l.5.* alij Decuriones, *d. l.5.* alij potiores dignitate, *dict. l.5.*

Priuilegia his vicissim varia tributa, à Constantino Magno *l.4.5.7.8.16. hoc tit.* à Constantio *l.9.* à Iuliano, *l.16.* à Valentiniano Sen. *l.10.* à Valente, *l 14.* à Gratiano, *l.16.* à Valentiniano Iun. *l.17.* à Theodosio M. *l.23.* ab Arcadio, *l.14.* ab Honorio, *l.30.31.36.* (sic vt in vniuersum *hoc titulo* sint sexdecim *leges* de priuilegiis Nauiculariorum.) Et quidem

vel omnibus, *d. l.* 5. vel nominatim Africanis, *l.* 14. 16. 24. 30. 36. Alexandrinis, *l.* 7. Hiſpanis, *l.* 4. *&* 8. Orientis, *l.* 7. *&* 14. Primùm, Immunitas his tributa ab omnibus oneribus, muneribus, *l.* 5. *in pr.* 7. 17. à Curiâ, *d. l.* 16. à collationibus, oblationibus, *d. l.* 5. 17. ab honoribus ciuicis damnoſis, *l.* 7. à tutelæ adminiſtratione, *l.* 7. item tributa vacatio legis Iuliæ & Papiæ, *l.* 7. à vectigali pro ſubuectione mercium ſi ſibi rem gerant, *l.* 16. *inf. l.* 23. 24 *h. t.* Secundò à corporali iniuria immunes erant, *l.* 16. Tertiò alibi quinquaginta iuga ab annonarum præſtatione immunia habebant pro denum millium modiorum luitione, *l.* 14. alibi ſolidos ſingulosper ſingula millia conſequebantur, *l.* 7. *infr.* Quartò Equeſtris dignitas bis collata, *l.* 16. *h. t.* Quintò naues eorum ad aliud munus ſeu extraordinarium onus & officium teneri non poterant, *l.* 4 5. 8. *h. t.* Item diametris frumenti, *l.* 38. centeſimas conſequebantur, *lege* 7. *in fine*, & *lege* 36. *&* 38. Poſtremò ſecuritate eorum variis conſtitutionibus quoque cautum; ſcilicet mora, interpellatio, vis, illis ſpecies transferentibus fieri vetita: *l.* 4. 8. 9. concuſſio, aliúdque genus incommodi, *l.* 9. prædæ, *l.* 29. his intentari, vt & ſportulæ ab his exigi vetitæ, *l.* 36. 37. Nominatim ab Appatitorum deprædationibus vindicati, *l.* 11. *ſupr. de Curioſis*: Breuiter, venientes ac remeantes omni ſecuritate potiri iuſſi: *l.* 9.

Viceuerſa, variis conſtitutionibus eorum fraudibus occurſum, quò videlicet & ſtato tempore ſpecies ſubueherent, neque de his quid auerterent. Itaque prohibiti, rectâ nauigatione contemptâ, littora deuia ſectari; *l.* 33. ſub hyemis prætextu in portubus, proſperiore flatu inuitante immorari: *l.* 34. contrà iuſſi inferre, tranſmittere, tradere ſpecies ſuſceptas, intra biennium; *l.* 21. annum, *l.* 26. ſecuritatibus in id eiuſdem anni acceptis ab his, quibus cura ſuſcipiendarum ab his ſpecierum, *d. l.* 26. intra decem dies, *l.*.... quæ ſecuritates *relatoriæ* dicuntur, *l.* 8. ſecuritates ſanè ipſas intra biennium à ſuſceptione ſpecierum repottare tenebantur, *l.* 21. 26. Alioquin periculum ſpecierum nauiculatiis imminebat, *l.* 21. 26. ſicut & in ſpecie *l.* 32. Nihilominus quandoque debitorum indulgentia his data, veluti ab Honorio, *l.* 8. *ſupr. de indulg. deb.*

---

1. * Imp. Conſtantius'' A. ad Voluſianum.....''

SI nauicularius, originalis leuamentarius fuerit, nihilominus'' aput eoſdem,'' aput quos & parentes eius fuiſſe videntur,'' firmiter permanebit. Dat. XIV. Kalend. April. Voluſiano & Anniano COSS. [314.]

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſt.* hæc *lex*.

'' *vg.* Ita omnes editiones, peſſimè. *Conſtantinus*.

'' *P. V.* Auctor Notitiæ Præfectorum Vrbis, *Voluſiano & Aniano. Rufius Voluſianus Præfectus Vrbi.* Eidem his ipſis coſſ. inſcribitur menſe proximo dignitate pariter omiſsâ, *lex vnic. de Ingenuis qui temp. Tyr.* & anno proximo 315. dignitate expreſsâ *lex* 2. *ſup. quorum appellat.*

' diuiſim ita ſcribendum, *nihilo minus*, id eſt pariter, ſimiliter ac parentes eius.

' Nauicularios ſcilicet

'' id eſt fuerunt: vid. *Gloſſ. Theod.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. octo conſtitutiones ordine ſequuntur de Nauiculariis, quæ omnes abſunt à *Cod. Iuſtin.* Quibus addenda & nona, putà *lex* 1. *infr. de præd. Nauicul.* Præter quas & aliæ paſſim Conſtantini de Nauiculariis conſtitutiones laudantur & firmantur à Valentiniano Sen. *l.* 13. *infr.* à Gratiano *l.* 16. *infr.* & *l.* 3. *infr. de naufrag.* ab Honorio, *l.* 26. *infr.* imò cuius *conſtitutionem* 5. in ſuum nomen Valentinianus Iun. deriuauit, *l.* 17. *infr. hoc tit.* Vnde apparet, quàm enixo ſtudio hanc in partem conſultum iuerit Conſtantinus M. quámque probabiles eius ſuper hâc re viſæ fuerint conſtitutiones. ¶ Hâc primâ conſtitutione LAVAMANTARIVM originalem, qui ſcilicet parentes habuit leuamentarios, ſeu cui origo à leuamentariis parentibus, patris conditionem ſequi iubet Conſtantinus M. ſic vt pariter apud eoſdem firmiter permanere velit, apud quos & parentes eius fuerunt. Quod commune & tralatitium ius eſt in omnibus *originalibus*, id eſt, qui origine alicui conditioni tenentur, putà vt patris conditionem & nexum ſequantur, neque ab hoc ad illum ferantur. ¶ *Leuamentary* nulla alibi mentio mihi occurrit. Neque leuamenta alternantis auxilij quæ dicuntur *l.* 6. *infr.* huc quicquam faciunt. Illud hactenus ex *hâc leg.* liquet, eum inter Nauicularios fuiſſe, ſeu Nauicularium. Item origine Nauiculariæ functioni adſtrictum fuiſſe: vnde Originalis *Leuamentarius* dicitur. Tertiò, eum *apud quoſdam fuiſſe*, id eſt, ab aliis pependiſſe his adnexos. Igitur Leuamentarium accipio eum, qui in lintre ſeu ſcapha naui onerariæ maiori adiuncta inſeruiebat, vt ſcaphæ maioribus nauibus adiungebantur, ἐφόλκια σκαφίδια, ſeu κάραβοι, harum leuandarum gratiâ: I.C. in *l.* 4. *π. de leg. Rhodiâ. Nauis onuſtæ LEVANDÆ causâ, ſi quædam merces in ſcapham traiectæ ſunt*: vid. & Paulum 2. *ſent.* 7. §. *vltim. l. vltim. π. de inſtructo*: *l. ſcapham* 44. *π. de Euectionibus*. Ideò nos huiuſmodi ſcaphas à *leuando*, ſeu leuamento, *Alleges* vocamus; quæ opponuntur *aux Baſteaux maires*, v. *le Bret*, *orat.* 34. *p.* 190. Item mercium, perſonarum ad littus efferenda

efferendarum causa: quæ si solæ sint, *Barca* vocantur, & *Carabelle*, à Græco: vel Isidoro teste *lib.* 19. *Orig. cap.* 1. Quare Leuamentarius Nauicularius fuerit, qui in scapha nauis leuandæ gratiâ seruiebat: à leuamento, *Leuamentarius*, & Auxiliarius: quomodo & in veteri Inscriptione Romanâ *Corpus Lenunculariorum Auxiliariorum Ostiensium* memoratur. His non omnioò similes sunt, qui *Lamaneury* vocantur, nempe qui naues in portum deducunt, (qui & *Palangary*, eò quod palangibus seu phalangibus, vectibus, fustibus, teretibus naues ad littus subducerent: quæ palanges vocantur *Leuiers* à leuando pariter: μοχλὸς Græcis, cuiusmodi etiam *Leuiers* habentur in nauibus marinis, leuando alicui oneri: qui & *Pied de Chévre* dicitur: Huic vecti quod subiiciebatur, seu cui vectis innitebatur, dicitur ὑπομόχλιον. Vide Nonium *cap.* 2. *verb. Palanga*: & Pollucem *lib.* 7. vt & Canisium) & è portu educunt: de quibus vid. *Constit. Henrici III. lib.* 20. *Cod. Henric. t.* 11. Item, quos *Tanqueurs* vocant, qui è naui merces & personas ad littus efferunt. ¶ Igitur Leuamentarios huiusmodi originales, apud eosdem Nauicularios, easdem maiores naues permanere oportuit, quibus originis nexu tenebantur: non verò aut eam conditionem euitare, aut ad alias naues & nauicularios traduci. Sui denique cuique naui *Leuamentary* seruandi sunt. Quomodo & communes affectus suis fundis, *l.* 1. *supr. communi diuid.* coloni suis fundis.

II. * Idem A. Amabiliano PF. Annon."

NAVICVLARIOS ad consortium Pistorum Vrbicorum nominatos," neque vllâ hæreditatis successione pistoribus obnoxios, absolui ab hoc munere oportebit. Quòd si hæreditario iure forsitan pistoribus teneantur, facultatem habeant, si fortè maluerint, ob vindicias" pistorum, hæreditates eidem corpori reddere, aut quibuscumque proximis defuncti cedere, vt ipsi à pistorum consortio liberentur. Quòd si hæreditatem amplectantur, necesse est successionis ratione pistorij muneris societatem eos suscipere, & ex propriis facultatibus onera nauicularia sustinere: V. C. PF. Vrbi super hac re videlicet disceptante. Dat. Kalend Iun. Triu. Constantino A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Non minùs rectè in *titulum de Pistorib.* collata fuisset: imò meliùs, ob præcipuum eius finem.

"Africæ: quod additum *l.* 4. *supr. de appellat.* quæ eidem hoc ipso Anno inscribitur, vnà cum *l.* 3 *prox.*

"à te, Præfecto annonæ, vt puto.

"De hoc loco mox.

COMMENTARIVS.

AD PISTORVM Vrbis Romæ Corpus, nauicularios deuocari vetat hâc constitutione Constantinus M. & quia deuocati fuerant, absoluit eos iubet: Iis tantùm exceptis, qui hæreditatem pistoriam nacti fuerant, nisi eâ hæreditate vel Corpori Pistorum, vel proximis defuncti mallent cedere: Idque omne, disceptante Præfecto Vrbis Romæ.

¶ Hæc *huiusce legis* sententia est: Ex quâ colligere mihi videor. Primùm, reuocari quadamtenus *hâc leg.* indiscretam Nauiculariorum ad consortium Pistorum nominationem factam à Præfecto annonæ, Præfectique vrbis disceptationi subiici: vt cæteroquin Præfecti annonæ sub dispositione Præfecti vrbis fuêre, atque ab iis acta ad Præfecti vrbis disquisitionem sæpè reuocabantur; non sine æmulatione tamen & liuore; quod docent *duæ* insuper aliæ eiusdem Constantini M. *Constitutiones*, putà *lex* 5. *supr. de relationibus*: & *lex* 4. *supr. de appellationib.* quæ hoc ipso Anno data est ad eundem Amabilianum Præfectum Annonæ.

Secundò obseruandum, *huic legi* committendam Constantineaneam constitutionem: cuius fit mentio *l.* 12. *infr. de Pistoribus*, (de quâ exaudienda quoque *lex* 17. *eiusdem tit.*) scilicet Constantinus M. certo tempore ex Africâ Pistores Vrbis Romæ vsibus dirigi iusserat: Igitur cùm post eam iussionem, etiam ex Corpore Nauiculariorum quidam nominati fuissent, nominationem hanc in irritum deduxit, nisi iidem facultates Pistorum Corpori obnoxias possiderent.

Postremo loco vindicanda venit *huius leg.* lectio, ibi; *ob vindicias*: Excerpta V. C. Maynardi hîc tentabant: *Si fortè maluerint obuentitias Pistorum hæreditates eidem Corpori reddere.* Probabiliter equidem, si quid mutandum foret. At enim istud defendi oportet, *ob Vindicias*: nempe Vindiciæ dicuntur, ius quod Pistorum Corpori competit, vindicandarum rerum pistoribus obnoxiarum: sic *l.* 5. *infr. de præd. Nauicular. Temporis præscriptionem in vindicatione rerum ad Nauicularios pertinentium*: & l. 6. d. tit. *Cui erat ille obnoxius, cuius nomine vindicatio competit.*

III. * Idem AA. Amabiliano" PF. Annonæ.

SI quis nauicularius, per obreptionem, vel quacumque" ratione immunitatem impetrauerit, ad excusationem eam admitti in" vllo modo volumus. ¶ Sed & si quis patrimonium nauiculario muneri obnoxium possidet, licet altioris sit dignitatis, nihil ei honoris priuilegia, in hac parte dumtaxat, opitulentur: Sed, siue pro solido, siue pro portione huic muneri teneantur, Nec

enim æquum eſt, vt patrimonio huic functioni obnoxio excuſato commune onus non omnes pro virili ſuſtineant portione PP. V. Kalend. Iun. Conſtantinop." Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. COSS. [319.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*
"*Amabiliano* huic Præf. annonæ inſcribitur *lex* 2. *ſupr.* & *l.* 4. *ſupr. de appellationib.*
"veluti dignitate altiore.
"*vt admitti nullo modo.*: ortus error ex littera I præcedentis vocis.
"Delenda hæc vox: quæ occaſione ſequentis, vt alibi ſæpè, ita & hic infarta.

COMMENTARIVS.

REPARATIONI Nauiculariorum Corporis incumbens Conſtantinus M. A. D. 319. duo in eum finem *hâc leg.* conſtituit. Nempe Nauicularium reſcripto Principis impetratâ IMMVNITATE à Nauiculariâ functione gaudere vetat; quò pertinet quoque *lex* 3. *infr. de prad. Nauicular.* Neque patrimonium nauicularij poſſidenti, dignitatis quamlibet altioris obtentum prodeſſe vult. ¶ Scilicet ab vnâ parte, nauicularij huic conditioni perpetuò ita obnoxij fuère, *l.* 14. 19. *hoc tit.* ſic vt eam quocumque honore vel reſcripto Principis cuitare non poſſent, *hâc leg.* & *l.* 11. 12. *infr.* Ab alterâ parte bonorum nauiculariæ functioni obnoxiorum poſſeſſores ad nauiculariam functionem tenebantur, *hâc leg.* & *l.* 19. 20. 27. 35. *infr.* & *l.* 149. *ſupr. de Decurionibus*: de quo plenè *infr. tit. de prad. Nauicular.* cuius tituli *lex* 1. eiuſdem Conſtantini in eodem argumento verſatur. Et quidem pro ratâ bonorum ſeu pro portione virili, ſecundum poſſeſſionis modum, *d. l.* 27. pro moderatione patrimonij quæ eum ditat, *d. l.* 149. *de Decurion.* vt ita auctoris ſui munus agnoſcat *l.* 19. *infr.* ac nominatim hæredes, *l.* 35. *d. tit.* Nequicquam ei opitulante honore: qui etſi in cæteris ei proſit, in hâc tamen parte duntaxat, vt *hâc leg.* diſertè dicitur ei nequicquam prodeſt. Contrà, eatenus nauiculariæ inquietudinis ſuſpicio ab eo amolienda debitiſque honoris priuilegiis frui is debet, vt loquitur *d. l.* 20. quatenus Nauarchiæ obnoxias functioni non retinet facultates. ¶ Cæterùm, cur Præfecto annonæ *hæc lex* (non minus quàm ſuperior) inſcribatur, præter eius argumentum docet altera illa eiuſdem Conſtantini M. conſtitutio, putà *lex* 1. *infr. de prad. Nauic.*

IV. * Idem A. Helpidio."

EX quocunque Hiſpaniæ litore" Portum" Vrbis Romæ nauicularij nauis intrauerit, quæ onus dumtaxat" fiſcale" ſubuexerit," eandem ſine interpellatione" cuiuſquam" abire præcipimus, nec vlli extraordinario" oneri deſeruire, vt facilius iniuncta ſibi poſſit implere obſequia. Dat. VIII. Id. Mart. Theſſalonicæ, Criſpo III. & Conſtantino III. COSS. [324.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Concordat verò *huic leg.* proxima eiuſdem Conſtantini, *verſ. Naues*, & tertia planè ſimilis *lex* 8. *infr.*
"Eidem *Helpidio* inſcribitur Anno 321. *lex* 1. *ſupr. de feriis*: (cui iungenda *lex* 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.*) Anno 320. *lex*.... *infr. de Epiſcopis*: Ann. 329 *lex* 4. *ſupr de falſa monetâ*: Nullibi tamen dignitas eius memoratur: etſi *d. l.* 1. *ſup. de feriis* dicatur *PP. Caralis.* Hieronymus *in V. Hilarionis*, eum PP. fuiſſe docet: vicem Præfecti Prætorio egiſſe docet *lex* 6. *C. Iuſt. de ædific. priuatis*, quæ data eſt Anno 321.
"veluti ex *Portu Albo*, vel *portu Gaditano*.
"de Portu Vrbis Romæ affatim *lib.* 14. *infr.*
"Hanc taxatiuam mox explico.
"fiſcales ſpecies *l.* 33. *infr* v. plura in *Paratitlo.*
"*Subuehendi* vox hic propria: v *Gloſſ.*
Vexatione. "fortè Iudicum, Vicariorum, Præfectorum annonæ, Præfectorum Vrbis, Præfectorum Prætorio.
"*Extraordinarium* onus *hic*, extraordinarium officium *d. l.* 8. *infr.* id eſt, aliud à ſubuectione ſpecierum fiſcalium ad portum: veluti vt à Portu, ad vrbem ipſam ſubueheret fiſcales ſpecies, vel quid aliud: vel vt in ipſo Portu quid agat: vel vt in tranſitu ſeu reditu quid deferat.

COMMENTARIVS.

ANGARIARI naues, quæ fiſcales ſpecies ad locum debitum iam ſubuexerunt, in reditu ſeu REMEANTES vetat hâc cõſtitutione Conſtantinus M. *Angariari*, inquam, id eſt, cogi ad deſeruiendum alicui alteri ſeu extraordinario oneri, expleto iam & impleto ſuo: Quâ *Angariandi* & *Angariarum* voce etſi non vtatur *hæc lex*; eâ tamen vtitur Libanius in ſimilem ruſticorum qui ſpecies annonarias Antiochiam ſubuexerant, ad extraordinarium onus cogendi morem inuehens expreſſâ Oratione περὶ ἀγγαρειῶν. Item circa naues priuatorum, Vlpianus *lib.* 4. *de Offic. Proconſulis*, quo de muneribus publicis egit: *l. penult.* §. 1. *ff. de Veteranis*: & Gregorius PP. *lib.* 8. *epiſt.* 64. Scilicet mos hîc prauus increuerat, vt nauicularij perlatis ſpeciebus fiſcalibus, antequam domum redirent, vel dum domum redirent, ſæpè à Iudicibus & nonnullis aliis ad ſubuehenda quædam cogebantur, veluti ad lapides, ornamenta, & materiam ædificiorum transferendam. Hunc morem damnat Conſtantinus M. & *hac Conſtitutione*, & proximâ *l.* 5. *infr.* & Tertiâ huic geminâ Germanâ, quæ eiuſdem argumenti eſt, & ad Nauicularios Hiſpaniarum pariter pertinet, *l.* 8. *infr.* Damnat & Con-

stantius *l.9. infr.* Denique moram aut interpellationem aliquam obiici Nauiculariis redituris domum vetat Constantinus: haud absimili instituto, vt dixi, quo Angarias Rusticorum, quibus Rusticos & Agricolas, post allatas Antiochiam species, domum redituros angariari mos erat: Damnat Libanius *orat. περὶ τῶν ἀγγαρειῶν*, & *orat. adu. Icarium, p.464.465.* easque adeò idem constitutione Theodosij M. prohiberi vult. ¶ Ac nominatim id vt *hâc leg.* ita & *d.l.8.* de Nauiculariis Hispaniarum, qui ex Hispaniæ litoribus ad portum V. R. fiscales species subuexerint, cauet. Scilicet hac tempestate Vrbs Roma Hispaniensibus commeatibus adiuta, fultaque fuit, vt præter *hanc leg.* & *d.l.8.* docet quoque Symmachus *lib.10. epist.50.* *Edita,* inquit, *est ratio vectigalium, quæ Hispanienses atque Alexandrinos inuehere debuit commeatus*; & Claudianus 1. *in Eutropium.*

——Segetes mirantur Iberas
Horrea, nec Libye senserunt damna rebellis,
Iam Transalpinâ contenti messe Quirites.

Iustinus quoque iam olim *lib.24.* scribebat, *Hispaniam suffecisse Italiæ, Vrbique Romæ, ad cunctarum rerum abundantiam, frumenti, vini, mellis, olei.* Extat denique proximo ab hinc sæculo Regis Gothorum *epistola,* qua *restituit Romæ antiquum vectigal seu triticeas copias Hispaniæ*, apud Cassiod. *5.var.35.* Plura nunc non addo de Hispaniæ dotibus, quæ aliunde reperi possunt ex *veteri Orbis descript. cap.50.* ex Pacato *in Panegyr. Theod.* Huc magis facit, nauis Hispanæ Magister, cuius meminit Horat. *3.Carm.6.* Ad eundem nauium Hispanicarum Romanum commeatum respicit & Symmachus *lib 4 epist.59.* Apud Sidonium *Carm.5. v.49.* dicitur *Sardinia argentum, naues Hispania deferre*, sed propter *ναυπηγίαν* ipsam, & Sparti abundantiam: de quo ad *veterem Orbis descriptionem.* ¶ Igitur Constantinus M. *hâc leg.* & *d.l.8.* Hispanicas naues vacuas domum redire, neque angariari in reditu vult, vt ita faciliùs, citiùs mox redire possint cum nouis speciebus. Porrò securitas hæc nominatim nauicularis & nauibus quæ species fiscales subuexerint, indulgetur. *Quæ*, inquit, *onus DVNTAXAT fiscale subuexerit.* Vnde apparet, angariari iure potuisse naues, quæ ex Hispania non publicas non fiscales species subuexissent, verùm priuatas tantùm & voluptatibus deseruientes species: veluti inter alia, equos: scilicet ad editiones & ludus Prætorios, Quæstorius priuatorum, equi ex Hispaniâ petebantur (vtpote diuite equini pecoris,) quod testatur Symmachus *lib.4. epist.60.61.64. lib.7.epist 105.106.lib.9. ep.12.18.19 20.22.23.* & *lex 1. infr. de Equis curulibus.* Igitur hæ fortè naues angariari intra modum aliquem potuerunt.

---

v. * Idem A. ad Ablauium PF. P."

NAVICVLARIOS omnes, per Orbem terrarum, per omne æuum, ab omnibus oneribus & muneribus, (cuiuscumque fuerint loci vel Dignitatis,) securos, vacuos immunésque esse præcipimus: siue Decuriones sint, siue plebei, seu potioris alterius dignitatis, vt à Conlationibus & omnibus oblationibus liberati, integris patrimoniis nauicularium munus exerceant. ¶ *Naues* quoque eorum, (quantæcunque" fuerint,) ad aliud munus ipsis inuitis teneri non conuenit, ad quodcumque litus accesserint: Litorum custodibus, & vectigalium Præpositis," Exactoribus, Decurionibus, adque Rationalibus, & Iudicibus," sciturus, quòd qui hanc legem violauerit, capite punietur. Dat. XIV. Kalend. Octob. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustin.* Hinc transcripta à Valentiniano Iun. *lex 17. infr.*
" *Ablauio* huic PP. hoc ipso Anno inscribitur *lex 6. infr. de Episcopis*: de eo plenè in *Indice.*
" quotcunque fuerint.

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE ipsorum Nauiculariorum est hæc prima plenissimáque omnium Constantini M. constitutio (ad quam pertinet eiusdem *lex 7.*) ex quâ repetita & transcripta posteà à Valentiniano Iun. *lex 17. infr.* Cui additur & alterum caput de NAVIBVS ipsis non angariandis: de quo iam fuit eiusdem Constantini constitutio *lex superior 4.* vbi vid. quæ dixi: nisi quòd illa specialiter ad *Hispaniæ* Nauicularios pertinet, hæc ad naues & Nauicularios per totum orbem terrarum, & ad quodcumque litus accesserint, sunt & de eodem *lex 8. & 9. infr.* De priore igitur tantùm, tum deinde de sanctione *huius leg.* hîc videndum nobis erit.

¶ 1. Plenissimam igitur immunitatem omnibus Nauiculariis *hâc leg.* tribuit Constantinus M. Et primum quidem ab omnibus oneribus & muneribus: quod & ipsum posteà tribuit nominatim nauiculariis Orientis pro commoditate Vrbis Constantinopolitanæ *d.l 7.* sicut hæc ad vtilitatem Vrbis Romæ pertinet: & Valentinianus Iun. *d.l.17.* Et iam olim immunitas data Nauiculariis annonam Vrbis Romæ iuuantibus: De quo vid. *l.5 §.3.4.5.6.7.9. ff. de iure immunit.*

Secunda ampliatio est, cuiuscunque loci sint & dignitatis: *Loci* inquam; id est, siue Plebeij sint, siue Decuriones: vnde apparet, è Decurionibus etiam nonnullos Nauicularios fuisse: quod etiam ostendit *lex 14.16.19.25. infr. hoc tit.* & *l.149. supr. de Decurionib.* *Dignitatis* rursum, etsi Senatoriæ, etsi Equestris, quam postremam Constantinus omnibus Nauiculariis (posteà proculdubio) tribuit, vt docet *lex 16. infr.* etsi perfectissimatus, etsi honorarios codicillos impetrauerint *l.15. infr.* Igitur & à Senatoriis & Equestribus collationibus; item à collatione lustrali oblationibus eos immunes esse iubet *hâc leg.* Oblationibus, veluti auro oblatitio: de quo *l.5. & 9. & 14. supr. de Senator. &*

Gleb. collat. & auro oblat. Huc refetatur & oblatio votorum: item aurum eoronariom, de quo peculiares *tituli* extant *hoc Codice.* Hinc interim apparet, Nauicularium functionem non sempet fuisse noo modò infra dignitatem Curialem, (de quo fidem faciuot aliæ quoque *leges*,) sed ne quidem iofra Equestrem & Senatoriam: & sie etiam Senatores quosdam aliquando Nauicularios fuisse. Sanè idem Constantinus M. hoc ipso Anno 326. ante *hanc leg. l.4. infr. de infirm. his quæ sub Tyr.* testatur, Seoatores à Licinio Tyranno ad nauicularium munus deiectos: ad quorum deprecationem recensum eorum *eâ leg.* Seoatori Romano tribuit. Qusre tetenti quidam Senatores in nauiculario munere, vt ex *d. l.4.* & ex *hac* discimus: sic tamen vt Senatoriis fuoctiooibus liberos esse vellet Constantinus. Alioquin & de more, qui de Nauiculariorum bonis quid possiderent, pro ratâ bonorum ad Nauicularîam fuoctionem tenebaotur: de quo v. *Paratitlon.*

¶ 11. Sanctione *huius leg.* continentor personæ, quæ Nauicularios concutere poterant, & verò fermè concutiebant, vel ad collationes & munera eos vocando, vel naues eorum angariando: quem ipsum personarum recensum habes & *l.17. infr.* vid. *Iudices*, id est, Rectores Prouinciarum, *Rationales*, qui rationibus Fisci præpositi, quósque collationum & oblationum cura manebat: *Decuriones*, ad quos spectabat munerum ciuilium distributio: *Exactores*, qui collationes exigebant: *Vectigalium Præpositi*, qui lustralem collationem & portorium exigebant: *Litorum custodes*, ἀκτωρωροί qui litoribus præsidebant, ad quorum officium inter alia pertinebat, ne quisquam commeantium iniuriam pateretur: de quo dixi *supr. tit. de litor. & itiner. custod.*

¶ Illud extrinsecus ad *hanc leg.* notetur, tertiam adhuc & quidem hoc ipso Anno 326. de Nauiculariis constitutionem à Constantino M. promulgatam, quæ extat *l.1. infr. de prædiis Nauicular.* & quartam; putà *l.1. Cod. Iust. de Heredib. Decurionib. Nauicular.* putà, vt si quis Nauicularius sine testamento & sine liberis vel defunctus esset, hæreditas eius non ad fiscum, sed ad Corpus Nauiculariorum ex quo fatali sorte subtractus, deferretur. Quæ *lex* vt obiter id obseruem, dicitur *PP.* vel potius data *Lastrona*, vbi reponendum *Latrona*, quæ Mysiæ inferioris seu secundæ vrbs erat, (ad *Latrum* fl.) eoius mentio & in *Itin. Peuting.* & in *Notitiâ Imperij*, vbi *Latris* vocatur: Constantinus certè huius Anni initio in Mysiâ inferiore extitit: de quo in *Chronico.* ¶ Ex his igitur tandem quatuor constitutionibus de Nauiculariis, apparet quàm enixè Constantius M. Nauiculariis, & nauiculariæ functioni, ad subuentionem annonæ Vrbis consuluerit hoc Ann. D. 326.

VI. * Idem A. ad Felicem......"

COMMODA" nobis visa est ea dispositio," quæ expressè nauicularios in hunc ordinem formauit, vt non promiscuè, sed per vicissitudines ritè feruatas, iuges cursus" agnoscerent, & exiguos" implerent: quò ita leuamentis alternantis auxilij cunctorum fortunæ, & tenuioribus" tum potissimum confirment, * nec necessitas fieret aliquos semper" longiora lustrare, ac plerisque obnoxios casibus fieri. Quod ne vlteriùs possit accidere, labor omnibus par & iustus adiunctus sit," & subsidia" pari ratione deferantur, nec tenuiores in querelas infructuosæ conplorationis" incurrant PP. VII. Id. Septemb. Karthagine" Optato & Paulino COSS. [334.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Parùm verò abest, quia *huic legi* iungenda videtur *lex 1. supr. de excus. Artific.* nam & eidem *Felici* eodem Anno inscribitur, imò eodem mense, fortè & die, emendato die alterutrubi.

"*PP.* quod disertè præfert Anno prox 335. *lex 21. supr. de Decurionib* & Anno ab hinc altero 336. *lex 5. infr. de Iudæis*: *lex 1. infr. ne Christ. mancip.* Et quidem Italiæ, in quâ Præfecturâ Africa fuit: inde enim huius *legis* subscriptio præfert eam *PP. Karthagine*, pariter vt eandem subscriptionem præferunt *d. lex 1. supr. de excus. Artificum*: & *d. l. 5. de Iudæis*, & *d. l. 1. ne Christ. mancip.* Et apertè in *d. l. 21. supr. de Decurion.* mentio fit *Afrorum Curialium*: & in *d. l. 1. de excus. Artif. Prouinciarum Africanarum.*

"æqua, moderata, vt par & iusta, & pari ratione, *f. leg.* cæterum *Commodi* vox hæc propria vid. *Gloss. Commodus* εὐμμετρής.

"*Dispositionis* vox hâc iore propria vid. *Gloss.* Porrò intelligit Constantinus dispositionem Felicis PP.

"*Cursus*, & *Currere*, de nauigantibus, & nauibus. Virgil. 3. *Æneid.*

——— Vastúmque canâ trabe currimus æquor.

& 4 *Æneid.*

——— Armari Classem cursúmque parari.

Vbi Seruius interpretatur *nauigationem*: Et alibi: *Ni teneant cursus.* Statius *Syluar.* 3.

Quos tibi currenti praceps ferat Adria mores.

Horatius quoque dixit:

——— Currit mercator ad Indos.

Propertius ——————— *Miraris currere lintres.*

Ipsæ naues *currus*: Catullus de nuptiis Pelei:

Ipsa leuis fecit volitantem flamine currum.

& cursus nauium; vid. *Gell.* 10. c. 26. apud Euripidem *Medea*, ναυτίλων ὄχων Æschylus in Prometheo, ναυτίλων ὀχήματα dictæ & naues *ambulare*, Catoni, *de re rust.* c. 1. itaque & *pedes* pro remis nauibus tributi.

"an *exagogas?* de quo mox.

"*vel & tenuiorum potissimum confirmentur.* Quod Cujaciana *Editio iam* indicauit.

"iugibus cursibus, *supr.*

"pro *adiungatur*, iniungatur.

"*subsidia*, pro speciebus fiscalibus & annonario commeatu ad vsum publicum. Quo sensu non semel apud Symmachum.

"*Conploratio*, pro deploratione, querela: Lactantius *lib. 7. c. 19. Commotus igitur Deus & periculo ancipiti, & miseranda conploratione iustorum, mittet protinus liberatorem.*

"Hæc subscriptio ostendit *hanc l.* ad Nauicularios *Africæ* pertinere: & Felicis, cui *hæc lex* inscribitur, dispositioni Africam suppositam fuisse.

COMMEN

COMMENTARIVS.

De Vicissitvdine subuectionis & commeandi inter Nauicularios seruanda est hæc Constantini M. constitutio. Nempe cùm querelæ exortæ fuissent à parte Nauiculariorum, & potissimùm à parte tenuiorum, quod *promiscuè*, seu identidē iuges cursus agnoscere, & longiora semper lustrare cogerentur, plerisque casibus obnoxij, interea dum alij Nauicularij, conniuentiâ Iudicum, domi residerent. Felix PP. vt videtur, huic rei opitulatum fuerat, suâ *dispositione* seu ordinatione: quâ iam hunc Ordinem constituit, vt per vicissitudines iustas Nauicularij cursus agnoscerent, labórque omnibus par & iustus *iniungeretur*, atque adeò *subsidia*, id est, species fiscales, *pari* & æquabili ratione ab his deferrentur: vt ita (quod eleganter hic dicitur) *leuamentis alternantis auxilij cunctorum fortuna, & tenuiorum potissimùm confirmarentur*. Hanc dispositionem Constantinus M. hâc constitutione suâ confirmat, ceu *commodam*, id est æquam, æquabilem, iustam, moderatam. Quæ eadem in omnibus aliis Corporibus publico operam nauantibus obtinet, & obtinere debet.

¶ Cæterùm pertinet *hæc lex* nominatim ad Nauicularios Africanos, vt ex subscriptione eius liquet, *PP. Karthagine*, qui scilicet *subsidia* deferebant, id est, species fiscales in vsus publicos siue Vrbis Romæ, cui aliàs destinata Africæ subsidia: siue vrbis Constantinopolitanæ, quò *hæc lex* spectare mihi videtur (pariter vt apertè spectat *lex 7. prox.* hoc ipso Anno data:) non tantùm ex ipsâ temporum ratione: Hoc enim tempus est, quò Constantinopolis assurgebat, verùm ex his *huius leg.* verbis, *nec necessitas fieret aliquos semper LONGIORA lustrare*: vix enim ex Africâ commeatus ad Vrbem Romam longioribus connumerabatur. Neque dubium est, etsi Africa propriè Romæ adfectata à Constantino fuerit, vt Alexandria Constantinopoli, nihilominus extra ordinem sæpè vices mutatas. ¶ Fuit autem tempus, cùm in his verbis, *& exiguos implerent*, tentabam *exagogas*, vel *exagogios*, (vt *hydragia* Varroni apud Nonium, & *paragogia* minusculi ductus *l. 10. Cod. Iust. de aqua ductu*:) id est euectiones, vt vocantur *l. 6. infr. de prædiis Nauicular.* subuectionem, *l. 2. infr. de Nauib. non excus.* quomodo Eunapius *Ædesio p. 41.* in eadem re ἀναγωγὴν φέρω dixit (quem alioquin locum Interpres non cepit:) Ita apud Strabonem *lib. 17.* Alexandriæ vectigal ἐξαγωγικὸν pro exportandis mercibus: quod ipsum ἐξαγώγιον vocat Iustinianus *edicto de Alexandrinis 13.* Sanè in re Nauicularia Græcæ voces plures vsurpatæ: veluti Stolus *l. 7. infr. hoc tit.* Cataplus, etiam apud *Martialem*: Hæresis naualis, *l. 9. 10. infr. de prædiis Nauicular.* hæresiatæ, *l. 14 infr. hoc tit.* Embola, Embolicæ species, de quibus omnibus ad *l. 1. infr. de can. frum. V. R.* Certè ita quoque Plautus 3. Rud. 2. *Si speras, eam euenturam EXAGOGAM Capuam saluam & sospitem.* Verùm nihil temerè hîc mutem. Elegans hic antithesis inter *iuges cursus*, & *exiguos*: hoc sensu, vt vniuersi Nauicularij dicantur iuges cursus agnoscere, singuli verò *exiguos implere*; videlicet dum non promiscuè, sed per vicissitudines ritè seruatas sese mutuò subleuant, leuamentis alternantis auxilij.

VII. * Idem A. Nauiculariis Orientis.''

Pro commoditate Vrbis,'' quam æterno'' nomine, iubente'' Deo, donauimus, hæc vobis Priuilegia credidimus deferenda, Vt nauicularij omnes à ciuilibus muneribus & oneribus & obsequiis habeantur immunes: ¶ Et ne honores quidem ci''cos, ex quibus aliquod incommodum sentiant, subire cogantur. ¶ Ab administr. ione etiam Tutelæ, siue legitimæ, siue eius quam Magistratus, aut Prouinciæ Rectores iniungunt, habeantur immunes. ¶ Et vacatione legis Iuliæ & Papiæ potiantur, vt etiam nullis interuenientibus lucris,'' & viri ex testamento vxorum solidum capiant, & ad vxores integra voluntas perueniat maritorum. ¶ De proprietate etiam, vel hæreditate, vel qualibet alia ciuili causâ pulsati, ne ex Rescripto quidem nostro, ad extraordinarium iudicium euocentur, sed agentibus, in suo foro respondeant. ¶ Et, ad exemplum Alexandrini stoli,'' quaternas in frumento centesimas consequantur. ¶ Ac præterea per singula millia singulos solidos: Vt his omnibus animati, & nihil penè de suis facultatibus expendentes, curâ suâ frequentent maritimos commeatus. Acc. Kalend. Decemb. Optato & Paulino coss. [334]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

'' An Orientis Diœcesis intelligitur: cuius Prouinciæ 10 in veteri Prouinciarum *Indice Schonhouiano*, 15 in Notitiâ Imperij posteà memorantur? An *Orientale* Imperium? Illud verum, vt apparet ex *f. legu.* Interim ad eosdem pertinet *lex 14.* & *lex 32. infr.*

'' Constantinopolitanæ.

' *Æterna* vrbs, æterno nomine donata: vid. *Gloss.*

'' De hoc mox dicam: An *lubente*?

'' *vel liberis*: de quo mox.

'' Στόλος cùm in commune sit commeatus, profectio, iter, copiæ: attamen de naualibus copiis & classe nauali propriè vsurpatur: Hesychius στόλος πλοῦς, πλοῖα πολλά, καὶ ὁ τῶν νεῶν ἔμβολος λέγεται τὸ εἰς ἓν συνηγμένον. Apud eundem φύλαρχος ὁ τοῦ στόλου ἄρχων, ὁ ναύαρχος. Aliàs cum epitheto ναυτικὸς, vel νηῶν στόλος, vel πορθμικός. In Veteri *Inscriptione* Romæ, *p. 114. n. 4* ὑπὲρ σωτηρίας καὶ διαμονῆς τοῦ Κυρίου αὐτοκράτορος [Κομμόδου Σεβαστοῦ] οἱ ναύκληροι τοῦ πορευτικοῦ Ἀλεξανδρίνου στόλου. Meminit quoque Suidas in v. σιτικοῦ, σιταγωγοῦ στόλου. Ergo *stolus* est hic *maritimus commeatus*, vt fine *l.* vocatur.

COMMEN

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA, Immunitates, Commoda varia Nauiculariis Orientis, defert hâc conſtitutione Conſtantinus M. quò hiſ omnibus animati, maritimos commeatus frequentent: Anno D. 334. Idque omne pro commoditate Vrbis Conſtantinopolitanæ, à ſe recenter excitatæ & dedicatæ ante quadriennium fermè. Quæ priuilegia, &c: antequam exequimus, de quibuſdam priùs videndum eſt. ¶ Primùm inſcribitur hæc lex, *Nauiculariis Orientis*: ad quos pertinet quoque *lex* 14. *infr.* & *lex* 32. *infr.* atque adeò Orientis Nauicularij priuilegiis eâ comprehenſis animantur, ad frequentandos commeatus maritimos, copiiſque neceſſariis replendam Vrbem Conſtantinopolitanam: & quidem in nonnullis, exemplo Nauiculariorum Alexandrinorum, de quibus mox: *Orientis*, id eſt, Diœceſeos Orientalis: cuius ſub Theodoſio M. decem Prouincias enumerat Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 20. 21. 22. 23. & in his Syriam, Palæſtinam, imò & Arabiam: vt & Auctor vetus *notitia*, *Prouinciam*: qui tamen in numero conſentiens, Arabiam omittit, & eius loco, Soſanem ponit. At poſteà *Notitia Imperij* ſub Theodoſio Iuniore quindecim Prouincias Orientis recenſet: nempe quia Phœnice, Cilicia, Syria, poſt Theodoſium M. ſingulæ in duas diuiſæ, imò & Palæſtina in tres, ſic vt quinque iam Prouinciæ additæ fuerint. Quem proceſſum qui minùs hactenùs attendunt, Veteri iſti *Prouinciarum Notitiæ* fidem derogant, eiúſque oſcitantiam arguunt: cuius tamen fides etiam ab Ammiano hâc parte fermè ſuſſulcitur.

¶ Secundò obſeruandum valdè, quod ait Conſtantinus M. ſe Vrbem Conſtantinopolitanam æterno nomine, IVBENTE DEO, donaſſe: Quibus verbis non illud indicatur, dicatam à ſe Conſtantinopolim Deo, quod alioquin teſtatur Auctor *Vitæ Conſtantini*, *lib.* 3. *cap* 47. (quod vtique veriùs, quàm quod Nicephorus longo poſt interuallo ſcripſit *lib.* 8. *cap.* 26. eam Dei Genitrici Mariæ conſecratam: Nam & S. Auguſtinus ſæpè teſtatur, nonniſi Deo dedicari conſueuiſſe à Chriſtianis Templa ſeu Eccleſias, *de Ciuitate Dei*, *lib.* 22. *cap.* 10. & aliis locis) verùm ex mandato Dei. Quid igitur Soxomenus ſub Theodoſio Iun. centum ferè poſt annis ſcribit, *lib.* 2. *cap.* 2. Conſtantinum M. ad Byzantium ædificandum animum addixiſſe ex ἐπιτροπῆς τοῦ Θεοῦ & προθέσει τοῦ Θεοῦ λόγου, cum antea locum propè Ilium exædificare cœpiſſet, de quo priore cœpto eius vid. & Zoſimum *lib.* 2. quanquam & de primo illo rectè accipiatur: ſic enim & ſacratiſſimi nominis vrbs vocatur, *l. vnic. infr. de honorat. vehiculis*: Æternum ita nomen ſuum Conſtantinus dixerit: quomodo Theodoſius poſtea *d. l. vnic.* ſacratiſſimum nomen. Alias inſuper viſiones & miracula ad eundem finem, longo pòſt interuallo memorant Zonaras *Annal. tom.* 3. Glycas *lib.* 4. Beda *de locis Sanctis*, *cap. vltim.* Cedrenus *Anno* 18. *Conſtantini.* Memorantur & alia *in actis Syluestri*, quæ omnia impoſturæ arguit rectè Baronius *Anno* 314. *n.* 141. Imò & Philoſtorgius *lib.* 2. *cap.* 9. & ex eo Nicephorus *lib.* 8. *cap.* 4. ſuauem hiſtoriam memorat circa deſignandum Vrbis Conſtantinopolitanæ ambitum, vi aliquâ diuinâ ducente, ὡς δυνάμεως αὐτῷ τῆς ἱερᾶς προηγουμένης, τοῦ πραττομένου διδάσκαλος. Cæterоquin *iubente Deo*, id eſt, volente ita Deo, dixit: quomodo Optatus Mileuitanus *lib.* 1. *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt*, *IVBENTE DEO*, *indulgentiam mittente Maxentio Chriſtianis libertas eſt reſtituta.* Hîc ſanè, Conſtantinus ipſe apertè profitetur ſe, *Deo iubente* (ſeu ex iuſſu diuino) *æterno nomine Conſtantinopolim donaſſe.* Nam quod Iuſtinianus ait *l.* 1. *§ ſed etſi quæ* 10. *Cod. de veteri iure enucl.* Conſtantinopolim *melioribus auguriis* conditam, futuræ fortè magis felicitatis ſponſionem continet, quàm vt ex Dei iuſſu eam conditam indicet. Ait autem Conſtantinus ſe eam æterno nomine donaſſe. An quod *Conſtantinopolim* de ſuo nomine vocari voluerit? An quod *nouam Romam* dici voluerit? An quod æternum nomen, id eſt, famam ei donauerit? Iſtud prætulerit quis.

¶ Tertiò obſeruandum Conſtantini M. inſtitutum *hâc leg.* quo Vrbis Conſtantinopolitanæ *commoditati* proſpectum iuit, prouocatis nempe Nauiculariis per varia priuilegia & commoda propoſita, ad frequentandos maritimos commeatus, & ad ſubuehenda neceſſaria ad Vrbem Conſtantinopolitanam: de cuius aliàs inſtitutis ad eundem finem, ad augendam inquam Vrbem illam, fidem faciunt aliæ plures conſtitutiones *hoc Codice*: fidem facit Zoſimus *lib.* 2. faciunt Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptores, & Hieronymus *Chronico.*

Sanè fidem facit maximè, quòd & Alexandrinum ſtolum, & Nauicularios Orientis ad ſubuehendam ad eam vrbem annonam deinceps deſtinauerit: quod vtrumque ex *hâc leg.* diſcere licet, quod Quartò obſeruandum venit. Nempe cùm antea & Africana & Alexandrina claſſis Vrbi Romæ deſtinata eſſet: de quâ poſtrema videnda Acta Apoſtolorum *cap.* 18. Sueton. *Octauio*, *cap* 99. Victor *in Octauio*: Strabo *lib. vltim.* Martialis, *epiſt*... Tacitus *lib.* 12. *Annal.* Seneca *epiſt.* 78. Plinius *Panegyrico*: Lampridius *Commodo*: Alij. Poſteaquàm ad Conſtantinopolim animum adiecit Conſtantinus, iam diuiſæ hæ claſſes, ſic vt Africana regulariter cederet Vrbi Romæ: Alexandrinus ſtolus, & Nauicularij Orientis, Vrbi Conſtantinopolitanæ. Eunapius *Ædiſio*, *p.* 38. 41. Ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους, Ἀθηναίοις παρεῖχε τὴν σιτοπομπίαν, καὶ πλῆθος ἦν τὸ ἐκεῖθεν ἀγόμενον· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ ὁ ἀπ' Αἰγύπτου πλοῦς τῶν ὁλκάδων, οὔτε τὸ ἐξ Ἀσίας ἁπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου, κατ' ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος ταῖς ἄλλαις χηρώσας πόλεσιν ἀνθρώπων, εἰς τὸ Βυζάντιον μετῴκισεν. Themiſtius *orat.* 13. quæ habita Anno Dom. 351. de Conſtantinopoli agens, *p.* 291. 292. καὶ ἔρχεται αὐτῷ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦτο πάντα ὅσα ἐν πάσῃ γῇ ἀναθήματα, καὶ ἀπάρχονται μὲν τοῦ Νείλου Αἰγύπτιοι τῷ βασιλεῖ ὁπόσα ἔτη, ἀπάρχονται δὲ Σύροι τε καὶ Ἀσσύριοι, καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς· αἱ δὲ ἀπαρχαὶ οἷον πηγαὶ γίνονται εὐδαιμονίας, καὶ ὅ, τι ἂν ἡ φύσις ἄριστον τίκτῃ, καὶ ὅ, τι ἂν ἡ φύσις ἐν τῷ χρόνῳ τέχνη δημιουργήσῃ, συμφέρεται ἄλλοθεν ἄλλο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο, καὶ συναγείρεται. Notum etiam Athanaſio per calumniam id obiectum, quod Ægyptiacum omne frumentum ſupprimere ſtatuiſſet. Vetus quoque *Orbis* Deſcriptor ſub Conſtantio *Imp.* de Ægypto agens, *Et aliis Prouinciis vtilis eſt: Conſtantinopolis enim Thracia ab eâ quamplurimè paſcitur, ſimiliter & Orientalis partes maxime*, &c. Quomodo Itimerius Sophiſta, apud Photium de Karthagine πόλις Ἰταλίας ὅλην τοῖς ἑαυτῆς κάλλεσι βιάσασα. Tandem Claudiani locus inſignis *de bello Gildonico*, vbi Romam ſic inducit loquentem.

Tot

Tot mihi pro meritis LIBYAM, NILVMQVE *dedère,*
Vt dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus æstiuis alerent, geminéque vicissim
Littore diuersi complerent horrea venti.
Stabat certa salus, MEMPHIS si fortè negasset
Pensabam PHARIVM, GÆTVLIS messibus annum:
Frugiferas certare rates, latéque videbam
PVNICA NILIACIS *concurrere carbasa velis.*
Cùm subitò PAR ROMA MIHI, *diuisáque sumpsit*
Æquales AVRORA *togas,* ÆGYPTIA *rura*
In partem cessêre NOVAM: *spes vnica nobis*
Restabat LIBYÆ: *quæ vix agréque ferebat*
Solo ducta Noto; nunquam secura futuri:
Semper inops, ventique fidem poscebat, & anni.

Et post:

Nunc quid agam? Libyam Gildo tenet: ALTERA, NILVM.

Vbi par Roma, item Altera est Constantinopolis, quæ noua Roma. Ergo & Orientis & Alexandrinæ classis destinata Vrbi Constantinopolitanæ: Atque hæ sunt Classes Vrbis Constantinopolitanæ, quæ memorantur *l.21. supr. de diu. off.* Nisi quod extra ordinem quandoque in magno defectu Romæ, à Classi Alexandrinâ subsidium petitum. Quod testatur Symmachus *lib.10. epist.22.* & 50. licet viceuersà Africana aliquando extra ordinem Constantinopoli subsidio fuit, vt docet *lex 2. infr. de naufragiis.* Porrò gratuita quædam pars huius Annonæ Alexandrinæ Constantinopoli data: de quo *infr. lib.14.* fusè, & Sozom. *lib.3. cap.6.*

§ Iam de Priuilegiis & commodis Nauiculariis Orientis propositis, annonæ Vrbis Constantinopolitanæ seruientibus, *hâc leg.* videndum est, quæ septem sunt, & quidem tres immunitates sunt ab Oneribus & Honoribus. Immunitas ab omnibus muneribus & oneribus, & obsequiis, de quâ immunitate fuit quoque iam eiusdem Constantini M. constitutio *l.5. supr.* erit Valentiniani Iunioris *lex* 17. Verùm vtraque non ad Vrbem Constantinopolitanam pertinet, verùm ad Vrbem Romam potius, quæ quidem Nauiculariorum annonæ Vrbis Romæ seruientium immunitas iam olim fuit, vide *l.5. ff. de iure immun.* §.3.4.5.7.9. Verùm *hâc leg.* Constantinus olim in Vrbe Româ constitutam immunitatem ad Constantinopolim producit.

2. § Immunitas ab honoribus ciuicis, seu municipalibus, ex quibus aliquod incommodum sentiant, id est, sumptuosis, onerosis: vt erant.

§ 3. Excusatio à *Tutelâ*: Quod quidem priuilegium specialiter nisi daretur, immunitate generali munerum ciuicorum non comprehenderetur: vt docet *lex, spadonem 15. §.qui accepit, ff. de excusat.* Ideò nominatim *hâc leg.* datur, vt cæteroquin vrbicæ annonæ seruientium immunitates pleniores sunt. Sanè, Domini nauium non habebant inter cætera priuilegia, quæ nauim habentibus dabantur, vt à tutelis vacarent, *l.17. § pen. ff. de excusat.* Sed habent ea *hâc leg.* Nauicularij, (& quidem Orientis:) qui scilicet ipsi frequentabant commeatus maritimos: sicut & Nauicularij Vrbi Romæ seruientes *l. pen. Cod. de excusat. tut.* Ergo multum interest inter nudum nauim habentem, & inter nauicularium nauigationem exercentem. Porrò excusationem Nauiculariis Orientis dat Constantinus siue à legitimâ, siue à datiuâ tutelâ. An ergo, inquies, non dat à testamentaria? Imò: nam & testamentaria sub *legitima* appellatione venit: sicut in definitione tutelæ quæ tutela dicitur *iure ciuili permissa*, testamentariam includit & indicat, vt ostendit *lex 1. ff. de test. tut.* & *§. permissum, Inst. de tutelis:* descendit enim testamentaria ex *lege*, & verbis *legis XII. Tabul.* paterfamiliar vti, &c. vt docet *d.l.1.* & *l.20. eod. tit.* & Vlp. *fragm t.11.§.17.* Ab hac immunitate excepti posteà ab Honorio *d. l. pen. Cod. de excusat. tut.* minores sui ordinis: quam tutelam Nauicularij amplecti tenentur.

§ 4. Quartum priuilegium est immunitas *legis Iuliæ & Papiæ decimariæ*: scilicet ex *L.Iul. & Papiâ*, coniux ex supremâ coniugis voluntate solidum capere non poterat, sed decimas tantùm certis casibus, nisi interuenientibus liberis, id est, nisi liberos communes haberent: de quâ *leg.* plenè dixi *in l. Iuliâ & Papiâ*: eius meminit quoque *lex 5. supr. de iure liberorum*, eodémque pertinet *lex 3. supr. de inoff. dotib.* Verùm eius *legis* immunitas datum *hac leg.* Nauiculariis Orientis: pariter vt iam olim datæ à Claudio Imp. Naues mercaturæ causa fabricantibus vacatio *legis Papiæ Poppeæ*, teste Suetonio in *Claudio*, c.18. 19. Sanè huius nominatim capitis, *Legis* inquam *decimariæ* immunitas Nauiculariis Orientis datur iustissimâ ratione, vtpote frequentantibus maritimos commeatus, quibus ideò nil imputari potest si liberos non suscipiant, vtpote quorum vita salo iactatur, neque domi consistant. Tandem sublata *hæc lex Iulia Papia decimaria* partim in sp. saltem *l.134. supr. de Decurionib.* in totum à Theodosio Iun. per Orientem *d. l.5.* (ex quâ *l.2.* desumpta *lex 2. Cod. Inst. de iure liber.* cuius etiam *legis* 2. meminit *lex vltim. supr de legit. heredit.*) & *l.3. supr. de iure liber.* At non & ab Honorio per Occidentem, vt docet *lex vlt. supr. de iure liber.* posterius enim id factum.

§ 5. *Quintum* priuilegium est, Fori, vt ne Nauicularij Orientis ad extraordinarium iudicium seu forum euocari etiam ex rescripto Principis possint, verùm vt agentibus, in suo foro (nempe vti consistunt) respondeant. Scilicet rescripto Principis, petente aliquo ex litigatoribus, quandoque iustâ de causâ ad extraordinarium Iudicem lis trahebatur: de quo est *lex 5. supr. de off. Iudicum omnium:* (quæ hoc ipso Anno 334. data est) *lex 9. supr. de iurisdict. l.4. 5. de denunc. vel edit. rescripti: l.1. supr. de dilat.* (seu *lex 2. Cod. eod*) quibus addatur & Paulus 5. *sent.* §.1. At enim Constantinus M. pro priuilegio, Nauiculariis Orientis id tribuit, vt ne ad extraordinarium Iudicium suum extra forum suum, conuenti etiam rescripto, trahi possint: Quomodo & Sacerdotibus, & Curialibus id priuilegium datum, ne vltra terminos propriæ ciuitatis iubeantur sui exhibere præsentiam: *l.60. supr. de Decurionib.* imò quomodo idem Constantinus M. hoc ipso Anno 334. pupillis, viduabus, morbo fatigatis & debilibus simile priuilegium dedit, vt ne rescripto Principis, ad Comitatum Principis ex foro suo extrahi possent: *d.l.1. supr. de off. Iudic. omn.* seu *l.vnic. Cod. Iustin. quando Imperator*: cuius postremi rationem hanc reddebant Græci, quod inhumanum esset huiusmodi personas ἐνοχλεῖσθαι ταῖς ὁδοῖς, id est, *vexari & fatigari itineribus*. quò pertinet & quod dicitur *l. vlt. infr. de Episcopali iud.* Quæ ipsa ratio huic Nauiculariorum priuilegio substernenda est, vltimo fine adhuc addito, ne alioquin annonæ vrbicæ detrimentum capiat. Porrò priuilegium

iſtud ad cauſas ciuiles coarctatur. In criminalibus igitur Nauicularius ad extraordinarium Iudicem trahi potuit.

¶ 6. Sextum commodum eſt *Epimetri* quod Nauiculariis Orientis defert *hâc leg.* Conſtantinus M. ſcilicet vt quaternas Centeſimas in frumento conſequantur: Nempe Epimetri loco & pro diametris, id eſt, pro intertrimento frumenti, quod ex Oriente Conſtantinopolim ſubuehitur, *pour la deſcale, pour le deſchet*: ſcilicet circa frumentum publicum ſuſceptum verſantibus, pro diametro (quod neceſſariò incurritur, antequam id tradatur vel perferatur) aliquid dabatur, vt diſpendium iſtud ſarciretur ad exemplum Nauiculariorum Alexandrini Stoli, vt docet *hac lex*, *& lex 1. infr. de frum. Alex.* nauiculariis Orientis, de quo eſt *hec lex*: Nauiculariis Africanis, de quo eſt *lex 36. 38. infr. hoc tit. & lex 3. & 5. infr. de naufragiis* (ac proinde, in vniuerſum de huiuſmodi Centeſimarum Nauiculariis tributarum Epimetro, ſunt *hoc Codice*, *ſex leges*:) pariter vt aliis ſuſceptoribus ſpecierum quæ huiuſmodi intertrimento obnoxiæ ſunt, aliquid Epimetri loco dabatur: putà Suariis, de quo eſt *l. 4. infr. de Suariis, & ſuſceptorib.* & aliis *l. 3. 14. 15. 21. ſupr. de ſuſceptorib.* etiam redituum domus Principis, *l. 11. ſup. de iure fiſci*: (vt proinde vndecim conſtitutiones *hoc Codice* de his Epimetris in vniuerſum occurrant.) Modus porrò Epimetri huius varius fuit, pro itinere ſcilicet & longinquitate itineris, vt docet *lex 21. ſupr. de ſuſcept.* Alexandrino ſanè ſtolo, ſeu Nauiculariis Alexandrinis datæ quaternæ Centeſimæ, id eſt, quatuor libræ in Centum libras frumenti: Quod ipſum Nauiculariis Orientis à Conſtantino *hâc leg.* tribuitur: cum tamen Africanis Centeſimæ tantùm datæ fuerint, *l. 36. & l. 38. infr. hoc tit.* pariter vt ſuſceptoribus annonæ Alexandrinæ, *l. 3. ſupr. de ſuſceptorib.* & aliis ſuſceptoribus aridorum fructuum, *d. l. 14. 15. ſupr. de ſuſcept.* vel etiam Quinquageſimæ, aut Quadrageſimæ, *d. l. 21. ſupr. de ſuſcept.*

¶ 7. Poſtremum commodum eſt *Salarij*, ſuperiori proximum; quòd Nauiculariis Orientis per ſingula milia frumenti quæ Conſtantinopolim ſubueherent, (ex Alexandrinæ videlicet ciuitatis conditis, vt docet *lex 32. infr.*) ſingulos ſolidos præberi iubet. Quod nullis aliis Nauiculariis præbitum reperio. Quod tamen poſteà tranſlatum videtur ad Alexandrinos & Carpathios, *l. 32. infr.* Et ſanè tum ex *principio*, tum ex *fine legis* colligitur ſatis, inſtituto vt exiſtimo nunc primum à Cõſtantino in Oriente nouo, huic corpori Nauiculariorum ad annonam Vrbis Conſtantinopolitanæ, ita illum prouidere voluiſſe, quò videlicet priuilegiis animarentur; atque inter cætera eo, quod nihil penè de ſuis facultatibus expendere cogerentur. Tandem ex his colligitur, pro commoditate Vrbis Conſtantinopolitanæ, Conſtantinum & nouum in Oriente Nauiculariorum Corpus conſtituiſſe, & priuilegiis commodiſque omnibus ornatum & auctum iuiſſe, quæ Africanis, quæ Alexandrinis iamdudum competebant: imò etiam in nonnullis, maioribus.

VIII. * Idem A. ad Seuerum.''

NAVICVLARIOS Hiſpaniarum, neque ad extraordinaria'' teneri officia, neque alicubi retentos moras ſuſtinere oportet, ſed Relatorias traditarum ſpecierum intra decem dies à Suſceptoribus percipere. ¶ Cúmque ad aliquas Inſulas, Portus,'' Litora, Stationes'' acceſſerint, oſtenſis Relatoriis nullam prorſus inquietudinem ſuſtinere. Dat. XIV. Kalend. Iun. Nepotiano & Facundo COSS. [336.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Concordat verò *huic* gemina-germana eiuſdem Conſtantini *lex 4. ſuprà*, & altera *lex 5. ſupr.*

''*Seuerum* hunc Magiſtratum Hiſpaniarum fuiſſe ſatis vel ex *ipſâ leg.* colligi poſſet: Sed enim eum *Comitem Hiſpaniarum* fuiſſe expreſſè docent trium aliarum conſtitutionum Inſcriptiones *hoc Codice*: putà *l. 2. ſupr. de fide teſt. l. 5. ſupr. de donat. l. 3. ſupr. de maternis bonis.*

''Extraordinaria officia *hic*: extraordinarium onus, *d. l. 4. ſupr.* vbi vide quæ dixi: aliud munus, *l. 5. ſupr.*

''Hæc tria, *Portus, litora, ſtationes*, pariter ita coniunguntur *l. 2. ſupr. de itinere & itin. muniend.*

''*Stationes*, nauium ſcilicet.

COMMENTARIVS.

ANGARIARI naues & nauicularios Hiſpaniarum, nominatim eos qui ſpecies (fiſcales videlicet) ſubuexerint, vetat rurſum Conſtantinus M. *hâc leg.* pariter vt geminâ-germanâ *l. 4. ſup.* vbi plura dixi, & quidem etiam de Nauiculariis Hiſpaniarum. *Angariari*, inquam, (id eſt, ad aliud munus, vt dicitur *l. 5. ſup.* vbi vid. quæ notaui; ad extraordinarium onus ſeu officium) cogi: ſiue in ipſo loco, vbi ſpecies tradiderint, ſiue in reditu tranſeuntes in Inſulis, ſtationibus, litoribus, ad quæ acceſſerint. Quæ & ipſa ſententia eſt Conſtantini *tertiâ conſtit.* circa nauicularios omnes per Orbem terrarum, *l. 5. in fin. ſup.* eadémque eſt *l. 9 inf.* Denique *retineri* eos vetat, morámque iniici: quæ vtique de facili iniiciebatur, interea dum vel relatoriæ his non dantur, in loco ad quem ſpecies pertulerunt, vel exhibitæ in loco, per quem in reditu tranſeunt, non inſpiciuntur: *Relatoriæ*, ſunt apochæ, ſeu ſecuritates (vt vocantur *l. 21. & 26. infr. h. t.*) quæ nauiculariis dabantur, peracto officio perlatiſque ſpeciebus ab iis qui ſpecies ſuſceperãt ceu à ſuſceptoribus, vt vel *hac lex* ſatis oſtendit: quibus denique fides peracti à ſe officij fiebat, *d. l. 26.* & ſuſcepti oneris, (à ſuſceptore videlicet) *d. l. 21. Relatoriæ* ideò dictæ, quia eas pro delatis traditis ſpeciebus inuicem referebant, ſeu *reputabant*, quâ voce vtitur non ſemel *d. lex 21. & 26.* non vt quidam cenſent, quia his relatio fiebat traditarum ſpecierum. Igitur huiuſmodi Relatorias nauiculariis tradere iubentur ſuſceptores intra decem dies, neque vlteriorem

riorem motam his obiicere: Quæ temporalia decendij præscriptio notanda: Nempe spatium hoc decendij & ipsi fermè Nauicularij perlatis speciebus, domum redituri capiebant, ad reficiendam fortè nauem, & apparatum nauticum. Item ostensis istis Relatoriis, in reditu statim à Litorum. per quæ transibant custodibus dimitti iubentur, vt *hâc leg.* ita & *d.l.5.*

IX. * Impp. CONSTANTIVS A. & Iulianus Cæs. Olybrio P. V."

NVLLAM vim oportet Nauicularios" sustinere, delegatas" species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod" genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiri: decem auri librarum multa proponenda his, qui eos inquietare temptauerint. Dat." Kal. Iun. Rom." Constantio IX. & Iuliano Cæs. II. COSS. [357.]

NOTÆ.

* *L.1. Cod. Iust. eod. tit.*
"Romæ: Quanquam videtur hic reponendum *Orphiti P. V.* nomen: qui sanè hoc Anno P. V. fuit, vt docet Ammianus *lib.16.p.75.& l.2. supr. de Gladiatorib.* Olybrius enim demum sub Valentiniano P. V. fuit.
"Naucleros, *Cod. Iust.*
"De hac *delegandi* voce, vid. *Glossar.*
"aliud quod.
"vid. infr. in *Commentario.*

COMMENTARIVS.

ANGARIARI, CONCVTI naucularij à Constantio vetantur, species annonarias transferentes, vel iis translatis remeantes, in itu & reditu: *Angariari*(quod & ipsum iam tribus constitutionibus à Constantino M. vetitum *l.4.* vbi vid. quæ notaui, *5.8.supr.*) id enim est quod vult Constantius, cùm eos *nullam vim sustinere oportere* præcepit, *nec aliquod genus incommodi perpeti*, item *venientes & remeantes omni securitate potiri*: Item *concuti*; quod & ipsum prohibitum ab Honorio, *l.29.36.& 37. infr. hoc tit.* nempe variæ prædæ in hos sæpè agebantur à Iudicibus & Apparitoribus, vt docet *d. l.37.* vbi dicam. Igitur securam vndique ἀσυλίαν καὶ ἀσφάλειαν, nauicularia *hâc leg.* parat: sine onustas annonâ naues adducant, siue è portu soluant. Similiter & naues nauclerique merces transferentes à concussionibus, vindicantur, *l.vlt. sup. de literum & itin. cust.*

¶ Porrò pertinet hæc constitutio ad Annonam Vrbis Romæ, & Nauicularios ei seruientes, vt ostendit ipsa Inscriptio *legis*: inscribitur enim *Præfecto Vrbis*: tum subscriptio, dicitur enim hæc *lex*, *Data Romæ*: vbi hoc tempore Constantius agebat; quod præter Ammianum *lib.16.* Themistium *nat.13.* Symmachum *relat. ad Valentin.* Hieronymum *in Chronico*, Auctorem *Chron. Alex.* Consularia *Idaciana*, docet quoque subscriptio *legis 5. supr. de Numerariis*. Illud tantùm mirum, Datam hanc *Kalend. Iun. Romæ*: cùm tamen disertè Ammianus scribat Constantium 4. *Kalend. Iun.* inde digressum, trigesimo postquàm eò venerat die. ¶ *Pœna* obseruanda pecuniaria decem librarum auri: cuius loco capitalis placuit Constantino M. in sp. *l.5. supr.* Valentiniano Iun. cum proscriptione bonorum *l.17.*

X. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Ampelium Proc." Africæ.

NAVICVLARIOS Africanos, qui idonea publicis dispositionibus" ac necessitatibus ligna conuectant, priuilegiis concessis dudum, † rursùs augemus. Dat. III. Id. Mart." Hadrianop. diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex à Cod. Iustin*
"*Ampelius* (posteà P. V) Proconsul Africæ: Ammianus *lib.23.p.356. Post hunc, vrbem rexit Ampelius, cupidus ipse quibusque voluptatum. Antiochia genitus ex Magistro officiorum, ad Proconsulatum geminum, indéque multo postea ad Præfecturæ culmen euectus.* Meminit quoque Himerius Sophista apud *Photium n.165.* Ampelij Proconsulis, eiúsque filij.
"*Dispositionibus*, id est, prouisionibus: vid. *Glossar.* † à quo?
"*vg. Maij*: Neque enim adhuc Hadrianopoli mense Martio erat Valentinianus; verùm decurrente demum ad finem mense Aprilis, & mense Maio: vid *Consul. Theod.* Et certè hoc ipso die III. *Id. Mai*, datæ Hadrianopoli *lex 8 supr. de cohortal. l.58 supr de Decurion. l.9 supr. de exactionib.* quæ vltima data ad Dracontium Vicar. Africæ.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. constitutiones quatuor sequuntur *hoc tit.* de Nauiculariis, vt & sex aliæ *prox titulo*, *de prædiis Nauiculariorum*, & vndecima, *l.2. infr. de naufragiis*: Quæ Valentiniani studium arguunt, consulendi annonæ vrbicæ, pari instituto quo *de Pistoribus* multa constituit: de quo, *tit. de Pistorib. infr.* PRIVILEGIA Nauiculariis Africanis, qui ligna nominatim ad necessitates vt puta Vrbis Romæ conuectabant, dudum concessa, rursum confirmat *hâc leg.* Valentinianus Senior. A. D.364. initio Principatus sui. Quâ parte de tribus videndum est.

¶ Primò obseruandum, ex Nauiculariis, (& quidem Africanis,) quosdam lignorum conuectioni ad necessitates Vrbis Romæ obnoxius fuisse: Quod etiam ostendit altera eiusdem Valentiniani constitutio (sexennio fermè post lata,) putà *lex 13. infr. hoc tit.* ex quâ & illud apparet, ad lauacrorum, seu Thermarum necessitatem hæc ligna subuecta. Id ipsum etiam ostendit Symmachus *lib. 10. epist. 58.* vbi agens de mancipibus Salinarum, qui & ipsi lignorum functioni obnoxij erant (de quibus *suo titulo, infr. de mancipibus Thermarum:*) ad paucos redactis inter cætera, *Vrgente*, inquit, *defectu, Nauicularios equè lignorum obnoxios functioni, ad parem sollicitudinem vocare cœperunt, vt vtriusque Corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret. At illi nonnullos de turmalibus suis tradere maluerunt, quàm in societatem tanti oneris conuenire. Itaque factum est, vt iisdem volentibus certi homines Mancipibus iungerentur*, &c.

Secundò obseruandum, non omnes Nauicularios isti functioni lignariæ obnoxios fuisse, verùm certo tantùm quodam numero, è corpore illo delectos: cuiusmodi sexaginta deputantur, *d. l. 13. infr.* cuiusmodi etiam nonnulli à Nauiculariis traditi certi homines, in specie quam tractat Symmachus *superiore loco*.

Tertiò obseruandum, ex Africâ ligna subuecta Romam idonea publicis dispositionibus & necessitatibus.

Quartò notandum, hisce nauiculariis Priuilegia quædam dudum concessa fuisse, iam olim, verùm ea nunc rursum confirmari à Valentiniano: proculdubio quia eis adempta fuerant, & quidem à Iuliano Imp. Nam & alia quamplurima hoc ipso Imperij sui principio Valentinianus explosâ Iuliani nouitate iuxta priscum morem restitutum iuit, vt docet vel *lex 10. supr. de erog. mil. ann. l. 9. supr. de exactionib.* (quæ & ipsa III. Id. Maij Hadrianopoli pariter data, pariterque ad Africæ Magistratum.) Item *l. 6. supr. de Medicis & Profess. l. 4. supr. de Legat. lex 1. infr. de priuil. Corporat. V. R.* quæ huic omninò argumento respondet: ea quippe Valentinianus priuilegia, quibus pro reuerentiâ Vrbis Romæ varia hominum corpora, vel priscarum *legum* cautione, vel antecedentium Principum humanitate aucta fuerant, pariter confirmat, vel etiamsi in aliquâ parte titubassent, restitutum it. Quod *huic leg.* omninò conuenit: sicque ex vtraque colligere licet, Iulianum Corporatorum Vrbis Romæ necessitatibus seruientium priuilegia imminutum iuisse, & in hîs quidem Nauiculariorum: Valentinianum ea restituisse, vt ita Vrbicæ vtilitati consuleret: cui non meliùs consulitur quàm per priuilegia, iis, qui vtilitati isti consulunt, concessis.

XI. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.."

QVISQVIS ex naucaulariorum corpore, desugiens solita munia, ad honores indebitos venit, in corporis sui consortia reuertatur: &c." Dat. III. Id. Ian." Med. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda huic, *lex 2. infr. de præd. Nauic.*
"Pater hic est eius Symmachi qui & ipse Ann. 384. seu vicennio post, P. V. fuit, & cuius Epistolæ hodie extant: De quo mox plura.
"Romæ "quæ sequuntur *d. l. 2.*
"Ian. *d. l. 2.* alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

REPARATIONI Corporis Nauiculariorum *hâc leg.* Valentinianus Sen. incumbit: Nempe, Nauicularios, qui ad HONORES indebitos conscendcrunt, ad Nauiculariorum Corpus retrahi iubet *hac constitutione suâ*: cui iungenda ceu eiusdem constitutionis pars *lex 2. infr. de prædiis Nauicular.* Quibus duabus inter se coniunctis id in vniuersum agit Valentinianus, vt & personas Nauiculariorum, quæ munia solita desugetant, ad Corpus Nauiculariorum retrahat, quæ *huius l.* sententia est: & fortè etiam ex parte *legis 3. in pr. infr. de præd. Nauicul.* item vt res seu patrimonia Nauiculariorum, quæ in extraneos transfecerant, ad corporis Nauiculariorum ius retrahantur, quæ *d. l. 2.* sententia est: Nempe Nauiculariorum Corpus debilitatur, & verò hâc tempestate duplici hâc ratione debilitatum fuerat: & personis, & rebus aliò translatis: Quod vtrumque reuocat Valentinianus Sen. vrbicæ annonæ & vtilitati consulendi studio: quod inter hæc imperij sui initia variis constitutionibus similibus professus est, vt docent *leges* eius *de Pistoribus*, quæ similia his continent: Idque ad suggestionem Symmachi P. V. cui *hac lex* inscribitur; de quo Ammianus *lib.*.. testis, quod *eo instante vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantius solito fruerit*.

XII. * Idem AA." ad Demetrianum PF. Ann. Afric."

SI quis Nauiculariorum, ex Nostræ Perennitatis indulto, fori translationem potuerit optinere, fructu careat impetrati: Circa fœminarum verò personas Veterum statuta teneantur, vt in quibus foris antiquâ eas dispositione constet adscriptas, illic nauicularij oneris munus agnoscant: Vt enim in litibus causisque priuatis fora easdem sequi conuenit maritorum, ita in publicis necessitatibus originis debent seruare rationem. Dat. Prid. Id. Maij, Triu." Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 5. *infr. de naufragiis*: quæ eidem *Demetriano* inscribitur, & ad idem argumentum pertinet: subscriptio tantum variat.

"Addatur & tertium *Gratiani A.* nomen, vt sanè etiam additur *d. l.* 2.

"*Præfectus* Annonæ Africæ peculiaris fuit: veluti Demetrianus & Amabilianus *l.* 2.9 *supr. hoc tit.* Denique peculiaris Præfectus Annonæ (Vrbi Romæ destinatæ) in Africâ fuit: quod etiam ostendit *lex* 36.38. *infr. hoc tit.*

"*Acc. Agnis* (ita enim *vg*) *Lecta Aftu*: ita habet subscriptio *d. l.* 2. quæ hîc addenda.

COMMENTARIVS.

VBi, seu QVO LOCO, QVO FORO, Nauicularij, & Nauiculariæ, Nauiculariorum munus agnoscere debeant, *hâc constit.* definit Valentinianus Sen. Ann. D. 369. nempe ibi, vbi *antiquâ* dispositione adscripti sunt, siue de viris, siue de fœminis agatur: nullâ translatione vel mutatione inductâ, aut per rescriptum, aut per coniugium: scilicet Nauicularij fori translationem impetrare prohibentur ex rescripto Principis: & si impetrauerint, Rescriptum nullius momenti est. *Fori translationem*, id est, vt alibi conueniantur, teneantur, & respondeant, nauiculariæ functionis nomine, quàm vbi olim adscripti fuerunt: Id enim per *forum*, & *fori translationem*, hîc accipiendum est, quod sequens caput de feminis clarè ostendit: *Forum* est, non tantùm in quo quis priuato nomine conuenitur, vel ob delictum, quo sensu communiter forum cuiusque, forique præscriptio dicitur: verùm vbi quis ob publicas necessitates conuenitur, ibique publicas functiones subire cogitur. Nihil igitur *hac lex* pertinet ad eam fori translationem, quâ quis extra forum suum trahitur rescripto Principis, vt aduersario respondeat, de quo dictum, *l.* 7. *supr.* Ergo ibi nauiculariam functionem subire Nauicularius cogitur, vbi adscriptus iam olim est: ne videlicet alioquin confusio stationum, Corporúmque generetur, atque ita vtilitas publica destituatur, obtentu huiusce translationis: quam nonnulli sæpè affectabant, vel priuatâ aliquâ ratione, vel æmulatione, vel odio: Ergo neque rescripto Principis fori translatio hæc rectè fit.

¶ Imò (quod secundum caput de feminis) neque *Coniugio*: Nempe, etsi in litibus caussisque priuatis mulieres forum maritorum sequantur (quod vulgatum est, de quo etiam *l.* 7. *supr. de iurisdict.*) attamen publicarum necessitatum, functionum, & munerum alia ratio est: scilicet feminarum respectu, maritorum forum non sequuntur, verùm originali suo foro semper respondent, *hac leg.* & *l. vn. C. Inst. de mulierib. in quo loco munera sexui congruentia vel honores agnoscant*: *l. vlt.* §. 3. *π ad municipal.* Denique alia ratio est litium causarúmque priuatarum, vt apertè hæc differentia hîc proponitur, alia publicarum functionum: Harum respectu, mulierum forum non mutari publicè interest: illarum ratione mutari coniugij nexus & vinculum deposcit: domicilium enim mariti, domicilium matrimonij est, *l. mulierem*, *π. de ritu nupt.* Publicarum inquam functionum, quæ modo patrimonij sunt: Alioquin quantum ad publica munera, seu honores, quæ personis cohærent, & horum quoque respectu mulier incolatum & forum mariti sequitur. Quæ duæ differentiæ notandæ sunt.

XIII. * Idem AA." ad Olybrium P. V."

SICVT olim" de Linteonibus" & Nauiculariis Diuus Constantinus † instituit, ita nunc ex omnibus" sexaginta ad præsentis" necessitatis teneantur inpensas" ¶ Quos tamen idoneos & communis dilectus" adseruit, & facultatum inspectio conprobauit, & sententia Tuæ Sublimitatis adstrixit:" ¶ Quibus, si quem aut necessitas fatalis, aut inopia repentina, aut aliquis casus inuiderit, aut vocationibus" obnoxiis oportebit idoneum subrogari. ¶ Sed sollicitâ inspectione prospiciatur, ne à quoquam ampliùs postuletur, quàm necessitas exegit" lauacrorum, vel instituta iamdudum forma præscribsit. Dat. IV. Non. Decembr. Triu. Valentiniano NB. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*

"Et *huic leg.* addendum Tertium *A.* id est, Gratiani Augusti nomen.

"*Olybrius* P. V. Romæ sub Valentiniano Sen. v. *Prosopogr.*

"ita omnes Editiones, Tiliana, Cujaciana, Lugdunensis: in Parisiensi postrema, errore editum *enim*, pro *olim*. Et sanè *huic* respondent mox illa, *ita nunc.*

"An *Lintronibus*? qui iidem sint cum *Lintrariis Lintrarius, Lintrio*: vt *Linteurius, Linteo*? De eo mox.

"& Lintronibus & Nauiculariis.

"lauacrorum: vid. *fin. leg.*

"an operarum? an collationis? "*delectus.*

"*γρ. ex vacantibus*: de quo mox: Quid si *aut vacatio ex omnibus obnoxiis.*

"*exigit.*

COMMENTARIVS.

DE LIGNORVM functione, ad lauacrorum seu Thermarum Vrbis Romæ vsum, est hæc Valentiniani Sen. constitutio, de quâ fuit iam *suprà* altera *l.* 10. vbi plura de hâc functione, quæ sanè Nauiculariis incumbebat: Eam verò iunctum

 suâ

suâ rempestare ostendir Symmachus, *lib.10.ep.58.* de Mancipibus quoque restis eiusdeio Valentiniani constitutio ad eundem Olybrium P. V. *lib.vnic. infr. de mancip. therm.* Hâc verò rempestare & Nauicularios & Linteones, ex Constaorini M. instituto ad hanc lignariam functionẽ obnoxios fuisse *hac lex* testatur: vbi mirum, *Linteones* Nauiculariis hanc ad rem sociari: cùm Linteones, seu Lintearij fuetint opifices vestis lineæ contexendæ ad Principum vsus, sub Comite S.L. vt docet *lex* 8.16. iuncta *l.6. supr. de Murilegulis*: quibus, quid commune esse potuit cum Nauiculariis? Illud, inquam, mitum: Quare fuit tempus cùm crederem, Hìc *Lintriones*, seu *Lintrarios* reponendos, qui scilicet lintres exercebant, Nauiculariis proximi: Linrriones inquam; quomodo *Linteones*, & *Lintearij* promiscuè dicuntur. Sed tamen nil temerè hîc mutem. ¶ Vt vt sit, Constanrini M. institutum hâc in re sequitur Valcotinianus *hâc leg.* Constantini M. cæteroquin iostitutorum sequacissimus: vt docent tor aliæ eius *leges*: veluri *lex 4. supr. de Legatis: lex 17.18. supr. de Pratorib. lex 1. supr. de secunde lapsu: l 4. infr. de Suariis: l.12. infr. de Pictoribus: lex 2. supr. de legit. haredit. lex 1. supr. de natural. fil. l.5 supr. de relation.*

¶ Ergo quatuor de his, de Lignatiâ hâc functione *hâc leg.* constituir Valentinianus. Primùm, de *Numero* eotum; nempe iubet 60. ex omnibus Linteonibus & Nauiculariis ad præsentis necessitaris impensas reneri, quod ipsum à Constantino institutum fuerat. Secundò de eotom *Delectu*: nempe communi Linteoaum & Nauiculariorum delectu eligendos, quomodo sanè in hoc ipso argumenro Symmachus P. V. *d. epist.58.* ait, *Nauicularios à mancipibus ad parem sollicitudinem vocatos, nonnullos de turmalibus suis tradidisse*: & sic iis volentibus certos homines, Mancipibus iunctos, denique sui Corporis adiudicatos assensu. Et quidem deligendos idoneos facultatibus sententiâ Præfecti Vrbis accedente, quæ huic functioni adstringantur; quomodo sanè in hoc ipso rursum argumento Symmachus P. V. *d. epist.58.* ait, *Gesta se disceptante confecta, quibus voluntas Nauiculariorum nonnullos mancipibus deputauit.* Tertiò de *subrogatione*: Deinceps scil. subrogandos in deficientium ex his 60. locum idoneos ex *Vacantibus obnexiis* (ita enim hîc lego:) Ita rursum Symmachus, in hoc ipso argumenro, *d. epist.58.* ait, cum mancipes Salinatum ex magno numero ad paocos redacti necessitatis publicæ molem ferre non possent, delatâ supplicatione meruisse, vt hi qui decreti atque excusati antea fuerant redderentur, & ex aliis Corporibus seu Vacantibus, iusta supplementa incunctanter acciperent. [Iraque Nauicularios æquè lignorum obnoxius functioni, ad parem sollicitudinem vocare cœpisse:] *Vacantes hi, otiesi* dicuntur *l.vnic. supr. de mancipibus*, (quæ ad hoc ipsum argumentum & nominatim ad *epist.* 58. Symmachi pertinet) *Quicunque vel rescripti aduersus veteres sanctiones subreptiuè defensione munitur, vel de minusculis corporibus, aut certè otiosis idoneus adprobatur, functione Mancipatum est addicendus.* Vacui vocantur *l.3. infr. de Naufragiis*, io simili protsus argumento. *Et quia Ordinem vestrum ampliari etiam hominum adiectione gaudemus, quoscunque Vacuos publico inueneritis officio, in complexum vestri Ordinis adplicate.* Postremum est de *Modo* impensarum: nempe non amplius à quoquam postulandum, quàm necessitas lauacrorum exigit, vel institura iamdudum forma præscripsit. Nempe, hinc colligitur, maiorem lignorum molem per concussionem quorundam Romæ exactam ab his, quàm iustum esset, quámque Thermarum publicarum necessitas Romæ exigeret. Cuius superexactionis Valentinianum Olybrius P. V. commonuerit. Olybrius ioquam: *calumniarum* (& sic calumniosatum exactionum) *acerrimus insectator, iustorum distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus*: quo inter cætera elogio eum persequitur Ammianus Marcellinus *lib.27. p.396.*

XIV. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. ad Modestum PF. P.″

IVXTA eum tenotem, quem à Diuo Principe Constantio, datâ Musoniani″ clarissimæ memoriæ PF. P. executione, constat esse roboratum, intra Orientales″ Prouincias nauiculariorum corpus impleri iubemus. ¶ Eâ videlicet statutorum ratione seruatâ, vt per Eminentiam Tuam numerus nauiculariorum designetur, tam intra Orientem,″ quàm intra Ægyptiacas partes,″ qui præsenti possit intentione″ compleri: ¶ Excusandis″ videlicet, pro denûm milium modiorum luitione,″ quinquagenis numero iugis in annonariâ″ præstatione dumtaxat: ita vr vestes″ adque equi,″ cæteræque canonicæ″ species, ab indictione eadem non negatur.″ ¶ Ad conficienda verò competentia nauigia Prouincialibus″ cunctis primitùs materiæ postulentur: reparationem deinceps per singulos annos hisdem nauiculariis ex concessa iugorum immunitate curaturis. ¶ Eorundem autem nauiculariorum, ex fide, nobis nomina, loca, substantiæ nuntientur, breuibns duplici ratione conscriptis: quot videlicet de veteribus, quotque sint & quales recenti adsocietate″ delecti. ¶ His autem nauiculariis qui fuerint instituti, seruari priuilegia Africana″ decernimus, ita vt facultatibus propriis, per succedaneas hæreditatum″ vices, perpetuò sint obnoxij functioni. ¶ Et * sunt Corpora, de quibus nauicularij ex Indictione Quinta″ decimâ constituendi sunt, iuxta sacram iussionem. Ita:″ Ex Administratoribus, cæterisque Honoratiis viris (præter″ eos qui intra Palatium Sacrum versari sunt) de cœtibus Curialibus, & de veteribus idoneis″ Nauiculariis, & de ordine Primipilario, & de Senatoria dignitate: vt″ si qui voluerint, freti facultatibns, consortio nauiculariorum congregentur. Dat. III. Id. Febr. Constantinop. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Inst.*

Modestus sub Valente Imp. PP. Orientis, vt vel ex argumento *huius leg.* colligere est: vbi agitur de Oriente & Ægypto: vid. de eo *Prosopogr.*

vg. Musoniano, Musonianus hic PP. Orientis fuit sub Constantio. Ann. 354. vt docet *lex 5. supr de cursu publ.* & A. 356. *lex 2. supr. de Legatis.* Meminit quoque eius Ammianus Marcellinus *in Gestis Anni* 355. *lib. 15. extremo*: & Ann. 356. *lib. 16. p. 74.* Interim hic reponendum *Musoniano*, vt dixi.

de Nauiculariis *Orientis* fuit quoque Constantini M. *lex 7. supr.* erit Theodosij Iun. *lex 12. infr.* Hic verò Orientales Prouinciæ complectuntur, non tantum Orientem seu Orientis Diœcesim, verùm etiam Ægyptiacas partes: pariter vt inter Orientis Prouincias, Valentis σύγχρον☉ Sext. Rufus Festus Ægyptum connumerat.

Orientis Diœcesim intelligit: de quâ ad *d. l. 7. supr.*

Partes Ægyptiacæ, pro Diœcesi Ægyptiacâ: pariter vt Ægypti partes, *l. vlt. infr. de Episcopali iudicio.* Illyrici partes, *l. 25. supr de position.* seu Illyricianæ, *l. 49. infr. de operib. publ.* Italiæ partes, *l. 15. infr. de Episcopis*: Orientis partes, *l. 3. supr. de milit. veste*: *l. 3. infr. de fide Cathol.* Suburbicariæ partes, *l. 12. supr. de extraord. mun.* Aliàs etiam, partes, pro tractu quouis: *l. vlt. supr. de Curiosis.*

an *intentioni*: *præsenti intentioni*, pro ad præsentem intentionem? An *indictione*? vt mox *infrà, ab indictione eadem.*

immunibus habendis.

Luitione, id est, præstatione: vid. *Gloss.*

Annonariarum specierum: hoc sensu *annona*, & *annonaria præstatio.*

de *vestium.*

de *Equorum* collatione, vid. *tit. de Equorum collat.*

Prima Tiliana Editio, & Cujaciana habebant *Canica*, vnde rectè fecerunt in Editione Parisiensi *Canonica.*

vg. non negentur.

vg. nauigiA, id est, *nauigia à Prouincialibus.*

Adsociatum, pro *adsociatione*: Ita & *adcorporandi* vox apud Ammianum Marcellinum *lib 16. p. 74.*

Africanorum Nauiculariorum priuilegia in exemplum trahuntur, ad Orientales, & Ægyptiacos: *hâc leg.* vt viceuersa Ægyptiacorum commoda ad Orientales, *l. 7. supr.*

an *hæresiotarum*? de eo mox.

* Malebat Iuretus *in Symmachum p. 306. Et sicut corpora.* Ego verò ita vg. *Hæc sunt Corpora*, &c. Sequitur enim Breuis Corporum, vnde Nauicularij constituendi: Cuiusmodi breues aliis quoque *legibus* subditi: veluti *l. 2. supr. de excusat. Artific.*

id est, Anno D. 372. v. quæ semel dixi de Indictionibus *tit. de Indulg. deb.*

Interpungendus ita locus, *iuxta sacram iussionem, ita*: *Ex* &c.

id est, exceptis iis: vt *l 7. infr. de scenicis, præter Circense certamen*, id est, excepto Circensi certamine: Nisi altera interpretatio, quam ibi teneo, magis placet.

sdanti. *& si qui.*

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE Corporis Nauiculariorum, id est, de REPLENDO Corpore Nauiculariorum, qui ad paucos redacti fuerant per Orientales Prouincias, per Orientis, inquam Diœcesim (de quibus fuit *lex* Constantini *7. supr.*) & per Ægyptum, est hæc Valentis Imp. constitutio: Reuocato exemplo Constantij Imp. & Musoniani PP. de quo iam in *Notis* dixi, cuiúsque semel atque iterum meminit Ammianus Marcellinus, *in rebus Constantij.* Ad supplendum igitur Corpus defectum Nauiculariorum, non vnâ ratione hâc constitutione consultum it Valens.

¶ Primùm scilicet *Numerum* Nauiculariorum sufficientem tam intra Orientem, quàm intra Ægyptum designari iubet à Modesto PP. qui scilicet sufficiat subuehendæ annonæ, siue expeditionali ad castra limitanea: siue Constantinopolitanæ: incertum enim, quò potissimum collineet Valens, quanquam illò potius inclinem, propter ea quæ mox de vestis & Equorum, militarium scilicet collatione dicuntur. Porrò, vt ex *hâc leg.* ita & *l. 27. infr.* apparet, Præfectis Prætorio reparationem classium, seu Corporis Nauiculariorum impositam.

¶ Secundò *Immunitate* Nauicularios prouocat: nempe quinquaginta iuga immunia iis fore constituit, pro totidem decem milibus modiorum subuectis, translatis: Immunia, inquam, ab annonariarum specierum præstatione, frumento, vino, tritico, hordeo; hæc enim propriè *annonaria* præstatio dicitur: at non etiam ab aliis Canonicis & ordinariis speciebus seu tributis, putà vestium & Equorum collatione: quorum vsus ad rem militarem. De veste fuit *suprà, lib. 7. titulus, de militari veste*: Vbi videnda nominatim eiusdem Valentis *lex 7.* eidem Modesto Præfecto Prætorio inscripta: vbi etiam indicatur modus istius collationis vestium per *Ægyptum & Orientis partes*: nempe vnius vestis seu chlamydis militaris pro triginta iugis: & sic pro quinquaginta iugis (quorum *hâc leg.* mentio fit,) vnius chlamydis & duarum Tertiarum, quam & ipsos Nauicularios Valens *hâc leg.* soluere iubet. De Equorum collatione fuit etiam *supr. lib. 11. tit. 17. de Equorum collatione*, & *titulus 23. lib. 7. de collatione Equorum*: item *titulus, qui à prabitione tyronum & equorum excusentur*: qui quidem ad vsum armorum exigebantur, etiam à Nauiculariis; quod præter *hanc leg* docebit rursum *lex prox. 15. infr.* vbi pleniùs.

¶ Tertio *huius leg.* capite *Nauibus* ipsis prospicitur; & per eas Nauiculariis: Nempe distinctione factâ inter primam earum ædificationem & reparationem: scilicet ad conficiendas eas *materiam* conferri iubet Valens ab omnibus Prouincialibus: de quâ *Materia* (vt & lignorum & tabulatorum) collatione videnda quoque *lex 15. 18. supr. de extraordin. mun.* videnda & *lex ligni 55. ff. de legat. 3.* At enim Nauiculariis reparationem earum iniungit, ad quod sufficere possit immunitas superior iugorum his tributa. Hæc ita Valens: At enim Honorius Nauiculariis nauium exædificationem iniungit, *l. 28. infr.*

¶ Quarto capite Valens iubet ad se referri nomina Nauiculariorum, sedes seu loca, & fortunas eorum: & quidem duplicibus Breuibus: quorum vno veterum Nauiculariorum nomina contineantur: altero nouorum & suppletorum.

¶ Quinto capite, *Priuilegia*, quæ Africanis Nauiculariis in Occidente competebant, Nauiculariis Orientis tribuit: de quibus *l. 7. supr.*

Hac conditione (quod Sextum caput esse potest,) vt perpetuò sint nauiculariæ functioni obnoxij propriis facultatibus, per succedaneas vices hæreditatum: *hæreditatum*, quæ vox retineri potest, hoc sensu: vt Nauicularij, quíque eorum hæreditatem, facultates adepturi sunt, eam functionem

nem ſubite cogantur, per ſuccedaneas hæreditatum, & hæredum vices. Niſi puremus id potiùs indicari his verbis, quod *l.6. ſupr.* nempe per viciſſitudinea ritè ſeruatas Nauicularios curſus impleti oportere: vt fortè reſcribendum videatur, per ſuccedaneas *hæreſiotarum* vices; *Hæreſiota*, id eſt, functioni obnoxij: hinc ſcilicet *hæreſis* naualis, pro nauali functione, *l.pen. & vltim. infr. de prædiis Nauicular.* αἱρεσιῶται igitur οἱ κοινωνοῦντες τῆς αἱρέσεως ναυτικῆς: non aliter quam θιασῶται apud Gaium *l.vltim. ff. de Collegiis illicit.* & Harpocrationem οἱ κοινωνοῦντες τοῦ θιάσου. Verùm nil temerè muto.

¶ Poſtremo capite, *Breuis* ſeu Index & Notitia continetur eorum Corporum, è quibus Nauicularij adſciſci poſſunt: nempe 1. ex Adminiſtratoribus & cæteris Honoratiis ſeu Honoratis Viris, qui ſcilicet codicillos honorum imaginarios aſſecuti ſunt: de quibus *ſupr. tit. de honor. codic.* quibus in commune ſi quid extraordinarium occurreret, indici ſolitum: Eòque etiam pertinet, quòd recenſus Nauiculariorum per ſingulas Prouincias Honoratis incumbebat ex Theodoſij M. *lege* 22. *infr.* Excepti tantùm inter Honoratos ij (quod *hâc leg.* additur) qui in ſacro Palatio meruerunt: Quod priuilegium addendum eſt cæteris quæ continentur peculiari titulo, *de priuilegiis eorum qui in S. Palat. mer.* Item Nauicularij allegi potuêre ex Decurionibus, & ex veteribus Nauiculariis qui idonei eſſent: item ex Ordine Primipilario, ſeu ex Primipilaribus: de quibus *ſuo tit. ſupr. lib.8. de cohortalibus, Principibus, Cornicularius, Primipilaribus*: item ex Senatoribus, ſi qui velint freti facultatibus conſortio Nauiculariorum congregari, id eſt adſociari. Ex quibus apparet, quàm hâc tempeſtate Senatoria dignitas viluerit: ècontrà, in quantum Nauiculariorum conditio functióque creuerit, non tantùm ob Equeſtrem dignitatem eis collatam, de quo *l.* 16. *infr.* quam etiam Senatores amplecti voluerint, verùm propter ſumma videlicet eorum priuilegia, vnde & facilè honorarios altiorum dignitatum codicillos impetrabant, vt docet proxima *lex* 15. *infr.*

XV. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theod. AAA. ad Heſperium PF. P."

QVISQVIS nauiculariorum" Codicillis optauerit ornari, præbitioni equorum intelligat ſe eſſe ſubdendum. Acc. XII. Kal. Aug. Conſtantinæ," Auxonio & Olybrio COSS. [379.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

"Italiæ, vt docet *lex* 11. *ſupr. de luſtrali*: & Symmachus *epiſt.*73.80. *lib.*1. de quo ad *d.l.*11. *ſupr. de luſtrali*: in qua & Africa ſub eo: vt probat *lex* 34. *ſupr. de curſu publ.* quæ data eſt Ann.377. Si modò Inſcriptio non fallit.

"Ambigua conſtructio: An, *Quiſquis Nauiculariorum, Codicillis optauerit ornari?* An *Quiſquis, Nauiculariorum Codicillis*, &c. Mox dicam.

"Quænam hæc *Conſtantina?* An in Numidia Cirtenſium: cuius Conſtantinæ Cirtenſium iam mentio fit Ann.340. *lex* 29. *ſupr. de Decurionib.* Conſtantinæ huius etiam mentio fit in *Notitiâ Imperij?* Priùs veriùs, argumento Inſcriptionis, quia hæc *lex* inſcribitur *Heſperio PP.* (Italiæ ſcilicet, ſub quo Africa fuit) Similiter dicitur Accepta Conſtantinæ *lex* 9. *ſupr. de Suſceptorib.* quæ ad Dracontium Vic. Africæ data eſt. Accepta igitur *hæc lex* fuerit *Conſtantina*, quò ea tranſmiſſa ab Heſperio: Si Africam quoque eius Præfectura complexa eſt. Altoquin videri poſſit Conſtantina Valeriæ, (cuius mentio in *Notitia*) vnde *hanc leg.* Heſperius acceperit, conſtituto ibi Gratiano Imp.

COMMENTARIVS.

CODICILLIS ornati Nauicularij ad equorum præbitionem teneri iubentur *hâc leg.* à Gratiano Anno Dom. 379. *Codicillis* inquam *ornati*, id eſt, qui honorarios Codicillos dignitatum impetrarunt. Ita enim *lex* hæc intelligenda eſt. Scilicet Nauiculariorum fauor hâc tempeſtate in tantùm creuit, vt non tantùm ipſis Equeſtris Ordinis dignitas à Conſtantino & Iuliano Impp. delata fuerit (quod docebit *lex* 16. *infr.*) rurſum, vt non tantùm Senatores nonnulli conſortio huic congregari vellent (quod docuit *lex prox.* 14. *ſupr.*) verùm etiam codicillos altiorum dignitatum à Principe nonnulli ex his impetrarent; Abſolutâ ſcilicet *Codicillorum* appellatione, *hâc leg.* honoratij codicilli, ſeu codicillares dignitates, ſignificantur; pariter, vt *l.1. ſupr. de honor. codicill.* Igitur & huiuſmodi Nauicularij codicillis huiuſmodi honorariis donati, denique *honorarij* (vt vocantur *l.*14. *ſupr.*) ad equorum præſtationem tenentur, pariter cum cæteris Honoratiis. Nempe in orbe Romano qui honorarios dignitatum codicillos adepti fuerant, variis & extraordinariis collationibus ſubiacebant, veluti Tyronum, *l.*15. *ſupr. de Tyron. l.*13. *ſupr. de Agentibus in rebus*: & equorum (ad promptiùs inſtruendum vſum armorum) vt præter *hanc legem* docet *lex vnic. ſupr. de oblat. equorum*: *lex* 3. *ſupr. de proximis Comitib. diſpoſ. l.2. ſupr. de priuil. eorum qui in ſacro Palat. l.2. ſupr. de Decurionibus*: & *Silem. l.*138. *ſupr. de Decurionib.* Quomodo & à Cotioſis per Africam equi collati, quod docet *lex* 29. *ſupr. de annona*, & *l.2. ſupr. de priuil. eorum qui in S. Palatio.* A quâ quidem collatione nonnulli Honorati ſeu Honorarij, qui Codicillos honorarios impetrauerant, immunes erant; nempe inter cæteros ij qui actu aliquo & obſequio Palatino, intra Palatium Principis functi erant, vt in ſpecie trium ex *dictis* poſtremo loco *quatuor legibus.* Quod quidem priuilegium inter cætera eſt eorum qui in S. Palatio militabant. At enim aliam rationem Nauiculariorum hîc eſſe iubet Gratianus.

¶ Illud interim monendum, ſi in *huius leg.* ſubſcriptione *Conſtantina* Numidiæ ciuitas eſt, tum ad Nauicularios Numidiæ ea pertineret, & equos Numidiæ, vbi præſtantiſſimi erant: de quo vide & *l.*15. *ſupr. de annona & tributis*: *l.2. ſupr. de cohortalibus*: & veterem Orbis deſcriptionem ſub *Conſtantio* à me vulgatam, *c.*5 a.

XVI. * Idem AAA. Corpori Nauiculariorum."

DELATAM vobis, à diuo Constantino † & Iuliano, † Principibus æternis, Equestris Ordinis dignitatem, nos firmamus. ¶ Quod cùm ita sit, si quis," contra interdicta innumerabilium Sanctionum, † corporali vos iniuriâ pulsare audeat, nisi" qui dignâ expiatione est luiturus aurum" immanis admissi," apparitione quoque suâ vltimo supplicio deputandâ, Cuius monitio hanc debet sollicitudinem sustinere, vt Iudices praua forsitan indignatione" succensos ab inlicitis tempestiua suggestione deducat. ¶ Huic * illud additur, Ne, qui certum ordinem, ex nostra definitione, retinet," is vlli vos alteri hominum generi hærere vereamini, nec timeatis vos Ciuitatium municipibus" innecti. Ex nullo itaque nexu, nulla causa, nulla persona Decurionum vos obsequia contingent: cùm præsertim priscis Constitutionibus, † quarum series Orationis" paginis antelata" est, magis illud inualuisse perhibeatis, vt plerumque & ordinarios" Curiales nauiculariorum sibi necessitas vindicaret. ¶ Quod * verò ad negotiationis commodum aduehendásque merces spectat ac respicit, in eo solers cura competentium Iudicum prouidebit, vt optentu nominis vestri non passim ac sine consideratione negotiatorum lateat" immunitas, nee" ipsi, dudum † delati, beneficij priuilegiis fructúque fraudemini. Dat. VIII. Id. Februar. Triu. Gratiano v. & Theod I. AA. COSS. [380]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Iungenda ei *lex* 3. *infr. de naufragiis.*

"Afrorum. Nam ita disertè habet Inscriptio *d. legis* 3. *infr. de naufragiis*: (quæ huic iungenda est:) *Nauiculariis Afris salutem.*

† *Constantini* constitutio notanda, quâ Equestris dignitas Nauiculariis tributa. Vide quæ tento ad *l.* 1. *infr. de infirmandis quæ sub Tyran.* Altera pariter Constantini constitutio allegatur & confirmatur *d. l.* 3. *infr. de naufrag.* quam *huic* coniungendam dixi.

† *Iuliani* Constitutio obseruanda, quâ Equestris dignitas Nauiculariis delata.

* *Secundum* caput *huius legis.*

"*Iudex* scilicet, vt apparet etiam ex prox. *Vers. apparitione.*

† Constitutiones innumerabiles, quibus vetitum Equites Rom. vel Nauicularios quæstioni subiicere, nota.

"An *quisquam is*? An fortè *insigni dignáque*, vel *visu inique digna*, &c. nisi fortè *supr.* secunda linea pro *si quis* reponamus *in quis.*

"vt *ausum* immanis admissi. Virgiliana mutatione: *Ausi omnes immane nefas, ausóque potiti.* Sic *leg.* 2. *infr. de his qui sup. Religione*: Ausus grauis atque damnabilis.

"Hæc vox in *Tiliana, Cuiaciana, Lugdunensi* editionibus extabat: in vltimâ Parisiensi errore interciderat.

"Ita pariter in eadem re *l.* 6. *supr. de quæstionibus*: indignatio cognitorum.

* *Tertium* caput *huius leg.*

"vt compulsis literis *retineatis*: quod quidem etiam monuit iam Doctiss. Iuretus, *in Symmachum lib.* 10. *ep.* 58. *p.* 306. qui tamen minùs penso consilio *hanc leg.* ad eius *epistola* speciem trahebat.

"id est Decurionibus: vide *Paratitlon tituli de Decurion.*

† Constitutiones priscæ, quibus ex Curialibus Nauicularij sæpè adsumi iubebantur, notandæ.

"*Oratio* hîc est querela communi Nauiculariorum nomine apud Imp. vt mox illa probant, *illud inualuisse perhibentis.*

"*Antelata* Constitutiones orationibus, relationibus, precibus: de quo fusè *alibi.*

"Ferri debet, neque mutandum eum, *ordinarios.*

* *Quartum* caput *huius legis*, de *Immunitate* Nauiculariorum à lustrali collatione & vectigali seu portorio.

"*pateat.* "*ne ipsi*

† Constitutio antiqua obseruanda, quâ Immunitas Nauiculariis tributa à lustrali collatione & vectigalibus.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA & IMMVNITATES quatuor Nauiculariis (& quidem Afris, vt docet coniunctio *legis* 3. *infr. de naufragiis*:) ad eorum Orationem, seu querelam, ad se vna cum variis constitutionibus anteriorum Imperatorum pro tuendis priuilegiis suis, emissam, hâc Constitutione suâ Gratianus confirmat, singulas iam antea superiorum Principum constitutionibus delatas: pariter vt alia priuilegia tribuuntur *d. l.* 3. quam *huic* coniungendam dixi: Ex quibus inter se coniunctis apparet, quam enixo studio Gratianus Nauiculariis consultum iuerit, & quidem ad eorum querelas, cùm eorum priuilegia nonnulli Iudicum imminutum vel labefactatum irent, cóque nimio plus prægrauatos vellent: vt proinde *hæc lex* sit rescriptum ad Orationem & querelam Nauiculariorum.

¶ *Primum* priuilegium, *hâc leg.* comprehensum, est *Equestris dignitatis*, quam iam antea à Constantino & Iuliano Nauiculariis delatam confirmat: de quâ Equestri dignitate fuit *supr. tit.* peculiaris *penult. lib.* 6. Nempe Senatorio Ordini dignitas hæc proxima fuit, quâ decorati Nauicularij meruêre: imò tantùm, vt & ipsi Senatores huic consortio si vellent adgregarentur: *l.* 14. *in fine supr.* Iontanum rursum, vt Honorarios codicillos altiorum dignitatum quandoque impetrarent, *l.* 15. *sup.* Omnibus sanè in commune Equestris dignitas tributa, iam à Constantino & Iuliano, quorum tamen constitutiones ipsæ super hac re non extant.

¶ Porrò vt Equestris istius dignitatis multa *emolumenta* fuerunt, de quo ad *l. vnic. d. t. de Equestr. dignitat.* ita (quod secundo capite *huius leg.* continetur) inter cætera & istud erat, vt ne Corporali iniuriâ pulsari auderent. Quod Nauiculariis hîc etiam aptatur: *Corporali iniuriâ*, quæ scilicet à Iudici

Iudicibus indignatione succensis proficiscitur, vt *hâc leg.* quoque indicatur, id est, à Quæstione seu tormentis: quo sensu *corporales iniuria* quoque dicuntur *l.6. supr. de quæstion.* & *l.10. supr. de fide testium*: quo item sensu dicitur *d.l.6. supr. de quæstion. Nihil sibi deflectens à iustitiâ indignatio cognitorum intelligat licere.* Igitur Equites Romani, & Nauicularij proinde, à quæstione immunes fuêre. Sanè Valentiniani Sen. quoque *l.vn. sup. de Equestri dignit.* Equites Romani, hoc priuilegio donantur, vt eos *Corporalium iniuriarum & prosecutionum formido non vexet*: Quanquam ibi malit quis *Corporales iniurias* accipere de muneribus personalibus corporalibus, & operis extraordinariis; argumento eius quod de immunitate *à prosecutionibus* iunctim additur: de quibus *supr. tit. ne opera à Conlatoribus exigantur*: quod non existimo. Atque vt hâc constitutionis Gratianeæ parte Nauicularij in totum à quæstione liberantur, ita & alterâ parte, (purà *d. l.3. infr. de naufragiis*:) modus adhibetur circa quæstionem de Nautis. Porrò Iudici pœnam grauem minatur, verbis etiam atrocissimis ex Virgilio mutuatis, Gratianus, si Nauicularius quæstioni subiectus fuerit: vt & Apparitori, qui Iudicem non cobibuerit: scilicet (quod eleganter hîc dicitur) *Apparitorum monitio hanc debet sollicitudinem sustinere, vt Iudices paruâ forsitan indignatione succensos ab inlicitis tempestiua suggestione deducat.* De quo iam vidimus quoque *l*...

§ Tertio capite Gratianus Nauicularios quod verebantur, à Curiali nexu liberat, id est, vetat eos in Curiam allegi, & ad Curialia munera vocari, solisque nauiculariæ functioni adstringi: argumento etiam ducto à Veteribus constitutionibus, quas Nauicularij Orationi suæ & precibus ad Gratianum adiecerint (vti mos erat,) ea quibus apparebat contrarium, nempe necessitate vrgente ex Curialibus potius ordinariis (iis qui iam in Ordinibus Curiarum constituti, qui actu municipibus tenentur obnoxij, *l.137. supr. de Decur.*) Nauicularios adsumptos: quod etiam docuit Constantini M. *lex 5. & 14 supr.* & docebit *lex 19. supr.* & *l.25. & 134. & 149. supr. de Decurion.*

§ Postremo capite Gratianus Immunitatem veterem Nauiculariorum negotiantium à lustrali collatione & vectigali firmat: quod priuilegium paucis admodùm datum: de quo *tit. suo, de lustrali collat.* & verò solis Nauiculariis rursum datum *l.23. & 24. infr. hoc tit.* Inter hæc tamen, quia facilè hoc obtentu Nauicularij aliis negotiantibus, mercésque subuehentibus, mantelium & latebram obtendere poterant, & verò obtendere visi fuerant, Iudices monentur solicitè prouidere ne id fiat: non ideò tamen propter hunc abusum (quod quidam volebant) sua immunitate priuandos credidit Nauicularios Gratianus: Nempe vt beneficio suo ita potiri quisque debet, ne eo fraudem publico faciat: ita versâ vice non ideò beneficio suo quis fraudandus venit, quòd fraudem ipse facere possit. Quæ *huius leg.* sententia & cautela est. Eadémque prorsus in hâc ipsâ re Honorij Imp. *d. lex 24. infr.*

XVII. * Idem" AAA. ad Principium PF. P."

OMNES Nauicularij, per omne æuum, ab omnibus oneribus & muneribus & Conlationibus, & oblationibus, subleuentur, cuiuscumque loci fuerint, vel dignitatis. Et quicumque contra istam fecerit legem, seu custos Litorum, seu vectigalium Præpositus," seu Exactor, vel Decurio, seu Rationalis, vel Iudex cuiuscumque Prouinciæ exhibitus, sublatis vniuersis facultatibus suis, capitali sententiæ subiugetur. Dat. XII. Kalend. Maij, Aquil. Honor. NB. P. & Euodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Transcripta hæc *lex* è Constantinianea *l.5. supr.*
" *vg.* VALENTINIANVS *Theodosius & Arcadius.*
" Italiæ vid. quæ noto ad *l.12. supr. de Murilegulis.*
" *vectigalium* Præpositi. *hâc leg.* & *l.5 supr.*

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE Nauiculariorum est hæc plenissima Valentiniani Iunioris constitutio: quam ex Constantinianeâ *l.5. supr.* totidem penè verbis in nomen suum transcripsit: pœnâ *proscriptionis* insuper additâ.

XVIII. * Imppp." Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Alexandro PF. Augustali."

IVDÆORVM Corpus, ac Samaritanorum," ad nauiculariam functionem non" iure vocari cognoscitur: Quidquid enim vniuerso corpori videtur" indici, nullam specialiter potest obligare personam: Vnde, sicut inopes, vilibúsque commerciis occupati, nauiculariæ translationis munus obire non debent, ita idoneos facultatibus, qui ex his Corporibus deligi poterunt, ad" prædictam functionem haberi non oportet immunes. Dat. XII. Kalend. Mart. Constantinop. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* & ab *Ecclesiasticis Annalib.* Baronij.
"*vt. Iidem Imppp.* qui superiore scilicet *l.* 17.
"*Alexander* Præf. *Augustalis.*
"id est Ægypti, seu Alexandrinus.
"De his *suo titulo, infr. de Iudæis, Cælicolis & Samaritanis.*
"Vox hæc perperam à nonnullis abundare creditur, & ideò expungitur.
"id est, indicitur.
"vel potius, *à prædictâ functione.*

COMMENTARIVS.

IVDÆOS & SAMARITANOS, facultatibus idoneos, tantùm ad nauiculariam functionem vocari posse definit *hâc constit.* Theodosius M. at non etiam totum Corpus eorum, atque ideò non inopes, vilibúsque commerciis occupatos. ¶ Scilicet totum Iudæorum & Samaritanorum Corpus ad hanc functionem vocandum nonnulli censebant: verùm id improbat Theodosius M. velut *non iure* factum: quia scilicet, toti Corpori hâc functione indictâ, nulla specialiter persona obligaretur, atque adeò fieri posset, vt inopes etiam vilibúsque commerciis occupati, contra ius & æquum, ad nauiculariam functionem vocarentur: quare satius esse, non totum Corpus obligari, verùm idoneos tantùm facultatibus deligi: Quæ Theodosij M. inter alias in Iudæos & Samaritanos humanitas fuit: quam & duabus aliis constitutionibus testatam fecit, *l.* 8. *& 9. infr. de Iudæis*, aduersus quorundam iniurias & nimietatem. Humanitatis itaque Theodosianæ in Iudæos & Samaritanos argumentum & istud est, quòd Iudæorum inopum rationem habuerit: qui vilibus fermè commerciis occupati erant: Quare noluit is totum Iudæorum & Samaritanorum Corpus ad nauiculariam functionem vocari, eâ, qua dixi, ratione. Alia certè ratione aliquando Nauicularij à Mancipibus Salinarum ad parem sollicitudinem vocati, vt vtriusque Corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret, nonnullos tantùm de turmalibus suis tradere maluerunt, quàm in societatem tanti oneris conuenire; & sic certi homines mancipibus iuncti fuerunt, Corporis assensu, quod refert Symmachus *lib.* 10. *epist.* 58. Nempe vt ita Corpus hâc molestiâ semel liberaretur, atque hâc ratione redimeretur. Quæ iam alia ratio est.

¶ Interim de Iudæis, præter *huius leg.* sanctionem duo in *hâc leg.* obseruanda obiter. Primò *hanc leg.* pertinere ad Iudæorum & Samaritanorum Corpus in Ægypto & Alexandriâ, vtpote cùm ea inscribatur *Alexandro Præfecto Augustali*. De quo Alexandro Præfecto Augustali est quoque Libanij *epist. ad Africanum*, 779. Ἐπεὶ δὲ ἀδικεῖται μὲν παρ' ὑμῖν, ἀδικεῖται δὲ ἐν Αἰγύπτῳ, δεόμεθά σου καὶ σοὶ τῶν δευτέρων ἵνα τὰ μὲν ἰάσῃ ψήφῳ, τὰ δὲ δι' ἐπιστολῆς: ὡς ἐλθούσης πρὸς τὸν ἄριστον Ἀλέξανδρον, ἔσται τι τῷ Πέτρῳ κἀκεῖ καλὸν, ἡμεῖς δὲ σε ἐπ' ἀμφοῖν ἐπαινεσόμεθα, id est, *Quoniam autem tum apud vos tum in Ægypto iniuriam patitur, oramus te pro.....vt alteri quidem tuo calculo medearis, alteri verò per literas, quæ si ad optimum Alexandrum peruenerint, bene illic etiam Petro erit, nos verò te ob vtrumque laudabimus.* Ad eundem extant eiusdem Libanij plures in *Codice Regio* Epistolæ: putà, *epist.* 272. 289. 632. 668. 669. 734. Ad rem. Ad hos eosdem Alexandrinos Iudæos pariter pertinet *lex* Arcadij 2. *supr. de his qui ad Eccles. confug.* verùm quâ occasione posteà Ann. 415. & 416. à Cyrillo Iudæi qui magno numero erant, Alexandriâ pulsi fuerint, videndus Socrates *lib.* 7. *cap.* 13. 14. 15.

Secundò notandum, quod de Iudæis & Samaritanis dicitur, eos inopes, fermè scilicet vilibúsque commerciis occupatos hâc tempestate quoque fuisse. Id verò est quod post Iudæam subactam & Hierosolymis euersis, illi fermè fuêre & mendici, & vilibus commerciis occupati; quod testantur Martialis *lib.* 12. *epist. ad Sparsum* 57. Iuuenalis *Satyra* 3 *& 6.*

A matre doctus, inquit ille, *nec* (cessat) *rogare Iudæus.*

Hic pariter & mendicantes repræsentat, & in cophino fœnóque supellectilem eorum, & mulierculis fata sua exponentes, & incultra loca syluas conducentes, colentes.

¶ Postremo loco notandum, *hâc constitutione*, quam omisit Baronius, Annales Ecclesiasticos augeri deinceps posse: ex quâ videlicet patère potest, quo loco Iudæorum res tum fuerint, & apud Theodosium M. Christianissimum cæteroquin Principem, quo item loco Alexandriæ. Sanè Synesius quoque *epist* 4. nauis Ægyptiacæ casum, sitúmque adeò, enarrans, nautarum qui duodecim erant, dimidio plus numerum, vt & ipsum gubernatorem, *Iudæos* omnes fuisse scribit.

XIX. * Idem AAA. Tatiano PF. P."

QVÆ de Nauiculariis & Curialibus ordinasti, maneant inlibata, atque perpetua: Sint perpetuò Nauicularij, quia qui meritò esse debeant prouidisti: Ac si, cùm obierint, subolem non relinquent, quisque" ille in eorum facultatibus qualibet ratione successerit, auctoris" sui munus agnoscet; manebit verò in ordine Curiali, & ei filius in officium Curiale succedat: Nihil hîc subripiendum" decerpet ambitio:" ipsa denique, si quoquo modo Annotatio" elicita fuerit, cludatur. Dat. VI. Septembr. Veronæ" Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.* Eam indicare videtur Honorius *l.25. infr.*
"*Tatianus* sub Theodosio M. PP. Orientis: vt docet exertè *lex 19. supr. de extraord.* v. *Prosopogr.*
"id est, quisquis ille sit, qui, &c.
" Eadem voce in eadem re vtitur *lex 8. infr. de præd. Nauicul.*
"vel *subrepentium.*
"Ita locus hic interpungendus, non vt antea, *decerpet, ambitio ipsa,* &c.
"Speciale Principis beneficium.
"Ibidem data *lex 18. de Episcopis*: *lex 122. de Decur. lex 1. de Monachis*, ad eundem Tatianum PP. intra XVII. dies. Quibus addo & famosam, *l. si vindicari, supr. de pœnis*: quæ intra 22. diem data ibidem.

COMMENTARIVS.

REPARATIO seu supplementum nauiculariorum ex CVRIALIBVS factum à Tatiano PP. (vt sæpè fieri solitum & fieri potuisse iam tres aliæ constitutiones ostenderunt, putà *lex 5. 14. & 16. supr.* & ostendet adhuc *lex 25. infr.*) firmat hac constitutione Theodosius M. ita quidem vt & filij eorum, & qui in eorum facultates quoquo iure his mortuis succederent, ad idem munus teneantur, & in ordine Curiali maneant: Adeò quidem, vt speciali Principis adnotatione seu beneficio huic statuto nil decerpi possit. Ex *hac* interim *lege* diximus vt & *l. 4. infr. de naufragiis*, Tatiani PP. studium circa nauicularios & nauiculariam: Quo nomine etiam eum inter alia commendat Libanius *epist. ad eum 762.*

XX. * Idem AAA. Hypatio PF. Augustali."

CVM qui Agentum" in rebus militiam adeptus est, certis & debitis, (eatenus nauicularlæ inquietudinis suspicione" submotâ,) frui priuilegiis non vetamus, si nec genere nauiculariorum corpori cohæret, nec Nauarchiæ" obnoxias functioni retinet facultates. Dat. Prid. Id. April. Constantinop. Arcadio II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust. Hypatius* Præf. Augustalis sub Theodosio M.
"Eidem inscribitur hoc ipso Anno & mense 5. Id. Apr. *lex 31. supr. quorum appellat.* & ante nouennium *lex 27. eod. tit.* Eiusdem meminit & Fartago Alexandrina apud *Scaligerum.*
"de *Agentibus* in rebus fuit *supra, lib. 6. tit. 27. & 28.*
"*Suspicione*, id est, metu.
"*Nauarchia*, id est, nauiculariæ functioni.

COMMENTARIVS.

AGENS in rebus ad Nauiculariam functionem vocari non potest: nisi vel genere nauicularius sit, vel nauiculariæ functioni facultates obnoxias habet. Extra hos duos casus, ex Agentibus in rebus nemo ad nauiculariam Corpus vocari potest: Quomodo aliàs (quæ dubitandi ratio erat) ex variis Corporibus Nauicularij adsumi poterant, veluti, ex Decurionibus, Honoratiis viris, ex Primipilaribus, &c. vt docent *lex 5. 14. 16. 19. supr. & 25. infr. hoc tit.* Verùm hoc in censu non est schola Agentium in rebus, vtpote cùm & ipsi iam cursui publico vacent, & peregrinationes obeant ad Principis obsequia: Agentes quippe missionibus Principis patebant, iisque à Principe negotij alicuius executio iniungebatur, veluti Tributorum exactio, ad mouendum etiam militem, ad literas Principis deferendas, & vicissim ad referenda acta publica & literas Magistratuum: breuiter, Principis iussis obsecundabant, & in vrbem vel ad Prouincias publicæ necessitatis causâ dirigebantur: vnde *plenum vigiliarum munus exercere* dicti; denique schola hæc Principibus maximè necessaria fuit: de quo consulendum plenè *Paratitlon tit. de Agentibus in reb.* vbi & priuilegia eorum recensentur, quæ hîc in genere indicantur. Cæterùm cohortalibus quoque & quidem Syriæ, post peractum laborem militiæ, eadem prærogatiua data, *l. 11. sup. de cohort.*

XXI. * Idem AAA. Apodemio PF. P. Illyrici & Afric."

NVSQVISQVE nauicularius nouerit, intra biennium aut securitatem suscepti oneris" reportandam, aut periculorum adprobandam" esse fortunam." Dat. XV. Kalend. Mart. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Hic autem admissum προθύστερον à *Theodosiani Codicis* Conditoribus: Nam *hac lex* superiorem tempore præcedit.
"de hac Præfectura: vide *Commentarium* mox.
"*Oneris* vox hic propria: vide *titulum infr. ne quid oneri publico imponatur.*
" Sustinendam, agnoscendam, subeundam.
"*l. 3. de Canone frum. V. R. l. 5. de naufrag.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE TEMPORE ἀπόπλου καὶ ἐπίπλου, & reportandis intra illud APOCHIS (quæ *securitates* hîc vocantur, & *l.26. infr.* Relatoriæ in *l.8. supr.*) perlati videlicet à se oneris, seu perlatarum specierum fiscalium, est hæc Theodosij M. constitutio: pariter vt de Apochis his sunt *duæ* insuper illæ *leges*, putà *l.8. supr.* & *l.26. infr.* ex quibus videlicet fides fieri poterat, nauiculariorum probè species sibi delegatas seu commissas pertulisse: cuiusmodi Apochas a susceptoribus, id est, ab iis quibus species tradiderat accipiebat.

¶ De huiusmodi Apochis varia constituta ab Imperatoribus. 1. *Quando* videlicet, & intra quod tempus post perlatas species susceptores Nauiculariis eas tradere debeant, nempe intra decendium, quò pertinet *d. lex* 8. *supr.* Item intra quod tempus eas exigere nauicularios oporteret, nempe intra annum, de quo erit *d. lex 26.* Tandem, intra quod tempus eas Nauicularij referre deberent, nempe intra biennium; quò spectat *hac lex.* Ac proinde, quâ celeritate vti Nauicularios oporteat in perferendis speciebus: denique quodnam TEMPVS eis à die susceptarum à se specierum indulgeatur, ad ἀπόπλουν καὶ ἐπίπλουν, ad vltrò citróque commeandum. Igitur biennium integrum Nauiculariis à Theodosio M. *hâc leg.* tribuitur: Quod tamen Constantino M. acceptum fert filius eius Honorius, *d.l.26. Constantinianæ legis*, inquit, *indulto, quæ ex his ex die susceptarum specierum concluso biennio securitates reportare permisit.* Ergo Constantinus M. huius laxamenti seu προθεσμίας Auctor fuerit: quod sequutus etiam Theodosius M. *hâc leg.* obliterato vel tacito hîc Constantini nomine. ¶ *Rationem* autem cur hoc laxamentum Nauiculariis tributum fuerit? reddit Honorius *d.l.26. propter aduersa hyemis, & casus fortuitos.* Et tamen mirum cui videri possit, tantum quoque spatium dari *hâc leg.* Nauiculariis Illyricianis, species Constantinopolim perferentibus, in tam propinquo sitis. Itaque videri possit *hac lex* pertinere ad Nauicularios Africæ (cuius mentio fit, si modò vitio caret, in Inscriptione *huius leg.*) de qua mox: vel ad Alexandrinos. ¶ Ergo biennium hoc integrum datum Nauiculariis, intra quod satis commodè aduersa hyemis & casus seu moras fortuitas euitare poruerunt, & sic commodum tempus ad vltrò citróque commeandum captare. Alioquin si diutiùs moras nexuerint, & quid periculi deinceps euenerit, id est naufragium passi sint, iam sibi imputare eos oportet: & vt loquitur *hâc leg.* Theodosius *periculorum adprobare fortunam.* Negligentiæ denique suæ eapensum ferat Nauicularius, qui tanto biennij spatio commodam nauigandi commeandique occasionem prætêrlabi passus est, & sic in periculum species coniecit. ¶ Biennium porrò istud Honorius posteà ita diuisit, vt distinctè ἀπόπλου priorem annum tribuerit, perfectiorem ἐπίπλου *d.l.26.* vbi dicetur.

¶ Non prætereunda verò est *huius legis* Inscriptio, *Apodemio Præfecto Prætorio Illyrici & Africæ.* Mira illa; Nam si de Orientali Illyrico id accipitur, nunquam idem PP. Illyrici & Africæ fuit; vtpote cùm Africa Occidentali Imperio, ab Illyrico nimis seiuncta, accenseretur: si de Occidentali, Illyricum cum Italiâ & Africâ ambulabat: si de vtroque iunctim Illyrico quæritur (vt aliquando iuncta fuère) certè non cum Africâ verùm cum Italia sola ambulauit. Hinc adeò non tantùm duobus proximis Annis 390. 391. *Polemius PP. Illyrici & Italiæ* dicitur *l.20. infr. de operib. publ.* & *l.28. eod. tit.* Flauianus pariter *l.13. supr. de pœnis:* & *l.2. supr. de constit. Princip. l.6. supr. de contrah. empt.* Verùm etiam idem hic Apodemius, vel *PP. per Illyricum* simpliciter vocatur hoc ipso Anno *l.12. supr. de legatis:* vel *PP. Illyrici & Italiæ.* Anno proximo *l.51. supr. de appell.* Quare hoc iam argumento stare non possit istud, *& Afric.* Accedat alterum, quod *hac lex* Theodosio sit tribuenda, vt apparet ex subscript. *Dat. Constantinop.* atquin Africa non Theodosio, verùm Valentiniano Iuniori, parebat, vt docet vel *lex 3. supr. de fide & iure hastæ.* Quare vel reponendum hîc, *& Italiæ;* vel solùm legendum *PP. Illyrici*, abdicatis illis, *& Afric.*

XXII. * Idem'' AAA. Rufino PF. P.''

NAVICVLARIORVM vires, ac debitas huic necessitati origines,'' in ipsis Prouinciis Honoratorum fides lecta pensabit, mansurúmque aliquid definiet, vel reuocando excusatos, vel debitos obligando: Quos, compositis omnibus, ad nos referre necesse est: scituros, à nobis de suo iudicio iudicandum. Dat. III. Non. Septemb. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*
''Malè: reponendi hi *Imppp. Theodosius, Arcadius & Honorius.*
''Orientis.
''*Origines*, id est, eos qui originis iure & nexu ad nauiculariam functionem tenentur.
''Orientalibus, Ægypti.

COMMENTARIVS.

REPARATIONAM seu RECENSVM Nauiculariorum ab Honoratis per singulas Prouincias fieri iubet *hâc constitutione* Theodosius M. ¶ Nempe cùm eâ tempestate partim quorundam Nauiculariorum *vires*, seu facultates, ad alios peruenissent, partim verò quidam ex Nauiculariis à nauiculariâ functiono *excusati*, seu liberati fuissent, atque ita bis duabus rationibus Nauiculariorum Corpus concidisset, rem eam ad animum reuocandam putauit Theo-

dosius M. pro suo videlicet in annonam Vrbis Constantinopolitanæ studio. ¶ Igitur Recensum vti dixi fieri iubet, sic vt *excusati reuocentur*: quomodo & Symmachus ad Valentinianum Iun. Imp. refert *lib.* 10. *epist* 58. Mancipes Salinarum impetrasse, vt qui suffragio vel ambitu excusari seu liberati fuissent, reuocarentur, & debiti seu nexi huic necessitati quacunque ratione (siue originis iure, siue quia nauiculariorum vires seu facultates possident,) *obligentur*: Atque ita mansurum aliquid definiatur.

¶ Vt autem id maiore fide fiat, duo constituit. Primò, recensum hunc fieri iubet per singulas Prouincias *ab Honoratis*, quorum fides & industria lecta fuerit: ab *Honoratis* scilicet ideò, vt opinor, quia periculum huius rei eos respiciebat: vtpote cùm supplementa Nauiculariorum ex Honoratis seu Honorariis Viris fieri solerent: quod docuit Valentis *constitutio* 14. *supr. hoc tit.*

Secundò Theodosius recensum, definitionem, & iudicium factum ab Honoratis ad se referri iubet, ne videlicet dicis gratiâ seu perfunctoriè, vel etiam ambitiosè aut gratiosè hic recensus fieret; atque ita, quod expressè ait, scirent Honorati de ipsorum iudicio Principem iudicaturum, seu in examen reuocaturum. *Non melius scilicet fidem & officium alicuius in peragendo negotio adstrinxerit Princeps, quam si post eum se quoque iudicaturum denũciet.*

XXIII. * Idem'' AAA. Rufino PF. P.''

SOLOS Nauicularios à vectigali præstatione inmunes esse præcipimus: Omnes verò Mercatores teneri ad supradictam præstationem in soluendis vectigalibus, absque aliquâ exceptione, decernimus. Dat. III. Id. Decemb. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393]

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iust.*

''Quos *superiori legi* restituendos dixi. ''Orientis.

COMMENTARIVS.

IMMVNITAS Nauiculariorum negotiantium per Orientem, à vectigali seu portorio pro aduectis mercibus à Theodosio M. *hâc leg.* sancitur: pariter vt à Gratiano per Africam *l.* 16. *supr.* & ab Honorio, *l.* 24. *prox infr.* à vectigali inquam; quâ appellatione etiam lustralis collatio comprehendi possit, à quâ certè immunes fuêre nauicularij negotiantes, *d.l.* 16.

Porrò obseruandum, à Theodosio *pr.[illegible] hâc leg.* hanc immunitatem tribui SOLIS nauiculariis: (cùm tamen & aliis, veluti Veteranis hæc immunitas competierit. Item Clericis quadamtenus, de quo *supr. tit. de Veteranis*: & *tit. de lustrali collat.*) Tanto scilicet fauore Nauicularios prosecutus est Theodosius M. studio annonæ Constantinopolitanæ, vt solos hos in mercibus negotiantes à vectigali immunes esse voluerit: æquitate ipsâ suadente, vtpote qui ipsi laboribus suis efficerent, vt mercibus, & speciebus annonariis Vrbs Constantinopolis abundaret.

XXIV. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Prouincialibus Afric.

NE qua causatio'' Vectigalium nomine relinquatur, hoc obseruari decernimus, Vt nulla omninò exactio Nauiculariis ingeratur, cùm sibi rem gerere probabuntur, sed à præstatione vectigalium habeantur inmunes. Dat. VII. Kalend. Iun. Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* nisi quod ex *hâc leg.* compendiosa hæc sententia exceptionis voce subtexta *legi* 6. *Cod. Iust. de vectigalib. Exceptis Nauiculariis, cùm Sibi rem gerere probabuntur.*

''*Causatio*, id est, difficultas, dubietas, lis.

''ad *Iun.* ? vi *l.* 25. *prox.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imperatoris tredecim constitutiones sequuntur de Nauiculariis, pro annonâ Vrbis Romæ subinde laborantis. ¶ Inter cætera porrò Honorij hâc parte instituta & istud fuit, prouidere, vt ab vnâ parte sua Nauiculariis PRIVILEGIA constarent: ab alterâ verò, ne priuilegiorum suorum obtentu Nauicularij fraudem facerent: Ad quod vtrumque spectat *hæc lex*, quæ est de IMMVNITATE Nauiculariorum, & quidem Africanorum, negotiantium, à vectigalium præstatione: Quæ sanè iam duabus legibus suprà sancita fuit: à Gratiano *l.* 16. *sup.* & à Theodosio M. *l.* 23. *supr. prox.* Scilicet Prouinciales Africæ (quibus *hæc lex* inscribitur) apud Honorium *causati* seu conquesti videntur de hâc Nauiculariorum immunitate, ac maximè quod Nauicularij aliis latebram & mantelium obtenderent. Honorius itaque remedium huic rei adferre *hâc l.* instituit; ita quidem vt & porrò iubeat Nauicularios à vectigalium præstatione immunes esse, dummodò sibi rem gererent, id est, reuerà pro se negotiarentur: quod Tribonianus *legi sua* 6. *Cod. de vectigalibus*, hinc subtexuit. Quæ ipsa prorsus cautela est, quam in hâc re adhibuit Gratianus *d.l.* 16. fraudibus obuiam ire contenti, s183 semper priuilegio. De quo plura ad *d.l.* 16.

XXV.

XXV. * Idem AA. Ennodio'' Suo'' Sal.

De Nauiculariis & Curialibus aliquid sanxissemus, nisi Diui Patris'' Nostri super his personis processisset auctoritas. † Dat. VII. Kalend. Ian.'' Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex* 149. *supr. de Decurion.* Fortè etiam *lex* 141.142.143.144.145. *d. tit. de Decurion.* itémque *lex* 24 *supr. de annonâ & tributis*: & *l.* 53. *supr. de appellationib.* etsi dies alibi alius adscriptus.
'' *Ennoio d.l.* 141.142.143.144.145 & *d.l.* 53. & *d l.* 24. & sic omnibus aliis *legibus*.
'' Proconsuli Africæ, vt docent quinque *leges illa* 141. 142. 143. 144. 145. & *d.l.* 53.
'' Theodosij M.
† id est, constitutio: & intelligit *legem* 19. *supr.*
'' Pars & quidem potissima *legum* quæ *huic* coniungendæ habent *XVII. Kal Iun.* vna habet *XII. Kal Iun.* Præter *hanc leg.* altera, putà, *lex* 149 *supr. de Decurion.* habet *VII. Kal. Ian.* *Lex* 24. de ann. & tribut. habet *XII Kal. Ian.*

COMMENTARIVS.

De Reparatione seu Supplemento Nauiculariorum, ex Curialibus, Patris sui Theodosij M. constitutionem (vt puto *l.* 19. *supr.*) firmare mihi videtur Honorius, *hâc leg.* quæ pars est prolixæ constitutionis Honorianæ ad Ennoium Proconsulem Africæ: quâ Honorius in vniuersum vtilitati consultum iuit Curiarum, & Curialium, vt docet *l.* 141. 142. 143. 144. 145. *supr. de Decurionib. lex* 53. *supr. de appellat.* Item Corporatorum, vt ostendit *lex* 24. *supr. de annonâ & tributis.* Denique Nauiculariorum *hâc leg.* (cui coassandæ & committendæ sunt reliquæ illæ omnes) imò & *d. l.* 149. *supr. de Decurionib.* Et sic vno verbo trium Corporum in Africâ Reipubl. vtilissimorum vtilitati eâ constitutione consultum iuit Honorius: si modò omnes *huic* coniungendæ sunt. Certè vt *hæc lex* posita est, nihil ea ponit aut definit: quod inter vitia *huius Codicis* Conditorum pono.

XXVI. * Idem AA. Eusebio PF. P.''

Comperimvs Nauicularios'' susceptas'' species in negotiationis emolumenta conuertere, eò quòd abutantur Constantinianæ † legis indulto, quæ his ex die susceptarum specierum concluso biennio securitates'' reportare permisit. Quod nos quoque non prohibemus, sed tantùm sententiæ consultæ definitionis addimus, Vt'' intra annum, quas susceperint, inferant species, & eiusdem Consulis'' securitates reportent, quæ etiam diem inlationis edoceant.'' Biennium autem propter aduersa hyemis & casus fortuitos in reportandis securitatibus non negamus, dummodo intra tempus superiùs designatum fides peracti constet officij: Quod ad omnium notitiam volumus peruenire, vt cognoscant, transmissionem, vel traditionem intra annum susceptionis esse complectendam.'' Dat. x Kalend. Ian. Med. Arcad. III.'' & Honor. III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

* *L.* 2. *Cod. Iust. eod. tit.* Concordat huic *lex* 21. *supr.*
'' Italiæ: cui hoc ipso Anno inscribitur *lex* 7. *supr. de conditoribus*; quæ fidem facit, eum PP. Italiæ fuisse: & superiore Anno *lex* 12. *infr. de infirm. his qua sub Tyr.*
'' *Naucleras*, Cod. Iust.
'' sibi delegatas, commissas.
'' Cætera absunt a Cod Iust vsque ad illa, *vt intra annum.*
† Constantini M. constitutionem obserua: de quâ iam quoque ad *l.* 21. *supr.*
'' *Securitates* hîc & *d. l.* 21. id est, Apochæ: relatoriæ, *l.* 8. *supr.*
'' *Idéoque decernimus vt intra annum*, &c. Ita Τριβ.
'' *eiusdem Consulis*, hæc recidit Τριβ.: de quo mox.
'' id est, anni.
'' *vt intra alterum annum eis reddantur, à quibus species præstita sunt*: ita *hanc leg.* concludit Τριβ., cæteris resecatis.
'' Defendi possit: Quanquam probabiliter tentare quis posset, *complendam*: vt *l.* 2. *supr. de conditis in publ. horr. quàm omnis tamen fuerit completus.*
'' *ƴp. IV.* vt etiam habetur *Cod. Iust.* Par error in *l.* 2. *supr. de condit. in publ. horr.*

COMMENTARIVS.

De Tempore [illegible], est hæc Honorij constitutio, pariter vt Theodosij M. *lex* 21. *supr.* Quæ quatuor insuper, præter ea inquam quæ *dicta l* 21. continentur, complectitur.

¶ Primum quidem Historicum est: nempe quod spatium istud seu tempus à Constantino M. Nauiculariis primùm indultum fuerit: cuius alibi mentio non extat, imò cuius mentionem suppressit Theodosius *d. l.* 21.

¶ Secundò, *causam* huius spatij indulgendi continet, nempe propter aduersa hyemis & casus fortuitos

fortuitos : quod ad *d. l.21.* iam in anteceſſum ecuſſimus.

¶ Tertiò, indicat hoc ſpatio ſeu laxamento temporis abuti cœpiſſe Nauicularios, in rem ſuam: Nempe, cùm biennium iis indultum fuiſſet ad reportandas Apochas, ſeu Relatorias (vt vocantur *l.8. ſupr.*) traditarum à ſe Suſceptori ſpecierum, ſuſceptas ſpecies in negotiationis emolumentum interim conuertebant : ſcilicet, cùm ſatis eſſe putarent, ſi intra biennium has ſecuritates referrent, ſpecies intereà ſibi commiſſas quàm tardè poſſent reddebant : & ſic medio hoc tempore ſpecies in negotiationis emolumentum conuertebant : fortè enim frumenta indigentibus priuatis venundabant, mox viliore pretio aliunde coëmptis modiationem ſibi commiſſam replebant, ſicque ſub finem fermè biennij demum tradebant, interpretij compendium ſibi vindicantes : Cui ſimilem nundinationem memorat Ammianus Marcellinus, *lib.28. p.385.* de Hymetio agens ; *Cùm Africam*, inquit, *Proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopiâ iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit, paulóque poſteà cùm proueniſſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora. Verùm quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretij compendium ad Principis ærarium miſit : Ideóque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parùm quàm oportuerat miſſum, eum bonorum parte mulctauit.* De ſimili auri ſuſcepti nundinatione, negotiatione, eſt *lex 3. ſupr. de his qui cum diſp. contrax.* Atque hæc *huiuſce legis* ferendæ occaſio eſt.

Huic igitur nundinationi (quod argumentum *huius legis* eſt) ſeu negotiationi *hâc leg.* obuiam it Honorius Imp. id deinceps efficiendo, vt quàmcelerrimè nauicularij ſpecies ſibi commiſſas perferant quò debent, laxamento biennij nihilominus ſtante. Nempe biennium ita deinceps diuidi iubet, vt diſtinctè [illegible], id eſt, ſubuectioni, traditioni, tranſmiſſioni, inlationi ſpecierum annum primum tribuat ; alterum verò annum referendæ Apochæ ſeu [illegible]. Quo quidem tam Nauiculariis conſulit, biennium iam anteà conſultâ definitione conceſſum bis relinquendo : quàm Canoni frumentario Vrbicario, diſtinctionem illam addendo. Denique intra eundem Conſulem, ſeu annum, Apocham Nauicularium accipere neceſſe eſt : quæ diem inlationis contineat, vnde fides peracti officij fieri poſſit : etſi intra biennium tantùm eam referat. Atque ita *legi 21. ſupr.* quodammodo derogatur, vel ſaltem lux infertur, quæ in eo acquieſcebat, dummodo de fide peracti officij à Nauiculariis intra biennium conſtaret : ac proinde ſatis erat, vel propè decurſum biennij redditas & illatas fuiſſe à Nauiculario ſpecies: dummodo intra biennium de eo fides fieret. At enim *hâc leg.* ſpecies reddi vult intra primum annum, etſi propter aduerſa hyemis alterum annum concedat : quia ſcilicet non ilicò vbi ſpecies redditæ fuerunt, etiam opportuna tempeſtas affulgere poteſt ad redeundum, quin expectanda ſæpè diu occaſio proſperiórque flatus eſt. Vice verſa, vnus annus ſufficere debet ad reddendas ſpecies : Quod quidem Honorij inſtitutum, annonæ vrbicæ fauore, circa tempus reddendarum ſpecierum, notandum eſt. Cuius & alterum poſteà inſtitutum eodem intuitu circa *Tempus* continetur *l.34. infr.*

XXVII. * Idem AA. ad Senatum & Populum'' Poſt alia.

NAVICVLARIO'' tertiam Vrbani canonis portionem inter prima nauigationis iubemus deferre exordia : Quorum claſſem in Curiæ'' vetuſtatem conlapſam Prætoriana Præfectura'' reſtituat, ita Vt omnes qui prædia his obligata muneribus, quibuſlibet modis, vel contractibus, imperrarunt,'' ſecundum poſſeſſionis modum ad commeandi'' vocentur officium: &c. Dat. XVII. Kalend. Maij, Med. Cæſario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* ſex aliæ *leges* : potà *lex 5. infr. de naufrag. l.24. ſupr. de Suſceptor. lex 3. infr. de Canone frum. V. R. l.6.7. ſupr de Senatorib. l.31. ſupr. de Prætorib. l.3. Cod. Inſt. quæ res venire.*

'' Vrbis Romæ.

'' *γρ. Nauicularios* : quibus reſpondent mox illa, *quorum claſſem, &c.*

'' *γρ. vel incuria vetuſtate*, vel *incuriâ vetuſtatis*, vel (quod malim) *incuriâ & vetuſtate*.

' Italiæ, id eſt, Præfectus Prætorio Italiæ.

'' vel in ſe traxerunt.

'' id eſt, ad Nauiculariam functionem : Ita *ſupr. ſ. l.7.* frequentent maritimos commeatus.

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE Claſſis Africanæ ad perferendam à Nauiculariis annonam Vrbicam ad Vrbem Romam, & quidem tempeſtiuè, eſt hæc Conſtitutio Honorij Anno D.397. Quæ pars eſt prolixioris Orationis Honorianæ ad Senatum ac populum emiſſæ : quâ Honorius in vniuerſum tum voluptatibus populi Romani, tum Annonæ Vrbicæ conſultum iuit: quod docent *leges* illæ, quas cum *hâc* coaſſandas diui, ceu vnius Orationis partes : Ac maximè quidem, Annonæ Vrbicæ, quò præter *hanc legem* pertinet ex dictis legibus *d. lex 5. infr. de naufrag. lex 24. ſupr. de Suſcept. l.3. infr. de Can. frum. V. R.* (cuius præfatio in id notanda. *Certum habetis, Patres Conſcripti, quantum Curarum impendimus pro veſtris ac populi commodis.* Vbi etiam *commodorum* vox in hâc re annonaria [illegible] eſt, vt ad eam *leg.* oſtendam :) Item *lex 3. Cod. quæ res venire.*

¶ Cæterùm, ideò tam enixam hâc Oratione ſuâ, aliiſque circa hoc tempus Conſtitutionibus, annonæ ſolicitudinem in ſe recepit Honorius, quòd *Gildone* & Gildonianis Africæ incubantibus, iam à fine Anni ſuperioris 396. reique nauiculariæ & euectionum raritate vel tarditate grauiſſima fames Romæ oborta fuerit, maiórque in dies metueretur.

¶ Porrò inter alia mala *Tarditati ſubuectionis*, per Nauiculariorum paucitatem hâc *Orationis ſuæ parte* Honorius occurrit, quo fiebat vt Canon Vrbicus ad annonam vrbis neceſſarius, tempeſtiuè

non

non ſubueheretur, cùm non eſſent numero ſufficienti qui Canonem ſubueherent, atque ita *Reparanda claſſi Africanæ* incumbit. Igitur ſtatuit Honorius, vt Tertia Vrbani Canonis portio à Nauiculariis perferatur ſtatim inter prima nauigationis exordia: Scilicet exiguis commeatibus, ſeu cum parua claſſe, modicæ, per interualla Canonis Vrbici partes deferebantur: vnde fiebat, vt vix vnquam totus, ſeu integer, Canon Romam perferretur, antequam inſanum mare hyemaret, ſeu ante hyemem, de quo frequentes querelæ hâc tempeſtate occurrunt, etiam apud Symmachum. Igitur claſſem Nauiculariorum ita, eóque numero, reparari & inſtrui vult Honorius, vt integram Vrbani Canonis tertiam portionem inter prima nauigationis exordia deferre poſſint primo cataplo, primâ claſſe, menſe videlicet Martio vel Aprili, quo mare aperiebatur, de quo plenè ad *l.3. infr. de naufragiis*. Atque ita accipiendum eſt *legis* huius initium. Vt autem (quæ ſecunda *huius leg.* cautio eſt) ſufficiens hanc ad rem Nauiculariorum numerus ſuppetere deinceps poſſit, Reparationi claſſis Africanæ modum imponit. Scilicet collapſum eorum numerum tum Incuriâ tum vetuſtate reſtitui iubet à Præfecto Prætorio (quomodo & *l.14 ſupr.*) Italiæ ſc. in ſpecie *huius leg.* ſub cuius diſpoſitione erat Africa, vnde Canon Vrbicus ſubuehebatur: vocatis nempe ad hoc ſubuectionis munus (quod *commeandi officium*, hâc *leg.*) iis qui prædia nauiculariæ functioni obnoxia poſſidebant, pro rata poſſeſſionis, ſeu, vt dicitur *l 8. infr. de prædiis Nauicular.* ſecundum agri opinionem, quocunque modo vel contractu ea adquiſiuerint: Quod iuris tralatitij fuit, vt docet quoque *lex* 5. 19. 20 *ſupr. & lex 35. infr. & tit. prox. infr. de prædiis Nauiculariorum.*

¶ Et ita quidem Tarditati tranſuectionis Canonis Vrbicarij occurrit *hâc Orationis ſuæ parte* Honorius: qui fraudibus Suſceptorum Nauiculariorum circa eum admitti ſolitis occurrit *aliis partibus eiuſdem Orationis*, putà *d. l.14. ſupr. de Suſcept. l.3. infr. de Can. frum. V.R. l.5. infr. de naufr. l.3. Cod. quæ res venire.*

XXVIII. * Idem AA. Meſſalæ PF. P.'' Poſt alia.''

PROVIDEATVR, vt naues ſinguli quique, nauiculariæ obnoxij functioni, ad neceſſarium & conſtitutum modum exædificare cogantur, vt onera debita & iuſta ſuſcipiant: Qui ſcient, ſe de propriis periclitaturos eſſe fortunis, niſi in his præparandis debitæ capacitatis ſummam modúmque ſeruauerint. Dat. XIV. Kal. Mart. Med. Theodoro v.c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* eſt *lex 8. infr. de præd. Nauicular.*
''Italiæ.
''quæ continetur *d.l 8.*

COMMENTARIVS.

DE CAPACITATE Nauium, ſeu de Nauibus oneratiis, iuſtâ capacitate à Nauiculariis exædificandis, eſt *hæc* Honorij *conſtitutio:* Nempe REPARATIONI rei nauiculariæ prouiſurus Honorius Imp. Anno D.399. (& ſic annonæ Vrbicæ ſubuenturus) conſtitutione ſuâ ad Meſſalam PP. Italiæ emiſſâ, cuius hæc *lex*, & *lex 8. de prædiis Nauicular.* (quæ proinde *huic* coaſſanda venit) partes ſunt, duplici remedio conſulere in animum induxit, ſicut duplici malo collapſa fuerat. Primùm, *prædiorum*, quæ Nauiculariæ functioni obnoxia ſunt, poſſeſſoribus ad nauiculariam functionem vocatis, *d.l.8.* de quo tralatitio remedio iam etiam aliquid ad *leg. ſuper.* Secundò, cùm non Iuſtæ *Capacitatis* naues haberent Nauicularij, atque adeò onera iuſta ſuſcipere non poſſent, eueniebat vt Canon integer ſuóque tempore ſubuehi non poſſet: Itaque *hâc leg.* prouideri cupit Honorius, vt Nauicularij naues exædificent, præparent, habeántque; iuſtæ, debitæ, neceſſariæ capacitatis & modi: De quo *capacitatis* modo eſt rurſum *lex 2. infr. de naufragiis:* quæ coniungenda eſt cum *l.12. hoc tit.* ſub pœna bonorum amiſſionis. Quis autem capacitatis iſtius modus fuerit non exprimit.

¶ Sanè circa capacitatem nauium varia ſubinde in Republ. Romana reperio. Primùm *Lege Clodia Tribunitiâ* cautum, *Ne quis Senator, quive Senatorio patre eſſet, maritimam nauem, quæ plus quam* 300. *amphorarum eſſet, haberet:* Id ſatis habitum (inquit Liuius *extremo* 21.) ad fructus ex agris vectandos, quæſtúſque omnis Patribus indecorus viſus eſt. Ex quo apparet, negotiatorias naues longè plus quam 300. amphorarum capaces fuiſſe.

Secundò reperio, deportatis ex *Lege Auguſti*, non licuiſſe habere niſi naues actuarias duas & onerariam nauem vnam, quæ non eſſet plus quàm 1000. amphorarum, de quo Dio *lib.56.* Vnde rurſum apparet, negotiatorias naues fuiſſe plus quàm mille amphorarum.

Tertiò reperio, *edicto D. Claudij* cautum, *Vt naue Latinus Ciuitatem Romanam acciperet, ſi non minorem quàm decem millium modiorum nauem fabricaſſet, & Romam ſex annis frumentum portaſſet:* teſte Vlpiano *fragm. tit. de Latinis:* de quo edicto ſcribit & Suetonius *in Claudio*, *c.*18. 19. Id quod etiam ad Nauicularios noſtros non pertinet, qui perſonæ ſuæ conditione ad nauiculariam functionem tenebantur, verùm ad priuatos alios, naues mercaturæ causâ fabricantes, vt disertè ait Suetonius. Interim hinc colligitur, nauium negotiatoriarum capacitatem ordinariam fuiſſe decem millium modiorum, pariter vt ex eo quod mox notabo.

Quartò igitur diſco ex Scæuola *l. 5. ff. de vacat. & excuſat. mun.* iis qui naues marinas (ſingulas ſcilicet) fabricauerant, & ad annonam populi Romani præberent, non minores quinquaginta milium modiorum, vel plures, ſingulas non minores decem milium modiorum, muneris publici vacationem datam. Vnde rurſum apparet, communem

nauium maritimarum capacitatem fuisse decem milium modiorum.

Quintò *Nouell. Theodosij Iun. 15. de nauib. vltra duorum milium modiorum*, cauetur; vt ne cuiusquam nauis vltra duorum millium modiorum capacitatem vsque quo felix embola tota aduenerit, publicæque species transuectæ fuerint, excusetur. Vnde apparet maiorem modum & capacitatem nauium onerariarum frumentariarum, quibus inquam annona publica transuehebatur, quàm duorum milium modiorum fuisse.

Sextò, *Nouellâ Valentiniani Tertij*, inter *Theodosianas* 38. *de nauicularis amnicus* [Vibieis] cauetur, Ne nauiculatio liceat nauem facere nouam, vel instaurare, intra *capacitatem* 40. *cuparum*: ibidémque additur, priuatorum naues legitimæ capacitatis necessitatem nauiculariæ functionis singulis cursibus, minores binis solidis adiuuare debere. Igitur ex Valentiniani Placidiæ F. constitutione Nauiculariorum naues maiores esse oportuit, quàm 40. cuparum. De Amphoris, *Cupis*, Modiis, quid quantum singulæ hæ mensuræ contineren, intra modum aliquem videndum. Amphora modios tres continebat, vt docet *Volusius Macianus*; ergo nauis 300. Amphorarum, erat 900. modiorum: Nauis mille Amphorarum, erat trium millium modiorum: nondum instæ & negotiatoriæ capacitatis, verùm quæ triplo & amplius capacior erat, nempe 10000. modiorum.

XXIX. * Idem AA. Flauiano P. V."

DEPREHENSÆ" fraudes iure puniuntur: Solidos itaque, quos Sublimitas Tua eruere valuit ab his qui in nauicularios" prædas egerunt, volumus nauiculariorum commodis reseruari. Et" ne, simpli pœnâ in raptores constitutâ, crescat audacia in posterum, sancimus, Vt quicumque in rapinis fuerit depræhensus, in pœnam quadrupli teneatur. PP. Rom. in Foro Aproniani, IX. Kalend. Feb. Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

* *L. 5. Cod. Iustin. eod. tit.*
"Romæ.
" Hæc prima sententia recisa à Τιλίῳ vsque ad *Ab his*, &c. & deinceps etiam quæ de simpli pœna adduntur.
"*Naucleros*, Cod. Iust.
"*Ab his qui in Naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri*, ita Τιλίῳ.
"*Et ideò ne crescat*, ita *Cod. Iust.* cæteris recisis.

COMMENTARIVS.

DE CONCVSSIONIBVS, prædis, fraudibúsque, & rapinis in Nauicularios exercitis, est hæc Honorij Imp. Constitutio: Neque tamen, vt opinor, de omni prædæ genere: Sanè, non de rapina in naufragio (quod rectè vidit *Glossa*:) verùm de concussionibus, quibus videlicet Iudices, Apparitores, similésque, Nauicularios concutiebant: de quo est insuper *lex 9 supr.* & *lex* 36. 37. *infr.* vbi specialius de concussionum istarum generibus. ¶ Igitur huiusmodi raptoribus pœnam *hâc leg.* indicit Honorius. Et quidem in præteritum, vt rapta restituant, solidos inquam, quos per concussionem exegerant, & sic simpli pœnam: in futurum verò quadrupli pœnam: quæ tralatitia Rapinæ pœna est, seu actionis vi bonorum raptorum. De quâ vid. plures alios textus congestos in *Indicem* in *v. Quadrupli*. Quare error est Cujacij, qui hanc *legem* in *Codicem Iustinianeum* paullò aliter relatam, ita accepit; quasi eâ iubeatur, rem raptam priùs restitui, mox extra rem pœnam Quadrupli præstari: atque adeò hanc actionem propriam quandam actionem non vi bonorum raptorum esse: quandoquidem ea non merè pœnalis sit, seu non Quadruplum extra rem contineat. Quod erroneum est: nam siue *hunc legem*, prout *hoc Codice* habetur, attendimus, quod *initio legis* hîc iubetur, commodis Nauiculariorum solidos reseruari, id præteritum tantùm tempus respicit; non verò rem indicat pœnæ oppositam. Si, prout in *Codice Iustinianeo* initium *legis* immutatum est: *Ab iis qui in Naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri*: non ideò tamen illis verbis nuda rei restitutio indicatur, verùm pœnæ, quæ mox subiicitur, præfationem continent. Vnde mox hæc subiiciuntur. *Et ideo ne*, &c. quæ indicant, quomodo rapinam passorum commodis satisfaciendum sit, nempe per Quadrupli pœnam, quod etiam Lucas de Penna rectè vidit, & Glossa prætulit, & post eam Pyrrhus & Dynus. Ergo vt *lex* hæc habet in *Codice Iustinianeo* ea tantùm in futurum cauet, pœnâ Quadrupli propositâ: immutatâ tantùm priore sententiâ, pro more conditorum *eius Codicis*, quæ præteritum respiciebat. Porrò siue Simplum siue Quadruplum istud, Honorius *hâc leg.* Nauiculariorum commodis reseruari vult non fisco: scilicet quia non in rebus seu speciebus fiscalibus naui commissis, præda admissa est, verùm præda acta in nauicularios ipsos: Et tamen Quadrupli pœnam hanc fisco exsolui postea voluit Theodos. Iunior, *l 36. infr.*

¶ Quatuor interim ad *hanc leg.* notari velim, Primò tres hoc Anno *Flauiano P. V.* Romæ constitutiones inscribi, & quartam Benigno Vic. Vrbis Romæ, & multas alias prætereà *leges* ab Honorio hoc Anno latas, *intuitu venerandæ vrbis*, id est, Romæ; inter alias quoque *leg. prox. inf.* Hoc enim illud tempus est, quo Honorius Imperator, Gildone debellato, Romæ expetitus, tandem Stilichone hoc Anno Consule Romam inuisit, vt testatur Claudianus *in 6. Consul. Honorij, p 158.*

¶ Secundò, neque patior *huic leg.* coniungi *legem penult. Cod. de excusat tutor.* (quod Cujacius tentabat) quâ statuitur, excusationem à tutelâ siue curâ hactenus Nauiculariis tribui, vt tamen ad minorum sui Corporis tutelam & curam obligentur: neque enim aut menses aut dies aut loca quadrant: Et vt maximè hæc *propositâ legis* diem contineat, illa *data* (quomodo id conciliare tentat Cujacius)

Cujacius) nihilo magis tamen id ad rem facit: quia attendisse debuit Cujacius, prius *hanc leg.* Propositam diei, nempe 9. *Kal. Feb.* quam Data, *d. l. penult.* 3. Non. Mart. Atquin non aliter conciliari possint, quàm si dies Datæ anteuerrat, sequatur dies eius Propositæ. Imò ne Consules quidem eosdem habent: hæc enim PP. *Stilichone & Aureliano Coss.* illa data *Augusto Cons.* Itaque & hic error est Cujacij, qui eosdem Consules habere scripsit nisi fortè in.....incidit, quod non puto: constans enim hæc lectio est.

¶ Tertiò & illud *hâc leg.* notari cupio, hanc *legem* propositam *Romæ* in foro Aproniani.

Postremò notanda illa: *Et, ne Simpli pœna in raptores constituta crescat audacia*, &c. Quod non omninò abludit ab eo quod dicitur *l. aut facta* 16. *§. vlt.* ff. *de pœnis*.

XXX. Idem AA. Pompeiano" Proc. Afric.

VENERANDÆ Vrbis" intuitu, nauiculariis priuilegia certa delata sunt, quæ quicumque temerare temptauerint, nostrâ auctoritate propositam multam lege inferre cogantur. Dat. XVII. Kal. Iul. Med. Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

"Eidem inscribuntur etiam hoc ipso Anno complures aliæ *leges*, è quibus fortè nonnullæ huic coniungendæ sunt: & in his quidem *lex* 18 *supr. de lustrali collat.* & *l.* 166. *supr. de Decurionib.*

"Romæ.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Nauiculariorum, (Africanorum nominatim,) ab Honorio Imp. confirmantur *hâc leg.* pariter vt *l. prox.* 31. & 36. *hoc tit.* de quibus sunt duodecim præterea *hoc titulo* constitutiones, quæ è *Paratitlo* repeti possunt.

¶ Causa saltem priuilegiorum horum, quæ *hâc leg.* indicatur, obseruetur: nempe ea concessa intuitu venerandæ Vrbis, Romæ scil. id est, propter fauorem annonæ Vrbicæ: Quæ fortè imminutæ fuerant a Gildoniana vrbem fame premeotibus.

XXXI. * Idem" AA. Hadriano PF. P."

VNIVERSA, quæ Consultis" nostris, vel decretis Inlustris Præfecturæ" indulta sunt nauiculariis, si nulla melior vtiliórque sententia commutauit, vel auctoritas Sanctionis infregit, firma seruari decernimus. Dat. XV. Kal. Septemb. Honorio A. VI. & Aristineto COSS. [404.]

NOTÆ.

* Fortè *huic leg* iungenda *lex* 4. *Cod. de lucris apparit.* vbi etiam de Nauiculariis agitur.

"vel Impp. *Arcadius*, HONORIVS & *Theodosius*.

"Italiæ

"id est, Constitutis, vel constitutionibus.

"Prætorianæ, & sic Præfecti Prætorio.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Nauiculariorum rursum confirmat *hâc leg.* Honorius (pariter vt *l. supr* 30. & *l.* 36. *infr.*) cui fortè iungenda *lex* 4. *Cod. de lucris apparit.* quâ Nauiculariis pariter consulitur aduersus apparitorum prædam.

¶ Quæ quidem Priuilegia à duobus fontibus manasse ostendit: partim ex Principum Constitutionibus (qui fons ordinarius) partim decretis Præfectorum Prætorio: Tanta scilicet fuit Præfectorum Prætorio dignitas, quæ etiam ἀντίρροπος βασιλείᾳ erat. ¶ *Limitationem* etiam addit, dummodò ea non posteà vel sanctione contrariâ infracta fuerint, nempe à Principe; vel meliore vtilioréque sententia Præfectorum Prætorio commutata fuerint.

XXXII. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

CVM Nauarchorum cœtus, circiter" Prouincias Orientis, inopia nauium titubaret, &, inuestigandæ classis obtentu, Insularum successus" obiret, & nauigandi opportunitate transactâ, Iudiciorum" indignatio sine transuectionis expectaretur" effectu, meritò Celsitudo Tua, PF. Augustali & Insularum Præside conuentis, Alexandrinæ & Carpathiæ classis Summates, & nonnullos alios" Naucleros, eò professionis" adduxit, Vt onus frumentarij commeatus," qui per Orientales Nauarchos ex Alexandrinæ ciuitatis conditis" censuerat" ad Sacratissimam Vrbem" transferri, in suam fidem susceptum, ad eadem Augustissimæ Vrbis horrea comportaret;" solatiis," pro mercedula, præstitis, ex tributariæ pensi-

rationis immunitate," vel ex eo quod vocatur *filicon*: Necnon etiam alios" quæ Tuæ Cognitionis limauit" examen: Ita, vt ſuper Naufragiorum, quæ contigerint, caſibus, vſitato more habita quæſtione, ſi qui" calculus" modiationis" dicatur tempeſtate maris deperiſſe, ſub Tuæ" Sedis auditione nequaquam feratur acceptus," ſed hæc diſpendij lacuna" in omne nauiculariorum" concilium," pro rata ſcilicet contingentis muneris, deferatur. Hæc" igitur noſtra Lege firmamus. Dat. XIV. Kalend. Feb. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* *L.4. Cod. Iuſt. eod. tit.* & *l.6. Cod. Iuſt. de naufragiis*. Fortè *huic* iungenda *len.1. infr. de frum. Alexandrino.*

"Orientis.

"id eſt, *circa*, vt habetur *Cod. Iuſt.*

"*γρ. Seceſſus*, vt *Cod. Iuſt.* Abſceſſus, *l.2. ſupr. de itiner. & itin. cuſt.*

"id eſt, iudicum.

"pro *timeretur*. "aliorum locorum.

"*Profeſſio*, generaliter pro oneris in ſe ſusceptione vid. *Gloſſ.*

"*Commeatus* vid. *Gloſſ* & Iuretus in *Symm. p.293.*

"rectè, *qui*: commeatus ſcil. in *Cod. Iuſt. quod*, onus ſcil.

"*Condita*: vid. *Gloſſ.* & Iuret. in *Symm. p.230.*

"*γρ. Conſuerat*: vt Cod. Iuſt. *conſueuerat.*

"Conſtantinopolitanam.

"*γρ. Comportarent*: vt etiam rectè habetur *Cod. Iuſt.*

"*Salarius* Cod. Iuſt. verùm hoc rectum: vid. *Gloſſ.*

"id eſt, *immanitate*: de quo mox plura.

"φιλλικόν.

"*alius*, Cod. Iuſt.

"*Limauit*, id eſt inueſtigauit, rimatus eſt. Gloſſ. *Limatur, rimatur, quærit*, (ita γρ.) ζητεῖ. Quare non mutandum in *librauit.*

* Lex *6. Cod. Iuſt. de naufrag.* hinc ſumpta eſt.

"*quis*, Cod. Iuſt.

"*Calculi* vox hâc in re propria. Vide non vno loco apud Caſſiodorum, vt *2. Var. 17. & 25.*

"*Modiatio*, id eſt menſura, quæ fiebat per modios *hâc leg.* & Gordiani *lib.16. Cod. de vſuris*: & Diocletiani *l.7. Cod. de rer. permut.* Caſſiodorus quoque *4. Var. 7.* in eadem re. *Modiationem tritici, quam ſub hâc ſorte periiſſe probauerint, proſecutoribus ſine aliquâ facias cunctatione reputari.* Eadem vox reſtituenda *2. Var. 26. Nam ſi coëmptam ſpeciem expenſis publicis neceſſariam non habetis, ab officio veſtro ſuſcepta modiatio* (vulgò moderatio) *diſtrahatur*, &c. Ita & Martianus *l.2. Cod. de annon. ciuilib.* quâ *leg.125.* modios frumenti diurnos nomine petitteumatis, annonæ ciuicæ Vrbis Conſtantinop. addit: *Quoad modiationem*, inquit, *iugiter & in perpetuum ciuibus noſtris debere conferri, hâc lege ſancimus.* Harmenopulus quoque *in Legib. naualib.* dixit μοδισμὸν δὲ ἴσον τῶν χιλιάδων ὁ μοδισμοῦ χρόνων ποτιάγειν, μετὰ τοῦ ἐξαρτίας αὐτοῦ.

"Præfecti Prætorio, non vt Lucas de Penna, *Præf. annonæ.* Nempe ad Præfectum Prætorio, referebatur hâc de re: dicam *infr. tit. de naufrag.* Tritici fortè vel frumenti.

"aliàs melius. *accepto.*

"*iactura*, Cod. Iuſt. Verùm hoc elegantiùs. Symmachus quoque non ſemel, *ærarij & ſumptuum lacunam* dixit, *lib.5. ep.76.* & *lib.10 epiſt.33.* v *Gloſſ.* Lacuna rei familiaris, *Ciceroni*: vid. alia apud Iuretum *in Symm. p.169.*

"*Naucleroum*, Cod. Iuſtin. "id eſt, Corpus.

"Hæc abſunt à *Cod. Iuſt.*

COMMENTARIVS.

ORIENTALIVM Nauarchorum loco, Alexandrinis & Inſularum Nauiculatiis transferendæ ANNONÆ Alexandrinæ ad Vrbem CONSTANTINOPOLITANAM onus iniungit *hâc conſtit.* Theodoſius Iun. Anno D.409. firmatâ Anthemij PP. Orientis ſuper hâc re diſpoſitione eiúſque conditionibus & legibus, cui iungenda videri poſſit *lex 1. infr. de frum. Alex.* vbi pariter diſpoſitum ab eodem Anthemio PP. pro tuendâ Naucletorum ſubſtantiâ, firmat idem Theodoſ. Iun.

¶ Scilicet Orientales Nauarchi peculiares fuêre, intra Orientem ſeu Orientis diœceſim (à Conſtantino M. vt puto inſtituti) ad quos præter *hanc leg.* pertinet inſuper Conſtantini M. *lex 7. ſupr.* & *lex* Valentis 14 *ſupr.* annonæ videlicet Vrbis Conſtantinopolitanæ ſeruientes: (quâ cauſâ variis priuilegiis & commodis donati fuêre à Conſtantino M. *d.l.7.* & Valente *d.l.14.* item Salario, de quo *fine d.l.7.*) Ita quidem vt Orientales hi Nauarchi onus frumentarij commeatus ex Alexandrinæ ciuitatis conditis ad Vrbem Conſtantinopolitanam deferrent, (quod hæc lex apertè teſtatur) verùm ſæpè factum, vt hoc Orientalium Nauarchorum Corpus imminueretur, vt docuit *d.l.14.* Item vt inopiâ nauium ſubinde titubaret, (quod *hæc lex* docet) ſic vt dum claſſem ſeu naues inueſtigaret, dum Inſolas, & earum ſeceſſus in cum finem, conquirendarum ſcilicet nauium, obiret, nauigandi opportunitas interea tranſiret, neque ſpecies Conſtantinopolim tranſueherentur; atque inde fames Conſtantinopoli ingrueret; cuiuſmodi fæua hoc ipſo Anno exorta fuit, teſte Chronici Alexandrini Auctore, & Marcellino *in Chron.* Cui deinceps occurſuri Anthemius PP. & Theodoſius Iun. de remediis cogitare ſeriò cœperunt; cuiuſmodi eſt illud quod continetur *l. 1. infr. de frum. V. Conſtantinop.* Eſt hoc alterum quod *hâc leg.* comprehenditur, cuius proinde hæc hiſtorica cauſa obſeruanda eſt.

¶ Anthemius igitur PP. Orientis, & quod dixi malo deinceps occurſurus transuehendæ annonæ ex Alexandrinæ ciuitatis conditis, ſollicitudinem tum ad Alexandrinæ, tum ad Carpathiæ claſſis Summates, item nonnullos alios Naucleros transferendam credidit. Peculiaris ſcilicet erat claſſis *Alexandrina*, quæ & ipſa ſubuehendæ annonæ ſeruiebat, intra modum aliquem, & iunctim hactenus cum Orientalibus: At Anthemius PP. diſpoſitione ſuâ, quod Orientalibus ex parte incumbebat, ad Alexandrinos tranſtulit, qui Summates claſſis Alexandrinæ vocantur: nempe quia Nauicularij hi ſeu Nauarchi ſummo loco fuêre: quomodo Summates Viros, Aulæ, Ciuitatis, & ſimilia paſſim Symmachus vocat: Summates Ordinis Alexandrini, *l.190. ſupr. de Decurion.*

¶ Item tranſtulit ad Summates pariter *Carpathia*

pathia classis : Nempe in Insulâ Carpatho quæ hodie *Scarpanto*, classis peculiaris fuit commodissimo loco inter omnes Insulas Sporadas maris Ægæi, à quo & mare ipsum *Carpathium* & Carpasiæ Insulæ. Scilicet *Carpathus* sublimis fuit, ambitu stadiorum CC. de quâ vid. Strabonem, Plinium, commodissimo situ inter Rhodum & Cretam Insulas, de quâ nil attinet plura notare. Inter nauigationes iam olim famosas, & quidem spe lucri, Carpathia : testis Iuuenalis *Satyr.* 14. *versu* 278. Καρπαθίων ὁλκάδες memorat quoque Synesius *epist.* 41. qui & tam multus est in laudibus Anthemij (quem & Magnum sobinde vocat) cui *hac lex* inscribitur : vbi ait eas φύσιν ἔχειν ἀσφαλῆ κεχηνῦς, καθάπερ αἱ φωκῶν τῇ πόλει. Meminit rursum idem horum Carpathiorum *epist.* 51. CARPATHVS Insula, hodie Scarpantho, est inter Rhodum & Cretam, non longè à Doride Asiæ regione. Eius circulus est 60. mill. vel vt alij dicunt 70. longitudo ab ortu in occasum extenditur : ab hac vicinum pelagus Carpathium denominatur. Ardua est sublimísque montibus, ac in eâ marmoris lapidicina adinuenitur. Olim erant in ea 4. vrbes, ob quæ & Tetrapolis nuncupabatur. Fuêre in eâ quondam 6. Castella, quorum nunc tantùm tria supersunt : ad ortum est Tristanum, nunc Faria dictum à scopulo : ad partem Occidentalem est portus Comnodus, circáque montem Gomello dictum Corez est : ad Garbinium Insulæ videtur Caso Insula minima, alíque ibi sunt scopuli Canes dicti : in circuitu vno tantùm milliari patent. Ergo Anthemius & ad huius & ad Alexandrinæ classis Summares, translationis onus transtulit, & ad alios nonnullos Naucleros, scilicet maris Ægæi, qui Constantinopolitanæ vrbi propiores erant ; Idque conuentis Præfecto Augustali seu Alexandrino, & Præside Insularum; id est, decreto suo ad hoc misso : nam & *decreta*, & quidem super Nauiculariis à Præfectis Prætorio processisse docuit quoque *lex supr.* 31. *Insularum* Præses est Cycladum Præses seu Iudex, atque adeò Insularum omnium maris Ægei : sub Vespasiano hanc *Insularum* Prouinciam factam ait Sex. Rufus Festus. Deinceps extat Constitutio Diocletiani ad Diogenem Præsidem Insularum putà *lex pen. Cod. vbi causa status*. Harum Insularum Prouinciæ fit quoque mentio in Constantij Imp. *l.* 23. *Cod. Inst. de appellat.* quâ cauetur, vt appellatio interposita per Insulas ad P.V. Constantinop. fiat. Item vetus Orbis descriptor sub eodem Constantio *Cyclades Insulas* memorat, *quæ omnes suum Iudicem habuêre*. Meminit eius quoque sub Valente Imperatore Sextus Rufus Festus *in Breuiario*. Meminit & *vetus Notitia Prouinciarum*, *sub Theodosio M.* inter duodecim Asiæ Prouincias Cyclades ; Meminit denique *Notitia Imperij sub Theodosio hoc Iuniore* : ex quâ apparet eam tùm sub dispositione Proconsulis Asiæ fuisse. De *Cycladum Præside*, vide & Iustinianum *Nouella* 163. vide & quæ de Quæstore *Nouella* 41. 50. ¶ Ergo Anthemius PP. transuectionis annonæ ex Vrbe Alexandrina onus ad Vrbem Constantinop. quod Orientalibus Nauarchis incumbebat, ad Alexandrinos & Carpathios & nonnullos alios transtulit : eósque *ex professionis* volentes scilicet adduxit : propositis videlicet præmiis sequentibus. Nempe mercede eis præstituta (quæ Orientalibus aurea dabatur, vt docet *d. l.* 7. *supr. in f.*) ex vno trium sequentium fontium : vel inquam ex *Tributaria pensitationis immunitate*. Quod ita etiam Cujacius interpretatur, quasi indicetur, pro mercede eis datam tributorum immunitatem. Malè : neque enim id hâc formulâ indicatur, immunitatem eis datam ; verùm eâ de salario & mercede agitur : vnde scilicet ea tribui deberet : *Ex tributaria*, inquit, *pensitationis immunitate*, vbi malim legi, *immanitate*, id est, ex cumulo ingenti tributorum, vel *immensitate* : nempe *mercedula*, *immensitati*, seu *immanitati* hîc opponitur. Ergo ex tributaria seu auro argento quod tributorum nomine inferebatur à Prouincialibus, solatium seu mercedulam prædictis Nauiculariis constitui voluit Anthemius, vult Theodosius *hâc l. Solatium*, pro eo quod deuotâdo labori compensatò datur; quo ipso sensu accipitur *leg. penult. supr. de Palat. Sal.* Eo quoque sensu Spartianus ait Hadrianum, *ægrotos bis terve die visitasse*, *solatiis refouisse*, *consiliis subleuasse*. Quod quidem ex mole tributorum sumi voluit Anthemius, vult *hâc leg.* Theodosius. Vel secundo loco ex eo quod vocatur φιλικὸν, opponitur scilicet hîc tributariæ pensitationi, τὸ φιλικὸν ; illa scilicet necessaria pensitatio, hæc ex beneuolentiâ, amicéque datur, vltronee, vltrò tributum : Nempe Alexandriæ pensitationis vltroneæ & beneuolæ genus quoddam vltro tributum illud fuit φιλικὸν : Quale autem id fuerit, à quibus penderetur, quâ occasione, in incerto est : Nisi fortè grata illa inlatio est, cuius fit mentio *l.* 1. *supr. de frum. V. Constantinop.* quæ *lex* ad eandem historiam pertinet, quò *hac* nostra. Interim in *Cod. Iust.* nugas egerunt Interpretes, qui aliam vocem huius loco reposuerunt : qui ridere volet, legat Alciatum & Pyrrhum, quorum ille ἀλειτουργίας nomen supponebat. Tertium quoque alium fontem eruerat Anthemius, vnde solatium nauiculariis istis præberetur : verùm quis fuerit è diuinare non licet.

¶ Ac vt Nauiculariis *Alexandrinis*, & *Carpathiis*, aliísque solatium seu mercedulam constituit Anthemius PP. & Theodosius, ita viceuersâ *Naufragij* periculo eosdem obnoxios facit : non verò id eis accepto ferri in fisci dispendium : Nempe, quia hi Nauicularij Vrbi Constantinopolitanæ propiores facilè εὐπλοΐας & nauigandi opportunitatem captare potuerunt, vt proinde sibi imputare eos necesse sit naufragium, si εὐπλοΐας non captarunt, quâ captatâ tempestatem maris euitare poterant. Et hæc quidem est huiusce capitis secundi sententia : Quod diuulsum à priore *Codice* Iustinianeo, & separatim in *l.* 6. *Cod. de naufragiis*, coniectum, multis erroribus ansam præbuit. Primùm enim non pertinet hoc caput ad Nauicularios Orientis, verùm ad Alexandrinos & Carpathios. Secundò non tantùm *si* horum Nauiculariorũ culpa intercessisse probetur, naufragij periculũ ad eos pertinet; verùm *quia* semper præsumuntur in culpâ esse, ex eâ, quam dixi, ratione. Tertiò consequenter hinc apparet, quàm frustrà laborent Interpretes in *hâc leg.* conciliandâ cum *l. vlt.* § *si ea*, ﬀ. *ad Leg. Rhod. de iactu.* vbi de naufragio Nauicularius non tenetur, quando sine vitio eius res commendata periit ; Nam & in *huius leg.* specie præsupponitur semper culpa Nauicularij intercessisse, etsi id non expresse dicatur in hoc capite, verùm id ex totius *huius leg.* argumento & serie perspicuè colligitur. Ergo, casus hîc specialis notetur, quo sola, sed iusta *Culpæ præsumptio*, etsi ea non probetur, naufragij periculo obnoxios facit Nauicularios : Et sic vt dixi hæc *lex* componenda est cum *d. l. vlt.* § *si ea*, & cum aliis quæ occurrunt *infr. tit. de naufragiis*. ¶ Et ita quidem, in sp. *huius leg.* vt dispendium hoc ad totum Nauiculariorum concilium, pro rata contingentis muneris pertineat seu recedat : Ad totum *concilium*, id est, ad

ſpecialem loci vnius claſſem: Finge Alexandrini nauicularij nauem naufragium paſſam; Alexandrinorum Nauiculariorum Corpus hoc periculum agnoſcet, non Carpathianorum, non aliorum: *Concilium*, hîc, eſt Corpus ſpeciale vnius loci, qui Nauarchorum cœtus dicitur *initio leg.* Ita concilium ſanctiſſimum Eccleſiæ Catholicæ, venerabileque, *l.4. infr. de Epiſcopis*, ſeu *l.1. C. de Sacroſ. Eccleſ.* pro Eccleſiâ ſpeciali cuiuſque loci accipiendum: de quo ibi plenius. Qui caſus rurſum ſpecialis notetur, quo vel ob præſumptam vnius è Corpore culpam, totum Corpus periculo obnoxium redditur: quod & in aliis nonnullis Corporibus obtinet: de quo alibi. Huic ſanè proximum eſt, quod & alias vbi naufragij probatio legitimè facta non eſt, ad eorum iniuriam damnum pertineat, qui minus idoneos nominarunt, *l.4. infr. de naufragiis.* Et ita quidem in ſpecie *huius leg.* in totum concilium Nauiculariorum naufragij periculum recidit, vt ſinguli ex eo concilio pro *rata* contingentis muneris teneantur: id eſt, pro ea portione, pro quâ ad ſpecierum tranſuectionem tenentur. Finge vndecim naues eſſe ſeu vndecim Nauicularios, concilij alicuius: vnum naufragium paſſum, & eo naufragio mille aureorum ſpecies amiſiſſe: Sanè decem reliqui ſunt, in quos hic caſus recidit. Sed finge inæquales naues eſſe Nauiculariis, alias maioris modiationis, alias minoris. Pro ratâ ſuâ & modiatione quiſque tenebitur.

XXXIII. * Idem AA. Anthemio PF. P.''

Q V I'' fiſcales'' ſpecies ſuſceperit'' deportandas', ſi, recta nauigatione contempta, litora deuia ſectatus, eas auertendo diſtraxerit, capitali pœna plectetur. Dat. XIV.'' Kalend. Aug. CP. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* *L.5. ſeu penult. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda videtur huic, *lex vnic. ſupr. de auri publici proſecutoribus*: & *lex 1. Cod. Iuſt. de off. ciuil. Iudic.*

''Orientis ''Nauicularius.

'annonarias, veluti frumentum.

''*ſuſcepit.* Cod. Iuſtin.

''Ita quoque *d.l.5.* At *d.l.1.* & *d.l.8.* XIII.

COMMENTARIVS.

A V E R S I oneris reo, Naiculario, capitalem pœnam imponit *hâc leg.* per Orientem, Theodoſius Iunior, Anno D.409. cui iungenda eſt *lex vnic. ſupr. de auri publici proſecutorib.* (quæ & ipſa eſt de *Auerſo auro publico*, ab eius proſecutore: Quomodo hæc de auerſu onere à *frumenti proſecutoribus*:) quomodo etiam Nauicularij vocantur à Caſſiodoro 4. *var.7.* ſeu ſimpliciter *proſecutores l.4 infr. de naufragiis.* Auerſi inquam oneris reo, id eſt, ſi fiſcales ſpecies, quas ſuſcepit transferendas, auerterit, diſtraxerit, vel vt dicitur *hâc leg.* auertendo diſtraxerit. Cui geminagermana eſt per Occidentem Honorij *lex 3. Cod. Iuſt. quæ res venire non poſſunt* (quæ iungenda eſt *legi 27. ſupr. hoc tit.*) Capitalis igitur pœna auerſenti imponitur in hâc ſpec. quam Quadrupli pœnâ Græci immutarunt, propter *Nouellam 63. Leonis*: In cauſis ſanè priuatorum propria actio fuit oneris auerſi in duplum. ¶ Porrò quâ ratione nauicularij onus publicum auerterent, oſtenditur *hâc leg.* nempe rectâ nauigatione contemptâ, litora deuia ſectando. De διαφόρῳ, id eſt, de parte oneris auerſâ erit *lex vlt. infr.* ¶ Cæterùm eſt *hæc lex* Conſtitutionis Theodoſij Iun. prolixioris pars (vt apparet ex *d.l.vnic.* & *l.2. Cod. de off. ciuil. Iudic.* quæ huic coaſſandæ veniunt) circa rem Tributariam occupatæ: quâ partim fiſci indemnitati conſulitur *hâc leg.* & *d.l.vnic.* partim collatorum ab iniuriis Exactorum & Iudicum *d.l.2.*

XXXIV. * Idem AA. Fauſtino PF. P.'' Poſt alia.''

I V D I C E S, qui in portubus'' Diœceſeos ſuæ,'' onuſta nauigia, cùm proſperior flatus inuitat,'' ſub prætextu hyemis INmorari permiſerint, vnà cum Municipibus,'' & Corporatis'' eiuſdem Loci, fortunarum propriarum feriantur diſpendiis. ¶ Nauicularij'' prætereà pœnam deportationis excipiant, ſi aliquid fraudis eos admiſiſſe fuerit reuelatum. Dat. XVIII. Kalend. Sept. Rau. Varane V. C. COSS. [410.]

NOTÆ.

* *L.vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda huic fortè *lex 4. Cod. quæ res venire.*

'*Fauſtinus* PP. Italiæ ſub Honorio Imp.

''*Partibus*, Cod. Iuſt. malè: Quod Iuretus quoque notauit *in Symm. lib.4. ep.54.*

''*an tuæ?*

''Caſſiodorus 1. *variar 35. Quæ ergo talis mora, vt in tantis tranquillitatibus velocia necdum fuerint deſtinata nauigia? cùm ſtellarum non mergentium lucidum ſydus tendi carbaſa feſtinanter INVITET, & aeris ſereni fides properantium nequeat vota terrere.*

''*Municipibus*, id eſt, Decurionibus: dixi *ſupr. tit. de Decurionib.*

''de *Corporatis* eſt *infr. titulus.*

''*Naucleri*, Cod. Iuſtin.

COMMENTARIVS.

HYBERNO etiam TEMPORE; dummodo *serenitas* sit, (id est, dummodo prosperior flatus inuitet) Nauicularios onus seu species fiscales, denique Canonem Vrbicum, deferentes, mari vela dare iubet Honorarius Imp. *hâc leg* Anno D.410. ¶ Hybernum scilicet tempus regulariter nauigationi intercipitur, & verò mare nauigationi olim claudebatur (de quo ad *l 3. tit. de naufragiis*, plenè:) putà ab Idib. Octob. in Kalend. Apriles; & quidem ad transferendum Canonem Africanum ad Vrbem Romam, vt docet Gratiani *lex 3.* quò hæc ipsa lex pertinet: sic vt Nauicularij hactenus nauigare eo tempore non tenerentur, de quo ex parte etiam fidem facit Honorij huius *lex 26. supr.* faciet plenius *d.l.3. infr. de naufrag.* Et tamen *hâc leg.* Honorius hyberno tempore non ita nauigationi mare claudi vult, vt non, prosperiore flatu inuitante, Nauicularij nauigare debeant. ¶ Nempe id ita extra ordinem nunc constitutum ab Honorio, propter famem quæ hoc Anno D.410. Romæ erat, atque in dies maior timebatur: sic vt ad infames escas redactum iri metus esset: de quo Zosimus *extremo Historiæ suæ*, quæ superest. ¶ Igitur inter alia (vt docet *huius leg.* Inscriptio, ibi, *post alia:*) quibus annonæ Vrbicæ consulium properè iuit Honorius constitutione suâ, & istud est, quod *hâc leg.* continetur: quâ iubet, etiam hyberno tempore naues nauigare, si prosperior flatus inuitet: cuius, eodem fine alterum institutum circa tempus extat *l.26. supr.* Et verò notandum XVIII. Kalend. Sept. *hanc leg.* datam, scilicet æstate iam prouectâ, & in Authumnum inclinante, & sic iam appetente hyeme, id denunciatum in tempore, voluit Honorius. ¶ Pœnâ seuerissimâ propositâ *Iudicibus*, Decurionibus & Corporatis locorum, nempe proscriptionis bonorum, si permisissent in portubus suis onosta nauigia sub prætextu hyemis immorari, cùm prosperior flatus inuitaret ad nauigandum: Naucularis verò insuper deportationis pœnâ, si aliquid fraudis admisissent, ne videlicet vela darent, prosperiore flatu inuitante. *Iudicum* scilicet seu Rectorum Prouinciarum desidia hæc semper plectibilis fuit, si culpâ suâ paterentur annonam vrbicam vel non transmitti tempestiuè, vel aliò transferri. Mamertini sub Iuliano locus huc facit *cap.15. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in media expedienda annonæ trepidatione, nuncius venit, plurimas naues Africano tritico graues litus Achaicum praeteruectas, Constantinopolim peruolasse; Permoti omnes, & aduersus eos qui oram maritimam tuebantur irati, venimus ad Principem, desidiâ Iudicum tantum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur:* quo loco malè habent vulgatæ *Indicum*, vbi & Rhenanus *in ora* editionis suæ indicum desidiam interpretatur, qui scilicet non indicarint: Quem vnica litera fefellit. Huc etiam facit Symmachi locus *lib.4. epist.54. Sed quid mihi insusurras frugis Africanæ tenues commeatus? Intercludet, vt spero, prouidentia tristes cursuum vias, sacris auribus edocendis, & castigatione Iudicum, quos alimentaria spectat inuectio. Nec spem dies obstruit: nam mare adhuc iustis cursibus patet, & nondum in hyemem præcipitat Authumnus.* Hinc adcò Symmachus *lib 10 ep.31.48.* Iudices Africanos seuerioribus scriptis distimulari ab Imp. vult, *vt onera consueta dum tractabilis nauigatio est, victui vrbis exhibeant.* Idem verò periculum respicit quoque *Municipes*, id est, Decuriones, & *Corporatos* vrbiũ: Quæ duo incolarum præcipuè genera erant: de quibus *suus titulus.* De Nauiculariorum ipsorum fraudibus, torpedine, morâ, iam alibi dictum: videatur & Cassiodori locus *lib.1. var. ep 35. in fin.*

De eo videndum superest, quod *initio legis* Iudicibus *Diœcesis* tribuitur: Iudicibus, inquam, id est, Rectoribus singulatum Prouinciarum: cùm tamen Diœcesis sit σύστημα plurium Prouinciarum, ἡ ἐν αὐτῷ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα: de quo alibi fusè. Vnde iam ita quidam colligunt, *Diœcesin* hâc tempestate etiam pro vnicâ Prouinciâ vsurpari. Quod non admitto: neque enim vni Iudici *Diœcesis* hâc *leg.* tribuitur, verùm pluribus *Iudicibus* iunctim *Diœcesis sua:* quo indicatur, plures iunctos suam habuisse & constituisse Diœcesin: Nempe, si rogasses tùm Consularem Numidiæ, quænam ipsius Diœcesis foret, id est, cui Diœcesi responderet? respondisset Africam esse suam Diœcesim: non quod ipse Diœceseos istius totius Rector esset, verùm quod Prouincia quam administraret, Diœcesi illi responderet: denique singularium Prouinciarum Rectores Iudices plures coniuncti suam habent Diœcesim, iure partis. Ex *hâc* interim *lege* politicum σύμμα efficere licet, Principis extra ordinem necessitati famique publicæ consulentis: Quam proinde *legem* ordinarij iuris perperàm nonnulli faciunt, quæ πρὸς καιρὸν tantùm ἀναγκαία erat.

XXXV. * Idem AA. Seleuco PF. P."

VNIVERSOS, quos nauiculariæ condicioni obnoxios inueuit antiquitas, prædictæ functioni conueniet famulari. Personas igitur memoratas, & eorum hæredes, & prædia, persequenda esse decernimus: vt canon Sacratissimæ Vrbis, vel Expeditionalium Portuum necessitas, impleatur. Dat. Prid. Non. Mart. Rau. Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412]

NOTÆ.

"Italiæ, in qua Africa, vt docet *lex 31. supr de annonâ & tribut.* & *lex 32. supr. de Decur.* quæ eidem inscribuntur hoc ipso Anno, vnà cum Quarta, putà *l 22. supr. de cohortalib.*

COMMENTARIVS.

REPARATIONI seu supplemento Nauiculariorum, incumbit hac Constitutione Honorius Anno D.412. Nauiculariorum, inquam, qui per Africam: vt etiam colligere licet ex *l 41. supr.*

supr. de annonâ & trib. & l. 52. *supr. de Decurionib.* quæ eidem *Seleuco PP.* hoc ipso Anno inscribuntur. Eo videlicet fine, vt canon tum Vrbis Romæ, tum Expeditionalium Portuum necessitas impleatur, id est, vt annona sufficiens ad vsus Vrbis Romæ, & ad necessitates militum ad expeditionem pergentium subministrari possit. ¶ Portus expeditionales *hâc leg.* & *l. 2. infr. de naufragiis*, sunt Portus quo miles ad expeditionem iturus appellabat, indéque mouebat: quâ causâ huiusmodi Portus annonâ militari instruebantur, seu condita militaria ibi erant, vnde videlicet miles in expeditionem iturus annonam sumeret à se fermè transuehendam. Quomodo pariter Annona expeditionalis dicitur *l. 4. 5. supr. de erogatione militaris annonæ.* Annona militum in expeditione degentium & quidem ordinaria, buccellatum videlicet & acetum: cui opponitur panis & vinum. Ita & vsus expeditionalis in eodem argumento apud *Spartianum*.

¶ Hinc interim apparet, duplicem curam *hâc leg.* gessisse Honorium, pro temporum videlicet statu, quibus Vrbs Roma haud ita pridem afflicta siue Tyrannide, siue fame, (de quo ad *legem superiorem*) & Occidentale Imperium à Barbaris vastabatur, aduersus quos miles mittebatur. Igitur in vtrumque vsum, & annonæ Vrbis Romæ, & annonæ militaris sollicitudinem gerit *hâs leg.* Honorius: reparato videlicet Nauiculariorum Corpore, ad species necessarias tantò faciliùs & promptiùs transferendas. In eum itaque finem, & personas Nauiculariorum (fortè perperàm excusatas) & hæredes, & prædia eorum ad nauiculariam functionem vocari iubet: Quod & aliàs sæpè factum, vt ostendunt *huius tit.* complures *leges*: & *tit. de præd. Nauicul.*

XXXVI. * Idem AA. Nauiculariis per Africam.

TRIBVTA Nauiculariis *Priuilegia* hâc interminatione" firmamus, "vt si quis, cuiuslibet dignitatis, Iudicum, vel Militantum, crediderit neglegenda, & aditus negauerit petitum à se Tuitionis præsidium, patrimonium suum nouerit istius functionis oneribus addicendum, sine vlla spe veniæ, quam de nobis sub Annotationis indulto meruerit. ¶ Illud etiam addimus, vt decem librarum auri multa tam Nauiculariis, quam Iudicibus," necnon Proconsuli" & Vicario," Spectabilibus viris, & v. c. PF. Annonæ" Officiísque eorum, proponatur, si vmquam" ordine" memorato, vel ipsi coëgerint, vel sponte cupienti (quod non potest fieri) de centesimis suis auferri permiserint, vel de propriâ substantiâ quidquam Sportulæ nomine cuiquam donare, vel offerre personæ: vt à singulis constitutum multæ pondus non ambigant exigendum: Accipientem quoque quadruplum fisco nostro iubemus exsoluere: &c. Dat. XVI. Kalend. April. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 37. prox.* & *lex 6. seu vlt. infr. de naufragiis.*
"vid. *Gloss* de hâc *Interminationis* voce.
"id est, Rectoribus Prouinciarum (Africæ) vt *l. 34. supr.*
"Africæ. "Africæ. "Africæ.
"*γρ. quicquam*: vel vtrumque *vnquam quicquam.*
"*γρ. Ordinis* (Nauiculariorum scilicet.)

XXXVII. * Idem AA. Nauiculariis per Africam. Post alia.

SI vlla Dignitas" vel Apparitio, frumenti curam sustinens dirigendi, à Nauiculario, Magistróve" nauis, aliquid accepisse detegitur, probato crimini, pro motu" Iudicis, pœna non desit: &c. Dat. XVI. Kalend. April. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS.

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 36. supr. prox.* & *lex 6. seu vlt. infr. de naufragiis.*
"veluti *Notarius*: de quo mox.
"de *Magistro nauis* igitur quoque *l. 3. infr. de naufragiis.*
"*Motus* Iudicis, vid. *Gloss.* & Forner. 3 *Quotid.* 3.

COMMENTARIVS.

INDEMNITATI & SECVRITATI Nauiculariorum (& quidem Africanorum) consulit *his duabus legibus* Honorius: & *tertia* insuper *lege*, putà *l. vltim. infr. de naufragiis*, quæ omnes vnius & eiusdem constitutionis ad eundem illum finem tendentis partes sunt, atque adeò inter se coniungendæ veniunt. Et quidem indemnitati & securitati Nauiculariorum, aduersus Iudicum & Apparitorum, aliorúmque ad quos cura frumenti dirigendi spectabat, leuitatem & cupiditatem.

¶ Triplici porrò ratione *his duabus legibus*, tùm *tertiâ* aduersus eorum quos dixi tum negligentiam, tum cupiditatem consulit Honorius. 1. PRIVILEGIA Nauiculariorum, ad eorum querelam, non tuentibus Iudicibus hanc pœnam imponit, vt facultates eorum nauiculariæ functioni addicantur:

cantur: vult scilicet Honorius, si quando de imminutis priuilegiis suis conquerantur Nauicularij, iis *Tuitionis* præsidium tribuere: de quo *Tuitionis* præsidio, à Magistratibus seu Iudicibus tribui solito siue rectè, siue perperam, in simili pro quorumdam securitate aduersus aliorum & potentiorum quidem, imò Magistratuum quandoque molestias & inciuiles impetus est *hoc Codice*, Theodosij M. *lex vnic. supr. de off. Iudicum militar.* & *l. vlt. Cod. de off. Com. S. Palatij*, vel *l. vlt. Cod. de off. Com. R. Pal.* Meminit & Symmachus non tantum *lib. 9 epist.* 22. verùm *lib.* 10 *epist.* 36. Et quidem hic: *Causidicus fori mei Celsus tuitionem contra me & Annonæ Præfectum Clarissimum Virum de sede vicariâ postulauit*: Nempe (quod *initio epistolæ* indicat) quasi turbidum aliquid pro potestate Symmachus P.V. fecisset. Et mox rursum. *Hic iam vestræ perennitatis est æstimare contumeliam Præfecturæ, cuius Causidicus nihil passus auxilium secundi iudicij* [id est Vicarij] *imperauit.* Eâdem *Epistolâ* ait, à se petitum datúmque Felici tuitionis auxilium: *Felix*, inquit, *cum à me in sequenti tuitionis auxilium proposuisset, & vnius Nomenclatoris, vt in vrbe pacata, amminiculo fretus incederet.* Huius Tuitionis multa quoque mentio apud Theodoricum R. referente Cassiodoro, veluti *lib. 2. epist.* 19. vbi iubet Ecclesiæ Mediolanensis prædiis & hominibus intra Siciliam constitutis, saluâ ciuilitate præstari ab Adilâ Comite, vt ab iniuriâ & oppressione vindicentur. Et *lib. 4. ep.* 27. vbi Consulari Campaniæ aduersum Præfectum Prætorio tuitionem à se postulatam tribuit. Et *lib. 5 ep.* 37. vbi Iudæis Mediolanensibus & eorum Synagogis postulatam tuitionem tradit aduersus Ecclesiasticorum violentiam. Item *lib. 5. epist.* 40. damnat tuitionis genus quoddam damnosum in Hispaniâ. Tandem generalis Tuitionis formula extat *lib. 7. epist.* 39. De hoc Tuitionis præsidio expresso capite 1. *lib.* 1. *var.* egit Cascellius, vbi tamen multa ad hanc rem non pertinentia cumulat. Illud rectè quod ostendit eò non pertinere *legem* 1. *§. quiet, ff. de off. P. V.* vt neque *l. illicitas, §. potentior, ff. de offic. Præsidis*, quibus in hanc rem abutuntur Doctores, etiam Fornetus *in Cassiodorum.*

Ex superioribus interim apparet datam Tuitionem seu λόγῳ ἀσφαλείας à Principe tuitionis formulâ: item datam eius iussu: denique datam citra iussum Principis à Magistratibus: & cum datetur à Magistratibus (quod ex Symmacho discimus) datum & adiunctum aliquos ei cui tuitio daretur, ex officio Magistratus: veluti Nomenclatorem à P.V. qui sanè in Officio suo habuit Nomenclatores, vt discere est ex Notitiâ Imperij. Illud perperam Cujacius, qui ad eandem tuitionem retulit *legem* 16. *Cod. de Decurionib. lib.* 12. *tit.* 1. nam ibi omninò rectè legitur *sub fideiussione*: scilicet Theodosius *ea leg.* iubet in dignitate constitutos, si grauius aliquod facinus admiserint, extra carceralem custodiam sub fideiussione haberi. Ita quidem Theodosius, etsi mox proximè statim *seq. lege* 17. Zeno *fideiussionis* onus temperat: Præterquam quod Theodosij *lex* illa est, de grauiore facinore admisso, vbi necessaria magis fideiussio: quàm in ciuili & priuatâ causâ. Franci tandem veteres hanc Tuitionem *Mundeburdem* dixêre: cuius formula extat apud Marculphum *lib.* 1. *formul.* 24. vbi de eâ Bignonius prolixè. ¶ Et hæc de prima ratione, tuitionis, inquam, præsidio, quâ securitati Naiculariorum *hâc constit.* Honorius consultum iuit, aduersus priuilegia eorum imminuentes euntes.

Secundò aduersus CONCVSSIONES Nauiculariis pariter consultum it, pariter vt Gratianus *l. 3. infr. de naufragiis*: pœnis propositis, aduersus eos qui eos concussissent. Ac primum quidem aduersus Iudices quoscunque, putà Rectores Prouinciarum Africæ, Proconsulem & Vicarium Africæ, denique Præfectum annonæ Africæ (qui omnes Nauicolariis & rei annonariæ præerant;) itémque eorum officiales si vel aliquid de ipsorum centesimis auferri permiserint: *Centesimis*, id est, epimetro centesimarum (de quibus *l. 7. in fin. supr. l. 38. infr.* & *l. 1. infr. de frument. Alexandr.* & *l. 3. infr. de naufragiis.*) idque siue eos ad id coëgerint, siue etiam vltro facientes admiserint: Quod & ipsum tamen fieri non posse dicit reuerà scilicet, plenâ liberáque voluntate. Quia non est vnquam quisquam tam stultus, vt suum iacter, aut iactare credatur: Imò cùm accipientis persona terribilis esse possit donanti, etsi qui donat donare videatur, non tamen reuerà donatum, sed extortum potentatus ratione creditur. Quæ ratio & alibi obtinet, veluti in sp. *l. supr. ne quid publ. lætitia*: & in sp. *tit. si nuptiæ*, &c. Idemque erit, si de propriâ substantiâ quidquam sportulæ nomine cuiquam donauerint, vel obtulerint Nauicularij. Ergo Iudicibus & Officialibus ad id cogentibus, vel id admittentibus multam 10. librarum auri imponit Theodosius: ipsi accipienti, Quadrupli pœnam: sed ita vt eu fisco exoluatur: Cùm tamen Honorius longè æquius *l. 29. supr.* pœnam Quadrupli Nauiculariorum commodis reseruari voluerit: de quo ad *eam leg.* Et hæc de Iudicibus & Officialibus qui concussioni Nauiculariorum fauerint, & de concutientibus ipsis.

¶ Posteriore *lege* pariter concussioni eorum, qui frumenti dirigendi curam sustinent, occurrit, aliquid accipiendo à Naiculario vel Magistro nauis. Quo in censu ponit in Dignitatibus constitutos & Apparitores. Dignitatis appellatione intelligo Tribunos Notarios: Nempe cùm cæteroquin hi Principum Legationibus fermè destinarentur, id est, hos in Prouincias vrgendi alicuius negotij causa, Imperatores extra ordinem subinde mittere solerent (de quo pleniùs dixi ad *l. vnic. supr. de mand. Princip.*) his aliquando frumentarij commeatus ab Imperatoribus mandabatur, id est, ad procurandam & accelerandam annonæ vrbicæ subuectionem sæpè mittebantur: quod ex Symmacho discimus *lib.* 10. *epist.* 31. *Felicitas quidem vestra æterni Vrbi solemnis alimonia copiam pollicetur, D. Imp. sed re magis quàm spe tuti esse debemus: quod facilè factu est, si hanc quoque partem Clementia vestra cura respexerit: nam æstate pronecta cùm ex Africanis partibus minimum deuehatur, non mani tangimur metu, ne res annonaria in granes cogatur angustias. Et ideò oro quasóque Perennitatis Vestra salubre præsidium, vt Iudices Africanos, & NOTARIVM, cui Æternitas Vestra mandauit frumentarios commeatus, seueriora scripta dissimulent, missis in hoc negotium strennis, qui onera consueta, dum tractabilis nauigatio est, victui Vrbis exhibeant.* De huiusmodi igitur dignitate, id est, de Notariis accipiendum est quod dicitur *hâc leg.* 37. ¶ Quandoque etiam eodem fine nudi *Apparitores* mittebantur, vt frumenti dirigendi curam sustinerent, nempe missi à Præfecto Prætorio, *Præfectiani* scilicet, ita ad vrgenda negotia quædam à Præfectis Prou. mittebantur, vt Notarij, vt Agentes in rebus ab Imp. etsi veriti hi Præfectiani, & quidem à Valentiniano Sen. *l. vnic.*

supr. ne Praefectiani: Exactoris, vel Curiosi, vel Horreorum Custodis officio fungi. Ergo huiusmodi viros frumenti dirigendi curam sustinentes & aliquid accipientes à Nauiculatio vel Magistro nauis, pro motu Iudicis puniri iubet. ¶ Vbi obseruandum, Nauiculatium à Magistro nauis separari; pariter vt separatur *l.3. infr. de naufrag.* vbi dicam.

XXXVIII. * Idem AA. Albino P. V.''

DISSIMVLATIONI & corruptelæ Vrbani'' vel Annonarij'' Officij exquisitis remediis Mansuetudo Nostra prospexit: vt si quando Nauicularius, extra modum centesimarum'' diametrum'' incidisset, intra quinque dies, ex quo Portum Venerabilis Vrbis'' esset ingressus, adhibitis tribus Inlustribus viris, Vrbana præfectura, præsente quoque Annonario Cognitore,'' quid euenisset detrimenti inquireret: & quicunque in hâc fraude fuisset inuentus, sub elogio, adiuncto idoneo executore, mox ad Africam, adque ad V.C. PF. Ann.'' iudicium, deduceretur: soluturus instantia memorati,'' quidquid debere fuerit deprehensus. Hac itaque lege decernimus, Vt si vltra diem præfinitum permiserit'' Nauicularium protelari, quinque libras auri se, adque Officium suum, sciat ærario nostro debere inferre: Apparitionem quoque Præfecturæ Vrbanæ multa trium librarum auri feriendam esse censuimus: PF. Annonæ duas libras auri sacris largitionibus inferre cogetur, nisi eius præcipuè instantia intra diem constitutum fuerit adcelerata cognitio. Huiusmodi igitur inquisitio etiam diebus feriatis & deuotionum, absque vlla obseruatione, peragenda est. Dat. XV. Kalend. Octob. Rau. Constantio & Constante COSS. [414.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
'' *Albini* huius P. V. meminit Rutilius Claudius Numatianus *Itinerary sui lib.1.* & Olympiodotus *apud Photium, p.189.*
''Præfecti Vrbis.
''Præfecti Annonæ.
''de his Centesimis, *l.7.36. supr.*
''*διάμετρον d.l.* & *l.5. infr. de naufragiis.* Mox *detrimentum* vocatur. De eo mox dicam plenè.
''de *Portu* Vrbis Romæ, quò Nauicularij species deportabant, dicam plenè *infr. lib.14. non vno titulo.*
''id est, Vrbis Romæ.
''id est, Præfecto annonæ Vrbis Romæ.
''conductore, prosecutore. ''Africæ.
''Præfecti annonæ Africæ.
''Quis? An Præfectus Vrbi.

COMMENTARIVS.

DE DIAMETRO per fraudem videlicet admisso à nauiculario, est hæc Honorij constitutio: ad eum finem videlicet ne dissimulatione & corruptelâ Præfecti Vrbis vel Præfecti annonæ, & Officialium eorum, id publico damno cedat. ¶ *Diametrum*, vt *hâc leg.* ita & *l.5. infr. de naufrag.* (quæ & ipsa est Honorij) est *detrimentum*, vt *hâc ipsa leg.* vocatur: *iactura*, vt vocatur *d.l.5.* specierum susceptarum & Nauiculario commendatarum: quoties videlicet de modo, seu calculo modiationis (vt vocatur *l. supr.*) ei in Africâ commendatæ, cum eam reddit in Portu Vrbis Romæ, aliquid desideratur; scilicet *διάμετρον* est quod τῷ μέτρῳ abest: sicut *ὑπέρμετρον*, quod τῷ μέτρῳ superadiicitur (de quo *l.3.14.15.21. supr. de Susceptorib.*) Harpocration *διάμετρον, τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ τοῦ δικαίως μετρηθέντος. Δείναρχος ἐν τῇ Καλλισθένους εἰσαγγελίᾳ*; sicut contrà *σύμμετρον*, quod *μέτρον*, & *τέλειον*. In re monetaria, metallica pars quæ in scoriam abit, *detrimentum* pariter, *intertrimentum*, Græcis *ἀπουσία* vocatur: vid. *Glossar.* Diametrum porrò vel casu & inclementi fortunâ accidit, quò pertinet *d. l.5. infr. de naufrag* vel fraude, cùm videlicet ex onere quid per fraudem à nauiculario auertitur, intercipitur; quò spectat *hæc lex*, vt docet tum totus *legis* contextus, tum expressè hæc eius verba, *Quicunque in hac FRAVDE esset inuentus*: item *quidquid debere fuerit deprehensus.* Ergo *hæc lex*, est de *διαμέτρῳ*, id est, de parte oneris auersâ: nam de toto onere auerso fuit *suprà lex 33.*

¶ Huiusmodi igitur diametrum, huiusmodi imminutionem fraudulentam nauicularium restituere oportere certum est. Verùm, quia huiusmodi fraudes, & diametra sæpè in dispendium annonæ Vrbis Romæ, Præfectos Vrbi, item Præfectus annonæ (ad quos annonæ solicitudo pertinebat, de *quo mox*,) eorúmque Officiales dissimulare poterant, vel etiam iam dissimolate visi fuerant per collusionem: huic eorum dissimolationi & corruptelæ, hâc constitutione suâ Honorius occurrendum putauit: & quidem his exquisitis remediis. ¶ Primùm scilicet, in hoc Diametrum seu detrimentum inquirere iubet Præfectum Vrbi: sic vt ab Vrbe ad Portum Vrbis Romæ eâ de causâ se conferre necesse habeat: Qui & aliàs sanè quandoque solemniter annonæ causa eò se conferebat stato tempore, de quo ex Ammiano *lib.19. p.160.* & Æthico *in Cosmographia*, dixi ad *l.2. infr. de canone frument. V. R.* Et ita quidem nunc Honorius: cùm tamen anteà Præfecto annonæ & Vic. Vrbis tantùm hanc cognitionem & Inquisitionem induxisset, *l.5. infr. de naufragiis.* Secondò, præsente quoque Præfecto annonæ: cui iunctim cum Præfecto Vrbis annonæ Vrbicæ cura incumbebat, denique societas muneris erat inter eos: quod præter *hanc leg.* exertè docet *l.1. Cod. de Offic. Praefect. Vrb. lex.1. supr. de condit. in publ. horr.* (quæ duæ *leges* inter se coassandæ

coassandæ sunt) & Symmachus *lib.10. epist.48.* & Sidonius *lib.1. epist.10.* Sanè & hac ipsa de causa iam antea appulsis ad Portum Vrbis Romæ nauibus, Præfectus annonæ explorare debebat, vtrum incorruptæ species deportatæ essent, seu vtrùm nihil in his esset vitij? *l.2. supr. de canon. frument. V.R.* quemadmodum *hâc leg.* inquisitioni, vtrùm modiatio integra sit, adesse iubetur: imò & sua præcipuè instantia accelerare cognitionem Præfecti Vrbis, vt proinde quasi stimulus additus fuerit Præfecto Vrbi. *Tertiò*, inquirere in hoc diametrum iubet Honorius *intra quinque dies*, ex quo Portum Vrbis Nauicularius est ingressus: Notum aliunde, ad Portum Vrbis Romæ Nauicularios species deportasse: de quo sæpè *infr. lib.14.* Igitur intra quinque dies illos Inquisitionem hanc fieri vult Honorius; nempe quia annonæ Vrbicæ fauor summam hac in re celeritatem desiderat, & cognitionem accelerari iubet. *Quartò*, huiusmodi Inquisitionem etiam diebus feriatis & deuotionum peragi oportere statuit, scilicet annonæ Vrbicæ ratio & fauor ferias non admittit, quæcumque illæ sint, etiam *deuotionum*, id est, diuinæ feriæ, Dei scilicet cultui dicatæ, quomodo etiam agriculturæ fauor ferias diuinas non admittit, de quo ad *leg.1. supr. de feriis*, plura. *Quintò*, hanc Inquisitionem fieri iubet adhibitis tribus Inlustribus Viris, velut in maximi momenti negotio: quomodo & aliàs adhibiti in specie *leg.*...... ¶ Et hæc de Inquisitione seu cognitione super *διαμέτρῳ*. *Sextò*, post Inquisitionem ita factam, post fraudem detectam, nauicularium fraudis compertum mitti iubet, imò deduci ad Africam, & Præfecti annonæ Africæ iudicium, adiuncto idoneo executore sub elogio *ad Africam & iudicium Præfecti annonæ Africæ*: nempe quia Africæ interest, ne quidquam de canone Africano seu Vrbicario pereat, cui si quid perit, Africæ perit, vnde semper canon explendus venit: *Adiuncto idoneo executore*, id est, addito ei custode, persecutore, vti mos erat in deducendis & exhibendis reis, quod etiam docet *lex 3. supr. de exhib. reis*, vbi *dixi*. Tandem *sub elogio*, id est, titulo criminis, quo continetur crimen, modúsque adeo in sp. *huius leg.* seu *διαμέτρῳ* intercepti frumenti, seu auersi ex parte oneris; ita mitti soliti rei deprehensi seu conuicti sub elogio, remissíque ad suum Iudicem (vt in sp. *huius leg.*) vel Principem; quæ vulgaris iam obseruatio est. E multis pauca hæc: vid. *l.6.11.§ vltim. ff. de custod. reor. l.3. ff. de re militari*: Tertullianum non semel inter alia ad Scapulam: *Prudens etiam missum ad se Christianum cum elogio, confessione eius intellectâ, dimisit: scisso eodem elogio*, vid. & Marcellinum *lib.14.* Et hæc de deductione seu transmissione Nauicularij qui *διάμετρον* admisit, in Africam. *Septimò*, eum instantiâ Præfecti annonæ Africæ ad sulciendam lacunam *τοῦ διαμέτρου* vrgeri iubet. Quod satis mite: cùm aliàs auersi oneris in totum longè grauior pœna sit: *l.33. supr.* Postremo loco sequuntur Pœnæ seu Multæ dissimulantium, & intra quinque illos dies, vt dictum est, de *διαμέτρῳ* non cognoscentium: Præfecti inquam Vrbis, eius Officij 5. librarum auri, Apparitorum trium, item Præfecti annonæ, duarum. ¶ Et hæc quidem ita Honorius *hâc leg.* de Nauiculariorum *διαμέτρῳ* seu fraude circa *διάμετρον*: hoc Anno Domini 414. Qui alioquin hoc ipso Anno ante quinque menses & quod excurrit, Nauiculariis istis Africæ vicennalem reliquorum indulgentiam (ab Anno Domini 387. ad Ann 407. tribuit) at non etiam septem postremorum ad hunc annorum: *l.8. supr. de indulg. debitorum.* Et hæc rursum ita Honorius, Annonæ Vrbis Romæ fauore: cui hâc tempestate enixè consultum iuit: Et verò ad relationem vt videtur Albini Præfecti Vrbis, cui *hac lex* inscribitur: quem hoc ipso Anno memorat Olympiodorus *apud Photium p.188.* redeunte iam Roma (post eam à Gothis captam) in pristinum statum, eum scripsisse, ad Honorium scilicet, non sufficere modum annonæ, quæ ciuibus Romanis distribuebatur, aucto iam numero in ciuitate: addidisséque vno die subductum numerum quatuordecim millium. Ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ Γότθων ἅλωσιν τῆς Ῥώμης, Ἀλβῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ἔπαρχος, ἤδη ταύτης πάλιν ἀποκαθισταμένης, ἔγραψε μὴ ἐξαρκεῖν τὸ χορηγούμενον μέρος τῷ δήμῳ, εἰς πλῆθος ἤδη τῆς πόλεως ἐπιδιδούσης. ἔγραψε δὲ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πλάχθαι ἀριθμὸν χιλιάδων δεκατεσσάρων. Cæteroquin huius Albini P. V. mentionem quoque facit Rutilius Claudius Numatianus *lib 1. Itinerarij sui.*

DE PRÆDIIS NAVICVLARIORVM.

TITVLVS VI.

XI. Cod. Ivst. III. vbi plenior *Titulus* extat, *de Prædiis & omnibus rebus Nauiculariorum.*

Porrò ad hunc *Titulum* pertinent quoque quinque conſtitutiones ſuperioris Tituli *de Nauiculariis*: nempe *lex* 3. 19. 20. 27. 35. quæ non minus bene in hunc *Titulum* coniectæ fuiſſent: & *lex* 13. *ſupr. de Senatorib. & Glebali collat.* quæ coniungenda eſt cum *l.*9. *hoc tit.* & *lex* 149 *ſupr. de Decurionibus.*

PARATITLON.

PRÆDIA *Rubr.* & *l.*8. 10. *hoc tit.* ſeu poſſeſſiones, *l* 1. 8. 9. fundi, *l* 6. 7. domus, *l.*7. res, *l.*5. bona, *l.*4. patrimonia, *l.*2. *hoc tit.* & *l.*3. *ſupr. de Nauicular.* facultates, *l.*4. *hoc tit.* & *l.*20. *ſupr. de Nauicul.* Nauiculariorum, *Rubr. l.*1. 2. 3. ad Nauicularios pertinentia, *l.*5. ad Nauiculariorum dominium pertinentia, *l.*6. obnoxia, Nauarchiæ functioni, *l.*20. *ſupr. de Nauicul.* Nauiculario iuri *l.*3. Nauiculario nomini *d. l.*5. Nauiculario muneri, *l.*3. *ſupr. de Nauicul.* adſcripta nauiculariæ functioni, *l.*8. vendi, alienari quidem potuêre (neque enim intercipi contractum emendi vendendi fas fuit, *l.*7. *hoc tit.*) Sed cum ſuâ conditione, vt ita Canon Vrbis & expeditionalium portuum neceſſitas ſemper impleri poſſet, *l.*35. *ſupr. de Nauicul.* ¶ Nempe quolibet genere, *l.*2. ſeu titulo, *l* 8. iis alienatis, *l.*1. tranſlatis, *l.*6. tranſcriptis, *l.*4. ad aliorum iura tranſlatis, *l.*6. in extraneorum dominia demigrantibus, *l.*2. diſtractis, donatis, venditis, *d. l.*6. 9. non ideò id Corpori Nauiculariorum præiudicare poterat, *l.*1. *hoc tit.* verùm comparatores earum poſſeſſionum, *l.*1. *hoc tit.* ſeu bona ea ritè retinentes, *l.*4. ad quos eæ res peruenerunt, *l.*6. emptores, *l.*7. mercantes, mercatores, *d. l.*7. hi qui fundos eos acceperunt, *l.*8. modò ea Corpori Nauiculariorum reſtituere præcisè iuſſi, ſeu ea patrimonia in Corporis ſui ius proprietatémque remeare iuſſa, vt à Valentiniano Sen. *l.*2. *hoc tit.* vel tum demum, ſi nauiculariam functionem ſubire nollent, vt *l.*4. 6. alioquin ſi ea prædia retinere mallent, nauiculariam functionem ſubire, ſuſcipere, tolerare, commeare cogebantur, *l.*1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *hoc tit.* & *l.*3. vbi ratio redditur, & *l.*19. 20. 27. 35. *ſupr. de Nauicular.* idque pro ratâ parte, *l* 4. pro modo portionis comparatæ, *l.*7. *hoc tit.* ſecundum agri opinionem, *l.*8. *hoc tit.* pro portione, *d. l.*3. *ſupr. de Nauicular.* pro virili portione, *d. l.*3. ſecundùm poſſeſſionis modum, *l.*27. *ſupr. de Nauicular.* ſub quinque his Ampliationibus: Primò. Quicunque vendidiſſet, etiam fiſcus *l.*6. ſeu ſubhaſtariâ ſorte, *l.*9. etiam Reſpublica, *d. l.*6. vel Nauicularius, vel alius, *d. l* 6. Secundò, Quicunque illi eſſent qui adquiſiuiſſent, licèt altioris dignitatis, *d l.*3 *de Nauicular.* licèt Agentes in rebus, *l.*10. *ſupr. de Nauicular.* licèt Domus Principis, *l.*3. & 5. *hoc tit.* Tertiò item, non obſtante temporis præſcriptione, *d. l.*3. & 5. *hoc tit.* exceptâ ea præſcriptione, de qua *l.*9. & 10. Quartò, non obſtante contraria conuentione inter emptorem & venditorem, *l.*8. *hoc tit.* Quintò denique, non obſtante Principis reſcripto ſeu permiſſu, *dict. l.*3.

---

1. * Imp. CONSTANTIVS" A. ad decretum" Nauiculariorum.

ALIENATIONES poſſeſſionum, à Nauiculariis factas, fugiendi muneris gratiâ, præiudicare vobis non ſinimus: Ideóque volumus, vt comparatores ſupraſcriptarum poſſeſſionum, interpellato PP. Annonæ, ad id obſequium conpellantur, cui ſe obnoxios eſſe" fecerunt. Dat. v. Kalend. Nou. Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. coss. [326.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Eodem hoc Anno ante mensem data *lex* 5. *supr. de Nauicular.*
" 29. *Constantium*, vt Consulatus subscriptus ostendit.
" De hoc dicam mox.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc & quidem vnica *hoc titulo* constitutio est, (quod Consulatus ei subscriptus conuincit,) de prædiis Nauiculariorum: cuius Principis altera quoque constitutio eiusdem argumenti & sententiæ *in l.* 3. *sup. tit. prox. de Nauic.* quæ data est Ann. 319. ante sexenniũ, & quod excurrit. Illa *Præfecto annonæ* (cuius etiam *hâc leg.* mentio fit) inscripta, hæc Nauiculariis: vel vt Inscriptio habet, *ad decretum Nauiculariorum*, id est, ad preces Nauiculariorum: *Decreta* sunt, quæ Legatis ad Principem missis dabantur, vt docet *titulus supr. de Legatis: & decretis Legationum:* non tantùm à ciuitate, siue à Prouincia missis, verùm etiam à Corpore aliquo: vt ostendit *lex* 11. *eius tit. de Legatis & decretis Legationum* ¶ Igitur Nauicularij hâc tempestate apud Constantinum M. questi fuerant, de paucitate suâ, atque adeò de onere suo, nempe quia quamplurimi ex Corpore suo possessiones suas alienassent, *fugiendi muneris*, Nauicularij, *gratia*, vt ita inopes à nauicularia functione excusarentur: quod quidem plurimum reliquis Nauiculariis præiudicabat, recedente in eos communi transuectionis seu conuectionis onere. Quare, Reparando Nauiculariorum Corpori Constantinus M. vt *illâ leg.* ita & *hâc*, Comparatores, possessores facultatum ad nauiculariam functionem & obsequium compelli vult, cui se ita obnoxios reddiderunt: Ratione ad eam *leg* 3. addita: *Nec enim æquum est, vt patrimonio huic functioni obnoxio excusato, communi onus non omnes pro virili subiaceant portione.*

¶ De illo quæri potest, num Constantinus *hâc leg.* possessores Nauicularios fieri iubeat, an verò pro rata tantum nauicolariam functionem & præstationem eoa sustinere velit? Certè prius illud velle videtur: quæ causa inter alias est, cur Tribonianus *hanc leg.* abdicauerit, prælatâ parte *legis* 5. & *l.* 7. & 8. *inf.* etsi aliàs posterius cautum sit: de quo ad *leg. prox.* ¶ Cæterùm interpellari ad id exequendum Præfectum annonæ iubet: ideò quòd Nauicularij Annonæ Vrbicæ seruirent: quæ ipsa causa est, cur *d. lex* 3. *supr. de Nauicular.* in eodem argumento versans, ad Præfectum Annonæ data sit; & sub dispositione Præfecti Annonæ essent Nauicularij, vt præter *hanc leg.*" docet *lex* 2. 3. 12. 36. 38. *supr. de Nauicul. l.* 5. *hoc tit. l.* 2. *infr. de naufrag.* & *l. vnic. supr. de his qui ven. ætat.* ¶ Cæteroquin hoc ipso Anno ab eodem Constantino M. data quoque lex de *Nauiculariorum priuilegiis*, eorúmque indemnitate: putà *lex* 5. *supr. de Nauicul.* Imò & *lex* 4. *infr. de infirm. his quæ sub Tyran.* & quarta insuper, putà *lex* 1. *Cod. de hæred. & Decurionibus Nauiculariorum.* Vnde liquet, quanto studio hoc Anno 326. Constantinus Vrbicæ annonæ, susceptâ Nauiculariorum curâ, consultum iuerit.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum" P. V." Post alia."

PATRIMONIA Nauiculariorum, quæ, quolibet" genere, in extraneorum dominia demigrarunt, in corporis sui ius proprietatémque remeent. Dat. III. Id. Iun." Med. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda huic *lex* 11. *supr. de Nauicularijs*
" *Symmachus* hic Pater est Symmachi Epistolographi, qui & ipse posteà Ann. D. 384. P. V. fuit.
" Romæ.
" quæ continentur, *d. l.* 11.
" quocunque titulo *l.* 8. *infr.* siue donata, siue aliter translata.
" *Ian.* in *d. l.* 11. Alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris sex ordine constitutiones sequuntur: cuius præterea quatuor constitutiones aliæ super *Nauiculariis* relatæ sunt suprà *tit. de Nauic.* putà *lex* 10. 11. 12. 13. & Vndecima insuper, *l.* 2. *infr. de naufragiis.* Ex quibus elucet, quanto studio, Nauiculariorum Corpus sartum tectum Valentinianus Imp. seruare voluerit Annonæ Vrbicæ consulturus: Ac nominatim REPARATIONE eius Corporis in se susceptâ, quod subinde debilitabatur, tum Immunitatibus perperàm extortis: quò pertinet *d. lex* 11. *supr. de Nauicular.* (quæ *huic* coniungenda est, seu vnius & eiusdem constitutionis pars,) tum translato in extraneos Nauiculariorum patrimonio: Quò spectant sex *huius tituli* constitutiones. Et hæc nominatim, ad suggestionem Symmachi P. V. cui *hæc lex* inscribitur: de quo Ammianus Marcellinus *lib.....* testis, quòd *eo instante Vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantius solito fruita sit: Copiis*, id est annonâ.

¶ Porrò *hâc leg.* quæ NAVICVLARIORVM fauorem respicit, Valentinianus abscisè & simpliciter bona Nauiculariorum in extraneos translata EVINCI, REDDI, atque ad Nauiculariorum ius & proprietatem redire iubet, seu Nauiculariorum Corpori ea restitui: Cùm tamen cæteris legibus, siue Constantini M. *l.* 3. *supr. de Nauicular.* siue ipsiusmet Valentiniani: putà, *l.* 4. 5. 6. 7. *infr. hoc tit.* item Theodosij M. *l.* 19. & 20. *supr. de Nauicular.* & Honorij, *l.* 8. 9. 10. *hoc tit.* & *l.* 27. 35. *supr. de Nauicular.* non ipsa bona retrahi abscisè, verùm subalternatiuè ij, qui ea

 possident,

possident, pro ratâ seu virili portione nauicula- riam functionem agnoscere seu subire iubentur, nisi ea reddere malint. Et certè disertè ideò Valentinianus Sen. *l.* 7. definit, intercipere contractum emendi vendendique fas prohibere. Denique hæc quoque causa est, cur Tribonianus & *hanc leg.* abdicarit, prælatâ parte *leg.* 5. & *l.* 7. 8. *infrà*.

III. * Idem AA. ad Musufilum" Vic. Afric.

ADVERSVS petitionem Nauiculariorum, de suo iure certantium, spatium non præscribat annorum." ¶ Etiam illis adsertionibus" remotis, quibus nonnulli amplexantur" quæ" Diuorum Principum consecuti fuêre permissu. ¶ Sed & si est quidquam naviculario iuri obnoxium, quod Domus" Nostræ proprietatem spectat, tolerare præcipimus Nauicularias functiones. Dat. Prid. Kalend. Aug. Vangionibus," Valentin. & Val." AA. COSS.

NOTÆ.

* Et hæc *lex abest* à *Cod. Iustin.*
"Nullibi *Musuphili* huius Vicarij Africæ præterea mentionem reperio.
"Ita interpungendus hic locus: non vt hactenus: *præscribat, annorum etiam.*
"allegationibus.
"*amplexantur ea qua*, id est, iis vectantur, séque defendunt.
"id est, *ea qua.*
"*ad domus nostra.*
"id est, *Borbetomagi* Vangionum: Hâc tempestate iam populorum seu regionum nomina, Metropolibus indita. Huius Municipij in Germaniâ primâ meminit quoque Ammianus *lib.* 15. *p.* 59. & *lib.* 16 *p* 65.
"*vp. ct.* id est, Ann. D 368. Neque enim Anno 365. mense Iulio in Galliâ substitit Valentinianus, verùm Mediolani. Itaque ad Ann. 368. *hac lex* referenda, quo sanè Valentinianus in Galliâ constitit, primùm Treuiris, mox Vangionibus, inde Agrippinæ, tandem rursum Treuiris: vt docet *Chronicon Theodos.*

COMMENTARIVS.

EXCEPTIONES tres, in NAVICVLARIORVM fauorem, quæ Nauiculariis suum, id est, personas Nauiculariorum, eorúmque facultates repetentibus opponebantur, profligat *hâc leg.* Valentinianus Sen. REPARATIONI scilicet Corporis Nauiculariorum insistens, & sic annonæ Vrbis Romæ consulens. Primùm PRÆSCRIPTIONEM temporis Nauiculariis obesse non posse definit, quod & ipsum rursum idem statuit nominatim in vindicatione rerum ad Nauicularios pertinentium, *l.* 5. *infr.* (de quo pleniùs ad *l.* 9. 10. *infr. hoc tit.*) Secundò, neque IMMVNITATEM à Principibus tributam quibusdam Nauiculariis prodesse: de quo *l.* 3. & 11. *supr. de Nauicul.* quæ postrema iungenda est *legi* 2. *supr.* Tertiò, neque DOMVM Principis, si quid nauiculariæ functioni obnoxium habeat, à nauicularia functione excusari. Quod & ipsum rursum statuit *d. l.* 5. *infr.* Breuiter igitur, neque Temporis, neque Principalis rescripti, neque Domus Augustæ præscriptio, quidquam nauiculariæ functioni nocere debet. Vt cæteroquin hæc tria publicis commodis obsistere non solent, non debent.

IV. * Idem AA. ad Dracontium" Vic. Afric. Post alia.

NAVICVLARIÆ facultates Nauiculario Corpori reddantur, si bona ritè retinentes subire eorum onera nolint, quorum possessione fruuntur: Cæterùm, si sponte cognoscunt" Nauiculariam functionem, sine exceptione potioris," vel cuiuscunque, bona ad se transmissa sine inquietudine possideant: cùm pro rata ex parte debitis fungantur officiis: &c. Dat. IV. Kal. Maij, Remis," Lupicino & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*
"*Dracontio* huic Vic. Africæ multæ aliæ constitutiones inscribuntur: v. *Ind. pers.*
"*Cognoscere* pro *agnoscere.*
'de hoc mox.
"*Remis* in Gallia hâc tempestate, hoc inquam Anno & superiore 366. Valentinianus Sen. constitit, quod præter alias plures constitutiones docet quoque Ammianus Marcellinus *lib* 26. vid. *Chronologiam nostram.*

COMMENTARIVS.

POSSESSORVM, qui prædia quædam nauiculariæ functioni obnoxia possideant, fauorem respicit *hac lex*, pariter vt *lex* 7. *infr.* scilicet ALTERNATIVAM tribuit *hâc leg.* Valentinianus nauicularia bona possidentibus, vel ea reddendi, vel nauiculariam functionem subeundi. Nempe vt aliis fermè constitutionibus Nauiculariorum Corpori Valentinianus consultum iuit, submotis exceptionibus, quæ Nauiculariis de suo iure certantibus à possessoribus opponi solebant, de quo ad *leg. super.* ita viceuersâ *hâc leg.* (pariter vt *d. l.* 7. *infr.*) ipsis POSSESSORIBVS bonorum nauiculariæ functioni obnoxiorum consultum it, aduersus nimietatem Nauiculariorum: & quidem

quidem duplicem: vel enim abſciſè Bona illa Corpori ſuo reddi volebant, ſecuti *legem* ipſiuſmet Valentiniani, putà *l.1. ſupr.* vel Potioribus ex tetraheotibus addici, qui ſcilicet vel facultates maiores haberent, vel qui propius Nauiculariorum à quo bona profecta ſunt, contingerent, aliiſve ſe in id ingerentibus. Verùm Valentinianus Primùm (calcatâ *leg.* ſua 2. *ſupr.*) Retinendi ea bona facultatem poſſeſſoribus tribuit, dummodò pro *rata* nauiculariam functionem ſubeant: Quod ſcalatitium hâc in re ius fuit etiam ante Valentinianum, vt docuit *lex* Conſtantini M. putà *lex 3. ſupr. de Nauicul.* & deinceps. Secundò, *Retractum* hac in re potioribus denegat. Satis eſt ſcilicet & abundè, hàc in re dummodo Nauiculariæ functioni ſatisfiat, neque iuſta poſſeſſio bona ritè retinentium inquietanda, per delicias Nauiculariorum vel aliorum: Deliciis vel inuidiæ hominum indulgendum non eſt. Vbi interim notandus eſt caſus, quo *Retractus* improbatur, vel certè *potioribus* ſeſe offerentibus locus non datur, etſi fortè meliorem conditionem afferant, vel offerant.

V. * Idem'' AA. ad Aurelianum PF. Ann.

TEMPORIBVS'' præſcribtionem in vindicatione'' rerum ad Nauicularios pertinentium cognoſcat Tua Grauitas eſſe ſuccisam. ¶ Domum etiam Manſuetudinis Noſtræ in his quæ Nauiculario nomine obnoxia ſunt, agnoſcere præcipimus debitam functionem. Dat. III. Kalend. Octobr. Lupicino, & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Abeſt principium *huius leg.* à *Cod. Iuſt.* cauſam mox dicam.
''*vel Imppp. VALENTINIANVS, Valens. & Gratianus*: Iam enim ante menſem, putà 9 Kal. Sept. Gratianus Auguſtus à patre Ambianis in Galliâ creatus fuerat: vid. *Chron. Theod.*
''Ferri poſſit: malim tamen, *Temporis*.
''*vindicatio*: vid. & *l. prox.*
* *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumpta eſt, reſecatâ priore *huius leg.* ſententia.

COMMENTARIVS.

IN NAVICVLARIORVM fauore EXCEPTIONES ſeu Præſcriptiones duas rurſum (pariter vt *l.3. ſupr.*) quæ Nauiculariis ſuum vindicantibus opponebantur, profligat *hac leg.* Valentinianus Sen. Primò *Temporis* præſcriptionem: pariter vt *d. l.3. ſupr.* Quam tamen & Honorius Imp. poſteà quadamtenus admiſit, *l.9. & 10.* & Tribonianus proculdubiò admitti voluit, abdicatâ penitus *l.3. ſupr.* & reciſâ priore *huius leg.* ſententiâ. Secundò, & *Domum* Principis, quid nauiculariæ functioni obnoxium poſſideretem, nauiculariam functionem agnoſcere iubet: pariter vt *d. l.3. ſupr.* vbi plura. ¶ Interim ex *huius leg.* inſcriptione collata cum *ipſa leg.* diſcimus apertè ſub Præfecti annonæ diſpoſitione fuiſſe Nauicularios: quod etiam docet *lex 1. h. t. lex 2. 3. 12. 36. 38. ſupr. de Nauicul. l. vnic. ſupr. de his qui ven. atat. l. 2. de naufragiis.*

VI. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Prouinciales Afros.

FVNDI omnes, ad Nauiculariorum dominium pertinentes, & ad alio-rum iura tranſlati, Fiſco, vel Reipublicæ,'' vel Nauiculario, vel quolibet alio, diſtrahente, ſiue donante, vel ad filios, vel propinquos, vel extraneos transferente, etſi ad Nauicularios'' tranſlati ſint, reddantur dominis, actione in rem, & perſecutione conceſſa: niſi maluerint hi, ad quos res peruenerint, onus agnoſcere, cui erat ille obnoxius, cuius nomine vindicatio'' competit euectionis,'' ac melioratæ'' rei, perceptorúmque fructuum inſpectione'' habita: &c. Dat. VII. Id. April. Triu. Modeſto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtin.*
''*vel. Republicâ*
''alios ſcilicet.
''vtitur hâc ipſâ voce *lex 5. ſupr.* vindicias vocat *lex 2. ſupr de Nauicul.* actionem in rem *ſup. hac ipſa leg.*
''id eſt, *euictionis?* dicam mox.
''vide & *l. prox. 7.*
''æſtimatione habitâ, comparatione factâ.

COMMENTARIVS.

NAVICVLARIORVM fauorem reſpicit *hac lex.* Scilicet de EVICTIONE ſeu de REDDENDIS bonis nauiculariæ functioni obnoxus, eſt hoc Valentiniani Sen. edictum ad Prouinciales Afros emiſſum, quo tamen alternatiuam rurſum tribuit Nauiculariorum bona poſſidentibus; vel onetis inquam Nauicularij agnoſcendi, vel ea bona Nauiculariis neceſſariò reddendi. De

quo

quo posteriore, de euictione inquam bonorum potissimùm hic agitur. Nempe quia tari iam erant, qui vltrò vellent onus Nauicularium agnoscere, ideò de euictione, seu de bonorum restitutione accuratiùs & distinctiùs cautum, hoc Edicto: *Edicto*, inquam, ad Prouinciales Africæ misso: quorum multi huiusmodi bona possidebant: Itaque monitorio hoc Edicto conuenti iussique omnes ea bona reddere, & Euictioni parere sub diuersis Ampliationibus.

Primò, quocunque tandem distrahente ea accepissent: non tantùm si quolibet alio, aut Nauiculario, verùm etiamsi Fisco aut Republ. distrahente: Nempe subhastariâ sorte (vt loquitur *lex 9. infr.*) seu contractu publico *d. l.9.* sæpè huiusmodi bona vendebantur: Et tamen vt *hâc leg* à Valentiniano, ita & *d. l.9.* ab Honorio reuocari ea ad nauieulariam functionem iubentur, aduersus fidem hastæ. Qui casus addendus est aliis nonnullis, quibus fides hastæ rescinditur, neque securus est qui rem sub hasta, vel subbastariâ sorte quæsiuit; denique rea euincitur.

Secunda ampliatio. In *quemcunque* ea translata sint, non tantùm si in extraneum, verùm etiam si ad filios, vel propinquos, imò etsi ad alios Nauicularios: Nempe cuiusque Nauicularij ab antiquo oexi facultates meliùs vtilius conseruari visæ.

Tertia ampliatio. Dominis seu Nauiculariis ipsis ad hanc euictionem, seu ad hæc bona vindicanda tribuit actionem in rem, vindicationem & persecutionem: & propriè quoque *persecutionem*: quia *persecutionis* verbo, extraordinaria actio continetur, quæ non habet iuris ordinarij executionem: *l.178. §. actionis, ff. de verb. sign.* Sic & fideicommissi persecutio, *l.7. supr. de testam.* Et hæc de tribus Ampliationibus.

Sequuntur duæ *Limitationes* Prima, de qua *supra* iam. Altera est, quòd modum huic restitutioni istum addit: nempe vt Euictionis, (sic enim restituo) ac melioratæ rei, perceptorúmque fructuum inspectio habeatur, id est, ita pretium reddatur, vt simul habeatur ratio incommodi, euictionis, emponematum seu meliorationis compensatione factâ pro modo perceptorum fructuum: quæ omnium huiuscemodi Euictionis lex est, ac nominatim etiam euictis prædiis Curialium, *l.2. de præd. & mancip. Curial.*

VII. * Idem AA.'' Achiloni Proc. Afric.

IN his quæ Nauicularij vendunt (quoniam intercipere'' contractum emendi vendendíque fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ subeat. Res enim oneri addicta'' est, non persona mercantis:'' Neque Nauicularium ilicò'' iubemus fieri eum, qui aliquid comparauit, sed eam partem quæ empta est, pro suo modo ac ratione, esse munificam:'' Nec enim totum patrimonium ad functionem Nauicularij'' muneris occupandum erit, quod habuerit, qui rei exiguæ mercator accessit, sed illa portio, quæ ab initio Nauicularij fuit, ad pensionem huius'' functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso'' & inmuni seruando. ¶ Domos verò, quarum cultu decus vrbium potiùs, quàm fructus adquiritur, vbi à Nauiculariis veneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari'' placet, quantum habebant emolumentum,'' cùm pecuniam mutuarentur.'' Vbi verò spatia'' loci & exiguitas nullam habuit'' pensionem, aut'' extructio, cuius est ardua difficilísque molitio,'' aut decus sumptuosum, aut (vt est plerumque liberale institutum'') habitationem quis'' suam ornamento vrbis adiecit, nolumus munificentiam,'' quæ posteà addita est, inprobam licitationem æstimationis excipere,'' sed vetusta potiùs loci specie'' & pensio cogitetur, quàm cultus hodiernus, qui per industriam huminis animosi'' accessit. Dat. III. Non. Aug. Post cons. Gratiani A. III. & Equitl v. c. [375.]

NOTÆ.

* *L. 2. Cod. eod. tit.*

''*yp.* diuulsis literis, *Idem AAA.* (putà Valentinianus, Valens & Gratianus) *Chiloni*: Quod postremum neque Tribonianus videre potuit, qui tamen rectè viderat, trium Augustorum nomina *huic leg.* inscribenda: *Iidem*, inquit, *AA. & Gratianus A.* Porrò *Chilo* hic idem est, cui hoc ipso Anno inscribitur *lex 16. supr. de Susceptorib.* Et qui superiore Anno Vic. Afric. dicitur *l. vltim. supr. de excusat. artificum.* Chilonis ex-Vicario mentio fit apud Ammianum *initio lib.28. p.383.*

''*Intercipere*, & interdicere, annullare, prohibere. Rei scilicet obligatæ & obnoxiæ non est prohibita alienatio, sed res transit cum onere suo.

''id est, obligata.

''*Mercatoris*, Cod. Iust. vt infr. *mercator.*

''Abest à *Cod. Iust* malè.

''*Munificam*, id est, muneri & functioni nauiculariæ obnoxiam: vid. *Gloss. Theod.*

''*Nauicularium*, Cod. Iust.

''*huiusmodi*: pro immuni à publicâ functione.

''emptorem scilicet.

''*Emolumentum* domus, pro pensione, quæ ex domo colligitur seu colligi potest.

''*cùm pecunia mutuaretur*: ita *Cod. Iust.* passiuè Cujacius, *cùm pecuniâ mutarentur.* An, *cùm pecuniam mutuarentur*, actiuè Nauicularij scilicet? *Mutuari* est, non ex contractu speciali (quod *Mutuum* vocatur) quid accipere, verùm *quid mutuò & inuicem accipere*: Quod etiam fit in venditione, vbi pro re seu merce pecunia mutuo & inuicem accipitur. Quod Glossa vidit. An *pecuniâ mutuarentur*, id est, locarentur?

''*Spatium* C. Iust. etsi in aliis etiam *spatia*, vt docet Lucas de Penna.

''Cùm venderetur. ''aut post emptionem,

''*Molitio*, *οἰκοδομή* de ædificio: vid. *Gloss. Theod.*

''emptor

[m] emptor scilicet.
[n] *Institutum*, *κτίσις* de ædificio instituto: vid. & *l.... supr. de excusat. artificum.*
[o] & magnificentiam. [p] id est, sustinere.
[q] *vt species*: vt *Cod. Iustin.*
[r] *Animositas* in operibus & ædificiis excolendis: vid. & *l. 46. infr. de operibus publicis.* Sic & Symmachus, *lib. 5. epist. 59. Multum rebus omnibus addituros, quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus*: in voluptatibus scilicet publicis exhibendis. Alioquin & animositas in licitationibus, *l. 36. §. 1. ff. mandati.* vide plura in *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

POSSESSORVM, & Emptorum, qui bona quædam, seu prædia nauiculariæ functioni obnoxia possident, fauorem & securitatem respicit hæc pulcherrima, & prædicabilis, omniúmque maximè in hac materia, distincta & expressa Valentiniani Sen. constitutio, quam ideò Tribonianus spretis aliis in *Codicem suum* retulit: Aduersus nimietatem Nauiculariorum, imò & Iudicum forte quorundam, plus æquo huiusmodi possessores inquietantium, & vltra *modum* conuenientem.

Prima nimietas hæc erat, quæ hîc obiter perstringitur, (& cui contrarium sequentibus *huius leg.* sententiis præstruitur) quòd etiam absolutè *intercipi* huiusmodi venditionem vellent, id est, interdici, atque adeò absolutè res nauiculariæ functioni obnoxias ad Nauicularium redire oportere intendebant, vt cæteroquin multa sunt quorum emptione venditione interdictum est. Et sanè id ita à Valentiniano ipsomet in hac specie aliquando constitutum fuisse suadet eius *lex 2. supr.* At enim contra nunc definitur. *Quoniam*, inquit, *intercipere contractum emendi vendendique fas prohibet.* Nefas est scilicet cuiquam suæ rei commercio interdici, si modò aliunde consultum publicæ vtilitati esse possit: vti hoc casu esse potest, mediis & remediis quæ *hoc titulo*, & *hâc leg.* nominatim proponuntur. Sic etiam, etsi *l. dudum, supr. de contrah. empt.* cuique liceat emptorem quærere, attamen moribus inductum est, in proximorum fauorem ius Retractus gentilitij.

Secunda nimietas hæc erat, (præsupposito iam illo quod dixi, nempe quòd Nauicularius prædia sua alienare posset, sed cum onere suo,) quòd huiusmodi prædiorum emptorem seu possessorem ipsum, omniáque eius bona in totum nauiculariæ functioni obnoxia esse vellent, etiam ea quæ ipse de suo haberet: imò & per hoc ipsum, Nauicularium eum prorsus fieri oportere contendebant: Verùm definit *hâc leg.* Valentinianus, eum, nonnisi pro ratâ bonorum nauiculariæ functioni obnoxiorum à se quæsitorum, ad pensionem functionis nauiculariæ teneri, neque ipsum Nauicularium cum omnibus suis bonis fieri. Quod & ipsum constituitur *l. 4. supr.* & *l. 8. infr.* & *l. 3. 27. supr. de Nauicul.* Et rationem reddit: *Quia rei oneri addicta est, non persona mercantis.* Vnde iam secundum axioma ex *hâc leg.* conficiatur: Quod res quantumlibet obnoxia alicui oneri, ab aliquo empta sit, attamen neque personam emptoris id afficiat; neque vltra modum ipsius rei emptor teneatur.

Tertia nimietas erat circa æstimationem & proportionem, pro quâ videlicet emptores huiusmodi prædiorum ad nauiculariam functionem tenebantur: idque duplici ratione; Nempe Domos (nam de his hîc agitur) æstimari volebant pro æstimatione pretij quo emptæ fuissent, non pro modo pensionis: item æstimari volebant, pro decore posteà adiecto, cultúque hodierno, qui per industriam emptoris & hominis animosi accessisset. Id quod vtrumque *hâc leg.* inhibetur: iubetúrque adeò primùm ex æstimatio initi seu modus præstari pro modo pensionis, non verò pro modo pretij dati: hâc ratione, quia & in commune, quod hîc dicitur, *domorum cultu decus vrbium potius quàm fructus adquiritur.* Domus scilicet seu prædia vrbana in ornatu magis quàm fructu consistunt. Quare axioma istud hinc conficiatur: Res, & quidem prædia vrbana, æstimanda non secundum valorem, sed secundum eorum reditum: quam in rem quoad censum, & tributorum rationem attinet, vid. quæ Ioan. Philippi *in priscorum nostrorum munerum summa, num. 94. & 95.* Secundò definit Valentinianus Sen. quomodo hæc æstimatio ineunda sit, scilicet pro ratione temporis quo domus comparata fuit, non verò præsenti: quia iniquum foret *exstructionis arduam difficilémque molitionem, aut decus sumptuosum, vel liberale institutum & munificentiam quæ posteà addita est, habitationem suam ornamento vrbis adiicientis & industriam hominis animosi improbam licitationem æstimationis excipere*; vt hæc omnia eleganter hîc dicta occurrunt. Satis scilicet ipso sumptu nouus emptor grauatur: Résque publica satis habet, quo emptoris liberalitati, munificentiæ, & industriæ gratias habeat, quàm vt domus ita culta *improbam* insuper licitationem æstimationis exciperet: id est, eo plus in præiudicium eius æstimaretur taxatione. Denique *vetusta potius loci seu Domus species & pensio cogitanda venit, quàm cultus hodiernus*: Vno verbo tempus modúsque pensionis, tempore contractus & emptionis domus nauiculariæ functioni obnoxiæ hîc attendendus, neque vlteriùs emptor prægrauandus venit. Quæ omnia singularia admodum sunt, mentíque tenenda, si quando de Æstimatione rerum agatur, déque oneribus & collectis publicis sustinendis rei alicuius comparatæ nomine: Tertiúmque adeò axioma hoc teneatur; Quod valor rei & quidem Domus alicui oneri vel functioni obligatæ, si in alium transferatur, colligatur & attendatur secundum æstimationem & fructum, quæ erant tempore contractus seu alienationis, non pro modo qui posteà accessit extrinsecus ex liberali instituto noui emptoris, munificentiáque & industria eius, seu pro modo cultus vel meliorationis extrinsecæ. Quod quidem Doctores & Interpretes extendunt ad res Minorum comparatas: de quo ad aliquid facit *lex 39. § 1. de minorib.* Extendunt seu applicant ad fundos Vasallorum & rusticorum comparatos. Ponunt & exemplum in Prælatis Ecclesiæ, qui cum res modici pretij alienarunt, posteà videntes rem pretiosiorem factam, dicunt Ecclesiam deceptam, & volunt reuocare. Quod non possunt argumento quoque *huius leg.* Sic sanè & in Euictione non augetur quantitas euictionis, si res melior fuerit effecta, *l. 64. in fine pr. ff. de euictionib.*

Ad hanc verò æquitatem pertinent quoque (etsi alia in re) duæ singulares constitutiones, quæ ad æram nostram fermè pertinent. Prima est eiusdem Valentiniani *lex 2. Cod. de fundis rei priuatæ emptis*, quæ in *hoc Codice* quoque olim fuerat; quâ cauetur, quod vnaquæque villa cum eo onere vel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad noui domini

iura migrabit, vt ſi quid adiecerit ſumptus cura vel SOLERTIA, quicquid mancipiorum vel pecoris ACCREVERIT; capitationis aut canonis augmenta non patiatur, ſed ſolis dominis hæredibúſque dominorum ſit ceſſura FELICITAS. Secunda eſt, *lex penult. Cod. de omni agro deſerto*, in ſpecie de ſterilibus fundis ſub certi canonis præſtatione ſuſceptis ab aliquibus: vbi definitur, nullam eos deſcriptionem ſiue ADIECTIONEM aut innouationem in poſterum ſuſtinere: quoniam nimis abſurdum eos, qui nobis horrantibus fundos inopes atque egenos magno LABORE impenſo, aut exbauſto patrimonio vix fortè MELIORARE potuerunt, vtpote deceptos, inopinatum onus ſuſcipere, illúdque velut quadam circumuentione depoſci, quod ſi ſe daturos præſciſſent, fundos minimè ſuſcipere, aut etiam COLERE paterentur. Addatur & tertia, ex Theodoſij *Nouella*, cuius pars eſt, *lex vltim. Cod. de alluuionibus*, vbi pariter definitur, ſi ſumptibus poſſeſſorum ad frugum fertilitatem tranſlatæ ſint paludes, vel paſcua, quaſi fertilia cenſeri, vel functiones exigi non oportere, ne doleant DILIGENTES operam ſuam agri dediſſe CVLTVRÆ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam intelligant. Ad eandem inquam æquitatem pertinent quoque *hæ leges*, etſi in diſpari ſpecie: vnde iam axioma illud conficiatur, cùm de canone vel onere aliquo agitur: ſiue ea res poſteà ab eo qui functioni illi obnoxius erat vendita fuerit, ſiue ea lege & ſpe relicta, æſtimationem eius temporis ſemper ineundam, quo res vendita, relictáque fuit, non pro modo augmenti ſeu meliorationis quæ induſtriâ emptoris, vel poſſeſſoris acceſſit. Idémque eſt extra functiones publicas, & circa venditionem, in ſolutum dationem: *induſtria enim & euentus venditori prodeſſe non debet, ſed emptori*, vt eleganter loquitur *lex penult. Cod. de ſolutionibus*. Hinc & retrò, ſi in ſp. *legis noſtræ*, fundi ipſi euincantur & reddantur Nauiculariis, melioratæ rei inſpectio habenda eſt: vt idem Valentinianus definit *l.6. ſupr.* Ab hâc verò ſpecie diuerſa eſt illa, vtrum Canon augeatur, aucto per alluuionem prædio? de qua v. præter alios tertium SC. tum apud D. *de l'Eſtang*.

VIII. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Meſſalæ PF. P."

HI qui fundos nauiculariæ functioni adſcriptos à Nauiculariis acceperunt, quolibet ad ſe titulo tranſeuntes, ſecundum agri opinionem," quæ antiquitùs habetur adſcripta, nauiculariam functionem ſuſcipere cogantur: Neque eas conditiones ſibi æſtiment" profuturas, quas venditor minùs idoneus in ſe receperit," inpoſitæ" mentis arbitrio. Hac tamen ratione" ſeruata, vt ſi ad minus idoneum fuerit tranſlata poſſeſſio, etiam auctores" tranſcripti prædij teneantur" obnoxij: Sitque hoc in promptu, vt damnis fiſcalibus primitus ab idoneis conſulatur: &c. Dat. XV. Kalend. Mart. Med. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* *Lex vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda autem illi *lex 28. ſupr. de Nauicular.* "Italiæ.

"*Opinio* agri, eſt cenſus, cenſualis Profeſſio & æſtimatio agri *hâc leg.* Eodem ſenſu *l. vlt. Cod. de collat. fund. fiſcal. Vt omnes ſpecies annonarias, cerſitationes etiam debitas, atque integram opinionem ſciant eſſe ſoluendum.* In Gloſſis: *Opinio*, δόξα, ὑπόληψις, Οἴησις, ὑπόψις. Et inde fortè *opinatori* nomen, qui eſt ἀναγνώστης τῶν κτημάτων ἐγγραφεύς.

"*exiſtiment*, Cod. Iuſt.

"*receperit*, Cod. Iuſt.

"*imponentis arbitrio*, ita in *Cod. Iuſt.* nonnullis. At in veteribus, *impoſitæ mentis arbitrio*. Quod probat Cujacius, & omninò probum eſt.

"*pactione*, Cod. Iuſt. malè.

"Eadem voce in eadem re vtitur *lex 9. ſupr. de Nauicul.*

"Quæ ſequuntur, *d. l. 28.*

COMMENTARIVS.

HONORIS Imp. tres conſtitutiones ſequuntur, ſuper prædiis & poſſeſſoribus prædiorum nauiculariæ functioni obnoxiorum, quibus addendæ ſunt duæ eiuſdem; putà *lex 27. 35. ſupr. tit. de Nauiculariis.* Ad id ſanè argumentum pertinent & THEODOSII M. duæ conſtitutiones putà *lex 19. 20. ſupr. de Nauicul.* cuius Imp. nulla conſtitutio in *hunc titulum* coniecta eſt. Hæc NAVICVLARIORVM corporis fauorem reſpicit, & *vt damnis fiſcalibus conſulatur*, vt *fine leg.* dicitur. Nempe reparationi rei nauiculariæ proſpecturus Honorius Imp. hoc Ann. D. 399. & ſic annonæ vrbicæ conſulturus, conſtitutione ſuâ ad Meſſalam PP. Italiæ emiſſâ duplici remedio conſulere in animum induxit: quorum poſterius continetur *l 28 ſupr. de Nauicul* quæ proinde huic coniungenda eſt, iuſſis Nauiculariis, debitæ capacitatis naues ædificare: prior continetur *hâc leg.* quâ indemnitati fiſci ſeu annonæ vrbicæ conſulitur, definitis perſonis quæ aliquatis à Nauiculariis prædiis conueniri poſſent, aduerſus fraudulentas ſiue conuentiones ſiue alienationes. Gemina ſcilicet fraus in huiuſmodi alienationibus ſæpè intercedebat: Prior, quòd emptor hâc conditione emeret prædium à Nauiculario, vt Nauicularius venditor, iam minus idoneus nauiculariæ functionis onus in ſe reciperet: Altera, quod viceuerſa ſæpè emptor minùs idoneus eſſet. Igitur Honorius neutrum damno fiſci cedere vult. Nam & conuentionem illam prodeſſe vetat, & pro nullâ habet, vt cæteroquin etiam ſine cenſu fundus comparari non poteſt: de quo *tit. ſupr.* & *C. Iuſt. ſine cenſu vel reliquis*: neque idem fundus ſine colonis *l. 3. infr. de cenſu*, *l. 14. 26 ſup. de annonâ & trib.* vel coloni, ſine cenſu: *l. 2. ſupr ſine cenſu*: ac proinde emptorem idoneum conueniri poſſe. Viceuerſâ, ſi non idoneus ſit emptor, venditorem idoneum teneri vult: Denique vult hoc eſſe *in promptu*, id eſt, hoc vnicè ſpectandum eſſe, vt damnis fiſcalibus *primitùs*, quamprimùm ab idoneis conſulatur.

IX. * Impp.

IX. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Sebaſtio" Com." Poſt alia.

NAVALEM hæreſim" in omnibus" volumus cuſtodiri: vt vſque ante" viginti annos quæcunque poſſeſſiones ſubhaſtariæ" ſorte diſtractæ ſunt, & propter contractum publicum nauali fuerant hæreſi ſeparatæ, ſi huic oneri ante eas ſubiacuiſſe conſtiterit, rurſus ad debitam functionem teneantur obnoxiæ: &c. Dat. Prid. Id. Maij," Rau. Honor. XI. & Conſtantio II. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod Iuſtin.* velut temporaria. Iungenda huic *lex* 13 *ſupr. de Senatoribus*: & *l.* 14.15.16 *infr de conſitoribus.* Vnde deſumpta *lex* 15. *Cod Iuſt. de omni agro deſert.* quæ die & Coss caret. Imò & *lex* 7. *ſeu vlt. ſupr. de locat. fundorum*, etſi Vrſacio Comiti R P inſcribatur.

"Dicta *lex* 7. inſcribitur *Vrſacio Com. R. P.* nempe quia caput illud prolixioris conſtitutionis ad Com. R. P. officium pertinet, vtpote agens de locatione fundorum iuris emphyt. & releuatione eorum.

"*Primi ordinis*, hoc additum *d. l.* 14.15.16. *infr. de conſitorib.*

"Hæreſis, *αἵρεσις*, naualis *hâc leg.* bis, & *l. prox. vlt.* eſt conditio naualis. Inde & fortè hæreſiotæ, *l.* 14. *de Nauicul.*

"& per omnia.

"Ita & *d. l.* 16. *illa quæ ante viginti retrò annos*: & rurſum mox.

"*yp. Subhaſtaria ſorte*

"Ita quoque *d. l.* 13. & *d. l.* 7. At *d. l.* 14 15. 16. *Maij.*

COMMENTARIVS.

NAVICVLARIÆ functionis fauorem enixum reſpicit hæc Honorij conſtitutio, quâ præciſè REVOCARI iubet eas poſſeſſiones omnes quæ nauali hæreſi, ſeu functioni, olim obnoxiæ erant: intra viginti annos diſtractas, *Vſque ante viginti annos*, id eſt, intra 20 annos: Quomodo pariter & *l. vlt. infr. de conſitorib.* (quæ huic inter alias mox vt oſtendam coniungenda eſt) inſpectioni ſeu peræquationi, de qua, *eâ leg.* & *d. leg.* 13. *ſupr. de Senatorib.* *ſeu d. leg.* 15. *Cod. de omni agro deſerto*: idem terminus ponitur, iiſdem verbis *ante viginti retrò annos. Ante viginti annos*, id eſt, intra viginti retrò annos: Quomodo in comparatione dierum, *Ante diem pridie Kal. Non. vel Id.* Ergo vicennalis præſcriptio *hâc l.* admittitur: cùm tamen ſimpliciter temporis præſcriptio ſubmoueatur in hâc re, *l.* 3. & 5. *ſupr.* & quinquagenaria tantùm admittatur in ſp. *l. vltim. infr.* verùm ſpeciale iſtud eſt in ſpecie *huius leg.* vbi agitur de prædiis Nauiculariorum ſub haſta, vel vt loquitur lex, *ſubhaſtariâ ſorte* diſtractis: Nempe & cæteroquin qui à fiſco quid emit, eitiùs ſecurus eſt, de quo monent vel *Inſtitutiones* noſtræ: *propter contractum publicum*, ait *hac lex*: ſcilicet maior fides contractus publici ſeu ſubhaſtationis eſſe debet quàm priuati contractus.

¶ Et hæc quidem ita *hâc leg.* Honorius; quæ pars eſt Formulæ ſeu Mandatorum datorum *Sebaſtio* Com. ordinis primi *Peræquatori* miſſo in Prouinciam (Africam ſcilicet) ad Inſpicienda, peræquanda prædia, ad adiectionem ſeu ἐπιβολὴν faciendam ſterilium cum opimis, denique ad æquandas publicas functiones: vt docent quinque aliæ *leges*, ex iiſdem Mandatis deſumptæ, huic proinde omnes coniungendæ: putà *lex* 13. *ſupr. de Senatoribus & Glebali collat. l.* 14. 15. 16. *infr de Cenſitorib.* Imò & *l.* 7. *ſeu vlt. ſupr. de locat. fundorum.* Quarum quidem publicarum functionum numero fuit naualis hæreſis ſeu functio, & verò omnium maximè Reipubl. annonæ, inquam, vrbicæ vtilis. Quare Honorius inter cætera mandata quibus miſſum à ſe generalem illum inſpectorem & peræquatorem inſtruendum credidit, etiam de prædiis Nauiculariorum mouendum, cummaximè duxit *hâc leg.* & *l.* 13. *de Senatorib. & gleb. collat.* & *d. l.* 15. *Cod. de omni agro deſerto*: quid videlicet hâc parte agendum haberet: nempe generaliter primùm, *vt naualem hæreſim in omnibus cuſtodiret*, id eſt, vt eius potiſſimùm & ſemper rationem haberet. Quare ſi nauiculariæ functioni obnoxium prædium *deſertum*, opimo iungeret per ἐπιβολὴν, vt eam ἐπιβολὴν faceret ſemper, ſalua functione nauali: à cæteris tamen functionibus immunem: quæ ſententia eſt poſterioris partis *d. legis* 13. *ſupr. de Senatoribus & Glebali collat.* quæ meliùs huc relata fuiſſet, & *huic leg.* cohæſiſſet; relata verò eſt in *dict. l.* 15. *Cod. de omni agro deſerto.* Item, vt prædia nauicularia *diſtracta*, ad nauiculariam functionem retraheret, ſi intra XX. annos ſub haſtâ diſtracta fuiſſent: quæ *huius leg.* ſententia eſt.

X. * Idem AA. Proculo PF. P."

SI quod *Prædium*, in quolibet Africani ceſpitis" loco, per quinquaginta annorum curricula ad naualem functionem nulla ſollicitudo reuocabit," nec pulſatum" aliquando intra deſignatam annorum ſeriem ſuper hâc parte conſtiterit, ac prædictæ annoſitatis" curſum ſine vlla naualis hæreſis" conuectione" tranſcenderit, nullis patimur ſollicitudinibus agitari. ¶ Illud quoque penitùs abolendum eſſe cenſemus, vt quem non *Perſona* alicuius ſuper nauiculariâ functione probamenta" confutarant," nulla chartarum poſt quinquaginta annorum ſeriem moleſtia re diuinu" conueniat. Dat. XV. Kalend. Iun. Rau. Aſclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.*
"*Proculus*, PP. Sub Honorio Italiæ scilicet, in quâ Præfecturâ, Africa.
"*Cespes.* "ptu *reuocauit.*
"*Pulsatum*, id est conuentum : vid. *Gloss.*
"*Annositas, hâc leg.* & *l.* 113. *supr. de Decurionib.* v. Gloss. ita & annosa militia, *l.* 16. *supr. de Agentibus in reb.*
"*Haresis*, id est, functio *hoc tit.* & *l. super. prox.* 9.
"Tolerari fortè posset : sed malim ego *conuentione*, id est reuocatione, pulsatione.
"*probamentum*, pro probatione.
"*γρ. confutarunt*, coniicerunt : ita & *l. vnic. supr. de quadrim. breuib.* & *l.* 1. *supr. de superexact.*
"*γρ. redintua* : vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIPTIONA quinquagenariâ, seu quinquaginta annorum, à nauiculariâ functione, & prædia & personas defendi deinceps definit *hâc elegantissimâ leg.* Honorius, *Abolito* antiquo iure, quo ne præscriptioni quidem huic locus erat. De prædiis sanè testis *lex* 3. & 5. *supr.* (excepto casu *l.* 9. *supr.*) De personis, non est alia *lex* expressa : hæc hanc ad rem singularis est, cuius pars hæc posterior meliùs relata fuisset in *titulum de Nauiculariis.* ¶ Porrò quinquagenariæ isti præscriptioni locus est, si videlicet nulla fuerit mota controuersia prædio aut personæ super nauiculariâ functione intra quinquaginta annos. ¶ Interim hinc quoque apparet de processu & vsu præscriptionum in Imperio Romano, quibus sanè vt lancinari id cœpit, atque in præceps ruere, magis magisque locus factus est. Vnde etiam à Theodosio Iun. huius Honorij nostri collega, Anno proxim. 324. triennalis præscriptio peremptoria inuenta *l. vnic. supr. de actionib. certo temp. finiendis* : eáque mox in maius à Valentiniano III. aucta *Nouellâ Valent. de præscript.* 30. *annorum.* Et sanè quò pacatiora sunt tempora, eò præscriptionibus minor locus esse debet : quò Mors, quò Mars magis coniuratus, eò maior etiam : Quò etiam pertinet decennalis præscriptio ab hoc eodem Honorio nostro inducta ante quinquennium in sp. *l.* 6. *supr. de testamentis* : vbi ratio quæ additur, notanda est. Neque tantùm in caussis priuatis, verùm etiam in publicis, quò pertinet *hac lex.* ¶ Hanc interim quinquaginta annorum præscriptionem addi deinceps velim iis, quæ cumulát Eustathius, Cujacius, alij *lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων, de temporal. præscript.*

DE NAVIBVS" NON EXCVSANDIS."

TITVLVS VII.

XI. COD. IVST. IV.

"Priuatorum. "ab Angariis, seu ab onere transuectionis publicæ : & quidem, non *Potentiorum patrocinio*, legibus *huius tit.* non priuilegio vllo : quò pertinet *Nouella* Theodosij 15. *de nauib. vltrà duorum mill. capacitatem non excusandis* : vnde desumpta est *lex* 2. *Cod. eodem tit.* & Valentiniani *inter Theodos.* 38. *vers. Priuatorum naues.*

1. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Eutychiano PF. P."

CVNCTIS" per Ægyptum intimetur," viginti librarum auri multæ esse subdendos eos," qui naues, suo nomine vel defensione, à transuectionibus" publicis excusare temptauerint : Publicâ" iacturâ nauium quoque dominis feriendis, qui neglectis necessitatibus publicis," potiorum voluerunt patrociniis excusare." Dat. Prid." Id. Mart. Constp. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 4. *supr. de patrocin. vicor.* emendato alterutrubi die.
"Eutychianus PP. sub Arcadio, Orientis scilicet, vid. *Prosopogr.*
"cuiuscunque dignitatis. "significetur. v *Gloss.*
"potiores *inf. fin. l.* seu potentiores : de quibus mox.
Subuectionibus, *l.* 2. *inf.* annonæ scilicet ex Ægypto, Constantinopolim.
"id est, confiscatione. "subuectione annonæ.
"an *excusari*? Nil mutandum : sic etiam suprà : *excusare*, naues scilicet.
"*VI. Id.* d. *l.* 1. facili transitu vnius ad alterum *Prid.* & *VI. Id.*

COMMENTARIVS.

ARCADII & HONORII duæ tantùm Conſtitutiones *hoc titulo* occurrunt in argumento, *de Nauibus*, priuatorum ſcilicet, *non excuſandis* à tranſuectione annonæ. Quibus addendæ ſunt præterea duæ *Nouellæ*: vna Theodoſij 15. *de Nauibus, vltra duorum millium capacitatem non excuſan.* & Valentiniani III. inter Theodoſ. 38. *de Nauicularis amnicis* [vrbicis] *verſ. priuat. naues*. Nempe etſi Nauiculariorum corpora certa ſtatáque eſſent, qui ſpecies publicas, veluti annonam, tranſueherent, ſubueherent, more ſolemni: de quo *tit. de nauicul. ſup.* & *tit. de præd. nauicul.* Attamen extra ordinem, vel vrgente neceſſitate aliquâ publicâ, vel non ſufficiente Nauiculariorum numero, etiam priuati naues ſuas huic rei commodare tenebantur, ac proinde naues eorum angariari in id poterant, ad felicem videlicet embolam ſeu ad tranſuehendam fortè annonam publicam. *Vt neceſſarium*, inquit Valentin. *d. Nou.* 38. *corpus ſaluberrimo prouiſionis auxilio ſubleuatum, deuotionem ſolitam redintegratis viribus poſſit agnoſcere.* Quomodo etiam ſi collegiati numero impares eſſent à priuatis nonnullis ad proſecutionem rerum fiſcalium operæ exigebâtur: vt docet *titulus ſup. lib. 11. ne opera à collatoribus exig.*) ¶ *Angariari* inquam, qua voce vtitur diſertè Vlpianus *lib 4. de offic. Proconſ.* (quo egerat de muneribus publicis) de nauibus pariter non excuſandis agens, *lege penult.* §. 1. *ff. de Veteranis*, vbi ex reſcripto quodam refert, etiam Veteranorum naues angariari poſſe. Ita Gregorius *PP.* 8. *Epiſtol.* 64. *Nauem ab omni angaria vel onere exuere excuſaréque feſtines, ac ſi ſpecialiter noſtra ſit.* Quod ita mox explicat: *Ita ſe in tuitione ſupradictæ nauis impendat, vt ſe illic poſito, nullam moram vel impedimentum ab aliquo valeat ſuſtinere.* Ergo *Angariare*, eſt moram & impedimentum inijcere: Neque tamen nudam moram & impedimentum, verùm ſimul ad onus aliquod eas adſtringendo. Quo ſenſu etiam accipienda Libanij *oratio περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, aduerſus Angarias*, id eſt, aduerſus eum prauum morem, quo Agricolæ in vrbem commeantes, mox in agrum redituri à Magiſtratibus detinebantur, ruderis egerendi causâ, aſiniſque eorum & muli in id vſurpabantur. *Quæ* quidem de *Angariandi* voce hanc ad rem nauiculariam, ſeu Nauium Angarias ſufficiant: cætera enim plenè *ſuo titulo ſupr. de curſu publico, Angariis*: &c. ¶ Igitur Angariari poterant priuatorum naues ad publicarum ſpecierum tranſuectionem. Sic vt nemo ab his Angariis excuſaretur. Quod ſatis oſtendit vel *huius tituli* Rubrica *de nauibus non excuſandis*: & verò id nominatim dicitur *l. prox.* omnes videlicet in commune vtilitatibus publicis obedire, & ſubuectionem ſine dignitatis priuilegio celebrare oportere: eodémque pertinet *Nouella* Theodoſij, *de nauibus non excuſ.* 15. ſic quidem etiam vt ne Veteranorum quidem naues excuſarentur, quod Vlpianus *d. l. penult.* refert. ¶ Et tamen potiorum, ſeu potentiorum patrocinio naues ſuas ab his Angariis excuſare nonnulli conati, in fraudem functionum publicarum: Quomodo & ad alia ſimilia patrocinia fraudandorum tributorum causâ alij confugiebant, ac nominatim Ruſticani: de quo *tit. de patrociniis vicorum ſupra*; & Libanij *oratio περὶ τῶν προστασιῶν*. ¶ Igitur naues ſuas diuerſorum nominibus & titulis tuebantur, vti docet *l. 2. prox.* Vt de his titulis & nominibus nil dicam, patrocinia nominatim hæc per Ægyptum inualuerant, vt non tantùm de patrociniis ruſticorum docet *d. tit. de patrociniis vicor.* verùm etiam de his Nauium patrociniis docet *hæc lex* 1. Nempe in fraudem annonæ Vrbis Conſtantinopolitanæ, ex Ægypto tranſuehendæ. Cui quidem vtrique patrociniorum generi Arcadius cõſtitutione ſuâ occurrere voluit: cuius partes duæ ſuperſunt; nempe *hæc lex*, & *lex 4. eo tit. de patrociniis vicor.* quæ proinde *huic* coniungenda venit, velut vnius & eiuſdem conſtitutionis pars: & quidem etiam argumento conueniens: ſicut hæc patrociniis nauium occurrat, illa verò patrociniis ruſticorum, quæ in fraudem *illationis* rei tributariæ vſurpabantur: ſicut hæc in fraudem *tranſlationis* ſeu *tranſuectionis*.

¶ Interim ex *eâ* quoque *leg.* diſci poteſt, quinam per *Potiores* patrocinio præbentes *hâc leg.* intelligendi ſint, nempe ij penes quos imperium fuit, quique variis honoribus fulciebantur; veluti Magiſtri militum, Comites, Proconſules, Vicarij, Præfecti Auguſtalis, Tribuni, &c. Quibus addendi & Duces, quod docet *lex* 1. *eod. tit. de patrocin. vicor.* & Libanius *περὶ τῶν προστασιῶν*. ¶ Patrociniis igitur iſtis variis pœnis propoſitis, & conſtitutionibus emiſſis ſubinde occurſum iuſsêre Imperatores, vt *hâc leg.* Arcadius, propoſitâ multâ 20. librarum auri Patronis: dominis verò nauium, nauium confiſcatione, quam confiſcationis pœnam pariter imponit Honorius *l. 2. infr.* At *d. l.* 4. propoſitâ multa 40. librarum auri, patronis: ruſticis verò ſuſceptis 80. librarum. Scilicet etſi vtrumque patrocinij genus damnandum, velut vtilitati publicæ aduerſum, attamen grauius eſt patrocinij genus illud, quo ipſa illatio tributorum & ſpecierum fiſcalium impeditur, quàm quo tranſlatio tantùm.

II. * Idem AA. Longiniano PF. P."

VLTI naues ſuas diuerſorum" nominibus & titulis tuentur: Cui fraudi obuiantes præcipimus, vt ſi quis, ad euitationem publicæ neceſſitatis," titulum" crediderit adponendum, ſciat, nauem eſſe fiſco ſociandam: Nam, vt priuatos quoque non prohibemus habere nauigia, ita fraudi locum eſſe non ſinimus: Cùm omnes in commune," ſi neceſſitas exegerit, conueniat, vtilitatibus publicis obedire, & ſubuectionem," ſine dignitatis priuilegio, celebrare. Niſi igitur intra triginta dies hæc fraus fuerit remota, vniuerſa nauigia, quæ ad exceptiones" confugiunt, dominis auferantur. Data III. Id. Ian. Rau. Arcad. A. VII." & Probo COSS. [406.]

N 3 NOTÆ.

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.*
"Italiæ : Eidem Longiniano PP. inſcribitur hoc ipſo Anno paulò pòſt, *lex 10. infr. de Conſiſtorib.* & *lex 15. ſupr. de deſertorib.* Hic idem eſt ille qui Anno 399. Comes, S. L fuerat : cuique inſcribitur *lex 17. ſupr. de Palat.* S.L. & ad quem plures extant Symmachi epiſtolæ *lib.7.* vbi malè editum *Longimano.* Certè ex *epiſt 93. & 95.* quoque colligitur ſatis, eum Comitem S. L. fuiſſe.
"potentum,
"tranſlationis, vt *l.1 ſupr.* ſubuectionis, *hâc leg. infr.*
"alienum potentis
"*In commune*, vid Gloſſ. & Sauar. *in Sidonium lib.7. epiſt.14.*
"tranſlationem, *l.1. ſupr.*
"Reliqua abſcidit Te[illegible].
"ſeu defenſiones huiuſmodi, & patrocinia.
"*vg. VI.* Vt iam quoque rectè notauit Iuretus *in Symm. lib 3. epiſt 53.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc conſtitutio eſt, aduerſus patrocinia Nauium; ſicut ſuperior Arcadij : eâdem confiſcationis nauis pœnâ propoſitâ nauis domino, qui ad patrocinium Potentis ad euitandum onus tranſlationis confugiſſet; laxamento tamen 30. dierum dato, ad patrocinia hæc relinquenda, ſi qui ad ea confugiſſent. ¶ Nulla verò ab Honorio *hâc leg.* ipſis Potentioribus, patrocinium præbentibus, imponitur, quod Arcadius fecit, *l.1. ſupr.* Satis ſcilicet id & abundè viſum : Niſi fortè impoſitam eam quoque ab Honorio fuiſſe putemus integrâ conſtitutione Honorianâ, cuius pars tantùm *hæc lex* extet.

¶ Quod de *titulis* hâc leg. dicitur, id ſatis explicatum *l. vnic. ſupr. de his qui potentiorum nomina in lite prætendunt, aut titulos prædiis adfigunt.* Hinc interim diſcimus, etiam Nauibus, titulos & nomina dominorum inſcribi ſolita, haud aliter ac prædiis : de quo fuit illa *lex vnic.* & ſunt inſuper varij *Auguſtini* loci. Sanè nomen nauis olim proră nauis inſcriptum, *ἐν πλύγῳ τῇ ἀκροστόλῳ*, docet Pollux & Dydimus apud Euſtathium, & Apollonij Scholiaſtes, de quo Salmaſius *in Plinianis p.572.* Aliud ab hoc fuit paraſemon & tutela nauis.

¶ Illud etiam obiter obſeruandum, naues vt patrociniis potentum, ita neque priuilegiis dignitatum excuſari poſſe : quò pertinet *lex vnic. infr. de nautis Tiberinis*; & *Nouellâ* Theodoſij 15. *de nauibus, vltra duorum millium capacitatem non excuſandis* (vnde deſumpta eſt *lex 2. Cod. eod. tit.* & *lex. iubemus nullam: 10. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.*) Quo loco (vt id obiter moneam) *felix embola*, non eſt tantùm ſpecierum publicarum tranſuectio, ſeu *ἐμβολὴ* quæ à priuatorum nauibus exigebatur (de quâ *hoc titulo*) verùm omnis-omnis tranſuectio, etiam ea quæ à Naualariis, vel prædia Naucularia poſſidentibus fiebat : ſcilicet quod *eâ lege* dicitur, non poſſe vllam nauem (de quâ ibi igitur) ſubtrahi vel excuſari ante felicem embolam, vel ſpecierum publicarum tranſuectionem, hunc ſenſum habet : vſque quò vniuerſus canon Vrbis Conſtantinopolitanæ ſubuectus fuerit, tamdiu non poſſe excuſari vllam nauem priuatam : Itaque quamdiu quid transferendum ſupereſt, poſſe *Angariari* naues priuatorum.

NE QVID ONERI PVBLICO INPONATVR.

TITVLVS VIII.

XI. COD. IVST. V.

Oneris vox hâc in re propria : *hîc & l. vnic. hoc tit.* & *l. 21. ſupr. de Nauicul.*

---

1. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Rufino PP. P."

NERI" publico ſarcinam priuatam ne quis inponat: nec audeat portitores frumenti ad ſuſcipiendum onus aliquâ neceſſitate conpellere : Hoc enim factoadque commiſſo, non in diſpendium ſolùm, adque naufragij damnum tenebitur obligatus, verùm etiam publicæ cohercitionis experietur vigorem. Dat. v. Id. Ian. Conſtantinop Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.*
"*Rufinus* PP. Orientis ſcilicet ſub Arcadio : qui hoc ipſo Anno occiſus : *v. Chronol. & Proſopogr.*
"id eſt, naui oneratæ ſpeciebus publicis ſeu fiſcalibus, *φορτίῳ δημοσίῳ*. *Onus* propriè de onere nauiculario : *v Gloſſ*

COMMEN

COMMENTARIVS.

Svperimponi à priuatis aliquid naui speciebus fiscalibus onustæ vetat *hâc constit*. Arcadius Anno D.395. Nempe propter naufragij periculum: vt *fine leg*. indicatur, quòd compertum fuisset, naues publicas ideò naufragium passas dum videlicet plus iusto nauis oneratur, modiatione eius non seruatâ: & nauicularij, portitorésque frumenti *necessitate* compelluntur, id est, Angariantvr priuatum onus seu priuatas res aliquas in nauem recipere: nam & hoc iniquum *priuatarum* Angariarum genus tum inoleuerat: vt & alterum priuatarum angariarum genus, quod & ipsum damnatur *l.4.5.8.9. supr. de Nauicular.* & tertium, de quo Libanius *orat.* περὶ ἀγγαρειῶν quam edidi: scilicet Non vt publicè priuatorum naues, ob publicam transuectionem angariari possunt (de quo, *titulo superiore de nauibus non excus.*) ita & publicæ naues à priuatis ob priuatas sarcinas. ¶ *Pœnam* igitur huiusmodi onus priuatum superimponenti publicis nauibus, atque ad id nauicularios angarianti, minatur Arcadius, non tantùm, quod naufragio admisso (ob onus videlicet immodicum) indemnitatem fisco præstare debeat, verùm etiam publicè coërcendus veniat. ¶ Eadémque ratio est vehiculorum, quibus aurum cæteræque species largitionales deferuntur: susceptoribus enim & prosecutoribus capitalem pœnam minatus est Theodosius M. ante decennium Anno D.385. *l 47. supr. de cursu publ.* si quicquam oneris priuati imposuissent. Pariter neque in horreis fiscalibus nisi fiscalia frumenta constitui potuère: *l.16. supr. de Susceptorib.*

DE NAVFRAGIIS.

TITVLVS IX.

XI. Cod. Ivst. VI. Huc etiam pertinet pars posterior *l.31. supr. de Nauicular.* quæ constituit *l penult. Cod. eod. tit. de naufragiis.*

"Nauium scilicet species publicas transferentium: nam nihil *hoc titulo* agitur de nauibus priuatis, seu de naufragio nauium priuatarum. De quo tamen suæ quædam *leges* fuêre: Et quidem iam olim Rhodiæ, quas Imperatores Romani fermè probauêre, vt docet famosa *lex* ἀξίωσις, vbi Imp. Antoninus ad quem perlata fuerat querela naufragorum quorundam, quorum res à publicanis captæ fuerant, rescribit, ius maris *lege Rhodia* iudicari oportere: ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ vbi perperam nonnemo refingebat nuper ὁ δὲ ἄνεμος τῆς θαλάσσης quasi diceret Imp. se quidem maris dominum esse: at, ventum maris. Cùm Imperatoris sententia hæc sit, se quidem mundi totius, etiam maris, & quidem Ægæi, in quo Cyclades, dominum esse: Atque ita *leges* mari ponere posse: Sed tamen vltrò se id concedere, vt ius maris atque adeò naufragiorum *lege Rhodia* diiudicetur.

PARATITLON.

NAvfragio facto, *Rubr. l.1.3.4 5.* susceptorum, *l.5.* oneris, *l.6.* siue naue penitus obrutâ vel submersâ fluctibus, *l.3.6.* vel violentiâ tempestatis, *l.3.* impetu procellarum, *l.2.* sic vt vis aduersa naufragij prohibuerit suscepta deferre, *l.5.* siue ad periculum euitandum iacturâ factâ, *l.4.* Primò nihil de talibus negotiis quisquam accipere potest, *l.6.* Deinde Naufragij detrimentum fiscus agnoscere tenetur, *l 4.* non verò quæ ita perierunt cum possessoribus vel Senatoribus vel priuatis communia esse: id est, non ad eos redire qui semel deuoti fuerant, *l 4* Non etiam Nauicularij aut Prosecutores hoc periculum agnoscunt, si modò testis sit periculi, *l.4.* aliàs ad Prosecutorum incuriam retorquetur qui minus idoneos nominarunt, *l.4.* ¶ Igitur vt de rei veritate liqueret, vt Nauicularius qui de impetu procellarum causabatur, *l.2.* remedium ex indulgentia consequeretur,

quereretur, *l.* 1. eum oportuit querimoniam deferre, *l.* 2. quidque acciderit iudiciis publicare, probare teſtibus euentum, *dict. leg.* 1. idque intra anni ſpatium, *l.* 1. *&* 2. ſi nauis in Occidente ad vrbem Romam, vel in Oriente Conſtantinopolim directa fuiſſet, *l.* 1. *&* 2. ſi verò ex Occidente longius ad Portus expeditionales vel Conſtantinopolim intra biennium, *d. l.* 2. Et ſimpliciter, intra biennium, ex *l.* 6. *ſeu vlt. hoc tit.* Intra vnius verò luſtri ſpatium terminari, *l.* 3. *infr.* alioquin ſuperuacuæ ſeræque actiones non admittebantur, *l.* 1. ſeu omnis poſthac deplorationum aditus obſtruebatur, *l.* 2. *infr.* Idque vel Prouinciæ Iudice, in quâ res agitur adito, *l.* 1. vel Præfecto annonæ & Vicario Vrbis Romæ, *l.* 3. *&* 5. qui examen ſummo adhibere debebant, *l.* 3. & leuato velo de iſtis cauſis cognoſcere, *l.* 6. Vt autem veritas inquiri poſſet, *l.* 2. vt euentus probari poſſet, *l.* 1. nautas, quos in naui habuerat Nauicularius, *l.* 2. quæſtioni exhibere oportebat, *l.* 2. non quidem omnes, verùm ex Valentiniani Sen. conſtitutione medium nautarum numerum, *l.* 2. *hoc tit.* ex Gratiani *conſtit.* duos tantùm vel tres, *l.* 3. *hoc tit.* quò eorum tormentis, *l.* 2. ſeu quæſtione diſtricta, *l.* 3. plenior veritas inquiri poſſet, *d. l.* 2. Si autem vniuerſos violentia tempeſtatis obruiſſet, adſectionibus Nauiculariorum intra iudicia conſtitutis, ſuper eorum interitu quærebatur, quos Nauicularius naufragio periiſſe contendebat, *d. l.* 3.

I. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. ad Modeſtum PF. P."

SI quis Nauicularius naufragium ſuſtinuiſſe" adſirmat, Prouinciæ" Iudicem (eius videlicet, in qua res" agitur) adire feſtinet, ac probet apud eum teſtibus euentum," Relatióque" ad Sublimiſſimam" referatur Præfecturam, ita vt intra anni ſpatium veritate relata, remedium" ex indulgentia conſequatur. Quòd ſi per huiuſmodi" negligentiam præfinitum anni ſpatium fortaſsè eludatur, ſuperuacuas ſeráſque actiones" emenſo anno placuit non admitti. Dat." PP. Beriti," Non. Iun. Modeſto & Arinth. COSS. [372.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. Iuſt. eod. tit.*

"Domitius *Modeſtus* vocabatur, vt ex Marcellini *Chronico* liquet Anno D. 369. Fuit hic multis annis PP Orientis ſub Valente, vt docent multæ conſtitutiones *Ann* 365. 366 370. 371. 372. 373 377 Eius meminit quoque Gregorius Nazianzenus *in monodiâ Baſilij*: Ad eundem extant Baſilij *epiſtola* plures, putà 274 275. 276. 277. 278. 279. Meminit & Zoſimus *lib.* 4 *p.* 742. 743 & Ammianus Marcel inus *lib* 29 *p* 412 & *lib* 30. *p.* 448 v. plura, *in Proſopogr.*

"*Suſtinuiſſe*, id eſt, ſuſtinuiſſe ſe, quanquam & illud ſuſtinuiſſe poteſt.

"veluti, *Phœnices*: in cuius Metropoli Beryto *hæc lex* propoſita fuit, vt docet ſubſcriptio.

"vide *Interpret.*

"*Euentum*, id eſt, naufragium.

"Relationis genus ad PP. obſerua.

"id eſt, ad Præfectum Prætorio.

"*etiam*, add. *Cod. Iuſt.*

"*reuelatâ*, Cod Iuſt.

"*competens diſpoſitio procedat*: ita immutata hæc *Cod. Iuſt.*

"Abeſt hæc vox à *Cod. Iuſt* & malim *cuiuſmodi*, id eſt, quamcunque.

"*Interpellationes*, Cod. Iuſt. *Actiones* dicuntur etiam querelæ, cauſationes.

"*vt Beryti.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc conſtitutio eſt, prima omnium *hoc titulo de Naufragiis*: quâ CONTESTANDI, PROBANDIQVE naufragij forma Tempúſque Nauiculariis ſpecies publicas tranſuehentibus ſtatuitur: vt ita ſecuritati ſuæ conſulant, neque naufragij periculum in eos recidat, imò *vt remedium ex indulgentiâ conſequantur*, vt *hâc leg.* dicitur, id eſt, vt eis remittatur quod naufragio periit. Quæ verba Tribonianus cum *hanc leg.* in *Codicem ſuum* transferret, cepiſſe non videtur; & ideò cum aliis mutauit: *Indulgentia* ſcilicet proprio vocabulo eſt remiſſio reliquationis eius quod fiſco debetur, διὰ τὸ λοιπάζειν, vt in hac re ipſa loquitur Iſidorus Peluſiota, *lib.* 1. *epiſt.* 199. ad Iſidorum PP. Quò pertinet *titulus ſupr. de Indulgentiis debitorum*: pluráque alia quæ Index habet. Tribonianus generaliter hîc loco illorum, ſubiecit, *vt competens diſpoſitio procedat*:

Certè hîc præſupponitur, naufragij caſus propoſitus, veritáſque eius probata: & exinde indulgentia eius quod ita citra culpam naufragio periit: Quod alioquin in Nauicularios recaſurum erat, iis non obſeruatis: cuiuſmodi ſpecies continetur *l.* 32. *in fin. ſupr. de Nauicul.* & verò *hâc leg.* Imperator comminatur. Hæc, inquam, eſt *huius leg.* ſententia, hic ſcopus: Non ea quam putabat olim vulgus Interpretum, quaſi hîc agatur de naufragorum rebus, intra quod tempus eas proſequi poſſent? Indéque iam ad *hanc leg.* alia omnia & abſurdiſſima tractantur, quàm quæ oportuit, quæ commemorare longum foret. Ad rem.

Primum igitur ſuper eo adiri iubet Valens Imp. *Iudicem Prouinciæ eius videlicet in quâ res agitur.* Quod vulgo etiam à Cujacio accipitur de eo ſolo Prouinciæ Rectore, vbi Nauicularius naufragium paſſus eſt: & ſic hæc verba, *in quâ res agitur*, ita

inter

interpretantur, vbi naufragium factum est. Verùm malè. Quidni enim nauicularius Syriæ-Phœnices (vt in sp. *huius leg.*) naufragium passus, visque ventorum in aliam Prouinciam Syriam-Cœlem delatus, vel etiam proximus iam Antiochiæ, imò Antiochiam perlatus, quò species perferendæ erant, naufragij casum allegare, rémque adeò ibi agi poterit? Etsi alioquin certum est, si intra eam Prouinciam vbi naufragium factum est, consistere liceat, de naufragio fidem faciliùs fieri posse, probationémque eius impleri. Ergo maneat, etiam in alia Prouincia, & coram alterius Prouinciæ Iudice, quàm vbi naufragium factum est, id allegari, probaríque posse, denique & alibi Rem Agi: & sic ibi nominatim quò commeatus vel species fiscales subuehi oportuit. Sic sanè & apud Præfectum annonæ & Vicarium vrbis hæc probatio impleri iubetur: *l.5. infr.* Sic & apud Præfectum annonæ Africæ à Nauiculariis Afris hæc contestatio naufragij casúsque probatio facta: *l.3. infr.*

Secundò, iubet Valens Imp. *hâc leg.* naufragij casum probari *Testibus*: credo, vel aliis hominibus de naufragio testimonium perhibentibus, vel nautis quæstioni exhibitis: vt *l.2. & 3. infr.* vbi plura.

Tertiò, eâ de re *Referri* iubet ad Præfectum Prætorio: vtpote ad quem rei tributariæ ratio spectabat: quò etiam pertinet, quod cauetur, *d.l.32. in f. supr. de Nauicul.* Sanè, quod Cujacius quoque iam rectè notauit, ideò Isidorus Pelusiota, *d.epist 299.* ad Isidorum PP. *& epist.300.* ad Sozomenum Domesticum Præfecti Prætorio, scribit, super indulgentia Nauiculario cuidam tribuenda, ob violentiam tempestatis, & ventos qui σῖτον δημόσιον ἐνεμίαναν, id est, qui *imminuerant* frumentum publicum: ita enim ibi vertendum erat, non obscuriùs *vendicarunt*, vt Billius: multò minus, vt Rittershusius, *dispersorunt*: Pars enim tantùm vi procellarum imminuta fuerat, seu perierat, non verò naufragium integrum factum fuerat. Ergo ad PP. relationem fieri voluit Valens, & quidem in specie *huius leg.* ad Modestum PP. Orientis, qui tum Antiochiæ vnà cum Imp. Valente erat: de quo mox.

Postremò, præfigitur *hâc leg. Tempus*, intra quod res hæc agi debet, agitaríque. Intra anni igitur metas seu tempus id omne fieri iubet *hâc leg.* Valens Imp. neque vltra hoc negotium differri vult, ne alioquin publica vtilitas diutiùs eludatur. Quâ causâ etiam, & translatio ipsa intra annum facienda, & translationis factæ Apocha referenda erat: quod sanè Honorius expressè constituit, *l.6. supr. de Nauicular.* explicatâ ita Constantini *lege*, quæ ad αἰσθητὴν καὶ ἐπιβολὴν biennium tribuerat, quod etiam secutus est Theodosius M. *l.21. eod. tit. de Nauicular.* vbi addit pariter, hoc non facto, Nauiculariorum periculorum fortunam, id est, naufragij damnum *approbare*, id est, agnoscere oportere. Quomodo & *l.2. prox. infr.* si intra præfinitum tempus nulla fuerit delata querimonia, omnem posthàc deplorationem aditum obstrui cauetur: vbi pariter annus præfinitur Nauiculariis Africæ si ad Vrbem Romam ex Africâ nauis directa fuit: biennium verò si longiùs ad Portus expeditionales, vel Constantinopolim. Pro distantiæ videlicet ratione, breuius, vel longius tempus indultum: In sp. certè *huius leg.* breuius: quia è *Syriâ-Phœnice*, in Syriam Cœlem proximam nauis deuauigabat: de quo mox: quomodo in sp. *d. l.2.* ex Africâ, in oppositam Vrbem Romam. Superuacuas igitur serásque *actiones* emensu anno admitti vetat Valens *hâc leg.* vbi *actionum* vox de querelâ, causatione, deploratione, atque exinde cognitione, effertur: Quod cùm Triboniano insolens videretur, *Interpellationes* loco *Actionum* subiecit. Sic igitur huic rei præfinitur *hâc leg.* annus: vt & initio *l.2.* biennium verò iam in alterâ *d. l.2.* parte: & *l.vlt.infr.* Cum quibus nil commune habet, quod de furti, &c. actione statuitur, intra annum in Quadruplum danda, post annum in Simplum. Neque enim hîc agitur de actione aduersus fures priuatis competente; verùm de naufragij querela & contestatione à Nauiculariis species publicas & commeatus transuehentibus.

Tandem notari cupio, quod ad *huius leg.* illustrationem maximè facit, *Propositam* hanc leg. *Beryti*: Syriæ scilicet Phœnices vrbe: vbi hoc ipso anno & mense pariter proposita *lex 9. supr. de lustrali collat.* & anni proximi initio, *lex 63. supr. de Decurionib.* Et in cummune variæ admodum *leges* ibi propositæ, quas in *Topographia* cumulatas habes: & quidem aliæ etiam nonnullæ pariter vt hæc, quæ datæ sunt ad *PP. Orientis*: vt *lex 63. de Decurionibus*: *l.2. de Agentibus*: *l.1. de Gladiatoribus*, nisi ibi *Proprafecto* legendum. Certè ad Consularem Phœnices, & Comitem Orientis datæ leges, ibi quoque propositæ. *Berytus* scilicet vt splendidissima iam ab antiquo vrbs fuit: ita & inde transuectæ iam olim aliò merces, de quo fidem facit quoque *lex qui Romæ 122. §. Callimachus 1. ff. de V. O.* deliciosáque adeò fuit teste Auctore *veteris descriptionis*, & specierum delicatarum plena: Indéque adeò variæ species delicatæ ad Comitatum Principis perlatæ, veluti vestes, purpura, vnde & Conchylioleguli ibi & Murileguli extitêre, *l.9. de lustrali collat.* deinque inde varia orbis tributa exportata: quò pertinet etiam *lex 2. de publ. compar.* *l.4. tributa in ips. speciеb.* *l.19. de annonâ & trib.* quæ & ibi pariter *PP.* Ergo pertinet *hac lex* ad Nauicularios Berytienses: cùm hoc tempore Valens Iun. Antiochiæ, vel etiam Seleuciæ in Syria-Cœle, proximâ fermè Antiochiæ positus esset, & quidem hoc Anno, vt docet *lex 19. supr. de Prætorib.* & Libanius *de Vita sua, p.251. in fin.* Ammianus Marcellinus *lib.29. p.422.* & Socrates *lib.4. c.20.*

II. * Idem AAA. ad Demetrianum PF. Ann. Afric.

SI quando causatio" est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum Nauicularius exhibeat quæstioni, quos eum in naui, pro modo capacitatis," constat habuisse, quò eorum tormentis plenior veritas possit inquiri. ¶ De casu" autem nauis, quæ ad Vrbem Romam directa fuerit, intra annum quidquid acciderit Iudiciis publicetur:" De his verò quæ ad portus expeditionales" longiùs, vel Constantinopolim, sint profectæ, intra biennium oblato prædicto numero nautarum, super fide casus exa-

men agitetur. Addimus etiam, vti" intra præfinitum tempus nulla fuerit delata querimonia, omnis posthac deplorationum" aditus obstruatur. Acc. Aquil." Lecta" actis."

NOTÆ.

* Iungenda *huic* proculdubio *lex* 12. *supr. de Nauiculariis* : quæ eidem Demetriano PF. ann. Africæ inscribitur, & ad idem argumentum pertinet.
"*Causatio*, querela, *querimonia*, vt mox vocatur, & *deploratio*.
"de *Capacitate* nauium fuit & *l.*28. *supr. de Nauiculariis* : vbi dixi.
"*Casus*, hic & mox *infrà*, impetus procellarum *initio leg.*
"*Publicetur*, id est, publicè apud Iudices seu Rectores Prouinciarum allegetur.
"Expeditionales Portus, *hac leg.* & *l.*35. *supr. de Nauicular.* vbi dixi.
"*γρ. vt si.*
"*Deploratio hàc leg.* comploratio, *l.*6. *supr. de Nauicular.* subclamatio, *l.*6. *supr. de Exactionib.*
"Fortè *Aquis*, haud procul à Karthagine.
"*Lecta actis* constitutio.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc constitutio est, de naufragiis: quâ CONTESTANDI, PROBANDIQVE naufragij modus & TEMPVS à Nauiculariis Afris sancitur: quemadmodum & LOCVS subeundæ nauiculariæ functionis, *l* 12. *supr. de Nauiculariis*, quæ *huic* proculdubio iungenda est, vtpote cùm eandem inscriptionem præferat, & ad idem argumentum pertineat. ¶ Igitur (quod primum *huius leg.* caput est,) QVÆSTIONI seu tormentis exhiberi iubet, medium nautarum numerum, vt ita veritas possit inquiri: Et tamen Gratianus postea *l.*3. *prox. infr.* satis putauit, si duo vel tres quæstioni exhiberentur: de quo ad *eam leg.* Vnde apparet, quàm vilis nautarum annona & conditio fuerit, quia & viles personæ erant; & in his Iudæi, gregarij, agricolæ, ἀγελαῖοι, γεωργοὶ, vt exemplo eius quod narrat Synesius *epist.*4. colligere licet. Cæterùm de hoc Nautarum quæstioni exhibendorum, ad veritatem inquirendam super naufragio, more, est quoque Augustini locus *Sermone* 52. *ad fratres in eremo: Homines*, inquit, *ad tormenta daturi erant, quis de subuersione nauium secundum consuetudinem quæreretur.*

¶ Secundum *huius leg.* caput est de TEMPORE, intra quod Nauicularius de naufragio conqueri debeat, vltra non admittendus. Valentis constitutione, putà *l.*1. *supr.* annus ad id præscriptus: *Hàc* verò, annus, vel biennium sub distinctione præscribitur Nauiculariis Africanis. Nempe si nauis ex Africâ ad Vrbem Romam directa fuerit, intra annum de naufragio Nauicularius queri debet: quæ quidem ordinaria Nauiculariorum Africanorum functio erat; nempe vt Romam commearent. At enim extra ordinem quandoque longius commeare naues Africanæ, cogebantur, veluti ad Portus expeditionales, vt docet quoque *lex* 35. *supr. de Nauiculariis* : id est, ad Portus, quò miles ad expeditionem iturus appellebat, indéque mouebat, vel quò commeatus militaris seu σιτομετρία deferebatur; de quo videndus & Zosimus *lib.*4. *p.*741. vbi de apparatu belli Gothici à Valente suscepti. Quomodo & *annona expeditionalis* dicebatur, *l.* 4. 5. *supr. de erogat. mil. ann.* annona militum in expeditione degentium, & quidem ordinaria: de quo ad *d. l.* 35. Item naues Africanæ aliquando extra ordinem Constantinopolim commeare cogebantur (sicut econtrà Alexandrinæ aliquando extra ordinem Romam, vt ex *Symmacho* liquet.) Et verò vtrumque id hàc tempestate factum videtur à Valentiniano, Valenti fratri, bello Gothico triennali illigato suppetias ferente: quod fine huius anni 369. post *hanc leg.* finitum, vt docet Ammianus, *lib.*27. *p* 366. (Etsi Zosimus scribat *lib.*4. *p.*718. Valentinianum Valenti fratri aduersus Procopium suppetias non tulisse:) Igitur nauiculariis ex Africâ ad Portus expeditionales, vel Constantinopolim missis, ad allegandum naufragij casum biennium datur, *hàc leg.* cùm aliàs & olim simpliciter annus, *l.*1. *supr.* & nauiculariis ex Africâ *Romam* commeantibus nonnisi annus detur; vt vicecersâ *Veteri lege* indistinctè biennium talibus causis præscriptum erat: quod testatur simul & confirmat Honorius *l. vltim. hoc tit.*

III. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theod. AA. Nauiculariis" Afris Sal.

QVOTIES, obrutâ vel submersâ fluctibus naui, examen adhibetur Præfecti" Annonæ duorum vel trium quæstione destrictum" purgandi in" alios nautas licentia offeratur: Quid est enim quod non abundè intra præfinitum numerum solers Quæsitor" inueniat? Circa Magistros" nauium, quibus est scientia plenior, immoretur: Qui si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio transferetur." ¶ Sanè si vniuersos violentia tempestatis obruerit, ne veritas lateat, sequimur" Constantinianæ † legis prouidam sanctionem, vt" adsectionibus" nauiculariorum intra iudicia constitutis, super eorum quæratur interitu, quos nauicularius naufragio perisse contendit. Cuius" rei examen placuit vnius lustri spatio terminari. ¶ Vt" omnis in posterum (vt" à duarum semiscentesimarum, quæ ex hibernis oneribus" postulantur,) à vobis petitio conquiescat. ¶ Placuit" sanè, vt Nouembri mense nauigatione" subtracta, Aprilis qui æstati est proximus, susceptionibus" adplicetur.

adplicetur

adplicetur. Cuius susceptionis necessitas ex Kal. Aprilib. in die" Kal. Octobr. mensura" seruabitur: In diem verò Iduum earundem nauigatio porrigetur. ¶ Et, quia Ordinem vestrum ampliari etiam hominum adiectione gaudemus, quoscumque vacuos" publico inuenerit" officio, in complexum vestri Ordinis adplicate; dummodò, is qui in municipalibus manet causis," nominatione Ordinis non teneatur. Dat. VIII Id Feb. Triu. Gratiano vel" Theod. I. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. Iust. eod. tit.* hinc interpolata, & decurtata: & iungenda *huic leg.* est *lex 16. supr. de Nauicular.*
"*Corpori Nauiculariorum*, ita *d. l. 16.*
"*Competentis Iudicis* Hæc verba sustinuit Τριβων. loco, *P.F. Ann.*
"*γρ. destrictâ*: id est, præcisè præscripta, temperatâ. Sic etiam *l. 40. infr. de Episcopis: Placet, rationabilis consilij tenore perpenso, DESTRICTA moderatione praescribere, à quibus specialiter necessitatibus Ecclesiæ vrbium singularum habeantur immunes*: Pro quâ voce Τριβων. hic posuit, habitâ: vel *destrictam*, examen scilicet.
"Locus valdè corruptus. *γρ. Pergendi in alios licentia auferatur*: vt infrà, *in alios inquisitio transferetur*, vel *perurgendi alios*, &c. Pro quibus habet Τριβων., *cæteri huiusmodi nexu liberentur*: quæ illa explicant.
"*Quæsitor*, *hâc leg.* & *l. 2. supr. de postulando*, id est, Iudex.
"de his Magistris agitur etiam *l. 57. supr. de Nauicul.*
"*transferatur*: Cod. Iust.
"Sequentia omissa *Cod. Iust.*
† Constantini M. *legem* obserua, quæ *hic* confirmatur: pariter vt altera eiusdem, *d. l. 16. supr. de Nauicul.* quam *huic* iungendam dixi.
"*à liberis nautarum siue Magistrorum intra iudicia constitutis.* Ita *Cod. Iust.*
"vid. *l. 11. infr. de Episcop.*
"Cætera resecata à Τριβω: nisi quòd *versum susceptionis necessitas*, &c. seruauit.
"*γρ. Et omnis.* SECVNDVM porrò istud *huius leg.* caput est ab *hoc titulo* alienum, pariter vt *Quartum*.
"*γρ. pur' à.*
"vid. de hâc voce Gloss.
"TERTIVM caput *huius legis*.
"*γρ. nauigationi.* "atque adeò transuectionibus.
"*γρ. diem.*
"*γρ. mansura*, vt etiam *Cod. Iust.*
"QVARTVM *huius leg.* caput ab *hoc titulo* alienum.
"vid. *Gloss.* & *l. 1. supr. de Mancipib.* vbi dixi.
"*γρ. inueneritis*: itam & mox *adplicate*.
"defendi potest: *causa* sunt onera.
γρ. Gratiano V. & Theod. I. Quomodo etiam *d. l. 16.* rectè editum: cùm tamen idem error resideat in *C. Iust. d. l. 3.*

COMMENTARIVS.

GRATIANI hæc constitutio est: quâ in FAVOREM Nauiculariorum, quatuor sanciuntur; & quidem aduersus nimia quædam onera quibus hactenus prægrauabantur, idque partim aduersùs apertas Imperatorum Constitutiones & priuilegia: de quo Nauicularij Africani apud Gratianum conquesti fuerant, antelatis seu iunctis iis constitutionibus orationi suæ seu precibus: quod docet *lex 16 supr de Nauiculariis*: quæ *huic* nostræ iungenda est; veluti eiusdem constitutionis Gratianeæ pars: quâ pariter quatuor priuilegia & immunitates nauiculariis tributæ, rursum à Gratiano sanciuntur, cùm eas labefactatum nonnulli irent. Igitur & *hâc leg.* quatuor fauore nauiculariorum sanciuntur: quorum primum tantùm, & tertium quadamtenus, ad *hunc titulum* faciunt; reliqua enim fugitiua sunt, & ab *hoc titulo* aliena; quod inter Conditorum *huius Codicis* errores ponendum est.

¶ Primum itaque caput est circa PROBATIONEM, siue de QVÆSTIONE habenda super Naufragio de Nautis. Et primùm quidem de PERSONIS: Nempe cùm efftæni numero Nautæ eius nauis quæ naufragium passa fuerat, ad quæstionem deposcerentur: & verò Dimidia pars Nautarum ex Valentiniani Sen. constitutione Quæstioni exhibenda esset, *l. 1. supr.* quod id & graue & crudele videbatur: itaque ad orationem seu querelam Nauiculariorum Gratianus (antiquatâ illa proinde patris sui *l. 1. supr.*) modum huic rei *hâc leg.* adhibuit: videlicet vt duo vel tres tantùm Nautæ quæstioni subiicerentur; interque hunc numerum quæstio *districta* haberetur, *perurgendi alios*, vel *pergendi in alios* (sic enim hîc repono) licentia ablata (ita enim rursum hîc legendum *auferatur*, non offeratur:) Ratione additâ, quod hic numerus apud Solertem *Quæstorem* seu Iudicem ad veritatem indagandam sufficere possit: Ad mentem omninò Oraculi diuini, *In ore DVORVM vel TRIVM stabit omne verum.* Cæterùm, ad veritatem faciliùs indagandam, delectum Nautarum haberi vult, nempe vt Index circa Magistros nauium immoretur, id est, hos quæstioni subiiciat, vtpote quibus scientia eius quod euenit plenior est, vtrum videlicet reuerà fluctibus nauis obruta fuerit, an verò aliqua Nauicularij culpa subsit. *Magister scilicet nauis* est κυβερνήτης, *gubernator*, qui naui præest, & cui tota nauis cura mandata est, qui naui à nauiculario seu nauis domino & Exercitore præpositus est, *cuique* adeò (vt *hâc leg.* dicitur) *scientia plenior est*: de quo sunt variæ *leges* in *Digestis*, & in *Codice*: Liuij quoque locus *lib. 29. vt ex omnibus nauibus Gubernatoresque & Magistri nauium in forum conuenirent.* Ergo 1. ante omnia *Magister* nauis si sit, & supersit, ex eo primùm veritas inquirenda est: 2. Eo deficiente, in alios *Nautas* inquisitio transferenda est. 3. His deficientibus, (id est, si vniuersos violentia tempestatis obruerit, tam Magistrum nauis inquam, quàm Nautas,) tum tertio gradu, ne veritas lateat, *ex adfectionibus nauiculariorum* quæri iubet Gratianus super eorum interitu qui naufragio perierunt: *ex adfectionibus*, inquam, *Nauiculariorum*: quod Τριβων. in liberos Nautarum siue Magistrorum mutauit: cùm tamen *hâc leg.* & æquius quidem, de *liberis* (nam id *adfectionum* vocabulo intelligendum) *Nauiculariorum* id disponatur: Cæterùm, à Constantino M. id ita de adfectibus Nauiculariorum constitutum ait Gratianus *hâc leg.* cuius prouidentiam hâc in

te sequitur, pariter vt Constantini eiusdem constitutiones sunt *l.16. supr. de Nauicul.* quæ *huic* vt dixi iungenda est. Et hæc de personis. De tempore verò, intra quod huius rei examen terminari oportet, statuitur, vt intra vnius *Lustri* spatium id terminetur: id est, intra quinquennium: Quod quidem laxum admodum tempus est: Sanè cognitioni suscipiendæ annus vel biennium statutum fuit *l. 1. 2. sup. l. 6. seu vlt. inf.* Et hæc quidem de primo *huius leg.* capite quod propriè ad *hunc titulum* pertinet.

¶ *Secundo* capite *Concussioni* Nauiculariorum obuiam it Gratianus: Nempe cùm epimetri loco, pro intertrimento frumenti seu specierum diametris nauiculariis centesimæ concederentur: (de quo præter *hanc leg.* & *l. 5. infr. hoc tit.* sunt præterea *quatuor leges hoc Codice*, purà *lex 7. 36. 38. supr. de Nauiculariis: lex 1. infr. de frum. Alexandrino*:) ij qui frumenti curam dirigendi sustinebant Iudices, inquam, & eorum Officia, (vt docet *lex 36. & 37. supr. de Nauicular.*) aliquid ex his degustassent, delibassent stillaturæ nomine, & quidem purà duas semicentesimas ex hibernis oneribus: Nempe hibernum onus non tanto diametro seu intertrimento obnoxium est, quod inquam hiberno tempore transferendum est: ideò ij ad quos frumenti transmittendi sollicitudo spectabat, cùm viderent Nauicularios easdem centesimas ex hibernis oneribus consequi, atque ex æstiuis, aliquid demordendum de his hibernis centesimis putauerunt. Quod *hâc leg.* prohibetur.

¶ Tertium caput est de *Tempore* Nauigationis: à quo videlicet tempore ad quod vsque nauigationi mare pateat: Definitum scilicet tempus semper aliquid fuit, à quo & ad quod vsque nauigationi mare pateret: quorum illud Natalem nauigationis vocare tentat Vegetius *5. tit. de re milit. c.9.* Eóque mare aperiri dicebatur, vt ex Plinio *lib.2. cap.27.* liquet, seu ὑγρὰ θάλασσα, vt in *Epigrammate Græco*. Ita quidem, vt solemni spectaculo & festiuitate mare aperiretur: quod idem Vegetius testatur *d. c.9.* Quomodo viceuersâ mare claudi dicebatur: Quem quidem diem pariter nauibus omnibus in terram subductis videntur Græci publicâ festiuitate insigniisse: quas *ναυδήμους πανηγύρεις* vocat Æneas Tacticis *lib. 17.*

¶ Tempus porrò aperiendi maris, seu Natalis nauigationis Nauiculariis ad fiscales species transuehendas statuitur hîc Kalendarum Aprilium; quia hic mensis æstati proximus esset: Cùm tamen aliàs citiùs mare pateret, nempe Ver aperiret nauigantibus maria, Plinio teste *lib.11. c.47.* à VI. Id. Mart. vt disertè Vegetius *lib.5. cap.9.* vbi & rationem reddit: Sic tamen vt addat, plurimorum syderum, ipsiúsque temporis ratione, vsque in Idus Maias periculosè maria tentari: non quod, inquit, negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda est cautela, quando exercitus nauigat cum Liburnis, quàm cum priuatarum mercium festinat audacia. Idémque ait à die sexto Kalendarum Iuniorum securam nauigationem credi. Ex *hoc* interim Vegetij *loco* liquere potest, cur seriùs quàm aliàs priuatarum mercium audaciæ fiscalibus speciebus transmittendis mare & nauigatio *hâc leg.* aperiatur; nempe quia ante periculosissimè maria tentantur, & quanquam vsque ad Idus Maias adhuc periculosè tententur, attamen mediam quodammodo viam hîc sequitur Gratianus, vt neque Martio, neque Maio nauigationem aperiat speciebus fiscalibus transmittendis, verùm Aprili, qui æstati propior iam est quàm Martius: *Aprilis*, inquit, *qui æstati est proximus, susceptionibus adplicetur*: & mox, *susceptionis necessitas ex Kal. Aprilibus*. Et hæc de Natali nauigationis.

Sequitur Tempus *ad quod vsque* nauigatio porrigi debet, post quod iam mare claudatur nauigationi specierum fiscalium. Igitur Gratianus Nouembrem mensem nauigationi subtrahit: Sanè aliàs vsque in diem 3. Idus Nouembr. seu in vndecimum eius mensis diem nauigatio porrigebatur, maréque eo die *claudebatur*. Vegetius *lib.5. cap.9. Ex die III. Id. Nouembr. vsque in diem VI. Id. Mart. maria clauduntur.* Hyemis scilicet initium 4. Id. Nouembr. ponitur in veteri Kalendario Astronomico. Sed & huc pertinet quod Actorum 27. *v 9.* de periculosa nauigatione quòd iam ieiunium prætcriisset, id est, festum expiationis instante iam mense Nouembri. At enim Gratianus *hâc leg.* mensem Nouembrem totum nauigationi subtrahit, imò & partem mensis Octobris: nempe susceptione specierum fiscalium in *diem Kal. Octobr.* porrectâ, nauigatione verò quindecim diebus vltrà porrectâ, purà in diem *Iduum Octobris*. A postremâ scilicet susceptione specierum, ad vltimæ transuectionis & redditionis tempus quindecendio computato (tot enim sunt à Kal. Octob. ad Idus Octobris:) Vnde apparet, quindecendio potuisse facilè naues ex Africâ ad Portum V. R. nauigare: A quo Portu, (vt docet vetus Itinerarium maritimum) *traiectus in Africam Karthaginem erat stadiorum quinquies mille*, &c. Ergo istud, quod dixi tempus nauiculariis tribuit Gratianus *hâc leg.* ad transmittendas species fiscales, cùm alias in hyemem fermè nauigare tenerentur, & ante æstatis appulsum: Quod vtique & Nauiculariis ipsis prægraue erat, & ipsi canoni vrbico periculosum. Et tamen Honorio posteà placuit Ann. 410. nauicularios nauigare cùm prosperior flatus inuitaret, neque prætextu hyemis in portubus immorari: *l. 34 sup. de Nauicular.* nempe extra ordinem in specie *illius leg.* vt ad eam demonstratum est. Sed & Symmachi locus extat *lib 4. epist. 54.* quâ de hâc Nauiculariorum & Canonis vrbici nauigatione & transuectione agens, ait: *Nec spem dies obstruit, nam mare adhuc iustis cursibus patet, & nondum in hyemem præcipitat autumnus.*

¶ Quartum seu postremum *huius leg.* caput pertinet ad *Reparationem* corporis destituti, seu exhausti Nauiculariorum: Nempe ideò, quia hunc ordinem ampliari hominum adiectione intererat, cui similis locutio occurrit *l. vltim. §. si plures, ff. de bonis damn.* purà vt tanto citiùs & faciliùs canon vrbicus subueheretur, qui in tantâ Nauiculariorum paucitate seriùs subuehi poterat. Igitur ad Nauiculariam functionem vocari iubet, *omnes vacuos publico officio*: id est, vacantes, vt nominantur in hoc eodem argumento, *l.13. supr. de Nauicular.* Otiosi, in eodem reparandi Corporis alterius argumento, *l. vnic. supr. de Mancipibus*: de quo ad *eas leges* iam plenè, etiam ex Symmachi *epistolis*.

IV. * Imppp.

IV. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano PF. P."

QVÆ" in naufragiis" pereunt, nolumus nobis cum Poſſeſſoribus (vel Senatoribus," vel priuatis") eſſe communia," ſiquidem" naufragij detrimentum fiſcus agnoſcat, quod interdum non" grandis diſpendij eſſe monſtratur, ſi vexatam" fluctibus nauem leuis iactura" defendat," quàm ſi pondere ſuo grauatam" pelagi vnda ſubmergat. § Vbi verò non eſt teſtis periculi, reſtituantur damna naufragij, & diſpendia Proſecutoris" fraudibus" inferantur: vt ad eorum iniuriam" retorqueantur," qui minus idoneos" nominarunt, non ad eos redeant, quos ſemel conſtiterit fuiſſe deuotos." Dat. xv. Kalend. Aug. Conſtp. Tratiano & Symmacho COSS. [391.]

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. Iuſt.* Hinc interpolata eſt. "Orientis.
"*Pro his quæ ſemel à collationibus illata, naufragiis perierint nolumus*, &c. ita *Cod Iuſt.*
"Non agitur *hâc leg.* de naufragio totius nauis: quod etiam oſtendit *verſic. quod interdum.*
"Qui glebalem conditionem ſemel intulerunt.
"*Priuati*, Senatoribus oppoſiti: vid. *Gloſſ. Theod.*
"quandoquidem.
"*agnoſcit*, & agnoſcere debet.
"Non tam grandis.
"*Vexata* fluctibus nauis: *Vexandi* vox hîc propria (etſi eam olim carperent Grammatici nonnulli:) Virgilius
Dulichias vexaſſe rates,
videndus & Lucretius *lib. 2.* Gellius *lib. 2. c. 6* Macrob. *lib 6. c. 2.*
"iactúſque. "ſeruet.
"ſœtam, *lege prox. infr.* de oneribus *prauitate* ſubmerſis. Quod quidam mutant in *grauitate*: non ego.
"de hoc mox.
"qui periculum naufragij mentitur.
"accepto ferantur. "*Iniuriam*, id eſt, damnum.
"*al. retorqueantur* (damna & diſpendia ſcilicet) vt mox, non ad eos redeant, quanquam & hoc ſuſtineri poteſt.
"nauicularios.
"*Deuotos* in tributis ſoluendis: vide *Gloſſar.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc Conſtitutio eſt: Qua definit AD QVEM ſeu CVIVS PERICVLO damnum imminuti oneris quod nauiculario commeodatum fuit, ſeu Nauis *minoris facta* (vt loquitur Poëta) pertineat, vel non: Cuius pars tantùm relata eſt in *l. 4. Cod. Iuſtin. eod. tit.* Scilicet 1. Si quid naufragio de quo fides facta, periit, iacturáque aliqua facta fuerit, eius quod ſemel à collatoribus illatum fuit (vt hîc rectè additum à Triboniano) ad ſolum fiſcum hoc detrimentum pertinere vult. 2. Si verò de periculo fides facta non fuerit, tum imminuti oneris periculum ad Proſecutorem redire iubet. 3. Neutro verò caſu in Prouinciales, qui tributa iam ſemel ſoluerunt, damnum iſtud, damnive partem contributione factâ, referri. De ſingulis videndum paulò ſpecialiùs.

1. Priore ſcilicet caſu fiſco perit quod periit: neque eius iactura, vel etiam iactus facti (ad defendendam nauem ex *leg. Rhodia*) partem ſufferre Prouinciales, ſeu hanc lacunam ex parte ſarcire tenentur: vt cæteroquin res ſua cuique Domino perit: ſatis quippe eſt Prouinciales ſemel fiſco *deuotos fuiſſe*, id eſt tributa intuliſſe, neque ad iteratam collationem obtentu naufragij vel iacturæ alicuius adigendi ſunt: qui alioquin vel primâ illatione ſatis prægrauantur. Ad cuius rei æquitatem commendandam hanc rationem ſubnectit Theodoſius M. quod videlicet fiſcus ſibi gratulandum habeat tali caſu, quod non in totum nauis pondere ſuo grauata periit, ſed leuem tantùm iacturam, & non grande diſpendium paſſa, à totali ſubmerſione defenſa fuerit. Igitur non vult Theodoſius hunc caſum communem poſſeſſoribus ſecum eſſe, id eſt, eam lacunam eos ex parte ſuſtinere, ſiue ij Senatores ſint, ſiue priuati: ex Prouincialibus ſcilicet collationibus aliæ ſuſtinebantur à Senatoribus (putà glebalis auri collario) aliæ à priuatis. Et hæc quidem de priore caſu.

2. Poſteriore caſu verò vbi de periculo fides non fit, *Proſecutores* teneri vult, qui ſcilicet ad onus fiſcale transferendum minus idoneos nauicularios ſcilicet nominarunt. (Qui caſus intereà addendus eſt aliis nonnullis, quibus *nominatores* tenentur ſiue tutorum, ſiue eorum qui ad munera publica vocantur:) At non etiam rurſum exigi deuotos poſſeſſores, qui tributa ſemel intulerunt. De his verò *Proſecutoribus* frumenti ſiue annonæ eſt quoque Theodorici R. epiſtola ad Comitem R. P. apud Caſſiodorum *lib. 4. var. 7.* vbi de naufragij caſu pariter agitur, déque perſecutoribus his in eius epiſtolæ ſpecie liberandis. *Atque ideò Sublimitas tua Proſecutores frumentorum, qui de Sicilia fuerant ad Gallias deſtinati, Lacrymabili nos aditione pulſaſſe cognoſcat, dum ſuſceptum onus promeruiſſent, in pelagus aduerſis flatibus fuiſſe ſuſceptum: vbi fatiſcente compage trabium, omnia vis vndarum abſorbuit: nec quicquam miſeris de aquarum nimietate niſi ſolas lacrymas reſtitiſſe. Vnde illuſtris Sublimitas tua, præſenti auctoritate commonita modiationem tritici, quam ſub hac ſorte periiſſe probauerint, ſupradictis Proſecutoribus ſine aliqua faciat cunctatione reputari. Crudelitatis enim genus eſt, vltra naufragium velle deſæuire: & illos ad ſtipendia cogere, quibus inopem vitam probantur immenſa pericula ceſſiſſe.*

v. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Senatum & Populum. Post alia.

Naviculários, quosvis aduersa naufragij prohibuerit suscepta deferre, vel de oneribus prauitate" submersis, vel de diametris," aliísque iacturis" (quia excludere casus, & inclementem non possumus cohibere fortunam) Præfectus Annonæ & Vicarius Vrbis fidem probare gestorum congrua iudicatione compellant: moram & negligentiam punituri. Dat. XVII. Kalend. Maij, Mediol. Cæsario & Attico coss. [·97.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 27. supr. de Nauicular. lex 3. infr. de Canone frumen. V. R. lex 24. supr. de Susceptoribus: lex 3. Cod. Iust. quæ res venire.* Item *lex 6. 7. de Senator. & Gleball collat. lex 31. supr. de Prætorib.*

" *x. grauitate* Ita *supr. prox. leg. nauem. quam si pondere suo grauatam pelagi vnda submergat.* Verùm & hoc sustineri possit.

" *Diametron,* hâc *leg.* & *l vlt. supr. de Nauicular.*

" Ita *l super. prox. leg. si vexatam fluctibus nauem leuâ iactura defendat.*

" Altera similis cognitio circa canonem Vrbicarium, Præfecto annonæ & Vicario Vrbis imponitur, *dict. l. 24. supr. de Susceptoribus.*

" Ita pariter *d. l. 3. infr. de canon. frum. V. R. Vrbani etiam vsus frumenta si quando vel fortuna vel ratio in Africa coëgerit residere litteribus.*

COMMENTARIVS.

Cognitio super naufragiis vel imminuto onere, Præfecto Annonæ & Vicario Vrbis ab Honorio *hâc leg.* imponitur. Quæ quidem pars est prolixæ *Orationis Honorianæ ad Senatum & populum*: quâ tum voluptatibus populi Romani consultum iuit, quò ex eâ *oratione* pertinet *d. lex 6.7. supr. de Senatorib. & gleb. collat. lex 31. supr. de Prætorib.* Tum ac maximè Annonæ Vrbicæ populi Romani quò ex eâ *oratione* pertinet *lex 3. infr. de Canon. frum. V. R. lex 3. Cod. quæ res venire: d. lex 27. supr. de Nauicular. lex 24 supr. de Susceptorib.* Quæ *septem leges* huic *nostræ* coniungendæ veniunt velut vniua & eiusdem *Orationis* partes. In tribus igitur Annonæ Vrbicæ eâ *oratione* consultum iuit Honorius: Primùm quidem circa illationem seu solutionem eius: Scilicet Immunitates annonarum seu remissionem canonis Vrbicarij priuatis concessas reuocat *dict. l. 4. infr. de Canon. frument. V. R.* Secundò circa translationem seu deportationem eius, atque adeò circa Nauicularios varia constituit, variísque fraudibus occurrit. Auerti scilicet, contrectari, vendi, aliòve quàm oportet transmitti quid verat *eadem l. 3. infr. de canon. frum. V. R. & l. 3. Cod. quæ res venire.* Celeritati quoque eius transuehendæ consulit *l. 27. supr. de Nauiculariis.* Item imminutioni eius & iacturæ per fraudes Nauiculariorum vel per moram aut negligentiam eorum occurrit *hâc l. nostrâ.* 3. Tertiò tandem circa *Expensionem*, quæ fiebat à Susceptoribus *d. l. 24 supr. de Susceptorib.* Et ita quidem hæ *leges* omnes inter se vinciendæ sunt

¶ Hâc igitur *lege* Honorius Imminutioni annonæ vrbicæ, quæ vario obtentu per Nauicularios perperam accidebat, occurrit: sæpè scilicet nauicularij & prauitatem specierum & diametron, denique iacturam, seu casum & inclementem fortunam per mendacium obtendebant, auersâ interim oneris parte: sæpè etiam per moram suam & negligentiam in naufragium incidebant. Quare inquisitionem, cognitionem & quidem accuratam super eo indicit Præfecto annonæ & Vicario vrbis: pariter vt cognitionem expensionis iisdem demandat, *d. l. 24. supr. de Susceptorib.* De Præfecto annonæ res clara: de quo dixi ed *l. vlt. supr. de Nauicular.* Sed Vicarium Vrbis hîc iungi in hoc negotio obseruandum est: Sanè posteà idem Honorius Præfecto Vrbis & Præfecto annonæ hanc cognitionem detulit, *d. l. vlt. supr. de Nauiculariis.* ¶ Tres interim prætextus Nauiculariorum obseruandi: vel enim onera submersa dicebant *prauitate*, id est, cùm corruptæ species essent, eas à se in mare iactari oportuisse & iactatas: Item obtendebant, *Diametron* specierum: nempe species per se plurimùm imminutas & concidisse: & quidem vltra modum centesimatum quæ ipsis pro diametro huiusmodi concedebantur, vt docet *d. lex vlt. supr. de Nauic.* vbi de his diametris prolixè. Tertiò obtendebant *iacturas*, id est, casu & inclementi fortuna delibatas species, veluti vi maiore vel hominum vel fluctuum. Tandem & naufragium passos se: In quæ tamen omnia sæpè per moram suam & negligentiam incidebant: Quare motâ semel contractâ, & de prauitate onerum, & de diametro, & de iacturis, & de naufragio ipsi tenentur: vt cæteroquin, vbi culpa casum anteuertit, casus præstandus venit.

vi. * Impp. Honor. & Theod. AA. Nauiculariis per Africam. Post alia.

De submersis nauibus decernimus, vt leuato velo iustæ causæ cognoscantur: & si quisquam de talibus negotiis" aliquid accepisse detegitur, Iudex, apud quem constiterit, his conquerentibus qui nudantur," pro qualitatibus personarum, multandi, remouendi," proscribendi habeat potestatem. ¶ Si verò causarum talium Cognitores, libelli" aditione, vel plenaria" interpellatione commoniti, intra" metas temporis constituti (hoc est, intra biennium causis talibus

veteri

veteri lege præſcribtum,) has cauſas audire neglexerint, & legitimum" tempus fuerit elabſum, præiudicium noceat eatenùs Cognitoris," vt, nauiculario propter vitium" Iudicis abſoluto," mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amiſſionem legitimo dumtaxat tempore cognitio petebatur, Iudex cogatur inferre: Reſiduam verò, Officium eius exſoluat. Dat. XVII. Kalend. April. Rau. Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungendáque huic *lex 36. 37. ſupr de Nauicul.*
"id eſt, cauſis: de quo mox.
"*Nudandi* vox hic propria, pro *ſpoliandi*: vid. *Gloſſ.*
"*Remouendi* voce hic deſtitutio Officialis indicatur.
"*datione* Cod. Iuſt. Quo nil opus erat: fortè *editione.*
"Mallet Cujacius, *planarió*: vt *l. 7. Cod. de dilat.* id eſt, de plano: quomodo & planarij conſiſtus Ammiano *lib. 19.* verum nil mutandum.
"*intra biennium*, ita compendiosè τεθὲν, vſque *ad has cauſas.*
"*& hoc tempus*, ita *Cod. Iuſt.*
"fortè *Cognitori.*
"id eſt, negligentiam Iudicis, qui in negotium inquirere noluit.

COMMENTARIVS.

HONORII hæc conſtitutio eſt, de COGNITIONE ſuper naufragio tum accelerandâ, tum integrè præſtandâ, in fauorem Nauiculariorum. Quæ pars eſt proliaioris Honorianæ Conſtitutionis, quâ is in vniuerſum vtilitati, indemnitati inquam, & ſecuritati Nauiculariorum conſultum iuit: vt patet quoque ea *l. 36. 37. ſupr. de Nauicul.* quæ *huic* coniungendæ veniunt, velut vnius & eiuſdem conſtitutionis partes: & quidem aduerſus Iudicum, & Apparitorum, aliorúmque, quibus quid negotij cum his intercedit, tum negligentiam, tum concuſſionem: Ad quem vtrumque finem ſpectat quoque *hæc lex*, pariter vt *dictæ duæ Leges.*

Duo igitur *hâc leg.* de cognitione ſuper naufragio, in fauorem Nauiculariorum, conſtituuntur. Primum, vt *Leuato velo iſtæ cauſa* cognoſcantur, id eſt, patentibus Iudicij ſeu Secretarij foribus, nullo obice, aut impedimento interiecto, & ilicò citráque faſtidium Apparitorum qui ingredientes in Secretarium admittebant: vt de velis cubiculariis Templorum aliiſque de quibus nunc ſermo non eſt, omittâ. Obſeruatio iam nota eſt, vela *Secretarij Iudicum foribus* appenſa ſeu prætenſa fuiſſe, quibus turba excludebatur: quibúſque leuatis litigatores admittebantur: vt apparet ex ſanctiſſimâ Conſtantini M. conſtitutione, *l. 1. ſupr. de offic. Rector. Prouinc.* vbi de his velis pleniùs. Ergo *leuato velo*, id eſt, patentibus foribus, patente velo, remoto admiſſionalium faſtidio. Quomodo Lampridius in *Alex. Seuero. Cum amicis*, inquit, *tam familiariter vixit, vt ſalutaretur quaſi vnus de Senatoribus, patente velo, admiſſionalibus remotis, aut ſolis iis qui miniſtri ad fores fuerant.* Seneca quoque alludit *epiſt. 80.* cùm de ſeceſſu ſuo literario ſibi gratulans; *non crepuit ſubinde oſtium, non alleuabitur velum.* Sanè publica & criminalia iudicia agitari velo leuato, teſtis eſt Chryſoſtomus *hom. 56. in Matth. ed. Sauil. p. 560.* καθάπερ γὰρ τοῖς δικασταῖς ὅτ᾽ ἂν δικαστήρια κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν. Baſilius *epiſt. ad Euſebium*, οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα, &c. Ergo Honorij *hâc leg.* mens eſt, vt *ilicò* admittantur Nauicularij ſuper naufragiis conquerentes: & quidem *gratis* citra *concuſſionem* vllam: ſic vt propter hæc negotia, *de talibus negotiis*, id eſt, cauſis naufragiorum nemo quid accipere poſſit, ſeu exigere vel ob introitum, aliáque ſimilia, quæ Principes officiorum, Adiutores Centuriones, aliique Officiales, Exceptores ab actis à litigatoribus exigere ſolebant, vel ab iis quibus quid negotij eſſet apud Iudicem, vt docet *d. lex 1. ſupr. de offic. Rect. Prouinc.* Eò ſcilicet ſpectat *verſ. huius legis, & ſi quicquam de talibus.* Quem Interpretes hactenus, Cujacius ipſe de directo ex naufragio accipiebant, & alij nonnulli, ad eum morem qui alicubi obtinuit, vt naufragio amiſſa fiſco vel publicanis cederent, (ad quem morem alludunt *l. 1. C. hoc tit. l. 12. ff. de incend.* Sopater & Syriacus *in Hermog.* Curius Fortunatianus *1. artis Rhetor.* lex ἀξίωσις *ff. ad L. Rhodiam de iact.* Paulinus *epiſt. 36. Macarium in fin.*) Imò enim eſt hic locus, de concuſſionibus & exactionibus *ob negotium* ſuper naufragio, quod apud Iudicem peragebatur. Quod patet primùm ex *fine conſtitutionis*, vnde hæc deſumpta eſt: quâ Honorius *concuſſionibus*, quibus miſeri nauicularij ſubiacebant, ſiue Iudicum ſiue Apparitorum, aliorúmque, occurrere voluit, vt oſtendit *d. lex 36. 37. ſupr. de Nauicul.* Patet item ex connexitate *huius verſiculi*, cum primo illo, quo leuato velo cauſæ de ſubmerſis nauibus cognoſci iubentur, cui ſtatim hoc alterum velut ἐξηγητικῶς ſubiicitur. Tertiò verba ipſa ſatis id demonſtrant, *Si quiſquam*, inquit, *de talibus negotiis aliquid accepiſſe detegitur:* non ait, de *rebus* aut ſpeciebus ſubmerſis, *diripuiſſe*, verùm de *talibus negotiis*, id eſt talium negotiorum nomine, ſeu pro talibus *cauſis*, vt *primo verſiculo* nominantur: & mox, *ſi verò cauſarum talium cognitores.* Quartò non eſt *hæc lex* de naufragio priuatarum ſpecierum, ad priuatos pertinentium; verùm de Nauiculariis ſpecies publicas transferentibus: vbi ſanè ſi ex naufragio quid rapiatur non ipſi Nauicularij nudantur, cùm ipſorum periculo ſpecies hæ non ſint, verùm fiſco pereant. Quintò, non agitur hîc de Nauiculariis, qui ſuas res ex naufragio antea raptas, verùm qui ſe hodie ſcilicet nudari conqueruntur, *his conquerentibus qui nudantur.* Poſtremò id manifeſtiſſimè oſtendit id quod poſtea de remouendis iis, qui de talibus negotiis aliquid acceperunt, ſubiicitur. ¶ Ergo huiuſmodi concuſſionibus occurri vult *hâc leg.* Honorius pro *motu iudicis*, & pro qualitatibus perſonarum: prout ſcilicet fuerit perſona concutientis, Princeps fortè officij, Adiutor, Centurio, ab Actis Exceptor, alius Officialis (nam hi in officio Iudicum & concuſſionibus his infames fuêre, vt oſtendit *d. l. 1. ſupr. de offic. Rect. Prouinc.*) Hic interim caſus addendus eſt aliis nonnullis,

quibus

quibus Iudicum potestati & arbitrio pœnæ modus relinquitur: cùm regulariter pœnæ constitutæ sint certæ aliquæ, seu pœnæ iuris auctoritati reseruantur: *l.1.§.quorum, ff. ad SC. Turpil. l.ordine, ff. ad Municipalem.* Quanquam neque omninò arbitrio Iudicis pœnæ modus relinquitur *hâc leg.* verùm pœnæ triplicis suo subiecto adaptandæ: quomodo & *l.qui iniuriarum*, & *l.vltim. ff. de iniuriis.* Potestas igitur *hâc leg.* fit Iudici seu Rectori Prouinciæ, concussores huiusmodi multandi, proscribendi, remouendi, ab officio suo scilicet: Quod omninò arguit, non agi hîc de direptis ex naufragio à quocunque, verùm de concussione Officialium, qui ideò remouendi ab officio suo veniunt: Viceuersâ, Iudici eiúsque Officialibus, etsi non concussoribus, pœna *hâc leg.* imponitur, si interpellari à nauiculario naufrago, intra tempus legitimum has causas audire neglexerint: nempe, vt mediam partem naufragij, Iudex, alteram Officium exoluat, nauiculario *absoluto*, id est, dimisso. Quâ parte duo obseruanda occurrunt, Iudicem adiri vel per libellum tantùm, *Libelli*, id est, per libellum *aditione* (quod nil necesse erat à *Tribu in libelli datione*, vel *plenariâ* interpellatione:) quod mutant Cujacius & Brissonius in *planariâ*, id est, de plano procedente Iudice, pariter vt *l.4. Cod. de dilat.* ibi, *non interpellatione plenariâ, sed confidente magis Iudice:* Quod hîc non admitto: opponitur scilicet hîc nuda simpléxque *per libellum aditio*, & *plenaria interpellatio*, quæ scilicet fit solemni, plenâ, interpellatione, in Iudicio pro tribunali. Deinde, quia nisi plenariam hîc interpellationem tuetemur, iam desideraretur hîc Iudicis interpellandi ratio, & quidem maximè solemnis. Tertiò, quia & iuris ratio aduersatur: neque enim hæc causa de genere earum esse potest quæ ad planariam interpellationem fieri possint, cùm summa causæ cognitio requiratur, arg. *d. l.4. Cod. de dilation.* Quartò, quia & ipsa per libellum aditio fiebat in Iudicio, scilicet libellos Iudicibus offerri oportebat in officij conspectu, & sub oculis publicis: *l.3. supr. de officio Rectoris Prouinciæ. Requeste doit estre presentée au Iuge en pleine Cour.* Tandem igitur per Libellum aditio hîc opponitur plenariæ interpellationi, sicut in simili argumento Libanius *orat. κατὰ τῶν προσεδρευόντων τοῖς ἄρχουσι*, opponit *χαμαιτυπίαν*, id est, Libellos *μακροῖς λόγοις ἐγγύθεν λεγομένοις*, prolixo & *pleno* sermoni coràm habito. Secundò notanda temporis præscriptio, intra quod causa Naufragij audiri, discingi debet: nempe Biennium, ex *hâc leg.* & *veteri Lege.* Cùm tamen anteà annus præstitutus fuerit, *l.1 & 2. supr. hoc tit.* vel etiam biennium certo tantum casu: *d.l.2.* vbi dixi pleniùs.

DE CENSV, SIVE ADSCRIBTIONE.

TITVLVS X.

Ex *hoc titulo & seq.* conflatus est *Titulus Cod. Iust. lib. XI. Tit. LVIII. de Censibus & Censitoribus & Peræquatoribus & Inspectoribus:* Sed & *Tit. LIX.* peculiaris factus ex *d. tit. seq. de omni agro deserto: & quando steriles fertilibus imponuntur.* Iunge huic *titulum 3. lib. 11. Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.*

PARATITLON.

CENSVS *hoc titulo, & compluribus aliis legibus:* dicitur & *censio* in *l.vltim. de excusat. artific* census publicus *l.6. de conlat. donat.* Adscriptio, *Rubr. & d l 6. l. vltim. de conlat. donat. l.12. de indulg. deb. l.117. de Decurion. l.1. ne quid publ. lat.* de quo plura in *parat. de annona & trib.* vel publica adscriptio: *l.vlt. ne conlat. transf.* vnde & *παραλληλισμὸς* in Rubrica *de Censu sine Adscriptione:* indéque censibus adscripta mancipia: *l 2. supr. sine censu:* iugatio adscripta, *l.2. ne conlat. transf.* Serui adscripti censibus, *l.3. de re milit.* Dicitur & Descriptio, *l vnic. supr. de impon. lucrat. descript. l.1. ne quid publ. latit.: l.2.15. de indulg. deb. l.173. de Decurion.* Item distributio, *l.17. de lustrali conlat. l.3. ne quid publ. latit.* Tandem & *Capitatio:* de qua mox. Et est Census, censitio, æstimatio, taxatio, quâ modus continetur tributi, seu tributariæ functionis, functionum publicarum, munium, pensitationum, obsequiorum, quæ fisco à singulis inferri debent (vnde & Censuales functiones, *l.12. de indulg debitor.* sors censualis *l.1. de Protostasia:*) Pro modo scilicet possessionis, capitum seu iugorum: sortiúmque, vt vocantur *l.15. infr. de annona & trib.* & centuriarum, vt *l 10. d.tit. de annona & trib. l.13. de indulg. deb.* Quæ & ideò Capitatio terrena dicta, *l.6. de conlat. donat* Huic rei vacabant *Censitores*, de quibus *tit. proximo:* qui & Censores, *l.10 de annona & trib.* (à quibus diuersi Censuales, de quibus *l.4. de Tabular. l.Omnis, de iis quæ administr.*) Hi scilicet modum cuiusque possessionum inquirebant (vnde Census inquisitio, *l.6. hoc tit.*) agitabant, vnde agitari census dicitur, *l.5. hoc tit.* per singulas ciuitates

ciuitates & earum territoria, *l.1. ne conlat. transf.* Apud hos possessores profitebantur modum possessionum suarum, iugorum seu capitum: hinc professio, *l.1. hoc tit.* & *l.2. ne conlat. translat.* capitationis professio, *l.vlt. de patrocinijs Vicor.* professio publicæ functionis, *l.3. ne conlat. transf.* iugorum capitationes & professiones, *l.1. de immunit. conc.* glebæ professio, *l 12 de Annon. & trib.* professionis modus, *l 10. eod. tit. de annon. & trib.* censuales professiones, *l.3. sine censu: l.1. de protostasia: l.3 de priuil. cor. q. in S. P.* Iuga & professio eorum quæ ad quemque pertinebant: *l 15. de Episcopis.*

Professionem sequebatur Descriptio; pro capitatione aut iugatione, *l.1. ne quid publ. lat.* seu *Adscriptio*, de quâ iam suprà. Ipsique descripti & adscripti dicti censiti, *l.3. de Numerar.* censibus inserti, *l.6. de Tyronibus:* censibus inditi, *l.4 de Veteranis:* Terræque, censibus insertæ, *l 28. de annon. & tribut.* pro modo Iugorum & Capitum: quæ hâc in re propriæ appellationes, *l 6.7. de Tyronib l.3. de milit. veste: l.4 5. de Veteranis: l.5. de itin. mun. l.4. 6. de extraordin. l.1. ne conlat. transf. l 6 seu vlt. de conlat. donatar. l.1. de protostasia: l.1. de immun. concessa: l.vnic. de impens. lucrat. descript. l.15.33. de Episcopis:* ζυγῶν Theodoreto, *epist.42.* Indéque Capitatio, *l 2.* & *l.vlt. hoc tit l.11. de exactione: l.2. de excoctione: l.1. de fugit. colon. l.6.7. de Tyronibus: l.3. de Numerar. l 1.2. de immunit. conc. l. vltim. de patrocin. Vicor. l.15.33. de annona & tribut. l 11. de exactionib. l 6. de extraordin l.33. de Episcopis: l.1. ne quid publ. lat. l.vlt. sine censu: l.9 Cod. de act. empt. l.16 Cod. de Episcopis:* Plebeia capitatio, *l.4. hoc tit. l.2. de protostas. l.36. de Decurionib.* exactio plebis, *l.6. hoc tit.* (quæ & duplex, humana atque animalium: *l.vltim de conlat. donat.*) Indéque modus capitationis, *l.15. 33. de annona & tribut.* & sortium, *d. l.15. de annon. & trib.* Alia verò ab hac est capitatio: de qua, *l.8 11. supr. de erog. mil. ann.* Inde pariter *Iugatio* & iugationis modus, *l.2.3. ne conlat transf. l 23. de Susceptoribus: l.5. de milit. veste: l.5. de conlat. donat. l.vnic. si per obrept. l.vnic. ne conlat. per logogr. l vltim. de equorum collat. l.4. de indulg. debitor. l.40. de Episcopis: l.7 de Tyronib l.49. de operib. publ* Quam vocem vsurpat etiam Theodoretus *epist.42.* Iugatio vel capitatio *l vltim. hoc tit. l.1. ne quid publ. lat. l.11. de exactionibus:* quia pro modo capitum & iugorum fiebat: de quibus iugis & capitibus paulò ante iam dixi: quæ capita seu iuga aliis quoque nominibus vocabantur *d. l. vlt. de conlat. donat.* vbi vid. quæ dixi. Neque possessiones tamen ipsæ tantùm (vnde iugatio terrena *l.vnic. Cod. de colon. Thrac.*) sed & mancipia seu serui in iisdem locis adscribebantur *l.2. sine censu. l.3. de re militari: l.12. de annona & trib.* Coloni item, *l.14.26. de annon. & trib.* (vid. dicta ad *l.3. hoc tit.*) quæ capitatio humana dicebatur, terrenæ iugationi opposita *l.6. de conlat. donat.* vel capitationis humanæ census, *d. l.vnic. Cod. de colon. Thrac.* descriptio animarum, *d l 6.* Denique & animalia *d. l.6.*

Et hæc omnia scribebantur, seu scripto comprehendebantur. (Vnde scriptum *l 7. hoc tit.* indéque *Adscriptio* pro censu: hinc scripti, adscripti, descripti, subscripti, conscripti) referebantúrque in libros censuales, *l.14. de annon & trib.* qui & publici libri: *l.vlt. hoc tit.* Codices *l.4 infr. de Censitorib.* casuales paginæ, *l.5. vlt.* sine *censu:* volumina censualia, *l.3. de priuil. cor. q in S. Palat.* quæ & polypticha dicebantur: *l.2. de discussorib. l 13. de indulg. deb.* item, Encautaria ciuitatum & Prouinciarum, *l.2. hoc tit.* denique & Vasaria publica *l.12. de Censitorib.* In Galliâ aliquibus in locis à capitibus vel capitatione, *Capdastra*, vel *Catastre* vocatur, Capitationis scilicet registrum. In quibus singulorum nomina adnotata erant *l. 14. de annon. & trib. l.vlt. sine censu:* sic vt si prædium alienaretur, professio quoque censualis transferebatur, *l.3. sine censu*, id est, nouus possessor censualibus paginis nomen suum postulabat adnotari, & spondebat se soluturum, *l.vltim eod. tit.* Et hæc fides censuum dicebatur, *l.5. ne conlat. transf.* Vbi notandum neminem ab hâc capitatione immunem fuisse, *l.4.6. hoc tit.* de quo *supr. tit. de immunit. conc.* & *tit. de annona & trib.* Contrà, plebs vrbana ab ea immunis erat, *l.2. hoc tit.* vbi census clausus renunciatúsque erat, seu census inquisitio completa certum tempus dabatur his qui se grauatos crederent, apud Rectorem Prouinciæ conquerendi, *l.5. hoc tit.* vt census seu adscriptio repararetur: de quâ census reparatione, & Adscriptitiis in locum deficientium substituendis videnda *lex vlt. hoc tit.*

Et hæc quidem de primo Censu: Exæquatio enim censuum sæpè extra ordinem facta, Peræquatoribus & Inspectoribus in id missis, ad emendandum censum, *tit. prox.* Ad hunc denique titulum pertinentia alia plura vide *in Paratilo de Annona & trib.*

❡ *Aduersus* TABVLARIORVM *fraudes censu alios prægrauantes.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum."

QVONIAM Tabularij ciuitatum, per conclusionem, potentiorum sarcinam" ad inferiores" transferunt, iubemus, Vt quisquis se grauatum probauerit, suam tantùm pristinam professionem" agnoscat: &c. PP." XV. Kalend. Feb. Rom, Constantino A. IV." & Licinio III. COSS.

INTERPRETATIO. *Si Tabularij, aut hij quibus exactionis libri traduntur, potentiores voluerint releuare, & quod releuauerint inferioribus addiderint, is qui grauatum se probauerit, non amplius dissoluat, quàm secundum censum se ostenderit suscepisse.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda huic *lex 1. supr. de petitionibus & delatoribus.*

" Vrbis Romæ.

" Quæ à summis ad infimos vsque decurrere debet *l.*... seu *l. 1. Cod. de quib. munerib.*

" *infirmiores*, Saluianus.

" id est, suum tantùm modum census: Ita professio censualis, *l. 3. supr. de priuil. eorum qui in S. Pal. l. 3. supr. sine censu vel reliquis*: vid. plura in *Gloss.*

" *Datum*: C. Iust. quanquam Cujacianæ *trium librorum Codicis* editio habet quoque *PP.* Et sanè hoc tempore Constantinus M. Romæ amplius non fuit, quod tamen putauit Baronius *Ann. 315. n. 1.*

" *Constantino A. III. & Licinio Coss.* ita partim *d. l. 1.* & *C. Iust.* Sanè cum *Licinio III Consule*, in *Fastis Consularibus*, & *hoc Codice* semper componitur *Constantinus A. III. Cos.* Et tamen hic componitur Consulatus *Constantini A. IV & Licinij III.* Quod etiam facit Auctor Chronici Alexandrini: vt & idem postea componit Constantinum A. V. & Licinium IV. Quomodo etiam Augustinus post *collat. c. 33.* ex Libellis consularibus, quos citat tertio Constantini consulatui, secundum Licinij iungit.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc lex est: Quâ inferiores, infirmiores & tenuiores à TABVLARIORVM fraudibus & census iniquitate, vindicat. Quæ quidem *lex* edicti Romæ propositi, paulò post Maxentium deiectum, pars est, quo etiam *Delatoribus* occurrit: est enim eiusdem Edicti pars altera *lex 1. supr. de petitionibus & delatoribus*: quæ proinde *huic leg.* coniungenda venit: Nempe Tenuiorum facultates vt hâc duplici tempestate cæteroquin maximè percelluntur, Delationibus, inquam & Census iniquitate, ita & sub Msxeotio Tyranno in Italiâ perculsæ fuisse videntur. Vtrique igitur malo eodem Edicto *θεσμῷ διαταγμάτων* occursum voluit Constantinus M. Et quidem hâc parte, Census iniquitati: Quæ quidem vt alios subinde auctores habebat, ita Tabularios quoque ciuitatum. *Tabularij ciuitatum* (de quibus plenè actum *suo titulo, libro octauo tit. 2. de Tabulariis*:) de quibus agitur rursum *l. 8. seu vlt. hoc tit.* computationibus vacabant, *l. 2. Cod. de iure fisci*; circa tributa versabantur. Sidonius *lib. 4. epist. 10. Habes procuratorem in negotiis, villicum in prædiis, Tabularium in tributis*: chartas publicas seu ratiocinia tractabant, vt ostendit claré *lex vlt. d. tit. de tabulariis*; chartulas administrabant, *l. 5. d. tit.* chartas quibus nomina debitorum & debita continebantur, *l. 3. supr. de indulgent. debit.* Chartas igitur censuales. Quare rectè Interpretatio *huic leg.* subdita *eos quibus Exactionis libri traduntur*, explicat: Scilicet hi breues debitorum (id est, tributorum) conficiebant & Exactoribus tradebant, vt docet *lex 1. supr. de Exactionib.* nomina debitorum prodebant, *l. 16 d. t. de Exactionib.* Atque ideò cuiusquam immunitatem admittere vetiti, *l. vlt. infr. hoc tit. Greffiers des Tailles qui expedioient les Rolles des Tailles.* Eosdem manebat & translationis annonæ seu tributorum tempestiua cura, *l. 9. 11. supr. de annonâ & tribut.* viceuersâ cautiones siue Apochæ debitorum solutorum ad hos deferebantur, vt docet *l. 5. supr. de annonâ & tributis*: & *l. 27. supr. de Susceptoribus.* Et hæc quidem pauca de Tabulariis, plura enim de iis ad *l. 5. supr. de Tabulariis.*

❡ Horum Tabulariorum fraudes variæ fuerunt: quibus subinde occursum, vt docet *hac lex.* Potissima eorum fraus, quod potentiorum sarcinas ad inferiores transferrent, id est, infimos prægrauarent, aliis liberatis vel releuatis: quod *hac lex* ostendit: & Symmachus *lib. 9. epist. 10. Principalibus, inquit, & Tabulariis liberum est alios à dispendio vindicare, aliis indebitum munus imponere.* Huc facit in genere querela Saluiani *lib. 5.* verbis *huic leg.* respondentibus. *Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onus non omnes sustinent, imò quòd pauperculos homines tributa diuitum premunt, & INFIRMIORES ferunt SARCINAS FORTIORVM*, &c. vid. & *l. 3. 4. supr. de extraordin. mun.* ❡ Igitur *hâc leg.* quisque suam tantùm professionem, id est, suum census *modum* agnoscere iubetur *τὴν παλαιὰν ἀπογραφὴν*, vt in simili loquitur Basilius *epist. 329.* *καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὴν ἐξισώσεως ἐπιβαρυνθῆναι*, atque adeò Constantinus *hâc leg.* prouidet, vt tributa æquabili proportione imperentur & æqualiter tolerentur. De pœnâ Tabulariorum, qui per conclusionem inferiores prægrauassent, nihil hîc adiicitur: Quod tamen adiectum à Constantino fuisse non dubito in ipsomet Edicto, cuius particula tantùm hîc proponitur: sicut idem *l. 1. supr. de Delatorib.* (quæ *huic* iungenda est,) pœnam delatoribus minitatur, à se iam antea statutam: ❡ Porrò *huic legi* omninò conuenit, quod Auctor vitæ Constantini *lib. 4. c. 3.* scribit; Constantinum, cum quidam quererentur superiores Imperatores iniquas census adscriptiones fecisse, Censitores seu Exæquatores misisse qui censum reformarent: *ἑτέρους δ' ἑτέρους τῶν προτέρων κρατούντων τὴν γῆν καταμετρήσεως καταμεμφομένων βεβαρῆσθαι αὐτῶν, τὴν χώραν καταπονουμένων πάλιν καὶ ἐνταῦθα θεσμῷ διαταγμάτων ἀνδρὰς ἐξισωτὰς κατέπεμπε.*

❡ VRBANA

¶ VRBANA *plebs à censu immunis.*

II. * Idem AA." ad Eusebium v. p." Præsidem Lyciæ & Pamfyliæ.

PLEBS Vrbana, sicut in Orientalibus quoque Prouinciis obseruatur, minimè in censibus pro capitatione suâ conueniatur: Sed iuxta hanc iussionem nostram inmunis habeatur: Sicut" etiam sub Domino & Parente Nostro Diocletiano, Seniore A. eadem plebs Vrbana inmunis fuerat. Dat. Kal. Iun. Constantino A. III. & Licinio III. COSS. [313.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. de Capitatione ciuium censibus eximenda*

" *Imp. Constantinus A.* Cod. Iust. *d. l. vnic.* Verùm retinendum istud: de quo mox.

" *Eusebius* Præses Lyciæ & Pamphyliæ sub Constantino Ann. D. 313.

" *P. V.* id est, Virum Perfectissimum: de quo plenè *tit. de perfectiss. dign.* Error enim est Accursij manifestarius, qui *Vrbis Præfectum* interpretatur: & Ioannis Baptistæ Vicecomitis, qui *Virum Prætorium* accipit.

" Sequentia recisa à *Cod. Iust.* velut Historica tantùm.

COMMENTARIVS.

1

VRBANAM plebem immunem à capitatione seu Censu esse iubet *hâc leg.* Imperator Ann. D. 313. per Lyciam & Pamphyliam nominatim in sp. *huius leg.* ¶ Duobus in id exemplis propositis: priore Prouinciarum orientis, intra quas *huius constit.* tempore plebs vrbana à censu immunis erat: item præiudicio Diocletiani Imp. sub quo eadem plebs per Lyciam & Pamphyliam immunis fuerat. Scilicet sola rusticana plebs extra muros posita capitationi seu censui obnoxia erat, vt colligi potest ex Maximiani (non Diocletiani, mox vt ostendam:) *leg. vnic. Cod. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur:* contrà (vt habet *titulus Cod. Iustin.* sub quo hæc *lex* nostra pro parte posita est) capitatio ciuium censibus eximebatur: Quod etiam metrocomis, id est, vicanis metrocomiæ seu primariis vicis inter vicos eiusdem ciuitatis tributum: *l. 8. Cod. Iustin. de exactorib. tributor.*

¶ Est autem *hæc lex* velut singularis admodum obseruanda. Primùm in eo, quòd cùm *Cod. Iustin.* vnus tantùm *Constantinus A.* inscribatur, *hoc Codice* duo Augusti *huic leg.* inscribuntur: *Idem AA.* vbi reponi nolo, *Idem A.* vt maximè etiam solius Constantini nomen *superiori legi 1.* inscribatur: Rectè enim duo Augusti *huic leg.* inscribuntur, quod de *Constantino & Licinio* accipiendum est: Quomodo & *Codice Iustinianeo* nonnullæ aliæ *leges* vtriusque Constantini, inquam & Licinij, nomina disertè præferunt: putà Ann. D. 314. *lex placuit 8. Cod. de Iudiciis:* & *lex vnic. Cod. de longi temporis præscript.* quæ datæ sunt ad Dionysium vice Præfectorum agentem: & Ann. D. 319. *lex 2. Cod. si ex pluribus tutoribus:* quæ ad Achaiam pertinet: (cùm tamen soli Constantino ea *lex* hoc *Codice Theodosiano* inscribatur, vnde illa desumpta est; putà *lex 1. supr. de denunciat.*) Item, non adscripto Consulatu, *lex 41. Cod. de liberali causâ:* quæ inscribitur Eutychiano Præsidi Cappadociæ. Atque ita quatuor constitutiones occurrunt *Codice Iustinianeo*, quæ *Constantini A. & Licinij* nomina præferunt: Quibus hæc nostra *Quinta* adiungenda est: Ita quidem, vt quemadmodum illæ omnes, aut saltem tres (nam de *l. 2. Cod. si ex pluribus tutorib.* ambigo;) ita & *hæc* propriè *Licinio* tribuenda sit; quandoquidem ad Prouincias Orientalis Imperij, quod Licinio cesserat, & quidem ad Prouincias Asianas pertineat: Cappadociam inquam, Lyciam, Pamphyliam, adde & Achaiam, quæ hâc tempestate nondum Constantino parebant: Sic sanè & apud Eusebium *lib. 10. cap. 5.* extat horum Imperatorum edictum pro Christianis, quod & ipsum Licinio magis tribuendum est.

¶ Secundò obseruandum, quod *Diocletiani* Imp. (qui hâc tempestate abdicato Imperio priuatus agebat,) *hâc leg.* à Licinio mentio fiat; & ita quidem, vt & de superstite agi appareat: *Sub domino*, inquit, *& Parente nostro Diocletiano Seniore A.* posteà enim demum Anno 316. mortuus atque inter Diuos relatus est, vt ex Eutropio liquet: Rursum ita de Diocletiano agi, vt appareat cum summâ veneratione Licinium eius meminisse *sub Domino & parente nostro:* scilicet Licinius ante septennium ferme à Galerio Maximiano equidem Cæsar ad munimentum Illyrici & Thraciæ creatus fuerat, verùm ascito in consilium Iouio, id est Diocletiano, vt disertè Sex. Aurel. Victor Schotti testatur. Quare *Dominum & Parentem suum* vocat: Parentes scilicet suos vocare soliti Imperatores, per quos imperium accepissent, vt ostendi prolixè ad *l. vnic. supr. de action. certo temp. fin.* & in commune Victor Schotti testatur Diocletianum alios Collegas, vt parentem, seu Dei magni modo suspexisse. Sanè hoc ipso Anno 313. Diocletianum à Constantino atque Licinio vocatum ad festa nuptiarum, per senectam, quominus interesse valeret, sa excosasse ait alter Victor *in eius Vita.* At quod idem subiicit, cum rescriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio fauisse, ac Maximino fauere, suspectantem necem dedecorosam, venenum hausisse dici, alibi nuspiam legimus; neque verum est, quandoquidem quadriennio fermè pòst tantum, Diocletianus obiit.

Tertiò obseruandum *hâc leg.* indicari, post Diocletianum seu post abdicatum ab eo imperium Anno D. 304. per Lyciam & Pamphyliam mutationem aliquam factam: *Sicut*, inquit, *etiam sub Diocletiano eadem plebs vrbana immunis fuerat.* Nempe à Galerio Maximiano post Diocletianum per Lyciam & Pamphyliam (Diœceseos Asianæ Prouincias) vrbana plebs capitationi subiecta fuisse videtur; nam hic Galerius Maximianus in Imperij partitione Anno 304. posteaquàm Diocletianus Imperium abdicasset, Illyricum, Asiam, & Orien-

tem obtinuit: mox Galerium Maximinum Orienti præfecit, qui Cæsar quadriennio, dein per Orientem triennio Augustus fuit, vt docet Eutropius *lib.* 10. Qui paulo ante *hanc legem* à Licinio victus primùm in Illyriis, mox in Asiam profugus fusus in Cilicia fuit, teste *Eusebio, Eutropio, Zosimo, Chronico Alexand.* sic imperium penes solos Constantinum & Licinium remansit. Igitur post Diocletianum ab alterutro vel Galerio, inquam, Maximiano, vel Galerio Maximino, *Vrbana* plebs per Lyciam & Pamphyliam ad capitationē vocata fuerat. Quod nunc Licinius *hoc tit.* abolet, reuocato iure quod obtinebat sub Diocletiano Imp. & aduocato exemplo Orientalium Prouinciarum.

Quâ parte *Quartò* obseruandum, Lyciam & Pamphyliam ab Orientalibus Prouinciis separari: nempe Orientales Prouinciæ erant Syriæ, Isauria, Cilicia, Cyprus, Mesopotamia, Euphratensis Osdroëna, vt ex Ammiano Marcellino, *lib.* 14. discere licet, & *Veteri Prouinciarum notitia*, quam primus Sconhouius edidit, & ex *Imperij Notitia*: Lycia verò & Pamphylia *Asianæ* Diœceseos Prouinciæ erant, vt ex duabus illis *Notitiis* liquet.

Quintò notandum, iunctam hoc tempore *Lyciæ & Pamphyliæ* administrationem fuisse atque vni Præsidi paruisse, cùm tamen postea sub Theodosio Iuniore & Iustiniano administrationes diuisæ fuerint, sic quidem vt Consularis Pamphyliæ, Præses Lyciæ præesset, vt testatur *Notitia Imperij*.

¶ Sextò notandus titulus Præsidis Lyciæ & Pamphyliæ: nempe *Perfectissimi*, quod his notis indicatur *V. P.* quo eodem titulo ante 12. fermè annos sub Constantio Chloro, Constantini M. patre, Eumenius *orat. pro scholis instaurandis*, affatur Præsidem Lugdunensis primæ. Quare ioculatis lapsus est Accursij, qui *Vrbis Præfectum* interpretatur: cùm apertè Præses Lyciæ & Pamphyliæ vocetur: vt & Ioannis Baptistæ Vicecomitis *ad hanc leg. p.* 7. qui *Virum Prætorium* interpretatur: simili errore quo hanc notam *V. C.* Virum Consularem significare ait: cùm tamen *Virum clarissimum* denotet.

Nunc de sententia *huius legis*: vbi primò erroneæ circa *hanc leg.* sententiæ profligandæ sunt. Prima esto Cujacij: putabat is postrema *huius leg.* parte, quæ de Diocletiano agit, indicari *legem secundam, Cod. Iust. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur*: eò quod *illâ leg.* quæ Diocletianum & Maximianum inscriptos habet, caueatur, ne quis ex rusticana plebe, quæ extra muros posita capitationem suam detulerit, & annonam præstat, ad vllum aliud obsequium deuocetur: quibus verbis indicat Diocletianus, nolle se Vrbanos capitationem præstare. Perperam; neque vna de causa. Primùm enim, nullam *Diocletiani* legem Licinius *hâc leg.* indicat, sed tantùm praxim & obseruantiam sub Diocletiano, quam Licinius opponit mutationi posteà factæ. Secundò, si *lex* aliqua Diocletiani indicaretur hîc, vtique expressam super eo *legem* præcessisse opporteret; non verò satis esset id à contrario tantùm colligi, ex eo quod obiter in aliqua lege indicaretur. Tertiò, quod vel potissimùm, etsi lex illa Diocletiani & Maximiani nomina præferat, attamen *Maximianum* solùm authorem habet, neque ad Lyciam & Pamphyliam pertinet, verùm ad Gallias: Data scilicet *lex* illa ad *Carisium*, id est ad *Carausium*, quo Maximianus in Galliis vsus ad compescendum Rusticanorum Bagaudarum in Gallia tumultum, qui post Carini è Gallia discessum, Heliano & Amando ducibus exortus fuerat: de quo Mamertinus in *panegyrico*, dicto *Maximiano*, *cap.* 4. Eumenius *pro scholis instaurandis*, *cap.* 4. Victor, Eutropius, Hieronymus *Chronico*. *Quo sanè bello*, ait Victor Schotti, *Carausius Menapiæ ciuis factis promptioribus enituit*. Itaque profligato eo iam Rusticanorum Bagaudarum in Galliis, tumultu, qui exortus fuerat proculdubio propter Exactorum & tributorum acerbitatem, (quod de sua quoque tempestate Saluianus testatur) *eâ leg. vnic. Cod. Iust. vt Rusticani*, &c. opera data, ne quid in posterum tale oriretur, prohibitis rusticorum angariis. Quâ obseruatione historicâ deinceps *legem illam vnic.* illustrari cupio, & ab *hâc leg.* seiungi. Ad rem. Ergo Licinius *hâc leg.* Vrbanam plebem, quæ sub Galerio Maximiano, vel Galerio Maximino, ad capitationem vocata fuerat per Lyciam & Pamphyliam, pristinæ veterique immunitati restituit, ad quam proculdubio Christianæ potissimùm Religionis odio atque occasione deuocata fuerat. Sanè Eusebius *lib.* 8. *cap.* 27. Galerium Maximinum omnes Prouincias imperio suo subiectas, auri argenti & ingentium pecuniarum exactionibus attriuisse scribit: neque contra Christianos hæc tantùm acta, sed & contra alios omnes. Quem locum refert Baronius *Anno* 307. *n.* 28. de Martyribus in Lycia & Pamphylia nominatim, & quidem Bergæ, Sidæ, hoc tempore videnda Martyrologia. Quomodo & Iulianus Apostata Christianæ Religionis odio posteà Cæsareâ Cappadociæ ciuitatum numero expuncta (de quo videndus Libanius *orat. nondum editâ*: Sozomenus *lib.* 5. *cap* 4. & 10. Gregorius Nazianzenus *orat.* 3. *adu. Iulian. p....*) plebem Christianam Cæsariensem vnà cum vxoribus & liberis censeri voluit: & quemadmodum in pagis tributa soluere, *κὴ τὸ πλῆθ@ χριστιανῶν σὺν γυναιξὶ, κὴ παισὶν ἀπογράψασθαι, κὴ τελεῖν ἐν ταῖς κώμαις φόρους τελεῖν προσέταξεν*: vt refert Sozomenus *d. cap.* 4.

Videamus igitur quid per *Capitationem* hîc intelligendum sit? Vulgaris sanè sententia est *hanc legem* esse de *capitis censu*, seu tributo capitis, seu personæ: cuiusmodi census, tributi capitis, à quo immunis esse iubeatur plebs vrbana, *φόρου τῶν σωμάτων* frequens mentio in Iure apud Appianum, Tertullianum, alios: Quæ facilè concidet vbi intellexerimus, quid per *Capitationem* intelligēdum sit: quanquam id iam ex *Paratitlo*, vt & ex dictis ad *leg.* 15. & 33. *supr. de Ann. & tribut.* satis liquere potest. *Capitatio* igitur (quæ eadem & *Iugatio*) erat modus seu canon qui in censu publico à singulis præstandus erat, pro modo Capitum seu Iugorum quæ quis possidebat. Mentio eius vt apud Ammianum Marcellinum, ita quoque apud Saluianum *lib.* 5. Cùm possessio ab his recesserit, Capitatio non recedit: proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur. Dicta *Capita*, & *Capitatio*, non quæ pro capite humano vel colonorum dabantur, verùm quæ pro possessione quam quis possidebat, soluere tenebatur: id enim *Capita* dicuntur, nempe prædia ex quibus vt fructus colliguntur seu emolumenta prædij quis consequitur, vt dicitur *l.* 25. *supr. de annon. & tribut.* ita & functiones tributariæ, annonæ, & tributa præstantur, tanquam capitis & sortis strictura. Hinc & *modus Capitationis & sortium*, *ἀδιαλλήλως* dicitur: & *annonaria species pro modo Capitationis & sortium præbere*: *d. l. vnusquisque* 15. *supr. de annon. & tribut.* Sic sanè vt in re pecuniaria & fœnebri *caput* est id cuius nomine fœnus præstatur, & sic sors; Ergo & in re tributaria, *ἐν τῇ λογαριῇ τῶν δημοσίων*, *capita* sunt possessiones & quasi sortes, quarum nomine tributa penduntur seu canon infertur; atque exinde

de *Capitatio*, quæ capitum nomine seu pro modo sortium præstari debebat: pro modo iugorum vel capitum: Et vt Capita & Iuga hîc sociantur, ita & Capitatio & Iugatio: nempe functio pro capitum & iugorum modo tributa, seu functiones; non verò tributum capitis seu pro capite κατ' κεφαλὴν, vt Plutarchus. Et verò hoc ipso sensu, exteri quoque Scriptores. B. Hilarius ad Constantium A. *Censum C A P I T V M remittis, quem Christus, ne scandalo esset, exoluit.* Eodem sensu Eumenius in *Panegyr.* Flauiensium nomine ad Constantium: *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum.* Eodem sensu Ammianus Marcellinus *lib.*16. *p.*69. vocem *Capitum* vsurpauit. Imò idem *lib.*17. *p.*97. Capitationis bis meminit: verba eius iam consignaui ad *leg.*15. *de annon. & tribut. supr.* Error enim est Interpretis, Viri alioquin doctissimi, qui priorem Marcellini *locum*, de pecunia quæ pro hominum capitibus soluebatur, accepit: eóque referebat *Tertulliani* locum, *hominum capita stipendio censa, ignobiliora.* Quò etiam trahit locum *Eumenij*, & *legem* 10. *Cod. de Agricol.* imò & *legem* 4 6. *hoc tit.* & *leg* 4. *supr. de excus. artific.* Quod tamen omne inane est: Nam vt Eumenij locus, ita & leges illæ sunt de capitatione possessionum. Eodem pertinet vulgatum iam illud Sidonij Apollinaris *carm.*13. *ad Maiorianum:*

Lastrigonas nos esse puta: monstrúmque T R I-
B V T V M,
Hîc CAPITA, vt viuam, tu mihi tolle tria.

Græci vna voce vtrumque & iuga & capita exprimunt, ζυγοκέφαλον, Iustinianus *Nouell.*8. vt & Zonaras in *Leone* Isaur. Cedrenus vocem κεφαλητίωνα habent, ἀσφαλῶς inquit Iustinianus, ἀνθρώπων τε καὶ κωμητευόντων ὑπὸ κεφαλητιώνων, καὶ συντελειῶν: Theodoretus etiam *epist.*42. vocem ζυγῶν & ἰουγατίων vsurpauit: vt & Iustinianus *dict. Nouell.*8. vocem κωμητευόντων, & *Nouella* 17. ζυγὸν ἢ ἰουγάλιον. Ergo Capitatio est modus collationis pro iugorum seu capitum numero, non pro capite hominis, vt vulgò creditum, etiam Cujacio. Neque nupera Heraldi interpretatio melior est, *lib.*1. quotidianarum: *cap.*9. qui Capitationem interpretatur eam quæ imponebatur pro mancipiorum & colonorum adscriptitiorum censitorum numero, & secundùm mancipiorum capita. Ex tot enim legibus liquidò constat, Capitationem pro numero modóque iugorum seu capitum impositam; denique terrena hæc *capitatio* seu *iugatio* fuit, & verò dicitur *l. vltim. de Collat. donat.* sic tamen terrena fuit, vt ratio haberetur quoque hominum & animalium, velut quæ pars *capitis* seu substantiæ & facultatum essent: vnde & Capitatio humana, *d. l. vltim.* seu Capitationis humanæ Census, *l vnic. Cod. de colon. Thrac.* Capitatio animalium, *d. l. vltim.* vbi malè Heraldus *animali*, de quo ad *eam leg.* descriptio denique animatum, *d. l. vltim.* qua comprehenduntur & capitatio humana & animalium terrenæ opposita; *d. l. vltim.* non quasi pro capitibus eorum separatim capitatio vel iugatio fieret aut præstaretur, verùm quia in censum veniebant referebantúrque omnia, quæ possessionum, capitum, sortiúmque & iugorum æstimationi accederent. Vtraque ergo tributariæ sortis & nexus pars: *d. l. vnic. Cod. de colon. Thracia.* Quandoque tamen ex indulgentia, concesso sublatóque humanæ capitationis censu, seu colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, iugatio tantùm terrena soluebatur, *d. l. vnic.* & *l. vlt. supr. de collat. don.* Et hæc quidem est illius *l vnic.* sententia; non quasi in locum capitationis pro colonis adscriptitiis iugatio ibi *subrogata* fuerit: non enim ibi vlla subrogatio fit, sed duplex capitatio, vnâ sublatâ, ad vnam redigitur. Quæ cùm ita sint, apparet quid iudicandum sit de nuperâ Heraldi interpretatione ad *hanc leg* Sententia eius hæc est, plebi Vrbanæ id *hâc leg.* non tribui, vt à capitatione immunis habeatur, sed eâ molestiâ liberetur, quæ possessoribus alioquin incumbebat, vt exactam & collectam capitationem à Colonis adscriptitiis ipsi fisco soluerent: quod his graue erat. Additque non idem rusticanæ plebi remissum: eam quippe capitationem suam deferre debuisse: allegatâ in id *l.* 1. *Cod. vt rusticani:* subiicítque ideò in *l. in Ecclesiis* 11. *Cod. de Episcopis* Clericos iuberi, in eâ possessione vel vico ordinari, vbi res suas possident, vt propriæ capitationis onus & sarcinam agnoscant, ait *lex*, id est, vt tributum terris suis impositum pro colonorum censitorum numero à colonis suis exigant & fisco inferant: vnde se excusare potuissent, si in Vrbe, vel etiam fortassè in alia possessione fuissent ad Clerum promoti. Quæ omnia planè inania sunt. Nam quod ait, de capitatione quam possessores exigebant, mox ipsi fisco inferrebant, merum est commentum. Et quod ad *d. l.* 1. *Cod. vt rusticani:* attinet, est ea omninò de capitatione seu iugatione quam rustici possessionum suarum nomine deferebant, præstabant; non de imaginariâ illâ pro capitibus colonorum tantùm. Et *d. l* 11. disertè agitur de *propria* capitationis onere & sarcina: eâque modus iniicitur promiscuæ Clericorum ordinationi, per quam alioquin tributa concidebant, videlicet vt in eo vico seu eâ possessione ordinentur, vbi res suas possident: *vt ita propria capitationis onus & sarcinam agnoscant*, ait *lex*. Ergo *huius leg.* hæc perspicua sententia est, *plebem vrbanam*, si modicum fortè quid possideret iugorum seu capitum terræ à capitatione immunem esse: *Plebem*, inquam, *vrbanam*, non & Senatores inque dignitatibus constitutos, qui plerasque possessiones velut agrarij mergi ad se traxerant & quotidie trahebant.

Ad capita & ad capitationem redeamus. De eadem, vt eam interpretatus sum, est quoque *lex* 10. *Cod de agricolis:* & quidem de capitatione humana: Nempe Theodosius M. *eâ leg.* Seruorum & ancillarum censualem æstimationem imminuit, hâc peræquatione, vt ipse ait: ídque definit, vt deinceps per binos ac ternos viros, id est, colonos adscriptitios, per quaternas mulieres, vnius capitis pendendi forma seruetur, cùm anteà per singulos viros, per binas mulieres capitis forma esset censa. Ergo agricolarum, colonorum adscriptitiorum, censum qui pro his pendebatur, seu capitationem humanam, quæ possessoribus pro his imminebat, hoc *temperata peraquationis modo*, vt ipsemet loquitur, imminuit Theodosius Imp. Quomodo & aliàs Principes qui sese commendare volebant à moderatione, censum, & capitationem imminuere soliti. Ita narrat Ammianus Marcellinus *lib.*16. de Iuliano Cæsar. *Ad vltimum*, &c. *quod profuerit anhelantibus extremâ penuriâ Gallis, hinc maximè claret, quod primitus eas partes ingressus, pro CAPITIBVS singulis tributi nomine, vicenos quinos aureos reperit flagitari, discedens verò septenos tantum, munera vniuersa complentes*, &c. Ex quo etiam *Ammiani* loco, eâque singulorum capitum capitatione, colligimus *Capita* maiora alicuius modi possessiones fuisse, quando pro illis tot aurei annui tributi nomine flagitarentur. Pariter vt iuga, quæ eadem erant: vt non tantùm ex eo liquet

quod paſſim hæc ἀδιαλλάκτως ponuntur: verùm etiam quod idem modus capitationis & tributi in vtroque erat: vt docet *lex 3 de militari veſte: l. 1. de impon. lucrat. deſcript.* Caue autem *iuga*, à quibus *iugatio*: & *iugum* iugetis, vnde *iugeratio*, confundas: ſi quid in re obſcura iudicij mei eſt, ego iuga putem dicta, terræ modum, cui colendo per annum iugo boum opus eſt: ſicut iugum iugetis, quantum in die iugo buum exerceri poteſt.

¶ Colonos *à prædiis auelli nulla pactione poſſe.*

III. * Imp. Constantivs A. ad Dulcitium Conſ. Æmiliæ."

SI quis prædium vendere voluerit, vel donare, retinere ſibi, transferendos ad alia loca" Colonos, priuatâ pactione non poſſit: Qui enim Colonos vtiles credunt, aut cum prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, ſi ipſi ſibi prædia" prodeſſe deſperant. Dat. III. Kal. Maij, Med. Conſtantio A. IX. & Iuliano Cæſ. II. coss. [357.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. Iuſt. de Agricolis, Cenſitis, & colonis.*

"*Æmilia* Conſularis hâc tempeſtate ſub Conſtantio Imp. peculiaris fuiſſe hinc videri poſſit: verùm non ita *eſt*: de quo ad *l. vnic. ſupr. de vectigalib.*

"*Locorum* appellatio hic propria: vid. *Gloſſ.*

"*prædium.* Cod. Iuſt. vt *initio Legis.*

COMMENTARIVS.

COLONI originales (de quibus vid. *Paratitl. de colonis fugitiuis:*) qui cum prædiis vtique cenſebantur à prædiis diuelli, putà venditis donatis prædiis, atque à venditore vel donatore retineri, à Conſtantio Imp. *hâc leg.* prohibentur, per Italiæ Prouinciam Æmiliam: pariter vt à Valente per Orientem, *l. 14. ſup. de annonâ & trib.* ab Honorio per Gallias, *l. 26. ſupr. de annonâ & tributis*; cùm tamen anteà ſub Conſtantino M. potuiſſent, vt docet *lex 2. ſupr. ſine cenſu*: etſi & tum cum ſuo onere. Vtilius ſc. viſum adhuc eſt ne quidem à prædiis diuelli. ¶ Coloni ſcilicet quidam in orbe Romano certis locis ſeu prædiis adſtricti erant, qui Coloni Originales dicuntur, *d. l. 14. ſupr. de annon. & tribut.* mancipia adſcripta cenſibus, *l. 2. ſupr. ſine cenſu vel reliquis*: homologi coloni *l. vltim. ſupr. de patrocin. vicorum*: ſeu certus plebis numerus prædiis ſingulis adſcriptus, vt ait *d. lex 26. ſupr. de annonâ & tribut.* id eſt, vnà cum prædio cenſebantur: non tam hominibus quàm prædiis adſcripti, *d. l. 26.* ac proinde & eorum nomine cenſus à dominis prædiorum illorum inferebatur: denique in fundis illis ſeu locis cenſi erant: *d. l. 14.* Ergo cum fundis eos ambulare iam neceſſe erat, ſic vt venditor, aut donator prædij, ſibi eos eorúmque onera ſeu cenſum reſeruare non poſſet. Sempérque poſſeſſor prædij eorum nomine tenebatur, ex *hâc leg. & dict. l. 14. 26.* Denique priuata pactio in contrarium non valebat, quomodo & quo tempore ſub Conſtantino M. mancipia hæc adſcripta cenſibus, ſeparatim vendi potuerunt, eorum cenſum emptor agnoſcere tenebatur, *l. 2. ſupr. ſine cenſu.* Sic & aliàs ſine cenſu, fundus comparari non poteſt: de quo fuit *ſupr.* peculiaris *titulus*, *ſine cenſu vel reliquis fund. comp. non poſſe: lib. 11.* Onera denique poſſeſſionum à poſſeſſionibus diuelli non poſſunt. Sic neque venditor nauicularij prædij, nauiculariam functionem in ſe recipere potuit, *l. 8. ſupr. de prædiis nauicular.* vt neque viceuersâ, commoda ædium venditarum ſibi venditor retinere potuit, putà annonas ciuicas ſeu panem gradilem, *l. 1. infr. de annonis ciuicis.* Plura qui volet de colonis, eorúmque conditione, conſulat *Paratitlon de fugitiuis colonis.*

¶ *De* Personis *immunibus à cenſu.*

IV. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Viuentium PF. P. Galliarum.

IN Virginitate perpetua" viuentes, & eam Viduam, de quâ ipſa maturitas pollicetur ætatis nulli iam eam eſſe nupturam, à Plebeiæ" capitationis iniuriâ vindicandas eſſe decernimus: Item Pupillos in virili ſexu vſque ad viginti annos ab iſtiuſmodi functione immunes eſſe debere: mulieres autem, donec virum vnaquæque ſortitur. Dat. x. Kalend. Decemb. Valentiniano & Valente AA." coss.

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* "Concordat huic *lex 6. infr.* quæ eiuſdem Valentiniani eſt ad eundem Viuentium PF. P. Inſeruit *hanc leg.* Annalib. ſuis Baronius *Ann. 365. n. 44.*

"*Viuentius* PP. Galliarum ſub Valentiniano: vid. *Proſopogr.*

"Quo

''*Quæ se sacræ Legis obsequio* PERPETVO *dicarunt : d.l.6.*
''*exactio plebis* vocatur *d.l.* 6.
' Credo supplendum 11. vt sic ad Annum 368. referatur *hæc lex* : Viuentius enim cui *hæc lex* inscribitur adhuc An.367. Præfectus Vrbi erat, vt docet *lex* 11. *supr. de pœnis* , & *lex* 3. *supr. de indulg. crim.* & Ammianus Marcellinus *lib.*27. *p.*361.362. Vnde demùm PP.Galliarum factus est, eámque Præfecturam administrauit An.368 369.370.371.

COMMENTARIVS.

DE IMMVNIBVS tribus personarum generibus à censu seu à plebeiâ capitatione, est hæc Valentiniani Sen. constitutio, & quidem per Gallias quod notandum: pariter vt altera *l.6. infr.* quæ eundem Valentinianum auctorem habet, & ad eundem Viuentium PP. data est: sic tamen vt illa ab hâc in nonnullis recedat: mox vt ostendetur. Et sic pertinet hæc lex ad Censum Gallicanũ, pariter vt *duæ Leges proximæ*, *5.6.& lex 1.supr. sine censu : & lex 1. supr. de fide & iure hasta. Plebeiáque capitatio* , quæ *hâc leg.* dicitur, vocatur pariter d.l.6. *plebis exactio*. Plerique verò Interpretum id de tributo capitis, seu *capitis censu* , quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo est sanè *lex 3. π. de censibus* : vbi similis quoque immunitas continetur. '*Ætatem in censendo significare necesse est , quia quibusdam ætas tribuit , ne tributo onerentur : veluti in Syriis à quatuordecim annis masculi , à duodecim fœminæ vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur : Ætas autem spectabatur censendi tempore.* Verùm cùm nullum iam amplius hoc æuo capitis seu pro capite libero tributum vsurparetur: est omninò *hæc lex*, vt & *d. l.6.* accipienda de Capitatione & Iugatione pro capitibus & Iugis seu possessionibus. ¶ Ergo Valentinianus *hâc leg.* vt & *l. 6. infr.* quæ *huic* concordat, Capitationem tribus hominum generibus remittit. Primum in Virginitate perpetuâ degentibus, seu quæ se sacræ legis obsequio perpetuò dedicarunt: quod & ipsum rursum constituit, *l.6. infr. hoc tit.* ad eundem Viuentium PP. sic tamen vt indistinctè id de iis quæ se sacræ *legis* obsequio perpetuò dedicarunt, sanciat. De huiusmodi virginibus sanctimonialibus præter *hanc leg.* & *d l.6.* sunt insuper quinque *hoc Codice* Constitutiones: purà Constantij *lex 1. supr. de raptu vel matrim. sanctim.* Iouiani *l.2. d tit.* Valentiniani Senioris *hæc lex*, & *l.6. infr.* & *l.22. de Episcopis :* Theodosij M. *l.12. infr. de Scænicis.* Honorij *lex 9. d. tit. de raptu vel matrim. Sanctim.* Quâ *leg.* Valentinianus fœdis earum capitationibus occurrit: nam & ipsæ ex viduarum liberalitate aliquid consequi vetantur: vt viceuersâ *hâc leg.* priuilegio immunitatis à censu decorantur: quod deuotionis Valentiniani Sen. fuit: quod ipsemet indicat *d. l.6. infr. Simili deuotione habeantur immunes , & si quæ se sacræ Legis obsequio perpetuò dedicarunt.* Alia enim Immunitas his non data: Quod etiam indicat satis Ambrosius, *libello 2. contra relationem Symmachi, ad Valentinianum Iun.* vbi agens de immunitate Virginum Vestalium, in genere; *non esse virginitatem quæ pretio emitur : non esse integritatem, quæ tanquam in auctione , nummario ad tempus elicitur compendio : primam denique castitatis victoriam esse , facultatum cupiditates vincere , quia lucri studium tentamentum pudoris est.* Quibus haud absimilia & alibi scribit.

Interim ex *hâc leg.* & *l.6. infr.* obseruandum, Deuotas virgines hâc tempestate per Gallias peruasisse: vid. & Hieronymum *tom.1. fol.101. lit. d. de vitando suspecto contubernio :* Quæ sanè ante 30. fermè primùm annos exemplo Ægypti Romæ inualuerant, teste Hieronymo *epist.16. ad Principiam de Marcellâ viduâ* , de quo dixi ad *l.1. supr. de raptu vel matrim. sanctim.* A quâ exemplum in Gallias iam hoc æuo propagatum. Et hæc quidem de sacris Virginibua.

¶ Secundò, eadem immunitas capitis census *hâc leg.* & *d.l.6.* tribuitur & *Viduis*. Et *hâc* quidem *lege* iis quas ipsa ætatis maturitas pollicetur, nulli iam eas esse nupturas. At *lege* 6. Viduis in genere: de quo ad *eam legem :* Ita quoque iam olim in Syriis fœminæ vsque ad 65. ætatis annum censu obligabantur, post hæc non item: vt testatur *d.l.3. π. de censibus.*

Postremò, eadem Immunitas tribuitur *hâc leg.* à Valentiniano Sen. *Pupillis*, virilis scilicet sexus vsque ad annos 20. fœminei, vsquequò virum sortitæ sint. At enim idem Valentinianus biennio pòst, *leg.6. infr.* Pupillis hanc immunitatem tribuendam credidit, donec eos ingrederentur annos qui iam Tutoribus Curatoribúsve publicis non egerent, id est, vsque ad annum ætatis 25. De quo plura ad *eam leg.6. infr.* Certè Basilius quoque hanc ob ætatem à censu immunitatem obiter memorat *epist.*279. ad Modestum PP. vbi queritur Presbyteris & Diaconis censum indictum, πλὴν οἱ μή τινες ἄλλως ἔχοιεν ἀπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν, *nisi qui alioquin fortè per ætatem immunitatem haberent.* In Gallia sanè minores à tributis immunes sunt: de quo vid. Brettij *Orat.*41. vbi hanc ipsam *leg.* allegat, *p.*240. *b.*

v. * Idem AA. ad Florentium PF. P. Galliarum.''

SI quis, census Inquisitione completâ, grauatum se esse credat, aput Prouinciæ Iudicem pulset'' quem mauult,'' ex die clausi'' renuntiatíque'' census spatia præstituta dinumerans: vt si, necessitatibus publicis occupatus domesticis commodis defuit cùm census agitatus'' est, intra anniuersarij temporis curriculum'' fiducia competitionis'' adsistat: Si verò præsentem sciat se esse censitum, intra quinque menses, quibuscunque viribus fultus immineat,'' vltra non habeat huius vocis'' arbitrium. Dat.III.Non. Iun. Remis,'' Lupicino & Iouino COSS. [367.]

INTERPRETATIO. *Si aliquis in causa publica occupatus, cum descriptio agitaretur, per absentiam suam se esse grauatum queratur, intra anni spatium apud Iudicem loci querelas suas allegare debebit: nam si præsentem fuisse constat , non plusquàm quinque menses ad exequendas querelas suas nouerit sibi fuisse concessum, quibus transactis agendi copia denegetur.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Huic concordat Theodoſij M. *lex 4. infr de cenſitoribus.*

" *Florenty* huius PP. & quidem in geſtis huius ipſius Anni, meminit Ammianus *lib.27. p.370.* Hic idem antea quo tempore Iulianus Cæſar in Galliis fuit, PP. fuit: de quo idem Ammianus *lib.16. p.83. lib.17. p.97. lib.18. p.124. 125.*

" *Pulſet*, id eſt, conueniat, vid. *Gloſſ* accuſet: vt *d. l. 4.*

" ex iis penes quos cenſus diſtributio eſt: Tabularium *l. 1. ſupr.* Peræquatorem, vel eum qui per gratiam releuatus eſt: vid. *l. 4. infr. tit. prox.*

" *Claudi* cenſus dicitur, cùm perficitur; cùm peræquatio completur, vt loquitur *lex 4. infr. tit. prox.* cum finis eſt operis conſummati: *l 4. §. 9. ff. de cenſibus.*

" *Renunciari* cenſus dicitur, cum completus, clauſus in libros Cenſuales refertur: cùm Codices traditi, vt loquitur *dict. lex 4.*

" *Agitari* cenſus dicitur.

" *Circulum* in *Edit....*

" *Competitio* eſt (vt Interpres rectè quoque vidit) querela, *hâc leg.* & *l 4. infr. tit. prox. de Cenſitorib.* (quæ in eodem argumento verſatur, & Gratianum Valentiniani *huius leg.* Auctoris, filium auctorem habet:) & *l. 5. ſeu pen. eod tit.*

" *Emineat* tenter quis: verùm illud non temerè muto.

" id eſt, querelæ.

" *Roma* hoc Anno conſtitutus Valentinianus: vid. *Chron. Theod.*

COMMENTARIVS.

QVERELÆ aduerſus iniquum cenſum ſiue adſcriptionem, vt libertatem *hâc leg.* relaxat aduerſus Cenſitores, ſiue Peræquatores, ita certi temporis metas huic rei ponit Valentinianus Sen. Anno D. 367. in Galliâ ipſe conſtitutus, hâc conſtitutione ad Florentium PP. Galliarum: quæ proinde ad Cenſum Gallicanum pertinet: pariter vt *ſuperior. 4.* & proximè *ſequens 6.* Quò etiam ſpectat *lex 1. ſupr ſine cenſu vel reliquis.* Pariter vt Theodoſius M. *l. 4. infr. de cenſitor.* Scilicet ei qui Abſentem ſe grauatum dicit, annum ad querelam ſuam proponendam tribuit: abſentem inquam, *qui neceſſitatibus publicis occupatus domeſticis commodis defuit*: qui Reipubl. causâ abfuit, vt *lex 4. infr. de cenſitorib.* apertè loquitur, præſenti verò & ſcienti, quinque tantùm menſes tribuit ad querelam ſuam proponendam. Hæc ita nunc Valentinianus. At enim Theodoſius M. poſteà *d. l. 4.* prolixius tempus tribuit: nempe præſentibus & maioribus annum integrum continuum, minoribus verò & abſentibus Reipubl. causâ, annum vtilem, ex eo videlicet tempore computandum, ex quo agere potuerunt, id eſt minores, maiores effecti, abſentes domum reuerſi. ¶ Porrò disertè Abſentibus Reipubl. causâ tantum tempus tribuitur; ſui negotij causâ abſentibus non item: horum non tanta vt ſuperiorum ratio, quibus imputari poteſt tanti temporis taciturnitas, rerúmque ſuarum negligentia: illis verò non item.

¶ Notanda interim ex *hâc leg.* & *d. l. 4. Præſcriptionis* legitimæ ſpecies, pro cenſu ſiue adſcriptione: nam vt ab vnâ parte cenſus iniquitatem ſæpè emendari æquum eſt, ita viceverſâ non quouis tempore conuelli oportet. De praxi *huius leg.* vid. quæ ad *l. 4. infr. de Cenſitorib.* ¶ Porrò à quo tempore præſcriptio *huius leg.* currat, definitur hîc, ex *die clauſi renunciatique cenſus*: pariter vt *d. l. 4. cùm fuerint traditi Codices, & completa peræquatio.* De quo vid. quæ Claperius *cauſarum fiſcalium c. 42. q. 2. n. 1.* Similis verò eſt diſpoſitio *legis 175. ſupr. de Decurionib.* vnde deſumpta eſt *lex 1. Cod. de Apochis public.*

VI. * Idem AA. & Gratianus A. ad Viuentium PF. P."

NVLLA Vidua, nemo Pupillus ex vtroque ſexu, donec eos ingrediatur annos qui iam Tutoribus, Curatoribúſve" publicis non egeant, exactionem plebis" agnoſcat. Simili autem deuotione habeantur inmunes, & ſi quæ ſe Sacræ Legis obſequio perpetuò dedicarunt. Dat. III. Kalend. April. Triu. Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod Iuſtin.* Retulit eam Baronius *Ann. 370. n. 131.* Concordat ei *lex 4. ſupr.*

" Galliarum: vt *d. l. 4. ſupr.*

" *Curatoribus vel publicis*: apud Baronium malè editum.

" Capitationes plebeiæ, *l. 4 ſupr.*

COMMENTARIVS.

DE IMMVNIBVS tribus perſonarum generibus à plebeio cenſu, eſt hæc altera Valentiniani Sen. ad eundem Viuentium PP. Galliarum conſtitutio, pariter vt *lex 4. ſupr.* putà *de viduis pupilli, & Sanctimonialibus*: Magno tamen inter hanc & illam diſcrimine I. *Vidua* à cenſu immunis præſtatur *illa lege*, cum hac taxatione, *Eam viduam*, inquit, *de quâ ipſa maturitas pollicetur ætatis nulli iam eam eſſe nupturam* At enim *hâc leg.* indiſtinctè, *Nulla vidua exactionem plebis agnoſcat.* Eſt proinde *hac lex* iam generalior & plenior hâc parte.

§ II. Plenior quoque eſt circa *Pupillos*: Nempe *illâ l 4.* Pupillis immunitas datur maſculis vſque ad 20. annos, fœminis vſque quò virum ſortiantur: At enim *hâc leg.* pupillis ex vtroque ſexu ea immunitas præſtatur, donec eos annos ingrediantur, qui iam non tantùm Tutoribus vt in *l. 3. ff. de cenſib.* curatoribúſve publicis non egeant, id eſt, fœminis vſque quò virum ſortitæ fuerint

(tamdiu

(tamdiu enim tutela in fœminis perdurabat, de quo *l.a ſupr. de tutorib. & cur. creandis*:) maſculis ad annum vſque 25.

3. Laxius tandem accipiendum eſt *hâc leg.* id quod de Sanctimonialibus dicitur, ſi quæ ſe Sacræ Legis obſequio perpetuo dedicarunt: quàm quod *illâ l.4* In *Virginitate perpetuâ viuentes.* Nempe Diaconiſſæ quoque hâc parte comprehenduntur; cùm *ſuperiore l.4.* comprehendantur Viduarum appellatione: ſed ſatius nunc viſum Valentiniano à Viduarum appellatione eas ſecernere, cùm eà viduarum appellatione *hac lex* promiſcuè comprehendat quaſcunque viduas. Vt his omnibus inſpectis ita cenſeam, exortis poſt *leg. 4. ſupr.* dubitationibus nonnullis ad relationem Viuentij PP. Galliarum, *hanc legem* tanquam *ſuperiore* accuratiorem à Valentiniano emiſſam.

VII. * Idem AAA. ad Modeſtum PF. P."

SICVBI ſubſcriptorum" modo ſorte fatali morientibus" deſcribto" aliquid fuerit imminutum, contráque" in viciná," vel cooterminá" eius," vel in eodem;" vel vbilibet, ſimilis ſubſtantia" ratione naſcendi vltra conſcribtorum" numeris" adcreuerit, modus cenſuum intráque" ſeruetur, vt ex eo qui ſupereſt," ille qui defuerit" ſuppleatur. ¶ Hoc autem vt ritè celebretur Auctoritas Tua Iudicibus tantùm, id eſt, Rectoribus Prouinciarum, permittat poteſtatem: ita vt idem," cùm querimonia" Defenſorum, vel Plebeiorum" ad eos fuerit nuntiata, exhibitis partibus, ſecundum fidem rerum, coràm cognoſcant, ac ſtabilitatem cenſus finita altercatione componant: Eos tantùm qui mortui videbuntur," ex adcreſcentibus repleturis:" Cæterùm illos, qui relictis cenſibus aufugerunt, ad excuſationem pertinere non eſt æquum; quandoquidem eum qui videbitur" aufugiſſe, conſtat eſſe reuocandum. Dat. XVII. Kalend. Feb. Conſtp. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*

"*Modeſtus* PP. Orientis ſub Valente: vid. *Proſopogr.*

"*Sicubi de ſubſcriptorum modo*, vel *ſi quibus de*, &c. id eſt, ſi morientibus nonnullis & numero eorum qui cenſibus adſcripti erant, aliquid fuerit imminutum de modo cenſus.

"*Subſcripti*, porrò infra *Conſcripti* dicuntur: adſcripti ſcilicet cenſibus.

"aliquibus

"ita *ж de ſcripto*: diuiſim Scriptum vocat modum & numerum libris cenſualibus adſcriptum.

"& viciſſim.

"abſolutè, vel reponendum *vicinia*: ἐν τῇ γείτονι ἢ ὁμόρῳ αὐτῷ.

"De hâc voce vide Iuretum in *Symmach. lib. 10. epiſt 13. p. 265.*

"*loco*, ſcilicet qui generaliter deſignatur *initio legis*, voce *ſicubi*.

"an *ſubſtantia?* Subſtantia hîc pro fœcunditate, copia, modo, exiſtentia, præſentia, extantia, vt ſic locus hic ita interpungatur, *ſimilis ſubſtantia*, *ratione naſcendi*: vide *Gloſſ.* in *v. Subſtantia.* Et ſic in effectu hic pro *homine ſubſtante*, ſeu *ſubſiſtente*: ὑπόστασις ὑπαρξις, ὑπόστασις denique pro perſona: quo ſenſu in Sacratiſſimæ Trinitatis myſterio accipitur: vide Gregor. *in Epiphan* & Baſilium: [illegible]

"Conſcripti hic & *l. 14. de annonâ*: adſcripti aliàs, & ſubſcripti *ſupr.*

"*ж numerum.* "*ж integrè.*

"ex adcreſcentibus *infr. circa fin.* "& defecerit.

"pro *iidem*, Indices ſcilicet.

"De imminuto numero eorum qui cenſibus adſcripti erant.

"id eſt, mortui erunt.

"*ж. repleturi.*

COMMENTARIVS.

DE SVPPLENDO, INTEGRANDO, REPARANDO cenſu, eſt hæc Valentis Imp. conſtitutio, ad Modeſtum PP. Orientis Ann. D. 371. emiſſa: pariter vt duæ aliæ ſtrictim eiuſdem Valentis, ad eundem Modeſtum PP. purà *lex 6.7. ſupr. de Tyronibus*, & Conſtantini M. *lex 9. ſupr. de priuil. eor qui in Pal.* Subinde ſcilicet cenſum reparari oportuit ac nominatim propter capite cenſos quà deficientes, quà fugitiuos. Igitur cùm hâc tempeſtate cenſus imminutus fuiſſet, Valens eius reparandi curam ſuſcepit *hâc leg.* vt erat Princeps Prouinciarum, & plebis æquiſſimus tutor, vt docet Ammianus *lib. 31.* fidémque facit *lex 2. ſupr. de iure fiſci*: *l. 3. Cod. de de defenſ. ciuit.* Themiſtius *orat. 10. p. 224. 243.*

¶ Obſeruandum interim ex *hâc leg* in ſingulis Legionibus, fuiſſe certam matriculam, quæ *Scriptum* hâc *leg.* vocatur: profeſſio Cenſualis, *l. 3. ſupr. de priuil. eor. qui in S. Pal.* volumina cenſualia *ibid.* faſces publicæ, *d. l. 6. ſupr. de Tyronib.* quibus continebantur nomina & numerus eorum, quos cenſum inferre oportebat; qui *inſerta capitationis numerus* vocatur eiuſdem Valentis conſtitutione ad eundem Modeſtum, *d l. 7. ſup. de Tyronib.* matriculis comprehenſi dicuntur *hâc leg.* vt & ſubſcripti, conſcripti, vt ita ſciretur, quinam immunes eſſent & incenſiti: Immunes inquam priuilegio aliquo, vel ſtatus perſonæ, vel conditionis, cuiuſmodi plures fuêre. Eo ſanè numero fuêre inter alios filij Palatinorum & ſerui caſtrenſi peculio ab his conquiſiti: *d. l. 3. ſupr. de pecul. eorum qui in S. Pal.* ¶ Præter hos cenſitos, & immunes, fuit & tertium genus eorum qui nondum cenſiti erant, verùm ſuo tempore cenſendi veniebant, ſubrogandi vid. in locum deficientium & mortuorum ex matriculâ: Hi Adcreſcentes dicebantur, *hâc leg.* & *d l. 6.7. ſupr. de Tyronib.* & *d l. 3. ſupr. de priuil. eor. qui in S. Pal.* quomodo & in militiâ Adcreſcentes

crescentes quidam fuêre, *l. vnic. supr. de Classic.* &c. & in officiis. Ex superfluo venire, *d. l. 6. in fin.* supetesse *hâc leg.* Ergo cùm certus numerus esset censitorum, reparari eum subinde oportuit censitis morientibus. Ea verò reparatio seu integratio fiebat ex his Adcrescentibus: qui, inquit, Valens *hâc leg.* erant *vel in vicinâ, vel in conterminâ* regione, *vel in eodem* (loco,) *vel vbilibet*. Igitur si nulli, aut non sufficiente numero Adcrescentes essent in eâ ipsâ regione, *in eodem loco*, ad reparandum numerum conscriptorum, alij Adcrescentes alibi constituti ad id deuocabantur: vbicunque essent, fortè in vicinâ regione, vel in conterminâ, imò etiam remotiore: vt ita semper integer seruaretur numerus subscriptorum, seu conscriptorum, & sic census συντέλεια fieret.

¶ *Formam* porrò huius subrogationis faciendæ Valens *hâc leg.* hanc præscribit: nempe, vt soli Rectores Prouinciarum hanc subrogationem seu reparationem faciant. Eúmque in finem vt 1. Querela Defensorum & plebeiorum ad eos perferatur; id est, vt apud eos Defensores plebis, vel plebs ipsa censum soluens numerum demortuorum seu deficientium profiteantur, quorum vtique interetat numerum integrari, ne in eos alioquin census deficientium recideret. *Defensorum* horum meminit idem Valens Imp. *l. 3. Cod. de Defens. ciuitatum*: vbi quod eorum munus fuerit, disertè explicat: 2. ¶ Post hanc querimoniam Rectorem Prouinciarum curàm cognoscere iubet, *exhibitis partibus*, vt scilicet decernat, quinam proximè ex Adcrescentibus ad censum vocandi iure sint, atque ita *altercationem finiat*, siue inter Defensores duarum Regionum siue inter Adcrescentes, sui subrogationem defugientes. Ergo Rectori Prouinciæ hæc integratio seu reparatio incumbebat; vt ita gratiæ via præcluderetur, si ea Defensorum vel Plebeiorum arbitrio procederet.

¶ Et hactenus quidem de Reparatione census & censitorum, imminutorum per mortem. At enim, quæ secunda *huius leg.* pars est *in fin.* Valens Imp. *hâc leg.* hanc Integrandi census rationem non admittit, seu subrogandorum aliorum ex Adcrescentibus in locum fugitiuorum: eos enim reuocari à fugâ iubet ad agnoscendum censum. ¶ Tandem obseruari cupio, hanc Valentis *legem*, vt alias eiusdẽ plures, totâ de vero *Hellenismo* sapere.

¶ *Contra* IMMVNITATES *à censu.*

VIII. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Populum."

NEMO aliquid inmune possideat, sit inritum, si quid Domui Nostræ tale concessimus: Exæquationes Censuum, quas consensus Prouinciarum, quas nostra Responsa, quas Censorum" & Peræquatorum" officia, quas auctoritates" denique Ordinariorum & Amplissimorum Iudicum, necessaria emendatione vel constitutione probauerant," inconcussa æternitate permaneant. Immunitates * verò specialiter datæ, iugatio" vel capitatio, libris publicis, & ciuitatum ac" Prouinciarum encautariis," sine aliqua probatione," factæ, penes fruentes erepta," in functionem pristinam redeat." His * nostræ Serenitatis Edictis ciuitatum Tabulariis erit flamma supplicium, si cuinsquam frande, ambitu, potestate iniusta" cuiuspiam profiteretur" inmunitas: ac non, secundum præcedentem" definitionem, omnes omninò, abolitâ specialium inmunitatium" gratiâ, necessitas tributariæ functionis, firmatâ Censitorum, Peræquatorum," Prouincialium, Iudicum, peræquatione, constrixerit" Dat III. Non. Mart. Med. Merobaude II. & Saturnino COSS. [383.]

NOTÆ.

* Abest prima pars *huius legis* à *Cod. Iust.* Relatæ enim duæ posteriores tantùm sententiæ, & adhuc diuisæ, scilicet *l. 1. Cod de Immun. nem. conced.* Concordat ei eiusdem Valentiniani Iun. *lex* hoc ipso Anno data, extremo mense Ianuario, putà *lex vnic. supr si per obrept.* & *lex 20. supr. de annonâ & tribut.* seu *lex 7. supr. de diu. rescriptis.*

"*Edictum* hoc est ad populum: quod etiam expressè dicitur, *vers. his nostra.*

"*Censitorum*, vt *infr. fine leg. & tit. prox.* & *l. 2. 3. supr. de præd. Senator.*

de his *titulo prox.* *probauerunt.*

* *Lex 9. Cod. de Agricolis*, hinc desumpta est.

"*& iugatio*: Cod. Iust. *&c iugationis vel capitationis.*

"*aut*: Cod. Iustin.

"*Encautaria*: de his dixi ad *l. 4. supr. de extraordin.* & *l. 9. supr. de Veteranis.*

"vt *suprà* expressum.

"*irrita*: & mox, *redeant*, Cod. Iust. Quicquid sit, in vitio cubat hæc tota sententia.

* *Lex 1 Cod de Immunitate nemini conced.* hinc desumpta est.

"*iniustam cuiuspiam profiteantur immunitatem*, ita *Cod. Iust* rationem istius mutationis sequens nota edocebit.

"Passiuè hæc vox insolenter effertur, quæ causa fuit immutandorum horum verborum *Cod Iust.* Porrò *profiteretur immunitas*, id est, publicè admitteretur, atque in libros publicos & censuales referretur.

"Hæc quoque habentur *Cod. Iust. d. l. 1.* quæ Triboniani incogitantia est, omisisse quippe ea debuit, vtpote reiecta, vel resecta prima *huius leg.* parte, quò hæc verba referuntur.

"*peræquatorúmque*, Cod. Iustin.

"*constrinxerint*, Cod. Iust. malè: *constrinxerit, necessitas scilicet tributariæ functionis.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES omnes à censu (de quibus, & aduersus quas vide peculiares Titulos *supr. de immunitate concess. & tit. si per obrept. fuer. impetr.*) irritas esse iubet *hâc leg.* Valentinianus Iun. pariter vt hoc ipso Anno ante mensem, quódque excurrit, *l. vnic. d. tit. si per obrept.* imò & *l. 20. supr. de annonâ & tribut.* seu *l. 7. supr de diuers. rescript.* In tantum (quæ *Ampliatio* hîc notanda est) vt Domui suæ, seu rebus priuatis Principis concessam immunitatem in irritum deducat: quod & ipsum facit *d. l. vnic.* ratione *ibi* elegantissimâ additâ. Propositâ pœnâ (quæ sanctio obseruanda) & quidem sæuissimâ, ignis, *Tabulariis* Ciuitatum, si cuiusquam immunitatem admiserint: Nempe Tabularij Ciuitatum vt censuales tabulas seu Chartas tractabant & exactoribus tradebant, ita per fraudem sæpè alios à dispendio vindicabant, aliis indebitum munus imponebant: de quo plura ad *l. 1. supr. hoc tit.* ¶ Quid igitur? Abolitis specialibus immunitatibus, Exæquationes seu Peræquationes censuum publicè factas à Censitoribus & Peræquatoribus obseruari iubet Valentinianus: de quibus Censitoribus, Peræquatoribus, *prox. tit.* Nempe subinde (quod hæc quoque lex satis indicat) necessariò emendando vel constituendo censui Peræquatores & Censitores per Prouincias missi. Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Nunc de singularibus aliis in eâ, déque eius Emendatione.

¶ Primò, Illud in *hâc leg.* obseruatu dignum, indicari & quidem duobus locis in Exæquationibus his hæc quatuor concurrisse, seu hanc *probationem*, vt vocatur hîc: 1. *Consensum Prouinciarum*, id est, Prouincialium; id est, factas probatas exæquationes de consensu publico & communi Prouinciarum. 2. *Principis responsa*, id est, à Principibus probatas cùm factæ fuissent, eísque robur datum à Principe. 3. Factas à *Censitoribus & Peræquatoribus*; de quo *tit prox* 4. Factas denique *auctoritate Iudicum Prouincialium* Ordinariorum & Amplissimorum, id est, Rectorum Prouinciarum & Præfectorum Prætorio: *Ordinary* scilicet Iudices, vel Iudices simpliciter, *l. 7. prox. supr.* sunt Rectores Prouinciarum *Amplissimi* verò, Præfecti Prætorio.

¶ Secundò notandum, secundam *huius leg.* sententiam in manifestâ mendâ cubare, quam neque Tribonianus tollere potuit. Quid enim est, *Iugationem & Capitationem penes fruentes eripi*: quod neque Latinæ Linguæ ratio patitur; neque loci huius sensus: neque enim id vult Valentinianus, Iugationes eripi Dominis, sed (quod statim subiicitur) eas *in functionem pristinam redire*, id est, censui obnoxias reddi. Ego itaque locum hunc ita constituam, *Immunitates verò specialiter data Iugationis vel Capitationis, libris publicis & Ciuitatum ac Prouinciarum encautariis, sine aliqua probatione facta, penes fruentes irrita, in functionem pristinam redeant.* Penes *fruentes irrita*, id est, fruentibus inutiles, inanes, cassæ.

¶ Tertiò, de Encautariis etsi iam dictum ad *leg. 1. supr. de Veteranis*: & *leg. 4. supr. de extraordin.* breuiter tamen adhuc de his tenendum, ab *Encauto*, de quo *d. l. 1.* & *d. l. 4.* Encautaria, seu Encautarios libros censuales dictos, & Encautos breues, *l. vnic. Cod. de Collegiatis*: Encautum scilicet fuit scripturæ genus quoddam, vt docent *d. l. 1.* & *d. l. 4.* seu literarum expressio per adustionem & cestrum ἐγκαυστόν. Id scripturæ genus vsurpatum in publicis monumentis, putà libris censualibus, vt docet *hac lex* in Collegiorum matriculis, *d. l. vnic. Cod. de Collegiatis*: in Priuilegiis certo Corpori concessis, veluti Veteranis, vt docet *d. lex 1. supr. de Veteranis*, in extraordinariorum munerum distributionibus, *d. l. 4. supr. de extraord. mun.* Ergo *Encautaria* sunt, quæ alicubi *Catastra*, à Græca voce καταστορέω, vel καταστορεννύω seu καταστορέννυμι, id est sterno, καταστρώννυμι, καταστρώννυμι: vnde & κατάστρωσις: non verò à καθαρθῆναι, quod est *lustrare*. Sanè & apud Latinos, *sternendi* vox, de descriptione & scriptura vsurpata: de quo alibi.

Quartò obseruandum, simul & explicandum, quod ait Valentinianus Iun. *si cuiusquam fraude, ambitu, potentiâ, iniusta cuiuspiam profiteretur immunitas.* Quæ verba ad quem referenda sint, ad Tributarium seu Prouincialem; an verò ad Tabularium? ambigunt Interpretes. Ego cum Accursio non ambigo ad Tabularium ea pertinere: nempe supplicium his minatur Imperator, quacunque tandem ratione cuiusque immunitatem admiserint, etsi *fraude*, etsi *ambitu*, etsi *potestate* eius qui immunitatem ostenderet. Nempe his tribus machinis Tabulariorum constantia & integritas frangebatur, *fraude*, *ambitu*, & *potestate*: aliis videlicet occultè obrepentibus, aliis id ab eis per ambitum & exoratis impetrantibus: potestatis aliis viâ obtendentibus, vi denique dolo vel clàm. Hæ enim tres sunt machinæ, quibus quid ab aliis extorqueri solet. Sed, inquies, quod aiunt illi, tamne támque atrox pœna Tabulariis indicta fuerit, si ipsi fraudem non admiserint? Imò peremptorio hoc Edicto omnem aditum immunitatémque obstrui voluit Imperator: tantísque res hæc visa, ne aduersus eam latebræ vel rima quærerentur, si scirent Tabularij, nullo penitus sese obtentu excusandos, verùm nossent, omnem omnem immunitatem insuper haberi oportere.

Quintò, Tribonianum reprehendi non patior, quod *hanc leg.* in Titulum, *de immunitate nemini conced.* retulerit: Imò enim quàm aptissimè: Nam etsi Tabularij non ipsi immunitatem *concederent*, attamen *non concedendum*, vt in Encautaria seu libros Censuales referrent: atque adeò ipsi immunitatis propè auctores essent.

At enim illud (quod sexto loco notari cupio) in Triboniano iure reprehendendum, quod mutilatâ *hâc leg* quædam verba retinuerit, quæ relationem habent ad hanc *legem* integram, ibi *secundum præcedentem definitionem*: quæ sanè ibi non habent quò referantur, neque intelligi possunt, nisi ex *hâc leg.* Verùm & Triboniano hâc parte incuriâ seu oscitantiâ plura alia exẽpla occurrunt, exempli gratiâ, in *l. 1. C. de Canone largit. tit.* Et huius ipsius *Codicis* Theodosiani Conditores non *vno loco* in eundem errorem impegêre: de quo in *Prolegomenis*.

Septimò, quod *atrocitatem pœna* attinet, etsi Tabulariis non tam grauis pœna imponatur in sp. *l. 9. sup. de Numerariis*, hîc imponi mirum non est, eò quod Tabulariorum fraudibus factíque potétiores fermè elaberentur, eorúmque sarcina ad infimos delaberetur, iíque prægrauarentur miseri, vnde res Tributaria concidebat. De quo cæteróque voraci & fraudulento Tabulariorum instituto, dixi plenè ad *l. 6. supr. de Tabulariis*. Falsi enim sunt, qui ideò tam atrocem pœnam impositam scribunt, quod falsum Immunitatis instrumentum conscripserint: Malè: ideò enim puniuntur, quod immunia, priuilegium admiserint.

DE CENSITORIBVS, PERÆQVATORIBVS, ET INSPECTORIBVS.

TITVLVS XI.

Ex hoc *Titulo* & *superiore* conflatus *Cod. Iust. Tit. LVIII. Lib. X. de Censibus & Censitoribus, & Peræquatoribus & Inspectoribus.*

PARATITLON.

I. CENSITORES: de his *hoc tit.* nihil occurrit præter *Rubricam:* Eorundem mentio & *l. vlt. supr. de censu:* & *l. 2. 3. supr. de prædiis Senator.* qui & Censores (si recta lectio est) *d. l. vltim.* Sed & aliquot Basilij *Epistolæ* Κηνσίτορι inscriptæ, ex quibus facilè colligitur quid muneris fuerit: Eam vocem retinet quoque, Κηνσιτόρων scilicet, Iustinianus *Nouella* 17. Erant qui terras & possessiones censebant, æstimabant, taxabant: quo sensu Hesychius τὴν γῆν μετρόντας interpretatur: & Isidorus *in Gloss.* Censores, *Agrimensores:* agros scilicet metiebantur, ad modum Capitationis ineundum. Hinc & Κηνσιτωρεία Isidoro Pelusiotæ 1. *epist.* 275. quam *ibi* Interpres malè *Quæstoriam* interpretatur.

II. PERÆQVATORES: *Rubr. hoc tit.* & *l. 2. 4. 7. 10. 15. l. vltim. supr. de censu: l. 2. 3. supr. de prædiis Senator. l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* (à quibus ipsum munus, seu actus, *l. 5. & 10.* Peræquatio dicitur, *l. 4. 5. 6. 13. hoc tit.* & *l. 13. supr. de Senatorib l. 1. supr. de Primicer. & Notariis*, & Peræquationis sors, *d. l. 13. de Senatorib.*) Exæquatores, *l. 5.* (vnde Exæquatio *l. vltim. supr. de censu:*) Inquisitores, *d. l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* sæpè necessitate cogente, *l. 6.* vel etiam à Curiis postulati, *l. 2. 3. supr. de prædiis Senatorib.* mittebantur, *l. 2.* dirigebantur, *l. 5. 6.* electi ad id à Præfectis Prætorio, *l. 6 hoc tit.* Cuiusmodi aliqui nominantur, veluti Strator, *l. 5. hoc tit.* Agapitus *l. 13.* viri cogniti ac probati, *d. l. 6.* Ita quidem vt munus hoc electi ex necessitate subire tenerentur, *d. l. 6.* Nempe, vt, censuum modum adponerent, *l. 2. hoc tit.* vt loca quæ præstationem suam implere non possent, adæquarent, vt quid præstare possent, merâ fide & integritate scriberent, & id quod impossibile est, è vasariis publicis auferrent, *l. 12. hoc tit.* vt censum retractarent, vnde Retractatio, de quâ *l. 2. hoc tit.* & quidem generali retractatione; vnde generalis Peræquator, Inspectori speciali opponitur, *l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* vt dominis pristinis possessiones restituerent, *l. 5. & 12. 15. hoc tit.* vel his deficientibus nouis dominis vicinis & peregrinis idoneis, *d. l. 12 & 15.* Hinc adeò Peræquatores iunguntur Censitoribus, *l 2. & 3. supr. de prædiis Senatorum*, *l. vltim. supr. de censu:* Itémque Discussoribus, *l. 7. 10. hoc tit. l. 5. supr de his qua administr.* Et tamen sæpè idem & Peræquator & Inspector fuit, vt Sebastius *l. 14. 15. 16. hoc tit.* Querelæ autem de his sæpè exortæ, vt docet *l. 4. 7. 10.* nempe quod alios grauarent iniuncto oneri impares, *d. l. 4.* quòd quædam remitterent gratiâ, fraude quædam interciperent, quod per desormia & criminosa commercia aliis demerent, aliis imponerent, *d l. 4.* quod culpam negligentiæ incurrerent, vel gratiæ; *l. 7. hoc tit.* in damnum Prouincialium quædam acciperent, *d. l. 7.* quod negligentes iniuncta curassent, quod rapacitate à Prouincialibus aliquid abstulissent, *l. 10 hoc tit.* Quare eorum actus diligenti examinatione perpensi PP. *d. l. 10.* pœnæque his impositæ, de quibus *d. l. 7. & 10.*

III. INSPECTORES: *Rubr.* & *l. 3. 9. 12. hoc tit.* & *l. vnic. in fin. supr. de Saturianis*, & *l. 31. 33. supr. de annonâ & tributis: l. 2. supr. de indulg. debitorum: l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* (vnde munus seu actus ipse, Inspectio, *l. 11. 14. hoc tit.*) sæpè in Prouincias mittebantur, si quando è Republ. ab Administraroribus videretur, *d. l. 11.* vel diuersis petitionibus, *l. vltim.* priuatis etiam id petentibus, *l. 3. in pr.* vel Ciuitatibus & Curiis missis in id Legationibus ad Principem, *l 3. & 8. hoc tit.* vel etiam integra Prouincia, vt docet *lex* 2. 12. *supr. de indulg. debit.* veluti si qui fundos velut afarticorum mole depressos cuperet aliquatenus releuari, *l. 3. hoc tit.* si defectorum leuamen exposceretur, *d. l. 3.* si succisi se nonnulli conquererentur, infœcundis fundis tantùm sibi reliquis vel relictis, *l 8.* si desertum prædium suum inspici possessionum domini vellent, de desertis possessiònibus conquerentes, *l. 14. hoc tit.* ne proindè remedia postularent, & recisionis beneficium, *l. vltim. hoc tit.* In eum igitur finem *Inspectores* mittebantur:

Qui

Qui partim conquerentium siue omne priuatorum patrimonium, siue ciuitatum omne territorium censebant, *d.l.3.* & *l.14.* vt ita squalidiora & ieiuna, culta atque opima cumpensantur, *d.l.3. & l.14.* Partim cogebant eos qui per impotentiam fundos opimos ac fertiles occuparant, cum quæstuosis vberibúsque pro ratâ portione, infœcundos suscipere: *l.8. hoc tit.* Partim vicinis & peregrinis idoneis defectas possessiones adscribebant; *l.12. hoc tit.* Mittebantur & Inspectores aliquando, vt terras Læticas inter Gentiles iustâ ratione distribuerent, & reuocarent, si maiorem aliqui quàm ratio posceret, occupassent: *l.9. hoc tit.* Mittebantur & Inspectores ad loca ab hostibus vel latronibus occupata & infructuosa reddita, veteribus Dominis restituenda si vellent: si verò recusantibus, ad ea ad idoneos possessores transferenda, salua tributorum præstatione, *l. vnic. supr. de Saturianis.* Paucis igitur: *Censitor* erat, qui primus census modum definiebat: post quem, & ad eum emendandum, Peræquatores & Inspectores mittebantur. *Peræquator* erat, qui Quantitatem seu modum census æquaret, vt æquabilitas inter Tributarios seruaretur. *Inspector* verò fermè, qui Agrorum Qualitatem inspiceret, sterilésque vel releuaret, vel opimos possidentibus adiiceret.

"De CENSITORIBVS. Basilius ad Censitores sex Epistolas scripsit: putà *epist.* 304. 305. 352. 353. 426. *&* 427. *Epistola* 304. rogat Censitorem vt iuxta *leges* Monachos ab omni censu & corporali ministerio immunes præstet. *Epistola* 305. hortatur Censitores & sub his positos, ne iuramentum exigant à colonis super modo facultatum, περὶ τοῦ μὴ ὀρκοῦν, vt Inscriptio eius præfert *Epistola* 352. Censitorem instituit, ad censum æquabiliter gerendum. *Epistola* 353. inter alia, domum in Galatia sitam à Censitore subleuari petit. *Epistola* 426. Commendat aliquem ne iniquo censu prægrauetur: vt & *Epistola* 427. vt possessionis, circa Chananenem, rationem ita habeat, ne propter census grauitatem destituatur. De Censitoribus agit quoque Cassiodorus 9. *var.* 11.

"PERÆQVATORES, ἐξισωταὶ Græcis. Basilius *epist* 263. meminit Leontij ἐξισωτοῦ τῆς Νικαίας. Idem *epist.* 278. ad Modestum PP. (Orientis scilicet) eum rogat vt Helladium πρωτεύοντα Principalem τῆς ἐπὶ τῇ ἐξισώσει φροντίδος αὐτὸν ἀναθέντα, liberatum iam ad intercessionem suam, magis magísque liberet. Extat quoque Gregorij Nazianzeni *oratio 9. in Iulianum*, ἐξισωτὴν Iulianum in Cappadociam missum: & ad eundem *Carmen* 49. Eiusdem *Carmen* 47. *ad Hellenium Peræquatorem*, vbi inter alia *sub fin.* eum ad æquabilitatem exhortans subiicit:

Εὔχος ὦ Ἀρμενίης, Ἑλλένιε, ὅς λάχες αὐτὴ
Στῆσαι ἡμετέρῃ μέτρα δίκαια φορῶν.

Ad Iulianum idem *epist.* 166. *&* 168. scribit: vbi τὸ κατὰ τὴν ἐξίσωσιν σκέμμα vocat Peræquationem, Interpres minùs rectè *considerationem de componendis tributis*, cuius & hic error, cùm *initio epist.* μονὴν *Monasterium* vertit, cùm *mansionem* debuerit, vbi tum Iulianus erat: denique *illâ epist.* memorat, quantæ curæ meritíque fuerit hoc munus, sed & quid horum muneris fuerit, scilicet malè adscripta emendare, καὶ εἴ τι πρὸ τούτου διετέθη κακῶς, καὶ τοῦτο ἐπανορθωσάμενος.

"INSPECTORES, Ἐπόπται τῆς χώρας: ipsa res ἐποψία. Ad hos pertinet Theodoreti *epistola* 42. 43. 44. 45. 46. 47.

I. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Eutropio PF.P."

Si" quis sacrilega vitem falce succiderit, aut feracium" ramorum fetus hebetauerit," quò declinet fidem" censuum, & mentiatur callidè" paupertatis ingenium," mox detectus capitale" subibit exitium, & bona eius in fisci iura migrabunt: Illo videlicet 'virante" calumniam," qui" fortè detegitur laborasse, pro copia" ac reparandis" agrorum fetibus, non sterilitatem, aut inopiam procurasse. Dat. Prid. Non. Iun. Constantinop. Eucherio, & Syagrio COSS. [381.]

NOTÆ.

* *L.1. Cod. de Censib. & Censitorib.* vbi tamen plurimùm interpolata ea extat. Non minùs rectè, imò meliùs hæc *lex* sub *tit. supr. de Censu*, locata fuisset: Et verò rectè locata *Cod. Iust.* sub *tit. de censu & censitorib.*

"*Eutropius* sub Theodosio M. PP. Orientis: vid. *Prosopogr.*

'In *Cod. Iust.* hæc ita immutata, *Quisquis vitem succiderit.*

"Ita, *feracia culta*, Ammiano *lib.* 14. *p.* 13.

"*Vetauerit*, Cod. Iust. Cuiacius tentabat, *amputauerit*, quomodo Græci [illegible] verùm eleganter hic dictum *hebetauerit*, pro *succiderit*, hebetes fecerit.

"*fidem* censuum, id est, verum modum: vel simpliciter pro *Censu*: quomodo etiam rursum *fides censuum* vocatur *l. vlt. supr. ne conlat. transl. postuletur.* Sic *fides hasta*, & similia.

"Ita rectè: malè Cod. Iust. *callida paupertatis.*

"*Ingenium paupertatis.* Ita doloris ingenium 6. *Metamorph.*

——— *grande doloris*

Ingenium est, miserisque venit solertia rebus.

Sic & gula *ingeniosa*

"*Competenti indignationi subiiciatur*: ita hoc immuratum *Cod. Iust.* vsque ad, *Ille*: resecatis cæteris.

"*euitante*, Cod. Iust.

"Calumniam euitare, id est, accusationem: eâque re crimen, & exinde pœnam.

"*quem*, Cod. Iust. Hoc nostrum melius.

"Gregorius Nazianz. *Tetrasticho* 39. [illegible]

"*pro reparandis*, Cod. Iust. Hoc nostrum melius.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. quatuor ordine constitutiones sequuntur: partim ne fraus censui seu rei tributariæ fiat; quò pertinent tres priores *leges*: partim ne censu lædantur Tributarij, de quo est *lex* 4. Hâc primâ FRAVDI seu CALLIDITATI cuidam *ἀπάτης ὕλην καὶ διαβολῆς ἀφορμὴν* (vt loquitur de alia specie calliditatis Basilius *epist.* 303. de qua ad *leg. prox.*) in fraudem census, occurrit Theodosius M. Imp. quæ elegantissimo stylo conscripta cothurno fermè Gallicano assurgit: verùm à Triboniano in *Codicem suum* relata omni decore ceu veste spoliata, & vt huius ipsius *legis* verbis vtar, *sacrilegâ falce succisa & hebetata* legitur.

¶ *Fraus* porrò seu Calliditas isthæc est: quod nonnulli, quò declinarent fidem censuum, & mentirentur callidè paupertatis ingenium, id est, vt pauperiores sese fingentes euitarent censum, & vt loquuntur, minus soluerent in Collectis, vites & arbores in possessionibus suis excidebant; quia ex forma censuali sic agri in censum referebantur, vt diceretur, quot vinea vites, quot arbores ager haberet; vt disertè docet Vlpianus *lib.* 3. *de censibus*: *l.* 4. *in pr.* *ff.* *de censibus*. Imò idem hanc ipsam fraudem quâ de *hâc leg.* agitur, memorat §. 1. *in fin.* cuius verba mox subiiciam. Ergo fraudem hanc seu calliditatem atrocissimâ pœnâ, putà capitali & bonorũ proscriptionis persequitur *hâc l.* Theodosius M. quam tamen seueritatem displicuisse Iustiniano ostendit *huius legis* interpolatio à Triboniano facta, vbi *competenti pœnâ*, & sic arbitrio Iudicis, id puniri iubet. ¶ Aliam autem rationem esse addit Theodosius M. quæ differentia notanda est, eius qui probabili de causâ, vites vel arbores succidit luxuriémque earum compescuit, non vt procuraret sterilitatem aut inopiam, verùm vt ne nimiâ fertilitate hebetentur & euanidæ fiant. Quibus omninò conuenit Vlpiani sententia, quam dixi, *d. l.* 4. §. 1. *in fin. Quod si*, inquit, *exciderit arbores, vel vites, nihilominus eum numerum profiteri iubetur, qui fuit census tempore: nisi CAVSAM excidendi Censitori probabit*: Scilicet, pro copiâ ac reparandis agrorum fœtibus sæpè vites & arbores succidi, *hâc leg.* ostendit Theodosius M. *εἰς εὐφορίαν*. Quod Plinius *lib.* 18. *cap.* 22. de Tacapensi in Africâ solo scribit. *Nisi*, inquit, *multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuriâ singulari fructus: nunc verò toto anno metitur aliquod, constátque fertilitati non occurrere homines*. Vide & Philonem *περὶ φιλανθρωπίας*, p. 551. Interim & hæc *lex* vtiliter in vsum seu praxim deduci potest: vbi videlicet ad functiones & præstationes debitas euitandas, quid callidè fit, & paupertas simulatur.

II. * Idem AAA. Cynegio PF. P."

SI, Peræquatore" misso, aliquis, aut Procuratorem" suum retraxerit, aut Colonum ad" contumaciam retractationis" armauerit," ad eum censuum modum quem vel eo, vel Procuratore illius, absente, Peræquator adposuerit, ad" nostræ sanctionis auctoritatem, tenebitur. Dat. VI. Kalend. April. Constantinop. Honor. NB. P. & Enodio COSS. [386.]

COMMENTARIVS.

* *Lex* 3. *Cod. Iust. de censib. & censitoribus.* Iungenda videtur huic leg. *lex* 10. *Cod. Iust. de Agricolis*: quæ & ipsa est de modo Census.

"*Cynegius* sub Theodosio M. PP. Orientis. De quo etiam Libanius non *vno loco*: inter alia *orat.* κατὰ τῶν [illegible] p. 97. & 100. Zosimus *lib.* 4. p. 762. 769. Idacius *Chron. A. Theod.* 10. id est, *Ann. D.* 388. Fuit PP. ab Anno 384. ad A. 388. vt docent constitutiones *huius Codicis*: vid. plura, *in Prosopogr.*

"de *Peræquatore*, semel dictum in *Paratitlo*, & *ad Rubr.*

"fundi scilicet.

"*per contumaciam retractationis*, ita Cod. *Iust.* malè; de coloni quippe contumacia hic agitur, ad quam Dominus eum armauit. Verùm de hoc mox.

"*retractionis*, Cod. Iust. malè. *Retractatio* est *ἐπανίσωσις*, quod Peræquatoris munus fuit: vid. Gregor. Nazianz. *ep.* 168. Quid si legamus, *Refractationis*.

"*fugauerit*, Cod. Iust. quod hic ineptum: de quo mox.

"*nostra Sanctionis auctoritate*, Cod. Iust. Verùm nostrum istud sustineri debet: nisi malis reponere, *hâc nostra sanctionis auctoritate*.

COMMENTARIVS.

VT altera hæc *hoc tit.* Theodosij M. constitutio est: ita & alteri fraudi, quâ census inhibebatur eâ occurrit, de CONTVMACIA scilicet dominorum seu possessorum, retractationem *ἐπανίσωσιν* census à peræquatore faciendam, impedientium. Scilicet, cùm Peræquator in Prouinciam missus aliquam esset, ad retractandum censum (Peræquator enim nihil aliud est quàm *Retractator census*, quod etiam Gregor. Nazianz. *epist.* 168. indicat, vbi *ἐπανίσωσιν* pariter vocat:)

potentio

potentiores, quorum sarcina seu census augendus veniebat, ne Peræquator modum patrimonij noscere posset, quod vtique vel ex Procuratoribus fundorum, vel ex Colonis discere poterat, vt qui modum patrimonij dominici nossent, vel Procuratores suos retrahebant, & à fundis ad se vel aliò euocabant, vel Colonos armabant ad cōtumaciam retractationis, id est, id agebant vt sese contumaces præberent Peræquatori, & retractationi, & quibuscunque tandem artibus id agerent, ne Peræquator modum patrimonij noscere posset, imò sese ei opponerent, vbi etiam quis, loco *retractationis*, legat *refractationis*. Igitur Theodosius M. *hâc leg.* contumaciam hanc dominorum ita plectit: vt velit censitionem à Peræquatore μονομερῶς fieri *absente* licet domino, vel procuratore eius, eámque peræquationem omninò valere, & sic dominum fundi ad eum modum census teneri, quem Peræquator apposuerit.

¶ Hæc est huius constitutionis sententia, quam Tribonianus non *vno loco* deformauit: ac maximè eâ parte quâ de colono agitur: sic enim interpolauit, *aut colonum per contumaciam retractionis fugauerit*: quasi id indicetur, colonum à domino contumace à fundo retractum & fugatum: nam imò hoc vult Theodosius, colonos non quidem retractos aut fugatos à fundo, verùm à domino armatos, incitatos, vt Peræquatori venienti censúmque retractanti & patrimonij modum excutienti sese contumaces præberent: & sic contumacia retractationis est contumacia ad impediendam retractationem census. ¶ Notandus igitur hic casus quo census μονομερῶς facta valet: cùm aliàs vt census rectè celebretur, modum discuti oporteat præsente domino vel procuratore eius.

¶ Illud omittere non possum, quod *huic legi* vicinum est, Censitores, vt modum patrimonij nosse possent, eo nomine à *Colonis* iusiurandum exigere hac tempestate solitos: aduersus quem morem, quia perjuriis & calliditatibus viam aperiret, est expressa in id epistola dehortatoria Basilij, ad Censitorem quendam περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν, *epist.* 305.

III. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. AAA. Rufino PP. F.''

QVI fundum aliquem, velut afanticorum'' mole depressum, cupit aliquatenus releuari, omne nihilominùs patrimonium suum admisso patiatur Inspectore'' censeri. ¶ Quod quidem etiam ad singularum Ciuitatium Legationes'' conuenit custodiri, vt scilicet Omne * territorium censeatur, quotiens defectorum leuamen exposcitur, vt squalidiora'' adque ieiuna, inculta'' adque opima conpensent. ¶ Nemini'' autem, citra nostram conscientiam, in quantolibet modo tributariam suspendere'' liceat functionem: *Quod enim ad tempus differri iubebit, aut perpetuò amittitur, aut sub acerbiore reliquorum mole repetendum est.* Dat. III. Non. April. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Vnica tantùm *huius leg.* sententia relata in *l. 4. Cod. eod. tit.* nempe illa, *omne territorium*, &c. cæteris resecatis. Concordat huic *lex* 14. *infr.*

''*Rufinus* PP. Orientis: de eo vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur lex *prox.* 4.

''ἀφαντικῶν. *Afantica*, mox dicuntur defecta, squallida, ieiuna. Verùm de hoc mox.

''*al. Inspectore censeri.* De hoc Inspectore est quoque *lex* 9. 12. *infr. hoc tit. l.* 31. 33. *supr. de annonâ & trib.* vnde munus ipsum *Inspectio l.* 11. 14 *hoc tit.*

''de Hierapolitanæ ciuitatis Legatis v. *l.* 8 *infr.* De Legationibus ciuitatum suprà suo titulo.

* Lex *omne* 4. *Cod. eod. tit.* hinc desumpta est.

''sterilia *Cod. Iust.*

''*al. culta*, quomodo etiam Codex Iust. rectè habet: vbi etiam clariùs, *vt ieiuna, his quæ culta vel opima sunt, compensentur.*

''Hæc huius legis sententia, ab hoc titulo *fugitiua* est.

''id est, *differre ad tempus*, vt infrà.

''*Reliqua* sunt *les restes & arrerages.* De quo *tit. de indulg. debit. supr.*

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIÆ rei, ne ei fraus fiat per *Releuationes* aut dilationes ad QVERELAM priuatorum, vel Ciuitatum, duobus capitibus hâc tertia huius tituli lege occurrit Theodosius M. Primum igitur caput est de RELEVANDO censu eiúsque formâ, denique de ALLEVIATIONE censuum, vt loquuntur. Quod quidem Theodosianæ huius constitutionis vt primum, ita potissimum caput est: Quid, inquam *Inspector*, (de quo est insuper *lex* 9. 11. 12. 14. *infr h. t.* & *l.* 31. 33. *supr. de annona*: *l.* 1. *supr. de indulg. deb. l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyteut.*) faciendum habeat: quid contra releuari cupiens pati debeat: cui omninò concordat *lex* 14. *infr hoc tit.* siue priuatus sit is, qui releuari atque imminui censum sibi adscriptum velut nimis grauem postulat, siue tota ciuitas id postulet: De vtroque enim disertè hîc agitur quod à Triboniano interpolatum ancipites reddidit Interpretes, num in priuato an verò in ciuitate casus hic ponendus esset. Eò quod defectos, squalidos, ieiunos fundos sibi esse dicant; vt hæc lex loquitur: vel vt *d. lex* 14. desertos, destitutos: Imò, vt hæc lex initio legis vocat, *Afanticorum mole depressos.* Qua *Afanticorum* voce liquet iam vel ex *hâc leg.* designari fundos squalidos, ieiunos, defectos; sed vox ipsa negotium facessit: Itaque Marcardus in exceptis tentabat *Ansariarum* vel *Ansariorum*, quod vectigalis genus fuit *l.* 1. *Cod. Hermogen de iure fisci.* Verùm quid cum hoc vectigali nunc, quod etiam non fundorum tributum, verùm mercium vectigal fuit? Tentabat alius *emphyteuticorum*. Tentabat quis aliquando

aliquando *Aphoricorum*, quasi ἀφορικοὶ fundi sint, steriles qui fructus nullos eduot, nullius reditus aut prouentus, vel etiam qui φόρῳ seu tributu & censui impares sunt. Verùm vox *Afanticorum* omninò retinenda est vt ἀφαντικοὶ fundi sint *euanidi*, id est steriles, inanes, caduci, fœnei, vt quoque vocantur *l.3. supr. de exaction.* defecti mox *infr.* Nempe à voce ἀφαίτε quod *euanidum* significat: quæ etiam *euanidi* vox propria hâc in re rustica, & vbi de fructibus agitur. Columella *lib. de Arbor. c.17. Nam quæ in proceritatem extenduntur, euanida fiunt, parum fructus ferunt*: vel ab ἀφάνας, quæ sunt apinæ, afanium res nihili: (de quibus Salmasius, *in Pollionem*, *p.283.* Theodoretus *epist.42.* vocat ψιλὰ παντελῶς, vel ἀκάρποις φυτοῖς σκιαζόμενα; vocat & τῆς χώρας ἄπορον: & ἀνθρωπ ζυγοὺς: item ἄπορα ἐγχώρια. ¶ Ergo si quis priuatus, vel si qua Ciuitas, releuationem petat desectorum & euanidorum fundorum nomine, totius patrimonij ad priuatum illum pertinentis, & totius territorij χώρας ad ciuitatem spectantis census agitari debet, & fertiles cum sterilibus *compensari*: Iis enim demum absuluta leuamenta præstanda sunt, qui nonnisi deserta & sterilia euanidáque prædia habent. Quod disertè rursum cauetur *d. l.14. infr. hoc tit.* Atque id est, quod tot aliis *legibus* cautum, vt qui opulentas simul & desertas centurias possidet, ad integrum possessionis modum seu censum teneatur: putà à Valentiniano Sen. *l.10. 17. supr. de annona & tributis.* Theodosio M. *hâc leg.* Honorio, *l.14. infr. hoc tit.* & *l.31. supr. de annonâ & trib. l.15. supr. de indulg. debitorum*: Quod tamen aliquando improbauit Honorius *l.12. infr.* Hinc interim apparet, non priuatos tantùm, verùm etiam integras ciuitates de desertis agris subinde conquestas: quod etiam docet *lex* 8. *infr.* Imò & integræ sæpè Prouinciæ, quod de Campaniâ docet *lex* 2. & 12. *in fin. supr. de indulg. debitorum*: eâque de causa Inspectores missi inspiciendæ χώρας quod ex Theodoreti epistolis etiam discimus.

2. Secunda *huius leg.* parte vetat Theodosius SVSPENDI seu DIFFERRI ad tempus solutionem census: id est, ex singulari aliquo priuilegio moram aliquam & dilationem concedi tributario ad tributum soluendum: De quo ipso est quoque *lex 5. infr.* Ratione subdita vt elegantissima ita & verissima; *nempe quòd Dilatum ad tempus, aut perpetuò amittatur, aut sub acerbiore reliquorum mole repetatur.* Hoc sensu, Dilationes huiusmodi vel in præiudicium fisci cedere, quandoquidem, quod ita differtur, fermè in perpetuum aufertur: vel in ipsiusmet tributarij cui dilatio tribuitur, quandoquidem reliquis ita cumulatis, acerbior exactio redditur: cuius contrà interest cumulum debiti non nutriri, suáque potius die debitum exigi. ¶ Tandem, non inani coniecturâ ducor *huic leg.* coniungendam alteram Theodosij *l. vnic. Cod. de colonis Thracensibus*: quæ & ipsa ad Rufinum PP. data est sine die & Consule: nam & *eâ leg.* agitur de *releuatis possessionibus* à capitatione humana: de qua dixi ad *l.6. de collat. don.*

IV. * Idem AAA. Rufino PF. P.''

QVI grauatos se'' à Peræquatoribus conquesti'' sunt, & iniusto oneri inpares esse'' proclamant,'' conpetitionis'' habeant facultatem, vt quid remissum gratia, quid interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quod per deformia & criminosa commercia'' sibi inpositum esse deplorant, vt aliis demeretur. Sed'' in eo tempus placuit definiri, *Ne plures frustra litibus premerentur, si nullis intercepta metis actio tolleretur.''* Quare cum fuerint traditi codices,'' & completa peræquatio, intra annum, cui'' videbitur, de iniusto onere conqueratur, iniquitatem Peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habitâ competitione'' conuincat: vt quod ei fuerat superfusum,'' ille cognoscat,'' quem debitæ functioni fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore, actio denegabitur: Seqnestratis'' Minoribus qui fuerint indefensi, his etiam qui aberunt causa Reipublicæ: Qui tamen ex eo tempore quæ sunt statuta'' custodient, ex quo ad agendum habere potuerint'' facultatem. Dat. III. Kalend. Decembr. Constantinop. DN. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod eod. tit.* Concordat *lex 5. supr. de censu.*
''*Rufinus* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur *lex 3. supr.*
''*se esse.* Cod. Iust. Quo nil opus erat.
''*Conqueruntur*, Cod. Iust. vt ita perpetui iuris *hæc lex* sit.
''Forté *sese.*
''*Proclamant*, deplorant. conqueruntur, vt iosr.
''*Competitio, hâc leg* duobus locis; *l.15. infr. hoc tit* & *l.4. supr. de censu*: est querela, deploratio, de iniquo censu.
''Hæc sententia recisa à *Cod. Iust.* his eorum loco subditis: *quod intra annum post codicum oblationem quo videbitur, de iniusto conqueratur onere*, &c.
''*Codices* sunt Censuales libri.
''grauatum scilicet se existimanti: in Cod. Iust. *quo videbitur.* Malè: quod ipsum tamen de Tribunali Iudicia cuiuscunque Cujacius perperàm accepit.
''Malè qui substituunt *compensatione.*
''*superfusum*; id est, supra quàm æquum erat, impositum.
''*Cognoscat*, pro agnoscat: vid. *Gloss. Theod.*
''*Exceptis* vocem, loco *sequestratis* substituit Tribonianus. in *Cod. Iust.* Sequestrare est peculiariter semouere.
''& sic annum.
''*habuerint.* Cod. Iustin.

COMMENTARIVS.

De Qverelis, seu Actione, imò Accusatione & *Competitione*, vt *hâc leg.* bis vocatur (dicamus vt hodie loquuntur Appellatione) aduersus iniquitatem Peræqvatorvm, & sic aduersus iniquum censum siue adscriptionem, iniustum onus ab his impositum, est hæc constitutio Thodosij M. Scilicet his querelis *hâc leg.* vt Prouincialibus grauatis libertatem relaxat, ita & certas temporis metas huic querelæ ponit: pariter vt Valentinianus Sen. *l.5. supr. de censu.* Nempe vt Censitores Inspectores (de quo sunt epistolæ *Theodoreti*;) ita & Peræquatores sæpè quid per gratiam remittebant, vel per fraudem intercipiebant, alios iniusto onere grauabant, eísque aliquid *super fundebant*, fraude clandestina, per gratiam, pérque deformia & criminosa commercia, vt loquitur *hac lex*: de quo sunt præter *hanc leg.* & *d. leg.5.* duæ insuper *leges hoc tit.* putà *lex 7. & 10. infr.* Itaque subinde de his, vt & Inspectoribus Querelæ Prouincialium exortæ, accusationibúsque eorum voces relaxatæ: Actus eorum aboliti, vt *l.5 infr.* Pœnáque in hos sancita, *l.7.10. infr.* Etsi non iustæ semper de his querelæ, vt patet exemplo Philippi Inspectoris apud Theodoretum *in Epistolis*. Quibus contrà opponenda sunt monita Gregorij Nazianzeni *orat.9. ad Iulianum* ἐξισωτὴν: & Basilij *epist. ad Censitorem quendam 351.* de officio Censitoris: μηδὲ ὥσπερ ἐν ἀδεσποτίδων ἀγρῷ εἶναι τὴν ἀποτίμησιν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ δίκαιον, ὅπερ ἀποχάρισαι: καὶ μηδὲ δυναστείας ὑποπτεύσειν, μηδὲ πενίας καταφρονοῦντας, ἀλλὰ τὸ τῶν λογισμῶν ἀρρεπὲς πρυτάνεις ἀῤῥεπέστερον ἐπιδέχου τοῖς δοκιμασίοις ¶ Ergo querelis Prouincialium & accusationi, vt *hâc leg.* vocatur, κατηγορία, vt Theodoretus, locum dat Theodosius M. sic tamen vt certas temporis metas, certam temporis præscriptionem hisce querelis ponat, prolixiores etiam, quàm Valentinianus suâ constitutione, *d l.5 supr. de censu.* Nempe præsentibus & maioribus ætate, annum tribuit à die completi census seu peræquationis; Minoribus verò & Absentibus Reip. causâ, itidem annum: verùm ex eo tempore, ex quo agendi facultatem habere potuerint, seu habuerint, id est, ex quo minor ætate maior esse cœperit, absens reuersus fuerit. Quæ duæ Exceptiones hîc notandæ sunt, pariter vt ratio præscriptionis huius annalis, quæ alioquin omnium præscriptionum est: *Ne frustra plures litibus premantur, si nullis intercepta metis actio tolleretur*: Quam elegantem rationem Tribonianus sustulit *l.5. Cod. eod. tit.* quæ hinc alioquin desumpta est. Cæterùm ad practicam *huius leg.* adde & *l.5. supr. de censu*: vide Claperium, *causarum fiscalium causa 42. quæst.2.*

'v. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Herodi......"

Actvs Stratoris, qui possessores iuris Enphyteutici" sub Peræquationis colore, turbauit, iubemus aboleri, alio ad id negotium dirigendo: Quem obseruari" conueniet, vt pristinis dominis, si quidem idonei" comprobantur, cuncta restituat: Nobis" verò ad rethibenda" omnia quæ per eum vel suspensa, vel minuta, vel dilata sunt, strenuus excator" incumbat. Si quid etiam latioribus" ac fecundioribus fundis addi in præstatione potest, tenax" Inquisitor incumbat. In omnibus verò, subsignationem facultatium, quæ in huiusmodi Locationibus" prima est quærenda, suscipiat. Dat. xvi. Kalend. Mart. Arcad iv. & Honorio iii. coss. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.*
de hoc vide mox *Commentarium.*
"*al. obseruare.*
"facultatibus: argum. etiam *vers. vltim. hâc leg.*
"pro *Nouis*, dominis scilicet, quibus *pristini domini* opponuntur *supr.*
"restituenda, præstanda.
"Hactenus reponunt nonnulli. *Exactor*, putà Iuretus, *in Symmachum lib 1. epist.27. p.59.* Alius ad marginem huius leg. *Exceptor.* Excerpta Mainardi, *Executor.* Primum illud malim: nisi fortè magis placeat *exacator*, pro *exaquator*: nam de *Peraquatione* hâc *leg.* agitur. Quod tamen mihi non placet.
"*latioribus.* "*Tenax* pro accurato.
"fundorum emphyteuticorum: de qua locutione fundorum iuris Emphyteutici est *supr. lib.10. Tit.3. peculiaris.*

COMMENTARIVS.

Honorii Imp. decem constitutiones sequuntur circa censum & peræquationem. Hæc est de Emphytevticorvm priuatæ rei Principis fundorum locatione, (de quâ alioquin est *Titulus* peculiaris *lib.10. supr.*) Quâ Stratoris cuiusdam Peræquatoris per Africam iniquis actibus circa id abolitis, qui *possessores* iuris emphyteutici, sub peræquationis colore turbauerat, alium ad id negotium dirigi iubet ab Herode (Africæ Proconsule, de quo mox:) Formâ seu formulâ nouo Peræquatori præscriptâ, eáque quadruplici. I. *Primò* iubet, pristinis dominis seu conductoribus eas possessiones restitui, dummodò facultatibus idonei sint: Scilicet semel locatæ hæ possessiones, penes eos iugiter manere debent, qui priore conductionis iure eas meruerunt, quod à Valentiniano Sen. & Theodosio M. constitutum *l.3. supr. d tit. de locat. fund. iuris emphyt.* si modò idonei sint facultatibus, de quo mox. II. *Secundò* iubet, à nouis dominis seu conductoribus quibus Strator emphyteuticas possessiones pristinis ereptas locauerat, exigi, quicquid de Canone seu pensione debita dilatum vel minutum ab eo per gratiam fuerat. III. *Tertiò* iubet,

iubet, vt nouus Peræquator, lætiorum & fœcundiorum fundorum ſi fieri poſſit Canonem ſeu præſtationem augeat. IV. *Quartò* iubet, eorum quibus locandæ ſunt hæ poſſeſſiones Emphyteuticæ, facultates potiſſimùm diſcuti, ſubſignationem facultatum in omnibus primùm quæri, & ſuſcipi: vtrum videlicet idonei ſint conductores, per quos rei priuatæ Principis conſultum eſſe poſſit. Eo ſanè ſine etiam fideiuſſores à nonnullis exactos docet *lex vnic. ſupr. qui conductores rei priuatæ fideiuſſores exigi non poſſunt.* Quod idem obtinuit in conductionibus poſſeſſionum, vt ex publico, ita ex Templorum iure deſcendentium, *l. 4. ſupr. de locat. fund. iuris emphyt. & Reipubl. & templorum:* vid. & *l. 3. Cod. de omni agro deſerto.* ¶ Notandum verò, hanc *legem* inſcribi *Herodi*, qui Herodes Proconſul Africæ fuit, vt docet Auguſtinus *contra Creſconium lib. 3. cap. 56.* qui eius meminit in Donatiſtarum negotio: & quidem initio iam anni ſuperioris 395. poſt Conſulatum Arcadij ter, & Honorij iterum, 6. Nonas Martias: *In memorato concilio Bagaienſi dies & Conſul adſcriptus eſt, non ſolùm quo decretum Concilij conditum eſt, verùm etiam ipſius dilationis. Ergo die octauo Calēdarum Maiarum Poſt Conſulatum Theodoſij A. ter conſulatu Auguſtorum Arcadij ter & Honorij iterum* [*ter* delendum] *qui dies eſt Concilij Bagaienſis, vſque ad octauum Kalendarum Ianuariarum, qui dies eſt dilationis, octo menſes fermè numerantur. Inuenitur autem poſtulatio apud Herodem Proconſulem, Inde aliquando poſt dicta, aduerſus Felicianum & Prætextatum de Muſticanis & Aſſuritanis locis excludendos: cuius pauca ſubiunxi. Poſt conſulatum Dominorum Arcadij ter & Honorij iterum* [*ter* hoc del.] *Auguſtorum ſexto Nonas Martias, Carthagine in Secretario Prætorij Titianus dixit*, &c. Idem Auguſtinus oſtendit Theodorum in Proconſulatu Herodi huic ſucceſſiſſe, anno ſequente 397. De quo Theodori Proconſulatu Claudianus quoque *in Theodori Conſulatum:* ſi modò is Theodorus eſt. Verùm huic temporum rationi obſtare videtur & Inſcriptio *huius leg.* & Subſcriptio. Nam & *Arcadio & Honorio* ea tribuitur: & conſulatus Anno 396. ſubſcribitur. Herodi quoque inſcripta Syneſij *epiſtola* 19. quâ is ei commendat aliquem qui ad auri proſecutionem miſſus fuerat à Curiâ. ¶ Illud ad vltimum monendum errare Loiſellum *lib. du deſguerpiſſ. t. 1. cap. 4. num. 22.* cùm ex *hac leg.* colligit emphyteuticas poſſeſſiones peræquationi obnoxias non fuiſſe. Quod *hac leg.* non dicitur. Verùm peræquatio tantùm Stratoris improbatur, imò alias ad id mitti iubetur.

VI * Idem AA. Hilariano......"

PERÆQVATIONEM omnibus neceſſariam" eſſe non ignoramus: Ideóque præcipimus, vt nullus electus, contra iudicium Culminis Tui, Reſcribti ſe priuilegio" alicuius auctoritate defendat: quoniam per cognitos, ac probatos viros, conpendia Prouincialium Iudicum" volumus ordinari." Dat. XIV. Kalend. April. Med. Arcad. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*

"Ex ipsâ *lege* ſatis patet in Illuſtri dignitate hunc Hilarianum poſitum fuiſſe: ait enim lex, *contra iudicium Culminis Tui.* Forſan hic idem *Hilarius PP.* eſt, cui hoc ipſo Anno 396. inſcribitur *lex 22. & 23. ſupr. de erogat. mil. ann.* quinimò & *lex 2. ſupr. de conlat. æris.*

"id eſt, neceſſariò ſubeundam.

"*reſcripti ſe aut priuilegij alicuius auctoritate defendat.*

"Irreptitia vox, de quo mox.

"*Ordinari*, propria voce.

COMMENTARIVS.

DE ELECTIONE, ſeu ORDINATIONE PERÆQVATORIS eſt hæc Honorij *lex*, quâ ab hoc Munere quenquam electum a PP. excuſari Reſcripto, aut priuilegio aliquo vetat. Rationibus duabus additis tum *initio* tum *fine legis*. In qua quatuor de Peræquatorum munere & electione obiter obſeruanda. 1. Peræquationis munus neceſſariò obeundum fuiſſe ab omnibus qui electi fuiſſent: quod his verbis ſignificari exiſtimo, *Peræquationem omnibus neceſſariam eſſe non ignoramus.* Id quod ipſum etiam colligere licet ex *epiſt.* Baſilij 278. *ad Modeſtum PP.* vt & de cenſitoris officio ex eiuſdem Baſilij *epiſt.* 352. de Diſcuſſoris & Inſpectoris ex *l. 11. infr.* 2. *Electos* Peræquatores iudicio Præfecti Prætorio: vt docent illa, *contra iudicium Culminis Tui.* Quod etiam diſertè docet Theodoretus *ep. 47.* nempe quia & totius cenſus reíque Tributariæ ratio ad curam Præfecti Prætorio ſpectabat, quod etiam ex Zoſimo liquet. Quare & ſi quis ab hoc munere electus excuſari vellet, excuſari eum à PP. oportuit: quomodo ſanè Baſilius *dicta epiſt. 278.* Helladium quendam *φροντίσαντα* liberari petit ab hoc munere *ὥστε τῆς ἐπὶ τῆς ἐξισώσεως φροντίδος αὐτὸν ἀνεθῆναι*, &c. eóque nomine literas à PP. ad Rectorem Prouinciæ (nam ita locus ille verti debuit,) dari poſtulat: *καταπεμφθῆναι πρόσταγμα τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας συγχωρῆσαι αὐτῷ τὴν ἐκδήλωσιν.* 3. *Cognitos ac probatos* maximè Viros electos ad peræquationis munus; Et verò meminit quoque Baſilius *dicta epiſt. 278. ad Modeſtum PP.* Helladij iſtius *τοῦ φροντίσαντος* conſtituti *ἐπὶ ἐξισώσει*, vt dixi, id eſt principalis Curiæ. Quod & ipſum de *Cenſitoris* munere colligere eſt ex eiuſdem Baſilij *epiſt. 352. & 353.* Tandem 4. Peræquatores ideò electi, & per Prouincias deſtinati, vt *compendia Prouincialium ordinent*, id eſt, vt prægrauatos leuent, alios non ſatis grauatos grauent: Quare vox *Iudicum* hîc prorſus irreptitia eſt: neque enim Peræquatores mittuntur, vt ordinent compendia Iudicum, verùm, vt miſerorum Prouincialium.

VII. * Idem

VII. * Idem AA. Eusebio PP. P."

PERÆQVATORES, ac Discussores," quorum" nobis data sunt nomina, si incurrerint culpam negligentiæ, vel gratiæ, non solum honorum iacturam, verùm etiam annonatum" in quadruplum multæ" subire debebunt: Ea verò quæ in damnum Prouincialium fuerint accepisse conuicti, in quadruplum cogentur exsoluere. Dat. IV. Kalend. April. Med. Arcad. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. Iust. eod. tit.* Concordat *huic leg.* omninò altera Honorij *lex 10 infr.*
" *Eusebius* PP. sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
" *de Discussoribus* fuit *supr. titulus lib. 11. t. 26.* est & *lex 10. infr.*
" hæc absunt à *Cod. Iust.* quia ad historiam horum temporum pertinent.
" an perperàm exactarum, impositarum? Non: nam de iis mox: Verùm annonarum, quas ipsi de publico acceperant: de quo mox plura etiam ex *l. 10. infr.*
" *Multam,* Cod. Iust. Quanquam istud ex huius æui Latinitate videatur sustineri posse.

COMMENTARIVS.

DE POENA negligentis vel gratiosi PERÆQVATORIS & discussoris, qui scilicet peræquationem aut discussionem non ex fide gesserunt, est hæc Honorij constitutio, vt & altera similis *lex 10 infr.* Nempe triplici pœnâ eos persequitur: 1. *Honorum* iacturâ, seu Codicillorum ablatione: Nempe Comitiuâ fermè, & quidem primi ordinis Peræquatores & Discussores decorari soliti, de quo fidem faciunt *tres postremæ huius tit. leges*, vbi pleniùs dicetur, & *lex vltim. supr. ad leg. Iul. de ambitu.* 2. Annonas in quadruplum soluere iubet: id est vt explicatiùs habet *d. lex 10. refundere quæ perceperunt emolumenta*, nempe quæ è publico acceperunt: Vnde apparet, etsi Peræquatoris munus necessarium esset, attamen emolumenta seu annonas & salaria quædam eos è publico accepisse. Porrò *d. l. 10.* Honorius non iam quadruplas has annonas restitui iubet vt *hâc leg.* verùm duplas tantùm. 3. Tandem accepta in damnum Prouincialium, in quadruplum exsoluere iubet *hâc leg.* & *l. 10.* si videlicet rapacitate plectendâ à Prouincialibus aliquid abstulerint; vt loquitur *d. lex 10,* si Prouinciales concusserint, dum videlicet à miseris illis pecunias exigunt & accipiunt, aliàs eos prægrauantes. De quo ipso concussionis genere est & Valentiniani Sen. *lex 5. supr. de iis qua administrantib.* De discussorum nominatim concussione, eiúsque pœnâ, dixi semel plenè ad *l. 1. supr. de discussorib.* Notanda interim hîc duplex Quadrupli pœna, & quidem in eodem facto: Quadrupli inquam annonarum acceptarum, in fisci commodum; & Quadrupli emptorum, in priuatorum vtilitatem.

VIII. * Idem AA. Eutychiano PF. P."

QVI per inpotentiam" fundos opimos ac fertiles occuparunt, cum quæstuosis vberibúsque pro rata portione suscipiant infœcundos." Quoniam itaque Legati Hieropolitanæ ciuitatis" succisos" esse" prosecuti" sunt, huiusmodi possessionum retentatores cum opimis fundis &" minus idoneos suscipiant: quo eiusmodi æqualitate seruata, & antedictæ Curiæ vires possint in posterum respirare, & fisci" indemnitas custodiri. Dat. Non. Mart. Constantino. Honorio. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex 10 Cod. de omni agro deserto: & quando steriles fertilibus imponantur*: ad hunc *Titulum* non malè refertur: pariter vt *lex 4 31. supr. de annon. & trib.* quæ in eodem ἐπιβολῆς argumento versantur: quia scilicet Inspectore misso id fiebat, & ob triburorum præstationem.
" *Eutychianus* PF. sub Arcadio, Orientis scilicet vid. *Prosopogr.*
" *impotentia* est, impressio, violentia quam adhibent & intentant Potentiores infimioribus.
" *ex eadem substantia*: hoc additum *Cod. Iust.* cæteris omnibus resecatis.
" & nominatim *Curia*, vt docent extrema *Legis.*
" debilitatos, attritos.
" *σχ. sese.* " id est, allegarunt.
" id est, etiam.
" id est, triburorum præstatio, *l. vnic. in fin. supr. de Satisfanis.*

COMMENTARIVS.

DE ἐπιβολῇ est hæc Arcadij Imp. constitutio: de quâ plenè dixi ad *l 4. supr. de annonâ & tributis*: id est, de Addicencis adiiciendis fœneis, defectis, sterilibus, infœcundis fundis, iis qui opimos & fertiles ad se traxerunt per *impotentiam*; vt ita illorum quoque nomine fisco censum seu tributū præstent: Nempe *Potentes* quidam, captatis aliorum necessitatibus optimos &

opimos fundos ad ſe pertrahebant, relictis ſterilibus penes veteres dominos, vnde fiebat, vt defectos tantùm fundos habentes, cenſum præſtare non poſſent. Igitur collapsâ exinde quoque re tributariâ ſæpè ad hanc ἐπιβολὴν deuentum, ſeu *Æqualitatem*, vt *hâc leg.* vocatur, quâ ſteriles quoque fundos, eorúmque adeò onera & tributa in ſe ſuſcipere opimorum domini cogebantur. Id quod *hâc* quoque *leg.* fit ab Arcadio: Idque ad Legationem & querelam ciuitatis (de cuiuſmodi Legatione fuit quoque *lex 3. ſupr.*) *Hieropolitanæ*, (Quod de Hieropoli in Syriâ accipio, quæ & *Hierapolis*, & *Hieropolis* teſte Stephano: de eadem eſt & *lex 2. infr. de venat. ferarum:* & *lex 1. ſupr. de Numerariis:*) ad Legationem inquam Hieropolitanæ ciuitatis & *Curiæ*, vt docent *extrema Legis:* non tantùm, quia Legati de Curiâ miſſi, de quo *tit. de Legatis, ſupr.* verùm quia Curiæ & Curialium fundi optimi proculdubio per impotentiam in potentiores transferant, atque ita Curiæ vires ſuccisæ & attritæ fuerant: ſimul & in fraudem rei tributariæ. Ob quam cauſam hæc ἐπιβολὴ nunc fieri iubetur, pariter vt Anno proximè 399. ab Honorio, *ſaluâ tributorum præſtatione, l. vnic. in fin. ſupr. de Saturianis.*

IX. * Idem AA. Meſſalæ PF. P.''

QVONIAM ex multis Gentibus'' ſequentes Romanam felicitatem ſe ad noſtrum Imperium contulerunt, quibus terræ Læticæ adminiſtrandæ'' ſunt, nullus ex his agris aliquid, niſi ex noſtra Adnotatione mereatur. Et quoniam aliquanti'' aut amplius quam meruerant occuparunt, aut conludio Principalium, vel Defenſorum, vel ſubrepticiis Reſcribtis, maiorem quàm ratio poſcebat terrarum modum ſunt conſecuti, Inſpector idoneus dirigatur, qui ea reuocet quæ aut malè ſunt tradita, aut inprobè ab aliquibus occupata. Dat. Non. April. Med. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.*
''*Meſſala* PP. ſub Honorio Italiæ ſcilicèt, Illyrici, & Africæ: vid. *Proſopogr.*
''Alamannis, Sueuis, Francis, Gothis: de quo *mox.*
''Diſtribuendæ & diſtributæ colendæ: vel legendum, *à quibus.*
''*Aliquanti*, pro *aliquot, aliqui*: vid. *Gloſſ. Theod.*

COMMENTARIVS.

DE æquabili terrarum LÆTICARVM DIVISIONE, eſt hæc Honorij conſtitutio. In quem finem is Inſpectorem nunc mitti iubet, qui videlicet maiorem terræ modum nonnullis traditum, vel ab iis occupatum reuocaret. § *Terræ Læticæ*, ſunt agri qui *adminiſtrandi* ſeu colendi dabantur iis qui ex *Gentibus*, ſeu Gentilibus (de quibus vid. *l. vnic. ſupr. de nupt. Gentil.*) Romanam felicitatem ſequentes, ſeſe ad Imperium Romanum, ac nominatim Occidentis contulerant, vt vel *hac lex* oſtendit: Qui & ipſi *Læti* dicebantur: à quibus & *Lætica terra dicta*. quas quidam malè Læticas, dictas aiunt, deſertas, incultas, *Ledich.* Horum *Lætorum* mentio fit in Valentiniani Senioris conſtitutione Anno 399. puta *l. 10. ſupr. de Veteranis:* vbi de his *Lætis* dixi plenè: & in altera *Honorij* conſtitutione, puta *l. 12. d. tit. de Veteranis:* quæ quidem proximo anno 400. data eſt ad Stiliconem Magiſtrum vtriuſque militiæ. Igitur Gentiles hi coloni *Læti* dicti: Quorum meminit quoque Eumenius, *Tuo Maximiane Auguſte nutu, Neruiorum & Treuirorum arua iacentia Lætus poſtliminio reſtitutus, & receptus in leges Francus excoluit.* Sub hac verò conditione hi Læti fuère, hiſque terræ Læticæ adminiſtrandæ dabantur, vt delectibus obnoxij eſſent, & Legionibus insererentur: ſeu ſub lege ſeruitij militaris vt docent *d. lex 10. & 12.* & Ammianus Marcellinus *lib. 21.* & variis locis *Notitia Imperij:* ita quidem vt vel de Gentis ſuæ nomine hi Læti internoſcerentur, & denotarentur: hinc *Læti-Alamanni* Sarmatæ, *d. l. 12. ſup. de Veteranis:* Læti Teutoniciani, Sueui, Franci: de quibus *Notitia Imperij.* Vel de regionis nomine, in quam Læti tranſlati, hinc Læti Bataui, Lingonenſes, Neruij, in eadem *Notitia Imperij.*

Porrò huiuſmodi Læti potiſſimùm fuère in Galliâ, vt ex *Eumenio*, *Ammiano Marcellino*, *Notitia Imperij* liquet: Quæ cauſa eſt, cur Zoſimus dixerit Λετὰς ἔθνος Γαλατικὸν *lib. 2. p. 696.* de quo Zoſimi loco plura dixi ad *d. l. 12.* Et aliqui tamen etiam in Italiâ fuère, de quo mox.

Cæterùm obſeruandum valdè, quod Honorius *hâc leg.* quæ data eſt Anno D. 399. ait, ex multis gentibus ſecutos tum nonnullos Romanam felicitatem, ſe ad Occidentis Imperium contuliſſe: Nempe hoc illud eſt quod hoc ipſo Anno 399. Claudianus *lib. 1. in Eutrop.* ſcribebat,

——————— tum fortè decorus
Cum Stilichone gener [Honorius] *pacem implorantibus vltro*
GERMANIS reſponſa dabat, legéſque CHAYCIS
Arduus, & flauis ſignabat iura SVEVIS:
His tribuit leges, his obſide fœdera ſancit
Indicto, bellorum alios tranſcribit in vſus,
Militet vt noſtris detonſa SICAMRIA ſignis.

Et mox:

Ante pedes humili FRANCO, triſtique SVEVO
Perfruor, & noſtrum video Germanice Rhenum.

Exinde ſcilicet vbi Stilico in Galliam miſſus fuit, Barbaræ tum Gentes, Rheni accolæ, aliſque interiores, veluti, Franci, Alamanni, Sueui, ad Romanum Imperium ſeſe certatim contulère; inde iam Stiliconi inſcripta Anno prox. *lex 12. ſupr. de erog. mil. ann.* vbi Lætorum-Alamannorum diſertè mentio fit. Porrò Alemanni non tantùm Galliæ, verùm etiam Italiæ vicini erant. Itaque & huiuſmodi Lætis terræ Læticæ in Italiâ adminiſtrandæ datæ, quò pertinet *hac lex:* vt & Ammiani

miani locus *lib.28. p.404.* in Gestis Anni 370. *Alemannos*, inquit, *gentis antedictæ* [Burgundiorum] *metu dispersos aggressus per Rhætias, Theodosius eâ tempestate Magister Equitum, pluribus cæsis, quoscunque cepit ad Italiam iussu Principis misit, vbi fertilibus* [χ. *infertilibus* : similis error apud Vopiscum *in vit. Aureliani, p.225.*] *agris acceptis iam tributarij circumcolunt Padum.* ¶ Nunc ad rem. Huiusmodi igitur Gentilibus agros quosdam certâ conditione, certis limitibus adsignatos Principis adnotatione iam liquet: aliter atque militibus nonnullis occupatoria conditione relicti, in sp. *l. vnic. supr. de rei vindicat.* vbi vid. quæ notaui. Verùm cùm hoc tempore quidam ex his maiorem agri modum accepissent, vel occupassent, vel subreptitiis rescriptis, vel conlusione Principalium, vel Defensorum, Honorius *hâc leg.* id reuocari iuber misso Inspectore: proculdubio quia in dies plures huiusmodi Gentiles sequentes Romanam felicitatem, se ad Imperium Romanum conferrent. ¶ Quam autem *Romanam felicitatem* prædicat Honorius, eam euentus destituit; neque enim aliunde magis certa pernicies Reipub. Romanæ incubuit & in Occidente, & in Oriente, quàm ex Barbarorum colluuione: Quod Synesius *de regno* ad Arcadium scribens hâc ipsâ tempestate rectè vaticinatus est de Orientali Imperio: idque etiam sensit Socrates, *lib.4. c.34.*

x. * Idem AA. Longiniano PF.P."

PER hoc quinquennium" multos Comites" ac Peræquatores, necnon etiam Discussores per diuersas Prouincias constat esse directos, quos nihil profuisse vtilitatibus publicis cognouimus: Ideóque Sublimitas Tua eorum actus diligenti examinatione perpendat, & si quos neglegentes inuenerit iniuncta curasse, ablatis Codicillis" primitùs & refusis, faciet in duplum quæ perceperunt emolumenta rethibere." Si quos verò rapacitate plectendâ à Prouincialibus aliquid abstulisse constiterit, direpta in quadruplum rethibere compellas. Dat. v. Id. Febr. Rauen. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Concordat huic *lex 6. supr.*

"Italiæ: cui hoc ipso Anno inscribuntur duæ prætereà *Leges*, putà *lex 2. supr. de nauib. non excus. lex 15. supr. de desertoribus* Meminit Zosimus *lib.6. p.509.*

"ab Anno Domini 405.

"cum Comitis dignitate Peræquatores: de quo ad *l.11. prox.* & *tres postremas leges.*

"honorum, veluti Comitiuæ.

"pro *reddibere*, hic & mox cursum.

COMMENTARIVS.

DE POENA iniqui Peræquatoris & Discussoris est hæc *Honorij* constitutio, similis alteri eiusdem *Honorij* constitutioni ante decennium latæ, Anno 396. putà *legi 5. supr.* vbi dicta ad *hanc leg.* sufficiant. ¶ Notabilis inter alia *hæc lex* est, eò quod bene vel secus gesta à Peræquatoribus, pariter vt ab Inspectoribus, à Præfectis Prætorio vel firmata, vel in disquisitionem vocata, expressè docent, etsi id appareat quoque argumento Inscriptionis, *l.4. & 7. supr.* Quod & ipsum discimus ex Theodoreti *epist 42.* ad Constantium PP. quâ postulat, vt contra calumniam, cuiusdam Philippi Inspectoris inspectionem: vt & 44 & 47. Nam & à Præfectis Prætorio hi delegati, vt idem testatur *epist.47.* quò pertinet etiam *lex 6. supr.* Etsi ab administratoribus quoque Prouinciarum electi: vt docet *lex prox.11.*

XI. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF.P."

CVNCTIS per Prouincias Administratoribus" nostra insinuetur præceptio, vt si quando è Republica visum fuerit, Discussiones Inspectionésque," aut aliquid simile agitari, ei iniungant qui Vicarianæ potestati, Comitiuæ Orientis, aut Augustalitati" parendo statuta peregit stipendia: Ita vt si quis ex his quos palàm expressimus super hoc officij munere excusando nostrum impetrauit Oraculum, aut post elicuerit, nequaquam id admittatur. His enim ita ritè digestis, & ab hominibus ignaris" administrabuntur publica munia, & altiores" adque inhabiles fortunæ homines incompetentia obsequia declinabunt. Dat. x. Kal. Febr. Constantinop. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Fortè iungenda huic *lex 16. Cod. Iust. de Episcopis Eccl. & Cler.* quæ & ipsa est de Censu.

"*Anthemius* PP. Orientis, vt sub Arcadio antea, ita & nunc sub Theodosio Iun. Ann. 409. 410. 411. 412. 413. 415. 4415. vid. *Prosopogr.*

"Rectoribus Prouinciarum.

"Inspectio *hâc leg.* & *l.14.* ἐπόψια non vno loco Theodoreto.

"intelligit Vicarios Asiæ, Ponticæ, Thraciarum.

"Præfecti Augustalis dignitati. "χ. *gnaris.* "veluti Illustres.

COMMENTARIVS.

De Electione Discussoris, Inspectoris, & similium, est hæc Theodosij Iun. constitutio, pariter vt de electione Peræquatoris, Honorij *lex 6. supr.* Et hâc quidem definitur, ex quonam hominum genere hi eligi possint: Nempe ex iis qui vel Vicarij fuerint, fortè Asiæ, Ponticæ, Thraciarum; vel Comites Orientis, vel Præfecti Augustales: Nempe quia à *gnaris* publica hæc munia administrari publicè interest, seu vt loquitur *lex 6.* per *cognitos & probatos viros*: & sic ab illis qui Diœceses rexêre: Non verò ab aliis qui designantur *fine leg.* siue altioris fortunæ.

Ergo spectabilibus hoc *Inspectoris* & similia munia imposita hoc tempore: quod etiam firmatur *l. 15. infr.* & exemplo Philippi Inspectoris Spectabilis viri sub eodem Theodosio apud Theodoretum *epist. 42. 44. 47.* Vnde & Comitiuâ hi ornati, *l. 10. supr.* & quidem primi ordinis, *tribus potissimis legibus huius tit.* ¶ Porrò in tantum illis hæc munia deferri iubet Imperator, vt ne Principis quidem Rescripto ab iis eos excusari velit: Igitur, vt Peræquationis munus necessarium fuit, non obstante Principis rescripto, *d. l. 6.* ita & Discussionis & Inscriptionis quoque *hâc leg.*

¶ Illud interim ex *hâc leg.* obseruandum, Discussores, Inspectores, hisque similes electus à Rectoribus Prouinciarum, qui quandoque tamen vel à Principe destinati, vel à Præfectis Prætorio electi: de quo *superioribus legibus.*

XII. * Idem AA. Ioanni PF. P.''

Loca, quæ præstationem suam implere non possunt,'' præcipimus Adæquari, vt quid præstare possint, merâ'' fide, & integrâ veritate, scribatur, id verò quod impossibile est, è vasariis'' publicis auferatur. Et primò quidem veteribus dominis adscribi prædia ipsa conueniet: quorum si personæ eorúmve hæredes non potuerint repperiri, vicinos vel peregrinos volentes, modò vt sint idonei,'' dominos statuendos esse censemus. ¶ In tantum autem omnium animos beneficiis prouocamus, vt id quod defectæ possessioni Inspectoris arbitrio adscribitur, biennij immunitate releuetur, vt'' nec idonea prædia alterius glebæ sarcinâ in posterum prægrauentur. Dat. VIII. Id. Iun. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. coss. [413.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustin.*
''*Ioannes* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
''id est, quæ *defecta* sunt, vt *fin. leg.*
''*Mera* fides: similiter *l. omnium 19. Cod de testamentis*: quæ eodem *Anno* data, & ad eundem *Ioannem PP.* Similia alia apud Symmachum, & *ibi* Iuretum *lib. 2. epist 2.* vide quæ noto ad *leg. 6. supr. de testam.*
''de *Vasariis* his mox dicam.
''Eadem taxatiua, *l. 5. supr.*
''hæc vox meliùs induceretur.

COMMENTARIVS.

Circa Defectas possessiones nouam Adæquationis & census formam inducit *hac leg* Honorius Imp. improbata [illegible], de quâ *l. 8.* item improbata Compensatione, de quâ *l. 5. supr. hoc tit.* 1. Scilicet discuti, inspici vult exactè, & vt loquitur *lex*, merâ fide & integra veritate, quid & quantum loca illa defecta afferre possint, atque eum præstationis modum libris Censualibus inscribi, qualis qualis ille sit. 2. Exinde ita æquabiliter censitos fundos defectos adscribi vult dominis vel hæredibus eorum: his demum non repertis, vicinis, vel etiam *peregrinis*, id est, extra territorium positis volentibus. Quod vtique adsignationis genus nulli graue esse poterat, quandoquidem nonnisi is census modus iam adscriptus esset, quem ingenium reditúsque loci ferre poterat. 3. Quinimò etiam ab æquabili quamliber isto censu biennij, adhuc immunitatem dominis quibus illi adscriberentur, tribuit: vt ita scilicet spatium haberent, defectam possessionem excolendi, & ad frugem reducendi. Tandémque concludit, non probari sibi [illegible], aut Compensationem: Quo vtroque genere idonea prædia alterius glebæ (sterilis videlicet) sarcinâ prægrauabantur. Breuiter, suum censum quemque fundum sufferre deinceps vult Honorius, sed moderatum, & Adæquatione factâ: in quantum præstare possunt.

¶ Superest videamus, quid sint *hâc leg. Vasaria publica*, è quibus auferri iubet Honorius præstationis modum impossibilem; econtrà in iis scribi iubet quid reuerà præstare possint. Sunt igitur *Vasaria* publica, vt ex *hâc leg.* apertissimè liquet, libri Censuales. Quod etiam ex Plinio *lib. 7. c. 49.* clarissimum est; vbi de Longæuis agens è Vasariis exempla adfert, in quæ ij qui in censum nomina sua profitebantur ætatem quoque suam edebant, seu deferebant. *Accedunt experimenta, & exempla recentissimi CENSVS, quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani Pater Filiúsque Censores egerunt: Nec sunt omnia VASARIA excutienda: media tantum partis inter Apenninum Padúmque ponemus exempla: Centum viginti annos, Parmæ tres edidêre: Brixelli, vnus CXXV.* &c. Cassiodorus quoque vbi de Defectæ possessionis releuatione pariter agit, *lib. 7. var. 45. Decernimus, vt tot solidos Tributario supradictæ possessionis, datis præceptionibus ad eos quorum interest, ita faciatis de Vasariis publicis diligenter abradi, vt huius rei duplarum vestigium non debeat inueniri.*

Alioquin

Aliuquin *Vasarium* quoque olim, pru pecuniâ, quæ publicè ex ærario data Magistratibus in Prouincias euntibus, ad comparandum equos, mulos, vasa, supellectilem, cæteráque quæ Magistratos instrumentum implerent: de quo Cicero *in Pisonem*: Cur autem *Vasarium* dictum? Istud est quod nescio: vid. Furner. 4. *Quotid*. 25. &c. Vasa pro re familiari & supellectile, Seneca 1. *de benefic. Nomina facturi diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus.* Apud Gratium v. 129. Vasa pro supellectile venatoria;

—————— *nec sibi turbam*
Contraxit comitem nec vasa tenentia longè.

Frontinus *Stratagem. lib*. 4. *cap*. 1. cultrum inter vasa patrer retulit. Interpres & *coll. Leg. Mosaica*. Si immiserit super eum aliquod vas ex insidus: Sed & cætera in re militari inter contubernia vsurparunt: vnde & *vasa conclamare*, & *conuasare*, apud eos legimus. Hinc iámque paulatim, vt significationes verborum augentur, vasa pro facultatibus quibuslibet: & vasaria, *Breues* vasorum, quibus vasa cuiusque describuntur.

XIII. * Idem AA. Vrsacio Com. R. P.''

PERÆQVATIONEM Agapij in perpetuum manere censemus. Dat. IV. Non. Iul. Rau. Theod. A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex*, ceu Historiæ huius temporis adscripta, à *Cod. Iust.*

''*Vrsacius* Comes R. P. sub Honorio. Eidem inscribitur Anno 414 *lex* 2. *Cod. de off. Com. S. Palat.* seu *lex vltim. Cod. de offic. Com. rer. priuat.* & Anno proximo 417. *lex vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* quæ & ipsa agit de Peræquatore.

COMMENTARIVS.

PERÆQVATIONEM ab Agapio quodam Peræquatore factam *hâc leg.* ita confirmat Honorius, vt eam in perpetuum manere iubeat: Pariter vt *l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* quæ eidem Vrsacio Comiti R.P. inscribitur; peræquatoris generalis factum valere iubet, non verò impetrati alicuius Inspectoris specialis. De simili alioquin ἐπόψιας Inspectionis totius Regionis alicuius vbi respondentis confirmatione, v. Theodoretum ab *epist.* 42.

XIV. * Idem AA. Sebastio Com. primi ordinis. Post alia.

SI qui aliarum'' possessionum dominus desertum prædium suum *inspici* fortè voluerit, vniuersa loca quæ possidet, etiamsi idonea sunt, peragrari patietur, vt sarcina destitutæ possessionis, inquantum Inspectio'' deprehenderit, possit melioribus sociari, peræquaróque omni patrimonio, nihil de desertis posteà conqueratur. Tantùm enim his prædiis aperta & absoluta leuamenta præstamus, quorum aut domini omninò non extant, aut paupertate mediocres ipsa tantum prædia habere monstrantur. Dat. Prid. Id. Mart.'' Rau. Honorio A. XI. & Constantio II. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ potiò sunt inter se hæ tres *Leges* sequentes iisque coassanda *lex* 13 *supr. de Senatoribus*, & *lex* 9. *supr. de præd. Nauicular.* Imò & *lex vlt. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* etsi *Vrsacio Comiti R. P.* inscribatur. Huic concordat *lex* 4. *supr.*

''opimarum, fœcundarum, idonearum.

''Inspectio *hac leg.* & *l.* 11. *supr.* ἐπόψιν sæpè apud Theodoretum.

''Ita quoque *duab. legib. sequentibus*: at enim *d. l.* 13. *supr. de Senatorib.* & *l.* 4. *supr. de præd. nauicul.* & *l. vlt. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* Mass.

XV. * Idem AA. Sebastio Com. primi ord.

COMPETITIONIS'' obreptione seclusa, apud eum possessio firma permaneat, qui à Peræquatore semel eam traditam fuisse constiterit. Reliqua verò temporis anteacti à nouo domino fiscum postulare non patimur: *ne alterius culpâ alter incipiat subiacere dispendio.* Si quis verò priuatus, aut obligatam sibi possessionem, quæ deserta hucusque permanur, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmat, allegationes suas sine mora, vel per se, vel per aliam personam legibus ordinatam apud'' Spectabilitatem Tuam publicare debebit: ita vt si æquitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio, is qui eam à Peræquatore susceperat,'' rei melioratæ receptis'' subleuetur expensis. Verùm ne sub specie litis dominationis'' semel constitutæ turbentur, duorum'' mensium spatium censemus debere seruari, intra quod is qui putat sibi rem probabili

babili ratione competere, debitas exerat actiones. Quòd si tempus adscribtum silentio fuerit interueniente transactum, nullum penitus repetendi volumus esse principium. Quòd si quis eo tempore, quo Peræquator prædium alicui addicit de suo iure vel per se, vel per homines suos non crediderit actitandum, duorum'' mensum curriculis euolutis in perpetuum conquiescat, &c. Dat. Prid. Id. Mart. Rau. Honorio XI. & Constantio II. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. Iust. de censibus & censitoribus.*
''vid. *leg.... supr....*
''*Apud Spectabilitatem tuam*, hæc induxit Tribon. vid. quæ notaui ad *l.11. supr.*
''*manifestare*, Cod. Iust.
''*susceperit*, Cod. Iust.
''*susceptis*, Cod. Iust.
''pro *dominationes*, vt est in *Cod. Iust.*
''*Sex*, Cod. Iust.
''*Sex*, Cod. Iust.

XVI. * Idem AA. Sebastio Com. primi ordinis. Post alia.

ILLA quæ ante viginti'' retrò annos speciali inpetratione diuersis petitionibus Inspecta claruerit, ab Spectabilitate Tua conuenit iterare,'' quatenus aliorum cessante iudicio intra Prouinciam sibi commissam tuo omnio finiantur arbitrio. Eas quoque possessiones quæ ante viginti similiter annos speciale beneficium de recisione meruerunt, studiosè peragrare debebis, vt vtrum veræ'' sint postulata remedia, vel his aliquid deceat functionis adiungi, æstimatio fida demonstret; &c. Dat. Prid. Id. Mart. Rau. Honor. A. XI. & Constantio COSS. [417.]

NOTÆ.

Abest à *Cod. Iustin.*
''ab Anno Domini 398.
''*al. iterari.* ''*al. vera.*

COMMENTARIVS.

FORMVLA, seu MANDATA Honorij Imp. continentur *his tribus legibus*, vt & *tribus aliis*, quæ his sociandæ veniunt: putà *l.13. supr. de Senatoribus & glebali coll.* & *l.9. supr. de prædiis nauicul.* (Imò & *l.7. seu vltim. supr. de locat. fundorum iuris emphyteutici:*) quæ viro Spectabili Sebastio Com. primi Ordinis Peræquatori & simul Inspectori in Prouinciam quandam misso, ad inspicienda prædia & peræquanda ab Honorio Imp. data sunt Anno D.417. Quem *Peræquatorem generalem* disertè vocat *d. l.7. seu vlt. de locat. fund. iuris emphyt.* Et ad peræquationem faciendam studiosè peragrare vniuersa loca iubet *l.14.* & *l.vltim. hoc tit.* & inspicere: *d. l.14.* & *d. l. vltim.* & discutere, *d.l.vlt.de locat.* ¶ *Prouincia* autem in quam hic Peræquator missus quam indicat *l.vlt. hoc tit.* videri possit Prouincia Africa, argumento eius quod de Nauicularia functione & prædiis nauiculariorum hâc ipsa constitutione agitur, *dict. l.13. de Senatorib.* & *d.l.9. de præd nauicular.* ¶ Igitur missus ab Honorio hic in Prouinciam Inspector & Peræquator, Sebastius Comes primi ordinis, id est, cum Comitiuæ primi ordinis dignitate, quod & aliàs factum docet *lex 10. supr.* de qua dignitate fuit *supr. lib.6. titulus peculiaris:* ad peræquationem faciendam. Hisce Mandatis instructus, quæ varia capita in se continent: ad eum videlicet finem vt inspectis peræquatisque fundis, peræquato modo censuum, partim fisci vtilitati consultum esse posset, partim verò possessoribus, per iusta remedia, recisiones, releuationes censuum, pensionúmque, Nos ea hîc omnia atque ordine sub vnum conspectum nunc dabimus: quæ quatuor summis Capitibus constant.

¶ Primum horum Mandatorum caput respicit DESERTOS, seu DESTITVTOS, defectos, fœneos, steriles, afanticos fundos, quorum nomine querelæ potissimùm exortæ: quò spectant ex eâ formulâ *quatuor leges*, putà *lex 14. 15. hoc tit. lex 13. supr. de Senatoribus: lex 9. de nauicular.* Quid igitur Sebastio Peræquatori circa hæc facto opus esset, quid iuris deinceps in his obseruandum, *quatuor illis Legibus* continetur: sub hâc distinctione: 1. Vel desertos illos fundos domini possident cum aliis opimis, & idoneis, & tum Compensatio quædam instituenda, exæquato patrimonio, vt sic in vnum collato omni patrimonio Peræquator videat quid facto opus sit, an tales sint vires aliorum fundorum, vt sterilium pensioni nihil detrahendum sit, an verò detrahendum adhuc aliquid: de quo Compensationis, Sociationis, [illegible], Peræquationis totius patrimonij genere est quoque Valentiniani Sen. *lex 10. 17. supr. de annonâ & tributis:* Theodosij M. *lex 3. supr. hoc tit.* Honorij non tantùm *hâc leg. 14. hoc tit.* verùm & *l.31. supr. de annonâ & tribut. l.12. supr. de indulg. debitor.* quod tamen ipse aliquando improbauerat, *l.12. supr. hoc tit.* Vt proinde septem hâc de re Constitutiones *hoc Codice* occurrant. Et hæc de desertis prædiis quæ domini cum aliis opimis possident. 2. At si paupertate mediocres ipsa tantùm seu sola prædia deserta possideant, tum his aperta & absoluta leuamenta præstari iubet Honorius, seu à censu releuari, *l.14. h.t.*

Et

Et hæc quidem de desertis agris, qui penes dominos sunt.

Si verò eorum domini non extent, tum nouis dominis desertos hos agros *Addici* seu à Peræquatore tradi iubet: Sub his Legibus: 1. Vt penes eos firmiter maneant, omni aliorum petitione, omni subreptione sobmota: *l.15. hoc tit.* 2. Vt Reliqua præteriti temporis noui domini non soluant: *d.l.15.* de quo dixi ad *l.1. supr. de fisci deb.* 3. Vt tamen Ius aliquod in iis fundis prætendens intra bimestre audiatur, *d.l 15.* atque adeò si priuatus quis obligatam fortè sibi seu hypothecæ oexam possessionem illam desertam, aut ex aliquo titulo deberi sibi probauerit, à nouo domino cui Peræquator eum tradidit, eam recuperet, meliorationibus tamen nouo domino restitutis: post bimestre tempus neminem audiri vult: Quod præscriptioois bimestris genus obseruandum, quod tamen Tribonianus in sex menses mutauit. 4. Ita sterilem fundum nouo domino peræquationis sorte addici vult Honorius, vt si olim fundus ille Senatoriæ glebæ præstationi obnoxius fuerit, à glebæ præstatione immunis deinceps sit: quæ sententia est *d l.13. in pr. supr. de Senatorib. & glebali collat.* 5. Contrà, si nauali functioni obnoxius fuerit hic fundus, & hunc naualem functionem sustinere deinceps vult, aliis oneribus liberatum; quæ sententia est *d. l.13. in fin.* Nauali scilicet functioni, cùmprimis necessatiæ, nihil detractum vult Honorius: Imò in omnibus custodiri vult: in tantum etiam, vt intra 20. hos annos, ab Anno videlicet D.397. fundos sub hasta publicè distractos, & à nauali functione liberatos, ad eam rursum deuocari teneríque velit: quæ sententia est *d.l.9. supr. de prædiis nauicular.* Et hæc de fuodis desertis, defectis.

Secundum huius formulæ seu Mandatorum caput respicit RELEVATOS olim speciali indulto & inspectione fundos. Nempe non vsquequaque huic releuationi, seu recisioni stari vult Honorius Imp. verùm intra hos pariter 20. annos (vt *suprà* in sp. *l.9 de prædiis nauicular*) releuatos recisos fundos Sebastium Peræquatorem inspicere vult, vt æstimet num postulata remedia vera sint, ao verò horum census augeri debeat: quæ sententia est *legis vlt. hoc tit.*

¶ Tertium caput respicit fundos EMPHYTEVTICOS rei priuatæ, eorúmque locationem: Igitur hos tantâ pensione seu canone releuari posse definit Honorius à Peræquatore, quantâ functione alios fundos subleuauerit: quæ sententia est *l. vltim. in princ. supr. de locat. fund. iuris emphyteut.* Quæ & ipsa huic nostræ socianda venit, etsi alij inscribatur; putà *Vrsacio Com. R. P.* nempe quia caput illud res priuatas respicit. ¶ Et hæc quidem ita in specie. Eam porrò generali clausulâ auctoritatem huic Sebastio Comiti primi ordinis Inspectori & Peræquatori à se misso tribuit, vt neque Comitis R. P. iussione quicquam opus hâc parte esse, imò nullas eius partes esse definiat *d.l vltim. in princ.* in huiusmodi circa emphyteuticos fundos peræquatione, cum tamen aliàs Emphyteutici fundi sub eius dispositione fuerint: de quo *eo tit. de locat. fund. iuris emphyt.* Tandem eam huius *Generalis* Peræquatoris (sic eum vocat) auctoritatem esse vult, (cui etiam *probatissimi* elogium tribuit:) vt aduersus eius definitionem, specialem Inspectorem à se ab aliquo impetrari vetet, qui fortè definita ab eo retracter: quæ sententia est *d l.vlt. in fin. supr. de locat. fundor. iuris emphyteut.* ¶ Cæterùm, quemadmodum *his Legibus* Sebastij Com. ordinis primi generalis Inspectoris & Peræquatoris mentio fit: ita & Stratoris Peræquatoris, *l.6. sup.* Agapiti, *l.13.* Philippi etiam Spectabilis Viri Inspectoris mentio apud Theodoretum, *epist.* 42. 44 47.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER DECIMVSQVARTVS.

QVI TOTVS EST

De iis quæ ad præcipuarum VRBIVM in orbe Romano (puta Romæ, Constantinopoleos, Alexandriæ, aliarúmque) corporatos, *Politiam*, vt vocant & *Priuilegia* pertinent.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE

DE DECVRIIS VRBIS ROMÆ.

TITVLVS I.

XI. Cod. Ivst. XIV. *De Decurialibus Vrbis Romæ.*
De Decurialibus per Prouincias est *lex 1. supr. de lucris officiorum.*

PARATITLON.

Decvriæ *Rubr.* & *l.1.3. in fin. l.5.6. hoc tit. l.18. infr. de pistoribus:* vt variæ per municipia fuêre, de quibus est *lex 1. supr. de lucris officiorum*, ita & io Orbe Romæ *Rubr. hoc tit.* Hinc Decuriæ Vrbis Romæ *Rubr.* vrbis æternæ, *l.1.* vrbis sacratissimæ, *l.5.* vnde & Decuriales dicti, *l.2. 3. 4. hoc tit.* & *d. l.18. de Pistoribus.* Variæ hæ inquam Decuriæ in vrbe erant, seu varij Decuriarum ordioes, *l.1. hoc tit.* collegia, *l.4. hoc tit.* veluti, Librariorum *l.1. hoc tit.* Fiscalium, *dict. l.1. hoc tit.* Censualium, *d l 1.* (quomodo & in municipiis erant varij Decuriarum ordines, Librariorum, Scribarum, &c. qui in ciuilibus causis & editionibus libellorum officiorum solemnitate fungebaotur, *d. l.1. supr. de lucris officiorum:*) In hisce Decuriis, seu Decuriarum Romæ ordioibus certus Ordo erat, *l.1. hoc tit.* Erat quippe in iis locus primus *d.l.1.* seu Iudex Decuriæ, *l.3. hoc tit.* quem adipiscebantur Priocipis ipsius prouisiooe noonisi Literati, seu liberalibus studiis iostituti: *d.l.1. hoc tit.* exceptis Librariis, Fiscalibus, & Censualibus: *d. l.1. hoc tit.* In singulis etiam Decuriis Vrbis Romæ, ex singulis Prouinciis bini Decuriales erant, *l.3. hoc tit.* Privilegia, Decurialium horum Vrbis Romæ varia erant: *l.2. 3. 4. 5. 6. seu vltim. hoc tit.* & *d. l.18. de Pistoribus:* veluti, vt ne corporalibus ioiuriis adficerentur *l.1. hoc tit.* Actúsque speciales gerebant, quibus obrepere nulli licebat, *d.l. vltim.* quomodo & in Prouinciis, *d. l.1. supr. de lucris officiorum.* Vnde commoda etiam quædam rationibus approbata habebant, *d. l.4.* seu emolumenta, *l.6. seu vltim. hoc tit.* *IVDICEM* denique suum singulæ Decuriæ in Vrbe Româ habebant, qui Decuriæ Iudex vocabatur: *l.3. in fin.* Omnes vero sub dispositione Præfecti Vrbis erant: *l.1.2.6. seu vlt. hoc tit.*

---

1. * Imp. Constantivs A. & Iulianus Cæs. ad Iulianum.''

In Decuriarum ordioe, (nisi cui Librariorum, vel Fiscalium, siue Censualium nomen est) oequaquam aliquis locum primi'' ordinis adipiscatur, nisi is quem constiterit studiorum liberalium vsu adque exercitatione pollere, & ita esse litteris expolitum, vt citra offensam vitij ex eodem verba procedant. Quod cunctis volumus iotimari. Ne autem *Litteratura (quæ omnium virtutum maxima'' est)* præmia denegentur, eum qui studiis & eloquio dignus primo loco videbitur, honestiorem faciet nostra prouisio: Sublimitate'' Tua, vel'' eius numioa iudicante, vt deliberemus, quæ in eum dignitas defendenda'' sit. Dat. v 1. Kalend. Mart. Constantinop.'' Acc. Id. Mai. Rom.'' Coostantio ix. & Iuliano Cæs. 11. COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

'' *Iulianus* his proculdubio Præfectus Vrbis Romæ erat: quod & argumentum *huius leg.* Suadet, & Sublimitatis titulus & subscriptio legis *Acc. Romæ.*

'' Salmas. de primatu Papæ *lib. 1. c. 2. p. 22.* reponit primum sic infrà, *dignus primo loco.* Ego nil muto.

'' Forte *Magistra*: de quo mox.

'' *Sublimitatis* titulus Præfecto Vrbis tributus.

'' id est, saltem: nisi hæc vox superflua videatur.

'' *deferenda*, vel *dependenda*, vel *decernenda.*

'' Si hæc vox rectè habet, tùm error hic fuerit in Consulatu: cuius loco reponendi fuerint, *Constantius X. & Iulianus C. III.* COSS. & sic annus Domini 360. Eo quippe Consulatu qui *huic leg.* subscriptus est, & sequentibus Constantius Imp. versatus est non Constantinopoli, verùm in Italiâ & in Pannonia: finéque anni 359. demum Constantinopolim profectus est, ibique sequentis anni 360. principio subsistit: vt docet *lex 1. supr. de patrociniis vicorum.* Quare falsa est Petauij *in addendis ad tom. 2. Theolog. dogm. p. 868.* sententia dicentis *huius leg.* argumento, Constantium hoc anno Constantinopoli fuisse: Quam refutat Chronolog. nostra.

'' *Accepta Romæ* lex data ad Præfectum Vrbis.

COMMENTARIVS.

PRIMVM in Decuriâ aliquâ Vrbis Romæ locum & ordinem, quanam ratione quis indipiſci poſſit, quæque in eo requirantur, hâc conſtitutione definit Conſtantius Imp. Nempe duo concurrere oportere definit. Primò, vt *Studiorum* liberalium vſu atque exercitatione polleat, & ita literis ſit expolitus, vt citra offenſam vitij ex eodem verba procedant: denique ſtudiis & eloquio dignum eſſe oportet. Cui planè concordat Theodoricus, apud Caſſiodorum 5. *variar.* 21.22. vbi *Rectorem Decuriarum* creans, apertè eum exercitatum militiâ literatum, & eloquentem, facundúmque deſcribit, aliáque quamplurima iis epiſtolis exhibet, ex quibus diſcimus, in quo occupatæ fuerint Decuriæ Vrbis Romæ, earúmque Rectores. Scilicet Literaturæ præmium hoc eſſe voluit Conſtantius: quam & omnium virtutum *maximam* vocat: Quod notandum eſt; vbi putet quis Conſtantium potius Literaturam Virtutum omnium *magiſtram* dixiſſe, quàm *virtutum omnium maximam*: neque enim Litteratura de Virtutum numero eſt propriè, ſed Virtutum Magiſtra ipſa. Verùm Literaturam omnium Virtutum maximam dixit Conſtantius, vóxque adeò *maxima* hîc ſuſtineri debet, non quomodo Cujacius eam ſuſtinet 2. *obſeru.* 10. verùm, quia Virtutis appellatione hîc non virtus ἁπλῶς intelligenda eſt, verùm ingenij dos quælibet, animíque felicitas. Sic & Caſſiodorus 5. *variar.* 21. in hâc ipſâ re de Rectore Decuriarum. *Omnium crederis intelligentiam habere VIRTVTVM, qui exerceri meruiſti militiâ LITERARVM.* Conſtantinus certè Romam *Matrem & Magiſtram Virtutis* vocare ſolebat, μητέρα καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς, teſte Iuliano *Oratione* 1. *p.* 14. *&* 16. *in* 8. *p.* 10. *in* 4. Eáque imitatione Ammianus Marcellinus, in *Conſtantij* rebus, déque eius Romam aduentu, *lib.* 16. *p.* 77. Romam *Imperij, virtutúmque omnium Larem* vocat. Ad rem. Igitur Primum, ſeu primo ordine locóque Rectorem Decuriæ Literis excultum eſſe vult Conſtantius, quod quidem primi loci iſtius ordiniſque ratio depoſcebat; quandoquidem hic non tantum inter Decoriales ſuâ erat, vt docet *lex* 5. *hoc tit.* verùm etiam, quomodo Rectorem Decuriarum deſcribit Caſſiodorus, vox Senatus erat, inter tot eloquentes Viros dicendi primarius, aliáque his ſimilia.

§ Quod vt intelligatur ſemel, hîc prolixiùs de his *Decuriis & Decurialibus* agendum nobis eſt, præter ea quæ iam Paratitlon exhibet. Decuriæ equidem in genere φρατρίαι ſunt, vt habetur in *Vet. Gloſſ.* verùm ſpecialiore ſignificatu Decuriæ V.R. *hîc* dicuntur. Igitur tenendum, Decurias has fuiſſe varios hominum Ordines, qui Actis *Senatus & Populi* in Vrbe Româ vacabant; quod etiam Caſſiodorus optimè docet, non vno miniſterij genere, ſiue actis Senatus excipiendis, ſiue tranſcribendis, complendis, ſcriniiſque Senatus adſeruandis (quomodo & in Prouinciis erant, de quibus v. *l.* 1. *de lucris officiorum.*) De hiſce Decuriis (quod rectè Cujacius 21. *obſeru.* 10. obſeruauit) tres in Digeſtis textus occurrunt, putà *l.* 3. § 4. *ff. de bonor. poſſeſſ. l.* 55. *ff. de fideiuſſorib. l.* 25. §. 1. *ff. de adquir. heredit.* De iiſdem eſt, quod & idem rectè obſeruat, locus apud Doſitheum inter Adriani Imp. ſententias. Quod Tertulliani locum *in Apolog.* vt & Taciti 15. *Annal.* attinet, non rectè ij ad has Decurias referuntur, verùm de Decuriis fabrorum, id genus aliis accipiendum eſt, quarum frequens mentio in Inſcriptionibus. Harum verò Decuriarum numero inter alias fuêre, tres iſtæ, quæ *hâc leg.* memorantur, Librariorum, Fiſcalium, Cenſualium. De ſingulis ordine.

§ *Librariorum* Decuriæ in Prouinciis quoque fuêre, vt docet *lex* 1 *ſupr. de lucris officiorum.* ij verò non alij erant quàm qui Acta tranſcribebant: nam in tranſcribendo Librarij operam fuiſſe docet vel decantata *lex ſi Librarius, ff. de reg. iur.* ipſi ſunt quos vulgò dicimus, *les Clercs du Greffe*, de qua *tranſcribendi* voce ad *eam leg.* SCRIBÆ verò (de his enim hîc malo agere, quia de Decuriis Vrbis Romæ agitur) erant qui ipſimet acta Senatus excipiebant, concipiebant: vnde Scribarum Regeſta laudat Vopiſcus *in Probo.* Huiuſmodi quoque Scribæ olim Romæ erant, qui Magiſtratibus ibi apparebant, Quæſtoribus, Prætoribus, Ædilibus, vt docet Tullius *variis locis*, & Liuius. Horum fidei Tabulæ publicæ periculóque Magiſtratuum commiſſæ erant, qui cum Magiſtratibus in rationibus, monumentiſque publicis verſabantur, vt ex Cicerone 5. *in Verrem*, & *pro domo*, & *in Piſonem*, diſcimus. Iidem Magiſtratibus Romæ ius ſuggerebant legéſque quodammodo in manibus habebant, vt idem docet 5. *in Verrem*: & 3. *de legib.* & Plutarchus *in Catone*: Omniúmque Magiſtratus conſiliorum participes erant, Cornelius Nepos *in Eumene.* Cicero hunc Ordinem ſcribit, *Propoſitum eſſe induſtria & diligentia.* Apud ſubſellia in Iudiciis conſidebant, teſte Tertulliano 2. *aduerſus Marcionem*, 531. Præter hos fuêre & ſui Pontificum Scribæ, de quibus Capitolinus *in Macrino.* Ad Magiſtratuum Scribas redeamus. Quem Scholiaſtes Iuuenalis *Satyra* 5. *Decuriam Quæſtoriam* emiſſe ait, in quam Scribæ Quæſtorij referebantur, eum Scribam Horatius *Satyra* 5. vocat. Cicero 4. *in Verrem*, *Scribas irridet qui Decuriam emerent nummulis corrogatis.* Atque hæ quidem Decuriæ Scribis, 1. ſorte partim attribuebantur, vt docet Cicero 4 *Catilina*, 2. partim Magiſtratuum gratia, vt præter Ciceronem *in Cluentiana*, Liuius ſcribit *lib.* 40. *num.* 29. *Scribam eum*, inquit, *Quæſtor in Decuriam legerat.* 3. partim pretio eam comparabant, vt præter Ciceronem 5. *Verrina*, & Scholiaſtem *Iuuenalis* docet Suetonius *in V. Horatij*: *Victiſque*, inquit, *partibus veniâ impetratâ Scriptum Quæſtorium comparauit.* Scriptum Quæſtorium, ait, quomodo *eodem Scribâ Scriptum faciente*, dixit Piſo de Flacco quodam apud Gellium *lib.* 6. *c.* 9. & Liuius *lib.* 6.

Hunc Ordinem Cicero 5. *in Verrem*, Ordinem honeſtum vocauit. Non tamen admodùm grauis & honeſtus fuit Romæ; vt ex Probo *in Eumene* colligitur; & Piſone apud *Gellium*, vbi de Cn. Flauio Scriba. Neque tamen aditus ad maiores honores his præcluſus, vt diſcimus ex *Valerio Max.* vbi de Cicereio qui Scipionis Africani maioris Scriba fuerat: & ex Cicerone *lib. de officiis*, vbi quemdam memorat qui cùm in Syllæ dictatura Scriba fuiſſet, pòſt in Cæſaris, Prætor Vrbanus fuit. De his Scribis vid. & Sigonium 2. *de Iure Ciuium Rom. cap. in id expreſſo* 19. & quæ nos *ſuprà* iam *ad leg.* 1. *de lucris offic.* vulgò, *c'eſtoient les Greffiers, ou Secretaires des Magiſtrats.* Vnde & Decuriæ Scribarum & Librariorum ſic iunguntur, vt tamen ſeparantur *d. l.* 1. *ſupr. de lucris offic.* & quidem Scribarum Decuria velut dignior præponitur. Et verò Librariorum non tantam fuiſſe dignitatem, ſiue rationem, *huius legis* exceptio mox oſtendet.

ostendet. Scribarum certè Decuriæ in Municipiis & Colonis meminit quoque Suetonius *in Vita Claudij, in princ.* Quare minùs propriè Festus *Scribas* definit per *Librarios qui Rationes publicas scribunt in actis*. Et hæc de Librariis.

¶ *FISCALES* quinam fuerint, nullo alio loco docemur. Putet quis fuisse eos qui commoda popularia tractabant, seu fiscum populi: Sanè enim populi Vrbis Romæ fiscus quidam fuit, quæ populi commoda vocantur, *l.8. supr. de Medicis & Professorib.* Nisi forte *servos publicos* intelligas, quos Capitolinus loco quem mox laudabo, cum Censualibus coniungit, vt hic *fiscales* iunguntur. Verùm priori interpretationi adhæreo.

¶ *CENSVALES* tandem fuerunt, qui censum agitabant, censuales libros tractabant: de quibus *l.12.17. supr. de Pratoribus: l.4 supr. de testamentis: l.5. supr. de Senatoribus: l.8. supr. de donationibus: l.1. de studiis liberalibus Vrbis Romæ: l.1. de habitu quo vti*: De his Symmachus quoque non *vno loco*: & Sidonius Apoll. *lib.8. epist.6.* In Notitia quoque Imperij Censualea in officio Præfecti Vrbis Romæ de quibus ipsis est *hac lex* memorantur. Locus de his quoque insignis Capitolini *in Gordianis, p 157.* vbi tacitum Senatusconsultum esse ait, *vbi non Scribæ, non servi publici, non Censuales actibus interessent, sed Senatores ipsi exciperent, Senatores omnium Censualium, Scribarúmque officia complerent, ne quid fortè proderetur.* Denique actis Senatus populique, hi omnes similésque Decuriales vacabant: Quorum Vrbis, seu Senatus populique actorum meminit quoque Lampridius *in Commodo, p.51.* & *Alexandro Severo, p.115.133.* Norat quoque Spartianus, Adrianum post Quæstuiam Acta Senatus curasse. *C'estoit donques, en effet, le Greffe & la Basoche.* Et hæc quidem de tribus illis Decuriis. De aliis Decuriis dixi ad *l.1. supr. de lucris officiorum*, & ad *l.46. supr. de cursu publ.* De iisdem sensit & Suetonius *Octavio, cap 57. Veterani*, inquit, *Decuriæ, Tribus*, & Tacitus *13. Annal. Hinc plerumque Tribus, Decurias, Ministeria Magistratibus & Sacerdotibus*: Cæterùm diuersi hi Decuriales seu Decuriæ hæ V.R. fuêre à collegiis & corporibus Vrbis Romæ, vt apparet ex diuersitate *titulorum*: est enim hic separatus titulus *de Decuriis Vrbis Romæ*, separatus *de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ*: distincta *de Collegiatis*. Nam etsi negari non possit generali *corporum* appellatione, Decurias quoque venire potuisse, vt & Collegij appellatione donantur, *l.4.* attamen hic aliæ sunt Decuriæ, alij propriè Corporati & Collegiati. *Decuriæ* scilicet dicebantur eorum qui ACTIS Senatus populique vacabant: vnde etiam primo loco de his agitur, veluti dignioribus. At *Corporati* erant obsequiis publicis deputati, seu ministeria necessitatibus vrbis consulentia, ac inter alia annonæ vrbis: de quo vide Paratitlon *tit. prox.2. Collegiati* verò, erant ferme sacris deseruientia collegia, vt discimus ex *l.2. tit. de Collegiatis.* Quare Clar. Salmasio non accedendum *lib.1. cap.2. p.23. de Primatu*: qui Collegiorum partem facit Decurias has: & collegia adeò, vtpote numerosiora propter hominum multitudinem in plures Decurias distribui solita; & si quando numerus hominum, quos idem artificium vel professio in vnam societatem ac sodalitium cogebat, adeò paucus erat, vt plus quàm vnam Decuriam explere non possent, tum Decuriæ tantum nomine veniebat, quod vnicam duntaxat efficerent Decuriam. Ergo *Decuriæ* erant, quæ actis Senatus in Vrbe Româ vacabant. Sic & cùm Scribæ memorentur Magistratuum, velut Ædilitij, Quæstorij & Tribunitij, & aliorum, in *Inscript. antiquâ, p 627.* memoria extat, Scribæ Librarij trium Decuriarum, qui scilicet in pluribus Decuriis fuisset. Memorat & Schol. Iuuenalis, *ad Sat.5. Decuriam Quæstoriam.* Mentio & in antiqua Inscriptione, *Decuriæ Scribarum Ædilium Curulium.* Vide & alia in *d. Inscript. antiqu pagina 13.14 15.*

Ad sententiam Legis nunc descendamus. Igitur Constantius Imp. in Principe, seu Iudice, vt vocatur *l.3. in fin.* Decuriæ, Literarum studium & eloquentiam desiderat non frustra, exceptis tantum tribus Decuriis, quas dixi, Librariorum scilicet Fiscalium, & Censualium: quia scilicet hi omnem operam in scribendo tantùm nauabant. At enim primores aliarum & superiorum Decuriarum, veluti Scribarum, maiorem intellectum desiderabant, & vocem quoque suam commodabant: quare Literarum peritia & facundia in his requirâ: vt ita (quod Constantius *hâc leg.* disertè ait,) *extra offensam vitij ex iisdem verba procederent.* Vnde &, quod antea dixi, Cassiodorus Rectorem Decuriarum, *Vocem Senatus* vocat: apud quem occurrunt & alia quamplurima eandem in sententiam, quæ hic adiectibi mereretur, *duabus epistolis 21. & 22. lib.*... Et hactenus quidem de primo Requisito in promotione Decurialium.

¶ Alterum requirit *hâc leg.* Constantius Imp. nempe vt ad suggestionem Præfecti Vrbis (huic enim *hanc leg.* inscribi iam ostendi *in Notis*) promotio ipsa ab Imperatore fiat: Ad suggestionem, inquam Præfecti Vrbis, qui vt Senatus populique Romani caput erat, ita & Decuriarum omnium Princeps: quare vt duæ insuper *huius tituli* constitutiones Præfectis Vrbi inscribuntur, purà *lex 1.* & *lex vltim.* ita & *hac lex* Iuliano Præfecto Vrbis pariter reddenda est. Et notandum, quod Constantius suum in *Literas* & *Literaturam* studium, non modò, eo, quod dixi, Literaturæ elogio testatum facit, verùm & præmia illi à se non deneganda profitetur: & exinde eo fine eius nomina sibi indicari iubet, qui *ad locum primi Ordinis in Decuriâ* electus fuit: *Vt ita*, inquit, *honestiorem faciat prouisio Principis, isque deliberet, quæ in eum dignitas dependenda*, deferenda, decernenda sit. Eadem ratione, etsi forte alio fine, Iulianus Imp. decretum seu electionem Magistrorum, Doctorúmque, ad se referri voluit, *Vt altiores*, inquit, *quodam honore ipsius iudicio ad studia accederent, l. Magistros, & hoc Codice, & Iustin. de Medicis & Professoribus*: ad quam *leg.* vide quæ dixi. Neque abludit etiam quod Valentinianus Imp. statuit, *l.8. d tit. infr de Medicis & Professorib.*

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcadius AAA. ad Salustium P. V."

PRIVILEGIORVM antea † Decurialibus concessorum firmitatem mutare," nec volumus, nec debemus: quinimò ea quæ primitus statuta perdocentur, etiam Nostræ Mansuetudinis sanctione permaneant. Dat. III. Id. Iun. Med. Honorio NB. P. & Enodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda porrò illi *lex* 18. *infr. de Pistorib.*
"*Salustius* P. V. Romæ sub Valentiniano Iun. De hoc vid. *Prosopogr.*
† Non exstant hæ constitutiones.
"an *mutare*? nil muto.
"*Perdoceri*, pro simplici, *doceri*.

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decurialium, & fermè quidem Vrbis Romæ, sunt sequentes quinque *Leges* omnes, & hæc quidem VALENTINIANI Iunioris, vt docet eius subscriptio simul & inscriptio: *Data* enim hæc lex *Mediolani*, vbi certè tum erat Valentinianus Iun. Theodosio M. tum Constantinopoli locato, & ad *Salustium P. V.* Romæ, quæ Vrbs Valentiniano Iun. patebat: ad Salustium, inquam, P. V. Romæ, de quo plura in *Prosopogr.* ad quem Eiusdem Valentiniani Iun. rescriptum refert ex Codice Vaticano Baronius, & rectè quidem hoc ipso anno 386. argumento *huius leg.* simul, & *l.* 18. *infr. de Pistoribus*, quæ *huic* coniungenda est; mox vt dicam: de Basilicâ videlicet B. Pauli viâ Ostiensi amplificanda: Quam tamen postea Theodosio M. adscribendam perperàm censuit. ¶ Huius verò legis eadem sententia est, quæ quatuor reliquarum: Nempe illis omnibus priuilegia in genere Decurialium iam antea concessa, confirmantur: neque satis ostendunt, quænam illa priuilegia fuerint: nam quæ posteriore *legis* 4. parte, & *lege* 6. *seu vltim.* indicantur, non tam priuilegia sunt, quàm emolumenta eorum spectant. Vna *lex* 4. priuilegium aliquod Decurialium *ἰδίως* designat, nempe, vt Iniuriis corporalibus non subiaceant, de quo ad *eam leg.* ¶ Illud obseruandum, *hanc leg.* esse partem maioris constitutionis Valentiniani Iun. vnde desumpta est quoque *d. lex* 18. *de Pistoribus*, quæ proinde huic coassanda venit: quâ pariter Decurialium priuilegia confirmantur: parte alterâ verò Mancipibus Pistoriis consulitur: constituto, vt ne Pistoriis Mancipatu quisquam liberetur, siue Decuriali professione, siue Principis rescripto, aliáve quâ militiâ. Et sic fuit ea constitutio de *Corporibus & collegiis Vrbis Romæ*, quibus eâ constitutione Valentinianus Iunior consultum iuit.

III. * Idem AAA. Tryfolio PF. P."

PERIRE nolumus, quod Æternæ Vrbi" constat fuisse concessum: Vsque adeò priuilegia vetusta seruamus, vt noua (inquantum ratio permittit) beneficia præstare velimus. Vnde, in defendendis Decurialibus (quos binos *esse*, ex singulis quibusque Vrbibus omnium Prouinciarum, veneranda decreuit † antiquitas) id obseruare debebis, quod vel priscorum Principum constitutis, vel nostris † intellegis sanctionibus definitum. ¶ Si * quis verò Decurialem de auferendis priuilegiis putauerit lite pulsandum, intelligat se Decuriæ interpellare debere Iudicem. Dat. XIV. Kalend. Febr. Med. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod Iust* huius *leg.* pars potissima.
"*Trifolius* PP. Italiæ (vt vel hæc lex docet) sub Valentiniano Iun. vid. de eo *Prosopogr.* & quæ dico ad *l.* 25. *de hæreticis.*
"*Æterna* Vrbs, Roma: vid. *Topogr.*
† Decreti huius veteris nulla alibi mentio.
† vt *Lege* 2. *supr.*
* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* hinc desumpta est.

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decurialium Vrbis Romæ secunda hæc eiusdem *Valentiniani Iunioris* hoc titulo constitutio est, paulò post Maximum Tyrannum deuictum data: quâ vetera seu anteriora Decurialium priuilegia seu beneficia, partim ab anterioribus Principibus, partim suis constitutionibus (quo numero est *lex* 2. *supr.*) delata, seruari iubet: cuius postremus tantùm versiculus in Codicem Iustinianeum relatus est. In eâ verò quatuor singularia occurrunt: Primò ex *hac leg.* discimus, quàm enixo studio Decurialibus his atque adeò Vrbi Romæ consultum voluerit Valentinianus Iun. quod *præfatione suâ* testatur: inter alia cùm ait; *vsque adeò priuilegia vetusta seruamus,*

seruamus, vt noua, in quantum ratio permittit, beneficia præstare velimus. Quibus paria sunt, quæ Theodoricus R. apud Cassiodorum 4. *var.* 26. *Libenti animo antiqua circa vos beneficia custodimus, cum noua vtilitatibus vestris præstare cupiamus.* Congruit & initium *legis vlt. in fin.* Idque ipsum præferunt & sequentia.

Secundum *hâc leg.* singulare est, quod nusquam alibi occurrit, quod bini Decuriales ex singulis vrbibus omnium Prouinciarum inter Decuriales Vrbis Romæ essent: idque ex venerandæ Antiquitatis decreto, seu veteri instituto. Ex singulis, inquam, Vrbibus Metropolitanis videlicet & maximis: hæ enim propriè *Vrbes* dictæ: vid. *l.* 4. *v. de damno infecto*; *πόλεις τῶν πόλεων* Septuaginta Interpretibus *Ezechielis, cap.* 16. vbi Hieronymus vertit, *Ciuitatum matres.* Nempe sicut *Vrbs* absolutè de Româ, ita & aliæ præclaræ Vrbes: veluti Alexandria, de quo *alibi* iam dixi. Eóque sensu *claræ Vrbes* Ausonio. Et hâc igitur communione Vrbis Romæ, Romanæ Prouinciæ decoratæ fuêre, quomodo & aliàs peregrinis Curiæ seu Senatus aditus patebat: de quo cùm alij, tum Rutilius Numatianus. Id verò duplici vt videtur fine factum; siue vt Senatus populique gestorum omnes Prouinciæ hâc quoque ratione participes & scientes forent; siue vt essent, quos Prouinciales Romam commeantes specialius conuenire possent, vbi actis Senatus populique opus haberent.

Tertium singulare *hâc leg.* est, quod ex eâ discimus, singulas Decurias Vrbis Romæ, suum & peculiarem *Iudicem* habuisse: quod aliunde non discimus, nisi quod idem videtur cum eo qui *Primi ordinis*, & *primo loco* inter Decuriales dicitur *l.* 1. *supr.* vbi vid. quæ dixi: Is enim cuius apud Cassiodorum mentio fit, *lib.* 5. *variar.* 21. & 22. non vnius Decuriæ Iudex, verùm omnium Decuriarum Rector vocatur. Sed & Iudices, de quibus *l.* 4. *in fin. hoc tit.* sunt Rectores Prouinciarum. Iudicem igitur suum & peculiarem habuêre singulæ Decuriæ Vrbis Romæ, quemadmodum & corpora singula eiusdem Vrbis Romæ ex sese Defensores & Iudices habuêre: de quo locus est apud Lampridium *in Alexandro Seuero: Romæ corpora omnium constituit, vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omninò omnium artium, hisque ex sese Defensores dedit, & iussit quid ad quos Iudices pertineret.*

Hunc igitur Iudicem, quod postremum singulare est *hâc leg.* quódque vnum Tribonianus ex *hâc leg.* retinuit, inque Codicem Iustinianeum retulit, interpellare debebat is qui Decurialium alicui de priuilegiis controuersiam mouebat. *De auferendis* scilicet *priuilegiis Decurialem lite pulsare*, hic est (quod Codicis Iustinianei Interpretes non obseruant,) status & sic priuilegij controuersiam mouere ei qui stat in ordine Decurialium: exempli gratia: si tres ex vnâ Vrbe Decuriales essent, cùm bini nonnisi esse possent: quod exemplum hîc apponendum series *huiusce leg.* ostendere videtur: Vel etiam si aduersus Decurialem contra priuilegia his indulta, aliquid prætenderet: Suum igitur verbi gratia, Librariorum Decuria Iudicem; suum, Fiscalium; suum Censualium, & sic deinceps habuêre: qui eorum Defensores essent, cùm de priuilegiis eorum ageretur; non, vt Codicis Iustinianei Interpretes accipiunt, qui de quacunque lite inter Decurialem & alium cognosceret: Iudices enim Decuriarum hi instituti, vt inter Decuriales cognoscerent, déque his quæ ad Decuriam vel Decurialem statum pertinent. Quanquam etiam neque illud satis liquidum, verum cùm de priuilegiis Decurialium ageretur, Iudices hi de controuersiâ cognoscere potuerint, an verò hoc casu tantùm interpellari debuerint, quasi in re ad totam Curiam pertinente: vt ita ipsi apud Præfectum Vrbis defensionem Curiæ susciperent, vel apud Præfectum Prætorio, cui hæc *lex* inscribitur. Tandem, nescio an non & hæc *lex* pertineat ad Maximi Tyranni actus infirmandos: quomodo & ad eundem Trifolium duæ aliæ Leges datæ super eo: *l.* 6. 7. *infra*, *de infirm. his quæ sub Tyrannis.*

IV. * Imppp. Arcadius, HONORIVS & Theod. AAA. Exsuperantio," Iulio, & cæteris Decurialibus."

LEGES, † tam à superioribus Principibus, quàm à Diuo † Patre" Nostro conditas, nostrâ auctoritate firmamus. Singulos itaque Iudices" scire volumus, ne quis huic" Collegio" iniuriis" corporalibus temptet notam adterere: neque ab his commodis," quæ rationibus" adprobantur, audeat separare: Huic etenim" Collegio volumus antiquam priuilegiorum prærogatiuam seruari. Dat. VIII. Id. Iul. Rom." Honorio A. VI. & Aristeneto COSS. [404.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. hoc titulo.* Fortè hoc rescriptum suum intelligit Honorius *l.* 5. *pron.*
"videntur hi duo, Iudices fuisse quarundam Decuriarum: de quibus ad *l.* 3. *super. pron.*
"Num alicuius certæ Decuriæ? an verò omnium? Illud puto.
† Harum Legum de priuilegiis Decurialium crebra fit mentio: *huius tituli Legib.*
"Theodosij M. Leges nota, de iisdem priuilegiis: de quibus mox.
"*Iudices*, id est, Rectores Prouinciarum.
"Decurialium, vt ex inscript. *legis* patet.
"*Collegium* Decurialium *hic*: & rursum *fine leg.*
"id est, per iniurias corporales: de quibus *Iniuriis corporalibus*, mox.
"an *adurere*? Nil necesse: Codex Iustinianeus quoque ita habet.
"*Commoda* hic: Alia sunt ab his *emolumenta*: de quibus *l. vlt.*
"an Sanctionibus? vt *l.* 2. 3. *supr.* Nil temerè muto.
"enim *Cod. Iust.*
"Honorius, hoc anno *Romæ* fuit: vid. *Chronolog. Theod.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS & commodis Decurialium eſt hæc HONORII Imp. conſtitutio, ab ipſo Romæ conſtituto data: vbi quinque notanda ſunt. Primò inſcriptio notanda eſt, quæ duobus Decurialium ſcilicet Iudicibus (de quibus ad *l. ſupr. prox.*) diſertè inſcribitur, & ad quorum querelam Reſcriptum hoc emiſſum eſt. Secundò notandum memorari, confirmarique ab Honorio *hâc leg.* non modò alias ſuperiorum Principum hâc de re conſtitutiones, verùm ſignatè etiam Patris ſui Theodoſij M. quæ nuſpiam alioquin occurrunt: Quas tamen à Theodoſio M. latas exiſtimo *Romæ*, vbi poſt Maximum Tyrannum deuictum hæſit: pariter vt hæc *lex* ibidem ab Honorio data ibi conſiſtente, quod Tertium hîc notandum eſt: de quo vid. *Chronolog. Theod.* Quartò notandum hîc eſt, priuilegium Decurialium, quod hic exprimitur: nempe *Immunitas ab iniuriis corporalibus*: id eſt, vt interpretor, à quæſtionibus & tormentis: quo ipſo ſenſu iniuria corporalis accipitur, *l.10. ſupr. de fide teſtium*: *l.47.80.190. ſupr. de Decurionib. l.6. ſupr. de quæſtionibus*: & iniuria corporis, *l.39. & 75. d.tit. de Decurionibus*: quod quidem priuilegium pro magno, aliis quoque datum, & quidem Decurionibus, ſaltem primoribus inter eos, de quo ſunt leges illæ aliæque plures *tit. de Decurionib.* Quintò firmantur Decurialibus, hac conſtitutione, & *Commoda*, ſed à quibus eos ſeparare Iudices nitebantur, actibus videlicet eorum intercedentes, & ſic emolumentis eos fraudantes, vt *l. vlt. hoc tit.* Addit verò limitationis vice, *rationibus adprobatas*, iuris ſcilicet & æquitatis: vel vt loquitur *lex 3. ſupr. in quantum ratio permittit*: & ſic moderata iuſtáque commoda & emolumenta, & iuxta diualia ſtatuta: *d.l.vltim.* Tandem, Iudicea hæc priuilegia Decurialibus ſeruari iubet à *Iudicibus*, id eſt, à Rectoribus Prouinciarum, qui ſcilicet Collegio huic minus fauentes erant, ſuíſque eos priuilegiis & commodis fraudabant: vt fermè Iudices huiuſmodi priuilegiatorum priuilegiis & actibus intercedebant, in ſuorum gratiam ea auertentibus, & in actus eorum inuolantibus.

V. * Idem AAA. Curtio PF. P."

CVM" tot & tam euidentibus præceptionibus † ſacris iam inde ab antiquis Principibus, noſtris quoque Reſcriptis," decuriæ ſunt Sacratiſſimæ Vrbis priuilegia confirmata, adtamen quæ ſæpius ſtatuta ſunt, hæc" etiam lege firmamus: &c. Dat. VII. Id. April. Rau." Honorio VII. & Theod. II. A. COSS. [407.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſt.*
"*Curtius* ſub Honorio PP. Italiæ, vt vel ex *hâc leg.* diſcimus: vid. de eo *Proſopogr.*
"id eſt, Etſi *tot.*
† *Præceptionibus*, id eſt, ſanctionibus, conſtitutionibus.
"veluti *l. 4. ſupr.*
"malim *hâc*: etſi & illud ſuſtineri poteſt.
"Malim *Romæ*: vbi hoc anno Honorius conſtitit; vid. *Chronol.*

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decuriatum eſt hæc altera iam Honorij Imp. conſtitutio; quâ ſuperiores non tantùm Principum ſanctiones ſuper his memorat, ſimul & confirmat, verùm & ſua quoque ipſius Reſcripta: Quo numero ſanè fuit *lex 4. ſupr.* Et *hâc* quidem *lege* emiſſâ ad Præfectum Prætorio Italiæ, pariter vt inſcribitur *lex 3. ſupr.*

VI. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Bonoſiano P. V."

VELLEMVS priuilegia augere Decuriæ," niſi genus eſſet iniuriæ, antiquitati" aliquid ſociare. Quare cuncti cognoſcant, quinque libras auri multæ nomine propoſitas, ſi quo in loco eorum" actibus" vllius perſona obrepere" fortè temptauerit. Emolumenta" omnia per diuerſos erepta" rethiberi" decernimus. ¶ In eos ſanè, qui contra Diualia ſtatuta veniſſe dicuntur, Spectabilis Vicarius Africæ" vindictam ferre curauit." Dat. VII. Kalend. Octob. Rauen. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409]

NOTÆ.

* Et *hac lex* abeſt à *Cod. Iuſtin.*
"*Bonoſianus* ſub Honorio Imp P. V. Romæ: Eidem inſcribitur Ann. 411. *lex 48. infr. de operib. publicis*: ad quem ipſum, fortè annum hæc *lex* referenda eſt.
"cuiuſdam, ſeu certæ, de quâ agebatur.
"*Antiquitatis* hâc parte religioſus Honorius: pariter vt in ſp. *d.l.48.*
"Decurialium, de quibus tamen *ſuprà* non actum fuit.
"id eſt, in eorum actus.

obrepere.

"obrepere. "sportulas, lucella. "præcepta.
"*Redhiberi*, id est, reddi, præstari.
"*ꝶ. Vicarius*, deletâ voce *Afric.* de quo mox.
"curabit.

COMMENTARIVS.

ACTIBVS ad Decuriales certæ cuiusdam Decuriæ, quæ hîc non exprimitur, pertinentibus immiscere se, seu actus vindicare sibi, quemquam vetat *hâc constitutione* Honorius: & vt ipsemet loquitur, *obrepere eorum actibus*, quæcunque tandem persona sit, etiam alterius fortè Decuriæ finitimæ: veluti si Censualis Librarij actibus, aut Fiscalis sese immisceat; sua cuique Decuriæ munia, sui actus seruandi sunt. ¶ Et pœnam quinque librarum auri proponit Honorius, & emolumenta seu lucella & sportulas exinde quæsita restitui vult: Scilicet Decuriæ cuiusdam certæ actus, & priuilegia hoc tempore ab aliis interturbata fuerant, in hâc Vrbis Romæ per hos annos colluuie. Quæ omni ope enixóque studio huic reddi voluit Honorius: præfatione etiam additâ, quâ animum suum erga eam testatum cummaximè facit: cui simile est quod continetur *l. 6. supr.* ad quam dixi.

¶ Quod ipsam sanctionem attinet, haud absimilis est Constantini M. *lex 1. supr. de lucris officiorum*, quæ & ipsa Decurialium actibus per Prouincias obrepere, Officiales Rectorum Prouinciarum vetat: ad quam *leg.* dixi. Similis *lex 4. supr. de Testamentis*, seu *l. 18. Cod. eod.* vid. & *l. 5. supr. de Princip. agent. in reb. Toutes ces Loix sont Reglemens d'Estats & Offices.* ¶ Cæterùm notandum, quod *Antiquitati* hâc in re stari vult Imp. quæ vtique regula est in huiusmodi controuersiis & sanctionibus, vt præter *hanc leg.* eædem illæ *leges* docent.

¶ Et hæc quidem Honorius Imp. in fauorem Decuriæ cuiusdam. Atenim vicissim Decurialibus Decuriæ istius modum imponit *sine leg.* Nempe vt eorum actibus obrepi noluit, ita contrà Decuriales ipsos, si quid deliquisse probentur, à Vicario puniri iubet. Eiusdem scilicet prouidentiæ est, priuilegia, actúsque cuiusque tueri, & eiusdem actus culpabiles punire. Atque ita extrema *huius leg.* accipio, argumento vocis, SANS, quæ temperamenti index est, & cautionis in alteram partem. Ergo à Vicario eos puniri iubet: *à Vicariis*, inquam, vrbis. Error enim est Librarij *sine leg.* qui scripsit *Vic. Afric.* diductis Literis, cùm debuerit continuis Literis scribere *Vicarius*: Quid enim hîc faciat Vicarius Africæ? cùm de Decurialibus Vrbis Romæ hîc agatur, & lex ipsa ideò ad *Præfectum Vrbi* data sit: denique hæc *lex* posita sit sub *tit. de Decuriis Vrbis Romæ?* Sed error hic non *vno loco* admissus *hoc Codice.*

DE PRIVILEGIIS" CORPORATORVM VRBIS ROMÆ.

TITVLVS II.

XI. COD. IVST. XV.

"Non tantùm de priuilegiis Corparatorum Vrbis Romæ *hoc titulo* agitur, verùm etiam de necessitate huius functionis; quò pertinet *lex vltim. hoc tit.*

PARATITLON.

CORPORATI *Rubr.* & *l. 3. 4. hoc tit. l. 1. infr. de studiis liberalib. Vrbis Romæ: l. 156. supr. de Decurionib. Rubr. tit. de Suariis, pecuariis, & Susceptoribus vini, cæterísque corporatis, l. vnic. de Equestri dign.* & Nouellâ Valentiniani, *Inter Theodosianas 26. de corporatis V. R. & 43 de Pantapolis ad Vrbem Romam reuocandis:* & *Nouella Valent. de Episcopali iudicio 12. Nouella Mariani cap. Et quoniam:* & *Nouella Seueri 2. de Corporatis*, erant Corpora varia, *l. 1. hoc tit.* corpora obsequiis publicis deputata, *Nouella Seueri 2.* corpora ad Vrbis Romæ priuilegia pertinentia, *l. 8. infr. de Suariis, in fin.* (& generali appellatione incolæ Vrbis, *l. 2. hoc tit.*) Vrbis Romæ, *Rubr.* & *l. 4. hoc tit.* & *d. Nouella Seueri 2.* & *d. Nouella Valentin.* Vrbis æternæ, *l. 2. 3 hoc tit.* Vrbis Sacratissimæ; *d. Nouella Valent. 26.* ministeria necessitatibus Vrbis consulentia, *d. Nouella 26.* ac nominatim annonæ vrbis, veluti Pistores & Catabolenses: *tit. prox. 3. de Pistorib & Catabolensib.* Suarij, Pecuarij, susceptores vini, *tit 4.* Mancipes thermarum vrbis, & subuectioni lignorum obnoxij: *tit. 5.* Calcis coctores, *tit. 6.* Aliáque minuscula corpora, *l. vnic. supr. de Mancipibus.* Quæ omnia sub dispositione Præfecti Vrbis erant, quod docent omnes huius tituli *leges: lex 4. Cod. de off. P. V.*

PRIVILEGIA porrò *Rubr.* & *l. 1. hoc tit.* seu suffragia *l. 3. hoc tit* pro reuerentia Vrbis æternæ, *d. l. 1.* in honorem æternæ Vrbis, *l. 3.* eò quòd peruigilem laborem populi

Romani commodis exhiberent, *l.6. infr. de Suariis*: quædam his conceſſa fuerant, quæ ad priuilegia Vrbis Romæ pertinebant, *l.8. infr. de Suariis*: veluti, vt ne quid nouum, id eſt, ne extraordinariam collationem ſuſtinerent, *l.2. hoc tit.* vt ne ad Militiam cogerentur, niſi ad murorum & portarum cuſtodiam, *d.Nouella* 43. vt ſtudioſi Romæ agentes, in patriam remittendi non ſint legitimo ſtudiorum tempore exacto, ſi corporatorum ſint oneribus adiuncti, *l.1. infr. de ſtudiis lib. V.R.* Viciſſim ita huic miniſterio ſeu oneri nexi erant Corporati, vt non expleto ordine officij ad nullam militiam vel Clericatum confugere poſſent, *d.Nouellâ Valentin.* 26. & *d.Nouella* 12. *cap. Nullus originarius*: & *Nouella Maioriani* 1. *cap. & quoniam*: & *l.8. infr. de Suariis*: vbi dicam: Vt teſtimoniales ex-Protectoribus & domeſticis nihil eis prodeſſent, *l.156. ſupr. de Decurionib.* vt in peregrina tranſgreſſi curâ Præſidium vrbi reſtituendi eſſent: *l vltim. hoc tit.* Et hæc de Corporatis Vrbis Romæ. Fuerunt enim & Corporati huiuſmodi in Prouinciis: de quibus *l.2. infr. de Collegiatis*, *l.5. ſupr. de locat. fundor.* *l.24. ſupr. de annonâ & tribut.* *l.34. ſupr. de Nauiculariis*: *l.2. de Alexandr. pleb. primatib.* & *d.Nouella Valentiniani* 12. & *d.Nouellâ* 1. *Seueri*. ¶ Quanquam & hîc illud addendum; Supplendis Corporibus & Corporatis Vrbis Romæ, ſæpè peregrinos ibi agentes Corporatis his adnexos: vt docet *d.l.1. de ſtudiis lib. V.R.* & *l.vnic. de Equeſtri dign.* vid. & quæ noto ad *l.vnic. de Mancipibus*. ¶ Tandem de his Corporatis Vrbis Romæ videndæ Symmachi *epiſtola* 27. & 58. *lib.*10. vt & *duæ epiſtolæ* filij eius *in negotio Eulalij*.

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.''

EA priuilegia, quibus pro reuerentia'' Vrbis æternæ, varia Corpora hominum, vel priſcarum Legum † cautio, vel antecedentium Principum fouit humanitas, Magnifica Sinceritas Tua ſciat, vel confirmata eſſe arbitrio Serenitatis Noſtræ: vel, ſi in aliqua parte titubauerint, reſtituta. Dat. Kalend. Iun.'' Bonamanſione,'' PP.'' in Foro Trajani, diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*

'' *Symmachus* P.V. ſub Valentiniano Sen. non Epiſtolographus, qui & ipſe P.V. fuit ſub Valentiniano Iun. Ann.D.384. & 385. verùm eius pater: de quo mox, & in *Proſopogr.*

'' in honorem æternæ Vrbis, *l.3 in fin.*

† An priſcæ *leges* hic ſunt veteres populi Romani?

'' ✠ *VI. Kal. Iun.* vt *l.12. ſupr. de erogat. mil. ann.* Id enim Valentiniani Imp. itineris ratio depoſuit: v. *Chronol.*

'' *Bonamanſio* inter Serdicam & Philippopolim fuit, vt ex Itinerario Burdegalenſi diſcimus, & Auctore *vitæ S. Alexand. Martyris, in Thracia*, vbi tum erat Valentinianus. Hinc adeò à Valentiniano datæ hoc anno Philippopoli, mox Philippis IX. & VIII. Kalend. Iun *lex 19. de curſu publico*: *lex 11. de operib. publicis.* III Kal. Iun. Serdicæ *lex 3. de Legatis*: VI. Kal. Iun. *d.l.12. de erogat. mil. ann.* & *hæc lex*: vid *Chronologiam*. Locus ex *Itinerario Burdegalenſi* hic eſt. *Ciuitas Naiſſo: Manſio Romanſiana, Manſio Turribus, Manſio Meldia: Ciuitas Serdica, Manſio Buragara, Manſio Iliga, Manſio Bonamanſ. Manſio Baſapare, Ciuitas Filipopuli.* Vide & quæ ſcribo ad *l.13. infr. de operib. publ.*

'' *PP* in foro Traiani: vid. *Prolegom.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Corporatorum Vrbis Romæ hâc conſtitutione à Valentiniano Sen. partim confirmantur, partim & reſtituuntur, ſi fortè alicubi *titubaſſent*. Et quidem conſtitutione emiſsâ *ad Symmachum P.V.* non Epiſtolographum (in quo CL. Cujacius labi viſus, ad *l.1. Cod. eod. tit.*) verùm eius Patrem: cuius etiam honeſta mentio apud Ammianum *lib.*17. *p.*360. & cui vetus Inſcriptio *p.*370. *num.*3. poſita. Quare neque *hæc lex* ad illam Equorum collationis immunitatem pertinet, de quâ Symmachus *lib.*10. *epiſt.*27. ad Valentinianum Iuniorem illius filium, quem Iuniorem diſertè ibi vocat ſcribens. Verùm ad illud fortè potius, quod de hoc Valentiniano Seniore *ibidem* ſcribit ad Valentinianum Iuniorem eius filium: Inter cætera ſcilicet, quibus Symmachus *eâ epiſtolâ* Valentinianum Iuniorem dehortatur ab imperatâ Equorum collatione, Corporatis Negotiatoribus hæc addit: *Cæli particeps Parens Clementiæ veſtra* (id eſt, Valentinianus Sen. *huius leg.* Auctor) *cùm MVNVS exiguum huic hominum generi* [corporatis negotiatoribus Vrbis] *mandare tentaſſet, motus libertate plebis abſtinuit. Et certè paucorum CVRAM res illa poſcebat: magiſque OFFICIVM deſiderabatur TRACTANDÆ PECVNIÆ PVBLICÆ quàm diſpendium conferendæ: Conſuluit tamen gloriæ ſuæ, ne quid inberet inuitis: ac diligentiſſimus ac ſerius Imp. ſperatum emolumentum tanquam popularis ignouit: Nec putet Æternitas veſtra ab incœpto temerè deſtitiſſe Deo proximum virum: Nouerat horum Corporum miniſterio tantæ Vrbis onera ſuſtineri*, &c. quæ mox ſubiiciam. Quare videri cui poſſit Symmachus hiſce verbis de *hâc leg.* ſenſiſſe. Quod ſi ita eſt (quod non temerè adſtruo,) tum *hæc lex* eò pertineat, vt Immunitatem ab extraordinariis muneribus Corporatis iam olim conceſſam confirmet: quæ ſanè ſententia eſt *Legis* Valentiniani Iun. *l.2. prox. infr.* Imò *Orationis ſuæ*, cuius ipſe meminit *l.2. infr. de Calcis coctoribus*: ac nominatim ab extraordinario munere ſeu officio & curâ publicæ pecuniæ tractandæ. Illud ſanè certiſſimum mihi, Symmachum patrem P.V. *huius leg.* Valentiniano Sen. Auctorem vel incentorem fuiſſe, vt multatum

rarum aliarum, quarum aliquammultæ occurrent *infr. tit. prox. de Pistoribus* : & *tit. de Nauicularijs* : & *tit. de prædiis Nauicul.* pro bono scilicet seu vtilitate Vrbis Romæ. Quod Valentinianum attinet, sanè hoc ipso tempore Valentinianus studium suum vtilitatibus Vrbis Romæ consulentia restatos est expressè, *l. 1. Cod Iust. de offic. P V.* Inter cætera verò restituta Corporatis Vrbis Romæ ab eo priuilegia, inter Imperij sui statim initia, quæ antea sub Constantio fortè imminuta & labefactata fuerant; quò pertinet *hæc lex* & *l* 10. *supr. de Nauiculariis* : Quod innuant illa *huius leg.* verba *vel si in aliqua parte titubauerint, restituta.* Quod Symmachum verò attinet, eiúsque studium in erigendo statu Vrbis Romæ, eò pertinet quod Ammianus Marcellinus de eo scribit *lib. 27. p. 360. Symmachus Aproniano successit, inter præcipuos nominandus exempla doctrinarum atque modestiæ : quo instante Vrbs Sacratissima otio copiísque abundantius solito fruebatur, & ambitioso ponte exultat atque firmissimo, quem condidit ipse, & magna ciuium lætitia dedicauit.* Et hæc quidem de *huius leg.* sententia.

¶ In huius interim *tituli* ingressu de *Corporatis* in genere præter ea quæ *Paratitlon* exhibet, extrinsecus adiicienda puto quatuor. Primò ex Lampridio : Ait is, *Alex. Seuerum Romæ corpora omnium constituisse, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omnino omnium Artium : hisque ex sese Defensores dedisse, & iussisse, quid ad quos Iudices pertineret* : vbi *Lupinariorum* vocem non temerè motem; id enim ostendere voluit Lampridius, minutissimatum quantumcunque Artium corpora ab Alex. Seuero instituta; *Lupinariorum*, inquit, *caligariorum, & omnino omnium Artium.* Et sanè minutculorum corporum mentio quoque *l. 101. supr. de Mancipibus.* Secundò obseruanda cumprimis insignis de Corporatis & eorum priuilegiis ac immunitatibus Symmachi F. epistola illa *lib. 10 epist. 27.* vbi præter ea quæ iam superiùs exinde notata, vtilitatem eorum, tum & varia eorundem genera describit: *Nouerat* [Valentinianus Sen.] *horum corporum ministerio tantæ vrbis onera sustineri. Hic lanati pecoris inuector est : ille ad victum populi cogit armentum : hos suillæ carnis tenet functio : pars vrenda lauacris ligna comportat : sunt qui fabriles manus Augustis operibus accommodant. per alios fortuita arcentur incendia : Iam caupones & obsequia pistoria, frugis & olei baiulos, multósque id genus patriæ seruientes, enumerare fastidium est : Ad summam liquet Priuilegium vetus magno impendio constare Romanis : Iugi obsequio nomen immunitatis emerunt : quod si adiiciantur insolita forsitan consueta cessabunt.* Accedat & altera epistola Symmachi *libro eodem 10 epist. 58.* de quâ ad *l unic. supr. de Mancipib.* Tertiò, est & apud Ambrosium de his Corporatis locus 3 *officiorum 7.* ex quibus peregrinos tempore famis vrbe pulsos ait: quem ad *l prox.* afferam. Quartò obseruandum, variam & frequentem horum Corporatorum & similium mentionem occurrere, in *Veterib. Inscriptionibus*, quarum syllabum collegit Scaliger *cap de collegiis, corporib* &c. Postremò obseruandum, semel Corporatos hos omnes sub dispositione Præfecti Vrbis fuisse, quod ostendunt *huius tituli* leges omnes, quæ Præfectis Vrbi inscribuntur, & superior *Symmachi* epistola: Déque eo expressa extat *Cod. Iust.* lex, putà *l 4. Cod de offic. P. V.* in quorum nonnullos tamen Comes S. L. vel Comes R. P. quod malo (arg. *l. vltim. supr ad l. Iul. repetund*) Iurisdictionem sibi vindicare voluisse ex *eâ lem leg.* colligitur.

¶ *Ab* Extraordinariis *collationibus immunes esse Corporatos Vrbis Romæ.*

II. * Imppp. Valentinianvs, Theod. & Arcad. AAA. ad Alypium P. V."

Nvlli sit liberum, nulli permissum, vt nouum" aliquid Vrbis Incolæ in Vrbe sustineant. Dat. Prid. Id. Iul. Aquil. Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. hoc titulo, ex hâc leg. & duabus sequentibus* conflata est.

" Ad hunc *Alypium* extant *epistola 6.* Symmachi *lib. 7.* putà 66. 67. 68. 69. 70. 71 & 70. quidem Præfecturam eius Vrbanam indubiè indicat. De hoc ipso Inscriptio vetus *p 286. n. 6* ex Panuinio.

Domino Nostro
Fl. Theodosio
Avgvsto
Falconivs Probvs
Alypivs V. C. Præf. Vrb.

Plura de eo in *Prosopogr.*

" id est, extraordinarium, insolitum : pariter vt *l. 7. supr. de extraordinar.* & Ambros. *orat. funebri in Valent. Iun.*

COMMENTARIVS.

Extraordinarivm seu nouum & insolitum quid Incolis Vrbis, id est, Corporatis Vrbis Romæ mandari, imponi à *quocunque* vetat *hâc leg.* Valentinianus Iunior, Ann. D. 391. Quæ & ipsa sententia videri possit Valentiniani Senioris *l 1. supr.* Sanè cùm & ipse aliquando extra ordinem quid his mandasset, id eum mox reuocasse, ex Symmacho iam ad *l. super.* ostensum est. Sed & cùm Valentinianus Iunior *huius leg.* Auctor Anno D. 384. ad Equorum collationem Corporatos negotiatores vocasset, Symmachus P. V. ad id reuocandum eum hortatus est *lib. 10. epist. 27.* Vt vt sit, ex his ipsis exemplis liquet, sæpius Corporatos V. R. ad extraordinaria onera vocatos. Vt fortè hoc saltem videri possit Valentinianus Iun. Corporatis *hâc leg.* indulgere, vt nè à P. V. aut Senatu Romano, vel Præfecto annonæ his noui quid imponi possit: *Nulli sit*, inquit,

liberum, nulli permissum. Eo scilicet iure sibi soli reseruato. Et fortè an pertineat *hæc lex* ad id, aut simile quid quod Symmachus ad hunc ipsum Alypium (cui *hæc lex* inscribitur) scribens, *lib.7. epist.68.* ait, de vocatis ad collationem, ob sterilitatem conditorum, id est, ob defectum annonæ vrbicæ: *Nobis tardior Africanarum nauium commeatus incutit curas, & sterilitas conditorum: Quapropter ad collationem vocati remedia patriæ vsitata promisimus, sed votis opus est, vt voluntariæ sponsioni solutio prompta respondeat.* Subinde scilicet in defectu annonæ Senatus Romanus collationem pollicebatur, vt idem Symmachus testatur *lib.6. epist.*12.14.26.& Ambrosius horum ipsorum temporum scriptor, insigni loco 3.*officiorum, cap.*7. vbi & tempore famis Româ Peregrinos (seu INCOLAS) *Corporatos* de quibus vid. *l. vnic. de Equestri dign. l.1. de studiis lib. V. R.* pulsos ait. *Quantis*, inquit, *Corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est.* Quo loco cum *hac leg.* collato, ita censeo, incolas Corporatos in Vrbe Româ quidem iam tempore famis retentos fuisse; verùm ad extraordinariam collationem vocatos ab Alypio P. V. Quod alioquin circa Honoratus & locupletiores factitatum famis tempore aliquando insignis eo capite *Ambrosij* locus ostendit: *Quantò ille rectius*, inquit, *qui cùm iam prouecta processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque vt in talibus solet, peterent vulgo, vt Peregrini Vrbe prohiberentur, PRÆFECTVRÆ VRBANÆ curam, cæteris maiorem, sustinens, conuocauit Honoratos & LOCVPLETIORES viros, poposcit, vt in medium consulerent: dicens, quàm immune esset peregrinos eiici*, &c. *Quid plura, collato auro, exacta frumenta sunt. Quanta hæc commendationis apud Deum fuit sanctissimo SENI? Quanta apud homines gloria? Hic magnus vitè probatus qui verè potuit Imperatori dicere, demonstrans Prouinciæ totius populos: hos tibi omnes reseruaui, hi viuunt beneficio tui Senatus, hos tua Curia iam morti abstulit.* Ergo in *huius leg.* specie *Incolis* nouum quid proculdubio indictum fuerat *in Vrbe*, & ad Vrbis vsum, nisi Româ iam recedere mallent: de quo ad *d.l. vnic.* & *d.l.1. Incolis*, inquam Corporatis: nempe Corporati negotiatores in Vrbe Româ fermè peregrini fuère. Hinc illa in Valentiniani III. *Nouella de Pantapolis ad Vrbem Romam reuocandis* inter *Theodosianas* 43. *Nullum de Romanis ciuib. nullum de Corporatis, ad militiam esse cogendum:* Imò apparet vel ex totâ ea *Nouellâ* vbi *Pantapolæ Vrbis Romæ*, Græci negotiatores, mox *Corporati* vocantur. Idque etiam ex eodem *Ambrosij* capite discere est: vbi de peregrinis tempore famis exactis. *Quantos Vrbi sua perire, qui solerent adiumento esse vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis?* Et post: *Eiectos esse vrbe Amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerant: flentes cum filiis abiisse, quibus velut ciuibus abolendum exilium deplorarent: interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates. Potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis, qui te pascit?* Et mox: *Quantis CORPORATORVM subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem*, &c. Hæc cùm ita sint, apparet, *huius leg.* sententiam *Codicis Iustinianei* cnarratores non cepisse: imò fortè, ne Tribonianum quidem.

¶ PRIVILEGIA *Corporatorum Vrbis Romæ (ac nominatim vt ne tempore famis cæterorum peregrinorum more vrbe expellantur) confirmat Honorius Ann. D.397.*

III. * Impp. Arcadius & HONORIVS AA. Florentino P. V.′

IN Honorem″ æternæ Vrbis, Corporatis indulta suffragia″ valere præcipimus, &c. Dat. xv. Kal. April.″ Med. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. hoc tit. ex hâc leg. & superiore & sequente*, conflata est, vinculis tantùm Orationis additis. Triboniani verò facinus in eo, quod miscellæ illi *legi* solam superioris *l.2.* Inscriptionem & Subscriptionem apposuit. Iungenda porrò fortè huic *l. lex 7. infr. de Suariis*: emendato die alterutrubi.

′ *Florentinus* P. V. Romæ Ann. D. 395. 396 397. v. *Prosopogr.* Hic ille est, ad quem extant *sex* Symmachi *epist. lib.4.* qui & *epist.54* nominatim Præfecturam eius Vrbis indicat.

″ Sic, pro reuerentiâ Vrbis æternæ, *l.1. supr.*

″ *Suffragia*, id est priuilegia. Ideò & suffragari priuilegia dicuntur *l.1. in fin. supr. de Pratorib. l.15 supr. de Tyronibus.*

″ xv. Kalend. Mart. *d.l.7.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Corporatorum Vrbis Romæ hâc Honorij constitutione confirmantur; cui fortè socianda *lex 7. in fin. de Suariis.* De quibus verò priuilegiis id intelligendum, quæque adeò *huius leg.* ferendæ occasio fuerit? ambigi potest: An id accipiendum de eo priuilegio, quo, tempore famis, etsi peregrini alij vnà cum turbâ otiosâ vrbe pellerentur, ipsos tamen Corporatos expellere fas non erat, de quo ad *leg. superiorem?* Id ita suadere videantur *lex vnic. in fin. quibus militantibus ad vrbem accedere: l. vltim. in fin. de gladiatorib. l. vnic. infr. de Campo Martio: l.2. de habitu quo vti oportet.* Et quæ ex *Ambrosio* notauimus ad *l. superiorem*, qui quidem Ambrosius hoc ipso anno paucis pòst diebus mense Aprili mortuus est. Nempe ob formidatam hoc Anno alimentorum in Vrbe Roma inopiam, occupatâ videlicet à Gildone Africâ, tum peregrini, tum & otiosa turba omnis (veluti Gladiatorum) Româ exacta fuit: Quò omninò pertinent *leges* illæ paucis post *hanc leg.* diebus datæ. Igitur Honorius hâc constitutione suâ Corporatos & sic *Incolas* peregrinos, excipere, eisque indulta iam olim *suffragia* & priuilegia confirmare videatur:

tur : *suffragia*, inquam, quibus à communi peregrinorum aliorum forte eximuntur : vtpote *Incolæ* ipsi (vti vocantur *l. 2. prox. supr.*) Vrbi Romæ ministrantes : & sic in honorem æternæ Vrbis : vt *hâc leg.* dicitur, velut *l. 1. supr.* pro reuerentia Vrbis æternæ. Quare obseruandum fuerit, hoc Incolarum peregrinorum, seu Corporatorum, veluti vrbi vtilium & necessariorum, & aliorum peregrinorum hac parte discrimen. Hinc iam apparet ex hac inquam historica *huiusce leg.* enarratione, quàm ieiunè hanc *huiusce leg.* sententiam *Codicis Iustinianei* commentatores exceperint. Et hactenus quidem prima Interpretatio. An verò eadem est *huius leg.* quæ *superioris* sententia : quasi ab indictione quadam hoc tempore extraordinariâ, ob defectum annonæ, de quo modò, Corporati *hâc leg.* immunes esse iubeantur ? Certè Symmachus quoque ; ad hunc ipsum Florentinum scribens, *lib. 4. epist.* 54. annonæ Romæ defectum ab ipsomet sibi indicatum memorat : Quò pertinet non tantùm Anno superiore *lex 2. supr. de conditis in publicis horreis*, quæ ante trimestre fermè *ad eundem Florentium V. R.* data est : verùm complures hoc ipso Anno datæ *ad Senatum & populum*, quibus non vnâ ratione difficultati annonæ Vrbis Romæ mederi instituit, quas repeto ex *Chronologia*.

IV. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Palmato P. V."

CVRA Rectorum Prouinciarum, Corporati Vrbis Romæ, qui in peregrina transgressi sunt, redire cogantur, vt seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solemnitas. Dat. IV. Kalend. April. Rau. Honorio IX. & Theodosio" AA. COSS. [41.2]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* Hinc & ex duabus præcedentibus legibus conflata est, vincolo tantùm & hîc addito, *Curâ autem*, &c.

" *Palmatus* P. V. Romæ sub Honorio.

" adde, *V.*

COMMENTARIVS.

IN PEREGRINA digressi Corporati Vrbis Romæ, REDIRE ad Vrbem Romam, Curâ Rectorum Prouinciarum, iubentur ab Honorio Imp. Anno Domini 412. Digressi inquam in peregrina; proculdubio ob Attali primùm tyrannidem, mox ac maximè ob Gothicam Alarici & Ataulphi Vrbis vastationem, & exinde annonæ defectum superiore Anno 410 & 411. Sanè ex hoc Gothico naufragio permoltos in Orientem Ægyptum, Africam fugisse proditum est ab Hieronymo *præfat. lib. 3. in Ezechielem*, insigni loco : Sed & *præfat. lib. 7. in Ezechiel.* cuius verba Baronius retulit *Anno* 410. *num.* 35. Idem Hieronymus quoque *epistolâ* 8. testis est, Probam cum Iuliana filiâ & Demetriade Iulianæ filia in Africam recessisse, quæ posteà ab Heracliano Comite multis iniuriis affectæ sunt. Rutilius quoque Numatianus testis, *Itinerarij lib. 1. de Igily insulâ*, quò multi tum confugerunt *à v. 325.* vbi inter cætera :

Hæc multos lacerâ suscepit ab Vrbe fugatos,
Hic fessis posito certa timore salus.
Plurima terreno populauerat æquora bello,
Contra naturam classe timendus eques.
Vnum, mira fides, vario discrimine portum
Tam propè Romanis, tam procul esse Getis.

Denique Vrbem Romam ciuibus & incolis exhaustam fuisse certissimum est, vel indicio Olympiodori apud *Photium* : qui scribit post Romam à Gotho, captam, Albino P.V. (fuit is Anno 414. id est, biennio post *hanc leg.* vt docet *lex* 38. *supr. de Nauicular.*) iam redire cœpisse ad statum pristinum Vrbem Romam, numerumque initum vno die quatuordecim millium. De istorum igitur profugorum numero fuerunt & Corporati Vrbis Romæ, qui ad varias Prouincias, eo metu, non desidiæ animo, confugerant : Quare Honorius iam superioris Anni fine Româ recuperatâ, inter cætera quibus Romæ afflictæ & *laceræ* (vt Rutilius loquitur) exhaustæque prospectum iuit, hos quoque reuocari *hâc leg.* iussit, curâ Rectorum Prouinciarum : vt ita & Vrbs Roma repleretur, & Vrbi Romæ seruire possint, suisque functionibus defungi. Quâ ipsâ ratione, vel sanè simili, hoc ipso Anno & Collegiatos, & Decuriones & cohortales reuocari iussit, *l. 2. infr. de Collegiatis : l. 25. supr. de cohortalib. l. 170. supr. de Decurionib.* quæ vnius constitutionis partes sunt, atque inter se coniungendæ. Atque ita hæc *huiusce legis* sententia accipienda est ; hácque explicatione historicâ illustranda ea in *Codice Iustinianeo*, quod nondum fit ab *illius Codicis* enarratoribus.

¶ Cæteroquin, adeò corporibus suis & functioni suæ Corporati nexi erant, vt ad nullam aliam militiam vel Clericatum confugere possent : vt docet *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas* 26. *de Corporatis* : & altera eiusdem *inter Valentinianeas* 12. *de Episcopali iudicio*. Quod de pistoribus docebit *lex* 4. 6. 8. 11. 18. *in fin.* 20. *infr. tit. prox. de Pistorib.* de Suariis, *lex* 1. 8. *infr. de Suariis* : de Collegiatis, *l. 1. 2. infr. de Collegiatis* : & *l. 1. supr. de his qui condit. propr.* &c.

DE PISTORIBVS ET CATABOLENSIBVS.

TITVLVS III.

XI. Cod. Ivst. XVI. Vbi *Titulus* tantùm habet *de Piſtoribus*, non *& Catabolenſibus*. Eóque *titulo* omnes huius tituli *leges* abſunt: neque quidquam exinde in *Codicem Iuſtinianeum* relatum, præter partem *legis* 12. in *l. illud*, *Cod. de excuſat. munerum*; & *legem vltim.* in *l.* 2. *Cod. de appar. Præf. Vrbis*: Adde *Nouellam inter Theodoſ.* Valentiniani III. *de prædiis Piſtoriis Afris deputatus*, 40.

PARATITLON.

I. PISTORVM (de quibus præter huius tituli leges agitur inſuper *l. vnic. ſupr. de perfectiſſ. dign.* & *l.* 1. 4. *infr. de Canone frum. V. R. l.* 2. 3. *infr. de frum. V. Conſt. l.* 3. 4. *infr. de annonis ciuicis*: *l.* 2. *ſupr de Nauic. l.* 3. 4. 6 7. 8 9. *ſupr. de pœnis*:) 1. Certum Corpus fuit, *l.* 2. 5. 8. 10. 13. 14. 19. 21. *hoc tit.* & *l.* 9. *ſupr. de pœnis*: ordo piſtorius *l.* 10. conſortium *l.* 11. *hoc tit.* & *l.* 2. *ſupr. de Nauicular.* in Vrbe Româ *d. l.* 3. *ſupr. de pœnis*: quò pertinent etiam *omnes huius tituli leges* (vnde & Piſtores Vrbis dicti *l.* 2. *ſupr. de Nauicular.*) item in Vrbe Conſtantinopolitana, *l.* 3. *infr. de frumento Vrbis Conſtant.* ¶ 2. Horum officium, *l.* 3. 21. munus, *l.* 6. *hoc tit.* & *l.* 2. *ſupr. de Nauicular* functio, *l.* 12. annonæ publicæ ſeruiebat, *l.* 15. vnde & neceſſarium Corpus vocatur *l* 2. piſtrino, inquam, *l.* 1. 5. 7. 10. 11. 13. *vlt. hoc tit.* & *l.* 3. 4. 7. *ſupr. de pœnis*: & paneficio, *l.* 3. 4. 21. 22. id eſt, tum frumento molendo, hinc molæ: de quibus *l* 7. *hoc tit.* & *l.* 4. *infr. de Canon. frum. V. R.* tum pani coquendo annonæ ciuicæ & alimentis popularibus, *l* 2. *infr. de frum. V. Conſtant. l.* 3. 4. *infr. de annonis ciuicis*: quæ partim gratuita dabatur, de quo *tit. in fin. de annonis ciuicis & pane gradili*: partim etiam vendebatur, *l.* 1. *in fin. de Canone frum V. R.* qui panis Oſtienſis & fiſcalis dictus *l.* 1. *in fin. de pretio panis Oſtienſ.* ¶ 3. Hi piſtores etiam *Mancipes* dicti, de quibus *l.* 18. *hoc tit. l.* 2. 3. *infr. de frum. V. Conſtantinop. l.* 4. *ſupr. de executorib.* de iiſdem eſt fortè quoque *l. vnic. ſupr. lib.* 12. *de Mancipib.* vnde & miniſterium iſtud Mancipatus, *d. l.* 18. & *d. l. vnic. de Mancipib* quibus ideò frumentum conſignabatur ex horreis, *d. l.* 1. *infr. de frum. V. Conſtant.* ¶ 4. Hi omnes non tantùm ſub generali Præfecti Vrbis diſpoſitione fuerunt, quod alioquin docent *l.* 1. 2. 3 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 16 18. *vltim. hoc tit. l.* 4. 8. 9. *ſupr. de pœnis*: *l.* 2. *ſupr. de Nauicular.* ſed etiam ſub ſpeciali Præfecti annonæ diſpoſitione: vt docet *lex* 1. 3. 12. 14. 15. 21. *vltim. hoc tit. l.* 3. 6. *ſupr. de pœnis*: *l* 4. *infr. de Canone frum. V. R* ¶ 5. Erant eam ad rem complures in Vrbe Roma Officinæ, *l.* 7. 8. *hoc tit. l.* 3. *infr. de annonis ciuicis*: (οἴκας vocat παμμεγέθεις Socrates *lib.* 5. *cap.* 18.) ſeu piſtrina, quæ in veteri Vrbis Romæ deſcriptione CCLIV. notantur ſeu colliguntur. ¶ 6. Et ſingulis ſua entheca erat, *d l.* 7. *hoc tit.* putà animalia, ſerui, *d. l.* 7. molæ, *d. l.* 7. & *l* 4. *infr. de Canon. frum. V. R.* prædia ſeu fundi, & poſſeſſiones, quæ Piſtorum Corpori ſolatia certa præbebant: *d. l.* 7. & *l.* 13. 19. vnde & fundi dotales dicuntur *d. l.* 7. ¶ 7. Suos etiam habebant *Patronos* ſingulæ officinæ, *l.* 2. 7. 12. quibus officina cum omni Entheca credita erat, *d. l.* 7. quibus Piſtores conſignabantur, *d l.* 12. Ex his prior poſt quinquennium otio & quiete donabatur, traditâ ſequenti officinâ cum omni Entheca, *d l.* 7. ¶ 8. Hoc Piſtorum Corpus variis rationibus replebatur. Primum, Originis vinculo quidam tenebantur, *l.* 14. *hoc tit.* putà ſucceſſionis iure *l.* 3. *hoc tit.* putà filij, nepotes, &c. *l* 3 5. Secundò, per ſententiam Iudicis & pœnæ loco in piſtrinum Vrbis Romæ, ex cauſis non grauibus ſeu leuiorum criminum rei damnari iuſſi à Conſtantino M. primùm, in Sardiniâ, *l.* 3. *ſupr. de pœnis*: à Valentiniano Sen. in Præfectura Vrbanâ, *l* 5. *&* 9 *ſupr. de pœnis*: quò refero etiam *l* 8. *hoc tit.* in Lucaniâ & Brutiis *l* 6. 7. *ſupr. de pœnis*: & ita quidem, vt generali Indulgentiâ criminum reis poſteà facta hi non continerentur, *d l* 7. *ſupr. de pœnis*: neque Reſcripto liberari poſſent, *l.* 20. *hoc tit.* Tertiò, conſtitutionibus nonnulli pro pœna in piſtrinum dari iubentur: veluti

concutiens

concutiens pistorem, *l. vltim. hoc tit.* Patronus caudicariorum & mensorum deprehensus in fraude, *l.9. infr de Suariis.* Quartò, substitutione in pupilli miooris 20. annis locum, *l.5.* Quintò, & Libertini noonulli in sp. *l.10.* Sextò, filiam pistoris coniugin sibi socians pistrino obnoxius fiebat, *l.2 14.21.* Septimò, & Ementes ab his prædia, *l.3.* vel qui donatione, vel testamento, successione prædia eorum possidebant, *l.1. supr. de Nauicularių: l.10. hoc tit.* Tandem fuit & Officium aliquod in Africa, vnde singulis lustris ludices Africani Pistores Romæ vsibus dirigere tenebaotur, *l.12.17. hoc tit.* idque ex Constantini M. instituto, vt docet *d. lex* 12. ¶ 9. Hi omnes semel Ordini seu Corpori Pistorio adscripti, neque transire ab vna officina ad aliam poterant, *l.8. hoc tit*, neque eam conditionem & necessitatem euitare, nequidem Pistorum ipsorum consensu, *l.8.* non Principi supplicaodo, & Principis rescripto, *l.6.18. in fin. l.20.* nnn priuilegio Christianitatis, seu ad Ecclesias videlicet transeundo, *l.11.* non Senatoria dignitate indeprâ, nisi facultatibus pistrino cederent, *l.4.* non Perfectissimatus dignitate, *l. vnic. supr. de Perfectissimatus dignitate*, non pretio, *l 12.* Et sententia tamen Præfecti annnnæ quandoque eiiciebantur, putà decoctores, *l 15.* ¶ 10. Familia quoque eorum pistrino obnoxia erat, *l.2 21.* seu filij, nepotes, à 20. ætatis anno, *l.3.5.* & filiæ, sic vt his coniugio sociati ad pistrioi consortium raperentur, *l.2.14. 21.* ¶ 11. Possessiones tandem seu prædia sua (quæ *Dotis* nomine vocabantur, *l.13.*) quæ priuato iure possidebant, quæ hæreditario pistorio iure *l.13.* in alios transferre, vendere, donare, relinquere nlim poterant: *l.1.* posteà non potuerunt, *l.1.3.13.* nisi qui acciperent, Pistoris officium subirent, *d.l.3.13. hoc tit.* Imò in Senatorem vel Officialem transferre penitùs uon poterant, *d.l 3.*

II. CATABOLENSIVM tribus tantùm locis fit mentio, *Rubricâ*, & *l.9.10.* Quinam fuerint? dicam ad *dictas leges.*

I. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Profuturum" PF. Ann.

CVNCTIS Pistoribus intimari" oportet, quòd si quis fortè possessiones suas ideò putauerit in alios traosferendas," vt posteà se, rebus in abdito conlocatis, minùs idoneum adseueret, taoquam in locum eius alio subrogando, nihil ei hæc astutia, nec detestabilia commenta profutura sunt, sed in obsequio pistrini sine vlla excusatione durabit, nec ad eius iura reuocabuntur, si quas emptiones transcribserit." PP. Id. Aug. Constantino A." & Licinio Cæs. COSS. [319.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est *lex 1. supr. de contrah. empt.*
"*Profuturus* Præf annonæ sub Constantino M. Eidem hoc Anno præteteà inscribitur *lex 2. supr. de relationib.* In *l.3. Cod.Iust. de dilat.* perperam *Præf. Pannonia* inscribitur.
"sub Præfecti annonæ dispositione pistores, *hâc leg.* & *l.3.12.14.15.21.vlt. hoc tit.* & *l 3 6. supr de pœnis*: Cassiodorus *in formula Præfecti annona lib.6. form.18. Per officinas Pistorum discurris, pensum & munditiam panis exigis.*
"*Intimari*, id est, significari, notum fieri: vid. *Gloss. Theod.*
"veluti venditione: vt docet *sinus leg.* & coniunctio dictæ *l.1 supr. de contrah. empt.*
"etsi viliore pretio, *d l.1.*
"adde *V.* ex *d.l.1.* Et sic reddenda *hac lex* Anno 319.

COMMENTARIVS.

VT INIHONEI facultatibus omissis facti à Pistorio consortio liberabantur, ita qui ideò tantùm facultates suas in alios transtulissent, liberari vetat hâc constitutione Constantinus M. pariter vt Valentinianus Sen. *l.14. infr.* liberari ideò vetuit filiæ pistoris coniunctum, si facultates dilapidasset. Possessiones equidem, suas Pistores, quas priuato iure possidebant, Constantini M. tempestate liberè in alios emptione transcribere seu transferre poterant, nullo exinde præiudicio domino generando, ita vetiti eas fraudulenter ideò tantùm in alios transferre, vt posteà, rebus in abdito locatis, tanquam minus idonei pistoriæ functioni liberarentur, eique alij subrogarentur. Quare huic fraudi hâc constitutione (cui iungenda est & *lex 1. supr. de contrah. empt.*) Constantinus grauiter occurrit: nempe non ideò fraudulentum huiusmodi pistorem ob inopiam ab obsequio pistrini excusandum, sed in eo perdurare oportere: In tantum vt neque venditionem hanc fraudulentam rescindi, verùm penes emptorem possessionem manere iubeat. Hæc huius particulæ sententia est: Cui addamus ex *d. l.1. supr. de contrah. empt.* & nouam adhuc extensionem. In tantum venditionem hanc valere, quamlibet fraudulentam à parte venditoris, vt etsi pretio viliore possessiones venditæ fuerint, citra vllam tamen culpam aut circumscriptionem emptoris, venditio rescindi non debeat: de quo ad *eam leg.* plenè. Hæc Constantini disciplina fuit hac ratione Pistorum fraudibus occurrentis, citra vllum bona fide contrahentis cum pistore damnum: At enim posteà, cùm annonæ vtilitati minus consultum hâc ratione

tione eſſet, tranſlatis videlicet ita in alios paſſim Piſtorum poſſeſſionibus, iam Valentiniani conſtitutionibus, putà *l.3.13. infrà*: ius iſtud ſeu libertas iſta imminuta per gradus fuit. Et hæc ad *huius leg.* ſententiam ſufficiant.

¶ Inter hæc verò *huius tit.* initia de *Piſtoribus* extrinſecus hæc notari velim, Traianum huius Piſtorum collegij auctorem ferri: ſic enim Victor Schotti. *Annona*, inquit, *perpetua* [à Traiano] *mirè conſultum, reperto firmatóque PISTORVM COLLEGIO.* Inde mox hæc vetus Inſcriptio Romæ, *p.255.n.1.2.3.*

IANI PARTHICI
DIVI NERVÆ PRONEP. T. ÆLIO
HADRIANO ANTONINO AVG. PIO
PONT. MAX. TRIB. POTEST. VII.
IMP. II. COS. III. PP.
CORPVS
PISTORVM.

In cuius baſis dextro latere eſt cauiſtrum cum ſpicis: cum hac ſubſcriptione

PRÆF.
L. VALERI PROCVLI:

Siniſtro, lapis molaris cum hac ſubſcriptione

CVRANTIBVS
M. CÆRET..... ZMARAGDO
L. MÆVIO EPICTETO. QVINQ. II.
QVÆSTORIBVS
C. PVPIO..... FIRMINO II.
C. CALPVRNIO MAXIMO.

Eſt & altera Inſcriptio *p.361.n.1.* à *Collegio Piſtorum* Proculo poſita. Horum piſtorum meminit quoque Amm. Marcellinus ſic vt idem nos humili genere fuiſſe doceat, *lib.27. p.360. Terentius humili genere in Vrbe natus & Piſtor, ad vicem præmij, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex-Præfecto, hanc eandem Prouinciam* [Tuſciam annonariam] *Correctoris adminiſtrauerat poteſtate.* Symmachus *lib.10. epiſt.36. Cùm, &c. Præfectus verò annonæ Vir Clariſſ. Piſtorem publicæ annonæ, verbo tantùm repoſcere diceretur, quem manibus officialium Celſus eruerat.* De his quoque eſt Socratis locus *lib.5.c.18.*

¶ Illud etiam hîc monendum; Piſtores ſub diſpoſitione Præfecti annonæ fuiſſe, quod præter *huius leg.* inſcriptionem, docent prætereà *lex 3.12.14.15. vltim. hoc tit.* & ſuperior *Symmachi* locus. Hinc & vendentes Piſtores poſſeſſiones ſuas apud eum teſtationem deponebant, *d.l.3.*

II. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Orfitum P.V."

Si quis Piſtoris *Filiam* ſuo coniugio crediderit eſſe ſociandam, piſtrini conſortio teneatur obnoxius, ſed" familiæ" piſtoris adnexus, oneribus etiam parere cogatur. ¶ Et quoniam neceſſarium" corpus fouendum" eſt, *Patronos* Piſtoribus conſtitutos ad altera" functionis officia prohibeo deuocari, Caudicariorum corpori minimè decetero copulandos: vt aliis neceſſitatibus abſoluti eam tantummodo functionem liberæ mentis niſibus exſequantur. Dat. Prid. Non. Iul. Med. Arbitione & Lolliano COSS. [355.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.*

"Orfito huic P. V. hoc Anno inſcribuntur duæ aliæ *leges*: putà *lex 3. ſupr. de reuoc. donation.* & *l.7. de donationib.* qui idem & fine Anni 353. & Ann. 354. P. V. fuit: vt ex *Notitiâ Veteri Præfectorum Vrbis* diſcimus, & ex *l.7. ſupr. de Prætorib. l.1. de raptu vel matr. ſanctim.* & Ammiano Marcellino, *lib.14. p.12.* & *Faſtis Cuſpinianeis*: Item Ann. 357. Secundam Vrbis Præfecturam geſſit, eodem quoque Marcellino teſte *lib.17. p.98.* de eius Præfectura plura in *Proſopogr.*

"&. "Familiæ Piſtoriæ mentio & *l.21. infr.*

"Neceſſarium Piſtorum Corpus vid. *Paratitlon.*

"eique fauendum.

"*Altera* officia.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIANÆ huius de *Piſtoribus* conſtitutionis duo ſunt capita. Prius eſt de FILIABVS Piſtorum: vt qui eas vxores duxerit, tanquam de familiâ Piſtoris *piſtrini* oneribus teneatur. De quo ipſo eſt & Valentiniani Sen. *lex 14. infr.* & Honorij *lex 21. infr.* Poſterius eſt de PATRONIS Piſtorum, de quibus ſunt prætereà duæ *hoc titulo* conſtitutiones, putà *lex 7. & 12. infr.* ad quarum priorem *de his* plenè dicam. De his id *hâc* Conſtantij *leg.* ſtatuitur, vt ne ad aliam quamcunque tandem neceſſitatem vel functionem deuocentur: ac nominatim, ne ad *Candicariorum*, quorum Corpori anteà aliquando copulati fuerant. CAVDICARII, quorum *hâc leg.* mentio fit, & *l.9. infr. de Suariis*: *l.1. infr. de Canone frum. V. R.* erant nautæ Tyberini, de quibus *tit. infr. de Nauiis Tyberinis*: nautici amnici Tiberis, qui ſpecies fiſcales, & in his annonam ad Portum Vrbis Romæ aduectam in horrea P. R. & ad Vrbem Romam Tiberi ſubuehebant, candicariis nauibus actuariis: de quibus Strabo *lib.5.* & Procopius *lib.1. Gothicor.* Hinc Codicarij Nauicularij, ſub Procuratore Portus: hinc Menſoribus Portuenſibus Caudicarij iunguntur: & *d. l.9. infr. de Suariis*: & *l.1. infr. de Canone frum. V. R.* Sed & in tribus his Inſcriptionibus horum Caudicariorum fit mentio. Prima *p.440. n.3.*

PROC. PORTVS VTRIVSQ. A.....
VIRO INNOCENTISSIMO CODICARII
NAVICVLARII, ET QVINQ.
CORP. NAVIGANTES.

Secunda *p.1086. n.6.* Romæ in baſi marmorea.

D. N. IMP. FL. VAL. CONSTANTINO,
CODICARII NAVICVLARII
INFERNATES, DEVOTI N. M. Q. EIVS
CVRANTE AVR. VICTORIANO V. P.
PRÆF. ANN.

Tertia eſt decantata illa, quæ in Inſula Tiberina de Ragonio Vincentio Celſo, *p.462. n.1.*

REXIT

REXIT ANNONARIAM POTESTATEM VRBIS ÆTERNÆ, &c.
HINC ETIAM factum est, vt Mensores nos
Portuenses, quibus vetus fuit cum Caudicariis
Diuturnúmque luctamen voti compotes
Abiremus, & vtrumque corpus & beneficio
Se & victoria gratuletur adfectum : nam
Vt hoc esset indicio, iam posito magistratu
Statuam Patrono præstantissimo, testimonium
Gratulationis exsoluimus cum res non adulatione,
Priuato sed indicio, posito in otio & quiete
Reddatur.

Cæterùm iam notum vndè *Caudicarij* dicti, à caudicibus videlicet & codicariis nauibus ex Nonio, Festo, Sallustio 4. *histor.* Varro apud Nooium: *Quod antiqui pluris tabulas coniunctas Codices dicebant, à quo in TIBERI naues CODICARIAS appellamus.* Seneca 13. *de breu. vita: Et naues nunc quoque, quæ ex antiquâ consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, Caudicaria vocantur.* Noluit igitur Constantius Pistorium patronos Caudicariorum Corpori & functioni misceri; sed horum munia distingui: vt ita Pistorum patroni aliis necessitatibus absoluti pistoriam tantùm functionem liberæ mentis nisibus exequerentur: Vnius denique functionis & corporis Patronos esse voluit, non Duorum, eùm tamen id hactenus aliter factum fuisset: sie vt itidem & Pistorum & Caudicariorum patroni essent: Vt cæteroquin duo Corpora ita sæpè copulata fuerunt, vt duorum Corporum vnus idémque Patronus esset: vt *Patronus Fabrorum & Centonariorum*, in veteri Inscript. *p.* 441. *num.* 8. scilicet vt priuatim, ita vel maximè in publico actu, in plura animus bona fide sese explicare non potest: quam in rem notaui nonnulla in *veterem orbis descriptionem c.* 18 *p.* 23.

¶ Illud tandem obseruandum, hanc *legem* inscribi *Orfito P.V.* (de quo alioquin ad Inscriptionem *in Notis*, & in *Prosopogr.* plenè) quæ est de Pistoribus: quorum Mancipes fuêre, de quibus *l.* 18. *hoc tit.* A quibus Mancipibus inter alios statua illi sub ære constituta, ob prouidentiam & statum optimum Vrbi Romæ ab eo redditum. Vide Corpus Inscriptionum *p.* 438. *n.* 1.

III. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P.V.''

PRÆDIA rustica, vel vrbana, quæ possident priuato'' iure pistores, nec Senatorem, nec Officialem *Comparare* permittimus (contractu pari cum aliis non interdicto.) Quippe'' mercantes ad venditoris officium vocabuntur, super hac emptione apud PF. Ann. testatione deposita. ¶ In *Donationibus* verò filij excepti sunt & nepotes: Eodem loco positis omnibus qui qualibet proximitate iunguntur, quibus ideo non dempsimus beneficium largitatis, quia & panificij necessitatem suscipere successionis iure coguntur. ¶ Hæc forma seruabitur & in *Testamentis*, aut donatione, vel nouissima voluntate, vt in extraneos conlata non valeant, nisi pistoris officium sponte susceperint, qui pistorum sunt munificentiam consecuti. Dat. IV. Non. Iun Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

'' *Symmacho* huic P.V. Sex *hoc titulo* Ann. D 364. & 365. inscribuntur constitutiones. In vniuersum *hoc Codice* ei inscribuntur Ann. 364 *leges* 19. Ann 365. *leges* 11. Et sic in totum 30. De quo iam dixi ad *l.* 1. *supr. de Corporatis V.R.* Sanè & hæ *leges* fidem faciunt elogio Ammianeo de hoc Symmacho, *quod eo instante Vrbs Sacratissima otio COPIISQVE abundantius solito fruita sit.* De eo plura in *Prosopogr.*

'' ad differentiam dotalium fundorum: de quibus *l.* 7. *infr.* [& *l* 13. *infr.*]

'' Alioquin enim.

'' *Naissi* Valentinianus: de quo v. quæ in *Chronol. Theod.* & Ammianum *lib.* 26 *p.* 339.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris duodecim ordine constitutiones *de Pistoribus Vrbis Romæ* sequuntur, quæ omnes fermè eiusdem Valentiniani studium arguunt, Annonæ Vrbicæ consulendi: quod aliunde quoque colligere est, veluti ex his quæ de Nauiculariis pariter inter hæc Imperij sui initia idem constituit *l.* 10. 11. *supr. de Nauicular.* *l.* 2. *supr. de prædiis Nauicular.* Hæc verò prima eius constitutio est de POSSESSIONIBVS seu prædiis Pistorum, pariter vt de his ipsis sunt duæ prætereà *hoc titulo*, purà *lex* 1. *supr.* & *lex* 13. *infr.* quæ & ipsa Valentiniani est: Quid inquam Pistores de his quóve iure facere possint: Et nominatim verò de possessionibus quas priuato iure possident, id est, vt explicat *lex* 13. *infr.* vbi pleniùs, quæ priuatâ fortè liberalitate habent: nam de his quæ pistorio iure habent, id omninò præsupponitur, distractionem eorum penitus non valere, de quo ad *d. l.* 13.

De his igitur, quæ priuato iure possident Pistores, est *hæc lex*: quâ tres alienationis tituli, ita distinguuntur: Nempe si de *venditione* quæritur, pistorem regulariter ea vendere posse, duobus tantùm hominum generibus exceptis: purà Senatoribus & Officialibus: Hi scilicet prædia pistorum non aliter emere possunt, quàm sub necessitate subeundæ conditionis pistoriæ, in eúmque finem super hac emptione, testatione apud Præfectum annonæ depositâ, sub huius enim dispositione erant Pistores: de quo ad *l.* 1. His duobus igitur emptione possessionum ad Pistores priuato iure pertinentium interdictum, nisi sub conditione officij pistorij subeundi. Nempe hæc duo fermè hominum genera agrarij mergi erant, emptionésque potestatis suæ vi extorquebant. Quâ causâ etiam vtrique huic generi multa interdicta, quæ aliis licita fuêre, & quidem in hoc emptionum argumento, & mutuo vsurisque, de quo ad *tit. supr. de vsuris.* Extra hos igitur, aliis indistinctè possessiones has comparare licuit, vtpote quas oneroso titulo haberent, refuso videlicet contrà pretio. *Donationum*, qui iam secundus alienationis

titulus est, alia ratio est: nempe regulariter donationis titulo adquirere huiusmodi possessiones interdictum: nam vt pistoribus in necessitate fortè constitutis iniquum fuisset rerum suarum venditione interdicere: ita contra ea donare, & sic perdere licere non oportuit, nisi si in coniunctas personas donationes fierent: quia hâc re iam pistrino nil perit, vtpote cùm paneficij seu pistorij officij necessitatem suscipere successionis iure coguntur. Idque non filij tantùm, de quibus & *l. 5. infr.* aut nepotes, verùm etiam omnes qualibet proximitate iuncti. Et sic notanda hâc quoque parte venditionis & Donationis differentia. Tandem, qui tertius adquirendi modus est, *Testamento*, aliâve quâ vltimâ voluntate ea consequi extranei non possunt, nisi vt pistoris officium suscipiant. Et hæc quidem ita nunc Valentinianus Sen. At enim posteà hoc ipsum ius ab eodem magis magisque arctatum, *l. 13. infr.* vbi dicam.

IV. * Idem AA. ad Symmachum PF. Vrb.

Optio concessa est his, qui è pistoribus facti sunt Senatores, vt aut studio facultatum," aut Splendidissimo" Ordine" segregati sint. Quòd si fuerint cupidi dignitatis," in tantam paneficij substantiam idoneos de suis subrogare cogantur, quantam ipsi exhibuêre pistores. Dat. VIII." Id. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* Non dubito quin *hac lex* iungenda sit *legi 5. 6. infr* & *l 2. infr. de calcis coctorib. l. vn. infr. de Saccariis Portus: l. 12. infr. de operib. publ. l. 1. infr. de Canon frum. V. R.* quæ datæ dicuntur *VI. Id. Iun.*
"id est, si Senatoriam dignitatem tueri velint, facultatibus suis cedant: vt mox *fin. legis* dicetur.
"Senatorio: vid. *Gloss.*
"id est, si facultates suas tueri velint, Senatoriæ dignitati renuncient.
"*VI. Idus Iun.* dictis *legib.* fermè omnibus.

COMMENTARIVS.

Senatoribus factis ex Pistoribus, optionem dat hâc constitutione suâ Valentinianus Sen. (quæ secunda est è 12. Valentinianeis *hoc tit.*) vel retinendi facultates suas, & sic Senatoriâ dignitate repudiatâ ad pistrinum redeundi: vel Senatoriam dignitatem retinendi, & sic facultatum amittendarum: idoneis videlicet in tantam paneficij substantiam subrogatis de *suis*. Quæ & ipsa cessionis & subrogationis lex & conditio circa Curiales & Nauicularios statuta: de quo *tit. de Decur.* & *l 2. supr. de Nauicular.* Sanè Ammianus Marcellinus in gestis huius ipsius *Anni 364. lib. 27. p 360.* exemplum suppeditat Terentij ex pistore pro præmio Correcturâ Tusciæ annonariæ honorati. *Terentius, humili genere in vrbe natus & Pistor, ad vicem præmij (quia peculatus reum detulerat, Officium* [vel Ofscium vid. *eodem lib. 369.*] *ex-Præfecto hanc eandem Prouinciam.* [Tusciam annonariam] *Correctoris administrauerat potestate: Eâque confidentiâ deinceps inquietius agens, multa in Nauiculariorum negotio falsò admisisse conuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.* ¶ Ergo ex *hâc leg.* Senatoriâ dignitate non euitatur pistoria conditio vt nec perfectissimatus dignitate ex *l. vnic. supr. de Perfectiss. dign.*

¶ *De* Filiis *pistorum minoribus* 20. *annis à pistrino excusandis.*

V. * Idem AA. ad Symmachum P. V."

Filios pistorum, qui in paruulâ ætate relinquuntur, vsque ad vicesimum annum ætatis à pistrini sollicitudine defendi" iubemus. Sanè, periculo totius corporis subrogari conuenit pistores idoneos pro pupillis; sub hâc videlicet condicione, vt post emensum vicesimum annum ætatis paterni muneris necessitatem subire cogantur: nihilominus permanentibus pistoribus his, quos in locum eorum constat substitutos. Dat. VI. Id. Ian." Naisso, diuo Iouiano, & Varroniano coss.

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex 4 supr.* & *lex 6. prox.* Et *lex 2. infr. de calcis coctoribus*: *lex vnic. infr. de Saccariis Portus*; *lex 2 infr de Canone frum. V. R l. 12. de operib. publ.* Et proculdubiò etiam *lex 5. supr. de panis.*
"Romæ
"*Defendi*, id est, excusari vid *Gloss. Theod.*
"ita quoque *d. lex 6. prox.* Sed ex aliis *legib.* hîc & illic reponendam *Iun.*

COMMENTARIVS.

Filii Pistorum, & ipsi post patris mortem pistoriâ conditione tenentur, *hâc leg.* & *l. 3. vers. in donationib. supr.* Filij, inquam, & nepotes, & deinceps. *In donationibus*, inquit ea *lex 3. filij excepti sunt & nepotes: eodem loco positis omnibus, quibus ideò non dempsimus beneficium largitatis,*

giatis, quia & paneficij necessitatem suscipere successionis iure coguntur. Et tamen, si in paruulâ ætate relinquantur seu pupilli, voluit Valentinianus Sen. hâc constitutione, eos statim ad pistrini sollicitudinem vocari, sed ad vicesimum ætatis annum vsque excusari; & post vicesimum demum ætatis annum paterni muneris necessitatem subire cogi: Nempe hæc ætas firmata & robusta, cùm videlicet vicesimi anni clausa ætas Adolescentiæ, patefacere sibi ianuam cœperit ad firmissimæ Iuuentutis ingressum: cui ætati, quoniam inter plenam perfectámque adolescentiam, & robustam Iuuentutem media est, *firmata* ætatis appellatio imposita: vt eleganter loquitur Constantinus *l. vnic. supr. de his qui veniam ætatis.* Sic & in materiâ census pupilli vsque ad 20. annos à Censibus immunes erant, *l.4. de censu*: Cuiusmodi sanè ætas requiritur ad pistrini onus, substituto intereà in pupillorum locum aliis idoneis periculo totius Corporis: ita quidem, vt substituti non ad tempus tantum substituti videantur, vsque quò videlicet pupillus ad vicesimum ætatis annum peruenerit, sed in perpetuum pistores maneant. Quod singulare est: nempe substitutum alteri ob temporale eius impedimentum, vel excusationem, impedimento cessante, non ideò cessare. ¶ Quod quidem singulare *Annonæ Vrbicæ* fauore a Valentiniano Sen. constitutum inter alia, quibus enixâ & prolixâ constitutione suâ ei consulendum putauit: cuius constitutionis portiunculas alias huic nostræ coassandas iam *initio* designaui: & inter alias *l.6. prox. infr.* & quidem hæc omnia (quod sæpè dicere cogor) ad Symmachi P. V. suggestionem: *quo instante*, ait Ammianus *lib.27. p.360. Vrbem sacratissimam otio Copiisque abundantius solito fruitam.* Ac inter cætera quamplurima circa Pistores institutis, quò ex eâ constitutione præter *hanc leg.* & *l.4. supr.* & *l.6. prox.* pertinet & quarta portiuncula, putà *lex 5. supr. de pœnis*, quam & ipsam huic iungendam censeo, & quinta, putà *lex 1. infr. de Canone frument. V. R.*

VI. * Idem AA. ad Symmachum P. V.

NVLLI liceat pistorum," supplicatione delata, subterfugiendi muneris impetrare licentiam. Dat. VI. Id. Ian." Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS.

NOTÆ.

* Quæ *leges* huic nostræ coassandæ sint, iam ad *superiores 4 & 5.* dictum est, quæ & ipsa de earum numero est.

" ita hunc locum interpungendum puto: non, *nulli liceat, Pistorum supplicatione.*

" *28. Iun.* vt *l. proxima 5. supr.*

COMMENTARIVS.

LIBERARI seu solui, etiam Principis RESCRIPTO, pistorum quemquam munere, seu conditione suâ, vetat *hâc leg.* *suâ* Valentinianus Sen. quæ pars est, vt iam notaui, prolixioris Valentinianeæ constitutionis ad Symmachum P. V. (pariter vt Valentinianus Iun. *l.18. infr.* & Honorius *l.20.*) Pistorem, inquam originatium: nam in pistrina condemnatum Iudicis sententiâ speciali Principis rescripto liberati posse idem statuit, *l.7. supr. de pœnis*: (quæ *legi 7. prox. infr.* coniungenda est:) Imò, ne quidem Corporis pistorij totius consensu, quem Pistorum liberati posse idem mox statuit *l.8. infr.* Nempe & hâc ratione Valentinianus vrbicæ annonæ consultum iuit, inter alia quæ prolixâ suâ constitutione ad Symmachi P. V. suggestionem constituit: de quo ad *l. supr. prox.*

¶ *De* PATRONIS *Pistorum.*

VII. * Idem AA. ad Viuentium P. V."

POST quinquennij tempus emensum vnus prior è Patronis pistorum otio & quiete donetur: ita vt ei qui sequitur, Officinam cum animalibus, seruis, molis, fundis dotalibus, pistrinorum postremò omnem enthecam," tradat adque consignet. Dat. VIII. Id Octobr. Altino," diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* sunt *lex 7. supr de pœnis*: *lex 16. supr. quorum appellation non recip* *lex vnic. infr. de nautis Tyberinis* ita tamen vt Inscriptiones varient: *Lex enim 7. de pœnis*, inscribitur Arthemio (Correctori scilicet Lucaniæ & Brutiorum) *lex 16* & *lex vnic.* Symmacho P.V. quomodo sanè hic reponendum puto, de quo mox.

" *Viuentius* Anno demum 367. P. V. fuit: vt docet *lex 11. supr. de pœnis*: *lex 3. de indulg criminum*: sic etiam vt inter Symmachum & hunc Viuentium Lampadius P. V. medius ab Ammiano Marcellino ponatur *lib.27. p.360.361.* *Symmachus*, inquit, *Aproniano successit*: *Post hunc Vrbis moderator Lampadius ex PP. Aduenit successor eius ex-Quæstore palatij Viuentius.* Quare omninò substituendum hic Symmachi nomen, arg *d l.16. supr. quorum appell* & *l. vnic. infr de nautis Tyberinis*: quæ *huic* coniungendæ sunt.

" *Entheca* hic, & *l.12. infr de operibus publicis*, est ἀποθήκη, de quo ad *eam leg.* pleniùs.

" adde ex *d.l.16. Acc. XVI. Kal. Nouemb.*

COMMENTARIVS.

De Patronis Pistorum est hæc Valentinianeæ prolixioris constitutionis portiuncula, vt iam ostendi: de quibus Patronis sunt duæ præterea *hoc ipso titulo* constitutiones: putà *lex 2. supr.* & *l. 12. infr.* ¶ De his semel hîc videndum est, quandoquidem *hæc lex* eam ad rem maximè singularis est. Igitur docet ea Patronos Pistorum fuisse eos, qui singulis Pistorum officinis præerant, quibus omnium eiusque officinæ animalium, Seruorum, molarum, fundorum dotalium cura, postremò omnis officinæ & pistrini entheca commissa erat: quibus etiam noui Pistores consignabantur, vt docet *d. lex 12. infr.* Nempe per varias Pistores officinas sparsi fuêre, seu variæ dictorum officinæ erant: quarum mentio quoque fit *l. 8. infr.* & *l. 3. infr. de annonis ciuicis.* Cassiodorus quoque earum meminit *var.... Per officinas Pistorum discurris.* De his & Socrates *lib. 5. hist. Eccl. cap. 18.* qui οἴκους παμμεγέθεις vocat; ἅτινα ἐν ἀρχαίοις κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἶκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο. Patroni igitur, singularum officinarum præpositi fuêre. Et tamen plures eiusdem officinæ Patronos fuisse hæc ipsa *lex* ostendit, sic tamen vt Prior tantùm ex his in summo actu positus esset, cæteri verò post eum, Patronorum quidem numero, sed nondum in summo actu, & eum actum expectantes suo quisque ordine. Quod & ipsum luculenter ostendit *lex 9. infr. de Suariis:* (quæ alioquin *legi vltim. hoc tit.* iungenda est) de Patronis Caudicariorum & mensorum: *Vnus*, inquit, *è Patronis totius corporis consensu eligatur, qui*, &c. Et sub *fin. legis: Illud etiam decernimus, ne in singulis TRES PRIMOS PATRONOS corporum singulorum V. C. PF. ann. ius habeat corporalis iniuria.* Ecce rursum *primos Patronos* Corporum singulorum. Nempe & hactenus quoque siue ambitio siue gratia peruagata est: vt Corpus vnum, vt Officina vna plures Patronos haberet, sibique adsisceret: sed quorum vnus in summo actu esset: & quidem lustrali seu quinquennij spatio, vt præter *hanc leg.* docet rursum *d. lex 9. de Suariis: Ad excludendas Patronorum Caudicariorum fraudes, & Portuensium furta mensorum, vnus è Patronis totius consensu Corporis eligatur, qui per quinquennium custodiam Portuensium suscipiat conditorum: clandestinum ad collegas digma missurus, ne quid ex specie frau occulta vectorum pessimæ qualitatis immutet: Cui præmia ista deferimus, vt si optimâ fide administrauerit munus iniunctum, post expletas lustralis sollicitudinis metas, Comitiua tertiæ ordinis honore cumuletur: idque non iam ex codicillis nostris, sed constituti istius consequatur indulto: deprehensus in fraudem, amisso patrimonio ad pistrini etiam munia prima reuocetur.* Inde *Quinquennales* & *Quinquennalicij*, quorum frequens mentio in *Veteribus Inscriptionibus*, veluti collegij Centonariorum *p. 471. num. 5. p. 1101. n. 1.* Collegij fabrorum Ostiensium, *p. 358. num. 1.* Collegij fabrorum Tignariorum, *p. 435. num. 8.* corporis Marmorariorum, *p. 483. num. 8.* corporis Negotiantium Malacitanorum, *p. 647. 1.* Corporis Piscatorum & Vrinatorum *p. 391. num. 8.* Quinq. corp. Negotiantes, *p. 440. num. 3.* Tandem de Quinquennalibus Pistorum est ea inscriptio quam ad *l. 1.* protuli, *suprà.*

De his Quinquennalibus Collegiorum seu Corporum nonnulla adhuc ex illis Veteribus Inscriptionibus colligere est; Primùm hos *Quinquennales etsi non continuos, attamen perpetuos* fuisse: quomodo etiam disertè vocantur in insigni Tabula marmorea Romæ *p. 156.* cuius Coss. incidunt in Annum D. 140. vbi notatus *ordo Corporatorum, qui pecuniam, ad ampliandum* quoddam *Templum contulerant.* Perpetuos, inquam fuisse: sic vt ἀενάλιον hoc πολίτευμα esset, & post aliquot lustra ad eundem recurreret. Hinc *Quinquennalis tertium* in Veteri Inscript. *p. 391. n. 1.*

PATRONO
CORPORIS PISCATORVM ET
VRINATORVM. QQ. III. EIVSDEM
CORPORIS.

Secundò tamen obseruandum in Veteribus Inscriptionibus Patronos à *Quinquennalibus* separari: ita quidem vt hi secundo loco ponantur, illi primo; vt in *superiore Inscriptione*: ita & *p. 477. n. 8.* & in prædicta *Tabula collationis ad ampliandum Templum*: vbi cùm ordo Corporatorum retexitur: PATRONI primo latereulo memorantur, secundo latereulo QVINQ. PERPET.

Tertiò, Ostiæ Collegij Fabrorum Ostiensium quendam Quinquennalem LVSTRI XXV. vocari reperio in *Veteri Inscript. p. 358. n. 1.*

L. ANTONIVS PECVLIARIS SEV.
AVG. Q. Q. COL. FAB. OST. LVSTRI XXV.
FECIT SIBI, &c.

Proculdubio à Portu Ostiensi excitato hîc lustra computantur, & sic anno circiter à Portu Ostiensi à Claudio Imp. excitati à 121. ad 125. quod in *Marci Imp.* tempora incidit. Item *p. 360. n. 1.*

L. AQVILIVS Ↄ. L. MODESTVS MAGISTER
QVINQVENNALIS COLLEGI FABRORVM.
TIGNVARIORVM OSTIENSIVM LVSTRI II.

Item *p. 255. num. 6.*

SABINÆ AVGVST.
MAGISTRI QVINQVENNALES
COLLEGI FABRVM TIGNAR. LVST. XIII.

Et *p. 261. num. 4.*

FAVSTINÆ AVGVSTÆ
MAGISTRI QVINQVENNALES COLLEGII
CORP. FABRVM FERRAR. TIGNAR.
DENDROPHOR. ET CENTON.
LVST. XXVII. &c.
C. MANLIO TORQVATO ET CORNELIO
MESSALLINO COS.

Tandem apponere hîc iuuat secundum illud Laterculum quod dixi, vbi singula quinquenniorum interualla Quinquennalium notantur.

QVINQ. PERPET.
C. SOSSIVS BENEDICTVS
QVINQVENN.
A. ECRILIVS AVGVSTAL.
QVINQVENNALIC.
P. SVLPITIVS HERA.
L. NÆVIVS SÆCVLAR.
A. D. 151. QVINTILIIS COS.
QVINQVENN.
A. ECRILIVS FAVSTVS
A. D. 156. SILVANO ET AVGVRN.
Q. Q. COS.
T. FISSVIVS NICEPHOR.
L. NÆVIVS PROCVLVS
A. D. 163. L. ÆLIANO ET PASTORE
Q. Q. COS.
T. FISSVIVS PRISCIANVS
A. D. 170. CLARO ET CETHEGO. COS.
Q. Q.
M. MAGIVS MARSVS
A. D. 172. MAXIMO ET ORFITO COS.
Q. Q.
L. HELVIVS RESTITVTVS, &c.

¶ Ve

¶ Vt ad *leg.* nostram redeamus: è Patronis igitur prior quinquennalis fuit, qui officinam administrater curámque haberet animalium, seruorum, molarum. Molarum quarum rursum mentio fit *l.4.infr.de Canone frum.V.R.* quæ in pistrini instrumento esse etiam Paulus *lib.3.sent. tit.6.* scribit, quandoquidem (quod & aliunde notum) pistorum erat, non tantum paneficium, sed & molendinum: Hieronymus *Chronico*, *Paulus ad molas manuarias pistorem se locauit.* Pomponius in Pistore, *Decipit vicinos, quod molendum conduxit, comest:* & rursum Pistor ibidem, *Plus quæsti facerem quàm quadrinas si haberem molas.* ¶ Item curam habebat fundorum dotalium. *Fundi dotales* erant prædia Pistorum corpori obnoxia, affectata; vnde Pistoribus solatia præbebantur, *hâc leg.* & *l.19.infr.* quæ ad nihilum redacta iure perpetuo seu emphyteutico idoneis postea locata, vnde pensionem præstarent, *d. l.19.* Et fuère ea per diuersas Prouincias sub cura Præfecti annonæ: Cassiodorus *lib.6. form.18.* *Dignitati quoque tua Pistorum IVRA famulata sunt, qua per diuersas mundi partes possessione latissimâ tendebantur.* Dotales quoque fundi postea fuère, Pistorum proprij, nam & hæc dotis nomen & speciem retinebant, vt ait *lex 13. infr.* ¶ Tandem omnem pistrinorum Enthecam curabat Patronus: id est, instrumentum quoque aliud, & paraturam pistoriam: *Entheca* est ἀποθήκη, quidquid repositum condiiúmque alicuius vsus & præsidij causa, vt *hâc leg.* & *l.12.infr. de operib. publ.* quæ hoc ipso Anno data ad Symmachum P. V. vbi dicam pleniùs.

¶ LIBERARI *aut* TRANSFERRI *Pistor non debet.*

VIII. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.

IN speculis erit Officium Sinceritatis Tuæ, Ne cui qui semel pistorum corpori fuerit deputatus," abscedendi quâlibet ratione copia facultásque tribuatur: etiamsi absolutionem" eius Pistorum omnium labor," & adsensus" consessus" conuenisse videatur. ¶ Ne illud quidem cuiquam concedi oportet, vt Officina" ad aliam possit transitum facere. Dat. XVIII. Kalend. Febr. Mediol. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex 8. supr. de pœnis.* Imò etiam, vt mihi quidem videtur, *lex 1. infr. de fide Catholica.*
" adiudicatus sententiâ etiam Iudicis: arg. *d. l.2. supr. de pœnis.*
" *al. ad absolutionem*, vel *ad solutionem*
" An fauor? an laborent adsessus & consensus, &c.
" De officinis pistoris iam *supr.* ad *l.7. prox* & ad *l.2. infr. de annonis ciuicis.* Interim etsi hoc sustineri potest, clarius tamen *ab* vel *de officina.*

COMMENTARIVS.

1. LIBERARI pistrino, ne pistorum quidem omnium *adsensu* quisquam potest, ex hac Valentiniani Sen. constitutione, cui iungenda est & *lex 8 supr. de pœnis.* Cuius argumento inducatur quis vt duo credat: Primò propriè *hanc leg.* esse de his qui Pistorum Corpori per sententiam Iudicum ob leue aliquod crimen deputati seu adscripti sunt, de quibus sanè agitur *l.3.5.6.7.9. eo tit. de pœnis: l. vltim. infr. hoc tit. l.9. infr. de Suariis:* etsi non eo minùs verum id quoque sit in quibuscunque aliis Pistoribus. Nempe enim *eâ leg.* agitur de damnatis ad ludum. Secundò, cùm *eâ leg.* prohibeatur quisquam Christianus ad ludum damnari; pariter, vt ad custodiam Templorum apponi, *l.1. infr. de fide Catholica:* (quâ & ipsa *huic* iungenda videtur,) ita putet quis, per *adsensum Consessus*, hîc intelligendum nominatim sacerdotalis consessus adsensum, pistorem aliquem ad Ecclesiam & clericatum deposcentem: quasi hoc velit Valentinianus, à Christianæ Religionis veneratione hoc officium & ministerium alienum non esse, vt est custodia Templorum, vt est rursum pœna ludi: Itaque frustrà ex pistorio officio quem à *Sacerdotum consessu* vel Synodo deposci: Quæ sanè Valentiniani sententia est ad eundem Symmachum, *l.11. infr.* eodem Anno 365. Sanè *Sedendi, Consîdendi, Residendi*, vox propria de Sacerdotali consessu: de Synodo Romana in causa Donatistarum Optatus *lib.1. Cum consedisset Meltiades Ep. Vrbis Romæ:* & mox, *His decem & nouem consîdentibus Episcopis.* Sic & *l.35. infr. de Episcop. Quicunque Residentibus Sacerdotibus fuerit Episcopali loco detrusus.* Sed & cæteroquin multos muneribus & ministeriis publicis nexos ab Episcopis ad Clericatum postulatos liquet. Quæ coniectura, si stat, iam *hæc lex* ad historiam Ecclesiasticam referenda fuerit. Verùm hoc vt quisque volet, ita & accipiet: nam & per *adsensum consessus*, consensus totius Corporis pistorij accipi potest. Sanè in huiusmodi Corporum decretis *sentiendi* & *adsentiendi* vox propria. Sic *l.21. infr.* Etiamsi huic facto omnium pistorum accedat adsensus. Symmachus *lib. 10. epist 58. in fin. quos sui Corporis adiudicauit adsensus.* In veteri Inscriptione Decreti, quo à Collegio fabrorum & Centonariorum Patronus Collegij quis adscitus, VNIVERSI SENTIMVS. An nihil immutandum, vt per *consessum* intelligatur Pistorum consessus: ita Concilium Nauiculariorum dicitur *l.32. supr. de Nauicular.*

¶ Altero *huius leg.* capite Valentinianus definit, neque OFFICINAM mutare, seu ab officina ad aliam transgredi, cuiquam pistorum concedendum esse: Nempe suus cuique & sufficiens officinæ pistorum numerus relinquendos est. Hoc interim argumento mutationis expertæ colligo, grauiorem vnius officinæ quàm alterius laborem visum, vt de ea mutanda quidam cogitarent, idque sibi concedi postularent. Ergo tantùm abest, quisquam pistorio munere in totum liberari vlla ratione possit, vt ne officinâ quidem vnâ liberari & in aliam transferri debeat.

 IX.* Idem

IX. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

EX Libertinis, Catabolensium corpori statuimus sociari" eum, cuius tota substantia triginta librarum argenti æstimatione colligitur. Idque pondus, siue ipsum per se" habet, seu, in aliis quibuscumque speciebus, vel in ædificiis adque agris, dictæ adscribtionis merita non transit, iubemus ab inquietudine istius molestiæ segregati. Dat. III. Kalend. April. Triu." Valentiniano & Valente" AA. COSS.

NOTÆ.

* Iongenda *huic leg* est vt puto *lex 9. supr. de pænis*: Imò & *lex vnic. infr. de mancipib. thermarum.* Cæterùm *vnplurem hic & l. prox.* admissum ab *huius Codicis* Conditoribus: post *legem* enim 12. collocari hæ debuerunt, vt ex *Olybry P.V.* nomine mox probabo: & ex *Treuerica* vrbe, vbi *hæc lex* à Valentiniano data est.

"Inscribendi hi *Imppp. Valentinianus Valens & Gratianus.*

"Hic post Viuentium, & Prætextatum qui Ann. D. 367 Præfecti Vrbis fuerunt, Anno demum 368. P. V. factos est. Notitia hæc secunda Præfectorum Vrbis primis Valentiniani Imp. annis, post Apronianum, qui sub Iouiano P.V. fuit.

A.D. 364 & 365. Symmachus. *Ammianus, lib. 27. p. 360.* complures passim *hoc Codice* ad hunc constitutiones.

A.D. 366. Lampadius. *Ammianus, lib. 27. p. 360 361.*

A.D. 367. Viuentius. *Ammianus, lib. 27. p. 361.* Huic inscribitur hoc Anno *l. 11. de pænis* : *l. 3. de indulg. crim.*

A.D. 367. & 368. Prætextatus. *Ammianus, lib. 27 p. 373.* Huic inscribitur hoc Anno *lex vnic. de ingratis liberis* : *l. 4. de Suar. l. 10. de pænis* : *l. 7. de priuil. cor. qui in S. Pal. l. 8. de Medicis.*

A.D. 368. Olybrius. *Ammianus, lib. 28. p. 383.*

"*ȝ non sociari.*

"solum in argento, in specie.

"*Triueris* Valentinianus Ann. D. 368. Valentiniani Itinerarium per hæc tempora hoc habe.

A.D. 364. Constantinopoli, Hadrianopoli, Philippopoli, Bonamasione, Serdicæ, Naisso, Medianæ, Sirmio, Emonæ, Aquileiæ, Altini.

A.D. 364. 365. Mediolani, Luceriæ, Aquileiæ, Veronæ, Parisiis.

A.D. 366. 367. Remis, Ambianis, Remis.

A.D. 367. 368. Treuiris.

"ȝ. II id est, Ann. D. 368. vt ex superioribus liquet: *Olybrij*, inquam *P. V.* nomine, qui eo demùm Anno P. V. fuit: & ex vrbis *Treuerica* subscriptione: vbi Valentinianus primum fine Anni 367. & Ann. 368. constitit.

X. * Impp. Valentinianus" & Valens AA. ad Olybrium P. V.

LIBERTINI, qui à dominis, cuiuscumque honoris aut meriti, aliquid testamento, vel donatione meruerunt, si aliquam" pistrinis obnoxiam consecuti sunt, pistorum corpori copulentur. Si verò libera ob" hoc nexu hiisdem sunt corporibus" derelicta, Catabolensium necessitatibus obsequantur. Quinetiam si qui ex his aliis se corporibus crediderunt inserendos, ab his incunctanter abstracti, ei cui hac lege sociati sunt muneri deputentur: Si autem à Clarissimis" Viris aliquos acceperint fundos, sic prædicto" corpori pareant, vt Glebæ," ex qua lucratiua sunt corpora, nullum præiudicium comparetur. Dat. Non. Iul. Lecta in Pantheo," Non. Nou. Valentiniano & Valente" AA. COSS.

NOTÆ.

"*ȝ. Imppp. Valentinianus, Valens & Gratianus.*

"vel reponendum, *aliqua obnoxia*: vel, *aliquam rem obnoxiam.*

"*ȝ ab hoc.*

"*ȝ corpora.* id est res, vt *fin. legis, ex qua lucratiua sunt corpora.*

"Senatoribus. "Catabolensium.

"Senatoriæ, Glebalis collationis.

"*Lecta in Pantheo* Romæ hæc *lex* dicitur. De Pantheo Romæ ab Agrippa condito, operum pulcherrimo, déque eo conflagrato, mox instaurato, res nota: quod tandem in B. Virginis Mariæ & omnium Sanctorum tẽplum mutatum, Phocæ Imp. permissu, curante Bonifacio Quarto: teste Reginone *p. 20.* Cur autem *hac lex* lecta in *Pantheo*? mox disquiram.

"II. vt ad *leg. superiorem* ostensum est.

COMMENTARIVS.

DE CATABOLENSIBVS, quos in Sitobolenses quidam non rectè mutant qui Σιτοβολῶνας Palladio *in Lausiaca de Seueriano*, hæ duæ *hoc titulo* imò *hoc toto Codice* leges sunt: neque vllæ prætereà *hoc Codice* occurrunt. Adeò etiam, vt ne minimo quidem argumento colligi ex iis possit, quinam ij fuerint: nam id hactenus edocens, Corpus certum horum Catabolensium Romæ sub dispositione P. V. fuisse: sed & illud hactenus ex *Rubrica huius tituli*, & *his legibus* sub *hoc titulo* positis conficitur, vicinum Pistorum Corpori Corpus hoc fuisse. Tandem Libertinos huic Corpori sociatos.

Verùm vltrà adsurgendum est. Catabolenses igitur in genere erant, qui veterinis onera vehebant. Cassiodorus 3. *variar.* 10. *Declaramus, vt marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Rauennatem vrbem per CATABOLENSES vestrâ ordinatione DIRIGANTVR.* Idem *lib. 4. var. 47. in fin. Quinetiam onera centum librarum nullus excedat.* Et mox: *Et ideò quinquaginta solidorum mulctam iam non veredarius, sed CATABVLENSIS*

LENSIS *incurrat quisquis vltra centum libras parhippum crediderit onerandum.* Apud quem *Catabolenses* propriè sunt qui in mutationibus cursualea equos seu veredos onerabant. Igitur Catabolenses erant qui veterina animalia sarcinis onerabant, iisque onera vehebant ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, quod est *onerare:* pro quo aliàs ἐμβάλλειν, (vnde Embola sacra, onus nauium Alexandrinarum) seu ἀναβάλλειν (vnde anabolicæ species apud Vopiscum *in Aureliano*, aduectitiæ, aliunde comportatæ.) Vnde & Caballum dictum animant ab iniiciendis oneribus, καββάλλειν, pro καταβάλλειν *Doribus*. Quinimò & *Catabulum*, καταβόλιον, pro stabulo ipso veterinorum animalium: quod *Marcelli* historia ostendit apud *Anastasium*, *Scotum*, *Glossariorum Auctores*, *Papiam*, *Alios*. Stet igitur Catabolenses fuisse, qui fiscalia onera Romæ veterinis comportabant: siue frumentum Romam per nauias Tyberinos aduectum, horreis inferendum esset; siue rursum ex horreis frumentum in pistrina comportandum esset: siue panis è pistrino ad gradus deportandus; & quod aliud onus fiscale transuehendum. Vnde iam apparet, cur Catabolenses pistoribus *hoc titulo* socientur. De Catabolicis spiritibus non est hic dicendi locus.

¶ De his igitur Catabolensibus, his duabus Valentiniani Sen. constitutionibus statuitur; ex LIBERTINIS Catabolenses esse adsumendos seu sociandos: idque duobus casibus: quorum primus *l.9.* continetur; posterior *l.10.* Nempe sociandos primùm, si substantiam ipsi habeant 30. libris argenti maiorem, non si minorem: aut 30. tantum librarum: quæ sententia est *legis 9.* Apertissimè enim postrema *legis* pars ostendit, *initio* legendum esse: *statuimus non sociari.* Item libertinos Catabolensibus sociandos, (quæ sententia est *legis* 10.) si à dominis seu patronis aliquid testamento vel donatione meruerint seu acceperint, dummodò non rem aliquam pistrinis obnoxiam, (tum enim pistorum Corpori sociandos:) Ita quidem vt hæc distinctio immutari non possit, id est, Libertini rem pistrino obnoxiam à dominis consecuti, Catabolensium Corpori sociare se non possint: & vicissim immunem à pistrini nexu consecuti, pistrino se sociare non debeant. Distinctio hæc scilicet legis & prouidentiæ est, suo cuique corpori ita consulentis, quam priuato studio infringi non oportet. Addamus ex *l.9. supr. de pœnis:* quæ *huic* nostræ iungenda est: quemcunque sociatum Catabolensium forté corpori pro pœnâ Pistorum corpori addicendum non esse: de quo ad *eam leg.* pleniùs. Sed & illud adiicitur *l.*10. si Libertini fundum liberum à nexu pistorio, acceperint à dominis seu patronis Senatoriis, ita eos Catabolensibus sociandos: vt tamen Senatoriam quoque gleham eius nomine præstent. Ita scilicet Catabolensibus consulendum credidit, vt ne glebæ Senatoriæ seu collationi glebali præiudicium fieret: de quo fuit *supr.* peculiaris *titulus lib.6.*

Et hæc quidem est sententia *harum duarum constitutionum*; vbi quæri potest, quâ ratione *Libertini* nunc ad Catabolensium munus vocati fuerint à Valentiniano Sen. Nempe cùm hoc tempore Catabolensium Corpus insacatum fuisset, atque ita annonæ Vrbicæ consultum minus esset, *Libertinos* ad eam vocari placuit, vt cæteroquin libertinæ conditionis hominibus multa imposita: fortè etiam quod & ipsi corpore validi essent, & Catabolensis functionis speciem aliquam patronis vel dominis redderent: Ingenuos verò ad id vocari graue visum & indecens. Et duobus tamen adhuc tantùm casibus illis quos dixi, Libertini ad Catabolensium corpus adstricti, putà si facultates eorum 30. libras argenti excederent, & si quid à dominis vel patronis donatione vel testamento, ex causâ proinde lucratiuâ, accepissent. Quæ omnia ideò instituta videntur libertorum odio, ad quos hoc æuo magnæ diuitiæ confluebant, etiam patronorum profusionibus. Quibus & hâc ratione occursum, modúsque positus, metu Catabolensia conditionis iniecto: imò & pistoriæ suo casu: tandem & Senatoriæ adscriptionis. Verùm de peculiari odio Principum hoc æuo in Libertinos, dixi plenè ad *l.3. supr. de inoff. testam.* & ad *tit. de Libertis & eorum liberis:* & *l. si vnquam, supr. de reuoc. donat.* Quod autem modum patrimonij in Libertinis initum *hîc* videmus, id & aliàs factum, sed alio fine, ostendunt quæ de Centenario liberto *lege Iuliâ & Papiâ* cauebantur, vt ad *eam leg.* dixi.

¶ Notanda hîc superest Subscriptio *legis* 10. quæ dicitur *lecta in Pantheo:* de Pantheo res nota est. Sed dubium, cur ea *lex* ibi lecta fuerit? Aliter atque pronum est respondere, cur *lex* 10. *infra de Episcopis*, quæ eiusdem Valentiniani est, *in Ecclesia lecta* dicatur. Panthei sanè meminit Ammianus Marcellinus *lib* 16. Constantij Imp. in Vrbem Romam ingressum Ann. D. 357. eiúsque decora & magnifica opera describens, quæ Constantius ibi vidit & miratus est: *Pantheon*, inquit, *velut Regionem teretem speciosâ celsitudine fornicatam: elatósque vertices scansili suggestu Consulum & priorum Principum imitamenta portantes* Fit quoque eius mentio in *veteri vrbis descriptione*, quæ præfixa Imperij Notitiæ, vbi collocatur *Regione Nona.* Mihi mens ea, ideò *hanc leg.* quæ est de Pistoribus & de Catabolensibus, *lectam in Pantheo*, non tantùm quod celeberrimum & frequentatum maximè Romæ Gentilium templum esset, cuiusmodi Gentiles ferme erant Pistores & Catabolenses, verùm etiam, quod Pantheon vicinum esset *Stabulis factionum*, & *Minutia frumentaria*, in eadem Regione Nonâ: vbi Pistorum & Catabolensium vsus erat in annonâ conficianda, comportanda, ad ea loca.

---

x I. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.

HAc sanctione generaliter edicimus, nulli omninò ad Ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quòd si quis ingressus" fuerit, amputato priuilegio Christianitatis," sciat se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari. Dat. v. Kalend. Oct. Aquil. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Omisit Baronius *hanc leg.* in hunc Annum 365. referre.
''Ecclesias scilicet.
''*Christianitatis* voce, quid hic veniat? mox inquiram:

COMMENTARIVS.

ECCLESIARVM perfugio, CHRISTIANITATISQVE priuilegio quenquam Pistorum consortio liberari vetat *hâc constitutione* Valentinianus Sen. Inter tot scilicet rationes quibus per hoc biennium Pistorum Vrbis Romæ collegio, frequentibus ad eundem Symmachum P. V. constitutionibus emissis, consultum iuit, & hâc quoque ratione consulendum putauit: cùm iam Ecclesiæ obtentu Pistorum quoque collegium diminueretur. Hactenus scilicet ad Ecclesias licentiam pandi oportet, hactenus priuilegio Christianitatis locum dari, vt ne eo obtentu tam necessaria Vrbi Romæ, annonæque eius Corpora debilitentur: veluti Pistorum *hâc leg.* Suariorum, aliorúmque Corporatorum ex Honorij *l.8. infr. de Suariis*: & in vniuersum quicunque tandem Corporati Vrbis Romæ ex Valentiniani Tertij *Nouellâ inter Theodosianas 26. de Corporatis Vrbis Romæ qui ad militiam vel Clericatum transeunt, renocandis*: & *Nouella 12. de Episcopali iudicio.*

¶ Cæterùm generalem *huius leg.* sanctionem adeò fecit & esse voluit Valentinianus Sen. vt sub tribus Ampliationibus eam accipi velit, & ratione personarum, & ratione temporis, & absolutè. Ratione Personarum, *nullo* videlicet *omninò excepto*: Ratione Temporis, *omni* scilicet *tempore* huiusmodi personis ad consortium Pistorum renocandis: Absolutè denique, *omni priuilegio amputato*, neque vlla conditione aut exceptione admissâ: etsi Pistorum ipsorum consensu & adsensu accedente: quod idem cauit *l.8. supr.* ad eundem Symmachum P. V. cùm tamen in Decurionibus hâc parte aliquando distinctiones quædam adhibitæ fuerint. Nam & Ordo Sacerdotij, ad quem Decurio transierat, distinctus fuit, *l.121.163. supr. de Decurionib.* Quod & ipsum circa Corporatos constitutum *d. Nouella 26.* & Temporis diuturnitatis ratio habita, *l.19.21.113.163. supr. de Decur.* & excepti quandoque Decuriones si bonis suis Curiæ cederent: *l.59.121.113 supr. de Decurionib.*

¶ Et istud quidem ita Valentinianus, in fauorem annonæ vrbicæ, repudiato Ecclesiæ obtentu; qui alioquin hoc ipso Anno, Christianæ Religionis venerationi, *legibus* ad eundem Symmachum P.V. *datis* consultum voluit, Christianis videlicet in ludum damnari vetitis, *l.8. supr. de pœnis*, quæ coassanda est cum *l.8. supr. hoc tit.* & ad custodiam Templorum admoueri, *l.1. infr. de fide Catholica.*

¶ Illud modò videndum, vtrum *hac lex* accipienda sit de Pistoribus ad Clericatum transeuntibus, an verò de Christianæ Religionis professione? quóque adeò sensu, ad Ecclesias licentia pandi vetetur? quo sensu Christianitas dicatur, & priuilegium Christianitatis amputari? Sanè *Christianitatis* appellatione, Clericatus nominatim designatur: *l.23. supr. de Decurionib.* & Christiani pro Clericis & Ecclesiasticis, *l.2. supr. de postliminio*: *l.50. & d. l.123. supr. de Decurionib.* Christianæ denique legis votum, pro Clericatu, *l.16. infr. de Episcopis.* Et tamen *hac lex* accipi possit de solâ etiam Christianæ Religionis professione, quâ, non modò Clericatu pistrini conditione nexúque nonnulli liberari se posse sperabant: Quod *hâc leg.* negatur. Alia equidem sunt munia & ministeria à Christianæ Religionis sententiâ aliena, à quibus proinde Christianæ Religionis obtentu quis liberari potest; veluti à Scænica conditione, *l 4. 8. 9. infr. de Scenicis*: à lupanatio, *l.1. infr. de lenonibus*: à ludi pœna, *dict. l. 8. supr. de pœnis*. à custodiâ Templorum, *l.1. infr. de fide Catholica*: quæ, vt dixi, est eiusdem Valentiniani ad eundem Symmachum P. V.

XII. * Idem'' AA. ad Claudium Proc.'' Afric.

SECVNDVM Parentis'' nostri *Constantini* diuale præceptum, † omnibus lustris pistores, ex Officio,'' quod ei corpori constat addictum, ad Vrbem Sacratissimam destinentur: In quo illud * conuenit præcaueri, ne quis hanc, quæ personalis est, functionem pretio putet esse taxandam: veniant suo tempore quos causa constringit: & ita veniant, vt eos Officium'' quod tibi paret, pistorum Patronis'' adque PF. Annonæ aput publica monumenta consignet. Quòd si quis Iudicum statuto tempore personam quæ est destinanda, non miserit, ipse profecto remanebit obnoxius functioni, cui subtraxisse probatur obnoxium. In Officium'' quoque pœna conpetens exercetur, quod aut dissimulatione neglexerit, aut fraude subtraxerit'' Iudicem suum super vi legis & consuetudinis admonere. Dat. Kal. Decemb. Triu. Valentiniano & Valente'' AA. COSS.

NOTÆ.

* Concordat huic *lex 17. infr.*
''*3c. Imppp Valentinianus, Valens, Gratianus AAA.*
''Eidem Claudio Proconf. Afr inscribitur *l 6 supr. de Legatis*: *l.8 supr. de lustrali*: *l.18 infr. de Episcopis*. vid. *Prosopogr.*
''de hac *Parentis* appellatione, mox in *Commentario.*
† Non extat id Constantini M. præceptum, seu *hac lex.*
''Quodnam illud? aut quænam illa officia? An Officium, id est officiales Iudicum? an Officium Proconsulis Africæ.
''id est, Vrbem Romam.
* *Lex illud 9 Cod. de excus. munerum*: hunc *versiculum* vnicum habet, retenta voce *hanc*: quæ ibi posita iam non habet quò referatur.

"de *Patronis* Pistorum dictum ad *l.7. supr.*
"in officiales. "*subticuerit.*
"Adde *t.1.* & sic referenda *hac lex* ad Ann. D.368. quo sanè Valentinianus *Treuiris* constitit (non Ann. D.365.) & quo ex procinctu Alamanaico ad hyberna reuertit, teste Ammiano *lib.27. p.377.* videndus & Ausonius *in Mosella.* Et sanè Claudium cui *hac lex* inscribitur, ex *aliis legibus* Ann.369 & 370. Proconsulem Africæ fuisse reperio: quare *hac lex* reddenda certissimè Ann.368. pariter vt *lex 18. infr. de Episcopis*: quanquam hæc postrema reddi potest & Anno Domini 370.

COMMENTARIVS.

EX AFRICA singulis lustris Pistores, ex officio quod ei Corpori addictum erat, mitti à Iudicibus seu Rectoribus Africæ iubet Valentinianus Sen. idque secundum *Constantini M.* legem seu præceptum. Nempe Constantinus M. (quod ex *hâc leg.* discimus) certum quoddam Officij genus, in Africâ Pistorum Corpori addixerat: vnde scilicet singulis lustris seu quinquenniis certi quidam Romam ad Pistorum Corpus mitterentur, quos causa hæc constringeret. Id quod *hâc leg.* à Valentiniano Sen. confirmatur: itémque à Gratiano & Valentin.Iun. *l.17. infr. hoc tit.* Sed in obscuro latet, quodnam illud *Officium* fuerit, Pistorum Corpori à Constantino M. addictum: Sanè non officium fuit Proconsulis Africæ, quandoquidem hîc *officium quod ei pareret*, distinguitur ab *officio, quod Pistorum Corpori addictum erat.* Igitur fuerit fortè Officium minorum Iudicum Africanorum non Spectabilium, sed Clarissimorum, qui sub Proconsule vel Vicario Africæ fuerunt: Atque in his Præfecti annonæ Africæ.

¶ Interim obseruandum, *Constantini M* institutum hoc, Pistorum Vrbicorum collegio hac ratione consulentis: cuius fuit & alterum illud institutum, vt leuiorum criminum rei, pro pœnâ, Iudicum sententiâ in pistrinum Vrbis Romæ darentur: *l.3. supr. de pœnis*: quod & ipsum probauit propagauitque hic idem Valentinianus Sen. *l.5. 6. 7. 9. supr. de pœnis*: & de quo iam quoque aliquid dixi ad *l.8. supr. hoc tit.* Item tertium, vt Nauicularij quoque pistorum consortio adstringerentur, si fortè hæreditatem seu successionem pistoris amplecterentur, vt idem Constantinus constituit *l.2. supr. de Nauiculariis*, quæ emissa est ad Præfectum annonæ Africæ Anno D.315. Aliàs Nauicularios ad Pistorum consortium vocatos, occasione fortè huius constitutionis suæ ab hoc munere absolui voluit.

¶ Secundò obseruandum, *omnibus lustris* Pistores hos ad Vrbem Romam transmissos, quod & ipsum *tempus solitum* vocari videtur *l.17. infr.* Nempe, vt existimo, propter Patronorum Quinquennalium mutationem, de quo *l 6 supr.* quibus sanè hi Pistores consignari *hâc leg.* iubentur.

¶ Nunc de sententia *huius leg.* Ea est, 1. Ne quis ordine suo mittendus possit hanc functionem redimere: quam vnicam sententiam seruauit Tribonianus *l.9. Cod. de excusat. mun.* 2. Vt ab Officialibus PG. Africæ Pistorum patronis atque PF. annonæ apud publica monumenta consignentur. Sanè & ita Constantinus leuiorum criminum reos in pistrina Vrbis Romæ à Iudicibus condemnatos ad Præfectũ annonæ sub idoneâ prosecutione mitti iussit *d.l.3. supr. de pœnis*: quod etiam Valentinianus probauit *l.6. supr. de pœnis.* Imò Valentinianus hic noster, leuiorum criminum reos ab ipso P. V. pistrino damnatos, sub obtutibus Præfecti V. adsignari voluit, ne dum occultè per nequissimos Commentarienses traduntur, gratia venalis existat, *d.l.5. supr. de pœnis.* Tandem sanctio subiicitur aduersus Iudices & Officiales, pistores illos non mittentes.

¶ Inter alia verò in transcursu notari cupio, quod Valentinianus Imp. Constantinum *Parentem suum* vocat: Scilicet *Parentis* ista appellatione Principes, alios quos singulari honore vel affectu prosequerentur, decorabant: & verò decorauit Constantinum M. Valentinianus Sen. vt *hâc leg.* ita & *l.17. supr. de Pistorib.* Marius quoque Victorinus 2. *de Trinitate*, Constantinum Valentiniani Imp. *patrem* vocauit: quod Baronius non intellexit. Ita quoque Constantinus Aurelianum *parentem* suum vocat *l.1. Cod. de omni agro deserto*: & Diocletianum pariter, *l.2. supr. de censu.* Ita quoque Valentinianus Iun. *l.2. infr. ne sanctum Baptisma: Parentes suos Constantinum, Constantium*, vocat. Ita Valentinianum Sen. *huius leg.* Auctorem, *parentem* suum vocat Honorius; *l. vnic. supr. qui conduct. rei priu. l.33. infr. de operibus publ.* imò & *patrem*: *l.22. supr. de erogat. mil. ann.* Valentinianum hunc ipsum & Valentem *parentes* suos Theodosius M. *l.90. 105. supr. de Decurion.* Ita Valentinianus Tertius Theodosium Iun. *patrem* suum non semel vocat *Nouellis suis*; Nouella *de prascript. 30. ann.* Nouella *12. de Episcopali Iudicio*: Nouella *de reddito iure armorum*: vt vicissim ipse Theodosius Iun. Valentinianum hunc Tertium, *filium* suum vocat, *l.vlt. supr. de Decurion. & silentiar.* & *Nouella 1. & 2.*

XIII. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

NON ea sola pistrini sint, vel fuisse videantur, quæ in originem adscribta Corpori" *datis*" nomen & speciem etiamnunc retentant, sed etiam ea quæ ex successione pistorum, ad hæredes eorum, vel quos alios, deuoluta noscuntur, quò eorum quoque distractio inhibita euidentiùs cerneretur." In his verò solis liciti contractus eidem Corpori reseruetur," quæ ad ipsos non hæreditario pistorum nomine, sed priuatorum institutione, liberalitate, vel dote, aut quolibet" titulo probantur esse transfusa, & si qua ipsi ex priuata munificentia consecuti, in rebus humanis agentes, in aliquem ex sociis, id est. in pistorem alterum, transtulerunt. Cæterùm si hæc quoque in successione propria reliquêre, etiam eadem dotis nomine & titulo nuncupamus: quia pistrino proficere conuenit, quod apud pistorem eo viuente permansit. Seruaui" igitur deceterò ordinem constitutum, vt si vel

donatione piſtoris rem piſtrino hæreditatis ſucceſſioniſve meritis obligatam quicumque ex priuatis à piſtoribus fuerit conſecutus, ſciat corpori obnoxium vendere & alienare non poſſe, ſed in ſua cauſa & piſtorum nomine ac iure reſidere. Dat. Kalend. Iun. Triu. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

"*Iidem AAA.* Valentinianus ſcilicet, Valens & Gratianus.
"Sex præterea conſtitutiones hoc Anno huic *Olybrio P.V.* inſcribuntur: vid. de eo *Proſopogr.*
"Piſtorum.
"ita fundi dotales, *l.7. ſupr.* "cernatur.
" *x. reſeruentur.* " alio ſcilicet.
" *x Seruabis.* Scriptum fuerat *ſeruaVit.*

COMMENTARIVS.

DE REBVS & POSSESSIONIBVS Piſtorum fuit iam *ſupr.* Conſtantini M. *lex 1. ſupr.* Valentiniani Sen. *lex 3.* einſdem eſt hæc altera: vbi Diſtinctio bonorum hæc certa iam erat; inter dotes piſtrini, id eſt, res piſtrino ſeu piſtorum Corpori nexas, & inter eas quas priuato iure poſſident: Quod videlicet Piſtores illas diſtrahere non poſſint: has poſſint. Hæc inquam diſtinctio iam certa erat, etiam ante *hanc leg.* vt docet etiam ſub Valentiniano *d. l.3. ſupr.* At non & illud, quænam propriè dotes piſtrini eſſent: & ſic quænam *priuato iure* poſſidere cenſerentur, atque ita diſtrahere poſſent: quænam contra piſtrini eſſent, & dotis nomine cenſerentur, & ſic inalienabilia. Id itaque *hac conſtitutione* definit Valentinianus: Nempe dotes piſtrini eſſe, non ea tantùm bona, quæ vt *lex* ait, in originem adſcripta Corpori piſtorum, *dotis* nomen & ſpeciem retinent, id eſt, quæ iam olim affectata huic Corpori, inſtar dotis; vnde & *dotis* nomine cenſebantur, & fundi dotales dicti, *l.7. ſupr.* verùm etiam propria eorum & aduentitia, quæ videlicet ex ſucceſſione Piſtorum ad hæredes eorum, vel quos alios deuoluta ſunt: veluti ſi quod ipſi priuatorum inſtitutione, dote, liberalitate, aut quo alio titulo conſecuti eſſent, in ſucceſſione propriâ reliquerunt; hæc ſcilicet etiam *dotis* nomine & titulo cenſeri vult Valentinianus, ac proinde diſtrabi vetat: *Quia*, inquit, *piſtrino proficere conuenit, quod apud piſtorem eo viuente permanſit.* Quod ſingulare eſt: Nempe vt ea *dotalia* ſint ſeu Piſtorum Corpori nexa cenſeantur, quæ etſi non origine dotis eſſent, attamen in hæreditate Piſtoris reperiuntur: In hæreditate piſtoris quod relinquitur aduentitium, iam proprium piſtrini fit & nihilo magis quàm iſtud alienari poteſt. Atenim aduentitia illa inter viuos rectè alienari, diſtrahi à piſtore poſſe in quemcunque, definit Valentinianus: & tamen ſi & hæc ipſa in alium piſtorem piſtor tranſtulerit, & nouus piſtor ea in ſucceſſione reliquerit, etiam id dotis nomine & titulo cenſeri, & ſic alienari non poſſe. Denique dotale eſt, quodcunque aut originariè doti datum, aut in hæreditate relictum, etſi aduentitium. ¶ Et ita quidem piſtrino ſeu panificio vrbicæque annonæ fauit Valentinianus: in cuius fauorem hoc ipſo Anno paulò ante ad eundem Olybrium P. V. cauit, vt *piſtoriæ cauſæ* etiam feriatis geminis menſibus ab eo diſcingerentur: *l.5. Cod. Iuſtin. de feriis.*

XIV. ✱ Idem AA. ad Vrſicinum PF." Ann.

SI cui piſtoris filia nubſerit, ac poſtea is eandem dilapidatis facultatibus" conſortio" putauerit eximendam, non aliâ lege adque ratione eundem piſtoriæ neceſſitati & corpori præcipimus adſtringi, quàm" eodem munere originis" vinculo teneretur. Dat. VIII. Kalend. Mart. Triu. Modeſto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

"*Iidem AAA.* Valentinianus ſcilicet Valens & Gratianus.
"*Vrſicinus* hic poſtea Vicarius V.R. fuit. Ammianus Marcellinus, *lib.28. p.389.*
"ſuis, an vxoris? Hoc verum.
"an piſtorio! an coniugali? Illud verum.
"quàm ſi. "vid. *Paratitlon.*

COMMENTARIVS.

INIDONEI facti facultatibus amiſſis regulariter piſtorio munere liberabantur, quod colligere etiam eſt ex *l.1. ſupr.* Non tamen ſi fraudis conſilio poſſeſſiones ſuas, ideò tantum vt tanquam minùs idonei liberarentur, in alios tranſtuliſſent, quæ ſententia eſt *d. legis 1.* Rurſum non etiam, ſi quis ducta fortè piſtoris FILIA, facultates dilapidaſſet, per nepotatum & ἀσωτίαν fortè; eò quippè propriè pertinet *dilapidandi* vox (de quâ conſule *l.1. ſupr. qui bonis ex l. Iul. cedere: l.18. ſupr. de annonâ & trib.*) Qui piſtoris ſcilicet filiam in vxorem duxerat, piſtorum conſortio tenebatur, vt præter *hanc leg.* docet *lex 5. ſupr.* & *lex 21. infr.* in tantum, vt neque dilapidatis facultatibus conſortio piſtorum eximere poſſet: Quæ huius Valentinianeæ conſtitutionis ſententia eſt. Nempe qui piſtoris filiam ſemel duxit, in perpetuum piſtrini conditioni tenetur, atque ſi originis vinculo teneretur.

XV. ✱ Imppp.

XV. * Imppp. Valens, GRATIANUS & Valentinianus AAA. ad Gregorium" v. c. PF. Ann.

NE quis vnquam PF. Ann. contra suam alienámve" sententiam, pistorum locum" eiectis permiserit" reformari:" eùm præscribtum" suum apur Iudices obtinere Lex † debeat, per quam simul, aduersus dococtorum vitia, & vtilitati annonæ publicæ, & rerum iudicatarum constantiæ," prouidetur. Dat. XIV. Kalend. Mart. Triu. Gratiano A. IV. & Merobaude COSS.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod Iust.*
"*Gregorius* PF. annonæ sub Gratiano An hic idem ad quem extant *sex epistolæ* Symmachi *lib.* 3. putà 17.18.19.20 21.22.
"Decessoris sui fortè.
"*x. loco*, vel *in pistorum locum.*
"id est, permittat.
* *Reformari*, id est restitui: vid. *Gloss.*
† Hæcne, an alia quædam præcedens? Hoc videri cui possit: Sed tamen illud malo,
"*Constantia* rerum iudicatarum, id est, constans obseruantia, authoritas.

COMMENTARIUS.

EIECTOS semel pistorum corpore, ceu decoctores, sententiâ Præfecti annonæ, loco suo & corpori posteà restitui vetat *hâc constit.* Gratianus Anno D.377. siue ab eodem Præfecto annonæ siue ab alio. Scilicet vt ceteroquin ob culpam aliquam corpore aliquos abiici, proiici, eiici per sententiam mos fuit: *l.*18. *vltim. supr. de agentib in rebus? l.*15.*supr.de Palat.S.L.l.*8. *infr. de Iudæis*: quos *proiectos* vocat Ammianus Marcellinus *lib.*12. ita & pistorum Corpore eiici nonnulli soliti, putà *decoctores*, qui scilicet vel proprias facultates dilapidassent, de quibus *supr.* vel annonam publicam conturbassent: proculdubio Patroni pistorum (de quibus *l.*2. 7. 12. *supr.*) hi enim officinis, fundis dotalibus præerant; eisque Entheca omnis credita erat: his Pistores consignabantur: his frumentum ex horreis, pani conficiendo: de quo ad *d.l.*7. *supr.* Igitur si hi rationes conturbassent, si decoxissent, sententia Præfecti annonæ, cuius hæc cura erat, (vt tot aliæ *leges* ostendunt) Pistorum loco eiiciebantur. Qui tamen ipsi posteà tamen sæpè restituebantur à Præfectis annonæ. Id quod *hâc leg.* fieri vetat Gratianus: duplici ratione; Primùm, propter vtilitatem annonæ publicæ: nam qui semel decoxit semper decocturus creditur: quare eum restitui non oportet. Dein & propter rerum iudicatarum auctoritatem seu *constantiam* vt *hâc leg.* dicitur. De quâ rerum iudicatarum auctoritate, constantia, infinitæ sunt sententiæ & constitutiones. Cæterùm, ita quoque Episcopi semel depositi ad Episcopatum denuò adspirare vetiti, *l.* 35. 39. *infr. de Episcopis.* Sic & Primatum inter Iudæos iudicio seu sententiâ proiecti Iudicum auctoritate in Sectam Iudæorum recipi vetiti, *l.*8. *infr. de Iudæis.*

XVI. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. ad Arborium P. V."

VIDQVID ex Horreis" plectibili" vsurpatione præsumptum sit, id per Pistores" (in quos totius criminis confertur inuidia) maturâ exactione reddatur: Vt si quid in hâc" specie minùs potuerit exsolui, in quibuscunque speciebus, in ære, vel plumbo, seu quâlibet alia solutione, pensetur, dummodo redintegratio totius summæ" curetur. Dat. Id. Iun. Gratiano A. V. & Theodosio A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.*
"*Arborius* P. V. Romæ sub Gratiano & Valentiniano Iun. Anno D.380. Arborij fit mentio *in vita S. Martini.* Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex* 9 *supr. de priuil eor qui in S. Pal.* quæ dicitur data *Triberini*: pariter *Triuerini* in subscriptione *legis* 1. *supr. de Princip. Agentium in rebus.* Quanquam MS vtrobique habet *Triberim*, & *Triuerim.*
"publicis Vrbis Romæ.
"*Plectibilis* vsurpatio, *hic*: seuerissa, *l.*161. *supr. de Decurion. Plectibilia* hinc etiam absolutè crimina, *l.*5. *infr. de hæreticis*: vid. *Glossar. Theod.*
"& quidem Patronos Pistorum.
"frumenti. "frumenti.

COMMENTARIUS.

VSURPATUM indebitè ex horreis Vrbis Romæ frumentum hâc tempestate quoddam fuerat: idque per *Pistores* fermè, qui maiorem videlicet frumenti modum ex horreis diripuerant, acceperant, vsurpauerant, quàm panificij modus exigebat: Quare, id omne nunc ab his restitui iubet Imp. Gratianus Anno D.380. Ita quidem, vt si in frumento ipso id restituere non possint, in quacunque alia specie id restituere iubeat: etiam in ære, vel plumbo: *Ære*, inquam,

quam, vel *plumbo*; quorum vſus multus erat, vt in piſtrinis & officinis piſtoriis (quod ex *hâc leg.* quis colligat) ita & in aliis operibus publicis, & quidem Romæ: Ammianus Marcellinus *lib.27. p.361.* agens de Lampadio P.V. *Ædificia erigere exoriens noua, vel vetuſta quadam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas: ſed ſi FERRVM quærebatur, aut PLVMBVM, aut Æs, aut quidquam ſimile, Apparitores immittebantur, qui velut ementes diuerſas raperent SPECIES, nulla pretia perſoluendo.* De *Æris* vſu in ædificiis res nota. *Plumbum* certè tegulis poſitum teſtatur quoque *lex, malum, 242. §.2. ff. de V.S.* quod quidem etiam plumbum tegularium, legatis, vel venditis ædibus cedebat, ædificij denique erant. Poſitum & plumbum hyeme hypæthri tegendi causâ, *d. l.242. §.2.* ſicut æſtate velis ea tegebantur, *l.12. §. de velis 20. ff. de instructo legato.* Sic & *æreis* tegulis Pantheona tectum refert Paulus Diaconus: Aquæductuum etiam fiſtulæ *plumbeæ* erant, teſte præter *l.6. Cod. de aquæductu.* Vitruuio *lib.8. cap.7.* Statio, *ſyluarum lib.1.*

Téque per obliquum penitus quæ laberis amnem
Martia, & audaci tranſcurris flumina PLVMBO.

De ſpecierum alioquin in commune ad opera publica collatione, vide & *l.27. infr. de operibus publicis.*

Interim ex his apparet, hanc conſtitutionem non minùs rectè in *titulum Canon. frum. V.R.* referri potuiſſe, & hiſtoricam tantùm eam eſſe, & huic tempori illigatam. Nota etiam caſum, quo Canon annonarius in aliam ſpeciem mutatus; cùm alioquin ipſas ſpecies inferri & quidem annonarias oporteret.

XVII. * Idem AAA. ad Titianum Vic.'' Afric.

IVDICES'' Africanos laudabilis Sinceritas Tua huiuſmodi interminatione conterreat, vt niſi tempore ſolito'' debitos Piſtores Venerabilis Romæ vſibus dirigere curauerint, ſciant ſeipſos, quinquaginta argenti librarum, Officiúmque eorum pati condemnatione multandum. Dat. IV. Id. Iul. Triu. Gratiano v. & Theod. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*
''de hoc *Titiano* mox.
''veluti Numidiæ Conſularem.
''omnibus luſtris, *l.12. ſupr.*

COMMENTARIVS.

EX AFRICA debito tempore (id eſt, ſingulis luſtris) mitti à Iudicibus Africanis Piſtores, vt oportuiſſe docuit iam *l.12. ſupr.* vbi dixi plenius, ita & *hac* quoque *conſtit.* iubet Imp. Gratianus Ann. Domini 380. propoſitâ multâ 50. argenti librarum Iudici, & totidem eius Officio: curâ eius rei intimandæ & exequendæ datâ Titiano Vicario Africæ, ſub cuius diſpoſitione erant Iudices Africani: De quo Titiano Vicario Africæ, quando hâc *vnica leg.* mentio fit, agendum nobis eſt; ita quidem, vt quæ de eo notaturi ſumus, ad *huius leg.* illuſtrationem faciant, quâ agitur *de Iudicibus Africanis*, ſub eius diſpoſitione conſtitutis, déque Piſtoribus annonæ Vrbicæ vſibus ſeruientibus. Igitur hic ille *Celſinus Titianus* Vicarius Africæ eſt, ad quem 13. extant *Symmachi* epiſtolæ *lib.1.* ex quibus ſatis colligi poteſt, eum in Africa poteſtatem iudiciariam egiſſe, imò Vicarium Africæ fuiſſe; ac potiſſimùm ex *epiſtola 58.59.62.63.64.67.68.* ac nominatim Numidiæ Conſularem ſub eo fuiſſe oſtendit *epiſt.63.* & Mauritaniæ Cæſaream *epiſt.58.* vbi etiam meminit Clementis Epiſcopi Cæſarienſis. Idem *epiſt.59.* ſignificat curam annonæ Vrbicæ ei incubuiſſe. Quod etiam huic *legi* congruit. De eodem accipio & *epiſt.84. lib.2.* & *lib.8. epiſt.67.*

XVIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcadius AAA. ad Saluſtium'' P.V.

VT conceſſa Decurialibus'' priuilegia nolumus abrogari, ita lege † ſuper Mancipibus data nihil iubemus imminui: Nam ſi qui ob hoc ad Decurias inlicitè tranſierunt, vt munus euaderent Mancipatus, neceſſe eſt erga eos priuilegia non poſſe ſeruari, qui'' obnoxios ſibimet rectè vindicat functio memorata ¶ Intantum etiam defenſiones'' diuerſorum Principum largitate conceſſa'' erga Decurias manere decernimus, & Mancipatui obnoxios iubemus addici, vt ſi quiſpiam ſuper abſolutione Mancipatus Noſtræ Maieſtati preces obtulerit, bonorum amiſſione plectetur.'' ¶ Quod quidem non ſolùm in Decurialibus, ſed etiam in cæteris decernimus perpetuâ lege ſeruari. Dat. III. Id. Iun. Mediol. Honor. NB. P. & Euodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* eſt *lex 2. ſupr. de Decurion. V.R.*
''de hoc vid. quæ dixi ad *d. l.2.*

''De

"De quibus *suprà, titulo* 1. cuius *lex* 2. huic nostræ vt dixi iungenda est.
† Lex super Mancipibus.
" *al. quia*, vel *quos*.
"*Defensiones* pro priuilegiis, quibus se quis defendit.
"sustineri possit: sed malim, *concessas*.
"duriusculum hoc, *vt plectetur*.

COMMENTARIVS.

LIBERARI Mancipatu Pistorio quemquam, siue Decurialis militiæ obtentu, siue Principis rescripto vetat hâc constitutione Valentinianus Iun. Ac nominatim Decurialis militiæ obtentu: Nempe, vt sua Decurialibus priuilegia constare voluit, atque adeò ea confirmat *hâc leg.* & *l.2.supr. de Decurialib. V. R.* (quæ *huic* coniungenda est,) ita vicissim Mancipatum nutare vel labefactari Decurialis militiæ obtentu noluit. Vt sua cuique Corpori priuilegia, ita sui cuique homines seruari debent: neque vnius priuilegia ad alterius iniuriam porrigenda sunt. Non etiam Principis rescripto quemquam Mancipatu liberari vult Imp. imò & bonorum proscriptionis pœnam ei minatur, qui preces in id obtulerit. Sanè & Valentinianus Senior *l.6. supr.* & Honorius *l.20. infr.* quemquam Pistorum consortio liberari rescripto Principis vetuerunt, supérque eâ re preces deferri. Sed & idem siue Valentinianus Iun. siue Theodosius omnes qui rescripti aduersus veteres sanctiones subreptiuâ defensione muniebantur, functioni Mancipatus addici voluerunt Anno D.389. *l. vnic. supr. de Mancipibus*: quod de his ipsis Mancipibus Pistorum accipiendum ad *eam legem* ostendi. Imò & id ipsum de Mancipibus Salinarum constitutum docet Symmachus, *lib.10.epist.58.*

¶ Sequitur videamus, quinam hi pistorij *Mancipes* sint, de quibus *hâc leg* agitur: quorum etiam fit mentio *l.2.& 3. infr. de frumento Vrbis Constantinop.* & *l.4. supr. de executorib.* & *l. vnic. Cod. de Pistoribus*: an quiuis Pistores, an verò Officinis præpositi? Sanè hoc Socrates vult, *lib.5. cap.18.* & ex eo *Tripartita* Auctor *lib.9. cap.24.* ἦσαν ἐξ ἀρχαίων χρόνων τινὲς μέγιστοι Ῥώμῃ οἶκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο, οὓς προσαγορεύουσι τούτους οἱ Μάγκιπες τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ καλοῦσι). Et mox, γνοὺς τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοὺς Μάγκιπας ἐτιμωρήσατο. *Manceps* igitur paneficio & pistoribus præpositus ex *Socratis* sententia: vt sic iidem fuerint cum iis quos Iustinianus *Nouella* 80. προεστῶτας τῶν ἀρτοποιικῶν ἐργαστηρίων vocat. Quin & Mancipis nomen ostendere videtur, non de quouis pistore id accipiendum, cuius ministerium in solo paneficio, non in Mancipatu consistit. De Mancipibus certè hæc *huius Codicis constitutiones* produnt: nempe, Canonem his consignatum fuisse ad panem coquendum, *l.2. infr. de frum. Vrb. Constantinop.* Item, datam his aliquando mutui nomine pecuniam, ex publicâ pecuniâ dedicatâ ad coëmptionem frumentariam, *l.3. d. tit.* Item *lex 4. supr. de executor.* ostendit, Apparitores Præfecti Prætorio pro pœna quandoque mancipum Corpori sociatos (de quo ad *l. vltim. hoc tit.*) Sed & *d. lex vnic. supr. de Mancipibus*, functioni Mancipatus aliquando addictos idoneos de minusculis Corporibus, vel certè de otiosis. Tandem *l. vnic. Cod de Pistorib.* vetantur Mancipes, Comitis horreorum dignitatem & officium consequi; & si consecuti fuerint, ad Mancipum denuò consortium collegiúmque vocari iubentur. Quibus attentis, *Mancipum* nomen de omnibus Pistoribus hîc exaudiendum puto, qui panem conficerent, coquerent. Sanè & apud Suidam ἀρτοπωλεῖον, ἐν ᾧ οἱ ἄρτοι γίνονται).

¶ Tandem obseruandum, quod & ipsum in argumentum adsumi potest, *hanc leg.* esse partem constitutionis Valentiniani Iun. vnde desumpta est quoque *lex 2. supr. de Decuriis Vrbis Romæ*, quæ proinde *huic* coassanda venit: quæ quidem constitutio fuit de Corporibus & Collegiis Vrbis Romæ, quò ea integra illibata custodirentur: priuilegiis partim eorum confirmatis, partim verò prospecto, ne ea mutilarentur: Ac nominatim Decuriæ Vrbis Romæ, & Pistorum Collegium, quò præcipuè pertinet *hæc* lex & *d. lex* 2. imò generaliter cætera quoque, quod *huius leg. fine* additum.

XIX. * Impp. Arcadius & HONOR. AA. Eusebio PF. P."

PISTORES Vrbis Æternæ, prætermissâ veteri consuetudine, fundis vel prædiis ad nihilum redactis, quæ eorum corporis" solatia certa præbebant, nouos sibi quæstus excogitasse comperimus. Ideóque in futurum prouisionis remedia proferentes, misso probatæ industriæ viro, singulorum fundorum siue prædiorum quæ pistorum corpori obnoxia sunt vires discuti exquirique præcipimus, vt idem" iure perpetuo" idoneis adfixa præstatione tradantur: adque conductores præstationis modum & solatia ministrent antiquitus constituta pistoribus. Dat. VII. Id. Iul. Arcad. IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

"*Eusebius* PP. Italiæ sub Honorio Imp. Eidem inscribitur hoc Anno *lex 7. supr. de Censitorib.* & *lex 26. supr. de Naulcul.* & superiore prox. Anno 395. *lex 12. infr. de infirm. his quæ sub Tyrann.* Hæc satis ostendit, eum PP. Italiæ fuisse: vid. plura in *Prosopogr.* Eius meminit Paulinus *in Vita Ambrosij p.33.36.* Ad hunc quoque pertinere videtur Symmachi *epist.14.lib.8.* & *epist.52.lib 9.*
"malim, *Corpori*: vt *l 13. supr.*
"*Idem*, id est, *iidem*, fundi scilicet.
"id est, canone imposito.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. constitutionea quatuor sequuntur, Pistorum Corpori (annonæ Vrbicæ fauore) consulentis: Et hæc quidem est de *Solatiis* pistorum: déque *locatione* fundorum, Pistorum Corpori obnoxiorum: FVNDOS scilicet seu prædia pistorum Corpori obnoxia, quæque pistorum Corpori solatia certa præbebant, (quos fundos *dotales* vocabant) fuisse, iam suprà ostensum est *l. 7. supr.* & quidem per diuersas Prouincias sparsa: vt ad *eandem leg.* docui. Ea, vt censeo per Actores olim administrabantur: quorum ratio pistorum Patronia reddebatur. Verùm paulatim factum est, vt ea prædia ad nihilum redacta fuerint, & vires eorum conciderint: sic euenit, vt Pistores cœperint sibi nouos quæstus ad solatia sua excogitare: quod *hac lex* testatur; neque tamen quales ij fuerint, adsignificat: videantur ij lucelli genus fuisse, quod ab his quibus panes præberent, exegerint. Quare Honorius *hâc constitutione* ei rei mederi constituit: ideóque canet, vt fundi isti misso *Inspectore* probatæ industriæ viro, viribúsque eorum discussis & exquisitis; *iure perpetuo* elocentur: id est, iure emphyteutico, (vt cæteroquin prædia ad nihilum redacta elocari solita: de quo alibi iam sæpè:) sub certo canone, pensione, præstationis modo; vt ita Pistoribus inde solatia antiquitùs constituta præbeantur.

¶ *De* ADSCRIPTIS *à Iudice, ordini pistorio, non liberandis Rescripto Principis, Honorij lex.*

XX. * Idem AA. Theod. PF. P."

ADSCRIBTIS" semel per sententiam Iudicis ordini pistorio subreptitia Rescribta non quærant, nec vlla eis supplicandi præstetur facultas. Et qui huiusmodi sperare voluerit beneficia, quinque libras auri fisco nostro inferre cogetur. Si quo enim casu, vel occultis, vel ambitiosis hoc precibus elicuerit, Iudex, cuius in iudicio hæc fuerit prolata sententia, Officium quoque eius, si consensum præbuerit impetratis, quinas auri libras ærario nostro inferent. Dat. VII." Kalend. Maij, Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Iongenda huic *lex* 3. *infr. de Episcopis.*
"*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vt docet vel *d. lex* 31. vid. *Prosopogr.*
" *Adscripti.*
" VII. ita omnes aliæ Editiones: ita quoque *d. l.* 31. malè Parisiensis postrema A VII.

COMMENTARIVS.

LIBERARI *Rescripto* Principis ordini pistorio semel adscriptus, hâc Honorij constitutione prohibetur; pariter vt Valentiniani Sen. *l. 6 supr.* & Valentiniani Iun. *l. 18. supr.* Pœnâ quinque librarum auri *hâc leg.* propositâ, tam impetranti, quàm Iudici approbanti eiúsque Officio. ¶ Nominatim autem *hac lex* est de *Adscriptis semel per sententiam Iudicis Ordini pistorio,* id est, iis qui pœnæ loco semel Ordini pistorio adiudicati sunt: de quibus iam *l. 8. supr. l. 3. 5. 6. 7. 9. supr. de pœnis.* Huius igitur pœnæ indulgentiam ne rescripto quidem Principis fieri posse definit *hâc leg.* Honorius Imp. Valentiniani equidem Sen. *constitutione*, generali indulgentiâ criminum reis factâ hi non continebantur, *d. l. 7. supr. de pœnis:* sed speciali Rescripto liberari poterant, *d. l. 7.* quod *hâc leg.* antiquatur. Nempe & hâc inter alias ratione, profligato Gildone, Vrbicæ annonæ ex Africâ consultum iuit Honorius, qui & aliis rationibus hoc ipso mense Aprili ei prospexit, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis: l. 4. in fin. de Canone frum. Vrbis Romæ:* Sanè ex coniunctione quoque *l. 31. infr. de Episcopis:* (quâ irruentium in Ecclesias per Africam impetum, variis rationibus persequitur Honorius:) disertè apparet, hanc *leg.* ad *Africam* pertinere, & sic ad Iudices Africanos, quorum sententiâ Ordini pistorio nonnulli adscripti fuerant. Ex cuius constitutionis coniunctione cum hâc nostrâ & illud fortè conficiatur, Pistorum ordini adscriptos in *huius leg.* specie, *ad intercessionem Ecclesiasticorum* Rescriptis liberatos fuisse: cuiusmodi intercessionem hîc damnat *Honorius:* non eam verò, quâ ad Ecclesiam confugas Ecclesiastici à vi tutantur, quæ sententia est *d. l. 31.* Verùm & hæc coniectura est, quam ego non pro κυρίᾳ δόξῃ ostendo.

XXI. * Idem" AA. Vitali PF. Ann.

NVLLI pistori, nec posteris eius, in priuatas" personas, vel Thymelicas," vel eas quæ Aurigandi" studio detinentur, liceat coniugij societate transire: etiamsi huic facto omnium pistorum accedat adsensus," etiamsi nostra elicita fuerint aliqua subreptione Rescripta. Quòd si quisquam" in hæc vetita adspirare" temptauerit, sciat se verberibus adfectum deportatione puniendum, facultatésque suas paneficio sociandas. Quòd si non statim

Officium

Officium" Grauitatis Tuæ in ipsis inceptis occurrerit, sed in suggestione cessauerit, in singulis" familiis librarum auri decem multa feriatur: Ita vt hæ quoque personæ cum patrimonio ad debitum" officium reuocentur, quæ per huiusmodi nuptias in simili consortio" fuerunt. Omnes igitur, qui filias pistorum in con.... sortiti sunt, vel ex Thymelicis, vel Aurigis, vel vniuersis priuatis," pistorio corpori ilicò deputentur. Dat. VIII. Id. Mart. Rau. DN. Theod. A. I. & Rumorido V. C. COSS. [403.]

NOTÆ.

* Abest & hac lex à Cod. Iustin.
"Reponendi hi Imppp. Arcadius, HONORIVS, & Theodosius AAA. superioris enim iam anni 402. fine Theodosius Iun. à patre Arcadio A. creatus fuit: Chronicon Alexandr.
"Vitalis Præf. annonæ sub Honorio, Anno D.403.
"Priuatas personas hic & fine leg. vocat personas, non pistorias.
"Scænicas: de quibus l.5. infr. de Scanicis: l.21.22. sup. de diu. offic.
"Aurigis, infr. & l.3. infr. de spectaculis: Aliàs Agitatores dicti: l.7.12. infr. de Scanicis, l.11. supr. de maleficiis.
"ita l.8. supr. etiamsi [ad] absolutionem eius, pistorum omnium laboret adsensus & consensus conuenisse videatur.
"Pistorum, vel posterorum.
"Adspirare in verita.
"Officium Præfecti annonæ obseruа.
"in singulas familias.
"pistorum scilicet.
"fortè, quæ per huiusmodi nuptias in simile consortium consenserunt. Sed nil muto.
"Thymelicorum, Aurigarum Circensium.
"In coniugium sortiti sunt.
"vt supr. initio, in priuatas personas.

COMMENTARIVS.

CONIVGIO priuatarum personarum, & in his Thymelicarum, id est, scænicarum: Aurigarum, id est, Agitatorum Circensium, pistoribus & pistorum posteris, filiabus, hâc constitutione interdicit Honorius Anno D.403. etiam ex consensu pistorum, etiam ex Principis rescripto. Ita quidem, vt pistorem pistorísque filium, priuatæ personæ vel Thymelicæ coniugio sociatum: vel filiam priuato, Thymelico vel Aurigæ sociatam, verberibus affectos deportari velit, facultatésque eorum panificio sociari: officium Præfecti annonæ conniuentes decem libris auri multari *in singulas familias*, id est, in singula huiusmodi coniugia: Ita tandem, vt Thymelicas personas vel Aurigas, vel quascunque tandem priuatas personas pistorum filiabus sociatas pistorio Corpori deputari iubeat.

¶ Nempe vt in commune pistoribus interdictum erat extra Corpus pistorium coniugij conditionem quærere, propter nexum huiusce functionis: ita nominatim Thymelicorum & Aurigarum connubio filiabus pistorum interdictum: quorum vtique prauis plerumque artibus, formáque ac decore arreptæ pistorum filiæ, abripiebantur: vt priuati, Thymelicarum, de quo videnda *lex 5. infr. de Scanicis*: & Ambrosij locus *orat. funebri de obitu Valentiniani Iun.* quem ad *eam leg.* produxi; dante etiam fortè pistorum filiabus hanc viciniâ labem: cùm & *Minitia frumentaria*, & stabula factionum, seu *Aurigarum*, vicina Romæ essent, & in eâdem Regione 9. vt docet *vetus descriptio Vrbis Romæ*: de quo iam ad *l.10. supr.* Tandem & Aurigis seu Agitatoribus, per prauas seu Magicas artes (quarum infamiâ laborabant: vt plenè ostendi ad *l.11. supr. de maleficiis*:) coniugia huiusmodi sibi conciliatoribus.

¶ De *Thymelicis* interim obseruandum, agi quatuor præterea *huius Codicis* constitutionibus: putà *l.5.12. infr. de Scanicis*, vbi de his dicam pleniùs: & *l.21.22. supr. de diuers. offic.* De *Aurigis* verò seu Agitatoribus Circensibus agitur præterea quoque *quatuor huius Codicis legibus*: putà *d.l.11. supr. de maleficiis*: *l.7.12. infr. de Scanicis*: *l.3. infr. de spectaculis.*

¶ *De* CONCVTIENTIBVS *pistores.*

XXII. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio PF. P."

SI QVICVMQVE, Inlustris Vrbanæ Sedis, vel" Annonariæ Potestatis Apparitor, clandestina fraude pistorem concusserit, accusatus adque conuictus perpetuis" paneficij nexibus addicatur;" &c." Dat. VII. Kalend. Ian. Rau. Honor. A. XI. & Constantino II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex vltim. Cod. Iust. de apparitorib. Præfecti Vrbis*: & iungenda huic *lex 9. infr. de Suariis.*
"*Palladius* PP. Italiæ sub Honorio Anno D.415.416.417.418.419.420.421. vid. *Prosopogr.*
"*vel annonaria potestatis*, hæc recisa *Cod. Iustin.*
"*perpetui*, Cod. Iust. sed hoc rectiùs.
"*addicetur*, Cod. Iustin.
"quæ continentur, *d.l.9.*

COMMENTARIVS.

CONCVTI pistorem Vrbis Romæ clandestinâ *fraude* ab Apparitoribus Præfecti Vrbis Romæ, vel Præfecti annonæ vetat hâc constitutione Honorius Anno D.417. propositâ his pœnâ

pœnâ functionis piſtoriæ in perpetuum : Hâc inquam *conſtitutione* quæ partem *prolixioris conſtitutionis* conſtituit : vnde & altera quoque pars *hoc Codice* occurrit, putà *lex 9. infr. de Suariis* : quæ proinde *huic* coaſſaoda, imò ſubiiçienda venit: Quibus etiam ita inter ſe ſociatis liquet, Honorium conſtitutione ſuâ Annonæ Vrbicæ bifariam conſultum iuiſſe, aduerſus clandeſtinas nonnullorum fraudes, per quorum manus annona ſeu frumentum Vrbis Romæ ambulabat : ſiue in *Portu Oſtienſi*, ſiue in Vrbe *Româ* : Primum ſcilicet annonæ Romam ſubuehendæ, aduerſus fraudes *Caudicariorum* (id eſt, Nautatum Tybetinorum) & furta *Menſorum Portuenſium*, qui in Portu V.R. frumentum aduectum admetiebantur : quorum Patroni cuſtodiam conditorum in portu V. R. præſtabant : quò pertinet *d lex 9. Ad excludendas*, inquit, *Patronorum Caudicariorum FRAVDES & Portuenſium FVRTA menſorum*. Et mox, *CLANDESTINVM ad collegas digma miſſurus, ne quid ex ſpecie FRAVS occulta Vectorum peſſima qualitatis iNmutet*. Ibidémque Patrono fraudatori pœnam *piſtrini* proponit : *deprehenſum in FRAVDEM amiſſo patrimonio ad PISTRINI etiam munia prima reuocetur*.

Tandem ſubiicit Præfectum annonæ corporalis iniuriæ ius non habere in tres primos Patronos delinquentes : ſed Præfectum Vrbi. Quibus planè ſimilia *hâc leg.* continentur : Nam & de Præfecto vtroque hîc agitur ; & de Fraudibus Apparitorum vtriuſque, & de Piſtoribus, per quorum manus Romæ frumentum ambulabat. Sed & piſtrini pariter pœnam fraudatori hîc proponit: de quâ piſtrini alioquin pœna, dial ad *l. 9. ſupr. de pœnis* : ac nominatim de eâ imponenda aliis quàm Corporatis, id eſt, maioris alicuius officij, quàm eius in quod quis damnatur : nempe ita Vrbanicianus, vel Annonarius Apparitor in ſequiorem piſtrini conditionem *hâc leg.* pro pœna datur : vt *l.9. ſupr.* patronus Caudicariorum & Menſorum.

¶ Illud tantum obſcurum, quodnam clandeſtinæ fraudis & concuſſionis genus illud ſit, quod *hâc leg.* plectitur : quo fraudati, concuſſi Piſtores ab Apparitoribus Præfecti Vrbis & Præfecti annonæ ? Ego putem etiam argumento *dicta l.9.* hos Apparitores & falſum ſæpè frumenti modum, & *peſſima qualitatis* frumentum piſtoribus ex horreis Vrbis Romæ dediſſe : mox quaſi maiore modo accepto, vel melioris qualitatis frumento, piſtores vexaſſe, concuſſiſſe : vel certè, ſi piſtores frumentum bonæ qualitatis habere vellent, aliquid præſtarent. Hæc enim & concuſſionis & CLANDESTINÆ fraudis genera omninò ſunt: quæ ab his exercita, per quorom manus annona vrbica adminiſtrabatur, & piſtoribus tradebatur.

DE SVARIIS, PECVARIIS ET SVSCEPTORIBVS VINI, cæteriſque Corporatis.

TITVLVS IV.

XI. COD. IVST. XVII. Vbi omiſſa vox *pecuariis* : Adde *Nouellam* Valentiniani *inter Theod.39. De Suariis, Boariis & Pecuariis.*

De his *hoc titulo* agitur *l.4.*

putà Caudicariis Menſoribus Portuenſibus : de quibus *l.9.*

PARATITLON.

1 SVARII (de quibus præter *l* 1.2 3.4.5.7.8.10. *hoc tit.* agitur & *l.3. ſupr. quibus equorum vſus* : & *l 22. ſupr. de diu. offic.* & *Nouellâ Valentiniani inter Theodoſianas* 39.) & qui *Porcinarij* dicuntur *l.6. hoc tit.* Corpus erant, *l.1.8 10.* ſeu Corporati, *Rubr. hoc tit.* ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis, *l.2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. hoc tit.* in Vrbe quoque Conſtantinop. *d l.12.* Horum munus *l.1.* publicum munus, *l.8.* functio, *l.8.* (vnde functio Suaria, *l.1.10.* ſeu Suariorum, *l.6* functio genuina, *l.10.*) obſequium *d.l.1.* ſarcina, *l.5.* verſabatur in animalibus, *l.4.* porcis, *l.2.* larido, *l.10.* porcinâ, *l.2* porcinâ ſpecie, *d. l.2.* carne, *d. l.2.* ſuſcipiendâ, *d. l.2.* mox & populo Romano præbenda, *l.3.* Denique ſuſceptio, erogatio ad eos ſpectabat, *l.4. in princ.* vnde peruigilem laborem populi Romani commodis exhibere dicuntur, *l.6.* ¶ Erant ſcilicet nominatim certæ Prouinciæ & Regiones Italiæ, *l.2.* è quibus à poſſeſſoribus *l 2* porcina ſoluebatur, præſtabatur tributi nomine. Idque per ſingulos annos, *l.2. 3.* certo librarum numero, *l.3.* vt putà, Campania, *l.3.* & *d. Nouella* 39. Lucania & Bruttium, *l.4.* & *d.Nouella* : Samnium, *d.Nouella.* ¶ Soluebatur autem ea quandoque vel in ſpecie; quo caſu ſanè, pondus porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæri *l.4.* ſed & animal tradendum vnius noctis ieiunitate vacuari oportuit *d. l.4.* vel adærata ſoluebatur, id eſt, pretio taxata, æſtimata : quo caſu, non ea pretia, quæ

in

in Vrbe Româ erant, sed quæ in Regionibus illis in publicâ conuersatione erant, Suariis soluebantur, *l.2.3.* qui posteà species ipsas ex his emebant, *d.l.2. in fin.* ¶ *Exactio* autem hæc alibi fiebat à Suariis ipsis, qui per diuersa proficiscebantur, & pretia percipiebant, *d.l.3.* Alibi, Prouinciales ipsi Romam deferebant.

¶ Corporis verò Suariorum quidam Principales erant, *l.10.* Ipsis Suariis priuilegia nonnulla competebant: veluti, Immunitatis à sordidis muneribus, *l.6* & à corporalibus iniuriis, *d. l.10.* Dispendia eorum seu damna inter susceptionem & erogationem, certâ vini quantitate releuabantur, *l.4* viceuersa Suarij huic functioni ita adstricti erant, vt eam nullo honore aut dignitate, nullo Principis rescripto, declinare possent: *l.1.8.* non clericatu, *d.l8* nisi idoneum pro se substituerent, *d l.1.* aut facultatibus Suariorum Corpori cederent, *d. l 8.* alioquin ad Suariorum corpus retrahebantur, *dictis legibus.* Consanguinei quoque eorum vel originales huic functioni tenebantur, *l.5.* etiam filij emancipati, *l.7.* & hæredes Suariorum, *d. l.7.* Item prædiorum possessores quolibet titulo, *l.5.7.8.* erant enim Suariorum facultates Suariæ functioni adstrictæ, *d. l. 1.& 5.*

II. PECVARII, de quibus *Rubrica*, & *l.vltim. hoc tit.* cùm anteà secretum & diuersum à Suariis eorum Corpus esset, ab Honorio mixti iunctique fuerunt, *d.l vlt.*

III. SVSCEPTORES vini, (quod solemnis expressio popularibus commodis ex Prouincialium collectione desiderat, *l.3. supr. tribut.* in ipsis speciebus:) de quibus *Rubrica*, & *l.4. hoc tit.* de his dixi ad *l.3. infr. de calcis coctorib.*

IV. CORPORATORVM aliorum nonnullorum *hoc titulo* mentio fit: putà Caudicariorum, *l.9 hoc tit.* de quibus agitur & *l.2 supr de Pistoribus*: & *l. 1 infr. de Canone frum. V.R.* & Mensorum Portuensium: de quibus *d.l 9.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Pacatianum PP. P."

QVONIAM Suariorum corpus ad paucos deuenit, iubemus, eos adstante Populo Romano dicere, *Quibus excusatio sit delata, Quibus prouenerit onus:*" vt his in medium publicæ rationis edoctis," exemplum" rel Nauiculariæ proponatur. Itaque dinoscant, facultates proprias Suariorum esse obnoxias muneri: ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona quæ Suariæ functioni destricta" sunt, ipsique Suario teneantur obsequio, aut idoneos quos volunt, nominent; qui necessitati idem" satisfaciant. Nullum enim vacare ab huius rei munere patimur. Sed siue honoribus euecti, siue quolibet versutiæ" genere fugerunt, reuocari eos iubemus: idque ipsum teste & audiente Populo Romano compleri, ac nos super his consuli: vt animaduertamus in eos," qui hac tergiuersatione nulli penitus tribuendas ideo, qui subripere" potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro. Dat." VIII. Id. Mart. Rom. Optato & Paulino COSS. [334.]

NOTÆ.

*Ὕστερον πρότερον hic admissum ab huiusce Codicis Conditoribus: *lex* enim 2. tempore prior *huic* anteferri debuit.

"*Pacatianus* PP. Sub Constantino M. Et quidem Italiæ: quod & argumentum ipsum *legis* ostendit: & firmauit *l.4 supr de sponsalibus*: quæ & ipsa eidem inscribitur, vt & *l.2 supr de Aduoc fisci*. & hæc quidem hoc ipso Anno. Sed & subscriptio firmat: de quâ mox. Eidem, sed dignitate omissâ, inscribitur Anno proximo 335. *lex 1. supr. de lucr. officior.* vid. *Paratitlon.*

"et aliorum excusatione.

"& eductis

"*l 3. supr. de Nauiculariis.*

"adstricta, destinata.

"*sidem*: vel *eidem.*

"elicito per subreptionem rescripto

"Locum hunc ita restituo, *vt animaduertamus in eos: Eo qui hâc tergiuersatione, nulli penitus tribuendâ, cæteroqui subrepere potuerit*, &c. *Cæteroqui*, loco, *si ideo qui*, id est, in posterum, alioquin.

"*subrepere.*

"pro *Propos.* vel Accepta. Nempe Proposita hæc lex *Romæ*, de cuius populo & Suariis agitur: Constantinus enim hoc tempore in Oriente versabatur: vid. *Consularia.*

COMMENTARIVS.

EXCVSARI seu LIBERARI suarium functione suariâ Dignitate aliquâ vel Rescripto Principis, vetat *hâc constitutione* Constantinus M. Anno D. 334. hâc videlicet occasione, quod comperisset (ex relatione Pacatiani PP.) Suariorum Corpus Romæ suâ tempestate ad paucos recidisse: vnde etiam cæteris qui superfuerant, vt ipse loquitur, *onus prouenerat*: vt cæteroquin quorumdam immunitas & excusatio in cæterorum onus & sarcinam rendere solet: Quam in rem vt complures *hoc Codice* sententiæ occurrunt, occurrit nominatim in argumento Nauiculario-

tum (quorum exemplum Conſtantinus *hâc leg.* proponit:) *l.3. de Nauicular.* videndus ſemel *titulus ſupr. de Immunitate concesſa.* ¶ Igitur Conſtantinus & in præſens & in futurum huic rei hâc conſtitutione remedium adfert: *In præſens*, inquam, reuocari iusſis iis qui excuſati fuerant, niſi idoneos alios facultatibus ſuis inſtructos ſubſtituere mallent, (quod & ipſum fermè cauetur *l.8. infr. hoc tit.*) exemplo Nauiculariorum propoſito: de quo vid. Conſtantini ipſius *dict. l.3. ſupr. de Nauicular.* Eámque rem peragi adſtante populo Romano ſeu eo teſte & audiente iubet: tandem & de his ad ſe referri, qui in eos etiam animaduerſurus ſit. ¶ Quæ omnia arguunt eximium hanc in partem Conſtantini M. ſtudium: atque inter cætera, 1. Quod *populum* Romanum huic rei adſtare teſtem & auditorem velit, ne qua fraus ſcilicet ei fieret, debilitato Corpore, quod peruigilem laborem populi Romani commodis exhiberet, vt loquitur *lex 6. infr.* 2. Sed & in eo quod de his ad ſe referri iubeat, vt in eos animaduertat, qui auſi fuerint è Suario Corpore aut ad honores adſpirare, aut Principi aliter ſubrepere, disſimulatâ fortè conditione ſuâ. 3. Quinimò ſanctio in futurum adhuc acerbior, cum ſalutis periculum his minitetur, qui de cætero tale quid auſi fuerint.

¶ Inter hæc initia, repetenda nobis hîc ἀνέκαθεν huius Corporis Suariorum & initia & memoria. Nempe porcinæ carnis populo Romano gratis diſtribuendæ auctorem *Aurelianum* Imp. facit Vopiſcus, qui ſub Conſtantio Conſtantini M. filio ſcribebat in *eius vita: p.221. Aurelianus & porcinam carnem populo Romano diſtribuit, quæ HODIEQVE diuiditur*, & p.225. *Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, vt quemadmodum oleum & panis & porcina gratuita præberentur, ſic etiam vinum daretur.* Victor Schotti pariter *in Aureliano: ſimúlque vſus porcinæ carnis, quò plebi Romanæ affatim cederet, prudenter magnificéque proſpectauit:* Affatim quâ ipſâ voce hâc in re vtitur, *l.3. infr.* vbi dicam. Victor quoque vulgaris, *Porcinæ carnis vſum populo inſtituit.* Quibus locis obſeruandum, *vſum* abſolutè, pro gratuitâ præbitione & vſu accipi. Meminit & huius ſuillæ carnis è publico populo Romano gratis præbitæ, ſimul & Præfecti diuidendæ eius, Zoſimus, *lib 2. p.672.* in rebus Maxentij & Conſtantini Λουκιανὸς, ὃς τῶν χοιρείων κρεῶν ἦν χορηγὸς, ὃ τῷ δημοσίῳ ἐπεδίδου τῷ Ῥωμαίων δήμῳ: *Priorem Corporis* vocari puto *Nouellâ* Valentin. *inter Theodoſianas* 39. Symmachus quoque *lib.10. epiſt.27.* de variis Vrbis Romæ Corporibus agens Suariorum nominatim meminit. *Nouerat*, inquit, *horum Corporum miniſterio tantæ vrbis onera ſuſtineri: hic lanati pecoris inuector eſt: ille ad victum populi cogit armentum: hos ſuillæ carnis tenet functio: pars vrenda lauacris ligna comportat.* Tandem & Casſiodorus meminit, eóſque Præfecto annonæ ſubiicit: *Suarij*, inquit, *Romanæ copiæ cauſa reperti, tuo deputati videntur examini.* Denique fuit horum obſoniorum munus, *munus Quiritium*: de quo Casſiodorus 12. *var.11.* Corporis ſeu Collegij Suariorum mentio quoque *in veterib. Inſcript. p.361. n.1.3.* & in auctoritate Aproniani, *p.647. n.6.* de quâ, *l.3. infr.*

11. * Idem A. Lucrio Verino."

IN arbitrio ſuo posſeſſor * habeat, ne ſuario pecuniam" ſoluat. Quod ideò permisſum eſt," ne in æſtimando" porcorum pondere licentia" ſuariis præbeatur. Quòd ſi iuſtè porcos ſuarius æſtimauerit, huic pecuniam posſeſſor, cui penſitationis vtriuſque" copia eſt indulta, numerabit." ¶ Ne * autem ſuario in ſuſcipienda pecunia detrimenti aliquid deferatur, ſingulis quibuſque annis ea pretia porcinæ posſeſſor adnumeret, quæ vſus publicæ conuerſationis" adtulerit. Et quoniam *Non ſemper, nec in omnibus locis, vna eſt forma pretiorum*, pro diuerſitate locorum & temporum in" ſpecie pretia danda ſunt: niſi ipſa porcina præſtetur. ¶ Iudices autem Regionum monendi ſunt, vt per ſingulos annos ad Scientiam Tuam referant, quæ in quibus locis ſunt pretia porcinæ, vt inſtructione hac à Tua Grauitate" perpenſa, tunc demum ſuarij per diuerſa proficiſcantur, & pretia ſuſcipiant, quæ in his Regionibus verſari cognoueris: Queri enim ſuarij non poterunt: quia nihil intereſt, carius an vilius comparent, cùm, quantum pretium daturi ſunt, à posſeſſore accipiant: & posſeſſores erunt moderati in ſpecie diſtrahenda, cùm ſe ſciant quantò maiora pretia pro carne popoſcerint, tantò plus ſuariis ſoluturos. Dat. III. Id. April. Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. coss. [326.]

NOTÆ.

* Præpoſteratio hîc admiſſa: *hæc* enim *lex* ſuperiorem, ceu tempore anterior, præcedere debuit. Interim *huius leg.* meminit Valentinianus *l 4. infr.*

"*P.V.* vt argumentum *legis* edocet: Sanè Anno D 323. 324 Lucrium Verinum P. V. fuiſſe docet Auctor *Notitiæ Præf. Vrbi*: cui Anno 324. inſcribitur & *lex vnic. ſupr. de his qui veniam ætatis. lex 1. ſupr. famil ercisc.* dignitatis nomine pariter vt hîc omiſſo. Et A.325. Præfectus Vrbis fuit Ælius Seuerus, & poſt eum Anicius Iulianus. Quare alterutrum neceſſe eſt, vel Lucrium Verinum iterum P. V. fuiſſe 326. quod tamen Auctor ille non prodit, vel Conſules *huius leg.* ſubnotatos mendo non carere.

* *Posſeſſori* hâc primâ *leg.* parte conſulitur.

"ſed ſpeciem ipſam ſeu porcinam ſi velit.

"permittimus.

"ita *l.4. infr. quò Suariis æſtimandi licentia denegetur.*

"alterutrius, vel pecuariæ ſcilicet vel ipſius porcinæ.

"ſi volet.

* *Secunda* legis *pars* quâ Suariis conſulitur.

"*Conuerſatio*

"*Conuersatio publica*, est vsus publicus, forensis, qui in commercio. *hâc leg.* & *l. prox* 3. & *l.* 2. *supr. si quis pecun. consl. l.* 2. *supr. de Conlat. aris: l.* 72. *supr. de Decurion. l.* 12. *supr. de lustrali conlat. l.* 48. *infr de haereticis.*
"pro specie.
"*Gratuitas tua.* Ita Praefectos Vrbi quoque compellasse vnum Constantinum M. reperio, vt *hâc leg.* ita & *d. l. vnic. supr. de his qui ven. aetat.* & *d. l.* 18. *supr. de appellat.*

COMMENTARIVS.

Æstimationi iustæ, porcinæ à possessoribus conferendæ in vsus Vrbis Romæ, & à Suariis emendæ, modum ponit Constantinus M. *hâc constitutione:* cuius meminit Valentinianus Sen. *l.* 4. *infr.* Et sic & possessoribus seu collatoribus & Suariis simul *hâc leg.* consulit Constantinus: Nempe possessoribus priore *huius leg.* parte consulit: posteriore, Suariis. Vt de *Priore* agamus; Hâc tempestate, ante hanc inquam constitutionem, *pecunia* à possessoribus loco porcinæ praecisè exigebatur, seu, vt loquitur *lex* 3. *infr.* exactio nummaria erat: verùm quia in æstimandâ porcinâ Suarij modum excedebant, porcinæ ipsius praebendæ possessoribus facultatem Constantinus dandam credidit, nisi mallent æstimationem fieri, & pretium æstimatum numerare. Electionem igitur alterutrius praestandi possessoribus tribuit Constantinus: Quam electionem mox ademptam à Iuliano, *l.* 3. *infr.* Valentinianus Senior restituit, *l.* 4. *infr.*

¶ *Æstimationis* porrò altera *huius leg.* parte modum praestituit, in Suariorum gratiam: nam quemadmodum ob iniustam seu immodicam porcorum æstimationem porcinæ possessoribus conferendæ arbitrium detulit: ita viceuersa ne Suarij quid detrimenti paterentur, eius modum praefiniendum credidit: nam cùm pretiis sibi pro carne solutis, carnem postcà ipsi in vrbis vsum emere cogerentur (quod *hac lex* docet, & *lex* 3. *prox.*) vt ea saltem pretia acciperent, quibus carnem emere possent. Quomodo & simile pretium simili ratione pisci positum, *infr. de pretio piscis.* Quare Constantinus ea pretia inferri iubet, quæ pro tempore in Regione, vbi exactio facienda erat, in publicâ conuersatione essent, id est, quibus porcina in foro emeretur (quod & ipsum à Iuliano cautum, *l.* 3. *prox.* Eúmque in finem singulis annis pretia à Iudicibus Regionum ad Praefectum Vrbi referri vult, vt tunc demum Suarij pretia suscipiant: sic futurum (quod *fine legis* eleganter exequitur) vt nullus querimoniæ locus esse possit: quia quod pretium Suarij acceperint, eodem & carnes postea à Prouincialibus empturi sint.

¶ Tria interim *hâc leg.* obseruanda. Primùm, quod ait, non semper, nec in omnibus locis, vnam esse formam pretiorum, quod Iurisconsulti nostri saepiùs inculcant, *l.* 3. *ff. de eo quod certo loco: l.* 63. *§ vltim. ad leg. Falcid.* imò & *l.* 62 *in fin. eod. tit.* vbi *nihil formali pretio æstimandum* dicitur: *formali*, id est, stato, certo, perpetuo pretio, cuius eadem vbique, semper taxatio est, stata forma: Imò & Seneca 3. *de benefic. c... pretium cuiusque rei pro tempore est.*

Secundò obseruandi *Iudices Regionum* quorum *hâc leg.* bis mentio fit: Quâ appellatione fortè Regionum & Prouinciarum Rectores veniunt, ex quibus suilla seu porcina praebebatur: veluti Campaniæ, Lucaniæ, Brittiorum, Samnij, vt docent *lex* 3. *&* 4. *infr.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas, de Suariis*, 39. de quibus singulis *suo loco.* Eæque videri cui possint *Quatuor regiones*, quarum mentio fit *l.* 1. *infr. de calcis coctoribus.* Verùm quænam illæ sint? ibi disquiram: Fortè etiam Regionarij seu *ῥεγεωνάρχαι* hic exaudiendi: de quibus *alibi:* sed illud malim.

Postremò, notandum *hâc leg.* contineri vestigium antiqui iuris, ante auctoritatem Aproniani (de qua *infr. duabus ll. prox.*) quo pondus porcorum licentia oculorum æstimabatur, non sub trutinæ examine.

III. * Imp. IVLIANVS" A. Fl. Aproniano" suo Salutem.

Ea pretia, quæ in Campania per singulos annos" reperiuntur, Suariis Vrbis Romæ debent solui: ita vt periculo Suariorum populo porcinæ species adfatim" praebeatur. Et quia Officialibus pro omni supplicio sufficit direptorum restitutio, quidquid vltra senos" folles per singulas libras claruerit flagitatum," id fisci viribus potiориùs vindicetur. ¶ Exactio autem nummaria non per Officium tuum," vel ipsos Suarios, sed per Officiales Consularis," iuxta praeceptum nostræ mansuetudinis, competentem sortiatur effectum. Nam quia *maiorum" potestatum Officiales solent esse Prouincialibus perniciosi*, per Ordinarios Iudices, adque Curias etiam, hanc exactionem conuenit celebrari. ¶ Per singulos itaque annos iuxta pretia quæ reperiuntur "in publica conuersatione," per Campaniam" habitantes" pecuniam pro singulis libris porcinæ praecipiantur exsoluere: ita vt, non ad pretia quæ in Vrbe Roma repperiuntur, sed quæ apud Campanos in publicis vsibus habentur, nummariæ exactionis facultas denegetur." Nam dedimus litteras ad Virum Clarissimum Consularem," vt remotis Officialibus Praefecturæ Vrbanæ, & Suariis, ipse totius exactionis instantiam" atque periculum ad suam curam sollicitudinémque reuocare contendat: qui euidentissimo discrimini constituetur obnoxius, si in transmittendis pecuniis aliqua fuerit materia deceptionis exorta. Dat. v. Id. Decembris, Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Sallustio COSS. [363.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

a Si *Iuliano* hæc *lex* tribuenda, tum in subscripto *huic legi* mense vitium omninò fuerit; Iulianus quippe iam mortuus, Iuliano 4. & Sallustio Coss. 6 Kal. Iulij, & Iouianus postero die Imp. electus, teste Ammiano *lib.* 25 *p* 317. Socrate *lib.* 3. *c.* 21. Chronico *Alexandrino*, Consularibus *Idacio* subditis. Nisi hoc placet, tum IOVIANO *hæc lex* tribuenda fuit, sub quo etiam Apronianus P.V. fuit: de quo mox.

b de *Aproniano* hoc, Præfecto Vrbis, mox in Interpretatione.

c Ita quoque rursum *infr.* ita quoque *l. supr.* 2.

d *Adfatim.* Ita quoque in hoc ipso argumento Victor, *huius leg.* συγχρον@-, *simul vsus porcinæ carnis, quò plebi Romanæ AFFATIM cederet, prudenter magnificéque prospectauit.* De hâc voce dixi in *Gloss.*

e *Seni folles* pretium fermè libræ porcinæ. f hactenus.

g Officium Præfecti Vrbis: seu vt mox *infr.* Officium Præfecturæ Vrbanæ.

h Consularis Campaniæ.

i *Maiores* potestates: hoc numero Præfectus Vrbi cui *hæc lex* inscribitur.

k de hâc voce dixi ad *l. super.* 2.

l *per Campaniam habitantes*, ita locus hic nectendus: nam & *sequente* demum *versiculo* de pretio quod per Campaniam obtinet exigendo agitur.

m id est possessores, *l.* 2. Prouinciales, *paulò supr.*

n χ. *delegetur*, vide de hac voce *Gloss. Theod.*

o Campaniæ.

p *Instantia* vox in exactionibus propria: hic & *l.* 4. *supr. ne conlat. translat.* vt & Insistendi, *l.* 16. *supr. de exactionib.* vid. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

AESTIMATIONI & EXACTIONI porcinæ modum imponit, per Campaniam nominatim Prouinciam, *hâc epistolâ*, ad Apronianum P.V. Romæ emissâ, Iulianus Imp. *Æstimationi*, inquam, *nummariæ* seu collationi in nummo, quæ præcisè iam inducta fuit loco porcinæ ipsius, cùm antea electio possessoribus seu collatoribus data fuerit à Constantino, vel pecuniæ, vel speciei ipsius soluendæ; *l.* 2. *suprà*. Sic quoque per Lucaniam & per Samnium hæc suum & boum præstatio ad pretium redacta: *l.* 4. *in fin.* Cassiodorus *lib.* 11. *variar.* 39. *Erat quidem illis gloriosum Romam pascere: sed quanto dispendio videbatur posse constare, adducere tam multis itineribus, quæ darentur ad pondus? dum quæ probantur decrescere, nullus poterat imputare. Redactum est ad PRETIVM, vbi pati non poterant detrimentum, quæ nec itineribus minuuntur, nec laboribus sauciantur.* Et mox: *Et ideò ambos titulos in assem publicum iam redactos diligentia tua statutis illationibus procurabit.* Vbi *assis publicus* Cassiodoro, vt sæpè aliàs pro publicis functionibus & tributis, & quidem in pecuniâ: quomodo & vsurpatur *l.* 12. *supr. de indulg. debitor.* Nos de Campaniâ nunc videamus: Per Campaniam igitur *hâc leg.* suaria præstatio ad pretium redigitur seu adæratur. Per *Campaniam* inquam: hæc scilicet vna ex Italiæ Regionibus fuit, vnde porcina (inter alia) Vrbi illata: quod iuxta *hanc leg.* docet insuper Valentiniani *Nouella, de Suariis, inter Theodosianas* 39. Atque in commune, Campania Vrbis Romæ cellarium fuit: vt de eâ scribit *Orbis* Descriptor *sub Constantio, cap.* 42. Vinum sanè ea quoque contulit; præter calcem, *l.* 1. 3. *infr. de calcis coctorib. V. R.* & Fabæ modiorum certum numerum stabulis factionum, *l.* 2. *infr. de Equis Curulib.* Cur autem modus hic nominatim per Campaniam statuatur, ac non etiam per alias Regiones, ex quibus pariter porcina conferebatur? id verò demum obscurum est: Hanc causam ego putem, quòd Campania singulari quâdam ratione Præfecti Vrbis cui *hæc lex* inscribitur administrationi iuncta fuerit: quod & ipsum ostendit *lex* 68. *supr. de Decurionib. l.* 2. *infr. de Equis Curulib.* & Symmachus, *lib.* 10. *epist.* 53. cuius sanè pars etiam, Romana inquam Campania (id est, Latium vtrumque) Diœceseos Vrbicariæ pars fuit: de quo ad *l.* 12. *supr. de pœnis.*

¶ *Iuliani* porrò an Iouiani *hæc lex* sit? dubitari possit: nam si subscriptio rectè habet, tum ea Iouiano omninò reddenda fuerit: Iulianus enim iam extremo mense Iunio Ann. 363. obierat: at si Iuliano, vt habet Inscriptio, ea vindicanda; tum videri possit, Consulatus subscriptus ad tempus acceptæ epistolæ pertinere, vel si quid aliud commodius excogitari potest.

¶ Tandem *Apronianus*, cui *hæc lex* Inscribitur, Apronianus ille est, qui Præfectus Vrbi à Iuliano constitutus, ad Valentiniani initia perstitit: de quo Ammianus Marcellinus quatuor locis: *lib.* 23. *p.* 255. 258. *lib.* 26 *p.* 336. &c. & *lib.* 27. *p.* 360. Inter cætera huc illud facit *p.* 337. *Sub hoc Aproniano ita iugiter COPIA NECESSARIORVM exuberauit, vt nulla saltem leuia murmura super inopia VICTVI congruentium orirentur: quod adsiduè Romæ contingit.* De eodem sentit & Valentinianus *l. prox.* 4. cùm de decessore Prætextati P. V. agit, vt ad *eam leg.* ostenderur. Rursum hic ille Apronianus P. V. est: cuius Auctoritates seu dispositiones duæ etiamnum extant; vna de pecore sub exagio vendendo, appendendo: altera de leuamento aliquot millium amphorarum ex titulo vinario, Suariis & Ordinibus, qui Suariam recognoscant, destinatis: quæ extat in *Corpore Inscriptionum*, *p.* 647. *num.* 67. quas Valentinianus *l. prox.* confirmat, vbi & nos eas integras sternemus & illustrabimus. Denique non vna eius mentio in *Veteribus Inscriptionibus.* Vbique tamen *Turcius Apronianus* vocatur, cùm tamen hic *Flauius Apronianus* vocari videatur; nisi mendosum id esse putandum est; & fortè illud *Fl.* loco motum, rettahendum ad Iuliani nomen; ita *Imp. Fl. Iulianus A. Aproniano suo salutem.* Sanè Flauij prænomen Iuliani fuisse notum est. Nunc de ipsa *lege.*

¶ SENTENTIA *legis* hæc est, In genere primùm, Non porcinam ipsam, verùm pretia loco porcinæ per Campaniam à possessoribus exigenda; de quo *paulò ante*: Suarios demum ex pecunia collatâ porcinam speciem comparare oportere, & sic prouidere vt porcinæ species adfatim populo Romano præbeatur: de quo ad *l. super.* In specie Nummariæ seu pretij exactionis formam *hæc lex* præstituit: in præteritum, vt quod Officiales vltra senos folles per singulas libras exegerint, id fisci viribus vindicetur. Nempe summum hoc pretium visum hâc tempestate libræ porcinæ, *sex folles*: De quibus verò follibus id intelligendum? Erant enim alij folles argentei, alij ærei: Folles ærei fuêre κατ' δυναμοῦμον, seu denarij: qui singuli duobus λεπτοῖς vel quatuor quadrantibus constabant: Hesychius Κοδράντης, τὸ τέταρτον τοῦ φόλλεως ἢ λεπτῶν:

λεπτὸν: τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα ἕν. Epiphanius λεπτὰ δύο, eſt φόλλις κατὰ διαμερισμόν; φόλλις, inquit, δύο λεπτά. De iiſdem accipio illud *Chronici* Alexandrini, *Viuiano & Baſilio Coſſ.* ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων πρᾶξις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε ἀγοράζειν τὸν ἕνα ἄρτον φόλλεων τριῶν. De Follibus argenteis iſtam *leg.* accipit Sirmondus *notis in Sermonem* 40. *Auguſtini*, *à ſe editum*: qui reſpondeant fermè aſſibus ſeu ſolidis Gallicis: nam & porcinæ in ſingulas libras ſolidorum ſex iuſtum eſſe pretium. Denique follium & ſolidorum vſualium Gallicorum eundem vel certè affinem valorem fuiſſe conijcio. Folletæles, ſeu Teruneiani apud Marcellinum Comitem. De aliis *follium* generibus, alibi dixi.

¶ Exactionis nummariæ forma in *futurum* per Campaniam hæc ſtatuitur. Primùm, vt Exactio hæc fiat, non per Officiales Præfecti Vrbis: quia ſcilicet *Maiorum Poteſtatum* (cuiuſmodi eſt P. V.) *Officiales ſoleant eſſe Prouincialibus pernicioſi.* Quod notandum. (Non item per Suarios, quod antea obtinuiſſe apparet ex *l.2. ſupr.*) Quia & hi fermè poſſeſſores ſeu Prouinciales concutere ſolitii. Igitur à Conſularis Campaniæ Officialibus hanc exactionem fieri iubet *hæc lex*, & ſic effectu ipſo ab Ordinario Campaniæ Iudice, quem totius huius exactionis inſtantiam atque periculum ad ſuam curam ſollicitudinémque reuocare iubet. Addit tamen, & *per Curias* hanc exactionem celebrandam: id eſt, nempe per Principales Decurionum in ſingulis ciuitatum territoriis, inſiſtentibus in ſummam Officialibus Conſularis. Et hæc de iis per quos exactio nummaria facienda. ¶ Pretium porrò porcinæ id ſpectari iubet, quod apud Campanos in publicis vſibus ſingulis annis habetur, quod & ipſum cautum, *l.2. ſupr.* vbi dixi: non verò quod in Vrbe Româ reperitur: quod ſanè ibi maius fuit. Et tamen illud à Valentiniano ſtatuitur: *l.4. infr.*

IV. * Impp. VALENTINIANVS & Valens" AA. ad Prætextatum P. V."

1. PER" ſingulas &" ſemidecimas, quibus Suariorum diſpendia" ſarciuntur," damnum" quod inter ſuſceptionem & erogationem neceſſariò euenit, vini, hoc eſt, ſeptem & decem milium amphorarum, perceptione releuetur 2. ¶ Cui rei illud prouiſionis accedat, vt Lucanus poſſeſſor & Bruttius, quos longæ" ſubuectionis" damna quatiebant, poſſint (ſi velint) ſpeciem moderatam," hoc eſt, ſeptuagenarum librarum compenſatione, diſſoluere: Quod ibi debebit inferre, vbi vina fuerat traditurus. 3. ¶ Quibus in rebus illud quoque à Deceſſore" Tuo ſalubriter inſtitutum eſt, quo" Suariis æſtimandi licentia" denegetur, pondúſque porcorum trutinæ" examine, non oculorum" libertate, quæratur: Ita videlicet vt ne volenti quidem poſſeſſori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit Suarius. 4. ¶ Animal verò à poſſeſſore tradendum, ob digeriem, priùs, vnius noctis tantùm ieiunitate, vacuetur. 5. ¶ Illud quoque ſalubris Conſtantinianæ * legis forma compeſcat, videlicet, vt cum à poſſeſſore," (cui commodioris pretij beneficia, indulta à Veteribus Principibus prærogatiua prouidit,) proprius" Ordo decidat, ac tranſigat: ídque" Ordo Suarius" (quibuſcum habet vini" emolumenta communia,) aut legitimum pretium, id eſt, Romani fori, cui carnem fuerat illaturus r adat, aut carnem debitam ſubminiſtret. 6. ¶ Porrò decimæ ſemis, quam ſtatuimus, non petantur ab his, à quibus fuerit pecunia miniſtranda. ¶ Hæc autem omnia æneæ tabulæ in foro Suario collocandæ ad æternam memoriam oportebit inſculpi. Dat. VIII. Id. Octob. Remis, Lupicino & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* eſt *lex* 10. *ſupr. de pœnis*, emendato eius Conſulatu, vt ad eam oſtenſum eſt.

" *Gratiani* nomen addendum eſt: menſe Auguſto quippe iam his Coſs. Gratianus à patre Auguſtus renunciatus fuerat *Ambianis*: vnde mox *Remos* progreſſus, vbi *hæc lex* data eſt.

" *Prætextatus* hic integro nomine, *Vettius Agorius Prætextatus*, P. V. fuit hoc Anno 367. quo Anno præter *hanc leg.* & *d.l.* 10. ei inſcribitur *lex* 1 *ſupr. de ingratis liberis*: *l.7 de priuil. eor. qui in S. Palat.* & Anno ſequente 368 quo (non Anno 370.) ei inſcribenda vnica tantum *lex* 8. *ſupr. de Medicis*: de eodem vid Ammianum *lib* 27. *p.*171.174. & Symmachum *lib.*1.*epiſt.*49. Hic ille Prætextatus P.V. eſt, qui Vrſicini ſchiſma Romæ compeſcuit: cuius dicterium iam notum de Epiſcopis V. R. *Facite me Vrbis Romanæ Epiſcopum, & ero protinus Chriſtianus*. apud Hieronymum, *ep* 61. De hoc plura in *Proſopogr.*

" An reponendum. *præter*?

" vna hæc inducenda.

" infrà *decimæ ſemis*, inuerſo ordine.

" *Nouella* Valentiniani *inter Theodoſianas* 39. *de Suariis, vt remotis* DISPENDIIS *nunquam defectum virium dentio ſeruientis incurrat.*

" *ſarciuntur*, hactenus ſcilicet vel potius *ſarciantur*.

" Auctoritas ſeu diſpoſitio Aproniani P. V. QVVM SVARIOS VIDEREMVS DAMNIS ADFECTOS, &c.

" Imò Lucania vicina Prouincia dicitur, *d. Nouella* 39. Verùm hæc ſunt ὡς ἐπὶ πολὺ.

" de Longæ ſubuectionis damno dixi *l.*12. *ſupr. de annona & tribut.*

" An *adæratam*? Mox dicam.

" *Aproniano*, vt mox oſtendam. " *quod.*

" Ita quoque *l.*2. *ſupr.* ne in æſtimando porcorum pondere LICENTIA Suariis præbeatur.

" *vt pondus porcorum*

" *Exagio*, vt eſt in ipſâ Aproniani auctoritate ſeu diſpoſitione.

" *mirandi conſuetudine, digitis concludentibus*: vt eſt in ipſâ Aproniani diſpoſitione.

 † Intelligis

† Intelligit *legem* 2. *ſupr.*
" expungenda hæc vox , à.
" *proprius ordo*, id eſt, Ordo qui Suariam facit, ſeu recognoſcit, vt eſt in Aproniani *auctoritate* ſeu diſpoſitione. An potius *proprium* hic reponendum, vt in eadem Aproniani interpretatione.
" *κ. Iſque.* " *κ. Suariis.*
" Nempe è 25. millibus amphoris vini duæ partes Suariis, tertia Ordini cedebat : quod ex Aproniani *auctoritate* quoque liquet : imò & ex *initio huius leg.* vbi 17. millia Suariis decernuntur, quæ vtique duæ partes ſunt, paulò plus.

COMMENTARIVS.

SVSCEPTIONI & ILLATIONI porcinæ formam imponit *hâc leg.* Valentinianus, partim in Suariorum, partim in collatorum gratiam : idque firmatâ fermè Aproniani P. V. quem per Prætextati cui *hac lex* inſcribitur, deceſſorem deſignat, ſuper his diſpoſitione, de qua vox ſigillatim : Ante omnia verò electione porcinæ vel eius loco pecuniæ Suariis ſoluendæ electione tributâ ſecundum Conſtantini *legem*, vt expreſsè ait, putà *l.2. ſupr.* quæ ſub liberis eius quoque obtinuerat, verùm à Iuliano adempta fuerat, à Valentiniano verò reducta fuit : cui vtrique proinde certam formam nunc præſtituit, Conſtantini partim *legem*, partim Aproniani *diſpoſitionem*, tandem & ſui animi *motum* ſecutus. Huius verò *legis* tria præcipua capita conſtituo. Primum eſt de EPIMETRO, quod diſpendiis Suariorum ſarciendis, & damno (quod *Diametron* vocatur *l.5. ſupr. de naufragiis*,) quod inter ſuſceptionem & erogationem porcinæ neceſſariò euenit, ſarciendo, *pour le deſchet*, *pour la deſcalle*, Suariis dari vult leuandi diſpendij cauſa. Quod quidem *Epimetron* disertè vocatur *l.15. ſupr. de ſuſceptoribus:* (quod & Diametrum, *l.vltim. ſupr. de Nauicular. l.5. ſupr. de naufrag.* Interpretium, Artemio Ep. ad Numerarios fiſci Barcinonenſis, *in collect. Concil. Hiſp.250. pro ineuitabilibus damnis vel INTERPRETIIS ſpecierum.*) Omnis ſcilicet generis ſpecierum ipſarum ſuſceptores (non etiam pecuniæ ; quod & hîc nominatim cauetur, *verſ. porrò decimæ ſemis :* leuandi diſpendij cauſa, quod inter ſuſceptionem & erogationem neceſſariò euenit, Epimetron aliquod a poſſeſſoribus & collatoribus accipiebant, vt apparet ex *l.3.14.15.21. ſupr. de Suſcept.* & *l.11. ſupr. de iur. fiſci.* Dabatur & Nauicularis Epimetron aliquod pro tuenda eorum ſubſtantia, *l.5. infr. de frument. Alexandr. l.7. 16. 38. ſupr. de Nauicul. l.5. ſupr. de Naufrag.* Epimetron, id eſt, Auctarium, Gloſſæ *Abctarium ἐπίμετρον.* Cæterùm Epimetri Centeſima fuit, *dict. l.3.14.15.21.* & *d.l.11.* poſtea frumenti, Quinquageſima ; hordei, Quadrageſima fuit, *d.l.21.* Vini & Laridi, Viceſima, ex Theodoſij M. Conſtitutione ; *d l.21.* Imò Suſceptoribus in Armenia, longinquitatis cauſâ, frumenti etiam Quadrageſimæ ; Vini & Laridi Quintædecimæ ſolui *d.l.21.* iuſſæ. Hac verò *leg.* Valentinianus ſingulas *Semidecimas* ſeu *Semiſdecimas* porcinæ memorat. Quænam verò illæ ? An illæ ipſæ Quintædecimæ ? nam ſemis decem, ſunt quinque : An verò *Semiſdecima* dictæ, retrò ære ducto, quomodo *ſemis tertius*, *ſemiſquartus*, *ſeſtertius nummus*, *ſeſtertius pes*, & his ſimilia quoque apud Græcos, τρίτον ἡμιωβόλιον, ἕβδομον ἡμιτάλαντον, τρίτον ἡμιδάκτυλον, & ſimilia : vt *Semiſdecima*, ſeu *Decimaſemis* ſint nouem cum dimidio ? Imò *Semiſdecima*, ſunt quinque ; *decimaſemis* vt *fine leg.* vocantur, & ſic quæ alibi *Viceſima* dicitur, *l.15.21. ſupr. de Suſcept.* Et hæc de ἐπιμέτρῳ, quod præſtabatur Suariis. At præter hoc ἐπίμετρον Valentinianus 17. millia Amphorarum vini his præberi iubet ; Ordini verò, certa pariter vini emolumenta. Quod quidem Præfecti cuiuſdam Vrbis auctoritate diſpoſitum *hâc ipſâ leg.* ſatis indicant ſequentia, quæ & ipſa ab eodem diſpoſita : *Quibus in rebus illud QVOQVE à Deceſſore Tuo ſalubriter inſtitutum eſt.* Et ſanè id omne diſpoſitum ab Apronio P. V. de quo ad *leg. ſupr.* pleniſſimè : cuius auctoritas ipſa ſiue diſpoſitio ſuper eâ re etiamnum Romæ extat ; quæ ex Briſſonio & Manutio in *Corpus Inſcriptionum* relata *p.647.n.7.*

EX AVCTORITATE TVRCI
APRONIANI V. C. PRÆF.
VRB.

LICET FORMAM DISPOSITIONIS ACTA CONTINEANT, AD FIDEM TAMEN CETERORVM PLENIVS MEMORIA [memoriæ] TRADENDAM, TABVLAM PLACVIT ADFIGI, QVÆ PVBLICARET ORDINEM RERVM. QVOM SVARIOS VIDEREMVS DAMNIS ADFECTOS, ET EOS ETIAM ORDINES QVI SVARIAM FACIVNT, PROVIDIMVS HIS LEVAMEN, ET [ex] TITVLO CANONICO VINARIO, VT VIGINTI QVINQVE MILLIA AMPHORVM [Amphorarum] ANNVA CONSEQVANTVR : SVB EA DIVISIONE, VT DVÆ PARTES SVARIIS, TERTIA VERÒ HIS ORDINIBVS SVFFICIAT QVI SVARIAM RECOGNOSCVNT : ITA VT IIDEM ORDINES IVXTA CONSVETVDINEM TAM PROPRIVM QVOD APPELLATVR, QVAM ANNONIS [Annonas] EXSOLVANT, ET MODERATIONE ADHIBITA PERINDE A POSSESSORE SVSCIPIANT, ATQVE ACCIPERE SVNT SOLITI ANTIQVO MORE PRÆEVNTE : INTERDICENTES, NE INORMIA ILLA INDEBITAQVE PRÆSTANTVR QVÆ TAM TRIBVNVS, QVAM PATRONI DIVERSI, ET VARIA CONSEQVEBANTVR OFFICIA. CONTRA QVOD INTERDICTVM SI QVI AVSI FVERINT DE COMMVNI LARGIRI, ET SCRIBÆ QVIDEM CÆTERIQVE POENÆ SVBIACENT [ſubiacebunt.]

Conferamus hanc *Aproniani* auctoritatem ſeu diſpoſitionem cum *hâc conſtitutione.* 1. Ait Apronianus, ſeu *damnis Suariorum leuamen prouidere.* Idem & Valentinianus *hâc leg. Suariorum diſpendia ſarciantur*, mox, *damnum releuetur.* 2. Ait leuamen iſtud prouiſum *ex titulo Canonico Vinario*, Valentinianus, *vini perceptione releuetur.* 3. Ait Apronianus è 25. millibus amphoris *duas partes Suariis* cedere : Valentinianus 17. *millia amphorarium* Suariis cedere : quæ vtique duæ partes paulò minùs ſint è 25. millibus. 4. Ait Apronianus, *tertiam his Ordinibus* cedere, *qui Suariam faciunt*, vel *recognoſcunt?* Valentinianus quoque *ordinem cum Suariis habere vini emolumenta communia :* communia ait Valentinianus, id eſt, vt Aproniani diſpoſitio habet, ita vt his cedant octo millia amphorarum vini. Vtitur & Apronianus voce *prouidimus*, ſicut hîc : *cui rei illud prouiſionis accedat.* Et mox,

mox, *indulta prerogatiua prouidit.* Ait hæc lex, *ad æternam memoriam ænea Tabula hanc legem insculpendam:* Similiter in Auctoritate, *ad fidem gestorum plenius memoriæ tradendam, Tabulam placuit adfigi.* Ait Apronianus, *proprium quod appellatur exsoluant:* Valentinianus ait, *proprium* (nam ita *ɜ.*) *Ordo decidat ac transigat.* Discrimen hâc parte inter Aproniani dispositionem, & Valentinianum est, quòd Apronianus plures *Ordines Suariam fecisse*, seu *Suariam recognouisse* dicat; Valentinianus *hâc leg.* nonnisi de vnico Ordine agat: *Ordo*, inquit mox, *isque Ordo. 5.* De hoc Ordine id tenendum, Aproniani dispositionem indicare hos Ordines *Suariam fecisse*, seu *Suariam recognouisse.* Item tenendum ex *hâc leg.* eum Ordinem cum possessoribus decidisse ac transegisse de pretio porcinæ. Tertiò tenendum ex *hâc leg.* hunc Ordinem pretia exacta à possessoribus vel eius loco carnem ipsam Suariis tradidisse: pariter vt Apronianus disponit annonas ab his exsolui, & moderatione antiqua à possessore suscipi oportere.

¶ Et hæc de Epimetro, quod ad primum *huius leg.* caput, cùm porcina ipsa à possessoribus præbetur. Quanquam duo adhuc circa id statuuntur. Primò epimetron istud non soluendum ab his qui ipsam pecuniam ministrant: nam cùm intertrimenti causâ id soluatur, sanè pecuniæ nullum intertrimentum est: de quo *Cassiodori* locus, quem mox subiiciam. Secundò, Lucanis & Bruttiis id *hâc leg.* conceditur, vt si nolint Vinum soluere, possint si velint eodem loco quo vinum soluturi erant, *speciem moderatam*, hoc est septuagenarum librarum compensatione dissoluere, id est, possint 70. libras pecuariæ, porcinæ, loco amphoræ vini soluere: *amphora* scilicet (quod & *Quadrantal* dicebatur,) continebat Vrnas duas, Modios tres, Semodios sex, Congios octo, Sextarios 48. Heminas 96. Quartarios 192. Cyathos 576. vt docet Volusius Mæcianus. Igitur *species* porcinæ ad vini modum seu Amphoras, ita *moderata* seu proportionata fuit. Et ratio huius *compensationis* redditur, quia Lucanos & Bruttios longæ subuectionis damna quatiebant: nempe vini longinqua subuectio plurimum damni habet: non adeò longinqua conuectio speciei seu porcinæ: quod tamen ipsum postcà aliter visum: de quo mox *Cassiodori* locus.

Obseruandum interim *Lucaniam* sues seu porcinam pendisse, vtpotè quibus abundaret, eò quod montuosa sit: quod etiam testatur *vetus Orbis descriptio* sub Constantio & Constante, *cap.41. Lucania regio*, inquit, *optima, & ipsa omnibus habundans, & lardum multum foras emittit: propter quod est in montibus, cuius escam animalium variam,* &c. Cassiodorus *lib.11. variar.39. Hinc enim fuit, vt montuosa Lucania sues penderet: hinc vt Bruttij boum pecus indigena vbertate præstaret: Fuit nimirum vtrumque mirabile, vt & Prouincia tanta ciuitati sufficerent, & sic ampla ciuitas earum beneficiis victualium indigentiam non haberet. Erat quidem illis gloriosum Romam pascere: sed quanto dispendio videbatur posse constare, adducere tam multis itineribus, quæ darentur ad pondus, dum quæ probantur decrescere, nullus poterat imputare? Redactum est ad pretium, vbi pati non poterant detrimentum, quæ nec itineribus minuuntur, nec laboribus sauciantur,* &c. Quod Bruttios attinet, postea sub Gothis lardi species coëmptionis nomine ab his non postulata, quia beneficio loci non habetur: vt testatur Cassiodorus, 2. *variar.*14. De Epimetro hactenus & porcinæ adæratione, & sic de primo *huius leg.* capite.

Secundum caput est *de Ponderatione porcinæ:* vbi duo cauentur. Primò, pondus porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæri oportere: ita quidem, vt ne volenti quidem possessori liceat tradere animal, cuius modum non prius ponderatione certa decisum fuerit; ne alioquin Suariis æstimandi licentia tributa minus fortè pondus renunciantibus & asserentibus possessor damnum patiatur. Et hoc quidem etiam iam à Præfecto Vrbis Prætextati decessore salubriter institutum dicitur; id est, ab Aproniano pariter vt epimetri ratio. Et verò *Aproniani* dispositio hæc etiamnum Romæ extat, tabula marmoreâ quæ est ad Sanctos Apostolos, relata in *Corpus Inscriptionum p.647 n.6.* quâ in commune id disponitur, vt pecora sub exagio vendantur.

Ex Avctoritate
Tvrci Aproniani V. C.
Præfecti Vrbis.

Ratio docvit, vtilitate svadente, consvetvdine micandi svmmota, svb exagio potivs pecora vendere qvam digitis conlvdentibvs tradere: et adpenso pecore, capite pedibvs et sevo lactantes et svbcvlari lanio cedentibvs, reliqva caro cvm pelle et intraneis proficiat venditori, svb conspectv pvblico fide ponderis conprobata, vt qvantvm caro occisi pecoris adpendat et emptor norit et venditor: Commodis omnibvs et præda damnata, qvam tribvnvs, Officivm, Cancellarivs et scriba de pecvariis capere consveverant. Qvæ forma interdicti et dispositionis svb gladii pericvlo perpetvo cvstodienda mandatvr.

Collationem instituamus. Ait Valentinianus, pondus porcorum *trutina examine* quæri oportere, Apronianus *sub exagio*, quod idem est, Glossæ ἐξάγιον, *pensatio*: ἐξαγιάζω *examino, perpendo*: Hinc & *exagios ἄρτος σιτινός*: apponebatur enim pani nota ponderis, quia & panis quoque pensum ab Ædilibus exigebatur: *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas 25. de pretio solidi: de ponderibus quoque vt fraus penitùs amputetur, à nobis aguntur exagia*, &c. *Exagella* inde apud Ennodium *in V. Epiphanij p... circa fin.* & Zeno *Sermone 6.* ad Neophytos: *Habetis aginam, exagium facite quemadmodum vultis ponderare.* Aliud ἐξάγιον, quod est sextula seu solidus, iam dictus quod sit pars sexta vnciæ, *Zonara, Isidoro*, testibus: quid σάγιον compendij causa scriptum, sed pronunciandum ἐξάγιον: nam σ est nota τοῦ ἐξ. Quare errant, qui cum ἐξαγίῳ confundunt ἐξάγιον. Ergo *trutina examen*, & *exagium*, idem: cuius medio iniquitati occursum. Vitruuius *lib.10. cap.1. Trutinarum verò librarúmque ponderibus examinatio reperta vindicat ab iniquitate iustis moribus vitam.* De ponderibus & mensuris dixi ad *l.19.21. supr. de Susceptorib. l. vltim. supr. de superexactionibus.* Ait Valentinianus, *non oculorum libertate*, Apronianus, *consuetudine micandi summotâ*, mox *digitis conludentibus.* Ergo Aproniani P. V. institutum Romæ fuit, vt trutinæ examine pecora venderentur penderentúrque: quod *hâc leg.* ad successorem eius Prætextatum P. V. datâ confirmatur. Cuius Prætextati pariter illud fuit, quod

pondera

pondera per regiones instituit vniuersas, cùm auiditati multorum ex libidine TRVTINAS componentium occurri nequiret: vt Ammianus Marcellinus *lib.* 17. *p.* 374. totidem verbis scribit.

Hactenus primum caput circa ponderationem. Alterum est, *vt animal à possessore tradendum ob digeriem prius, vnius tantùm noctis ieiunitate vacuetur.* Nempe, vt egesto fimo animal tradi publicè æquum fuit, ita non diuturniore ieiunio pondus animalis imminui possessorum interfuit. Quo argumento videatur à possessoribus porcina integra soluta, non interaneis detractis: quæ vtique si detracta fuissent, ieiunitate ad egerendum fimum nil opus fuisset.

¶ Et hæc de ipsius porcinæ collatione. Quod *Pretij* collationem attinet, (quod iam Tertium *huius leg.* caput est) cuius electionem *hâc leg.* tribuit Valentinianus, testiturâ Constantini M. constitutione hæc duo constituuntur: 1. Vt eum possessore *proprius Ordo*, Suariam functionem recognoscens, de pretio decidat: de quo iam *supr.* Noluit scilicet Suarium exactorem decidere, sed proprium Ordinem, eò quod illi plerumque supperexigerent. 2. Vt Ordo Suariis, aut pretium tradat, aut carnem: electione alterutrius soluendi Suariis Ordini datâ, pretij quidem legitimi, id est Romani fori, quod in foro Romano obtinet: contra quàm Constantino M. & Iuliano visum, *l.* 2. *&* 3. *supr.* Iuliano, inquam, cuius constitutioni *hâc leg.* Valentinianus non vnâ ratione detractum voluit: contra Constantinianeum fermè ius reductum voluit.

¶ Tandem iubetur hæc constitutio æneæ tabulæ (in Foro scilicet Suario) insculpi ad æternam memoriam: cuius rei & moris exempla alia *hoc Codice*, *l.* 4. *supr. de priuileg. eorum qua in sacro Palat. l.* 1. *supr. de alim. qua inop. parent. l.* 2. *supr. quemadmodum mun. ciuil. l. vltim. infr. de frum. V. Constantinop.* vid. & *l. vnic. infr. de iure Italico V. Constantinop.*

---

v. * Imppp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS & Arcadius AAA. ad Albinum" P. V. Romæ.

SVARIORVM vires" eâ concidisse occasione comperimus, quòd fundi eorum, adque alia prædia, in extraneas quasque personas multimoda" donatione transcribta sunt. Quæ Sublimis Eminentia Tua, aut ad memoratorum iura reuocabit, aut si eorum detentatores putauerint abluendum," subeant cum his communem sarcinam, quorum incubuêre corporibus." ¶ Consanguineos" quoque eorum, vel originales," vt memoratorum nomini functionique iubeas adiungi, plenum & æquitatis & iuris est. Dat. xv. Kalend. Septemb. Romæ, Timasio & Promoto COSS. [389]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*
"*Albinus* P. V. Romæ sub Valentiniano Iun. Anno 389. 390. 391. vid. *Prosopogr.*
"*vires*, id est, facultates.
"*Fundi* à *prædiis* hic distinguuntur.
"siue inter viuos, siue vltimâ voluntate.
"*al. abnuendum.*
"*corporibus*, id est, rebus, fundis, prædiis.
"*Consanguinei* hic sunt, filij, posteri Suariorum, qui sanguinis iure Suariæ functioni tenentur, seu originis nexu: vnde & *Originales* mox iidem vocantur. Et *l.* 7. *infr.* quos successio generis adstringit: Agnatio. *Nouell. Valentin.* 39.
"Ita Originales Coloni, *l.* 14. *supr. de annona*: Curiales, *l.* 13. 96. *supr. de Decurion.*
"Hanc subscriptionem mox rejecio.

COMMENTARIVS.

POSSESSORES prædiorum ad Suarios pertinentium, quocunque titulo donationis, nisi ea prædia restituant, sed & FILIOS Suariorum, ad Suariorum functionem vocari iubent *hâc constitutione* Valentinianus Iun. & Theodosius M. Anno D. 389. ¶ Nempe Principes hi hoc tempore Romæ agentes post Maximum Tyrannum deuictum, (de quo consule *Chronicon nostrum*:) variisque rationibus Vrbi Romæ consultum cupientes, inter cætera, Annonæ popularis curâ susceptâ, firmandis Corporibus quæ illi seruiebant, incubuêre: putâ Pistorum, quò pertinet *lex vnic. supr. de Mancipibus*, quæ biduo ante *hanc leg.* data est, & ad eundem Albinum P. V. emissa: Item, *hâc leg.* Suariorum occiduo Corpori, vt loquitur Valentinianus Tertius *Nouellâ inter Theodos.* 39 *de Suariis.* ¶ Cæterùm cum Suariorum tum vires tum corpus concidisse reperissent: duabus iis quas *initio* dixi rationibus id firmare seu erigere instituerunt. Et primò quidem, retractis possessionibus ad eorum iura, quæ inde recesserant, *quocunque donationis titulo*, id est, siue inter viuos, siue vltimâ voluntate: (Prædia scilicet & peculia. Suariorum ita functioni huic destinata sunt, vt in extraneos transferri non possint: quod docuit etiam *lex* 1. *sup.* & docebit *infr. lex* 7. 8. & *d. Nouella* Valentiniani III. 39. *in fin*) In tantum, vt possessores, nisi ea restituere velint, ipsammet functionem Suariam agnoscere seu subire debeant: quod & ipsum ex parte constituitur *d. l.* 7. & 8. Et hæc de prima ratione, déque extraneis. Altera ratio est: quod *Consanguineos & originales*, id est filios, posteros, qui sanguinis & originis iure Suariæ functioni tenentur, quos successio generis adstringit (vt loquitur *lex* 7. *infr.*) Agnationem (vt loquitur *d. Nouella Valent.* 39.) ad eam functionem adiungi adigi iubeant. De quo rursum *d. l.* 7. Quæ quidem communis *lex* fuit cæterorum Corporum: vnde & *plenum* hoc *aequitatis & iuris*, dicitur *hâc leg.*

vi.* Idem

VI. * Idem AAA. ad Albinum P. V."

PORCINARII" Vrbis Æternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis" exhibeant, id se Diuæ memoriæ Gratiani † beneficio meruisse proponunt, *Ne sordidis" vnquam muneribus subiacerent.* Inlustris igitur Auctoritas Tua Dinalium præceptorum formam conseruans, etiam cum interminatione competenti suo" insistat Officio, quatenus id, quod & ante constitutum est, & nulla postmodum iussione mutilatum, indubitatum" adque intactum faciat perdurare. Dat. VIII. Kalend. Septemb. Romæ, Timasio & Promoto COSS. [389]

NOTÆ.

* *Lex 1. C. eod. tit.* quâ hæc vnica sententia continetur: *Porcinarij vrbis æternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur.* Cæteris omnibus resecatis.
"Romæ: vt *l. 5. prox. supr.*
"Idem cum Suariis.
"*Commoda* populi *hâc leg.* vt *l. 8. supr. de Medicis & Professoribus*: *l. 3. infr. de Canone frum. V. R.* pariter vt commoda popularia *l. 3. supr. tributa in ipsis speciebus*: absolutè, commodus, *l. 2. supr. tributa in ips. speciebus*: *l. 25. supr. de annona & tribut.* sunt annonæ populi Romani.
† *Gratiani* (qui cæsus Anno D. 383.) *constitutio*, de Suariorum Vrbis Romæ immunitate à sordidis muneribus.
"*Sordida munera* quæ sint? *suo tit.* dictum.
"*Officium* Præfecti Vrbis, id est Officiales.
"inlibatum.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATIS priuilegium à muneribus SORDIDIS porcinariis, id est, Suariis V. R. tributum à Gratiano Imp. neque posteà ademptum, confirmant *hâc constitutione* Theodosius & Valentinianus: ad Suariorum petitionem. ¶ Romæ scilicet agentes hoc Anno 389. Principes hi Annonæ popularis curâ susceptâ, non tantùm Corpora ipsa ac nominatim Suariorum firmare opibus numeróque sat habuêre, quod vtique ab his factum *superiore lege* ante octiduum: verùm etiam priuilegia his sua confirmanda duxêre, eodem semper annonæ popularis studio: quò scilicet (vt hîc non obscurè indicant) *peruigilem magis ac magis laborem populi Romani commodis exhiberent.* Quænam autem sint munera sordida, docuit *titulus supr. de extraordinar. siue sordidis muneribus lib. 11. tit. 16.* His sanè ipsa Suaria functio connumeranda non venit: quod quidam censuêre.

Ex *hâc* interim *leg.* quoque liquet, Gratianum, cum Valentinianum Iuniorem fratrem Imperij consortem haberet, Româ nihilominus quoque potitum: quod etiam docet saltem, vsque ad Annum 381. *lex 26. supr. quorum appell. non recip. lex 1. supr. de Princip. agent. in reb. l. 9. supr. de priuileg. cor. qui in sacro Palatio: lex 16. 17. supr. de Pistorib. l. 6. infr. de Scænicis: lex 2. supr. vnde vi.* Imò & Italiâ: vt docet *lex 9. supr. de metallis*: Quin & Africâ, vt ostendit *lex 3. supr. de naufragiis.* Etsi aliàs in Imperij diuisione, Italia, Illyricum, Africa, Valentiniano cessissent, teste Zosimo, *lib. 4. p. 746.*

VII. * Impp. Arcad. & HONOR. Florentino" P. V.

HÆREDES" Suariorum, filiorum, etiam emancipatorum, bona omnia ac patrimonia requirantur: vt siue personarum agatur ratio, siue rerum, non minus habeatur obnoxius quem possessio tenet, quàm quem successio generis adstringit: Dummodò, suo" Ordini adtributos Suarij non admittant, & propriis facultatibus solitisque subsidiis aliena adque longinqua, & ab hoc munere distracta," non quærant. Dat. XV. Kal. Mart. Med. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Et tamen iungenda ei videatur *eo ipso Cod. lex 2. eod. tit.* quæ eandem Inscriptionem præfert Subscriptione carens. Etsi malint alij, emendatâ Inscriptione eam coniungere *legi prox. 8. in fin.* Fortè etiam *huic* iungenda *lex 3. supr. de Corporatis Vrbis Romæ*: alterutrubi die emendata.
"*Florentinus* P. V. Romæ sub Honorio Anno D. 395. 396. 397. v. *Prosopogr.*
"Sui, extranei.
"proprio, alteri quàm Suariorum.
"distincta, separata.

COMMENTARIVS.

HONORII" Imperatoris, annonæ populari Vrbis Romæ consulentis, quatuor constitutiones sequuntur: quarum tribus labanti seu occiduo *Suariorum* Corpori opitulatum it. Et *hâc* quidem *lege*, & HÆREDES quoscunque, & FILIOS, etiam emancipatos, & POSSESSORES quoscunque bonorum ad Suariam functionem vocari iubet: sic, vt ipse ait, *non minus habeatur obnoxius quem possessio tenet, quàm quem successio generis adstringit.* Quâ parte notandum quod nominatim addit de

filiis emancipatis. *Beneficium ſcilicet emancipationis, genuino officio publicaque vtilitati nocere non debet.* Notandum & quod viceuersâ ſubiicit, ita Suarios Corpori ſuo obnoxias perſonas, obnoxiáque bona vindicare poſſe, vel alienis perſonis boniſque abſtineant, quæ alteri Ordini ſeu Corpori adtributa ſeu adſtricta ſunt.

VIII. * Idem AA. Hilario P. V."

Qvicvmqve de Suariorum corpore originariam" functionem, ſub cuiuſlibet deſiderio auxilij, vel honore, declinaſſe noſcuntur, vel † aduerſa" ſe officia contuliſſe, aut Adnotationibus vel Reſcriptis Noſtræ Serenitatis elicitis, ad munus priſtinum reuocentur tamquam" paterno, quàm qui materno genere inueniuntur obnoxij: *Oportet* * enim *viribus vacuari, quæ in diſpendium publicum adumbratione" extorta ſint*: Nulliſque penitus ad quemlibet honorem adque militiam aditus tribuatur, niſi" qua deinceps de noſtris altaribus per Adnotationem, vel Reſcriptum, vel quolibet genere fuerint elicita vel emendicata, caſſentur. ¶ Eos etiam qui ad *Clericatus* ſe priuilegia contulerunt, aut agnoſcere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprij patrimonij facere ceſſionem. ¶ Hij verò qui prædia obnoxia corpori, vel ex empto, vel ex donato, vel ex quolibet titulo tenent, pro rata publicum munus agnoſcant, aut poſſeſſionibus cedant. ¶ Circa reliqua etiam Corpora, quæ ad priuilegia" Vrbis Romæ pertinere noſcuntur, eadem præcepti noſtri forma ſeruetur. Dat XVIII. Kalend. Febr. Romæ, Baſſo & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Sunt tamen qui *huic leg.* coniungant *legem* 2. *Cod. eod. tit.* quæ ſuperiori potius iungenda videtur. Debuit & in Annales Eccleſiaſticos *huiuſce leg.* pars ſaltem referri.

"*Hilarius* P.V. Romæ ſub Honorio: vnica porrò *hac lex hoc Codice* occurrit ad iſtum Hilarium P.V.

"vnde *Originales* dicuntur *l.* 5. *ſupr.*

"*℞. ad diuerſa.*

"*℞. tam qui.*

"*Adumbratione* extorta, id eſt, adumbratâ aliqua ratione, aliquo prætextu, colore.

"*℞. Et ſi.*

"vide *ſupr. tit. de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ.*

COMMENTARIVS.

Secvnda hæc Honorij conſtitutio eſt, quâ annonæ Vrbis Romæ curâ ſuſceptâ, labanti Suariorum nominatim Corpori Romæ, imò & aliis Corporibus omnibus opitulatum it Anno D. 408. idque triplici ratione ſeu tribus capitibus. Primò enim definit, nullâ dignitate, nullo officio, nullo Principis reſcripto originariam hanc functionem euitari poſſe: eóſque adeò qui euitauerant, reuocari oportere. Quod & ipſum voluerunt Impp. *l.* 5. *ſupr.* Idque ſiue paterno ſiue materno genere obnoxij Suariæ functioni ſint. Nempe, (quod exinde colligitur) etiam materna origo Suariæ functioni liberos obnoxios reddebat. Denique vtrouis parente Suario quis natus eſſet, Suariæ functioni originis iure tenebatur, quod in piſtoribus quoque obtinuit: de quo *ſuo tit.* Secundò, ne Clericatv quidem, putà ſi Suariæ functioni obnoxius Clericus factus fuiſſet, hanc conditionem euitari poſſe ſancit: verùm alterutrum facere iubetur, vel inquam, functionem ipſam agnoſcere, vel patrimonio ſuo cedere Corpori Suariorum. Hanc electionem tribuit Honorius ei qui ex Suario Clericus factus fuiſſet: itémque iis qui ex aliis Corporibus Clerici facti fuiſſent: cùm tamen Valentinianus Senior piſtores præcisè reuocari voluerit *L.* 11. *ſupr. de Piſtoribus.* Et Valentinianus Tertius poſteà voluit Corporatos in Clericorum numero repertos vſque ad Diaconos tantùm reuocari, non alios: *Nouella inter Theodoſianas* 16. *de Corporatis Vrbis Romæ qui ad militiam vel Clericatum tranſeunt, reuocandis: & Nouella Valentiniani de Epiſcopali iudicio* 12. Tandem & Possessores prædiorum obnoxiorum Suariæ functioni quocunque titulo, vel pro ratâ poſſeſſionum publicum munus agnoſcere, vel iis pariter cedere iubet. Quod & ipſum fermè placuit Theodoſio & Valentiniano Iun. *l.* 5. *ſupr.* eidem Honorio *l.* 7. *ſupr.*

IX. * Impp. Honorivs & Theodoſius AA. Palladio PF. P." Poſt alia.

Ad excludendas Patronorum Caudicariorum" fraudes, & Portuenſium furta Menſorum," vnus è Patronis totius conſenſu corporis eligatur, qui per quinquennium cuſtodiam Portuenſium ſuſcipiat conditorum," clandeſtinum ad collegas digma" miſſurus, ne quid ex ſpecie fraus occulta vectorum peſſimæ qualitatis inmutet: Cui præmia iſta deferimus, vt ſi optima fide adminiſtrauerit munus iniunctum, poſt expletas luſtralis" ſollicitudinis metas, Comitiuæ

tiuæ tertij ordinis honore cumuletur: idque non iam ex codicillis nostris, sed constituti istius consequatur indulto; deprehensus in fraudem" amisso patrimonio ad pistrini etiam munia prima reuocetur. ¶ Illud etiam decernimus, ne in singulis" tres primos Patronos corporum singulorum" Vir Clarissimus PF. Ann. ius habeat corporalis iniuriæ: Nam sufficit in delinquentem Inlustris Vrbani censura iudicij. Dat. VII. Kalend. Ian. Rau. Honor. A. XI. & Constant. II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex à Cod. Iust.* Eique iungenda *lex vlt. supr. de Pistoribus.*
"*Palladius* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
"de his *Caudicariis* agitur & *l. 2. supr. de Pistorib.* & *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.*
"de his *Mensoribus* agitur & *l. 1. supr. de condit. in publ. horr.* & *d. l. 1. infr. de Canone frum. V. R.*
"*Condita*: de his vid. *Glossar. Theod.*
"*δεῖγμα*: de quo mox. ' quinquennalis.
"pro, *in fraude.*
"an *in singulos*?
"Caudicariorum, & Mensorum.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc *hoc titulo* Honorij Imp. constitutio est, annonæ Vrbis Romæ consulentis, circa CAVDICARIORVM & MENSORVM Portuensium Patronos; idque, aduersus eorum partim fraudes, partim pro eorum præmiis. Quæ *lex* pars est prolixioris Honorianæ constitutionis, vt apparet ex *l. vltim. supr. de Pistoribus*, quæ *huic* coassanda seu coniungenda venit: in quâ alterum quoque fraudis genus circa annonam vrbicam submouet. De quo mox.

¶ Priùs enim paucis præmonendum 1. In *Portu* Vrbis Romæ (qui 18. milibus à Româ distabat,) quò annona seu frumentum Vrbis Romæ vsibus destinatum, ex Prouinciis subuehebatur, fuisse *Horrea*, vbi frumentum illud condebatur, donec Romam subueheretur, quæ *horrea* ideò *Portuensia* dicta: *l. vnic. infr. de Patronis horr. Portuens.* Quomodo & *condita* ibi frumenta, *Portuensia* dicuntur *hâc leg.* Item, notandum Corpus quoddam *Caudicariorum* (id est, nautarum Tiberinorum seu Nauiculariorum:) fuisse qui annonam Romam solemni nauigatione subuehebant; de quibus agitur præterea duobus locis *hoc Codice*, putà *l. 2. supr. de Pistorib.* & *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.* (ad quarum priorem plenè de his Caudicariis dixi.) In eodem rursum Portu fuêre & *Mensores*, qui scilicet & aduectum ad Portum V. R. frumentum admetirentur in horreis condendum: & rursum, cùm inde promeretur Romam per caudicarios subuehendum: vnde & *Mensores Portuenses* dicti *hâc leg.* Ergo in Portu Vrbis Romæ fuerunt & horrea Portuensia, & condita Portuensia, & Mensores Portuenses. Qua simili formâ & apud Ambrosium *epist. vlt. lib. 5.* ad Eusebium Episcopum, *Opera Portuenses*, in opere Portus reformandi occupatæ. Simili forma & *via Portuensis*, cuius mentio quoque fit apud Æthicum. Fuêre etiam, *Fabri Nauales Portuenses*, de quibus vetus Inscriptio reperta Ostiæ *p. 457. 2.* Fuêre & *Saccarij Portus Romæ*: de quibus *suo titulo infr.*

Secundò sciendum, vt Caudicariorum, Mensorúmque certa numerosáque Corpora erant, ita singula suos *Patronos* habuisse: pariter vt cæterorum Corporum & quidem annonæ Vrbicæ deseruientium, Patroni sui fuerunt: veluti Pistorum, de quibus *l. 2. 7.* (vbi plenè dixi:) *l. 12. supr. de Pistoribus*: & horreorum quoque Portuensium: *l. vnic. infr. de Patron. horr. Port.* Patrones inquam, id est, Capita & Principes seu Vertices quodammodo Corporis, qui communem Corporis curam gerebant & administrabant: Ita quidem vt plures Patroni in singulis Corporibus essent: non Tres tantùm, sed plures, vt apertè docetur *fine huius leg.* sic tamen vt *Tres primi Patroni* præcipuo quodam gradu & honore haberentur, de quo posteà.

Tertiò noscendum, vt maximè plures essent eiusdem Corporis Patroni, attamen vni administrationem commissam certo tempore: veluti à Patronis horreorum Portuensium, vni Patrono, sic vt is annis singulis tantùm præesset ex eiusdem Honorij constitutione Anno Domini 400. *d. l. vnic. infr. de Patronis horreorum Portuensium.* Hoc exemplo hâc constitutione Honorius vnum ex Patronis Caudicariorum, & vnum ex Patronis Portuensium Mensorum, totius Corporis consensu eligi iubet, qui per quinquennium conditorum Portuensium custodiam suscipiat, seu lustralem sollicitudinem gerat. Quomodo sanè & priores Patronos Pistorum quinquennales fuisse docet *lex 7. supr. de Pistoribus*, & aliorum Corporum Patronos quinquennales memorant veteres Inscriptiones, de quibus plenè dixi ad *d. l. 7.* ac nominatim (quod huc maximè facit) quinquennales Collegij fabrorum Ostiensium, *p. 358. n. 1.*

Iam ad rem. Honorius Imp. Annonæ Vrbicæ consulturus, vt ipsa Corpora annonæ vrbicæ deseruientia a concussionibus Apparitorum vindicanda credidit *l. vlt. supr. de Pistoribus*, quæ *huic*, vti dixi, coniungenda est; ita viceuersa, eorum fraudibus *hâc leg.* occursum iuit: ac nominatim Caudicariorum & Mensorum: quæ quidem Corpora vti proximè cohærebant, ita fraudibus variis vtraque rem gerebant: quod docet prætereà *lex 1. infr. de Canone frum. V. R.* Inter alias porrò fraudes, illud erat, quod fraude occultâ species seu frumenta imminuerent, pessimæque qualitatis frumentum subiicerent: *pessima*, id est vltimæ, de quâ voce ad *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.* Mensores inquam, & Caudicarij seu Vectores, vt *hæc lex* docet. His igitur fraudibus excludendis, iubet Honorius vnum è Patronis totius Corporis consensu eligi, qui susceptâ per quinquennium conditorum custodiâ, digma frumenti scilicet ad collegas Romæ commorantes, clam mittat: cuius collatione apparere possit, num qua fraus ab his admissa fuerit, pessimæ qualitatis frumento pro bono subiecto. *Digma δεῖγμα* est specimen rei, *monstre*, *eschantillon*, proba, vt vocatur *l. vnic. supr. de Stratoribus*: & apud Ammianum *lib. 21.* indicium, apud *eundem*: & *l. 13. supr. de annonâ*, & *l. vltim. supr. de superexactionib.* Harpocration δεῖγμα κυρίως τὸ δεικνύμενον ἀφ' ἑκάστου τῶν πωλουμένων, καὶ ὁ τόπος εἰς ὃν τὰ δείγματα ἐκομίζετο, &c. quod iisdem planè verbis Moschopulus, Suidas, & *Etymologici*

mologici Auctor exscribunt: ita & *ἀγρίδειγμα* Polluci *lib.*8. sic & in rebus liquidis gustus seu *γεῦμα*. Interim obseruandum (quò pertinet etiam Harpocrationis locus) locum fuisse in Portu Atheniensium Piræo, quod *Digma* vocabatur: nempe quia eo mercatores conuenientes suarum mercium *δεῖγμα* seu probam & indicium producere soliti: Cuius loci quoque mentio apud Æneam *Tacticorum cap.*30. & vt nonnullis visum apud Theophrastum *cap. περὶ ἀλαζονείας* 23. & apud Scholiastem *Aristophanis*. Imò & communiter in aliis Græciæ emporiis omnia loca ad quæ ferebantur, *τὰ δείγματα*, mercium indicia seu probæ, ita dicta. Ælianus *in epistolâ Demyli ad Blepsiam:* *ἤδη ἀγροῖκος τοῖς πάλιν Αἰγυπτίοις ἢ Σύροις φανταζεται*, *καὶ πωλοῦντα τὸ δεῖγμα*. Describit scilicet ibi hominem qui à culturâ agrorum ad mercaturam toto animi impetu se conuertit, ac proinde nil nisi fora cogitat: ita vocat Scriptor ille, *πωλοῦντα δεῖγμα*.

¶ His ita constitutis Honorius deinceps *hâc constitutione* Patronorum fidem tum præmiis, tum & pœnarum metu deuincit: nempe Comitiuam tertij Ordinis; (de quâ dixi *supr. lib* 6. de qua etiam *l. prox. infr.*) pro præmio, bene defuncto per quinquennium patronatu, defert: ita quidem vt nolit id specialiter à se postulari, verùm in commune id deferat generali hoc beneficio: pariter vt defertur *l. prox. infr.* ab eodem Honorio tribus Principalibus Suariorum & Pecuariorum. Quod genus indulti obseruandum est: quo vi constitutionis & ex generali indulto, seu priuilegio legis, non ex specialibus Codicillis honores cumulantur, tribuuntur. Contrà, fraudulentis bonorum proscriptionem minitatur, & pistrini pœnam, sic vt postrema in eo munia & vilissima subire necesse habeat: ita enim hæc verba accipi possunt, *ad pistrini etiam munia prima reuocetur:* prima scilicet quæ prima ingredienti, & sic infima, vltima, *pessima*. Sed & hoc Patronis *hâc leg.* defert: vt in tres primos Patronos singulorum Corporum, delinquentes iurisdictionem adimat Præfecto annonæ Vrbis Romæ, tribuat soli Præfecto Vrbis. Nempe cùm duo hi Magistratus Annonæ Vrbicæ præessent; ille tamen sub huius dispositione positus erat, quod etiam ex *Notitia Imperij* discere est, longè Præfecto Vrbis inferior: cui proinde Præfecto Vrbis iurisdictio criminalis in tres primos Patronos Corporum horum annonæ deseruientium tribuitur, non verò Præfecto annonæ. Quæ fori competentis priuilegiati species notanda est.

X. * Idem AA. Palladio PF. P.''

SVARIIS pecuarij iungantur: Sub hac tamen condicione decreti, corpora volumus miscere, vt, rescissis priuilegiis quæ impetrasse dicuntur, mixtæ corporum vices alternis fungantur officiis. Quibus cùm lege concedimus, vt corpora externa'' iungamus, è re est, vt his quoque suas reddi iubeamus personas; quas, rescissis omnium priuilegiis, vinculis, gratiosis sententiis (si quas in abolitionem genuinæ'' functionis callida fraude meruerunt) restitui'' cum facultatibus suis, posthabita dilatione. ¶ Nulla tamen eos corporis iniuriæ formido percellat. Nam'' præcipimus, vt tres huius corporis Principales certi'' ordinis Comitiuam recipiant: quam'' sibi non iam ex codicillis nostris, sed ex priuilegio latæ legis adsumant. ¶ Per quinque'' autem menses quinas in obsoniis libras carnis possessor'' accipiat,'' ne per minutias exigui ponderis amplius fraus occulta decerpat. ¶ Possessores quoque, qui pro larido millenos denarios in vicenis libris solebant conferre, Suariis in pretio exsoluant. ¶ Primi scrinij'' quoque, tam Inlustr. Vrbanæ sedis, quàm Spectabilis Vicariæ potestatis, nisi anno militiæ finalis institerit,'' ad supplendam summam præteritæ dissimulationis artentur: vt ex propriis facultatibus debita Suariæ functionis exsoluant quæ neglexerunt flagitare, dum militabant, priuilegia etiam militiæ perdituri. ¶ Quatuor millia sanè obsoniorum, amputatis superfluis, ac Domus nostræ perceptionibus, diurna, Sublimitas Tua decernat, quibus copiis Populus'' animetur. Dat. IV. Kalend. Aug. Rau. Monaxio & Plinta COSS. [419.]

NOTÆ.

* Abest *hoc lex* à *Cod. Iustin.*
'' *Palladius* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
'' antea dissociata, distincta.
'' Originalis. '' *facias*, vel quid tale, supplendum.
'' *χ. Tertij*: vid. & *l. prox. supr.*
'' similiter *l* 9. *prox. supr* vbi dixi.
'' per 150. dies *Nouellâ* Valentiniani *de Suariis*: inter *Theodosianas* 19.
'' *χ. à possessore.*
'' *χ. accipiant*: nisi malimus, *possessor appendat.*
'' *χ. institerint.*
'' *Primiscrinij* huius in officio Præfecti Vrbis fit quoque mentio in *Notitiâ Imperij*: nulla Primiscrinij Vicarij Vrbis: quò tamen rursum pertinet *l* 2. *supr de exsecutoribus*: vbi dixi.
'' *Romanus.*

COMMENTARIVS.

POSTREMA hâc constitutione, Honorius non tantùm de Suariis quædam disponit, verùm in vniuersum CARNIS exactioni & præbitioni quæ populo Romano gratuita exhibebatur, variis rationibus consultum it: Anno D. 419. pro statu videlicet Vrbis Romæ, qualis tum erat, haud

haud adeò populoſæ, poſt Gothicam videlicet vaſtationem: de quâ Vrbis Romæ infrequentiâ, dixi iam ad *l.vlt. ſupr. de priuil. Corporat. V.R.* dicam adhuc ad *l.2.infr.de Collegiatis.*

Primo igitur capite ex duobus Corporibus Suariorum & Pecuariorum, vnum Corpus miſcellum facit: ſic vt per vices, mixtis ita Corporibus, officiis eos fungi velit: cùm anteà *externa*, ſeu diſtincta eſſent Corpora: nempe enim Suarij (iidémque Porcinarij) ſuillæ carni exigendæ, erogandæ præerant: *Pecuarij* ouillæ, veruecinæ, &c. quæ & ipſa populo Romano erogabatur. Sanè *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodoſianas 39. de Suariis*, fit quoque mentio huius *Pecuarij* Corporis & præſtationis: ſed & *Boarij*, ab vtroque defuncti. Secundò, Replendo huic mixto iam Corpori, reuocari iubet omnes, qui vel priuilegiis, vel vinculis, gratioſis ſententiis ab hac functione immunes facti fuerant. *Vinculis*, inquam, in coniugij ratione; nempe neque coniugio cum externa perſona conditio euiratur: de quo *alibi ſæpè*: Ita coniunctionum vincula, *l.3. ad SC. Claud.* Tertio tamen loco, priuilegium immunitatis à corporalibus iniuriis his conſeruat: pariter vt Valentinianus *Nouella* inter *Theodoſianas de Suariis 39. circa fin.* Quinimò, Quarto loco, tribus Principalibus (qui aliàs *Patroni* dicti, & de quibus *l. ſuperiore*) Tertij ordinis Comitiuam ſimul & ſemel hâc generali constitutione, ſic vt eam ſpecialiter petere nil neceſſe habeant, tribuit. Quod ipſum priuilegium eſt, quod idem Honorius tribuebat *ſuperiore lege 9.* Patronis Caudicariorum & Menſorum Portuenſium. Et hæc de Suariorum & Pecuariorum Corpore, eorúmque priuilegiis.

Sequitur ſecunda *huius leg.* pars de *Carnis* ipſius Exactionis & erogationis modo. Quæ quidem *Obſoniorum* appellatione hîc duobus locis deſignatur: Nempe *obſonium* eſt, χορηγία ſeu præbitio annonæ, ac nominatim carnium: Ὀψώνιον, *Diarium* Gloſſ. *Cyrilli*: Lucilius,

——*Mantiſſa obſonia vincit.*

Gregorius Nazianzenus *in Iulianum*: ὀψώνιον τὸ βασιλικὸν στηρέσιον, καὶ αἱ ἐπιτάξεις ἐκ τιμῆς τοῖς ἀξιώμασι δωρεαὶ. Paulus quoque *ad Romanos cap.6. v. vltim.* τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. Vbi fortè vertendum *obſonia*, non *ſtipendia*, vel *auctoramenta*. Et ſic ad ſtipendium obſonij vox traducta. Hâc ipsâ voce vtitur in eadem re Valentinianus *d. Nouella 39.* & Caſſiodorus *12.var.1.* ad Petrum erogatorem obſoniorum. Quoad exactionis modum igitur attinet. 1. *Vnâ* penſione ſeu ſolutione quinque menſium præſtationem fieri vult Honorius: Nempe, *ne per minutias exigui ponderis amplius fraus occulta decerpat.* Scilicet etſi, quod dicitur *Nouellâ Theodoſij 33. de releuatis*, multò ſit oneroſius ſimul & in aggere coacernatam ſoluere quantitatem quàm particulatim reddere quod debetur, attamen vbi libræ examine res modicæ tranſiguntur, ſatius eſt multò pro collatoribus & debitoribus, quod debetur in aggere ſolui: nam quod per minutias appenditur, facilius per tempora & minutias exigui ponderis ſuperexactioni ſubiacet.

Cæterùm duo hîc valdè notanda: Primùm quod dicitur, *Per quinque menſes*: ſcilicet caro præbita populo Romano in anno per quinque menſes: ſeu (quod idem eſt, computans ſcilicet Iuriſconſultorum & Romanorum more in ſingulos menſes 30. diebus) per centum quinquaginta dies: Quod docet *d. Nouella* Valentiniani: *Ita vt*, inquit, *centum quinquaginta diebus*, *obſoniorum præbitionem ſine vllâ cauſatione ſingulis annis a ſe nouerint procurandam.* Secundò obſeruandum, Quinas libras obſonij per quinque menſes à poſſeſſoribus ſolutas, & ſic ſingulas libras in ſingulos menſes. Et hæc de ipſorum obſoniorum exactione. Eſt & vbi non ipſa caro, non laridum exigebatur, verùm adæratio, id eſt, pretium eius loco: adærationi autem modus hîc qui & antea ſtatuitur: nempe vt pro vicenis libris, mille denarij exoluerentur, id eſt, ſexta pars ſolidi: ac proinde pro 120. libris, ſolidus. Heſychius τὸ λεπτὸν [id eſt, denarius] ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου (id eſt ſolidi) Caſſiodorus 1. *epiſt.* 10. *Sex millia denariorum ſolidum eſſe voluerunt.* Verùm aucta poſtea æſtimatio ſolidi *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodoſianas 25.* Exinde Honorius Primiſcrinijs Præfecti Vrbis, & Vicarij Vrbis, de quibus rurſum *l.2. ſupr. de executoribus*, pœnam minatur, niſi huic exactioni inſtiterint. Primiſcriniorum Præfecti Vrbis meminit quoque Symmachus *lib.10. epiſt.47.* & Auctarij *epiſt.21.* vt & *Notitia Imperij.* Ac nominatim *d. epiſt.47.* oſtendit pariter vt *hâc leg.* Primiſcrinios Vrbani officij ſollicitudinis fuiſſe exactionem. *Nouiſſimè in cœlum relatus Germanus Clementia Tua, cum ipſum Baſilium cùm haberet appoſitum qui perſonis Iudicum non pepercit, Primicerios Vrbani officij, quorum ſolicitudo per ſucceſſiones exigenda curauit* [reliqua arcæ vinariæ] *vel ſoluendo nomini vel edendæ rationi fecit obnoxios.* Poſtremo loco quot obſonia diurna populo Romano præberi oporteat, reſecatis ſuperfluis, & Domus Principis perceptionibus, definit: nempe, *quatuor millia* tantum. Quod vtique oſtendit, quò Vrbs Roma prolapſa hâc tempeſtate fuerit, quámque ciuibus exhauſta: cùm & antea longè maior ſeu amplior obſoniorum modus fuerit. Sanè poſteà Valentinianus Tertius, *d. Nouella ſua 39.* ait; quantitatem obſoniorum annuam collectam in tricies ſexties centenis viginti octo millibus libris cum duarum decimarum ratione: *Nous dirions trente ſix millions vingt & huict mille liures de chair,* 362800. Quare in ſingulos dies erogatæ fuerint $24086\frac{2}{3}$. libræ.

DE MANCIPIBVS THERMARVM VRBIS ET SVBVECTIONE LIGNORVM.

TITVLVS V.

Abest hic *titulus* à *Cod. Iustin.* Huic proximè accedit *Titulus 16. de Mancipibus, lib.12.supr.* qui est de *Mancipibus pistrinorum:* de quibus & *l.18. supr. de Pistorib.* & *lex 2. 3. infr. de frum. Vrbis Constantinop. lex 4. supr. de executorib. lex vnic. Cod de Pistoribus.*

PARATITLON.

THERMÆ *Rubr* & *l.vnic. hoc tit.* & *l.131. supr. de Decurionib. l.32.50. infr. de operibus publicis:* quæ & *Balnea* dicuntur, *l.1.2. supr. ne Comitibus & Tribunis lauacra: l.3. infr. de aquaductu:* Lauacra, *d. l.3. de aquaductu: l. vltim. supr. de custod. reor. d. tit. ne Comitibus & Trib. lauacra: l.52. infr. de operibus publicis: l.20. infr. de Paganis: l.3. supr. de Conlat. donatar. l.13 supr. de Nauicularijs:* (apud Ammianum sæpè, neque vix aliter) in orbe Romano non tantùm priuatæ fuerunt, de quibus agitur *d.l.1. ne Comitibus & Tribunis lauacra:* & *d.l.3. infr. de aquaductu:* quæ *Priuati* appellatione significantur, *l.12. supr. de metatis:* verùm etiam publicæ quædam in præcipuis Orbis Romani Vrbibus: veluti in Vrbe Roma, populi Romani, de quibus est *hic titulus:* & *d l.3 supr. de Conlat. donatarum* (λουτρὰ δημόσια, Olympiodoro apud Photium) in Vrbe Constantinopolitana: de quibus *d. l.50. & 52. infr. de operibus publicis:* (vbi nominatim inter alias fuerunt lauacrum Zeuxippi: de quo *l.52. infr. de operibus publicis:* Thermæ Honorianæ, de quibus *l 50. infr. de operibus publicis:*) in vrbe Antiochenâ, *d l.131. supr. de Decurionibus:* (& Ammianus Marcellinus *principio libri 31.*)

¶ Thermæ hæ publicæ ita extructæ fermè eant, vt ea *Porticus* præcurrerent, vt ostendunt *d lex 50. & 52. infr. de operibus publicis:* & Ammianus Marcellinus *fine libri 29.* & Lampridius *Alex. Seuero p.183.*) Erántque simulachris ornatæ, *l.20 de Paganis.*

¶ Ad has Thermas publicas opus erat his tribus: Luminaribus, Calefactione seu Lignis, & Mancipibus. *Luminaria* colligebantur ex pensionibus domorum, quæ à priuatis in porticibus Thermarum extructæ erant, *d.l.52. infr. de operibus publicis.* Ad *calefaciendas* Thermas, seu ad subuectionem Thermarum, *l.32. infr. de operibus publicis:* πρὸς ἔγκαυσιν, Græci; seu ad ligna, alibi pars aliqua ex reditibus ciuitatum administrabatur, *d.l.32. & d.l.131. supr. de Decurionib.* alibi, Prouinciales (veluti Teracinenses ad Vrbis Romæ thermas, vt docet Symmachus *lib.10. epist.59.*) ligna lauacris subministrabant, veluti Africani, ad Vrbis Romæ Thermas *l.10. supr. de Nauicular.* alibi, syluæ ad id destinatæ erant: vid. Aggenum Vrbicum *p 76.*

¶ Horum lignorum Subuectioni, *Rubr. hoc tit.* seu lignis his comportandis, huic lignorum functioni, certa quædam Corpora obnoxia erant, teste Symmacho *lib.10. epist.17 & 58.* vt putà Nauicularij Africani ad Portum Vrbis Romæ vsque *l.10. supr. de Nauicular.* inde alij lintrones & nauicularij, à Portu, Romam; *l.13. d. tit. de Nauicularijs:* & Symmachus *lib.10. d. epist.58.*

¶ *Curam* harum Thermarum gerebant, seu Thermarum exhibitionem curabant *Rubr.* & *l. vnic. hoc tit.* & *l.3 supr. de conlat. donatar.* lauacra hæc exercebant, Symmachus *in Auctario.* Vrenda lauacris ligna comportabant, Symmachus *lib.10. epist.27.* quidam, qui *Mancipes Thermarum* dicebantur: de quibus est hic *titulus*, & *lex 3. supr. de conlat. donatarum:* & fortè *lex vnic. supr. de Mancipibus: lib.12.* Quibus inuicem Salinarum exercitium & compendium Romæ relinquebatur, *hâc leg. vn.* & *d.l.3.* de quo mox plura. Et quidem sic, vt ab extraordinariis collationibus harum salinarum nomine immunes essent, *d.l.3.*

1. * Impp.

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens" AA. ad Olybrium P. V."

QVIDQVID erga Mancipes, qui Thermarum exhibitionem Romæ curant, in exercitio compendiisque Salinarum," scitis † priorum Principum cautum est, æternâ sanctione firmamus. Dat. III. Non." April. Triu. Valentiniano & Valente" COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda ei est, vt puto, *lex 9. supr. de Pistoribus*: & *lex 9 supr. de pœnis.*
"Inscribendi hi Imppp. *Valentinianus Valens & Gratianus*, vt in sequentibus ostendetur.
"*Olybrius* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen.
"Hic Olybrius, post Viuentium & Prætextatum (qui Præfecti Vrbis fuerunt Anno Domini 367.) Anno demum 368. P. V. factus est: vt pluribus ostendi ad *d. l. 9. supr. de Pistoribus*: vid Ammianum, *lib. 28. p. 383.* & *Prosopogr.*
"*Siluarum*, hîc nonnulli malè conantur.
"Nota *Constitutiones* Imperatorum qui ante Valentinianum, de compendio Salinarum Mancipibus Thermarum tributo.
"III. Kal April. *d l. 9. de Pistorib.* III. Id. April. *d. l. 9 de pœnis.*
"✠. II. id est, Anno Domini 368. vt liquet ex Olybrij Præfectura, & *Treuerica* Vrbis subscriptione, vbi Valentinianus primùm fine Anni 367. & Anno 368. constitit, nondum Anno 365. de quo plura ad *d. l. 9. de Pistoribus*. & in *Chronologia.*

COMMENTARIVS.

MANCIPIBVS Thermarum Romæ (seu Balneorum, quæ in *Veteri Vrbis Romæ descriptione* colliguntur, 856.) qui scilicet exhibitionem Thermarum curabant, (de quibus in *Paratitlo*, & de quibus præterea agitur *l. 3. supr. de conlat. donatarum*:) Exercitium Salinarum quoque competebat, iidémque adeò & Mancipes Salinarum, & Mancipes Thermarum erant. Quod præter *hanc leg.* & *d. l. 3.* docet *tribus locis* Symmachus: In genere equidem *lib. 9. epist. 96. Iuuandi sunt Mancipes Salinarum, qui splendori atque vsui patriæ communis inseruiunt.* Sed expressiùs *lib. 10. epist. 58. Mancipes Salinarum, Nauicularios, atque lignorum functioni obnoxios, ad parem sollicitudinem vocare cœperunt, vt vtriusque corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret.* Et expressissimè, Auctarij *epist. 19. Totis viribus adiuuandi sunt communis Patriæ* [id est, Vrbis Romæ] *Corporati, præcipuè Mancipes Salinarum, qui exercent lauacra lignorum præbitione.* Iidem ergo & Mancipes Thermarum, & Mancipes Salinarum erant: imò quia Mancipes Thermarum, ideò iidem & Mancipes Salinarum erant, seu exercitium Salinarum his iure scitisque Principum anteriorum competebat, vt *hæc lex* probat, & *d. l. 3.* Quinimò neque nudum tantùm exercitium, sed & *compendium in his* Salinis quoddam anteriorum iam ante Valentinianum Sen. Principum constitutionibus tributum fuit: vt hæc ipsa *lex* docet: Quâ causâ sanè Salinæ hæ ipsæ *populi Romani lauacris inseruire* dicuntur *dict. l. 3. supr. de conlat. donatar.* quia scilicet Mancipes qui populi Romani lauacris inseruiebant, ex his compendium aliquod faciebant. Et quidem ita, vt earum Salinarum nomine ab extraordinariis collationibus immunes fuerint *dict. l. 3.* quod & ipsum testatur Symmachus *lib. 10. epist. 27.* Valentinianus igitur Corporatorum Vrbis Romæ curâ hoc tempore susceptâ, & quidem inter alios, pistorum, *l. 9. supr. de Pistoribus*, Catabolensium, *l. 9. supr. de pœnis*: (quas duas leges *huic* iungendas censeo:) Mancipum Thermarum quoque vtilitati *hâc leg.* consultum iuit: confirmato iis Salinarum exercitio & compendio, atque adeò confirmatis vetustiorum ante se Principum super eo constitutionibus, quæ nusquam occurrunt: cùm videlicet paulò ante hæc priuilegia titubassent. Idque ad Relationem Olybrij Præfecti Vrbis (cui *hæc lex* inscribitur:) qui, quod Ammianus Marcellinus testatur *lib. 28. p. 396. fisci lucra vnde poterat circumcidit, iustorum distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus.* ¶ Portò Salinæ, quarum *hâc leg.* mentio fit Romæ fuêre, ad portam Trigeminam, vndecimâ Vrbis regione, vt docet Frontinus *lib. de Aquaductibus* & P. Victor *in descript. V. R.*

DE

DE CALCIS COCTORIBVS" VRBIS ROMÆ ET CONSTANTINOP.

TITVLVS VI.

Abeſt hic *Titulus* à *Codice Iuſtinianeo.*

"Item de Calcis collatione, *l* 3. de non vſurpanda Calce, *l*.4. de fornacibus calcariis, *l. vltim.* De Præpoſito Calcis formulam habet Caſſiodorus 7. *var.*17. ad Vrbis Romæ mœnia.

PARATITLON.

CALCIS coctorum ad Vrbis Romæ & Conſtantinopoleos vſum certum quoque Corpus fuit: vt præter *Rubricam*, nexúmque *huius tituli* cum *ſuperioribus*, docet *lex* 1.2. *&* 3. *hoc tit.* qui & *Calcarienſes* dicuntur *l.*37. *ſupr. de Decurionib* quos coctio calcis manebat, *l.*2. Neque enim Iudicibus eorúmve officiis excoquendæ calcis in Diœceſi Vrbis Romæ licentia erat, *d. l.*3. Erant etiam *Vecturarij*, vt vocantur *l.*1. *&* 2. ſeu vectores *l.*3. qui ſcilicet calcem Romam deuehebant. His calcis coctoribus & vecturariis, poſſeſſiones quædam, in Quatuor regionibus, certam vini quantitatem, quæ definitur *l.*1. vel ſanè Solidorum, quæ *l.*3. ſtatuitur, præſtare debebant: vt & vecturariis, trecentos boues, *d. l.*1. (vnde ceſpes Calcarius & vecturarius dicitur, in Nouellâ *Valentiniani inter Theodoſianas de pantapolis* 43. *in fin.*) Priuilegia etiam iis quædam competierunt, veluti immunitatis ab extraordinariis muneribus, *l.*2.

¶ Porrò obſeruandum, CALCEM ad ſtatum Vrbis reformandum *l.*3. mœnibus fabricationíque Romanæ, *l.*4. ſeu mœnium publicorum, *d.l.*3. Vrbis Romæ, *Rubr.* Vrbis æternæ, *l.*1. venerabilis, *l* 4. dignitati *d.l.*3. reparandis mœnibus Symmachus *lib.*10. *ep.*53. item formis, id eſt aquæductibus, & ſartistectis, *d.l.*3. ex certis regionibus collatam: Putà ex quatuor regionibus (ſuburbicariis ſcilicet) *l.*1. quo numero fuit Tuſcia, *d.l.*3. & Campaniæ pars, *dict. l.*3. ſicut prædia huic præſtationi certa obnoxia eſſent, *d. l.*1. vt ecce Curiales Tuſci, 900. vehes calcis inferre ſingulis annis cogebantur, *d. l.*3. & Terracinenſes certum calcis canonem Fari ac Portus vſibus præbebant, *d.l* 3 ¶ Et hæc quidem de Calcis coctione, & collatione, ad Vrbis Romæ vſum. Alia enim eſt excoctio calcis, de quâ *l.*3 *&* 4. *ſupr. de Decurionib. & ſilentiariis*: & *l.*15.18. *ſupr. de extraordin. vel de ſordidis muneribus*: quæ videlicet in Prouinciis extra ordinem pro Reipubl. neceſſitate exigebatur.

¶ Tandem, duo prætereà *hoc titulo* circa calcem ſtatuuntur: 1. Vt ne aliquid vſurpare liceat ex calce vel cementis in vſum Vrbis Romæ deſtinatis, nequidem ex Reſcripto ſeu indulgentia Principis, niſi quid mœnibus & fabricationi Romanæ ſuperfluat, *l* 4. Item definitur, à quibus locis fornaces calcariæ in Vrbe Conſtantinopol. ſubmoueri debeant, *l.*5. *ſeu vlt.*

I. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Orſitum" P. V.

EX omnibus prædiis, quæ iamdudum" præſtationi calcis cœperunt obnoxia adtineri, Coctoribus calcis per ternas vehes ſingulæ amphoræ vini præbeantur: Vecturariis verò, amphora, per bina milia & nungenta pondo calcis. ¶ Quinetiam volumus, non perſonas, ſed ipſos fundos titulo huius præſtationis adſtringi. ¶ Vecturarios" etiam ex Quatuor Regionibus trecentos boues præcipimus dari. Dat. VIII Kal. April. Euſebio & Hypatio COSS. [359.]

NOTÆ.

* Abſunt huius tituli *leges* omnes à *Cod Iuſtin.*

" *Orſitus* P. V. Romæ ſub Conſtantio: vid. *Proſopogr.* De eodem in eodem argumento arca vinariæ, & impenſarum in opera publica, Symmachus gener ipſius, *lib.*9 *epiſt.*121. & *lib.*10 *epiſt.*47.

" *al.* vecturariis.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE MERCEDE ſeu SALARIO Calcis ad Vrbis Romæ vſum coctorum, & vecturariorum eſt hæc Conſtantij Imp. conſtitutio data Anno D.359. ad Orphitum P. V. Quid ſcilicet & quantum his præſtari debeat, ad cocturam, & vecturam calcis, in vſus Vrbis Romæ deſtinatæ: præſtari inquam, ex prædiis ſeu fundis. Fuit enim hoc præſtationis genus, cui prædia nonnulla obnoxia iam olim facta ſunt; vnde Ceſpes Calcarius & Vecturarius dicitur *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodoſianas de pantapolis 43. in fin.* Ita quidem, vt Conſtantius *hâc leg.* velit, non perſonas, ſed ipſos fundos titulo ſeu neceſſitati huius præſtationis adſtringi: Sic vt nullo perſonali priuilegio ab hâc præſtatione quiſquam horum fundorum poſſeſſor immunis eſſe poſſit. In quibus autem Regionibus hæc prædia fuerint, mox inquiram. ¶ Mercedis igitur Salarij modum hunc ſtatuit Conſtantius: videlicet, vt Coctoribus calcis à poſſeſſoribus horum prædiorum in ternas vehes: vecturariis verò in 2900. pondo calcis, ſingulæ vini amphoræ præſtentur. Quod vt immutatum à Valentiniano Seniore fuerit, docebit *lex 3. infr.*

¶ VEHES, *hâc leg.* & *d. l. 3. infr.* (vbi & *onera* vocantur) itémque *vehatio*, plauſtri genus fuêre: vt docet vel Feſtus *in v. Veha*, Oſco vocabulo. Et quidem erat duplicis generis: maiores & minores, vt docet *d. lex 3. infr.* Quid verò & quantum caperet vehis vna, videndum. Vehem fœni largè onuſtam memorat Plinius *lib. 36. cap. 15.* Columella *lib 2. Iugerum*, inquit, *deſiderat, quod ſpiſſimè ſtercoratur, vehes quatuor & viginti, quod rariùs duodeuiginti.* Idem *lib. 11. cap. 2. Materia ſi roborea eſt, ab vno fabro dolari ad vnguem debet, per quadratos pedes viginti: hæc, eſt vehis vna.* Ex quibus apparet, vehem nil aliud fuiſſe, quàm plauſtri onus: *vne chartée*, & quidem, vt ex *fine huius legis* colligo, quantum protelo boum vehebatur.

¶ AMPHORA, & quidem vini, cuius multa mentio in *libris Iuris* duas vrnas capiebat, vt Columella ſcribit *lib. 20. cap. 12.* ſeu 48. Sextarios, vt Voluſius Mæcianus *de aſſe*, & Feſtus *in v. Quadrantal.* Eadémque Amphora, iiſdem Auctoribus *Quadrantal* vocabatur. Sextarium Budæus comparabat cum Pinta Pariſina: ſanè Sextarius diætæ ſiue dimenſum vnius cœnæ. Horatius, *vini Sextarius.* Vopiſcus de Tacito parciſſimo. *Ipſe fuit vita parciſſima, ita vt Sextarium vini die tota nunquam potauerit, ſæpè intra heminam.* At Duo Sextarij liberalioris inuitationis: quos Auguſtus cùm liberaliùs ſe inuitabat, non excedebat, teſte Suetonio: verùm de ſextario infrà plenè *l. vltim. de annonis ciuicis.*

¶ Ad rem. Igitur, calcis coctoribus in ſingulas vehes ſedecim ſextarios dari voluit Conſtantius: in ternas amphoram integram, & ſic 48. ſextarios: vecturariis verò amphoram per 2900. pondo calcis. Ergo in ſpecie vini ſoluebatur merces ſeu ſalarium calcis coctoribus & vecturariis. (Quod immutatum poſteà à Valentiniano *l. 3. infr.* Quod vinum exactum in arcam vinariam, quæ in id peculiaris erat, referebatur, & exinde rurſum erogabatur: Cuius arcæ vinariæ mentio fit apud Symmachum *lib 9. ep. 121. lib 10 ep. 42. 47.* Eáque ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis fuit: vt præter *hanc leg.* docet Symmachus: *d. epiſt. 121. & 47.* ac nominatim fuit ea ſub diſpoſitione Orfiti P. V. cui hæc *lex* ipſa inſcribitur, vt idem teſtatur *d. ep. 121. & 47.* De quo plura ad *l. 2. infr.*

Et hæc de mercede ſeu de ſalario calcis coctorum & vecturariorum. At vecturariis inſuper ſpeciatim trecentos boues dari iubet *hâc leg.* Conſtantius, ſcilicet ad vecturam faciendam: & quidem ex Quatuor Regionibus. In quas nunc paulò ampliùs inquirendum eſt. Sanè vel ſolâ *huius leg.* inſcriptioneducc apparet, haſce Regiones ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis fuiſſe: quandoquidem *hæc lex* Orfito Præfecto Vrbis inſcribitur. Vnde rurſum apparet, eas intra Diœceſim Vrbis Romæ quærendas eſſe; ac proinde intra centeſimum milliarium, quæ vtique Præfecti Vrbis Diœceſis fuit omnium confeſſione. Cui vel vni ratiocinationi adquieſcere non poteſt, niſi qui inſcriptionem *huius leg.* eiúſque hâc in re pondus vel attendere neſciunt, vel nolunt. Neque quicquam contra moueor, quod de *boum præſtatione* hîc agitur, quæ Lucaniæ alioquin & Brittio imminebat, vtpote ſummâ ibi boum pecoris vbertate, de quo iam dixi *ad veterem Orbis deſcriptionem*, *c. 41.* idque etiam probare videtur, *Nouella de Suariis.* Neque enim hîc agitur de collatione boum ordinariâ tributorum nomine, verùm de præſtatione in vſus tantùm calcariorum & vecturariorum, & quidem paucorum numero, putà trecentorum: Fortè etiam momentaneâ collatione, ad operis alicuius inſtauratis, Romæ fabricam. Et verò hoc tempore Obeliſcus à Conſtantio Romæ erectus, & quidem ſub hoc ipſo Orphito Præfecto Vrbis ſecundùm: de quo Ammianus Marcellinus *lib. 16. p. 78. & lib 17. p. 98.* vbi ait, cum ex vico Alexandri, tertio lapide ab vrbe *Chamulcis* impoſitum tractúmque lenius per Oſtienſem portam piſcinámque publicam Circo Maximo illatum: vbi χαμουλκὶς, ſeu χαμούλκιον eſt carpenti humilis genus ἀπὸ τοῦ χαμαὶ ἕλκειν, quod proculdubio boum protelo tractum. Verùm ad rem. Huius *leg.* Inſcriptione quoque inſpectâ ſemel, apparet nihil in eâ ſupplendum, quomodo quidam ita ſupplent, *ex Quatuor Vrbis Regionibus* vel *ſuburb.* quandoquidem id ſatis intelligitur ex ipsâ Inſcriptione, nempe Quatuor regiones eas intelligi oportere, quæ ſub P. V. fuerunt, atque adeò vrbicarias. Haud aliter atque ſi conſtitutionem mihi poneres quæ *Rationali* inſcriberetur, & in *eâ leg.* Trium Prouinciarum mentio fieret, eo ipſo ſatis intelligeretur, tres has Prouincias eſſe, quæ Rationali Trium Prouinciarum ſuberat, id eſt, Sardiniam, Siciliam, Corſicam. Vel ſi conſtitutionem mihi dares, quæ *Vicario* inſcriberetur, & in *eâ leg.* ſeptem Prouinciarum mentio fieret, ilicò ſubiumeretem, eas eſſe quæ Vicario ſeptem Prouinciarum ſuberant. Omitto alia ſimilia.

¶ Illud ex ſuperioribus incunctanter apparet, errorem eſſe viri alioquin doctiſſimi, qui Regiones ipſius Vrbis Romæ hîc intelligebat, ac proinde hîc reponendum putabat *ex Quatuordecim Regionibus*: Nam præter fidem huius lectionis, quam emendatione percellere nil attinet, & collatio in genere, & hæc ſpecialis vini boúmque præſtatio in ciues Romanos non cadit: quadrat optimè extra vrbem poſitis prædiorum poſſeſſoribus, imò prædiis & fundis ipſis, vt & ex *hâc totâ lege* videre eſt. His igitur iam argumentis apparet, Regiones *Vrbicarias* hîc indicari: quarum etiam, quod notari cupio, prima ſeu antiquiſſima omnium mentio his ipſis Conſulibus, *Euſebio inquam & Hypatio Coſſ.* occurrit, in *l. 9. ſupr. de extraordinariis*, quarum originem repeto ex Conſtantij

inſtituto ante biennium,cuius pars occurrit, *l.27. ſupr. de appellationib.* quæ duo noodum in argumento vrbicariarum regionum à quoquam ootata ſunt: quomodo & ipſe primus *Quatuor* regiones de quibus *hâc leg.* agitur, de vrbicariis accipiendas iam olim notaui. Quod verò harum Quatuor regionum vrbicariarum nomina attinet, dc eo alibi dixi: refutatis iis qui *Vmbros,* Piceotes, Campanos, Tuſcos oumerant, quomodo Pancirolus voluit: vt & iis qui Valeriam io eo cenſu ponunt, vel Vmbros: Symmachos certè *d. epiſt.* 127. & 47. clarè Campaniam & Hetruriam ſeu Tuſciam hoc numero fuiſſe teſtatur, in eodeio ipſo argumento impenſarum in opera publica & vini prohibitionis verſans,déque eodem Orfito P.V. cui *hac lex* inſcribitur,agens.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P.V.

RATIO † noſtra immunitatem eorum quos coctio calcis manet, & Vecturariorum, eſt euidenter amplexa." Quæcumque igitur extraordinariorum" priſcâ adque inueteratâ conſuetudine huiuſmodi ſortis homines antea ſunt adepti," nunc quoque, ad leniendum opus" quod ſuſtinent publici muneris, conſequantur. Dat. VI. Id. Iun. Naiſſo, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem ei *lex* 5. 6. *ſupr. de Piſtoribus*: *lex* 1. *infr de Canone frum. V. R. lex vnic. infr. de ſaccar. Portus*: *lex* 12. *ſupr. de operib. publ.* Imò & emendato die *lex* 5. *ſupr. de pœnis.*

† *Oratio* Valentiniaņi Sen. ad Senatum, de immunitate Calcis coctorum & Vecturariorum, cuius nullum alibi veſtigium extat.

"id eſt, ſuâ generalitate comprehendit.

"De extraordinariis muneribus *ſuo tit. ſupr. lib.* 11.

"*Adepti*, id eſt, donati immunitate.

"*π*. onus.

COMMENTARIVS.

IMMVNES *ab extraordinariis muneribus* priſcâ, atque inueteratâ conſuetudine erant calcis coctores & Vectutarij (pariter vt alij Corporati Vrbis Romæ: de quo, *tit. de priuil. Corpor.*) Hanc verò immunitatem, cùm de eâ dubitari cœpiſſet, cuioſdam orationis occaſione,quam ad Senatum V.R. miſerat,(de cuiuſmodi orationibus Principum ad Senatum alibi dictum:) Valeotinianus hâc conſtitutione ſuâ Anno D. 364. eam confirmat: Quæ quidem prolixæ conſtitutionis ad Symmachum P.V. pars eſt, vnâ cum *l.* 5. 6. *ſupr. de Piſtoribus*: *l.* 1. *infr. de Canone frum. V.R. l. vnic. infr. de ſaccar. Portus Romæ*: *l.* 12. *ſupr. de operibus publicis.* Imò & *lege* 5. *ſupr. de pœnis*: quæ omnes huic iungendæ ſunt, velut vnius & einſdem Conſtitutionis partes: Quâ quidem Valentinianus in vniuerſum *Annonæ Vrbis Romæ* enixè proſpectum iuit, variis rationibus: Tum vt panis populo Romano bonos miniſtraretur: quò pertinet *d. lex* 1. *infr. de Canone frument. V. R.* & para *d. legis* 12. *infr. de operibus publicis*: tum piſtorum, qui aononæ publicæ ſeu paneficio ſeruiebant, Corpori prouidendo; quò pertinet *d. lex* 5. 6. *ſupr. de Piſtoribus*: & *d. lex* 5. *ſupr. de pœnis*: tùm comportationi annonæ, quò ſpectat *d. l. vnic. infr. de ſaccariis Portus Romæ*: denique horreorum,vbi aonona recondebatur; quò pertinet apertiſſimè potiſſima pars *d. legis* 12. *infr. de operibus publicis*: eodémque pertinere autumo hanc *legem* noſtram. Id enim malo, argumento tot *legum* illarum, quàm vt credam pertinere eam ad reparationem Templi Apollinis Palatini, quod ſuperiore Anno 14 *Kalend. April.* conflagraſſe Auctor eſt Ammianus *lib.* 23. *pag.* 258. vel ad Pontis ambitioſi & firmiſſimi, quem Symmachus (cui *hac lex* inſcribitur) ipſe condidit, & magnâ ciuium lætitiâ dedicauit, vt teſtatur Ammianus *lib* 27. *p.* 360. Sanè in genere, cùm ea de Calcis coctoribus & Vecturariis agat, ad operum publicorum fabricam pertinere eam palàm ſubiacet. Quinimò ſi vltima *huius leg.* verba rectè habent, cuiuſdam inſignis Operis fabrica, quod tum excitabatur vel reparabatur, deſignari videatur, quod huic conſtitutiooi occaſiooem dederit. *Nunc quoque*, inquit, *ad leniendum OPVS quod ſuſtinent publici muneris, conſequantur*: Verùm etſi cuiuſdam operis fabricam *huis leg.* occaſionem præbuiſſe cenſeam, attamen in poſtremis his verbis omninò legendum *ad leniendum onus.* Ad ſummam, annonæ vrbicæ *hâc leg.* non minùs quàm cæteris illis Conſtitutionis ſuæ partibus Valentioianum conſulere cenſeo: cui Symmachus P.V. cui *hac lex* inſcribitur, maximè conſultum voluit. Quò pertinet Symmachi iſtius elogium apud Ammianum Marcellinum, *lib.* 27. *p.* 360. *Symmachus* (inquit) *Aproniano ſucceſſit* [in Præfecturâ Vrbis ſcilicet] *quo inſtante Vrbs ſacratiſſima otio COPIISQVE* (id eſt,annona) *abundantius ſolito fruebatur.*

III. * Idem AA. ad Voluſianum V. C. Vic."

STATVM" Vrbis Æternæ reformare cupientes, ac prouidere publicorum mœnium" dignitati, iubemus, vt calcis coctoribus, vectoribúſque, per ſingulas vehes ſinguli ſolidi præbeantur: Ex quibus tres partes inferant poſſeſſores, quarta ex eius vini pretium" ſumatur, quod conſueuit ex Arca vinaria miniſtrari. ¶ Illud addentes, vt non amplius, quàm terna milia minores vehes

vehes annuæ, postulentur. ¶ Huius autem vebationis" ita fit ratio partita, vt mille quingenta oоera" formis," alia fartis tectis" annua deputentur. ¶ Ita vt, nulli Iudicum, seu Officiorum, excoquendæ calcis liceotia relinquatur: sub eo statuto, vt qui in hâc vsurpatione fuerit," austeritatem vigoris publici ferre cogatur. ¶ Hoc" autem excepto à Tarracinensis præstationis canone suggera," quæ vetusto præberi Fari ac Portus vsibus more consueuit. ¶ A Curialibus verò Tuscis nungeotarum vehum, quas inferre per singulos annos cogebaotur, Sarcinam, sub eâ condicioоe præcipimus amoueri, vti quando necessitas noui operis extiterit, idipsum in notitiam nostram suggestionibus Iudicum perferendum" quid addendum, vel quatenus inferendum sit, nostræ deliberatioois moderamine sanciatur. ¶ Ex supradicto autem oumero, vebationis medietatem quam fartis tectis iussimus deputari, separatim conueniet adscribi: ita vt Præfecti" Vrbis Officium ad suam partem banc curam pertinere cognoscat. Dat. VIII. Id. Aug. Med. Valentiniano & Valeute AA. coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex à Cod. Iustin.*

"*Volusianus* sub Valentiniano Sen. in hac sola *lege* vocatur *V. C. Vic.* Vir Clarissimus Vicarius: In aliis *sex legibus* quæ ei inscribuntur Anno superiore 364 & 365. dicitur *P.V.* pariter vt *l.2. supr. de pactu*: & *l.1 Cod. de officio P.V.* In *l.5. Cod. de praeib. Imp. off.* eodem Anno 365. vocatur *PP.* in *l.2 Cod. de praescript 30. vel 40. ann.* variant *Codices*. In veteribus Inscriptionibus *Praefectus Vrbi iterùm* fuisse dicitur. Sane *fine* quoque *huius leg.* fit mentio *Praefecti Vrbis*, Verùm de eo plura in *Prosopogr.*

"*Status* vox, de ædificiis publicis. Eodem sensu Valentiniani Nouellâ inter *Theodosianas*, *de Pantapolis 43. Illud quoque pro tuendo statu veneranda Vrbis decernimus, vt à conlatione tyronum, &c. Cetpes Formensis Æstrinsis, Calcarius & Vecturarius habeatur immunis, vt propitiùs deuotionem solita functionis agnoscant.*

"*Mænia* publica, sunt opera publica, *hâc leg.* & *l.4. infr.* & *l.32 33. infr. de operibus publicis*: quæ *Vrbis mænia* dicuntur, *l.8. de operibus publicis*: Imò & *mænia* absolutè, pro ædificiis etiam priuatis, quibus magnitudo vrbis augetur, *l.18. infr. de annonis ciuicis*. Eodem sensu Symmachus *lib. 10. epist. 54. inquisitionis, quâ me cultum spoliatorum mænium inuestigare iussistis* vbi per *mænia spoliata* intelligit *fana*, vt *initio epist.* indicat. Quare errat est Viri aliâs docti, qui hîc & apud Symmachum *muros ciuitatis* per *mænia publica* intellexit.

"*χ. protio.*

"*vebatio*: Ita rursum *fin. leg. ex supradicto autem numero vebationis. Vebatio*, est vectura, quæ fit vehibus: seu *vehatura*, vt etiam vocatur apud Festum, vel vt nonnulli malunt *velatura*. Denique *vehela*, quam vocem restituit Salmasius *Capitolino in Maximinis, p.251.*

"*Onera* hic, *supr.* vehes: dixi ad *l.1. supr.*

"*Formæ*, sunt aquæductus: vid. *tit. de aquaductibus*: à quibus, & *Cespes Formensis*, Nouellâ Valentin. *inter Theodosianas de Pantapolis*: id est possessio, per quam formæ seu Aquæductus transeunt, quæque ad formarum tuitionem tenetur.

"*Sarta tecta hic*, & *fin. legis*, de operum publicorum tuitione.

"Abscisa loquendi ratio: *In vsurpatione esse*, id est vsurpare, vel in vsurpatione deprehendi.

"*χ.* retractâ voce *ab*, ad initium: *Ab hoc autem, excepto*, &c.

"Monstrum vocis: ex quâ quid faciendum haud procliue dictu. An *suggera*, vel *suggeria*, pro præstatione, χορηγία, vt legamus *suggeráque, quæ ? suggera*, scilicet à suggerendo, pro canone, præbitione, præstatione, collatione, subuentione, fortè & subuectione: Cuiusmodi voces hoc æuo plures in vsum inuectæ, veluti, *proba*, *caballatio*, similésque etiam ex antiquitate repertæ, veluti *epagoga*: vel eodem sensu *suggeriéque, quæ: suggeries*, vt congeries.

"*χ perferatur, vt quid*, &c.

"Ii Volusianus, cui *lex* hæc inscribitur, fuisset P.V. dixisset Valentinianus, *ita vt Tuum officium.*

COMMENTARIVS.

Modum Calcariæ præstationi ex Campaniâ, & Tusciâ ponit hâc constitutione Valentinianus Senior Anno D. 365. per hæc Imperij sui initia, (quod etiam docuit *lex superior a.*) & quidem ex Campaniâ statui Vrbis Romæ resormando, ac publicorum mœnium seu operum dignitati seriò incumbens. Idque sex in summam capitibus.

Primùm quidem Mercede seu salario, quod calcis coctoribus & vectoribus præstaretur, modum hunc ponit: vt videlicet iis per singulas veches singuli solidi præbeantur: Qui quidem modus diuersus est ab eo quem Constantius definierat *l.1. supr.* Ibi enim & vini modus præstandus veniebat: & separatim Coctoribus in ternas vehes, Amphora: Vectoribus in 900. pondo calcis, Amphora. Hic pecunia, & quidem vtrisque per singulas vehes solidus. Ibi mercedem hanc solidam soluebant possessores fundorum huic præstationi obnoxiorum: hic diuisio quædam fit à Valentiniano: partes scilicet eius tres à possessoribus inferri iubet: at quartam ex eius vini pretio, quod consueuit ex Arca vinaria ministrari. Ergo ex arcâ vinariâ solidi iam præbebantur Quò pertinet quod Symmachus sentit *lib 10. epist 42. Vendendis solidis, quos plerumque publicus vsus exposcit, Collectariorum Corpus obnoxium est, quibus Arca vinaria statutum pretium subministrat.* Quo loco per *publicum vsum*, intelligo speciatim ad publica opera. Nempe *vinum* ex quibusdam Italiæ Prouinciis Vrbi Romæ conferebatur, quæ scilicet vino abundabant, vt docuit *lex 4. supr. de Suariis*: veluti Campània. Sidonius *Carmine 5. ad Auitum v.46.*

Arma Chalybs, frumenta Libes, Campanus Iacchum. Sanè vini Campani sequens apud Poëtas maximè mentio. Porphyrion etiam ad *Horatij 3. Od.16. Lastrigones oppidum Campania Formias tenuisse dicuntur: in illâ autem regione, quoniam saxosa est, pretiosissimum vinum Campanum nascitur.* Fit etiam vini Campani mentio *5. Inst. de Actionib.* Campania igitur in eo Prouinciarum Italiæ censu erat, quæ vinum conferebat: vt & Tuscia: de qua vtraque fidem quoque facit Symmachus, *lib.9. epist. 121.* Hinc Titulus vinarius Symmacho *lib.7. epist.95.* & *Arca vinaria*, id est ratiocinium huius præstationis vini: cuius *hâc leg.* mentio fit: & *lege 16. supr. de Susceptoribus*: quæ Vicario Vrbis Romæ pariter inscripta est. Meminit eius ter Symmachus *d. lib.9. ep.121.* & *lib.10. epist 42. & 47.* Cuius quidem Arcæ Vinariæ rationes tractabat peculiaris Rationalis, qui sub P. V.

fuit, *Rationalis vinorum*, vt docet *Notitia Imperij*. Titulo huius canonici Vinarij seu præstationis vini præter Symmachum *lib.7. epist.95. & ep.121.* fit mentio quoque in Auctoritate Aproniani P.V. *Prouidimus his leuamen ex titulo Canonico vinario*: cum quo consentit *lex 4. supr. de Suariis*. Tandem de Susceptoribus huius vini, dictum iam *suprà l.4. de Suariis*: & *suo titulo de Susceptoribus*: *lib.12*. Et hæc quidem de primo *huius leg.* capite.

¶ *Secundo* capite Valentinianus MODVM præstationi huic Calcariæ ponit: quantum videlicet calcis possessores annuatim præstare teneantur; nempe Tria millia minorum vehum: nihil amplius: cùm anteà maior modus exigeretur, pro Iudicum & Officiorum arbitrio; quibus exertè Valentinianus *hâc leg.* excoquendæ, exigendæque calcis copiam adimit, pœnâ grauissimâ propositâ. Proculdubio fuerat hæc vna ex concussionum speciebus: quâ obtentu operum instaurandorum miseri Prouinciales atterebantur. De vehibus alioquin earúmque distinctione, iam dictum fuit ad *l.1. supr.*

¶ Tertio capite Valentinianus ADSIGNATIONEM facit huius calcariæ præstationis, seu calcem hanc DEPVTAT, seu definit quonam ea impendi debeat: nempe dimidiam eius partem, putà 1500. onera seu vehes *formis* deputat, id est, aquæductuum tuitioni: alteram verò partem sartis tectis, id est, in operum publicorum Romæ tuitionem. Tanta scilicet aquæductuum Romæ ratio fuit, vt magnâ tuitione egeret: de quo dictum affatim *suo titulo, infr. de aquaductibus*.

¶ Quarto capite Valentinianus EXCIPIT à superiore modo & præstatione Terracinensem: id est, præter tria illa millia vehum stare vult eam separatam calcis præstationem quæ vetusto more à Terracinensibus fiebat. Nempe, in vsum Fari & Portus. Terracinensium calcariæ præstationis meminit quoque Symmachus *lib.10. epist.53.* in gestis quibusdam Ann.362. vel 363. triennio ante hanc leg. *Diuo Iuliano moderante. Cùm Lupus Consulari iure Campaniæ præsidens, Terracinensium contemplaretur angustias, quod nihil subsidij decreta dudum oppida conferebant, ne commoda Populo Romano ciuitas, quæ lauacris publicis ligna, & CALCEM reparandis mœnibus subministrat, defectu subito hausta succumberet, V M. & DCC. mod.* [frumenti] *Puteolanis municipibus derogatas, Terracinensium vsui deputauit*. Nempe Terracina, quæ & Anxur olim, calce abundabat: quod etiam Horatius, *lib.1. Satyra 5.* indicat hoc versu.

Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Vbi Porphyrion: *Mons ille, in quo Terracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendæ aptissima: ergo à calce videtur Candentia dixisse*. Hinc & *Candidus Anxur* Martiali, *lib.5. epist.1.* Ergo Terracina vetusto more calcem præbebat, & quidem nominatim ad vsum Fari & Portus: De quibus nunc agendum est.

Notum iam ad Ostiam & ostium Tiberis quà mare excipitur, à Claudio Imp. & Turrim altissimam excitatam in exemplum Alexandrini Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent, itémque Portum amplissimum, quò tutissimè naues exciperentur: de quo videndus Suetonius, *Claudio cap.20.* Dio, *apud Xiphilinum*: Plinius, *lib.36. cap. 9. & 15. ad fin.* Tyrrhenam pharon vocat Iuuenalis, *Satyra 12. v.76.* Quam & restitutam postea sb Antonino Pio memorat Capitolinus. Meminit eius & Valerius Flaccus *lib.5. Argonaut.* & Eutropius Paulinus *lib.5. epist.2.* & in *carmine, de Martiani periculis*. De Portu Ostiensi *infr. tit. de Patronis horreorum Portuensium*: & *tit. de saccariis Portus Romæ*: In Notitia etiam Imperij singularis *Comes Portus* memoratur, itémque Centenarius Portus. Vtrumque, & Portum & Pharum exhibet Tabula Itineraria, quam sub Constantini M. liberis conscriptam puto.

Ad huius igitur tam necessarij Phari Portúsque reparationem, quæ perpetuò incumbebat, calcis modus quidam certus destinatus erat: Quomodo & *Fabrorum* ibi certum Corpus fuit: Fabri, inquam, Ostienses, qui eius reparationi insisterent: quorum fit mentio in *Veteri Inscriptione, p.358. num.1.* Huic eidem reparationi etiam apparitor à Præfecto Vrbi missus incumbebat, de quo Ambrosius *lib.5. epist. vltim.* si modò de hoc Portu intelligit: *Apparitor*, inquit, *Præfecturæ, qui propter operas Portuenses offensam contraxerat, iam in Portu nauigat*. Et mox: *Quod si tardius venisset, nemo magis probasset, inexplicabile illud opus fuisse Portus reformandi, quàm iste*. De hoc tandem *templo* nauali Vrbis Romæ ad Vrbis annonam destinato, déque eius magnitudine, triplicique in eo Portu, dixi iam *ad Philostorgium lib.12. cap.3.*

¶ Quinto huius Constitutionis capite Valentinianus, TVSCIS Curialibus nongentarum vehum calcis quas inferre per singulos annos cogebantur, gratiam facit. Tuscia itaque & ipsa calce censebatur: Et quidem collata ea à *Curialibus*, seu Senatoribus & Ordinibus municipiorum & ciuitatum Tusciæ: vt cæteroquin Curialibus & Ordinibus magna onera magnæ sarcinæ indici solitæ: de quo *suo titulo, supr. de Decurionib.* Ita tamen huius præstationis Tuscis Curialibus gratiam facit Valentinianus, vt si quando necessitas operis noui alicuius immineat, eo in notitiam suam à Iudicibus, id est, Consularibus Tusciæ, perlato, ipse statuturus sit, quid & quantum calcis inferre necesse habeant Curiales illi. Ex quo colligo hanc calcem à Curialibus Tuscis non ad Vrbis Romæ vsum collatam; Verùm in opera ipsa quæ per Tusciæ ciuitates excitarentur. Nempe Consulares Tusciæ nouorum operum cupidi id effecerant olim, Curialibus graues, vt nongentas vehes calcis conferre in opera publica noua cogerentur: Verùm & hanc sarcinam submouet Valentinianus, & noui operis attipiendi inconsulto Principe temeritatem Consularibus Tusciæ interdicit: pariter vt interdixêre alij Principes, etiam intra Vrbem Romam: ipse Valentinianus superiore Anno 364. *l.11. infr. de operibus publ.* aliisque eo titulo.

¶ Postremo *huius leg.* capite Valentinianus, destinatæ ad Sarta Tecta Vrbis Romæ calcis confusioni occurrit: Igitur separatim eam adscribi iubet, Officio Præfecti Vrbis huic rei incumbente: Condita formarum memorat quoque Symmachus *lib.10. epist.33.* pecunias deputatas in formarum reparationem: scilicet Formis destinati modi curam habebat *Comes formarum*, de quo *Notitia Imperij*, & Cassiodorus *lib.7. variarum*. Ad sarta tecta Vrbis Romæ, destinatæ quantitatis Officium Præfecti Vrbis: sub quo, vt docet *Notitia Imperij*, erat *Curator operum maximorum, Curator operum publicorum, Curator statuarum, Curator horreorum Galbanorum*.

IV. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Seuerum P. V."

VT cementorum & calcis in Vrbe venerabili" copiæ minimè derogetur, quisquis ex his quidpiam sibi deferendum qualibet cœlestis" indulgentiæ definitione contenderit, nihil prorsus accipiat, nisi quod cunctis mœnibus," fabricationique Romanæ superfluere ac redundare constiterit. Dat. Kalend. April. Antonio & Syagrio COSS. [382.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"Ita quoque *l.8. supr. de Legatis* : *l. vnic. infr. de Mendicantib. non inualid. l.1. supr. de lucris Officiorum* : hoc ipso Anno. At enim in *l.6. supr. de desertorib.* & *l.15. supr. de cohortalibus*, PP. Ad hunc fortè ipsum est Symmachi *epist.6.lib 9.*
"Româ. "Principis.
"operibus publicis.

COMMENTARIVS.

PRIVATIS concessam Principis rescripto calcem, aut cementum ex eo quod Vrbis Romæ operibus destinatum est, non aliter tradi à Præfecto Vrbis iubet Valentinianus Iun. nisi quatenus opera publica patiuntur: & tum demum si quid superfluum sit & redundet post facta tecta: scilicet, (quod ex *hâc leg.* notandum) multi hâc tempestate calcem Vrbi Romæ destinatam in priuatos vsus conuertebant Principe adito: qui nunc *Rescriptis* suis locum esse vetat, nisi quatenùs vtilitas publica patitur: qui communis sensus cæteroquin est bonorum Principum de rescriptis suis, de quo *supr. Paratitlo de diu. rescriptis*: cumulatas reperies *leges*.

V. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Æthio P. V."

OMNES fornaces," per omne spatium, quod inter Amphitheatrum & Diui Iuliani Portum, per litus maris, extenditur, tolli præcipimus, propter salubritatem Vrbis" amplissimæ, & nostrarum ædium vicinitatem, nec vlli in his locis coquendæ calcis præberi" licentiam. Dat. IV. Non. Octob. Constantinop. Monaxio & Plinta COSS. [419.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.*
"*Ætij* huius P. V. his ipsis Coss. meminit Auctor *Chronici Alexandrini*, quem ait mense Februario 7 Kal Martias à quodam Sicâ appetitum sub specie libelli. Eidem *Ætio* inscribitur *lex 5. Cod. Iust de commerciis*, quâ numerum Collegiatorum quorundam Constantinopoli definit: Malè in Inscriptione *illius leg. PP.* vocatur id nonnullis: in aliis rectiùs *P. V.* Eidémque *legi* coniungenda videtur *lex 4. Cod. de sacros. Eccles.* Vtraque referenda ad annum proximè superiorem 418 *Honorio XII. & Theodosio Iuniore A. VIII. COSS* è quibus *d. l.4.* subscriptione caret: & Inscriptione variat à *d l 4.* vt nesciam vnde habeat Burgius, quod scribit *1. elect. 14.* inscriptionis & subscriptionis similitudinem inter has *leges esse*.
"Calci coquendæ, calcariæ, vt etiam ex *fine leg.* liquet.
"Constantinopolitanæ.

COMMENTARIVS.

FORNACES calcarias Constantinopoli in litore maris positas inter Amphitheatrum & Portum Iuliani, tolli iubet Theodosius Iun. hâc constitutione: duplici fine, tum ob salubritatem Vrbis, tum ob Theodosij ipsius ædium vicinitatem. Hâc inquam constitutione, quæ data est mense Octobri ad Ætium P. V. quem quidem, ante septem, & quod excurrit, menses extremo mense Februario Sicâ appetitum scribit his ipsis Coss. Auctor *Chronici Alexandrini*: appetitum, inquam, ὥστε τὸ πενούλιον αὐτοῦ καὶ τὴν τήβεννον τρυπῆσαι, sic vt ferrum penetraret penulam eius & togam. Neque enim interfectum dicere voluit Auctor ille, quod tamen credidit eius *Interpres* & Indicis *Auctor*. Quod insuper *hæc lex* refert, vtpote quæ octauo post eum conatum mense ad eum ipsum Ætium data est.

¶ Ad Vrbis interim Constantinopolitanæ topographiam pertinet hæc insignis constitutio, & sic ad illustrationem eius descriptionis, quæ *Notitia Imperij* ab hoc eodem Theodosio Iuniore, octennio ferme post *hanc leg.* conscriptæ, præfixa est. Ecce enim in littore maritimo Vrbis Constantinopolitanæ duo præcipua loca ponuntur, Amphitheatrum, & Iuliani Portus; iisque vicinæ Ædes Theodosij Iunioris. Sanè vetus illa, quam dixi, descriptio, in secunda Regione, (quam *molli sublevatam cliuo mox ad MARE præcipitiis abruptam descendere* ait:) ponit disertè *Amphitheatrum*: ad quem locum rectè Pancirolus hanc constitutionem attulit. ¶ *Iuliani Portum* disertè nusquam ea Descriptio memorat. Memorat equidem regione tertiâ, (quam & ipsam ait *mare vsque descendere*) *Portum nouum*. Item Regione 5, *Portum Bosphoriarum*, ita enim ibi legendum censeo, (non *Prosphorianum* ἀπὸ προσφορᾶς, quasi ibi edulia exponerentur, quod Pancirolus censuit) nempe qui *scalæ* Chalcedonensi vicinus erat: quod docent

 illa

illa descriptoris. *Portum Bosphorianum*, *scalam Chalcedonensem*. Rursum regione 6. *Portum Neorium*, cui scala Sycena vicina. Tandem in collectione ciuitatis *Portus IV*. Constantinopoli numerantur: Etsi nuspiam quarti mentionem faciat, nuspiam *Portum Iuliani* memorat. Suspicabantur Gyllius & Pancirolus Portum hunc Iuliani eundem esse eum *Portu nouo*, qui Tertiâ regione erat. Quod verosimile: eius verò λιμένος ἐν τοῖς Ἰουλιανοῦ meminit quoque Zosimus *lib.2.p.686.* Huius vero Portus Iuliani mentio sub Leone Magno apud Euagrium *lib.2. histor. Eccl. cap.13.* & Zonatam sub Iustino Iustiniani Nepote Georgius Cedrenus *p.321.* sub Anastasio apud Suidam. De eo Gyllius *in topogr. Constantinopol. lib.2. cap.15.* Hic *Portus Sophiæ* postea vocatus ab vxoris nomine à Iustino.

¶ De *Ædibus Theodosij iun.* superest. Sanè prædicta vetus Descriptio *Palatia* quinque in collectione ciuitatis Constantinopolitanæ memorat, cùm tamen duo tantùm in ipsa regionum recensione memoret: nempe Palatium *regione* 11. quæ nullâ parte mari sociata est: item alterum Palatium regione 14. ¶ In *hâc* interim *leg.* exemplum habemus Principis consulentis Salubritati Vrbis, ac maximè Palatij sui, submotis videlicet rebus & artificibus quibus illis nocere potest: In quibus & *Calcis coctio*, vnde fumus molestus & noxius.

DE COLLEGIATIS.

TITVLVS VII.

XI. Cod. Ivst. XVIII. *De Collegiatis, Chartopratis & Numularius.* Collegiorum frequens mentio in *vet. Inscript.* imò & collegiatorum *p.449. num.6. p.860. num.12.*

PARATITLON.

Collegiati de quibus agitur præter hunc titulum, *l.16. supr. de Palat. S. L. l.12. supr. de Veteranis: l.3. supr. de testim. ex-Tribunis & Protectoribus: d. l.5 de locat. fund. l.1. supr. ne opera à conlatoribus: l.1. supr. de his qui condit. propr. l.146. 156. supr. de Decurionibus: l.41. infr. de operibus publicis:* & *Nouella Valentin. vltim. cap. Nullus originarius: Nouella Maioriani 1. de Curialibus:* (alij verò ab his sunt qui memorantur *l.5. Cod. de commerciis & mercatoribus*: quæ *illo titulo* an fugitiua sit disquirit Burgius 1.*elect.*14. dicuntur & Collegæ, *l.1. hoc tit.* item Corporati, *l.2. hoc tit.* & *l.24 supr. de annona & trib. l.5. de locat. fundorum: l.34. supr. de Nauiculariis: l.1. infr. de stud. lib. V. R.* Fuerunt per orbem Romanum vniuersum: per Italiam, *d.l.5. de locat. fund.* & *d.l.24. de annona & tribut. d.l.146 de Decurion.* & *d. l.41. de operibus publicis*: in Vrbe ipsâ Romà, *d. l.3. de testimon. ex-Protectorib.* per Campaniam, *l.1. hoc tit.* in Africâ, *l.2. hoc tit.* per Gallias, *d. l.12. de Veteranis*: & *d.l.1. de his qui condit. propr.* Idque sub dispositione quoque Consularium seu Rectorum Prouinciarum: vt docet *lex 1. hoc tit.* Præfectorum prætorio, vt ostendit *lex* 2. vt proinde erronea sit obseruatio Burgij 1.*elect.*1. qui scribit omnes constitutiones quæ Collegiatorum meminerunt, scriptas ad PF. V. Constantinop. Id quod verum non est, nisi de Collegiatorum ibi genere quodam: non de his nostris. Hi propriis vrbibus, *d.l.3. de Testimon.* seu patriæ suæ, *d. l.146.* & *d. Nouella Maioriani*: officium, *l.1. supr. de his qui condit. propr.* ministerium, *d. l.1.* obsequium, *d. l 3. de testimon.* exhibebant, præbebant, hos proprium Corpus adstringebat, *d. l.16. de Palatinis*: Idque per vices (pro Curialium dispositione) *d. Nouella Maior.*1. Hi Curialibus seu Municipibus passim iunguntur, & sic ab his separantur: *d.l.16. de Palatinis: d. l.5. supr. de locat. fund. l.12. supr. de Veteranis: d.l.3. de Testimonial. toto tit. de his qui condit. propriam: d. l.146. supr. de Decurionibus: d l.41. de operibus publicis.* Sic, vt ex his duobus fermè Corporibus patriæ ministrantibus ciuitates censerentur. Sed tamen Collegiati Curialibus inferiores, vt ostendit quoque non vno loco & ratione Maiorianus, *d. Nouella* 1. In quo verò nominatim ministerium seu officium & obsequium Collegiatorum horum constiterit, nullo satis loco explicatur. Id colligere tamen ex parte licet, ex nonnullis, qui de numero erant eorum. Hoc scilicet Collegiatorum numero memorantur *l.2. hoc tit.* Vituriarij, Nemesiaci, Signiferi, Cantabrarij: His adde (etsi à Collegiatis separentur; *l.162. supr. de Decurionib.*) ij de quibus *sequente titulo*, Centonarios inquam, & Dendrophoros: Item, Fredianos: de quibus *l.20. infr. de Paganis*: Item, qui animalia prosequebantur, *l.1. supr. ne opera à Conlatoribus.* Hi porrò propriis ciuitatibus & collegiis vna cum filiis adstricti erant, vt docet *lex 1. hoc tit.* sic vt originario loco, vt loquitur *d. lex 1.* se subtrahere non possent, seu conditionem suam euitare,

euitare, vel ministeriis suis destituere ciuitates; siue extra ciuitatis suæ territorium habitando, *d.l.1.* & *d. Nouella Maior.1.* siue priuilegij alicuius obtentu: non militiâ armatâ, *l.12. de Veteranis*: non Palatinâ, *l.16. supr. de Palatinis*: non honorariâ missione ex-Proctoribus aut domesticis, *d. l.3.* & *l.156. supr. de Decurionib.* non Clericali munere aut Monachatu, *d. Nouella Valentiniani 12.* seu *vltim.* non denique Rescripto Principis, *l.2. hoc tit.* Quin refugæ ad ciuitates suas & officia retrahebantur, *d.l 1. hoc tit.* & *d.l.1.2.3. supr. de his qui condit. propr.* & ad originarium locum, *d. l.1. & 2. hoc tit.* Occultatoribus quoque eorum pœna proposita, *d.l.146. 162. supr. de Decurionib.* minore tamen multò quàm Curialium occultatori, *d.l.145.* Quin & Filij eorum iusto matrimonio nati patris conditionem sequebantur, *d.l.1. hoc tit.* si ex inæquali, vel matris in torum, *d.l.1.* vel sanè diuidebantur ij inter ciuitatem & dominos inquilinarum, colonarum, ancillarum; *d.l.1. de his qui condit. propr.* Viceuersa priuilegia his quædam data: inter alia, loca seu ædificia quædam publica, itémque loca Templorum his adiudicata, *d. l.41. de operibus publicis*: & *d.l.5. supr. de locat. fund.*

I. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Gracco" Conf. Campaniæ.

DE retrahendis Collegis, vel Collegiatis, Iudices competentes dabunt operam, vt ad proprias ciuitates eos qui longiùs abierunt, retrahi iubeant, cum omnibus quæ eorum erunt: ne desiderio rerum suarum loco originario non valeant adtineri. De quorum Agnatione" hæc forma seruabitur, vt vbi non est æquale" coniugium, matrem sequatur agnatio: vbi verò iustum erit, patri cedat ingenua successio. Dat. IX. Kal. Iun. Mediol. Cæsario & Attico COSS. [397.]

INTERPRETATIO. *Collegiati, si de ciuitatibus suis fortè discesserint, ad ciuitatis suæ officia cum rebus suis, vel ad loca vnde discesserunt reuocentur: de quorum filiis hæc seruanda conditio est, vt si de colona vel ancilla nascuntur, matrem sequatur agnatio: Si verò de ingenua & collegiato, collegiati nascuntur.*

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*
"*Gracchus* Consularis Campaniæ sub Honorio. *Graccho* in nonnullis MSS.
"id est filiis, vt rectè *Anianus.*
"veluti si de colona vel ancilla nascantur, *Anianus* rectè vid. *l.1. supr. de his qui condit. propr.*

COMMENTARIVS.

RETRAHI Collegiatos ad suas ciuitates per Campaniam iubet *hâc constitutione* Honorius Anno D.397. quæ & ipsa sententia est eiusdem *l.2. prox. infr.* & *l.1.2.3. supr. de his qui condit. propr.* In *Filiis* eorum (id enim *Agnationis* appellatione indicatur, quod etiam Interpres rectè vidit, de quâ voce ad *leg... supr. de Suariis*:) ita distinguit. Vel æquali matrimonio ij nati sunt, id est, ex Ingenua & Collegiato (vt rectè rursum Interpres vidit) nati, & tum Collegiati quoque nascuntur, patrisque conditionem sequuntur: vel ex inæquali nati sunt, id est, ex Collegiato & Colona vel Ancilla (quod disertè docet eiusdem Honorij *lex 1. supr. de his qui condit. propr.* vndéque Interpres suam interpretationem habet:) & tum matrem sequitur Agnatio. Quæ tralatitia Iurisprudentia cæteroquin est: de qua, *l. cùm legitima*: *l. lex natura*, *ff. de statu hom.* Vlpianus *tit.5.* Et tamen ab hoc iure idem Honorius aliquantum recessit triennio post per Gallias in *d. l.1. supr. de his qui condit. propriam*: in cuius sp. vult, vt filij, seu Agnatio diuidatur inter ciuitatem, & dominos colonarum vel ancillarum. De æquali coniugio & imparibus nuptiis, iam ad *leg. Papiam*, dictum est. Hinc certè patet, errare Marcilium, qui *in Sueton. Vespas. cap.21.* inæquale coniugium hîc vocari tradit *Concubinatum*: quale Patroni coniugium est cum Liberta. Imò *Inæquale* hîc est inter Collegiatum & colonam vel ancillam alienam.

¶ De COLLEGIATIS quid fuerint videamus. Id hactenus ex *legibus* in *Paratitlon* coniectis conficitur, Collegiatos, ministerium seu operas aliquas patriæ suæ exhibuisse, & quidem per vices pro Curialium dispositione, vt docet *Nouella Maioriani 1. de Curialibus*: atque ideò extra ciuitatis suæ territorium habitare, vel eam quocumque obtentu fugere non potuisse, filios denique eorum conditionem secutos. Hæc hactenus. Non audio, qui arg. *tituli de commerciis & mercatoribus*, in *Cod. Iust.* sub quo posita est *lex 5.* seu *pen. eius tit.* quæ tota est de *Collegiatis*, vel etiam argumento *Græcorum*, putant Collegiatos fuisse ex Corporibus Negotiatorum; quos *Corporatos Negotiatores* vocat Symmachus *lib.10. epist.27.* Non audio etiam, qui Collegiatos hîc eos faciunt, quos Romæ Symmachus *lib.10. epist.27.* fortuita arcuisse incendia ait, & *Corporatorum* nomine designat: vel qui disertè sub *Collegiatorum* nomine dicuntur *d. l.5.* & in *veteri descriptione Vrbis Constantinopol.* vbi dicuntur è diuersis *Corporibus ordinati, incendiorum casibus subuenire soliti*: cuiusmodi etiam Collegiati certo numero singulis Vrbis Constantinopol. regionibus adsignati erant: sic quidem, vt in vniuersum Collegiati huiusmodi incendiis restinguendis obnoxij, Constantinopoli fuerint hâc Theodosij Iun. tempestate, 560. vt colligit prædicta vetus Descriptio: vel vt habet dicta *lex penult.* Theodosij Iun. 563. Qui quidem Collegiati, vt docet illa descriptio simul & *d. lex penult.* ex variis Corporibus ordinabantur: ita

ita quidem, vt ſi quis inter Collegiatos illos decederet, ex eodem Corpore ex quo ille qui deceſſit, erat, ſupplendus alius veniret: Nempe enim cùm ad incendia relinquienda variis Artificibus opus eſſet, non vno Artificum genere, bonum erat ex eodem ſemper Corpore hoc Miſcellum Collegij genus conſtare & conflare ſeu ſuppleri. ¶ Quid igitur? Tales *Collegiatos* hîc intelligi oportet, qui non Conſtantinopoli, verùm per Prouincias, & quidem per Occidentem ſparſi erant, per ſingulas ciuitates quoque PER vicas ex Curiaſium diſpoſitione patriæ ſuæ operas ſeu miniſterium præberent. Atenim neque annonaria corpora ſeu corporatos annonæ Vrbis Romæ ſeruientes hîc intelligendos docet *huius tituli* diuerſitas à titulis ſuperioribus. Quid igitur? Collegiati ſunt ſingulatum Vrbium Corporati: Cuiuſmodi quidam recenſentur *l.2 infr. hoc tit.* Vituriarij, Nemeſiaci, Signiferi, Cantabrarij. Item Centonarij, Dendrophori: de quibus *tit. proximo.* Fabri, de quibus *l.1. d. tit. prox.* & ſimiles. Qui alterum corpus in Ciuitatibus conſtituebat, cum Curialibus, publicè miniſterium præbentium; vt docui in *Paratitlo.* Quorum Collegiorum Prouincialium paſſiua mentio occurrit in *Veteribus Inſcriptionibus.* Alia enim Romæ fuère, & Conſtantinopoli; de quibus *ſupr. tit. de priuileg. Corpor. Vrbis Romæ.* Quæ quidem Collegia, ſua ſingularia vexilla habuiſſe teſtatur Pollio *in Gallicis.* Capitolium petiit, haſtæ auratæ altrinſecus quingenæ, vexilla centena, & præter ea quæ Collegiorum erant, dracones, & ſigna Templorum, omniúmque Legionum ibant. Vopiſcus item *in Aureliano*: & Eumenius *in Gratiar. act. c.*8. Exornauimus vias quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem ſupellectile, ſed omniũ ſigna collegiorum, omnium Deorum noſtrorũ ſimulacra protulimus. Denique Collegiati erant qui publico *manuariam* aliquam artem, operam & miniſterium præbebant: cuiuſmodi etiam inter Corporatos Vrbis Romæ memorat Symmachus, *lib.10. epiſt.27.* eos *qui fabriles manus Auguſtis operibus accommodabant.*

¶ Porrò illud animaduerto ſub Honorio potiſſimùm Collegiatos ciuitates ſuas fugiſſe: Omnes enim conſtitutiones quæ ſeptem ſunt in vniuerſum, de retrahendis his ſunt Honorij. Proculdubio quia plus æquo eâ tempeſtate prægrauati: Quod inter ruentis Imperij præludia fuit: vel fortè etiam, quod cum ſuperſtitione aliqua Gentilitia coniuncta eſſent, vt patebit ex *l.2. prox.*

II. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Liberio PF. P." Poſt alia."

COLLEGIATOS, & Vituriarios, & Nemeſiacos, Signiferos, Cantabrarios, & ſingularum Vrbium Corporatos," ſimul" forma præcipimus reuocari." Quibus etiam ſupplicandi inhibendam facultatem eſſe cenſuimus, ne originem (quod fieri non poteſt) commutare vlla iuſſio videatur: Ac ſi fortè per ſacram auctoritatem cognoſcitur, aliquis liberatus, ceſſante beneficio ad originem reuertatur. Dat. VI. Kalend. Decembr. Rau. Honor. IX." & Theod. AA. V. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Inſtin.* Iungendæ ei duæ aliæ, putà *lex* 170. *ſupr. de Decurionib* & *lex* 20 *ſupr. de cohortalibus* quæ idem de Officialibus ſtatuit. Hanc *leg.* omiſerat *Chronologiæ Theodoſianæ* Auctor.

"*Liberius* PP. ſub Honorio Italiæ vid. *Proſopogr.*

"quæ continentur dictis duabus legibus. "*vt.*

"*Corporati*, & Collegiati diſtinguuntur.

"Quâ Officiales ſeu Apparitores *d.l.*25. itémque Curiales, *d.l.*130.

"Eadem voce vtitur *d.l.*25.

"Ita quoque *d.l.*25. Inemendatæ in *d l.*170. *Honorio VIII. & Theodoſio III. AA.* COSS.

COMMENTARIVS.

RETRAHI Collegiatos ad ciuitates ſuas, nec quicquam obſtante Reſcripto ſeu beneficio Principis, rurſum iubet Honorius Anno D.412. *Simili formâ* ait, quâ ſcilicet eadem conſtitutione Apparitores ſeu Officiales retrahi iuſſit, *l.25. ſupr. de cohortalib.* itémque Curiales, *leg.*170. *ſupr. de Decurionib.* quæ vtraque *huic leg.* coniungenda eſt: Abſque quâ ſeorſus *huic leg.* integer non conſtaret, cùm non habeant hæc verba, *ſimili formâ*, in *hâc leg.* quò referantur. Vnde liquere poteſt de iniuriâ & oſcitantiâ *huius Codicis* Conditorum in diſcerpendis conſtitutionibus: retrò de vtilitate ſummâ *legum* inter ſe rurſum coaſſandarum & conglutinandarum. Nam & viceuerſâ *huius leg.* & *d.l.25. ſupr. de cohortalib.* beneficio reſtituenda venit ſubſcriptio *d.l.*170. ¶ Igitur Honorius *hâc leg.* Collegiatos renocari iubet, *etiam* (nam ita hunc locum accipio) Vituriarios, Nemeſiacos, Signiferos, Cantabrarios: quantumuis otioſa corpora eſſent: in eo tamen hactenus vtilia, vt magnitudinem Vrbis & frequentiam tuerentur, & triſtia ciuium ſolarentur. *Otioſa*, inquam, (de cuiuſmodi otioſis Corporibus in Vrbe Româ dixit *ſupr.* ad *l. vnic. de Mancipibus*, quæ vacantia vocat Symmachus, *lib.* 10. *epiſt.* 58.) Quod per ſingula comprobandum eſt.

¶ Procedant primùm *Nemeſiaci.* Nam de *Vituriariis*, qui primo loco nominantur, velut minùs cognitis, ſub finem agemus. Nemeſiacorum igitur horum vnus præterea Commodianus, è Gentili Chriſtianos factus, de quo Gennadius *in Viris Illuſtribus*, Africanus, vt puto, ſcriptor meminit: qui & alio loco *Didemarios* nominat, in eodem Indi genere verſantes.

[de] NAMASIACIS VANIS.

Non ignominium eſt, virum ſeduci prudentem,
Et colere talem, audionam [*aut diuam*, nempe Nemeſin] *dicere lignum?*
Mane ebrio, crudo, perituro, creditis viro:
Ex arte qui fictè loquitur, quod illi videtur:
Seuerè dum agit, ſibi viſcera poſcit:
Incopiat ciues vnus deteſtabilis omnes;
Adplicuitque [Adplicâtque] *ſibi ſimili COLLEGIO facto:*

Cum

Cum quibus historiam fingit, vt Deum [*Deam,* Nemesin scilicet] *adoruet:*
Ipse sibi nescit diuinare, cæteris audet:
Succollat quando libet eum, [*eam*] *& quando, deponit,*
Vertitur à se rotans cum ligno bifurci,
Ac si putes illum afflatum numine ligni.
Non Deos vos colitis, quos ipsi falsè prophetant,
Ipsos Sacerdotes colitis, in vano timentes:
Sed si corde viges, fuge iam sacraria mortis.

Ex his Commodiani verbis colligimus: 1. *Nemesiacos* hos fuisse de *Vanorum* hominum genere aliquos, 2. qui videlicet madidi, Ligno bifurci, tanquam numine, ludos publicè collectâ turba agebant, ibíque ligno modò succollato, modò deposito, bacchantes rotantésque, fabulam aliquam fingebant, Diuinos se & Prophetas agentes, fatáque hominum explicantes, atque ita stipem emendicabant. *Diseurs de bonne fortune, ou auantare. Nemesiaci*, à Dea Nemesi, quæ eadem est cum bona Fortuna. Hesychius, Ἀγαθὴ τύχη ἡ νέμεσις καὶ ὁ δαίμων. Denique Nemesis & Noctis & Iustitiæ nuncia vel filia, fatorum dispensatrix, vltrix facinorum impiorum, bonorum præmiatrix, arbitra rerum, regina causarum, credita. Nemesiaci à Nemesi Deâ: de quâ vid. & quæ Plinius, *lib.* 28 *cap.* x, sicut *Didemarij* apud eundem Commodianum ab Apolline Didymæo: cuius oraculum Milesium in Asiâ olim solemne fuisse notum est: cuius meminit etiam præter alios Sozomenus, *lib.* 1. *cap.* 7. vbi de Licinij interitu agit. Et hæc de Nemesiacis.

¶ *Signiferi* post hos, sed his proximi iunguntur: qui scilicet signa, & in his Deorum, ferebant in pompis, festis, ludicris gentilitiis: de quibus signis iam dixi ad *l.* 1. *supr. hoc tit.*

¶ His Signiferis vicini sunt *Cantabrarij*, qui in pompis *Cantabra* ferebant, vexilliferi. De quibus Cantabris iam alij, & nos ipsi alibi. De his Patres, qui pro Christianis Apologias aduersus Gentes scripsêre: Minutius Felix, *in Octauio*: *Vos planè qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt Deorum vestrorum partes, forsitan adoratis: nam & SIGNA ipsa, & CANTABRA, & vexilla castrorum quid aliud quam inaurata Cruces sunt & ornata?* Tertullianus *Apolog. cap.* 16. *Siphara illa vexillorum & Cantabrorum, stolæ Crucium sunt.* Idem ad Nationes *cap.* 1x. *lib.* 1. *Sic etiam in Cantabris, atque vexillis (quæ non minore sanctitate militia custodit) Siphara illa vestes crucum sunt.* Vetus Gloss. Cantabra, *vexilla, pallia*, Cantabra itaque erant signa, vexilla [illegible] fermè, vt Cedrenus appellat, quæ in pompis publicis & solemnitatibus lata per vrbem, iuxta cum signis Deorum: quibus signis ferendis, *Signiferi*, vt illis *Cantabrarij* vacabant: *Bannieres, porteurs de Bannieres aux festes.* Quare & Signiferis Cantabrarij hîc iunguntur, quomodo & Cantabra vexillis & signis apud Patres *superioribus locis.* Erant igitur hi qui ferebant in pompis vexilla collegiorum Templorum, signáque de quibus Vopiscus in *Aureliano p.* 220. Trebellius in *Gallieno p.* 178. Quid verò inter Vexilla & Cantabra esset? quæsierunt Viri Docti. Est qui putat *Vexilla* fuisse vela pura, colore suo nihilominus nota: *Cantabra* verò, quæ non colore modò nota erant, sed & carmine seu nomine aliquo inscripta *cantabant*, siue significabant illis aliquid grati & iucundi: sic vt Cantabra quidem Vexilla essent; sed non omnia Vexilla, Cantabra: allato etiam loco ex *lib* 40. Dionis: vbi de rebus infaustis quæ M. Crasso acciderunt aduersus Parthos mouenti; σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων, τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, ἐς τὸν ποταμὸν ἐνέπεσε. Si ariolari licet, Cantabra videntur fuisse origine vexilla Parthica: vocabulo, composito ex voce κάνδυς, quod est [illegible] : & altera voce Parthica, τάβεα, quud quid sit nescio: quorum Parthorum vox quoque est ταβάλα, quo in bello vtebantur: vid. Hesychium.

¶ De *Vitutiariis* tandem videamus, qui Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis, *hâc leg.* iunguntur: imò primo loco ante hos omnes, sed cum *Nemesiacis* proximè nominantur. Vnde statim argumentum desumi potest, insigniore aliquo ministerio hos censitos, & tamen proximo cum Nemesiacis: quemadmodum Cantabrarij proximo cum signiferis. Igitur & hos vanorum hominum & ludionum numero fuisse oportet. Quare, quod *Vecturarios* hîc quidam tentarent, nihili est: quibus vtique cum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis nil commune est. Adde quod illi Corporati V. R. hi Collegiati vrbium singularum fuêre. An igitur *vitriarij* hîc reponendi, de quibus & *l.* 2. *supr. de excusat. artificum*: id est, vitrorum conflatores ὑαλουργοὶ: de quibus præter Strabonem *lib.* 16. Lampridius, *in Alexandro Seuero*: *Bractearioruum, Linteonum, Vitreariorum, &c. vectigal instituit.* Vopiscus, *Saturnino*, vbi de Alexandriâ: *Ciuitas opulenta, diues, fœcunda: in quâ nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certè lymphionee cuiuscumque artis & videntur & habentur.* Et in *Firmo*, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupauerat. *De huius diuitiis multa dicuntur, nam & vitreis quadratis bitumine aliísque medicamentis insertis domum induxisse perhibetur, & tantum habuisse de chartis.* Verùm neque hi stare hîc possunt, quibus nulla cum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis affinitas intercedit: cum Vitriarij Artificum numero fuerint, vt docet quoque *dicta lex* x. An *Vittarios* igitur hîc admittamus, à vittis *taniatis*, quarum frequens in sacris Gentilium vsus erat, neque tantùm in Sacerdotibus & Victimis, verùm etiam in pompis? An potius *Butinarij*, qui apud Cyprianum *epist.* 59. qui vel butina & acetabula faciebant, vel iis ludos agebant: *Butina* vel βυτίνη, βύτζια, lagenæ, vasa, acetabula, doga & id genus. An vero *Victuriarij*, id est, Victoriarij, vel *Vituriarij*, vt in *Indice Pithœano* expressum, quasi victorias flantes, victorúmque & triumphantium habitu coronati populo ludos facientes? Nam & Nemesiaci his iunguntur. *Nemesis* autem & *Victoria* cognata numina: & cæteri quoque bellicum ita quid & faustum spirantes: Signiferi scilicet & Cantabrarij: *Victoria*, & *victuria*, *victorius* & *victurius* promiscuè in MSS. Verùm nihil horum placet. Illud ex *hâc leg.* satis liquet, vel saltem colligitur, *Vitutiarios*, sui spectaculum præbuisse populo, pariter vt Nemesiacos, ludósque populo fecisse, diuinitatis alicuius obtentu. Et quid si *Vidumarios*, illos ipsos hîc reponamus, de quibus Commodianus? Certè ductus apicum haud adeò respuant hanc emendationem *Vitutiarios Vidumarios*: *Vidamarij* & *Didumarij*, δ in β mutando, quud alioquin Æoles fecêre. Commodianus de his.

DE SIMVLACRIS EORVM [Deorum Deatúmque.]

Deludunt vos pauci scelerate, Vates inanes,
Extricare suam dum quærunt vitam,
Subornant aliis [a] *esse sub mysteria,* [b] *falsam.*
Indissimulantes, concussi Numine quodam,

Maieſtatémque celunt, & ſe ſub figurâ fatigant,
Vidiſtis ſæpè DIDEMARIOS, *quali fragore*
Luſorias ineunt, dum furias fingere [c] *quærunt,*
Aut cum dorſa ſua allidunt parcâ [d] *bipenne,*
Cum doctrinâ [e] *ſuâ ſeruant quod cruore ſanant:* [f]
Reſpnite [g] *quo non* [h] *illos nemine* [i] *cogunt,*
Ipſi [k] *qui ſe primum componunt integrâ mente,*
Sed ſtipem vt tellant, ingenia talia quærunt.
Ex eo videte, quoniam ſunt, omnia ficta;
Obumbrant populum ſupplice, [l] *perituri ne credant.* [m]
Res ſemel in [n] *vane de vetuſtate proceſſit*
Vt Vatici manti [o] *credatur: predit falſa*
Maieſtas, autem eorum nulla locutus [p] *eſt.*

[a] *eſſe ſub*, pro ſubeſſe.
[b] Accuſatiuo modo.
[c] id eſt fingunt, fictum eunt.
[d] *haud parcâ*, vel *paruâ*.
[e] *de vitrina* an *doctrina*, pro *induſtria*.
[f] ✠ *ſaniant.*
[g] *Reſpicite.*
[h] *quonam.*
[i] ✠ *Numina.*
[k] *Ipſique ſe.*
[l] *ſupplices.*
[m] *ne credant.*
[n] ſic *ſup.* de Nemeſiacis. *Ipſos Sacerdotes eolitis in vano timentes.*
[o] *vaticinanti.*
[p] *locuta eſt.*

Vt in hanc ſententiam concedam, non vna ratio facit. Primò, quod Commodianus iunctim & continuo filo de his *Vidumariis* ſeu *Didumariis* & de *Nemeſiacis* agit, pariter vt iidem *hâc leg.* iunguntur. Secundò, quod & hi pariter vt Nemeſiaci Vatum, imò vanorum hominum genus fuerint. Tandem, vt Commodiani carmina ad Africam pertinent, ita & eodem *hac lex* pertinere poteſt, quandoquidem ea data eſt ad *Liberium PP. Italiæ*, & ſic Africæ quoque. His verò ſimiles erant & Dendrophori & Frediani: de quibus in eiuſdem Honorij *leg.*20. *infr. de Paganis:* qui ligna ſeu arbores in honorem Deorum ferebant: de quibus ad *eam leg.* vel qui ſimulacbra Deorum ferendo rotabant, quaſi ἐν τῷ φέρειν διαδινοῦντες.

¶ Vt ad *huius leg.* ſententiam redeamus, Honorius eos omnes, de quibus modò dixi, ad ciuitates ſuas reuocari vult, non obſtante reſcripto vel indulgentia Principis. Nempe ab vna parte afflictæ hâc tempeſtate vrbes, triſtia ſua, horum Collegiatorum quos dixi oblectamentis, conſolari expetebant; ab alterâ verò, defectæ ciuitates, numero ſuo replendæ viſæ: Quare & Collegiati & Corporati ad ſua reuocari iuſſi *hâc leg.* vt & Decuriones *d l.*170. *ſupr. de Decurionib.* & cohortales, *d l.*25. *ſupr. de cohortalibus*: quæ *huic legi* vti dixi iungendæ ſunt, tanquam vnius & eiuſdem conſtitutionis partes. Quâ ipſâ ratione hoc ipſo Anno idem Honorius Corporatos V.R. in peregrina transgreſſos reuocari iuſſit, *l. vlt ſupr. de priuil. corp. V. R.* Scilicet quod mirum ſatis, Honorius gentilitia huiuſmodi corpora ferri poſſe ratus eſt, citra contemptum Religionis Chriſtianæ, partim quia voluptatibus publicis deſeruirent. Qui ſanè ſenſus eius fuit apertiſſimè, *l.*17. *infr. de Paganis: Vt profanos ritus*, inquit, *iam ſalubri lege ſubmouimus, ita feſtos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiam non patimur ſubmoueri: vnde abſque vllo ſacrificio atque vllâ ſuperſtitione damnabili, exhibere populo voluptates ſecundum veterem conſuetudinem, inire etiam feſta conuiuia, ſi quando exigunt publica vota, decernimus.* Quæ quidem *lex* ab Honorio data eſt, contra quam petierant Patres Africani, *Canone* 6. *Concilij Carthaginenſis*, ſeu *Canone* 61. *Cod. African.* vbi etiam queſti fuerant Patres, quod *Corporati* ad ſpectacula tum conuenire cogerentur.

DE CENTONARIIS
ET DENDROFORIS.
TITVLVS VIII.

Abeſt hic *Titulus* à *Codice Iuſtinianeo.*

PARATITLON.

CENTONARII de quibus *Rubrica huius tituli, & vtraque eius lege*, & *l.*162. *ſupr. de Decurionibus*: item DENDROFORI, de quibus præter *Rubricam*, & *l.*1. *hoc tit.* FABRI de quibus *l.*1. *hoc tit.* & *l.*62. *ſupr. de Decurionibus.* fuerunt Corpora, *l.*1. *&* 2. & *d. l.*162. officia, *d. l* 62. in ſingulis fermè oppidis *d. l.*1. Ex corpore Centonariorum nemo ſe ad Curiam conferre poterat, *d. l.*2. & viciſſim, *d. l.*162.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium" PF. P.

AD omnes Iudices" litteras dare Tuam conuenit Grauitatem," vt in quibuſcunque oppidis Dendrofori fuerint, Centonariorum adque Fabrorum" adnectantur: quoniam hæc corpora frequentia hominum multiplicari expediet." Dat. XIV. Kalend. Octobr. Naiſſo, Acc. VIII. Id. Nouemb. Conſtantino A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"*Euagrius* PP. sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc Anno post mensem, *l.1.infr. de Iudæis*: v *Prosopogr.*
"*Iudices* seu Rectores Prouinciarum sub PP. dispositione fuêre.
"*Grauitatis* titulus Præfectis Prætorio tributus sub Constantino M.
"*Corpora*, vel *corporibus* supplendum.
"*Expedit.*

COMMENTARIVS.

DENDROPHORORVM corpus, Centonariorum & Fabrorum corpori in oppidis vniri, adnecti, & sic vnum in collegium sociari, iubet *hâc leg.* Constantinus M. Anno D.315. Ratione addita, *Quòd expediat hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari.* Quod omne obscurum est quamdiu nescitur quid & in quo occupata fuerint hæc collegia seu corpora. ¶ DENDROPHORORVM equidem, Centonariorum, (quorum etiam fit mentio *l.162. supr. de Decurion.*) Fabrorum (quorum etiam mentio *l.62. supr. de Decurion.*) frequens admodum mentio occurrit in veteribus *Inscriptionibus*, sed quibus excussis vel diligentissimè, è nullâ earum vel minimo indicio discere possis, in quo fuerint occupata hæc Corpora. *Fabrorum* equidem professio notior esse possit, quorum etiam duo genera Dendrophoris & Centonariis iunguntur, nempe alij Ferrarij, alij Tignarij: sed quid commune habuerint hæc Corpora actu seu genere vitæ, non liquet ex illis *Inscriptionibus*.

De *Dendrophoris*, quorum tam frequens iam ante *Cod. Theod editum*, mentio occurrerat, ita nonnulli putabant, eos esse qui in castris ligna militibus cædebant & in castra deferebant, vel qui materiam ad bellicas machinas aduehebant. Verùm horum sententia rectè explosa est ab Alciato t. *Prætermissorum: v. Militia.* Et tamen post *Codicem Theodosianum editum* nonnulli adhuc opinati sunt, Dendrophoros fuisse, qui nemora cæderent, carbones torrerent; ad vsum balnearum, ædium, nauium, & ad arma fabricanda: sicuti Collegio Fabrorum ad vsum fabricandorum armorum legata dicuntur, *l.Lucius Titius, §.pen. ff. de legat.3.* Alij & in his Cujacius 7. *Obseru.* 30. eosdem faciunt eum Dendrophoris qui memorantur *l.20. infr. de Paganis*: vbi ita Honorius, *Omnis expensa illius temporis ad superstitionem pertinens, quæ iure damnata est, omniáque loca quæ Frediani, quæ Dendrophori, quæ singula quæque nomina & Professiones Gentilitia tenuerunt, epulis vel sumptibus deputata, fas est, hoc errore submoto, compendia nostra domus subleuare.* Et ita fermè hodie censent: Ita olim ipse censui, *notis ad d.l.20.* nempe Dendrophoros de quibus *hoc titulo* agitur, & in *Veteribus Inscriptionibus* eosdem videri cum illis, vbi & argumenta quædam cur ita sentirem collegi: ac nominatim quòd vt hîc, ita & *d. l.20.* de Centonariis agatur: item quod *hic titulus de Centonariis & Dendrophoris* subiiciatur superiori *de Collegiatis*: quo quidem (vt hoc addam) de similibus professionibus agitur, putà de Victuariis, Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis. Verùm ab hâc sententiâ me reuocant nunc alia. Per Africam equidem qui Dendrophori, qui Centonarij item memorantur *d.l.20.* professiones Gentilitiæ erant: Atenim hi, de quibus *hoc titulo*, non item. Primum argumentum sumo ex coniunctione Fabrorum: quid enim quæso *fabrili* arti cum professione illa Gentilitiâ, quæ in eo consistebat, vt ligna, vt arbores per vrbem humeris ferrent, seu vt loquitur Commodianus, *succollarent*? Deinde specta mihi sis Constantinum M. Christianum Principem, huiusce constitutionis Authorem: si Centonarij hi, si Dendrophori Religionis vel superstitionis Gentilitiæ numero fuissent, an dicturum putaremus, *Expedire hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari?* Vnde iam quoque apparet, de eorum errore, qui à Dendrophororum & Centonariorũ Collegiis Gentilitiis Christianos non abhorruisse scribunt. Quibus sanè refragantur ea quæ definiuntur *l.1. infr. de fide Cathol. l.12. de Decurionib. l.5. de Episcopis* e ad quas *leges* vid. quæ notaui. Tertiò Centenarij de quibus *d. l.20.* agitur *Centenarij* exertè dicuntur, & Chiliarchis iunguntur, & sic à numero hic nomen inditum: At qui Dendrophoris iunguntur, & *hoc titulo*, & in *Inscriptionibus* constanter *Centonarij* vocantur: non ergo à numero, non proinde Centonarij iidem cum Centenariis. Verùm in hoc pedem non figo. Quare, vt tandem dicam, omnes & *Dendrophori*, & *Centonarij*, circa domos seu ædificia, & quidem sarta tecta habenda occupati fuisse videntur: Et *Fabri* quidem, non tantùm ad opera excitanda, verùm ad incendia compescenda: quo fine iam olim collegium huiusmodi Fabrorum Nicomediæ institui voluit Plinius Bithyniæ Rector, *lib.10. epist.*.. Déque hoc Fabrorum collegio, & quidem Romæ accipio *legem 62. infr. de Decurionib.* vbi aliquid etiam de hoc Fabrorum collegio. Adde, in *Glossario* Fabros τεχνίτας explicari. Quid *Centonarij*? Putet quis Centonarios dictos, à *Centonibus* conficiendis, vel etiam venumdandis: quos Paterfamilias quisque ad tutelam domus suæ, & in instrumento domus habebat, instrumentóque domus continebantur, *l.quæsitum 12.§.domus 16.& sequ. ff. de instructo vel instrum. legato.* quæ denique vel tempestatis arcendæ, vel incendij causa, & huius propriè causâ, habebantur: de quibus ex *Sisenna, Cæsare, Vegetio*, iam alij dixêre. Item quæ voluptatis gratia habebantur; putà vela, vt & quæ frigoris causâ, vel vmbræ in domo erant: item vela Cilicia, quæ ideo parabantur, ne ædificia vento vel pluuiâ laborarent, & vela quæ in hypethris extendebantur, & circa columnas. Hæc ita fortè quis putet. Verùm malim ego, argumento Dendrophororum & Fabrorum, *Centenarios* hîc accipere & restitui, qui materias scilicet maiores, centenarias cædebant, parabant, venundabant. *Centenarij* vox tralatitia de rebus quibusque hunc numerum exæquantibus: Sic Centenariæ rosæ Tertulliano, *de coronâ militis*, *cap.14.* Centenarij nummi Lampridio, *in Alexandro Seuero*: pecuniæ maiorinæ vel centenionales, *l.1. supr. si quis pecun. conf.* Balistæ centenariæ Lucilio *apud Nonium*, & Sisennæ *in v. Talentarius*: de quibus Lipsius *in Poliorcet. p.130.* sic & Quinquagenariæ longioresque materiæ Ammiano Marcellino: *lib.18. p.195.* fistulæ Quinquagenariæ, Vitruuio, *lib.8. cap.7.* Quinquagenarius thorus & quinquagenaria & centenaria pondera Plinio, *lib.7. cap.20.* Promulsis quinquagenaria, Tertulliano *de pallio*: Vasa quinquagenaria, centenaria, Lampridio, *in Heliogabalo. Dendrophori* verò fuerint, qui materiam sudem, non ita longam,

inſtituto ante biennium, cuius pars occurrit, *l.27. ſupr. de appellationib.* quæ duo nondum in argumento vrbicariarum regionum à quoquam notata ſunt: quomodo & ipſe primus *Quatuor* regiones de quibus *hâc leg.* agitur, de vrbicariis accipiendas iam olim notaui. Quod verò harum Quatuor regionum vrbicariarum nomina attinet, de eo alibi dixi: refutatis iis qui *Vmbros*, Picentes, Campanos, Tuſcos numerant, quomodo Pancirolus voluit: vt & iis qui Valeriam in eo cenſu ponunt, vel Vmbros: Symmachus certè *d. epiſt.* 127. & 47. elarè Campaniam & Hetruriam ſeu Tuſciam hoc numero fuiſſe teſtatur, in eodem ipſo argumento impenſarum in opera publica & vini prohibitionis verſans, déque eodem Orfito P.V. cui *hac lex* inſcribitur, agens.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P.V.

RATIO † noſtra immunitatem eorum quos coctio calcis manet, & Vecturariorum, eſt euidenter amplexa." Quæcumque igitur extraordinariorum" priſcâ adque inueteratâ conſuetudine huiuſmodi ſortis homines anteà ſunt adepti," nunc quoque, ad leniendum opus" quod ſuſtinent publici muneris, conſequantur. Dat. VI. Id. Iun. Naiſſo, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem ei *lex* 5 6. *ſupr. de Piſtoribus*: *lex* 1. *infr. de Canone frum. V. R. lex vnic. infr. de ſaccar. Portus*: *lex* 12. *ſupr. de operib. publ.* Imò & emendato die *lex* 5. *ſupr. de pœnis.*

† *Oratio* Valentiniani Sen. ad Senatum, de immunitate Calcis coctorum & Vecturariorum, cuius nullum alibi veſtigium extat.

"id eſt, ſuâ generalitate comprehendit.

"De extraordinariis muneribus *ſuo tit. ſupr. lib.* 11.

"*Adepti*, id eſt, donati immunitate.

"*&. onus.*

COMMENTARIVS.

IMMVNES *ab extraordinariis muneribus* priſcâ, atque inueteratâ conſuetudine erant calcis coctores & Vecturarij (pariter vt alij Corporati Vrbis Romæ: de quo, *tit. de priuil. Corpor.*) Hanc verò immunitatem, cùm de eâ dubitari cœpiſſet, cuiuſdam orationis occaſione, quam ad Senatum V.R. miſerat, (de cuiuſmodi orationibus Principum ad Senatum alibi dictum:) Valentinianus hâc conſtitutione ſuâ Anno D. 364. eam confirmat: Quæ quidem prolixæ conſtitutionis ad Symmachum P. V. pars eſt, vnâ cum *l.* 5. 6. *ſupr. de Piſtoribus*: *l.* 1. *infr. de Canone frum. V. R. l. vnic. infr. de ſaccar. Portus Romæ*: *l.* 12. *ſupr. de operibus publicis.* Imò & *lege* 5. *ſupr. de pœnis*: quæ omnes huic iungendæ ſunt, velut vnius & eiuſdem Conſtitutionis partes: Quâ quidem Valentinianus in vniuerſum *Annonæ Vrbis Romæ* enixè proſpectum iuit, variis rationibus: Tum vt panis populo Romano bonus miniſtraretur: quò pertinet *d. lex* 1. *infr. de Canone frument. V. R.* & pars *d. legis* 12. *infr. de operibus publicis*: tum piſtorum, qui annonæ publicæ ſeu paneficio ſeruiebant, Corpori prouidendo: quò pertinet *d. lex* 5. 6. *ſupr. de Piſtoribus*: & *d. lex* 5. *ſupr. de pœnis*: tùm comportationi annonæ, quò ſpectat *d. l. vnic. infr. de ſaccariis Portus Romæ*: denique horreorum, vbi annona recondebatur; quò pertinet apertiſſimè potiſſima pars *d. legis* 12. *infr. de operibus publicis*: eodémque pertinere autumo hanc *legem* noſtram. Id enim malo, argumento tot *legum* illarum, quàm vt credam pertinere eam ad reparationem Templi Apollinis Palatini, quod ſuperiore Anno 14 *Kalend. April.* conflagraſſe Auctor eſt Ammianus *lib.* 23. *pag.* 258. vel ad Pontis ambitioſi & firmiſſimi, quem Symmachus (cui *hac lex* inſcribitur) ipſe condidit, & magnâ ciuium lætitiâ dedicauit, vt teſtatur Ammianus *lib* 27. *p.* 360. Sanè in genere, cùm ea de Calcis coctoribus & Vecturariis agat, ad operum publicorum fabricam pertinere eam palàm ſubiacet. Quinimò ſi vltima *huius leg.* verba rectè habent, cuiuſdam inſignis Operis fabrica, quod tum excitabatur vel reparabatur, deſignari videatur, quod huic conſtitutioni occaſionem dederit. *Nunc quoque*, inquit, *ad leniendum OPVS quod ſuſtinent publici muneris, conſequantur*: Verùm etſi cuiuſdam operis fabricam *huic leg.* occaſionem præbuiſſe cenſeam, attamen in poſtremis his verbis omninò legendum *ad leniendum onus.* Ad ſummam, annonæ vrbicæ *hâc leg.* non minùs quàm cæteris illis Conſtitutionis ſuæ partibus Valentinianum conſulere cenſeo: cui Symmachus P. V. cui *hac lex* inſcribitur, maximè conſultum voluit. Quò pertinet Symmachi iſtius elogium apud Ammianum Marcellinum, *lib.* 27. *p.* 360. *Symmachus* (inquit) *Aproniano ſucceſſit* [in Præfecturâ Vrbis ſcilicet] *quo inſtante Vrbs ſacratiſſima otio COPIISQVE* (id eſt, annona) *abundantius ſolito fruebatur.*

III. * Idem AA. ad Voluſianum V. C. Vic."

STATVM" Vrbis Æternæ reformare cupientes, ac prouidere publicorum mœnium" dignitati, iubemus, vt calcis coctoribus, vectoribúſque, per ſingulas vehes ſinguli ſolidi præbeantur: Ex quibus tres partes inferant poſſeſſores, quarta ex eius vini pretium" ſumatur, quod conſueuit ex Arca vinaria miniſtrari. ¶ Illud addentes, vt non amplius, quàm terna milia minores vehes

vehes annuæ, postulentur. ¶ Huius autem vehationis" ita fit ratio partita, vt mille quingenta onera" formis," alia sartis tectis" annua deputentur. ¶ Ita vt, nulli Iudicum, seu Officiorum, excoquendæ calcis licentia relinquatur: sub eo statuto, vt qui in hâc vsurpatione fuerit," austeritatem vigoris publici ferre cogatur. ¶ Hoc" autem excepto à Tarracinensis præstationis canone suggera," quæ vetusto præberi Fari ac Portus vsibus more consueuit. ¶ A Curialibus verò Tuscis nungentarum vehum, quas inferre per singulos annos cogebantur, Sarcinam, sub eâ condicione præcipimus amoueri, vt quando necessitas noui operis extiterit, idipsum in notitiam nostram suggestionibus Iudicum perferendum" quid addendum, vel quatenus inferendum sit, nostræ deliberationis moderamine sanciatur. ¶ Ex supradicto autem numero, vehationis medietatem quam sartis tectis iussimus deputari, separatim conueniet adscribi: ita vt Præfecti" Vrbis Officium ad suam partem hanc curam pertinere cognoscat. Dat. VIII. Id. Aug. Med. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"*Volusianus* sub Valentiniano Sen. in hac sola *lege* vocatur *V. C. Vic.* Vir Clarissimus Vicarius: In aliis *sex legibus* quæ ei inscribuntur Anno superiore 364 & 365. dicitur *P.V.* pariter vt *l. 2. supr. de pactu*: & *l. 1. Cod. de officio P V* In *l. 5. Cod. de precib. Imp. off.* eodem Anno 365. vocatur *PP* in *l. 2. Cod. de præscript. 30. vel 40. ann.* variant *Codices* In veteribus Inscriptionibus *Præfectus Vrbi iterùm* fuisse dicitur. Sane *fine* quoque *huius leg.* fit mentio *Præfecti Vrbis*. Verùm de eo plura in *Prosopogr.*

"*Statum* vox, de ædificiis publicis. Eodem sensu Valentinianus *Nouellâ* inter *Theodosianas*, *de Pantapolis* 43. *Illud quoque pro tuendo statu venerandæ Vrbis decernimus, vt à conlatione tyronum, &c. Corpus Formensis Æstrinsis, Calcarius & Vecturarius habeatur immunis, vt propitiis deuotionem solita functionis agnoscant.*

"*Mœnia* publica, sunt opera publica, *hâc leg.* & *l. 4. infr.* & *l. 32. 31. infr. de operibus publicis*: quæ *Vrbis mœnia* dicuntur, *l. 1. de operibus publicis*: Imò & *mœnia* absolutè, pro ædificiis etiam priuatis, quibus magnitudo vrbis augetur, *l. 1. infr. de annonis ciuicis*. Eodem sensu Symmachus *lib. 10. epist. 34. inquisitionis, quâ me cultum spoliatorum mœniam inuestigare iussistis*: vbi per *mœnia spoliata* intelligit *fana*, vt *initio epist.* indicat. Quare error est Viri aliàs docti, qui hic & apud Symmachum *muros ciuitatis* per *mœnia publica* intellexit.

"*χ. pretia.*

"*vehatio*: Ita rursum *fin. leg. ex supradicto autem numero vehationis*. *Vehatio*, est vectura, quæ fit vehibus: seu *vehatura*, vt etiam vocatur apud Festum, vel vt nonnulli malunt *velatura*. Denique *vehelu*, quam vocem restituit Salmasius *Capitolino in Maximinis*, p. 552.

"*Onera* hic, *supr.* vehes: dixi ad *l. 1. supr.*

"*Formæ*, sunt aquæductus: vid. *tit. de aquæductibus*: à quibus. & *Corpus Formensis*, *Nouellâ* Valentin. *inter Theodosianas de Pantapolis*: id est possessio, per quam formæ seu Aquæductus transeunt, quæque ad formarum tuitionem tenetur.

"*Sartis tecta hic*, & *fin. legis*, de operum publicorum tuitione.

"Abscisa loquendi ratio; *In vsurpatione esse*, id est vsurpare, vel in vsurpatione deprehendi.

"*χ.* retractâ voce *ab*, ad initium: *Ab hoc autem, excepto*, &c.

"Monstrum vocis: ex quâ quid faciendum haud procliue dictu. An *suggera*, vel *suggeria*, pro præstatione, [illegible], vt legamus *suggeráque, quæ ? suggera*, scilicet à suggerendo, pro canone, præbitione, præstatione, collatione, subuentione, fonte & subuectione: Cuiusmodi voces hoc æuo plures in vsum inuectæ, veluti, *proba, caballatio*, similésque etiam ex antiquitate repetitæ, veluti *agagoga*: vel eodem sensu *suggeriáque, quæ: suggeries*, vt congeries.

"*χ perferatur, vt quid*, &c.

"Si Volusianus, cui *lex* hæc inscribitur, fuisset P.V. dixisset Valentinianus, *ita vt Tuum officium*.

COMMENTARIVS.

MODVM Calcariæ præstationi ex Campaniâ, & Tusciâ ponit hâc constitutione Valentinianus Senior Anno D. 365. per hæc Imperij sui initia, (quod etiam docuit *lex superior* 2.) & quidem ex Campaniâ statui Vrbis Romæ reformando, ac publicorum mœnium seu operum dignitati seriò incumbens. Idque sex in summam capitibus.

Primùm quidem MERCEDI seu salario, quod calcis coctoribus & vectoribus præstaretur, modum hunc ponit: vt videlicet iis per singulas vehes singuli solidi præbeantur: Qui quidem modus diuersus est ab eo quem Constantius definierat *l. 1. supr.* Ibi enim & vini modus præstandus veniebat: & separatim Coctoribus in ternas vehes, Amphora: Vectoribus in 900. pondo calcis, Amphora. Hîc pecunia, & quidem vtrisque per singulas vehes solidus. Ibi mercedem hanc solidam soluebant possessores fundorum huic præstationi obnoxiorum: hîc diuisio quædam fit à Valentiniano: partes scilicet eius tres à possessoribus inferri iubet: at quartam ex eius vini pretio, quod consueuit ex Arca vinaria ministrari. Ergo ex arcâ vinariâ solidi iam præbebantur Quò pertinet quod Symmachus scribit *lib 10. epist 42. Vendendis solidis, quos plerumque publicus vsus exposcit, Collectariorum Corpus obnoxium est, quibus Arca vinaria statutum pretium subministrat.* Quo loco per *publicum vsum*, intelligo speciatim ad publica opera. Nempe vinum ex quibusdam Italiæ Prouinciis Vrbi Romæ conferebatur, quæ scilicet vino abundabant, vt docuit *lex 4. supr. de Suariis*: veluti Campània. Sidonius *Carmine 5. ad Auitum v. 46.*

Arma Chalybs, frumenta Libes, Campanus Iacchum. Sauè vini Campani sequens apud Poëtas maximè mentio. Porphyrion etiam ad *Horatij 3. Od. 16. Læstrigones oppidum Campaniæ Formias tenuisse dicuntur: in illâ autem regione, quoniam saxuosa est, pretiosissimum vinum Campanum nascitur.* Fit etiam vini Campani mentio §... *Inst. de Actionib.* Campania igitur in eo Prouinciarum Italiæ censu erat, quæ vinum conferebat: vt & Tuscia: de qua vtraque fidem quoque facit Symmachus, *lib. 9. epist. 121.* Hinc Titulus vinarius Symmacho *lib. 7. epist. 95.* & *Arca vinaria*, id est ratiocinium huius præstationis vini: cuius *hâc leg.* mentio fit: & *lege 26. supr. de Susceptoribus*: quæ Vicario Vrbis Romæ pariter inscripta est. Meminit eius ter Symmachus *d. lib. 9. ep. 121.* & *lib. 10. epist. 42. & 47.* Cuius quidem Arcæ Vinariæ rationes tractabat peculiaris Rationalis, qui sub P. V.

fuit, *Rationalis vinorum*, vt docet *Notitia Imperij*. Titulo huius canonici Vinatij seu præstationis vini præter Symmachum *lib. 7. epist. 95. & dep. 121.* fit mentio quoque in Auctoritate Aproniani P.V. *Prouidimus his leuamen ex titulo Canonico vinario:* cum quo consentit *lex 4. supr. de Suariis.* Tandem de Susceptoribus huius vini, dictum etiam *suprà l. 4. de Suariis: & suo titulo de Susceptoribus: lib. 12.* Et hæc quidem de primo *huius leg.* capite.

¶ *Secundo* capite Valentinianus MODVM præstationi huic Calcariæ ponit: quantum videlicet calcis possessores annuatim præstare teneantur; nempe Tria millia minorum vehum: nihil amplius: cùm anteà maior modus exigeretur, pro Iudicum & Officiorum arbitrio; quibus exertè Valentinianus *hâc leg.* excoquendæ, exigendæque calcis copiam adimit, pœnâ grauissimâ propositâ. Proculdubio fuerat hæc vna ex concussionum speciebus: quâ obtentu operum instaurandorum miseri Prouinciales atterebantur. De vehibus alioquin earúmque distinctione, iam dictum fuit ad *l. 1. supr.*

¶ Tertio capite Valentinianus ADSIGNATIONEM facit huius calcariæ præstationis, seu calcem hanc DISPVTAT, seu definit quonam ea impendi debeat: nempe dimidiam eius partem, putà 1500. onera seu vehes *formis* deputat, id est, aquæductuum tuitioni: alteram verò partem sartis tectis, id est, in operum publicorum Romæ tuitionem. Tanta scilicet aquæductuum Romæ ratio fuit, vt magnâ tuitione egeret: de quo dictum affatim *suo titulo, infr. de aquæductibus.*

¶ Quarto capite Valentinianus EXCIPIT à superiore modo & præstatione Terracinensem: id est, præter tria illa millia vehum stare vult eam separatam calcis præstationem quæ vetusto more à Terracinensibus fiebat. Nempe, in vsum Fari & Portus. Terracinensium calcariæ præstationis meminit quoque Symmachus *lib. 10. epist. 53.* in gestis quibusdam Ann. 362. vel 363. triennio ante *hanc leg. Diuo Iuliano moderante. Cùm Lupus Consulari iure Campaniæ præsidens, Terracinensium contemplaretur angustias, quod nihil subsidij decreta dudum oppida conferebant, ne commoda Populo Romano ciuitas, quæ lauacris publicis ligna, & CALCEM reparandis mœnibus subministrat, defectu subito haustu succumberet, V M. & DCC. mod.* [frumenti] *Puteolanis municipibus derogatos, Terracinensium vsui deputauit.* Nempe Terracina, quæ & Anxur olim, calce abundabat: quod etiam Horatius, *lib. 1. Satyra 5.* indicat hoc versu.

Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Vbi Porphyrion: *Mons ille, in quo Terracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendæ aptissima: ergo à calce videtur Candentis dixisse.* Hinc & *Candidus Anxur* Martiali, *lib. 5. epist. 1.* Ergo Terracina vetusto more calcem præbebat, & quidem nominatim ad vsum Fari & Portus: De quibus nunc agendum est.

Notum iam ad Ostiam & ostium Tiberis quà mare excipitur, à Claudio Imp. & Turrim altissimam excitatam in exemplum Alexandrini Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent, itémque Portum amplissimum, quò tutissimè naues exciperentur: de quo videndus Suetonius, *Claudio cap. 20.* Dio, *apud Xiphilinum:* Plinius, *lib. 36. cap. 9. & 15. ad fin.* Tyrrhenam pharon vocat Iuuenalis, *Satyra 12. v. 76.* Quam & restitutam postea ab Antonino Pio memorat Capitolinus. Meminit eius & Valerius Flaccus *lib. 5. Argonaut.* & Eutropius Paulinus *lib. 5. epist. 2.* & in *carmine, de Martiani periculis.* De Portu Ostiensi *infr. tit. de Patronis horreorum Portuensium: & tit. de saccariis Portus Romæ:* In Notitia etiam Imperij singularis *Comes Portus* memoratur, itémque Centenarius Portus. Vtrumque, & Portum & Pharum exhibet Tabula Itineraria, quam sub Constantini M. liberis conscriptam puto.

Ad huius igitur tam necessarij Phari Portúsque reparationem, quæ perpetuò incumbebat, calcis modus quidam certus destinatus erat: Quomodo & *Fabrorum* ibi certum Corpus fuit: Fabri, inquam, Ostienses, qui eius reparationi insisterent: quorum fit mentio in *Veteri Inscriptione, p. 358. num. 1.* Huic eidem reparationi etiam apparitor à Præfecto Vrbi missus incumbebat, de quo Ambrosius *lib. 5. epist. vltim.* si modò de hoc Portu intelligit: *Appariter*, inquit, *Præfecturæ, qui propter operas Portuenses offensam contraxerat, iam in Portu nauigat.* Et mox: *Quod si tardius venisset, nemo magis probasset, inexplicabile illud opus fuisse Portus reformandi, quàm iste.* De hoc tandem *Portu* nauali Vrbis Romæ ad Vrbis annonam destinato, déque eius magnitudine, triplicíque in eo Portu, dixi iam *ad Philostorgium lib. 12. cap. 3.*

¶ Quinto huius Constitutionis capite Valentinianus, TVSCIS Curialibus nongentarum vehum calcis quas inferre per singulos annos cogebantur, gratiam facit. Tuscia itaque & ipsa calce censebatur: Et quidem collata ea à *Curialibus*, seu Senatoribus & Ordinibus municipiorum & ciuitatum Tusciæ: vt cæteroquin Curialibus & Ordinibus magna onera magnæ sarcinæ indici solitæ: de quo *suo titulo, supr. de Decurionib.* Ita tamen huius præstationis Tuscis Curialibus gratiam facit Valentinianus, vt si quando necessitas operis noui alicuius immineat, eo in notitiam suam à Iudicibus, id est, Consularibus Tusciæ, perlato, ipse staturus sit, quid & quantum calcis inferre necesse habeant Curiales illi. Ex quo colligo hanc calcem à Curialibus Tuscis non ad Vrbis Romæ vsum collatam; Verùm in opera ipsa quæ per Tusciæ ciuitates excitarentur. Nempe Consulares Tusciæ nouorum operum cupidi id efficerant olim, Curialibus graues, vt nongentas vehes calcis conferre in opera publica noua cogerentur: Verùm & hanc sarcinam submouet Valentinianus, & noui operis arripiendi inconsulto Principe temeritatem Consularibus Tusciæ interdicit: pariter vt interdixêre alij Principes, etiam intra Vrbem Romam: ipse Valentinianus superiore Anno 364. *l. 11. infr. de operibus publ.* aliisque *eo titulo.*

¶ Postremo *huius leg.* capite Valentinianus, destinatæ ad Sarta Tecta Vrbis Romæ calcis confusioni occurrit: Igitur separatim eam adscribi iubet, Officio Præfecti Vrbis huic rei incumbente: Condita formarum memorat quoque Symmachus *lib. 10. epist. 33.* pecunias deputatas in formarum reparationem: scilicet Formis destinati modi curam habebat *Comes formarum*, de quo *Notitia Imperij*, & Cassiodorus *lib. 7. variarum.* Ad sarta tecta Vrbis Romæ, destinatæ quantitatis Officium Præfecti Vrbis: sub quo, vt docet *Notitia Imperij*, erat *Curator operum maximorum, Curator operum publicorum, Curator statuarum, Curator horreorum Galbanorum.*

iv.* Imppp.

IV. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Seuerum P. V."

Vt cementorum & calcis in Vrbe venerabili" copiæ minimè derogetur, quisquis ex his quidpiam sibi deferendum qualibet cœlestis" indulgentiæ definitione contenderit, nihil prorsus accipiat, nisi quod cunctis mœnibus," fabricationique Romanæ superfluere ac redundare constiterit. Dat. Kalend. April. Antonio & Syagrio COSS. [382.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"Ita quoque *l.8. supr. de Legatis* : *l. vnic. infr. de Mendicantib. non inualid. l.2. supr. de lucris Officiorum*. hoc ipso Anno, Atenim in *l.6. supr. de desertorib.* & *l.15. supr. de cohortalibus*, PP. Ad hunc fortè ipsum est Symmachi *epist.6. lib.9.*

"Româ. "Principis.

"operibus publicis.

COMMENTARIVS.

Privatis concessam Principis rescripto calcem, aut cementum ex eo quod Vrbis Romæ operibus destinatum est, non aliter tradi à Præfecto Vrbis iubet Valentinianus Iun. nisi quatenus opera publica patiuntur: & tum demum si quid superfluum sit & redundet post facta tecta: scilicet, (quod ex *hac leg.* notandum) multi hâc tempestate calcem Vrbi Romæ destinatam in priuatos vsus conuertebant Principe adito: qui nunc *Rescriptis* suis locum esse vetat, nisi quatenùs vtilitas publica patitur: qui communis sensus cæteroquin est bonorum Principum de rescriptis suis, de quo *supr. Paratitlo de diu. rescriptis*: cumulatas reperies *leges*.

V. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Æthio P. V."

Omnes fornaces," per omne spatium, quod inter Amphitheatrum & Diui Iuliani Portum, per litus maris, extenditur, tolli præcipimus, propter salubritatem Vrbis" amplissimæ, & nostrarum ædium vicinitatem, nec vlli in his locis coquendæ calcis præberi" licentiam. Dat. IV. Non. Octob. Constantinop. Monaxio & Plinta COSS. [419.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.*

"*Ætij* huius P. V. bis ipsis Coss. meminit Auctor *Chronici Alexandrini*, quem ait mense Februario 7 Kal Martias à quodam Sicâ appetitum sub specie libelli. Eidem *Ætio* inscribitur *lex 5. Cod. Iust. de commerciis*, quâ numerum Collegiatorum quorundam Constantinopoli definit: Malè in Inscriptione *illius leg. PP.* vocatur ut nonnullis: in aliis rectiùs *P. V.* Eidémque *legi* coniungenda videtur *lex 4. Cod. de sacros. Eccles.* Vtraque referenda ad annum proxime superiorem 418 *Honorio XII. & Theodosio Iuniore A. VIII.* COSS è quibus *d. l.5.* subscriptione caret: & Inscriptione variat à *d. l. 4.* vt nesciam vnde habeat Burgius, quod scribit *1. elect. 14.* inscriptionis & subscriptionis similitudinem inter has *leges esse*.

"Calci coquendæ, calcariæ, vt etiam ex *fine leg.* liquet.

"Constantinopolitanæ.

COMMENTARIVS.

Fornaces calcarias Constaotinopoli in litore maris positas inter Amphitheatrum & Portum Iuliani, tolli iubet Theodosius Iun. hâc constitutione: duplici fine, tum ob salubritatem Vrbis, tum ob Theodosij ipsius ædium vicinitatem. Hâc inquam constitutione, quæ data est mense Octobri ad Ætium P. V. quem quidem, ante septem, & quod excurrit, menses extremo mense Februario Sicâ appetitum scribit his ipsis Coss. Auctor *Chronici Alexandrini*: appetitum, inquam, *ὥστε τὸ πενούλιον αὐτοῦ καὶ τὴν τόγαν τρυπῆσαι*, sic vt ferrum penetraret penulam eius & togam. Neque enim interfectum dicere voluit Auctor ille, quod tamen credidit eius *Interpres* & Indicis *Auctor*. Quod insuper *hac lex* refutat, vtpote quæ octauo post eum conatum mense ad eum ipsum Ætium data est.

¶ Ad Vrbis interim Constantinopolitanæ topographiam pertinet hæc insignia constitutio, & sic ad illustrationem eius descriptionis, quæ *Notitia Imperij* ab hoc eodem Theodosio Iuniore, octennio fermè post *hanc leg.* conscriptæ, præfixa est. Ecce enim in littore maritimo Vrbis Constantinopolitanæ duo præcipua loca ponuntur, Amphitheatrum, & Iuliani Portus; iisque vicinæ Ædes Theodosij Iunioris. Sanè vetus illa, quam dixi, descriptio, in secunda Regione, (quam *molli subleuatam cliuo mox ad MARE præcipitiis abruptam descendere* ait:) ponit disertè *Amphitheatrum*: ad quem locum rectè Pancirolus hanc constitutionem attulit. ¶ *Iuliani Portum* disertè nusquam ea Descriptio memorat. Memorat equidem regione tertiâ, (quam & ipsam ait *mare vsque descendere*) *Portum nouum*. Item Regione 5. *Portum Bosphoriarum*, ita enim ibi legendum censeo, (non *Prosphorianum ἀπὸ προσφορᾶς*, quasi ibi edulia exponerentur, quod Pancirolus censuit) nempe qui *scala* Chalcedonensi vicinus erat: quod docent

illa deſcriptoris. *Portum Boſphorianum* , *ſcalam Chalcedonenſem*. Rurſum regione 6. *Portum Neorium*, cui ſcala Sycena vicina. Tandem in collectione ciuitatis *Portus IV*. Conſtantinopoli numerantur: Etſi nuſpiam quarti mentionem faciat, nuſpiam *Portum Iuliani* memorat. Suſpicabantur Gyllius & Pancitolus Portum hunc Iuliani eundem eſſe cum *Portu nouo*, qui Tertiâ regione erat. Quod veroſimile: eius verò λιμὴν ὁ καλῶν Νεώριον meminit quoque Zoſimus *lib.2.p.686*. Huius vero Portus Iuliani mentio ſub Leone Magno apud Euagrium *lib.2. hiſtor. Eccl. cap.13*. & Zonaram ſub Iuſtino Iuſtiniani Nepote Georgius Cedrenus *p.321*. ſub Anaſtaſio apud Suidam. De eo Gyllius *in topogr. Conſtantinopol. lib.2. cap.15*. Hic *Portus Sophia* poſtea vocatus ab vxoris nomine à Iuſtino.

§ De *Ædibus Theodoſij Iun.* ſupereſt. Sanè prædicta vetus Deſcriptio *Palatia* quinque in collectione ciuitatis Conſtantinopolitanæ memorat, cùm tamen duo tantùm in ipſa regionum recenſione memoret: nempe Palatium *regione* 11. quæ nullâ parte mari ſociata eſt: item alterum Palatium regione 14. § In *hâc* interim *leg.* exemplum habemus Principis conſulentis Salubritati Vrbis, ac maximè Palatij ſui, ſubmotis videlicet rebus & artificibus quibus illis noceri poteſt: In quibus & *Calcis coctio*, vnde fumus moleſtus & noxius.

DE COLLEGIATIS.

TITVLVS VII.

XI. Cod. Ivst. XVIII. *De Collegiatis, Chartopratis & Numulariis*. Collegiorum frequens mentio in *vet. Inſcript.* imò & collegiatorum *p.449. num.6. p.860. num.12.*

PARATITLON.

Collegiati de quibus agitur præter hunc titulum, *l.16. ſupr. de Palat. S L. l.12. ſupr. de Veteranis: l.3. ſupr. de teſtim. ex-Tribunis & Protectoribus: d. l.5 de locat. fund. l.1. ſupr. ne opera à conlatoribus: l.1. ſupr. de his qui condit. propr. l.146. 156. ſupr. de Decurionibus: l.41. infr. de operibus publicis*: & *Nouella Valentin. vltim. cap. Nullus originarius: Nouella Maioriani 1. de Curialibus*: (alij verò ab his ſunt qui memorantur *l.5. Cod. de commerciis & mercatoribus*: quæ *illo titulo* an fugitiua ſit diſquirit Burgius *1.elect.14*. dicuntur & Collegæ, *l.1. hoc tit.* item Corporati, *l.2. hoc tit.* & *l.24 ſupr. de annona & trib. l.5. de locat. fundorum: l.34. ſupr. de Nauicularijs: l.1. infr. de ſtud. lib. V. R.* Fuerunt per orbem Romanum vniuerſum: per Italiam, *d.l.5. de locat. fund.* & *d.l.24. de annona & tribut. d.l.146 de Decurion.* & *d.l.41. de operibus publicis*: in Vrbe ipsâ Româ, *d l.3. de teſtimon. ex-Protectorib.* per Campaniam, *l.1. hoc tit.* in Africâ, *l.2. hoc tit.* per Gallias, *d. l.12. de Veteranis*: & *d.l.1. de his qui condit. propr.* Idque ſub diſpoſitione quoque Conſularium ſeu Rectorum Prouinciarum: vt docet *lex 1. hoc tit.* Præfectorum prætorio, vt oſtendit *lex 2.* vt proinde erronea ſit obſeruatio Burgij *1.elect.1.* qui ſcribit omnes conſtitutiones quæ Collegiatorum meminerunt, ſcriptas ad PF. V. Conſtantinop. Id quod verum non eſt, niſi de Collegiatorum ibi genere quodam: non de his noſtris. Hi propriis vrbibus, *d l.3. de Teſtimon.* ſeu patriæ ſuæ, *d. l.146.* & *d. Nouella Maioriani*: officium, *l.1. ſupr. de his qui condit. propr.* miniſterium, *d. l.1.* obſequium, *d. l 3. de teſtimon.* exhibebant, præbebant, hos proprium Corpus adſtringebat, *d.l.16. de Palatinis*: Idque per vices (pro Curialium diſpoſitione) *d. Nouella Maior.1.* Hi Curialibus ſeu Municipibus paſſim iunguntur, & ſic ab his ſeparantur: *d.l.16. de Palatinis: d. l.5. ſupr. de locat. fund. l.12. ſupr. de Veteranis: d.l.3. de Teſtimonial. toto tit. de his qui condit. propriam: d. l.146. ſupr. de Decurionibus: d l.41. de operibus publicis.* Sic, vt ex bis duobus fermè Corporibus patriæ miniſtrantibus ciuitates cenſerentur. Sed tamen Collegiati Curialibus inferiores, vt oſtendit quoque non vno loco & ratione Maiorianus, *d. Nouella 1*. In quo verò nominatim miniſterium ſeu officium & obſequium Collegiatorum horum conſtiterit, nullo ſatis loco explicatur. Id colligere tamen ex parte licet, ex nonnullis, qui de numero erant eorum. Hoc ſcilicet Collegiatorum numero memorantur *l.2. hoc tit.* Vituriarij, Nemeſiaci, Signiferi, Cantabrarij: His adde (etſi à Collegiatis ſeparentur; *l.162. ſupr. de Decurionib.*) ij de quibus *ſequente titulo*, Centonarios inquam, & Dendrophoros: Item, Fredianos: de quibus *l.20. infr. de Paganis*: Item, qui animalia proſequebantur, *l.1. ſupr. ne opera à Conlatoribus*. Hi porrò propriis ciuitatibus & collegiis vna cum filiis adſtricti erant, vt docet *lex 1. hoc tit.* ſic vt originario loco, vt loquitur *d. lex 1.* ſe ſubtrahere non poſſent, ſeu conditionem ſuam

euitare,

euitare, vel ministeriis suis destituere ciuitates; siue extra ciuitatis suæ territorium habitando, *d.l.*1. & *d. Nouella Maior.*1. siue priuilegij alicuius obtentu: non militiâ armatâ, *l.*12. *de Veteranis*: non Palatinâ, *l.*16. *supr. de Palatinis*: non honorariâ missione ex-Protectoribus aut domesticis, *d. l.*3. & *l.*156. *supr. de Decurionib.* non Clericali munere aut Monachatu, *d. Nouella Valentiniani* 12. seu *vltim.* non denique Rescripto Principis, *l.*2. *hoc tit.* Quin refugæ ad ciuitates suas & officia retrahebantur, *d.l* 1. *hoc tit.* & *d.l.* 1.2.3. *supr. de his qui condit. propr.* & ad originarium locum, *d. l* 1. & 2. *hoc tit.* Occultatoribus quoque eorum pœna proposita, *d.l.*146. 162. *supr. de Decurionib.* minore tamen multò quàm Curialium occultatori, *d. l.*145. Quin & Filij eorum iusto matrimonio nati patris conditionem sequebantur, *d. l.*1. *hoc tit.* si ex inæquali, vel matris in torum, *d. l.*1. vel sanè diuidebantur ij inter ciuitatem & dominos inquilinarum, colonarum, ancillarum; *d.l.*1. *de his qui condit. propr.* Viceuersa priuilegia his quædam data: inter alia, loca seu ædificia quædam publica, itémque loca Templorum his adiudicata, *d. l.*41. *de operibus publicis*: & *d.l.*5. *supr. de locat. fund.*

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Gracco'' Conf. Campaniæ.

DE retrahendis Collegis, vel Collegiatis, Iudices competentes dabunt operam, vt ad proprias ciuitates eos qui longiùs abierunt, retrahi iubeant, cum omnibus quæ eorum erunt: ne desiderio rerum suarum loco originario non valeant adtineri. De quorum Agnatione'' hæc forma seruabitur, vt vbi non est æquale'' coniugium, matrem sequatur agnatio: vbi verò iustum erit, patri cedat ingenua successio. Dat. IX. Kal. Iun. Mediol. Cæsario & Attico COSS. [397.]

INTERPRETATIO. *Collegiati, si de ciuitatibus suis fortè discesserint, ad ciuitatis suæ officia cum rebus suis, vel ad loca vnde discesserunt reuocentur: de quorum filiis hæc seruanda conditio est, vt si de colona vel ancilla nascuntur, matrem sequatur agnatio: Si verò de ingenua & collegiato, collegiati nascuntur.*

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

''*Gracchus* Consularis Campaniæ sub Honorio. *Graccho* in nonnullis MSS.

''id est filiis, vt rectè *Anianus.*

''veluti si de colona vel ancilla nascantur, *Anianus* rectè vid. *l.*1. *supr. de his qui condit. propr.*

COMMENTARIVS.

RETRAHI Collegiatos ad suas ciuitates per Campaniam iubet *hâc constitutione* Honorius Anno D.397. quæ & ipsa sententia est eiusdem *l.*2. *prox. infr.* & *l.*1.2.3. *supr. de his qui condit. propr.* In *Filiis* eorum (id enim *Agnationis* appellatione indicatur, quod etiam Interpres rectè vidit; de quâ voce ad *leg... supr. de Suariis*:) ita distinguit. Vel æquali matrimonio ij nati sunt, id est, ex Ingenua & Collegiato (vt rectè rursum Interpres vidit) nati, & tum Collegiati quoque nascuntur, patrísque conditionem sequuntur: vel ex inæquali nati sunt, id est, ex Collegiato & Colona vel Ancilla (quod disertè docet eiusdem Honorij *lex* 1. *supr. de his qui condit. propr.* vndéque Interpres suam interpretationem habet:) & tum matrem sequitur Agnatio. Quæ tralatitia Iurisprudentia cæteroquin est: de qua, *l. cùm legitimæ*: *l. lex naturæ*, *ff. de statu hom.* Vlpianus *tit.*5. Et tamen ab hoc iure idem Honorius aliquantum recessit triennio post per Gallias in *d. l.*1. *supr. de his qui condit. propriam*: in cuius sp. vult, vt filij, seu Agnatio diuidatur inter ciuitatem, & dominos colonarum vel ancillarum. De æquali coniugio & imparibus nuptiis, iam ad *leg. Papiam*, dictum est. Hinc certè patet, errare Marcilium, qui *in Sueton. Vespas. cap.* 21. inæquale coniugium hîc vocari tradit *Concubinatum*: quale Patroni coniugium est cum Liberta. Imò *Inæquale* hîc est inter Collegiatum & colonam vel ancillam alienam.

¶ De COLLEGIATIS quid fuerint videamus. Id hactenus ex *legibus* in *Paratitlon* coniectis conficitur, Collegiatos, ministerium seu operas aliquas patriæ suæ exhibuisse, & quidem per vices pro Curialium dispositione, vt docet *Nouella Maioriani* 1. *de Curialibus*: atque ideò extra ciuitatis suæ territorium habitare, vel eam quocumque obtentu fugere non potuisse, filios denique eorum conditionem secutos. Hæc hactenus. Non audio, qui arg. *tituli de commerciis & mercatoribus*, in *Cod. Iust.* sub quo posita est *lex* 5. seu *pen. eius tit.* quæ tota est de *Collegiatis*, vel etiam argumento *Græcorum*, putant Collegiatos fuisse ex Corporibus Negotiatorum; quos *Corporatos Negotiatores* vocat Symmachus *lib.*10. *epist.*27. Non audio etiam, qui Collegiatos hîc eos faciunt, quos Romæ Symmachus *lib.*10. *epist.*27. fortuita arcuisse incendia ait, & *Corporatorum* nomine designat: vel qui disertè sub *Collegiatorum* nomine dicuntur *d. l.*5. & in *veteri descriptione Vrbis Constantinopol.* vbi dicuntur è diuersis *Corporibus ordinati, incendiorum casibus subuenire soliti*: cuiusmodi etiam Collegiati certo numero singulis Vrbis Constantinopol. regionibus adsignati erant: sic quidem, vt in vniuersum Collegiati huiusmodi incendiis restinguendis obnoxij, Constantinopoli fuerint hâc Theodosij Iun. tempestate, 560. vt colligit prædicta vetus Descriptio: vel vt habet dicta *lex penult.* Theodosij Iun. 563. Qui quidem Collegiati, vt docet illa descriptio simul & *d. lex penult.* ex variis Corporibus ordinabantur: ita

ita quidem, vt ſi quis inter Collegiatos illos decederet, ex eodem Corpore ex quo ille qui deceſſit, erat, ſupplendus alius veniret: Nempe enim cùm ad incendia relinquenda variis Artificibus opus eſſet, non vno Artificum genere, bonum erat ex eodem ſemper Corpore hoc Miſcellum Collegij genus conſtare & conflare ſeu ſuppleri. ¶ Quid igitur? Tales *Collegiatos* hîc intelligi oportet, qui non Conſtantinopoli, verùm per Prouincias, & quidem per Occidentem ſparſi erant, per ſingulas ciuitates quoque Par vices ex Curialium diſpoſitione patriæ ſuæ operas ſeu miniſterium præberent. Atenim neque annonaria corpora ſeu corporatos annonæ Vrbis Romæ ſeruientes hîc intelligendos docet *huius tituli* diuerſitas à titulis ſuperioribus. Quid igitur? Collegiati ſunt ſingulatum Vrbium Corporati: Cuiuſmodi quidam recenſentur *l.2 infr. hoc tit.* Vicuriarij, Nemeſiaci, Signiferi, Cantabrarij. Item Centonarij, Dendrophori: de quibus *tit. proximo.* Fabri, de quibus *l.1. d. tit. prox.* & ſimiles. Qui alterum corpus in Ciuitatibus conſtituebat, cum Curialibus, publicè miniſterium præbentium; vt docui in *Paratitlo.* Quorum Collegiorum Prouincialium paſſiua mentio occurrit in *Veteribus Inſcriptionibus.* Alia enim Romæ fuêre, & Conſtantinopoli; de quibus *ſupr. tit. de priuileg. Corpor. Vrbis Romæ.* Quæ quidem Collegia, ſua ſingularia vexilla habuiſſe teſtatur Pollio *in Gallicis.* Capitolium petiit, haſtæ auratæ altrinſecus quingenæ, vexilla centena, & præter ea quæ Collegiorum erant, dracones, & ſigna Templorum, omniúmque Legionum ibant. Vopiſcus item *in Aureliano:* & Eumenius *in Gratiar. act. c.8.* Exornauimus vias quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem ſupellectile, ſed omniũ ſigna collegiorum, omnium Deorum noſtrorũ ſimulacra protulimus. Denique Collegiati erant qui publico *manuariam* aliquam artem, operam & miniſterium præbebant: cuiuſmodi etiam inter Corporatos Vrbis Romæ memorat Symmachus, *lib.10. epiſt.17. eos qui fabriles manus Auguſtis operibus accommodabant.*

¶ Porrò illud animaduerto ſub Honorio potiſſimùm Collegiatos ciuitates ſuas fugiſſe: Omnes enim conſtitutiones quæ ſeptem ſunt in vniuerſum, de retrahendis his ſunt Honorij. Proculdubio quia plus æquo eâ tempeſtate prægrauati: Quod inter ruentis Imperij præludia fuit: vel fortè etiam, quod cum ſuperſtitione aliqua Gentilitia coniuncta eſſent, vt patebit ex *l.2. prox.*

II. * Impp. Honor. & Theod. AA. Liberio PF. P. "Poſt alia."

Collegiatos, & Vituriarios, & Nemeſiacos, Signiferos, Cantabrarios, & ſingulatum Vrbium Corporatos," ſimul" forma præcipimus reuocari." Quibus etiam ſupplicandi inhibendam facultatem eſſe cenſuimus, ne originem (quod fieri non poteſt) commutare vlla iuſſio videatur; Ac ſi fortè per ſacram auctoritatem cognoſcitur, aliquis liberatus, ceſſante beneficio ad originem reuertatur. Dat. VI. Kalend. Decembr. Rau. Honor. IX." & Theod. AA. V. coss. [412.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex à Cod. Iuſtin.* Iungendæ ei duæ aliæ, putà *lex 170. ſupr. de Decurionib.* & *lex 20 ſupr. de cohortalibus* quæ idem de Officialibus ſtatuit. Hanc *leg.* omiſerat *Chronologia Theodoſiana* Auctor.

"*Liberius* PP. ſub Honorio Italiæ vid. *Proſopogr.*

"quæ continentur dictis duabus legibus. "*vt.*

"*Corporati,* & Collegiati diſtinguuntur.

"Quâ Officiales ſeu Apparitores *d.l.25.* itémque Curiales, *d.l.130.*

"Eadem voce vtitur *d.l.25.*

"Ita quoque *d.l.25.* Inemendatæ in *d. l.170. Honorio VIII. & Theodoſio III. AA. COSS.*

COMMENTARIVS.

Retrahi Collegiatos ad ciuitates ſuas, nec quicquam obſtante Reſcripto ſeu beneficio Principis, rurſum iubet Honorius Anno D.412. *Simili formâ* ait, quâ ſcilicet eadem conſtitutione Apparitores ſeu Officiales retrahi iuſſit, *l.25. ſupr. de cohortalib.* itémque Curiales, *leg.170. ſupr. de Decurionib.* quæ vtraque *huic leg.* coniungenda eſt: Abſque quâ ſenſus *huic leg.* integer non conſtaret, cùm non habeant hæc verba, *ſimili formâ*, in *hâc leg.* quò referantur. Vnde liquere poteſt de iniuriâ & oſcitantiâ *huius Codicis* Conditorum in diſcerpendis conſtitutionibus: retrò de vtilitate ſummâ *legum* inter ſe rurſum coaſſandarum & conglutinandarum. Nam & viceuerſâ *huius leg.* & *d.l.25. ſupr. de cohortalib.* beneficio reſtituenda venit ſubſcriptio *d.l.170.* ¶ Igitur Honorius *hâc leg.* Collegiatòs reuocari iubet, *etiam* (nam ita hunc locum accipio) Vituriarios, Nemeſiacos, Signiferos, Cantabrarios: quantumuis otioſa corpora eſſent; in eo tamen hactenus vtilia, vt magnitudinem Vrbis & frequentiam tuerentur, & triſtia ciuium ſolarentur. *Otioſa*, inquam, (de cuiuſmodi otioſis Corporibus in Vrbe Româ dixit *ſupr.* ad *l. vnic. de Mancipibus*, quæ vacantia vocat Symmachus, *lib. 10. epiſt. 58.*) Quod per ſingula comprobandum eſt.

¶ Procedant primùm *Nemeſiaci.* Nam de *Vituriariis*, qui primo loco nominantur, velut minùs cognitis, ſub finem agemus. Nemeſiacorum igitur horum vnus præterea Commodianus, è Gentili Chriſtianus factus, de quo Gennadius *in Viris Illuſtribus*, Africanus, vt puto, ſcriptor meminit: qui & alio loco *Didemarios* nominat, in eodem ludi genere verſantes.

[de] Namasiacis Vanis.

Non ignominium eſt, virum ſeduci prudentem,
Et colere talem, audionam [aut diuam, nempe Nemeſin] *dicere lignum?*
Mane ebrio, crudo, perituro, creditis viro:
Ex arte qui fictè loquitur, quod illi videtur:
Seuerè dum agit, ſibi viſcera poſcit:
Incepiat ciues vnus deteſtabilis omnes;
Adplicuitque [Adplicátque] *ſibi ſimili COLLEGIO ſacto:*

Cum

Cum quibus historiam fingit, vt Deum [*Deam,* Nemesin scilicet] *adornet:*
Ipse sibi nescit diuinare, cateris audet:
Succollat quando libet eum, [*eam*] *& quando, deponit,*
Vertitur à se rotans cum ligno bifurci,
Ac si putes illum afflatum numine ligni.
Non Deos vos colitis, quos ipsi false prophetant,
Ipsos Sacerdotes colitis, in vano timentes:
Sed si corde viges, fuge iam sacraria mortis.

Ex his Commodiani verbis colligimus: 1. *Nemesiacos* hos fuisse de *Vanorum* hominum genere aliquos, 2. qui videlicet madidi, Ligno bifurci, tanquam numine, ludos publicè collectâ turba agebant, ibíque ligno modò succollato, modò deposito, bacchantes rotantésque, fabulam aliquam fingebant, Diuinos se & Prophetas agentes, fatáque hominum explicantes, atque ita stipem emendicabant. *Diseurs de bonne fortune, ou auanture.* *Nemesiaci*, à Dea Nemesi, quæ eadem est cum bona Fortuna. Hesychius, ἀγαθὴ τύχη ἡ νέμεσις καὶ ἡ θέμις. Denique Nemesis & Noctis & Iustitiæ nuncia vel filia, fatorum dispensatrix, vltrix facinorum impiorum, bonorum præmiatrix, arbitra rerum, regina causarum, credita. Nemesiaci à Nemesi Deâ: de quâ vid. & quæ Plinius, *lib.* 28. *cap.* 2. sicut *Didemarij* apud eundem Commodianum ab Apolline Didymæo: cuius oraculum Milesium in Asiâ olim solemne fuisse notum est: cuius meminit etiam præter alios Sozomenus, *lib.* 1. *cap.* 7. vbi de Licinij interitu agit. Et hæc de Nemesiacis.

¶ *Signiferi* post hos, sed his proximi iunguntur: qui scilicet signa, & in his Deorum, ferebant in pompis, festis, ludicris gentilitiis: de quibus signis iam dixi ad *l.* 1. *supr. hoc tit.*

¶ His Signiferis vicini sunt *Cantabrarij*, qui in pompis *Cantabra* ferebant, vexilliferi. De quibus Cantabris iam alij, & nos ipsi alibi. De his Patres, qui pro Christianis Apologias aduersus Gentes scripsêre: Minutius Felix, *in Octauio*: *Vos planè qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt Deorum vestrorum partes, forsitan adoratis: nam & SIGNA ipsa, & CANTABRA, & vexilla castrorum quid aliud quam inaurata Cruces sunt & ornata?* Tertullianus *Apolog. cap.* 16. *Siphara illa vexillorum & Cantabrorum, stola Crucium sunt.* Idem ad Nationes *cap.* 12. *lib.* 1. *Sic etiam in Cantabris, atque vexillis (qua non minore sanctitate militia custodit) Siphara illa vestes crucum sunt.* Vetus Gloss. Cantabra, *vexilla, pallia*, Cantabra itaque erant signa, vexilla σημεῖα ἐν πομπαῖς καὶ χρυσᾶ fermè, vt Cedrenus appellat, quæ in pompis publicis & solemnitatibus lata per vrbem, iuxta cum signis Deorum: quibus signis ferendis, *Signiferi*, vt illis *Cantabrarij* vacabant: *Bannieres, porteurs de Bannieres aux festes.* Quare & Signiferis Cantabrarij hic iunguntur, quomodo & Cantabra vexillis & signis apud Patres *superioribus locis.* Erant igitur hi qui ferebant in pompis vexilla collegiorum Templorum, signáque de quibus Vopiscus in *Aureliano* p. 220. Trebellius in *Gallieno* p. 178. Quid verò inter Vexilla & Cantabra esset? quæsierunt Viri Docti. Est qui putat *Vexilla* fuisse vela pura, colore suo nihilominus nota: *Cantabra* verò, quæ non colore modò nota erant, sed & carmine seu nomine aliquo inscripta *cantabant*, siue significabant illis aliquid grati & iucundi: sic vt Cantabra quidem Vexilla essent; sed non omnia Vexilla, Cantabra: allato etiam loco ex *lib.* 40. Dionis: vbi de rebus infaustis quæ M. Crasso acciderunt aduersus Parthos mouenti: σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων, τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, ἐκ τῆς γεφύρας ἐς τὸν ποταμὸν ἐνέπεσε. Si ariolari licet, Cantabra videntur fuisse origine vaxilla Parthica: vocabulo, composito ex voce κάνδυς, quod est χιτὼν περσικὸς ὃν ἐπιπορποῦνται οἱ στρατιῶται: & altera voce Parthica, τάβερ, quod quid sit nescio: quorum Parthorum vox quoque est ταβάλα, quo in bello vtebantur: vid. Hesychium.

¶ De *Vitutiariis* tandem videamus, qui Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis, *hâc leg.* iunguntur: imò primo loco ante hos omnes, sed cum *Nemesiacis* proximè nominantur. Vnde statim argumentum defumi potest, insigniore aliquo ministerio hos censitos, & tamen proximo cum Nemesiacis: quemadmodum Cantabrarij proximo cum signiferis. Igitur & hos vanorum hominum & ludionum numero fuisse oportet. Quare, quod *Vestuarios* hîc quidam tentarent, nihili est: quibus vtiquecum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis nil commune est. Adde quod illi Corporati V. R. hi Collegiati vrbium singularum fuêre. An igitur *vitriarij* hîc reponendi, de quibus & *l.* 2. *supr. de excusat. artificum*: id est, vitrorum conflatores ὑαλουργοί: de quibus præter Strabonem *lib.* 16. Lampridius, *in Alexandro Seuero*: *Bracteariorum, Linteonum, Vitreariorum, &c. vectigal instituit.* Vopiscus, *Saturnino*, vbi de Alexandriâ: *Ciuitas opulenta, diues, fœcunda: in quâ nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certè lymphionee cuiuscumque artis & videntur & habentur.* Et in *Firmo*, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupauerat. *De huius diuitiis multa dicuntur, nam & vitreis quadratis bitumine aliisque medicamentis insertis domum induxisse perhibetur, & tantum habuisse de chartis.* Verùm neque hi stare hîc possunt, quibus nulla cum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis affinitas intercedit: cum Vitriarij Artificum numero fuerint, vt docet quoque *dicta lex* 2. An *Vittarios* igitur hîc admittamus, à vittis *nuncupatos*, quarum frequens in sacris Gentilium vsus erat, neque tantùm in Sacerdotibus & Victimis, verùm etiam in pompis? An potius *Butinarij*, qui apud Cyprianum *epist.* 39. qui vel butina & acetabula faciebant, vel iis ludos agebant: *Butina* vel βύτια, βύτζιν, lagenæ, vasa, acetabula, dogæ id genus. An vero *Vituriarij*, id est, Victoriarij, vel *Vituriarij*, vt in *Indice Pithœano* expressum, quasi victorias flantes, victorúmque & triumphantium habitu coronati populo ludos facientes? Nam & Nemesiaci his iunguntur. *Nemesis* autem & *Victoria* cognata numina: & cæteri quoque bellicum ita quid & faustum spirantes: Signiferi scilicet & Cantabrarij: *Victoria*, & *victuria*, *victorius* & *victurius* promiscuè in MSS. Verùm nihil horum placet. Illud ex *hâc leg.* satis liquet, vel saltem colligitur, *Vitutiarios*, sui spectaculum præbuisse populo, pariter vt Nemesiacos, ludósque populo fecisse, diuinitatis alicuius obtentu. Et quid si *Vidumarios*, illos ipsos hîc reponamus, de quibus Commodianus? Certè ductus apicum haud adeò respuant hanc emendationem *Vitutiarios Vidumarios*: *Vidumarij* & *Didumarij*, δ in β mutando, quod alioquin Æoles fecêre. Commodianus de his.

De simvlacris eorvm [Deorum Deatúmque.]

Deludunt vos pauci scelerati, Vates inanes,
Extricare suam dum quærunt vitam,
Subornant aliis [a] *esse sub mysteria,* [b] *falsum.*
Indissimulantes, concussi Numine quodam,

Bb *Maiesta*

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

" *Euagrius* PP. sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc Anno post mensem, *l.1. infr. de Iudæis* v *Prosopogr.*

" *Iudices* seu Rectores Prouinciarum sub PP. dispositione fuere.

" *Grauitatis* titulus Præfectis Prætorio tributus sub Constantino M.

" *Corpora*, vel *corporibus* supplendum.

" *Expedit.*

COMMENTARIVS.

DENDROPHORORVM corpus, Centonariorum & Fabrorum corpori in oppidis vniti, adnecti, & sic vnum in collegium sociari, iubet *hâc leg.* Constantinus M. Anno D.315. Ratione addita, *Quòd expediat hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari.* Quod omne obscurum est quamdiu nescitur quid & in quo occupata fuerint hæc collegia seu corpora. ¶ DENDROPHORORVM equidem, Centonariorum, (quorum etiam fit mentio *l.162. supr. de Decurion.*) Fabrorum (quorum etiam mentio *l.62. supr. de Decurion.*) frequens admodum mentio occurrit in veteribus *Inscriptionibus*, sed quibus excussis vel diligentissimè, è nullâ earum vel minimo indicio discere possis, in quo fuerint occupata hæc Corpora. *Fabrorum* equidem professio notior esse possit, quorum etiam duo genera Dendrophoris & Centonariis iunguntur, nempe alij Ferrarij, alij Tignarij: sed quid commune habuerint hæc Corpora actu seu genere vitæ, non liquet ex illis *Inscriptionibus.*

De *Dendrophoris*, quorum tam frequens iam ante *Cod. Theod editum*, mentio occurrerat, ita nonnulli putabant, eos esse qui in castris ligna militibus cædebant & in castra deferebant, vel qui materiam ad bellicas machinas aduehebant. Verùm horum sententia rectè explosa est ab Alciato 1. *Prætermissorum: v. Militia.* Et tamen post *Codicem Theodosianum editum* nonnulli adhuc opinati sunt, Dendrophoros fuisse, qui nemora cæderent, carbones torrerent: ad vsum balnearum, ædium, nauium, & ad arma fabricanda: sicuti Collegio Fabrorum ad vsum fabricandorum armorum legata dicuntur, *l. Lucius Titius. § pen. ff. de legat. 3.* Alij & in his Cujacius 7. *Obseru.* 30. eosdem faciunt cum Dendrophoris qui memorantur *l.20. infr. de Paganis:* vbi ita Honorius, *Omnis expensa illius temporis ad superstitionem pertinens, quæ iure damnata est, omniáque loca quæ Frediani, quæ Dendrophori, quæ singula quæque nomina & Professiones Gentilitiæ tenuerunt, epholis vel sumptibus deputata, fas est, hoc errore submoto", compendia nostra demus subleuare.* Et ita fermè hodie censent: Ita olim ipse censui, *notis ad d.l.*20. nempe Dendrophoros de quibus *hoc titulo* agitur, & in *Veteribus Inscriptionibus* eosdem videri cum illis, vbi & argumenta quædam cur ita sentirem collegi: ac nominatim quòd vt hîc, ita & *d. l.*20. de Centonariis agatur: item quod *hic titulus de Centonariis & Dendrophoris* subiiciatur superiori *de Collegiatis:* quo quidem (vt hoc addam) de similibus professionibus agitur, putà de Vituriariis, Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis. Verùm ab hâc sententiâ me reuocant nunc alia. Per Africam equidem qui Dendrophori, qui Centonarij item memorantur *d.l.*20. professiones Gentilitiæ erant: Atenim hi, de quibus *hoc titulo*, non item. Primum argumentum sumo ex coniunctione Fabrorum: quid enim quæso *fabrili* arti cum professione illa Gentilitiâ, quæ in eo consistebat, vt ligna, vt arbores per vrbem humeris ferrent, seu vt loquitur Commodianus, *succollarent?* Deinde specta mihi sis Constantinum M. Christianum Principem, huiusce constitutionis Authorem: si Centonarij hi, si Dendrophori Religionis vel superstitionis Gentilitiæ numero fuissent, an dictorum putaremus, *Expedire hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari?* Vnde iam quoque apparet, de eorum errore, qui à Dendrophnorum & Centonariorû Collegiis Gentilitiis Christianos non abhorruisse scribunt. Quibus sanè refragantur ea quæ definiuntur *l.1. infr. de fide Cathol. l.12 de Decurionib. l.5. de Episcopis:* ad quas *leges* vid. quæ notaui. Tertiò Centenarij de quibus *d. l.*20. agitur *Centenarij* expressè dicuntur, & Chiliarchis iunguntur, & sic à numero hi nomen indicum: At qui Dendrophoris iunguntur, & *hoc titulo*, & in *Inscriptionibus* constanter *Centonarij* vocantur: non ergo à numero, non proinde Centonarij iidem cum Centenariis. Verùm in hoc pedem non figo. Quare, vt tandem dicam, omnes & *Dendrophori*, & *Centonarij*, circa domos seu ædificia, & quidem sarta tecta habenda occupati fuisse videntur: Et *Fabri* quidem, non tantùm ad opera excitanda, verùm ad incendia compescenda: quo fine iam olim collegium huiusmodi Fabrorum Nicomediæ institui voluit Plinius Bithyniæ Rector, *lib.10. epist...* Déque hoc Fabrorum collegio, & quidem Romæ accipio *legem 62. infr. de Decurionib.* vbi aliquid etiam de hoc Fabrorum collegio. Adde, in *Glossario* Fabros τεχνίτας explicari. Quid *Centonarij?* Putet quis Centonarios dictos, à *Centonibus* conficiendis, vel etiam venumdandis: quos Paterfamilias quisque ad tutelam domus suæ, & in instrumento domus habebat, instrumentóque domus continebantur, *l. quæsitum 12. § domus 16. & sequ. ff. de instructo vel instrum. legato:* quæ denique vel tempestatis arcendæ, vel incendij causa, & huius propriè causâ, habebantur: de quibus ex *Sisenna, Cæsare, Vegetio,* iam alij dixere. Item quæ voluptatis gratis habebantur; putà vela, vt & quæ frigoris causâ, vel vmbræ in domo erant: item vela Cilicia, quæ ideo parabantur, ne ædificia vento vel pluuiâ laborarent, & vela quæ in hypethris extendebantur, & circa columnas. Hæc ita fortè quis putet. Verùm malim ego, argumento Dendrophororum & Fabrorum, *Centenarios* hîc accipere & restitui, qui materias scilicet maiores, centenarias cædebant, parabant, venundabant. *Centenarij* vox tralatitia de rebus quibusque hunc numerum exæquantibus: Sic Centenariæ rosæ Tertulliano, *de coronâ militis, cap.14.* Centenarij nummi Lampridio, *in Alexandro Seuero:* pecuniæ maiorinæ vel centenionales, *l.1. supr. si quis pecun. conf.* Balistæ centenariæ Lucilio *apud Nonium*, & Sisennæ *in v. Talentarias:* de quibus Lipsius *in Poliorcet. p.130.* sic & Quinquagenariæ longioresque materiæ Ammiano Marcellino: *lib.18. p.195.* fistulæ Quinquagenariæ, Vitruuio, *lib.8. cap.7.* Quinquagenarius thorus & quinquagenaria & centenaria pondera Plinio, *lib.7. cap.20.* Promulsis quinquagenaria, Tertulliano *de pallio:* Vasa quinquagenaria, centenaria, Lampridio, *in Heliogabalo. Dendrophori* verò fuerint, qui materiam rudem, non ita longam,

ligna, arbores, tigna aliunde petita ad ædificia, vendebant, *fuſtiers vendeurs de mairrin*, *Fabri* tignarij, qui ædibus aptabant tigna, dolabant, qui ædificabant. Sic igitur liquet, quàm rectè hæc tria Collegia in vnum coaluerint, quæ antea & aliquando ſeparata fuerunt: Sanè in veteribus quoque Inſcriptionibus, modò *Dendrophori* ſoli, modò *Centonarij* ſoli occurront: modò *Fabri & Centonarij* iuncti, modò *Centonarij & Dendrophori*; modò omnes, *Fabri*, *Centonarij*, *Dendrophori*. Illud ea Inſcriptione, quæ occurrit *p.*101.*num.* 1. notandum, Regij *Templum* peculiare *Collegij Fabrorum & Centonariorum* ſub M. Aurelio Antonio memorari.

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Olybrium P. V."

NE quis ex Centonariorum corpore ſubtrahere ſe poſſit ad Curiam: pœnâ eidem Corpori propoſitâ, niſi ilicò de eius abſceſſu querelam depoſuerit." Dat. V. Kal. Febr. Triu. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Inſt.*
"*Olybrius* P. V. ſub Valentiniano Sen. vid *Proſopogr.* & Ammianum Marcellinum, *lib* 28. *p* 396.
"*Deponere* querelam, pro proponere.

COMMENTARIVS.

SVBTRAHERE ſeſe Corpori ſuo, atque ad Curiam ſeſe conferre, Centonarij *hâc leg.* à Valentiniano Sen. vetantur Anno Domini 369. intra Præfecturam Vrbis Romæ: vti viceuerſâ Curiales, itémque Collegiati ſeſe ad Corpus Centonariorum transferre vetiti, *l.*162. *ſupr. de Decurionibus*: imò iam antea quoque vetiti ab eodem Valentiniano Curiales ad Fabrorum Collegium irrepere vel aſpirare, *l.*62. *ſupr. de Decurionibus*: Suum ſcilicet cuique Corpori numerum ſeruari expedit: neque alterum altero mutari, alteriúſve cauſa nudari. Quod tamen ſolitum fieri à multis proprij muneris & officij impatientiâ: nam vt Curialium munus aliorum reſpectu lucroſum & obnoxium valdè fuit; ita viceuerſâ, tanquam maius aliquid iſtud appetiiſſe alios, & in his Centonarios veroſimile eſt, colludentibus ipſiſmet etiam Corporibus. Quare etiam, vt Centonariorum Corpus hâc ratione non vacuaretur, vult Valentinianus vt Corpus ipſum ilicò de refugæ Centonarij abſceſſu querelam inferat, vt ita hâc ratione peruestigari ilicò poſſint. Pœnâ alioquin Corpori ipſi propoſitâ. Quæ pœna notanda eſt, toti Corpori propoſita ſeu irrogata, ſi ſui vtilitatem inſuper habeat.

DE STVDIIS LIBERALIBVS VRBIS ROMÆ" ET CONSTANTINOP."

TITVLVS IX.

XI. COD. IVST. XIX. Huic vicinus *titulus* eſt *ſupr. lib.*13. *de Medicis & Profeſſoribus*: & *lib.*6. *tit. de Profeſſoribus qui in Vrbe Conſtantinopolitana docentes ex lege meruerunt Comitiuam.*
"de hoc eſt *lex* 1.
"de hoc eſt *lex* 2. *&* 3.

PARATITLON.

STVDIA LIBERALIA *Rubr.* & *l.*1. *ſupr. de Decuriis Vrbis Romæ*: liberales res, *l.*1. *verſ. quin etiam*, *hoc tit.* profeſſiones, *d. l.*1. *verſ. his ſanè*: Studia, *l.*3. ſtudia literarum, *d. l.*3. *in fin.* Literatura, quæ omnium virtutum magiſtra eſt, *d. l.*1 *ſupr. de Decuriis V. R.* in Vrbe Roma, de quo eſt *lex* 1. & Conſtantinopolitana, de quo eſt *lex* 2. *&* 3. erant & exercebantur. ¶ Quò Diſcipuli *l.*3. ſeu adoleſcentia, *d. l.*3. diſcendi cupiditate veniebat: veluti ex Africa Romam, *d. l.*1, ibique agebat ſub *vndecim legibus Academicis*, quæ continentur Valentiniani Sen. *l.*1. *hoc tit.*

¶ Porrò ſtudia hæc exercebantur in Auditorio, ſeu intra Auditorium Capitolij Conſtantino

Constantinopoli: idque à Magistris tantùm ab Imperatore constitutis, qui in priuatis ædibus docere prorsus prohibebantur, *d. l. 3.* viceuersâ alij quàm à Principe constituti, magistrorum nomina sibi vsurpare & in publicis magistrationibus cellulisque collectos vndecunque discipulos docere circumferreque verabantur, *d. l. 3.*

¶ Hi verò erant in vniuersum Constantinopoli, triginta & vnus: nempe Latini Oratores, tres: Latini Grammatici, septem: Græci Sophistæ quinque, Grammatici decem, Philosophus vnus, duo Iuris Professores: *d l. 3.* Cætera de Professoribus *suo titulo, iam suprà.*

¶ *Bibliothecæ* quoque publicæ [Romæ erant &] Constantinopoli: cuius posterioris mentio fit *l. 2. hoc tit.* cuius codicibus componendis, vel pro vetustate reparandis, Antiquarij septem destinati erant: putà Græci quatuor, Latini tres: Insuper custodiendæ illi Conditionales apponebantur, *d. l. 2.*

¶ *Circa* STVDIOSOS *Romam studiorum gratiâ sese conferentes, vndecim leges* Academicæ *Valentiniani Sen.*

I. * Imppp. VALENTINIANVS Valens & Gratianus AAA. ad Olybrium" P. V.

QVICVMQVE ad Vrbem" discendi cupiditate veniunt, primitùs ad Magistrum" Census, Prouincialium Iudicum, à quibus copia est danda veniundi, eiusmodi Litteras proferant, vt *oppida hominum," & natales, & merita* expressa teneantur. Deinde, vt in primo statim profiteantur introitu, *Quibus potissimùm studiis operam nauare proponant.* Tertiò, vt hospitia eorum solliciè Censualium norit Officium, quò ei rei" inpertiant" curam, quam se adseruerint" expetisse. Idem" inmineant Censuales, vt singuli eorum tales se in Conuentibus præbeant, quales esse debent, qui turpem inhonestamque famam, & *consociationes* quas" *proximas putamus esse criminibus* æstiment fugiendas: néve spectacula frequentiùs adeant, aut adperant vulgò intempestiua conuiuia. Quinetiam tribuimus potestatem, vt si quis de his non ita in Vrbe se gesserit, quemadmodum liberalium rerum" dignitas poscat, publicè verberibus adfectus, statimque, nauigio" superpositus, abiciatur Vrbe, domúmque redeat. His sanè qui sedulò operam professionibus" nauant, vsque ad vicesimum ætatis suæ annum Romæ liceat commorari: Post id verò tempus, qui neglexerit sponte remeari," sollicitudine Præfecturæ, etiam impuriùs," ad patriam reuertatur. ¶ Verùm ne hæc perfunctoriè fortasse curentur, Præcelsa Sinceritas Tua, Officium Censuale commoneat, vt per singulos menses, *Qui*, vel *vnde veniant, quive sint*, pro ratione temporis" ad Africam, vel ad ceteras Prouincias, remittendi, breuibus" conprehendar: His dumtaxat exceptis qui Corporatorum" sunt oneribus adiuncti." ¶ Similes autem breues etiam ad scrinia Mansuetudinis Nostræ annis singulis dirigantur: quò, Meritis singulorum institutionibúsque" conpertis, vtrùm quandoque nobis sint necessarij, iudicemus. Dat. IV." Id. Mart. Triu." Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria: Iungendáque illi videtur *lex 3. supr. de Medicis & Professoribus*, (quæ est *lex 10. Cod. e. d. tit.*) & *lex 7. Cod. de postulando.*

"*Olybrius* P. V. Romæ, sub Valentiniano Sen. de quo vid. *Prosopogr.* Elogium eius vide apud Ammianum Marcellinum, *lib. 28. p. 396.*

"*Vrbem* Romanam scilicet.

"de *Magistro census* dixi, ad *l. 8. supr. de Decurionibus.*

"Est qui tentabat, *oppida, domum*: quo nil opus.

"*Rei*, id est studio, professioni: ita mox rursum, *liberalium rerum.*

"studiosi scilicet qui ad vrbem discendi cupiditate veniunt.

"id est, prof[e]ssi fuerint in introitu Vrbis Romæ.

"*x.* vel *Isdem*, id est iidem: vel *Item.*

"eas quas. "ita *supr. ei rei inpertiant curam.*

Africam tendentibus: nam de Africanis seu transmarinis adolescentibus & studiosis hic nominatim agitur: vt docet vers. *verùm ne hæc perfunctoriè.*

"*Professionibus*, id est studiis, artibus.

"*x. remeare*, vel *remeari.*

"*Impuriùs*, id est, cum nota & dedecore.

"Romæ scilicet exacti, & studiis impensi. "*Breues*, pro Matricula: vid. *Gloss. Theod.*

"de *Corporatis*, suo titulo *suprà*, hoc ipso libro, *tit. 2.*

"iam adiuncti, nexi. "*Institutiones*, pro genere studiorum, & eruditione, *hic*, & *l. 18. supr. de extraordin. v. Gl. Th.*

"v. Id. Mart. *d. l. 9. supr. de Medicis*: Kal. Mart. *d. l. 7. Cod. de postulando.*

"*Treuiris* in Galliâ constitutus hoc tempore Valentinianus Sen. vid. *Chronol. nostram.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris Imperatoris hæc nubilissima, sedulàque constitutio est, emissa ad Olybrium P. V. Romæ: Quæ nobis eò accuratiùs illustranda venit, quòd ea abest à *Codice Iustinianeo*, velut temporaria & πρόσκαιρος: cùm tamen aliis temporibus & occasionibus, hac etiam ætate vtiliter aptari possit. Eâ verò continentur variæ *leges ACADEMICÆ*, circa STVDIOSOS seu scholares Romam commeantes, ibique commorantes studiorum gratiâ: quibus mores eorum & conuersatio componitur, legitimúmque studendi spatium præscribitur. ¶ *Valentiniani*, inquam, Senioris *hæc lex* est, quod primo loco *hic* notandum venit. Hic scilicet Princeps enixam studiorum & studiosorum Romæ curam & solicitudinem in se recepit, hoc nominatim Anno D. 370. pariter vt Professorum & Aduocatorum, literarúmque adeò in commune, *l. 9. supr. de Medicis & Professoribus*, & *l. 7. Cod. Iust. de postulando*: quæ quidem etiam *duæ leges* inter se coniungendæ veniunt: imò & cum hac nostra coassandæ videntur, velut vnius, eiusdémque Valentinianeæ constitutionis partes, ad eundem Olybrium P. V. datæ, iisdémque Consulibus, imò & eodem mense emissæ. Certè ad eundem omnes illæ finem studiorúmque rationem collineant: Nam vt hæc ad scholarium seu studiosorum institutionem pertinet, ita duæ illæ, ad professionem & exercitium studiorum & literarum: *Lex 9.* quippe ad *Medicos* spectat, quos Romæ secundum *merita* sua promoueri, compendiísque annonarum iuuari iubet: quæ alioquin ipsa eiusdem Valentiniani paulò ante quoque mens fuerat, *l. 8. eod. tit.* quæ ad Prætextatum P. V. data est. *Lex* verò *7. C. de postulando*, ad Causidicos & ad Aduocatos pertinet: eáque iubentur qui *meritis* nobilissimi sunt in foro, non ab vnius tantùm litigatoris parte consistere, verùm æquam eorum diuisionem inter vtramque partem procedere: tum etiam patrocinium denegantes foro & postulationibus interdici. Hâc proinde triplici ratione, vna eadémque constitutione Valentinianus Imp. hoc tempore, studiis in vniuersum consulendo, tria hominum genera circa hæc occupata in Vrbe Româ ad curam suam reuocauerit: Aduocatus scilicet *d. l. 7.* Medicos, *d. l. 9.* Scholares seu studiosos, *hâc leg.* singulorúmque adeò *meritis* prouidit. Et istud quidem, enixè: quomodo etiam idem Princeps, statim vt imperio potiri cœpit, Doctores seu Professores erudiendis adolescentibus, vitâ pariter & facundiâ idoneos, vel nouum Auditorium instituere, vel intermissum repetere iussit: *l. 6. supr. de Medicis & Professorib.* Christianos nempe, quos Iulianus Apostata à docendi munere submouerat: de quo ad *l. ... supr. eod. tit.* Neque secius quoque frater eius atque in imperio collega Valens Imp. in Oriente, qui eo quoque nomine commendatur à Themistio Philosopho, in προτρεπτικῷ, *seu oratione* 11. *p.* 257. ad Valentinianum Iuniorem, quod sub nullo Imperatore tantum splendoris & ornamenti Musæ seu literæ acceperint, nullus Principum magis iuuenum animos ad studia literarum erexerit, nullus Eloquentiæ & Orationum (hactenus scilicet Themistius Orator & Philosophus consistit) laude celebres magis ad dignitates euexerit: ἐπὶ τίνος γὰρ τῶν βασιλέων αἱ Μοῦσαι τοσοῦτον ἔσχον ἢ ἐπὶ τοῦ σοῦ πατρὸς ἐξέλαμψαν καὶ ἐξήνθησαν, τίς δὲ ὅτως ἐπῆρεν τὰς ψυχὰς τῶν νέων ἐπὶ τοὺς λόγους, τὰς προθέσεις τηλικαῦτα ἆθλα; τίς ἠγάγετο τοὺς ἀπὸ τῆς γλώττης ὡρμημένους τοὺς ἀπὸ τῶν θων. Vt ad Valentinianum redeamus. Tandem Valentiniani studium erga studia ingerit quoque præter *hanc leg.* & *d. l. 6. supr. de Medicis & Professoribus*, *lex 10. eod. tit.* Etsi Ammianus Marcellinus *lib. 30. p. 461. 462.* inter vitia eius ponat, *Quod eruditos æmulatione quadam oderat, vt solus videretur bonis artibus eminere, quo vitio etiam Hadrianus exarsit.* Et hæc quidem de ipsomet Valentiniano Sen. Imp. *huius leg.* Auctore, quod primo loco hic moueri è re fuit.

Illud secundo loco obseruandum, *hanc legem* nominatim pertinere ad Vrbem *Romam*, eiúsque Academiam; & scholares seu adolescentes discendi cupiditate seu studiorum gratiâ hoc æuo eò ex omnibus orbis Romani Prouinciis proficiscentes, ac nominatim ex Africa, de quo potissimum est *hæc lex*. Scilicet hoc quoque æuo seu Valentiniani Sen. tempestate & proximis annis, Roma studiorum Nutricula seu Magistra erat, præstantissimísque Professoribus abundabat: cuius causa certatim eò iuuenes commeabant, & quidem ex Africâ, vt modò dixi: cum alioquin Africa ipsa iam olim Nutricula Causidicorum audiret: apud Iuuenalem 1. de quibus etiam Africæ Aduocatis est *lex 46. supr. de Decurionib.* quomodo & in eadem Africâ, & Karthagine quidem, liberalium artium scholæ erant, teste Augustino, *lib. 5. Confess. cap 8.* & Saluiano Massiliensi, *lib. 7. p. 241.* Neque ex Africâ tantùm, verùm etiam ex Gallia, aliísque Prouinciis iuuentus studiorum gratiâ Romam certatim confluebat, & id quidem IVRIS potissimùm & Eloquentiæ addiscendæ gratiâ. Vtrumque discimus ex Symmacho: de Iuris scientia est *epist. 74. lib. 5.* de Eloquentia est *lib. 8. epist. 68.* vbi ideò Romam, *Latiaris facundiæ domicilium* vocat. Sic & Claudianus, *Panegyr. 3. in laud. Stiliconis*: Romam vocat *Armorum LEGVMQVE parentem, quæ primi dedit cunabula IVRIS*: & Panegyrico in *Cons. Olybrij, & Probini* 127. Eandem *legum genitricem* vocat: v. & quæ noto ad *l. 2. supr. de feriis.* Idque etiam comprobat Hieronymus Rustici exemplo, ad eum ipsum scribens *tom. 1. fol. 20.* *Audio te habere matrem religiosam multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ erudiuit infantem, ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, vt vbertatem Gallici nitorémque sermonis grauitas Romana condiret.* Rutilius quoque Numatianus *Itinerarij sui lib. 1. v. 207.* de Palladio quodam Gallo agens.

Facundus iuuenis, Gallorum nuper ab aruis
Missus Romani discere IVRA fori.

Augustinus, *lib. 6. Confess. cap. 8.* *Romam processerat, vt IVS disceret.* Sidonius quoque Apollinaris *lib. 1. epist. 6.* *Romam, domicilium LEGVM* vocat. Ennodius de Pomerio quodam Arelatensi, *Et latiaris vnda venam alumnus Rhodani perquirebat.* Cassiodorus non *vno loco* id ipsum inculcat, *1. variarum 39. & 4. variar. 6.* vbi *fæcundam Eloquentiæ Matrem* vocat. Idem testatur *8. var. 12.* æuo suo vulgo iactatum, Literas Latinas Romæ non etiam alibi addiscendas. Quod & ipsum iam olim nonnulli contendebant: v. Ciceronem *in diuinat.* Paolum & Eustochium apud *Hieronymum.* Hinc adeò quoque Gothorum Reges, tanto post, magnam ibidem scholarum & Magistrorum curam gessêre: & in his quidem Athalaricus apud Cassiodorum *9 variar.* 21. vid. & 10. *var. 7.* Constantinus *in vita S. Germani. cap. 1.* Atque *vt in eum perfectio literarum plena confluerent, post Auditoria Gallicana,*

Gallicana, intra Vrbem Romam IVRIS ſcientiam plenitudini perfectionis adiecit. Et hæc quidem ita quoque de Academia, ac nominatim IVRIS, Vrbis Romæ. De quâ & illud præmonendum, hoc tempore Romam, antea virtutum omnium matrem, vitiis luxúque diffluxiſſe, velut indultâ ibi licentiâ vitiis: inter alia, intempeſtiuis conuiuiis, conſortiis aleatorum, meretricum, ganeonum, immodico in ſpectacula ſtudio: de quo Ammianus Marcellinus, non vno exceſſu, *lib* 14.& 28. Quò ideo pertinēt quamplurima ex iis quæ mox ſubiicientur *hâc leg.* Sequitur igitur, nunc de ipsâ Valentiniani conſtitutione videamus: cuius hic ſcopus eſt, vt adoleſcentes Romam diſcendi cauſa miſſi hoc vnum ſeriò agerent, inque literarum ſtudiis proficerent, neque ad licentiam abriperentur, de quâ modo dixi. Ea præſertim ætate, quæ maxima cuſtodia eget: de quo ex Cicerone & Polybio poſtea, præſertim in Vrbe Roma, vbi magna tandem licentia: vt ita per hos vtilitati publicæ ſpeíque ſimul eorum conſuleretur. In id verò Valentinianus Vndecim cautiones ſeu canones, leges, ſic vt dicam ACADEMICAS præſtituit: quibus accuratiores vix fingi fingíque poſſunt.

Prima hæc eſt, quod venturos ad Vrbem Romam ſcholares, *Copiam* veniendi ſeu *Commeatum* accipere velit à Iudicibus ſeu Rectoribus Prouinciarum, in quibus conſiſtunt: Atque in id *Literas* ab his συστατικὰς ἀπολυτικὰς accipere iubeat, quibus contineantur hæc tria: *Patria* eorum, *Natale*, quibus ſcilicet parentibus editi ſint. Denique *merita*, id eſt, dignitas parentum & generis. Quod quidem epiſtolarum ſeu literarum ἀπολυτικῶν genus ſcholaribus ad Academiam Romanam proficiſcentibus dati ſolitarum, notandum eſt, præter alias ἀπολυτικῶν ſeu dimiſſoriarum ſpecies: Eiúſque ſimul continentia notanda: eo ſcilicet fine, de quo *extremâ legis parte.*

Secunda lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus iubeat, ſtudioſos Adoleſcentes, vbi Romam venerint, eas Literas dimiſſorias ἀπολυτικὰς ad *Magiſtrum Cenſus* deferre. Nempe & aliàs Magiſtri cenſus, eorúmque Officialium ſeu Cenſualium Romæ muneris id inter alia erat, vt honeſtatis publicæ cuſtodes eſſent: quod etiam patet ex *l.1. in fine, infr. de habitu quo vti oport. intra vrbem.* Quare & peregrinorum qui ad Vrbem Romam accederent ſollicitudinem geſsêre, vti honeſtè ibi ſeſe gererent: Quod tota hæc *lex* de Studioſis nominatim teſtatur. Hoc, inquam, Magiſtri cenſus & Cenſualium officium in Vrbe inter alia erat: de quibus alioquin Vrbicis Cenſualibus agitur, *l.13.14.26.17. ſupr. de Prætorib. l.4. de teſtam. l.5. de Princip. Agent.* apud Symmachum *lib.4. epiſt.8. lib.10. epiſt.36* Capitolinum *in Gordiano Seniore.*

Tertia lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus ſtudioſos Romam commeantes *Profiteri* ſtatim iubeat *in introitu*, proculdubio apud eundem Magiſtrum cenſus, ſeu apud Cenſuales, quibuſnam ſtudiis operam nauaturi venerint? num Eloquentiæ videlicet Romanæ, vel Græcæ? num profundiori alicui ſcientiæ, putà Philoſophiæ, aut IVRI: hæc enim ſtudia, vt antea oſtendimus, ſicut in nouâ Vrbe Româ, Conſtantinopoli (de quo *l.3. infr. hoc eod tit.*) ita & in Veteri Româ colebantur, docebantúrque. Atque hæc quidem velut *Immatriculationis* ſpecies quædam erat, quæ in Academiis hodie obtinet.

Quarta lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus *Hoſpitia* ſtudioſorum ſeu ſcholarium Cenſualibus, de quibus *ſuprà*, quíque vnà cum Magiſtro cenſus ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis erant, (vt præter *hanc leg.* integram, ac nominatim *verſ. verùm*, docet vel *Notitia Imperij*:) nota eſſe velit: quò videlicet ij non ſinant ſcholares iis hoſpitiis vti, quibus à propoſito vel ab honeſtate abducantur: imò, vt diſertè hîc dicitur, quò *ei rei impertiant curam, quam ſe adſeruerint expetiiſſe*: id eſt, vt id agant ſtudeántque ſcholares, cuius causâ Romam miſſi ſunt ſeu venerunt: Non verò in locis Ædilem metuentibus, & damni conciliabulis hoſpitium figant. Atque id *ſollicitè* Cenſuales agere iubentur, velut in vrbe omnis licentiæ, pro magnitudine videlicet Vrbis: vbi ſi hoſpitium moratum non ſit, fruſtra lubricam ætatem cohibeas, fruſtra ad ſtudia adigas, fruſtrà ad frugem perducas.

Quinta lex, ſuperiori haud abſimilis, eſt: quod eoſdem Cenſuales *Conſortiis* & *Conuerſationi* ſcholarium inuigilare iubet: ne videlicet ad praua abducantur, & prauas *conſociationes*, quas Valentinianus *criminibus proximas putare ſeſe* ait. Rectè omninò: cui ſimiles ſententiæ plures paſſim occurrunt, quibus inculcatur, ἀγαθοῖς ὁμιλεῖν oportere: quò pertinet etiam Menandri locus apud D. Paulum, φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί: illud eiuſdem & κακοῖς ὁμιλῶν, καὐτὸς ἐκβήσῃ κακός: vt omittam alia, & in his Xenophontis *lib.2. ἀπομνημ.* & Theognidis *v.35.* Baſilij item, & Cyrilli. Id verò vt in commune verum eſt & notiſſimum, ita in adoleſcentibus potiſſimum: Quò pertinet illud Plauti *Trinummo*: vbi adoleſcens ita de ſe:

Iſthoc ego mihi ſemper habui ætati tegumentum mea,
Ne penetrarem me vſquam, vbi eſſet damni conciliabulum.

Vide & Moſtellaniam *Actu 1. ſc.1. v.20.* ac omnium maximè Romæ, vbi tot damni conciliabula erant, tot turpes, inhoneſtæ conſociationes, de quibus in partem dixi ad *l. cùm vir, ſupr. ad leg. Iul. de adulteriis.*

Sexta lex Academica hæc Scholaribus Romæ, eorúmque conuerſationi à Valentiniano Imp. figitur, ne *Spectacula* frequentiùs adeant. Immoderatum ſcilicet ſpectaculorum ſtudium omnibus qui grauioribus ſtudiis vel officiis incumbebant, vitio maximè datum: veluti Eccleſiaſtici, de quo videndi ſunt *canones Eccleſiaſtici*: Iudicibus item, ſeu Rectoribus Prouinciarum, *l.2. ſupr. de officio Rectoris Prouinciæ*: & *l.1.2.3. infr. de ſpectaculis*: Libanius *Oratione* quam edidi περὶ τῶν δεσμωτῶν *p 61 63.* Gregorius Nazianzenus *epiſt.74. vel 71.* Militibus item, de quo vid. Chryſoſtomi locum *homilia 14. in Timoth.1. cap.5.* in ἠθικῷ. His adde ex *hâc leg.* ſtudioſos. Quo tamen ſtudio ſicut Vrbs Roma in commune ardebat, ita & ipſemet ille Olybrius P. V. cui hæc conſtitutio inſcribitur, exarſit: quem ideò Ammianus Marcellinus, *lib.28. p.396.* ſcribit, citeriorem vitam pene omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoréſque, etſi nec vetitos, nec inceſtos, peregiſſe. *Studioſi* igitur itidem ab immodico ſpectaculorum ſtudio *hâc leg.* reuocantur. Prona quippe hæc, ſi quæ alia, morum corruptela, atque à ſtudiis abducendi materies αὐτὸν πρᾶγμα καταδουλώσαντες τὸν νέον. Quò, vt & ad ſequentem mox *legem* pertinet protrepticon Petronij *cap.4.* ad ſcholaſticos adoleſcentes, iuuenes ſtudioſos.

Artis ſeueræ ſi quis amat effectus,
Mentémque magnis applicat; prius morem
Frugalitatis lege polleat exactâ,
Nec curet alto Regiam trucem vultu,
Cliéntſque COENAS impotentium captet:
Nec PERDITIS addictus, obruat VINO
Mentis calorem: néve PLAVSOR IN SCENA
Sedeat

Sedeat redemptus HISTRIONIÆ ADDICTVS.

Hinc adeò Libanius quoque in Codice Regio, *epistola ad Andronicū* 170. Bassum ex Phœnicia studiosum eo commendat, quod ὕπνον φύγων κ̀ θεραπείαν ἡδονὰς βλαβερὰς vnicè studiis & sedulò incubuerit. Idque ipsum prædicat & de Faustino *ep. ad Italicianum* 574. & de se ipso adolescente *de vita sua*, *p.* 3.

Septima lex Academica hæc conuersationi pariter studiosorum Romæ ponitur, ne *Conuiuia intempestiua* vulgo adpetant, seu commessentur. *Intempestiua* conuiuia sunt sine frequentia, cum δεῖπνα δείπνοις συνείρειν; siue extra tempus, idque siue quia in noctem intempestiuam producuntur; trahuntur, vbi *nox paterâ ducitur, donec Initiciat radios in mea vina dies*, vt Propertius, *lib.* 4. *epist.* 6. canit: & in lucem producta, vt Martialis *lib.* 1. *epist.* 29. Claudianus *lib.* 2. *in Eutrop.* vsque ad diurnam stellam crastinam vt Plautus *Menech. Act.* 1. *sc.* 1. ἕωλον Luciano in Θεῶν Ἐκκλησίᾳ & δικαστηρίοις, quæ & ipsa Intempestiua: non minus enim intempestiuum est, quod ante statum tempus & præmaturum, quàm quod vltra tempus trahitur: siue quia de die à primo diei, vel multo die ante horam solitam, contra Maiorum disciplinam: quæ *de die* conuiuia Curtio *lib.* 5. *cap.* 7. *num.* 4. dicuntur. Quintil. *declam.* 260. vbi de adolescente corrupto, *Cum sodalibus suis paulo tempestiuiora conuiuia.* Quorum postrema etiam *conuiuia tempestiua*, *cœna tempestiua*, apud alios dicuntur, quia scilicet tempori, maturè, de tempore, ἕωλον præmatura, atque ideo in vitio (nisi vbi officium aliquod velut nuptiale intercederet, vel simile:) de quo multa V. C. Lipsius *ad* 14. *Annal. Taciti*, contra Turnebum 6. *Adu.* 16. & Manutium *de quæsitis per epistolam*: 1. *epist.* 16. Græcis δεῖπνον istud ὥραιον ὡραιότερον *temporius*, vel ὡραιότερον τοῦ καταδεδειγμένου καιροῦ, vel ὡραιότερον, Græci etiam dicunt ἐν ὥρᾳ, *de bonne heure*. De quo Casaubonus 4. *animad. in Athen. cap.* 9. quod ἐφ' ἀωρίαν erat. Cicero pro Muræna. *Amœni loci, tempestiui conuiuij* (alij Codices habent *intempestiui*:) *multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Alcæus hanc ἀωρίαν notauit hisce, πίνωμεν, δάκτυλος ἡμέρα, sic & apud Chrysostomum *homilia* 6. *in cap.* 1. *Genes. in fin.* σύλλογοι ἄκαιροι, & ἱπποδρομίαι, iunguntur. Contra, in laude apud Persium *Satyra* 5. *primas tantum epulis decerpere noctes.* Intempestiua alioquin propriè nocturna, seu in multam noctem. Quem morem à Studiosis Athenis vsurpatum sub Constantini M. extremia carpit Libanius *de vitâ suâ*, *p.* 8. 9. quo loco suam Athenis (studiis operantis) moram, suúmque ab illis animum auersum describit. *Intempestiua* tandem conuiuia tertio quoque significatu dicuntur, quæ tempori rebúsque gerendis, rerúmque siue publicarum, siue priuatarum statui non conueniunt, siue die siue nocte: vt apud Suetonium, *in vitâ Caligula*, *c.* 45. Curtium, *lib.* 6. *cap.* 2. *v.* 2. Tempestiui contra conuiuij mentio fit apud Apuleium, *in Apologia*, *p.* 255. quod scilicet suo statóque & solemni tempore agitatur.

Octaua lex Academica hæc scholaribus à Valentiniano ponitur, quod iubeat, studiosum, qui *Indignè* sese in vrbe *gereret*, verberibus publicè affici, vrbéque pelli, nauigióque impositum domum in Africam, in specie *huius leg.* remitti. Quod quidem potissimum ostendere videtur, quanta fuerit tum Romæ seu in Academia Romana Adolescentum & Scholarium hâc tempestate licentia seu corruptela, quam grauiter adeò coërceri oportuerit, si *indignè* sese gererent: quibus verbis non leue aliquod peccatum indicatur, verùm indigna planè studioso vita. Quod de Adolescentibus *nauigio imponendis*, hîc additur, haud absimilis prorsus mos, etsi sine dispari, quo delatores olim vrbe pulsi, nauigióque impositi; de quo Martialis, & Plinius *Panegyrico*. Et hactenus quidem *leges*, quibus, pœnarum etiam metu adolescentes seu studiosi in officio habiti, modestiáque eorum & diligentia circa studia Romæ cohibita.

Nona nunc lex sequitur Academica, de SPATIO seu *Tempore* studiis præstituto Romæ. Valentinianus Imp. scilicet studiosis seu scholaribus ad vicesimum ætatis annum vsque Romæ commorandi studiorum causa, atque adeò studiis incumbendi potestatem facit. Vicesimus scilicet iam olim annus meta fuit finísque studiorum: vt & instructionis in commune, quod docet quoque *lex* 5. §. 5. *ff. vbi pupillus educari.* Aliquando & alicubi fuit vigesimus quintus tempore Diocletiani & Maximiani, vt docet *lex* 1. & 2. *Cod. Iust. qui ætate vel professione se excus.* E quibus *lex* 1. singularis admodum hîc sterni meretur.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Seuerino & aliis scholaribus Arabiæ.

Cùm vos adfirmetis, liberalibus studiis operam dare, maximè circa IVRIS professionem, consistendo in ciuitate Berytiorum Prouincia Phœnicie, prouidendo vtilitati publicæ & spei vestræ. decernimus, vt singuli vsque ad vicesimum quintum annum ætatis suæ studiis non auocentur. De Berytiensi equidem Iuris Academia celeberrima alibi dixi plenè: at nunc notandum, eam *legem* inscribi *scholaribus Arabiæ*; hi scilicet è vicina Arabia & confermina, Iuris studij ergo Berytum passim commeabant: Qui quidem ipsi Scholares Arabiæ velut sob certo Corpore, schola, πληρώματι egisse videri possint, vt in nonnullis hodie Academiis Scholares in nationes & Prouincias distinguuntur. Ad idem studiorum spatium seu tempus pertinet quoque Alexandri Seueri Imperatoris *lex* 2. *Cod. de incolis*: vbi dicitur, nec ipsos qui studiorum causâ aliquo loco morantur, veluti in splendidissima ciuitate Laodicenorum, domicilium ibi habere credi, nisi *decem annis transactis* eo loco sibi sedes constituerint, secundum epistolam D. Hadriani. Nempe olim à duodecimo fermè anno ad 14. vsque pueri studiis liberalibus imbuebantur, id est, Grammaticos & Geometras adibant, teste Æginetа περὶ διαίτης παίδων *lib.* 1. *cap.* 14. & *l.* 21. §. *vltim. ff. de min. leg.* inde post decimumquartum ætatis annum ad scholas seu Academias mittebantur, Maioribus scientiis imbuendi: putà Eloquentiæ, Philosophiæ, Mathematicæ, IVRIQVE: Quò pertinet omninò Pauli Æginetæ consilium *d. lib.* 1. *cap.* 14. cuius verba aliáque plura retuli ad *l.* 1. *supr. de excusat. artif.* Quinquennium proinde studiis sufficere visum; Quinquennium scilicet quod est à tyrocinio ac sumpta virili toga ad annum vsque vicesimum. Quo temporis spatio maxima custodia adolescentes indigent teste Cicerone *pro M. Celio*. Idémque ait Polybius *lib.* 6. ἀφηβεία κατὰ τὴν ὀρθὴν βίου κ̀ ὑγιῶν. Eodémque pertinet quod idem scribit in Excerptis Vales. *p.* 153. quò spectat & *lex* 5. §. *pen. ff. vbi pupillus educ.* Ad vicesimum igitur ætatis annum vsque studiosis in Academiâ Romana studendi licentia à Valentiniano Imp. *hâc leg.* tribuitur. Et quia sufficere id tempus ad cursum studiorum, vt loquuntur, absoluendum, visum; & ne studiorum obtentu diutius patriæ munera defugerent; quò *hæc* quoque *lex* respicit, & *d. l.* 1. 2. *Cod. qui ætate, vel profess.* & *d. l.* 2. *Cod de incolis.* Huic verò simile quid de scholiaritatis

priuilegio,

priuilegio, vide apud Paponium *Placitorum lib. 5. tit. vltim aresto* 1. Cæterùm quod legitimum ſtudiorum tempus attinet: Iuris quoque ſtudio quinquennium à Iuſtiniano fixum *proœmio Digeſtorum*: Quod etiam Salmanticæ ſtatutum memorant: Iure Pontificio, Theologiæ quinquennium itidem, *cap. vlt. de Magiſtr.* iuri verò Pontificio ſeptennium, *c. ex eo, de elect. in 6.* Neque mirum, *hâc* Valentiniani *leg.* ſtudiorum curſui abſoluendo viceſimum ætatis annum poni, quia iuuentus Romana ancillaribus iam artibus domi ab ineunte ætate affatim inſtructa, maioribus diſciplinis addiſcendis ad Academias mittebatur, cùm ad primores artes illas probè adſequendas multo tempore magnóque hodie labore & moroſitate opus eſt. Vt proinde hodie non ſtatim viceſimus annus ſtudiis abſoluendis poni debeat *huius leg.* argumento.

Decima lex Academica hæc à Valentiniano ponitur, quod iubeatur Præfectus Vrbis Romę commonere Officium Cenſuale, (quod ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis erat,) ſeu Cenſuales illos ipſos, qui *ſuprà* iuſſi ſunt ſcholaribus inuigilare, ſiue in ipſo ad Vrbem Romam aduentu, ſiue in hoſpitandis iis, ſiue in officio continendis, ne ſuperiora perfunctoriè fortaſsè curentur, *breuibus* ſuis, ſeu *Matricula*, ſic vt dicam, ſtudioſorum nomina adnotare per ſingulos menſes, Quinam ſtudioſi vel vnde venerint? quinam pro ratione temporis, Romæ ſcilicet exacti, domum remittendi ſint: Poſtremum iſtud ſcilicet ne diuturniorem moram Romæ peragerent, quàm tempus legitimum quod dixi ferret. Sub hac tamen exceptione; *Exceptis his*, inquit, *qui Corporatorum ſunt oneribus adiuncti*, id eſt, exceptis iis Iuuenibus Scholaribus, qui cum ſtudiorum cauſa Romæ agerent, eo tempore Corpori alicui Vrbis Romæ ſociati fuerunt. Peregrini ſcilicet Romæ agentes corporatis adnecti potuerunt ſæpéque ſoliti: vt præter *hanc legem* docet quoque *lex vnic. de Equeſtri dignitate*: vid. & quæ noto ad *l. vnic. de Mancipibus*: docet & Ambroſius *lib 3 officior. c. 7.* vbi inter peregrinos ob famem Vrbe Romæ ciectos, etiam Corporatos memorat: vid. & Nouellam Valent. inter Theodoſianas *de Pantapolis* 43. Et in his quidem Scholares, qui inde iam incolæ, vt in ſp. *d. l. 2. Cod. de incolis*: & Corporati. Ratio huius exceptionis hæc eſt, quod cùm ordinariè Studioſi vltra legitimum tempus Romæ morari non poſſint, ne diutiùs his patria defraudetur, muneráque adeò publica illi declinent, certè aliorum ciuitatum vtilitatem communi patriæ, Romæ inquam, pro reuerentia Vrbis æternæ, vt loquitur idem Valentinianus, *l. 1. eo tit.* in honorem æternæ vrbis, *l. 3.* cedere æquum ſit: cuius intereſt Corporatis eam augeri, qui videlicet neceſſitatibus publicis ibi conſulerent. Atque hoc inter cætera priuilegium notandum eſt, vt Vrbis Romæ, ita & Corporatorum eius vrbis: de quibus alioquin priuilegiis Corporatorum eſt *titulus 2.* peculiaris *ſuprà*, hoc ipſo *libro*. Neque mirum ſtudiis quoque imbutos Corporatorum Corpori ſeſe ſociaſſe; nam & quædam proculdubio Corpora erant, in quibus literarum peritia deſiderabatur.

Poſtrema lex Academica iſthæc ponitur à Valentiniano, ac velut omnium *legum Academicarum* clauſula, quod iubeat, hos ipſos *Breues* ſeu ſtudioſorum Matriculam ad ſcrinia ſua, ſeu ad *ſe Principem mitti*: non quidem ſingulis menſibus, ſed ſingulis annis: Studioſorum inquam, qui Romæ ſtudiis operarentur, vel operati domum remitterentur, remittendive eſſent: Vt ita, quæ ratio hîc expreſsè additur; *Meritis ſingulorum inſtitutionibúſque compertis, verum quandoque futuri ſibi Principi ſint neceſſarij*, publicéque adeò vtiles, *iudicare ipſe poſſit.* Quod quidem egregium Valentiniani inſtitutum eſt, & laude cumprimis dignum. Cui geminum eſt Valentis inſtitutum hoc ipſo tempore, quem Themiſtius ait, iuuenum animos, ad ſtudia plurimùm inflammaſſe: ἠρέθισε, inquit, τὰς ψυχὰς τῶν νέων ἐπὶ τοὺς λόγους. Huic ſanè proximè accedit, quod Iuſtinianus præfatione Inſtitutionibus præmiſſa ad cupidam Legum iuuentutem ſcribit: *Summâ itaque ope & alacri ſtudio has leges noſtras accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt S P E S vos pulcherrima foueat toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram R E M P V B L I C A M in partibus eius vobis credendam gubernari.* Sic igitur Valentinianus vtilitati publicæ ſimul & Spei ſcholarium conſultum voluit: vt in ſp. quoque *d. l. 1. Cod. qui ætate vel profeſſione*, conſulitur. Quibus adde & ſimilia ex conſtitutione ad Anteceſſores § 6. *& 11. ſeu vltim.* Quomodo & eidem *ſpei* alia adhuc ratione Conſtantium conſuluiſſe Auctor eſt Eumenius *Orat. pro ſcholis inſtaurandis, cap. 5.* Et verò non vltima hæc Principis laus & virtus eſt, non modò vt iuuenum induli conſilium velit, ídque agere vt ingenuis artibus erudiantur, verùm & eorum merita noſſe: vnde poſtea ſuo tempore eos in partem curarum adſciſcere, Reſque publicæ admouere poſſit. Hac igitur de cauſa Valentinianus ad ſe Principem de ſtudioſis referri voluit. Certè Iulianus Apoſtata quoque, de Magiſtris ſtudiorum Doctoribúſque qui iudicio Ordinis, id eſt, Curiæ, probati fuiſſent, ad ſe referri voluit, hâc equidem ratione prælata, vt altiore quodam honore ſuo iudicio ad ſtudia ciuitatum accederent, *l. 5. infr. & Cod. Iuſtin. l. 7. de Medicis & Profeſſoribus*: verùm ſecretior illi adhuc cauſa quædam fuit: de quâ ad *eam leg.* Et quid ſi Valentiniano quoque *hâc ipsâ lege* ſecretior cauſa fuit, vt ita ſcilicet Chriſtianos potiſſimùm & Chriſtianorum ſubolem, qui ſtudiis operam dediſſent, ſibi Reique publicæ admoueret? Quod non adeò puto: nam *Olybrius* ipſe P. V. cui *hæc lex* inſcribitur, paganus erat. Et quid ſi etiam arcano quodam politico Valentinianus id ita conſtituit, vt ita noſſet quænam pubes velut Prouinciarum obſes Romæ ageret? Sed nos rationi, quam Valentinianus ipſe reddit acquieſcamus. Atque illud, vt eò nunc redeam, imprimis notemus, *Sexennium* ferinè ſtudio & quidem Ivris in Academia Romanâ *hâc* Valentiniani *conſtitutione* præſtitui, prouidáque ſanctione; his inquam qui Servlo operam profeſſionibus nauarent, quique legitimo ſpatio decurſo, Reipublicæ neceſſarij eſſe poſſent.

Ad hoc exemplum, vos, penes quos Imperium eſt, ſalúſque publica curæ eſſe debet, hodie prouocamus. Eia qui iuuentutis veſtræ indoli conſultum cupitis, qui adoleſcentum ſpei, quique adeò Rempublicam ſaluam vultis, ſimilem curam capeſſite, Annuariámque hodie ſtudiis ac nominatim Iuriſprudentiæ, legem figite, à quâ Iuuenes in forum, vel ad rerum actum, aut Tribunalia mitti rectè poſſint.

¶ *De* ANTIQVARIIS, *& de* CVSTODIBVS *Bibliothecæ Conſtantinopol. Valentis lex.*

II. * Idem AAA. Clearcho P. V."

ANTIQVARIOS, ad Bibliothecæ" codices componendos, vel pro vetuſtate reparandos, quatuor Græcos, & tres Latinos, ſcribendi peritos, legi" iubemus; quibus de caducis popularibus (& ipſi etenim videntur è populo) competentes inpertiantur annonæ: Ad eiuſdem Bibliothecæ cuſtodiam Condicionalibus & requirendis & protinus adponendis." Dat. VIII. Id. Maij, Modeſto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc lex à *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem ei *lex* 20. *ſupr. de Prætoribus*: & emendato die, *lex* 7. *infr. de annonis ciuicis*.

"Conſtantinopol. Meminit huius *Clearchi* P.V. Conſtantinop. Socrates *lib.* 4. *cap.* 8. & Hieronymus *Chronico*, Ann 374. vid. *Proſopogr.*

"Conſtantinopolitanæ: de qua mox.

"à te P.V.

"*Adponendi* vox propria de Cuſtode: vid. Martial. *lib.* 1. *epiſt.* 74. Sueton. *Tiberio*, c. 22. & *Claudio*, c. 2.

COMMENTARIVS.

VALENTIS hæc conſtitutio eſt: quâ BIBLIOTHECÆ Conſtantinopolitanæ conſulit Anno D. 372. partim codicibus eius componendis, vel pro vetuſtate reparandis; partim ad eius Cuſtodiam. Scilicet, ad prius illud *Antiquarios* ſeptem, putà quatuor Græcos, tres Latinos, ſcribendi peritos eligi, iiſque annonas competentes de caducis popularibus præberi: Ad iſtud verò cuſtodes conditionales requiri, protinúſque adponi iubet. Quæ quidem *lex* para eſt prolixioris *Valentiacæ* conſtitutionis, ad *Clearchum P.V.* emiſsâ: quâ Valens Imp. in vniuerſum populi Conſtantinopolitani commodis conſultum iuit: & quidem in tribus, 1. oblectationibus inquam populi, quò pertinet *lex* 20. *ſupr. de Prætoribus*: 2. Annonæ populari, quò ſpectat *lex* 7. *infr. de Annonis Ciuicis*, & in partem *hæc* ipſa quoque: denique vtilitati populi ex Bibliothecâ, quò potiſſimum pertinet *hæc lex*: cui proinde duæ illæ velut vnius & eiuſdem conſtitutionis partes coaſſandæ veniunt. Nunc de *huius leg.* ſententiâ, quæ vt dixi eſt de Bibliothecis. De Bibliothecis Vrbis Romæ non eſt hîc agendi locus: De Conſtantinopolitanâ, quò *hæc lex* pertinet tantum videndum eſt. Eam primùm publicare cœpit *Conſtantius Imp.* ante annos viginti fermè, circa Annum D. 354. Quo nomine Conſtantium multis laudat Themiſtius *Oratione* 13. quæ habita eſt eo Anno 354. à *pag.* 305. *ad* 309. vbi etiam addit (quod *huic leg.* proximum eſt) ei operi *Curatorem* à Conſtantio præfectum, cui annonam & impendia dederit, *καὶ τάλλα καὶ ἄρχοντα ἐπὶ τῷ ἔργῳ, καὶ ἐπιδίδωσι τὴν χορηγίαν τῶν δαπανημάτων*, ſub quo tamen alij Librarij fuerint. Ita quidem Conſtantius inter initia huius Bibliothecæ excitandæ: Atenim auctâ iam in immenſum Bibliothecâ, Valens ſeptem ei præficit *hâc leg.* *Antiquarios*: nempe, vt ipſe Antiquarios deſcribit, qui codicibus componendis, vel pro vetuſtate reparandis vacarent. *Antiquarius* in Gloſſis eſt *ἀρχαιογράφος, καλλιγράφος*. Horum frequens mentio apud Veteres. Auſonius, *epiſt.* ad Probum PP. *Obláta per Antiquarios morâ.* Hieronymus ad Florentium, *tomo* 1. *fol.* 23. *Habeo alumnos qui Antiquariæ rei ſeruiunt.* Auguſtinus *de verbis Domini, ſermone* 44. *Quemadmodum qui videt literas in Codice optimè ſcripto, & non nouit legere laudat Antiquarij manum, admirans apicum pulchritudinem.* Adde Sidonium *lib.* 9. *ep.* 16. Caſſiodorum *diuinar. lect. cap.* 15. *&* 30. (vbi ſcitè Antiquarios deſcribit:) Hiſtoriæ Tripartitæ *lib.* 2. *cap.* 16. Gregorium *s. Regiſtr.* 4. ſunt qui hos *Ἀρχαιώται* dici putant *l.* 18. §. 10. *π. de muneribus.* Sed malè. Iſidorus quoque ait, Librarium noua & vetera ſcripſiſſe: Antiquarium, qui tantummodo vetera, vnde & nomen ſumpſerit. Id quod verum eſſe *hæc lex* oſtendit: *Antiquarios*, inquit, *ad Bibliothecæ Codices componendos, vel pro vetuſtate reparandos, ſcribendi peritos.* Themiſtius, *d. loco*, ita deſcribit, *οἱ ἱκανοὶ, ἀπὸ τὸν νῦν μετοικίζειν ἐκ παλαιοῦ σκήνους ἐκλελυμένου εἰς ἀρτιπαγῆ τε καὶ νεουργῆ*, id eſt, *qui ea facultate præditi ſunt, vt mentem ex antiquo & vniuerſo tabernaculo in recens ac nuper fabricatum transferant.* Et vt paulò ante dixit, qui animas ſapientum ex ſepulchris in lucem reuocant, *τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῶν σοφῶν ἀνακαλεῖται, καὶ ἀνίστησιν ἐκ τῶν τάφων.* Proximo ſenſu *Antiquarij* dicti, qui intermortua atque ab vſu remota verba vſurpant. Iuuenalis *Satyra* 6.

Ignotóſque mihi tenet Antiquaria verſus.

De Antiquorum cæteroquin Codicum collatione dixi ad *l. vnic. ſupr. de reſponſis Prudentum.* Memorantur & Antiquarij quatuor in ſcrinio memoriæ, Leonis *l.* 10. *Cod. de proxim. ſacrorum ſcriniorum*: quos cum his confundunt Viri docti: qui ſcilicet adnotationes Principis & veteres preces in ſcrinio memoriæ tractabant.

¶ De his igitur Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ Antiquariis à Valente duo *hâc leg.* conſtituuntur. Primò quidem *Numerus* eorum definitur: nempe, Antiquarios quatuor Græcos, tres Latinos Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ adponi iubet: & ſic ſeptem in vniuerſum. Vbi obſeruandum, maiore numero Græcos ordinari, vtpote in Græcâ regione, & in quam Græcorum cummaximè ſcripta coaceruarentur: de quo & Themiſtius, *d. loco*. Pari ratione Theodoſius Iun. plures in Academiâ Conſtantinopolitanâ Sophiſtas eſſe voluit, quàm Oratores, *l. vltim. prox.* Secundò, *Annonas* his Antiquariis præberi iubet Valens de caducis popularibus: additâ ratione: *& ipſi etenim videntur è populo.* Popularia ſeu populares annonæ ſunt,

ſunt, veluti panes, cæteráque quæ de publico, populo ſiue Conſtantinopoli ſiue in Vrbe Romá diſtribuebantur: de quibus erit *infr. tit. de annonis ciuicis.* Quæ & commoda popularia dicuntur, *l.3. ſupr. tributa in ipſis ſpecieb.* commoda populi, *l.3. infr. de Canone frum. V. R. l.8. ſupr. de Medicis.* Nempe Annonæ, quæ Conſtantinopoli nominatim præbebatur, tres ſpecies erant: aliæ Palatinæ, quæ Palatinis: Militares, quæ Militaribus: populares, quæ popolo ſeu popularibus dabantur: vt docet *lex 7. infr. de annonis ciuicis,* quæ *huic leg.* vt iam notaui, coaſſanda venit, vná cum *l.7. ſupr. de Prætoribus:* De quibus popularibus annonis Conſtantinopoli videndus quoque Sozomenus, *lib.3. cap.6.* Cæterùm hæ annonæ, & populares quidem certis caſibus *caduca* fiebant, (vnde & *caduci panes* in eiuſdem Valentis conſtitutione, *l.1. infr. de annonis ciuicis*, vbi dicam:) id eſt, deberi deſinebant, atque adeò fiſci viribus vindicabantur, & in horreorum condita recidebant & reſidebant, vt docent diſertè *d. l.1. & 7.* Ex his igitur popularibus annonis caducis, annonas Antiquariis præberi iubet Valens *hâc leg.* ratione additâ, *& ipſi etenim Antiquarij è populo videntur*, id eſt ſunt: neque enim aut Palatini, aut Militares erant: verùm è populo: *du tiers Eſtat.* Popularis ſcilicet annona caduca populari rectè Antiquario cedit, vt in commune ſui cuiuſque Ordinis annonas cuique Ordini ſeruari voluit idem Valens Imp. *d. l.7.* quæ vt dixi *huic* coaſſanda eſt. Ergo Antiquariis Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ ex annonis popularibus & quidem caducis annonas adſignat *hâc leg.* Valens Imp. Et ſic de Antiquariis, quod primum eſt caput.

Secundo capite *Cuſtodia* Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ conſulit Valens: Nempe ad Bibliothecæ cuſtodiam Conditionales adponi vult. *Conditionales* ſunt, qui conditione perſonæ ſuæ & officij munerìſque ita adſtricti ſunt, vt & emeritæ conditioni, id eſt, quæſtioni ſeu tormentis ſubiici poſſint. Ergo hoc ſenſu Conditionales Bibliothecæ cuſtodes eſſe vult Valens: quomodo & Auri flatores, *l. vltim. ſupr. de Ponderatoribus:* conditionales Annonarij, Actuarij Numerarij, *l. 5. 7. 8. ſupr. de Numerariis:* Conditionales Tabularij, *l.11. Cod. qui potiores in pign.* ſerui quoque quidam Conditionales, *l.3. ſupr. de iure fiſci*, vbi dixi, ſeu *l.7. Cod. eod. tit.*

¶ *De* PROFESSORIBVS *publicis Conſtantinopolitanis: 1. vt his tantum, non aliis, 2. & publicè quidem tantum docere ius ſit: 3. déque certo eorum Numero, Theodoſij Iun.* lex.

III. * Impp. THEOD. & Valentinianus Cæſ......"

VNIVERSOS, qui, vſurpantes ſibi nomina *Magiſtrorum*, in publicis magiſtrationibus" cellulíſque" collectos vndecumque diſcipulos circumferre" conſueuerunt, ab oſtentatione vulgari præcipimus amoueri: Ita vt, ſi qui eorum poſt emiſſos" diuinæ ſanctionis adfatus," quæ prohibemus adque damnamus iterum fortè temptauerit, non ſolùm eius quam meretur infamiæ notam ſubeat, verùm etiam pellendum ſe ex ipſâ, vbi verſatur inlicitè, Vrbe," cognoſcat. ¶ Illos verò, qui intra plurimorum domus eadem exercere priuatim ſtudia conſueuerunt, ſi ipſis tantummodo diſcipulis vacare maluerint, quos intra parietes domeſticos docent, nullâ huiuſmodi interminatione prohibemus. ¶ Sin autem ex eorum numero fuerint, qui videntur" intra Capitolij Auditorium conſtituti, hi omnibus modis priuatarum ædium ſtudia ſibi interdicta eſſe cognoſcant:" Sciturl, quòd ſi aduerſum cœleſtia" ſtatuta facientes fuerint depræhenſi, nibil penitùs ex illis priuilegiis conſequentur, quæ his qui in Capitolio tantùm docere præcepti ſunt, meritò deferuntur. ¶ Habeat igitur Auditorium ſpecialiter Noſtrum, in his primùm quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero, decem verò Grammaticos: in his etiam, qui facundia Græcitatis" pollere noſcuntur, quinque numero ſint Sophiſtæ, & Grammatici æquè decem. ¶ Et quoniam non his artibus tantùm adoleſcentiam glorioſam" optamus inſtitui, profundiores" quoque ſcientiæ adque doctrinæ memoratis Magiſtris ſociamus auctores." Vnum igitur adiungi ceteris volumus, qui Philoſophiæ arcana rimetur: duos quoque, qui Iuris ac Legum formulas" pandant. ¶ Ita vt vnicuique loca ſpecialiter deputata adſignari faciat Tua Sublimitas:" ne diſcipuli ſibi inuicem poſſint obſtrepere, vel Magiſtri: néve linguarum confuſio permixta, vel vocum, aures quorundam, aut mentes à ſtudio litterarum auertat. Dat. III." Kalend. Mart. Conſtantinop. Theod v." XI. & Valent. COSS. [425.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iuſt. eod tit.* Iungenda autem *huic* eſt *lex vlt. infr de operibus publicis* Imò & *lex vnic. ſupr. de Profeſſoribus qui in Vrbe Conſtantinopol. docentes ex lege meruerunt Comitiuam* Etſi aliqua in Inſcriptione & Subſcriptione diuerſitas intercedat.

" In *Codices Iuſtinianei* Editionibus omnibus, additum *P. V.* In *d. l. vltim.* apertè additum *Conſtantio P. V.* in *d. l. vnic. Theophilo P. V.* quod Cujacius *huic leg.* in *Codice* inſcripſit, ex ingenio, an ex MS. aliquo: incertum. Certè, & hanc

Tom. V. Cc 2 P. V.

P. V. inscriptam fuisse docent vel extrema illa *huius leg. adsignari facias Tua Sublimitas*, collata cum *legis* argumento, vepote, in qua agitur de Professoribus in *Vrbe* Constantinop.

Magistrationes seu Cellulæ, in quibus Magistri docebant: à Magistris *Magistrandi* vox, quod est docere, Spartianus Adriano: *vitam militarem magistrans*. Festus *Magistrare regere & temperare est: magistrare, moderari: vnde Magistri non solùm Doctores Artium, &c. Magistrare experientia* apud Cassianum. Inde *Magistrationes* loca ipsa.

Cellula: de his quoque agitur *d l. vlt. supr. de operib. publ.* quæ huic coniungenda est.

Circumferre, vox agyrtis, circulatoribus, periodeutis propria; qui ostentationem vulgarem sectantur.

hos scilicet.

Afflatus diuinæ sanctionis, pro constitutionibus & Rescriptis: vid. *Gloss. Theod.*

hac Constantinopolitanâ.

videntur constituti, pro sunt constituti. Ita *d. l. vlt. supr. de operib. publ.* quæ *huic* coniungenda est. *Qua Septentrionali videntur adhærere porticui.* Et ita passim *hoc Codice*: vid. *Gloss. Theod.*

agnoscant, Cod. Iust.

Cælestia statuta, id est, Imperialia: vid. *Gloss. Theod.*

in Capitolio.

Græcitas, pro *Græca Lingua.*

Gloriosa adolescentia, nondum gloriæ compos, sed ad gloriam affectans, grassans.

χ. profundioris. Et ita habet *Cod. Iust.*

Auctores, sunt Magistri, Professores.

ἀρρήτων λόγων, *Arcana* Philosophiæ? Iuris *formula*.

loco *formulas*, reposuit hic T[illegible] *voluntates*, nimiâ superstitione: de quo mox.

Præfectum vrbis alloquitur.

Ita quoque *d. l. vlt. de oper. publ.* quod Parisiensis Editio omiserat: at *in d. l. vnic.* Idib. Mart.

id est Valentiniano, quod in *Valente* perperàm mutauit *Editio Parisiensis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc *lex* est, non verò Constantini, aut Gratiani, quod nonnulli temerè prodidêre: neque etiam ea Valentiniano Tertio communicanda venit: quod & ipsum tamen quidam tradunt, etsi pro more tum recepto eius quoque nomen *legi* inscribatur. Et est ea (quod secundò notandum) prolixioris Theodosianæ constitutionis pars, de ACADEMIA, vt hodie loquimur, & PROFESSORIBVS Vrbis Constantinopolitanæ: vnde duæ præterea *leges* supersunt, putà *lex vlt. infr. de operibus publ.* & *l. vnic. supr. de Professoribus qui in Vrbe Constantinop.* quæ proinde huic coassandæ veniunt: etsi aliqua Inscriptionum & Subscriptionum diuersitas intercedat, vt iam in *Notis* monui. Minor sanè in *d. l. vltim.* ibi enim omnia similia sunt; excepto quod *ibi* Inscriptio *Constantij P. V.* nomen præfert, quod *hic* intercidit. Maior diuersitas in *d. l. vnic.* quia & Inscriptio præfert, *Theophilo P. V.* & Subscriptio, *diem Iduum Mart.* Et liquidum tamen, has tres *leges* inter se coassandas: non argumenti tantùm paritate, verùm etiam quia quædam in iis occurrunt, quæ sese mutuò respiciunt, alteræque ad alteras sese referunt: veluti illa in *d. l. vltim.* SVPRADICTORVM *consessibus*, ad Professores respiciunt, de quibus *hac leg.* agitur: nam in *illâ l. vltim.* nulla Professorum mentio fit. Item illa in *d. l. vnic. qui in MEMORATO Auditorio Professorum fungantur officio*: ad *hanc* pariter *leg.* apertissimè respiciunt, vbi Auditoriũ exprimitur, in Capitolio videlicet, & ex parte ad *d. l. vltim.* Est item *hac lex* (quod Tertiò monendum) de Academiâ & Professoribus *Constantinopolitanis*: non verò de Romanæ Vrbis Professoribus, vt perperam nonnulli tradunt, etiam Theatri Rhetorici Author: non item de Berytiensi, vt alij tradidêre, de quo paulò post pleniùs, quod etiam ex *dictis legibus* discimus. Postremò monendum, sicut *tres illæ* quas memoraui *leges* in commune sunt de Academiâ & de Professoribus Constantinopolitanis, ita singulas continere, quod *suo titulo* sub quo positæ sunt conuenit: scilicet in *d. l. vltim. de operibus publ.* agitur de *Auditorio* Professorum, quod Theodosius Iun. his adsignat, quod duobus locis *hac leg.* obiter indicatur; in Capitolio nempe Auditorium adsignat, & in eo Capitolio porticuum exedras. *Lex* verò *vnic. supr. de Professoribus*, &c. est de Priuilegiis, déque dignitate Professorum, quorum fit quoque mentio obiter *hac leg.* ibi enim Comitiuam primi Ordinis Professoribus ibidem nominatis tribuit, & deinceps quoque cæteris qui viginti annis docuerint. Hæc tandem lex nostra seu *ἀπόσπασμα* hoc ipsum PROFESSIONIS DOCENDIQVE MVNVS, & ad dignitatem Academiæ illius tuendam respicit. Quinque eam in rem constitutis, quot etiam eius capita numerari possunt.

Primo capite vetat Theodosius Iun. Magistros alios extra Professorum publicorum numerum Constantinopoli publicè docere seu profiteri, in publicis magistrationibus cellulisque collectis vndecunque discipulis, id est, scholas publicas habere, quò Iuuentus commeet: *publicas*, id est, quò passim conuenitur, oppositè ad parietes domesticos, (quod vnum bis mox permittitur.) Neque eo minùs tamen *ἐν γωνίᾳ* in angulis artem facere dicti: in quos vid. quæ Arrianus 1 *in Epictetum* 19 & *lib. 2. cap. 13.* Themistius, *orat. 3* hîque *γωνίας ἄξιοι ἄνθρωποι* Aristidi. Quod quidem à Theodosio Iun. Academiam Constantinopolitanam bene fundaturo *hac leg.* constitutum, tuendæ Professorum, publicæque Professionis, seu Academiæ Constantinopolitanæ dignitati: ne alioquin paulatim publici Professores sibi soli in scholis relinquerentur, quod ille dixit, & agyrtæ, circumforanei, docendi munus indebitè vsurpantes, ferrentur, *circumferentes* discipulos vndecunque collectos ostentatione vulgari: vel denique ne studiosi in partes & factiones abirent. Vbi *ostentatio* vulgaris, non est, vt ineptè Glossa, conuersatio cum laicis, verùm sui ostensio apud vulgus sine legitima ordinatione & electione. Et hæc quidem est *huius leg* hoc capite sententia. Non quod volunt Interpretes, quasi Imperator velit, Professores, non debere pompose docere, ostendentes suam in populis linguam, vt loquuntur, vt inde vulgi gloriam quærant. Non etiam quod tradidit Auctor Theatri Rhetorici *lib. 4. cap. 11. p. 435.* quasi ambitioni gloriosorum hominum & Sophistarum occurrere voluerit Theodosius *hac leg.* id est, qui Auditorum seu Discipulorum numero stipati in publicum procedebant: & sic quasi *lege hac* coërcita fuerit iuuenum assectatio. Nil tale, verùm quia extra Auditorium publicum nollet Iuuentutem doceri, & ab aliis quàm qui publicè in Collegium Professorum asciti essent & adprobati. Ad quod idem proximè alludit *lib. 3. cap. 5. p. 179.* Fuit quidem tempus Romæ, cùm Magistri priuatas tantum pergulas & cellulas magistrales haberent,

quò

quò iuuentus commeabat : de Mathematicis, teſtis Suetonius, *in Auguſto* : de Grammaticis, idem *lib. de Illuſtrib. Grammaticis*, vbi de Craſſitio. Primus Adrianus Imp. Athenæum ludum ingenuarum Artium Romæ conſtituit, vt Aurelius Victor tradit, & vt exiſtimare licet, Regione 8. fori Romani : eo quippe loco ponit P. Victor *ludos literarios* : & manet hodiernum eo tractu ad radices Auentini *ſchola Græcorum* mentio. Huius Athenæi meminit & Dio *in Iuliano* ; *συναγαγὼν ὑμᾶς εἰς τὸ ἀθήναιον τῶν ἐκ τῶν ἐν τούτῳ παιδευομένων ἀκρόασιν*. Lampridius *in Alex. Seuero* : *Ad Athenæum, inquit, audiendorum & Græcorum & Latinorum Rhetorum vel Poetarum cauſa frequenter proceſſit* : vid. & Capitolinum *in Pertinace*, & *Gordiano* : & Symmachum, *lib. 9. epiſt. 84. in fin.* Alexander quoque Seuerus Auditoria publica inſtituit : ſic enim de eo Lampridius : *Rhetoribus Grammaticis, Medicis, &c. ſalaria inſtituit, & Auditoria decreuit, & Diſcipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari iuſſit.* Et poſt Athenæum tamen inſtitutum licuit etiam priuatim docere. De Rhetoribus Vopiſcus *in Saturnino*. *Fuit reuera non parum literatus : nam & in Africâ Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas Magiſtrales.* Erant hæ ſcilicet pergulæ priuatæ, & eodem tamen ſenſu publicæ, quo *hâc leg.* publicæ Magiſtrationes & cellulæ, nempe quod eò vndique conueniretur. Denique licuit ante Theodoſium Iun. & in Occidente, Romæque, priuata Auditoria habere, quod manifeſtiſſimè etiam docet *hoc Codice*, *lex 6. ſupr. de Medicis & Profeſſoribus*. Atenim Theodoſio Iun. vti dixi, iis quas dixi rationibus, fundatâ Academiâ Conſtantinopol. Magiſtrationes has & cellulas extra Auditorium Capitolij inhibere viſum. Quod inſtitutum etiam hodie ſeruari publicè operæ foret : Et verò alicubi obtinuiſſe memini Legitimos Iuris Anteceſſores aduerſus huiuſmodi circitores, periodeutas, qui locis nonnullis Iuriſprudentiam cauponantes, diſputantes, & Academias & Auditoria deſolauêre. Ad quam alioquin quæſtionem vid. apud Bouchellum & Ioly *Arreſtum 29. lib. 2.* Sed Theodoſij indignationem potiùs audiamus. Is huiuſmodi Agyrtis *infamiæ pœnam* minatur : qui caſus cæteris addendus eſt, quibus infamia ipſo iure contrahitur ; & expulſionis Vrbe Conſtantinopolitanâ. Priuatim equidem, quæ *ſecunda* ſententia *huius leg.* eſt : ſeu intra domeſticos parietes vnius tantùm familiæ liberos docere iis permittit, ſeu priuatos præceptores agere. Viceuerſa, quæ *Tertia* ſententia eſt, vetat *hâc leg.* Theodoſius Iun. publicos & *ſtatutos* Profeſſores alibi quàm in Auditorio publico docere, extra Capitolium ſcilicet. Nempe Theodoſius Iun. Conſtantinopoli in Capitolio Auditorium Profeſſoribus adſignauit, *hâc leg. & d. l. vltim. infr. de operibus publ.* deputatis in eo porticuum exedris. Quod quidem Capitolium Conſtantinopoli fuit Octauâ Regione, quæ à mari ſemota erat, & mediterranea : vt docet vetus Vrbis Conſtantinopolitanæ deſcriptio, præfixa *Notitiæ Imperij* : vbi & plures pariter porticus memorantur. Huius etiam Capitolij atque in eo Auditores Profeſſorum meminit Cledonius Grammaticus Conſtantinopol. *Quodam tempore dum Ars in Capitolio die competenti tractaretur, vnus è florentibus diſcipulis Ioannes à Grammatico veniâ poſtulatâ intendens in alterum ſuſcitatus eſt.* De Capitoliis alioquin in genere dixi ad *l. 34. ſupr. de annonâ & trib.* Granis ille error eſt eius, qui de Capitolio expreſsè ſcripſit *cap. 35. p. 131.* cùm de Capitolio Romano *hâc leg.* agi tradidit. In Capitolio ſanè Romano fuit quoque olim Bibliotheca, teſte Euſebio, *in Chronico*, in *Commodo*, *Ann. 189.* & Oroſio *lib.... cap. 11.* & in ipſo olim Templo Apollinis Capitolini ſactæ recitationes Poëmatum, ſeu vt hæc comeſſionum quaſi arena eſſet. Horatius *Satyra 10.*

Quæ nec in Æde ſonent certamia, Iudice Tarpa :

Vide eundem *lib. 2. epiſt. 2.* Nos ad Conſtantinopolitanum, & ſic ad *legem* noſtram redeamus. Ergo tribus ſuperioribus ſententiis noluit Theodoſius Iun. Academiam Conſtantinopol. priuatâ inſtitutione vileſcere ; ſiue dum priuati, publicè docere audent : ſiue dum ſtatuti & publici, priuatim : Hoc etiam addito poſtremo caſu, ſi quiſquam Profeſſorum priuatim doceret, Priuilegia his Profeſſorum denegari oportere : Nempe à gradu honorifico deſcendentes, priuilegiis ſeſe indignos reddunt : quæ ratio redditur ab Interpretibus. Quæ verò ea Priuilegia Profeſſorum fuerint ? dictum plenè ad *tit. de Medicis & Profeſſoribus* : Imò & *d. l. vnic. ſupr. de Profeſſoribus*, quæ *huic* coniungenda eſt, vbi vnum ex his & vel præcipuum continetur : Quare qui viginti annis alibi quàm in Auditorio Capitolino docuerit, Comitiuam primi ordinis non adſequetur. Et hæc de primo *huius leg.* capite.

Secundo huius *leg.* capite, Theodoſius Iun. Genera, Nvmervmqve Profeſſorum Conſtantinopolitanorum determinat : numerum inquam, in vniuerſum *vnius ſupra Triginta* : ſcilicet Romanæ *Eloquentiæ* tres Oratores, decem Grammaticos : Græcæ verò, quinque Sophiſtas, & decem pariter Grammaticos. Vbi obiter Quinque notanda veniunt. Primò notandum, Græcam & Romanam inſtitutionem ſeu profeſſionem diſtinctam ſeu diuiſam fuiſſe : de quo plenè dixi ad *l. 11. ſupr. de Medicis & Profeſſorib.* Secundò notandum, hîc diſertè dici Græcis *Sophiſtas*, qui Latinis *Oratores* dicebantur : Ergo Sophiſtæ Græci, Oratores ſeu Rhetores fuère ; atque hoc ſenſu alibi Rhetoras & Sophiſtæ iunguntur, vt *l. 6. ff. de excuſat.* Hoc ſenſu *σοφιστεύειν* apud Socratem *lib. 4. hiſtor. Eccleſ. 16.* de quo loco vid. Heraldum *lib. 7. in Salmaſ. cap. vltim.* Eſt enim næuus Accurſij interpretantis in *l. 1. de profeſſor. qui in Vrb. Conſtantinop.* Sophiſtas, *Dialecticam docentes*. Tertiò, *Grammatici* hîc & alibi ſunt, qui prima eruditionis rudimenta ponebant : quod *infinitis locis* comprobatur : Quidque ad eorum partes pertineret, vt aliunde clarum, nominatim ex Quintiliano *lib. 1.* ita inſignis de eo Gregorij Nazianzeni locus in *orat. funebr. Baſilij* : vbi quatuor hæ eorum partes indicantur : *γλῶτταν ἐξελληνίζειν, ἱστορίαν συνάγειν, μέτροις ἐπιστατεῖν, νομοθετεῖν ποιήμασι*. Quartò obſeruandum, plures Sophiſtas Græcos, quàm Oratores conſtitui : velut in Græcâ vrbe, & ad quam Græci magis commearent : quâ cauſâ etiam plures Antiquarij Græci quàm Latini Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ à Valente inſtituti, *l. 2. ſupr.* Tandem Oratorum & Sophiſtarum numerus in vnum collectus octo fuit : cùm tamen Antiochiæ quatuor tantum Rhetores eſſent iam olim : vt teſtatur Libanius, *Oratione ὑπὲρ τῶν ῥητόρων, p. 87. & p. 98.* Et hactenus quidem Profeſſores viginti octo partim Grammatici, partim Oratores & Sophiſtæ. His verò omnibus tres adhuc Profeſſores in Academiâ Conſtantinopolitanâ addit Theodoſius Iun. *profundiorum* ſcilicet *ſcientiarum & doctrinarum*, vt ipſemet ait, id eſt, Philoſophiæ & Iuriſprudentiæ. Igitur vnum tantum Philoſophiæ Profeſſorem conſtituit : duos verò Iuris Profeſſores : qui anterioribus Theodoſij etiam Iun. ipſius conſtitutionibus in Profeſſorum cenſu non repe-

rinnent, veluti *l. 16. supr. de Professoribus & Medicis:* Quare post *eam leg.* & sic post annum demum 414. ab eo Iuris Professores, & duo quidem, cæteris additi: cùm hactenus vnus tantùm fuisset, quod discimus ex *d. l. vnic. de Professoribus*, &c. quæ *huic leg.* iungenda est, vbi Leontium vnicum Iurisperitorum memorat. Cæterùm Theodosius Iun. Iuris Professores ita describit: *qui iuris ac legum formulas pandant.* Quod quidem eodem sensu dictum, quo illud Iuuenalis, *Satyra* 8. *v.* 50.

Qui iuris nodos ac legum ænigmata soluat.

Vbi vetus Scholiastes interpretatur, *quæstiones obscuras.* Sidonius etiam Apollinaris *lib. 4. epist. 1. Iurisconsulto obscurum* tribuit: vid. & *Nouellam Theodosij* 1. Idem Scholiastes ad illud *iurisque peritus Apollo*: quod iam *deuia*, inquit, *Iurisperitorum responsa sunt quàm Apollinis.* Vbi *deuia* responsa sunt λοξὰ, vnde & Apollo ipse λοξίας, Varro. *Flexa non falsa dictio Delphis solet*: vid. & Sidonium *lib* 8. *epist.* 16. & Commonitorium Aniani. Tandem Iuris & legum *formulæ* sunt legum & Iuris textus, dispositiones: sic & *l. vnic. supr. de vsuris rei iudicatæ*: *Quod à nobis exemplo æquabili ex iuris prisci est formulis introductum*: sic & Sidonius Apoll. *lib* 1. *epist.* 7. in iudicio de Aruando PP. *Hanc epistolam*, inquit, *læsæ maiestatis crimine ardenter Iurisconsulti interpretabantur.* Et pòst: *Reum læsæ maiestatis confitentem teneri. Ad hoc & millibus* FORMVLARVM IVRIS *id sancientum iugulabatur.* Non aliud igitur *hîc* & apud *Sidonium* sunt *formulæ legum*, seu *Iuris*, quàm Textus & Lectiones iuris, vt eas vocat Ammianus Marcellinus: de quibus ad *l. vnic. supr. de Responsis Prudentum.* Quare nimia superstitio fuit Triboniani, hîc vocem *voluntatis*, loco *formulæ* substituentis: & Viri docti loteri ad *Symmachi lib. 6. epist. 74.* error est, qui ea hoc loco colligebat, nonnullas adhuc formulas hoc æuo in foro obtinuisse, quamuis sublaris fermè formulis: quod non magis ex hoc loco colligi potest, quàm ex tertio hoc Symmachi loco *lib. 6. epist 74.* vbi *inania fori & futelas formularum* diait: neque enim ibi formulæ iuris solemnes in foro seruandæ intelliguntur, verùm solitæ & solemnes, quæ negotiia veluri Transactionibus inseri solent. Reuerà enim omnes illæ formulæ hoc æuo abolitæ erant. Sed à quonam Imp. sublatæ eæ, id *in vapido* videndum: quia & hac parte non vnus error admittitur. Aiunt, iam Marcum Imp. plurimas huiusmodi formulas correxisse bono litigatorum: idque auctoritate Sex. Aurelij Victoris, qui de Marco ait, ab eo *legum ambigua mirè distincta: vadimoniorúmque solemni* (ita enim legendum) *remoto, denunciandæ litis opperiendæque ad diem commodè ius introductum.* Verùm quàm parum locus hic ad formulas faciat, ostensum est *suo titulo, de denunciatione, lib. 2. t. 4.* de solemni enim vadimoniorum sublato ibi agitur, non de *solemni formularum.* Secundò aiunt à Constantino M. eas sublatas. At quis Auctor? Nazarius aiunt, qui *fine Panegyrici* scribit, *veterum calumniosas ambages ab eo recisas, captandæ simplicitatis laqueos perdidisse.* Verùm nihil hæc ad formulas. Sed Tertio, aiunt, id testari apertè *legem* Constantini 1. *Cod. de formulis sublatis*: & alteram eiusdem *legem, quoniam 15. Cod. de testamentis*: & Eusebium *lib 4 de vitâ Constantini, cap. 26.* qui eius *leg.* Auctorem Constantinum M. disertè facit. Eodémque Quarto loco trahunt nonnulli, *l. 7. §. 3. Cod. de Curatore furiosi*, quâ dicitur, *petitionem bonorum possessionis Constantinianâ lege sublatam, & ab eo introductam obseruationem quæ pro antiquâ sufficit petitione*: eiúsque argumento, definiunt *legem vltim. C. qui admitti ad bon. poss.* malè Constantio tribui. Verùm hæc omnia contra fidem omnem. Nam neque id quod dicitur *d. l. 7. §. 3. Cod. de curator. furios.* ad verborum formulas pertinet, verùm ad actus cuiusdam solemnitatem & necessitatem, & quidem intra certum tempus expediẽdam, quam Constantinus sustulerat, vt docet disertè *lex quicunque 8. seu penult. Cod. qui admitti ad bon. poss.* Quid igitur? Constantius Imp. Constantini M. filius formulas sustulit: cuius est *lex 1. Cod de formulis*: & *lex vltim. Cod. qui admitti ad bon. poss.* & *d. l. quoniam 15. Cod. de testamentis*: & *lex 21. Cod. de legatis*: vt docent earum legum subscriptiones omnes, datæ scilicet mense Februario *Constantio 2. & Constante COSS.* id est, Anno D. 319. vel vt habet *d. l. 1. Cod. de formulis*: *Constantio 3. & Constante COSS.* id est, Anno D. 342. Quorum tamen illud verius. Imò *d. lex 21. Cod. de legatis* disertè præfert in Inscriptione tres filios Constantini M. *Imppp. Constantinus, Constantius, & Constans.* Constantius igitur formulas antiquauit, cuius sunt omnes illæ constitutiones: Ita quidem, vt *lex quoniam 15. Cod de testamentis*: *lex 21. Cod. de legatis*: *lex vltim. Cod qui admitti ad bon. poss.* sint velut & ejusdem Constantiani Edicti partes *ad Populum*, vt Inscriptio earum præfert, emissi; atque adeò inter se coniungendæ: Quibus & quarta illa, putà *lex 1. Cod. de formulis* socianda videtur: etsi *Marcellino Præsidi Phœnicia* inscribatur. Neque enim nouum est, imò passiuum, idem Edictum missum & ad Magistratus, & ad populum, eodem exemplo. Nisi putemus *eâ leg.* de nouo sanciri, quod paulò ante iam sancitum fuerat, quod verba suadere videntur. Quod verò Auctorem vitæ Constantini attinet, hic error est eius Scriptoris de proximo Constantij *legem* pro Constantini *lege* accipientis. De cuius erroribus semel dicam & cum lectoris fructu. Sed quo tempore à Constantio formulæ sublatæ? Eo, vt mihi videtur, quo ipse in Phœniciâ agebat: Nam non tantum *dict. lex 1. Cod. de formulis sublatis*: Marcellino *Præsidi Phœniciæ* inscribitur, quâ iubet, iuris formulas aucupatione syllabarum insidiantes, cunctorum actibus *radicitus* amputari, verùm etiam *d. lex vltim. Cod. qui admitti ad bon. poss.* dicitur data LAODICÆÆ, non vt habet *d. l. 15. Cod. de testamentis*, Sardicæ. Reperio quippe Constantium fine Anni 338. & Anno 339. in Phœnicia egisse: hinc scilicet Anno 338. data ab eo EMESA *lex 25. supr. de Decurionibus*: (quò etiam fortè referendus Libanij locus, *orat. 12. p. 400.* & *orat. 13. ad Theodosium* 413. 414.) Sed & ad Dionysium data Anno 339. *lex 4. supr. de maternis bonis*, quæ *PP. Heliopoli*, vel *data Heliopoli*: vt habet *Codex Iust. l. 8. Cod. qui admitti bon. poss.* Quæ omnia loca habes ordine in *Itinerario Peutingeriano*, sic notata. *Beritho. Eliopoli XX. Heldo XXVIII. Fl. Eleuter XXII. Laudicia scabiosa XX. Nemesa* ꝯ. *Emel XVI. Aretusa Fl.* Et sanè Iulianus *orat. 1. p. 64. 66.* auctor est, hoc tempore Constantium in *Syriâ* constitisse, & inter alia quæ in Persas molitus est, latrones Arabum per Legatos in Persas concitasse: quibus vtique Arabibus *Phœnice* vicina fuit. Vt his omnibus expensis, omninò inducar, vt credam Constantium Imp. de consilio Iurisconsultorum *Berytiensium* in Phœniciâ hasce formulas sustulisse: qui hâc ætate clarissimi fuêre, & apud quos celeberrima *legum* Auditoria erant: ac nominatim sub hoc Constantio: de quo fidem facit vel *vetus Orbis descriptio* sub Constantio & Constante: ad quam *etiam dixi.* Et hæc quidem coniectura mea est.

§ Verùm

¶ Verùm è diuerticulo in viam. *Iurisperiti* itaque hoc æuo quoque in Professorum publicorum numero fuêre Constantinopoli, qui scilicet de publico salaria acciperent. Quod à Theodosio Iun. primùm Constantinopoli institutum puto. Nempe quia iuris cognitio & scientia, cum plurimùm decoxerat, imò fermè abolita erat, sic vt pauci ad hanc professionem idonei essent: cùm essent antea, equidem qui publicè docerent, sed non publicè conducti, parabiliórque multò esset antea Iuris cognitio: Quod & ipsum colligimus ex *l. vnic. supr. de Resp. Prud.* Et stetêre quoque deinceps Professores Iuris Constantinopoli, cuiusmodi memorat Iustinianus Theophilum, aliósque. Ita quoque deinceps Romæ sub Gothis inter alios Professores, Iuris Expositores erant: quod discimus ex Athalarici ad Senatum Vrbis Romæ *epist.* apud Cassiodorum 21. *lib.* 9. Certè Iustinianus tribus tantum locis Iura doceri voluit, in vtraque Vrbe Regia Româ, & Beryti: non Alexandriæ, non Cæsareæ; *constitutione ad Antecessores*, quæ incipit, *Omnem.* Postremo *huius leg. capite* Theodosius Iun. LOCA quoque seu AVDITORIA singulis Professoribus adsignari iubet, in quibus ipsi profiteri possint: ne videlicet sibi mutuo obstreperent vel Magistri vel scholares: singulares ideò exedras singulis: de quibus exedris *d. l. vltim. infr. de operibus publicis*: quæ *huic leg.* non tantùm vt dixi coniungenda est, verùm immediatè etiam subiicienda venit.

DE HABITV, QVO VTI OPORTET INTRA VRBEM.

TITVLVS X.

Abest hic *Titulus* à *Codice Iustinianeo.*

PARATITLON.

HABITVS, *Rubr.* & *l. 1. & 4. hoc tit.* & *l. 12. infr. de Scanicis*, consuetus, *l. vnic. supr. de Præpos. S. Cubiculi*: seu vestimenta, *l. 1.* indumenta *l. vltim. hoc tit.* capitis item ornatus, veluti crines, *l. 4.* seu *vlt. hoc tit.* publicè quoque constitutionibus Principum definita fuêre: quibus videlicet vti quemque oporteret vel liceret, *Rubr.* & *l. 1.* pro conditione cuiusque *l. 1.* & dignitate *l. vnic. supr. de præpos. S. Cub.* quibus contrà vti non liceret *omnibus huius tituli legibus.* Ac nominatim intra Vrbem, *Rubr.* venerabilem, *l. 2.* sacram, *l. 3.* sacratissimam, *l. vltim.* intra mœnia vrbis, *l. 1.* id est intra Vrbem Romam: quò pertinent *tres huius tituli leges*, putà *lex 2. 3. 4.* Constantinopolitanam, quò spectat *lex 1. hoc tit.* imò & in vicinis Vrbi Romæ regionibus *d. l. vltim.*

¶ Memorantur certè *hoc Cod. & tit.* hæc habitus siue vestimentorum genera, partim à materia, partim à forma discreta, in Orbe Romano vsitata: Chlamys, *hac leg.* & *l. 4. supr. de militari veste*: qui habitus militaris erat, *l. 1. hoc tit.* Indéque etiam *Terror Chlamydis* dicitur *d. l. 1.* Colobia, & Penulæ, quæ & quieta vestimenta dicuntur, *d. l. 1. hoc tit.* Toga *d. l. 1.* Interior vestis, *d. l. 1.* Pallia discoloria, *d. l. 1.* Byrrhi, *d. l. 1.* Cuculli, *d. l. 1.* Holosericæ vestes, *l. 1. infr. de expensis ludorum*: quas sub qualibet editione largiri omnibus priuatis interdictum. Sigillatæ Sericæ Textæ auratæ, Crustæ, quæ mimis interdictæ, *l. 15. infr. de scænicis.* Scutulatæ, Sericæ varij coloris, quibus vti permissum mimis, *d. l. 11.* Holoueræ vestes, Paragaudæ auratæ ac Sericæ auro intextæ, de quibus *mox*: Tunicæ lineæ, *l. 2. supr. de vestibus oloueris.* Vide plura in *Indice*, *de re vestiaria.* Peregrinæ item vestes hæ memorantur, Tzangæ, *l. 1. & 3.* Brachæ, *l. 2.* Ragæ, *l. 3.* Pellium denique indumenta, *l. vltim.* Igitur *Senatores* Chlamyde vti intra Vrbem Constantinop. prohibiti: contrà Colobiis & penulis vti permittuntur: Togâ verò indui iubentur in Senatu & Iudiciis, *l. 1. hoc tit.* *Officiales* penulis interiore veste cingulis obfirmatâ, & discoloribus palliis vti iubentur, *d. l. 1.* *Serui* (paganorum,) byrris & cucullis, *d. l. 1.* *Mimæ* quoque, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciebant, publicè habitu earum *Virginum*, quæ Deo dicatæ erant, vti prohibebantur: *l. 12. infr. de Scænicis*, item gemmis, sigillatis, sericis, textis auratis, crustis: *l. 11. eod. tit. de Scænicis*: etsi scutulatis, & sericis varij coloris, auróque sine gemmis vti possent, *d. l. 11.* Peregrina verò indumenta intra Vrbem Romam, & in vicinis regionibus etiam seruis interdicta fuêre: putà Tzangæ, brachæ, ragæ, pellium indumenta, maiores denique *Crines*, *l. 2. 3. 4. hoc tit.* Tandem priuatis omnibus quædam vestes interdictæ, & Principibus solis reseruatæ: Putà vestes oloueræ, paragaudæ auratæ, vel sericæ auro intextæ: *toto tit. supr. de vestibus oloueris & auratis.*

1.* Imppp.

I. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. ad Pancratium" P. V.

Sine exceptione temporis matutini, dumtaxat intra mœnia" conſtitutus nullus *Senatorum* habitum ſibi vindicet militarem:" ſed, chlamydis terrore depoſito, quieta coloborum" ac penularum induat veſtimenta. Cùm autem vel conuentus Ordinis candidati" cœperit agitari, vel negotium eius" ſub publicâ Iudicis ſeſſione cognoſci, Togatum eundem intereſſe mandamus. ¶ *Officiales* quoque (per quos" ſtatuta" complentur, ac neceſſaria peraguntur) vti quidem penulis iubemus," verùm interiorem veſtem admodum cingulis obſeruare:" ita tamen, vt diſcoloribus quoque palliis pectore" contegentes, condicionis ſuæ neceſſitatem ex huiuſmodi agnitione" teſtantur. ¶ *Seruos* ſanè omnium (quorum tamen dominos ſollicitudine conſtat militiæ non teneri) aut byrris vti permittimus, aut cucullis. ¶ Si quis de Senatoribus ſtatuta neglexerit, proprij auctoritate honoris exutus ingrediendi Senatum iam non habeat poteſtatem: Officiales verò, ſed & Serui (qui pudoris non poſſunt diſpendium ſuſtinere) exilij pœnam ſubire iubeantur: Officio Cenſuali viginti librarum auri non immeritò diſpendij ſubiugando, ſi culpam vſurpationis huiuſce, aut diſſimulatione ſubpreſſerit, aut acceptâ pretij mercede ſubtraxerit." Dat. Prid. Id. Ian. Conſtantinop. Antonio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*

" *Pancratius* P. V. Conſtantinop. ſub Theodoſio M. Eidem inſcribitur Anno 379. *lex 4 ſupr. de auro coronario*: quanquam ibi malim inſcribi Com. R.P. Anno 381. *lex 6. ſupr. de ſepulchro violato* & hoc ipſo Anno *lex 3. ſupr. de cognitor. & procur.* Hic ſecundùm Præfectus Vrbi fuiſſe videtur, Anno 389 *l. 4 infr. de Aquaductu.*

" Vrbis Conſtantinopol. Porrò hic *mœnia* in proprio ſuo ſignificatu, pro muris ciuitatis.

" *Militaris habitus*, chlamys.

" an *Colobiorum*, quomodo frequentius vocantur: ſed *coloborum* ferri poteſt: de quo mox.

" id eſt, cùm Senatus habebitur: *Ordo Candidatus hac leg.* & iterùm *l. vnic ſupr de Prætoribus*: eſt Ordo Senatorius: vnde videlicet Candidati Quæſtores, Prætores nominabantur, eligebantur: de quibus affatim *ſupr. titulo, de Prætorib. & Quæſtoribus*: ac nominatim *l. 21.* & paſſim *Symmachus.*

" Senatoris.

" *Officialium* hæc deſcriptio: *Officiales* ſunt per quos ſtatuta Iudicum ſcilicet complentur, & neceſſaria peraguntur.

" *Iudicum.*

" Ferri poteſt hæc vox *obſeruare*, pro *obſerare*: vt alicubi *hoc Codice*, *ad obſeruandum aditum*: quod quis mutaret vel in *obſerare*, vel in *obfirmare.*

" *x. pectora.*

" *γνώρισμα*, *Agnitio.*

" Ita Editiones priores omnes, malè ſola Pariſina *ſubtraxerit.*

COMMENTARIVS.

Theodosii M. hæc conſtitutio eſt, data Anno D. 381. quâ tribus hominum generibus ſuum cuique in *Vrbe Conſtantinopolitanâ habitum* ſeu veſtis genus adſignat: alienum contra à ſingulis ſubmouet: Quânam, inquam, veſte ſinguli ea iis quas hactenus vſurpabant, vti poſſent, quâve conditione, à quâ viciſſim abſtinere deberent: vbi octo veſtium genera ſeu nomina expreſſa occurrunt: Chlamys, Colobium, Penula, Toga, Interior veſtis ſub penulâ, Pallia diſcoloria, Byrrhus, & Cucullus. Hæc ſcilicet quoque res Principum curam ſubinde procurare debet, & verò Principes Romanos prouocauit, ſua vt cuique Ordini propria veſtis, *σημαῖον*, *ἴχνος* conſtet. Quò ſanè non pertinet Auguſti inſtitutum, qui, teſte Suetonio *cap. 40.* etiam habitum veſtitúmque priſtinum reducere ſtuduit, ac viſâ quondam pro concione pullatorum turbâ, indignabundus & clamitans, *En*, ait, *Romanos rerum Dominos Gentémque Togatam*: negotiúmque Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur, in foro circóve, niſi poſitis lacernis Togatum conſiſtere. Id inquam Auguſti inſtitutum huc non facit, vtpote quod vniuerſum populum Romanum ſpectabat, non verò certos tantùm Ordines generáque perſonarum: Atenim huc pertinet exemplum quod memorat Lampridius de Alexandro Seuero, qui in animo habuiſſe dicitur, omnibus Officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus Dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſerui ingenuis miſcerentur. Sed hoc Vlpiano, Pauloque diſplicuiſſe addit *Lampridius*, dicentibus, *plurimum rixarum fore, ſi ſic* (ita enim lego,) *faciles eſſent homines ad iniurias*: Tum Alexandrum Seuerum ſatis eſſe conſtituiſſe, vt Equites Romani à Senatoribus *Claui* qualitate diſcernerentur; Penulis intra vrbem frigoris cauſa vt Senes vterentur permiſiſſe: cùm id veſtimenti genus ſemper itinerarium aut pluuiæ fuiſſet: matronas tamen intra vrbem penulis vti vetuiſſe, in itinere permiſiſſe, vt refert idem Lampridius.

Cæterùm etſi non omnibus Officiis, non omnibus hominum generibus ſuam cuique veſtem dari publicè expediat, quod Vlpiano & Paulo ICtis noſtris viſum, attamen nonnullis vt in veteri Vrbe Româ, ita & in noua, purà Conſtantinopoli ſua veſtis fuit, quâ ipſo occurſu noſcerentur: & vt *hac lex* loquitur, *huiuſmodi* Agnitione *conditionem ſuam teſtarentur*, eóque proinde conditio vel dignitas veſtitet, vt loquitur Tertullianus *cap. 1. de Pallio.* Huiuſmodi ſanè veſtem idem Tertullianus *3. aduerſ. Marcionem*, *19.* & *cap. 10. adu.*

adu. Iudaes, & *cap.*10. *propriam vestem* vocat: habitum consuctum, *l.vnic. supr. de Prepos. S. Cubiculi*: ἰδιώτας σχηματίζειν in eodem argumento vocat Antoninus *de vitâ suâ* 1. ἰδιώτη ἀμφιέζεσθαι Clementi Alex. *lib.*3. *Pædag.* Vestes insignes, Lactantius *lib.*5. *cap.*6. *Altioresque se cæteris hominibus, satellitum comitatu & ferro & insigni veste faciebant*: ἐξάλλαξ μὲν ἰδιώτας eleganter Polybius *lib.*6. ἐξάλλαξ μὲν ἰδιώτας ... ἔχειν τὰς ἡγεμόνων. Aliud verò est *circumspecta vestis*, quæ sæpè non tam genere, ab aliis differt, quàm materiâ, munditie, aut ostentatione. Quomodo *circumspectam à cunctis ac notabilem vestem* Monachorum dixit Cassiani Interpres, *lib.*1. *cap.*3. Quomodo Marcellinus *lib.*27. de Episcopis Romanis scribit, *procedere eos vehiculis insidentes, circumspectè vestitos*: quo eodem sensu idem dixit *parietes lapidum circumspectis coloribus nitides*, *lib.*28.*p.*398. Quomodo Gellius *lib.*1. *cap.*5. vbi de Demosthenis in vestitu munditiâ et probro datâ, seu cultu corporis nitido venustóque & nimio accurato egit, mox de Hortensio oratore ob eiusmodi munditias quoque maledictis compellationibúsque probrolis iactato, scribit: *Ad eundem modum Hortensius*, &c. *quòd multâ munditiâ & CIRCVMSPECTE compositéque indutus & amictus esset*, &c. Ad rem. Nolo per singula nunc ire, neque hanc antiquitatem omnem eruere, ac nominatim de γυμνάσιον τῆς ἀρχῆς: satísque habeo *huius Codicis* historiam sectari. A nonnullis viceuersâ vestibus, tanquam à conditione suâ alienis nonnulli arcebantur. Cuius vtriusque exemplum suppeditat hæc constitutio, per tria hominum genera, de quibus agit Theodosius M. puta de Senatorum, de Officialium, & de Seruorum veste seu habitu.

1. De SENATORIA veste intra vrbem seu intra mœnia Vrbis Constantinopolitanæ, tria constituuntur. Primâ parte cuiusdam vestis vsus prorsus Senatoribus interdicitur: secundâ, cuiusdam vsus eis permittitur: tertiâ, cuiusdam certo casu gerendæ necessitas imponitur. Nempe *Chlamydis* vsum Senatoribus intra mœnia interdicit Theodosius M. quem tamen hactenus vsurpasse hinc liquet, spretâ togâ tanquam molestâ, vtpote quod hic habitus *militaris* esset, vt eum vocat; & verò aliunde notissimum est: de quo etiam *l.*4. *supr. de militari veste*: vnde & *chlamydis terrorem* hâc eadem *leg.* vocat, & *quietis vestimentis* opponit. Quibus omnibus rationem huius prohibitionis satis indicat Theodosius: nempe vrbanâ quiete & intramuranâ, præsertim in vrbe totius Imperij Orientalis Principe, seu vertice, inconueniens visum, alium quàm *Ciuilem habitum* Senatores præferre: seu *pacis habitum*, (vt *togam* vocat Tertullianus *de pallio*: *statim initio*:) Patricios habitus Claudianus *initio panegyr in* 4.*Cos.Honorij*: quomodo etiam *ciuilium decorum indumenta*, palmatam Consularem dixit Ausonius: quomodo *Pacificatorem* habitum dixit Quintilianus, *lib.*11. *cap.*3. εἰρηνικὴν ἐσθῆτα, Dio, *lib* 48. εἰρηνικὸν σχῆμα Herodiano *lib* 2. Ciuiles vestes, Cassiodorus 7. *var.*1. Ciuilis habitus, quietum vestimentum quo intra vrbem, extra castra vti consuetum est. Huc illa quoque facit vetus Inscriptio Romæ, *p.*458. *num.*2.

STATVAM PONI HABITV CIVILI IN FORO TRAIANI PECVNIA PVBLICA CENSVIT.

Item altera *p.*375.*n.*1. Romæ itidem.

STATVAM ARMAT. IN FORO DIVI TRAIANI, ET ALIAM CIVILI AMICTV IN TEMPLO DIVI PII ET TERTIAM LORICATAM IN TEMPLO, &c.

Quæ in aliis Inscriptionibus, *p.*344. *n.*2. & 471.8. *Togata statua* dicitur: cuius etiam meminit Cornutus in illud Persij: *Verbu Toga sequeris.* Et generaliter quidem Theodosius Senatoribus Chlamydis vsu intra Vrbem Constantinop. interdicit, *sine exceptione temporis matutini.* Quæ verba supercisse quidam malè autumabant: scilicet, saltem matutino tempore videbatur Senatoribus chlamydis vsus permittendus; quod hîc tamen etiam negatur: nempe quo tempore Senatores Imperatoribus salutationem matutinam velut officium aliquod necessarium præstabant: quæ salutationum res aliunde notissima est. Igitur Theodosius ne eo quidem tempore vel prætextu Senatores chlamydatos in vrbe esse voluit: contrà eo quoque tempore in ciuili habitu esse iussit. Sanè Togati salutationes suas olim fecêre, neque in aliâ veste matutinum illud Aue adferre fas erat: quod sciunt qui vel Martialem legerunt: Quò pertinet & illud Spartiani *Hadriano*; *Vnde hodiéque Imperatores sine penulis à Togatis videntur.* Vsum igitur indumenti militaris in Vrbe Constantinop. Senatoribus interdicit Theodosius: At Constantinus iam olim generalius Romæ teste Victore, post Maxentium deuictum, *Prætorias legiones sustulit penitus, simul armis, atque vsum indumenti militaris.* ¶ Et hoc quidem in Vrbe: ait enim Theodosius, *duntaxat intra mœnia.* Igitur Chlamydis vsum in terminis vrbis seu extra mœnia Senatoribus indulsit. Sanè, Chlamydibus Senatores iam olim vsi. Ambrosius quoque hoc æuo *cap.*3. *de dignit Sacerdot. sicut Senatorem chlamys ornat.* Quem Ambrosij locum, non est quòd quidam ad Themistij *Orat.*14 *p.*679. cum *hâc leg.* operosè conciliare studeant: cùm & ad Occidentem is pertineat, hæc verò nouam Theodosij M. constitutionem contineat, ad Vrbem Constantinopolitanam pertinentem. Adde & Sidonium Apollinarem *lib.*1. *epist.vlt.* vbi vid. quæ doctissimus ibi Interpres. Ergo Chlamydis vsu Senatoribus in Vrbe Constantinop. *hâc leg.* interdictum; non etiam aliis Palatinis dignitatibus seu Officiis, qui & ipsi iam olim chlamyde vsi. Vnde lucem accipit quod Lampridius scribit de Constantino M. in *v. Alexandri Seueri*, eum Eunuchos eò loci habuisse, *vt nec chlamyde vti iusserit, sed necessitatibus domesticis delegarit.* Et hæc de vetito chlamydis vsu Senatoribus in Vrbe Constantinopol. Quid igitur? Eos quieta colobotum ac penulatum induere vestimenta iubet. *Colobos*, vel *colobiu* hîc interpretantur nonnulli latos clauos superiectos interiori vesti, vt hic, ita & apud Hieronymum *quæstione in Genesim*, & apud Seruium 1. & 11. *Æneidos.* Sanè ita Acrun siue quisquis ille est sub Acronis nomine accepit, ad hæc Horatij, *Prætextum & latum clauum, prunaque batillum Purpuram*, inquit, *dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum*, τὸν κολόβιον *vocant: vsum eius retinent hodie Principes iniicientes vesti à ceruice ad pectus, indumentum ex purpurâ vel pellibus pretiosis muris Pontici vel aliis, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Itaque hi latum clauum & colobium pro eodem accipiunt: cùm tamen latus clauus non tam vestis genus sit, quàm vestimenti portio, & velut instita: vid. *l.*19 §.*planè*,*l.*23.§...*ff.de auro, arg. leg.* Quare colobium hîc est vestis siue manicas, cuius in veteribus Glossariis, & apud Codinum, & Anastasium *in Eutychiane*, mentio fit. Cassianus quoque *lib.*1. *de habit. monach.cap.*5. *Collobiis*, inquit, *lineis induti, quæ vix ad cubitorum imu pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus & cap.*11. Dorotheus quoque à Diaconis *doct.*19. κολόβιον μὴ ἔχειν χειρίδια gestatum

scribit Papias Vocabularius. *Colobium genus vestis dictum, quia longum est, & sine manicis: hoc antiqui utebantur, sed quia nuditas brachiorum culpabatur, usus colobiorum in Dalmaticas est mutatus.* Alcuinus de diuin. off. *Usus Dalmaticarum à B. Silvestro institutus est: nam antea Colobiis utebantur. Colobium verò est vestis sine manicis.* Isidorus: *Colobium dictum quia longum est & sine manicis: antiqui enim hoc magis utebantur.* Idem. *Levitonarium est colobium sine manicis, quali Monachi Ægyptij utuntur.* Glossarium Cambetonense MS. *Colobium vestis cucullæ similis, nisi quod cucullo caret.* Rufinus *lib.2.c.3. quibus usus est indui colobiis quasi sacris lineis.* In vitâ Pachomij *cap.14. Lebitonarium linea vestis erat, instar colobij.* Nicetas Choniates in Thesauro orthod. fidei, *lib.1.cap.39. Dalmaticæ quæ nunc Colobia dicuntur, purpurâque prætexuntur.* Ergo colobia fuerunt breves tunicæ & sine manicis: Servius id quoque testatur: cum scribit, *antiquos colobiis usos non manicatis & talaribus tunicis.* Vnde nomen illis à κολοβὸς: quod est curtus, mutilus, truncus: vnde & κολοβὸς ὁ μέρος τοῦ σώματος ἀφῃρημένος. Quare χιτὼν κολοβὸς opponitur χειριδωτῷ manuleato, & Dalmaticis. Iis verò signum intertextum fuisse è purpura ex Dorotheo & Niceta discimus: sic & colobium purpuratum Anselmus, & apud Anastasium *in Eutychiano* legimus. Sic & Diaconorum colobia purpuram intertextam habuisse colligitur ex Ammiano Marcellino *lib.14. p.25.* vbi ait; Maram Diaconum Antiochiæ literis ad Tyrij textrini Præpositum scriptis perurgisse, *colorari pectoralem tunicam sine manicis purpuream.* Quibus verbis Colobium apertissimè describitur: quod Viri docti iam notarunt. Vel certè ἐξωμὶς quæ manicis prorsus carebat, non decurtatis & mutilatis vt colobium.

Ex *hâc* interim quoque *lege* discimus, servos colobiis non usos: eorum quippe usus *hâc leg.* Senatoribus tribuitur: mox verò servis byrrhi & cuculli conceduntur. Id verò etiam nominatim *Servius* observat, *servos nec colobia nec calceos habuisse.* Observat & vetus *Iuvenalis* Interpres nondum editus, in *Bibliotheca Ambrosiana*, quem citat Ferrarius *de re Vestiaria, cap.20.* ad illud, *recitanerit ille Togatas.* Hócque distabant inter se servi & domini. Et hæc de *Colobiis*, quibus *Dalmaticam* successisse à superioribus Scriptoribus nonnulli volunt: Quanquam Colobiones cum Dalmaticis commiscet Epiphanius, καὶ δαλματικὰς ἤτοι κολοβίωνας. Vtrisque certè id commune fuit, quod clavis purpureis vtræque inoculatæ essent. Et hæc de Colobiis Senatoribus indultis.

Penulatum quoque usum, quæ Græcis φαινόλαι, seu φελόναι, ex crassiori lana fiebant, non ex teniori, vt togæ, & ponderosiores erant, seu gravissimæ, vt vel ex *Tertulliano* discimus; & quidem pullæ, cum capitibus cum capitiis, Senatoribus intra vrbem Constantinop. *hâc leg.* indulget Theodosius M. nempe pluvioso tempore, vel frigido; vt Colobia æstivo & sicco. Nempe Penulatum hic usus Romam tandem à Græcia translatus, non tantùm itineris causâ, verùm etiam in vrbe, vel pluviarum ad propulsandos imbres, vel frigoris causâ. Vetustiora de hoc Penulæ usu pluviarum tempore, & in itinere, huc non accesso: propiora quædam & ad rem adferam. Sub primis certè Cæsaribus forensis habitus penula non erat: postea tamen res mutavit sub Domitiano iam, vt discimus ex Auctore *Dialogi de causis corruptæ Eloquentiæ*: vid. & quæ Castricius Rhetor sub Hadriano apud *Gellium*. Spartianus *in Adriano*: *Penulas quibus uti Tribuni plebis pluviæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam: vnde hodiéque Imperatores sine penulis à Togatis videntur.* Tribuni igitur plebis primùm in vrbe pluviæ causâ usi, vtpote cum his in publico esse identidem oporteret. Ergo solis Tribunis plebis in vrbe usus Penulatum olim pluviæ tempore concessus, non aliis Senatoribus, etsi Tribuni ex Senatoribus forent. Ecce testimonium Castricij Hadriani Imp. temporibus, cuius apud Gellium *lib.13. cap.20.* verba extant ad discipulos quosdam suos Senatores, quos viderat die feriato tunicis & lacernis indutos: *Equidem maluissem vos Togatos esse: Pigitum est Cinctos saltem esse & Penulatos.* Mox tamen ad alios in Vrbe exemplum propagatum. De spectatoribus ludorum, & de funeribus, Lampridius Imp. Commodo. *Et contra consuetudinem Penulatos iussit Spectatores non Togatos ad munus convenire: quod funeribus solebat.* Vbi non probo qui reponunt, *Senatores.* Inde ad Senes omnes. De Alexandro Severo Lampridius, *Penulis intra vrbem frigoris causâ vt senes uterentur permisit, quùm id vestimenti genus semper itinerarium, aut pluviæ fuisset. matronas tamen intra vrbem penulis uti vetuit, in itinere permisit.* Quo loco pariter non possum assentiri reponentibus *Senatores* loco *senes.* Novum enim istud institutum Alexandri, non ad Senatores, sed senes omnes respexisse, tum ipsa causa eius constituendi generalis ostendit, *frigoris* nempe causâ; tum oppositio pristini moris, quo itinerariũ fuit apud omnes in usu; ergo nunc vrbanum senibus omnibus in usu: tandem exceptio Matronarum, quæ vtique non solæ Senatoriæ fuerunt. Tandem post Alexandrum Penulati omnes, quibus libèret, aut frigoris, aut pluviarum gratia: sed tamen præcipuum hoc habuêre Senatores, vt quemadmodum colobia Senatorum signum intertextum è purpura habebant, ita & Penulæ Senatoriæ purpuræ quid haberent. Quare in *Glossis* Cyrilli, συγκλητικὸς αἰδὲ, ὁ ἔχων πορφύραν, *Penulatus*: quomodo ibidem συγκλητικὸν φόρημα λεωπόρφυρον, *Prætexta*: & mox, συγκλητικὸν φόρημα, *Toga.* Vnde verò *Penula* nomen dictum, quænam ea vestis fuerit, adstrictáne, an laxa? aliáque id genus disquirit Ioan. Bapt. Donius *in dissertat. de vtraque Penula.* Nos enim aliò properamus. Et hæc de veste, quam Senatoribus indulget Theodosius M. *hâc leg.*

Tertium Vestis Senatoriæ genus est iam necessarium: Nempe Togatos Senatores esse iubet Theodosius M. duobus in locis & occasionibus, in *Senatu*, & in *Iudiciis litigantes*: Et sic colobiis & penulis depositis Senatores Togatos in Senatu esse voluit, quibus extra Senatum colobiis amictis & penulatis esse licuit. Quò pertinet & hic Sidonij Apollinaris locus *lib.1. epist.5.* vbi de Ricimeris nuptiis cum filia Anthemij Imp. *Iam Togâ Senator honoratur, iam penulam deponit inglorius.* Ergo in Senatu solo Iudiciisque Togatos esse voluit Theodosius M. cùm anteà, seu priscis temporibus Togati semper fuissent Senatores: vnde & *Senatus Togatus*, Actori *lib.1. epist.7.* Plebs *Togata*, Iuvenalis Interpreti, pro Senatu: *Mancipia Togata*, Heliogabalo, teste *Lampridio.* Sidonius *lib.1. epist.5. Iam Togâ Senator honoratur*, &c. Verùm Senatores paulatim aliis vestibus adsuevêre: & quidem Tunicarum & Lacernarum vestibus iam de multo usu ignoscibilis erat, quod docet Castricius apud Gellium *lib.13. cap.20.* cui tamen Hadrianus mederi instituit, teste Spartiano: *Senatores*, inquit, *& Equites Romanos semper in publico Togatos esse iussit, nisi si à cœna reverterentur.* Priscum igitur morem servavit Theodosius saltem in Senatu & in Iudiciis, quæ *Togatorum sedes*,

in

in Senatu inquam, vel vt hîc vocatur & *l.21. supr. de Prætorib.* in Ordinis Candidati conuentu, qui cur ita dicatur, *ibi* dixi: in *Iudiciis*, vel vt hîc loquitur, si Senatoris negotium sub publica Iudicis sessione cognoscatur, id est, si in Iudiciis litiget. Litigatoribus Senatoribus togatis esse necesse est, ne alioquin vilescat eorum dignitas, quem scopum huius rei esse puto. Extra ordinem certè aliquando Senatores in Senatu non Togam, verùm penulam purpuream cum sociis sumebant, vt in publicis conuentibus & lætitia. Sic Themistius *orat* 4. testatur, cùm in Senatu legeretur oratio seu epistola Constantij super Themistio, (de quo dixi ad *leg* 12. *supr. de Prætorib.* Senatum habitum festiuum sumpsisse, *ὑμᾶς δὲ ὥσπερ ἐν πανηγύρει μετ' ἀμφιεσμάτων τὰς τηβέννας καὶ τὰ ὑποδήματα ἀλλαξαμένους, συνεορτάζοντας ἐπὶ τῷ δήμῳ.* Et hactenus quidem de Senatoria veste.

2. OFFICIALIVM vestem secundo loco Theodosius M. *hâc leg.* definit. Officialium, inquam, id est, vt hîc rectè definiuntur, *eorum per quos statuta* (seu præcepta Iudicum) *complentur & necessaria peraguntur*: de quibus plenè *lib.8. supr.* Triplicem igitur vestem hos gerere vult. Primò *Interiorem vestem, eámque cingulis* admodum *obsera-natam, obseratam, obfirmatam.* Apparitores seu Officiales iam olim cincti. Tiro apud Gellium, *lib.12. cap.3. Lictorem vel à limo vel à licio dictum: licio enim transuerso, quod limum appellatur, qui Magistratibus præministrabant, cincti erant.* Isidorus *lib.15. cap.14. Hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo serui publici cingebantur*: vid. eundem & *lib.19. cap.22.* & *lib.19. cap.33. Limus est cinctus, quem habent serui,* &c. Nempe cincti & ἔνζωνοι omnes, ministeriales. Ita apud Petronium *cap.21. Cynædus superuenit myrthea subornatus gausapina, cingulóque succinctus*: vid. & Senecam *de breu. vitæ c.12.* Cincti & mobiles. Notum Dominicū & Paulinum illud, de militiâ Christianâ; *Estote lumbis succincti.* Huc refero & illud Castritij; *Piguit saltem penulatos, cinctósque esse* Non quod ipsæ *penulæ cinctæ*, sed sub penulis interior vestis cincta esset. Denique cincti omnes qui aliquid serij facere parabant. Apud Phædrum *lib.2.* Alticincti atrienses, quibus tunica ab humeris linteo erat destricta. Apud Suetonium *in Caio*; *Caius quosdam summis honoribus functos cœnanti modò ad pluteum, modò ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Apud Horatium *Satyr.8. lib.2. Puer altè cinctus acernam Gausape purpureo mensam detersit.* Plura non addo iam alibi obuia. Secundò, Officialibus Iudicum penulatis sub eâ conditione, vt vestis interior sit cincta, esse permittit: Sidonius equidem de Censualibus, *lib 8. epist.6. Mixtúmque turma Censualium penulatorum*, &c. cui loco illustrando Sauaro *hanc leg.* aptauit. Sed Censuales Officialium numero non fuêre, sed ministerium ciuitatum, *l.4.* de quibus *sine leg.* Tandem iubentur Officiales pectora sua discoloribus palliis contegere, vt ita conditionis suæ necessitatem ex huiusmodi agnitione testentur. Cui optimè conuenit Petronij locus *cap.57.* vbi de furto per lancem & licium agit. *Intrat stabulum præco cum seruo publico,* &c. *Nec longè à præcone Ascyltos stabat amictus discoloriâ veste, atque in lance argenteâ indicium & fidem præferebat.* Amicti igitur prisco more serui publici, Officialésque discoloriâ veste, vt ita agnoscerentur. Qui mos ad alias deinceps gentes manauit. In Franciâ iam olim vetitum, ne Officiales quicquam exequerentur, nisi discoloribus suis palliis obtecti. Huc pertinent illa ex veteri Poëta

Mais qu'il ne vous vueille desplaire,
Ne sçay quel VESTV DESVOTE
Mon bon Seigneur, tout DESVOTE,
Qui tenoit vn fouet sans corde
M'a dit, &c.

Nempe hoc vult, Officialem, qui virgam tenebat & vestem discolorem gestabat, eum eirasse. Parlamenti quoque Parisiensis Arresto cautum Anno 1537. ne citationes vel executiones vllas Officiales facerent, nisi ita vestiti, *Sergens mipartis*: Quam in rem plura Antiquitatis Franciæ callentissimus Pasquierius, ex quo & hæc ipsa habeo *lib.4. des Recherches, cap.27. Discoloria* porrò hîc sunt, & apud Petronium duplicis coloris. In Glossis *Discolor δίχρους & διχρώματος*: sed an ita vt mixti coloris essent, *di ap mesle*? an ita, vt ex duplici panno diuersi coloris idem pallium contextum esset, quod hodie fermè obtinet? Istud mihi verosimile. De coloreis vestibus aliàs dictum.

¶ Illud hîc tantùm obseruandum, quod discoloribus palliis *pectora* nominatim contecta fuerint. Vnde videatur *pallium*, non vt Petronij ætate, fuisse vestis integra quæ amictui esset, sed tantùm pannucia quædam, quæ pectori aptaretur, pariter vt colobia: cuiusmodi Pallia sunt quibus Religiosi quidam hodie pectora contegunt crucibus signata, conditionem suam ex huiusmodi agnitione, *γνωρίσματι*, testantes: cuiusmodi Pallia Sacerdotalia sunt, quæ à Pontifice Romano accipiuntur. Pallium scilicet dictum non tantùm vestis integra, verùm omne etiam amiculum quod superinicitur *ἐπίβλημα*, etiam partis alicuius corporis Integumentum, veluti omne quod capiti tegendo fuit. Pallio denique caput velebatur, & frigus à capite defendebatur, vt iam notum est, ex Seneca *lib.20. epist.15.* Rutilio Lupo *lib 2. de figuris sententiar.* Petronio *cap.32.* & Plutarcho, vbi *Demetrij* superbiam taxat, & Fulgentio vbi de *Tutulo* agit. Igitur Pallium hoc quo *pectus* contegitur, instar Lati Claui fuerit: quomodo etiam Claui Senatorum & Equitum in pectus vsque demissi supra vestem. Horatius

——-Latum demisit pectore Clauum.

Vbi Acron, *Latum Clauum Purpuram dicit quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὸ κονδυλωτὸν vocant: vsum eius retinent Principes, iniicientes vesti à ceruice ad pectus indumentum ex purpura vel pellibus pretiosis muris pontici, vel aliis, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Ita Claudianus *Rufino* vitio vertens barbarum habitum.

Ipse inter medios, ne qua de parte relinquat
Barbariem, reuocat fuluas IN PECTORE
pelles: &c.

Idem de Trabea Consulari *in Stilicenem* 2.

Tunc habiles humeros armis Dea vestibus ambit
Romuleis, Latij sederunt PECTORE cultus.

Pallia autem hæc ex lana facta, seu lanea fuêre: & quo quæsitioris elegantiæ lautitiæque, ex mollissimâ lanâ, teste Petronio *cap.28.* Et hæc quoque de Officialium veste: cuius hæc summa; *Penularum* vsum his concedi, sub duabus tamen conditionibus, vt & interior vestis cingulo firmata sit, & discolori pallio pectori aptato suam conditionem testentur.

3. Tandem Theodosius M. *hâc leg.* SERVILEM quoque habitum seu vestem distinguit: quomodo & aliàs seruilis vestis ab aliis distincta: cuius meminit Tacitus *non semel*: Lampridius, *Alex. Seuero*: Vopiscus, *Aureliano*: SERVIS igitur vti permittit Theodosius vel birris vel cucullis. Non erat igitur hæc propriè seruilis vestis, quod ex *hâc leg* quidam colligunt; cùm his vti non iubeantur, verùm harum vsus his *permittatur*. Permittitur,

mittitur, inquam, eò quod omnium viliſſimæ veſtes fuerint, *κοιναὶ κοινῶς πωλ[illegible], κοινὸν χῆμα, κοινὸν ἔθος*, cúmque aliis ſeruis quoque *ὀπίκοινος*: Igitur aliis veſtibus vti prohibentur, quæ non ita vulgares, cùm tamen alias quoque vſurparent: adeò quidem vt ſua ætate iam Appianus queratur *lib.* I. *de bello ciuili*, *καὶ ὁ δουλεύων ἔτι τὸ χῆμα, τοῖς δὲ δεσπόταις, ὅμοιος χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς ἡ ἄλλη στολὴ τοῖς θεράπουσιν ἐστὶν ἐπίκοινος*. Igitur *hâc leg.* Theodoſius interdicto aliarum veſtium, quæ liberis hominibus conueniunt vſu, ſolius *byrri*, aut *cuculli* vſum ſeruis permittit. Nempe *byrrhum* vulgarem veſtem & *βιρροφόρους* plebem infimam, tenues Quirites & *εὐτελεῖς* fuiſſe, ſexcentis teſtimoniis confirmari poſſit: etiam ex his quæ notaui ad *Veterem Orbis deſcr. cap.* 40. Sanè *βίῤῥον ἐν ὀνείρῳ βλεπόμενον θλῖψιν καὶ στενοχωρίαν σημαίνειν, διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα*, Somniorum coniectores cenſebant, teſte Artemidoro *lib.* 2. *cap.* 3. & ex eo Suida *in* *v. ἱφεδιὰ*: nempe quia ſtricta hæc veſtis & miſeræ plebis erat. Hinc adeò Aſcetarum & Clericorum ea veſtis velut humilima: vt ex *canone* 12. *Gangrenſi* liquet: *τῶν μετ᾽ εὐλαβείας τοῖς βίῤῥοις φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων*: vbi damnantur qui *διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ* vtebantur, id eſt pallio, & velut in hoc iuſtitiam collocantes, eos condemnabant qui cum pietate & humilitate Birris, aliáque communi & conſueta veſte vtebantur. Certè à colobiis & à penula diuerſam hanc veſtem fuiſſe docet *hæc lex* apertiſſimè: Artemidorus *loco* quem *ſuprà* allegauit, Chlamydis genus facit *ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἱφεστρίδα, οἱ δὲ βίῤῥον καλοῦσι*: cúmque adſtrictam veſtem fuiſſe docet, & ideò in ſomnis *θλῖψιν καὶ στενοχωρίαν* ſignificaſſe, *διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα*. Quod verò Artemidorus birrum eundem facit cum *ἱφεστρίδι* & *μανδύῃ*, id quoque Suidas ait: *ἱφεστρὶς ἱμάτιον Ῥωμαϊκὸν λέγεται δὲ καὶ μανδύη καὶ βίῤῥον*. Palladius etiam in *Serapione Aſcete*, populum Atheniensem omnem tum diuidit in *τριβωνοφόρους*, id eſt, Philoſophos Aſcetas, & *βιῤῥοφόρους*, vt rectè ibi reſtituit Salmaſius *ad Tertull. de pallio*: nempe plebem vulgarem hâc voce indigetat Palladius. Tandem paſſiones Sanctorom plenæ ſunt de Birro, vel Birrâ veſte, quâ pro humilitate Epiſcopi, Clerici, aliique vſi: vid. Palladium *in Lauſiacâ*, Heraclidis Pontici verſionem, Acta Paſſionis Cypriani, Auguſtinum *ſermone diuerſ. ad Clericos*. Quanquam & poſtea birris Monachis vti interdictum, tanquam adhuc pretioſioribus: vid. Caſſiodorum *de habitu Monachi*, *cap.* 7. Iſidorum, *Linteo non oportet Monachum vti: orarium, planetas, birros non eſt fas indui*. De Birris iſtis, déque eorum nominis ratione, plura non addo, quæ aliunde facilè acceſſi poſſunt.

De *Cucullo* idem iudicium faciendum, vilem & *εὐτελῶν* hanc veſtem fuiſſe, non verò peculiarem ſeruorum: Neque etiam hic *Cucullus* eo ſenſu accipiendus, quo aliàs pro nudo tegumento, *σκέπασμα τῆς κεφαλῆς, περικεφαλαία*: verùm eo, qui cum *birro* eodem iure æſtimandus venit; ſic tamen, vt ea veſtis proculdubio illud ipſum capitis tegumentum (qui aliàs *cucullus*) haberet. Plura nunc non addo de Cucullo, notiſſima ex Iuuenali, & Martiali.

¶ Exceptio hæc tamen additur, libertatem ſeu licentiam hanc birris & cucullis vtendi ſeruis conceſſam, intelligendam de ſeruis illis, *quorum domini ſollicitudine militia non tenentur*. Cuius Exceptionis hic ſenſus eſt, ſeruis præterquam militum, permitti birris vti, vel cucullis. Cuius Exceptionis rationem hanc reddebat P. Pithœus I. *Aduerſ.* 16. quod milites quoque domini birris paſſim vterentur: Quò & refert illud Interpretis Perſij qui lacernam *Birrum* interpretatus, ait fuiſſe pallium fimbriarum, quo *olim ſoli milites velabantur, ſeu vtebantur*. Addo in eam ſententiam & *cucullos* militare geſtamen fuiſſe: cuiuſmodi *cucullos Bardaicos* memorat Capitolinus *in Pertinace*, *p* 56. & quidem *Bardaicos* à Bardeis, qui *Ἰλλύριοι δὲ ἄλλοι στρατιωτικοί* in *Gloſſis*, inde & *Bardaicus Iudex*, Iuuenali.

¶ Sequitur ſecundâ *huius leg.* parte *Sanctio legis*: quâ Senator aduersùs *hanc leg.* admittens Senatorio iure multatur: Officiales & ſerui exilij pœna afficiuntur: de quibus dicitur, eos pudoris diſpendium non ſentire, & ideò exilij pœnam ſubire. Magnum pudoris diſpendium eſt Senatori, Senatu moueri: nullum, Officiali, & ſeruo, actu ſuo moueri, quia imò honos hic eſſet: ergo exilio plectuntur: quæ pœna in ſeruum quoque cadit, vt alibi *ſuprà* oſtendi. Tandem & officio *Cenſuali* pœna 10. librarum auri imponitur, ſi contra *hanc leg.* veſtem vetitam vſurpari viderit, idque vel diſſimulauerit, vel acceptâ pecuniâ cognitioni Iudiciariæ ſubtraxerit. Fuerunt ſcilicet Cenſuales, id eſt, officium Magiſtri cenſus, publicæ honeſtatis cuſtodes, & politiæ: quod vt ex *hâc leg.* ita ex *l.* 1. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R.* liquet; & ex iis quæ plenè de Cenſualium officio notaui ad *l.* 5. *ſupr. de Senatoribus*: Errat enim Vir doctus ad Sidonij *lib.* 8. *epiſt.* 6. qui Cenſuales hîc accipit eoſdem cum Officialibus de quibus *ſuprà*: ac proinde hîc Officialibus pœnam proponi putat, ſi in *hanc leg.* ipſe aliquid admiſerit, vſurpatâ videlicet veſte ſibi non licitâ, vel non vſurpatâ eâ quæ imperatur *hâc leg.* Quod à Theodoſij mente alienum eſt.

¶ *De* Extero Tzangarvm & Bracharvm *Vſu Romæ prohibito, Honorij lex.*

11. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Populum."

Svm Tzangarum adque Bracharum intra Vrbem venerabilem" nemini liceat vſurpare. Si quis autem contra hanc ſanctionem venire temptauerit, ſententiâ" Viri Inluſtris PF. ſpoliatum eum omnibus facultatibus tradi in perpetuum exilium" præcipimus: &c. Dat." PP. Romæ" in Foro diui Traiani," Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem ei *lex vnic. infr. quibus militantibus ad vrbem non liceat accedere : item lex vnic. infr. de Campo Martio Vrbis Romæ : lex 3. infr. de Gladiatoribus.*
"Romanum, vt docet vel subscriptio *legis.*
"Romam.
"Sequentia, totidem penè verbis extant *d. l. vnic. infr. de Campo Martio.*
"*Locus*, vbi datum hoc Edictum, *hic*, & *dictis tribus legib.* omissus.
"Dies *hic*, & *l. vnic. infr. de Campo Martio* : & *l 3. infr. de Gladiatorib.* omissus, supplendus ex *d. l. vnic. infr. quib. militarib.* ita, *VI I. Id. April.*
"Ita quoque habet subscriptio *d. l. vnic. infr. de Campo Martio* : de quo mox.

COMMENTARIVS.

PEREGRINORVM seu BARBARORVM vestimentorum vsus, in Vrbe Româ, Anno D. 397. vt biennio post rursum A. D. 399. *l. prox.* 3. hâc *leg.* omnibus interdicitur ab Honorio Imp. ac nominatim duorum. *Hâc* inquam *leg.* quæ prolixioris Edicti Honoriani *ad populum* Vrbis Romæ emissi, Romæque propositi in Foro Traiani pars est : quo Honorius Vrbis Romæ tum Maiestati, tum & Securitati, & Quieti potissimùm enixè consultum iuit : vt patet ex aliis tribus eius Edicti partibus ; putà ex *l. vnic. infr. quibus milit. ad Vrbem : l. vnic. infr. de Campo Martio V. R.* & *l. 3. infr. de Gladiatoribus* : quæ proinde *huic* sociandæ veniunt omnes. Quinimò sexto post die, idem Honorius rursum prolixâ constitutione *ad Senatum & populum* emissâ, tum Senatus tum populi vtilitati consultum iuit : cuius partes sunt *lex 6. 7. supr. de Senatorib. lex 31. supr. de Prætoribus : lex 27. supr. de Nauicul. lex 5. supr. de Naufragiis : lex 3. infr. de Canone frum. V. R. lex 24. infr. de Susceptoribus.* § Inter alia igitur, quibus Romanæ Vrbis Maiestati, vel etiam quieti vrbanæ consultum iuit hoc Anno & Edicto Honorius, ista fuêre : Quod otiosos & peregrinos formidandósque Vrbe Româ submouit, quò pertinet *d. l. vltim. de Gladiatoribus tollendis* : & *d. l. vnic. quibus milit.* & fortè *d. l. vnic. de Campo Martio.* Item : quod Exoticarum seu peregrinarum & Barbararum vestium vsum eâ prorsus exulare voluit, tum *hâc leg.* tum biennio post rursum *l. prox.* 3. & tandem tertiâ constitutione Anno Domini 416. *l. vltim. hoc tit.* Indicto proinde vel reducto Indigeni habitus vsu : vt Claudianus *in 6. Honorij COSS.*

Cùm sua cum pariter trabeis repetatur & Vrbi Maiestas.

Et mox,

——Species nec dissona cœtu,
Aut peregrina nitet simulati iuris imago,
Indigenas habitus natiua Palatia sumunt.

Posteaquam scilicet Barbari in Romanum Imperium atque in militiam adsciti, & ad dignitates euecti, ac nominatim *Gothi* fuêre, Barbararum vestium vsus passim inoleuit, ita quidem vt non vulgus tantùm eum sibi vindicaret, vel in Prouinciis, verùm etiam Principes viri in vtraque Româ etiam Constantinopoli. Claudianus testis *de Rufino, lib.* 2.

Ipse inter medios, ne quâ de parte relinquat
Barbariem, reuocat fuluas in pectora pelles,
Frenáque & immanes pharetras, arcúsque sonoros
Assimulat, mentémque palam testatur amictus.
Nec pudet Ausonios currus & iura regentem
Sumere deformes ritus, vestémque Getarum,
Insignémque habitum Latij mutare, togaque,
Mærent captiua pellito Iudice leges.

Imò & Arcadio ipsi Synesius id exprobrat multis *de regno* : Barbarum scilicet nouúmque & insolétem cultum. Imò & Vrbem *Romam* ipsam non minùs peruasit barbarus habitus : quod præter *hanc leg.* docebunt & *duæ sequentes.* Cui obuiam ire conatus Honorius, sed conatus : Ideò postea quoque, post *hanc leg.* & *prox.* tertiam edere coactus : quo ipso tempore Rutilius Claudius Numatianus *Itinerarij lib.* 2. in Stiliconem hæc scribebat :

Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat :
Et captiua, priùs quàm caperetur, erat.

Quamlibet grauissimâ pœnâ propositâ Honorius id inhiberet : veluti *hâc leg.* pœnâ proscriptionis omnium bonorum & exilij perpetui *l. prox.* coërcitionis pro conditione personæ, & Vrbe expulsionis : vel etiam eâ quæ continetur *l. vltim.* Cæterùm & olim iam Barbaro habitu procedere, contra bonos mores visum : & conditio, *si Barbaro habitu processeris*, nullius momenti habita, velut contra bonos mores adscripta, Paulus 3. *sent.* 4. §. 2. Porrò *Tzangas* & *Brachas* nominatim vrbe exulare iubet *hâc leg.* & *l. prox.* de quibus nunc prolixiùs agendum venit : *Tzanga*, hâc leg. quæ & *Tzanca* proximâ leg. *Zanga* Acroni : *Tzangia* in Fastis Græcis seu Chronico Alexandrino, *Zancha* in epistola Gallieni apud Pollionem, *in vitâ Claudij Imp.* vbi inter cætera dona quæ Gallienus Imp. Claudio misit ad eum placandum, numerat Chlamydes veri luminis limbatas duas, vestes diuersas x 1. Albam subsericam paragaudem triuncem, vnam, *Zanchas, de nostris Parthicis, paria tria*, Singiliones Dalmatenses x. Chlamydem Dardanicam mantuelem vnam, Penulam Illyricianam vnam, Bardocucullum vnum, Cucutia villosa duo, Oratia Sareptena quatuor. Vbi nil mutandum, *Zanchas, de nostris Parthicis, paria tria* : nempe cùm Zanchæ ex variis pellibus conficerentur, nominatim Zanchas ex earum numero quæ suæ essent, & de Parthicis pellibus confectæ, Claudio dono dedit, etsi eodem sensu sint qui mallent, *Parthicas* : sed nil necesse : Parthicæ, ex pelle Parthica. *Parthicarum* mentio multa apud Veteres : Inter alios in *l vltim.* ≠. *de publicanis & vectigalib.* vnde & Parthicarij, *l. 7. Cod. de excus. Artific.* pelliones scil. Parthicarum : *Corrigia* ex iis *Parthica* mentio apud Scholiastem Iuuenalis in illud ;

Vel nodus tantum & signum de paupere loco.

Parthici sacculi apud Ammianum Marcellinum *lib.* 22. Ait Gallienus, *de NOSTRIS Parthicis* : nempe de Parthicis fiebant Imperatoriæ Zanchæ. Corippus *lib.* 2. ita calceos Imperatorios describit :

Purpureo surà resonans fulgente cothurno
Cruráque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco, &c.
Augustis solis hoc cultu competit vti.

Erant igitur Tzanchæ, non tantum quo pedes, sed & quo suræ ad genua vsque tegebantur. Glossæ equidem Basil. τζάγγα, τὸ ὑπόδημα. Sed Acron ad Horatij illud 1. *Satyr.* 6. *Insanus nigris medium impediit*

pediit crus Pellibus,&c. *Nigris pellibus*,id eſt *Zangis*. Ideò Iſidoro *Zanga pellis*; Procopius etiam *περὶ κτισμάτων lib*.3. de his ſenſit ὑποδήματα μέχρι ἐς γόνυ φοινικᾶ χάμαιλος, ἃ δὴ Βασιλέα Ῥωμαίων μόνον τε καὶ Περσῶν ὑποδέεσθαι. Faſtorum Alexandrinorum ſeu Siculorum Auctor: τὰ Τζάγγια αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ Ῥουσάτα Περσικῷ χάμαιλος, ἔχοντα μαργαρίτας. *C'eſtoient donques des bottines*: Perones. Harum vſus interdicitur Monachis Synodi Aurelian. 1. *cap*.22. & Clericis, *Capitularium lib*.7. *cap*.314. De voce ipsâ verum dixit Salmaſius: ab ἄγχω, quod eſt *conſtringo*, ἄγχη vinculum quo quid conſtringitur: ζάγχη, pro διαζάγχη, vt pro *Diabolo Zabolus*: & *Zata* pro *diata*: vt Barbaricâ additione νζάγχη: vt τζίνα, τζάκωμα, & alia mille. Germani quoque forcipem vocant, *Tzange*. De *Brachis*, vel *braccis*, notius eſt quàm vt hîc pluribus agatur: dixit de his plenè Salmaſius *ad Lamprid. p*.223. Braccarum quidam vſus iam olim apud Gallos, alióſque populos fuit: verùm brachartum vſum, de quibus *hâc leg*. & quorundam iudicio *leg. prox*. Romani à populis Septentrionalibus Gothis traxêre, pariter vt cætera quæ *hâc leg*. & duabus proximis vetantur: quò pertinet illud Claudiani *ſupr. veſtémque Getarum*.

Sanè Ouidius 5.*Triſt*.7. Braccatos Getas iam olim fecit:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis.

Et *lib*.4. *eleg*.6.

——*Braccatáque turba Getarum.*

Ergo, cùm Barbarica veſtis iam inoleuiſſet, & Barbari quamplurimi in Vrbe Româ verſarentur, imò ſerui, de quo *l.vlt.inf.* (pariter vt in Oriente, quod Syneſius de regno queritur *p*.21.) ſaltem maieſtatem Vrbis Romanæ peregrino habitu contaminari noluit Honorius, imò & ſecuritati eius prouidere: & quia à pleriſque id omini habebatur, tanquam Barbaris Vrbe Româ, orbéque Romano mox potituris. In quo ſanè omine erat Syneſius ſcribens ad *Arcadium de regno*, cuius verba ſummè notanda ſunt: *p*.21.22. Quò ſpectat & Rutilij illud, quod *ſuprà* iam retuli. Igitur NEMINI in Vrbe Româ peregrini habitus licentiam patere voluit Honorius, nequidem Barbaris, nequidem ſeruis (vt *l.vlt inſr.*) vt ita cum peregrinis, vel ſaltem, ſi non peregrinos, peregrinum habitum excluderet. Verùm quàm parum obſequentes habuerit Romanos Honorius, docent iteratæ *leges* aduerſus Romanorum contumaciam, putà *leges duæ proximæ*.

¶ *De eadem re, altera Honorij lex.*

III. * Idem AA. Flauiano″ P. V.″

INTRA Vrbem Romam nemo vel ragis, vel tzaneis″ vtatur. Quòd ſi quiſquam poſt præceptum noſtræ clementiæ in hac contumaciâ perdurauerit, prove condicio ſiuerit, cohercitus Sacrâ Vrbe pelletur: & cetera. Dat. VIII. Id. Iun. Brixiæ″, Theodoro V. C. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*

″*Flauianus* P. V. Romæ ſub Honorio. Eidem inſcribitur Anno 400. proximo *lex* 61. *ſupr. de appellat. l*.9 *infr de aquaductib. l*.29. *de Nauicul.* Fit eiuſdem mentio *l*.33. *ſupr. de erogat. mil. ann.* Meminit huius Flauiani Præfecturæ & Symmachus *lib*.7. *epiſt*.50. & 95. perſtringit eandem. *epiſt*.92.94.104 & *lib* 4. *epiſt*.5.6. qui & illud docet, Decium huic in P. V. ſucceſſiſſe Quod etiam docet collatio legum huic Flauiano P. V. inſcriptarum, & eius *legis* quæ Decio P. V. inſcribitur Anno 402. putà *lex* 15. *ſupr. de Tyronibus*: vid. *Proſopogr.*

″*Tzangis*, dixi ad *leg ſuperiorem.*

″Hæc cætera penitùs interciderunt.

″Iterum ibidem data, mox VII. Kal. Iul. hoc ipſo Anno *lex* 34. *infr. de Epiſcopis.*

COMMENTARIVS.

PEREGRINÆ veſtis geminæ vſum rurſum (biennio poſt *legem ſuperiorem*) interdicit Honorius, cùm in cõtumaciâ ſuâ Romæ poſiti perdurarent, A.D.399. Ad quam nihil prætereà notãdum eſt: niſi quod de *RAGIS* hîc dicitur, quod *ſuperiore leg*. de *Bracchis*: vt dubium videri poſſit alicui, num vtrobique *Raga*, an verò *Bracha* reponendæ ſint. Ego non temerè hîc *Brachis* reponam; aut ſollicitem vocem *Ragis*, etſi eandem veſtem putem: *Raca* ſunt quæ ῥάκη vel ῥάκεα: ῥάχη & βράκα idem: Ῥάκος certè idem cum τριβώνιον, & Recentioribus Græcis propriè Monachorum pallium dictum ἐπιβόλαιον, quod ſupra veſtem inijcitur: vid. Zonaram *in Canone* 12. *Concilij Gangrenſis*: & Balſamonem: apud quos etiam Monachi ῥακοδυτῶν vel ῥακενδυτῶν ſe dicuntur: & ῥακενδύτης pro Monacho apud *Nicetam Choniatem*. Palladius quoque de Taor virgine *in Lauſiacâ*; ἐκαίνη δὲ ῥακοδύτισα διετέλεσεν ἐν τῇ μονῇ ἐν τῷ ἔργῳ καθεζομένη. Apud Nicephorum in *Catalogo Patriarcharum Conſtantinop*. dicitur γυνὴ ῥίψασα τὰ ῥάκη, quæ habitum Monialem eiurauit & abiecit. Eſt qui legat *Rachis*, quod & Græci ῥύχος ſeu ῥύχιον vocant: inter alios Codinus τὸ κόκκινον ἱμάτιον, ἤγε τὸ ῥύχον. Nicetas pluries, ac nominatim in *Iſacio*, *lib*.1. φεγγικὰ ῥύχα φορέσαντες καὶ τζέρβους: vid. plura apud Meurſium *in v*. ῥύχιον, & *in v*. ῥυχαράτων. His affinia & ῥύγα, de quibus Stephanus Heſychius; & *Racana*, de quibus Ennodius, Nicetas, Mauritius, Conſtantinus.

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Probiano'' P. V.

MAIORES crines, indumenta pellium, etiam in seruis, intra Vrbem sacratissimam præcipimus inhiberi: Nec quisquam posthac impunè hunc habitum poterit vsurpare. Si quis autem neglexerit nostræ sanctionis vigorem, ingenuus legis laqueos'' non euitet, seruus operi publico vindicabitur. ¶ Quod innotescere non solùm intra Vrbem petimos,'' verùm etiam in Vicinis regionibus non licere sancimus. Dat. Prid. Id. Dec. Rau. D. N. Theod. A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* velut localis & temporaria.

'' *Probianus* P. V. sub Honorio vid. *Inscript. p.* 171. *n.* 7. & *p.* 1080 *n* 11.

'' id est multam, *legis laquei*, pro multâ, *hâc leg.* & *l.* 8. *supr. de re militari*: *l.* 9. *supr. de fil. mil. appar.* *l.* 16. *supr. de diu. offic.* *l.* 18. *infr. de hæreticis.*

'' id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

PERAGRINVM habitum & cultum, hâc tertiâ, *hoc titulo*, iam constitutione prohibet Honorius intra Vrbem Romam, Anno Domini 416. & quidem post liberatam à Gothis Romam instaurandæ vrbi vacans hoc tempore non vnâ ratione; Triplici enixæ Voluntatis testimonio, tum pœnæ grauitate, propositâ multâ Ingenuis, seruis verò operis publici pœnâ: tum geminâ ampliatione, ratione personarum, seruis etiam hoc interdicto comprehensis: & ratione locorum, non Romæ scilicet tantum, sed & in vicinis Regionibus. De quibus antequam dicimus, de ipsa habitus & cultus interdictione videamus, quæ sanè hic amplior adhuc: nam &, quod primo loco hic occurrit, MAIORIBVS CRINIBVS interdicit Honorius. Comam scilicet Septentrionales, Germanicæ, Barbaræ gentes aluêre. De Gothicis crinium flagellis testis Sidonius *lib.* 1. *ep.* 2. & Francorum Regalibus, Gregorius Turonensis *lib.* 6. *cap.* 24. *aliisque*. De Saxonum diffusâ cæsarie Witichindus *lib.* 1. de cæsarie & comis Germanorum Iuuenalis *Satyra* 5. Tertullianus *lib. de virginib. veland.* de Sicamborum, mox Francorum crinibus & comâ cæsariéque, passim notatio. Scythis denique prolixam cæsariem fuisse, testis est Synesius *in encomio Caluitij p.* 77. vbi ait, seruos Scythas permultos in vrbe, prolixâ cæsarie fuisse: *ἐκεῖ οἰκέται κομῶσι, καὶ συχνοὺς ἄλλους εἶναι ἐν ἄστει Σκύθας καὶ Σκυθικῶς ἀνεικότας τὰς κόμας.*

Hinc & Hieronymus hâc ætate sua *comam demittere proprium esse* dixit *luxuriosorum, Militantium, & Barbarorum*. Rectè *Barbarorum*; Comam quippe demittebant omnes fermè barbaræ Gentes quæ Romanum Imperium occuparunt. Et hæc de maioribus crinibus.

¶ Secundò PELLIVM indumentis interdicit *hâc leg.* intra Vrbem Romam, & vicinas Regiones, Honorius: cuiusmodi fuêre *tzanga* & *bracha*, de quibus *duabus superioribus legibus*, à quibus Gothi ipsi *Pelliti* dicti apud *Rutilium*, qui hoc ipso Anno, vel proximo sanè scribebat:

Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat.

Ante vicennium Claudianus *in Rufinum*:

Mærent captiuæ pellito Iudice leges.

Sidonius verò *epist.* 2. de Theodorico Gothorum Rege: *Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur.* Hieronymus quoque de Gothis, *epitaph. Nepotiani*, Et *pellitorum turba populorum*. Item *Mastruca*, quæ erant vestes pelliceæ, Prudentius *lib.* 2. *contra Symmachum*.

Tentauit Geticus nuper delere Tyrannus
ITALIAM, patrio veniens iuratus ab Istro,
HAS ARCES æquare solo, tecta aurea flammis
Soluere, MASTRVCIS Proceres vestire Togatos.

Cuiusmodi fuerunt & *Rhenones* Germanorum. *Σισυροφόρους* vocat Synesius in eodem argumento, & querela ad Arcadium, *de Regno*, *p.* 23. *σισύρα, corium hædinum*, Hesychio: vid. & Ammianum *lib.* 31. *de Hunnis*: & vestem ipsam *κώδιον, κώδια*: *κώδιον* est *δέρμα*.

¶ Igitur horum vsum omnibus Romæ interdicit Honorius, *etiam Seruis*. Quorum sanè bona pars hâc tempestate barbari fuêre: vt probat quoque Theodosij M. in Oriente *l. vnic. supr. de ædilitiis actionibus*. Imò de eo ex professo queritur Synesius apud Arcadium *lib. de regno*, *p.* 23. vbi ait, quamlibet domum quantumcunque felicem Scythicum seruum habere: esse vnicuique *τραπεζοποιὸν, τὸν ἀεὶ τὴν ὀψὸν, καὶ τὸν ἀμφορεαφόρον*, Scytham: nec non pedissequos qui sellas post dominum ferant, quibus domini insidere possint, omnes Scythas esse, quasi iam olim hæc Gens designata esset seruitio commodatissima & dignissima seruitio Romanorum. Id ipsum idem testatur *prædicto loco*, *in Encomio Caluitij*. De ipsa Vrbe Roma, in cáque satellitibus Barbaris Rutilij locus expressissimus iam *supr.* indicatus:

Ipsa SATELLITIBVS pellitis Roma patebat,
Et captiua priùs, quàm caperetur, erat.

Et hæc de ipso Interdicto.

Sequitur *Ampliatio* altera ratione *loci*: non tantùm Româ scilicet, verùm & vicinis Vrbi Regionibus Barbarum cultum exulare iubet Honorius: *vicinis* Regionibus, Vrbi Romæ scilicet quæ tum vrbi proximæ connexæ erant, tum sub dispositione P. Vrbis, vt patet ex *Inscriptione*. Ergo *hâc leg.* vicinæ eædem cum suburbicariis: duplici argumento, non tantùm quia *Vicinæ Vrbi*, sed & quia sub Præfecti Vrbis dispositione fuisse indicantur, cuius vtique Diœcesis intra suburbicarias, seu vrbicarias regiones consistebat. *Finitimæ Vrbi* eædem vocantur in *veteri Inscriptione*.

L. AVR. AVIANIO SYMMACHO V. C.
PRÆFECTO VRBI CONSVLI, PROPRÆFECTIS PRÆTORIO IN VRBE ROMA
FINITIMISQVE PROVINCIIS PRÆFECTO
ANNONÆ VRBIS ROMÆ.

Alioquin *Vicinas* Regiones remotiorum aliarum respectu,

respectu, vlteriùs accipi posse fateor, quo sensu *Nouellâ* Valentiniani *de Suariis*, Lucania Prouincia, *Vicina* dicitur, Sardiniæ videlicet, opposita. Hoc sensu Frontinus, *de controu. agrorum : p.54.* & Auctor *de Coloniis p.*104. agrum vltra quartum vel quintum vicinum dicunt, seu agrum à fundo tertio vel quarto vicino submotum : vicinus non est tantùm proximus, sed etiam vlterior, *l.1. §.12. ff. de Cloacis : l.8. ff. de operis noui nunciat.* denique vicinum sæpè dicitur, etsi media alia loca interueniant, *d. l.8.* & *l.17. §. sciet 3. ff. de aqua & aqua pluu.* vicini appellatio habet vim τῆς ἀγχιστείας. Sed ideò *hâc leg.* vicinæ vrbi regiones non aliæ sunt, quàm finitimæ, quàm suburbanæ, connexæ, proximæ : nempe quia Ius quod *Vrbi* Romæ statuitur, idem ad vicinas eius regiones porrigitur ob eandem videlicet rationem; item quia *lex* hæc *Præfecto Vrbi* inscribitur, cuius Diœcesis vtique non vltrà suburbanas seu suburbicarias, omnium confessione, procurrit. Et hæc quidem quantum ad propositam materiam sufficit : de hoc enim alibi pleniùs & ex professo. Illud adhuc addo, vicinas (vrbi scilicet) vrbes eodem sensu vocari, *l.20. infr. de hæreticis.* Nempe vbi ius, quod Romæ dicitur, ad vicinas regiones vel vrbes extenditur, necesse est immediatè vicinas accipi, & sic quæ intra Diœcesim Vrbis positæ sunt : scilicet non satis Vrbi Romæ prospectum visum Principibus nonnullis, nisi quod ius in Vrbe Româ constituissent, etiam ad vicinas, contiguas, continuas, vrbi regiones, vel vrbes traherent, porrigerent : vbi par honestatis ratio.

¶ Ex *hâc* iam *leg.* colligat quis aliis locis Barbarum habitum iulisse Honorium. Sed & illud hinc videmus, Honorium neque hanc rem siue curam, quo honestas etiam in *Comâ* seruaretur, à se alienum putasse, pariter vt Theodosius M. pater eius; in sp. *l.26. infr. de Episcopis.*

QVIBVS MILITANTIBVS AD VRBEM NON LICEAT ACCEDERE.*

TITVLVS XI.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustinianeo* : vtpote momentanei iuris, & ad horum temporum historiam pertinens.

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Populum.'' Post alia.

AGENTES in rebus, adque Palatinos, aliósque milites inferioris militiæ (exceptis his, quibus negotium aliquod, aut munus fuerit iniunctum) omni penitus arceri Vrbis'' venerabilis iubemus accessu : ita, vt si quis nostri *Edicti* auctoritatem violare temptauerit, deportatione plectatur : & cetera. Dat.'' & PP. Romæ, VII.'' Id: April. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Est enim *hæc lex* horum temporum propria. Quænam verò *leges* aliæ *illi* iungendæ sint? mox dicam.

''Romanum, vt docet vel *subscriptio* legis : *PP. Romæ.*

''*Roma*, Vrbs venerabilis : vid. *Gloss.*

''Locus vbi hoc Edictum datum *hâc leg.* omissum est : pariter vt *tribus legibus*, quæ *huic* iungendæ sunt.

''Hinc supplenda subscriptio trium *dictarum legum* : vt vicèuersa ex *duabus* hic supplendum, PP. Romæ, *in foro Diui Traiani.*

COMMENTARIVS.

FORMIDANDOS, & VIOLENTIIS admittendis, turbísque ciendis opportunos, aduenas & incolas, ab Vrbe Româ submouet Honorius Imp. *hâc leg.* Anno Domini 397. Quæ *lex* pars est Honoriani Edicti : EDICTI inquam; Nam præterquàm quod Inscriptio *ad populum*, satis arguit, Edictum hoc esse ad populum Vrbis Romæ emissum, in *ipsa* etiam *leg. Edictum* disertè vocatur. Pars autem *Edicti* prolixioris, quo Honorius Imp. Quieti & Paci Vrbis Romæ enixè consultum iuit, vt patet quoque ex aliis tribus huius Edicti partibus, quæ *huic* coniungendæ sunt : putà ex *l.2. supr. de habitu quo vti intra vrbem : l.vnic. infr. de Campo Martio V. R. l.3. infr. de Gladiatoribus.* ¶ Inter cætera igitur quæ ad hunc finem tenderent, formidandos Vrbi Romæ incolas & aduenas vrbe submouit : quò vt *d.lex 3. infr. de Gladiatorib.* apertissimè pertinet, ita & hæc. Ad eam scilicet siue annonæ difficultatem, siue Turbarum metum, Romæ tum deuentum, vt vtrique mederi Honorius instituerit : quò pertinet hæc quoque Edicti portio. Scilicet Agentes in rebus, Palatinos, aliósque milites inferioris militiæ omninò vrbe submouet, sub deportationis pœnâ, extra quàm si negotium aliquod aut munus his fuerit iniunctum. ¶ AGENTES in rebus erant, qui missionibus Principis parebant, quibus à Principe negotij alicuius executio iniungebatur, qui Principis iussis obsecundabant, qui ad Vrbem vel in Prouincias necessitatis causâ dirigebantur : vnde *executio Agentium in rebus* dicebatur, & agentes plenum vigiliarum munus exercere, denique dicuntur eorum labores, sollicitudines tantæ vigiliæ esse, vt soli quicquid oneris

est

est & profiteri & efficere videantur: eorúmque schola Principibus maximè necessaria: quæ omnia docuit *Titulus de Agentib. in rebus*, *supr. lib.6.* Et fuit tamen hoc genus hominum rapacissimum, de quo insignis extat Ammiani Marcellini locus, *lib.16. p.68.* sed & de furtis, adulteriis, & libidine eorundem, est *lex 3. supr. de Iurisdictione*: His denique Romæ consistentibus nonnulli vsi ad violentias suas, vt docet Symmachus *lib.10. epist.36.* Igitur & hos quoque tanquam Vrbi Romæ formidandos, ab vrbe submouit, seu ad vrbem accedere hoc Edicto suo vetuit Honorius, vrbicæ quieti consulens. Quâ ipsâ quoque ratione in eam Prouinciam ex quâ oriundi erant, vel in quâ larem collocassent, mitti vetiti ante vndecim annos ab... *l.4. supr. de executorib.*

¶ De PALATINIS id ipsum cauet Honorius: de *Palatinis*, inquam; id est, Officialibus Comitis S.L. & Comitis R.P. de quibus fuit *titulus*, *supr. de Palatinis*: qui Palatini vtriusque officij vocantur, pariterque Agentibus in rebus iunguntur, *d. l.4. supr. de executoribus*: nam & hi Prouinciæ suæ aditu vetiti: sicut hîc vrbis aditu ob eandem videlicet rationem: Et hi Palatini ipsâ scilicet militiâ formidandi erant, vtpote profligandorum debitorum, & calumniatorum concitandarum & rapinarum perquam gnari: vt docent duæ Valentiniani Tertij constitutiones, *Nouellâ* inter *Theodosianas*, *de Palatinis 45.* quarum etiam posteriore ait se *ad Prouincialium QVIETEM tuendam, simul ad AVARITIAM Palatinorum arcendam remedia quæsiuisse.* Quæ sanè ipsa causa fuit Honorio *huiusce legis* ferendæ. Hinc adeò his in Vrbe Româ consistentibus quidam ad vim & violentiam vsi, pariter vt Agentibus in rebus: vt docet Symmachus *d. epist.36. lib.10.* Quare error est grauis Scriptoris, *de officiis domus Augustæ lib.3. cap.10.* cùm ait *hâc leg.* Agentium in rebus quosdam vocari, *inferioris militiæ milites*: disertè enim hîc milites inferioris militiæ separantur ab Agentibus in rebus, & à Palatinis.

¶ Id ipsum & tertio loco Honorius de MILITIBVS inferioris militiæ cauet, vt videlicet & ipsi (tanquam vrbi formidabiles seu metuendi,) vrbe arceantur. Quinam autem hi sunt? scilicet Stratores, Domesticos, Protectores intellige, qui & ipsi in interdicto *dictæ legis 4 supr. de executorib.* iunguntur Agentibus in rebus & Palatinis. ¶ Excipit tamen Honorius milites inferioris militiæ, itémque Palatinos, & Agentes in rebus, quibus negotium aliquod vel munus fuerit Romæ iniunctum. Nempe otiosos tantum, & vacantes seu vacantiuos vrbe submouet Honorius: non verò mandato Principis, aut summorum Magistratuum negotium aliquod vel munus explentes: vt subinde omnes hi pro rerum necessitate ad vrbem quoque Romam missi. Ita Palatinorum munerariorum sacrarum, vt quæstus publicos eruerent, Romæ agentium, meminit Symmachus *lib.10 ep 43.* Agentium in rebus, Romæ negotium aliquod exequentium, Idem non *vno loco*: *lib.10. epist.24.* (quæ data Anno 383.) & 62 (quæ data Anno 390) & *lib.6. epist.36.* (quæ data Anno 400) & *epist.59.* (quæ data Anno Domini 401.) & *lib.10. epist.44.* (quæ data Anno Domini 384.) ¶ Cæterùm quàm res hæc Honorio curæ fuerit, vt inquam hæc hominum genera Vrbe Româ abessent, grauissima pœna proposita id ostendit, nempe deportationis, pariter vt Gladiatores in extremas solitudines mandari præcepit, *d. l.3. infr. de Gladiatoribus*: quæ huic inter alias iungenda est. ¶ Simili prorsus ratione Arcadius *l.14. supr. de Numerar.* Actuarios intra 50. dies Vrbe Constantinopolitanâ excedere iussit. Aliâ verò ratione... Imp. Prouinciæ Rectores Illyrici ad Augustissimam Vrbem sine iussione Principis adire vetuit *l.9. Cod. de off. Rect. prou.* ne videlicet vrbis deliciis capti ab officio suo abducantur, Prouinciámque sibi commissam negligant, cuius interest esse aliquem qui præsens ei prosit. Alia ratione, ob formidatam alimentorum inopiam, & ob famem, peregrini, aliíque nonnulli Vrbe Româ pulsi: de quo Ammianus Marcellinus quoque in vtroque excessu de Vrbe Roma, *lib.14. p.15.* & *lib 28. p.401.* Libanius *in Antiocho p.366.* Themistius *orat.6.* Et sic vrbe pulsi, vel vrbis aditu exclusi varij vario subinde fine, quæ multi turbidè commiscent.

DE HONORATORVM VEHICVLIS.

TITVLVS XII.

XI. COD. IVST. XX.

¶ VSVS *vehiculorum omnibus Honoratis Constantinopoli iniungitur à Theodosio M.*

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Nebridio" P. V.

OMNES Honorati, seu ciuilium, seu militarium dignitatum," vehiculis dignitatis suæ, (id est, carrucis biiugis") intra Vrbem sacratissimi nominis," semper vtantur. Dat. III. Kalend. Febr. Constantinopol. Honor. NB. P. & Euodio COSS. [386]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. eod. tit.*

"*Nebridio* huic P. V. Constantinopol. inscribitur hoc ipso *Anno* 111 Kal. Iul. *lex vnic. supr de adilit. actionibus*: Inscribitur & *lex vnic. Cod. Iustin. de offic. Praef. vigilum*: vbi perperàm in *Inscriptione* editum *Nephridio*. Etsi quoque ex ea inscriptos habeat, *Theodos. & Arcadium*.

"Abest hæc vox à *vulgatis Codicib. Iustin.*

"Abest & hæc vox à *Cod. Iustin.* Ita Sueton. *Calo cap.* 19. *Curriculóque biiugi famosorum equorum.*

"*Sacratissimi nominis* vrbs, Constantinopolis: *omnis* etiam.

COMMENTARIVS.

HONORATOS, cuinscunque dignitatis ij sint siue ciuilis, siue militaris, intra Vrbem Constantinopolitanam, vehiculis dignitatis suæ semper vti *iubet hâc leg.* Theodosius M. Anno 386. In quâ interpretandâ tot fermè errores vulgò admittuntur, quot verba occurrunt, quot item circumstantiæ. ¶ Primùm, non est hæc constitutio de Vrbe Româ, verùm de Constantinopolitanâ: vt docet primum subscriptio *legis*, ac proinde eius Auctor Theodosius M. Docet id ipsum & inscriptio legis: Inscribitur enim ea, *Nebridio P. V.* pariter vt *lex vnic. supr. de adilit. actionib.* quem P. V. Constantinopolitanæ fuisse testatur Palladius, *in Lausiacâ in Olympiade*, p. 189. docet & *lex vnic. Cod. Iust. de off. Praef Vigilum.* Denique docent & illa, *sacratissimi nominis Vrbem*: Nempe de Constantinopoli id accipiendum, quæ vt *aeterno nomine donata* dicitur *l.* 7. *supr. de Nanicular.* vbi vide quæ dixi, ita & *sacratissimi NOMINIS Vrbs*, Constantini videlicet nomine: Etsi alioquin Vrbs Roma quoque *sacratissima* diceretur, & verò dicitur ab Ammiano Marcellino *lib.* 21. & Symmacho *in Auctario*. 26. 29.

¶ Secundò erratum, etiam à Cujacio, cùm putauit, *Honoratos* hâc *leg.* esse præditos ciuili militarive dignitate, veluti Præfectos Vrbi, Magistros militum, & similes. *Honorati* enim *hâc leg.* non eo sensu, verùm eodem dicuntur, quo innumeris aliis *legibus*, & inter alias *l.* 1. *supr. de officio Iudicum Ciuilium*: vbi de Honoratis his plenè dixi: nempe, non qui præditi sunt dignitatibus, verùm qui administratione perfuncti dicuntur, *l.* 2. *supr. de Med. & Profess.* emerito honore pollebant, *l.* 1. junctâ *l.* 2. & 3. *infr. ne quid publ. laetit.* vel etiam qui officiis ac ministeriis perfuncti merito stipendiorum consecuti fuerant dignitates, *l.* 1. *supr. de milit. veste*: *l.* 4. *supr. de susceptor.* Quod præter genuinam nominis Honoratorum significationem ostendit insuper id quod de Carrucarum tantum vsu hîc agitur: non verò de Carpentorum vsu. Verùm de hac *Honoratorum* appellatione dixi plenè ad *d. l. vnic. supr. de off. Iud. ciuil.* vid. & Ambrosium *non vno loco*, & Nouellam Valentiniani *de honoratis*, inter *Theodosianas* 48. His addendi & qui Honorarios dignitatum codicillos adepti fuerant: de quo *tit. de honorar. codicill.* Quare rectè nonnulli ex Interpretibus hîc *Honorarios* interpretantur, habentes dignitates sine administratione.

¶ Tertiò notandum, hâc tempestate (nam aliquando antea *inuidiosum* vel *illicitum* fuit in ciuitatibus vehiculis vti, vt docet Capitolinus *in Marco*, & Vopiscus *in Aureliano*, p. 210.) suum cuique dignitati vehiculi genus attributum fuisse, seu *sua dignitatis* cuiusque vehicula fuisse, quibus vel honores gerentes, vel Honorati vti vehique solebant: & quidem non intra Vrbem Romam tantùm, sed & Constantinopolitanam. Quorum vehiculorum frequens intra Vrbem Romam mentio occurrit apud Ammianum Marcellinum, inter alia *lib.* 14. in excessu de Vrbe Roma, *p.* 13. & 15. & *lib.* 15. *p.* 50. vbi de Leontio P. V.

¶ Quartò ad *hanc leg.* notandum venit, Honoratos *Carrucis* tantùm *biiugis*, quam vocem recîdit Tribonianus, vti potuisse, id est, vehiculo quod à duobus equis trahebatur: non etiam quadrigis vehi poterant seu carpentis, quibus Amplissimæ dignitates veluti Præfecti Prætorio vehebantur, qui actu eas dignitates administrabant: scilicet Carruca seu Carrucha, de cuius etiam vsu seu luxu Romæ, Marcellinus *lib.* 14. *p.* 13. in genere erat τετράκυκλον ὄχημα: *Carruca* autem *biiugis* (vt curriculum biiuge Suetonio *in Caligula*, *cap.* 19.) quæ à duobus animalibus trahebatur. Ergo *Carruca biiuges*, vehicula erant Honoratorum: *Dignitatis sua vehicula*, vt *hâc leg. ipsâ* vocantur. *Vehiculorum* nomen generale sub se complectitur varia vehiculorum genera, inter cætera Carpentum & Carrucas Biiuges: Carpentum, inquam, à quo vehiculum carpentarium Pollioni, *in Zenobia*, *p.* 199. à quo & carpentarius artifex Lampridio, *in Alex. Seuero*, *p.* 132. Fuêre porrò carpenta Principum & Imperatorum ipsorum: Ita Constantius Romam aureo carpento fulgenti claritudine lapidum variorum ingressus, ante annos fermè 30. A. D. 357. teste Ammiano Marcellino, *lib.* 16. *p.* 76. Item Iudicum seu Magistratuum maiorum, putà Præfectorum Prætorio & Præfectorum Vrbis: Vopiscus *in Aureliano*. *Vehiculo suo me & Iudiciali carpento Praefectus Vrbi Vir Illustris Iunius Tiberianus accepit.* Symmachus, ipse Præfectus Vrbi, Carpenti huius, quo Præfectus Vrbi vehebatur, meminit duobus locis, *lib* 9. *epist.* 61. & *lib.* 10. *epist.* 33. qui & *Carrucam* generali significato vocat, *d. epist.* 33. vt & Chronici Alexandrini Auctor Anno D. 409. Huius Carpenti Præfecti Vrbis meminit & Cassiodorus *lib.* 6. *var.* 4. 18. vt & Præfecti Prætorio *lib.* 6. *var.* 3. Idem Cassiodorus a *diuinar. Instit. c.* 23. *si Praefectum vox praeconis enunciat, si carpentum ipsius strepentibus rotis transire noscamus.* Idem & 6. *var.* 15. Vicarium Vrbis Romæ carpento vectum scribit. Iustinianus certè quoque *Nouella* 70. indicat, Præfectis Vrbium Romæ & Constantinopoleos, vt & Præfectis Prætorio id honoris delatum fuisse, vt carpento publicè veherentur, ὅπερ μεγάλης αὐτοῖς ἠξιωμένοι τιμῆς ἀπήνῃ ἐποχοῦνται. De eodem sensit & Asterius *homilia in festum Calendarum*, cùm de Rufino PP. agens, scribit, ὅτι ὀχούμενος ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐγαυρία τῷ ἀξιώματι: Imò & Prouinciarum quoque Rectores Carpentis vecti, Ammianus Marcellinus *lib.* 29 *p.* 438. *ni Messala Prouincia Rector eum Iudiciali carpento impositum ad Sirmium cursu reduxisset effuso.* Cledonius alioquin in arte Grammaticæ, *Carruca Proconsulis* meminit: de Prætoris Lycaoniæ & Proconsulis Cappadociæ ἀπήνη ἀργυρᾶ carruca argentaria, vt vertit Iulianus, vid. *Nouell.* 25. & 30. De huiusmodi Iudicum carpento sensit quoque idem Ammianus Marcellinus, *lib.* 14. cùm scribit, Gallum Cæsarem *carpento priuato impositum*: Priuato, id est, qui non conueniret Cæsari: ne cum Interprete erremus: pari sensu quo *Iudiciale carpentum*: Priuatus enim

omnis

omnis dicebatur, extra Imperatorem & Cæsarem. Ac vt maximè omnes hi Iudices carpento in commune veherentur; attamen carpenta alia aliis augustiora fuêre, seu cultus vnius alio insignior erat. Sanè Carpentum Præfecti Vrbis memorat quoque sub Valentiniano & Valente vetus epigramma quod quidam Themistij ipsius putant; *Ἀνθολογ. lib.2. cap.5.* cui titulus: *εἰς Θεμίστιον τινὰ φιλόσοφον γενόμενον ὕπαρχον πόλεως ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ καὶ Βάλεντος*

Ἄντυγος οὐρανίης ὑπερήμενος εἰς πόθον ἦλθες

Ἄντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.

Vbi *ἄντυξ ἀργυρέη* est *argenteum carpentum*; *ἄντυξ* pro ipso vehiculo, à curuaturâ, ambitu, circulo sedis in vehiculo, quem exhibet quoque *Notitia*: id enim est propriè *ἄντυξ*. Nouum sanè cultu insigniore Præfecti Vrbis Romæ carpentum argenteum peregrinum ac superbum Gratianus Imp. instituerat, quod postea velut inuidiosum nimis, vtpote quo Præfectus Vrbi velut Salmoneus aliquis inueheretur, à Valentiniano Iun. summoueri impetrauit Symmachus, *lib.*10. *epist.*17. & 33. Ex his iam apparet, errorem esse P. Fabri 1. *Semestr* 3. qui nullos alios Magistratus præter Præfectum Prætorio carpento vectos scribit: eóque Vopiscum hominem Syracusum *καταχρηστικῶς carpentum* pro sellæ curuli nominasse: vti viceuersa error est Viri Doctissimi, qui quodcunque vehiculum apud Historiæ Augustæ Scriptores carpentum vocari scribit. Tandem Carpentum hoc Præfectorum Prætorio & Præfectorum Vrbis quadriiuge altiúsque inter alia eorum insignia erat: quod exhibuit *Notitia Dignitatum vtriusque Imperij*, quadraginta fermè post *hanc leg.* annis vltra Arcadij & Honorij tempora scripta, vt alibi prolixè ostendo.

Maioris igitur fastigij fuêre Carpentæ: vnde verum dixit, etsi falsâ originatione, Isidorus: *Carpentum vehiculi genus est, quasi carrum pompaticum.* Quomodo & in re vehiculari seu in argumento cursus publici, carpenta maiori oneri trahendo erant: vt docet *lex* 18. & 30. *supr. de cursu publico*: vt & in militiâ: vid. Lampridium, *Alexandro Seuero.* Inde etiam olim Carpenta in pompis Deorum vsitata, teste Ouidio, & Suetonio: próque magno datum à Senatu Mulieribus Augustis, vt carpento veherentur: veluti Messalinæ & Agrippinæ: Suetonius, *Claudio, cap.*11. 17. Tacitus *lib.*12. Dio, *lib.*58. Aliàs fœmineo sexui id inconueniens. Quare de Zenobia, velut extraordinarium quid notat Trebellius Pollio, eam *vsam vehiculo carpentario: rarò, pilento.* Denique Carpentum, Quadriga equorum trahebatur; (quanquam & mularum & boum carpentum memoratur apud Lampridium *in Heliogabalo.*) Et hæc de summis & *ἐπιφανέσι* dignitatibus quæ Carpento procedebant per vrbem. Alij verò *ἄπρακτοι*, seu *Honorati*, vt ex *hâc leg.* apparet (minoréſque etiam fortè Dignitates) carrucis biiugibus tantùm vtebantur. In quibus tamen ipsis hac tempestate magnus luxus erat: Ammianus Marcellinus testis *lib.*14. *p.*13. 15. inania studia Vrbis Romæ notans: *Alij*, inquit, *summum decus in Carrucis solito altioribus & ambitioso vestium cultu ponentes.* Qui idem alioquin *lib.* 27. *p.*362. scribit, *Episcopos Romanos processisse vehiculis insidentes circumspectè vestitos.* Et hæc quidem de vehiculorum vsu hoc æuo delibasse sufficiat: neque enim aut antiquiorem circa hæc luxum, vetustioréſque circa vehiculorum pompam constitutiones hîc attingo: de quo Vopiscus *in Aureliano*, *p.*214.

§ Nunc de quæstione, seu fine *huius legis* videamus, quam aliter atque aliter acceperè Iuris Interpretes, aliique Viri docti. Sunt enim qui *Fastum* vehiculorum *hâc leg.* reprimi censent, solíſque Honoratis, id est vt ipsi volunt, in dignitate positis Carrucarum vsum intra Vrbem concedi putant. Alij censent, dubium fuisse, vtrùm Carrucis intra vrbem vti possent Honorati, id verò *hâc leg.* his permitti: quâ in sententiâ est quoque Petauius in Themistij *orat.* 6. *pag.*580. Atque adeò multi in eâ sunt sententia, *hâc leg.* non imponi necessitatem, neque cogi inuitos Honoratos vehiculis incedere, sic vt pedestres vel equestres ire possent. Quod voluit Glossa, quæ ideò vocem *vtantur*, exponit, vti valeant si volunt. Verùm potior mihi sententia sedet, neque fastum *hâc leg.* reprimi, neque Honoratis tantùm Carrucarum vsum permittit verùm, si rectè expio, omnibus Honoratis *necessitatem* imponi vehiculis dignitatis suæ, (quæ vtique erant Carrucæ biiuges) semper vtendi intra vrbem: *Vehiculis*, inquit, *dignitatis suæ* SEMPER VTANTVR: quæ verba, ni fallor, necessitatem important omni loco & tempore: Nempe Vrbis Constantinopolitanæ dignitati datum id videtur à Theodosio M. vt videlicet Honorati hoc vehiculario seu Carrucario processu dignoscerentur, ipsáque adeo inde etiam Vrbis magnitudo seu Maiestas nosceretur. Et alioquin ex aliis *legibus* & Scriptoribus notum, quot & quanta Theodosius M. ad Vrbis Constantinopolitanæ maiestatem & magnificentiam augendam contulerit. Videatur saltem Themistius *d. orat.* 6. quam ante biennium A. D. 384. habuit.

§ Exemplum proinde iam & rationem in *hâc leg.* habemus, ad vsum seu praxim, quâ partim maiestati vrbis alicuius Regiæ consuli potest. Quo sanè fine expressè Lampridius ait, Alexand. Seuerum Carrucas Romæ, & rhedas Senatoribus omnibus vt argentatas haberent, permisisse: interesse Romanæ dignitatis putans, vt his tantæ Vrbis Senatores vectarentur: partim & meritis eorum qui semel honoribus functi sunt, vel honorum codicillis decorati, ne per inconditam turbam velut incogniti transmittantur.

DE IVRE ITALICO VRBIS CONSTANTINOPOL.

TITVLVS XIII.

XI. Cod. Ivst. XXI. Vbi tamen *Titulus* ita immutatus est, generaliore iam significatu sensúque: *de Priuilegiis Vrbis Constantinopolitanæ.* De causa huius mutationis dicam, ad *ipsam leg.*

1. * Imppp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ad Clearchum" P. V. Constantinopolitanæ.

Italici iuris auxilium," arbitrâ æquitate," renouamus. Concessi igitur gratia beneficij" publicis actibus" intimetur, & incisa Tabulis" debitâ sollemnitate permaneat. Dat. Prid. Non. Aug. Hieropoli," Valentiniano & Valente" AA. coss.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* eiúsque loco *lex vnic. eod. tit.* interpolata, occurrit potissimùm ex *l.* 45. *infr. de Episcopis Eccl. & Clericis*: paucissimis tamen ex *hâc leg.* interspersis ita; *Impp. Honorius & Theodosius AA. Philippo PP. Illyrici. Vrbs Constantinopolitana non solùm iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ veteris prærogatiuâ lætetur. Dat. Prid. Id. Iul. Eustathio & Agricola* COSS De quo mox plura.

"*Clearchus* hic idem & Anno 372. Præfectus Vrbis Constantinopolitanæ fuit: vt docet *lex* 7. *infr. de annonis ciuic. lex* 2. *supr. de studiis lib. l.* 20. *supr. de Prætoribus.*

"Ad initium quoque *legis* hæc verba retrahenda, *Vrbi Constantinopolitanæ.*

"*Auxilium*, quod mox *beneficium, gratia.* Ita *Auxilium*, de iure & priuilegio liberorum, *l.* 1. *supr de iure liberorum.*

"*Arbitrâ* æquitate, *hic*, & *l.* 10. *supr. de petitionib.* (quæ *lex* est Valentiniani; sicut *hæc* Valentis:) pro æquitatis arbitrio, seu arbitrio & iudicio ad æquitatem comparato.

"*Beneficium* sæpè *ideo* pro Immunitate à tributis: vid. *Gloss.*

"an potius *Actu*? an *Fastibus*? Illud, *Actibus*, sustineri cui posse videatur.

"æneis scilicet vt multæ aliæ *leges*, hoc *Codice.*

Hieropoli, ibidem data Anno 368. *lex* 3. *Cod. de defensor. ciuit. lex* 6. *supr de Tyronib. lex* 19. *infr. de Episcopis.* De hac Valentis Hierapoli morâ, vid. & Zosimum *lib* 4. *p.* 742.

"✠. Vel II. AA. Coss. id est Anno D. 368. (quod fermè malim) vel III. AA. id est Anno D. 370. vt docet etiam *d. lex* 6. *supr. de Tyronib.* neque enim Valens Anno 365. Hierapoli constitit.

COMMENTARIVS.

Ius Italicum Vrbi Constantinopolitanæ iam olim concessum, paulò antea verò labefactatum vel ademptum, renouat & instaurat hac constitutione Valens Imp. (non Valentinianus, vt quidam temerè scribunt:) Ita quidem vt id in publica acta referri, Tabulísque (æneis scilicet) incidi & proponi solemniter iubeat: vt cæteroquin magni momenti res, legésque Tabulis æneis incidi solitæ: veluti quod *huic legi* proximum est, *lex* Constantini M. de ἰσοτιμίᾳ Vrbis Constantinopolitanæ cum Roma, vt testatur Socrates *lib.* 1. *cap.* 16. *Gr.* aliæque quas in *Indicem* congessi: de quo more alibi plenè dictum.

¶ Cum autem manifesta in spec. *huiusce leg.* sententia videatur, Tres nihilominus difficultates ea etiamnum habet: 1. Quidnam videlicet in ea sit *Ius Italicum.* 2. Quid opus fuerit hoc tempore id tribui Vrbi Constantinopolitanæ, quæ iamdudum Veteri Romæ exæquata fuerat. 3. Quæ denique huius Iuris reuocandi seu instaurandi causa Valenti fuerit.

1. *Ius* equidem *Italicum*, Auxilij, Gratiæque & Beneficij genus quoddam fuisse, vel hæc *lex* ostendit, quæ has tres voces de eo vsurpat: Quod Ciuitatibus scilicet nonnullis concedi solitum fuit: Ciuitatibus inquam, seu Coloniis; quò pertinet illa Coloniarum diuisio apud *Asconium*, quod *aliis ius Italiæ dabatur, Aliæ Latinorum essent*: Item quod aliæ Coloniæ fierent *saluis tributis*, vt loquitur I. C. in *l.* 8. §. 5. ff. *de censib.* Aliis remittetur tributum capitis; Aliis etiam solum immune esset, *l. vltim. ff. de censib.* Cuiusmodi Ciuitatum seu Coloniarum Iuris Italici per Orientem recensum sub Antonino Caracalla & quidem in Syria, Bythinia, Ponto, Cilicia, Dacia, instituit Vlpianus *lib.* 1. *de censib.* in *l.* 1. ff. *de Censib.* & Paulus itidem *lib.* 1. *de Censibus*, distinctè per Hispaniam, Galliam, Syriam, Macedoniam, Asiam, Pisidiam, & Africam: *l. vltim. eod. tit. ff. de Censibus.* Sed & quarundam meminêre sub Traiano vel Hadriano, Celsus ad *leg. Iuliam & Papiam*, de fundo dotali Italico agens, *l.* 6. *d. tit. ff. de Censibus*: sub Marco, Caius, *l.* 7. *eod.* quibus locis eos Principes qui Ius Italicum nonnullis Coloniis dedêre, memorant Vlpianus & Paulus, Seuerum scilicet & Antoninum Caracallam. Idémque Vlpianus indicat passim, pro magno id nonnullis & paucissimis quidem Coloniis datum, ob merita, atque egregiam in Rempubl. Imperiúmque Romanum insignem fidem. In quo autem constiterit Ius hoc Italicum? videndum est. Primò, vel *huius tituli*, qui *hoc libro* 14. locatus est, situm, imò argumentum generale huius libri spectantibus, vt & *beneficij, auxilij gratiaque* vocabula *hâc leg.* illud statim apparet, *προνόμιον* istud fuisse

fuiſſe quarundam ciuitatum,& inter alias quidem, Conſtantinopolitanæ : Eò ſcilicet pertinet hic *liber* integer, ad vtilitatem videlicet ſeu commoda, & [illegible] quatuor fermè præcipuarum in Imperio Romano Ciuitatum, putà Vrbis Romæ, Conſtantinopoleos, Carthaginis, & Alexandriæ. Id verò ſpeciatim quoque docet *huius tituli* Rubrica *de Iure Italico Vrbis Conſtantinopolitanæ*: quæ poſtrema etiam verba, *Vrbi Conſtantinopolitanæ*, ea huius *leg.* Inſcriptione, ad *legis* initium retrahenda videntur. Secundò *huius tituli ſeriem* & *ἀκολουθίαν* cum *titulis proximè ſuperioribus*, & cum *proximè ſequenti* ſpectantibus illud conijcere licet, fuiſſe ius iſtud ſeu priuilegium & beneficium datum *Maieſtati* Vrbis Conſtantinopolitanæ : pariter vt quod ſtatuitur *tit. prox. ſupr. de Honoratorum vehiculis : tit. prox. infr. de Campo Martio Vrbis Romæ.* Tertiò, priuilegium iſtud ſeu ius Italicum in *ipſâ leg.* vocari video vt iam dixi *Gratiam*, & *Beneficium* : quæ quidem voces etſi in vniuerſum de omni priuilegiorum genere vſurpentur, ſpeciatim tamen de immunitate à cenſibus & tributis eas fermè vſurpari video : Eo ſenſu, *Gratia* accipitur *l.* 1.26. *ſupr. de annonâ & trib.* & *Beneficij* voa, vt proliaè oſtendi ad *l.*4. *ſupr. de conſtitut. Principum* : Quod *Auxilij* vocem attinet, eâ indicari ſolet diſpenſatio omnis à iure communi & ordinario. Hæc tria, inquam, ex *hoc titulo* & ex *hac leg.* diſcimus : Quin & Quarto loco ex *hâc ipſâ leg.* colligimus, Ius iſtud Italicum antea quoque Vrbi Conſtantinopolitanæ competiiſſe ; verùm infractum id aliquando, à Valente verò hâc lege *renouari, permanereque* iuberi : de quo poſteà. Imò & Quintum iſtud, fuiſſe hoc Ius promiſcuum & commune omnium ciuium & incolarum Vrbis Conſtantinopol. quandoquidem id publicis Actis intimari, Tabuliſque debita ſolemnitate incidi cum Præfecti Vrbis authoritate iubetur.

Sed enim vlteriùs pergamus, & aliunde huius Iuris Italici notitiam pleniorem eruamus. Primum igitur Rubricam *Digeſtorum de Cenſibus*, ſpectantibus, in quem Vlpiani, Celſi, Gaij, Pauli leges de iure Italico, déque Coloniis iuris Italici agentes, relatæ ſunt, liquidò apparet, priuilegium & beneficium iſtud Iuris Italici *cenſum* reſpexiſſe. Quod & ipſum ſecundo colligimus ex eo, quod Vlpiani Paulique ſuper iure Italico *leges* deſumptæ ſunt ex *libris* eorum *de Cenſibus* : Putà *lex* 1. ex Vlpiani *lib.* 1. *de Cenſibus* : Pauli *lex vltim.* ex *libro* eius *ſecundo de Cenſibus.* Quâ parte etiam obſeruo, Vlpianum *libros quinque de Cenſibus* ita ſcripſiſſe, vt *Libro Primo* egerit, de *locis* à cenſibus immunibus, vnde deſumpta eſt *d. lex* 1. Libro ſecundo, de *Cenſu capitis*, déque Ætatibus & dignitatibus à cenſu immunibus, vt & de immunitatibus ſingularibus : quò pertinet ex eo libro, *lex* 12 *ff. de Senatoribus* · *lex ætatem* 3. *ff. de Cenſibus* : Libro Tertio, de *Forma* cenſuali, inque cenſum deferendi : quò ſpectat ex eo libro, *lex de forma cenſuali* 4. *ff. de Cenſibus.* Libro Quarto egerat Vlpianus de *Exactione* cenſus, quò ſpectat *lex hereditas* 34. *ff. de adquir. rerum dom.* Quinto ſeu poſtremo Libro, egerat Vlpianus de *Pœnis* cenſus ſtandati, vel non illati : quò pertinet *lex omnes pœnales actiones* 26. *ff. de obligat. & action.* Ad rem: Ergo vel ex his ſatis conficitur, Ius Italicum ſpectaſſe rem *cenſualem*, immunitatémque à cenſu. Id verò tertio loco vel maximè patet ex Pauli *d. l. vltim. ff. de Cenſibus* : Ex eo primùm, quod Hiſpaniæ Colonias iuris Italici recenſens, cùm dixiſſet, *in Luſitaniâ Pacenſes & Emeritenſes iuris Italici eſſe, idémque ius habere Valentinos & Licitanos*, ſtatim ſubiicit, *Barcenonenſes* QVOQVE *ibidem immunes eſſe.* Quod vtique oſtendit, quod rem ſaltem tributariam & cenſualem attinet, idem fuiſſe Colonias Iuris Italici, & immunes à cenſu: Alioquin ſi differrent, dixiſſe Paulum oportuerat, *Barcenonenſes* VERO. Quanquam dici contrà poſſit, Paulum duas Coloniarum ſpecies ibi diſtinxiſſe : quarum aliæ iuris Italici eſſent, aliæ immunes a cenſibus. Verùm id admittendum non eſt : Nam & mox, quod ſecundum, eo ipſo loco Paulus Coloniis Iuris Italici opponit Colonias quæ ſaluis tributis factæ fuerant : *Diuus Antoninus*, inquit, *Antiochenſes colonos fecit ſaluis tributis.* Imò ex eodem Paulo apparet, ius Italicum fuiſſe plenariam immunitatem non tantùm à tributo capitis, ſed etiam ſoli. Quod etiam Marcellus Donatus *in Suetonium*, rectè exiſtimauit : & probaſſe poſtea vidi Dominicium *p.*17. *de prærogat. allodior. cap.*2. Sic enim de Cæſarienſi colonia, déque Ælia Capitolina ſcribit : *Diuus Veſpaſianus Cæſarienſes colonos fecit, non adiecto, vt & iuris Italici eſſent · ſed tributum his remiſit capitis : ſed Diuus Titus* ETIAM SOLVM *immune factum interpretatus eſt : ſimiles eis Capitulenſes eſſe videntur.* Quâ etiam parte obſeruo, etſi Paulus & Vlpianus ſub eodem Imp. Antonino Caracalla ſcripſerint, (vt alibi oſtendo aduerſus Sam. Petit. *lib.*2. *Obſeru. cap.*4.) Paulum Iuriſconſultum rem narrationémque ſuam de Coloniis Iuris Italici altiùs repetiiſſe : Vlpianum verò ſui tantùm temporis & ætatis obſeruantiam conſignaſſe : cùm ait, *In Palæſtinâ duas fuiſſe colonias, Cæſarienſem & Æliam Capitolinam, ſed neutram ius Italicum* HABERE : Nempe, quod Hadrianus Imp. proculdubio Cæſareæ & Æliæ Capitolinæ Ius Italicum detraxerat : Et Seuerus quoque Imp. etſi Palæſtinæ iura plurima fundauit, attamen ius Italicum non reſtituit. Atque ita interim Vlpianum cum Paulo concilio ; non quaſi ſub diuerſis Imperatoribus ſcripſerint. Certè Paulus etiam in eo [illegible], quod cùm dixiſſet, Laodiceam in Syriâ & Berytum in Phœnice *iuris Italici eſſe*, addit, *& ſolum earum* : nam certè, qui *Iuris Italici* eſſe dicit, eo ipſo & ſolum immune eſſe dicit. Et ſanè Vlpianus Syro-Phœnix ipſe in *d.* l. 1. de his ipſis vrbibus, Laodicea inquam, & Beryto agens, ſimpliciter & abſolutè ait, *eas ius Italicum habere.* Iam igitur clarum, Iure Italico plenariam immunitatem à cenſu non tantùm capitis, ſed & ſoli comprehenſam fuiſſe : Quare & Paulus vti dixi, promiſcuè *Colonias iuris Italici*, & *immunes* dixit. Hinc etiam pariter, quos Paulus *Ilicitanos* (nam ita ᵹ.) in Hiſpania ius Italicum habere dixit, Plinius *lib.*3. *cap.*3. immunes dixit : *Colonia*, inquit, *immunis Ilici, vnde Illicitanus ſinus.* Quomodo & eodem capite mox, *Cæſar Auguſtam coloniam immunem* vocat : Et mox. *Ex coloniâ Accitana Gemellenſes & Libiſoſona cognomento Foro auguſtana, quibus duabus Italia ius datum.* Idem *cap.*21. *Ius Italicum habent eo conuentu* [Scardonitano in Illyrico] *Alutæ, Flanates, Lopſi, Varubarini, immunéſque Aſſeſiates*, &c. quanquam hoc loco *immunes* iam alio fortè ſenſu dicantur : pariter vt *cap.*2. ſcilicet conuentus immunes Coloniæ, quæ nempe conuentui alicui non reſpondebant. Et ita quidem clarum iam, Ius Italicum plenam immunitatem à cenſu tum *capitis*, tum *ſoli*, complexam fuiſſe. Et verò ideò *Italicum* dictum, quia iam olim *lege Metella Cæcilia*, à Metello Nepote Prætore latâ, immunes a Tributis Roma & Italia factæ, teſte Dione *lib.*37. & Italia quidem ſtipendio liberata temporibus Marij, vt ait Florus *lib.*80. ei-

uitate donata fuit, & legitimi dominij iura ſibi vindicauit, nullis tributis obnoxia. Indéque iam prædia *ſtipendiaria*, & *tributaria*, ab Italicis ſeparantur, *§. per traditionem, Inſtit. de rer. diuiſ.* vid. & *l. vnic. Cod. de vſucap. transformanda.* Sed enim Ius Italicum alia quoque priuilegia ſeu πρεσβεῖα complectebatur, quæ toto iure notiſſima ſunt: putà in ACTIBVS, & negotiis priuatis: veluti in alienationibus, traditionibus nexi, mancipationibus, vſucapionibus, annali exceptione, in iure capiendi: de quo videndus Vlpianus *fragm. tit. 19. de dominiis & adquiſitionibus rer. l. vnic. Cod. de vſucap. transform. §. per traditionem, Inſtit. de rerum diuiſione.* Quò etiam referri poteſt quod Sozomenus, *lib. 7. cap. 9.* ſcribit de exæquatione Vrbis Conſtantinopol. cùm Vrbe Româ: ἤδη γὰρ ἡ μὲν οὐχ ἥττω ταύτην τὴν προσηγορίαν γνώμης Ῥώμης, ἡ πόλις καὶ γερουσία, καὶ τάγματι δήμου, καὶ ἀρχαῖς ὁμοίως ἰσχύειν, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίων ἐκρίνετο, καὶ τὰ δίκαια καὶ γέγραπται ἀεὶ πάντα ἰσοπολιτεία ἐδικάζετο: vbi fortè σύμβολα ſunt κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίων κρινόμενα, negotia & conuentiones priuatorum, quæ iure Italico diſcingebantur æſtimabantúrque. Huius Iuris Italici exemplum in alienationibus iſtud inter alia erat, circa fundum dotalem ex *l. Iuliâ & Papiâ*: quod Italicum fundum tantùm dotalem maritus inuitâ muliere alienare prohibebatur, volente verò eâ poterat, vt docet *tit. Inſt. quibus alienare licet vel non*: quò etiam referenda eſt Gaij *lex 7. π. de Cenſibus, è libro eius ſexto, ad l. Iul. & Papiam*: quod docuerunt iam *Notæ noſtræ ad leg. Iul. & Papiam, p. 37.* Exemplum & in Interdictis, quò referenda *lex 6. π. de Cenſibus*: cuius Inſcriptio nec quicquam ſollicitanda erat ex *l. Balliſta.*

Ergo Iuris Italici duo potiſſimi effectus fuêre: Primus Actuum & negotiorum celebratio eodem iure quo in Italico ſolo: Secundus Immunitatis plenariæ à cenſu. Et ſic quoad rem cenſualem attinet, ſeu ad rem tributariam, Ius Italicum & immunitas à cenſibus eadem fuêre. Quare error Cujacij, 10. *Obſeru. 35.* cenſentis, Ius Italicum, quoad rem cenſualem, ſeu functionem tributariam, fuiſſe tantùm leuationem cenſus: & plus fuiſſe immunem eſſe ciuitatem, quàm habere ius Italicum: Quod vel *hæc lex* ſatis refutat. Ecquis enim putet, non Vrbi Conſtantinopolitanæ iuris Italici auxilio plenam immunitatem tributam, cùm pleno honore haberetur, & æquo iure cum Vrbe Româ? Et vt Claudianus ait, de bello Gildonico, *par Romæ* foret, *diuitáque ſumpſiſſet Æquales TOGAS.* Quam & ideò mox *ALTERAM* vocat: de quo adhuc ad *l. 45. de Epiſcopis.* Rurſum dicamus, & vt ſummatim rem complectar, Ius Italicum conſtitit in immunitate plenaria tributorum, & in priuilegiis quibuſdam circa Actus & negotia: & ſic ius Italicum ad alia quoque ſeſe extendit, quàm ad immunitatem: ac proinde hoc contemplatu *immunitatem & ius Italicum* aliud quid fuiſſe, quia ſcilicet Ius Italicum plus aliquid fuit: Et ſic, vt genus & ſpeciem; vel vt totum & partem conſiderari poſſe. Fuit tempus cùm crederem, huius quoque Italici Iuris partem feciſſe eam, quâ inſigniores quædam Vrbes alias ſibi vectigales ſeu cenſuales & obnoxias habebant, iiſque iura dicebant: ac multò magis eas penes quas de eo decernendi ius erat: Quò referri poſſet, quod Dio narrat apud Xiphilinum *in Seuero*, & Herodianus *lib. 3. p. 523. ſect. 19.* Byzantium Perinthiis adiudicatam in ſeruitutem, vt & Antiochiam Laodicenis. Eodémque olim referebam Iuliani Imp. *epiſtolam 36. pro Argiuis*: vbi ait Corinthiis Coloniæ olim Romanæ ius τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν adeptis, ante ſeptennium ſub Conſtantio videlicet Argiuos adſignatos vectigaléſque factos. Eodem referebam ſuperiorem Sozomeni locum; quia repetiebam, σύμβολα dicta quoque τὰς συνθήκας ἃς ἂν πρὸς ἀλλήλας αἱ πόλεις θέμεναι τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια: vnde & ἀπὸ συμβόλων δικάζειν, apud Harpocrationem & Heſychium. Verùm id reprehenſum, neque tamen confutatum video à quodam, qui tamen ipſe ſe viciſſim reprehendi in duobus mox patietur. Intra hos igitur duos fines & effectus quos *ſuprà* deſignaui, conſiſtit Ius Italicum.

¶ Nunc videndum eſt de Iure iſto Italico Vrbi Conſtantinopolitanæ tributo: cur inquam, id ſpeciatim ei tributum? cur hoc tempore renouatum? denique quale hoc ius fuerit? In quo certè explicando multi hactenus adlaborant.

Dubium maximè mouet, quòd iſtud Italici iuris auxilium à Maieſtate Regnantis Nouæ Romæ, id eſt, Conſtantinopoleos ſemotū, nihilque adeò ei accedere eaúdem potuiſſe videatur, quæ iam ſumma omnia nacta fuerat: & vt loquitur *Vetus Orbis Deſcriptor*, ſub Conſtantio & Conſtante, *omnia præcipua habebat propter Conſtantinum.* Sanè enim Conſtantinopolim non tantùm à Conſtantino M. maximo Senatu βουλευτηρίῳ μεγάλῳ ἢ συγκλήτῳ illuſtratā & donatam, auctor eſt Libanius *Orat. ad Theodoſium de ſeditione*: Sozomenus *lib. 2. c. 3. 32.* & Auctor *Chronici Alexandrini*, Anno 330. & Anonymus Sirmondi, etſi id Zoſimus ad Iulianum referat *lib. 3. p. 713.* Præfectúmque Vrbis accepiſſe idem prodit. Verùm certè Philoſtorgius *lib. 2 cap. 9.* Socrates *lib. 1. cap. 6. Gr.* Sozomenus *lib. 2. cap. 2.* & ex iis Paulus Diaconus *lib. 11. Miſcellæ hiſtor.* Conſtantinum M. Vrbem Conſtantinopolitanam Romæ honore parem effeciſſe, & *Nouam* ſeu *Secundam Romam* appellaſſe, appellaríque voluiſſe; *lege* in id etiam *latâ*, quæ columnæ lapideæ inciſa fuerit, & in ſtrategio poſita prope ſtatuam Conſtantini equeſtrem: Quomodo & *hâc leg.* Valens priuilegium iſtud iuris Italici publicis non tantùm actibus intimari, ſed & Tabulis incidi, debita ſolemnitate, publicéque adeò proponi, iubet. Denique in omnibus ἰσόμοιρον τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ feciſſe. Imò Socrates *lib. 1. c. 16.* & Sozomenus *lib. 2. cap 32.* tradunt, Conſtantinum teſtamento ſuo priuilegia vt Romæ ita & Conſtantinopoli multa reliquiſſe: de quo ad *Vet. Orbis Deſcript. p. 54.* Inde ſub Conſtantio, Iulianus *orat. 1. in Conſtantium*, Anno 356. apertè ait, Conſtantinopolim ſecundam à Româ iam tum fuiſſe, δευτέραν τετάχθαι, *p. 53.* & apud *Suidam.* Item Libanius *orat. funebri in Iulianum, p. 263.* apertè ait, ſub Conſtantio iam Conſtantinopolim πρὸς τὴν Ῥώμην εἰκοσμένην τοῖς ὅλοις: & Eunapius *in Vitâ Libanij, p. 169.* ἄρτι παρεῖσαν εἰς μέγεθος καὶ ἀκμάζουσαν, id eſt, *iampridem magnum nomē indeptam, atque opibus florentem.* Sub Iuliano idem Libanius *legat. pro Antioch. ad Iulianum, p. 159.* vtramque *Romam* nominat, & Antiochiam *Tertiam* facit, νῦν δὲ πρὸς τῆς Κιλικίας, ὥς τὴν πόλιν ὥσπερ Ῥώμην ἑτέραν ὑπόθυμει ἰδεῖν. Item, ἐν ταῖς μετὰ δύο τὰς πρώτας τετάγμεθα. Quid igitur inquies ex iure Italico, quod *hâc leg.* Valens tribuit, ad præclara illa πρεσβεῖα addi potuit? quid enim ad cumulum accedere poteſt, cui ad ſummum nil iamdudum deerat; imò optimo iure erat? Quem ſcrupulum etiam vidit, nec tamen exemit Bertherius, *Pithan. 1. cap. 1. p. 6. 7. 8.* Reſponſio procliuis; non nouum quidem priuilegium Vrbi Conſtantinopolitanæ à Valente *hâc leg.* tribui, verùm tam

Iam olim datum *arbitrâ æquitate renouari*, quod proinde nuper iniquè ademptum fuerat.

Vera inquam hæc. Sed dubium adhuc, quidnam de Iure Italico Vrbi Constantinop. ademptum fuerit, & an omnia, & à quo? vt id iam renouari oportuerit à Valente Imp. Ego ita censeo, nuper admodum infractum id à PROCOPIO Tyranno, fine Anni D.365. & initio Anni 366. Constantinopoli quippe Tyrannide arreptâ, & Senatum & populum Constantinopolitanum à Procopio attritum, etiam TRIBVTIS, auctor est Themistius Philosophus, *Orat.9. ad Valentem, p.206.* καὶ τὴν μὲν σεμνὴν γερουσίαν εἰσεπράξατο εἰσφορὰς πολυετεῖς ἀθρόας, οὐχ' οἶδ' ὅπως ἐνιαυτοῦ, μᾶλλον δὲ χειμῶνος ἑνὸς, οὐχ' ἑορτῆς χρόνον ὥσπερ Νέρων, τὸν τῶν Ὀλυμπίων, μετατιθεὶς καὶ μεταβάλλων, ἀλλὰ τὸ εἰς νέωτα, καὶ τὸ εἰς νῦν, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μῆνα συνεχώρει τῷ εἰσπράξειν: ὁ δὲ Κωνσταντίνου δῆμος ὁ τρυφῶν, ὁ ἐν ἀδείᾳ ζῶν, ὁ κακῶν ἀπείρατος μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, &c. ὑπὸ τῷ Κωνσταντίνου προσχήματι, καὶ τοὔνομα τοῦτο ἀναιδῶς ὥσπερ θαλλὸν προϊσχόμενος, ἀφαιρεθεὶς τὴν συνήθη τρυφὴν, ἤγαπα συμπαρεκτείνεσθαι τοῖς βοσκήμασι, id est, *Et venerabili quidem Senatui acerbissima tributa indixit, nescio quomodo, anni, imò hyemis vnius, non festi, (quomodo Nero, qui Olympicorum tempus distulit & commeauit) verùm superioris & præsentis anni simul exactionem, in vnum & eundem mensem concludens. Constantini verò populus* [id est, populus Constantinopol.] *ille delitiis affluens, ille in securitate viuens, ille malorum ante vesperam illam expers*, &c. *sub Constantini* [larua] *eo procedente & nomen istud impudenter ceu oliua ramum præferente, solitis delitiis copiisque spoliatus, iam cum pecudibus pasci sustinuit.* Et ita quidem hanc in partem censeo; nam quod quidam hâc opinione ducitur, Seuerum Imp. iam olim ei ciuitati ius Italicum quod ei prius donatum fuerat, ademisse, propterea quod Pescennij Nigri partes pertinaciùs defenderat, quando & Byzantium mœnibus ac priuilegiis omnibus spoliatum Perinthiis adiudicauit, vt Herodianus & Dio aliique restantur, nullo modo admitti potest: nam neque ante Seuerum Italicum ius ei datum legimus, neque à Seuero ei ademptum: Et quis credere possit, si ius Italicum ei à Seuero olim ademptum fuisset, Constantinum id ei non statim restituturum fuisse, verùm quadraginta fermè post annis tantùm à Valente id ei redditum? Sed & *Constantinopolitana* nominatim Vrbi, non Byzantinæ olim, id ius antea datum, postea ademptum, ex tota *hâc leg.* discimus. A Procopio igitur ademptum vel infractum Vrbis Constantinopolitanæ ius Italicum, immunitásque à censu & tributis: Quod Valens Imp. *hâc leg.* nunc ad Clearchum P.V. datâ renouauit, restituit: Qui Princeps alioquin etiam tributorum onera non auxit, sed imminuit, teste Ammiano Marcellino *lib.31.* Quod quidem etiam *renouandi* verbo, *permanendique* innuitur, itémque *Auxilij*, *Gratiæ*, & *Beneficij*: Gratiæ inquam, quomodo & Themistius *d. loco*, τὴν χάριν Valentis, post Procopium sublatum memorat, quam is primùm non renuerit, sed distulerit. Tandem & *concessi beneficij* iam antea scilicet nomine id hîc indicatur: Nempe inter alia æqualia Vrbi Romæ priuilegia à Constantino M. Constantinopoli ante 30. fermè annos *concessa*, fuit & hoc Ius Italicum, quod quidem nunc Valens Imp. *Arbitrâ æquitate* renouare se ait, id est, ipsâ æquitate dictante, vt Ammianus Marcellinus, de Iuliani quadam lege, *lib.22. p.226.* Arbitrâ *æquitate*, quâ formulâ ipsâ Valentinianus frater eius & Collega *l.10. supr. de petit. & delator.* ait, *in tantum se humani generis inimicos* [delatores] *persequi arbitrâ æquitate, vt delatores pronunciatos puniri gladio iusserit* Vbi Valentinianus *arbitrâ æquitate* dixit: hoc sensu; ei vitam adimi æquum esse, qui ipse calumniosâ delatione alterius vitam appetitum iuit; ita quoque *hâc leg.* Valens dixit, *Arbitra æquitate*, id est, iure æquabili, & ἀπαραλλάκτως alteri: quæ ipsa alioquin *æquitatis* vox in releuatione censuum tribuenda, vsurpata ab Vlpiano *lib.3. de censib.* in *l. forma 4. §.1. ff. de censib.* Proportio autem seu μέτρον æquitatis istius, quodnam? 1. Nempe adæquatio Vrbis Romæ & Constantinopoleos: 2. Quâ sanè ipsâ *arbitrâ æquitate* paulò pòst Anno 381. Constantinopolitano Concilio 2. Oecum. Constantinopolitanæ ciuitatis Episcopus iussus habere priuilegia honoris, πρεσβεῖα τῆς τιμῆς post Romanum Ep. διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. 3. Quâ itémque arbitrâ æquitate Theodosius Iun. *leg.45. infr. de Episcopis*, voluit, vt si quid dubietatis emersisset in Illyrico circa Canones pristinos Ecclesiasticos, id reseruaretur Conuentui Sacerdotali, sanctóque iudicio, non absque scientiâ Antistitis Vrbis Constantinopolitanæ, *quæ Romæ veteris*, inquit, *prærogatiuâ lætatur.* 4. Quâ rursum arbitrâ æquitate Chalcedonenses Patres *cap.28.* priuilegia Sedi Senioris Romæ, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, tributa, τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι, *eadem arbitrâ æquitate*, τὰ ἴσα πρεσβεῖα Sedi nouæ Romæ tribuerunt: εὐλόγως κρίναντες (en arbitram æquitatem) Vrbem, quæ & Imperio & Senatu honorata sit, & æqualibus priuilegiis cum seniore Regia Româ fruatur, etiam in rebus Ecclesiasticis non secùs ac illam extolli ac magnifieri, &c. Quâ postremùm arbitrâ æquitate, Iustinianus siue Tribonianus *l. vnic. Cod de priuileg. Vrb. Constantinop.* quam ex *hâc leg.* & *d.l.45.* deformauit, sub Theodosij Iun. nomine sancit, *Vt Vrbs Constantinopolitana non solùm Iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ veteris prærogatiuâ lætetur.* Sic igitur patet, Ius Italicum partem quoque fecisse iuris & prærogatiuæ Vrbis Romæ: & sic ius Italicum, & ius Vrbis Romæ tanquam totum & partem tantùm inter se differre. Apage ergo eam sententiam, quæ ex hoc Italici iuris beneficio Constantinopolim in *Coloniæ* gradum & speciem deturbatam voluit: quasi *Coloniæ* vestigia fixa ad memoriam sempiternam in *hâc leg.* extant: *Coloniarum* enim (cuiusmodi eæ olim fuêre) nullus hac tempestate vsus amplius fuit: ac vt maximè multæ ex Vrbe Româ familiæ à Constantino M. Constantinopolim traductæ sint, domus Romanis similes ac penè geminæ ædificatæ, ingens etiam Capitolij moles: Rursum etsi Pletho eam ἀποικίαν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης faciat; etsi Themistius *orat.4.* Romam μητρόπολιν ἀρχαίαν, Constantinopolitanos alloquens dicat, & rursum *orat.6.* Etsi Constans Heraclij nepos posteà, teste *Zonara*, æquarit Romam matri, Constantinopolim filiæ: quod & ipsum voluit Augustinus, *5. de Ciuit.21.* Hæc tamen omnia non eâ ratione dicuntur, quasi *colonario* iure Constantinopolis censeretur, vel colonia eò deducta fuerit, verùm quia Antiquior illa foret: hæc recentior, imò & eius dispendio incrementum sumpsisset: in cæteris ἰσότιμος, & citra ordinis prærogatiuam æquo iure: vtraque sui orbis Regina: neque vna alteri vllo iure subiecta: quo sanè alioquin iure *Coloniæ* omnes subiectæ fuerunt Vrbi Romæ.

¶ Obseruandum iam igitur istud inter cætera Valentis Imp. animi studiique erga Vrbem Constantinopolitanam argumentum: qui Imperator & aliàs eam vrbem variis rationibus excoluit: operibus

opetibus quoque publicis in ea qoamplutimis & maximis excitatis: cuiusmodi sunt Aquæductus Valentiacus, Thermæ item de filiarum nominibus Anastasianæ & Catosianæ, imò & Ecclesia Sanctotum Apostolotum.

¶ Obseruandum quoque, *hanc legem* datam ad *Clearchum* Præfectum Vrbi, qui & ipse Præfectus, Vrbi Constsntinopolitanæ plutimùm commodauit seu consuluit; vt prolixè ostendo ad *leg 3. supr. de Senatorib.* Ad quem ideo etiam plures aliæ extant Valeotis constitutiones, quibus Vrbis commodis consultum iuit; Annonæ, inquam, eiùs, & voluptatibus, studiísque, *l. 7. infr. de annonis ciuicis*, *l. 2. supr. de studiis liber. V. R. & Constantinop. l. 20. supr. de Pratorib.* (quomodo & sub Theodosio M. *l. 3. infr. de Aquaductu.*) Ordinum item ibi dignitati, *l. 1. supr. vt dignitat. Ordo*: Senatus dignitati, *l. 5. Cod. de dignit.* (quæ Constantio Imp. perperam ascribitur,) & *l. 95. supr. de Decurionib.*) tandem totius vrbis dignitati *hâc leg.* Quæ omnia hîc notasse non abs re puto. Nam ex his iconismum & characterem colligimus Valentis & Clearchi animi in Vrbem Constantinopol.

¶ Et hacteous quidem de hac Valensis constitutione: Nam quod Petauius *in Iulianum*, *p. 217.* hoc ipsum à Theodosio Iun. Anno Christi 421. Eustathio & Agricola Coss. confirmatum scribit, *l. vnic. Cod. Iust. de priuileg. Vrb. Constantin.* arguit, quàm parum is io Imperatorum constitutionibus, Triboniani manum facinúsque internouerit: illa quippe verba, *non solum iuris Italici* in eam *legem*, ex *hac*, à Tribuniano transfusa sunt: quæ absuot à *leg. omni innonatione 45. infr. de Episc.* vnde *lex* illa *Codicis Iustin.* desumpta est. Adeò periculosum est, Triboniani fidem sequi, vbi authenticæ leges ipsæ vel oon compatent, vel non inspiciuntur.

DE CAMPO MARTIO
VRBIS ROMÆ.
TITVLVS XIV.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

¶ *De* CASIS *seu Tuguriis in Campo Martio non conlocandis.*

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Populum." Post alia.

EOs qui in Campo Martio casas, seu tuguria, conlocare temptauerint, sententia" Viri Inlustris PF." spoliatos omnibus facultatibus tradi in perpetuum exilio" præcipimus: & cetera. Dat." & PP. Romæ" in foro diui Traiani," Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Quibus autem ea iungenda sit? mox dicam.
"Romanum: vt docet vel subscriptio *legis.* De hâc vero Inscriptione: vid. *Prolegom. lib.* a.
"Sequentia totidem penè verbis extant *d. l. 2. supr. de habitu.*
"Vrbis, scilicet.
"*exilium, l. 2. supr. de habitu*: quanquam & istud rectum.
"Locus vbi datum hoc Edictum, *his & trib. legib.* quas mox indicabo, *huic* adiungendis, omissus est.
"dies *VII. Id. April.* hic supplendus ex *d. l. vnic. supr. quib. milit.*
"Eadem subscriptio in *d. l. 2. supr. de habitu.* De hac subscriptione: vid. *Prolegom. lib.* a. & in *Geograph* vbi de V. R.

COMMENTARIVS.

CASAS seu *Tuguria* in Campo Martio coolocari vetat, collocantésque bonis proscriptis, depottari iubet Honorius *hâc leg.* Anno D. 397. Quæ quidem *lex* pars est prolixioris Edicti Honoriani ad populum Vrbis Romæ emissi, vnde *tres* præterea *leges hoc Codice* occurrunt, *huic* proinde coassandæ, putà *lex 2. supr. de habitu: lex vnic. supr. quibus milit.* & *lex 3. infr. de Gladiatoribus.* Hoc verò Edicto, Vrbis Romæ Quieti potissimùm Honorium variis rationibus consultum iuisse reperio, Gladiatoribus inter alia vetitis ad Senatorum seruitia transire *d. l 3. infr. de Gladiatorib.* Item vetito Vrbis accessu Agentibus in rebus, Palatinis, aliísque militibus inferioris militiæ, *d. l. vnic. supr. quibus milit.* Ad qoem finem hoc argumento videri possit *hac* quoque *lex* pertinere: quasi Honorij mens & scopus hic sit; Vrbe Româ eiectos, in tantom eiectos velle se, vt neque in Campo Martio casas seu tuguria conlocare possint: quod tamen fecisse nonoulli videantur. Verùm possit & hæc sententia videri Edicto illo, Honorium non taotùm Vrbis quieti consultom iuisse (quò saoè pertinent *duæ* illæ *leges*, putà *lex vnic. supr. quibus militantibus*: & *lex 3. infr. de Gladiatoribus*:) verùm etiam publicæ honestati & decori. Hinc adeò Peregrinæ vestis vsus prohibitus, *l. 2. supr. de habitu quo vti oportet*: quæ & ipsa huic coniungenda est. Quare & Campi Martij laxitatem casis seu tuguriis occupari vetuerit *hâc leg.* Honorius: Nempe Campus Martius, Marti olim sacer, extra Vrbem Tiberi vicinus (vnde & *Tiberinus* dictus) amœnitate & magnitudine admirabilis, solemnibus populi Romani destinatus erat. Vt omittam vetera, de

Lustro

Lustro ibi coodito, de Regibus & Magistratibus ibi creatis, de *Comitiis* in eo centuriatis, de septis seu ouilibus, quæ inclusa tabulatis & porticibus circumiectis ornara eraot eum in finem; de Amphitheatro apud ea septa, vbi ludi & munera exhibita, sanè area Campi Martij ludicris & exercitationibus populi parebat, sic vt hæc schola, & Palæstra esset, & Gymnasium omnis generis armorum & exercitiorum, vt ex Dionysio Halicarn. Strabone, Horatio, Claudiano, discimus, & ex Vegetio *lib.1. de re militari, cap.*10. Populi etiam inambulationibus, vt qui vicino Tyberi apricus esset, & salubriori cœlo accedentibus præsertim porticuum delitiis: cuius campi graphicam descriptionem habes apud Srrabonem, *lib.6.ad finem.* Statius Papinius *lib.4. Syluar.6.*

Fortè remittentem curas, Phœbóque leuatum
Pectora cum patulis tererem vagus otia septis
Iam moriente die, rapuit me cœna benigni
Vindicis ———

Martialis *lib.9. epigr.60.*

In septis Mamurra diu multùmque vagatus
His vbi Roma suas aurea vexat opes:
Inspexit molles pueros ———

Sed & inibi delectus cohortium habiti à Consolibus villâ publicâ quæ ibi erat, aciésque patente Campo ibi explicata, armáque ostensa: de quo Varro *lib.3 de re rustica,cap.2.* Dionys.Halicarnass. *lib.2.* Dio in *excerptis Valesianis, p* 657. censúsque ibi actus: quod præter Varronem *superiore loco,* etiam Victor docet *in descript. Vrbis Romæ: Villa,* inquit, *publica vbi primùm populi census actus est in Campo Martio. Equiria* quoque in eo iam olim (id est equorum cursus) 3.Kal. Martias celebrata: de quo Varro, Ouidius, & Festus: Imò & Zosimus horum istorum temporum Scriptor, *lib.2. p.668 670.* in rebus Constantini M. eius meminit, ibíque ait fuisse *τόπον εἰς γυμνάσιον ἵππων.* Ibi quoque ludi sæculares, triduo habiti. Eius denique adhuc mentio fit in veteri Vrbis descriptione, quæ præmissa *Notitia Imperij*, 30. fermè post *hanc leg* annis. Huius igitur Campi Martij aream & laxitatem ædificiis quibuscunque veluti casis, tuguriis occupari Imperatores subinde noluere, & si quid ibi excitatum esset, dirui iussère: Imò & eodem fine Hadrianus Imp. Theatrum, quod Traianus ibi posuerat, destruxit, contra omnium vota: teste Spartiano. Etsi posteà quoque porticum Traiani in Campo Martio memoret P. Victor, & villam publicam, de quâ *suprà.* Itaque & *hâc leg.* Honorius Imp. eum *casis & tuguriis* occupari vetuit; proposità etiam grauissimâ pœnâ proscriptionis bonorum & exilij perpetui, seu deportationis. Tanti scilicet ea res visa, ne publicis actibus & lætitiæ publicæ obstaretur, *casis* fortè, vel *tuguriis* ibi positis.

¶ Porrò quia de loco quodam Vrbis Romæ hîc agere cœpimus, de Foro quoque Traiani etiam hîc commodiùs agetur, quàm alibi: vbi *PP.* hæc *lex* dicitur in *Subscriptione:* cui par subscriptio in *d.l.2. supr. de habitu, quo vti oportet:* & *l.3. supr. de sepulchro violato.* In eo scilicet foro hoc sæculo Edicta ad *Populum* pertinentia (cuiusmodi istud est) proposita; ceu in frequentissimo, quò Populus conueniret. De cuius magnificentia Auctor veteris descriptionis Orbis sub Constantio *cap.43.* & Ammianus *lib.16 p.77.*

DE CANONE FRVMENTARIO VRBIS ROMÆ.

TITVLVS XV.

XI. COD. IVST. XXII.

De Canone frumentario Vrbis Constantinopolitanæ erit *titulus proximus.* Porrò Prouinciæ ex quibus hîc Canon vrbicarius illatus præcipuæ fuère Africa; de quo *l.3. hoc tit.* Sicilia, Sardinia, de quo *lex.*

PARATITLON.

CANON *Rubr.* & *l.3 5. hoc tit. l.30. supr. de annona: l.1. supr. de conditis in publ.horr. l.27.35. supr.de Nauicular.* qui & commeatus dicitur *l.vnic. infr. de Patronis horr. Portuens. l.32. supr. de Nauiculariis.* Vrbis Romæ, *Rubr.* & *l.5. hoc tit.* (quæ & sacra vrbs dicitur, *l.2.3. hoc tit.* sacratissima vrbs, *l 35. supr. de Nauicular.* Vrbs venerabilis, *l 4. hoc tit.* veneranda Vrbs, *l.5. hoc tit.*) vnde & canon vrbicarius, *l.3.6. hoc tit.* Vrbanus, *l.27. supr. de Nauicular.* Item Entheca populi Romani, *l.12. supr. de operibus publicis.* Erat collatio seu pensitatio, illatio specierum, *l 2. hoc tit. l.8 supr. de annona:* annonæ, *l.4. hoc tit.* quæ à Prouincialibus possessoribus, veluti in Africa *l.3. hoc tit.* & *l 13. 30. 34. supr. de annona & tribut.* populi Romani vsibus, *l.1. hoc tit.* vnde populi commoda dicuntur *dict. l.3. hoc tit.* fiebat annuatim, vnde annua vrbis æternæ annonæ pensitatio, *l.18. supr. de annona*, putà frumenti, *l.3.* (vnde Canon frumentarius, *Rubr. hoc tit.* & commeatus frumentarius, *d. l.32. supr.de Nauicular.*) Ex quo panis populi Romani vsibus ministra-

batur à Piſtoribus, *l. 1. h. tit.* Item olei *d. l. 3.* Huic canoni continendo in Prouinciis quædam horrea deſtinata erant, vt docet Ammianus *lib. 28. p. 385.* Exinde Nautici, *l. 2. hoc tit.* ſeu Nauicularij (de quibus eſt expreſſus *titulus lib. 13. ſupr. de Nauicular.* item qui ei ſubiicitur alter, *de prædiis Nauiculariorum:*) ad Portum Vrbis Romæ è Prouinciis ſubuehebant, *l. 2. hoc tit.* ibique primùm in horreis recondebatur (vnde Annona ita in Portu condita, *Portuenſia condita* dicebantur, *l. 9. ſupr. de Suariis:* horrea, in quibus condita, horrea Portuenſia: de quibus *tit. de Patronis horr. Portuenſium:*) per menſores ante menſa (vnde Portuenſes menſores, *l. 9. ſupr. de Suariis:* de quibus menſoribus: vid. & *l. 1. hoc tit.* & *l. 1. ſupr. de condit. in publ. horr.*) pérque ſaccarios eò comportata, *l. vnic. infr. de ſaccariis Portus Romæ.* Quæ deinde vel in ipſo Portu Vrbis Romæ Piſtoribus vendebatur, *l. 1. & 4. in fin.* qui in id Cellulas ibi habuêre, *d. l. 4.* atque exinde panem populo vendidere, *d. l. 1. hoc tit.* qui panis Oſtienſis & fiſcalis dicebatur, *l. vnic. infr. de pretio panis Oſtienſis:* vel Tiberi aduerſo Romam ſubuehebatur per Caudicarios, *l. 1. hoc tit. l. 9. ſupr. de Suariis: l. 2. de Piſtorib.* hiſque ſociatos, nautas Tiberinos, de quibus *infr. tit. de nautis Tiberinis:* in horrea Vrbis Romæ: vnde annona ciuibus gratuita poſtea diſtribuebatur, de quo *infr. titulus, de annonis ciuicis:* per Piſtores confecta, de quibus *ſuprà, titulus de Piſtoribus.*

Huius Canonis curam enixam Principes geſsêre, *l. 3. hoc tit.* Tum inferendi eius, Quare Canon hîc remitti ſpeciali cuiquam beneficio non potuit, *l. 3.* non mutari, *l. 5. hoc tit.* veluti vt aurum pro ipſis ſpeciebus inferretur, *l. 8. ſupr. de annona:* non retardari: itaque moratori in exoluendus iis pœna poſita, *l. 18. ſupr. de annona.* Item conſeruandi eius: hinc adeò vetitus aliò, quàm ad Vrbis Romæ vſum tranſmitti, *l. 3. hoc tit.* vel à priuato quoquam vſurpari ſeu attingi, *d. l. 3. & 6. hoc tit.* quò pertinet etiam forma inducta, *l. 13. ſupr. de annona:* aduerſus Caudicariorum & Menſorum furta, quomodo prouiſum? vid. *l. 9. ſupr. de Suariis:* vt & piſtorum, *l. 16. ſupr. de Piſtoribus:* Item vt Incorruptæ ſpecies manerent, forma inducta; *l. 2. hoc tit.* Tandem vt bonus panis populo Romano miniſtraretur, prouiſum *l. 1. hoc tit.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.

NE peſſimus panis Populi Romani vſibus miniſtretur," ſola ducentena milia modiorum frumenti, integri adque intemerati, iuxta priſcum" morem Menſores" & Caudicarij" leuioribus pretiis piſtoribus venundare cogantur. Dat. VI. Id. Iul." Naiſſo, Diuo Iouiano, & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc lex à *Cod. Iuſt.* quænam aliæ ſint ei iungendæ? mox dicam.
"Ita quoque *d. l. 2. ſupr. de calcis coctoribus: priſcâ atque inueteratâ conſuetudine.*
"De *Menſoribus* his vid. & *l. 1. ſupr. de condit. in publ. horr.* & *l. 9. ſupr. de Suariis.*
"de *Caudicariis*: vid. & *d. l. 9.* & *l. 2. ſupr. de Piſtoribus.*
"*X. Iun.* vt dictis *legibus* quas *huic* coniungendas mox dicam.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ conſtitutiones hîc ſeſe primò de Canone frum. V.R. offerunt: quibus curam & ſollicitudinem ſuam circa annonam vrbis ſeu populi Romani teſtatam facit. Quod ipſum aliæ plures eiuſdem conſtitutiones teſtantur, quæ *hoc Codice* paſſim occurrunt per omnes *titulos*, qui ad rem hanc annonariam pertinent. *Hâc* nominatim *lege* BONI PANIS populi Romani vſibus miniſtrandi curam ſuſcipit: ſancito vetiti certæ quantitatis frumenti modo, piſtoribus vendendæ, è Canone ſcilicet frumentario Vrbis Romæ: eóque & intemerato & leuiore pretio. Quæ quidem *lex* pars eſt prolixioris Valentinianeæ conſtitutionis, vnde deſumptæ quoque ſunt indubiè *lex 2. ſupr. de calcis coctoribus: lex vnic. infr. de Saccar. Portus: l. 5. 6. ſupr. de Piſtorib. lex 12. infr. de operib. publ.* & vt exiſtimo *lex 5. ſupr. de pœnis:* & *lex 3. 4. ſupr. de Piſtoribus:* & *lex 8 ſupr. de annonâ:* quæ proinde omnes *huic* coniungendæ veniunt: Quâ quidem conſtitutione Valentinianus Sen. Annonæ Vrbis variis rationibus plenè, effectè, enixè conſultum iuit: eáque data ad Symmachum P.V. *quo inſtante* (inquit Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 760.*) *Vrbs ſacratiſſima otio COPIISQVE abundantius ſolito fruebatur:* Copiis, id eſt, annonâ; copiæ enim pro annona eo loco, pariter vt *l. 4. infr. de operib. publ.* & *l. vltim. in fin. ſupr. de Suariis:* & apud alios Auctores, quos in *Gloſſarium* congero.

§ Inter alia igitur remedia ſeu conſilia quibus annonæ vrbis conſultum iuit Valentinianus, & iſtud eſt quod *hâc leg.* continetur: quod vt intelligatur, prænoſcendum: ex Annonâ Vrbicariâ in Vrbis Romæ vſum deſtinata partem populo Romano gratis præbitam, de quo erit *infr. titulus de annonis ciuicis & pane gradili:* aliam verò venditam piſtoribus, (quomodo pariter vinum aliud gratuitum præbitum, aliud venditum: vid. *l. 2. 3. ſuprà, Tributa in ipſis ſpecieb.*) Cæterùm Piſtores ideò ſeu eo fine horrea cellulásve Romæ & in Portu Vrbis habebant, *l. 4. infr.* qui poſteà panem populo vendebant: qui ideò *panis Oſtienſis* atque

fiſcalis

fiscalis dictus, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis.* Igitur eo fine ex prisco more seu instituto certa quantitas frumenti, & quidem integri & intemerati pistoribus ex publico Canone frumentario vendebatur: *Ne*, inquit, *pessimus panis populi Romani vsibus ministraretur*: Pessimus, id est, infimæ qualitatis, sordidus: *l. 5. infr. de annonis ciuicis*: *Pessimus*, pro *vltimæ qualitatis*: Ita omninò in eodem argumento *l. 9. supr. de Suariis, ne quid ex specie fraus occulta vectorum pessima qualitatis immutet.* Ita *supr. l. 1. ad l. Iul. repetundarum*, Theodosius, *insignibus & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habeantur. Pessimi* plebeiis sociantur & Honoratis opponuntur. Quare non admitto hanc vocem apud Spartianum, *Hadriano: Ad honores explendos, non solùm amicis, sed etiam pessimis aliquantis multa largitus est.* Ecce *pessimi* ibi pessimè stant: quandoquidem his postremis verbis indicantur & ipsi Honorati. Ergo meliùs ibi *passim*, vel *passiuis aliquantis*: nempe ibi opponuntur amicis homines passiui, quicunque tandem, etsi non amici, quibus tamen Hadrianus ad honores explendos non minus quàm amicis, multa largitus fuerit.

Vendi autem hoc frumentum Pistoribus solitum, docet *hæc lex* à Mensoribus & Caudicariis; Nempe ab eorum Patronis, qui conditorum (in Portu Vrbis Romæ) custodiam habebant, vt docuit disertè *lex 9. supr. de Suariis*: vbi plura. Ergo ab his vendi oportuit Pistoribus integri atque intemerati frumenti certam quantitatem, non corrupti, non pessimæ qualitatis (vt vocatur *d. l. 9.*) ne alioquin pessimus panis populi Romani vsibus ministraretur. ¶ Quantitas porrò hæc prisco more erat ducentenarum millium modiorum frumenti: nam & hic frumenti seu Canonis modus fuit qui antiquitùs ex Africâ Romæ pendebatur; Plutarchus *Cæsare*, ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἀπὸ Λιβύης, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς νίκης ἐμεγαληγόρησε πρὸς τὸν δῆμον ὡς τοσαύτην κεχειρωμένος χώραν, ὅτι παρέξει καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον σίτου μὲν εἴκοσι μυριάδας ἀττικῶν μεδίμνων: viginti myriadas efficiunt ducenta millia modiorum: *μυριὰς* enim, quod notissimum, facit decies mille: vicesies decies mille, sunt ducenta millia. At Augusti tempore, ex *Ægypto vrbi annua ducenties centena millia frumenti illata* scribit alter Victor *in Augusto.* ¶ Ergo vetustum Canonis Africani modum & hîc seruari vult Valentinianus Senior: sic tamen vt ab vnâ parte *sola* ea, ab alterâ *lenioribus pretiis* venundari pistoribus velit: *sola*: nempe videntur Pistores maiorem modum exegisse, quia scilicet leniore pretio id eis constabat, quod quidem *leniore pretio* id eis vendebatur; vt ita hâc quasi mercedulâ pensaretur graue eorum ministerium; ergo in ipsorum fauorem.

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus" AAA. ad Iulianum" PF. Ann.

NAVTICI" apud Curatorum" vel Magistratuum acta fateantur," *incorruptas se" species" suscepisse*, eorúmque apud quos deponitur ista testatio, præsens aspectus probet, nihil in his esse vitij: Quod" eo tempore, quo ad sacræ Vrbis Portum peruenit Præfectura," iugiter" obseruare" præceptum est. Dat. XVIII. Kal. Iul. Remis, Gratiano A. I." & Dagalaifo COSS. [366]

NOTÆ.

† *Lex 1. Cod. Iustin. eod. tit.*

"Gratiani AA. nomen hîc inducendum: quia Anno demum sequente Gratianus A. factus Ambianis, mense Augusto vid. *Chron.*

"Eidem *Iuliano* inscribitur altera Valentiniani constitutio; putà *lex 2. Cod. Iust. de veteris numism. potest.* vbi perperàm in inscriptione PP. id est, Præfectus Prætorio indigetatur: quod non tantùm *huius leg.* inscriptione confutatur, verùm etiam argumento illius ipsius *leg. Pro imminutione*, inquit, *quæ, in æstimatione solidi, fortè tractatur, omnium quoque pretia SPECIERVM decrescere oportet*: vbi *specierum* appellatione intelligi oportet *species annonarias*: pariter vt hâc ipsâ *leg.* nostrâ, *incorruptas se species suscepisse*: quarum vtique cura Præfecto annonæ incumbebat: & vt rectè Græci in Synopsi Basilic. interpretati sunt res venales, τὰ τίμημα τῶν ὠνίων. Quare lapsi in *eius leg.* interpretatione Cujacius ad *eam leg.* & Hotomannus 15. *Illustrium*: De quâ pleniùs ago ad *l. vnic. supr. de oblatione votorum.*

"*Nautici*; id est nauicularij, nautæ; sic quoque Apuleius *lib. 11.* Curtius *lib. 9.* Ammianus Marcellinus non vno loco *lib. 14. 15. & 26. 21.* Sic Vegetius *lib. 5. c. 13.*

"*Præsidum*, Cod. Iust.

"*Fateantur*, id est profiteantur.

"abest hæc vox à *Cod. Iust.*

"annonarias.

"Quod ipsum *scilicet.*

"*Præfecturam*, Cod. Iust. sub hâc interpunctione: peruenit, Præfecturam *iugiter*, &c. Et intelligit Præfectum annonæ, ex *inscript.*

"*Iugiter*, id est, pariter vel tractim, continuatim: Gloss. *Iugiter* ἐφεξῆς, id est, deinceps, consequenter.

"*obseruari.*

"Ita quoque COS hîc designatur *l. 10. de pœnis*: *l. 14. supr. de annona*: *l. 1. supr. de postliminio.* Sed rectiùs alibi NB. P. id est, Nobili Puero: vel vt est in *l. 8. supr. de accusat. Nob. Cæs.* nondum enim hoc Anno Augustus erat Gratianus.

COMMENTARIVS.

VT INCORRVPTA annona frumentaria Vrbis Romæ habeatur, prospicit *hâc leg.* Valentinianus Sen. Anno D. 366. (qui cæteroquin vt ad *l. 1.* dixi, enixam Vrbicæ annonæ curam gessit) Idque gemina ratione seu inspectione. Primùm Inspectione Curatorum vel Magistratuum in locis vbi Canon siue annona in eam infertur: scilicet, Nauicularios, vbi species susceperint Romam perferendas, apud illorum acta profiteri iubet se incorruptas species annonarias accepisse: mox & Magistratus illos, eas species oculis suis & aspectui subiicere iubet, vt ita de integritate specierum fides ei fiat: *Curatores* hîc non sunt Sitonæ, verùm Curatores ciuita-

tum. De Curatoribus his & Magiſtratibus municipiorum alibi prolixè dictum. Inter alia apud hos horúmque acta teſtationes ſeu profeſſiones factæ, reíque exhibiti: vt præter *hanc leg.* docet quoque *lex 5. ſupr. de reparat. appellat. l.3. ſupr. de ſuperexactionib. l.5. ſupr. de exhib. reis*: de quibus plenè dixi ad *l.20. ſupr. de Decurion.* Quare non debuit hîc Tribonianus loco *Curatorum*, repoſuiſſe, *Præſidum.* Nam neque *Magiſtratus* hîc pro Rectoribus Prouinciarum accipiendi ſunt, verùm pro Duumuiris: quo ſenſu paſſim hoc Codice *Magiſtratus* vox exaudienda eſt: de quo vid. *Paratitl. de Decurionibus.* Et hæc quidem prior inſpectio *Honoris* eſt, quâ annonæ vrbicæ integritati conſultum voluit Valentinianus: nempe in loco ipſo, vbi nauis ſpeciebus oneraretur. Alterum iam inſpectionis genus eſt in loco, quò perlatæ ſunt ſpecies: nempe non naue Romam appulſa (quod putauit hîc Cujacius) verùm 15. ab vrbe miliario: potà in Portu Vrbis Romæ (quò felix embola importabatur, de quo iam ſæpè *ſuprà*, & adhuc *infr. titulo de Saccariis Portus Romæ*: & *tit. de Patronis horreorum Portuenſium*: & *l. vltim. ſupr. de Nauiculariis*:) ſcilicet Præfectum annonæ, cui *hac lex* ideò etiam inſcribitur, quem Româ ad Portum certis temporibus conferre ſe oportebat, Canonem frumentarium inſpicere Valentinianus iubet: vt ita de integritate vel corruptione ſpecierum perlatarum iudicet. De Præfecti annonæ officio in commune, alibi dictum. Is verò ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis poſitus vnà cum Præfecto, ſed ſub eo annonæ Vrbis Romæ curam gerebat, quod præter ſingularem *legem 1. Cod. de off. P.V.* quæ & ipſa eſt Valentiniani Sen. & *legem 1. ſupr. de condit. in publ. horreis*: *l. vltim. ſupr. de Nauiculariis*: & *hanc leg.* vt & *d. l. 2. C. de veteris numiſm. pot.* teſtatur quoque Symmachus *lib. 10. epiſt. 48.* & Sidonius Apollinaris, *lib. 1. epiſt. 10.* Ad huius igitur officium pertinebat, Integritatem Canonis ſiue ſpecierum inſpicere & exigere: quomodo etiam Caſſiodorus... *var...* ſcribit, eum penſum & mondiricio panis exegiſſe. Eóque fine certis temporibus ſubinde ad Portum Vrbis Romæ ſeſe conferebat, inſpiciendi Canonis gratia: Quod, præter *hanc leg.* docet quoque Sidonius Apollinaris, ipſe Præfectus Vrbi *lib. 1. epiſt. 10.* ad Campanianum. *Accepi per Præfectum annonæ literas tuas: vereor autem ne famem Populi Romani theatralis cauea fragor inſonet, & infortunio meo publica deputetur eſuries: ſanè hunc ipſum è veſtigio ad PORTVM mittere paro, quia comperi naues quinque Brunduſio profectas cum ſpeciebus tritici ac mellis Oſtia Tiberina tetigiſſe: quarum onera expectationi plebis ſi quid ſtrenuè gerit, raptim faciet offerri, commendaturus ſe mihi, me populo, vtrumque tibi.* Quin & ipſe Præfectus Vrbis quandoque ad Portum Vrbis Romæ ſe conferebat, vbi videlicet nauicularius diametrum incidiſſet præſente Præfecto annonæ: *l. vlt. ſupr. de Nauicular.* Alioquin & ſtato tempore idem Oſtiam ſeſe conferebat ſolemnitatis ſiue ſacrificandi gratiâ in æde Caſtorum: cuius meminit Ammianus *lib. 19. p. 160.* *Dum Tertullus* [P. V.] *apud Oſtiam in æde ſacrificat Caſtorum tranquillitas mare mollinit, mutatéque in auſtrum placidum vento, velificatione plenâ Portum naues ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt.* Et Æthicus in *Coſmographia*: *Tiberis*, inquit, *intra Oſtienſem portam & viam Portuenſem Vrbem egreditur, quà naues de Portu Vrbis ad dominam totius mundi Romam aſcendunt. Hîc iterum circa ſextum Philippi, (quod prædium miſſale appellatur,) geminatur, & in duobus ex vno effectus inſulam facit inter Portum Vrbis & Oſtiam ciuitatem: vbi populus Romanus cum Vrbis Præfecto vel Conſule Caſtorum celebrandorum causâ egreditur ſolemnitate iucundâ.* De hoc ſolemni Caſtorum ſacro, eſt & vetus *Epigramma.* ¶ Ex *hâc* iam *leg.* exemplum duci ratióque iniri poteſt: quâ ſpecierum annonarum ſubuehendarum integritati conſuli, nautarum contrà fraudibus contra iri poteſt: Nam quæ Actorum & Teſtationia, de quibus *hâc leg.* agitur, occaſione hîc prolixè à multis cumulantur, de Inuentarij & quidem à tutore conficiendi ratione *ἀπροσδιόνυσα* ſunt, id eſt, *abſurda.* Suidas quoque Maiumam feſtum fuiſſe ait Romæ menſe Maio, quo *οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως πάντες* Oſtiæ voluptatibus indulgentes, alij alios in aquas maris detrudebant: De quo tamen ad *tit. de Maiuma.*

III. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Senatum:"

CERTVM habetis, Patres Conſcribti, quantum curarum inpendimus" pro veſtris, ac populi commodis:" Ideóque hâc lege ſancimus, Vt ſi * quid frumenti vel olei," vrbicarij canonis remiſſione, indultum eſt ſpeciali beneficio, contra publicum commodum elicita non valeant ¶ Vrbani etiam vſus frumenta, ſi quando vel fortuna, vel ratio in Africâ" coëgerit reſidere litoribus, adtingere nullus audeat: aut mutatis directoriis" quòquam præter" ſacram Vrbem, præſcribti" vllius innouatione, tranſmittere: *& cetera.* Dat. XVII. Kalend. Maij, Med. Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

* Reſecata à *Cod. Iuſt.* tum prior, tum poſterior huius conſtitutionis pars, mediâ tantùm relictâ in *l. 2. Cod. eod. tit.* Iungendæ autem illi ſex aliæ: putà, *lex 6. 7. ſupr. de Senatoribus*: *l. 31. ſupr. de Prætoribus*: *lex 24. ſupr. de Suſceptoribus*: *lex 27. ſupr. de Nauicular. lex 5. ſupr. de Naufragiis*: Item *lex 3. C quæ res venire.*

" *& populum*, hoc amplius additum in ſex illis *legibus* omnibus. Imò & in *Cod. Iuſt. l. 2. Cod. eod. tit.*: quæ ex *hâc leg.* deſumpta eſt.

" loco *impendamus.*

" Etſi hæc *Commodi* vox accipi poſſit de omni Senatus populique vtilitate: imò & voluptatibus, quò pertinet *d. l. 6. 7.* & *d. l. 31.* attamen ſpecialiùs adhuc de annonariis commodis accipienda eſt: quo ſpeciali ſignificatu *commodorum* vox *hoc Codice* frequenter effertur. Et verò hîc exaudiri ſuadet vel *huius leg.* argumentum, quod totum eſt de commodis annonariis, vnà cum *d. l. 24* & *d. l. 27.* & *d. l. 5.*

* in *leg. 2. Cod. eod. tit.* hæc vnica ſententia coniectu, cæteris reſecatis.

" in nonnullis Codicibus Iuſtin. *hordei.* Sed tamen *olei* habuerunt veteres, vt patet quoque ex Luca de Penna, & Græci quoque habent *ἐλαίου*: Error natus (vt iam notauit Leunclau. *lib. 2. Notat. p. 359*) ex affinitate vocis *olei*, & *hordei.*

" Nil opus mutare hanc vocem in *Africa*: nam mox, *reſidere litoribus* dicitur, pro *in litoribus.*

"*Directo*

Directorium est iter rectum, *recta nauigatio*, vt vocatur *l.33. supr. de Nauicular.* cuius sententia eodem pertinet: sic & [illegible], quasi dicas director viatum, mansionum, qui scilicet viam dirigit, præparat, apud *Suidam*.

id est, *quàm ad sacram vrbem.*

Et hæc vox retinenda: *Præscriptum* hîc est vel iter præscriptum, atque adeò idem cum directorio *supr.* vel *præscriptum* seu forma publica.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. quatuor *hoc tit.* constitutiones sequuntur, quibus *Annona* Vrbis Romæ sedulò prospectum iuit: quod studium suum initiu statim seu prologo orationis effert. Et id quidem nunc, seu hac tempestate, quâ populus Romanus cum fame, vel famis metu conflictabatur: vt ex aliis *legibus* quamplurimis liquet, & ex *Symmacho*, & *Claudiano*, horum temporum scriptoribus. Cuius quidem annonæ defectus, non tantùm publicis ex causis, turbatâ videlicet à Gildone Africâ, (quæ Romæ nutricula erat, de quâ mox pleniùs:) verùm priuatis quoque ex causis & fraudibus, & vel maximè tum obortus erat. ¶ His igitur priuatis causis & fraudibus occurrere Honorius Imp. in animum subinde induxit: intra huc quadriennium nominatim, id est, Anno D.396. 397. 398. 399. *Fraudibus*, inquam: Primò collatorum seu Prouincialium: impetratâ fortè immunitate *hâc leg.3.* vel mutatione canonis, *l.5. in fin.* Iudicum item, vsurpato videlicet canone *l.6. seu l. vltim. hoc tit.* vrbicario canone aliò quam ad Vrbem Romam transmisso: *hâc leg. in fin.* priuatorum in Vrbe Româ vel Portu eius, interuersis aquis molarum, horreis, cellulisve ad pistorium ius pertinentibus: *l.4 hoc tit.* susceptorum item, *l.24. supr. de Susceptoribus*: & Nauiculariorum, de quibus mox. Et hæc quidem Honorij *lex*, pars est prolixioris Honorianæ constitutionis seu Orationis *ad Senatum & populum* emissæ, quâ in vniuersum tum Annonæ, tum voluptatibus populi Romani consultum iuit. Quæ gemina fermè populi Romani cura erat, circa panem, & Circenses. Ad eum verò voluptatum seu ludorum finem pertinent ex eâ Oratione *lex 6.7. supr. de Senatoribus & glebali collat.* & *lex 31. supr. de Prætoribus.* Ad Annonæ Vrbicæ vtilitatem *lex 14. supr. de Susceptoribus: lex 27. supr. de Nauicular. lex 5. supr. de Naufragiis: lex 3. Cod. Iustin. quæ res venire:* & hæc *lex* nostra tandem, cui superiores omnes coassandæ veniunt: Cuius præfatione vt dixi testatam facit curam suam enixam quam pro Senatus populíque commodis gereret, ac nominatim pro commodis Annonariis. Imò ea ipsa præfatio indicio esse potest, quanto in honore Senatum habuerit Honorius Imp. Cuius sanè honoris ab Honorio Senatui Romano tributi testimonium insigne est, quod bello Gildonem petere exercitúmque aduersus eum non ante mouere hoc ipso Anno 397. voluerit, quàm Senatusconsolto more Maiorum super eo facto, & Gildone hoste publico declarato: de quo Claudianus *lib.1. in laud. Stiliconis:* & Symmachus *lib.4. epist.4.* plenè dixi ad *l.7. supr. de Metatis:* Quò rursum pertinet quod idem Claudianus in 4. *Honorij* 4. *COSS.* scribit:

———— quæ denique Romæ
Cura tibi, quam fixa manet reuerentia Patrum?

Duplici igitur inter alia plura, remedio *hâc leg.* Annonæ Vrbis Romæ laboranti Honorius succursum it, aduersus duplicem fraudem.

Primùm quidem IMMVNITATES annonarum, seu remissionem Canonis Vrbicarij priuatis quibusdam Rescripto concessas reuocat (pariter vt Immunitates à Præturæ munere, *d. l.31. supr. de Prætoribus*: quæ inter alias vti dixi *huic* socianda venit:) vt cæteroquin immunitates in dispendium publicum, ac nominatim in fraudem rei annonariæ & tributariæ non valent, & à bonis Principibus in irritum deuocantur: de quo fuit *titulus* in eam rem expressus *supr. lib.11. de immunitate concessâ*, & aliquot etiam *leges*, suprà, *lib.1. de diuersis rescriptis:* quibus ex locis similes plures *leges* huc arcessi possunt.

Secundo capite Honorius Imp. VSVRPARI, contrectari, vendi, auerti, Canonem Vrbicarium, alióve quàm ad Vrbem Romam transmitti vetat *hâc leg.* & *d.l.3. Cod. quæ res venire:* quæ vt *huic leg.* inter alias coassanda est: ita *huic* ductim subiicienda venit: *Quia nonnunquam in diuersis litoribus distrahi publici canonis frumenta dicuntur, vendentes & ementes sciant, capitali pœnæ se esse subdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.* Cuius *leg.* Inscriptio cum *hâc leg.* omninò concordat: subscriptio vero ex *hâc leg.* & aliis supplenda venit. Porrò hanc vsurpationem fieri solitam ostendit *hæc lex*, & *d.l.3.* in littoribus: vbi fortunâ, vel ratione cogente, frumenta & naues sæpè residebant; eáque occasione vel inde quædam attingebantur seu vsurpabantur, vel mutatis directoriis, aliò quàm ad Vrbem Romam transmittebantur. Quod vtrumque *hâc leg.* & *d.l.3.* inhibetur: de quo alioquin est *tit.* expressus *supr. de his quæ ex publicâ collat. illata sunt, non vsurpandis.*

De quatuor adhuc ad *hanc leg.* videndum est. Primùm de *Africâ*: vnde potissimùm canon frumentarius Romam subuectus. Omitto vetustiora ex Varrone *lib.2. de vitâ pop. Rom.* Tacito *lib.12. Ann.* omitto de classe Africana à Commodo instituta, teste *Lampridio*: sufficiat hæc notasse: Primò, de hoc canone Africano, præter *hanc leg. nostram*, complures alias occurrere *hoc Codice*: putà *l.13. 30. 34. supr. de annonâ & trib. l.8. supr. de indulg. debit.* item plerasque positas, sub *tit. de Nauiculariis*: & *tit. de naufragiis.*

Secundo obseruandum, Modum huius canonis frumentarij Africani fuisse ducenta milia modiorum, quod ex Plutarcho, imò & *l.1. supr. hoc tit.* probatur, vbi dixi: Quomodo Alexandrinus canon sub Augusto erat ducenties centenorum milium frumenti, teste altero Victore *in V. Augusti.*

Tertiò notandum, cùm ante Constantinopolim excitatam etiam Alexandrinus canon Vrbi Romæ, & vel maximè destinatus fuisset, deinceps tamen pariter alias Occidentis Prouincias, (ad quas extra ordinem famis tempore recurrebatur) præter Siciliam & Sardiniam, quæ & Vrbis Romæ nutriculæ erant, solam iam Africam fermè Vrbi Romæ relictam vix sufficisse: de quo dicam plenè *infr. titulo prox. de frument. Vrbis Constantinop.*

Quartò, de *oleo* vrbicario videndum est, *olei* scilicet modum ex Africâ quoque Romam destinatum *hac lex* testatur. Huius verò olei vsus in gymnasia erat, (quam luxuriam à Græcis inuentam proscribit Plinius *lib.15. cap.4.*) Item ad balnea aliáque. Datúmque id populo gratis olim etiam à Scipione, teste Liuio *lib.15.* à Cæsare, teste Suetonio. Quo tempore modus canonis

Olearij erat, tricies centena millia librarum: Plutarchus *Cæsare. ἔλαιον ἀφίξα τῶν ἔτεσιν ἐναντίον εἰς τὸ δημόσιον ἐλαίου λιτρῶν μυριάδας τριακοσίας*. à M Agrippâ: Auctor Dio *lib.*49. à Nerone, vt scribit Tacitus *lib.*14. Seuerus Imp. accepto quoque oleo à Tripolitanis dono, & ipse auxisse eam præbitionem videtur. De hoc Tripolitanorum sanè dono Seuero Imp. facto Spartianus *in eius v. Tripolin. vnde oriundus erat contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit: ac pacem diuturnam, oleum gratuitum & fœcundissimum agrum donauit.* Quem locum sanare ceperunt Viri Doctissimi ita ex MSS. *ac populo Romano diurnum oleum*: quasi eo loco dicatur, oleum populo Romano à Seuero donatum. Quod probare non possum: eo loci quippe Spartianus nondum agit de iis quæ Seuerus in gratiam P. R. fecit, verùm de victoriis ipsius aduersus Persas, Arabas, Adiabenos, item de Britanniæ munimento, & de Tripoli à bellicosissimis gentibus securâ redditâ: quibus statim illa quæ vitium sapiunt, subiicit: Quare eò loci, non quid P. R. contulerit Seuerus, verùm quid ei oblatum à Tripolitanis iouicem fuerit pro liberatâ securáque redditâ patriâ sua, Spartianus scribit: itaque malim: *ad vicem, diurnum ea oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donauit.* Nempe ipsi Seuero oblatum à Tripolitanis oleum: sicut & fœcundissimos ager donatus. Ecce alter Victor in Constantino: *Remota olei frumentique aduentitia præbitione, quibus Tripolis ac Nicæa acerbius angebantur: quas res, superiores* [id est Tripolitani] *Seueri imperio gratantes Ciui obtulerant: verteràtque gratiam muneris huius in perniciem, posterorum dissimulatio* [dissimulatio] *alteros* [Nicænos] *M. Boionius afflixerat multà*, &c. Ecce & ipsemet Victor ait, Tripolitanos oleum ciui suo Seuero obtulisse, eius Imperio gratantes; *gratantes*, (non, vt notant, *gratanter*) id est gratulantes; Verum tamen illud, oleum à Seuero P. R. datum, & largius quidem. Lampridius *Alexandro, Oleum quod Seuerus populo dederat, quódque Heliogabalus imminuerat, turpissimis hominibus Præfecturam annonæ tribuendo, integrum restituit.* De quo & illud Spartianus, cum *olei tantum reliquisse, vt per quinquennium non solùm Vrbis vsibus, sed totius Italiæ quæ oleo egeret, sufficeret.* Exinde, post Seuerum & Alexandrum oleum gratuitum P. R. porrò donatum: sub Aureliano testis Vopiscus, *Statuerat*, inquit, *& vinum gratuitum P. R. dare, vt quemadmodum Oleum, & panis, & porcina gratuita præberetur, sic etiam vinum daretur.*

Ad Constantini seculum descendamus. Is aduentitiam illam quidem Tripolitanorum præbitionem remouit, vt Victor ait: sed nihilominus oleum gratuitum populo Romano ab eo datum, atque oleum vrbicarij canonis pars fuit. Hinc adeò Constantini M. *l. vnic. infr. de mensis oleariis*, (vbi adhuc dicam) *mensæ oleariæ* mentio fit. Sub Valentiniano quoque Iuniore *l. vltim. supr. de Curatoribus Kalendarij* agitur de arcâ oleariâ & frumentariâ: sub eodem, huius olei vrbicarij ex Africâ meminit Symmachus P. V. *lib.* 10. *epist.* 48 *Frumenti cotidianus vsus in facili est: Olei tantùm species victum plebis tenuiter inuecta sollicitat: Cuius rei V. C. PRÆF. ANNONÆ, partium suarum diligens executor, Prætoriana amplissima Præfectura, vt ipse asserit, dudum fecit indicium, missis de more breuibus, quæ angustias patefacerent conditorum.* Mox: *Quare omnes suppliciter oramus, vt quamprimùm Iudices AFRICANOS super hâc specie Romanis horreis inferenda diuinus sermo DISTIMVLET: nam properato opus est, priusquàm reliquum profliget DIVRNA præbitio.* Hæc Symmachus qui & frugis oleique baiulos inter cæteros Vrbis Corporatos memorat *lib.* 10. *epist.* 27. Sed & *epistola* 55. *lib* 9. docet, *Formianus ad egestatis leuamen certum ex Africâ olei modum decreuisse Antiquitatem.* Tandem idem Vrbis querelas de olei penuriâ, non minus quàm de frugum defectu, memorat non tantùm *superiore epistolâ* 48. *lib.* 10. sed & *lib.* 4. *epistolâ* 18. Quò pertinet hæc ipsa Honorij constitutio. Et hæc de Vrbe Româ. De oleo verò Constantinopolitano est *lex vlt. infr. de annonis ciuicis.*

IV. * Idem AA. Theodoro PF. P."

INPROBORVM petitiones, qui inpudentiùs ausi sunt postulare pensiones" aquæ molarum, quæ Vrbi" venerabili annonas abundantiùs præstitissent, quinque librarum auri multa infligat," nisi ab hac petendi inportunitate discedant. Illos etiam qui potestati Præfecturæ Annonariæ præsunt, & Apparitores qui hisdem ministeriis obsecundant, par multa retineat:" si cuiusquam inprobissimi hominis consenserint, vel paruerint, voluntati. ¶ Simili autem pœnâ teneantur, qui aliquid ex his horreis, cellulisve, quæ intra Vrbem Romam, adque in Portu constitutæ, pistorio iure retinentur, sibimet, tanquam possessione priuata, ausi fuerint vindicare. Dat. Prid. Id. April. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem ei *lex vnic. infr. de pretio panis Ostiensis.*
"*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
"*Pensiones* sunt moduli aquarum, quibus aqua expenditur seu erogatur: & sic *expensiones.*
"Romæ.
"Insolens locutio, quâ *multa aliquem infligere* dicitur; cùm aliàs multa *infligi* dicatur: *Infligat* igitur pro adfligat.
"*Retineat*, pro teneat: vt fine legis, *pistorio iure retinentur.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Honorij constitutio est, *hoc titulo.* Quæ quidem prolixioris constitutionis pars est: quâ Canoni frumentario seu annonæ Vrbis Romæ consultum fuit, post Gildonem iam cæsum: Cuius pars altera superest, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis*, quæ proinde *huic*

coassaoda

coaſſanda venit. Atque vt variis aliis rationibus Hon. Imp. Annonæ conſultum iuit, fraudibúſque annonæ vrbicæ damnoſis occurrit; ita *hâc leg.* & *d. l. vnic.* PISTORVM & PISTRINORVM nominatim curâ ſuſceptâ: tum aduerſus ipſos conſulendo, quò pertinet *d. l. vnic.* ne videlicet pretium panis ipſi augerent: tum ipſis; quò pertinent duo *huius leg.* capita (quæ non minùs rectè ſub *titulo de piſtoribus* ſtaret.)

¶ Priore capite priuatos AQVÆ molarum publicarum, piſtoribus ſeruientium, *penſiones*, id eſt modulos, à Principe petere vetat; propoſitâ multâ quinque librarum auri aduerſus ſupplicantem ſeu impetrantem: imò & aduerſus Præfectum annonæ (qui vt annonæ cæteroquin præerat, ita nominatim Piſtoribus: vt docet quoque *lex* 1.3. 12. 14. 15. 21. *vltim. ſupr. de piſtoribus:* & *lex* 5. 6. *ſupr. de pœnis:*) eiúſque Officiales ſi conſenſum ſuum adhibuerint: pariter vt duarum librarum auri multam imponit ſupplicanti, vt pretium panis augeant, *d. l. vnic.* Ita quidem vt factum iſtud *Impudens & improbum*, ſeu hanc petitionem maximè inſectetur: nempe quod in vſus ſuos priuatos huiuſmodi modulos aquarum conuertendo, impedirent, quominus *annonæ Vrbi Romæ abundantius præſtarentur.* Nempe modulos hos aquæ priuati petebant in agrorum irrigationem, vel ad hortorum delicias, ad balnea item & nymphæa, moláſque priuatas, vt cæteroquin id factum teſtatur *lex* 4.7.8. & *vltim. in fin. de Aquaductu:* *l.* 9.10. *Cod. eod. tit.* Caſſiodorus quoque 3. *variar. Dicitur commodi cura priuati aquam formarum quam ſummo ſtudio deceret communiri, ad aquæ molas exercendas vel hortos irrigandos fuiſſe deriuatum.* Scilicet piſtores non tantùm panem coquebant, verùm etiam fruges ipſas molebant: quod prolixè docui ad *l.* 7. *ſupr. de Piſtoribus:* Hinc adeò Molæ in piſtrini huiuſmodi publici inſtrumento fuêre, quarum vt *hâc leg.* ita & *d. l.* 7. mentio fit; vt & in priuati, *d. l.* 7. quarum priuatarum mentio fit *d. l.* 10. *Cod. de aquaductu*, & ſuperiore *Caſſiodori* loco. Quæ quidem *molæ* piſtrinorum publicorum Romæ ad radices Ianiculi in Tyberi fuêre, vt docet Procopius, *lib.* 1. *Gothicorum*, & Prudentius *lib.* 2. *contra Symmachum*, *v.* 949.

Quæ regio gradibus vacuis ieiunia dira
Suſtinet?aut quæ Ianiculo MOLA mota quieſcit?

Vbi & Iſoo Magiſter in Gloſſis, *Ianiculus mons eſt, vbi templum Iani erat, & multæ molæ conſtructæ.* Quanquam ex *hâc leg.* conijcere mihi videor, molas in Vrbe Româ non in ipſo Tiberi fuiſſe, verùm exinde ſulcos aquarios proximè ad molas ductos: quæ *penſiones* aquæ molarum vocantur, id eſt, moduli ſulcique.

¶ Poſteriore capite Honorius pari multa proſequitur priuatos qui aliquid ſibi vindicare auſi fuerint ex HORREIS celluliſve, quæ in Vrbe Româ, vel in Portu Vrbis Romæ (de quo dixi pleniſſimè ad.....& iterum dicam ad *l. vnic. infr. de ſuccar. Portus Romæ:*) ad Piſtorum iura pertinent. Nempe (quod iam docui ad *l.* 1. *ſupr. hoc tit.*) Piſtores ſua horrea ſeu cellulas tum in Portu Vrbis Romæ, tum in ipsâ Vrbe Româ habuêre, condendis frugibus, quas ipſi à Caudicariis & Menſoribus emerent, vnde poſteà panem confectum populo venderent. Ergo aliquam ex his horreis Celluliſve partem à priuatis occupari vetat. Pariter, vt *horrea fiſcalia* apud Vrbem Romam, nec non etiam Portus, in vſus priuatos tranſlata, Valentinianus Sen. ad priſtinum fiſci ius reuocari iuſſerat, *l.* 12. *infr. de operibus publicis.*

V. * Idem AA. Meſſalæ PF. P.''

EMINEM patimur in mutando Canone Vrbis Romæ Noſtræ Clementiæ beneficium'' poſtulare: Ideóque'' euidenti'' præceptione conſulentes: non ſolùm ea Reſcribta quæ quoquomodo potuerint impetrari,'' ſuſcipi non ſinimus, verùm etiam illa vacuari quæ præteritum quoque tempus elicuit. Ac ne vllus ſubreptioni pateſcat'' aditus, eos qui poſthac commutari ſibi canonem in fraudem venerandæ Vrbis popoſcerint, ad duplum retinendos'' eſſe decernimus, vt vetus diſpoſitio'' ſuum robor obtineat. Dat. Prid. Non. Septemb. Altino, Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* *Legis* 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.* pars prior hinc deſumpta, eáque *lex* ex *hâc leg.* & *proximâ* conflata contractáque eſt. Iungenda autem *huic*, vt exiſtimo, *lex* 30 *ſupr. de annonâ & trib.*

''*Meſſala* PP. Italiæ ſub Honorio: vid. *Proſopogr.*

''*Beneficium* pro reſcripto, vt mox vocatur, ſeu indulto ſingulari, & quidem in re annonaria: vid. *Gloſſ. & Paratitl. de diu. reſcr.*

''Sequentia ita contracta Cod. Iuſt. *Sed ea reſcripta quæ quomodo potuerint impetrari, ſuſcipi non ſinimus: eos verò qui contra hæc fecerint, in duplum retinendos eſſe decernimus:* Nempe reciſis quæ ad præſens tempus tantùm reſpiciebant.

''Ita quoque *l. prox.*

''in poſterum.

''*Pateſcere*: vid. *Gloſſ.*

''*Retineri* ad duplum aliquis dicitur: id eſt teneri, obſtringi, ac proinde multari: vid. *Gloſſ.* Sic *l. prox. deportationis pœnâ retinendos.*

''*Diſpoſitio* propriè de canone annonario ſeu tributario: vid. *Gloſſ.* Ita *d. l.* 30. *vetera decreta.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Honorij conſtitutio eſt *hoc titulo*, Canoni frumentario, Vrbis Romæ conſulentis, & quinto quidem FRAVDIS generi aduerſus commodum Vrbis Romæ, occurrentis, Anno D. 399. cui non inani coniecturâ iungenda eſt *lex* 3. *ſupr. de annonâ & tributis:* vt ad *eam leg.* ediſſerui: ſi non hoc, ſaltem argumento pariter vtramque certum eſt: pariter vt *l. ſupr. d. tit. de annonâ & trib.* & *lex* 1. 2. 4. 5. *infr. tributa in ipſis ſpeciebus.* Scilicet MVTARI impetrato reſcripto Canonem Vrbicarium vetat *hâc leg.* & *d. l.* 30. Honorius: vt & Valentinianus Senior, *dict. l.* 8. &

& *d.l.* 1.2. pariter vt Canonem Orientalem Theodosius M. *d.l.*4.5. cui contrarius aliquo modo extitit Theodosius Iun. *l. vltim. d. tit. de annonâ & tributis. Mutari* canon *hac leg.* & *d. l.* 30. dicitur: cùm videlicet quis impetrato rescripto id obtinet, non tantùm vt pro vnâ specie annonariâ aliam possit inferre, veluti vt pro indicto frumento, oleum: verùm etiam, vt pro quacunque tandem specie, pecuniam præstare possit: quod propriè *adærari*, & *adæratio* dicitur, cùm species videlicet pecuniâ taxatur. De quo ad eas *leges* plenissimè: Item *apochare*, *d. l.* 1. & 2. *supr. tributa in ipsis speciebus*: cùm videlicet apochæ tributi soluti in pecuniâ dantur: denique cùm loco specierum, nummis exactis apochæ dantur ab exactoribus, seu securitates, vt in eodem argumento vocantur, *d. l. vltim. tributa in ipsis speciebus*: Ergo mutare canonem, adærare, apochare, idem. ¶ Prohibitionis porrò istius Ratio in aperto: nempe quia hoc in fraudem vrbis non potest non cedere, vt *hac lex* indicat, captiosùmque ideò vocatur *d.l. vltim.* Aurum scilicet pro speciebus acceptum faciliùs interuertitur, neque tam facilè in coëmptionem specierum Vrbi necessariarum collocatur. ¶ Cæterùm dupli pœnâ propositâ id prohibet *hac leg.* Honorius, pariter vt *d. l.*30.

VI. * Idem AA. Messalæ PF. P.″

NE deinde″ facinora inpunita″ coalescant, euidenti″ præceptione decernimus, vt à Vicario,″ ceterísque Iudicibus, quos ex vrbicario canone quidquam vsurpasse constiterit, in quadruplum præsumpta poscantur: ita vt duplum Iudices, duplum eorum Officia cogantur inferre. Deinceps autem nisi ab huiusmodi scelere temperetur, Iudices deportationis pœna retinendos,″ Primates″ officiorum capitali supplicio subiugandos perpeti″ auctoritate sancimus: &c. Dat. IV. Kal. Octob. Altino. &″ Theodoro V. C. CONS. [399.]

NOTÆ.

* *Legis* 3. *Cod. Iust. eod. tit.* pars posterior hinc desumpta est, quæ ex *hac leg.* & *superiore* conflata est, & contractæ recisis pariter quæ ad præsens tantum respiciunt. Iungenda autem huic *lex* 15. *supr. de exactionibus.*

″*Messala* PP. Italiæ scilicet sub Honorio: vid. *Prosopogr.*

″id est, deinceps.

″Retineri potest & debet: neque mutem cum *impunitate*. Porrò huic sententiæ illustrandæ, ne alia congeram, facit *lex, bona fides, Cod. depositi*: *l. locatio*, §. *quod illicitè*, *ff. de publis. L.* 1. *ff. ne quis eum qui in ius voc.* Impunitatis denique spes, magna est peccandi illecebra.

″an Africæ? an Vrbis Romæ? De vtroque satis commodè accipi potest.

″de hac voce ad *l. super.*

″de *Primatibus* officiorum dixi.

″id est perpetua: quomodo mutatum *Cod. Iustin.*

″delenda hæc vox.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc *hoc titulo* Honorij constitutio est, Canoni frumentario Vrbis Romæ consulentis, & Sextæ fraudi eique scelaratissimæ aduersus eum admitti solitæ, occurrentis: (Qui & Septimæ eidem fraudi occurrit *lege* 15. *supr. de exactionibus*, quæ *huic* coassanda venit, velut eiusdem prolixioris constitutionis Honorianæ pars: qua autopragias beneficium tollitur.) Hâc igitur constitutione, non iam *Cellatorum* ipsorum fraudibus in damnum Canonis frumentarij occurrit, quò pertinet *lex* 3. *in pr.* 5. *supr.* non *Nauiculariorum*, quò spectat posterior pars *legis* 3. non *Pistorum*, quò respicit *lex* 4. Verùm sceleratæ IVDICVM vsurpationi aliquid ex Canone Vrbicario interuertentium, pœnâ videlicet Iudicibus eorúmque Officialibus siue Vicariis, siue Rectoribus Prouinciarum (qui omnes sub dispositione P. P. erant:) tum in præsens, tum in futurum impositâ: In præsens, Quadrupli pœna ob ea quæ hactenus vsurpauerant (quæ pœna in simili imponitur *L.* 1. *supr. de his qui cum dispens.*) sic vt duplum Iudices, duplum Officiales inferre velit: In futurum verò non iam multâ impositâ, verùm deportationis Iudicibus ipsis: Primatibus verò officiorum, capitalis supplicij. ¶ Cæterùm, est *hæc lex* propriè de furtiuâ Iudicum vsurpatione, & sic *manifesto* furti genere. Atenim aliud vsurpationis genus est, de quo *supr. lib.*12. *tit.*9. *de his quæ ex publica conlatione inlata sunt, non vsurpandis*: nempe cùm Iudices quid ex eo quod illatum est, mutui titulo vsurpant, quò spectat *lex* 1. *eius tituli*: (cui similia sunt quæ tractantur *lib.* 10. *tit.*24. *de his qui cum dispensatione contraxerunt*:) vel ad alias necessitates transferunt: quò spectat *lex* 2. & 3. *eiusdem tituli*: quæ postrema alioquin hæc ipso Anno data ad eundem Messalam PP.

DE

DE FRVMENTO VRBIS CONSTANTINOPOLITANÆ.

TITVLVS XVI.

XI. Cod. Ivst. XXIV.

PARATITLON.

Frvmentvm *Rubr.* & *l.2. hoc tit.* triticum *l.1. hoc tit.* (vnde titulus frumentarius, *l.3. hoc tit.*) Vrbis Conſtantinopolitanæ, *Rubr. & toto titulo*, aliud ex Prouinciarum collatione tributum, quò ſpectat *lex 2. hoc tit.* quod canonis nomine deſignatur *d. l.2.* vnde annona ciuica diſtribuebatur, de quâ mox *ſeq. tit. de annonis ciuicis.* Aliud verò fame vrgente, *l.1.* coëmptum: vnde frumentaria coëmptio, *l.3.* frumentariâ comparatio, *l.1. hoc tit.* (de quâ in commune peculiaris titulus *ſupr. lib.11. t.15. de publica comparatione*:) Huic rei ſeu titulo *l.1.* frumentario, *l.3.* conſecrata fuit ſub Theodoſio Iuniore Conſtantinopoli, *l.1.* ſeu dedicata, *l.3.* ſumma quædam, *l.1.* ſeu quantitas, *l.3.* auri, *d. l.1. & 3.* putà quingentarum primùm auri librarum, *d. l.1.* poſteà verò ſexcentarum & vndecim, *d. l.3.* cuius & arca peculiaris fuit, arca frumentaria: *d. l.1.* Ea ſumma à Præfecto Vrbi vel quoquam alio contingi vetita, *d. l.1. & 3.* Ex eâ autem coëmptum frumentum vendebatur *d. l.1.* Mancipibus, qui panem ex eo confectum populo venderent, mutui nomine dabatur, vnde incrementum aliquod accedebat, ſeu accreſcebat, quod ad cumulum memoratæ quantitatis & frumentarij tituli fomitem redundabat: *d. l.1. & 3.*

I. * Impp. Honor. & Theod. AA. Monaxio p.v."

Qvingentas auri libras, partim à Tui Culminis indagine, partim Ampliſſimi Senatus gratiâ inlatione, collectas, ad prohibendam famem, ita huic titulo" conſecramus, vt quidquid ſuper frumentariâ comparatione" titulus emptionis inuenerit, in tribunalibus" Præfecturæ Vrbanæ ſub geſtorum teſtificatione pandatur: vt ſumma collecta, & incrementa" quæ venundato tritico acceſſerint, Patrum" inſinuetur" examini: Omni de eo," quæ contra hunc titulum temptabitur, vſurpatione ceſſante, vt nec Tuæ Sedis auctoritate, nec cuiquam" liceat, cuiuſcumque, vel honeſtæ, occaſionis obtentu, hæc perpenſa" vllo pacto conuellere: ne non modo tot ſententiarum violare munimina videatur," ſed & familiari diſpendio quatiatur: & id quod ex hâc auri quantitate decerpſerit, geminatum Arcæ frumentariæ inferat. ¶ Si quis autem priuatim ad vſus proprios intra Vrbem" ampliſſimam frumentum comparare voluerit, habeat licentiam coëmendi. Dat. vi. Kalend. Maij, Conſtantinop. Honorio viii. & Theod. iii. AA. coss. [409]

NOTÆ.

* Abeſt hæc Hiſtorica conſtitutio à *Cod. Iuſtinianeo.*

" Huius *Monaxij* P. V. meminit Auctor Chronici Alex. de quo mox: Eidem plures aliæ *hoc Codice* leges inſcribuntur: Anno 408 & 409. inter alias hoc ipſo Anno *lex 47. infr. de operibus publicis*: ſuperiore Anno *lex 15. infr. de annonis ciuicis*. vid. *Proſopogr.*

" *Titulus* eſt genus, ſpecies, deſtinatio rei cuiuſdam: hic *Titulus* de annonario, & comparatione frumentaria.

' De hoc fuit titulus *ſupr.* peculiaris, *de publica comparatione*, *lib.11. t.15.*

" in *tribunalibus*: in *tribunali illius*.

" vid. de his & *l.3. infr. in fin.*

" Senatus.

" inſinuantur.

" malim: *omni adeò*, &c. *vt.*

" alij ſcilicet.

" *Perpenſa* vocat communi conſilio & maturo tractatu definita: de quâ voce dixi ad *l.2. ſupr. de conſiſt. Principum* vid. & *Gloſſ. Theod.*

Et ſic tanquam violatæ conſtitutionis perpenſæ longa deliberatione reus habeatur.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris sunt omnes *huius tituli* constitutiones: Quarum hæc, & postrema, in eodem argumento versantur: nempe circa PVBLICAM FRVMENTI ad vsum Vrbis Constantinopolitanæ comparationem, extra ordinem ad prohibendam famem istius Vrbis. ¶ Scilicet vt cæteroquin publica comparatio Reipubl. necessitatibus exigentibus, exercitus fortè, hâc tempestate vsurpata, (de quo fuit *suprà* titulus peculiaris *lib. 11. de Publicâ comparatione:*) sic vt publico nomine pretiis competentibus contrà datis, frumentum à priuatis emeretur (quod *Synoneti* onus dicebatur:) non sufficiente videlicet canone annonatio qui à Prouincialibus tributi nomine conferebatur: Ita & vrbicario canone si quando non sufficiente, ad idem publicæ comparationis, seu Synoneti, remedium necesse fuit confugere: fame videlicet aliquâ vrgente: euiusmodi fames Constantinopoli subinde exorta, variis de causis: ac nominatim ob ingentem ibi populi frequentiam, cui via Ægyptus sufficiebat, aliæque Prouinciæ, vt testatur Eunapius *in v. Ædesij, p. 47.* de quo dico plenè ad *l. 7. supr. de Nauicular.* vbi de stolo Aleaandrino. Quare vrbs ea sæpè annonæ inopiâ laborauit: vt videre est apud huius æui Scriptores. Ac nominatim his ipsis consulibus *Honorio 8. & Theodosio 3.* sub hoc Monaxio Præfecto Vrbis Constantinopol. vt ex *hâc leg.* colligimus, & testatur expressè Auctor *Chronici Alexandrini:* Ἐπὶ τῆς ὑπάτης ταύτης ἐκάη τὸ πραιτώριον ΜΟΝΑΞΙΟΥ ΕΠΑΡΧΟΥ ΠΟΛΕΩΣ, ἀπὸ τοῦ δήμου Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ ἄρτου: καὶ ἐσύρη ἡ καροῦχα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης Ῥεγεῶνος ἕως τῶν Δομνίνου ἐμβόλων: καὶ ἀπήντησαν αὐτοῖς οἱ δύο στρατηλάται Οὐαρανὰς καὶ Ἀρσάκιος, καὶ Συνέσιος ὁ καὶ (ita χ.) Κόμης τῶν λαργιτιόνων, καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς λέγοντες: ὑποστρέψατε, καὶ ὑμεῖς τυπώθη ὡς θέλετε, id est, *Hoc Consulatu exustum fuit Pratorium Monaxij Præfecti Vrbis, à populo Constantinopolitano, propter panis inopiam: & tracta fuit ipsius Carruca à Prima Regione vsque ad Domnini... occurrerúntque eis duo Duces rei militaris Varanes & Arsacius, & Synesius Comes largitionum, eósque admonuerunt, dicentes, Conuertimini, nósque* [ipsi] *luamus, vt vultis.* Quo quidem loco Consulatus qui excidit, ea *hâc leg.* supplendus venit. Imò & ea Marcellini *Chronico,* qui disertè sub his ipsis Coss. *Indict. VII.* Honorio VIII. & Theodosio Iuniore III. Coss. apud Constantinopolim magna eaat sit populi seditio, panis scilicet penuriâ sibimet ingruente: Igitur, ad prohibendam de cætero famem Constantinopoli studium suum conuertit Monaxius P.V. Anthemius qui hoc tempore Præfectus Prætorio erat: conuertit Theodosius Iun. Imp. variis in id remediis adinuentis: eo primùm, quod continetur *l. 32. supr. de Nauiculariis:* deinde & eo quod *hâc leg.* continetur, nempe coëmptionis seu comparationis & synoneti: de quo *suo tit.* Quod Romæ quoque extra ordinem factum docere videntur nummi argentei Pisonis & Cæpionis, in quibus cernuntur duo viri inter spicas sedentes cum inscriptione:

AD FRV. EMV. EX. SC.

Nouâ etiam prouisione hâc parte: destinatâ videlicet deinceps in id solemni quadam auri quantitate, ad coëmptionem videlicet seu comparationem frumentariam: vt ita vrgente necessitate ea eâ pecuniâ frumentum coëmi vendique posset, ad leuandam populi necessitatem. Quæ quidem quantitas seu sors hoc tempore collecta fuit, quod *hac lex* disertè testatur, partim Monaxij P.V. (cui *hac lex* inscribitur, quique vt antea diximus, ob penuriam in populi inuidiam venerat) indagine; qui scilicet pecuniam alicunde subtili ingenio eruerat, partim verò ex spontaneâ Senatus Constantinopolitani contributione; quod fortè φιλικὸν dicitur *l. 32. supr. de Nauiculariis,* quæ ad eandem historiam pertinet. Modus verò istius sanctioris ærarij seu pecuniæ solemniter destinatæ, consecratæ, hîc definitur: nempe quingentarum auri librarum, quæ summa efficit 72. solidis in libram computatis (de quo ad *l. vnic. supr. de oblat. votor.* & ad *l. 1. supr. de ponderatorib.*) triginta sex millium auri solidorum. Ita quidem inter hæc initia. At postea aucta fuit hæc summa, sic vt sexcentarum & vndecim auri librarum facta fuerit, id est quadraginta trium milium nongentorum & nonaginta duorum solidorum: vt docet *lex vltim. in fin.* Parum verò erat sanctius istud ærarium instituisse, nisi administratio fidelis haberetur. Igitur & *hâc leg.* & *d. l. vltim.* præscribitur, quomodo ea summa administranda sit. Hâc certè *leg.* statuuntur duo hanc in rem. Primò, pecuniam hanc cum incrementis (Interpretij compendium vocat Ammianus Marcellinus *lib. 28.*) id est, accessione omni, quod ea frumenti inde comparati secutâ venditione adcreuit, publicè coram Præfecto Vrbis sub gestorum testificatione pandi, declarari, computari, subduci: & Senatus Constantinopolitani eaamini insinuari; vt is examinet, discutiat, num ex fide omnia gerantur: Quod quidem eaamen eâ etiam de causâ Senatui delatum puto, quod hæc pecunia ab ipso ea parte profecta fuisset. *Æquum* scilicet est, ei pecuniæ administratæ examen & discussionem committi à quo profecta est: sed neque fidelius quisquam id facturus creditur, quàm is qui cùm largitatis ipse auctor sit, proculdubio eam ratam esse omni ope nititur. Secundò *vsurpari* ea eâ pecuniâ quicquam vetat Theodosius tum *hâc leg.* tum rursum *l. vlt. infr.* quocunque obtentu, à quoquam, nequidem Præfecti Vrbis auctoritate: vt cæteroquin ea canone vrbicario quicquam vsurpare nefas erat, de quo etiam ad *l. vlt. supr. tit. prox.* ita sacrilegio proximum ea hoc sanctiore quodammodo ærario quicquam degustare, decerpere, quod repositum seu reconditum in famem, si quando vrbi ingruentem, erat. Quare & dupli pœnam vsurpanti imponit *hâc l.* Theodosius Iun. & *d. l. vlt.*

¶ Et hæc quidem ita Theodosius Iun. subleuandæ videlicet inopi plebi, atque in diem viuenti, non eâ tamen mente, quasi non & priuatis intra Vrbem Constantinopolitanam frumentum in proprios vsus coëmere liceret. Extra hanc proinde proprij vsus rationem, priuatis coëmptionem interdicere videtur Theodosius. Scilicet noluit pius Princeps, vel potius qui iuuenem tum regebant, & in his soror Placidia, priuatâ coëmptione miserum plebem strangulari: verùm publicâ subleuari, cum modico & tolerabili admodum incremento. ¶ Atque ita *hæc lex* intellecta, ceu singularia admodum notanda est, quæ in vsum optimè deduci poterit: vna cum *l. vltim.* quæ eodem pertinet.

II. * Idem AA. Vrso P. V."

NVLLI, ne diuinæ quidem domui" nostræ, frumentum de Horreis publicis pro annona" penitùs præbeatur, sed integer canon Mancipibus" consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda: Ita enim debet canon, ab inclytæ memoriæ Constantino præstitutus, necnon à Diuo pietatis meæ Auo" auctus, expendi: quoniam crescit inopia, si frumento," quod pro annona tribuitur, ad vsus alios deputata cognoscantur: Cogentur enim sibi de publico emere quæ aliis vendere potuissent. Dat. x. Kalend. Aug. Constantinop. Theodoro A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Iustin. eod. tit.*

"Eidem *Vrso P. V.* inscribitur hoc ipso Anno 416. *l. 180. supr. de Decurion.* & superiore Anno *lex 1. supr. de Decurion. & silentiariis.* Meminit eius hoc ipso Anno bis: & quidem ante mensem, Auctor *Chronici Alexandrini*: ὑπ. Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ ζ. καὶ Παλλαδίου. Ἐπετελέσθη θέατρον, ἐπαρχεύοντος Οὔρσου ἐπάρχου πόλεως ὑπὲρ τῶν ἐπινικίων τῶν κατὰ Ἀττάλου τυράννου μηνὶ Δαισίῳ πρὸ δ΄ καλανδῶν Ἰουλίων, id est, *Theodosio Iuniore Augusto 7. & Palladio COSS. Ludi theatrales celebrati edente VRSO Præfecto Vrbi propter victoriam de Attalo Tyranno mense Desio 4. Kal. Iulias.* Et mox rursum: vbi ait Theodosium Iuniorem Heracleâ Constantinopolim reuersum in foro Theodosiano aureâ coronâ ab Vrso P. V. & Senatu pridie Kal. Octobris die Sabbathi ornatum.

" *&. domus.*

" *Annona* hic quid? mox dicam.

" Mancipibus *hâc leg. & l. prox.* id est Pistoribus: de quo *suo titulo, suprà.*

" id est, Theodosio M. de quo mox.

" Locus vitiosus qui ita in Cod. Iust. exhibetur, *si frumenta quæ pro annonâ tribuuntur.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Theodosij Iun. constitutio est: quæ rectius coniecta fuisset in tit. proximum, *de annonis ciuicis.* Neque enim ad frumenti ipsius rationem pertinet, veluti ad emptionem eius tuitionémque, verùm ad annonas ciuicas: vbi quæritur, an loco *annonæ* seu panis, qui populo dabatur, frumentum dari posset, vel deberet; *Annonæ* inquam, seu panis. Annona hîc pro pane, vel eo quod Annonæ loco dabatur: Græci hîc habent in plurali, *ἀντὶ τῶν ἀννώνων*: Neque enim quicquam interest, *Annonam*, an *Annonas* dicas; vt iam probaui ad *l. 1. supr. de erog. mil. ann.* neque minus de pane *Annona* dicitur, quàm in plurali *Annonæ*. Apud *Historiæ Augustæ* Scriptores sanè vbi panum numerus subducitur, *Annonæ binæ, ternæ*, dicuntur, id est panes duo, tres. In *Rubrica* quoque *de excoctione & translatione Annonarum*, Annonæ seu panes varij denotantur.

¶ Sententia *huius leg.* hæc est ANNONAS CIVICAS DOMIBVS æstimatas, non in frumento populo præberi oportere, verũ ipsos panes coctos: sic quidem, vt integer canon frumentarius Mancipibus consignari debeat; *Mancipibus*, id est Pistoribus (vt probaui ad *l. 18. supr. de Pistoribus:*) & probat quoque *lex prox. infr.* mox panis inde confectus coctúsque populo exhiberi. Et rationem addit: ne alioquin frumentum populus disperdat, aliósque in vsus eroget, atque ita rursum panem emere cogatur. Quod quidem prouidè à Theodosio Iun. constitutum est, vt inopiæ intercederet familiarum; his quibus hoc frumentum daretur, in alios vsus conuertentibus vel prodigentibus, non suo tantum, verùm etiam totius familiæ damno; quare satius visum, panem coctum dari. Adeò quidem, vt his qui *de Principis domo* essent, frumentum dari vetet: Quibus verbis, quosnam Theodosius Iun. hîc intelligat? quæri video. Lucas de Penna ridiculè colligebat, etiam Imperatores percepisse panem ex horreis publicis. Verùm his verbis indicantur *Palatini*, qui de domo Principis erant; ac proinde Palatinam quoque annonam in pane cocto præberi iubet: de quo vid. quæ dixi ad *l. 5. supr. de lustrali collat.* ¶ Interim, præter id quod *hâc leg.* definitur, de annonis ciuicis Vrbis Constantinopolitanæ, in pane cocto dandis, varia *hâc leg.* indicantur, notatu dignissima: & tria quidem; 1. datas has Annonas domibus: 2. institutas has à Constantino M. 3. auctas deinceps à Theodosio M. Constantinus M. scilicet excitatâ Vrbe Constantinopolitanâ, replendæ illi, domibúsque augendæ, tum popularibus, *l. 7. infr. de annonis ciuicis:* tum Palatinis *d. l. 7.* tum Militaribus viris quibusdam, veluti scholæ Scutariorum & Clibanariorum, *l. 9. 10. infr. de annonis ciuicis:* domósque in eâ vrbe exstruentibus annonas gratuitas dedit, vt ædificandi studio magnitudinem vrbis augerent: quod testatur Theodosius M. *d. l. 11.* Qui idem Constantinus aliis quoque rationibus Vrbi Constantinopolitanæ ædificiis replendæ consuluit, atque inter alia eâ ratione, quæ continetur *Nouellâ* Theodosij Iun. 12. de quâ *ad tit. prox.* Quare panes hi seu *annona domibus exhiberi* dicuntur *hâc leg.* itémque *panes ædium* seu *ædificiorum*; *l. 1. 5. infr. de annonis ciuicis:* vbi pleniùs dicam, & ad *l. 11. 12. 13. eodem tit.* Auctor igitur harum Annonarum fuit Constantinus M. vt præter *hanc leg.* clarum quoque ex *l. 9. 10. 13. de annonis ciuicis.* Quod etiam testatur Zosimus, *lib. 2. p. 687.* δίδωσι τῷ Βυζαντίων δήμῳ σιτηρέσιον δημόσιον, ὃ μέχρι τοῦδε διαμένει ἔχων: vt & Suidas, loco quem proferam ad *d. l. 7. infr. de annonis ciuicis.* Tempus etiam quo hæc Annona distribui cœpit designat Auctor *Chronici Alexandrini*, nempe biennio post dedicationem Vrbis Constantinopol. id est, Anno Domini 332. *Pacatiano & Hilariano COSS.* ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἤρξατο διανέμεσθαι τοῖς πολίταις Κωνσταντίνου πόλεως ἄρτος ὑπὸ ιη΄ Μαΐῳ. Modum tandem seu quantitatem Annonarum ciuicarum à Constantino definitum aperit Socrates, *lib. 2. cap. 13.* Ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδας ἐχορηγοῦντο σιτηρεσίου (ante Constantij in Constantinopolitanos iram) τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως κομιζόμενον ἐζημίωσε τὴν πόλιν ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου

τοῦ ὑπάρχου ἀναιρεθέντος διὰ τὸ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίας, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας. Et Soxomenus *lib.3. cap.6.* ἀμφὶ δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ σίτου τὴν πάλαι ἀφείλετο, ὃν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ἑκάστου ἔτους ἀπὸ τοῦ δημοσίου τοῖς πολίταις ἐδωρήσατο ἐκ τῶν Αἰγυπτίων φόρων, ὑπολαβὼν ἴσως ὑπὸ πυρὸς ἢ ῥαστώνης τοὺς πολλοὺς ἀργοὺς ἔτι μᾶλλον εἶναι. Aiunt, octoginta mille modios frumenti annuos à Constantino M. in annonas ciuicas præstitutos. ¶ Iidem aiunt, à *Constantio* dimidiâ fermè parte imminutum hunc canonem, ob trucidatum Hermogenem Præfectum: id quod factum vel fine Anni D.342. vel initio Anni D.343. vt ex Socrate patet. Et tamen Constantium ædium annonas auxisse docet *lex 12. infr. de annonis ciuicis:* vbi plura. Theodosium M. tandem etiam eas auxisse non *hæc* tantum *lex*, quæ nepotem ipsius Theodosium Iun. Auctorem habet, docet: verùm etiam Arcadij filij eius *lex 13. 14. infr. de annonis ciuicis:* vbi plura. Cùm tamen si ipsius Theodosij M. *leges* spectemus, quæ ad Annum 393. procurrunt, id est antepenultimum vitæ suæ annum, ac nominatim *legem 9. 11. 12. infr. de annonis ciuicis*, alia omnia videantur, neque parum eas coarctasse, verùm de eo ad eas *leges*, ac nominatim, ad *d.l.13. & 14.*

¶ Vt ad *huius leg.* sententiam redeamus, Perperàm ad *hanc leg.* trahit Petauius *p.549.* Themistij locum ex eius *orat.4. p.117.* vbi Themistius agit de annonis quas è publico accipiebat: δωρεὰν μετὰ τῶν πυρῶν. Ex quo loco notari vult, πυρὸς, hoc est frumentum è publico distributum ætate Themistij, cùm alioquin panes erogare non frumentum legitimum esset: quod cum illis Themistij temporibus negligentius obseruaretur, postea Honorij ac Theodosij (solum Theodosium dicere debuit) decreto *hâc leg.* reuocatum fuerit. Neque enim locus ille est de Annonis Ciuicis, seu de pane gradili; verùm de Annonis Sophistarum & Professorum, qui sanè non è gradibus annonam seu panem gradilem accipiebant, verùm πυρὸς βασιλικὸς ἐκ τῶν σιτοφυλακίων δημοσίων, id est, *ex horreis fiscalibus*, vt *ibidem* expressè ait: de quo ad *tit. supr. de Professoribus & Medicis*, & quidem ad *eam ipsam l.11.* quam Petauius 13. perperam allegat: cuius & modum mox exprimit: καὶ ἰδὼν ὁ σῖτος μόνον διανομῆς μεθίεται, ἀλλὰ καὶ ἔλαιον ἴσα κεράμια παρὰ βασιλέως χορηγεῖ, ἀλλ' &c. vbi vides & oleum adijci: quod annonæ ciuicæ seu panis gradilis certè numero non fuit.

III. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Leontio P. V.''

SESCENTARVM'' vndecim auri librarum quantitas, ad coëmptionem'' frumentariam sit perpetuò dedicata. Nec liceat cuiquam posteà †, administratione Vrbicariæ potestatis perceptâ, aliquid ex memorata summa minuere, vel ad quoscumque alios vsus conuertere: sed sub gestorum testificatione certum fiat, & quod Mancipibus'' mutui nomine datum est, & quod ab hisdem sit, excepta'' omni concussione, soluendum. Eum autem qui hanc formam ausus fuerit inquietare, quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus: Et quidquid ex prædicta ratione adcreuerit, ad cumulum memoratæ'' auri quantitatis, & frumentarij tituli fomitem,'' redundare: Legisque hujus tenorem æneis tabulis'' incidi. Dat. v. Kalend. Decemb. Constantinop. Ariobindo & Aspare COSS. [434.]

NOTÆ.

† *Lex 2. Cod. Iustin. eod. tit.*
''Eidem inscribitur Anno proximo 435. *lex 66. infr. de hæreticis: lex 8. de Princip. agentium in rebus.*
''*Auri statuta quantitas*, ita *Cod. Iust.*
''Comparatio, vid. *l.1.*
''id est, pistoribus *hâc leg. & l.2. prox. supr.* Itaque Græci hic rectè 54. *Synops. 25.* τοῖς ἀρτοποιοῖς.
''remotâ.
''*Fomitis* vox eleganter hic posita: antea *cumulus*: neque mutandum id in *firmiter*.
''*Eiusdem auri quantitatis*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

DE Pecuniâ, ad COEMPTIONEM frumentariam publicè in Vrbe Constantinopolitanâ dedicatâ, destinatâ, est hæc altera Theodosij Iunioris constitutio: in quâ explicandâ ea potissimùm sectabimur quæ singularia habet, præter ea, quæ continentur priore *l.* purà *l.1. supr.* Primò, MODVS huius pecuniæ *hâc leg.* iam amplior dedicatur: illâ, quingentarum librarum auri, hâc vero sexcentarum vndecim librarum. Secundò, VSVRPARI ex ea aliquid, vel in alios vsus conuerti eam à Præfecto Vrbis vetat, quod & ipsum vetitum *d.l.1. supr.* Tertiò, sub GESTORVM testificatione certum fieri iubet, quantum Mancipibus, id est, Pistoribus τοῖς ἀρτοποιοῖς mutui nomine datum sit, & quantum ab his soluendum sit. Vnde colligi videtur, mutatam hâc parte primam formam, quæ initio huius rei instituta fuerat: Nempe tum videtur coëmptum fuisse frumentum publico nomine: mox venditum id priuatis: Atenim *hâc leg.* indicatur, pecuniam mutuam datam Pistoribus ad coëmendum frumentum, qui mutui istius nomine incrementum aliquod arcæ isti frumentariæ soluere debebant: *incrementum*, inquam, sed moderatum, sed iustum, *sine vllâ concussione*. Et ita quidem hunc locum accipio, non vt alij; quasi Pistores coëmpta frumenta conditis inferre deberent: aut quasi non hîc propriè *mutuum* versaretur, sed promutuum, & in antecessum datum Pistoribus, qui eandem pecuniam redderent vel frumentum & panes. Sanè Græci vertunt εἰς πρόχρειαν τοκῶν; verùm & hoc ipsum volunt, nempe vsualem, & sic mutuam pecuniam prorogatam, datam in coëmptionem frumentariam, *promutuam*; εἰς πρόχρειαν datur quid duplici

ratione,

rarione, vel cùm in antecessum pretij vel salarij alicuius conuenti, ex quo vtilitas redituta est ad dantem, quid præ manu prorogatur, vel cùm ad aliquid faciendum pecunia ante datur mutua, & vsualis, vt in hac specie: cuius vtilitas non tum reditura est ad dantem: Quo ipso sanè duplici sensu, *Promutuum* dicitur: Nam & Promutuum dicitur pecunia, quæ villicis mutua datur, cum incremento postea aliquo reddenda, *l. sticho* 40. *§. item quæro*, *§. ff. de statu liber.* vbi Græci pariter *πρόχρεια* verterunt. Rursum promutua vectura accepta, *l. ex conducto* 15. *§. item* 6. *ff. locati*: quæ ante vecturam in antecessum data, prorogata: vt apud Cæsarem, *insequentis anni vectigal pro mutuo*, id est, *Par aduance*: sicut pecunia ad opus publicum in antecessum data, dicitur *ad extractionem solito more decreta*, *l.* 24. *infr. de operibus publicis*: vel, vt habet Cod. Iust. *credita.* Tandem incunctanter in *l. nomen* 34. *§. vltim. ff. de legat.* 3. *in tempus pro mutuo acceptum debitúmque*, est pecunia quocunque nomine quacunque ratione accepta, cuius nomine quis debitor redditur. Ad vltimum hic verè mutuam pecuniam verti claret, quod ea pecunia siue summa incrementum receperit, vt tum ex *hâc leg.* tum ex *l.* 1. *supr.* constat.

Quartò, Poena imponitur callidè circa hanc pecuniam versanti, vsurpantíque Præfecto Vrbis: nempe dupli pœna: quæ & ipsa *lege* 1. constituta fuerat. Quintò, Incrementa huic pecuniæ & summæ adiici vult, vt ita ad cumulum & fomitem frumentariæ coëmptionis redundent: ait autem, *quicquid ex prædictâ ratione adcreuerit*: id est tam ex incremento pecuniæ, quam ex pœnâ: *Adcrescendi*, & *Incrementi* vox de vsuris; vid. *Paratitl. de vsuris.* Tandem hanc legem *Æneis Tabulis* incidi iubet: Ita solitæ scilicet *leges*, quæ vrbium, quæ populi commoda & vtilitatem spectarent: vt præter *hanc leg.* docent hoc Codice *lex vnic. supr. de Iure Italico Vrbis Constantinop. lex* 4. *supr. de Suariis*: *lex* 1. *supr. de alim. quæ inop. par.* Item quæ priuilegia certarum personarum: quod probat *lex* 2. *supr. quemadm. mur. ciuil. lex* 4. *supr. de priuil. eorum qui in sacro Palatio*: vt ita contra priuilegia sua vexati, ad has æneas tabulas quasi ad præsentia remedia perfugiant: quod disertè ait *d. lex* 4. *supr. de priuil. eor. qui in S.P.* ¶ Porrò *hæc lex* lata à Theodosio Iun. hoc maximè tempore, quod frumenti penuria per hos annos fuisset Constantinopoli: veluti ante triennium, A. 431. vt refert Marcellinus *Chronico.*

DE ANNONIS CIVICIS
ET PANE GRADILI.

TITVLVS XVII.

XI. Cod. Ivst. XXV. *De Annonis Ciuilibus.* Ita habet *C.Iust.* "vid. *l.*4. 3. 4. 6.

PARATITLON.

Annonæ Ciuicæ, *Rubr.* & *l.*9.10.11. *hoc tit.* seu annonæ publicæ, *l.*13. & simpliciter Annonæ, *l.*7.8.12.13.14. *hoc tit.* & *l.*2. *supr. de frum. V. Constant.* Erant panis, *Rubr.* & *l.* 1. 2. 3. 4 6. 7. panis coctus, *d.l.*2. *supr. de frument. V.C.* aliáque, *d. l.*7. (putà oleum, *l. vltim. hoc tit.* certis Ordinibus & Corporibus *d. l. vltim.*) quæ in Vrbe Roma,) quò pertinet *lex* 2. 3. 4 5. 6. *hoc tit.*) Constantinopolitanâ, quò spectat *lex* 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. *hoc tit.* & *d.l.*2. *supr. de frum. V, Constantinop.*) Populo, *l.*4. Ciuibus Romanis, *l.*5. (vnde Ciuicarum annonarum nomen,) popularibus, *l.*5. 7. (vnde popularis annona, *d. l.*7. alimenta popularia, *l.*3. *hoc tit.* caduea popularia, *l.*2 *supr. de studiis liber. V. R.* commoda popularia, *l.*3. *supr. tributa in ipsis spec.* commoda populi, *l* 8. *supr. de Medicis & Professoribus*:) Item Palatinis, *l.*7. (vnde Palatini annona *d.l.*7.) Item Militaribus viris seu militibus nonnullis in Vrbe Constantinop. *l.*7.11. putà scholis quibusdam, *l.*8 9. 10.11.12. scutariorum, & scutariorum Clibanariorum, *l.*9. Item ædificantibus, tum in Vrbe Roma, quò pertinet *lex* 5. *hoc tit.* tum in Vrbe Constantinopolitana, quò spectat *lex* 1.11.12.13. *hoc tit.* & *l.*2.3. *de frument. Vrb. Constant.* ideo vt ædificandi studio Magnitudo Vrbis augeretur: Idque sine pretio, *l.*5. liberalitate Principum, *l.*9.14. (vnde annonarum emolumenta, *l.*10.11. commoda *d.l.*11.) diurnæ, *l.*3. erogabantur. De Popularis Annonæ modo vid *leg.*5. Idque curâ Præfecti Vrbis, *l.*1.7.8.9 10.11.12.13.14.15. *hoc tit. l.*2. *supr. de condit. in publ. horr. l.*2. *supr. de frum. Vrb. Constant.* & Præfecti annonæ, *l.* 2.3.6. *l.* 11. pro extruendis domibus, *d.l* 11. his qui domos haberent, *d.l.*11.12.13. vnde Annona in pane cocto domibus præberi dicitur, *l.*2. *supr. de frum. V. Constant.* ædium panes dicuntur, *l.*1. ædificiorum panes, *l.*5. qui ideò ædes sequebantur, vt retentis panibus ædes vendi non possent, *d.l.*1. In hunc finem canonem quendam seu certam frumenti quantitatem Constantinus M. Constantinopoli destinauerat, quem Theodosius M. auxit; vid. *l.*13.14. *hoc tit.* & *l* 2.

ſupr. de frum. V. Conſtant. In id Tabula ærea ſeu titulus æneus erat, in quem modus panis & percipientis nomen incidebatur, *l.* 5. Erogabatúrque ſeu miniſtrabatur, promebatur, panis nominatim popularis à piſtoribus, *l.* 3. non clàm, *l.* 4. & de piſtrino, *l.* 3. vel officinarum conditoriis, *d. l.* 3. verùm palàm, *l.* 4. de ſeu in Gradibus; *l.* 2. 3. 4. 5. (vnde *panis Gradilis* dictus, *Rubr.* & *l* 2. 3 4. 6.) Ita quidem vt nec transferri ab vno gradu in alium poſſet *l.* 2. & *l.* 5. neque frumentum pro eo daretur, *l.* 2. *ſupr. de frum. Vrbis Conſtantinopol.* In erogatione & hæc obſeruabantur, vt nonniſi integro Canone frumentario Romam aduecto erogatio fieret: *l.* 2. *ſupr. de condit. in publ. horreis*: vt vetus frumentum priùs erogaretur: *l.* 1. *ſupr. de publ. horreis*: Tandem ſi Annonæ vacantes eſſent, *l.* 8. ſi caducæ (vnde caduca popularia, *l* 2. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R.*) ſi panes caduci, *l.* 1. *hoc tit.* id eſt, ſi quis eorum qui aunonam percipiebat, vrbe abeundum ſibi crederet, *l.* 7. ſi deficeret, mortémque obiſſet *l* 8. annonæ fiſci viribus vindicabantur, *d. l.* 1. in horreorum conditis reſeruabantur, *d. l.* 7. quæ poſteà petentibus aliis ex eodem ordine deferebantur, *d. l.* 7. & *l.* 2. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R.*

¶ *Ab* ÆDIBVS *ſeparari an poßint Annonæ Ciuicæ: & de* CADVCIS *Annonis.*

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. Iouio P. V."

QVIA conperimus, nonnullos venditis ædibus panes earum penes ſe retinere, nulli liceat, vt" ædes ſequantur annonæ: Sanè, ſi qui ex huiuſmodi titulo" caduci ſint panes, fiſci viribus vindicetur. Dat. VI. Kalend. April. Diuo Iouiano, & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſt.*

"*Iouius* ſub Valentiniano & Valente, P. V. Conſtantinop. Eidem inſcribitur hoc eodem Anno paucis pòſt diebus, *lex Princeps* 3. *ſupr. de his qua adminiſtr.* Cæterùm primus hic P. V. Conſtantinopolitanæ *hoc Codice* occurrit, ex quo is inſtitutus fine Anni 359. de quo ad *l.* 16. *ſupr. de Pratoribus.*

"*nulli id liceat, at ades ſequantur annona.*

"nempe ædium Annonis: Varij ſcilicet tituli, varia genera fuerunt annonarum ciuicarum: quatuor ſcilicet Ædium Populares, Palatinæ, Scholarium ſeu militares.

COMMENTARIVS.

VALANTINIANI & VALENTIS ſeptem conſtitutiones de Annonis Ciuicis primæ ſeſe *hoc titulo* offerunt: nullæ, quod mirum ſatis, Conſtantini M. eiúſque liberorum, nullæ Iuliani aut Iouiani. De Conſtantino M. ſanè, inſtitutáque ab eo Conſtantinopoli Annonâ Ciuicâ, déque Conſtantio, actum iam plenè ad *l.* 1. *ſupr. tit. prox. de frumento Vrbis Conſtantinopol.* de Conſtantino M. etiam agitur *l.* 9. 10. 12. *hoc tit.* de Conſtantio, *l.* 12. Nos de *hâc leg.* noſtrâ videamus. Eius verò Valentinianum, an Valentem Auctorem dicamus? nil intereſt. Hoc quippe tempore Valentinianus, qui Niceæ in Bithyniâ paulò ante Imperator declaratus fuerat, putà Kalend. Martij, Conſtantinopoli conſtitutus Valentem fratrem Auguſtum creauit V. Kal. April. vt ſcribit Ammianus Marcellinus, *lib.* 6. *p.* 338. vel IV. Kalend. April. vt habent Conſularia *Idaciana*, & Auctor *Chronici Alexandrini*: trigeſimo poſt inaugurationem ſuam die, vt Socrates ſcribit, *lib.* 4. *cap.* 1. Quare Valentiniano ſoli *hac lex* tribuenda videatur, vt quæ vno die ante data ſit, VI. Kalend. April. Sed cùm ea Valentis quoque nomen præferat, dies fortè ſubſcriptus emendandus videatur, inuerſis notis numeralibus ita IV. *Kal. April.* Vtcunque ſit, Valentiniano ea tutius tribuitur, vtpote penes quem omnis poteſtas tum erat. Ad rem.

¶ Eſt hæc conſtitutio de ÆDIVM in Vrbe Conſtantinopolitanâ Annonis; eáque duabus ſententiis conſtans: & vtraque definitur, An & quando ab ædibus ipſis ſeparari poſſint Annonæ Ciuicæ? Primâ definitur, VENDITIS ædibus, panes earum, ſeu annonas, ædes ſequi: & ſic emptori ædium adquiri; neque poſſe venditorem in venditione ædium, eas ſibi retinere ſeu recipere. Nempe vt annonæ hæ primùm à Conſtantino M. inſtitutæ tributæque fuerant, vt ædificandi ſtudio magnitudo vrbis augeretur: vt loquitur *lex* 11. *infr. hoc tit.* vnde & panes ædium vocantur, *hâc leg.* ſeu panes ædificiorum, *l.* 5. *hoc tit.* Annonáque domibus exhiberi dicitur, *l.* 1. *ſupr. de frumento Vrbis Conſtantinop.* ita & Annonam *ædes ſequi*, iiſque adhærere par fuit; ſiue quia commodum iſtud ædibus affectatum dedicatúmque, ſiue vt hoc beneficio ſartæ tectæ haberentur, neque permitti oportuit, vt eas venditor ſibi reciperet, amiſſo earum dominio: Qui caſus notandus eſt, quo commodum rei venditor ſibi recipere & reſeruare non poteſt: quomodo & viceuerſâ, onere ſeſe grauare non poteſt. Sic enim fundum ſine cenſu vel reliquis comparare emptor non potuit: de quo fuit peculiaris *ſuprà*, titulus, *lib.* 11. & ab hoc tamen iure poſtea receſſum in *ſequentibus* videbimus: ſic annonas ſeparatim vendere liceret. Ergo ex *huius leg.* diſpoſitione in propoſito caſu, Annonæ ab ædibus ſeparari non poſſunt. Fuerunt igitur hi panes, hæ Annonæ velut pars quædam ædium, *adéſque ſequebantur*, vt hîc dicitur; & ſic immobiles intelligebantur: Quomodo & mancipia ſeu ſerui prædiis cohærent,

cohærent, *l.3. w. de diuers. temp. præscr.* vnde & Iulianus Antecessor ad *Nouell.7.* Mancipia rustica veluti membra rerum immobilium sunt. Et ideò sine prædiis legari non poterant, *l. si quis inquilinos 112. de leg.1.* Simili modo Annonæ ciuiles, ceterique reditus in prædiis constituti, Immobilium iure censentur, *l. iubemus 14. Cod. de sacros. Eccles.* sicut & panes ciuiles cum ædibus coniunguntur, *hâc leg.* & *l. 12. Cod. de hered. instit. l. vltim. §. præterea, Cod. de iur. dot.* vid. & *l. 11. 12. & 13. infr.*

At secundo *huius leg.* capite, panes hi ab ædibus separantur, vbi videlicet CADVCI panes, seu Annonæ ædium Caducæ factæ sunt. Nempe etsi regulariter, & superiore quidem casu, Annona Ciuica ab ædibus diuelli non possit; attamen certis casibus Annonæ, seu panes ædium caduci fieri poterant (pariter vt populares, Palatini, & militares:) id est, in Fiscum cedebant, fisci viribus vindicabantur: vnde & Caduca popularia dicta *l.2. supr. de studiis liber. V. R.* Caduci panes, *hâc leg.* haud aliter atque Caduca legata, Caducæ institutiones, Caduca legionum dicuntur. Sed & Caducæ fiebant Mensæ oleariæ, quæ nullius possent adhærere dominio, *l. vn. infr. de mensis oleariis.* Alio sensu, *Caduca aqua* apud Frontinum *de aquæductibus*, quæ scilicet ex lacu abundant, quæ effluunt vel affluunt. Eodem sanè sensu quo hîc, apud eundem, *Vacua aqua* dicuntur, vt vacantes, *l.8. infr.* Ergo & ædium annonæ quandoque Cadocæ fiebant, seu in fiscum cadebant: quæ & *Vacantes* Annonæ dictæ, *d. l.8. hoc tit.* Quod quidem eueniebat, si quis eorum qui Annonam percipiebat, Vrbe abeundum crederet, *d. l.7. hoc tit.* si deficeret, mortémque obiret, *d. l.8.* Adde & si ædes diructæ vel consumptæ essent. His igitur casibus, ædium annonæ tum populares, caducæ fiebant, fiscíque viribus vindicabantur, *hâc leg.* seu in horreorum conditia reseruabantur, vt dicitur *d. l.7.* pariter vt *leg.1. Cod. de annona & tribut.* vacantes Officialium annonæ, *χηλάζουσαι ἀνυτικὰ τῷ δημοσίῳ* vindicantur. Aliud seruatum in Annonis Scholarium vacantibus: eæ quippe ipsis scholis cedebant diuidendæ: *d. l.8. hoc tit.* Ergo cum regulariter annonæ ciuicæ ab ædibus separari non possent; separabantur si caducæ essent. Quò pertinet nexus duorum *huius l.* capitum: & vox *SANE*: quæ non simplex affirmatiua, pro *profectò*; sed est nota Exceptionis à Regula, & casus contrarij.

¶ *De non* TRANSFERENDO *pane gradili ab vno gradu in alium.*

11. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P.[a]

PANIS gradilis in alium gradum translatio inhibetur.[b] Et cognoscat Officium PF. Annonæ,[c] seuerissima sibi imminere supplicia, si vlteriùs translationem per gradus permiserit commutari. Dat. v. Id. Decembr.[d] Naissi, Diuo Iouiano, & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

[a] *Mamertinus* PP. Italiæ, Illyrici, Africæ sub Valentiniano Sen. vid. *Prosopogr.* & Ammianum Marcellinum hoc ipso Anno *lib.26. p.339.* Ex *hâc* sanè *leg.* & *l.4 infr.* apparet, Romam quoque sub eius dispositione fuisse: quod idem Marcellinus testatur *lib.27. p.369.*

[b] Seruari potest: quamquam imperandi modus, *inhibeatur*, legi magis conueniat, cuius est iubere.

[c] Præfectus annonæ Vrbis Romæ: de eo vid. *Notit. Dignit. nostram.*

[d] Suspecta mihi hæc mensis subscriptio: *Naissi* enim, mense Decembri, non amplius erat Valentinianus: fortè *V. Id. Iun.* vid. *Chronologiam.*

COMMENTARIVS.

TRANSLATIO panis gradilis Romæ, ab vno gradu in alium gradum, prohibetur hâc Valentiniani Sen. constitutione. Quod vt intelligatur, videndum est quidnam panis Gradilis sit, quidnam Gradus illi? *Gradilis* panis, præter *Rubricam*, quatuor insuper *huius tituli* Valentinianeis constitutionibus mentio fit, *hâc leg.* & *l.3.4.6.* Graduum verò *hâc leg.* & *l.3.4.5.* Prudentius quoque duobus locis horum graduum mentionem facit, & panem gradilem indicauit, *Libro 1. adu. Symmachum, v.584. cap. de Credulitate Plebis.*

Post hinc ad populum conuerte oculos, quota pars est,
Quæ Iouis infectam sanie non despuit aram?
Omnis qui celsa scandit cœnacula vulgus,
Quique terit silicem variis discursibus atram,
Et quem panis alit Gradibus dispensus ab altis,

Et *lib 2. v.948.* de annonæ abundantiâ loquens:

Quis venit esuriens magni ad spectacula Circi?
Quæ Regio Gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet? aut quæ Ianiculi mola muta quiescit?

Meminit huius Gradilis panis quoque vetus Scholiastes Iuuenalis, Prudentio non multum recentior, ad illud *Satyr.7.*

Summula ne pereat, qua vilis tessera venit
Frumenti ———

Ne, inquit, *Annonam* perdat: *Summula* modum significat *Gradilis panis.* Ita enim locus ille legendus est, quod Cujacius rectè indicauit 26. *Obseruat.17.* Et hactenus quidem leges & Auctores qui Gradilis panis meminêre, vel Graduum, in quibus panis dispensus, id est, dispensatus, vt etiam Isis interpretatur, erogatus. Et omnes quidem post Constantinum: Graduum certè fit quoque mentio ante Constantinum in veteri *Inscriptione*, quæ Nummium Albinum & Fuluium Æmilianum Consules subscriptos habet, *p.175. n.8.* quæque adeò ad annum Domini 208. referenda est.

TI. CLAVDIVS CHRESIMVS OB HON.
QVINQVENNALITATIS COLLEGII
DENDROPHOR. ROMANOR. QVIBVS
EX SC. COIRE LICAT, ARGENTI P.X.
ET H. S. X. MIL. N. REDDIDIT.
QVÆ DIVISA SVNT POPVLO PER GRADVS
X. AVG. COLLEGI N.
NVMMIO ALBINO ET FVL. ÆMILIANO COS.

Quare proclive dictu, iam panem Gradilem fuisse, qui

qui gradibus conscensis, à gradibus dispendebatur: quomodo & Gradile Templum Marcellino *lib.25. p.256.* Et quidem (quod Alterum) qui plebi pauperi dispensabatur (vt ita *Gradilis* panis, omnino de populari annona propriè accipiendus sit:) quod prior ille Prudentij locus apertè ostendit, cùm tertiam hanc plebeiæ paupertatis notam designat, *pane Gradili* ali, ad quem etiam Iso ad vocem illam, *& quem*, addit *pauperem*. Idémque edocet *lex 4. prox. infr.* ibi, *Vt quacunque illa sunt, qua diurna pistores alimentis popularibus prabent, omnia ea gradibus distribuant.* Item *lex 4.* ibi, *Ne quid super gradili pane fraudis oriretur, iussimus, omne illud quod Populo penditur, palàm in gradibus non clàm a pistoribus ministrari.* Rursum *l.5.* ibi, *Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem panis hodiéque distrahitur, & eorum successoribus clementia nostra deputauit, in quo nunc emitur loco, propriis gradibus erogandum.* (Idque ipsum etiam ex *l. 6. infr.* colligitur, vt ad *eam leg.* ostendam) Quibus interim locis obseruandum, *gradibus distribui*, seu *gradibus erogari* ἐναλλακτικῶς dici quod *in gradibus*, disertè dicitur *l.4.* vel vt Symmachus expressè *à gradibus*: Ergo localiter, non quasi *gradibus distribui*, seu *gradibus erogari*, sit idem quod hominibus qui sunt in gradu. Non igitur alij gradus popularium Romæ fuêre, alij militarium: sed popularium tantùm; nam qui *proprij gradus popularium* dicuntur *l.5. infr.* non dicuntur oppositè ad *militarium*; verùm cuiusque loci & regionis in vrbe gradus alterius loci & regionis gradibus opponuntur: de quo postea vbi de sententiâ *huius leg.* videbimus.

¶ Quinam autem hi gradus fuere? Non Amphitheatrales, verùm distincti & separati in id, locóque publico: Rursum non Palatij, vt nonnulli opinati, verùm per vrbem, vbi panis palàm penderetur, distribueretur: Item non omnes in foro, sed per vrbis Regiones: Quò pertinet & Prudentij locus

Qua Regio Gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet?

Prudentius scilicet eo loco ostensurus abundantiam annonæ tum Romæ fuisse, ait, nullam non regionem vrbis in Gradibus suis annonam sufficientem præbuisse: Nam quod tentat Vir doctissimus, in eodem foro singularum regionum populares suos singulos gradus habuisse, atque ita hunc Prudentij locum accipit, id vel ipse satis Prudentius refutat, & omnium manifestissimè *Vetus Vrbis Constantinopolitana descriptio*, vltra Arcadij & Honorij tempora conscripta sub Theodosio Iun. ibi quippe per singulas Vrbis Regiones Gradus certo numero designantur: nisi quod tertiâ Regione desiderentur: quos tamen decem ibi fuisse oportet: nam cùm per cæteras tredecim regiones numerentur 107. in collectione verò totius ciuitatis numerentur 117. necesse est ibi decem fuisse. Huiusmodi verò Graduum nulla mentio fit in *tribus veteribus Vrbis Roma descriptionibus* Sexti Rufi, & P. Victoris, & Tertia quæ præfixa *Notitia Imperij*: cùm tamen Valentiniani leges omnes quæ *hoc titulo* agunt de pane gradili, déque gradibus, ad Vrbem Romam pertineant, putà *hac lex* & *lex* 3. 4. 5. 6. sed & Prudentij loca eodem spectent. Hos vero gradus editos fuisse discimus ex eodem Prudentio, *Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.* Pistrinis item, vnde panis coctus promebatur, hos gradus proximos fuisse patet ex prædictâ illâ Vrbis Constantinopolitanæ descriptione: ibi enim semper iunctim memorantur *pistrina*, & *gradus*. Id ipsum verò colligere est quoque ex *l.5. infr. hoc tit.* vbi popularis annona iubetur gratuita erogari propriis gradibus, in quo hactenus emebatur loco. Et hæc de Gradibus his publicis.

Ad horum verò publicorum graduum imitationem fuisse videntur & priuati gradus instituti, in quibus priuati frumenta sua reconderent. Quò, non vt vulgo fit, ad publicos refero illud Cassiodori *9 var. 5.* vbi iubet priuatos habentes frumentum id vendere: *vt siue in Gradu, siue in aliis locis frumentorum condita potuerint inuenire, tantum sibi vnusquisque dominus vel familia sua domus retineat, quantum se expendere posse cognoscit, reliquum periclitantibus vendat.* (Qui locus alioquin ad gradus publicos perperàm refertur.) Neque sine causâ: fuêre enim gradus, non nudi gradus, verùm septa loca ad quæ per gradus ascenderetur. Hinc adeò gradus hos Themistius, *Orat. 4. p.114.* ἰκρίοις vocauit, vt iam indicatum *fine vindiciarum, p.75.* scilicet ἴκρια est *septum* φραγμὸς vel tabulatum, pro quo & ἰκρίων apud Hesychium: quod postea quoque rectè probauit Doct. Salmasius, *in Histor. Aug. p.376.* vbi tamen de Corippi loco non assentior: is enim de aliis gradibus & tabulatis sensit: in quibus populus missilia manibus extensis excipiebat, per gradus dispositus. Hi verò Gradus nostri alij fuêre: nempe in horum edito seu tabulato erat annona seu panis repositus: positíque ibi qui eum distribuerent: singulis è populo, viritim, palàm, per gradus ascendentibus, atque in summo gradu, annonam accipientibus: Quod veteres nummi exhibent. Ergo iam apparet, alio loco distributum hunc panem gradilem, quàm quo olim nimbi missilium sparsi exceptíve: Hæc enim in vulgus spargebantur, atque à populo in gradibus Amphitheatralibus seu Theatralibus, vel in Circo, vel alibi extra ordinem constituto excipiebantur. Quò etiam pertinent Martialis loca duo *lib 1.* de Sextiliano *epist.12. & 27.* quæ lucem accipiunt à Suetonio *in Caligula, cap.26.* & *in Domitiano, cap.4.* At panis gradilis non spargebatur, sed dispendebatur, erogabatur de manu in manum in edito Graduum, viritim, neque in Circo, quod Vir doctissimus alioquin probabat ex Ammiani Marcellini loco *lib.28. p.401.* prout ipse quidem eum restituebat; locus est de otiosæ plebis studio Romæ: *Hi omne quod viuunt vino & tesseris impendunt, & lustris, & voluptatibus, & spectaculis: Eisque templum, & habitaculum, & concio, & spes omnis, Circus est Maximus.* Vbi Vir doctissimus post *concio*, inserit *& copia eorum*: & per *copiam* ibi accipit annonam in Circo Maximo distribui solitam: quod & olim improbaui, & rectè nuper Vir Doctus *ad Marcellinum p.369.* improbauit. Certè cùm locus in MS. ita habeat *& copitorum spes omnes*: procliuis ibi restitutio, *& cupitorum spes omnis est Circus Maximus.* Nempe id vnum cupere ait hanc otiosam plebem, spes omnes eius esse Circum Maximum, seu ludos Circenses; iuxta vetus illud quoque:

——duas tantum res anxius OPTAT
Panem & Circenses.

Denique Circum Maximum huic plebi desidi esse, quod viris ἱπποσάχναις, Templum, Habitaculum, seu domus cuiusque, & Concio seu Forum. Eâdem hinc apparet, panem seu annonam non de plano in foro diuisum distributúmque populo per gradus, vt voluit Vir Doctiss. per turmas & ordines distincto, qui loca ibi designata habuerit. Nam etsi in foro id factum fateremur, quod tamen malè colligitur ex *l.5. in fin.* vbi dicam plura, non ideò tamen illâ ratione modóque. Cæterùm,

vt

vt in huius diribitionis formâ pergam, ne quis è populo suppeteret, vt loquitur Vlpianus in *l. si quis vxori 52.§.apud Labeonem 11. ff. de furtis*, id est, vt Iuuenalis *Satyrâ* 1. loquitur, ne suppositus veniret ac falso nomine posceret, vel etiam bis posceret, quemadmodum olim tesseræ frumentariæ fuêre, ita & hoc æuo scalmum ligni καλάμιον populares secum tulêre. Themistij locus iam in id insignis *Oratione* 4. καὶ ταύτῃ ἴσοι, inquit, καλαμηφοροῦντ ὄρθριοι ἐπὶ τὰς ἐρκάνας? Quem locum primus ipse indicaui, simul & ab Interpretis mendo vindicaui. Καλαμηφορεῖν ἐπὶ τὰς ἐρκάνας, est tesseram, scalmum deferre ad gradus seu septa. Κάλαμος & Καλάμιον tesseram designat. Glossæ Philoxeni. *Tessera* κάλαμος. Auctor *Chronici Alexandrini*, Commodo A.3. & Vero Coss. ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἀρταβάνος φιλοτίμως ἔρριψεν ἐν τῷ καλουμένῳ Δάφνῃ τοῖς δήμοις καλάμια συνθήματα διακριτικὸν τοῦ ἐκλαβεῖν τὰς ἄρτους πολιτικούς. Codinus, *in Orig Eccl. p.*27. & Suidas in *v.* παλατῖνοι de institutâ à Constantino M. annonâ ciuicâ Constantinopoli: τῶν ὑπ' αὐτοῦ φερόντων καλάμων φέρουσα τὰ γνωρίσματα. Ne verò huius Themistiani loci vindicati gratiam nobis redderet Interpres, qui manifestissimum iam habet sensum, etsi verò victus, maluit tamen adhuc coniecturæ seu diuinationi litare, quasi ibi θυλακοφοροῦντ vel κηροφοροῦν rescribendum sit. Hoc vero non est luci claro decoquere & versuram facere? De hâc verò voce plura deinceps Salmasius, *in Histor. Aug. p.*375. Easdem tesseras idem Themistius *ead. orat.*4. vocat δέλτοι σφυρηλάτοι: quod de Codicillis honorum perperam accepit Interpres: velim enim dicat is mihi, num Codicilli honorum malleo ducti σφυρηλάτοι fuerint? Et tamen quia deprehendit, ausus est idem nuperis chartis *in Epiphanium, p.*58. impudentiam exprobrare, quâ manifestissimè tenetur. Nam quidquid tandem pertentet μακρὸς ille κατάλογος τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐυπαθείας quem præbitum ait, est liberalitas omnis generis non tantum olei aut frumenti, verùm & exterarum rerum, capiti videlicet vestisque, &c. quæ non quiuis è populi seu popularibus accipiebant, verùm quibus Princeps maximè factum cuperet. Et hoc sensu apertissimè populares καλάμους ab his secernit. Sicut etiam δέλτοι αἱ ἐλεφάντιναι ἢ χρυσοῦχοι, quas idem Themistius memorat *Orat.*6. non sunt honorum codicilli, verùm quæcunque tandem pretiosæ tabulæ, diptycha eborea, aurea: de quibus ad *l.*1. *infr. de expensis ludorum*. Et supinus est eiusdem Interpretis error, quæ πολυωχίαν, quam ibi Themistius memorat, de Præfecturâ vrbis accipit: & verò πολυωχίαν ibi substituit: πολυωχία enim ibi nil aliud est, quàm thronus Sophisticus, & regnum Sophisticum, quo certatim omnes ad audiendum confluebant. Ad rem. Harum tesserarum locum non subiit *titulus aeneus*, qui publicè excoctus, eo fine, de quo ad *l.*5. *infr. hoc tit.* at tessera seu κάλαμος à popularibus ipsis ad gradus allatus.

Iam de *huius leg.* sententiâ statuitur, vt ne de vno gradu in alium gradum panis gradilis transferatur seu commutetur: sed vt in propriis gradibus annona erogetur, vt dicitur *d.l.*5. grauissimâ pœnâ propositâ Præfecto annonæ, quem cura annonæ huius gradilis, inter cætera annonæ respiciebat; vt præter *hanc leg.* docet quoque *lex* 3. *&* 6. *infr.* si hanc translationem vel commutationem per gradus fieri permiserit. Nempe id vult, vt ne quod in vno Gradu populari alicui præstari debet, in alio præstetur. Sic sanè & annonarum ratiocinia confundi vetitum *l. vnic. infr. de patronis horreorum Portuensium*: sic & stationes confundi, *l.*1. *Cod. Inst. de compensationibus*. Cuiuscunque scilicet ratiocinij, stationis, Gradus, discreta, separata & incommixta ratio esse debet: Sic & Pistores ab vnâ officinâ ad aliam transire prohibiti, *l.*8. *supr. de Pistoribus*: Sic & caduci panes ab vno Ordine, ad alium transferri: *l.*7. 8. *infr. hoc tit.* Quare error est Viri doctissimi, qui putat, *hâc leg.* id vetari, ne quis militaris in popularium gradibus panem accipiat, aut contrà, & sic ne graduum permutationes hoc sensu fiant. Nam, præterquam quod iam *suprà* ostensum est, popularium tantùm *gradus* fuisse, nullos *militarium*; non hîc de aliâ commutatione agitur, quàm de locali & regionariâ: putà, cum quis in vno grado vel in vnâ Regione vrbis gradilem panem accipere debet, ad alium gradum vel eiusdem regionis, vel alterius etiam, se transferri vult: veluti à Gradu Regionis primæ, ad alium gradum fortè secundæ Regionis: vel à primo eiusdem regionis gradu, ad secundum. Neque quicquam iuuatur *d. l.*7. *infr.* quia ibi non agitur de graduum commutatione, verùm de substitutione vnius qui ex altero Ordine est, in alterum Ordinem: Nempe caducum, vt dixi, panem popularem non alij quam populari, militarem non alij quàm militari, Palatinum, non alij quam Palatino dari vult ea *lex*: ne diuersorum alioquin *Ordinum* misceatur ratio, vt ait *d.lex* 7. At *huius leg.* hæc ratio est, ne diuersorum *Graduum* misceatur ratio. Atque ita tandem *hac lex* accipienda est, & ab aliis & alienis interpretationibus vindicanda.

¶ *De* Pane Gradili *accipiendo seu distribuendo de Gradibus, non de Pistrino.*

III. * Idem AA. ad Maximum" PF. Annonæ.

Vniversi" panem gradilem de gradibus adipiscantur: Neque cuiquam hæc aut deferatur gratia', aut inponatur iniuria, vt de pistrino accipiat. Omni igitur studio hoc curabit Officium Sinceritatis Tuæ, vt quæcunque" illa sunt, quæ diurna pistores alimentis Popularibus præbent, omnia ea gradibus" distribuant, non ex officinarum conductoribus" promant. PP. die" Non. April. Valentiniano & Valente AA." Coss.

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda verò huic, *lex prox.* 4.
" *al. hic*, & *l.* 6. *infr. Maximinum.* Hic enim est *Maximinus* Præf. annonæ: de quo tam multa Ammianus Marcellinus *lib.* 28. Hieronymus *Chronico Ann.* 371. Rufinus *lib.* 11. *c.* 10. apud quos duos *Maximus* quoque vocatur.
" populares, *in fine leg.*
" Non varius scilicet generis panis videtur distributus: Ita *l. prox. omne illud quod populo penditur.*
" de gradibus vt *initio leg.*: cui oppositum de pistrino. Non igitur gradibus hic dicitur pro hominibus qui in gradibus, ἱσταμένοις.
" *al. conditoriis*, id est, loco condito, recondito; denique clam: vt *prox. lege* dicitur: nam vt hic *de gradibus distribui*: & *ex officinarum conditoriis distribui*, opponuntur; ita *illa leg. palam in gradibus pendi*, & *clàm à pistoribus ministrari*: de quo mox plura. Fortè etiam legendum *conductis foribus.*
" PP. pridie *l. prox.* 4.
" Referenda *hac lex*, & *sequens*, videatur ad Ann. 368. *Valentiniano & Valente* II. COSS. de quo mox.

IV. * Idem AA. ad Mamerrinum PF. P."

NE quid super gradili pane fraudis orietur, iussimus, omne illud quod populo penditur, palam in gradibus, non clam à pistoribus ministrari. PP. Prid." Non. April. Valentiniano & Valente AA." COSS.

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex superior.* 3.
" *Mamertinus* PP. Italiæ, dixi iam ad *l.* 2.
" *PP. die Non.* Ita *d. l.* 3. *supr.*
" Ad quem annum *hac lex* referenda sit? mox dicam.

COMMENTARIVS.

QVO LOCO Popularis annona, seu gradilis panis, in Vrbe Româ distribui debeat, definitur his duabus Valentiniani Senioris constitutionibus, quæ eodem tempore, finéque ad duos diuersos Magistratus datæ sunt: vna ad Præfectum Prætorio Italiæ, altera ad Præfectum annonæ: quod sæpè factum multa exempla *hoc Codice* edocent: ac proinde hæ inter se coniungendæ. ¶ Igitur panem gradilem palam, de gradibus distribui, ministrari iubet: non de pistrino, non clàm, non ex officinarum conditoriis: (ita enim repono:) *Conditoria* sunt ὑπόγαια vel ὑπογαίδια seu loca depressa subterranea (quæ *conditiua* Senecæ *epist.* 683.) cuiusmodi sepulchra fuêre: quorum apud Petronium mentio *cap.* 71. *Matrona non contenta funus prosequi, in conditorium etiam prosecuta est defunctum, positúmque in hypogæo Græco more corpus custodire cœpit.* In huiusmodi conditoria tanquam in cellas quasdam per gradus aliquot descendebatur. Quare etiam rectè pistrina, officinarum conditoria dicuntur: erant enim officinæ pistoriæ depressæ κατὰ βάθος τὴν θέσιν ἔχοντες, quod disertè testatur Socrates, *lib.* 5. *Histor. Eccl. cap.* 18. Ἦσαν ἐξ ἀρχαίων κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἶκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο: οἱ τε προεστάμενοι τούτων, οὓς μάγκιπας τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ καλοῦσι: προϊόντος τοῦ χρόνου, λῃστήρια τοὺς οἴκους πεποίηνται, ὡς γὰρ ἦσαν οἱ τῶν οἴκων μυλῶνες κατὰ βάθος τὴν θέσιν ἔχοντες κατὰ τὸ πλευρὸν ἑκάστου οἰκήματος καπηλεῖα κατασκευάσαντες, πόρνας τε ἐν αὐτοῖς προεστάμενοι, δι᾽ αὐτῶν ἐλόχων πολλοὺς τοὺς μὲν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς προσιόντας, τοὺς δὲ καὶ δι᾽ ἀκρασίαν αἰσχρᾶς ἡδονῆς, ἐκ γάρ τινος μηχανῆς ἐκ τοῦ καπηλείου εἰς τὸν μυλῶνα ἐνέπιπτον. Gradibus itaque in hæc descendebatur, fraudibúsque apta loca seu conditoria erant. Quare ad annonam ciuicam percipiendam clam, gradus hos descendi vetat Valentinianus, verùm gradus publicos *palam* conscendi, *ne quid*, inquit, *l.* 4. *super gradibus pane fraudis orietur*: Igitur & hanc pistori gratiam deferri vetat, vt scilicet possit is panem in pistrino suo distribuere: & nulli è populo hanc iniuriam inferri, vt inde cogatur accipere, ne alioquin fraudem patiatur. Denique ea de gradibus distribui iubet.

Intereà illud ex *l.* 3. ibi, *quæ diurna*, &c. colligunt nonnulli, hoc tempore Annonam ciuicam quotidie distributam, vt docet etiam Vopiscus *Aureliano*, Themistius *Orat.* 4. vnde & Codinus ἄρτους ἡμερησίους appellat: & sic diaria iam fuisse: cùm antea tesseræ frumentariæ menstruæ essent, teste Halicarnass. *lib.* 4. & Suetonio *in Augusto.*

¶ Nunc de temporis characterismo his duabus constitutionibus subscripto. Primò quidem *Propositas* eas notandum est, vel *Prid. Non.* vel *Non. April* cui accedere videatur Suidæ obseruatio, qui ἀνὰ τὰς νόνας, *Annonas* dictas scribit, ridiculâ inde vocis originatione. Quod subscriptos Consules attinet, dubitari possit, num ad *Valentinianum & Valentem AA*, id est, primùm consules, quod præferunt, referri debeant, id est, ad Annum Domini 365. an verò ad *Valentinianum & Valentem II. COSS.* id est, Annum Domini 368. Quod postremum videatur: quandoquidem *Maximinus Præfectus annonæ* cui *lex* 3. inscribitur, adhuc Anno 366. Consularis Tusciæ erat, sed & Olybrius, in cuius Præfecturam Vrbanam hæc Maximini annonæ Præfectura incidit, vt ex *Marcellino* discimus, nonnisi ab Anno Domini 368. Præfectus Vrbi fuit: de quo vid. *Prosopograph.* Verùm nil temerè mutem: *Maximinus* enim eodem tempore & Consularis Tusciæ, & Præfectus annonæ fuit, teste Marcellino *lib.* 28. *p.* 383. Et Præfectura eius annonæ in multos annos sese extendit: Denique Mamertinus PP. cui inscribitur *lex* 4. Anno 368. Præfectus Prætorio amplius non fuit, verùm Probus.

¶ De

¶ *De* Modo *ciuica annona popularis in Vrbe Româ, Valentiniani Sen. constitutio.*

v. * Idem AA." ad Populum."

Sives" Romanos, qui in viginti panibus fordidis (qui nunc" dicuntur *Ardinienses*") quinquaginta vncias comparabat, triginta & sex vncias in bucellis sex mundis sine pretio consequatur: Ita vt ius in his nullus habeat Officialis, nullus Seruus, nemo qui ædificiorum percipiat panem: Quorum si quis se aliquâ ratione fortasse inmerserit, adquisito pane priuabitur, proprium" nihilominus perditurus: aut dabit pro conditione" supplicium: eo qui commissam detulit fraudem, & emptoris panes & venditoris habituro: Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem" panis hodiéque distrahitur, & eorum successoribus, Clementia Nostra deputabit," in quo nunc emitur loco" propriis Gradibus erogandum. Quibus" titulus figendus est æneus, in quem & panis modus, & percipientis nomen debebit incidi. ¶ Etsi ad tantum" alicuius temeritas eruperit, vt aut per se, aut per aliquem suorum sibi quolibet modo ius panis istius, adque æreæ tabulæ suum voluerit nomen inserere, supradictis condicionibus" subiacebit. PP. Romæ," Kalend. Aug. Valentin. NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"*Gratiani* nomen *huius leg.* inscriptioni, vt & *legibus duabus sequentibus*, addendum: iam enim adscitus mense Augusto Anni 367.
"Vrbis Romæ: vt docet subscriptio *legis.*
"*x. Ciuis Romanus.*
"Ergo recenti instituto.
"pro *Ardinienses*, vel potius *Sardienses*: de quibus panibus, mox.
"hoc propriè referendum ad eum qui ædificiorum panem percipit.
"Officialis scilicet aut seruus.
"pro, *detulerit.*
"Ardiniensis seu sordidus.
"pro *deputauit.* "pistrinis.
"*ad tantum*, pro *in tantum*
"Veterem Romam intelligit.
"*condemnationibus.*

COMMENTARIVS.

Popularis annonæ in Vrbe Româ, quæ propriè *annona ciuica*, ciuibus Romanis, quibus aliunde solatium non esset, distribuendæ, nouum Modvm hoc Edicto ad populum emisso anno Domini 369. constituit Valentinianus Senior: Nempe ad hoc vsque tempus popularibus inopibus viginti panes sordidi singuli duarum vnciarum semis, & sic quinquaginta vnciæ vendebantur, proculdubio pretio viliore (in quo consistebat beneficij istiua & popularis annonæ Romæ ratio.) Et fraus tamen huic rei facta: nam & alij quàm vel Ciues Romani, vel pauperes sese huic emptioni ingesserant, impetrantántque vti sibi quoque eodem pretio panes illi sordidi venderentur: putà 1. *Officiales*, id est, Iudicum Apparitores, quibus sane aliunde annona affatim suppetebat: 2. *Serui* etiam à nonnullis dominis intrudebantur: 3. Tandem iis ipsis quoque qui panem iam Ædificiorum percipiebant, id est, ij quibus propter ædes excitatas de publico annonæ dabantur: (de quibus ædium annonis iam dictum plenè ad *l.* 1. *supr.*) has ipsas quoque annonas percipere fraude datum fuerat. Verùm Valentinianus Sen. hoc Edicto suo quod duobus capitibus constat; Primùm alium seu nouum *Modum* annonæ istius popularis erogandæ constituit: scilicet cùm hactenus bis viliore pretio panes 20. sordidi, qui hoc tempore dicebantur *Ardinienses*:) 50. vnciarum, venderentur, deinceps his gratuitas omninò annonas tribui vult, nempe buccellas sex mundas triginta sex vncias pendentes: singulas proinde buccellas mundas sex vnciarum. In quo multa notanda veniunt. Primùm, panum duas species hîc notari, atque inter sese opponi: panes inquam sordidos, & buccellas mundas. ¶ *Sordidus panis* est, non mundus, qui tamen ipse ἐν τῷ αἰεὶ τί est: alius enim præ alio sordidus, vel sordidior: Plinius in genere *lib.* 19. *cap.* 4. *Alio*, inquit, *pane procerum, alio vulgi, tot generibus vsque ad infimam plebem descendente annona.* Panis sordidi meminit & Suetonius, *Nerone cap.* 49. *Panem sordidum oblatum aspernatus est*: vid. & Apuleium *lib.* 6. & Plautum. Acerosus panis apud Lucilium *lib.* 25. & Nonium, *in Acerosus*: qui farre minus purgato, nec sordibus à candido separatus. Græcis hi *αὐτόπυροι, αὐτοπυρίτας, συγκομιστοὶ, πιτυρίαι, ῥυπαροὶ, φαιοί*, *Panis secundus*, Horatio *lib.* 2. *epist.* 1. *viuit siliquis & pane secundo*: vbi Schol. *pane secundo non siligineo, non primo, non postremo, sed dispensatorio.* Inter deterrimos panes est, qui in Martyrologiis *Cantabri* nomine designatur, nempe furfuraceus: furfur enim cantabrum Apicio *lib.* 7. *cap.* 1. & 7. Aureliano, *de acutis morbis lib.* 2. *cap.* 19. Vegetio, *de re veterinaria.* Panis denique caninus vt docet vetus Scholiast. Iuuenalis *in Satyram* 5. *v.* 10. furfuribus conspersus panis apud Phædrum 4. De pane sordido de quo *hâc leg.* sensit omninò Glossator ad Persium ibi, *populi cribro decussa farina*:

farinam, inquit, *panem non delitiosius cribro discussum, sed plebeium de* P O P V L I A N N O N A, *id est fiscalem, dicit*: de quo etiam loco pleniùs ad *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis*. Hoc in censu sordidorum panum fuit olim *panis Cumanus*, Lucilius:

Qui Gallam bibere ac rugas conducere ventri,
Farre aceroso, oleo decumano, P A N E C V M A N O
Cogit.

Item panes Cilicij *συρφαῖ* fuère, de quibus Atheneus, Eustathius. Tandem de variis panum generibus videndus Athenæus, *lib.3*. Et Galenus, qui *l.1. περὶ τροφῶν δυνάμεως, p.707.* quatuor bas qualitates panis distinguit: primus est *σιλιγνίτης*, ex tritici siligine: secundus *σεμιδαλίτης*, ex simila: tertius *συγκομιστός*, qui & *αὐτόπυρίτης*, cui nil ademptum, nec furfur à farina secretum: quartus *συρφαῖς*, quorum infimus è πίτυρας. Cui similia vid. apud Paulum Æginetam *l.1. cap.78.* & ante hos, Celsus *lib.2. cap.7.* Firmius est triticum, quàm milium: id ipsum quàm hordeum: & ex tritico firmissima siligo: deinde simila. Deinde cui nihil adeptum est, quod *αὐτόπυρος* Græci vocant: infirmior est panis ex polline: infirmissimus cibarius panis.

¶ At nuspiam præterea (quod secundum) *Ardiniensis* panis fit meotio, cuius etiam meminisse Athænæus non potuit, vtpote tum incogniti, cuiúsque recens hoc Valentiniani æuo appellatio fuisse videtur: ait enim is *hàc leg.* qui N V N C dicuntur *Ardinienses*: quod recentis vtrique instituti indicium est. At vnde *Ardiniensis?* Tentabam ipse aliquando & Mainardos in *Codice ad me transmisso*, *Sardiniensis*, quasi ex Sardiniæ frumento. Notum, Siciliam & Sardiniam anoonæ pignora Vrbi Romæ fuisse, benignissimas eius nutricea, fiscalia horrea, vitales veoas, denique nullas magis terras Romana horrea compleisse, qood ex Lucano *lib.3.* Floro *lib.4. cap.2.* Valerio Maximo *lib.7. cap.7.* Saloiano *lib.6.* iam alij rectè ostenderunt. Quinimò & hâc ipsâ tempestate Prudentius, *lib.2. contra Symmachum*, Romana horrea rumpi congestis Sardiniæ granatis ait. Eodem pertinet Symmachi *epistola 39. lib.9.* quæ data videtur Anno 398. *Benignus*, inquit, *V.C. rei frumentaria negotium executus. Nihil de Sardinia reportauit, nisi bonam conscientiam, & malam valetudinem: horreis autem tantum frugis inuexit, quantum illi Prouinciæ anni fortuna contulerat.* Verùm, quomodo Sardiniensis dictus fuerit panis sordidus, cùm Sardinia insula optimi frumenti ferax fuerit? Strabo *lib.5.* de Sardinia: *εὐδαίμων τοῖς πᾶσι, σίτῳ δὲ καὶ διαφερόντως.* Et quis credat ex optimo illo frumenro oonnisi sordidos panes confectos? An igitur *Ardyniensis*, ab Ardynio ciuitate regione Thebana & sic Lydia, cuius ciuitatis meminit Xanthos Lydius ipse *Lydiacorum secundo* apud Stephanum: video certè *Lydios pistores* maximè commendari ab Archestrato apud Athenæum, *lib.4.* & *lib 12. cap.3.* de qoorum Lydorum delitiis multa Veteres, vnde & *Ἀνδυπαθὴς* pro *Ἡδυπαθὴς*. Fortè igitur à Lydis soli Ardynienses ab his Lydorum delitiis diuersi fuerint, à qoibus Ardinienses panes sordidi dici meruerint? Quid si *Ardanienses* hîc legamus, qui alias *caccabacei* apud Zenonem Veronensem: *ἀρδάνιον* enim *κεράμιον*? Samuel Petitus, *comment. in leges Atticas lib.4. tit. vlsim. p.385.386.* loco *Ardiniensis*, substituebat hic *hordes...* id est, *miliarensi & semis*: quasi id hîc indicetur, viginti panes hordeaceos sordidos, qoibus nihil ademptum erat, non cribro decussos io qoinquaginta vnciis miliarensi & dimidio emptos. Verùm & hæc emendatio ei postea displicuit a. *Obseru. XI.* Et certè, quis *hordeum*, pro hordeaceo pane dixit? Deinde quis Author illi hordeaceos panes datos & venundatos è fisco? Tertiò, quis hordeaceos panes dixit, qui ex hordeo confecti, cui nihil ademptum est, quódque cribro decussum non est? Postremò inane, imò falsum, quod *hâc leg.* id ab Imper. constitui vult, vt deinceps dentur gratuiti panes *hordeacij mundi*. Quare idem nouam tentauit horum Ardiniensium panom interpretationem: Nempe *Ardinienses* hîc vocari non ab *Imp* sed ab *Aniano* qui hunc *Codicem* compilauit, à voce *Ardi* Gothicâ, qua apud Tholosates hodienum... quadrious, seu quarta pars assis dicitur: & Ardinienses dixisse, quia singoli veniebant singulis *Ardinis* siue quadrantibus, quod certè iustum admodum erat pretium horum panum, singulis (nam in 20. panibus comparabant vncias quinquaginta) erant quinque semunciæ: témque sehemismo ibi atirhmetico illustrat. Ego Lectori iudicandum relinquo quid de hac interpretatione sentiendum sit. Illud certè quod de Aniano addit, absurdum est: neque enim hæc lex in *Codice Theodosiano*, vt vocant, *Anianeo*, extat. Nos duas coniecturas adhuc in medium adducemus, interim dum melius quid adferatur. Quid igitur si *Sardiniensem* seu *Sardiensem* hîc panem acciperemus non de frumento... sed qui confectus è frumento à *Sardibus* Lydiæ aduecto, sic sanè & *Sardum* mel, pessimi saporis fuit, teste Horatio *in Poetica*: Et Sardibus primùm castaneæ prouenerunt, quæ & præstabant ieiunio fœminarum quandam imaginem P A N I S, inquit Plinius *lib.15. cap.23.* Ideóque & apud Græcos *Sardianos Balanos* appellant. Imò & *frumentum Sardum* idem Plinius memorat *lib.18. cap.7.* quod ex leuissimis post Gallicum & Chersonense Romam inuehebatur. Viderit etiam quis, num fortè reponendum hîc fuerit *Ariciensis*, ab *Aricia*: vbi genus *panis* (deformis & turpis) fiebat, quod *Manici*......appellabatur, teste Festo in *Manius*, vbi ex Ælio Stoloòe addit, manias dictas ficta quædam ex *farina* in hominum figuras, quia turpea fiant, qoas alij *maniales* appellant.

¶ Sardiniensibus potiò, seu sordidis panibus (quod hic Tertio loco obseruandum) opponuntur *Buccellæ mundæ*. Buccellæ non sunt ciuiles panes, etsi in his Annonam ciuicam præstari velit Valentinianus, sed *buccella* significant in genere *ψωμίον*. Glossæ *Buccella ψωμία. Buccella ψωμὸς*. Item *ψωμίον Buccellum* (à quo & Buccellatum militaris annonæ pars,) de quo *l.6. supr. de erogat. mil. ann.* & *l.2. supr. de exoctione vel transl. ann.* De quo Buccellaro sensit Constantinus *ἐν θεμάτων βουκελλάριος κατὰ Ῥωμαίων διάλεκτον ὁ φύλαξ τοῦ ἄρτου καλεῖται ὅτι εἶναι στρατιώτας ἐλαφροὺς καὶ ἀβαρεῖς πρὸς τὸν πόλεμον· βούκελλος γὰρ τὸ κριθάλευκον ψωμίον καλεῖται*. Buccellas igitur mundas Valentinianus præberi vult, seu panes mundos. Quorum vsus vt in commune non vulgaris, quibúsque vsi elegantiores. Quomodo munda cœna, lauta, Horatio, mūdus victus, Græcis *καθάριος*: Lāpridius de *Alex. Seueri* diæta, *vsus conuiuij diurnus hic fuit: panis mundi pondo XXX. panis sequentis ad donandum pondo L.* Ita & io annonarum distributione. Lampridius *Alex. Seuero: Medicus sub eo vnus Palatinus salarium accepit: cæteri omnes qui vsque ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant: ita vt mundas singulas consequerentur, alias aliter.* In epistolâ Valentiniani Augusti ad P.V. de salario Aureliani, *Sinceritas tua, mi*

parens

parens charissime, supradicto viro efficies, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mundos sedecim, panes militares castrenses quadraginta: vbi vides *panes militares mundos*, opponi *militaribus castrensibus*: Et ex vtroque loco vides parcius mundos datos. Addamus veterem Horatij Interpretem tres in vniuersum panis qualitates facere: *Siligineum* primæ qualitatis: secundum, eundémque dispensatorium: tertium, postremum. *Panem*, inquit, *secundum, non siligineum, non primum, non postremum, sed dispensatorium.* Ergo primus idem siligineus, & mundus: postremus sordidus: inter hos medius, qui & *secundus* & *dispensatorius*: qui & fiscalis: de quo ad *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiens.* Tandé ergo cùm in *buccellis mundus* Valentinianus annonas ciuicas præstari vult, siligineos panes indicat. Quos olim populus accepit sub Aureliano: de quo Vopiscus eum quo tempore ad bellum proficiscebatur Orientale, bilibres coronas populo promisisse si victor rediret, & cùm auteas populus sperasset, neque Aurelianus aut posset, aut vellet, *eum coronas fecisse de panibus qui NVNC siliginei vocantur, & singulis quibusque donasse: ita vt siligineum suum quotidie toto æuo suo, & vnusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret.* Ecce Vopiscus suo adhuc æuo Romæ, siligineos donatos indicat, qui quidem Vopiscus patrem habuit Diocletiano coætaneum; ipse verò scripsit sub Constantio Imp. post Consules Placidi: id est, post Ann. 343. Quare, medio hoc spatio ad annum vsque 369. quod est viginti sex annorum, sordidos inuectos oportet: & ita quidem sordidos, vt neque ipsi omninò gratuiti donerentur, sed venderentur leuiore pretio. Verùm mundos panes hîc reducit Romæ Valentinianus, & quidem gratuitos: Rursum cum 50. vnciæ sordidi panis loco annonæ ciuicæ viliore pretio venderentur, nunc 36. vnciarum panes gratuitos donat: & sic tres panis libras in buccellis, sex: selibrâ singulis buccellis pendentibus. Ergo trilibres annonæ ciuicæ ex hoc Valentiniani instituto: quæ sub Aureliano bilibres factæ, cùm antea viginti trium vnciarum essent, sed vnciam addidit Aurelianus. Cuius rei testis tum Vopiscus, tum ipse Aurelianus apud Vopiscum. *Panibus Vrbis Romæ vnciam de vectigali Ægyptio auxit: vt quadam epistolâ ad Præfectum annonæ vrbis, etiam ipse gloriatur: Aurelianus Augustus Flauio Arabiano Præfecto annonæ. Inter cætera quibus diis fauentibus Romanam Rempubl. iuuimus, nihil mihi est magnificentius, quàm quod additamento Vnciæ omne Annonarum Vrbicarum genus iuui*: & quæ sequuntur, &c. Totum enim beneficium in eo Aureliani, quod bilibrem annonam facit, quæ antea non tota bilibris erat, sed vnâ vncia minor seu deductior. Ex hoc interim loco liquet, panem quoque ante Aurelianum Imp. populo Rom. datum; neque enim ipse panem primus dedisse dicatur, sed coronatum panem, sed bilibrem, sic & formam panis mutasse, & pondus auxisse. Neque Zosimus contrà stat, qui ait de Aureliano, καὶ ἄρτων δωρεᾷ τὸν Ῥωμαίων ἐτίμησε δῆμον: honorasse ait populum Romanum panum donatione: nempe quia præsens ipse Aurelianus Romæ eum distribuit. Et hæc de modo annonæ ciuicæ in Vrbe Româ à Valentiniano Sen. *hâc leg.* nunc constituto. Variè vero modus annonæ huius ciuicæ popularis Romæ habitus, prout annonæ scilicet defectus esset vel metueretur, vel non: Nempe enim deinceps quoque is aliquando imminutus mox restitutus, & rursum remissus vltrò ad rei annonariæ *securitatem*. Symmachi locus insignis *lib. 2. epist. 76.* ad Flauianum *Vnciam panis malitiosè & temerè restitutam, spontanea voluntas populi redegit in copia conditorum. Tuta igitur omnia atque SECVRA sunt, quæ animum tuum iure mordebant.* Sic & olei quandoque quod publicè præbitum modus imminutus vt ad alios seu plures porrigeretur, *l. vltim. hoc tit.* Et hæc de modo ciuicæ seu popularis annonæ Romæ, quod primum *huius leg.* caput est.

§ Secundo loco idem Valentinianus *hâc leg.* definit, Quinam ad huiusmodi annonas ciuicas admittendi non sint: item qui eas adquirere sibi non possint à ciuibus Romanis: nempe hi tres, Officiales, Serui, tandem & ij qui iam Ædium panes accipiebant. Sanè & olim iam serui ad frumentationem non admissi, sed ij tantùm qui Ciues Romanos se probassent, atque in Tribum relati essent. Persius *Satyra 5.*

Libertate opus est, non hâc vt quisque velinâ
Publius emeruit scabiosum tesserulâ far
Possidet: heu steriles viri! quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Vbi Schol. vetus; *Romæ erat consuetudo, vt qui ex manumissione ciues Romani efficiebantur, in numero Ciuium Rom. frumentum publicum acciperent.* Ideò patronus liberto Tribum emi mandat, *l. patronus, ff. de legat. 3.* videlicet vt commoda ferret. Huc pertinet decretum Hadriani apud Dositheum, quo filium qui matrem exhibere nolebat, cùm tamen de publico frumentum acciperet, frumento priuauit: εἰ οὐ ταύτην ἐκ ἐπιγινώσκεις, ὅτι ἐγὼ σε πολίτην Ῥωμαίων. Hinc fraus illa, seruos vel ideò manumittentium, teste Dionysio, *lib. 4.* Suetonio *Octauio cap. 42.* Dione, *lib. 45.* Sed longè apertior fraus ea, quâ de *hâc leg.* & *l. 6. & 7.* rursum agitur, Scilicet Valentinianus ciues Romanos pauperes solos his frui voluit: sic vt neque alij his inferentur, neque ipsi ciues Romani his vendere possent: hâc videlicet ratione quod annonæ hæ popularibus ideò præstarentur, quod iis aliunde solatium non esset: vt cæteroquin vetus Iurisprudentia voluit de futuris alimentis eos qui ab his penderent facilè transigere: de quo v. saltem *leg. cùm hi 8. ff. de transact.* & pœnam imponit *hac eadem leg.* Valentinianus adquirenti perperam huiusmodi panem, non modo priuationis eius quem quis emisset, sed etiam proprij, si ædificiorum iam panem perciperet, si verò seruus, aut Officialis supplicij corporalis pœnâ.

§ Tertiò, in hunc finem *Delatori* huiusce fraudis pollicetur & emptoris & venditoris panes: vt cæteroquin sæpè delatores præmiis exciti: de quo alibi.

Quartò, in hunc rursum finem hunc panem iubet propriis gradibus, eo loco quo tum emebatur erogari, (de quo plenissimè ad *l. 2. 3. 4. supr.*) *propriis* gradibus, id est, in eo gradu cui quisque attributus erat, non in alieno, proinde non commutatis gradibus: Cæterum gradum eum cuique adsignari vult in quo hactenus emebatur, *in quo nunc emitur loco propriis gradibus erogandum.* Nempe cùm annona leuiore pretio emeretur, vel ipsa gradilis erat, déque gradibus emebatur, vel quod præferam in pistrinis emebatur (quibus gradus proximi erant) de quo dicitur ad *l. 3. supr.* Atque ita hic locus capiendus: *proprij gradus* non sunt hîc populares *militaribus* oppositi: sed sui alienis & remotioribus, etsi & ipsi populares: rursum *locus* in quo hactenus emi solitum panem ait, non est hîc forum Romanum, sed loca paria vrbis quæ Gradus continebant.

§ Quintò, in hunc rursum finem vult in singulis gradibus *Titulum* figi *æneum*, in quem & pa-

nis modus & percipientis nomen incidatur; id eſt, tabulam æneam: Qui inciſionis mos & olim Plinius *Panegyrico*, de alimentariis pueris agens, *Omnes*, inquit, *recipi*, *INCIDI iuſſiſti*: item, *iubebis INCIDI*. Et Seneca 4. *de benef.* 28. *Frumentum publicum tam fur, quam periurus & adulter accipiunt, & ſine delectu morum quiſquis INCISVS eſt*. Neque enim audio qui eam lectionem quam habent omnes Manuſcripti, ibi ſollicitant. Præter hunc titulum æneum generalem, nihilominus quiſque inciſus ſuam Tesseram habuit, ſuum *κάμαρον*, quem ad gradus adferebat: de quo ad *l.* 2. *ſupr.* Neque enim quod hic ſtatuitur de titulo æneo in ſingulis gradibus figendo, id eò pertinet, vt tesseræ illæ aboleantur: & verò niſi teſſeram eiuis afferret, quomodo non fraudibus locus patuiſſet? ¶ De *Modo* panis gradilis, de quo *hâc leg.* eſt hic quoque Scholiaſtis Iuuenalis locus, ad ea verba:

Summula ne pereat qua vilis teſſera venit.

Summula, inquit, *MODVM* (nam ita locus legendus, quod Rutgerſius rectè notauit,) *ſignificat gradilis panis*.

VI. * Idem AA.″ ad Maximum″ PF. Ann.

SI quis vnquam Actor, Procurator, ſeruúſve Senatoris vſurpatum gradilem, gratificante aut vendente Scriba, vel etiam conſentiente, perceperit, ſubiiciatur eculei″ quæſtioni: Ac ſi eundem patuerit temeritate propriâ, adque ignorante domino, de perceptione panis inlicitè tranſegiſſe, ipſe ſub vinculis piſtrino quod fraudabat, inſeruiat: Si verò Senatoris culpa id fuiſſe″ conſtiterit, domus eius fiſci viribus adgregetur. ¶ Ex aliis quoque, ſi quis rei familiaris facultatibus prædirus deſignatum crimen admiſerit, cum his quæ habet, piſtrini exercitio ſubiugetur: Si quis etiam paupertimus rerum erit, cogetur exhibere operariam ſeruitutem. ¶ In Scribas verò, quos conſtiterit nefas veritum perpetraſſe, vindex legum gladius exeratur. Dat XIV.″ Kalend. April. Triu. Valentiniano & Valente″ COSS.

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.*

″*Gratiani* nomen, ſeu tertium A. *huic leg.* pariter addendum.

″Maximo huic Præf. annonæ inſcribitur *lex* 3. *ſupr.* vbi de eo planè dixi: Et hic reſcribendam, *ad Maximinum*.

″De *Eculei* quæſtione, *ſupr. tit. de Quaſtionibus*.

″& feciſſe.

″Eodem die data *lex* 7. *ſupr. de Metallis*: ad Probum PP. quam ſanè Præfecturam Probi in idem tempus incidere quo Maximinus Præf. annonæ fuit, docet Ammianus *lib.* 28. *p.* 387.

″videtur reponendum *III. COSS.* id eſt, Anno D. 370. ſuperior enim *lex* iam pertinebat ad Annum 369.

COMMENTARIVS.

DE INCAPACIBVS perſonis accipiendi panis Gradilis; id eſt, quinam ad gradilem panem ſeu annonam ciuicam percipiendam admitti non debeant, quæque adeò pœna maneat indebitè vſurpantes, vel his conſentientes, eſt hæc rurſum, pariter vt *lex ſuperior*, Valentiniani conſtitutio. Nempe, & ſoli Ciues *Romani* & *pauperes* populares quibus aliunde ſolatium non erat, hunc panem gradilem accipere poterant: Nullus Officialis, nullus Seruus, nullus qui ædificiorum panem iam percipiebat: quod *ſuperiore lege* pariter cauetur: vbi plenè dixi. ¶ Verùm *eâ lege* pœna propoſita haud ſatis grauis viſa, vt quæ panis priuationis pœnam tantùm indiceret dominis ſeruorum, Officialibus & Apparitoribus. Itaque *hâc leg.* ea intenditur: quam, cum propiùs intueor, ſuggeſſiſſe eam videatur Valentiniano feroci Principis ferox & ſæuum Maximini Præfecti annonæ, cui *hæc lex* & *lex* 4. *ſupr.* inſcribuntur, de quo in *Proſopograph.* ingenium, in Nobilitatem & *Senatores* potiſſimùm ſeſe efferentis: & in quæſtionibus pœniſque exercendis: de quo Ammianus Marcellinus *lib.* 28. fidémque huic rei faciunt quæ ad *l.* 1. & 3. *ſupr. de Quaſtionib.* diximus. Quare tota *hæc lex*, Valentiniani & Maximini ſpiritum redolet: Et quidem aduerſus fraudes quæ fiebant circa Annonas Ciuicas; nempe quod ex iis incapaces nonnulli colludio quodam intruderentur: tum Senatorum actores, procuratores, ſerui: tum alij: & Senatorum quidem, vt ita Annonarum commodum ad eos rediret: Idque omne *Scriba* vel gratificante, id eſt, gratis admittente; vel vendente, vel ſaltem conſentiente: *Scriba*, inquam, ad cuius curam pertinebat hæc ſollicitudo, vt titulum figeret, vt ſcripturam conficeret, quibus percipientium nomina continerentur, id quod procul dubio de Scriba *Præfecti annonæ* accipiendum eſt, etiam Inſcriptionis argumento. ¶ Igitur, Senatoris actorem, procuratorem, ſeruum in capientium numerum intruſum, *eculeo* ſubiici vult: de quâ atroci eculei quæſtione plenè actum *tit. de quæſtionibus*: eiúſque meminit etiam Ammianus Marcellinus tum aliis locis, tum *lib.* 28. *p.* 384. hoc ipſo tempore, atque in ipſis Maximini huius rebus geſtis: *Amantius*, inquit, *aruſpex inductus in iudicium, quanquam innocuus ſub EQVVLEO ſtaret, pertinaci negabat inſtantiâ*. Ideò autem eculeo ſubiici vult (quod ſecundum ferocitatis argumentum eſt) vt ſciatur num propriâ temeritate, an verò culpâ Senatoris id factum fuerit. Quod & ipſum de ſæuis tum Valentiniani Senioris, tum Maximini factis fuit, vt videlicet ſerui in dominos torquerentur: quod diſertè teſtatur Ammianus *d. lib.* 28. Quare & hanc in partem Maximino ferocienti modum poſtea impoſuit Gratianus, *l.* 1. & 2. *ſupr. ne præter crimen maieſt.* Et hæc de Quæſtione atroci.

Verba etiam atrocia deinde ſpectantur, quibus hanc fraudem inſectatur Valentinianus, omnia ferocis ingenij indicia: nempe fraudem hanc, *criminis*

criminis appellatione designat, *nefas vetitum* appellat, quasi de ingenti facinore ageretur; sed nil mirum in sæuo Principis ingenio: qui, vt disertè Ammianus Marcellinus scribit, *lib.28. p.384.* in iisdem rursum Maximini gestis, *erat acer vitiorum inimicus magis quàm seuerus*: cui conuenienter subiicit, alienas à Maiestatis crimine *causas eum arroganti proposito Maiestatis imminutæ miscuisse.*

Iam de tertiâ (*Pœnarum* videlicèt) atrocitate: Nempe iubet Valentinianus 1. *Seruum* qui ignaro domino ad id prolapsus fuerit, sub vinculis pistrino seruire. 2. Domini Senatoris, cuius culpâ id factum est, domum confiscari. 3. Alios incapaces, sese his annonis ingerentes, si facultates habeant, pistrini exercitio subiugari vnà cum bonis suis. 4. si pauperes sint, seruilem operam exhiberi, seu seruitutem operariam præstare. 5. Scribam denique, de quo *supr.* gladio puniri iubet. Sic de atroci Valentiniani simul & Maximini ingenio, *hàc leg.* seu parte liquet, siue *Quæstionem* spectes, siue *Verborum*, siue *Pœnarum* atrocitatem.

Interim tria hæc distinguantur, Pistrino inseruire sub vinculis, quæ serui pœna est: Exercitio pistrini subiugari, cum bonis suis, quæ incapacis locupletis pœna est: Seruitutem operariam exhibere, quæ pauperis est. Tria hæc munia pistrini, & triplex pistrini pœna: pistrinum exercere seu mancipium & mancipatum cum bonis suis: seruitutem operariam ibi exhibere sine vinculis, inseruire, sub vinculis. In commune alioquin de pistrini pœnâ actum *l.3.5.6.7.supr.de pœnis.*

VII. *•Idem AAA." Clearcho P.V.

VENDENDI de reliquo Popularibus annonam consuetudinem derogamus, vt huiusmodi celebrata venditio omni careat firmitate: Verùm, si quis Vrbe" abeundum esse crediderit, panes, cæteráque" quæ percipit, in horreorum conditis" reseruentur, poscentibus iuxta Legem eiusdem Ordinis hominibus deferenda. Quin, lege proposita etiam quæ fuerint fortasse distractæ, ad originem propriam iúsque reuocamus: Siquidem iustum est, vt in perpetuum suum quisque detineat, & per succedaneas vices proprius Ordo teneat, vt Palatinus palatini, miles verò Militaris, popularem annonam Popularis exposcat: nec alterum" alterius sibi expetens diuersorum Ordinum valeat miscere rationem. Dat. VIII. Kalend." Maij, Modesto & Arintheo COSS. [372]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungendáque *huic* est (emendato *huius die*) *lex 2. supr. de studiis liber. Vrb. Romæ*: & *lex 10. supr. de Prætoribus.*

" Rectè tres Augusti inscribuntur: è quibus Tertius, Gratianus putà, perperàm omissus *duab. superiorib. legibus.*

" Clearchus PV. Constantinopol. sub Valente. Eidem inscribitur Ann. 370. *l. vnic. supr de iure Italico*: vid. *Prosopogr.*

" Constantinopolitanâ.

" veluti oleum, vid. *l. vlt. infr.* & vinum, vid. Suidam in Παλατῖνοι: & Codinum *in Originib.*

" Ita in eadem re Symmachus *lib. 2. epist. 76. redegit in copia conditorum.*

" An *alteram*, scilicet annonam, *alterius* scilicet Ordinis? Nil muto: *alterum* hic, vt suprà, *suum quisque*, &c. Neque admittendum quod tentabat Petauius *in Themistij orat. 4. p. 558. Nec alterius alter ius*, &c.

COMMENTARIVS.

ADPECTATAS seu proprias cuique ORDINI annonas (quæ trium generum erant) Populares, Militares, Palatinas, ita quoque manere iubet Valens Imp. *hâc leg.* Quæ pars est prolixioris constitutionis Valentiacæ, quâ in vniuersum populi Constantinopolitani commodis consulium iuit: tum eius voluptatibus, quò pertinet *lex 10. supr. de Prætoribus*: Tum vtilitati ex Bibliothecâ seu Librorum veterum congerie, quò spectat potissimum *lex 2. supr. de stud. lib. V. R.* denique & Annonis: quò spectat in partem *dicta lex 1.* & *hæc lex*: cui proinde duæ illæ *leges* coassandæ veniunt, huius, vt mihi quidem videtur, die emendato.

¶ Cuius sententiam antequam explico; Ex eâ notandum, Triplicem fuisse personarum ordinem Constantinopoli, quæ annonas percipiebant, ac proinde tres annonarum species: Populares, Palatinos, Militares. *Populares*, qui Palatinis & Militibus opponuntur, sunt vrbana populi seu plebis multitudo: quo sensu *Populares* dicuntur, & quies popularium, *l.1. §. quies popularium, ff. de officio Præfecti Vrbis.* Capitolinus in *M. Antonino*: *Multa millia & popularium & militum interemerant.* Eadémque formâ *populares*, quâ *militares*, pro militibus *hâc leg.* & *l.11. hoc tit.* & apud Sex. Aurel. Victorem sæpè: Hinc popularia alimenta, *l.3. supr.* commoda popularia, *l.3. supr. tributa in ipsis specieb.* (quæ & populi commoda, *l.8 supr. de Medicis & Profess. l.3. supr. de Can. frum. V. R.*) caduca popularia, *d. l.2. supr. de studiis lib. V. R.* quæ huic vt dixi coniungenda est. Hinc denique popularitas, pro fauore & applausu popularium seu populi: *l.1. in fin. supr. de off. Rectoris Prouinc.* qui popularis plausus etiam dicitur, *l.1. infr. de spectaculis.* Igitur & popularis annona fuit, & Palatina, & Militaris in Vrbe Constantinopol. quam οἰκήτορες triplicis generis Constantinopoli accipiebant, & Palatina quidem ea quæ Palatinis erogabatur, in ministerio Principis versantibus: Error enim est Suidæ, quem Cujacius rectè damnauit, qui *Palatinos* panes cum *Popularibus* eosdem facit. Παλατῖνοι, inquit, εἶδος ἄρτων, οἱ ἐφιλοτιμήσατο τῷ δήμῳ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας: ὅτι δημοσίας αὐτοὺς εἶναι ἐκ τοῦ Παλατίου χορηγουμένους. Nam Palatini panes, qui Constantinopoli erogati, ab obiecto dicti fuerunt, quod Palatinis præberentur, pariter vt Populares, & Militares ab obiecto, non à loco vnde præberentur, quod *hæc lex* apertissimè docet. Sed tamen Suidæ descriptio Palatinorum panum conueniat magis Castreosianis panibus, qui Alexandriæ dati: de quibus vid. quæ dicam ad *l.2. infr. de*

de frum. Alex. Apud Themiſtium quoque *Orat.*4. ciuicæ Annonæ mentio fit, quam *οἰκήτορες* cuiuſcunque ordinis Conſtantinopoli accipiebant: *ἴσα μὲν τὴν χρείαν μοι ἀναγκαίαν ἔχῃ ἢ εἰς σιτηδέσιν ὀβελίσκοις τοὺς οἰκήτορας τῆς πόλεως, ἢ τοὺς στρατιώτας ἀπολαύειν καὶ αὐτήν.* Qno loco quod de militibus addit, non propriè ad hanc annonam pertinet, verùm ad annonam militarem: de quâ *ſupr. tit. de erogat. mil. ann.* vbi vide *l.*2. Eam ſcilicet diſtinguit Themiſtius ab Annonâ Cioica Conſtantinopoli commorantium: ciuicam nempe haud ita vberem, militares verò vberiorem *κατάλογον* habebant, vt quæ præter panem, vinom, aliáque commoda continerent. Quare error eſt Petauij, qui hoc loco ait, Themiſtium negare diſtributam in milites annonam, vel hîc reſcribendum, καὶ pro ἢ, vel denique vulgos militum intelligi, qui ædibus carerent. Quæ omnia nullâ ratione congruunt. Nunc de *huius leg.* ſententiâ.

¶ Igitur Valentis ſententia *hâc leg.* eſt: vt Venders Populares ſuam annonam deinceps veter: tum panes, tum cætera quæ percipiunt (veluti oleum: de quo ad *l.vlt.infr.*) Quod facere hactenus ſoliti ex conſuetudine receptâ, fortè cùm Vrbe Conſtantinopolitanâ aliò migrarent. Adeò quidem vt ita venditas annoas caducas eſſe velit, id eſt, in horreorum conditis reſeruari & publico acquiri: De quâ annonarum & quidem Popnlarium caducitate, ſeu Caducis popularibus agitur quoque diſertè *d. l.*2. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R.* quæ *huic* vt dixi coaſſanda eſt. *Antiquariis*, inquit, *de caducis popularibus (& ipſi etenim videntur è populo) competentes impertiantur annona.* Item *l.*1. *ſupr. hoc tit.* vbi *panes adium caduci*, pariter memorantur. Item *l* 8. *infr.* Certis nempe caſibus annonæ in fiſcum cadebant, ſeu fiſco adquirebantur. Et verò Populares, ſi annonas ſuas populares vrbe migrando, venderent, caducas eſſe voluit *hâc leg.* Valens Imp. De militaribus poſteà viderimus, *l.*9.10.12. *infr.* Quod quidem à Valente conſtitutum cenſeo, tum Vrbis Conſtantinopolitanæ affectu, ne popularibus videlicet vrbe recedentibus, vrbs deſereretur. Item, vt ita canon ſolitus ſufficeret annonis præſtandis, ſi *per ſuccedaneas vices* præberentur: contrà ne nouus canon ſemper inſtituendus eſſet, diſtractis extra titulum ſuum annonis. Igitur ſubrogationem fieri vult recedentibus vel decedentibus aliis. Cui ſimilis ſubortitio eſt: de quâ Suetonius, *Iulio, cap.*47. *Ex viginti trecentiſque millibus accipientium frumentum ad centum quinquaginta retraxit: ac ne qui noui cætus recenſionis cauſa moueri quandoque poſſent, instituit quotannis in demortuorum locum ex his qui recenſiti non eſſent, ſubſortitio à Pratore fieret.* Et hæc de iure vendendi adempto: vnde efficitur, *Populares* annonas cuique perſonæ affectatas fuiſſe.

Sed & (quod ſecundum *huiuſce leg.* caput eſt) cuique Ordini affectatas eſſe vult Annonas: vetat enim nonniſi à Popularibus, Populares annonas poſci, ſeu peti: à Militaribus Militares, à Palatinis Palatinas; non verò v.g. peti à Popularibus aut Palatinas aut Militares: à Palatinis Populares aut Militares: à Militaribus, Populares aut Palatinas: ſed eiuſdem Ordinis hominibus caducas annonas tribui: *Ne* inqoit, *diuerſorum Ordinum miſceantur rationes.* Quod & ipſum cauetur *l.*8. *prox.* vt ne ab alio corpore vacantes annonæ flagitentur. Simili ſanè ratione panis gradilis in alium gradum tranſlatio prohibita, *l* 2. & *l.*5. *ſupr.* Annonarum item ratiocinia prohibita confundi *l. vnic. infr. de Patronis horr. port.* & ſtationes, *l.*1. *Cod. Inſt. de compenſat.* Cuiuſque ratiocinij, ſtationis, gradus, ordinis ratio ſeparata eſſe debet & diſtincta. Quare grauis eſt error Viri doctiſſimi, qni graduum permutationem *hâc leg.* vetari putat hoc ſenſu, vt ne militaris, verbi gratia, in popularium aut circi aut amphitheatri gradibus panem accipiat, aut contrà. Nil tale. Ordinum permotatio hîc prohibetur, non graduum, multò minus graduum circi aut Amphitheatri, vbi hâc ætate annonæ erogatæ non fuerunt vt ad *l.*1. *hoc tit.* oſtenſum eſt. Et verò apertiſſimam hanc *huius leg.* ſententiam confirmat appoſitiſſimè *d. l.*2. *ſupr. de ſtudiis lib. V. R. vel C.* quæ huic vt dixi coniungenda eſt: ibi, ſcilicet quoque Valens cùm iubet Antiquariis annonas competentes de annonis caducis popularibus tribui, hanc rationem reddit, quod & ipſi Antiquarij ex popularium ordine ſint: *Et ipſi*, inquit, *etenim videntur à populo.* Igitur Valentis ſententia eſt, vt eiuſdem ſemper ordinis vir annonas conſequatur per ſuccedaneas vices.

VIII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. Reſtituto P. V."

SI quis ex Schola defecerit, mortémque obierit, non ab alio corpore vacantes" flagitentur annonæ, ſed ipſis Scholis ceſſuræ diuidendæque perdurent. Dat. Prid. Id. Iul. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. coss. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.*

"*Reſtitutus* P.V. Conſtantinopol. ſub Theodoſio M. Eidem inſcribitur hoc ipſo Anno *l* 5. *ſupr. de Quæſtor. lex* 2. *ſupr. de Præf. Prætor.* quæ inter ſe coaſſandæ ſunt: vid. *Proſopogr.*

"alibi *caduca.* Sic & vacuæ aquæ eodem ſenſu apud Frontinum *de Aquaductibus.*

COMMENTARIVS.

THeodosii M. quinque conſtitutiones ordine ſequuntur, omnes ad Præfectos Vrbis Conſtantinop. datæ ſuper annonis Ciuicis Vrbis Conſtantinopolitanæ: De cuius augmento annonario fidem facit *lex* 2. *ſupr. de frum. Vrbis Conſtantinop.* facit & *lex* 12.14. *infr. hoc tit.* Cæterùm è quinque iſtis Theodoſij M. conſtitutionibus quatuor ordine ſunt de Scholarium nominatim ſeu de Militaribus annonis; quinta, putà *lex* 12. eſt de annonis ædium ſimul & de iiſdem militaribus. Militares annonæ, quarum fit mentio tum *l.*7. *ſuper. prox.* tum *l.*15. *infr.* erant quæ Scholis quibuſdam Militaribus in Vrbe Conſtantinopolitanâ agentibus præbebantur: de qoibus ſcholis & ſcholarium annonis, vt dixi, agitur quoque *l.*9.10.11.12. *infr.*

&

& de scholis in genere *l. 22. & 23 supr. de erogat. mil. ann.* & *lib. 6. tit. 13. de Comitibus & Tribun. scholar.* Scholares hi de quibus nunc agimus, Militares Viros apertissimè vocat *lex 11. infr.* duásque huiusmodi scholas disertè memorat *lex 9 prox.* scholam videlicet Scutariorum & scholam Clibanariorum: de quibus ad *eam leg.* specialius: stipando scilicet Imperatori instituti hi fuêre. Zosimus *lib. 3. p. 729.* Iuliani aduersus Persas expeditionem mortémque describens, de his duabus ita scribit: τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα δύο ταγμάτων, οἱ σχολάριοι ὀνομαζόμενοι. Idque ipsum & ex Suidæ loco *infr.* patebit. Procopius *lib. 8.* οἱ τῆς τοῦ Παλατίου φυλακῆς λόχοι, ὅπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. Quare Palatina hæc fermè militia, etsi armata seu militaris fuit: & sub Magistri Officiorum dispositione, teste *Notitia Imperij.* Quinimò *ostensionalem* hunc tantum militem fuisse, docet, qui eos graphicè describit, Agathias, *lib. 5 6.* ex quo videre est pariter, fuisse eos stipatores Imperatoris, noctúque & interdiu in aulâ versitos, magnificentiæ causâ ornatúsque, Imperatorem in publicum prodeuntem cumitatos: ἦσαν δὲ οὐ μάχιμοι ὡς ἀληθῶς, οὐδὲ μετρίως γοῦν τὰ πολέμια ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ἐκ τῶν ταγμάτων ἐκείνων, οἳ εἰς τὸ ἡμερεύειν τε καὶ νυκτερεύειν ἐν τῇ αὐλῇ ἀπεκέκριντο, οὓς δὴ σχολαρίους ἀποκαλοῦσιν, οὗτοι δὲ στρατιῶται μὲν ὀνομάζονται, καὶ ἐγκεχάραχται τοῖς τῶν καταλόγων βιβλίοις, εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδροείμονες καὶ μόνον εἶναι ὄγκου τοῦ βασιλέως ἕνεκα, καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις μεγαλουχίας ἐξηρμοσμένοι, id est: *Erant autem non reuera milites, neque rei bellicæ periti, verum ex cohortibus illis quæ totum diem ipsámque noctem in aula consumunt, quos Scholares vocant: Hi quidem Milites vocantur, & matriculis continentur, plerique tamen pagani sunt, & splendide vestiti, & magnificentia tantum Imperatoriæ causa, & in processibus fastus ergo reperti.* Idem ait primitùs hunc ordinem datum solis militiæ peritis, exercitatísque præmij loco. Postea verò cùm Zeno tribulibus quibusdam suis & familiaribus dedisset, quorum nulla virtus aut meritum esset: nundioationem irrepsisse, & emisse hunc honorem ignauissimum quemque. Hæ scholæ sanè aliæque suos Præpositos ac Tribunos habuêre: vt docet *lex vn. supr. de Comitibus & Tribunis scholarum:* & *lex 23. supr. de erogat. mil. ann.* Quorum Tribunorum, vt & scholarum multa mentio apud Ammianum occurrit. Et hos tamen hâc tempestate expeditionibus, & quidem grauissimis interfuisse tum ex Ammiano discimus: tum ex *l. 22. 23. supr. de erogat. mil. ann.* Orientales sane in Vrbe Constantinopolitanâ, Orientalis Imperij sede, fermè constitutas ostendunt, annonæ hæ ciuicæ his concessæ in Vrbe Constantinopolitanâ, & quidem, vt Theodosius idem noster ait *l. 15.* vt magnitudinem Vrbis ædificandi studio augerent, & quidem à Constantino M. vt docet *lex 9. 10.* De quorum Annonis ciuicis est *hac lex*, vnâ cum *tribus sequentibus:* His scilicet solis singulari prærogatiuâ inter omnes alias scholas annunæ ciuicæ datæ: Maiora sanè stipendia his data, Suidas ex quocunque tandem Auctore, scribit in v. σχολάριοι: σχολάριοι τρισχίλιοι πεντακόσιοι ἐπὶ φυλακῇ τοῦ Παλατίου [παλατίου] ἦσαν τεταγμένοι, ἀριστίνδην ἐπιλεχθέντες ἐξ Ἀρμενίων. οἷς συντάξεις μείζους ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸ δημόσιον ἐχορήγει, id est, *Scholarij, 3500. ad custodiam Palatij constituti erant, ex Armeniorum primoribus delecti: quibus è publico maiores annonæ quam cæteris omnibus ministrabantur.* Ex quo etiam loco discere licet numerum eorum, munúsque & vnde delecti; nempe ex Armeniorum primoribus: qui sanè Imperatoribus hâc tempestate fœderati fuêre, nominatim Constantino M. (quod docet *lex 1. supr. de annonâ & tributis:*) à quo hæ annonæ ciuicæ institutæ, vt docebit *d. lex 9. 10. infr.* Interim de his ipsis est & alter Suidæ locus in v. ὑπεράριθμος: ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολαρίων κατειλεγμένων τρισχιλίων πεντακοσίων ὄντων, ἑτέρους δισχιλίους ἐν ἑαυτῷ τάξεσι, οὓς [ὑπεραρίθμους] ἐκάλεσεν. Scholares autem dicti à scholis: quà *scholarum* voce, *Corpus* denotabatur, vt vel *hac lex* docet. Quare error est Viri docti, qui quasi σχολάζοντας bellico ab opere vacantes & veluti feriatos milites dictos putat. Cuius & hic alter error est, quod Excubitores Corporis custodes (ordinarios scilicet) Prætorianos cum his commiscet.

¶ De his horum *Scholarium* annonis varia quinque sequentibus *legibus* constituuntur a Theodosio M. hæc nostra est de VACANTIBVS Scholarium annonis. Vacantes annonæ σχολάζουσαι vocantur caducæ *l. 1. supr. hoc tit.* & *l. 2. supr. de studiis lib. V. R. vel Constantinop.* vbi dixi. Et quidem vacantes ideò, quia qui eas percipiebat defecit, mortémque obiit. Vbi quæsitum, quonam reciderent vacantes huiusmodi annonæ, & à quo peti possent? Et verò definit *hâc leg.* Theodosius M. ab alio Corpore, vel ab alterius scholæ Corporatis seu Scholaribus flagitari eas non posse, pariter vt definitur *superiore l. 7.* & *l. 11. in fin. infr.* contra in eadem Schola annonas perdurare dumdique oportere. Affectatæ scilicet semel vni scholæ Annonæ Ciuicæ ad aliud Corpus, seu ad alium titulum transferri non possunt. Quæ eadem ratio militat in Palatinis, & Popularibus annonis ciuicis, *d. l. 7. supr.* Ex *hâc* interim *lege* quod satis colligitur, Annonas scholarium in hæredes non fuisse transmissas: de quo pleniùs *ad proximas:* quandoquidem hîc indistinctè præsupponitur, eas per mortem vacantes fuisse.

IX. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Proculo P. V." Constantinop.

ANNONAS ciuicas, in Vrbe Constantinopolitanâ, Scholæ Scutariorum, & Scutariorum Clibanariorum Diui Constantini adseruntur liberalitatem meruisse, quarum ex magna parte inminutio facta perhibetur, quòd alij eas putarunt tamquam proprias distrahendas, alij per successionum gradus hæreditarium ius venire." Sublimis igitur Eminentia Tua, omnes eas, quasquoquomodo" alienatas fuisse reppererit, his Scholis quibus donatæ ac deputatæ sunt (amotâ omni reluctatione) restituet: Habere enim debent earum perpetuitatem, quarum" meruêre compendium. Dat. VII. Kalend. Aug. Romæ," Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod, Iuſtin.* prælatâ *l.* 10.*infr.prox.* quâ *hæc* abrogatur.

"Eidem *Proculo* inſcribitur *lex prox.* 10. & complures aliæ hoc Anno 389. & Anno 391. 392. ac nominatim hoc ipſo Anno 389. *lex* 25. *infr. de operibus publicis* : *l.* 3. *ſupr de ant & cur.lex* 2. *ſupr. de teſtamentis*. De hoc Proculo P. V. Conſtantinop. videndus Zoſimus *lib.* 24 *p.*769.774. & Chronicon Alexandrinum *Ann.*393. Hic Tatiani PP. Orientis filius fuit : & Ann. 392. capite truncatus. De eodem agitur & *l.* 12.*in fin. infr. hoc tit.* vbi plura : vid. Aſterij homiliam, *de feſto Kalend. p.*60. Tandem vide *Proſopogr.*

"*putarunt* , ὡσὶ τῶ ἀγρῶ.

"vel hæreditatis merito, (ſeu iure) vel venditionis arbitrio ; vt loquitur *lex prox.* vel vt *hæc lex* , vel tanquam propriis diſtractis vel per ſucceſſionum gradus, & ius hæreditarium venientibus.

"Romæ poſt Maximum Tyrannum deuictum hoc tempore conſtitit Theodoſius M. vid. *Chronolog.*

---

x. * Imppp. Theod. Arcad. &" Honor. AAA. Proculo P.V."

Annonas ciuicas," non tam titulis dignitatum," quàm ſingulorum viritim" meritis adtributas Diui Conſtantini liberalitate ſat" claruit. Ideóque nihil ex his Scholarum" nomine vindicetur , ſed pro vniuſcuiuſque merito quæ ſunt conceſſa ſeruentur : vt quicunque perceptarum annonarum emolumenta vel in hæredes proprios iure ſanguinis transfuderunt , vel in extraneos diſtractionis titulo tranſcribſerunt, maneat quod geſtum eſt, vel hæreditatis merito, vel venditionis" arbitrio. Dat. VII. Kalend. Iul. Conſtantinop. Arcad. A. II. & Rufino COSS.[392.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod Iuſt. eod. tit.*

"Tollendum *Honorij* nomen : Anno quippe demum ſequente adſcitus.

"*Proculus* ſub Theodoſio M. P. V. Conſtantinop. ſcilicet : Eidem inſcripta *l ex* 9. *ſupr.* quam *hæc* abrogat : dicetur de eo penitus ad *leg.*12

"*publicas* , Cod. Iuſt. vt infr. l. 13. *publicarum annonarum.*

"& Scholarium.

"*ὀψίγονον*, Græci Malè in nonnullis Cod. Iuſt. *virorum.*

"*Satis* , Cod Iuſt.

"Scutariorum & Clibanariorum.

"*alienationis* Cod. Iuſt. generaliore vocabulo.

COMMENTARIVS.

De Ciuicis Scholarvm annonis, vtrùm eæ Vendi, vel ad Hæredes tranſmitti poſſint : Ad hanc inquam quæſtionem ſpectant ſecunda & tertia hæc è Theodoſianis conſtitutio, ſibi inuicem contrariæ, etſi ad eundem Proculum P. V. datæ.

¶ Antequam rem ipſam putemus, tria ad *has ll.* notanda prius ſunt. Primum de *ſcholis* , illis duabus (quarum priore *lege* nominatim mentio fit,) videndum eſt : ſcilicet duæ ſcholæ eâ memorantur , *ſchola Scutariorum* , & *ſchola Scutariorum Clibanariorum :* De quibus in genere dictum fuit ad *l.ſuper.*8. ex Zoſimo, Agathia, Suida, atque oſtenſum eos ſtipando Imperatori inſtitutos fuiſſe, ex Armeniorum primoribus fermè delectos , ex perditionibuſque grauiſſimis deſtinatos , ſub Tribunis egiſſe : quod docet *lex vnic. ſupr. de Comitib. & trib. ſcholar.* Specialiùs nunc de his videndum eſt. Sanè ſchola hæc *Scutariorum* tam in Occidente quam in Oriente memoratur in *Notitia Imperij* vtriuſque. Alterius alterius ſcholæ , Scutariorum Clibanariorum , in *Oriente* tantum fit mentio : *Sub diſpoſitione*, inquit, *Viri Illuſtris Magiſtri officiorum,*

Schola Scutariorum prima.
Schola Scutariorum ſecunda.
Schola Gentilium Seniorum.
Schola Scutariorum Sagittariorum.
Schola Scutariorum Clibanariorum.
Schola Armaturarum Iuniorum.
Schola Gentilium Iuniorum.

Ammianus quoque Marcellinus non tantùm Scutarios ſæpè nominat, vel etiam Tribunos, vel Rectores Scutariorum , ſed nominatim is Scholam Primam & ſecundam Scutariorum , & earundem ſcholarum Tribunos memorat. Vt *lib.*22. *p.*240. in rebus Iuliani ; *Romanus quinetiam & Vincentius Scutariorum Schola prima ſecundaque Tribuni.* Et *lib.*25. *p.*329. In rebus Iouiani , *Valentiniano* , inquit , *regenda Scutariorum ſecunda committitur ſchola.* Et *lib.*26. *p.*333. in rebus Valentiniani, *Equitij*, inquit, *ſchola prima Scutariorum etiam tum Tribuni*, & mox ; *Valentinianus agens ſcholam Scutariorum ſecundam.* Scutarij , quod nominis indicio ſatis apparet , ſolis ſcutis tecti incedebant : *Clibanarij* verò tegminibus ferreis vndique abſconditi , tum ipſi , tam equi paribus operimentis loricis plumatis, in modum plumæ : id enim erat Clibanarij in commune. Alexander Seuerus iam olim *oratione* in Senatu , de victoria Perſica agens apud Lampridium , *Cataphractarios , quos illi Clibanarios vocant decem miſſilia in bello interemimus.* Nazarius ſub Conſtantino M & ad Conſtantinum ipſum *paneg. cap.*22. *Quæ enim illa fuiſſe dicitur ſpecies, quàm atrox viſu , quàm formidoloſa , operimento ferri equi atque homines pariter obſepti ? CLIBANARIIS in exercitu nomen eſt , supernè omnibus tectis equorum pectoribus demiſſa lorica , & crurum tenus pendens , ſine impedimento greſſus , à noxa vulneris vindicabat :* & quæ ſequuntur , vbi Cataphractos Equites mox vocat. Ammianus in Conſtantij rebus *lib.* 16. *pag.*85. *Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem , cum Clibanario noſtro congreſſum, frena retinentem & ſcutum , haſta vna manu vibratâ, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe: peditem verò inter ipſos diſcriminum vertices , cum*

nihil

nihil caueri solet præter id quod occurrit, humi occultè reptantem latere forato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Describit eos adhuc melius *eodem libro* paulò ante *p.76. Incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus, sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti, vt quocunque artus necessitas commouisset, vestitus congrueret iuncturâ cohærenter aptatâ.* Eorumdem descriptionem vid. apud Claudianum *in 6. Honorij COS. & 2. in Rufinum.* Ergo Cataphracti, & Clibanarij, iidem: quos Cataphractos complures alij similiter describunt: de quibus ex professo Brissonius *in Persicis.* Nos Clibariis inhæreamus. Glossæ Nomicæ Κλιβανάριοι θωρακοφόροι, κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλεῖν, ἀντὶ τοῦ κατάφρακτα. A Clibano sic dicti: Auctor *de rebus bellicis*, subditus *Notitia Imperij cap. de Thoracomacho*, id est, de Pectoris munimento, seu tutela: *Inter omnia quæ aduersum bellicum prouida posteritatis cogitauit Antiquitas, Thoracomachum quoque mira vtilitate ad leuamen corporis armorum ponderi & asperitati subiecit: Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensuram & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis timoris sollicitudo solertia magistra composuit, vt hoc inducta primum lorica vel* CLIVANVS*, aut his similia fragilitatem corporis ponderis asperitate non læderent: membra quoque vestientis inter armorum hyemisque discrimen, tali solatio adiuta, labori sufficerent.* Leo quoque Imp. *Tacticon 6.n.31.* Cataphractum Equitem describens, ait; tum eum, tum equum tectum *clibanis, id est, thoracibus.* Et hæc de Scutariorum Clibanariorum schola, quid fuerint.

¶ Secundo loco obseruandum, præcipuum harum scholarum, & tribunorum vsum fuisse, & præcipuam dignitatem (quâ *dignitatis* alioquin voce vtitur *lex* 10. in hac re:) eò quidem, vt non tantùm ad grauissimas expeditiones & negotia horum vsus esset, (quod ex Ammiano Marcellino passim discere licet,) verùm etiam Imperiorum fermè aliquando arbitræ fuerint Scholæ istæ earúmque Tribuni. Hinc illud Am. Marcellini *lib.14. p.26. Infamabat autem hæc suspicio Latinum Domesticorum Comitem & Agilonem Tribunum stabuli, atque Scudilonem Scutariorum Rectorem, qui tunc, vt dextris suis gestantes Remp. colebantur:* (de quo Scudilone rursum *p.30.* vt & de Bainobaude Scutariorum Tribuno *p.31.*) Hinc Valentinianus ex Tribuno scholæ Scutariorum secundæ Imp. factus, teste eodem Ammiano Marcellino *lib.26.p.333.*

¶ Inde igitur (quod tertiò loco obseruandum est) præcipua earum Scholarum ratio visa, vt his solis inter alias scholas Constantinopoli annonæ ciuicæ præberentur: id quod à Constantino M. factum docet disertè *lex* 9. in parte *lex* 10.11.12. *Annonas*, inquit, *ciuicas in Vrbe Constantinopolitanâ scholæ Scutariorum, & Scutariorum Clibanariorum Diui Constantini adseruntur liberalitatem meruisse.*

¶ Quo autem *fine*, seu *quatenus* hæ annonæ his concessæ fuerint, sub Theodosio M. quæsitum variè fuit. Primùm ad quos vacantes hæ annonæ pertinerent, de quo fuit *lex* 8. Secundò (vt ad *leges* nostras descendamus) vtrum eas vendere, vel ad hæredes suos transmittere scholares possent, tanquam meritis suis concessas; an verò ita scholis affectatæ essent, donatæ, deputatæ, vt in ipsis scholis perdurarent? Et verò quæsitum, eò quòd venditis his atque ad hæredes translatis, multi ex præsentibus scholaribus nullas annonas consequerentur, annonarum ex magnâ parte imminutione factâ: & sic (vt loquitur *lex* 11. *in fin.*) *parata non haberet sui munera largitas* [Principis] vel sanè Nouas annonas Imperatorem necesse esset instituere: quod à Theodosio M. factum ostendit *lex* 2. *supr. de frum. V. Const.* & *lex* 13. 14. *infr.* vbi dicam. Hâc vero de re Theodosius M. contraria rescripsit: Primùm scilicet *l.9.* Alienatas annonas extra scholam, vel ad hæredes transmissas reuocari iussit; vt sic scholæ quibus essent donatæ deputatæque fuissent, earum perpetuitatem & compendium haberent. Et sic extra commercium has annonas esse voluit, neque ad hæredes transmitti: quasi ipsarum Scholarum contemplatu, ipsísque adeò scholis datæ, & titulo dignitatis seu militiæ. Atenim triennio pòst altera constitutione putà *l.10.* emissâ ad eundem Proculum P.V. contrarium idem statuit, rectéque alienatas & ad hæredes transmissas, atque adeò Personarum ipsarum scholarium meritis viritim tributas definiuit. Cur hæc tam variè? An quia, quò Proculi Præfecti P.V. libido duceret, etiam Theodosij sensus inclinaret? quod tum ipsa Proculi hâc tempestate potentia suadeat (de quâ *d.l.13.*) tum illa persuadent quæ *d. l.12.* ipsemet Theodosius profitetur, *ad arbitrium Proculi datas quasdam annonas*, etsi ibi de his agatur quæ nesciente ipso Theodosio erogabantur? An quia re meliùs perpensâ, meritis potius singulorum datæ annonæ viderentur? quod illa suadeant *l.10. Annonas ciuicas non tam titulis dignitatum, quàm singulorum viritim meritis adtributas, Diui Constantini liberalitate fit clarius.* Quod vtiliter aliò traduci possit. An quia denique nullo scholarium nouorum præiudicio id ita postremùm statuere visum fuerit: vtpote quibus nihilominus nouas annonas donauerit, etsi imminutis scholarum facto illo annonis? Quod suadet Theodosij M. institutum, qui annonas ciuicas auxisse, nouásque instituisse dicitur, *l.2. supr. de frum. V. Constantinop.* & *l.13.14. infr.* vbi dicam. An quia denique Vrbi Constantinopolitanæ ædificiis abundè prouisum; sic vt eas Annonas ad alios transferri iam nihil impediret? quod iuuari possit altero eiusdem Theodosij exemplo *in Nouella Theodos. 12.* Quicquid huius sit, ad primam mentem suam posteà proscripto cæsóque Proculo rediisse eum, docet *lex* 12. *infr.* ibi, *& si qua scholarum nomine defenduntur.*

XI. * Idem'' AAA. Aureliano P. V.''

ANNONAS ciuicas ad hoc Militaribus'' viris beneficium Diuale'' distribuit, vt qui emolumenta'' perciperent, ædificandi studio magnitudinem Vrbis'' augerent: Ac proinde, ne frustrà deputatis commodis perfruantur, quorum ope incrementa mœnium'' non iuuantur, id super his annonis, quæ Scholis'' erogari solent, seruandum est, vt hij tantum qui domus habent,

deputata ſuo nomini commoda conſequantur, aliæ retractatæ," adque in ſuſpenſo habitæ, Noſtræ Munificentiæ reſeruentur: his tantummodò, etiamſi" liberalitas ſacra extiterit, deputandæ, qui ex numero Militarium virorum annonas pro extructis domibus beneficio noſtræ adnotationis acceperint: vt & parata ſui" munera habeat largitas, & ſuperfluis neceſſitas non grauetur. Dat. VI. Kalend. Maij, Conſtp. DN. Theod. A. II. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.*
"Rectè huic conſtitutioni tertius Auguſtus *Honorius* ſcilicet additur, non *ſuperiori*: iam enim 4. Idus Ianuar. his COSS. adſcitus.
"*Aurelianus* hic poſt Proculum P. V. fuit: Eidem inſcribitur *lex* 12. *prox.* de eo vid. *Proſopogr.*
"Dixi de his ad *l.7. ſupr.*
"Conſtantini M. *l.9.10. ſupr.* & *l.12. infr.*
"emolumenta annonarum *d.l.10. ſupr.* emolumenta ciuica *l.13. infr.*
"Conſtantinopolitanæ.
"*Mœnia*, hic ſunt, ædificia priuata: vid. de hac voce *Gloſſ.*
"Sagittariorum & Clibanariorum: *d.l.9.*
Retracta.
"Ita hic locus interpungendus: hactenus malè; *his tantummodo etiamſi*, &c.
"id eſt, vt habeat quo largitatem *ſuam* Princeps exercere poſſit.

XII. * Idem AAA. Aureliano P. V."

SI quæ ſpeciatim annonæ domus in hâc" Vrbe habentibus Diuæ memoriæ Conſtantini, vel Conſtantij, † largitates" conceſſæ ſunt, adque in heredes proprios iure ſucceſſionis, vel in extraneos venditionis titulo transierunt, erogatione ſolitâ miniſtrentur: & ſi quæ Scholarum nomine defenduntur." Inluſtris igitur Magnificentia Tua & hanc ſuper his formam cuſtodire debebit. Si quæ verò ad arbitrium Proculi" datæ nobis neſcientibus erogantur, & retrahere eas ilicò, & reuocare debebit. Dat. XII. Kalend. Decembr. Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*
"Eidem inſcribitur *l.11. ſupr. prox.*
"Conſtantinopolitanâ.
† *Conſtantij* hâc in re nulla alibi memoria.
"*pr. largitates*: Ita quoque *l.11. ſupr. prox. vt & parata ſui munera habeat largitas.*
"Non eſt hæc vox ſollicitanda, mox vt oſtendam.
"Cui duæ ſuperiores *leges* inſcriptæ ſunt: & de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

DE SCHOLARIVM, & ÆDIVM annonis, ſpeciatim ſunt hæ conſtitutiones. In vniuerſum autem QVATENVS & quibus annonæ illæ debeantur, definit his duabus conſtitutionibus Theodoſius M. eodem Anno ad eundem Aurelianum P. V. Conſtantinopolitanæ datis. Eo ſcilicet ſummo fine, vt ne nouis ſemper annonis opus eſſet, atque adeò vt immodicum annonatum ciuicatum vſum coërceret, ſiue qui dudum inualuerat, ſiue qui à Proculo P. V. Aureliani cui *hæc lex* inſcribitur, deceſſore auctus fuerat: cum iam non haberet amplius Theodoſius, quo largitatem exerceret, ſuperfluis annonis vrbs grauabatur. Igitur Theodoſius annonatum coërcendarum impetum cepit; ſic tamen, vt contraria *his legibus* conſtituerit. Primùm quidem MILITARIBVS viris (id eſt ſcholaribus, quod vel *hæc lex* probat *in ſequentibus*, & prolixiùs oſtendi ad *l.7. ſupr.*) tributas à Conſtantino annonas ciuicas, ita demum deberi interpretatur, ſi domos haberent, ſeu ſi domos extruxiſſent. Hanc ſcilicet interpretationem Conſtantini inſtituto nunc demùm affingit hactenus incognitam, quandoquidem hactenus ſimpliciter vel ſcholis ipſis eas donatas ipſe Theodoſius aſſerebat *l.9.* vel ſaltem ſingulorum ſcholarium viritim meritis: *l.10.* Atenim tertiam nunc nouámque interpretationem adfert, putà neque ſcholis in genere, neque vulgaribus ſcholarium meritis eas à Conſtantino M. tributas, verùm iis demum ſcholaribus qui domos extruxiſſent, quorum ope incrementa mœnium iuuarentur: denique eo fine tributas, vt ſcholares ſeu militares Viri, Magnitudinem Vrbis Conſtantinopolitanæ augerent. Quæ quidem interpretatio non tantùm ſuperioribus conſtitutionibus contraria eſt, verùm etiam *poſteriore leg.* mox infirmatur: Ibi quippe iam diſertè diſtinguuntur tributæ Annonæ à Conſtantio & Conſtantino domos in Vrbe Conſtantinopol. habentibus, à Scholarium annonis: vnde efficitur, Scholaribus ſimpliciter annonas conceſſas fuiſſe. Et ſanè Conſtantinus non iis ſolis, quod quidam cenſent, annonas ciuicas deputauit, qui in vrbe domos haberent: Fuit hic quidem vnus ex *titulis* ſeu generibus annonarum ciuicarum, vt vocatur *l.1. ſupr.* à Conſtantino M. inſtitutus: qui & cæteroquin aliis rationibus variis Conſtantinopolim ædificiis augere inſtituit: quò pertinet quoque præter ea quæ ſcribit Zoſimus *lib.2.* & ex eo Euagrius, *lib.3. cap.41.* inſignis *Nouella Theodoſij* 12. *l.1.* Sed non fuit hic ſolus titulus annonarum ciuicarum: vt docent tot aliæ *leges*: ac nominatim *lex 7. ſupr.* & *l. prox. 13. infr.* Nam

&

& annonæ ciuibus in commune datæ: populo, vnde *Populares*, datæ & Palatinis, & Militatibus seu scholis: & diuersi ab his ædium panes, de quibus *l.* 1. 5. *supr.* & *initio huius leg.* 12. & *l.* 2. *supr. de frum. V. Constantinop.* E quibus legibus, *lex* 5. disertè separat ciues Romanos buccellas mundas sine pretio consequentes, ab his qui ædificiorum panem percipiebant. Quanquam & hîc illud dicere quis posset pro Theodosio, etsi in commune domos ædificantibus annonæ darentur, tanto maiores tamen datas Scholaribus. Mihi sanè Theodosius videtur ad propositum suum Constantini mentem detorsisse.

¶ In qoo tamen neque ipse perstitit: mox enim non tantùm annonas DOMIBVS concessas præstari voluit, etiam venditas, etiam in hæredes transmissas; sed etiam eas quæ SCHOLARVM nomine defenduntur: id est, quæ Scholaribus primùm concessæ, mox ab his venditæ, vel ad hæredes transmissæ, scholarum semper nomine & origine defenduntur, sustinentur: quod & ipsum constituerat paulò ante *l.* 10. *supr.* constitutione datâ ad Proculum P. V. Et sanè vt *priore lege* putà 11. primo impetu immodicè annonas coërcitum ierat Theodosius M. Proculo iam cæso; ita impetum mox repressit, *posteriore*, putà *l.* 12. Distinctione iam factâ inter veteres & bene fundatas annonas, & inter Proculeïanas, seu à Proculo datas: Nempe Ædificiorum annonas & scholarium optimo iure esse iubet, quas siue Constantinus, siue Constantius concesserant. De Constantino iam dictum. De Constantij hâc parte facto nulla alibi memoria extat. Immò Constantium Constantinopolitanis iratum dimidiam annonarum ciuicarum partem ablatum iuisse, iam *suprà* ostensum est ex Socrate *lib.* 2. *c.* 13. & Sozomeno *lib.* 3. *c.* 6. verùm de Ædium annonis hîc res est quas Constantius auxit, qui sanè in immensum Constantinopolim nouis incrementis, & ædificiis auctum iuit, quod Themistios testatur *orat.* 13. ac nominatim *pag.* 192. & 303. peculiari quadam in eam vrbem propensione: inter cætera, qood eodem tempore à patre excitata fuisset, quo ipse Cæsar factus: quâ causâ Themistius Constantij respectu eam vocat πόλιν τῆς βασιλείας ἐπικαίριον. Et ita quidem *d. p.* 303. Theodosius veteres rursum annonas confirmauit. Atque adeò de *Nouis* Annonis cogitauit, supplendis videlicet Ædium & Scholarium annonis quæ extra hos titulos, alienatæ translatæque fuerant: de quibus Nouis Annonis *ad ll. proximas*. Contentus nouas à Proculo P. V. institutas reuocare: à Proculo, inquam, P. V. ad quem duæ superiores *Constitutiones* datæ sunt: quique superioris anni fine *VIII. Id. Decembr.* in Sycis capite plexus fuit: de quo videndus Zosimus *lib.* 4. *p.* 774. Claudianus *lib.* 1. *in Rufinum.* Asterius extremo *homilia in festum Kalend. p.* 60. Auctor *Chronici Alexandrini*: (qui perperam id refert in hunc ipsum Annum 393.) De quo eiúsque patre Tatiano semel dixi ad *l.* 9. *supr. de indulg. criminum.*

XIII. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Africano P. V."

EOs, qui in hac" Vrbe domos non habere cognoueris, annonis Nouis," quolibet titulo" acceptis, priuari Tua Magnitudo præcipiet, nec vllis emolumentis" ciuicis adiuuare: Neqoe eoim fas est, vt qui Vrbis" adfectum domus iodicio moostrare oeglexerint, eius commodis perfruantur. ¶ Sin verò quisquam est, qui se ædes spondeat habiturum, oisi intra sex meoses iostruxerit," oequaquam publicarum aooonarum modum potiatur." PP. III. Kaleod. Aug. Constp. Arcad. IV. & Hoo. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustiniano.*
"*Africanus* P. V. Constantinopolitanæ sub Arcadio: vid. *Prosopogr.*
"Constantinopolitanâ.
"seu nouo canone *l. prox.* 14.
"annonarum ciuicarum.
"dixi ad *l.* 11. *supr.*
"id est, adfectum quem vrbi gerit, vel debet.
"*Instruxerit*, pro *extruxerit*
"Sustineri hoc potest, imò debet, vt in *Gloss.* probo. Etsi meliùs vel *modo*, vel *commodo potiatur.*

XIV. * Idem AA." Clearcho P. V."

INCLYTÆ recordatioois Pater" Clemeotiæ Nostræ post solitum" canooem, qui Vrbi Aogustissimi nominis præbetur, certum Annonarum modum de Nouo" canone addendum esse constituit: Et quia oonoullos absque liberalitate oostra ex eâ qoantitate aooonas coosequi compertum est, Magnificentia Tua oulli ex eo modo aooonam faciat ministrari, qui" vel liberalitate nostra perceperit, vel super his" quæ ab Ioiustri Sede Magoitudiois Tuæ ei sunt deputatæ, Triumphalis" dexteræ nostræ confirmatiooem est consecutus. Dat. XI. Kalend. April. Constp. Arc. V. & Hoo. V. AA. COSS. [402.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"Theodosij Iun. quoque nomen *huic legi* adscribendum: initio enim huius Anni iam 4. Id. Ianuar. Augustus à Patre

adscitus: Sozomenus *lib.8. cap.4. in fin.* & Chron. Alex. vid. *Chron.*
"de hoc *Clearcho*: vid. *Ind. pers.*
"Theodosius M.
"Veterem à Constantino institutum, à Constantio auctum: *l.12. supr.*
"Annonæ nouæ, *l.13*
"*al.* *ni*, vel *nisi*, vel *quàm qui.*
"annonis.
"similiter *l.16. supr. de diu. offic.* de Phaleratis his Imperatorum titulis semel dixi *in Imper.Rom.*

COMMENTARIVS.

ARcadii Imperatoris constitutiones tres sequuntur de Annonis ciuicis: & duæ quidem hæ priores pertinent ad Dispensationem NOVARVM annonarum à Theodosio M. patre suo institutarum: quinam inquam ex iis aliquid percipere possint. ¶ De *Nouis* his Annonis prius videndum est. Igitur earum auctorem disertè facit Arcadius patrem suum Theodosium M. *l.14. Inclytæ recordationis Pater Clementiæ nostræ post solitum canonem qui Vrbi Augustissimi nominis præbetur, certum annonarum modum de nouo canone addendum esse constituit.* Sed & Theodosius Iunior hunc ipsum Theodosium M. Auum suum, eius authorem facit, *l.1. supr. de frum. V. Constant. Ita enim debet*, inquit, *canon ab inclyta memoria Constantino præstitutus, nec non à Diuo Pietatis meæ Auo auctus expendi.* Nouæ autem hæ annonæ à Theodosio M. institutæ fuerunt procuIdubio supplendis Ædium annonis, quarum bona pars extra hos titulos alienata translatáque fuerat: neque enim aliter ea alienatio seu translatio probari potuit à Theodosio M. vt sanè probantur *l.10. & 12. supr.* quàm nouas subinde annonas nouarum ædium extructoribus tribuendo: quod etiam ad superiores *leges* aliquot ostensum est. Sanè Themistius *oratione 6.* quam habuit Anno D.384. (seu sexto Theodosiani Imp. anno,) eo nomine Theodosium laudat, quod annonam ciuicam auxerit: *καὶ οὐκ ἐκτήσεν μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπαύξη τὸ σιτηρέσιον*: Qui ibidem *p.160. 161.* ait, non tantùm à Theodosio varia opera publica excitata: verùm etiam eius exemplo priuatos ædificia varia excitasse. Hinc igitur Theodosius nouas annonas instituit. Ita quidem vt huic rei destinarit, canonem aliquem seu certum frumenti modum & quantitatem, certam modiationem: vnde *Nouus canon* præbendus post *solitum* canonem *hâc leg.* vocatur; canon à Theodosio auctus, *d.l.11. supr. de frum. Vrb. Const.* Et certè hoc illud est Perisseuma 125. modiorum frumenti diurnorum annonis Vrbis Constantinopol. à Theodosio M. adiectum, *l.2. Cod. Iust. de annonis ciuilib.* Cuius *legis* hæc verba sunt: *Centum vigintiquinque modios frumenti præter solitum canonem, per singulos dies, de præsenti sexta indictione ex die Kalend. Iuniarum* [ita rectè MS. non *Ianuarij*:] *nomine Perisseumatis de horreis publicis huius almæ vrbis insita nostra pietatis liberalitate tribuimus, datis sacris apicibus ad sublimissimam quoque per Orientem Præfecturam quibus possit & modum nostræ donationis agnoscere, & incunctanter præbere quæ iussimus: quam modiationem iugiter & in perpetuum ciuibus nostris debere conferri valitura in æuum hac lege sancimus.* Huius *leg.* auctorem Haloandrina & Cujaciana editio perperàm Martianum A. faciunt: Rectè omninò aliæ editiones *Theodosij Arcadij & Honorij* nomina præferunt: Adscribendúsque consulatus *Theodosio 3. & Abundantio COSS.* id est, Anno D.393. huic enim Anno congruit sexta Indictio, cuius *eâ leg.* fit mentio, vt videre est apud Marcellinum, & Alexandrinum *in Chronico*: Et sic ad eundem annum, qui subscriptus est *legi 11. & 12. supr.* Quinimò data procuIdubio *hæc lex* non ad PP. Orientis, cuius *eâ leg.* tanquam alterius mentio fit, ac multò minus ad Tatianum PP. quod exhibet Cujaciana editio, qui sanè Anno superiore iam Præfecturâ submotus fuerat; verùm *Aureliano P. V.* cui ipsi inscribuntur *d.l.11. & 12.* In cuius etiam *legis* explicatione Cujacij error qui & *parapeteuma* eâ leg. reponit ex veteribus libris, & *tessera* nomen facit, cùm & *perisseumatis* vox ibi legitima sit; *περίσσευμα* est *abundantia, incrementum, augmentum*, & quod ex abundanti vel est, vel adiicitur; *supererogatio.* Sic sanè & à Theodosio Iun. huius nepote additis à se Alexandrinæ ciuitati annonis 180. modiis diurnis, Perissochotegiæ nomen indidit: *l.2. infr. de frum. Vrb. Alexandr.* Sed & illud malè Cujacius, quasi *eâ leg.* Imp. iubeat tesseris suæ pietatis nomen adiici; nam verba illa *insitâ nostræ pietatis liberalitate*, non id volunt, inserendum nomen suum tesseræ, verùm se hoc incrementum dedisse pro innatâ sibi pietate & liberalitate: Et hæc de nouis annonis à Theodosio M. institutis. Hæ verò duæ Arcadij *leges*, sunt de hac Theodosiani nouique canonis dispensatione. Igitur Arcadius anno, & quod excurrit post patris obitum, *Ædium* titulo has nouas annonas affectat, *l.13.* sic vt nulli alij ex hoc nouo canone annonas tribui velit, quàm qui domos tum haberent: & (vt eleganter loquitur,) quàm *qui vrbis adfectum domus indicio monstrarent*, id est, qui testatum facerent affectum quem Vrbi Constantinopolitanæ gererent, domibus in eâ excitans: Iubétque adeò, vt si quæ alio titulo hactenus donatæ fuerunt reuocentur, exempli gratia vel popularibus, vel scholaribus seu militaribus, vel Palatinis. Et sanè nouas has annonas seu nouum canonem à Theodosio M. institutum ad ædium annonas docet quoque Theodosius Iun. Arcadij nostri filius *l.2. supr. de frument. Vrb. Constant.* Verùm cùm ad alios titulos translatus quoque fuisset, id est, aliis quoque exinde annonæ donatæ fuissent, quàm qui domos haberent, seu exstruxissent, eas reuocari voluit Arcadius *hâc leg.* ¶ Et tamen idem easdem nondum domos habentibus, sed habituris, eásque spondentibus pollicetur, dummodò intra sex menses domos construxerint, id est, extruxerint. Contrà si seriùs extruxerint, eas annonas præberi vetat. Quod quidem arguit ingens Arcadij studium in augendâ Magnitudine Vrbis Constantinopolitanæ, qui annonas istas nonnisi vel domos iam tum habentibus destinauit, vel domos intra sex menses excitantibus. Sanè Arcadij ipsius studium in excitandis operibus Constantinopoli discere licet ex *veteri Vrbis Constant. descriptione*, ex *Chronico Alexandrino*, & *Cedreno.* Quare & aliis tum exemplo suo, tum & *hâc leg.* præiuit, propositâ harum annonarum largitate domos vel habentibus, vel saltem intra sex menses excitantibus. ¶ Et ita quidem Arcadius *l.13.* constituit: sic factum, vt ex hoc nouo Canone annonæ nonnullis aliis tribui cœperint, quàm domos habentibus, eò quod non essent domorum domini sufficienti numero, in quos hic nouus canon integer erogaretur:

garetor: neque tantùm liberalitate Arcadij ipsius, verùm etiam Præfectorum vrbis. Ideò Arcadius posteriore *l.*14. vetat aliis huiusmodi annonas donari, quàm quibus id vltrà ipse tribuisset, vel si largitionem à P.V. factam ipse manu suâ confirmasset. Denique hoc liberalitatis & erogationis nouarum annonarum genus sibi soli reseruauit Arcadius.

¶ *De* OLEI *quod publicè præbitum modo & sextario imminuto.*

xv. * Idem AA." Monachio" P. V."

DISPOSITIONE Magnificentiæ Tuæ Olei mensuram firmam manere præcipimus: vt decem & octo, per singulos sextarios, scripulis, ad certorum Ordinum" commodum, commoderatâ dispositione tua, retentis ac distributis, sextarius olei ad viginti vnam semis vnciam redigatur; Quam mensuram, certum designatis suggestione" corporibus" solatium constitutam, nullius posthac fraude credimus" adtemptandam. Dat.xv. Kalend. Mart. Basso & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
" Tertius *A.* Theodosij Iun. inquam, hic addendus, vt ex *dictis* ad *l. supr.* liquet.
' *al. Monaxio*: vt *l.*19. *supr. de Palat. S. L.* & *l.*1. *supr. de frum. V. Const.* & aliis. Huius mentio apud Auctorem *Chron. Alexand.* Ann.409. vid. *Prosopogr.*
" Constantinopolitanæ.
" corporum *infr. fine leg.*
' pro simplici, *moderatâ*.
" Tuâ scilicet.
" censemus, iubemus.

COMMENTARIVS.

DE OLEO, quod gratuitum populo in gymnasia, balneàque, &c. dabatur, est hæc Arcadij Imp. constitutio: & quidem quod dabatur populo Constantinopolitano, de quo est quoque Suidæ locus, *in voce* Παλατῖνα, vbi addit & *κρέα* & *οἶνον*, quæ ex munificentiâ Constantini præfecta sint: quæque aliquamdiu stetisse ait, pariter vt datum populo Romano: de quo posteriore, *l.*3. *supr. de canone frum. V. R.* vbi vide quæ dixi: & *tit. infr. de mensis oleariis*: & *l. vltim. supr. de curatore Kalendarij*. Fuit inquam & hæc annonæ ciuicæ pars in vtraque Vrbe Româ. Themistius sanè quoque in Vrbe Constantinopolitana ab Imperatore seu ex Imperatoris fisco datos sibi ducentos tritici modios, totidémque olei *χρήματα* scribit *orat.*4.*p.*117.

¶ Erogatum verò oleum id per *Sextarios*, docet hæc constitutio. Huic mensuræ per singulos Sextarios Monaxius P. V. octodecim scrupulos detraxerat, seu Sextarium 18. scrupulis minorem fecerat ad certorum videlicet ordinum commodum, seu ad certorum corporum solatium: Nempe, vt ita ex hac imminutione seu detractione posset illis quoque Ordinibus, seu Corporibus oleum præberi: quomodo & annonæ ciuicæ seu panis modus quandoque diminutus: vid. *l.*5. Eam Monaxij P. V. dispositionem, ad eius suggestionem, *hâc leg.* firmat Theodosius Iun. vt ita deinceps Sextarius olei ad viginti vnam semis vnciam redigatur. Vnde apparet, Sextarium olei hactenus mainrem fuisse in Vrbe Constantinopolitanâ viginti vnâ & semis vncia: Imò disertè apparet, olei Sextarium fuisse viginti duarum vnciarum & sex scripulorum. Priscianus postea *carmine de ponderibus & mens.* Sextarium olei faciat octodecim tantùm vnciarum, cùmaquæ & vini esset viginti vnciarum: mellis verò 30. vnciarum:

Illud prætereà tecum cohibere memento
Finitum pondus, varios seruare liquores:
Nam libra, vt memorant bessem Sextarius addit,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.
Addunt semissem libræ lucentis oliui:
Selibrámque ferunt mellis superesse bilibri.

Atenim ex *hâc leg.* liquet, fuisse sextarium in Vrb. Constantinop. viginti duarum vnciarum, & sex scripulorum; vncia quippe 24. scripulos faciebat, vt apparet ex *libro* eiusdem Prisciani *de nummis vel ponderibus*: quem Symmacho inscripsit. Cæteroquin sextariorum magna differentia fuit, in Orbe Romano: nam & sextarius *vrbicus* ab *Italico* distitit, vt apparet ex Palladio *de re rusticâ*: cuius *sextarij Italici* meminit quoque Aetius in confectione olei myrthei.

Quinam autem hi Ordines, seu hæc Corpora sint, quibus hâc sextarij imminutione consultum voluerit Monaxius P. V. primùm, mox & Arcadius? altâ nocte premitur. Si coniecturæ locus est, quibusdam Scholis consultum fuisse videtur, atque inter cæteras *Arcadicis*, quæ ab Arcadio Constantinopoli institutæ: Cedrenus Arcadianorum meminit, quinto Imp. Arcadij Anno, & sic Anno D.399. *p.*269. ποιεῖ δὲ καὶ ἴδιον ἀριθμὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὓς ἐκάλεσεν Ἀρκαδιακούς. Qui ipsi *Arcadiani* videntur, quorum non vna mentio *in Notitiâ Imp. Orientalis*, sub Magistris militum.

DE

DE MENDICANTIBVS NON INVALIDIS.

TITVLVS XVIII.

XI. Cod. XXVI. *De Mendicantibus validis.* Ita conceptus *Titulus* in *Cod. Iuſtin.*

¶ *De* Mendicantibvs *validis Vrbe Romá exigendis. Valentiniani Iun. conſtitutio.*

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianvs & Theod. AAA. ad Seuerum P. V."

CVnctis adſatim," quos in publicum quæſtum" incepta" mendicitas" vocauit, inſpectis, exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur annorum: adque ea" inertibus, & abſque vlla debilitate miſerandis, neceſſitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet condicio ſeruilis, proditor ſtudioſus & diligens dominium conſequatur: Eorum verò, quos natalium ſola libertas proſequatur" colonatu perpetuo fulciatur quiſquis huiuſmodi lenitudinem" prodiderit, ac probauerit: ſalua dominis actione in eos, qui vel latebram fortè fugitiuis, vel mendicitatis ſubeundæ conſilium, præſtiterunt. Dat. XII. Kalend. Iul. Pataui, Antonio & Syagrio coss. [382]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iuſtin. eod. tit.*

"*Seuerus* P. V Romæ ſub Valentiniano Iun. Eidem inſcribitur inter alias hoc ipſo Anno *lex* 4. *ſupr. de calcis coctoribus*: vid. *Proſopogr.*

"*Cunctis, adſatim*, id eſt omnibus, qui magno numero ſunt. Vox hæc à *vulgatis Cod. Iuſt.* abeſt: in MSS. addita: de hac voce mox.

"*Quæſtum*, id eſt, ἔρανον, ſtipem.

"*incerta*, Cod. Iuſt. An igitur *incerta*, id eſt, ſimulata? Apuleius *Apologia*, de paupertate agens: *quod eâ non ſimulatâ, ſed verè fungimur?* Minimè. An *inſecta?* nempe tranſeuntibus? Nil mutandum; *incepta mendicitas* eſt, quam cuiuſdam profeſſionis genere quidam occipiunt, affectant, & ſequuntur: mendicitatem ſubeunt, vt *ſine legis* dicitur.

"abeſt à *Cod. Iuſtin.*

"rectiùs *proſequitur*, vt ſupr. *quos tenet conditio ſeruilis.*

"*Lenitudo*, pro inertiâ & ignauiâ, *hâc leg.* & *l.* 7. *ſupr. de accuſat.* vbi plura.

COMMENTARIVS.

DE Mendicantibvs in Vrbe Româ validis eſt hæc Valentiniani Iunioris conſtitutio data Anno D. 382. Qui ſcilicet quamplurimi hoc tempore ibi erant, & vt ipſe Valentinianus ait, *adſatim*, id eſt, κατακόρως, ἄδην, vt eſt in veteribus Gloſſis: Quomodo etiam in *l.* 3. *ſupr. de calcis coctoribus, ita vt populo porcina ſpecies adſatim præbeatur*; & Victor, *ſimúlque vſus porcinæ, quò plebi Romanæ adſatim cederet, prudenter magnificéque proſpexit.* Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 15. de eadem Vrbe Româ: horum ipſorum temporum Scriptor: *Licet, quocunque oculos flexeris, fœminas adſatim multas ſpectare cirratas.* De Mendicantibus, inquam, eſt *hæc lex, quos in publicum quæſtum incepta mendicitas vocauerat*, id eſt, qui non inualidi, ſed *mendicitatis tantum ſubeundæ conſilium*, & profeſſionem quandam amplexi erant, vt fermè *ſine legis* dicitur: quos *mendicitas incœpta*, ſeu conſilium & propoſitum mendicitatis in publicum quæſtum miſerat, qui vt in illo *Plauti* eſt, OCCEPERANT *quæſtum*: *Quæſtum publicum*, id eſt, ſtipis ad neceſſarium victum publicè, atque oſtiatim per vias publicas, plateas, vicos, Eccleſias, corrogationem: Quâ ipſa voce vtitur Ambroſius in eadem re, *loco* quem mox proferam: *Quæſtus*: eſt ſtips, ἔρανος quæ publicè corrogabatur à mendicabulis: cuiuſmodi etiam fuêre Metragyrtæ olim, qui *per plateas Deam Syriam* (ſeu Iſidem, Idæam Matrem) *circumferentes, mendicabant*, vnde & *circumforanea mendicabula*, de quibus præter alios Apuleius, Lucianus, Arnobius, *lib.* 7. Quo etiam illud vulgo referunt Tertulliani *Apol. cap.* 13. *Maieſtas QVÆSTVARIA efficitur, circuit caupona religio mendicans.* Error enim hactenus grauis eſt Virorum doctiſſimorum, qui hoc loco, hiſce verbis, *quos in publicum quæſtum incepta mendicitas vocauit*, indicari putant, *popularem annonam mendicis inualidis dari ſolitam*: Imò his verbis mendicabula circumforanea indicantur, ſtipem publicè colligentia, corrogantia, ἐξ ἐπαιτῶν τὴν τροφὴν πορίζοντες: quo ſenſu ipſo Galli efferunt vocem *Quæſtus, la Queſte*: quâ ſubſidia quæruntur ad victum neceſſaria. Et ſanè de his hîc agi, ipſa *legis* diſpoſitio euincit: Agitur enim de ſeruis, & colonis aliunde Romam profectis & fugitiuis: qui ſanè ciues Romani non erant,

erant, quique nullas annonas ciuicas accipiebant, vt docuit *lex 6. 7. supr. de annonis ciuicis*: Rursum agitur de eorum proditoribus, quod ad publicam annonam percipientes minus pertinet. Neque etiam Græci *hanc leg.* aliter acceperunt: τοὺς αἰτοῦντας, inquiunt, ὑγιεῖς ὄντας καὶ νεάζοντας. Est igitur *hæc lex* de Mendicabulis circumforaneis aduenis, fermè in Vrbe Româ versantibus, qui magno numero eò confluebant, velut in tantam vrbem, vt cæteroquin omne hominum genus confluebat, & conueniebat: de quo dixi ex Ammiano Marcellino, Symmacho, & aliis, ad *l. cunctos populos.* Igitur cùm hi Romæ adfatim magnóque numero essent, Valentinianus Iun. hâc constitutione suâ, ad Præfectum Vrbis Romæ emissâ, discriminculum eorum facere instituit: vt ita fucos, & alimenta inertiæ quærentes, vt loquitur Valerius Maximus, *lib. 2. cap. 6. 7.* ab hoc quæstu submoueret, qui solâ *lenitudine*, id est, inertiâ ignauiâ, ἀργίαν, atque opus fugientes, mendicitatem quæstui habebant: Quod facere solitos indicat *hæc lex*, tum seruos, tum colonos alienos, dominos eorúmque opus fugientes, proculdubio Romam sese eò ex Prouinciis conferentes ceu magnam Vrbem, quæ his latebram facilè præbitura esset: vbi effusa præsertim largitas Christianorum erat, pauperibus bona & eleemosynas erogantium: quos ideò *Pauperum Munerarios, Egentium Candidatos* vocat Hieronymus *epist. ad Pammachium 26.* Et id quidem Damaso Episcopatum Vrbis gerente tum. Sanè in Vaticano potissimùm, atque in vestibulo ædis Apostolorum hæc pauperum turba stipem petentium erat, vt ex Ammiano Marcellino *lib. 27. p. 361.* discimus, & ex Prudentio *aduers. Symmach.* Recentiora omitto. Mens igitur seu sententia Valentiniani Iun. isthæc est vera, vt inertes huiusmodi & absque vlla debilitate misetarios Vrbe Româ submoueat, vicósque publicos Vrbémque adeò hisce mendicabulis liberet, atque inconditâ turbâ, inutilíque pondere terræ: Quò pertinet gemina prouisio seu dispositio Iustiniani *Nouella de Quæstore*: quod initium eius quoque ostendit, *cap. 4. & 5.* Ne videlicet (nam hæ tres causæ reddi possunt) aut priuatos emungerent, aut Ecclesiarum eleemosynas exhaurirent, vel denique graues Vrbi essent, hac præsertim tempestate, quâ inanem turbam, peregrinósque ob annonæ inopiam pelli sæpè contingebat: vt ex Ammiano Marcellino *lib. 4.* Libanio *in Antiochico p. 366.* Themisthio *orat. 6.* Ambrosio *lib. 3. offic. cap. 7.* discimus, & ex Symmacho *lib. 2. epist. 7.* Quam postremam eiectionem, cuius meminère Ambrosius & Symmachus, Anno proximo 383. euenisse censet Baronius, *num. 41.* Et quid si hoc quoque Anno iam timebatur annonæ defectus? vt proinde hæc constitutio seu prouideoria eò referenda videatur.

Media autem ad id perficiendum hæc Valentiniano Iun. placent: eo nimirùm fine & prodi eos iubet, proditósque inspici, num integro corpore, num vegetâ ætate sint: Proditoribúsque huiusmodi fucos, si serui sint, in seruitutem addicit: si liberi, (dominos tamen habentes) colonatui perpetuo subiicit: Seruatâ tamen dominis actione in eos qui fugitiuis vel latebræ, vel mendicitatis consilium præbuerint. Hæc ita Valentinianus. Atenim Iustinianus, etsi Constantinopoli ad eundem finem collineet, *Nouellâ* 80. *cap. 4.* tum circa mendicantes validos αὐτόχθονας, quò pertinet *d. caput 4.* tum circa *aduenas*, quò spectat *caput 5.* pariter vt *hæc lex*, paulò aliter tamen rem definit: illos enim operibus publicis addici iubet: hos, ad dominos remitti. *Capitis quarti*, quod huc pertinet, imò quod ad *hanc legem* vbique alludit, verba hæc sunt: εἰ δὲ βίου πρόφασιν τινες, ἢ δίκης αἰτίαν οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ ταύτης εἶεν τῆς ἡμετέρας πόλεως, ὥστε διαζῆν, ἢ διὰ τοῦ μεταιτεῖν, ἢ (τούτου πρὸς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀρκοῦντος) ἤδη καὶ πλημμελοῦν: τὴν τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐξέτασιν, ὁποία τίς ἐστιν, ἐπισκοπεῖν: καὶ εἰ μὲν ἔρρωται αὐτοῖς τὰ σώματα, δυνατὰ δὲ ἀρκοῦντα πρὸς πόνον εἰσίν: εἰ μὲν οἰκέται τινῶν εἶεν, μανθάνειν τίνος εἰσὶ, καὶ τούτους καὶ ἄκοντας τοῖς κεκτημένοις ἀναπέμπειν: εἰ δὲ ἐλεύθεροι τὴν τύχην, καὶ ἔκ τινων ἐπαρχιῶν, ἢ πόλεων ὡρμώμενοι, τούτους ἀναπέμπειν εἰς τὰς ἐξ ὧν εἰσιν ἐπαρχίας, id est: *At si qui litis causam non habentes, tantùm comparandi victus gratia in hâc nostra sunt ciuitate, vt reliquum vita vel emendicando, vel si mendicitas ad illorum auiditates non sufficiat, iam etiam delinquendo transigant, corporum eorum constitutionem, qualis sit ea, inspiciat: & si quidem valentibus sint corporibus, possintque ad laborem sufficere, & aliquorum serui fuerint, perdiscat quorum sint, & vel inuitos ipsis dominis remittat: si conditione liberi sint, & vel ex Prouinciis aliquibus, vel vrbibus oriundi, hos in Prouincias remittat, vnde ducunt originem.* Ita quidem vertit *Agylæus*: melius quàm quomodo Vulgata. Ecce, & hoc caput est de aduenis & quidem fugitiuis seruis mendicantibus, atque eâ causa ad vrbem accedentibus: rursum & hoc capite pariter ἐπίσκεψις τῆς κατασκευῆς τῶν σωμάτων, inspectio, exploratio corporum iniungitur. Sed in eo *huic legi* derogatur, quod non proditoribus eos addici velit, verùm ad dominos vel in Prouincias remitti. Est igitur, quod rectè à Cujacio adnotatum hæc ἀργίας γραφὴ quædam, quomodo & *d. Nouella* vocatur *cap. 10.* & quâ cæteroquin ἀργίας δίκη apud Atticos, videndus Plutarchus *Dracone*: Pollux *lib. 8.* Nicolaus, *apud Stobæum.* Rectè verò Thomas de Aquin. animaduertit, hanc *leg.* non loqui de Viris Religiosis, vel vtilibus Reipublicæ, sed de inutilibus. Cuius sententiam firmat omninò argumentum & causa Historica *huiusce legis.* Tandem, quod huic vicinum est, Ambrosij quoque, qui eodem tempore scribebat, locus est *lib. 4 officiorum, cap. 16.* de *validis* vagísque *mendicantibus*, & vt Sacerdotes in hos alimoniam seu subsidia pauperum non effundant. Dignus est locus qui hîc adscribatur: *Liquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas, cuius sobrietas tenenda est, maximè Sacerdotibus, vt non pro instantia, sed pro iustitia dispensent: nusquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt VALIDI, veniunt nullam causam nisi VAGANDI habentes, & volunt subsidia vacuare pauperum, exinanire sumptum: nec exiguo contenti maiora quærunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa QVÆSTVVM. His si qui facilè deferat fidem, citò exinaniet pauperum ALIMONIIS profutura compendia. Modus assit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transcribatur vita pauperum in SPOLIA fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deseratur, nec destituatur necessitas. Plerique SIMVLANT debita, sit veri EXAMEN: Exutos se per latrocinia deplorant, aut iniuria fidem faciat, aut COGNITIO personæ, quo propensius iuuentur,* &c. Ergo notabilis *hæc lex*, cui in Rebus-publicis benè ordinatis locus sæpè fuit, & esse debet.

DE PRETIO PANIS OSTIENSIS

TITVLVS XIX.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Theodoro PF. P.''

PANEM Ostiensem, adque fiscalem, vno nummo distrahi volumus. Sancimus autem, vt nullus per sacrum Rescribtum audeat pretium ampliare:'' qui si obtulerit supplicationem, duarum librarum auri multâ ferietur. Dat. Prid. Id. April. Med. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.* Eique iungenda est *lex 4. supr. de Canone frum. V. R.*

''*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*

''*Ampliare* pretium, pro augere.

COMMENTARIVS.

PANIS Ostiensis, atque Fiscalis pretium, quod neqnidem rescripto Principis augeri possit, definit *hâc leg.* Honorius Imp. Quæ quidem *lex* prolixioris Honorianæ constitutionis pars est, quâ is post Gildonem deuictum Annonæ Vrbis Romæ enixè effectè plenéque consultum iuit: ac nominatim Pistorum curâ susceptâ: tum ipsis consulendo, quò pertinet *lex 4. supr. de Canone frum. V. R.* (quæ altera Honorianæ istius constitutionis pars est, ac proinde *huic* coassanda venit:) & retrò aduersus Pistores, quò spectat *hac lex*: Pretio videlicet panis statuto: Pânis, inquam, Ostiensis atque Fiscalis.

De hoc pane, illud Primùm ex *hâc leg.* liquet eum venditum populo. Sic & Vopiscus, Constantij Imp. æqualis, *in Aureliano, p. 225.* fiscalia vina dixit. *In porticibus*, inquit, *Templi Solis fiscalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda, sed pretio.* Meminit quoque panis fiscalis vetus Glossator Persij, ad illud:

——*populi cribro decussa farina.*

Farinam, inquit, *panem non delitiosiùs cribro discussum, sed plebeium de populi annona, id est fiscalem dicit.* Neque audio qui fiscalem illum panem, de quo Scholiastes Persij, cum Gradili eundem faciunt: gradilis enim gratuitus fuit: at fiscalis, vt docet hæc *lex*, pretio venditus. Ergo *fiscalis*, non quòd à fisco donaretur, verùm quod è fiscali canone frumentario confectus esset, & vt loquitur *lex 4. infr. de operibus publ. ex fiscali copia.* Quomodo & *fiscalia vina* dicuntur *Vopisco*, quæ de fiscali vini canone erant.

Secundò, ex coniunctione *dictæ legis 4. supr. de Canone frum. V. R.* conficitur, venditum hunc panem populo à Pistoribus: scilicet ex canone frumenti V. R. pistores frumentum emebant à Caudicariis & Mensoribus, vt docet *lex 1. supr. de Canone frum. V. R.* atque exinde panem confectum vendebant: qui & ideò *fiscalis* dictus.

Tertiò meâ sententiâ *Ostiensis* panis idem videtur cum fiscali: Nempe ideò *Ostiensis*, quia ad portum ostiensem canon fiscalis omnis subuehebatur: inque eo Portu pistores horrea cellulásve habuêre, (continendo scilicet frumento, quod ex fiscali copiâ emerant) quod apertissimè testatur *d. lex 4. supr. de Canone frument. V. R. Simili autem pænâ*, inquit, *teneantur, qui aliquid ex his horreis cellulisve, quæ intra Vrbem Romam atque in Portu constituta, pistorio iure retinentur, sibimet, tanquam possessione priuatâ, ausi fuerint vindicare.* De Portu alioquin Ostiensi iam *supr.* sæpè dictum: & dicetur adhuc *duobus titulis* hoc ipso libro, *de saccariis portus Romæ*, & *de patronis horr. Portuens.* Huc inter alia pertinet illud Prudentij 2. *contra Symmachum, à v. 396.*

Respice, num Libyci desistat ruris arator
Frumentis onerare rates, & ad OSTIA Tybris
Mittere triticeos, in pastum plebis, aceruos?

Quartò hunc fiscalem panem non de primâ notâ fuisse, tum ex superiore Persij Scholiaste liquet, tum ex pretio, quod huic pani ponitur *hâc leg.* neque tamen pessimum: quod docet *d. lex 1. supr. de Canone frum. V. R.* Quare secundum fuisse oportet: qui vt confectus ex frumento quod leuiore pretio pistoribus venundabatur, vt rursum docet *d. lex 1.* ita & leuiore pretio ipse panis inde confectus venundari *hâc leg.* iubetur: *vno* scilicet *nummo*: id est, denario æreó, stipe minutissimâ: cuius generis sex millia denariorum solidum constituebant. Cassiodorus 1. *epist. 10. sex millia denariorum solidum esse voluerunt.* Hesychius τὸ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα ἕν. Denique *dispensatorius* hic panis fuerit: quomodo *panem secundum, non siligineum*, (cuius mentio apud Vopiscum *in Aureliano*,) *non postremum, dispensatorium* vocat, vetus Horatij Interpres: eò quod à populo vulgo *dispensabatur*: non verò quòd è gradibus dispenderetur. Dispensario, de populari & vulgari impensâ & erogatione. Huic igitur pani Honorius ita vnius nummi pretium ponit, vt id rescripto augeri deinceps vetet: & supplicantem duabus auri libris multari iubeat pariter, vt alterum improbæ petitionis genus, tertiámque vsurpationis speciem, aduersus vtilitatem annonariam, quinque libris auri multâ persequitur *dict. l. 4. supr. de Canone frument. Vrbis Romæ*: quæ *huic*, vt dixi, coassanda venit.

DE

DE PRETIO PISCIS.

TITVLVS XX.

Abeſt & *hic Titulus* à *Cod. Iuſtinianeo.*

I. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

QVI, Miniſterij noſtri cauſâ, exhibendi" piſcis cura vel ſollicitudine tenentur, plus" à ſe exigi, quàm quod emere potuerint, proteſtantur: Siquidem in tricenis libris ſibi ſolidus miniſtretur, & multo diſparem quantitatem vix ægréque valeant comparare." Ideóque per vicena pondo piſcis, primæ ſcilicet qualitatis," memoratis" ſolidus miniſtretur. Spatangium ſanè in primæ qualitatis piſcem inputari præcipimus, quod decem liibrarum pondus ſua magnitudine minimè excedere videtur. Dat. XVII. Kalend. Maij," Lucio v. c. COSS. [413.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*
"*Anthemius* PP. Orientis, ſub Arcadio primùm, dein & ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.*
"præſtandi in Epulis Imperatoriis.
"piſcis ſcilicet.
"Solido ſcilicet.
"Miniſterianis, qui exhibendi piſcis curâ tenentur.
"*Qualitas* piſcis? Sic & qualitas frumenti, *l.9. ſupr. de Suariis*: qualitas vini, *l.2. ſupr. trib. in ipſ. ſp.*
"Conſtantinopoli, ſcilicet vt poſtero die 16 Kal. Maij *lex* 177. *de Decurionib.*

COMMENTARIVS.

PISCI, qui epulis Imperialibus Conſtantinopoli exhibebatur à Miniſterianis obſonatoribus, pretium ponit hâc conſtitutione Theodoſius Iun. Imp. ad ipſorum Miniſterianorum proteſtationem ſeu querelam: *Miniſterianorum* inquam: hi enim *initio legis* deſignantur: de quibus in genere dixi *lib.6. tit. de Caſtrenſianis*, & *l 5. ſupr. de diu. officiis*: quorum etiam fit mentio in *Notitiâ Imperij* ſub diſpoſitione *Caſtrenſis, Miniſterialis Dominici*: qui ſcilicet priuato Principis miniſterio intra aulam ſeruiebant: Quo ſanè Miniſterialium numero fuerunt & *Obſonatores*: quorum mentio apud Spartianum *in V. Hadriani*, *p.8.* de quibus *hæc lex* accipienda eſt: *ἀγορασταὶ*, qui ſcilicet præſtinarent, quæ vſui erant ad Principis epulas, *τέχνης ὀψωνητικῆς* callentes. De opſonatoribus in commune qui in Magnatum familiis erant, eſt inſignis Ambroſij locus, *lib. de Heliâ & ieiunio*: vbi inter cæteras cupedias, & opſonatoris inquiſitionem, ponit quærentem, *vbi PISCIS recentior eſſet*: ſimiléſque in aulis Imperatorum hoc æuo obſonatores *ὀψωνῆται*, & quidem piſcium: inter quos erant piſces Ægæi maris. Quò fortè pertineat Pacati locus *in Panegyrico ad Theodoſium, cap.14.* vbi luxum quorundam, & quidem etiam Principum perſtringens, ait illis demum cibis eos acquieuiſſe, quos extremus Oriens, aut poſitus extra Romanum Colchus imperium, aut *famoſa* naufragiis maria miſiſſent. Huiuſmodi nempe fuit mare Ægæum: de quo dixi *ad l. ἀξιοῦν*. Et verò ad hanc Piſcis *ἀγορασίαν* gulæque delicias ſpectat *hæc lex*: Quæ docet, iniquè cum his Miniſterianis opſonatoribus comparatum fuiſſe hâc tempeſtate, quòd cùm ipſi piſcem ad Epulas Imperatoris maiore pretio emere à piſcatoribus cogerentur, vtpote ſine magno tum in piſcibus coëmendis populi luxu Conſtantinopoli, velut in magna vrbe, quem Antiochenis exprobrat Iulianus *in Miſopogone*, ſiue piſcatorum auaritiâ; minus tamen pretium his miniſtraretur, ſeu quod plus piſcis ab his exigeretur, quàm quod emere potuiſſent: proculdubio cùm *Caſtrenſis S. P.* rationes eorum expungeret, ſub cuius diſpoſitione erant Miniſteriales iſti: qui & ideò rationibus Caſtrenſianis diſpungendis, peculiare *Tabularium* habebat, tum ipſius Imperatoris, tum & Auguſtæ: quod vtrumque in *Notitiâ Imperij* vtriuſque memoratur: *Tabularium Dominicum: Tabularium Dominæ Auguſtæ.* Igitur pretium piſci & quidem *Echinorum* ſpeciei ponitur hâc conſtitutione: & ſic piſcatorum in Vrbe Conſtantinopolitana, vel ad eam venientium auiditati modus ponitur. Piſcatorum, inquam, qui in mari præſertim Ægæo piſcabantur, piſcéſque captos Conſtantinopolim deferebant: vt cæteroquin ſemper nimia piſcatorum *ἰχθυοπωλῶν* auaritia fuit: de quo venuſtiſſimæ iam olim querelæ apud Athenæum *lib.6.* Quò pertinet etiam monopolium piſcis, ac nominatim *Echinorum* (in quibus ſpatangium, de quo mox) & pectinum, quod nonnulli vel Principis reſcripto, vel ſuâ auctoritate vſurpabant: vt & illicita conuentio inter eos, vt non minoris quàm inter ipſos conuentum fuiſſet, venderent. Quod vtrumque damnat Zeno, *l. vnic. Cod. Inſt. de monopoliis.*

Pretium igitur piſci primæ qualitatis nominatim *hâc leg.* ponitur, nempe quia huius ad Principis epulas vſus erat: Ita nempe res annonariæ per qualitates *πάντως* diſtinctæ erant: Ita peſſimæ qualitatis frumentum memoratur *l.9. ſupr. de Suariis*: Ita vini ſingulæ qualitates, *l.2. ſupr. tributa in ipſ. ſpeciebus.* Quare & ita nunc quoque piſcis

primæ qualitatis dicitur, qui in pretio magis & dignus epulis Imperatoriis. Quo quidem etiam piscis primæ qualitatis numero *hâc leg.* à Theodosio disertè *spatangium* memoratur. *Spatangium*, Echini genus fuit maximum: Hesychius, *σπατάγγαι, οἱ μεγάλοι ἐχῖνοι, οἱ θαλάσσιοι*: Aristoteles 4. *hist. animal. cap.* 5. *ἀλλὰ δὲ δύο γένη* [*ἐχίνων*] *τό τε τῶν σπαταγγῶν, καὶ τὸ τῶν καλουμένων βρύσσων*: vel *βρύττων*, *γίνονται δ' οὗτοι πελάγιοι καὶ σπάνιοι εἰσι, αἱ ἐχινομῆτραι καλούμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται*: cuius loci partem priorem allegat Athenæus *lib.* 3. *cap.* 12. qui addit, Spatangorum meminisse Sophronem: sed & Aristophanem *in Holcadibus*, his verbis: *Διορύττοντα, μετύλλοντα, διαλείχοντά μου τὴν κάτω σπαταγγήν*: id est, *Perfodientem, distrindentem, lingentem inferiorem meum Spatangen*. Qui de piscibus scripserunt, memorant, *spatangium* capi in insulis Maris *Ægei*: & rariùs capi, quàm alios echinos: sed quò maiores, eò delicatiores existimati. Maximum verò eius pondus decem librarum *hâc leg.* dicitur: quod & ideò videbatur non primæ piscis qualitati annumerandum: Sed tamen ideò annumeratur, quod rarus hic piscis esset, atque adeò ratione suâ primæ qualitati sese commendaret. Pretium igitur tandem hoc ponitur primæ qualitatis pisci, atque adeo & Spatangio, vt videlicet Obsonatoribus Principis solidus, non vt antea pro tricenis libris, verùm pro viginti libris præbeatur seu ministretur: & sic pro duobus Spatangiis decem librarum, solidus.

¶ Obseruandum tandem, hanc *legem* inscribi *Anthemio PP.* qui vt cæteroquin atque in commune summam Imperij Theodosij Iun. administrabat, de quo vel Socrates *lib.* 7. *cap.* 1. ita & Aulæ eiusdem Imperatoris præfuit, eiúsque dispositionibus Orbis paruit: vid. vel *leg. vnic. infr. de frument. Alex.* & Vrbis Constantinopolitanæ commodis plurimùm consuluit: atque inter cætera etiam nouo muro Constantinopoli excitato, teste eodem Socrate, *d. loco*: & ex eo Niceph. *lib.* 14. *cap.* 1. quò pertinet etiam hoc ipso Anno & mense *lex* 51. *infr. de operib. publ.*

DE NAVTIS TIBERINIS.

TITVLVS XXI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Symmachum P.V."

Vi nauem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus Reipublicæ necessarium agnoscat. Quæcumque igitur nauigia in alueo Tiberis inueniuntur, competentibus & solitis obsequiis mancipentur, ita vt nullius dignitas, aut priuilegium ab hoc officio vindicetur." Dat. VIII. Id. Octobr. Altino," Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. eod. tit.* Iungendæ autem *huic* sunt *lex* 16. *supr. quorum appell. non recip.* Imò & *lex* 7. *supr. de pœnis*: necnon *lex* 7. *supr. de Pistoribus*: quarum tamen Inscriptiones variant: nam vt *hac lex*, ita & *d. l.* 16. Symmacho P. V. inscribuntur: At enim *lex* 7. *de pœnis* inscribitur Arthemio (Correctori videlicet Lucaniæ & Brittiorum:) *lex* 7. *de Pistoribus*, Viuentio P. V. vbi substituendum omninò *Symmachi* nomen, ostendit.

"*Symmachus* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater: vid. *Prosopogr.*

"*excipiatur*, id est, *vindicetur*.

"*Acc. XVI. Kalend. Nouemb* hoc addendum ex *d. l.* 16.

COMMENTARIVS.

Navem in Tiberi habentes, à subuectione canonis vrbicarij, excusari quacunque dignitate aut priuilegio, vetat Valentinianus Sen. *hâc leg.* Quæ prolixioris Valentinianeæ constitutionis pars est: quâ is Annonæ vrbicæ neque vnâ ratione consultum iuit: vt ex plerisque *legibus* apparet, quas *huic* coaßandas *in Notis* ostendi. Cui quidem *legi* præterea concordant duæ constitutiones *Arcadij* & Honorij, *titulo, de nauibus non excusandis, lib.* 13. *t.* 7. & Theodosij Iun. *Nouella* 15. *de nauibus vltra duorum mill. capacit. non excusan.* & *Nouella* Valentiniani 3. *inter Theodosianas* 38. *de Nauicularis amnicis, in fin.*

¶ Illud tantùm obscurum, vtrum *hac lex* accipienda sit de priuatis, qui non quidem professione & functione nautæ sunt, sed qui naues tantùm in Tiberi habent: sic vt id *hâc leg.* iudicetur, si quando extra ordinem priuatorum quoque nauibus opus sit, ad subuectionem canonis Vrbicarij, neminem excusari posse, vt cæteroquin ab huiusmodi extraordinariis functionibus, sed *Reipubl.* maximè *necessariis*, nemo excusatur: de quo propriè est *d. tit. de nauib. non excus.* & *dicta Nouella*. An verò de Nautis Tiberinis & Caudicariis, de quibus ad *l.* 2. *supr. de Pistoribus*. Quod suadeat *titulus*, sub quâ *hac lex* posita est, *de Nautis Tiberinis*; tum illa huiusce legis: *competentibus & solitis obsequiis mancipentur*. Nisi verbis illis indicari putemus, non canonicam functionem, verùm solitam iam olim in casum necessitatis. Sanè de Nautis & Caudicariis hoc accipiendum tertio adhuc argumento inducatur quis, quod de Pistoribus pariter suâ pistoriâ functione eadem illâ constitutione, (vnde *lex* hæc desumpta est.) actum fuerit: putà *l.* 7. *supr. de pœnis*: *l.* 7. *supr. de Pistorib.* quæ *huic* vti dixi coniungendæ sunt. Sed tamen malim ipse de omnibus Nautis, seu omnibus naues in Tiberi habentibus, *hanc legem* accipere.

¶ Illud

¶ Illud non prætereundum, datam *hanc leg.* menſe Octobri, quo tempore fruges in vrbem ſubuehebantur: *Tiberis* enim (quod Plinius notat *lib.5. epiſt.6.*) *nauium patiens, omnes fruges deuehebat in vrbem, HYEME duntaxat & Vere: Æſtate ſummittebatur, immenſique fluminis nomen arenti alueo deſerebat, AVTVMNO reſumebat.*

DE SACCARIIS PORTVS'' ROMÆ.

TITVLVS XXII.

Abeſt *hic titulus* à *Cod. Iuſtinianeo.*

''De hoc Portu Vrbis Romæ dixi prolixè ad *l.9. ſupr. de Suariis*: & ad *l.3. ſupr. de calcis coctoribus*: & *tit. prox. de Patronis horreorum Portuenſium.*

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.''

OMNIA,'' quæcunque aduexerint priuati ad Portum Vrbis'' æternæ, per ipſos Saccarios, vel eos qui ſe huic corpori permiſcere deſiderant, Magnificentia'' Tua iubeat comportari: & pro temporum varietate mercedes, conſiderata iuſta æſtimatione, taxari: ita vt ſi claruerit, aliquem priuatum per ſuos aduenticias'' ſpecies comportare, quinta pars eius ſpeciei fiſco lucratiua'' vindicetur. Dat. VI. Id. Iun. Naiſſo, Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem huic, *lex 5. 6. ſupr. de Piſtoribus*: *lex 2. ſupr. de calcis coctoribus*: *lex 1. ſupr. de Canone frum V R. lex 12. infr. de operibus publicis.* Imò, vt cenſeo quoque, *lex 5. ſupr. de pœna.*

''*Symmachus* P. V. Romæ ſub Valentiniano Sen. Epiſtolographi pater: vid. *Proſopogr.*

''Aduenticias ſpecies: vt mox *infr.*

''Romæ.

''*Magnificentia* titulus, P. V. vid *Notitiam.*

''*Aduenticia* ſpecies, vel *aduecticia.* Ammianus Marcellinus *lib.44. p.22. Antiochia, cui non certauerit alia, aduecticiis ita afluere copiis & internis*, & lib.15. p.52. *Belga non aduenticiis effeminati deliciis.* Et mox: *Aquitani, ad quorum litora merces aduenticiæ conuehuntur*: & lib.14. *cùm aduecticium nihil inueniretur.* Inuecticium, Ambroſio 3. *off.* 7.

''*Lucratiua fiſco vindicari*, id eſt, fiſci lucro vindicari.

COMMENTARIVS.

DE MINISTERIIS, ſeu OPERIS duabus in Porto Vrbis Romæ occupatis, quæ inde *Portuenſes* dictæ ſunt, hi duo tituli putà 22. & 23 Cuiuſmodi plures operæ Portuenſes in Portu Vrbis Romæ circa Annonam Vrbis Romæ occupatæ erant. Quorum meminit quoque Ambroſius: *Apparitor*, inquit, *Præfectura, qui propter operas Portuenſes offenſas contraxerat.* Hic verò *titulus* ſeu *hac lex vnic.* eſt nominatim de SACCARIIS Portus Romæ. *Saccarij* ſunt, vt vel ex *hâc leg.* diſcimus, qui ſpecies aliunde aduectas, ἀγώγιμον omne, comportant, qui ſaccis geſtandis operam ſuam mercede locant. Ita Vlpianus *l.40. §.3. ff. de contrahendâ empt. Si quid ex ſacco ſaccarij ceciddiſſet.* Vnde & Apulejus dixit *lib.1. ſaccariam facere*, hoc eſt ſaccis geſtandis operam ſuam locare, & inde quæſtum facere. *In eam contulit OPERVLAS, etiam, quas adhuc VEGETVS ſaccariam faciens merebat.* Errant enim qui, contra omnium quoque Codicum fidem, ibi ſubſtituunt *ſagariam* (cuius mentio alioquin *in Pandectis*) Quos refutat vel leuiter locus ille inſpectus; neque enim *operularum* vox conuenit ſagariæ negotiationi, verùm ſaccariæ comportationi, baiulationi: item quid *vegeto* cum Sagario? imò Saccario, quem vegetum maximè eſſe oportet, id omninò conuenit. Hinc & Ammonius Plotini Magiſter, quem Suidas diſertè σακκοφόρον prius fuiſſe ait, *Sacca* dictus videtur, apud Ammianum Marcellinum *lib.12.* & Suidam in *Ὠριγένης*. Frugis & olei baiulos hos vocat Symmachus, *lib.10. epiſt.17.* Quin & cadente Latinitate ſaccus ipſe *ſaccarium* dictum in Inſtrumento plenariæ ſecuritatis Anno Iuſtiniani 38. Alio ſenſu σακκοπώλης *ſaccarius* in Gloſſis *Cyrilli*. His ſimiles erant φορτηγοί, quos μισθοῦ κομίζοντας τὰ ὤνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς interpretantur Heſychius, & ex eo Suidas. Hodie alicubi in Galliâ *Saccars* vocant Veſpillones: de quo Richardus, *in antiquis. Diuion. p.18.* Hi ſaccarij noſtri ſunt quos *Crocheteurs* vocant. ¶ Huiuſmodi ſaccarij igitur in *Portu Vrbis* Romæ (de quo portu iam multoties) erant, comportandis ſpeciebus eò aduectis: Neque tantùm publicis ſpeciebus comportandis in horrea publica fiſcalia, piſtoria: Verùm inſuper & priuatorum. Adeò quidem vt priuatorum ſpecies réſque non ab aliis quàm à Saccariis iſtis comportari velit Valentinianus, vt maximè *per ſuos* id facere poſſent: quinta alioquin parte ſpeciei fiſco vindicandæ, quæ quintæ partis confiſcatio notanda eſt; vti notandum quoque hîc *monopolij* cuiuſdam genus & priuilegium, ſcilicet priuilegij loco id datum ſaccariis à Valentiniano, vt ita quod *hâc leg.* indicatur, corpus hoc Reipublicæ neceſſarium repleretur, & huic cor-

pori sese mulri permiscerent, quin & vt gnauiùs publicis speciebus comportandis incumberent, néve his, dum ob vrbicarium Canonem in Portu Vrbis fermè vocantur, desit quo vitam tolerare suam possint. Ergo Annonæ vrbicæ fauore id ita constitutum à Valentiniano : *hâc leg.* Quæ prolixioris constitutionis pars est, quá in vniuersum Annonæ Vrbicæ consultum iuit : cuius sex prætereà fragmenta *hoc Codice* extant : quæ *in Notis* iam indicaui, quæque adeò *huic leg.* coaßandæ veniunt.

¶ Cæterùm, quod secundum *huius leg.* caput est, Saccatiis his *Mercedis* modum & æstimationem taxari iubet Valentinianus à Præfecto Vrbis, *pro temporum varietate, consideratâ iustâ æstimatione :* Quæ in *praxi* mercedis omnis & salarij taxationi conueniunt : de quo tractatu *de salario.*

DE PATRONIS" HORREORVM" PORTVENSIVM.

TITVLVS XXIII.

Abest *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

"de *Patronis* horreorum Portuensium agitur quoque *l.9. supr. de Suariis :* vbi iam dixi.

"de *Horreis* Portuensibus dictum ad *d.l.9.*

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Messalæ PF. P."

PATRONOS horreorum Portuensium singulis tantùm annis præesse decernimus, omni subreptione cessante : ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nobis" commeantibus inseratur : nec vltra tempus constitutum quispiam sibi administrationem horreorum Portuensium fraudulenter vsurpet, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, in alium annum, quasi fidelis iam & idoneus, subrogetur. Dat. VI. Kalend. April. Altino, Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*

" *Messala* PP Italiæ sub Honorio Imp. vid. *Prosopogr.*

" *nouis commeatibus*, id est, nouis commeatibus : de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE PATRONIS horreorum Portuensium est hæc Honorij constitutio. ¶ *Horrea Portuensia* sunt quæ in Portu Vrbis Romæ erant, condendis speciebus annonariis Vrbis Romæ, seu eo quibus Vrbis Romæ canon condebatur : de quibus ad *l.12. infr. de operib. publ.* Quomodo & ipsæ species in his conditæ *condita Portuensia* dicuntur *l.9. supr. de Suariis.* Qui verò eas admetiebantur, *mensores Portuenses : d.l.9.* de quibus ad *l.1. supr. de Canone frum. V. R.* Aliæque similes personæ plures, circa Portum & Canonem Vrbis Romæ occupatæ erant : quo numero, & Caudicarij fuère : quibus ad *l... supr.* & saccarij Portus Romæ : de quibus *titulo supr. prox...* de omnibus operis Portuensibus semel dixi ad *d. l.9.* & ad *l.3. supr. de calcis coctorib.* ¶ Horum verò horreorum *Patronus* quidam erat : id est, horreis istis Portuensibus præerat, horrea administrabat, erogationis, seu eius quod ex horreis erogabatur, ratiocinia tractabat : vt *hâc leg.* indicatur : seu, vt dicitur *d.l.9. de Suariis*, custodiam Portuensium conditorum suscipiebat. *Commis au Grenier :* qui quidem, ex *eâ leg.* à Patronis Caudicariorum & Mensorum totius corporis consensu eligebatur. ¶ De hoc igitur horreorum Portuensium Patrono, seu custode & Administratore id *hâc leg.* cauetur, ANNVAM tantùm eius administrationem esse oportere : vel saltem, non ante continuandum, quàm prioris anni rationibus redditis : quàm perpurgatis rationibus : *Ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nouis commeatibus inseratur* ; ita enim hic locus restituendus est : id est, ne plurium annorum rationes commisceantur. *Noui commeatus* opponuntur hîc *veteris erogationis*, seu *prioris anni ratiocinio.* Quomodo & *l.18. supr. de annonâ*, ad populum, V.R. dicitur, *Eius anni atque Indictionis exordio, qua nouum denuò annonæ commeatibus poscit obsequium. Commeatus* pro canone frumentario, *hâc leg.* & *l.7. infr. l.32. supr. de Nauicul. l.3. ne conlat. transl.* eodémque sensu sæpè apud Lampridium, Amm. Marcellinum, Symmachum, Ambrosium, alios, id est, qui etiam aliàs *cataplus*, & *embola*. *Nouus* itaque *commeatus*, hâc *lege* est alterius anni commeatus. Cæterum circa susceptores simile quid omnino statuitur *l.11. supr. de Susceptorib.* Postea tamen Quinquennale Patroni istius munus factum, *d.l.9 supr. de Suariis.*

¶ Ex *hâc* interim *leg.* ad *praxim* exemplum quoque desumi potest, ratiocinij per singulos annos reddendi ab his, qui ratiocinia tractant : neque ante cuiusquam in eodem ratiocinio & administratione continuandi, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, id est, redditis rationibus.

DE

DE MENSIS OLEARIIS.

TITVLVS XXIV.

Abest *hic Titulus à Cod. Iustinianeo.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Cerealem" P. F. Annonæ."

MENSÆ oleariæ, quæ ita caducæ fuerint, vt nullius" possit" adhærere" dominio," vicenis follibus per Officium" distrahantur. Sed si quis mensam oleariam, prædictis follibus emptam, cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur, pœnam congruam luiturus. ¶ Si quis autem, mensam oleariam in dominio" suo retinens, viuendi cursum impleuerit, eandem mensam ad successores proprios, cum reliquis suis rebus, hæreditario poterit iure transmittere. Dat. Kalend. Mart. Nicomediæ."Acc. VIII. Id. April. Romæ, Ianuario & Iusto COSS. [328.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex à Cod. Iustin.*

" *Cerealis* hic idem fortè est, qui sub Constantio *Præfectus V.* fuit. De quo & illud Scholiastes ad ea verba, Iuuenalis *Satyra* 10.

—— vt maxima toto Nostra sit arca foro.

Vsque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Traiani Arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant, propterea & locus ipse, in quo erant Arca posita,* OPES *dicta sunt*: vid. *Prosopogr.*

"Vrbis Romæ: vt etiam ostendit subscriptio legis *Acc. Roma.*

"Superiores omnes editiones habebant, *nullus*: at rectè in *Parisiensi* repositum *nullius*: sed eâdem, mutatum oportuit, *posset*, in *possint.*

"*adhærere*: nempe mensæ hæ personis adhærebant, eorùmque hæredes consequebantur: vt *fin. leg.*

"Opponitur mox mensa olearia, *quam in suo dominio quis retinet.*

"*Officium* Præfecti annonæ scilicet tuum.

"Huic opponuntur *mensa caduca, qua nullius adhærent dominio.*

"*Nicomedia* his COSS. hoc tempore constitit Constantinus: Quod etiam disertè testatur Chronicon Alexandrinum *his ipsis* COSS. De hac ipsâ Constantini morâ accipiendum, quod Socrates scribit, *lib.* 1. *cap.* 27. *Gr.* 20 *Lat.* vbi etiam nominatim *Psamathia* suburbio Nicomediæ moratum Constantinum docet: Ibidem & non semel antea constitit Constantinus, imò & posteà ibi baptizatus, & mortuus in Achyrone suburbio Nicomediæ Ann D. 337. De Basilica ab eo Nicomediæ restituta, vetus Orbis descriptio *cap.* 32. vbi dixi, vid. plura in *Chronolog.*

COMMENTARIVS.

OLEVM etiam non tantùm ad vsum militum alicubi collatum, *l.* 17. *de cohortal.* sed & Vrbicatij Canonis pars fuit, tum in Vrbe Roma; quò pertinet *hac lex* Constantini M. vt docet tum Inscriptio, tum Subscriptio, *Acc. Roma*: & Valentiniani Iun, *lex* 2. *seu vltim. supr. de Curat. Kalendarij*: & Honorij *lex* 3. *supr. de Canone frum. V. R.* tum in Vrbe Constantinopolitanâ: quò spectat Arcadij *lex vltim. supr. de annonis ciuicis.* De quo alioquin oleario canone dixi iam affatim ad *d. l.* 3. *supr. de Canone frum. V. R.* etiam ex *Historia Augusta* Scriptoribus, & *Symmacho.* Cuius & specialis Arca fuit, haud aliter atque Arca frumentaria, vt docet *d. lex vltim. supr. de Curator. Kalendarij.* Atque hoc Primum de Oleo isto notandum est.

Secundò notandum, Oleum istud ex parte, pariter vt panem, populo & quidem Romano gratuitum datum; quod vt *Historia Augusta* Scriptores testantur, ita ex *hâc* quoque *leg.* & *d. l. vltim. supr. de annonis ciuicis* discimus, ad gymnasiorum videlicet & balneorum vsum, de quo pariter ad *d. l.* 3. Quomodo & oleum ex priuata liberalitate vel legato sæpè præbitum, de quo sunt quoque variæ Inscriptiones.

Tertiò notandum, modum olei, qui singulis præstabatur, *Mensam oleariam* dictam, quod *hac lex* apertè testatur. Pub. Victor sanè *libro de Regionib. Vrbis Roma*, in collectione Vrbis, post descriptas singulas vrbis Regiones, post cohortes & castra quæ in Vrbe Româ erant, *mensarum* quoque *oleariarum* numerum colligit: *Mensa*, inquit, *olearia LXXIV.* alias *XXIV. millia*: Vnde colligat quis, totidem mensas publicè positas fuisse diribendo, diuidendo per populum oleo. Etsi putaret quis potius ad mensas quidem publico loco oleum populo erogatum, vt panis de gradibus præbebatur, ita vt sciret quo loco suum quisque modum & dimensum accipere deberet, non tamen quod totidem separatæ mensæ essent (id enim incredibile videatur) sed quod plures essent ad totidem dimensa distribuenda. Sed tamen cùm P. Victor inter loca Vrbis Romæ has mensas ponat, contrarium colligat quis. Certè *mensa* dicta videatur, pro *dimensâ*, seu dimensione: quomodo *Missa*, pro *missione*, id genus alia. Vt vt sit, non est hoc accipiendum de mensis Oleariorum ἐλαιοπώλων qui in velabro mensas suas habebant: de quibus Plautus *in Captiuis*:

Pergo ad alios, venio ad alios: vna res
Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro
Olearij.

Neque mensæ istæ oleariæ interpretandæ, in quibus expositæ erant mensuræ oleariæ, quæ pertinebant ad ἐλαιοπώλας, quorum Corpus fuit pariter vt aliorum Negotiatorum, & sic propriè vendentium.

Certè

Certè Menſæ fuerunt & Nummulariorum, vnde Menſularij: ſic & in quas ſerui venales aſcendebant, vt venū exponerentur, τράπεζαι dictæ Polluci *lib.7.* Fuit & Macellariis & coquis & laniis ſua menſa, quæ *Lanionia* vocabatur: Calculones etiam ſuas habuêre menſas ſeu λογιστηρίας τραπέζας. Verùm hæc nihil ad Menſas noſtras olearias pertinent: quæ non fuêre ἐλαιοπωλῶν, verùm olei publicè in populum erogati expenſi: quod & *huius tituli* poſitio oſtendit, & *lex ipſa.*

Quartò notandum ex Inſcriptione *huius leg.* Menſas has Olearias, & ſic olei præbitionem iſtam, ad Præfecti Annonæ partes & diſpoſitionem pertinuiſſe: quod ex *duobus* aliis inſuper *locis* diſcimus. Lampridius *Alexandro: Oleum quod Seuerus populo dederat, quódque Heliogabalus imminuerat turpiſſimis hominibus PRÆFECTURAM ANNONÆ tribuendo, integrum restituit.* Symmachus *lib.10. epiſt.48. Olei tantùm ſpecies victum plebis tenuiter inuecta ſollicitat: Cuius rei V.C. PRÆF. ANNONÆ, partium ſuarum diligens executor, Prætoriana Ampliſſima Præfectura, vt ipſe aſſerit, dudum fecit indicium, miſſis de more Breuibus quæ anguſtias patefacerent Conditorum.*

Quintò (quod alterum *legis* caput eſt) de his Menſis Olearis notandum, eas hæreditario iure tranſmiſſas cum reliquis rebus ad ſucceſſores: imò & vendi potuiſſe: de quo mox plura.

Tandem notandum, certis caſibus caducas eas factas fuiſſe; de quo mox. Nunc enim de *lege* noſtra.

¶ Duo hac Conſtantini M. Conſtitutione, de Menſis iſtis Oleariis continentur. Primùm quid de CADVCIS menſis oleariis faciendum ſit. *Caducæ menſæ* ſunt, quæ fiſco ob Caducitatem, adquirebantur, ſeu in horreorum conditis reſeruabantur: putà ſi *menſa nullius dominio poſſet adhærere*, vt *hæc lex* loquitur, in nullius dominio retineretur: vt putà quia, qui menſam illam habebat, in nullum eâ tranſlatâ vel venditâ, vel hærede nullo relicto, deceſſerat. His ſcilicet caſibus menſæ oleariæ caducæ fiebant. Quomodo & panes itidem qui de publico dabantur certis caſibus caduci fiebant, *l.1.7.8. ſupr. de annonis ciuicis:* & *l.2. ſupr. de ſtudiis lib. V. R.* vnde pariter *caduci panes* dicuntur *d.l.1.* caduca popularia, *d.l.2. de ſtudiis lib.* item annonæ vacantes, *d.l.8. ſupr. de annona & trib.* Has igitur Menſas Olearias caducas, per Officiales Præfecti annonæ (ſub cuius diſpoſitione annona vrbica erat,) diſtrahi ſeu vendi iubet Conſtantinus M. *viginti Follibus.* De Follibus anceps eſt aliàs diſputatio: quorum etiam variis locis *hoc Codice* fit mentio; præter *hanc legem*, inſuper *l.s. 4. ſupr. de Senatorib. & gleb. coll. l.5. 21. ſupr. de Prætoribus: l.2. 3. ſupr. quorum appell. l.1. ſupr. ſi quis pecun. conſtau. l.3. ſupr. de Veteranis: l.3. ſupr. de Suariis:* & *Nouella* Martiani *de indulgentiis reliquorum 2.* De eo duo cumprimis inſignes loci occurrunt: vnus Epiphanij *lib. de ponderibus & menſuris:* & alter *Gloſſarum Nomicarum*, vel potius apud eum Heſychij *Illuſtrij ſexto Hiſtoriarum.* Sed & illud Heronis *in fragmento*, ὁ φόλλις ἕνα ἀργύρεια πληροῖ, καλεῖται δὲ παρὰ Ῥωμαίοις θύλακος. Et fragmentum vetus περὶ σταθμῶν: *ex Epiphanio:* βαλλάντιον παρὰ τὸ βάλλειν: ἔστι δὲ σταθμὸς τὸ βαλλάντιον, ὁ καὶ φόλλις δηναρίων σν. Sed cùm vario ſignificatu follis accipiatur, quod oſtendit cùm maximè Heſychij locus ille; duplici, *huius Codicis* conſtitutionibus accipitur. Vel enim κατὰ δηναρισμὸν pro ſpecie nummorum æreorum folles dicuntur: vt cùm Conſtantinus M. *l.3. ſupr. de Veteranis*, viginti millia follium veteranis dari iubet ad coëmenda ruri neceſſaria: & negotiantibus centum [millium] follium ſummam immunem habere permittit. Item cùm Conſtantius *l.3. de Piſtoribus*, definiens quantum tres Præturæ expendere debeant, ait primam expendere 25. millia follium & 50. libras argenti: ſecundam, 20. mille follium, & 40. libras argenti: tertiam, 15. millia follium, & 30. libras argenti. Item cum idem Conſtantius ſtatuit, *l.1. ſi quis pec. conſt.* ne quis plus mille folles pecuniæ in vſu publico conſtitutæ animalibus propriis ſumptuum gratiâ portet. Item cum Iulianus ſtatuit, *l.3. ſupr. de Suariis:* vt ſeni folles, pro ſingulis libris porcinæ dentur. Aterum κατὰ ἀργυρισμὸν pro maiore pecuniæ ſumma folles accipiendi ſunt *ſequentibus legibus:* vt cùm Conſtantinus M. *l.2. & 3. ſupr. quorum appell. non recip.* à præiudicio vel ab executione appellantibus pœnam 30. follium imponit. Item cum Valens *l.21. de Prætoribus:* de Senatoriis facultatibus agens ait, *cùm duos folles, aut quatuor, aut certè amplius in profeſſionem habebunt:* Item cùm Theodoſius *l.2. de Senatorib. & gleb. coll.* à Senatoribus poſſeſſionem non habentibus *duos folles* præſtari iubet: Idémque *l.4. eod. tit.* cùm præbitionem follium implere non valentes, ſaltem ſeptem ſolidos præſtare iubet. Tandem cùm *hâc leg.* Conſtantinus M. menſas olearias vicenis follibus vendi non vltrà iubet. Follis priore ſignificatu duobus minutis nummis conſtabat: φόλλις δύο λεπτοὶ κατὰ τὸν δηναρισμὸν inquit *Epiphanius*, ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν, ſeu obolo. Suidas ὀβολοὶ εἰσιν ὡς καλοῦσι φόλλεις, Moſchopulus ὀβολὸς ὁ φόλλις, Cedrenus λέγεται καὶ αἱ δ' ἡ δίδυμος φόλλεις ἀνομάσθησαν. Poſterior ſignificatu follis duobus argenteis, ſeu duabus minis & Semis, conſtabat, qui conficiebant 250. denarios, ac proinde quorum ſinguli denarios centum efficiunt ἀπὸ δύο ἀργύρων καὶ ἥμισυ συγκείμενον, οἳ γίνονται σν. δηνάρια, inquit *Epiphanius:* & vt Gloſſæ *Nomicæ* habent φόλλις σταθμὸς ἐστὶ λεγόμενος καὶ βαλλάντιον: ἔχει δὲ δηναρίους διακοσίους πεντήκοντα: τουτέστι λίτρας τβ. καὶ οὐγγίας ξ: ὡς ἔχοντος ἑκάστου δηναρίου λίτραν α καὶ οὐγγίας ιγ. Plura dicturi ſunt quibus propoſitum ſcribere *de re nummariâ.* Nos ad *legem* noſtram redeamus.

¶ Igitur Conſtantinus Menſas Olearias vicenis follibus non vltrà de fiſco emi, vendique rurſum iubet: adeò quidem vt iubeat pluris vendentem poſteà ferreis vinculis conſtrictum in Illyricum tranſmitti, pœnam congruam luiturum: vbi tria notanda ſunt. ¶ Primò quod ait, *ferreis vinculis conſtrictum.* Nempe vincti, & quidem vinculis ferreis rei tranſmiſſi. Ita pariter *l. penult. ſupr. de executoribus, ligatus ferreis nexibus, curâ Prouincialis officio ſub elogio ad debitum mittatur examen:* vbi plura notaui. ¶ Secundò notandum, quod *in Illyricum tranſmitti, eum iubeat pœnam dignum luiturum;* quod quidem accipio de damnatione in metallum: Metalla ſcilicet in Illyrico fuêre: quod docet ſubſcriptio *legis 9. ſupr. de indulg. debit.* & *lex 7. 8. ſupr. de Metallis:* quibus locis dixi plura. Tertiò, exploranda ratio eſt, cur tam grauis pœna à Conſtantino M. propoſita fuerit, Menſam Oleariam emptam vicenis follibus, cariore pretio vendenti? Nempe, ne ita publica olei præbitio, quæ vel gratuita prorſus, vel leuiore ſaltem pretio cuiuſdam beneficij genere fiebat, paulatim venalis prorſus fieret, immenſóque pretio venderetur: & ſic fiſcus gratiam beneficij amitteret, oleique adeo pretium in Gymnaſia & Balnea, quibus Roma maximè delectabatur, quibúſque Principes fauorem plebis ſibi maximè conciliabant, nimis augeretur; denique Ludorum & Bal-

neorum vsus tatesceret, exolesceret. Aliam rationem nunc non comminiscor. ¶ Exemplum hîc interim ad *praxim* habemus, vbi quid emptum cariore pretio, postea quis rettò vendere prohibetur. Et hæc quidem de Caducis Mensis Oleariis: & sic de Prima *huius leg.* parte.

Secundo capite definitur, in hæredes æquo iure cum teliquis tebus transmitti Mensam Oleariam, neque Caducam fieri. Breuiter ergo & vendi (quod *priore capite* ostensum est) & transmitti in hæredes Mensæ Oleariæ potuerunt. Quod ipsum aliquando etiam de annonis ciuicis in commune statutum, *l.* 1. 10. 12. *supr. de annonis ciuicis*: aliter quàm *l.* 7. 9. *Cod. eod. tit.*

DE FRVMENTO CARTHAGINENSI.

TITVLVS XXV.

Abest *hic titulus* à *Cod. Iustin.* Porrò post Romam & Constantinopolim de *Carthagine* priùs *hoc titulo* agitur, quàm de Alexandriâ: de quâ *duobus* postea *titulis*. Carthago scilicet, Tertia vrbium in Imperio Romano extitit. Ausonius de claris vrbibus.

Prima Vrbes inter Diuum domus aurea Roma:
Constantinopoli assurgit Carthago priori,
Non toto cessura gradu, quia TERTIA dici
Fastidit, non ausa locum sperare secundum
Qui fuit ambarum.

Et mox:

Nunc quoque si cedat, Romam vix passa priorem.

Iam olim certamen de gradu inter has duas Vrbes fuit. Herodianus *lib.* 7. *p.* 596. de Carthagine ἡ γῦν πόλις ἐκείνη καὶ δυνάμει χρημάτων καὶ πλήθει τῶν κατοικούντων, καὶ μεγέθει μόνης Ῥώμης ἀπολείπεται φιλονικοῦσα πρὸς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρου πόλιν περὶ δευτερείων.

---

1. * Impp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum'' Proc.'' Africæ.

Si quis corpora'' æneo'' frumento obnoxia detraxerit,'' ab omni interpellatione liber sit, quamuis alia corpora possederit,'' siue coëmerit, libera ab ænei frumenti inquietudine: Comparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet, pro modo eius rei quam adepti sunt, etiam si extra liberalitate'' rem fuerint consecuti. ¶ Sed quia plerique ex Magistratibus,'' ænei frumenti pensitatione'' obnoxij, vel ipsi sibi dum administrant,'' alios subrogarunt, vel redempti'' pro aliis alios *creauerunt*,'' rescissis subrogationibus ad eiusdem ænei frumenti pensitationem teneantur: Illos enim solos ex subrogaris perseuerare oportet, quos constiterit idoneos esse facultatibus, & minus idoneorum loco non à redemptis Magistratibus subrogatos. Dat. Prid. Id. Dec. Sirml, Constantino, A. IV, & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustiniano.*
'' *Catulinus* Proconsul Africæ sub Constantino M. vid. *Prosopogr.*
'' in Til. *P. V.* malè: vbi nihilo melius tentabat quis *PP.*
'' *Corpora* hîc, & mox *infr.* pro *rebus*, vt posteà vocantur.
'' De hâc voce mox dicam.
'' *al. distraxerit.*
'' possideat.
'' *al. liberalitatem*, id est, titulo oneroso, non lucratiuo.
'' dum Magistratus gerunt.
'' Magistratus.
'' id est, corrupti pecuniâ aut gratiâ.
'' Ex hac voce colligo, hanc ænei frumenti pensitationem, seu inquietudinem incubuisse *honorem* aliquem Karthagine *gerentibus*, qui à Magistratibus *creati fuerant.*

COMMENTARIVS.

DE ÆNEO frumento, cuius quater *hâc leg.* mentio disertè fit, nullibi præterea, neque *hoc Codice*, neque apud alios Scriptores; est hæc singularis Constantini M. constitutio scripta, Ann. D.315. tertio post fidem Christianam à se susceptam anno. Cuius Inscriptio statim ostendit, quod *Primo* hîc notandum, de hoc æneo fromento, id in Africâ fuisse: inscribitur enim hæc lex *Catulino Proconsuli Africæ*.

Imò, quod secundo loco obseruandum; *Titulus* sub quo *hac lex* posita est, ostendit, hoc æneum frumentum ad Vrbem Carthaginensem spectasse: est enim hic Titulus, *de frumento Carthaginensi*.

Tertiò ex *hâc leg.* discimus, huius ænei frumenti præstationem, *pensitationis* vt *hâc leg.* vocatur, speciem fuisse: quæ inquam Reipublicæ seu Vrbi Carthaginensi præstabatur: Et quidem grauem, qua & ideo sæpè, quod *secundo capite* ostendetur, nonnulli sese liberare nitebantur, subrogatis aliis.

Quartò obseruandum, certa tantùm Corpora huic ænei frumenti præstationi obnoxia fuisse, non omnia promiscuè Corpora, non omnes res: & quidem possessiones certas, certos fundos: Nam ita *Corporum* vox hîc accipienda: etsi enim sæpè aliàs *Corporum* appellatione non tantùm agri, aut domus, fundi denique, sed etiam mancipia & mobilia quæcunque comprehendantur, breuiter quæcunque bona & facultates, vt docent vel *hoc Codice, lex 5. supr. de iis quo administr. l.3. supr. de bonis proscriptor. l. vnic. supr. quorum bonorum: l.1. supr. de legitim. hered.* attamen *Corpora*, vbi de pensitationibus publicis agitur, & de rebus alicui rationi & præstationi obnoxiis, propriè sunt prædia: quo sensu sanè vox ista accipitur, *l.1. supr. de curator. Kalend.* & alibi: vid. & quæ dixi ad *l.17. supr. de Pretoribus*: sed & apud Symmachum eodem sensu *lib.6. epist.12. lib.10. epist.29.32.46.* Igitur certis tantùm prædiis hæc ænei frumenti præstatio, pensitatio, inquietudo, interpellatio incumbebat: eorúmque nomine possessores obnoxij erant; non aliorum Corporum nomine: vel si ea alienassent.

Quintò notandum, *Quocunque titulo* possessores ea Corpora possiderent, huic pensitationi obnoxios fuisse, quocunque inquam titulo, non tantùm si lucratiuo, quibus alioquin facilius meliùs in Republicâ tributa imponuntur, quam in rem vide *Titulum, de imponenda lucratiuis descript.* verùm & si emptionis titulo: *comparatores*, enim, vt *hâc leg.* dicitur, *rerum obnoxiarum teneri oportet pro modo eius rei quam adepti sunt, etiamsi extra liberalitatem rem fuerint consecuti.*

Sextò, vt ad *secundi capitis*, quod *hâc leg.* continetur, explicationem accedamus: de hoc æneo frumento notandum est, *Magistratus* huic pensitationi obnoxios fuisse: *Magistratus*, id est, Duumviros: hoc enim sensu *Magistratuum* fermè vox effertur: inter alia, *l.8. 16. 21. 29.39.76.151.169. supr. de Decurionib. l.3.5.6. supr. de exhib. reis: l.1. supr. de Medicis & Professorib.* & alibi passim: de quo vid. *Paratitl. tit. de Decurionibus: & Glossar. Theod.*

Sed hîc quæri potest, an soli Magistratus seu Duumuiri certorum Corporum nomine, huic ænei frumenti præstationi obnoxij fuerint? & sic vtrum *caput* quoque *primum huius leg.* de his accipiendum sit? quomodo certè Magistratus seu Duumuiri pensitationibus variis obnoxij erant, & inter alia quidem ludicris, de quo vid. *Paratitl. de Decurionib.* & *tit. infr. de Spectaculis*, an verò & priuati quidam possessores Corporum, & Magistratus: vt ita *primum caput huius leg.* de aliis accipiendum sit: *Si quis*, inquit *lex*, &c. hoc posterius de Magistratibus: atque adeò duo personarum genera huic functioni, seu pensitationi obnoxia fuerint. Quod quidem mihi verosimile fit.

Postremo loco de hoc æneo frumento notandum, quod *secundi capitis huius leg.* argumentum est, duas fraudes in fraudem huius pensitationis à Magistratibus quandoque admissas. Nam vel ipsi sibi Magistratus dum administrabant, alios subrogabant, qui scilicet hanc ænei frumenti præstationem agnoscerent, subirent, atque ita eò eos adigerent, tanquam muneris sui vicarios, cùm tamen nulla Corpora possiderent huic præstationi obnoxia: vel alios non idoneos pro aliis idoneis & corporum possessoribus, *creabant*, id est, nominabant Magistratus, vti moris erat, vt Magistratus seu Duumuiri periculo suo successores nominarent: de quo vid. *Paratitl. de Decurionib.* Et quidem redempti id faciebant, nempe auro corrupti ab idoneis ad euitandam hanc functionem. Huic vtrique fraudulentæ subrogationi occurrit *hâc leg.* Constantinus M. hoc constituto, vt rescissis huiusmodi subrogationibus Magistratus isti ad huius ænei frumenti pensitationem teneantur.

Et hæc quidem hactenus, de istâ ænei frumenti pensitatione ex *hâc leg.* discere vel colligere licet. Nondum tamen liquet quid fuerit æneum frumentum istud, quænam hæc pensitatio, quémve in vsum, facta fuerit, quæ tandem nominis istius ratio sit? De Nominis ratione variæ coniecturæ sunt. Prima est, hîc pro *æneo frumento*, reponentium *Pœnum*: Quod non admitto: etsi videam hoc quoque æuo Victorem dixisse, *apud Pœnos Alexandrum Pro-Prefecto egisse*: Etsi apud Claudianum quoque legam in hoc ipso frumenti argumento,

Punica Niliacis concurrere carbasa ventis.

Nam vt omittam in constitutionibus nuspiam hanc vocem vsurpari, agitur hîc de frumento in Carthaginensis vrbis vsum aliquem, non de Africano in vniuersum frumento.

Secunda coniectura est eorum, qui *æneum frumentum* dictum perhibent à *modiis æneis* frumenti, de quibus in *l. modios æneos, de Susceptoribus: & l.1. Cod. de conditionalib.* cuiusmodi Romæ modius æneus erat in Minucia frumentaria, ad quam populus statis diebus frumentatum veniebat, à Mensoribus & Caudicariis frumento dimetiendo: Quem describit Suidas: ὅπου, inquit, ἔστι μόδιος χαλκοῦς, quo loco agit de Valentiniano: Quomodo & Basilica χαλκοῦς καὶ λιθίνους vocant.

Tertia sententia est eorum, & in his Ciconij *4 Obseru. Iuris Canon. cap. 3.* qui *æneum frumentum* dici putant *popularem* annonam, quæ ex *ænea* seu æreæ tabulæ præscripto populo Carthaginensi diuidebatur, quomodo sanè ea Romæ ita præbita: *l.5. supr. de annonis ciuicis*: seu ex tessera fortè ænea: quomodo Alexandriæ frumentum seu annona ita diuisa: *l.2. infr. de frum. Alexandrino*: Verùm id ad æneum frumentum istud nil facere puto: neque enim hîc agitur de annona quæ ex fisco, seu de publico, populo præbebatur; verùm contrà, de eo frumento quod à priuatis ex certis Corporibus & rebus pensitabatur. Huc magis facere putet quia leges de modo munerum ciuilium, quæ

æneis

æneis tabulis publicatæ ex eiusdem Constantini M. *l.2. supr. quemadm. mun. ciuil.*

Quarta coniectura nonnullis fortè placeat, *aneum frumentum* dictum eo sensu quo *araria annone*, quæ videlicet non ipsæ, verùm adæratæ in pecunia præstabantur: de quibus *tit. de erogat. mil. ann.*

Quintam Tertiæ coniecturæ addidit haud ita pridem Ciconius *lib.4. Obseruat. Iuris Canonici, cap.3.* ideò æneum frumentum dici, quod olim omnes illationes & tributa ære expendebantur. Existimet quis *onaum* seu *onetum* frumentum hîc indicari, quod extra ordinem vendere quis publico cogebatur; quod aliàs *Synoneton*, de quo *suo titulo*. Tentaret alius *œneum* frumentum, quod dicatum Bacchi Sacerdotibus & ministeriis: οἶνος enim ὁ Διόνυσος, cuius præcipuus in Africa cultus. Alius *aneum*, quasi graue ab *αἰνὸν* deriuet.

Ego, quidquid tandem hoc nominis sit, putem paganicæ superstitioni & voluptatibus seu ludicris ministeriis, quibus Carthaginenses maximè indulgebant: vbi & peculiaris Tribunus voluptatum erat, de quo *infr. tit. de Scanicis*, hoc *aneum* frumentum dicatum destinatúmque fuisse Carthagine: ad cuiusmodi certè voluptates & ludos, Magistratus, de quibus *hâc leg.* agitur, tenebantur: de quibus vid. *tit. de Decurion.* & *tit. de spectaculis.* Carthagine certè hoc sæculo etiam miræ superstitiones, nouáque superstitionum vocabula inoleuerunt: videatur saltem *lex 20. infr. de Paganis, sacrific. & templis*, vbi de Fredianis & Dendrophoris, déque reditibus qui epholis deputati: & *lex 2. supr. de Collegiatis*, vbi de Vitutiariis & de Nemesiacis agitur, & de Cantabrariis. Et quid si ad animalium voluptatibus publicis ibi seruientium pabulum hoc æneum frumentum pertineat? Vnde quis *arinum frumentum* hîc legendum censeat: quomodo *arina* farina, Plinio, *lib.22. & 16.* quæ ex αἴρα aetâ confecta, id est, lolio quod tritici vitium est, quodque cum in pane est, celerrimè vertigines facit, &c. de quo idem Plinius, *lib.18. cap.17.* & ante eum Theophrastus *de causis plantarum, lib.5. cap.22.* Verùm nil temerè mutem. Peculiaris hæc proinde *anei frumenti* appellatio: quomodo & panis varia & peculiaria nomina, qui in publicâ erogatione erant, fuêre hoc ipso æuo: Ita *panis gradilis, Ardiniensis, Ostiensis, Fiscalis:* & *panis Castrensis:* καστρήσιος ἄρτος qui Alexandriæ sub Diocletiano præbitus, teste auctore Chronici Alexandrini,* & Farragine Alexandrina: scilicet qui ex castris seu Palatio Principis præbitus.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO."

TITVLVS XXVI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

"in vsum Vrbis Constantinopolitanæ: de quo est *lex 1. hoc tit.* vel in vsum ipsius Vrbis Alexandrinæ.

1. * Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio PF. P."

In æstimatione" frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quidquid de Chrirologiâ, & Zygostasij munere, & pro Naucleriorum" tuendâ substantiâ' Eminentia Tua disposuit, roboramus. Adque vt Curialibus prædæ auferatur occasio, iubemus, eos ad huiusmodi sollicitudinem adfectandam nunquam accedere, sed designata Officia tuis prouisionibus, examinata, sollicitudinem prædictam implere. Dat. v. Kalend. Febr. Constantinop. Honorio ix. & Theodosio v. AA. coss. [412.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod Iust eod. tit.* Iungenda fortè huic *lex 32. supr. de Nauicular.*
" *Anthemius* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
" *χ. Nauclerorum*, vt in *Cod. Iust.*
' id est, tuendis facultatibus, & sic Naucleris indemnibus seruandis.
" *XIV. Kal. Febr. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.* Ita habet subscriptio *d.l.32.*

COMMENTARIVS.

De Alexandrino frumento, seu canone Alexandrino frumentario Vrbi Constantinopolitanæ potissimùm destinato, est hæc Theodosij Iun. constitutio. Qui quidem Vrbi Romæ, cui antea destinatus erat, de quo dixi ad *l.7. supr. de Nauicular.* detractus Constantinopoli attributus fuit. De quo pauca è multis hæc notasse sufficiat. Omitto calumniam Athanasio obiectam, quod Ægyptiacum hoc frumentum retinuisset; *Vetus Orbis descriptio sub Constantio,* quam in lucem extuli, de Ægypto & Thraciâ agens: *Et aliis*, inquit, *Prouinciis vtilis est: Constantinopolis enim Thracia ab ea quamplurima pascitur: similiter & Orientales partes, maximè propter exercitum Imperatoris & bellum Persicum: propterea non posse aliam Prouinciam sufficere, nisi diuinam Ægyptum.* Præter Themistium quoque *orat.13. p.291.292.* Sozomenum, *lib.3. cap.6.* Eunapius

in *Ædesio p.36. 38. 40.* cum conuicio : ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους, Ἀθηναίοις παρεῖχε τὴν σιτοπομπίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἦν τὸ σιτηγὸν ἀγώγιμον : ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος τῶν ὁλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἁπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου, καθ' ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Βυζάντιον μετῴκισεν, &c. id est, *Constantinopolis, vetusto nomine Byzantium, antiquitus suppeditabat Atheniensibus annonam, fidémque omnem excedebat frumenti inde aduecti vis : at nostro seculo, neque onerariæ naues, quas Ægyptus mittit, totáque Asia cum Syria, & Phœnice, neque frumentaria copia ex aliis Prouinciis vectigalibus compertata, explere valent aut satiare circumfluentem & copiosam populi multitudinem, quam Constantinus Byzantium transtulit.* Claudiani locus insignis *de bello Gildon.* vbi Romam induecit loquentem, & querentem de erepto sibi canone Alexandrino :

Tot mihi pro meritis Libyam Nilúmque dedêre,
Vt dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus aestiuis alerent, geminóque vicissim
Littore diuersi complerent horrea venti.
Stabat certa salus : Memphis si fortè negasset,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferas certare rates, latéque videbam
PVNICA NILIACIS concurrere carbasa velis.
Cum subito PAR ROMA mihi, diuisáque sumpsit
Æquales Aurora togas, Ægyptia rura
In partem cessêre NOVÆ. Spes vnica nobis
Restabat Libya ——

Et pòst :

Nunc quid agam, Libyam Gildo tenet, ALTERA NILVM.

Quare nonnisi extra ordinem & rarò hac tempestate ex Alexandriâ Romam aliquid subuectum: cuius rei exemplum apud Symmachum, *lib.10. epist.22. & epist.50.* De hoc Alexandrino Canone seu stolo in vsum Vrbis Constantinopolitanæ sunt innumeræ constitutiones *hoc Codice* : inter alias Constantini M. *d.lex 7. supr. de Nauicular.* vbi vid. *Nouella* : & *lex* insignis eiusdem Theodosij Iunioris : putà *lex 32. supr. de Nauicular.* quæ, vt mox ostendam, *huic* iungenda videtur.

¶ Portò huic annonæ probè administrandæ multa constituta reperire licet. In hunc sanè quoque finem Præfectus annonæ Alexandriæ constitutus est : ad euiusmodi Præfectum Claudium extat *lex* Constantij *3. supr. de Susceptoribus*. Quomodo & Præfectus annonæ in Vrbe Româ fuit: & tertius Africæ, vt docet *lex 12. supr. de Nauiculariis : & lex 2. de Naufragiis.* Hunc eundem in finem (quod *hac lex* testatur) *Æstimationi* frumenti prouisum : Quod scilicet non tantùm ex Ægypto Alexandriam conuehebatur, vt quidam hîc tradunt, verùm ex aliis quoque Orientis Prouinciis, vt antea ostensum, Orientales Nauarchi Alexandriam deuehebant, vel inde Constantinopolim subuehebant : *Æstimationi*, inquam, id est, quâ quantitate & qualitate inferretur, rursúmque efferretur. In hunc igitur finem fuêre Alexandriæ & Chrithologi & Zygostatæ. Χριθόλογοι, qui & Adnotatores dici videntur, *l.3. supr. de Susceptorib.* tum suscipiendo, tum emittendo frumento, & vtriusque rationibus excutiendis præpositi fuêre : qualem κριθόλογον apud Operarios fuisse refert Plutarchus *in Hellenicis*. Ζυγοστάται, ponderi & quantitati frumenti exigendæ, admetiendo denique frumento tum aduecto tum euehendo præerant. A quo alius est Zygostates, etsi similis, ad ponderationem Nummorum Zygostates, de quo *l.2. supr. de ponderatoribus.*

Secundò, viceuersa in hunc eundem Æstimationis frumenti finem, ne Naucleri ipsi in fraudem seu damnum inciderent, pro eorum substantiâ tuendâ, id est, pro indemnibus eis seruandis, quod Interpretes hîc non cœpêre, Epimetron eis aliquod datum pro iustis diametris, *pour la descalle* : vt docet *dicta lex 7. supr. de Nauicular.* vbi dixi plenè : pariter vt datum Vrbis Romæ canonem subuehentibus, *l.36.38 d.tit.* vt & Susceptoribus quoque datum docet *lex 3.14.15.21. sup. de Susceptorib. & lex 4. supr. de Suariis.*

¶ Vt ad sententiam *leg.* nostræ descendam; circa vtrumque aliquid noui disposuerat Anthemius PP. Orientis : non quidem quasi is nunc primum aut Chrithologum aut Zygostatam instituerit, idque Theodosius Iun. *hâc leg.* probet, quomodo censent Viri docti, etiam Græci Interpretes : Rursum, non quasi is Epimetron Naucleris primus dederit, quod antea datum probat *dicta lex 7. supr. de Nauiculariis.* Circa vtrumque, inquam, aliquid statuerat, & aduersus fraudem Nauiculariorum, & vt à fraude seu damno ipsi vindicarentur, Anthemius PP. Orientis annonæ Constantinopolitanæ studio : cuius hac in re studium ingerunt seu testantur Anno 409. *lex 4. supr. ne collat. transl. lex 33. supr. de Nauiculariis : & lex vnic. supr. de Nili aggerib. non rump.* Neque minùs hæc ipsa *lex* : cui parum abest quin iungam *legem 32. supr. de Nauiculariis* : quæ eiusdem Theodosij Iun. est, & huic omninò argumento conuenit eidémque Anthemio inscribitur, & eiusdem Anthemij dispositionem probat : seu vt disertè *fine leg.* dicitur *firmat* : pariter vt *hâc leg.* quod is disposuerat, roboratur. Quid autem ab eo dispositum fuerit circa Epimetri modum vel circa Chrithologiam & Zygostasij munus, id omne *hâc leg.* non exprimitur : nisi vnicum illud, quòd *Curialibus* Chrithologis & Zygostatis esse vetuit, vt videlicet Curialibus prædæ occasio auferretur. Curialis scilicet prædis noti & notati hoc æuo, quod ostensum *non vno loco, titulo, supr. de Decurionib.* Quid igitur ? Idem Anthemius certa quædam officia designauerat, quæ suo examine sollicitudinem hanc implerent. Quæ omnia firmat *hâc leg.* Theodosius Iun. Neque tamen adhuc officia illa hîc exponuntur, quæ relatione Anthemij expressa seu designata fuerant. Quare fidentiùs dicitur quàm certiùs à Viris clarissimis, *Præfectianos* ad id munus ab Anthemio probatos & ordinatos : quod tamen statuunt procuIdubio ex prauâ *huius leg.* interpunctione & interpretatione : ibi : *Sed designata Officia tuis prouisionibus examinata sollicitudinem prædictam implere.*

Huius tandem *legis* occasione, exhibere hîc iuuat omnia munia per Ægyptum & in Vrbe Alexandrina, quæ *hoc Codice* memorantur Græcis nominibus omnia, & quidem in solius fermè Theodosij Iunioris constitutionibus : Archigerontes *l.2. prox* Cephaleotæ, *l.6. de patroc. vicorum* : Copiatæ *l.*..... Critbologia, *hâc leg.* Diœcetæ Ergasiotarij, *l.2. prox.* Hypommematographi, *l. vltim. supr. de Decurionibus.* Irenarchæ, *dicta leg.6. & tit. de Irenarchis.* Logographi Chomatum, *dict. l.6.* Monazontes, *d. l.63. supr. de Decurionibus.* Parabolani, *l.42. 43. infr. de Episcopis.* Zygostasia *hâc leg.* His adde & homologos colonos, *dict. l.6. de patroc. vicorum* : Diacatochos, *l.1. supr. de fisci debitoribus.* Addamus

mus & Elemporiam, & Ospratutam, patrimonij munera, ita apud Alexandrinos vocata, vt testatur Arcadius Charisius *l. vltim.* §.19. *ff. de muneribus & honoribus*: Aliàs non iam personarum vel munerum nomina, sed Rerum vocabula Græca alibi in lineam coniicio.

II. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Isidoro PF. P.''

DIVRNOS centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ ciuitatis addi decernimus: vt nemo priuetur eo quod nunc'' vsque percepit, & *perissochoregia''* nomen penitùs amputetur, & tesseræ designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur. Dat. Prid. Non.'' Iun. Constantinop. Isidoro & Senatore COSS. [436.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. Iustin. eod. tit.* Iungenda huic *lex 3. supr. de indictionib. lex 2. infr. de Alexandr. pl. primat.* & *lex.189, 190. 191. imò & 192. supr. de Decurionibus.* Imò & *l. vlt. supr. de indulg. debitorum.*

''*Isidorus* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*

''*Nunc vsque hâc leg.* & *l.45. infr. de Episcopis*: *l.54. infr. de hæreticis*: alias, *vsque nunc*: vt *l.2. infr. de fide Cathol.*

''περισσοχορηγίας

''Ita quoque *d.l.2.* & *d.l.3.* & *l.189. 190 191.* At *d.l.192.* Prid. Non. Aug. & *d.l.vlt.* Prid. Id. Iul.

COMMENTARIVS.

DE GRATVITA ANNONA Vrbis ALEXANDRINÆ est hæc Theodosij Iun. constitutio: Anno D.436. Quæ quidem ipsa, pars est prolixioris constitutionis, quâ is non tantùm Ægyptiorum in commune commodis consultum iuit (quod docet *lex 3. supr. de indiction.* inde desumpta;) verùm etiam speciatim Alexandrinorum: vt docent *quinque leges* inde pariter desumptæ, præter *hanc*, inquam, & *l.x. infr. tit. prox. de Alexandr. pl. primatibus*: *lex 189. 190. 191. supr. de Decurionib:* (quibus addo & *l.192. eod. tit.*) Quæ sub Constantio Ammianum *lib.22. extremo leges* omnes inter se coniungendæ, atque adeò *huic* nostræ coaßandæ veniunt. Ac nominatim Curialibus Alexandrinis consultum iuit *d.l.189. 190. 191. 192.* Corporatis Alexandrinis, *d.l.2. infr. tit. prox.* Hâc verò *leg.* popularibus Alexandrinis: seu populari eius vrbis annonæ: auctâ videlicet eâ. § Nempe sicut Vrbi Romæ & Constantinopolitanæ annona ciuica gratuita data, ita data quoque Alexandrinæ Vrbi, de cuius σιτηρεσίου alibi plenè dixi. Videnda interim duo insigniora eius elogia apud *veterem orbis descriptorem sub Constantio cap.* & Ammianum Marcellinum, *lib. 22. extremo.* Huius verò annonæ Alexandriæ dandæ auctor Diocletianus fuisse videtur: Auctor *Chronici Alexandrini*, Constantio c. IV. & Maximiano Iouio c. IV. COSS. id est, Anno D.302. τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Καστρήσιος ἄρτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Διοκλητιανοῦ ἐδωρήθη. Farrago Alexandrina edita à Scaligero. Constantio & Maximiano nouis Cæsar. IV. *Castritius in Alexandriâ donatus est & Diocletiano balneum ædificatum est.* Eodémque ex parte refero, quod *Fasti Idaciani* habent. *Constantio IV. & Maximiano IV. His COSS. vilitatem iusserunt Imperatores*: vbi *vilitas* propriè de annonæ vilitate: vid. Lamprid. *Alex. Seuero*, & Capitolinum in *Pertinace*. Procopius in *ἀνεκδότοις nuper editis*, p.119 Διοκλητιανὸς Ῥωμαίων γεγονὼς αὐτοκράτωρ σίτου μέγα χρῆμα δίδοσθαι τῷ δήμῳ τῷ Ἀλεξανδρέων τοὺς δεομένους ἀνὰ πᾶν ἔτος διώρισε: ταῦτα ὁ δῆμος τινὰ διαδιδασκόμενος ἐν σφίσιν αὐτοῖς εἰς ἀπογόνους τοὺς μέχρι δεῦρο παρέπεμψεν: ἀλλ' Ἡφαιστος αὐτόθεν μυριάδας εἰς διακοσίας ἐπετείους μεδίμνων τοὺς τῶν ἀναγκαίων ἀποστερίζοντας περιώμενος τοῦ δημοσίου ἀφείλετο. Quânam vero occasione annona seu panis hic gratuitus Alexandriæ datus fuerit? docent *Socrates & Synodus Chalcedon.* quorum verba mox proferam: putà *ἐς διατροφὴν τῶν πτωχῶν.* Quod nomen attinet, *Castrensis* panis hic dictus, vt ex *Chronico Alexandrino*, & *Farragine Alexandrina* discimus. Quem Græci mora suo Καστρήσιον dixêre. Quomodo κιρκήσιον, quod Romanis *Circense*: μιλιαρήσιον *Miliarense*, id genus alia. Quomodo & ἱππικὸν καστρήσιον dicitur apud Absyrtum *Hippiatric. lib.2. cap.129.* *Castrensis* autem ideò quia ex castris seu domo Principis præbitus. *Castrum* pro domo Principis eiúsque penetrali: vid. quæ dixi *supr. ad tit. de Castrensianis.* Quare his Castrensianis panibus rectè aptetur Palatinorum panum descriptio quæ apud Suidam extat, de quo ad *l.7. supr. de annonis ciuicis.*

§ Igitur *Castrensis* hic panis datus Alexandrinis à Diocletiano Anno 302. de cuius mora Alexandriæ fidem facit insignis eius *lex* ibi data apud Auctorem *coll. legum Mosaic. tit de maleficis, & mathem.* item Sex. Aurelius Victor. *p.153.* Nempe, vt iure existimo, post Achilleum superatum interfectum, qui apud Alexandriam dominationis insignia induerat: quem Iouio, id est, Diocletiano Alexandriam profecto, facili negotio pulsum pœnas luisse ait Sex. Aurel. Victor. Eutropius *lib 9.* Hieronymus *Chronico*, Achilleum à Diocletiano obsessum Alexandriæ, octauo ferè mense superatum, cúmque interfecisse. Quæ hanc victoriam secuta sunt ita narrat Eutropius: *Victoriâ*, inquit, *acerbè vsus est: totam Ægyptum grauibus proscriptionibus cædibúsque fœdauit. Ea tamen occasione ordinauit prouidè multa, & disposuit quæ ad nostram ætatem manent.* Quod de grauibus proscriptionibus & cædibus aiunt *Eutropius* & *Hieronymus*: id ipsum & Græcus Auctor apud Suidam ferè totidem verbis extulit in vit. Διοκλητιανός, vbi etiam addit, eodem tempore eum libros περὶ χημείας in Ægypto perscrutatum combußisse, ne hâc arte Ægyptij diuitias amplius sibi pararent; néve pecuniarum copiâ fieri in posterum aduersus Romanos rebellarent. At vnus Eutropius ait à Diocletiano in Ægypto ordinata multa prouidè & *disposita* quæ ad suam ætatem manserint, Valentis scilicet. Horum numero proculdubio fuit hic *panis Castrensis*, seu hæc annona gratuita quam Diocletianus Alexandrinis popularibus dedit. Quò & *Dispositionis* seu *disponendi* vox propriè pertinet. Et hæc de populari annona Alexandriæ data. Certè Constantinum M. quoque modum aliquem pauperibus Ecclesiæ Alexandrinæ dedisse testatur

 Socrates,

primæ qualitatis dicitur, qui in pretio magis & dignus epulis Imperatoriis. Quo quidem etiam piscis primæ qualitatis numero *hâc leg.* à Theodosio disertè *spatangium* memoratur. *Spatangium*, Echini genus fuit maximum: Hesychius, σπατάγγαι, οἱ μεγάλοι ἐχῖνοι, οἱ θαλάσσιοι: Aristoteles 4. *hist. animal. cap.* 5. ἀλλὰ δὲ δύο γένη [ἐχίνων] τό τε τῶν σπαταγγῶν, καὶ τὸ τῶν καλουμένων βρίσσων: vel βρύττων, γίνονται δ' ἐπὶ πελάγιοι καὶ σπάνιοι ἔτι, αἱ ἐχινομήτραι καλούμεναι, μεγέθει πάντων μέγισται: cuius loci partem priorem allegat Athenæus *lib.* 3. *cap.* 12. qui addit, Spatangorum meminisse Sophronem: sed & Aristophanem *in Holcadibus*, his verbis: διορθάσσοντα, μυσολοντα, διαλείχοντά μου τὸν κάτω σπαταγγήν: id est, *Perfodientem, discindentem, lingentem inferiorem meum Spatangen.* Qui de piscibus scripserunt, memorant, *spatangium* capi in insulis Maris *Ægei:* & rariùs capi, quàm alios echinos: sed quò maiores, eò delicatiores existimari. Maximum verò eius pondus decem librarum *hâc leg.* dicitur: quod & ideò videbatur non primæ piscis qualitati annumerandum: Sed tamen ideò annumeratur, quod rarus hic piscis esset, atque adeò ratione suâ primæ qualitati sese commendaret. Pretium igitur tandem hoc ponitur primæ qualitatis pisci, atque adeo & Spatangio, vt videlicet Obsonatoribus Principis solidus, non vt antea pro tricenis libris, verùm pro vigioti libris præbeatur seu ministretur: & sic pro duobus Spatangiis decem libraium, solidus.

¶ Obseruandum tandem, hanc *legem* inscribi *Anthemio PP.* qui vt cæteroquin atque in commune summam Imperij Theodosij Iun. administrabat, de quo vel Socrates *lib.* 7. *cap.* 1. ita & Aulæ eiusdem Imperatoris præfuit, eiúsque dispositionibus Orbis paruit: vid. vel *leg. vnic. infr. de frument. Alex.* & Vrbis Constantinopolitanæ commodis plurimùm consuluit: atque inter cætera etiam nouo muro Constantinopoli excitato, teste eodem Socrate, *d. loco:* & ex eo Niceph. *lib.* 14. *cap.* 1. quò pertinet etiam hoc ipso Anno & mense *lex* 51. *infr. de operib. publ.*

DE NAVTIS TIBERINIS.

TITVLVS XXI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Symmachum P.V."

Qvi nauem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus Reipublicæ necessarium agnoscat. Quæcumque igitur nauigia in alueo Tiberis inueniuntur, competentibus & solitis obsequiis mancipentur, ita vt nullius dignitas, aut priuilegium ab hoc officio vindicetur." Dat. VIII. Id. Octobr. Altino," Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust eod. tit.* Iungendæ autem *huic* sunt *lex* 16. *supr. quorum appell. non recip.* Imò & *lex* 7. *supr. de panis:* necnon *lex* 7. *supr. de Pistoribus:* quarum tamen inscriptiones variant; nam vt *hac lex*, ita & *d. l.* 16. Symmacho P. V. inscribuntur: Atenim *lex* 7. *de panis* inscribitur Arthemio (Correctori videlicet Lucaniæ & Bruttiorum:) *lex* 7. *de Pistoribus*, Vinentio P. V. vbi substituendum omninò *Symmachi* nomen, ostendit.

"*Symmachus* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater: vid. *Prosopogr.*

"*excipiatur*, id est, *vindicetur.*

"*Acc. XVI. Kalend. Nouemb* hoc addendum ex *d. l.* 16.

COMMENTARIVS.

Navem in Tiberi habentes, à subuectione canonis vrbicarij, excusari quacunque dignitate aut priuilegio, vetat Valentinianus Sen. *hâc leg.* Quæ prolixioris Valentinianeæ constitutionis pars est: quâ ioris Annonæ vrbicæ neque vnâ ratione consultum iuit: vt ex plerisque *legibus* apparet, quas *huic* coassandas *in Notis* ostendi. Cui quidem *legi* prætereà conectdant duæ constitutiones *Arcadij* & Honorij, *titulo de nauibus non excusandis, lib.* 13. *t.* 7. & Theodosij Iun. *Nouella* 15. *de nauibus vltra ducorum mill. capacit. non excusan.* & *Nouella* Valentiniani 3. *inter Theodosianas* 38. *de Nauiculariis amnicis, in fin.*

¶ Illud tantùm obseruum, vtrum *hac lex* accipienda sit de priuatis, qui non quidem professione & functione nautæ sunt, sed qui naues tantùm in Tiberi habent: sic vt *id hâc leg.* indicetur, si quando extra ordinem priuatorum quoque nauibus opus sit, ad subuectionem canonis Vrbicarij, neminem excusari posse, vt cæteroquin ab huiusmodi extraordinariis functionibus, sed *Reipubl.* maximè *necessariis*, nemo excusatur: de quo propriè est *d. tit. de nauib. non excus.* & *dicta Nouella.* An verò de Nautis Tiberinis & Caudicariis, de quibus ad *l.* 2. *supr. de Pistoribus.* Quod suadeat *titulus*, sub quâ *hac lex* posita est, *de Nautis Tiberinis;* tum illa huiusce legis: *competentibus & solitis obsequiis mancipentur.* Nisi verbis illis indicari putemus, non canonicam functionem, verùm solitam iam olim in casum necessitatis. Sanè de Nautis & Caudicariis hoc accipiendum tertio adhuc argumento indueatur quis, quod de Pistoribus pariter suâ pistoriâ functione eadem illâ constitutione, (vnde *lex* hæc desumpta est,) actum fuerit: putà *l.* 7. *supr. de panis:* *l.* 7. *supr. de Pistorib.* quæ *huic* vti dixi coniungendæ sunt. Sed tamen malim ipse de omnibus Nautis, seu omnibus naues in Tiberi habentibus, *hanc legem* accipere.

¶ Illud

¶ Illud non prætereundum, datam *hanc leg.* menſe Octobri, quo tempore fruges in vrbem ſubuehebantur: *Tiberis* enim (quod Plinius notat *lib.5. epiſt.6.*) *nauium patiens, omnes fruges deuehebat in vrbem, HYEME duntaxat & Vere: Æſtate ſummittebatur, immenſique fluminis nomen arenti alueo deſerebat, AVTVMNO reſumebat.*

DE SACCARIIS PORTVS" ROMÆ.

TITVLVS XXII.

Abeſt *hic titulus* à *Cod. Iuſtinianeo.*

"De hoc Portu Vrbis Romæ dixi prolixè ad *l.9. ſupr. de Suariis:* & ad *l.3. ſupr. de calcis coctoribus:* & *tit. prox. de Patronis horreorum Portuenſium.*

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V."

OMNIA," quæcunque aduexerint priuati ad Portum Vrbis" æternæ, per ipſos Saccarios, vel eos qui ſe huic corpori permiſcere deſiderant, Magnificentia" Tua iubeat comportari: & pro temporum varietate mercedes, conſiderata iuſta æſtimatione, taxari: ita vt ſi claruerit, aliquem priuatum per ſuos aduenticias" ſpecies comportare, quinta pars eius ſpeciei fiſco lucratiua" vindicetur. Dat. VI. Id. Iun. Naiſſo, Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda autem huic, *lex 5. 6. ſupr. de Piſtoribus: lex 2. ſupr de calcis coctoribus: lex 4. ſupr. de Canone frum V R. lex 12. infr. de operibus publicis.* Imò, vt cenſeo quoque, *lex 5. ſupr. de panu.*

"*Symmachus* P. V. Romæ ſub Valentiniano Sen. Epiſtolographi pater: vid. *Proſopogr.*

"Aduentitias ſpecies: vt mox *infr.*

"Romæ.

"*Magnificentia* titulus, P. V. vid. *Notitiam.*

"*Aduentitia* ſpecies, vel *aduectitia* Ammianus Marcellinus *lib.44. p.22. Antiochia, cui non certauerit alia, aduectitiis ita adfluere copiis & internis,* & lib.15. p.58. *Belga non aduentitiis effœminati deliciis.* Et mox: *Aquitani, ad quorum litora merces aduentitia conuehuntur:* & lib.14. *cùm aduectitium nihil inueniretur.* Inuectitium, Ambroſio 3. *off.* 7.

'*Lucratiua fiſco vindicari*, id eſt, fiſci lucro vindicari.

COMMENTARIVS.

DE MINISTERIIS, ſeu OPERIS duabus in Portu Vrbis Romæ occupatis, quæ inde *Portuenſes* dictæ ſunt, hi duo tituli putà 22. & 23 Cuiuſmodi plures operæ Portuenſes in Portu Vrbis Romæ circa Annonam Vrbis Romæ occupatæ erant. Quorum meminit quoque Ambroſius: *Apparitor*, inquit, *Præfecturæ, qui propter operas Portuenſes offenſas contraxerat.* Hic verò *titulus* ſeu *hæc lex vnic.* eſt nominatim de SACCARIIS Portus Romæ. *Saccarij* ſunt, vt vel ex *hâc leg.* diſcimus, qui ſpecies aliunde aduectas, ἀγώγιμον omne, comportant, qui ſaccis geſtandis operam ſuam mercede locant. Ita Vlpianus *l.40. §.3. ff. de contrahendâ empt. Si quid ex ſacco ſaccarij cecidiſſet.* Vnde & Apulejus dixit *lib.1. ſaccariam facere*, hoc eſt ſaccis geſtandis operam ſuam locare, & inde quæſtum facere. *In eam contulit OPERVLAS, etiam, quas adhuc VEGETVS ſaccariam faciens merebat.* Errant enim qui, contra omnium quoque Codicum fidem, ibi ſubſtituunt *ſagariam* (cuius mentio alioquin *in Pandectis*) Quos refutat vel leuiter locus ille inſpectus; neque enim *operularum* vox conuenit ſagariæ negotiationi, verùm ſaccariæ comportationi, baiulationi: item quid *vegeto* cum Sagario? imò Saccario, quem vegetum maximè eſſe oportet, id omninò conuenit. Hinc & Ammonius Plotini Magiſter, quem Suidas diſertè σακκοφόρον prius fuiſſe ait, *Sacca* dictus videtur, apud Ammianum Marcellinum *lib.12.* & Suidam in Ὠριγένης. Frugis & olei baiulos hos vocat Symmachus, *lib.10. epiſt.27.* Quin & cadente Latinitate ſaccus ipſe *ſaccarium* dictum in Inſtrumento plenariæ ſecuritatis Anno Iuſtiniani 38. Alio ſenſu σακκοπλόκος *ſaccarius* in Gloſſis *Cyrilli.* His ſimiles erant [illegible], quos μισθοῦ κομίζοντας τα ὤνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς interpretantur Heſychius, & ex eo Suidas. Hodie alicubi in Galliâ *Saccars* vocant Veſpillones: de quo Richardus, *in antiquit. Diuion. p.18.* Hi ſaccarij noſtri ſunt quos *Crocheteurs* vocant. ¶ Huiuſmodi ſaccarij igitur in *Portu Vrbis* Romæ (de quo portu iam multoties) erant, comportandis ſpeciebus eò aduectis: Neque tantùm publicis ſpeciebus comportandis in horrea publica fiſcalia, piſtoria: Verùm inſuper & priuatorum. Adeò quidem vt priuatorum ſpecies téſque non ab aliis quàm à Saccariis iſtis comportari velit Valentinianus, vt maximè *per ſuos* id facere poſſent: quinta alioquin parte ſpeciei fiſco vindicandæ, quæ quintæ partis confiſcatio notanda eſt; vti notandum quoque hîc *monopolij* cuiuſdam genus & priuilegium, ſcilicet priuilegij loco id datum ſaccariis à Valentiniano, vt ita quod *hâc leg.* indicatur, corpus hoc Reipublicæ neceſſarium repleretur, & huic cor-

pori sese multi permiscerent, quin & vt grauiùs publicia speciebus comportandis incumberent, néve his, dum ob vrbicarium Canonem in Portu Vrbis fermè vocantur, desit quo vitam tolerare suam possint. Ergo Annonæ vrbicæ fauore id ita constitutum à Valentiniano: *hâc leg.* Quæ prolixioris constitutionis pars est, quâ in vniuersum Annonæ Vrbicæ consultum iuit: cuius sex prætereà fragmenta *hoc Codice* extant: quæ *in Notis* iam indicaui, quæque adeò *huic leg.* coaflandæ veniunt.

¶ Cæterùm, quod secundum *huius leg.* caput est, Saccariis his *Mercedis* modum & æstimationem taxati iubet Valentinianus à Præfecto Vrbis, *pro temporum varietate, consideratâ iustâ æstimatione:* Quæ in *praxi* mercedis omnis & salarij taxationi conueniunt: de quo tractatu *de salario*.

DE PATRONIS" HORREORVM" PORTVENSIVM.

TITVLVS XXIII.

Abest *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

"de *Patronis* horreorum Portuensium agitur quoque *l.9. supr. de Suariis:* vbi iam dixi.

"de *Horreis* Portuensibus dictum ad *d.l.9.*

I. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Messalæ PF. P."

PATRONOS horreorum Portuensium singulis tantùm annis præesse decernimus, omni subreptione cessante: ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nobis" commeantibus inseratur: nec vltra tempus constitutum quispiam sibi administrationem horreorum Portuensium fraudulenter vsurpet, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, in alium annum, quasi fidelis iam & idoneus, subrogetur. Dat. VI. Kalend. April. Altino, Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iustinianeo.*

" *Messala* PP Italiæ sub Honorio Imp. vid. *Prosopogr.*

" *al. nouis commeantibus*, id est, nouis commeatibus: de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE PATRONIS horreorum Portuensium est hæc Honorij constitutio. ¶ *Horrea Portuensia* sunt quæ in Portu Vrbis Romæ erant, condendis speciebus annonariis Vrbis Romæ, seu in quibus Vrbis Romæ canon condebatur: de quibus ad *l.12. infr. de operib. publ.* Quomodo & ipsæ species in his conditæ *condita Portuensia* dicuntur *l.9. supr. de Suariis.* Qui verò eas admetiebantur, *mensores Portuenses: d.l.9.* de quibus ad *l.1. supr. de Canone frum. V. R.* Aliæque similes personæ plures, circa Portum & Canonem Vrbis Romæ occupatæ erant; quo numero, & Caudicarij fuêre: quibus ad *l...supr.* & saccarij Portus Romæ: de quibus *titulo supr. prox...* de omnibus operis Portuensibus semel dixi ad *d. l.9.* & ad *l.3. supr. de calcis coctorib.* ¶ Horum verò horreorum *Patronus* quidam erat; id est, horreis istis Portuensibus præerat, horrea administrabat, erogationis, seu eius quod ex horreis erogabatur, ratiocinia tractabat: vt *hâc leg.* indicatur: seu, vt dicitur *d.l.9. de Suariis*, custodiam Portuensium conditorum suscipiebat. *Commis au Grenier:* qui quidem, ex *eâ leg.* à Patronis Caudicariorum & Mensorum totius corporis consensu eligebatur. ¶ De hoc igitur horreorum Portuensium Patrono, seu custode & Administratore id *hâc leg.* cauetur, ANNVAM tantùm eius administrationem esse oportere: vel saltem, non ante continuandum, quàm prioris anni rationibus redditis: quàm perpurgatis rationibus: *Ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nouis commeatibus inseratur;* ita enim hic locus restituendus est: id est, ne plurium annorum rationes commisceantur. *Noui commeatus* opponuntur hîc *veteris erogationis*, seu *prioris anni ratiocinio.* Quomodo & *l.18. supr. de annonâ*, ad populum, V.R. dicitur, *Eius anni atque Indictionis exordio, qua nouum dennò annona commeatibus poscit obsequium. Commeatus* pro canone frumentario, *hâc leg.* & *l.7. infr. l.32. supr. de Nauicul. l.3. ne conlat. transl.* eodémque sensu sæpè apud Lampridium, Amm. Marcellinum, Symmachum, Ambrosium, alios, id est, qui etiam aliàs *cataplus*, & *embola*. *Nouus* itaque *commeatus*, hâc *lege* est alterius anni commeatus. Cæterum circa susceptores simile quid omnino statuitur *l.11. supr. de Susceptorib.* Postea tamen Quinquennale Patroni istius munus factum, *d.l.9 supr. de Suariis.*

¶ Ex *hâc* interim *leg.* ad *praxim* exemplum quoque desumi potest, ratiocinij per singulos annos reddendi ab his, qui ratiocinia tractant: neque ante cuiusquam in eodem ratiocinio & administratione continuandi, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, id est, redditis rationibus.

DE

DE MENSIS OLEARIIS.

TITVLVS XXIV.

Abest *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Cerealem" P. F. Annonæ."

MENSÆ oleariæ, quæ ita caducæ fuerint, vt nullius" possit" adhærere" dominio," vicenis follibus per Officium" distrahantur. Sed si quis mensam oleariam, prædictis follibus emptam, cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur, pœnam congruam luiturus. ¶ Si quis autem, mensam oleariam in dominio" suo retinens, vivendi cursum impleuerit, eandem mensam ad successores proprios, cum reliquis suis rebus, hæreditario poterit iure transmittere. Dat. Kalend. Mart. Nicomediæ." Acc. VIII. Id. April. Romæ, Ianuario & Iusto COSS. [328.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.*

" *Cerealis* hic idem fortè est, qui sub Constantio *Præfectus V.* fuit. De quo & illud Scholiastes ad ea verba, Iuuenalis *Satyra* 10.

——— *vt maxima toto Nostra sit arca foro.*

Vsque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Traiani Arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant, propterea & locus ipse, in quo erant Arcæ posita*, OPES *dicta sunt*: vid. *Prosopogr.*

"Vrbis Romæ: vt etiam ostendit subscriptio legis *Acc. Roma.*

"Superiores omnes editiones habebant, *nullus*: at rectè in *Parisiensi* repositum *nullius*: sed eâdem, mutatum oportuit, *possit*, in *possint.*

"*adhærere*: nempe mensæ hæ personis adhærebant, eorúmque hæredes consequebantur: vt *fin. leg.*

"Opponitur mox mensa olearia, *quam in suo dominio quis retinet.*

"*Officium* Præfecti annonæ scilicet tuum.

"Huic opponuntur *mensa caduca, qua nullius adhærent dominio.*

"*Nicomedia* his Coss. hoc tempore constitit Constantinus: Quod etiam disertè testatur Chronicon Alexandrinum *his ipsis COSS.* De hac ipsâ Constantini morâ accipiendum, quod Socrates scribit, *lib.* 1. *cap.* 27. *Gr.* 20. *Lat.* vbi etiam nominatim *Psamathia* suburbio Nicomediæ moratum Constantinum docet: Ibidem & non semel antea constitit Constantinus, imò & posteà ibi baptizatus, & mortuus in Achyrone suburbio Nicomediæ Ano D. 337. De Basilica ab eo Nicomediæ restituta, vetus Orbis descriptio *cap.* 32. vbi dixi, vid. plura in *Chronolog.*

COMMENTARIVS.

OLEVM etiam non tantùm ad vsum militum alicubi collatum, *l.* 17. *de cohortal.* sed & Vrbicarij Canonis pars fuit, tum in Vrbe Roma; quò pertinet *hac lex* Constantini M. vt docet tum Inscriptio, tum Subscriptio, *Acc. Roma*: & Valentiniani Iun, *lex* 2. *seu vltim. supr. de Curat. Kalendarij*: & Honorij *lex* 3. *supr. de Canone frum. V. R.* tum in Vrbe Constantinopolitanâ: quò spectat Arcadij *lex vltim. supr. de annonis ciuicis.* De quo alioquin oleario canone dixi iam affatim ad *d. l.* 3. *supr. de Canone frum. V. R.* etiam ex *Historia Augusta* Scriptoribus, & *Symmacho.* Cuius & specialis Arca fuit, haud aliter atque Arca frumentaria, vt docet *d. lex vltim. supr. de Curator. Kalendarij.* Atque hoc Primum de Oleo isto notandum est.

Secundò notandum, Oleum istud ex parte, pariter vt panem, populo & quidem Romano gratuitum datum: quod vt *Historia Augusta* Scriptores testantur, ita ex *hâc* quoque *leg.* & *d. l. vltim. supr. de annonis ciuicis* discimus, ad gymnasiorum videlicet & balneorum vsum, de quo pariter ad *d. l.* 3. Quomodo & oleum ex priuata liberalitate vel legato sæpè præbitum, de quo sunt quoque variæ Inscriptiones.

Tertiò notandum, modum olei, qui singulis præstabatur, *Mensam oleariam* dictam, quod *hac lex* apertè testatur. Pub. Victor sanè *libro de Regionib. Vrbis Roma*, in collectione Vrbis, post descriptas singulas vrbis Regiones, post cohortes & castra quæ in Vrbe Româ erant, *mensarum* quoque *oleariarum* numerum colligit: *Mensa*, inquit, *olearia LXXIV.* alias *XXIV. millia*: Vnde colligat quis, totidem mensas publicè positas fuisse dirimendo, diuidendo per populum oleo. Etsi putaret quis potius ad mensas quidem publico loco oleum populo erogatum, vt panis de gradibus præbebatur, ita vt sciret quo loco suum quisque modum & dimensum accipere deberet; non tamen quod totidem separatæ mensæ essent (id enim incredibile videatur) sed quod plures essent ad totidem dimensa distribuenda. Sed tamen cùm P. Victor inter loca Vrbis Romæ has mensas ponat, contrarium colligat quis. Certè *mensa* dicta videatur, pro *dimensâ*, seu dimensione: quomodo *Missa*, pro *missione*, id genus alia. Vt vt sit, non est hoc accipiendum de mensis Oleariorum ἐλαιοπώλων qui in velabro mensas suas habebant: de quibus Plautus *in Captiuis*:

Pergo ad alios, venio ad alios: vna res
Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro
Olearij.

Neque mensæ istæ oleariæ interpretandæ, in quibus expositæ erant mensuræ oleariæ, quæ pertinebant ad ἐλαιοπώλας, quorum Corpus fuit pariter vt aliorum Negotiatorum, & sic propriè vendentium.

Certè

Certè Mensæ fuerunt & Nummulariorum, vnde Mensularij: sic & in quas servi venales ascendebant, vt venû exponerentur, πάτζαι dictæ Polluci *lib.7.* Fuit & Macellariis & coquis & laniis sua mensa, quæ *Lanionia* vocabatur: Calculones etiam suas habuêre mensas seu λογιστηρίας τραπέζας. Verùm hæc nihil ad Mensas nostras olearias pertinent: quæ non fuêre ἐλαιοπωλῶν, verùm olei publicè in populum erogati expensi: quod & *huius tituli* positio ostendit, & *lex ipsa*.

Quartò notandum ex Inscriptione *huius leg.* Mensas has Olearias, & sic olei præbitionem istam, ad Præfecti Annonæ partes & dispositionem pertinuisse: quod ex *duobus* aliis insuper *locis* discimus. Lampridius *Alexandro: Oleum quod Seuerus populo dederat, quódque Heliogabalus imminuerat turpissimis hominibus PRÆFECTURAM ANNONÆ tribuendo, integrum restituit.* Symmachus *lib.10. epist.48. Olei tantùm species victum plebis tenuiter inuecta sollicitat: Cuius rei V.C. PRÆF. ANNONÆ, partium suarum diligens executor, Prætoriana Amplissima Præfectura, vt ipse asserit, dudum fecit indicium, missis de more Breuibus quæ angustias patefacerent Conditorum.*

Quintò (quod alterum *legis* caput est) de his Mensis Oleariis notandum, eas hæreditario iure transmissas cum reliquis rebus ad successores: imò & vendi potuisse: de quo mox plura.

Tandem notandum, certis casibus caducas eas factas fuisse; de quo mox. Nunc enim de *lege* nostra.

¶ Duo hac Constantini M. Constitutione, de Mensis istis Oleariis continentur. Primùm quid de CADVCIS mensis oleariis faciendum sit. *Caduca mensa* sunt, quæ fisco ob Caducitatem, adquirebantur, seu in horreorum conditis reseruabantur: putà si *mensa nullius dominio posset adhærere*, vt *hac lex* loquitur, in nullius dominio remaneretur: vt putà quia, qui mensam illam habebat, in nullum eâ translatâ vel venditâ, vel hærede nullo relicto, decesserat. His scilicet casibus mensæ oleariæ caducæ fiebant. Quomodo & panes itidem qui de publico dabantur certis casibus caduci fiebant, *l.1.7.8. supr. de annonis ciuicis:* & *l.2. supr. de stadiis lib. V. R.* vnde pariter *caduci panes* dicuntur *d.l.1.* caduca popularia, *d.l.2. de studiis lib.* item annonæ vacantes, *d.l.8. supr. de annona & trib.* Has igitur Mensas Olearias caducas, per Officiales Præfecti annonæ (sub cuius dispositione annona vrbica erat,) distrahi seu vendi iubet Constantinus M. *viginti Follibus.* De Follibus anceps est aliàs disputatio: quorum etiam variis locis *hoc Codice* fit mentio; præter *hanc legem*, insuper *l.2. 4. supr. de Senatorib. & gleb. coll. l.5. 21. supr. de Pratoribus: l.2. 3. supr. quorum appell. l.1. supr. si quis pecun. conflau. l.3. supr. de Veteranis: l.3. supr. de Suariis:* & *Nouella* Martiani *de indulgentiis reliquorum* 2. De eo duo cumprimis insignes loci occurrunt: vnus Epiphanij *lib. de ponderibus & mensuris:* & alter *Glossarum Nomicarum*, vel potius apud eum Hesychij *Illustrij sexto Historiarum.* Sed & illud Heronis *in fragmento*, ὁ φόλλις ἔχει ἀργύρια πλεῖστα, καλεῖται δὲ παρὰ Ῥωμαίοις Φόλλις. Et fragmentum vetus *de* σταθμῶν: *ex Epiphanio*: βαλλάντιον ἐστὶ τὸ βάλλιον: ἐν δὲ σταθμοῖς τὸ βαλλάντιον, ὁ καὶ φόλλις δυνάμεως. Sed cùm vario significatu follis accipiatur, quod ostendit eùm maximè Hesychij locus ille; duplici, *huius Codicis* constitutionibus accipitur. Vel enim κατὰ δηνάριον pro specie nummorum æreorum folles dicuntur: vt cùm Constantinus M. *l.3. supr. de Veteranis*, viginti millia follium veteranis dari iubet ad commoda ruri necessaria: & negotiantibus centum [millium] follium summam immunem habere permittit. Item cùm Constantius *l.3. de Pistoribus*, definiens quantum tres Præturæ expendere debeant, ait primam expendere 25. millia follium & 50. libras argenti: secundam, 20. mille follium, & 40. libras argenti: tertiam, 15. millia follium, & 30. libras argenti. Item cum idem Constantius statuit, *l.1. si quis pec. confl.* ne quis plus mille folles pecuniæ in vsu publico constitutæ animalibus propriis sumptuum gratiâ portet. Item cum Iulianus statuit, *l.3. supr. de Suariis:* vt seni folles, pro singulis libris porcinæ dentur. Atenim κατὰ ἀργυρισμὸν pro maiore pecuniæ summa folles accipiendi sunt *sequentibus legibus:* vt cùm Constantinus M. *l.2. & 3. supr. quorum appell. non recip.* à præiudicio vel ab executione appellantibus pœnam 30. follium imponit. Item cum Valens *l.21. de Pratoribus:* de Senatoriis facultatibus agens ait, *cùm duos folles, aut quatuor, aut certè amplius in professionem habebunt:* Item cùm Theodosius *l.2. de Senatorib. & gleb. coll.* à Senatoribus possessionem non habentibus *duos folles* præstari iubet: Iidémque *l.4. eod. tit.* cùm præbitionem follium implere non valentes, saltem septem solidos præstare iubet. Tandem cùm *hâc leg.* Constantinus M. mensas olearias vicenis follibus vendi non vltrà iubet. Follis priore significatu duobus minutis nummis constabat: φόλλις δύο λεπτά κατὰ τὸν δηναρισμὸν inquit *Epiphanius*, ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν, seu obolo. Suidas ὀβολοὶ ἀπὸ τῶν καλῶν φόλλεις, Moschopulus ὀβολὸς ὁ φόλλις, Cedrenus νόμισμα καὶ αἱ φόλλεις ἀνομάσθησαν. Posterior significatu follis duobus argenteis, seu duabus minis & Semis, constabat, qui conficiebant 250. denarios, ac proinde quorum singuli denarios centum efficiunt ἀπὸ δύο ἀργύρων καὶ ἡμίσυ συγκείμενον, οἱ γίνονται σν. δηνάρια, inquit *Epiphanius:* & vt Glossæ *Nomicæ* habent φόλλις σταθμὸς ἐστι λεγόμενος καὶ βαλάντιον: ἔχει δὲ δηνάρια διακόσια πεντήκοντα: τουτέστι λίτρας τιβ. καὶ οὐγκίας ιζ: ὡς ἔχοντος ἑκάστου δηναρίου λίτρας ᾱ καὶ οὐγκίας τγ. Plura dicti sunt quibus propositum scribere *de re nummariâ.* Nos ad *legem* nostram redeamus.

¶ Igitur Constantinus Mensas Olearias vicenis follibus non vltrà de fisco emi, vendique rursum iubet: adeò quidem vt iubeat pluris vendentem posteà ferreis vinculis constrictum in Illyricum transmitti, pœnam congruam luiturum: vbi tria notanda sunt. ¶ Primò quod ait, *ferreis vinculis constrictum.* Nempe vincti, & quidem vinculis ferreis rei transmissi. Ita pariter *l.penult. supr. de executoribus, ligatus ferreis nexibus, curâ Prouincialis officio sub elogio ad debitum mittatur examen:* vbi plura notaui. ¶ Secundò notandum, quod *in Illyricum transmitti, eum iubeat pœnam dignum luiturum;* quod quidem accipio de damnatione in metallum: Metalla scilicet in Illyrico fuêre: quod docet subscriptio *legis 9. supr. de indulg. debit.* & *lex 7. 8. supr. de Metallis:* quibus locis dixi plura. Tertiò, explorandaratio est, cur tam grauis pœna à Constantino M. proposita fuerit, Mensam Oleariam emptam vicenis follibus, cariore pretio vendenti? Nempe, ne ita publica olei præbitio, quæ vel gratuita prorsus, vel leuiore saltem pretio cuiusdam beneficij genere fiebat, paulatim venalis prorsus fieret, immensóque pretio venderetur: & sic fiscus gratiam beneficij amitteret, oleique adeo pretium in Gymnasia & Balnea, quibus Roma maximè delectabatur, quibúsque Principes fauorem plebis sibi maximè conciliabant, nimis augeretur; denique Ludorum & Bal-

neorum

neorum vsus rarescerer, exolesceret. Aliam rationem nunc non comminiscor. ¶ Exemplum hîc interim ad *praxim* habemus, vbi quid emptum cariore pretio, postea quis retrò vendere prohibetur. Et hæc quidem de Caducis Mensis Oleariis: & sic de Prima *huius leg.* parte.

Secundo capite definitur, in hæredes æquo iure cum reliquis rebus transmitti Mensam Oleariam, neque Caducam fieri. Breuiter ergo & vendi (quod *priore capite* ostensum est) & transmitti in hæredes Mensæ Oleariæ potuerunt. Quod ipsum aliquando etiam de annonis ciuicis in commune statutum, *l.1.10.12. supr. de annonis ciuicis*: aliter quàm *l.7.9. Cod. eod. tit.*

DE FRVMENTO CARTHAGINENSI.

TITVLVS XXV.

Abest *hic titulus* à *Cod. Iustin.* Porrò post Romam & Constantinopolim de *Carthagine* priùs *hoc titulo* agitur, quàm de Alexandriâ: de quâ *duobus* postea *titulis*. Carthago scilicet, Tertia vrbium in Imperio Romano extitit. Ausonius de claris vrbibus.

Prima Vrbes inter Diuum domus aurea Roma:
Constantinopoli assurgit Carthago priori,
Non toto cessura gradu, quia TERTIA dici
Fastidit, non ausa locum sperare secundum
Qui fuit ambarum.

Et mox:

Nunc quoque si cedat, Romam vix passa priorem.

Iam olim certamen de gradu inter has duas Vrbes fuit. Herodianus *lib.7. p.596.* de Carthagine ἡ γῦν πόλις ἐκείνη ϗ δυνάμει χρημάτων ϗ πλήθει τῶν κατοικούντων, ϗ μεγέθει μόνης Ῥώμης ἀπολείπεται φιλονικοῦσα πρὸς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρου πόλιν περὶ δευτερείων.

---

1. * Impp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum'' Proc.'' Africæ.

SI quis corpora'' æneo'' frumento obnoxia detraxerit,'' ab omni interpellatione liber sit, quamuis alia corpora possederit,'' siue coëmerit, libera ab ænei frumenti inquietudine: Conparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet, pro modo eius rei quam adepti sunt, etiam si extra liberalitate'' rem fuerint consecuti. ¶ Sed quia plerique ex Magistratibus,'' ænei frumenti pensitatione'' obnoxij, vel ipsi sibi dum administrant,'' alios subrogarunt, vel redempti'' pro aliis alios *creauerunt*,'' rescissis subrogarionibus ad eiusdem ænei frumenti pensitationem teneantur: Illos enim solos ex subrogatis perseuerare oportet, quos constiterit idoneos esse facultatibus, & minus idoneorum loco non à redemptis Magistratibus subrogatos. Dat. Prid. Id. Dec. Sirmi, Constantino, A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustiniano.*
''*Catulinus* Proconsul Africæ sub Constantino M. vid. *Prosopogr.*
''in Tal. *P. V.* malè: vbi nihilo melius tentabat quis *PP.*
''*Corpora* hîc, & mox *infr.* pro *rebus*, vt posteà vocantur.
''De hâc voce mox dicam.
''*Al. distraxerit.*
''possideat.
''*Al. liberalitatem*, id est, titulo oneroso, non lucratiuo.
''dum Magistratus gerunt.
''Magistratus.
''id est, corrupti pecuniâ aut gratiâ.
''Ex hac voce colligo, hanc ænei frumenti pensitationem, seu inquietudinem incubuisse *honorem* aliquem Karthagine *gerentibus*, qui à Magistratibus *creati fuerant.*

COMMENTARIVS.

DE ÆNEO frumento, cuius quatet *hâc leg.* mentio diſertè fit, nullibi prætereà, neque *hoc Codice*, neque apud alios Scriptores; eſt hæc ſingularis Conſtantini M. conſtitutio ſcripta, Ann. D.315. tertio poſt fidem Chriſtianam à ſe ſuſceptam anno. Cuius Inſcriptio ſtatim oſtendit, quod *Primo* hîc notandum, de hoc æneo frumento, id in Africâ fuiſſe: inſcribitur enim hæc lex *Catulino Proconſuli Africa*.

Imò, quod ſecundo loco obſeruandum; *Titulus* ſub quo *hac lex* poſita eſt, oſtendit, hoc æneum frumentum ad Vrbem Carthaginenſem ſpectaſſe: eſt enim hic Titulus, *de frumento Carthaginenſi*.

Tertiò ex *hâc leg.* diſcimus, huius ænei frumenti præſtationem, *penſitationis* vt *hâc leg.* vocatur, ſpeciem fuiſſe: quæ inquam Reipublicæ ſeu Vrbi Carthaginenſi præſtabatur: Et quidem grauem, qua & ideò ſæpè, quod *ſecundo capite* oſtendetur, nonnulli ſeſe liberare nitebantur, ſubrogatis aliis.

Quartò obſeruandum, certa tantùm Corpora huic ænei frumenti præſtationi obnoxia fuiſſe, non omnia promiſcuè Corpora, non omnes res: & quidem poſſeſſiones certas, certos fundos: Nam ita *Corporum* vox hîc accipienda: etſi enim ſæpè aliàs *Corporum* appellatione non tantùm agri, aut domus, fundi denique, ſed etiam mancipia & mobilia quæcunque comprehendantur, breuiter quæcunque bona & facultates, vt docent vel *hoc Codice, lex 5. ſupr. de iis qua adminiſtr. l.3. ſupr. de bonis proſcriptor. l. vnic. ſupr. quorum bonorum: l.1. ſupr. de legitim. hæred.* attamen *Corpora*, vbi de penſitationibus publicis agitur, & de rebus alicui rationi & præſtationi obnoxiis, propriè ſunt prædia: quo ſenſu ſanè vox iſta accipitur, *l.1. ſupr. de curator. Kalend.* & alibi: vid. & quæ dixi ad *l.17. ſupr. de Pratoribus*: ſed & apud Symmachum eodem ſenſu *lib.6. epiſt.*12. *lib.*10. *epiſt.*59.31.46. Igitur certis tantùm prædiis hæc ænei frumenti præſtatio, penſitatio, inquietudo, interpellatio incumbebat: eorúmque nomine poſſeſſores obnoxij erant; non aliorum Corporum nomine: vel ſi ea alienaſſent.

Quintò notandum, *Quocunque titulo* poſſeſſores ea Corpora poſſiderent, huic penſitationi obnoxios fuiſſe, quocunque inquam titulo, non tantùm ſi lucratiuo, quibus alioquin facilius meliùs in Republicâ tributa imponuntur, quam in rem vide *Titulum, de imponenda lucratiuis deſcript.* verùm & ſi emptionis titulo: *comparatores*, enim, vt *hâc leg.* dicitur, *rerum obnoxiarum teneri oportet pro modo eius rei quam adepti ſunt, etiamſi extra liberalitatem rem fuerint conſecuti.*

Sextò, vt ad *ſecundi capitis*, quod *hâc leg.* continetur, explicationem accedamus: de hoc æneo frumento notandum eſt, *Magiſtratus* huic penſitationi obnoxios fuiſſe: *Magiſtratus*, id eſt, Duumviros; hoc enim ſenſu *Magiſtratuum* fermè vox effertur: inter alia, *l.8. 16. 51. 29.39.76.151.169. ſupr. de Decurionib. l.3.5.6. ſupr. de exhib. reis: l.1. ſupr. de Medicis & Profeſſorib.* & alibi paſſim: de quo vid. *Paratitl. tit. de Decurionibus*: & *Gloſſar. Theod.*

Sed hîc quæri poteſt, an ſoli Magiſtratus ſeu Duumuiri certorum Corporum nomine, huic ænei frumenti præſtationi obnoxij fuerint? & ſic verum *caput* quoque *primum huius leg.* de his accipiendum ſit? quomodo certè Magiſtratus ſeu Duumuiri penſitationibus variis obnoxij erant, & inter alia quidem ludicris, de quo vid. *Paratitl. de Decurionib.* & *tit. infr. de Spectaculis*, an verò & priuati quidam poſſeſſores Corporum, & Magiſtratus: vt ita *primum caput huius leg.* de aliis accipiendum ſit: *Si quis*, inquit *lex*, &c. hoc poſterius de Magiſtratibus: atque adeò duo perſonarum genera huic functioni, ſeu penſitationi obnoxia fuerint. Quod quidem mihi veroſimile ſit.

Poſtremo loco de hoc æneo frumento notandum, quod *ſecundi capitis huius leg.* argumentum eſt, duas fraudes in fraudem huius penſitationis à Magiſtratibus quandoque admiſſas. Nam vel ipſi ſibi Magiſtratus dum adminiſtrabant, alios ſubrogabant, qui ſcilicet hanc ænei frumenti præſtationem agnoſcerent, ſubirent, atque ita eò eos adigerent, tanquam muneris ſui vicarios, cùm tamen nulla Corpora poſſiderent huic præſtationi obnoxia: vel alios non idoneos pro aliis idoneis & corporum poſſeſſoribus, *creabant*, id eſt, nominabant Magiſtratus, vti moris erat, vt Magiſtratos ſeu Duumuiri periculo ſuo ſucceſſores nominarent; de quo vid. *Paratitl. de Decurionib.* Et quidem redempti id faciebant, nempe auro corrupti ab idoneis ad euitandam hanc functionem. Huic vtrique fraudulentæ ſubrogationi occurrit *hâc leg.* Conſtantinus M. hoc conſtituto, vt reſciſſis huiuſmodi ſubrogationibus Magiſtratus iſti ad huius ænei frumenti penſitationem teneantur.

Et hæc quidem hactenus, de iſtâ ænei frumenti penſitatione ex *hâc leg.* diſcere vel colligere licet. Nondum tamen liquet quid fuerit æneum frumentum iſtud, quænam hæc penſitatio, quémve in vſum, facta fuerit, quæ tandem nominis iſtius ratio ſit? De Nominis ratione variæ coniecturæ ſunt. Prima eſt, hîc pro *aneo frumento*, reponentium *Pœnum*: Quod non admitto: etſi videam hoc quoque æuo Victorem dixiſſe, *apud Pœnos Alexandrum Pro-Præfecto egiſſe*: Etſi apud Claudianum quoque legam in hoc ipſo frumenti argumento,

Punica Niliacis concurrere carbaſa ventis.

Nam vt omittam in conſtitutionibus nuſpiam hanc vocem vſurpari, agitur hîc de frumento in Carthaginenſis vrbis vſum aliquem, non de Africano in vniuerſum frumento.

Secunda coniectura eſt eorum, qui *aneum frumentum* dictum perhibent à *modiis aneis* frumenti, de quibus in *l modios aneos, de Suſceptoribus*: & *l.1. Cod. de conditionalib.* cuiuſmodi Romæ modius æneus erat in Minucia frumentaria, ad quam populus ſtatis diebus frumentatum veniebat, à Menſoribus & Caudicariis frumento dimetiendo: Quem deſcribit Suidas: ἰνδῶ, inquit, ἔστι μόδιος χαλκοῦς, quo loco agit de Valentiniano: Quomodo & Baſilica χαλκοῦς καὶ λίθινος vocant.

Tertia ſententia eſt eorum, & in his Ciconij 4 *Obſeru. Iuris Canon. cap.3.* qui *aneum frumentum* dici putant *popularem* annonam, quæ ex *anea* ſeu æreæ tabulæ præſcripto populo Carthaginenſi diuidebatur, quomodo ſanè ea Romæ ita præbita: *l.5. ſupr. de annonis ciuicis*: ſeu ex teſſera fortè ænea: quomodo Alexandriæ frumentum ſeu annona ita diuiſa: *l.2. infr. de frum. Alexandrino*: Verùm id ad æneum frumentum iſtud nil facere puto: neque enim hîc agitur de annona quæ ex fiſco, ſeu de publico, populo præbebatur; verùm contrà, de eo frumento quod à priuatis ex certis Corporibus & rebus penſitabatur. Huc magis facere putet quis leges de modo munerum ciuilium, quæ

æneis

æneis tabulis publicatæ ex eiuſdem Conſtantini M. *l.2. ſupr. quemadm. mun. ciuil.*

Quarta coniectura nonnullis fortè placeat, *aneum frumentum* dictum eo ſenſu quo *æraria annona*, quæ videlicet non ipſæ, verùm adæratæ in pecunia præſtabantur: de quibus *tit. de erogat. mil. ann.*

Quintam Tertiæ coniecturæ addidit haud ita pridem Ciconius *lib.4. Obſeruat. Iuris Canonici, cap.3.* ideò æneum frumentum dici, quod olim omnes illationes & tributa ære expendebantur. Exiſtimet quis *onaum* ſeu *onetum* frumentum hîc indicari, quod extra ordinem vendere quis publico cogebatur; quod aliàs *Synoneton*, de quo *ſuo titulo*. Tentaret alius *œnoum* frumentum, quod dicatum Bacchi Sacerdotibus & miniſteriis: οἶνος enim ὁ Διόνυσος, cuius præcipuus in Africa cultus. Alius *aneum*, quaſi graue ab αἰνῶ deriuet.

Ego, quidquid tandem hoc nominis ſit, putem paganicæ ſuperſtitioni & voluptatibus ſeu ludicris miniſteriis, quibus Carthaginenſes maximè indulgebant: vbi & peculiaris Tribunus voluptatum erat, de quo *infr. tit. de Scænicis*, hoc *aneum* frumentum dicatum deſtinatúmque fuiſſe Carthagine: ad cuiuſmodi certè voluptates & ludos, Magiſtratus, de quibus *hâc leg.* agitur, tenebantur: de quibus vid. *tit. de Decurion.* & *tit. de ſpectaculis.* Carthagine certè hoc ſæculo etiam miræ ſuperſtitiones, nouáque ſuperſtitionum vocabula inoleuerunt: videatur ſaltem *lex 20. infr. de Paganis, ſacrific. & templis*, vbi de Fredianis & Dendrophoris, déque ædibus qui epholis deputati: & *lex 2. ſupr. de Collegiatis*, vbi de Vituliatiis & de Nemeſiacis agitur, & de Cantabrariis. Et quid ſi ad animalium voluptatibus publicis ibi ſeruientium pabulum hoc æneum frumentum pertineat? Vnde quis *ærinum frumentum* hîc legendum cenſeat: quomodo *ærina* farina, Plinio, *lib.22. & 26.* quæ ex αἶρα ærâ confecta, id eſt, lolio quod tritici vitium eſt, quodque cum in pane eſt, celerrimè vertigines facit, &c. de quo idem Plinius, *lib.18. cap.17.* & ante eum Theophraſtus *de cauſis plantarum, lib.5. cap.22.* Verùm nil temerè mutem. Peculiaris hæc proinde *anei frumenti* appellatio: quomodo & panis varia & peculiaria nomina, qui in publicâ erogatione erant, fuêre hoc ipſo æuo: Ita *panis gradilis, Ardianienſis, Oſtienſis, Fiſcalis*: & *panis Caſtrenſis*: καστρήσιος ἄρτος qui Alexandriæ ſub Diocletiano præbitus, teſte auctore Chronici Alexandrini," & Farragine Alexandrina: ſcilicet qui ea caſtris ſeu Palatio Principis præbitus.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO."

TITVLVS XXVI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

"in vſum Vrbis Conſtantinopolitanæ: de quo eſt *lex 1. hoc tit.* vel in vſum ipſius Vrbis Alexandrinæ.

---

1. * Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio PF. P."

In æſtimatione" frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quidquid de Chritologiâ, & Zygoſtaſij munere, & pro Naucleriorum" tuendâ ſubſtantiâ" Eminentia Tua diſpoſuit, roboramus. Adque vt Curialibus prædæ auferatur occaſio, iubemus, eos ad huiuſmodi ſollicitudinem adfectandam nunquam accedere, ſed deſignata Officia tuis prouiſionibus, examinata, ſollicitudinem prædictam implere. Dat. v. Kalend. Febr. Conſtantinop. Honorio IX. & Theodoſio V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Iuſt eod. tit.* Iungenda fortè huic *lex 32. ſupr. de Nauicular.*
" *Anthemius* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.*
" *al. Nauclerorum*, vt in *Cod. Iuſt.*
" id eſt, tuendis facultatibus, & ſic Naucleris indemnibus ſeruandis.
" *XIV. Kal. Febr. Honorio VIII. & Theodoſio III. AA.* COSS. Ita habet ſubſcriptio *d.l.32.*

COMMENTARIVS.

De Alexandrino frumento, ſeu canone Alexandrino frumentario Vrbi Conſtantinopolitanæ potiſſimùm deſtinato, eſt hæc Theodoſij Iun. conſtitutio. Qui quidem Vrbi Romæ, cui antea deſtinatus erat, de quo dixi ad *l.7. ſupr. de Nauicular.* detractus Conſtantinopoli attributus fuit. De quo pauca è multis hæc notaſſe ſufficiat. Omitto calumniam Athanaſio obiectam, quod Ægyptiacum hoc frumentum retinuiſſet; *Vetus Orbis deſcriptio ſub Conſtantio*, quam in lucem extuli, de Ægypto & Thraciâ agens: *Et aliis*, inquit, *Prouinciis vtilis eſt: Conſtantinopolis enim Thracia ab ea quamplurima paſcitur: ſimiliter & Orientales partes, maximè propter exercitum Imperatoris & bellum Perſicum: propterea non poſſe aliam Prouinciam ſufficere, niſi diuinam Ægyptum.* Præter Themiſtium quoque *orat.13. p.291. 292.* Sozomenum, *lib.3. cap.6.* Eunapius in

in *Ædeſio p.36. 38. 40.* cum conuicio : *ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους, Ἀθηναίοις παρεῖχε τὴν σιτοπομπείαν, καὶ πολὺ ἦν τὸ ἐκεῖθεν ἀγώγιμον: ἐν δὲ τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ᾽ Αἰγύπτου πλῆθος τῶν ὁλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἁπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου, κατ᾽ ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Βυζάντιον μετῴκισε,* &c. id eſt, *Conſtantinopolis, vetuſto nomine Byzantium, antiquitùs ſuppeditabat Athenienſibus annonam, fidémque omnem excedebat frumenti inde aduecti vis : at noſtro ſæculo, neque oneraria naues, quas Ægyptus mittit, totáque Aſia cum Syria, & Phœnice, neque frumentaria copia ex aliis Prouinciis vectigalibus comportata, explere valent aut ſatiare circumfluentem & copioſam populi multitudinem, quam Conſtantinus Byzantium tranſtulit.* Claudiani locus inſignis *de bello Gildon.* vbi Romam inducit loquentem, & querentem de erepto ſibi canone Alexandrino :

Tot mihi pro meritis Libyam Nilúmque dedêre,
Vt dominam plebem, bellatorémque Senatum
Claſſibus æſtiuis alerent, geminóque viciſſim
Littore diuerſi complerent horrea venti.
Stabat certa ſalus : Memphis ſi fortè negaſſet,
Penſabam Pharium Gætulis meſſibus annum.
Frugiferas certare rates, latéque videbam
PVNICA NILIACIS concurrere carbaſa velis.
Cum ſubito PAR ROMA mihi, diuiſáque ſumpſit
Æquales Aurora togas, Ægyptia rura
In partem ceſſêre NOVÆ : ſpes vnica nobis
Reſtabat Libya ——

Et pòſt :

Nunc quid agam, Libyam Gildo tenet, ALTERA NILVM.

Quare nonniſi extra ordinem & rarò hac tempeſtate ex Alexandriâ Romam aliquid ſubuectum: cuius rei exemplum apud Symmachum, *lib.10. epiſt.22. & epiſt.50.* De hoc Alexandrino Canone ſeu ſtolo in vſum Vrbis Conſtantinopolitanæ ſunt innumeræ conſtitutiones *hoc Codice :* inter alias Conſtantini M. *d.lex 7.ſupr.de Nauicular.* vbi vid. *Nouella :* & *lex* inſignis eiuſdem Theodoſij Iunioris : putà *lex 32.ſupr.de Nauicular.* quæ, vt mox oſtendam, *huic* iungenda videtur.

§ Porrò huic annonæ probè adminiſtrandæ multa conſtituta reperire licet. In hunc ſanè quoque finem Præfectus annonæ Alexandriæ conſtitutus eſt : ad cuiuſmodi Præfectum Claudium extat *lex* Conſtantij *3.ſupr.de Suſceptoribus.* Quomodo & Præfectus annonæ in Vrbe Româ fuit: & tertius Africæ, vt docet *lex 12.ſupr. de Nauiculariis :* & *lex 2. de Naufragiis.* Hunc eundem in finem (quod *hac lex* teſtatur) *Æſtimationi* frumenti prouiſum ; Quod ſcilicet non tantùm ex Ægypto Alexandriam conuehebatur, vt quidam hîc tradunt, verùm ex aliis quoque Orientis Prouinciis, vt antea oſtenſum, Orientales Nauarchi Alexandriam deuehebant, vel inde Conſtantinopolim ſubuehebant : *Æſtimationi*, inquam, id eſt, quâ quantitate & qualitate inferretur, rurſúmque efferretur. In hunc igitur finem fuêre Alexandriæ & Chrithologi & Zygoſtatæ. *κριθολόγοι*, qui & Adnotatores dici videntur, *l.3. ſupr. de Suſceptorib.* tum ſuſcipiendo, tum emittendo frumento, & vtriuſque rationibus excutiendis præpoſiti fuêre : qualem *κριθολόγον* apud Operarios fuiſſe refert Plutarchus *in Hellenicis.* *Ζυγοστάται*, ponderi & quantitati frumenti exigendæ, admetiendo denique frumento tum aduecto tum enehendo præerant. A quo alius eſt Zygoſtates, etſi ſimilis, ad ponderationem Nummorum Zygoſtates, de quo *l.2. ſupr. de ponderatoribus.*

Secundò, viceuerſa in hunc eundem Æſtimationis frumenti finem, ne Naucleri ipſi in fraudem ſeu damnum inciderent, pro eorum ſubſtantiâ tuendâ, id eſt, pro indemnibus eis ſeruandis, quod Interpretes hîc non cœpêre, Epimetron eis aliquod datum pro iuſtis diametris, *pour la deſcalle:* vt docet *dicta lex 7. ſupr. de Nauicular.* vbi dixi plenè : pariter vt datum Vrbis Romæ canonem ſubuehentibus, *l.36.38. d.tit.* vt & Suſceptoribus quoque datum docet *lex 3.14.15.21. ſup. de Suſceptorib.* & *lex 4. ſupr. de Suariis.*

§ Vt ad ſententiam *leg.* noſtræ deſcendam, circa vtrumque aliquid noui diſpoſuerat Anthemius PP. Orientis : non quidem quaſi is nunc primum aut Crithologum aut Zygoſtatam inſtituerit, idque Theodoſius Iun. *hâc leg.* probet, quomodo cenſent Viri docti, etiam Græci Interpretes : Rurſum, non quaſi is Epimetron Naucleris primus dederit, quod antea datum probat *dicta lex 7. ſupr. de Nauiculariis.* Circa vtrumque, inquam, aliquid ſtatuerat, & aduerſus fraudem Nauiculariorum, & vt à fraude ſeu damno ipſi vindicarentur, Anthemius PP. Orientis annonæ Conſtantinopolitanæ ſtudio : cuius hac in re ſtudium ingerunt ſeu teſtantur Anno 409. *lex 4. ſupr. ne colat. tranſl. lex 33. ſupr. de Nauiculariis :* & *lex vnic. ſupr. de Nili aggerib. non rump.* Neque minùs hæc ipſa *lex :* cui parum abeſt quin iungam *legem 32. ſupr. de Nauiculariis :* quæ eiuſdem Theodoſij Iun. eſt, & huic omninò argumento conuenit eidémque Anthemio inſcribitur, & eiuſdem Anthemij diſpoſitionem probat : ſeu vt disertè *fine leg.* dicitur *firmat:* pariter vt *hâc leg.* quod is diſpoſuerat, roboratur. Quid autem ab eo diſpoſitum fuerit circa Epimetri modum vel circa Chrithologiam & Zygoſtaſij munus, id omne *hâc leg.* non exprimitur : niſi vnicum illud, quòd *Curialibus* Crithologis & Zygoſtatis eſſe vetuit, vt videlicet Curialibus prædæ occaſio auferretur. Curialis ſcilicet prædis noti & notati hoc æuo, quod oſtenſum *non vno loco, titulo, ſupr. de Decurionib.* Quid igitur ? Idem Anthemius certa quædam officia deſignauerat, quæ ſuo examine ſollicitudinem hanc implerent. Quæ omnia firmat *hâc leg.* Theodoſius Iun. Neque tamen adhuc officia illa hîc exponuntur, quæ relatione Anthemij expreſſa ſeu deſignata fuerant. Quare fidentiùs dicitur quàm certiùs à Viris clariſſimis, *Præfectianos* ad id munus ab Anthemio probatos & ordinatos : quod tamen ſtatuunt proculdubio ex prauâ *huius leg.* interpunctione & interpretatione : ibi : *Sed deſignata Officia tuis prouiſionibus examinata ſollicitudinem prædictam implere.*

Huius tandem *legis* occaſione, exhibere hîc iuuat omnia munia per Ægyptum & in Vrbe Alexandrina, quæ *hoc Codice* memorantur Græcis nominibus omnia, & quidem in ſolius fermè Theodoſij Iunioris conſtitutionibus : Archigerontes *l.2. prox.* Cephaleotæ, *l.6. de patroc. vicorum :* Copiatæ *l.....* Crithologia, *hâc leg.* Diœcetæ Ergaſiorarij, *l.2. prox.* Hypommematographi, *l. vltim. ſupr. de Decurionibus.* Irenarchæ, *dicta leg.6.* & *tit. de Irenarchis.* Logographi Chomatum, *dict. l.6.* Monazontes, *d. l.63. ſupr. de Decurionibus.* Parabolani, *l.42. 43. infr. de Epiſcopis.* Zygoſtaſia *hâc leg.* His adde & homologos colonos, *dict. l.6. de patroc. vicorum:* Diacatochos, *l.1. ſupr. de fiſci debitoribus.* Addamus

mus & Elemporiam, & Ofpraturam, patrimonij munera, ita apud Alexandrinos vocata, vt testatur Arcadius Charisius *l. vltim.* §.19. *ff. de muneribus & honoribus*: Aliàs non iam personarum vel munerum nomina, sed Rerum vocabula Græca alibi in lineam coniicio.

II. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Isidoro PF. P."

DIVRNOS centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ ciuitatis addi decernimus: vt nemo priuetur eo quod nunc" vsque percepit, & *perissochoregiæ*" nomen penitùs amputetur, & tesseræ designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur. Dat. Prid. Non." Iun. Constantinop. Isidoro & Senatore COSS. [436.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. Iustin. eod. tit.* Iungenda huic *lex* 3. *supr. de indictionib. lex* 2. *infr. de Alexandr. pl. primat.* & *lex*.189. 190.191. *imò & 192. supr. de Decurionibus.* Imò & *l. vlt. supr. de indulg. debitorum.*

" *Isidorus* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*

" *Nunc vsque hâc leg.* & *l.*45. *infr. de Episcopis*: *l.*54. *infr. de hæreticis*: alias, *vsque nunc*: vt *l.*2. *infr. de fide Cathol.*

" περισσοχορηγίας.

" Ita quoque *d.l.*2.& *d.l.*3.& *l.*189.190 191. At *d.l.*192. Prid. Non. Aug. & *d.l.vlt.* Prid. Id. Iul.

COMMENTARIVS.

DE GRATVITA ANNONA Vrbis ALEXANDRINÆ est hæc Theodosij Iun. constitutio: Anno D.436. Quæ quidem ipsa, pars est prolixioris constitutionis, quâ is non tantùm Ægyptiorum in commune commodis consultum iuit (quod docet *lex* 3. *supr. de indiction.* inde desumpta;) verùm etiam speciatim Alexandrinorum: vt docent *quinque leges* inde pariter desumptæ, præter *hanc*, inquam, & *l.*2. *infr. tit. prox. de Alexandr. pl. primatibus*: *lex* 189. 190 191. *supr. de Decurionib*: (quibus addo & *l.*192.*eod.tit.*) Quæ sub Constantio Ammianum *lib.*22. *extremo legce* omnes inter se coniungendæ, atque adeò *huic* nostræ coassandæ veniunt. Ac nominatim Curialibus Alexandrinis consultum iuit *d.l.*189. 190.191. 192. Corporatis Alexandrinis, *d.l.*2. *infr. tit. prox.* Hâc verò *leg.* popularibus Alexandrinis: seu populari eius vrbis annonæ: auctâ videlicet eâ.

¶ Nempe sicut Vrbi Romæ & Constantinopolitanæ annona ciuica gratuita data, ita data quoque Alexandrinæ Vrbi, de cuius σιτομέτρίας alibi pleoè dixi. Videnda interim duo insigniora eius elogia apud *veterem orbis descriptorem sub Constantio cap.*... & Ammianum Marcellinum, *lib.*22.*extremo.* Huius verò annonæ Alexandriæ dandæ auctor Diocletianus fuisse videtur: Auctor *Chronici Alexandrini*, Constantio c. IV. & Maximiano Iouio c. IV. COSS. id est, Anno D.302. τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Καστρήσιος ἄρτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Διοκλητιανοῦ ἐδωρήθη. Farrago Alexandrina edita à Scaligero. Constantio & Maximiano nouis Cæsar. IV. *Castritius in Alexandriâ donatus est & Diocletiano balneum ædificatum est.* Eodémque ex parte refero, quod *Fasti Idaciani* habent. *Constantio IV. & Maximiano IV. His COSS. vilitatem iusserunt Imperatores*: vbi *vilitas* propriè de annonæ vilitate: vid. Lamptid. *Alex.Seuero*, & Capitolinum in *Pertinace.* Procopius *in ἀνεκδότοις nuper editis*, *p.*119 Διοκλητιανὸς Ῥωμαίων γεγονὼς αὐτοκράτωρ σίτου μέγα χρῆμα δίδοσθαι παρὰ τοῦ δήμου τῶν Ἀλεξανδρέων τοῖς δεομένοις ἀνὰ πᾶν ἔτος διώρισε: τοῦτο ὁ δῆμος τηνικάδε διαδασάμενος ἐν σφίσιν αὐτοῖς ἐς ἀπογόνους τοὺς μέχρι δεῦρο παρέπεμψαν: ἀλλ' Ἡφαιστος ἐνθένδε μυριάδας ἐς διακοσίας ἐπετείους μεδίμνων τοὺς τῶν ἀναγκαίων ὑποτεμνόμενος ἀφελόμενος τοῦ δημοσίου ἐνέθετο. Quânam verò occasione annona seu panis hic gratuitus Alexandriæ datus fuerit? docent *Socrates* & *Synodus Chalcedon.* quorum verba mox proferam: putà εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Quod nomen attinet, *Castrensis* panis hic dictus, vt ex *Chronico Alexandrino*, & *Farragine Alexandrina* discimus. Quam Græci more suo Καστρήσιον dixère. Quomodo κιρκήσιον, quod Romanis *Circense*: μιλιαρήσιον *Miliarense*, id genus alia. Quomodo & ἱππικὸν καστρήσιον dicitur apud Absyrtum *Hippiatric. lib.*2. *cap.*129. *Castrensis* autem ideò quia ex castris seu domo Principis præbitus. *Castrum* pro domo Principis eiúsque penetrali: vid. quæ dixi *supr. ad tit. de Castrensianis.* Quare his Castrensianis panibus rectè aptetur Palatinorum panum descriptio quæ apud Suidam extat, de quo ad *l.*7.*supr.de annonis ciuicis.*

¶ Igitur *Castrensis* hic panis datus Alexandrinis à Diocletiano Anno 302. de cuius mora Alexandriæ fidem facit insignis eius *lex* ibi data apud Auctorem *coll. legum Mosaic. tit de maleficis, & mathem.* item Sex. Aurelius Victor.*p.*153. Nempe, vt iure existimo, post Achilleum superatum interfectum, qui apud Alexandriam dominationis insignia induerat: quem Iouio, id est, Diocletiano Alexandriam profecto, facili negotio pulsum pœnas luisse ait Sex. Aurel. Victor. Eutropius *lib.*9. Hieronymus *Chronico*, Achilleum à Diocletiano obsessum Alexandriæ, octauo ferè mense superatum, eúmque interfecisse. Quæ hanc victoriam secuta sunt ita narrat Eutropius: *Victoriâ*, inquit, *acerbè vsus est: totam Ægyptum grauibus proscriptionibus cædibúsque fœdauit. Ea tamen occasione ordinauit prouidè multa, & disposuit quæ ad nostram ætatem manent.* Quod de grauibus proscriptionibus & cædibus aiunt *Eutropius* & *Hieronymus*: id ipsum & Græcus Auctor apud Suidam ferè totidem verbis extulit in vit. Διοκλητιανὸς, vbi etiam addit, eodem tempore eum libros περὶ χυμείας in Ægypto perscrutatum combussisse, ne hâc arte Ægyptij diuitias amplius sibi pararent; néve pecuniarum copiâ freti in posterum aduersus Romanos rebellarent. At vnus Eutropius ait à Diocletiano in Ægypto ordinata multa prouidè & *disposita* quæ ad suam ætatem mansetint, Valentis scilicet. Horum numero proculdubio fuit hic *panis Castrensis*, seu hæc annona gratuita quam Diocletianus Alexandrinis popularibus dedit. Quò & *Dispositionis* seu *disponendi* vox propriè pertinet. Et hæc de populari annona Alexandriæ data. Certè Constantinum M. quoque modum aliquem pauperibus Ecclesiæ Alexandrinæ dedisse testatur

Socrates, *lib. 2. cap 13.* Τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ σιτηρέσιον ἤδη πρότερον δεδώρητο ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου πατρὸς εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Et Ischyrias in *Chalcedanensis Synodi act. 13.* Dioscorum accusat, quod interuerterit τὸν παρεχόμενον παρὰ τῶν βασιλέων σῖτον πρὸς τὸ τὰς παραμυθουμένας, ἔτι δὲ καὶ ἐσπανίσθαι πένητας ἀφανισθῆναι. Ergo duplex annona è fisco data Alexandriæ populo, & pauperibus. Ab his verò diuersa sunt πτωχικὰ χρήματα, & ἱερὰ συμπτῶχων, seu bona Ecclesiastica, quæ ibidem erant.

¶ Nos ad Popularem Annonam Alexandrinam, & sic ad *legem* nostram redeamus. Hanc verò à Diocletiano primùm institutam, auxêre insecuti Principes. Quod augmentum περισσοχορηγίας nomine censebatur: quasi diceres præbitionem seu præstationem vberiorem. Quomodo & Theodosius M. similiter additis solito canoni Constantinopolitano, 125. modiis frumenti diurnis, nomen εὐθηνίμαιος indidit: *l. 2. Cod. Iust. de annonis ciuilibus*, non quod Cujacius credidit δαπανίμαιος: de quo ad *l. 13. & 14. supr. de annonis ciuicis.* Verùm Theodosius Iun. *hâc leg.* Alexandrinis consulturus: neque quidquam his detractum cupiens, *Vt nemo*, inquit, *priuetur, quod nunc vsque percepit*, *perissochoregias* tantùm nomine abolito, ordinarium canonem 110. modiis diurnis auctum iuit, sic vt in suum nomen hoc incrementum deriuari velit, deincépsque *Tesseras* (de quibus alibi dixi) ad *l. 2. supr. de annonis ciuicis:* de suo nomine Annonarias *Theodosianas* vocari iubeat. Quod postremum non ita quoque à Theodosio M. constitutum *d. l. 2.* nam ibi, *iustâ nostræ pietatis liberalitate*, non id volunt, inserendum nomen suum tesseræ, verùm indicat Theodosius illis verbis, se hoc incrementum dedisse innatâ sibi pietate & liberalitate. Quâ parte tamen lapsus Interpres doctissimus.

¶ Interim & illud obseruandum nominis aboliti exemplum, seu de solo rei nomine latæ *legis:* At non ideò & rei: vt alioquin res cum nominibus abolentur, imò cùm nomina abolentur, & res simul abolentur: vt Patroni vicorum, *l. vlt. supr. de patrocin. vicorum:* Competitorum, *l. 33. supr. de petition.* Irenarchiatum, *l. vnic. supr. de Irenarchis:* Ceoaticorum, *l. 12. supr. de ereg. mil. ann.* Compulsorum, *Nouella Iustin.* 128. Quare error est Fornerij 4. *quotidian. 9.* qui hæc postrema exempla connumerat *Legibus*, quæ de solo nomine latæ: quo in censu quidem est *hæc lex nostra*, at non illæ. Iussa scilicet sæpè sola nomina & minus conuenientia *legibus* abolita & cum aliis mutata: sic *Nicteparchi* nomen mutatum cum appellatione Prætoris plebis, *Nouell.* 13. sic Theodoricus inuisum populo *Tertiarum* nomen sustulit, & in pecuniæ tributariæ functionem conuertit apud Cassiodorum, 1. *variarum* 14. sic extraordinariam collationem quandam canonicam deinceps vocari & haberi voluit... Imp. *l.*....

¶ Hîc tandem *perissochoregias* nominis occasione apponere iuuat Græca omnia *Rerum* vocabula, quæ *hoc Codice* per Ægyptum & Alexandriam vsurpata docemur; quomodo ad *superiorem leg.* functionum seu munium ibidem propriorum vocabula congessi. 1. *Arura* l. vltim. supr. de patrocio. vicor. 2. *Chemata*, d. l. vltim. 3. *Dinummium*, l. 2. inst. de Alexand. pleb. Primor. (quæ *huic* iungenda est:) 4. *Liturgi*, d. l. vltim. 5. *Metrocomiæ*, d. l. vltim. 6. *Perissochoregia*, hâc leg. 7. *Philicon*, l. 32. supr. de Nauicular. 8. *Stolus*, l. 7. supr. de Nauiculariis.

DE ALEXANDRINÆ
PLEBIS PRIMATIBVS.
TITVLVS XXVII.
XI. Cod. Ivst. XXVIII. *De Alexandria Primatibus.*

1. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Gennadio″ PF. Augustali.

Archigerontes, & diœcetæ,″ ergasiotanorum numero″ deligantur: Quod, Officium Tuum sollicitis obseruet excubiis. Dat. Non. Febr. Constantinop. PP. Alexandriæ Eutycheo.″ Arcad. IV. & Honorio III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. Iust. de Episcop. audientiâ*: hinc in alium planè sensum detorta est.

″*Gennadius* PF. Augustalis sub Arcadio. Ad hunc eundem extat Epigramma Claudiani, quod inscriptum *ad Gennadium Proconsulem*: ex quo liquet etiam de Præfectura hâc Augustali seu Ægypti ab eo gesta:

Italiæ commune decus, Rubiconis amæni
Incola, Romani fama secunda fori.
Graiorum populis, & nostro cognite NILO,
Vtraque gens FASCES, horret, amátque tuos.

De eodem & Synesius *epist. 73. & initio* ...: vid. *Prosopogr.*

″*Diœcetaque*, Cod. Iustin.

″pro, *ex ergasiotanorum.*

″*nonnisi Christiani diligantur*, ita Tri... : planè contra mentem Arcadij: de quo mox.

″Hanc subscriptionem mox excutiam.

COMMEN

COMMENTARIVS.

De Ergastotanis, eorúmque Primatibus, in Vrbe Alexandrinâ, est hæc Arcadij constitutio ad Præfectum Augustalem, id est, Ægypti, cuius metropolis erat Alexandria, Anno D.396. ¶ De *Ergasiotanis*, inquam vel *ergasiotariis*. Hi verò voce Græcâ ἐργασιῶται, (quomodo Paratitla Græca bis vertetunt, περὶ ἐργασιωτῶν:) ita dicti apud Alexandrinos: nam & ita à Græco παραβόλος parabolatius apud Firmicum *Mathes.8.* & Parabolanus apud eosdem Alexandrinos *l.42.43. infr. de Episcopis.* Quanquam malim *ergasiotarios* hic legere: nam vt maximè Gentium quoque quarundam nomina illo modo inflectantur (quomodo quos Græci μαυρίους Latini *Mauritanos* vocant) ctiã Græci quoque dixerint ἐργατῶναι, pro ἐργάται teste Hesychio & ἐργατίωνι; attamen Artificum nomina etiã à Græcis mutuata hoc modo inflecti solent: hine à Græco λίνυφος, Linifarius, *l.16 supr. de Murilegulis.* Et cæterorum illi eadem terminatione, linteatius, calceolarius, solearius, molochinarius, & alia innumera. Verùm in hoc non sunt sitæ opes Græciæ. Ergo ab ἐργασιῶται *Ergasiotarius*, vel *Ergasiotanus*, quam vocem tamen hîc malè expungebat Leonclauius *Paratitl. p.194.* Idémque hîc substituebat vocem *Ergasiotarum*, quia scilicet ita haberent Paratitla ἐργασιωτῶν. Denique hæc vox est Alexandrinorum, quorum peculiatis Dialectus fuit, nouæ & peculiares voces, veris Græcis incognitæ & insolitæ. Qua de re est quoque Croij obseruatio *in Nouum Testament.c.33.* Etsi Suidas memoret Libros septem Irenæi Grammatiei Alexandrini ab eo scriptos, vt probaret Alexandrinam ab Atticâ deductam: sic & ἐργατίνας, & ἐργατῖναι apud Hesychium ἐργάται.

¶ Ergasiotarij porrò, vel Ergasiotani isti Alexandriæ, erant de *plebe*, vt docet Rubriea *huius tit.* de *Alexandrinæ PLEBIS Primatibus.* Erant enim τεχνῖται *Operarij* seu *Artifices* cuiuscunque artis in Vrbe Alexandrina: Sic & Paulus Diaconus *historia miscella initio, lib.23. p.718. in Anno D.775.* vbi exhibet iusiurandum ab omni populo præstitum. *Et iurauit*, inquit, *omnis populus in honorandis & viuificis lignis, tam scilicet ex Thematibus & Senatu quàm etiam exterioribus Ordinibus & ciuibus omnibus, & ERGASTERIACIS, Imperatorem non admittendi, excepto Leone, seu Constantino, ac semine ipsorum.* Ergasteriaci ἐργαστηριακοί, qui aliàs ἐργαστικοί, iidem cum ἐργασιῶται, Ergasiotanis vel Ergasiotariis; ab his Ergasteriacis ἐργαστηριακὸν, tributum quod pro officinis soluebant Artifices. Mentio in diplomate Andronici Iuniotis apud Phran Zen. Chron. *lib.3. cap.14.* De his vero Alexandrinis Artificibus est & hic locus ex epistola Hadriani apud Vopiscum *in Saturnino*, vbi de Alexandrinis istis Artificibus agens, *Ciuitas*, inquit, *opulenta, diues, fœcunda, in quâ nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certè Lymphiones cuiuscunque artis & videntur & habentur: podagrosi quod agant, habent: habent cæci quod faciant: ne chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt.* Quo loco primùm ex *Lymphiones*, fecerunt, *Liniphiones*: deinde quia hæc non respondere videbant, quasi diceretur lyniphiones seu linteones fuisse cuiuscunque artis & professionis homines Alexandriæ, quod non verisimile sit ex MSS. ita reposuit Vir Doctissimus: *aly liniphiones sum: omnes certè cuiuscunque artis & videntur & habentur.* Quæ scripti Codicis auctoritas si obsistet, vetetem lectionem proximè tueat: voce *Lymphiones* tantùm in *Lympiones* mutata, nullo præterea inuerso aut immutato: & *Lympeones* dictos putem Artifices Operarios eosdem cum Ergasiotariis, à voce λύμη, quæ laborem seu operam significat: Hesychius Alexandrinus ipse Grammaticus, apud quem multa Alexandrina verba occurrunt, λύμη πόνος. ¶ Hæc vtcunque sint, Ergasiotarij seu Ergasiotani sunt Artifices, Operarij Alexandriæ quicunque, quorum distincta *Corpora* erant, de quibus & Gregorius Nazianz. *orat.21, p.390.* Quare valeat Accursij interpretatio, qui damnatos ad metalla interpretabatur: valeat Alciati dispunctio *lib.3. cap.18.* reponentis in *Cod. Iustin.* ἐργασίας ταμιῶν. Neque audiendus Hotomannus qui reponebat *Ergasticorum*, id est, *Fabrorum* qui regiis fermè publicísque operibus præerant, curatores operum publicorum, redemptores, vt alius hanc interpretationem adornat, quos Galli vocant *Entrepreneurs.* Horum verò Ergasiotanorum numero Alexandriæ maximè celebres fuêre Vitriatij, & chattæ confectores: de quâ præter alios extat insignis præterea locus apud Auctorem *veteris orbis descriptionis*, quem illustraui *p.24.* Fuerunt reliqui Artifices Lympiones, Ergasiotarij. Quorum singulorum Artificum certa Corpora fuerunt Alexandriæ. Neque tamen cum his, *Corporatos*, de quibus agitur *l. prox.* ciuitatis Alexandrinæ, quod hactenus fit, etiam à Cujacio 23. *Obseru.3.* & post eam à Burgio *1.Elect.3.* misceri velim: Corporati enim ab Artificibus diuersi sunt, vt docuit clatè *supr. tit. de priuileg. Corporat. V. R.* & alter *de excusationib. Artificum:* Corporati enim (de quibus ad *d. l. prox.*) dicebantur ministeria Vrbis necessitatibus seruientia veluti Pistores, Catabolenses, Suarij, Pecuarij, Susceptores, Mancipes Thermarum, caleis coctores in publicos vsus: quibus ideò certa priuilegia data, atque ideò *Corpora ad vrbis priuilegia pertinentia* dicuntur. Nolo etiam misceri cum Collegiatis, de quibus *tit. de Collegiatis 7. supr.* quia neque horum opera in artificio consistebat. Multò minus misceri volo eum Curialibus: de quibus sanè Curialibus Alexandrinis agitur *l.189. 190. 191. supr. de Decurionib.* Scilicet Vrbs Alexandrina, vt aliæ vrbes, Curiam habuit, & Plebem: de quâ postremâ est hic *Titulus.* E Plebe porrò alij *Artifices* seu Ergasiotani fuêre, alij *Corporati*, alij *Collegiati.*

¶ Istorum autem Artificum Ergasiotariorum, fuêre quidam *Primates*, vt vel *Rubricâ huius tituli* vocantur: Non verò quod quidam censent, & in his Cujacius, Tribuni, aut Defensores plebis: ab his enim plebis defensores omninò diuersi sunt: de quibus *suo titulo, supr. de defensorib. ciuitatum*: & inauditum, Defensores in ciuitatibus fuisse singulorum artificiorum, etsi Pattoni quidam fuerint certorum Corporatorum: imò qui Defensores plebis erant, totius plebis Defensores erant. Igitur *plebis* seu Ergasiotariorum *Primates* quidam fuêre; non Defensores. Verùm, *Primates*, quorum nomina fuerunt Alexandriæ, *Archigerontes & Diæcetæ.* Archigerontes, non quasi γερόντας seu Senatus Curiæque Principes, seu Principes γερόντων, id est, Senatorum municipalium, & sic principales Curiæ Alexandrinæ, seu quinque Summates Ordinis Alexandrini (quod quidam opinatî, à quibus quàm diuersi fuerint illi iam ostensum est,) verùm quasi Principes summóque honore, & loco inter Artifices; id enim γέρων vox sibi vult, non ætatis, verùm honoris & venerationis

rationis index: ἐπιτηροι, ἀρχοντες, vt vel ex Heſychio diſcere licet. Quomodo & apud Suidam *δημαγέροντες οἱ τοῦ δήμου ἐπιμελούμενοι. Diœceta* verò *διοικηταὶ*, quaſi Adminiſtratores: Proprium certè iam olim Diœcetæ *διοικητοῦ* nomen Alexandriæ fuit, quo indicabatur is, qui à Rege eſſet conſtitutus, quiſque ab eo pecuniæ curationem & diſpenſationem ſuſcepiſſet: vt exertè docet Cicero *pro Rabirio Poſtume*, *cap.*8. vbi de Ptolemæo R. agit, cui Poſtumus pecuniam mutuam dederat: *At DIOECETES*, inquit, *fuit Regius*. Et cap.10. *Nam, vt ventum eſt ALEXANDRIAM ad Aulam Iudicis; hæc vna ratio à Rege propoſita Poſtumio eſt ſeruandæ pecuniæ, ſi curationem, & quaſi diſpenſationem Regiam ſuſcepiſſet: id autem facere non poterat niſi DIOECETES: hoc enim nomine vtitur qui à Rege eſſet conſtitutus. Odioſum negotium Poſtumo videbatur, ſed erat nulla omnino recuſatio: moleſtum enim nomen ipſum, ſed res habebat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat.* Sic & Phalaris *ad Polycletum medicum* 70. ait ſe Teucro τῷ ἐπὶ τῆς διοικήσεως ſcripſiſſe, vt ei annuum ſolueret ſtipendium, &c. Sic & Athenis Magiſtratus erat ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως, qui pecuniam ærarij adminiſtrabat: cuius meminit Demoſthenes *pro corona*. Dinarchus *in orat.* κατὰ Διονυσίου τοῦ ἐπὶ τῆς διοικήσεως, apud Dionyſium Halicarnaſſ. *in Dinarcho*, Diogenes *in Dionis Citici vita*, & Pollux, *lib.*8. ſic & ſub Regibus Ægypti rurſum, Polybius *lib.*27. *in exceptis Valeſ. p.*126. horum diœceton meminit, vbi agit de Ptolemæo Cypri Præfecto, quem ait cogendæ pecuniæ ſtudioſiſſimè incubuiſſe, neque cuiquam quidquam dediſſe, etſi a Diœcetis ſæpiſſime flagitatus ὑπὸ τῶν βασιλικῶν διοικητῶν, grauitérque incuſatus quod reditus inſulæ penes ſe retineret: verùm poſtquam Rex adoleuit, collatam magnam pecuniæ vim Alexandriā miſiſſe. Quin & in *veteri Inſcriptione*, quæ eſt Neapoli, *p.*125. *διοικηταὶ τῆς φρητρίας Ἀρισταίων*, ſodalitatis ſeu corporis Ariſtæorum memorantur: μετ' ἐξουσίαν ἢ ἰσχύουσαν ὁ φρητάρχης, ἢ οἱ χαλκολόγοι, ἢ ὁ φροντιστής, ἢ οἱ διοικηταὶ, ἢ ἄλλος τις τῆς φρητρίας τῶν ἀριστάνων τὴν θυσίαν ὅ τὸ δεῖπνον ἐκπροτιθέντων ... τὰς τεταγμένας ἡμέρας. Et deinceps ter. Quod vtique ad *hanc legem* proximum: vbi Diœcetæ Ergaſiotanorum memorantur. Simili quoque ſenſu διοικηταὶ apud Leonem *Nouella* 61. & Cantacuzenum, *lib.*3. *cap.*14. & Codinum, pro tributorum videlicet exactoribus, quomodo & apud Heſychium διοίκησις ἡ ἀνάλωσις τῶν χρημάτων. Ergo Diœcetæ ergaſiotanorum non iam a Rege conſtituti, verùm plebis & artificum corporis διοικηταὶ: Non Curatores Corporatorum. Fortè qui communem corporum arcam & pecuniam adminiſtrabant. Quomodo διοικηταὶ φρητρίας, qui iunguntur in inſcriptione Neapolitana φρητάρχῳ, χαλκολόγοις, φροντιστῇ.

¶ Nunc de ſententia *huius leg.* Igitur Arcadius definit, Primates hos, Archigerontas, & hos inquā Diœcetas, ex ipſo *Ergaſiotanorum numero*, ſeu Corpore, deligi oportere: non verò aliunde. Sua ſcilicet cuique rectè committuntur, ad quam rationem collineat Arcadij *lex* 10. *infr. de Iudæis*: neque alicui Corpori Caput dandum niſi ex eodem Corpore, & homogeneum. Nempe *Patroni* hi ex eo ipſo Corpore iubentur *hâc leg.* ſumi: Quomodo & aliàs definitum de aliis Patronis, vnde deſumi deberent: vid. *l.*9. *de Suariis*. Cum hactenus proculdubio per ambitum Archigerontes & Diœcetæ aliunde ſumerentur. Nam quod Cujacius 23. *Obſeru.*3. putat, id *hâc leg.* ſtatui, vt Tribuni ſeu Defenſores plebis, ex Artificum numero deligantur, præterquam quod vel eo iam ſatis refutatur, quod non hîc agi de Tribunis ſeu Defenſoribus plebis oſtensū eſt: quis quæſo putet, Tribunos ſeu Defenſores plebis ex Artificum numero ſumptos, ac non potius ex alio ſumendos qui auctoritate valerent? qui miſeram plebem ab iniuriâ vindicarent? Sed enim neque hanc Defenſorum inſtitutionem ferre potuerit vrbs Alexandria: quæ cæteroquin vulgò turbida. Eiuſdem Cujacij ibidem lapſus eſt, cùm hanc *huius leg.* mentem & ſcopum eſſe putat, vt Archigerontes Ergaſiotanorum numero deligantur cura & diligentia Præfecti Ægypti: Nam hic ſcopus eſt *huius leg.* vt officiales Præfecti Ægypti inuigilent, vt ab ipſis Ergaſiotariis deligantur Archigerontes, &c. ex Ergaſiotarum numero. ¶ Ex his quoque iam apparet, quàm in alium planè ſenſum *hanc leg.* traduxerit Tribonianus, cùm ita eam immutauit, *Archigerontes diœcetæque ergaſiotanorum, nonniſi Chriſtiani deligantur*: hac ſententiâ, huiuſmodi Primates & Diœcetas Artificum, nonniſi Chriſtianos eſſe deligendos, non Gentiles ſcilicet, non Iudæus. Cui ſimilis quædam ratio eſt *legis* 19.20. *Cod. eod. tit. de Epiſc. aud.* Sed licuerit id Triboniano facere pro poteſtate ſibi à Iuſtiniano indultâ: Atenim grauiſſimus error eſt P. Burgij 1. *Elect.*3. qui ita quoque *hâc leg.* reponendum contendit, *ex Chriſtianorum numero*. Nil moror vltra craſſos aliorum errores, veluti Accurſij: imò & Alciati 3. *Diſpunct.*18. & Panciroli 2. *var.*173. Diuinabat Maynardus ſiue quis alius *in excerptis Notarū ad Theodoſianum*, hic reponendum, *ex Arſinoitano nomo*, vel *ex Saitanorum nomo*: quaſi ex omnibus Ægyptiacis nomis ſoli Arſinoitani, vel Saitani ius Alexandrinæ ciuitatis conſecuti, eos honores, eámque curationem διοίκησιν ſeu ἀρχιγερωνίαν in Alexandrinâ ciuitate conſecuti fuerint. Quod nullâ ratione aut exemplo ſtabiliri poteſt. Stet igitur, id *hâc leg.* iuberi, vt qui Archigerontes & Diœcetæ erant, & dicebantur Alexandriæ, ex Ergaſiotanorum numero ſumerentur: & proculdubio ex eodem Ergaſiotanorum Corpore, cui Primates illi præeſſe debebant. Haud abſimili prorſus ratione cautum quoque *l.*5. *Cod. de commerc. & mercatorib.* Collegiatos ex eodem Corpore ſubrogādos. Nempe quod politicum ſcemma hinc educendum, ſua cuique rectè committi, & ex eodem Artificum velut in arte peritorum Corpore Archigerontes & Diœcetas præficiendos. Apage enim hinc quæ Burgius 1. *Elector. c.*3.

¶ Supereſt ſingularis admodum *huius leg.* quæ ad Præfectum Auguſtalem ſeu Alexandrinum data eſt, ſubſcriptio: *Propoſita Alexandria Eutycheo.* Hanc ſubſcriptionem ita iam olim accepit Franc. Pithœus, cuius ſententiam quoque amplexus eſt Cujacius 23. *Obſeru.*3. Propoſitam hanc *legem* in Prætorio Præfecti Auguſtalis, quod *Eutycheum*, vocabatur: Adductâ eam in rem inſuper Syneſij *epiſtolâ* 29. *ad Anaſtaſium*, vbi de Andronico Pentapoleos Ægypti Præſide; Ἀνδρόνικος ἐνεργέτης τῆς εὐτυχοῦς τῶν ὑπάρχων οἰκίας ἀθλιώτερος. Eam verò ſententiam olim & ipſe amplexus ſum. Verùm alia mihi nunc ſtat ſententia. Nam quod Syneſium attinet, cum Petauio, εὐτυχῆ τῶν ὑπάρχων οἰκίαν, accipio *fortunatam Præfectorum domum*: apertè enim eò loci Syneſius id vult, Andronicum Pentapoleos Rectorem, ad quem arcanum Præfecti Prætorio Anthemij ſomnium perlatum fuerat, vt bene merentem de fortunatâ Præfecti Anthemij domo, commiſſum negotium poſſet exequi: ὑπάρχων ſcilicet vox ibi aliiſque eius epiſtolæ locis, pro ὑπάρχῳ vno exaudienda: quomodo & *Præfectus Auguſtorum* dicitur, qui vnius tantùm erat. Quod *huius leg.* ſubſcriptionem attinet, nihil eſt quod perſuadeat,

Eutycheum

Eutycheum Prætorium fuisse Præfecti Augustalis. Etsi aliàs legamus in *Secretario* quoque Iudicum lectas & allegatas quasdam *leges*. Quare putet quis Templum id fuisse Alexandriæ, quomodo in Templis Gentilium, pariter vt in Ecclesiis Christianorum lectæ quoque *leges*: quasi Felicitatis Bonique euentus Templum: quomodo, & *εὐτυχίας ἱερὸν* à Lucullo excitatum memorat Strabo, *lib.8. p.263.* quod *τυχαῖον* vocat Dio *lib.45. p.224.* & in *excerptis Valesianis*, *p.618.* Cicero vocat *Ædem Felicitatis, orat. in Verrem, de signis*: & Plinius *lib.34. cap.7. p.609.* & *lib.36. cap.8. p.644.* & Augustinus 4. *de ciuitate Dei*, *cap.23.* Sic & *Tycheum* inter octo templa Deorum Gazæ Marcus Gazensis memorat apud Baronium, *Ann.401. n.39.* Sic & *Pantycheum* locus in Bythinia, vbi ab Arcadio Consistorium habitum, de Eutropio testatur Philostorgius *lib.11. cap.6 in fin.* (& ex eo Nicephorus *lib.13. cap.4.*) & Sozomenus *lib.7. c.21.* cuius mentio quoque in Itinerario Antonini & Hierosolymitano, & apud Dionysium Byzantium. Sic & Ammianus Marcellinus *fine lib.29.* ait, Claudium P. V. Porticum ingentem Romæ excitasse, lauacro Agrippæ contiguum, *Euentus boni* cognominatum, eà re quod huius nominis prope visitur Templum: Cuius *Templi Boni euentus* mentio quoque apud Victorem *Regione 9.* De boni Euentus quoque simulacro Romæ Plinius *lib.34. cap.8.* déque Bono Euentu, quem agricolæ inuocatunt, Varro *initio de re rustica.* Huius generis igitur fuerit *Eutycheum* Alexandriæ; vel Templum, vel certè locus solemnis ad id Templum *Boni euentus*, vbi hæc lex *Proposita* dicitur: quo Artifices & Ergasiotani conuenirent frequentes; quibus in mercimoniis suis bonus euentus, *εὐτυχία* seu *εὐτυχεῖν*, feliciter rem gerere, votum est.

¶ Ex superioribus interim apparet, quàm suaues sint aliorum interpretationes. Accursius Archigerontes interpretatur, Archipresbyteros, & Episcopos, vel minores Sacerdotes qui damnatorum in metalla confitentium peccata audiebant: vnde iam hunc textum allegant ad hoc, quod Iudex post sententiam latam contra reum debet mittere ei Sacerdotem vel Religiosum, vt confiteatur peccata sua. Alij accipiunt de his qui mensam Principis, vel alia negotia procurant. Pancirolus *2. var. 173.* Senes interpretatur, qui Gyneciis præerant, vbi vestes Principis & linea texebantur: præfectos ad obseruandam mulierum pudicitiam. Quæ omnia inania sunt.

---

11. * Impp. DD. NN. THEOD. & Valentinianus AA. Isidoro PF. P."

CORPORATOS ciuitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis" onere liberamus: &, pro tenore &" dispositione tua, quadringentos solidos ex dinummio vectigali memoratæ ciuitatis præcommodari" decernimus, ita vt ex titulo nauium omnibus modis repensetur. Dat. Prid. Non Iun. Constantinop. Isidoro & Senatore COSS. [436.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iustin. eod. tit.* Iungenda huic *lex 3. supr. de indictionib. lex 2. supr. de frum. Alexand. lex 189. 190, 191, imò & 192. supr. de Decurion.* Quinimò & *lex vlt. supr. de indulg. debitorum.*
"*Isidorus* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
"Nili.
"*Dispositionis tuæ*, ita *Cod. Iust.*
"*Præcommodari*: vt prædelegatio, *d. l. 3. supr. de indict.* quæ *huic* inter *alias* iungenda est.

COMMENTARIVS.

DE CORPORATIS Alexandrinæ ciuitatis est equidem pars prior huius constitutionis, quo fine *hæc lex* in hunc *titulum* coniecta est: neque tamen adhuc rectè, cùm *Titulus* sit *de Primatibus plebis Alexandrinæ*: Sed & tota de Nili fluminis repurgatione est: sic vt ab *hoc titulo* prorsus aliena sit.

¶ Illud ante omnia sciendum est, eam esse partem prolixioris constitutionis, quâ Theodosius Iun. non tantùm Ægyptiorum commodis in commune consultum iuit, quò pertinet *lex 3. supr. de indiction.* quæ inde desumpta est: verùm etiam ac speciatim Alexandrinorum, ac nominatim Curialium Alexandrinorum: *l. 189. 190. 191. supr. de Decurionib.* Populatium, seu populi & plebis Alexandrinæ, *l. 2. supr. de frum. Alexandrino*: Corporatorum, quò pertinet pars prior *huius leg.* quæ quidem *leges* omnes inter se coniungendæ sunt: atque adeò *huic* coaptandæ. *Nili* fluminis denique repurgationi consulit *hâc lege*: de quo flumine dictum affatim *suprà, tit. de Nili aggeribus non rumpendis*: scilicet Nilus in fossas quasdam exæstuabat, iisque recipiebatur, quæ longa vetustate Nilo trahente limum, oblimabantur. Eas Augustus olim militari opere detersit, quò Ægyptus feracior & vrbicæ annonæ habilior redderetur: teste Suetonio *in Octauio, cap.18.* Quemadmodum & classis Seleucena erat ad auxilium purgandi Orontis, vt docet *lex vnic. supr. de Classicis.* Igitur de harum fossarum repurgatione *hâc leg.* accipio cum Magio 1. *Miscell.* 10. vt ita flumen, hîc pro fossis prædictis accipiam, quibus aqua admittebatur, & per quas in Nilum & Alexandriam frumentum conueheretur.

¶ Hoc onus repurgandi inquam fluminis Nili, Corporatis Vrbis Alexandrinæ incubuisse videtur, quò Theodosius Iunior eos *hâc leg.* liberat ad relationem Isidori PP. Corporati, de quibus *tit.* peculiari *supr. de priuil. Corporatorum*, erant ministeria vrbis necessitatibus seruientia: veluti Pistores, Catabolenses, Suarij, Pecuarij, Susceptores, Mancipes thermarum, Calcis ad publicum vsum coctores, & similes. Ac vt in aliis Vrbibus, ac nominatim in Vrbe Româ, & Constantinopoli: Ita & Alexandriæ: quorum Alexandrinorum Corporatorum non tantùm *hâc leg.* fit mentio, verùm etiam *l. 42. infr. de Episcopis.*

Hi, vt ab vnâ parte priuilegiis quàmplurimis gaudebant, veluti vt ne quid nouum, id est, extraordinarium sustinerent, vt ne ad militiam cogerentur, nisi ad murorum & portarum custodiam, de quo dictum plenè *dicto tit. de priuil. Corpor. V. R.* ita viceuersa variis oneribus obnoxij erant. Et

quidem in Vrbe Alexandrina, repurgio fluminis Nili, à quo eos nunc liberat Theodoſius Iunior. ¶ His ita liberatis, ad relationem Iſidori PP. ſecundum eiuſdem relationem & diſpoſitionem iubet Theodoſius Iun. inuicem, eam in rem, ad repurgium inquam Nili fluminis 400. ſolidos ex dinummio vectigali ciuitatis Alexandrinæ *pracommodari:* mox verò ex titulo nauium id reſtitui. Vbi de tribus videndum eſt.

Primùm de vectigali ciuitatis Alexandrinæ. Nempe vt aliæ Ciuitates ſua vectigalia habuêre, de quibus dixi ad *tit. infr. de operib. publ.* ita & ſua habuit Alexandria: ſuos itaque proculdubio agros vectigales & reditus Alexandria habet, more aliarum Ciuitatum.

Cæterum (quod ſecundo loco obſeruandum) vectigal iſtud *Dinummium* hîc vocatur, ſiue pro omni vectigali, ſiue pro ſingulari quodam vectigalis genere. Proculdubio *Dinummium* à præſtationis quantitate & modo ſic dictum: Gloſſæ *Philoxeni*, Binio *δίνουμμα*: Biniones, *δηνάρια*: Ita *δίδραχμον* in Euangelio, tributi & præſtationis genus. Ita quoque *ſiliquaticum* dictum à modo vectigalis, de quo dixi ad *l. 2. ſupr. de Veteranis*, *κερατισμός*: *κεράτιον* & ſiliqua viceſima pars ſolidi. Ita *δικέρατον* Conſtantinopoli pro reficiendis vrbis muris, cuius auctor Leo Iconomachus, teſte Cedreno; vel Nicephorus, teſte Conſtantino Manaſſe. *Dinummij* etiam meminit Egeſippus *lib... cap...* Dinummium ergo denarius: & ab eo dinummium vectigal, ſic à *denario* merces ipſa *denariata*, vulgò *denrée*, in adnunciatione Caroli apud Soſtas 862. vid. Pithœum in *leges ſalicas*, *p. 92.* *Dinummium* autem eadem formâ quâ *adnummium*, etſi diuerſo ſenſu.

Ergo, quod tertium *hâc leg.* & diſpoſitionem *legis* continet, cùm hoc tempore Nilus repurgatione opus haberet, vt Iſidorus PP. diſpoſuerat, ita & Arcadius *hâc leg.* vult, ad id, quadringentos ſolidos ex dinummio vectigali Vrbis Alexandrinæ *pracommodari*, id eſt, anteceſſum erogari, eóſque ex titulo nauium *repenſari*, ſeu reſtitui. Ex *titulo nauium*, id eſt, ex mercibus importatis & exportatis: Dicta ea *εἰσαγωγικὰ*, *ἐξαγωγικὰ*, hæc enim ad Principem proculdubio ſpectabant: hicque *Titulus nauium* dicitur: de quibus alioqnin non tantùm Iuſtinianus *in Edicto de Alexandrinis*, ſed etiam Strabo *lib. 17. p. 549.* de Alexandria & Ægypto: *νῦν δὲ καὶ στόλοι μεγάλοι στέλλονται μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῶν ἄκρων τῶν Αἰθιοπικῶν, ἐξ ὧν ὁ πολυτιμότατος κομίζεται φόρτος εἰς τὴν Αἴγυπτον, κἀντεῦθεν πάλιν εἰς τοὺς ἄλλους ἐκπέμπεται τόπους: ὡς τὰ τέλη διπλάσια συνάγεσθαι: τὰ μὲν εἰσαγωγικὰ, τὰ δὲ ἐξαγωγικά: τῶν δὲ βαρυτίμων βαρέα καὶ τὰ τέλη: καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. Μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ὑποδοχεῖον ἐστὶ καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός.* Ergò *titulus nauium* ad Principem ſeu Imperatorem ſpectabat: dinummium vectigal ad ciuitatem Alexandrinam. *Titulus* dicitur ſolemnis ſpecies tributorum quæ fiſco inferebantùr: de quo vide *tit. de annona & trib.*

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVSQVINTVS.

HOC LIBRO AGITVR DE TRIBVS.

I. De OPERIBVS & ornamentis publicis;ídque quatuor Titulis prioribus: putà *Tit*. 1.2.3.4.

II. De VOLVPTATIBVS & SPECTACVLIS, LVDISQVE publicis,Titulis nouem ſequentibus:putà *Tit*.5.6.7.8.9.10.11.12.13.

III. De PACE publicâ tuendâ, Titulis duobus postremis: putà *Tit*.14. & 15. ſeu *vlt*.

HVIVS LIBRI TITVLI.

I.	*De operibus publicis.*	X.	*De equis curulibus.*
II.	*De aquaductu.*	XI.	*De venatione ferarum.*
III.	*De itinere muniendo.*	XII.	*De Gladiatoribus.*
IV.	*De imaginibus imperialibus.*	XIII.	*De vſu ſellarum.*
V.	*De ſpectaculis.*	XIV.	*De infirmandis his quæ ſub tyrannis aut barbaris geſta ſunt.*
VI.	*De Maiuma.*	XV.	*Quorum vſus interdictus eſt.*
VII.	*De Scænicis.*		
VIII.	*De lenonibus.*		
IX.	*De expenſis ludorum.*		

DE OPERIBVS PVBLICIS.

TITVLVS I.

VIII. COD. IVST. XII. & Nou. Maiorani VI.

Huius porrò *Tituli* ſex conſtitutiones ad HISTORIAM ECCLESIASTICAM refero: putà, Conſtantini M. *l*.3. Iuliani *l*.8 9.10. Arcadij *l*.36. Honorij *l*.41.

PARATITLON.

OPERA publica, *Rubr.* & *l*.2. 5. 6. 10. 24. 33. 40. *hoc tit.* & *l vnic. ſupr. de Comit. ordin. prim. lib.6. t.20. l.2. ſupr. de Veteranis*: (quæ & *Opera*, abſolutè, *l*.3.7.11.15. 16. 18. 19. 26. 29. 31. 34. 50. 51. Fabricæ, *l*.12. 14. 16.18. 31. 37. & *l*.136. *ſupr. de De-*

curionibus : Fabricæ publicæ, l.30. Mœnia, l.1. Mœnia publica, l 32. 33. 39. Ædificia publica, l.21. 41. 46. l.13. ſupr. de Metat. Ædificia, abſolutè, l.30. 31. 39. Fabricatio publica, l.2. ſupr. de Sepulc. viol. Ædes publicæ, d. l 46. Loca publica, l 22. 41. 43. Balnea publica, quo pertinet quoque l.vltim. de cuſtodia reor. vt Balnea Zeuxippi Conſtantinopoli, l.52. hoc tit. Loca fiſcalia, l.13. ſupr. de Metall. Hæc ſpeciatim hoc Cod. memorantur: Aquæductus, l.23.36. (de quibúſque proximè ſuo titulo:) Auditoria, l.vltim. hoc tit. & l.vnic. ſupr. de Profeſſor. Bapbia l.vltim. de Murileg. Baſilicæ, l.50. hoc tit. l.3. ſupr. de Pact.. Burgi, vid. tit. de Burgariis. Capitolium, l.3. ſupr. de Stud. liber. V. & l.vnic. de Profeſſor. qui in Vrb. Conſtant. Caſtra Caſtella: vid. parat. de re milit. Eccleſiæ, vid infr. tit. 2. lib.16. Ergaſteria publica, l.9. 42. hoc tit. Carceres de quibus vid. tit. de cuſtod. reor. (alia enim priuata fuêre, l.5. ſupr. de Metat. vbi de his dixi plenè: & l.3. ſupr. de conlat. Patrim. & l.14. ſupr. de Epiſcop.) Exedræ, l.vltim. Fora, l.22. l.13. de Legatis: Horrea, l.4.17.35.37. vid. ſupr. tit. de cond. in publ. horr. (quæ & horrea fiſcalia, l.12. hoc tit. & l.16. ſupr. de Suſceptor. & l.1. infr. de Equis Curul.) horrea publica, l.38. (qualia per Picenum memorantur, l 17. per Præfecturam Prætorianam Italiæ, l.37. Orientis, l 35. 38. apud Vrbem Romam & Portum, l.12. hoc tit. & ſupr. tit. de Patron. Horreor. Portuenſ. & tit.5. lib.14 de Condit. in publ. horreor. 51. lib.11. Per Africam, quò pertinet l.16. ſupr. de Suſceptorib.) (Alia enim priuata horrea fuerunt, de quibus d. l.3. ſupr. de conlat. donatar.) Martyria, l.52. infr. Militaria opera, de quibus vid. Paratitlon de re milit. Muri, l.34. l.36.49.57 hoc tit. l 13. ſupr. de Metat. l.vltim. de equorum collat. l.35.47. vid. ſupr. tit. Ne quis in Palat. man. Palatia Principis, veluti Romæ, l.1. infr. de Pagan. l.3. ſupr. de Bon. vacant. Parapetaſia, l.39. Pharus portus oſtienſis, l.3. de calcis coctoribus: Plateæ, l.39. Pontes, l 36. vbi dicam: & l.2. ne opera à collator. Porticus, l.39.44.45.50.52. & l. vltim. Porticus publicæ, l 12. infr. de Scenic. quæ variis operibus publicis additæ veluti Senatui, d l.14 Circo d.l.45. Thermis, d.l.50. Lauactis, 52. Auditoriis, d. l. vltim. Eccleſiis, l 4 de his qui ad Eccleſ. Portus, l.23. Prætoria Iudicum, l.8 35. hoc tit. & l.3. ſupr. de Offic. Iudic. omn. & l.6. ſupr. de Metat. l.2. ne quis Palat. l.1. de domib. ad rem priu. pertin. ſeu Domus Iudiciariæ, d. l.8. Stabula, l.16. 17. 35. 37. & l.34 ſupr. de Curſ. Publ. id eſt, receptacula publicorum animalium [curſui ſcilicet publico deſtinatorum] ad l.55. Item ſtabula Vrbis Circenſium factionum, l.2. infr. de Equis Curul. Templa, l.3. & 36. hoc tit. vid. & infr. tit. de Pagan. Sacrif. & Templ. Thermæ, l.32. 50. hoc tit. & l. vltim. ſupr. de Sepult. viol. ſeu Lauacra, l.52. Turres murorum, l.51. in limite, l.13. Xyſti, l.8. ſupr. de Medicis & Profeſſoribus.

OPERVM publicorum alia erant in ciuitatibus, l.14. 18. 19. 27. 28. 41. 42. 43. ſeu in vrbibus, l.1.7.11.12.16. 17.19. 22.25. 26.32. Oppidis, l.14. 32. Et ex iis nonnulla intra muros, alia muris cohærentia, l.41. vid. & l.3. infr. de Pagan. ſacrif. & Templ. Alia in Imperij limite, vt Turres, l.13. ſupr. de Prætor.

In illis conſiſtebat ornatus Ciuitatis, l.37.41.43. Decus, l.1. & 16. Splendor publicus, l 25. Nitor publicus, d l.25. Ornamentum, l.16.37. Nempe quod in his ornamenta varia eſſent, l.1. veluti ſigna, marmora, columnæ, imagines, l.14.16.37.44. Et quidem Principum imagines, de quibus ſuo tit. infr.

His verò operibus publicis additi Tituli de Principis nomine, l.31. hoc tit. quandoque & eorum, qui ad fabricam vrbis contuliſſent: vt in ſp. l.13. ſupr. de Prætor. de quo vid. & l.2.3.§.2 l.4. & l.7. in fin. eod. tit.

EXCITABANTVR verò hæc opera, I. vel ſumptu publico, Expenſis ciuitatum & vectigalibus, l.26. E viribus Reipubl. l.26. & l.1. ſupr. de Præb. Salar. vnde aliquando affectata deſtinatáque ei rei certa penſionis Reipubl. ſeu de reditibus & vectigalibus pars l 26. & 48. putà tertia, l.18.32.33. Ex fundorum Ciuitatis Reipubl. locatione, penſione, l.1. ſupr. de locat. fund. iur. Emphyt. & Reipub. Ex Ergaſteriorum ſeu Tabernarum locatione. vnde Nou. Theod. 30. Ex titulis ſolitis, l.2. hoc tit. & Ammian. lib.17. p.361. Ex vectigalibus, vel aliis titulis, l.2. ſupr. de Sepulc. viol. II. Qui tituli ſoliti ſi non ſufficerent, noui tituli prouidebantur: l2. Sicquidem, vt aliquando ex aliarum Ciuitatum minorum tertia portione inſumerentur, l.18.26. III. Aliquando Prouincialium ſumptu, veluti ſtabula, l.34. de curſ. publ. adſcriptione factâ per poſſeſſiones Ciuium, l.17.34. Sic vt nullus ab eâ immunis eſſet, l.5. (Senatoribus tantùm exceptis, l.7. & Veteranis, l.2. ſupr. de Veteranis:) Quo caſu non pecunia, ſed ſpecies ipſæ poſtulabantur, l.17. Operæ etiam ad inſtaurationem alicuius operis conferebantur, nullo ab ea re immuni: l.23. & 49. At opera militaria, adiumentis militum, l.13. IV. Priuatâ pecuniâ ſeu largitate, l.19. hoc tit. V. Item Conſtantinopoli Prætores nonnulli pecuniam ad publicas fabricas conferre iuſſi, l.13. 29. 30. ſupr. de Prætoribus. VI. Tandem etiam, quandoque Iudices multas publicis operibus ſpecialiter deputabant, l.5.

Cod.

Cod. de modo multar. *Cura* extruendorum operum publicorum in vrbe ad Iudices vrbanos pertinebat; velut ad P. V. *l.* 11. 12. 19. per Prouincias ad Iudices, *l.*2.7.11.14.15.16. 18.21.28.29.31.37. ad Prouinciam destinatos, *l.*20. Rectores, *l.*35. Rectores Prouinciarum, *l.*15.18.33. veluti Consulares, *l.*17. Item ad ordines Ciuitatum, *l.*33. Militarium verò, ad Duces rei militaris pertinebat, *l.*13.

CVRATORES speciatim extruendis operibus publicis præponebantur, seu operis publici cura temporalis iniungebatur, *l. vnic. supr. de Comit. ord. primi art. diuers.* qui ab opere perfecto vsque ad 15 annos, si quid vitij in ædificio emersisset, tenebantur, *l.* 24. Contra pro præmio, quandoque Comitiuâ primi Ordinis donabantur, & Consularibus exæquabantur, *d. l. vnic.* vid. & Symmach. *lib.*10. *epist.*38.39. *lib.*5. *epist.*76. Missi & extra ordinem aliqui ad inspicienda opera, ad renuntiandum Principi, quæ opera desidiâ corruptâ essent, *l.*2.

Circa EXTRVCTIONEM Operum publicorum IVDICIBVS sequentia inculcata: I. *Vetera* opera ab his instauranda, reparanda: *l.*2.3.11.14.15.16.17.19.20.21. 27.28.29.30.31.35.37. Idque statim inconsulto Principe, *l.*2.44. alioquin Iudex iam priuatus ea reparare cogebatur, *l.*35. II. Vt & inchoata pariter opera à decessoribus suis complenda: *l.* 3.21. Inchoato operi consummando tempus quandoque statutum, vt monumentis reficiendis, *l.*2. *supr. de Sepulc. viol. lib.*9. *tit.*17. III. Nouum verò opus de quo sunt *leges sedecim:* putà *lex* 3.11.14.15.16.17.18.19.20.21.27.28.29.30.31.37. sumptu publico à Iudicibus non adgrediunda, nisi *Primò* veteribus reparatis, *d. l.* 14.15. 16.17.19.21.29. *Secundò* Inchoatis completis, *d. l.* 3.21.29. (exceptis tantùm Templis, *d. l.*3. stabulis, *d. l.* 16.17.37. *in fin.* horreis, *d. l.*16. & 37. aliisque necessariis, *d. l.*18. *Tertiò*, nisi ex permissu Principis, *d. l.*11.27.30.31.37. *Quartò*, Aliquando tamen Iudicibus id concessum, vt tertiam partem noui operis construere possent, *d. l.* 20. Alioquin nouum opus à se inchoatum suis sumptibus etiam priuatum complere debere, *d. l.*9.27.28.31. IV. Non dirutis aliis operibus, noua publicè excitanda, nisi ex permissu Principis, *l.* 30. veluti Templis, *l.*36) seu ornamentis suis non spoliandas Ciuitates; adeóque neque ad alia oppida ornamenta transferenda, *l.* 1.14.30.31. non monumentis [id est sepulchris] deiectis, *l.*2. *supr. de Sepulc. viol.* V Non occupatis item priuatorum locis, nisi permutatione facta, vt in specie *l.*50 vel pretio refuso, in *spec. l. vnic.* vel immunitate inuicem quadam tributa, vt in *spec. l.*1. *infr. de aquaductu.* VI. Non inscripto suo nomine, sed Principis: *l.*31.

De EXTRVCTIS iam Operibus publicis sequentia notanda. I. Priuatos ea ad vsus transferri non posse, *l.*8.12. Exceptis casibus, *l.*50.51.52. neque à Principe peti seu impetrari; *l.*10.40 41.42.43. II. Siue propter ornatum publicum, siue propter incendiorum metum, siue alia de causa, Ædes priuatorum his non adiiciendas, *l.*25.39.46. Spatiúmque ideo & interuallum certum ab Operibus publicis, priuatorum ædificiis extruendis constitutum; nempe in communes 15. pedum, *l.*46. ab horreis, centum pedum, *l.*4. vide & *l.*38. sic vt ex quatuor lateribus priuatorum consortio separata esse deberent horrea, *d. l.*38. III. Loca publica, Palatia, fora priuatis ædificiis non occupanda, *l.*22.46. IV. Operibus & locis priuatorum ædificia non superponenda, *l.*22. (exceptis casibus, *l.*9. & 41.) Parapetasiis vel aliis operibus platearum spatia non angustanda, vel porticibus latitudo minuenda: *l.*39. Adhærentia alioquin vel superposita, vel imposita, extructáve ita ædificia, destruenda: *l.*4.22.38.39 46.

DE
OPERIBVS PVBLICIS.

¶ *De* ORNAMENTIS *vnius Ciuitatis ad aliam non transferendis.*

I. * Imp. CONSTANTINVS" A. ad Flauianum" Proc. Afric.

NEMO" propriis ornamentis esse priuandas existimet Ciuitates: Fas siquidem non est, acceptum à veteribus decus" perdere ciuitatem," veluti ad Vrbis alterius mœnia" transferendum. Dat. IV. Non. Febr. Med Acc. VIII." Id. Iul. Constantino A." & Cæs. COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo*. Concordant autem illi *l.14. & 37. infr. hoc tit.* Et *lex 6. Cod. de ædif. priuat.*

" *Flauianus* Proconsul Africæ: vid. *Prosopogr.*

" Iudex vel Rector quicunque.

" *Decus*, de ornatu publico ex operibus *hâc leg.* & *l.7. 16. hoc tit.* & *l.6. Cod. de ædif. priuat.* & apud Cassiodorum I. *Var.*28. 2. *Var.*7. 3. *Var.*29. vide similia in *Paratitlo*.

" Aliquam, seu quamcunque.

" *Mœnia* hic, & *l.32 infr. hoc tit.* sunt opera publica seu ædificia: & quidem maioris meriti, pariter vt apud Victorem Schotti *in Decio*: Symmachum *lib.10. epist.* alterum Victorem *in Adriano*: vide plura in *Glossar. Theodos.* & quæ dico ad *d l.32.*

' Nota interuallum quinque mensium inter latam legem *Mediolani*, eandémque pòst Acceptam in Africa, *Karthagine* vt puto.

." Rescribendum vti mox dicam *Constantio IX & Cæs. II. COSS.* id est, Anno D 357.

COMMENTARIVS.

SVB CONSTANTINI M. nomine quatuor de *Operibus publicis* Constitutiones *hoc tit.* primo loco occurrunt. ¶ Hâc sanè (quam tamen CONSTANTIO potiùs, eo quod dicam mox argumento, adscribam) TRANSFERRI publica vnius ciuitatis ornamenta vetusta, seu (vt *lex* ipsa loquitur) *à veteribus accepta*, ad alteram Ciuitatem, idque per Africam Proconsularem speciatim, prohibentur: pariter vt duabus aliis *huius tituli* constitutionibus: putà Valentiniani Senioris *lege 14. hoc tit.* & Honorij *lege 37. hoc tit.* Vnius scilicet Ciuitatis, quamlibet Metropoleos vel splendidioris (vt docet *d.lex 14.*) ornatus, alterius, vt maximè abditæ & obscuræ, nuditate redimenda non est: denique (vt eadem *d. lex 14.* ait,) *etsi adeò aliquid fuerit inchoandum, ab aliis ciuitatibus temperari conuenit.* Eadem sanè quoque ratione, vnius ciuitatis Equos Aurigas, publicæ voluptati lætitiæque dicatos, denique spectacula, vel spectaculis in ciuitate aliquâ destinata, ad aliam ciuitatem transferre Iudices vetiti: *l.1. & 3. Cod. de spectac.* Ad eundem rursum modum & Clericatui in vno vico idoneos, ad alium vicum transferre non licet, *l.33. infr. de Episcop.* Et Religioni igitur, & festiuitati, & ornatui seu decori publico cuiúsque Ciuitatis, alterius splendidioris fortè, obtentu, nil detrahi oportet: etsi reditibus sæpè detrahi possit, *l.18.26. infr.* Item, etsi de Româ selmus, eam publicâ authoritate, translatitio huiusmodi ornatu cummaximè decoratam; de quo inter alios locus est apud Plinium *l.35. cap.14.* *Lacedemone excisum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis inclusum, Romam deportauêre in ædilitate ad comitium exornandum Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur.* Quod & ipsum Constantinopoli posteà euenit, quæ aliarum Ciuitatum nuditate exornata, ornatáque; de quo vid. Libanium *orat.* ὑπὲρ ἱερῶν, vbi iam dixi Zosimum *lib.2.* & Hieronymum *Chronico*: de quo etiam Gentiles questi maximè. Sed quid mirum? aliarum ciuitatum ornatum vtrique Romæ cessisse, quæ sui cuiusque orbis Reginæ, Metropoleon Metropoles, ἀστέων ῥίζαι fuerunt? & de quarum prærogatiuâ in commune docuit *liber 14. supr.*

¶ Quod *huius leg.* dispositionem attinet: Neque dispari etiam ratione Vlpianus negabat in *d l.41. §.5. ff. de Legat.1.* Permittendum priuatis ad Opus Reip. legare, vt de alia ciuitate in aliam ornatus transferretur. Neque absimilis rursum, imò maiore adhuc ratione Constantinus M. Anno D.351. *l. si quis 6. in pr. Cod. de ædific. priu.* Priuatis interdixit, ne ciuitate spoliatâ ornatum ad rura transferrent: néve quis ex vnâ in aliam ciuitatem stantium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in propria transferret, atq. à contrario, *d.l.6.* Denique nec absimili ratione Maiorianus *Nou.6. de ædific. publ.* Ædes publicas & antiquas, quæ propter vsum vel amœnitatem publicam olim surrexerant in Vrbe Româ, alterius publici operis causâ dirui vetuit: Quò pertinet quoque Cassiodori *epist.7. lib.5.*

Contrà cum hac prohibitione perperam à nonnullis commiscetur. Primò Hadrianea illa prohibitio, de qua *l.52. ff. de contrah. empt. l.41.43. ff. de Legat.1. l.vltim. ff. de damn. infect.* & Spartianus, *in Hadriano*: & *l.2. cod. de ædific. priu.* Ea quippe prohibitio priuatos, priuatáque opera respiciebat aliáque iam ratione nitebatur. Id scilicet notissimo illo

illo Aciliano SC. quod sub Adriano conditum est, constitutum fuit, vt ne materiam, seu ædibus iuncta, tollere promercij seu negotiationis causâ liceret. Atenim *huius legis* prohibitio Iudices & publica opera respicit: Nempe priuatis interdictum priuata ædificia promercij causa diruere; ne alioquin ruinis vrbis facies deformaretur: Atenim publica ornamenta vnius ciuitatis, alterius ornandæ causâ Iudices detrahere, alióque transferre alia ratione prohibiti, nempe quòd suus ita cuique Ciuitati constaret ornatus, non alterius nuditate redemptus. ¶ Alia rursum ratione Iulianus, in *l.nemini.7. Cod.de ædific. priu.* aliquando cauendum credidit, vt ne cui columnas vel statuas cuiuscumque materiæ, siue ex aliâ, siue ex eadem Prouinciâ auferre, vel mouere liceret. (Quæ alioquin *lex* cum aliis vulgò pugnare videtur, & quidem cum *l.2.6.Cod.eod.tit.* & *l.cætera, §.item quæri, π. de legat.1.* Déque ea conciliandâ adlaborant Interpretes, vt videre est apud Cujacium 19.*Obseru.19.*) Nempe extraordinariæ illius constitutionis Iulianeæ ratio hæc fuit, (quod etiam ex *fine leg.15. supr. de curs. publ.* quæ cum *illâ l.7.* coniungenda est, colligere licet) ne otiosis ædium cultibus cursus publicus laceraretur.

Tandem, vt casus hi omnes, seu interdicta, legésque, de quibus *suprà* egimus, quibúsque ornamentorum translatio prohibitus, accuratè distinguantur, neque quod fieri adsolet, turbidè commisceantur; tres rationes, seu fines spectandi sunt. *Primus* est, ne negotiationis commodique priuati obtentu vrbs ruinis deformetur: eò spectat Adriani interdictum. *Secundus*, ne cursus publicus, qui in viâ publicâ & directâ erat, his ornamentis transferendis laceretur; eò pertinet Iuliani prohibitio, *l.7. Cod. eod. tit. de ædific. priu.* (quæ coniungenda est cum *l.15. supr. de curs. publ.* vbi plura.) *Tertius*, ne vnius loci nuditate alterius ornatus redimatur: quò referiut *hæc lex*, cum *l.14.31. hoc tit.* & *d.l.6. in pr. Cod. de ædific. priu.* *Nouella* Maioriani, *de ædific. publ. l.41. §.5. vers. Sed videamus, π. de legat.1.*

Excipiendus tantùm est casus *d.l.6. vers. Si quis autem, Cod. de ædific. priuatis*: nam si quis ex vnâ ciuitate in aliam LABENTIVM parietum marmora vel columnas de domibus propriis in proprias transferre voluerit, id Constantinus M. *eâ leg.* permisit. *Quoniam*, inquit, *hæc vtrubique esse publicum decus fit.* Vtrubique, id est, vtrubius.

¶ Ex superioribus interim apparet, Spartianum, Adrianeam constitutionem turbide satis retulisse, cùm de eâ sic scribebat; *Constituit inter cætera, Vt in nullâ ciuitate, domus aliqua, transferendæ ad aliam vrbem vllius materiæ causa, diruerentur.* In quo vnus error admissus ab eo est. Primum enim nonnisi priuatos hæc constitutio respexit. Secundò, nonnisi promercij causâ ædes dirui Adrianus vetuit. Tertiò, non vetuit is de vnâ vrbe ad aliam ornamenta transferri, imò contrà constitutum ostendit Vlpianus *d. l.41. §.5. in fin. π. de legat.1.* Quare Spartianum ita scripsisse ex fide oportuit, *Vt in nullâ Ciuitate* [à priuatis promercij ergo] *domus aliqua, transferenda ad aliam* [domum scilicet] *vllius materiæ causâ, diruerentur.* Sed passim obseruare est, Historicos, & in his *Historiæ Augustæ* Scriptores, constitutiones Principum, non modò non plenè exprimere, sed etiam falsò sæpiùs. Quod aliis exemplis pluribus alibi firmo: & inter alia exemplo Victoris, ad *L...infr. de scænicis.*

¶ Illud tandem monendum, puto hanc Constitutionem non Constantino M. verum *Constantio* adscribendam videri; argumento *Flauiani PC. Africæ*, cui ea inscribitur. Nulla scilicet sub Constantino *Flauiani PC. Africæ* mentio mihi occurrit, cuiusmodi alioquin Proconsulum Africæ aliorum frequens mentio fit, apud eos præsertim, qui res Donatistarum sub Constantino, memorarunt: ac nominatim Anulini, per hæc ipsa tempora Anno D.313. XVII. Kalend. Mai. Verùm sub Constantio tantùm, Flauiano PC. Africæ per Annum D.358. & 359. inscribuntur *lex 10. supr. de cursu publ.* & *lex 14. supr. quor. appellat.* Quare hanc legem *Constantio* adseram, & referendam censeam ad Annum D.357. seu *Constantium IX.* & (Iulianum) *Cæs.II. COSS.* Et sic fuerit hîc error admissus ab *huius Codicis* Conditoribus. De quo in *Prolegomenis.*

¶ *De* RECTORVM *Prouinciarum officio & diligentiâ in instaurandis publicis Operibus.*

11. * Idem" A. Menandro."

PROPTER neglegentiam Iudicum," qui Imperialia præcepta" differunt, ad diuersas Prouincias diuersos misimus," qui ad Scientiam Nostram referant, quæ vel diligentiâ" promota viderint, vel desidiâ corrupta culpauerint." ¶ Monendi" autem Iudices sunt, qui instaurare publica opera debent, vt de effectis" eis potiùs, quàm inchoatis ad Nostram Scientiam referant: nisi fortè iustâ ratione petendum sit, aliquos" (si fortè defuerint) inpensarum titulos" prouideri. ¶ De rebus" autem præcipuis maximísque, non de quibuscumque vilissimis, nostrum debent interpellare consilium." Dat. III. Id. April. Sirmio, Crispo II. & Constantino II. VV. CC. COSS. [321.]

N O T Æ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Imò alius: vid. quæ notaui ad *l.1 supr.*
"PP. vid. *l.2. supr. de alim. quæ inop. par.* idque etiam sequentia ostendunt.
"*Iudicum*, id est, Rectorum Prouinciarum.
"id est. *Mandata*, quæ Præsidibus, &c. dabantur.
"Mittendariorum & Inspectorum genus obserua.
"Iudicum scilicet.
"viderint, & culpauerint.

"à te PP. pariter: vt l.3 *infr.* Nempe enim, Iudices seu Rectores Prouinciarum sub Præfectorum Prætorio dispositione erant.
"id est, Perfectis.
"Nouos, & præter solitos.
"*Tituli*, sunt reditus alicui rei destinati: vid. *Gloss. Theod.*
"& quidem Operibus.
"*Relatio*, & referre ad Principem, quid? Interpellare consilium Principis? vt hîc dicitur: vid. *tit. de Relationibus supr. lib.* 11.

COMMENTARIVS.

IVDICVM, seu Rectorum Prouinciarum, in INSTAVRANDIS publicis Operibus negligentiæ, hâc enixâ constitutione suâ occurrit Constantinus M. A. D. 321. sc. Rectoribus hæc inspiciendorum instaurandorúmque publicorum Operum cura ex officio incumbebat; vt præter *hanc leg.* docet *lex* 3. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 27. 28. 29. 31. 33. 35. 37. *in fin. h. t.* & Vlpianus, *lib.* 2. *de offic. Procons. l.* 7. §. 1. *ff. de Offic. Procons.* Idque etiam præceptis Imperialibus (vt *hâc leg.* vocantur,) id est Mandatis Principum, quæ Rectoribus de more dabantur, nominatim continebatur, vt præter *hanc legem* ostendit *lex* 6. *hoc tit.* coniuncta *legi vnic. supr. de prab. Salar.* & *lex* 20. *in fin.* (coniuncta cum *l.* 80. *supr. de Decurionibus*: item *l.* 7. *ff. eodem titulo.*) Idem & Basilius *epist. ad Heliam Rectorem Prouinciæ* 372. indicat, vbi agit de Ecclesiâ tum excitata cum adiunctis operibus: *ὅς γε οὐδὲ τοῦτο ἔγνω περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἡμῶν ἐξετάσαι, ὡς μάλιστα ἐξαρκῶν τῷ μεγέθει τῆς γνώμης τά τε κατεῤῥυηκότα τῶν ἔργων τῷ χρόνῳ ἀνακτᾶσθαι, καὶ οἰκίσαι τὰς ἀοικήτους, καὶ ὅλως εἰς πόλεις τὰς ἐρημίας μεταποιῆσαι.*

¶ Id verò cum hâc tempestate Constantinus M. negligi à Iudicibus videret, coërcendæ eorum negligentiæ tria *hâc leg.* constitutum fuit: Primò, quidem *Inspectores* publicorum Operum per diuersas Prouincias misit, quod *hâc leg.* testatur, qui ad se videlicet referrent, quænam opera publica desidiâ Iudicum corrupta deprehendissent. Nempe huiusmodi Inspectores extra ordinem à Principibus mittebantur, inspiciendis operibus publicis, num sarta tecta ea essent. Quod Inspectorum genus addendum aliis compluribus, de quibus alibi. ¶ Secundò, *Referre* Iudices ad se Principem de effectis, non de inchoatis operibus iubet: Ne alioquin scilicet inter has moras atque hoc obtentu ad Principem de singulis referendi, operum publicorum instauratio negligeretur. Relationum seu Consultationum ad Principem vsus hac parte damnosus est, de quibus alioquin Relationibus fuit *tit.* peculiaris, *lib.* 11. *supr.* Atque hic casus addendus est iis casibus singularibus, quibus de effectâ & perfectâ consummatâque re potiùs ad Principem referendum est, quàm de inchoatâ. Hic tantùm casus *hâc leg.* excipitur, si fortè noui impensarum tituli prouidendi sint: id est, si soliti & ordinarij, atque assignati tituli, siue pecuniæ & reditus non sufficiant sartis tectis. Soliti scilicet tituli, certique reditus ad sarta tecta publica in singulis Ciuitatibus destinati erant, vt per Prouincias; (de quibus agitur quoque *leg.* 6. 18. 26. *infr.*) ita & in ipsa Vrbe Roma quoque. Meminit Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 361. vbi de Lampadio P. V. *Ædificia*, inquit, *erigere exoriens noua, vel vetusta quadam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat impensas*: vid. & Symmachum *lib.* 10. *epist.* 33. & 50.

¶ Ex hoc interim loco illud quoque discimus, non fuisse in potestate Iudicum ad opera publica quidquam aliunde eò transferre, vel eo nomine quidquam indicere: denique rem hanc omnem Principi reseruatam fuisse: sic in Gallia vocantur *Deniers d'Octroy qui se leuent par les Villes, par permission du Roy, pour estre employez aux ouurages & reparations d'icelles.*

¶ Postremò constituit *hâc leg.* Constantinus M. vt si referendum ad Principem necessariò sit; nonnisi de rebus præcipuis & maximis, non verò de quibuscunque & vilissimis ad se referatur. Scilicet consuli se, vt Principes alij, ita & Constantinus M. non de omnibus promiscuè voluerunt, vt *h. l.* docet, & *l.* 27. 30. *infr. hoc tit.* itémque *l.* 1. *supr. de Relation.* quæ eiusdem Constantini M. est: vbi plenè dixi: & quàm Princeps iste superfluis relationibus occupationes suas diffindi ægrè tulerit, ostendi: Apud Ammianum quoque Marcellinum, *lib.* 20. simili fine, *infra Imperiale culmen esse, minutias causarum mutare*, dicitur.

¶ *De* RECTORVM *Prouinciarum officio, in cœptis Operibus absoluendis potiùs, quàm* NOVIS *excitandis.*

III. * Idem A. Secundo" P. P."

PROVINCIARVM Iudices commoneri" præcipimus, vt nihil se noui operis ordinari" ante debere cognoscant, quàm ea compleuerint," quæ à decessoribus" inchoata sunt: exceptis dumtaxat Templorum ædificationibus. Dat. III. Kalend. Iul. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iustiniani*, prælatâ Leonis *l. vlt. C. eod. tit.* quæ de eadem re est, & adhuc amplius: & vbi nulla *Templorum* mentio fit. Omisit & *hanc leg.* Baronius.
"Eidem Secundo PP. inscribitur biennio pòst, Ianuarino & Iusto Coss A. 328. *lex* 6. *supr. de Accusationibus*: v. *Prosopogr.*
"à te P P. pariter vt *leg.* 2. *supr.*
"*ff. Ordinare*, nisi *suprà* restituas, *à se*: *Ordinare* autem, est condere, ordiri, instituere, incipere, inchoare.
"*Complere*, est perficere.
"Propria hæc *Decessorum* vox: vid. *Gloss. Theod.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

NOVA Opera excitare Rectores Prouinciarum, (sumptu scilicet publico) antequam INCHOATA à decessoribus suis compleuerint, à Constantino M. vetantur *hâc leg.* Anno D.326. vt & à Theodosio M. *l.21. infr.* à Leone *l.vlt. Cod. eod. tit.* pariter vt noua inchoare vetantur, antequam vetera instaurauerint: *l.14.15.16.17.19.21.29. infr.* & *d.l.vltim. Cod. eod. tit.* vide & *l.7. ff. de offic. Procons.* Imò & aliquando constitutum, ne omnino noua sine iussu Principis extruere eis liceret: *l.11.27.30.31.37. infr.* & olim iam *l.3. §.1. ff. de Operibus publicis.* ¶ Excipiuntur tamùm *hâc leg.* à Constantino M. *Templa*; pariter vt Horrea & stabula à Valentiniano Sen. *l.16. & 17.* & ab Honorio, *l.37.* Imò necessaria quæuis alia Opera ab eodem, eadem ratione: *l.18. infr.* Horum scilicet operum maximè necessariorum fabricæ, ac nominatim (fauore Religionis) Templorum fabricæ aliorum Operum structura cedere debet. ¶ *Templorum* porrò appellatione quidnam *hâc leg.* veniat, quæri potest, Gentiliúmne, an verò Christianorum? De *Gentilibus*, id omninò accipiendum sequentia ostendere videntur: nempe & nominis ipsius, & horum temporum, ipsorúmque Iudicum ratio: Nominis inquam; *Templorum* enim appellatione hoc æuo Gentilium templa propriè intelligenda, docet *l.1. infr. de fid. Cathol.* imò & *Rubrica* seu *titulus* integer *de Pagan. sacrif. & Templis*, (oppositus *titulo de Episcop. Eccles. & Cleric.*) ac nominatim *l.3. 4. 8. 16. 19. illius tituli*: Sed & *l.2.3. infr. de Apostat.* & *l.112. supr. de Decurionib.* vide & quæ dicam ad *Rubric. infr. de Paganis.* Tempora dein adhuc ista sub Constantino M. & quidem hoc Anno 326. fuère, vti & Ciuitates pleræque magnam partem; & Iudices, quibus *hac lex* scripta est, plerique Gentiles essent. Quare & ex eo liquere potest, hisce temporibus, Anno D 326. nondum Templa Gentilium à Constantino M. euersa fuisse. Quod tamen huic ipsi Anno adscribit Baronius, qui *hanc leg.* prætermisit. Quod quando factum fuerit? disquiro ipse ad *leg.2. supr. de sepulc. viol.* & pleniùs ad *tit. de Paganis infr.* & ad Libanij *orat.* ὑπὲρ ἱερῶν: vbi iam dicere cœpi. Quin & noua subinde erecta excitatáque, quod *hac lex* ostendit. Quanquam videri cui possit Constantinus M. de Ecclesiis Christianorum hîc sensisse. Hoc enim omninò tempus est, quo magno studio ædes Ecclesiarum excitabantur. Verùm priori interpretationi ipse adhæreo: Tantò magis etiam, quod videam *hanc leg.* à Triboniano spretam, prælatâ Leonis *leg. vltim. Cod. eod. tit.* quæ etiam amplior est. Quicquid sit, ad historiam Ecclesiasticam Constantini M. temporum *hac lex* deinceps referenda est, quam omisit Baronius in *Annales* suos referre.

¶ *De* INTERVALLO *centum pedum vacuo ab* HORREIS *publicis relinquendo.*

IV. * Idem A. Haue" Felix x. NB.

OMNES" intra centum pedes vicinitùs," quantum ad Horrea" pertinet, arceantur: ac si quid constructum fuerit, diruatur: quoniam experimentis nuperrimis" palàm factum est, ædificiorum, quæ horreis adhærebant, incendiis, fiscales copias" laborasse." Quòd si quis ædificandi amore publica damna neglexerit, non solùm quod construxit, sed" omnes res eius, & quidquid in suo iure habuit, fisco adiudicari præcipimus. Dat. XI. Kalend. Aug. Sirmio, Constantino A. IV. & Constantio Cæs. COSS. [329.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Causam mox dicam.

"*Felici* huic inscripta, pari affatu. Anno superiore 326. *l.1. supr. de erogat. militar. annona.* Eidémque inscribitur, Anno 333. *l.3. supr. de Admin. & Peric. Tut.* vbi agitur de possessionibus iuris emphyteutici. Dicitur autem *Felix Procurator rei priuatæ*, in Inscript. *L.2. Cod. de Murilegul.* Quæ dignitas fortè & hîc supplenda fuerit: quia & de horreis publicis, & fiscalibus copiis fiscóque agitur.

"Ædificia scilicet excitantes, ædificantes, cuiuscunque ordinis, dignitatis.

"Ex quatuor lateribus, vt *l.38. infr.* seu in circum, & quaquauersum: Nonnulli hîc tentabant, *vicinitates.*

"Nam quantum ad alia opera publica attinet, quindecim tantum. *l.46. infr.*

"Huius incendij nulla, quod sciam, alibi mentio occurrit.

"*Copiæ fiscales*, id est, annonæ & condita publicis horreis: vid *Gloss. Theod.*

"*Laborandi* vox propria, pro detrimentum pati, vel etiam periculum adire: sic & Luna *laborare* dicitur: vid. *Quintil. Glossar. Theod.*

"*Sed &.*

COMMENTARIVS.

INTERVALLO, seu SPATIO, ambitúque, nonnisi legitimo quodam intermisso, vt cæteroquin ab Operibus publicis priuata ædificia rectè excitantur, *l.35.38.39.46. infr.* tum ob alias causas, (vt docet *d.l.39. infr.*) tum ob incendiorum potissimùm metum, seu vt absit periculum incendij, (quod plerumque à vicino ædificio & proximo pariete in vicinum diffunditur,) vt præter *hanc legem* docet insuper *d.l.39. & 46. infr. hoc tit.* Ita nominatim priuata ædificia HORREIS publicis coniungi vetuère Imperatores Constantinus M *hâc leg.* Arcadius *l.38. infr.* Et Constantinus M. quidem *hâc leg.* ob eundem incendij metum, intra centum pedes ab horreis publicis nominatim ædificari vetat, Anno D.329. Ambitus seu spatium legitimum ab Operibus publicis in commune

mune erat quindecim pedum vicinitas, feu quaquauerfum, *d.l.46.* (vbi dicam adhuc aliquid.) Atenim laxiore iam multò ambitu feu fpatio ab horreis publicis (de quibus agitur quoque *l.12. 27.35.37. & 38.infr.*) ædificia priuata fecreta effe iubet Conftantinus M. putà centum pedum. Nempe quòd maius periculum his immineat: vtpote in quibus *fifcales copiæ* (vt *hac lex* loquitur,) id eft, fpecies ad annonam publicam pertinentes, conditæ effent: de quo dictum *peculiari fuo titulo, lib.11. de conditis in publicis horreis.* Et verò difertè profitetur Conftantinus M. ad *hanc legem* defcendiffe fefe, quòd nuperrimis experimentis palam factum effet, incendiis ædificiorum, quæ horreis adhærebant, fifcales iftas copias laboraffe, feu damnum paffas effe, periculúmque adiiffe. ¶ Propter idem verò incendij periculum olim *nouiffimâ l.12. Tabular.* vetitum, *rogum buftúmque nouum propiùs fexaginta pedes ad ædes alienas adiici*, propter metum, inquam, incendij, vt *Cic. de legib.* exprefsè teftatur. Atque hic eft ille legitimus modus, cuius meminit *l.3.§.5. π. de mort. infer.* Ex eadem caufa *eadem lege 12. Tabul.* vetitum fuit, *hominem mortuum in vrbe vri.* In Vrbe non fuerunt Vfticeta, culinæ, vftrinæ. Et Principe Augufto, etiam poftea SC. cautum, *μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν ἐντὸς ᾗ δύο ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίγνεσθαι.* Et hoc quidem quod dixi interuallum ab horreis publicis ftatuit, *hâc leg.* Conftantinus M. Verùm *l. Maniana. 15. Cod. de ædific. priuat.* indiftinctè interuallo quindecim, pedum priuatorum ædificia & quidem Mæniana à publicis disiungi iubentur, eodem quindecim pedum interuallo feu intercapedine ab horreis quoque publicis ftatuto. Quæ caufa eft cur *hæc lex* à *Cod. Iuftin.* abfit.

¶ Illud non omittendum, *hanc legem* in id tempus incidere, quo Conftantinus M. Conftantinopolim ædificabat; vt videri poffit eò quoque *lex* ifta pertinere. Quod tamen haud temerè adferam.

¶ *De* IMMVNITATE *à collatione ad opera publica nemini à Iudicibus concedenda.*

v. * Impp. Conftantius & CONSTANS AA. Haue Catuline" K NB.

PLVRIMI inmunitates operum publicorum conceffióne Iudicum" adepti funt: Itaque" omnes iubemus inquiri," vt eorum nomina, adque etiam priuatas" indulgentias Lenitudo Noftra cognofcat. *Et" infrà.* Iam" nunc tamen iuffimus, vt aduerfus fas elicitas inmunitates per detrimenta" fi" conperiffent," & in lucro" habere defiftant, in" pofterum aditus fimilia cupientibus obftruatur. Dat. VI. Kalend. Aug. Sirmio, Vrfo" & Polemio COSS. [338.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Iuft. eod. tit.*

"*Ad Catulinum:* ita *Cod. Iuftin.* Catulinus hic Vicarius Africæ fuit, vt hoc ipfo Anno oftendit *l.24. & 26. fupr. de Decur.* & *l.2. fupr. de honorar. Codicil.* vid. *Profopogr.*

"*Iudicum*, id eft, Rectorum Prouinciæ, qui fub difpofitione Vicarij fuerunt.

"*Et ideò iubemus in pofterum illicitas immunitates nullius effe momenti:* ita *Cod. Iuft.* omnibus reliquiis detractis, quæ tempori huic illigata.

"A te Vicari.

"Iudicum, feu à Iudicibus datas: *Priuatas* fcilicet eft quilibet alius à Principe: vid. *Gloff. Theod.*

"Ita hic locus conftituendus eft, tum interpunctione, tum & literarum diftinctione: Nempe his verbis, feu hâc formulâ. Et *infrà*: (de quâ in *Prolegomenis*) indicatur, ab *huius Cod.* Compofitoribus, nonnulla ex ferie huius conftitutionis detracta: fic vt ex priore & pofteriore aliquâ conftitutionis parte, ea quæ ad hunc titulum facerent, excerpferint.

"*Iam nunc*: de vi huius formulæ dixi ad *l.1. fupr. de offic. Rect. Prou.*

"Immunitas paucorum, cæterorum detrimentum eft.

"*Ж qui*, vel *fiqui.*

"*Ж. Competiffent*, vt *infr. cupientibus*, vel etiam, *comparaffent.* Sed prius illud malo: vid. *Gloff. Theod.*

"*In lucro habere*, vid. *Gloffar.*

"*& in pofterum*: tranflatâ huc voce *&.*

"*Vrfo Lupulo & Polemio*, ita *Cod. Iuft.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITATEM operum publicorum, id eft, à COLLATIONE ad opera publica priuata Iudicis, indulgentia in pofterum concedi vetat *hâc leg.* Conftans Imperator. Eámque omnem quæ conceffa hactenus petentibus fuerat, vti per Africam hoc tempore factum, viribus carere, eorúmque fimul nomina qui huiufmodi immunitatem impetrauerant, ad fe referri iubet fedula inquifitione. Principis fcilicet folius indulgentiâ huiufmodi immunitas rectè quæritur, id quod *hâc leg.* indicatur, eo ipfo, dum conceffiones huiufmodi Iudicum, priuatæque indulgentiæ nominatim prohibentur: *Priuatæ indulgentiæ* κατ' ἀντίθεσιν indulgentiarum Principis dicuntur. Sed & quæritur fæpè ea immunitas operum publicorum dignitatis alicuius vel militiæ priuilegio: nam & Senatores ab hac collatione immunes erant, *l.3. infr.* aliæque dignitates, (exceptis certis cafibus, vt in *fpecie l.23. 49. infr.*) vt & Veterani, *l.2. fupr. de Veteranis.* Extra hos collatio hæc omnibus ex æquo incumbebat. De quâ collatione eiúfque forma erat quoque *lex 17. & 34. infr.* ¶ Cæterùm non temerè eft, quod *hanc legem* Conftanti Imperatori adfero: quandoquidem in Imperij diuifione Africæ diœcefis ei cefferat, quò pertinet *hæc lex.*

¶ *De*

¶ *De* Ratiociniis *operum publicorum.*

vi. * Idem AA. ad Marcellinum" Com. Orientis."

Qvæ operibus publicis inpensa constiterit, accepto" ferri" oportere cognoscas. Dat. v. Non. Octobr. Const. Limenio & Catulino coss. [349.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic legi* est *lex unic. infr. de prob. Salar.* vbi malè inscriptio habet ad *Marcellinum Corr.* pro *Com. or.*

"*Marcellinus* Comes Orientis sub Constantio Anno Domini 349. An hic Marcellinus, cuius meminit Epiphanius *hæresi* 71.

"cuius caput Antiochia.

"vide *leg.* 27 *&* 28. *infr.*

"An à te? An verò impensa à te, ferri à me Principe? Illud malo.

COMMENTARIVS.

Expansa in opera publica accepto ferri oportere definit Constantius *hâc leg.* Quod vt intelligatur, sciendum est, Expansis Ciuitatis, seu Reipubl. opera publica cuiusque ciuitatis exercitari solita, & viribus Reipubl. vt loquitur Vlpianus *l.* 7. §. 1. *ff. de off. Proconf.* & *lex vn. supr. de prob. Salar.* (quæ *huic nostra* coniungenda est:) & *lex* 26. *infr.* atque ita expensis propriis & vectigalibus Ciuitatúmque viribus: *l.* 18. 16. *infr. hoc tit.* Affectata scilicet huic rei constitutionibus pars quædam erat, vectigalium seu Canonis, (pariter vt in Vrbe Româ ex Ærario: *lex* 25. *infr.*) & quidem tertia redituum Ciuilium: ex *d. l.* 18. (vbi dicetur) & *l.* 32. 33. 48. *infr.* Hæc verò impensa ita iusta, ita necessaria fuit, vt & Decuriones per Curatorem Kalendarij seu Reipubl. & Rectores Prouinciarum, sine vllo Principis iussu, pecuniam in id optimo iure erogarent: cum tamen (quæ differentia notanda est) nulli Salarium ex viribus Reipubl. tribui possit, sine Principis iussu: *d. l. vnic.* quæ *huic* nostræ vt dixi coniungenda est: ceu vtius & eiusdem constitutionis pars: & vt existimo, *Mandatorum*, quæ Comiti Orientis Marcellino à Constantio data portio. De cuiusmodi Mandatorum capite, super operibus, inquam, publicis, fidem facit *lex* 2. *supr. hoc tit. lex vltim. in fin. ff. de Operib. publ. lex* 20. *infr. hoc tit.* iuncta *l.* 30. *supr. de Decurionibus.* Et ita quidem *hæc lex* accipienda est de Rectoribus Prouinciarum, & de Decurionibus Curatoribúsque Reipubl. seu Kalendarij, dispensatoribúsque, vt loquitur *lex* 28. *infr.* iisque, à quibus sumptus ex Ærario præbentur: *l.* 27. *infr.* Non etiam de Orgœpistatis, siue Curatoribus, operum publicorum, quod tamen Græcos voluisse video. Huiusmodi proinde impensas in opera publica factas, accepto ferendas definit Constantius *hâc leg.* id est, vel ab ipso Principe, si Iudices eas fecerint; vel sanè (quam *huius leg.* speciem puto) si Decuriones aut minores Iudices, à Maioribus Magistratibus, veluti in specie *huius legis* à Comite Orientis, ad quos videlicet statis temporibus ratiocinia singularum Rerumpubl. seu Ciuitatum perferebantur. *Accepto ferre* hîc, & *l.* 27. & *l.* 18. *infr.* est, cum rationes alicuius putantur, eas adprobare.

¶ Hoc autem, quod *hâc leg.* statuitur, ita verum esse sequentes constitutiones voluerunt, si in vetera opera pecunia erogata fuisset. Alioquin si in noua, absque permissu Principis erogatum quid fuerit, id accepto ferri noluerunt alij Principes; & in his Valentinianus Iunior, *d. l.* 17. *&* 28. Alio verò pertinet, Constantij eiusdem Epistola, etsi verborum formulâ alioquin similis, quam Symmachus adfert, *lib.* 9. *epist.* 121. itémque *lib.* 10. *epist.* 147. quâ ait, *id quod operibus publicis constabat impensum*, Constantium, *integrari per P. V. statuisse.* Eius quippe loci sententia est, iussisse Constantium, vt reliqua Arcæ vinariæ exigerentur, & sic id quod operibus publicis *aliunde* fuerat impensum, integraretur.

¶ Cæterum, quia *hæc lex* est de ratiociniis operum publicorum, nonnulla alia eodem pertinentia repeti velim à *titulo* in id expresso *Cod. Iustin. de ratiocin. oper. public.*

¶ *De* Senatorvm Immvnitate *à collatione ad opera publica.*

vii. * Idem AA. ad Senatum."

Qvoniam diuersi Iudices" nonnulla opera, in quibusdam æstimant" vrbibus extruenda, ad huiusmodi necessitatem" Senatorum substantia non vocetur. Eos" quoque Senatores, quibus per diuersas Prouincias fuerit sollicitudo" commissa, fretos sanctione nostrâ, huiuscemodi temptamentis" decet constanter obsistere: ne Senatoriæ facultates harum rerum contemplatione vexentur. Dat. v. Non. Maij, Tauro & Florentio coss. [361.]

NOTÆ.

* *Lex* 7. *Cod. de dignitat.* hinc decurtata est. Iungenda autem *huic legi* sunt complurimæ aliæ, putà, *lex* 5 *Cod. de lustral. collat. l.* 12. 13. *supr. de Prætor. l.* 1. *supr. de Præsetasia: l.* 1. *supr. de Metat. l.* 7 *supr. de Annon. & tribut. l.* 1. *supr. de public. comparat. l.* 48. *supr. de Decurionib.*

"Rectores Prouinciarum.
"*Exiſtimant* : Cod. Iuſtin.
"*Neceſſitatem*, id eſt, collationem od huiuſmodi opera.
"Sequentia abſunt à *Cod. Iuſtin.*
"defendendi Senatus : de quibus Senatus Defenſoribus : vid. *l.* 2. 3. *ſupr. de præd. Senatorum.*
"*Temptamentum*, attentatio, conatus : vid *Gloſſ. Theod.*
"*Vexari* facultates dicuntur : vid. *Gloſſ. Theod.*

COMMENTARIVS.

SENATORAS, & Senatorias facultates, per Prouincias, IMMVNES à collatione ad opera publica eſſe, ſeu immunitate operum publicorum, quæ Iudices in vrbibus excitant (de qua immunitate dictom ſemel ad *leg.* 5. *ſupr.*) frui iubet Conſtantius *hâc leg.* Nempe vt Rectores Prouinciarum hac tempeſtate noua opera provt æſtimaſſent, excitare in vrbibus potuêre, non expectato etiam Principis aut Præfecti Prætorio arbitrio (quod ex *hâc leg.* liquet, at poſteà prohibitum fuit *l.* 11. 27. 30. 31. 37. *infr.*) Ita poſſeſſores ad operum iſtorum publicorum ſumptum aliquid conferre adigebantur, vt exteroquin ad opera publica collatio hæc exigebatur, vt præter *hanc legem* oſtendit *l.* 5. *ſupr.* & *l.* 17. & 34. *infr.* Quod Traiano tamen olno diſplicuiſſe ex eius Reſcripto ad conſultationem Plinij diſcere licet: *Si inſtructio*, inquit, *noui balinei oneratura vires Pruſenſium non eſt, poſſamus deſiderio eorum indulgere, modo ne quid ideò intribuant*, id eſt conferant. Atenim hac tempeſtate, vt ab hac collatione ad opera publica nonnulli immunes erant, veluti *Veterani*, conſtitutione Conſtantini M. *l.* 2. *verſ. iam nunc. ſupr. de Veteranis*, ita & *Senatores* fuêre, *hâc* Conſtantij *leg.* quos ſanè Senatores & aliis oneribus veluti Metati, & Synoneti onere idem liberatos voluit : *l.* 1. *ſupr. de Metat.* & *l.* 1. *ſupr. de publica comparatione* : quas huic, eum multis *aliis*, vt iam dixi, coniungi oportet.

Et verò (quod obſeruandum) ſunt hæ *leges* omnes *Conſtantianæ Orationis ad Senatum* partes, quâ Senatoriæ Dignitati Princeps iſte enixè conſultum voluit, prolixéque adeò definitom iuit, quibuſnam oneribus Senatores ſubiacerent, viceuerſâ, à quibus immunes eſſent: Adeò quidem, vt ex *hac ipsâ lege* liqueat (quod etiam comprobat *lex* 2. & 3. *Cod. de præd. Senator.*) nonnullos è Senatorum numero per Prouincias fuiſſe, quibus *ſollicitudo* defendendi ſcilicet Senatus mandata erat, ſeu commiſſa, qui inquam obſiſterent aliquid vſurpantibus aduerſus Senatorum priuilegia, vt ad *eas leges* docui, quod & *hâc lege* his verbis inculcatur: *Eos quoque Senatores quibus per diuerſas Prouincias ſollicitudo fuerit commiſſa*, &c. pariter, vt ſuos habuit plebs Defenſores, de quibus *ſuo tit.* dictum, *de Defenſor. Ciuitat.* Suos, Eccleſia; de quibus *l.* 38. *infr. de Epiſcop.* Sûos, Pauperes, de quibus *Canon.* 75. *Cod. Africani.*

¶ Tandem obſeruandum, ſicut operum publicorum obtentu Senatorias facultates à Iudicibus contra Ius attritas *hec lex* docet, ita & Curialium, (id eſt, Senatorum municipalium) facultates eodem obtentu ſæpè vexatas; de quo extat Libanij locus *Oratione in Tiſamenem, ad Theodoſium Imp. pag.* 447. Eodémque pertinet *lex* 19. *infrà.*

¶ *De* PRÆTORIIS *ærario paulò ante vindicatis, per Ægyptum, publico iuri reſtituendis, iterata Iuliani conſtitutio.*

VIII. * Idem" AA. Ecdicio" PF. Ægypti.

OPORTVIT," Prætoria Iudicum, &" domos iudiciarias," publico" iuri adque vſui vindicari: Sed quia ſalubris noſtra diſpoſitio" dilata eſt, nunc ſaltem tradatur effectui, &c. PP." IV. Non. Decembr. Antiochiæ, Mamertino & Neuitta COSS. [362.]

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. de operibus public.* hinc interpolata eſt, iungendáque huic, *lex prox. ſeq.* 9.
"Emendanda *huius leg.* & *ſequ.* inſcriptio: Tribuendæ quippe eæ ſunt, vt & *lex* 10. Imperatori *Iuliano.*
"Ad hunc *Ecdicium Præfectum Ægypti* extat Iuliani *epiſt.* 6. & 9. Hic idem indicati videtur apud Ammianum Marcellinum *lib.* 23. *p.* 247. in geſtis huius ipſius Anni. Eidem inſcribitur *d. lex prox* 9.
"Iam antea ſcilicet iuxta anteriorem diſpoſitionem noſtram.
"&, pro *id eſt.*
"*Publicas*, Ita *Cod. Iuſt.*
"*Publico*, id eſt, Ciuitatum ſeu Rerumpublicarum.
"*Diſpoſitio*, id eſt, iuſſio.
"Ita quoque *lex prox* Sed hoc pro *Dat.* accipiendum eſt, neque enim Antiochia ad præfecturam Ægypti pertinuit: Et Iulianus Imp. (cui *hæ leges* reſtituendæ ſunt:) hoc ipſo Anno & tempore Antiochiæ conſtitit, quod vel Ammianus Marcellinus teſtatur, *lib.* 22. *p.* 238. & *lib.* 23. *p.* 257.

COMMENTARIVS.

IVLIANI tres conſtitutiones ordine ſequuntur, in eandem ſententiam: de publicis videlicet CIVITATVM operibus, ſiue ærario vindicatis, ſiue occupatis, ſiue impetratis, ſub Conſtantino videlicet & Conſtantio, publico iuri reſtituendis, quæ ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam omnes quoque pertinent, vt deinceps oſtendetur. De ÆRARIO vindicatis eſt hoc *caput*: De occupatis *l. prox.* (quæ huic noſtræ ecu eiuſdem conſtitutionis pars coaſſanda eſt) de Impetratis ſeu Donatis,

natis, *l.10.* Ærario igitur VINDICATA sub his Impp. publica opera nonnulla per Ægyptum, putà Prætoria, publico vsui reddi, vt anteriore quâdam iussione Iulianus iam iusserat, ita & *hâc leg.* rursum, iterata iussione, quia id nundum factum fuerat, iubet, Antiochiæ ipse constitutus, fine Anni D.362. Pariter vt Ergasteria *d. l. prox.* aliáque opera publica, *l.10.* sed & initio huius anni, *l.1. supr. de locat. fundor. iuris Emph. & Reipubl. & Templ.* possessiones publicas Ciuitatibus restitui iussit, quæ quarta Iuliani, verùm tempore omnium prima constitutio super hâc re occurrit. Quò pertinet etiam Ammiani Marcellini locus *lib.25. p.315.* in περιοχῇ illa de Iuliano, *vectigalia ciuitatibus restituta cum FVNDIS, absque his, quos velut iure vendidêre prateritæ Potestates:* vbi *Potestatum* appellatione non magis Iudices accipio quàm Principes ipsos: Addenda & hanc in rem *lex quinta* putà *lex 1. C. Iust. de diu. Prad. vrb & Rust.* de quâ ad *l. prox.* Tandem & Sexta, *l. 2. dsit.* Adeò res hæc Iuliano curæ fuit, vt Ciuitatibus erepta iura sub Constantio, & in bis fundi operáque publica ciuitatibus restituerentur: de quo vide & Libanium προσφωνητικῷ, cuius verba alibi refero. ¶ Est verò *hac lex* nominatim de Prætoriis. *Pratoria* Iudicum notum est fuisse domos Iudiciarias: & verò hîc πραιτωρίῳ pro eodem sumuntur: Ea & alibi vocantur Iudicum mansiones, *l.1. supr. de domib. ad rem priuatam pertinentibus.* Eodémque sensu *Nouell. Iustinian.24.* δικαστικὰ πραιτώρια. Verùm de his pleniùs ad *legem 3. supr. de officio Iudicum omnium: l.6. supr. de Metatis: l.2. suprà, Ne quis in palat. maneat.*

¶ Hæc cùm ita perspicua sint, Historica tantùm *huius legis* causa eruenda, atque adeò quonam propiùs *hac lex* pertineat? inuestigandum venit. Tenendum igitur, Constantium Imp. maximè Ciuitatibus vectigalia quamplurima fundósque ademisse: vtpote quæ fermè superstitioni Gentilitiæ dicatæ erant, vel erroris illecebras præbebant (sic quidem etiam vt possessiones & reditus quidam agonothetici essent; id est, ludis in honorem Deorum edendis destinati forent, vt docet *d lex 1. supr de locat. fundor.*) Aliísque etiam rationibus Ciuitatum iura imminutum iuit, non tantùm aliis operibus publicis ademptis, & inter cætera ergasteriis, verùm etiam Prætoriis ipsis, & quidem per Ægyptum. Et verò huc omninò pertinet id quod idem Ammianus Marcellinus *lib.22. p.240.* de Georgio Episcopo Alexandrino, scribit; *Inter catera*, inquit, *dicebatur* (Georgius Episcopus Alexandrinus,) *id quoque malignè docuisse Constantium, Quòd in vrbe pradicta* (Alexandrinâ scilicet) *Ædificia cuncta* (publica) *solo coharentia, à conditore Alexandro magnitudine expensarum PVBLICARVM extructa, emolumentis ÆRARII proficere deberent ex Iure.* Georgio itaque hoc Episcopo interfecto, Prætoria ærario vindicata, publico rursus iuri vsuique Iulianus vindicari *hâc lege* voluit, pariter vt ergasteria, *d.l.prox.* idque Alexandriæ, & per Ægyptum vt in commune alia opera publica, impetrata, donatáque; *lege prox.10.* Neque hanc etiam interpretationem abnuunt eiusdem Iuliani Epistolæ, ad hunc ipsum Ecdicium Præfectum Ægypti, duæ, putà *6. & 9.* in quibus & de hoc eodem *Georgio* & de *Athanasio* agitur, & ex quibus apparet, Ecdicium hunc Præfectum Ægypti, Gentilem fuisse. Denique tres hæ leges, putà *hac lex* 8. & *dua sequ. 9. & 10.* Iuliani, omninò reuocant, quæ sub Constantio in præiudicium Ciuitatum operúmque publicorum facta fuerant, siue quia Ærario vindicata, siue quia à priuatis occupata, hisve donata; de quo iam quoque dixi *ad Libanium,* ὑπὲρ ἱερῶν.

¶ Ab eadem certè Iuliani mente est, vt id quoque addam, quod Libanius *Oratione funebri in Iulianum, p.291.* memorat, Iulianum statim vt rerum potitus est, inter cætera, quæ ad instaurandum ritum Gentilium molitus est, id constituisse, vt qui ex lapidibus Templorum domos sibi extruxissent, *as quoddam* penderent, vnde noua Templa excitarentur: νεὼς τοὺς μὲν ποιῶν, τοὺς δ' ἐπισκευάζων, οἱ δὲ τοὺς εἰσάγοντας (ἦν) χρήματα θεῖναι (οἱ ταῖς τῶν ἱερῶν λίθοις σφίσιν αὐτοῖς οἰκίας ἐγείραντες.) Cui simile id quod ab eodem statuitur, nempe vt pensio seu *solarium* soluatur pro extructis in solo Reipublicæ seu prosuperficie, *l.1. Cod. de diuers. grad. vrb. & rustic.* Quæ & ipsa Iuliano tribuitur: de quo ad *legem proximam 9.*

¶ *De* SVPERFICIE *seu* SVPERSTRVCTIS *à priuatis super* ERGASTERIIS *publicis Alexandriæ: Iuliani* lex.

IX. * Idem" AA. Ecdicio" PF. Ægypti. Post alia.

COMPERIMVS, super Ergasteria publica, quæ ad iûs" pertinent Ciuitatis," plerosque" sibi domos extruxisse: Præcipimus ergo, eas" inconcusso iure quæ ædificauerunt, possidere. PP." IV. Non. Decembr. Antiochiæ, Mamertino & Neuitta COSS. [362.]

INTERPRETATIO. *Si quis in ciuitate consistens in locis" publicis sibi domos fortè construxerit, eas sine inquietudine aliqua possideat.*

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est *lex proximè precedens.8.* Tribuenda autem ea, pariter vt superior, *Iuliano* Imperatori.
"De hoc *Ecdicio* PF. Ægypti, dixi ad *l. 8: supr.* quæ eidem inscribitur.
"Malè, in nonnullis editionibus *huius*, nisi legamus *hulus*, id est, *huius ius*: de quo mox.
"Alexandrinæ.
"*Plerosque*, id est, plurimos passim.
"℞. *Eos*, qui extruxerunt scilicet, nisi ita legas, *eas* (scilicet *domos*) *inconcusso iure qui adificauerunt*, &c.
"pro *Dat.* de quo ad *d l.8.*
"Interpres, generaliter nimis *hanc leg.* accepit, quæ tantùm est de Ergasteriis: & quidem adhuc temporaria & localis.

COMMENTARIVS.

SVPERFICIEM seu SVPERSTRVCTA à priuatis super Ergasteriis publicis Alexandriæ, priuatis relinqui iubet Iulianus Imp. *hâc lege*, quæ inter Iulianeas *hoc titulo* secunda est: Etsi scilicet *Ergasteria* ipsa iuri publico proculdubio vindicari voluerit Iulianus; non minus quàm *Prætoria* Iudicum, & domos iudiciarias *lege superiore*, quæ *huic*, vti dixi, coniungenda est: imò & tertio loco *alia loca publica* priuatis donata, *l. 10. infr. prox.* quæ in priuatorum iura sub Constantio potissimùm transierant, & nominatim Ergasteria publica in Vrbe Alexandrinâ, & ad ius Ciuitatis (Alexandrinæ scilicet) pertinentia; Attamen domos, quas sibi priuati super iis extruxerant, iis *hâc leg.* possidendas inconcusso iure relinquit. Aliam proinde rationem haberi voluit Iulianus ipsorum Ergasteriorum, aliam verò eorum quæ his superstructa essent: & sic aliam soli primæque superficiei, aliam alterius superficiei; & vt Græci loquerentur, aliam χαμαίγειον seu χαμόγειον, aliam ἀνώγειον: quæ quidem Iuliani indulgentia similis est alteri illi, quæ sub eiusdem Iuliani nomine extat *Cod Inst. l. 1. Cod. de diuers. Præd. vrb. & Rustic.* quâ iubetur, pro ædibus, quas nonnulli in solo Reipubl. extruxerant, placitam præstare pensionem: quod alioquin etiam conuenit *d. legi 52. infr hoc tit.* & l. 5. §. 1. *ff. de operib public.* Parúmque abest, quin *huic legi*, vt & *superiori*, coniungendam putem *prædictam leg. 1. Cod. Inst. de diuers. præd.* quæ *Attici* nomen præferre videtur, loco, *Ecdici* Et certè argumentum omninò conuenit: *Hâc* scilicet *lege*, domus à priuatis ædificatæ super Ergasteriis publicis stare iubentur: & sic *superficiarium* hoc ius seu ἐμφυτευτικὸν toleratur: *Illâ* verò *leg.* superficiei, seu domibus ita extructis *pensio* quædam imponitur, vel imposita probatur: Pensio inquam, quomodo etiam imponitur in simili specie *d. l. 52. infr.* & in priuatâ superficie, *l. 74. ff. de rei vindic.* Quod aliàs in commune *solarium* dicitur, pro solo scilicet cuius mentio fit *l. 7. §. 2. ff. de vsufr. l. 15. ff. qui potiores in pign hab. l. 39. §. 5. ff. de legatis 1 l. 2 § 17. ff. ne quid in loc. publ. vel itin.* quæ & merces soli vocatur *l. 17. ff. de pignor. act.* reditus, quantitas, *d. l. 52. infr.* (vbi dicam de eius modo, & à quo imposita:) vectigal, *l. 5. §. 1. ff. de operib. public.* Vbi interim notanda venit species hæc iuris superficiarij, non quidem ex conuentione vel voluntate priuatâ & præcedaneâ descendens per venditionem, locationem, donationem, vltimam voluntatem; vel etiam ad tempus, de quo sunt fermè *leges Digestorum*; & Edictum, vel Interdictum *de superficie*; verùm extra ordinem ex sequente consensu, & ex pòst factò authoritate Imperatoris, vel Magistratus, inque perpetuum, sub lege pensionis, vectigalis, quantitatis, & reditus seu solarij, ad compendia ærarij publici, vel Rerumpubl. augenda; pariter vt *d. l. 52. infr.* Et Tertiâ adhuc *lege*, putà *d. l. 2. § 17. ff. ne quid in loco public.* Et Quartâ, putà *d. l. 5. §. 1. ff. de operib. publ.* (quomodo & pensio imposita in alia specie, *l. 41. in fin. infr.* in nonnullis Galliæ consuetudinibus *Droit de Festage*, dici videtur.) ¶ Ad rem: Ergo solum, seu proxima solo superficies, χαμάγειον, ad se superiorem superficiem seu ἀνώγειον hoc casu non trahit, cùm aliàs regulariter *superficies*, seu superædificatum solo cedat: Et Theodosius M. speciatim *l. 21. infr.* omnia quæcunque in loco publico Ciuitatis extructa dirui iusserit. Ergo superimpositas fabricas anteà à priuatis, locis publicis, tulit Iulianus in *huius leg.* specie, Proculdubio superimpositas Principum anteriorum permissu. Extat sanè quoque similis huius permissionis exemplum *superimponendæ* fabricæ Porticui cuidam, apud Cassiodorum 4. *var.* 30. si modo res petita non officeret vtilitati publicæ vel decori: quæ omnia interim obseruanda sunt ad argumentum *de iure superficiario*.

¶ Cæterum præter ea, quæ ad *huius leg.* historiam è superiore huc accersiri debent, ac nominatim Ammiani Marcellini locus, Tria notanda veniunt. Primò, de Ergasteriis: Ergasteria scilicet (quorum alia publica erant, seu ad Ius Ciuitatum pertinentia, de quibus *hâc leg.* & *l. 3. supr. de conlat. donatar.* quas & ideò tabernas ad Ius Ciuile pertinentes vocat Theodos. *Nouell.* 30. Alia verò priuata, de quibus *l. 5. supr. de Metatis*: & *l. 14. infr. de Episcopis*: & *l. 21. Cod. de operibus publicis*:) fuerunt officinæ, seu tabernæ, mercimoniis vel exercitiis deputatæ, vt vocantur disertè *d. l. 5.* ex quorum locatione pensiones colligebantur, & publica quidem publicitùs; *dict. Nouell* 30. Neque ambigo, cùm Constantij mentem intueor, hæc Ciuitatibus adimentis, & retrò Iuliani ea restituentis, Ergasteria ista ad superstitionem quoque Gentilitiæ pertinuisse, atque inibi merces seu opera fabricata venúmque exposita, quæ superstitioni inseruirent. Secundò, hinc colligere licet, ergasteria ista ita comparata fuisse, vt nudæ fermè tabernæ essent, quibus tamen aliquando ædes superstruerentur. Tertiò, obseruandum, *Ciuitatis* appellatione *hâc leg.* Vrbem Alexandrinam nominatim intelligendam, quæ κατ' ἐξοχὴν *Ciuitas* seu *Vrbs* vocabatur, vt præter *hanc legem* docet quoque *l. 13. supr. de legat.* Præsertim vbi *lex* ad Præfectum Ægypti emitteretur. Stephanus quoque de Alexandriâ: λέγεται δὲ κατ' ἐξοχὴν ΠΟΛΙΣ ὡς ἡ ἐπὶ Ῥώμης λέγεται ΟΥΡΥ. Item Eustathius *Iliad. 3.* φέρεται ἱστορία ὅτι πόλιν τινὲς ἀρχαῖοι αὐτὸ τοῦτο δίχα ἐπιθέτου κατ' ἐξοχὴν ἐκάλουν τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Et alioquin in Diœcesibus sola Metropolitana hoc nomen fermè tulit. ¶ Quæ cùm ita sint, non est *huius legis* lectio sollicitanda; neque intrudenda vox, *huius*, ibi, *ad huius ius pertinent Ciuitatis*, quod nullo modo stare potest, quia *hæc lex* dicitur *Proposita*, seu *Data* Antiochiæ, ad quam *lex* ipsa non pertinet, verùm ad Ægyptum: cuius etiam Præfecto *hæc lex* inscribitur.

¶ Tandem obseruandum, *hanc legem* merè temporariam & localem esse: Alexandrinæ scilicet ciuitati propriam & huic tempori adstrictam, quo scilicet Ergasteria sub Constantio Alexandriæ ædificiis occupata, ad iura ciuitatis reuocantur, intactis his quæ superædificata. Et sic suum cuique seruatum æquitate quadam Iuliani, qua is commendabatur.

¶ De

¶ *De* DONATIS *à Principibus operibus publicis reuocandis: Iuliani* lex.

x. * Idem" A. ad Rufinum."

QVICVMQVE, cuiuslibet Ordinis, Dignitatis, aliquod opus publicum, quoquo genere, obscurâ" interpretatione" meruerit, fructu talis beneficij, sine aliquâ dubitatione, priuetur: Non solùm enim reuocamus quod factum" est, verùm etiam in futurum cauemus, ne qua fraude temptetur." Dat VII. Id. Decemb. Aquil." Mamertino & Neuitta COSS. [362.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Et hæc ex *Iuliano* tribuenda est, pariter vt *dua superiores.*
"de hoc *Rufino* in Commentario *infrà.*
"An pro *maligna*, vt Amm. Marcellinus (*loco* quem laudaui ad *l. 8 supr.*) *malignè docuisse*? Minimè. *Obscuro*, id est, *obreptitia.*
"Repono *impetratione.* "sub Constantio. "simile quid tentetur.
"an *Aquis*? neque enim Iulianus *Aquileia* fuit hoc tempore? Quid si *Dat.* pro *Acc.* hic intelligamus?

COMMENTARIVS.

DONATA (à Principibus scilicet Christianis, Constantino M. & Constantio,) priuatis opera publica, cuiuscunque ordinis, dignitatis, quæcunque tandem, & quocunque genere (etiam adnotatione speciali scilicet) reuocari iubet *hâc leg.* Iulianus, quæ Tertia est *hoc titulo* è Iulianeis; quæque eodem pertinet quò *dua superiores*, & ad historiam Ecclesiasticam: quibus similiter idem & Prætoria Ærario ante vindicata, & Ergasteria à priuatis occupata in iura ciuitatum reuocari iussit. Quod alioquin tralatitij iuris est, vt ne priuati publica opera, quocunque tandem genere à Principe petere seu impetrare possint. De quo tamen erunt quatuor præterea *leges infr.* putà *l.* 40. 41. 42. 43. ¶ Hæc verò *lex* speciatim pertinet ad Iuliani odium, quo Constantini & Constantij actibus bellum indixerat, à studio superstitionis Gentilitiæ, cui cùm hæc opera publica fermè inseruissent, à Christianis istis Principibus in priuatos quoque plurima collata fuerant; de quo dixi iam *ad Libanium* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: & ad *titulum, supr. de collat. donatar.* à Iuliano verò reuocata: & id quidem in duabus præcipuis Orientis Ciuitatibus; Antiochiæ videlicet, si modò hæc *lex* pertinet ad *Rufinum Comitem Orientis*, illum nempe cuius meminit Marcellinus: & Alexandriæ, quò apertè spectant *dua superiores leges.* De quo Rufino paulo prolixius. Rufinum scilicet, qui integro nomine *Arcadius Rufinus*, Iulianus Imp. in locum Auunculi sui Iuliani Comitem Orientis recens prouexit, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 23. *p.* 256. Eidémque inscribitur & Iouiani *lex* 2. *supr. de Metall.* vbi malè edictum *Comiti Officiorum* pro *Comiti Orientis.* Eius etiam mentio in veteribus Inscriptionibus. Verùm de hoc *hac lex* non videatur accipienda. Iulianus enim superiore adhuc die Comes Orientis erat *VIII. Id. Decembr.* quo data ad eum *l.* 3. *de contrah. empt.* Imò Iuliani istius mortem Anno 363. refert disertè Marcellinus. Quid igitur? Fortè hic *Vulcatius Rufinus*, de quo Marcellinus quoque *lib.* 21. *p.* 210. quem fortè Aquileiæ Iulianus præfecit, argumento eorum quæ *ibi* Marcellinus de Aquileia scribit; vt & subscriptionis *huius legis*; *Dat.* [Reddita] *Aquileia.*

¶ *De* NOVIS *operibus* ROMÆ, *nisi Principis permissu à quoquam non excitandis.*

XI. * Imp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum" P. V.

INTRA Vrbem Romam" æternam" nullus" Iudicum nouum opus informet," quotiens Serenitatis Nostræ arbitria" cessabunt:" Ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licentiam damus. Dat. VIII. Kalend. Iun. Philippis," Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. eod. tit.* Iungenda *huic* videri possit *l.* 19 *supr. de cursu publico*: emendata eius subscriptione: Nisi, non tam coniungenda videatur, quàm proximo confinio cohærere. Concordat huic *lex* 19 & 27. *infr.*
"*Symmachus* hic P. V. Romæ pater Epistolographi fuit, (vide *Prosopograph.*) cui inscribitur & *lex prox.* 12. de quo vide inter alios *Ammianum Marcellinum*, & *Veterem Inscriptionem.*
"*Veterem & nouam*; ita *Cod. Iust.* aduersus veritatem Historicam *huius legis.*
"*Æterna* Vrbs Roma: vide *Gloss. Theod.* sublata autem hæc vox *aterna*, ciuili animo, *Cod. Iust.*
"etiam Præfectus Vrbi, de quo ad *l.* 19. *infr.*
"*Informare*, est de nouo excitare: vide *Gloss. Theod.* pariter vt *ordinare*, in *l.* 1. *supr.*
"*Arbitria*, id est iussa, auctoritas.
"*Nisi ex sua pecunia huiusmodi opus construere voluerit*: Hæc exceptio addita *Cod. Iust.*
"Philippoli *d. l.* 19.

COMMEN

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. octo conſtitutiones ſequuntur de operibus publicis, putà *lex* 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Et hæc quidem vt & *proxima* 12. ad opera publica Vrbis Romæ pertinet. ROMÆ igitur NOVA opera publica ſumptu ſcilicet publico (quod Tribonianus rectè vidit) Iudices quicunque (etiam Præfect. Vrb. cui *hac lex* inſcribitur, itémque Præfect. Prætor.) excitare, à Valentiniano Sen. *hâc leg.* probibentur: pariter vt à Gratiano & Valentiniano Iuniori, intra eam ipſam Vrbem Romam, *l.*19. 27. *infr.* niſi Principis permiſſu, *hâc leg.* & *d. l.*17. Haud aliter atque alij Iudices per Prouincias, *l.*30. 31. 37. *infr.* Quod antiquis quoque conſtitutionibus cautum fuiſſe docet *l.*3. §.1. *ff. de operibus publicis.* Etſi vetera ruinis deformia inſtaurare quilibet arbitratu ſuo poſſit: Quamlibet ſcilicet poteſtates in excelſo locatæ ſint, (vt loquitur *d. l.*19.) quamlibet de Romà ipsâ agitur. Attamen quod Triboniani inſertum quoque ingerit, *inanibus Iudicum ſumptibus publicum fatigari Ærarium Principes noluerunt.* Noluit Valentinianus *hâc leg.* etiam ab ipſomet PV. Quod & ipſum noluit in aliâ re ſimili, in *l.*19. *ſupr. de curſu publico*, quæ altera eiuſdem conſtitutionis pars, *huic* ſocianda videri poſſit: Cuius verba *hic* apponenda ſunt: *Magnifica Sedes tua euectionum faciendarum arbitrium in publicis tantùm cauſis vſurpet. Verùm ingenti procurabitur cautione, ne parùm conſiderata facilitas ita publicis incipiat viſceribus imminere, vt fatigatione nimiâ pœnitentiam huius conceſſionis ſuſcipere cogamur.* ¶ Cæterùm quicquid *hâc leg.* caueatur, ab eodem ſæpè Symmacho PV. cui *hac lex* inſcribitur, memorat Ammianus, *lib.*27. *p.*360. *excitatum pontem Romæ ambitioſum, atque firmiſſimum, quem ipſe condidit, & cùm magnâ ciuium lætitiâ dedicauit:* Sed proculdubio Valentiniani arbitrio ſeu permiſſu.

¶ Illud hîc ſemel notandum, quatuor tantùm *leges*, ad opera publica Vrbis *Romæ* hoc *titulo* pertinentes occurrere: putà Valentiniani Sen. *hanc legem*, & *prox.*12. Gratiani *legem* 19. Valentiniani Iun. *legem* 27.

¶ *De* HORREIS *Vrbis Romæ, & Portus, à priuatis vſurpatis, dirutis, reſtituendis reparandiſque. Et de* ANNONA *vrbica rectè condenda, & vſurpata reſtituenda.*

XII. * Idem AA. ad Symmachum PF. V."

HORREA fiſcalia," apud Vrbem Romam, necnon etiam Portus," in vſus tranſlata priuatos cognouimus: Hæc ad priſtinum. ¶ * * * Inferioribus" horreorum frumenta condantur, quæ natura loci & humore vitiantur. ¶ Annonas quoque horreis antiquitùs deputatas" hos redhibere" compelles, qui eas in damna publica auſi ſunt occupare, quarum ſubſtantiam entecbæ" populi Romani proficere præcipies. ¶ Sanè quos inueniens" fabricarum deſtructionis auctores, ad reparationem neceſſariò tenebis." Dat. VI. Id. Iun. Naiſſo, Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſt.* Iungenda verò ei ſunt *lex* 5.6. *ſupr. de Piſtorib. l.*2. *ſupr. de calc. coctor. l.*1. *ſupr. de canon frum. Vrb. Rom. l.*1. *de Saccarus Port. Rom.* Et proculdubio etiam, *l.*5. *ſupr. de Pæn.* Imò & *alia*, vt exiſtimo; putà *lex* 3. & 4. *ſupr. de Piſtorib. l.*8. *ſupr. de Annon.*

"Vrbis Romæ ſcilicet cui inſcribitur & *lex* 11. *ſupr.* de quo vide *Ammianum Marcellinum*, *Veterem Inſcriptionem*, & *Indicem noſtrum perſonarum.*

"*Fiſcalia* horrea 1 *hâc leg.* & *l.*16. *ſupr. de Suſceptorib.* & *l.*1. *infr. de Equit. Curul.* quæ alia publica. Quomodo in genere *fiſcalia loca* dicuntur *l.*13. *ſupr. de Metall.* Quæ aliàs *opera publica*: Sic & fiſcales copiæ, *l.*4. *ſupr.* vide *Gloſſ. Theod.*

"Vrbis Romæ.

* * * Locus, partim mutilus, partim malè interpunctus: Itaque ſic reſtituam: *Hæc ad priſtinum reſtitues*: id eſt, publico vſui atque iuri rurſum vindicabis: vt *l.*8. *ſupr.* Ad *priſtinum* verò, vt ad ſpeciem priſtinam, *lib.*16. *infr.* ad ſtatum *priſtinum* nitoris, *l.* 20. *infr.* ad formam priſtinam, *l.*45 *infr.* Mox ita locus legendus: *Nec in inferioribus horreorum*: vel, *in inferioribus horreorum*: de quo mox.

" Id eſt, Conditas: vt *ſupr. condantur.*

"*Redhibere*, id eſt, Reſtituere: vid. *Gloſſ. Theod.*

"al. *Entiche*: vtrumque pro *Enthece.* Entheca eſt ἀφορμὴ, & quicquid ſepoſitum, conditúmque vſus alicuius & præſidij cauſa: *Entheca* igitur *Pop. Rom.* hic eſt annona publica, ſeu Canon Vrbicarius: Ita piſtrini entheca, *l.*7 *ſupr. de Piſtorib.* quæ aliàs dotalia, *d. l.*7. *ſupr. de Piſtorib.* Ita menſariorum ἐνθήκη: Libanio agrorum ſeu prædiorum ἐνθήκη, quæ aliàs vocantur dotes prædiorum, *l.*2. §1. *ff. de Inſtruct. l.*34. §1. *ff. de legat.*1. & *Nov. Inſt.*128. ſeu Repoſita, *l.*92. *in fin. ff. de legat.*13. vt & apud Columel. *lib.*1. *cap.*8. vel etiam peculium agrorum, *l.*31. *ff. de legat.*3. Ita rurſum *nauis entheca* dicitur apud Auguſtinum *ad fratres in Eremo*: *entheoam nobis habere non licet*, & mox, *nauiculam nolui eſſe Eccleſiam Chriſti.* Leontius *in Ioann. Eleemoſyn. Naucleros emit Entheca*m, id eſt, onerabit nauem emptis mercibus.

"*al.* Inuenies.

"Adſtringes, coges.

COMMENTARIVS.

DE HORREIS (*ἀποθῆκαι, ὡρεῖον*) fiscalibus Vrbis Romæ (quæ P. Victor hoc ipso tempore cccxx. vel cccvii fuisse testatur;) item Portus Vrbis Romæ seu Ostiensis, est *hæc lex* Valentiniani Sen. Anno D. 364. ita quidem, vt eâ nonnulla contineantur, quæ ad hunc titulum *de operibus publicis* minus pertinent, & titulo *de Canone frumentario* reddi oportuit: quem errorem & aliàs sæpè admiserunt *huius Codicis* Conditores: de quo, peculiari capite *in Prolegomenis*. Et est ea ipsa, pars prolixioris Valentinianeæ constitutionis (vt ex tot illis *legibus*, sex ad minimum, liquet, quas *ei* coniungendas dixi:) quâ in vniuersum, Annonæ Vrbicæ Valentinianum enixè prospectum iuisse deprehenditur, tum ipsiusmet annonæ curâ susceptâ; quò pertinet *lex 1. de Canon. frum. V. R.* tum eorum qui annonam pinserent, seu pistorum, *d. l. 5. & 6. supr. de Pistorib.* & *d. l. 5. supr. de Pœnis*, tum eorum qui annonam portarent; quò spectat *lex vnic. de Saccar. Port. Rom.* denique horreorum, vbi annona recondebatur, quò potissimùm pertinet *hæc lex*, & vt puto *dict. lex 2 supr. de calcis coctorib.* Idque omne Symmacho procul dubio P. V. adeurante: cui hæ constitutiones inscribuntur; pariter vt *lex 2. supr. Trib. in ips. spec.* & *lex 8. supr. de annon. & tribut.* quæ & ipsæ ad Annonam Vrbis Romæ spectant. Huc scilicet pertinet Symmachi istius elogium apud Ammianum Marcellinum *lib. 27. p. 360. Symmachus*, inquit, *Aproniano successit* (in Præfecturâ Vrbis scilicet) *quo instante vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantius solita fruebatur.* Copiis, id est, vt vel *l. 4. supr.* & *l. vltim. in fin. supr. de Saccariis*, docuit, annona Vrbicaria, ad quam omnino pertinet *hæc lex*. Addit Ammianus (quod iam notatum ad *l. superiorem*) *excitatum à Symmacho Romæ pontem ambitiosum & firmissimum, quem ipse condidit, & magnâ ciuium lætitiâ dedicauit.* Itaque & annonæ & operibus publicis Vrbis Romæ Symmachus multifariam prospexit: ad quod vtrumque sanè spectat *hæc lex*: ac nominatim ad horrea fiscalia, in quibus videlicet annona publica recondebatur, de quibus est *tit. supr. de condit. in public. horr.* déque iisdem actum iam *l. 4. supr.* Atque vt alibi huiusmodi horrea erant, ita & apud Vrbem Romam, atque in Portu Vrbis Romæ, vt *hæc lex* ostendit. Illa horrea vrbis dicuntur, *l. 1. d. tit. de condit. in publ. horr.* Seu horrea Romana Symmacho *lib. 3. epist. 55.* Hæc dicuntur *horrea Portuensia: supr. tit. de Patron. Horreor. Portuens.* vbi plenè dixi.

¶ De his itaque horreis, eorúmque annonâ Quatuor hæc *hâc leg.* constituuntur. Primò, publico iuri atque vsui ea vindicari iubet, quæ à priuatis nonnullis vsurpata fuerant, vel etiam impetrata; cuiusmodi vsurpationum vel impetrationum operum publicorum exempla nobis præbuerunt iam *tres* Iuliani *leges*, putà *l. 8. 9. 10. supr.* Suppeditabit & *lex 41. 42. 43. infr.* Pariter Honorius, *l. 4. infr. de canon. frumen. V. R.* pœnam seu multam quinque librarum imponit iis, qui quid ex his horreis, cellulísve, quæ intra Vrbem Romam, atque in Portu constitutæ pistorio iure tenentur, sibimet tanquam possessione priuata, ausi fuerint vindicare.

Secundò, Valentinianus Sen. *hâc lege*, vt ea hactenus habet, frumenta condi iubet *in inferioribus horreorum*: Verùm ipsa ratio naturalis, quæ etiam *hâc ipsâ lege*, redditur, *Quæ*, inquit, *naturâ loci & humore vitiantur*, apertissimè euincit, vitiosam esse hanc lectionem: Nempe enim frumenta naturâ loci inferioris & humore vitiantur, quod experientia satis testatur: vnde & qui de re Rusticâ scripsêre omnes, Varro *lib. 1 cap. 57.* Columella *lib. 1. cap. 6.* Palladius *lib. 1. cap. 19.* Plinius *lib 18. cap 38.* monent, *triticum condi oportere in granariis SVBLIMIA, quæ perflentur vento ab exortu, & Septentrionum regione.* Vitruuius *lib. 6. cap 9. Granaria*, inquit, *SVBLIMATA, & ad Septentrionem aut Aquilonem spectantia disponantur; ita enim frumenta non poterunt citò concalescere, sed afflatu refrigerata diu seruantur. Namque cæteræ regiones procreant curculionem, & cæteras bestiolas, quæ frumentis nocere solent.* Philo quoque *libro 2. μηχανικῶν*: *φυλάττεται δ' ὁ σῖτος ἐν σιροῖς διακεκαμμένοις ἐν ἀμφόγγῳ τῷ τείχει, καὶ τὸ ἔδαφος, καὶ τὰς θυρίδας ἔχων, καὶ ἀνατεταμένας πρὸς ἀνατολὰς καὶ Βορρᾶν, καὶ προγεγυμνώσας ἀκτῖνας, ἵνα ἀπὸ τῶν ὀρνίθων μὴ κατέσθηται, μήτε θηρία ἐγγίγνηται.* Ita quoque Tarantinus apud Georgium Bassum, *Γεωπονικῶν lib. 2. cap. περὶ ἀποθήκης 25. καλῶς ἀποτίθεται ὁ σῖτος ἐν ἀνωγέοις*, &c. Quare hîc legendum fuerit, non *in inferioribus*, additâ negatiuâ, vel, *in editioribus*, vel sanè, *in interioribus*. Scilicet horrea hæc fiscalia Romana & Portuensia, Tiberi marique proxima erant: itaque ne frumenta congesta ex vicino Tiberi & mari humorem traherent, & sic vitiarentur, voluerit Valentinianus, in partibus interioribus horreorum frumenta condi, non in primoribus.

Tertiò, annonas ipsas horreis conditas à priuatis nonnullis ita restitui vult, vt vsurpatorum bona proscribantur, & annonæ addicantur. Quod ipsum ius repetitum postea constitutione Arcadij, *l. vltim. supr. de condit. in public. horr.* Ammianus quoque Marcellinus *lib. 28. p. 385.* Exemplum memorat Hymethij Proconsulis Africæ, ob hanc siue causam, siue prætextum, parte bonorum mulctati. Notandum interim multæ genus, Entheca populi Romani, seu Annonæ destinatum, quomodo & aliis publicis vsibus sæpè mulctæ destinatæ, *l. 2. de Indiciis: l. 5. de Episcopis* · *l. 20. quorum appellat.* v. & *l. 5. Cod. de modo multarum.*

Postremò reparari horrea ab his iubentur, qui destructionis auctores extiterant.

¶ *De* TVRRIBVS LIMITANEIS *per Daciam Ripensem partim reficiendis, partim nouis excitandis, Valentiniani Sen.* lex.

XIII. * Idem AA. Tauromedi" Duci Daciæ" Ripensis."

IN limite" Grauitati" Tuæ commisso, præter eas Turres, quas refici oportet, (si fortè indigeant refectione) Turres, administrationis" tempore quotannis" locis opportunis" extrue. Quòd si huius præcepti auctoritatem neglexeris, finitâ ad-

ministratione reuocatus'' in'' limitem, ex propriis facultatibus eam fabricam, quam administrationis'' tempore, adiumentis militum, & impensis,'' debueras fabricare, extruere cogêris. Dat. XIII. Kalend. Iul. Med.'' Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo*: quia temporaria, & historica est.

''Fortè, *Tautomeri*: Fortè is *Teutomer* Francus, Protector Domesticus: de quo Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *p.* 39. in Anno D. 355. Et ita sentit quoque Valesius *de gestis vet. Franc. lib*...*p.* 44.

''de *Dacia Ripensi*, vide saltem Vopiscum *in v. Aureliani*, cuius iam ætate (id est, sub Constantio Imp.) Dacia diuisa erat: Ammianum Marcellinum *lib.* 26 *p.* 347. in gestis Anni sequentis 365. *in rebus Procopij*: Rufum Fest. *in Breuiario*. De Duce Daciæ Ripensis, vid. *Notit. Imperij*.

''ad differentiam mediterraneæ: cuius meminit idem Ammianus Anno pros. *lib.* 26. *p.* 340. & Iornandes.

''Dacico, Scythico.

''*Grauitas Tua*, titulus Ducis.

''nouas scilicet. ''Tuæ.

''*Duces* igitur plures annos in administratione fuêre.

''necessariis: ita pariter Marcellinus *loco* quem mox apponam. *Turrésque adsiduas per habiles locos & OPPORTVNOS*.

''retractus, & reductus per Protectores, vt *l.* 3 *supr. ad leg. Iul. Repet.*

''*ad limitem*.

''*administrationis* vox competit quoque Ducibus.

''publicis scilicet, *Impensarum* vox de publicis.

''An *Mediolanum* hic accipiendum? Disertè enim scribit Ammianus Marcellinus *lib.* 26 *p.* 339. Cum Valentinianus & Valens Sirmium introissent, diuiso Palatio, vt potiori placuerat, Valentinianum Mediolanum, Constantinopolim Valentem discessisse? Non. Quid igitur? MADIANA suburbanum Naissi hic accipiendum: de quo vid. Ammianum Marcellinum *d. lib.* 26. *p.* 339. de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

TVRRES LIMITANEAS (& quidem in specie *huius leg.* per Daciæ Ripensis limitem) non veteres modò refici, verùm etiam nouas quotannis locis opportunis seu necessariis, adiumentis militum & impensis à Duce Daciæ Ripensis excitari, iubet hac constitutione Valentinianus Sen. Anno D. 364. propositâ pœnâ Duci eas propriis facultatibus extruendi depositâ administratione; atque eo fine eò retrahendo, reuocandóque ad limitem.

Hæc *huiusce legis* sententia est. In quâ obseruandum primò, *legem* hanc latam à Valentiniano, Imperij sui initio, lacessentibus vbique fermè tum Romani Imperij limitem Barbaris. Testatur quippe Ammianus Marcellinus, *lib.* 26. *p.* 338. in huius ipsius Anni gestis, hoc tempore, *velut per vniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitas gentes sæuissimas, limites sibi proximos persultasse: Gallias Rhetiásque simul Alemannos populatos: Sarmatas, Pannonias & Quados: Pictos, Saxones & Scotos & Attacottos Britannos ærumnis vexasse continuis Austorianos Mauricásque alias gentes Africam solito acrius incursasse: Thracias diripuisse prædatorios globos Gothorum*, &c.

Itaque (quod secundum) cum *Dacico* quoque limiti Thraciæ contermino vel metueretur, vel infestus esset hostis, limitis *Dacici* tutelam quoque suscepit Valentinianus, Turrium nominatim curâ habitâ.

Turres scilicet (quod tertiò obseruandum) in Imperij Romani limitibus erant: Turres, inquam, sparsæ locis opportunis, vt *hæc lex* testatur. Quod in Gallicano limite factum ab hoc eodem Valentiniano, quem Alemanni & Franci persultabant, vt testatur Ammian. Marcellin. *lib.* 28. *p.* 395. loco huic simillimo. *At Valentinianus magna animo concipiens & vtilia, Rhenum omnem à Rhetiarum exordio, ad vsque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, castra extollens altius, & castella, Turrésque adsiduas per habiles locos & opportunos*, (quomodo *hâc leg. locis OPPORTVNIS extrue*) *quâ Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam etiam vltra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines.* De Turribus his alioquin passiua iam obseruatio est: vide etiam Ammian. Marcellin. *lib.* 23. *p.* 262. In Glossis Cyrilli *πύργος*, *turris*, *burgus*, & frequens earum in Itinerario *Antonini* mentio, *p.* 107. 108. 114. 150. 155. 157. Ambrosius 6 *Hexaëmer.* 9. de omnis generis Turribus, *Latronum*, inquit, *quoque cauentur incursus, si exploratores in muris, in turribus sint locati, vt desuper spectent plana Regionum, in quibus insidiæ latronum latêre non possint.* Cum burgis itaque turres eædem fuerunt. Sidonius, *cap.* 23. de burgo Leontij.

——*Celsæ transmittent aera turres,*
Quarum culminibus sedeant, commune micantes
Pompa, vel auxilium.

Procopius *de ædificiis*, agens de propugnaculis ad Danubium, τὰ πολλὰ τῶν ἐρυμάτων ἀπαίχρη εἰς πύργον ἕνα. Vnicâ scilicet turre burgos constitisse ait. Ideò posteà dicta μονοπύργια: vide Constantinum Porphyrogenetam *in Chorographiâ*. Denique Paulus Diaconus *lib.* 10. *Seuerus*, inquit, *magnam fossam firmissimúmque vallum crebris insuper turribus per* 132. *millia passuum à mari ad mare duxit.*

Quartò obseruanda pœna reuocandi ad limitem Ducis depositâ administratione eâ malè gestâ. Cui geminum exemplum præbet *l.* 3. *supr. ad leg. Iul. Repetund.* vbi de Natali, Præside Sardiniæ agitur, ad quam dicta huc quoque accersi possunt.

Quintò obseruetur inter cætera militaria exercitia, *Adiumentis* militum *Opera* militaria apud Romanos facta, de quo operis & adiumenti militaris genere, vide & Vopiscum, *in vitâ Probi*, locis *duobus*, *p.* 236. 541. & Aurelium Victorem *in eiusdem vitâ*, imò & Ammianum, non *vno loco*: inter cætera sub hoc ipso Valentiniano Sen. circa Annum Domini 369. *lib.* 28. *p.* 395. & 393. Eáque officij Ducum pars fuit, inhærere & incumbere militum exercitationibus, vt præter *hanc legem* testatur Theodosij Iun. *Nouella* 31. *de ambitu*. Denique eo opere exercitij militaris ex professo scripsit Lipsius *lib.* 5. *de re militari*, *cap.* 13. *p.* 302. Verùm quid remotiora colligo? Huc omninò pertinent Veteres Inscriptiones duæ, quæ in idem tempus incidunt, & proximos Consulatus, & ad eundem limitem spectant: ex quibus apparet de hisce Turribus seu Burgis, ordinantibus & disponentibus Magistris militum, insistentibus Præpositis Legionum à fundamentis ad summam manum,

manu, à militibus constuctis & perductis. Prior exiat

Viennæ in Gymnasio publico bonarum literarum, *in corp. Inscr. p 164. num. 3.*

DDD. NNN. VALENTINIANI. VALENTIS. ET GRATIANI PERENNIVM. AVGVSTORVM. SALVBERRIMA IVSSIONEM. *ꝝ.* [IVSSIONE] HVNC BVRGVM. A FVNOAMENTIS. ORDINANTE VIRO. CLARISSIMO. EQVITS. [*ꝝ.* EQVITIO] COMITE. ET VTRIVSQVS. MILITIÆ. MAGISTRO. INSISTENTE. ETIAM LEONTIO. PP MILITSS. AVXILIARES LAVREACENSES. CVRA. SIVS COMMISSI. CONSVLA:VS EORVNOEM DOMINORVM. PRINCIPVMQVE NOSTRORVM TERTII. [id est, A. D. 370.] AO SVMMAM MANVM PEROVXSERVNT PERFECTIONES.

Altera non procul Strigone, *p. 164. n 4.*

IVOICIO PRINCIPALI DDD. NNN. VALENTINIANI. VALENTIS. ET. GRATIANI. PRINCIPVM MAXIMORVM. DISPOSITIONE. ETIAM INLVSTRIS. VIRI. VTRIVSQVE. MILITIÆ. MAGISTRI. COMITIS. FOSCANVS. PRÆPOSITVS. LEGIONIS. IMAATIORVM. VNA. CVM. MILITIBVS. SIBI CREOITIS. HVNC. BVRGVM. CVI. NOMEN. COMMERCIVM. QVA CAVSA. ET. FACTVS. EST. A FVNDAMENTIS. ET CONSTRVXIT ET. AD. SVMMAM. MANVM OPERIS XLVIII. CONSVLATV D. N. GRATIANI AVG. II. ET PROBI, V.C. FECIT PERVENERS.

In priore porrò Inscriptione, EQVITIVS Comes & Magister vtriusque Militiæ hic ille est cui inscribitur *lex 8. supr. de re militari*, cuiusque multa mentio apud Ammianum Marcellinum, Zosimum; Hieronymum: vt ad *eam leg.* notaui: & quidem in rebus Procopij *Anno D.* 365. 366. Ac nominatim apud Ammianum *lib. 26. Anno D.* 365. vbi (quod & ipsum notandum summoperè) *Daciæ mediterranea* meminit *p.* 340. & Daciæ Ripensis, *pag.* 347. quò *hæc lex* pertinet: Refert enim Equitium relatione Antonij Tribuni regentis in Daciâ mediterraneum militem edoctum Procopium Constantinopoli Tyrannidem adsumpsisse, mox & Thracias, quæ Daciæ vicinæ, occupasse. Dein subiicit: *Adiungit his* [Procopius] *aliud veloci diligentiâ maturandum; & electi quidam stoliditates præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultu noui Principis, aliaque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum Rector, extinxit genere diuerso pœnarum. Pariáque dein metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos Prouincia tentantur Arctoæ: vnum per RIPENSEM DACIAM; alterum per Suecos notissimum: tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hácque cautelâ vanâ persuasione rapiendi Illyrici destitutus vsurpator indebitæ potestatis, magna perdidit Instrumenta bellorum.* Vbi vides alterum militaris operis & munimenti in eadem Daciâ Ripensi genus, intra biennium sub eodem Valentiniano.

§ Postremò, Ammiani locus hîc suspiciendus nobis est, tum & Itinerarij Burdigalensis, & Antonini locus hîc citandus: ex quibus huic *legi* vniuersæ lux magna adfulgebit: tum explicandæ Inscriptioni, tum Subscriptioni, denique circumstantiis omnibus *huius legis* penè firmandis. Quid scilicet *in* subscriptione per MEO. accipiendum sit; quam è viciniâ Daciæ Ripensi *hac leg.* Valentinianus consultum ierit: tandem & TVRRIVM istarum in hoc limite situm intueri licebit. Ammiani locus est: *Acta tranquilliùs hyeme, concordissimi Principes percursis Thraciis, Naissum aduenerunt: Vbi in suburbano, quod appellatum MEDIANA, à ciuitate tertio lapide disparatum, quasi mox separandi, partiti sunt Comites.*

Itinerarium Hierosolymitanum missis mutationibus.

Ciuitas NAISSO.
Mansio Romansiana.
Mansio TVRRIBVS.
Mansio Meldia.
Ciuitas SERDICA.
Mansio Buragara.
Mansio Iliga.
Mansio BONAMANSIONE.
Mansio Basapare.
Ciuitas EVEPOPVLI.
[*ꝝ. Filopopnli.*]

Hisce quoque mirè concordat Itinerarium Peutingerianum.

Itinerarium Antonini.

Mœsia. *NAISSO.*
Remisiana.
TVRRIS.
Melipia.
Thracia. *SERDICEA.*
Bagaraca.
Helice.
Lissas.
Bessapara.
Philippopola.

Nunc tandem succedat Consulatium nostrorum Theodosianorum pars.

§ D. Iouiano & Varroniano Coss.

VIII. * Kal. Iun. Dat. PHILIPPOPOLI * *lex 12. de operib. publ.* } ad Symmachum P. V.
* al. IX. vel PHILIPPIS *lex 19. de cursu publ.* }
IIII. Kal. Iun. * Dat. SEROICÆ *lex 3. de legatis*, ad Mamertinum PP.
* *Ian.* hactenus.
... Kal. Iun. Dat. Bona mansione * *lex 1. de priuil. Corp. V. R.* ad Symmachum P. V. PP. in foro Traiani.
VI. Kal. Iun. Dat. BONA MANSIONE * *lex 12. de erog mil ann.* ad Victorem Mag. milit.
IV. Non. Iun. Dat. NAISSO *lex 3. de Pistoribus*, ad Symmachum P. V.
VIII. Id. Iun. Dat. Naisso *lex 4. de Pistoribus.* }
VI. Id. Iun. Dat. Naisso *lex 2. de calcis coctoribus.* }
l. vnic. de Saccariis. }
lex 12. de operib. publ. } ad Symmachum P. V.
lex 5. 6. de Pistoribus. }
lex 1. de canone frum. V. R }
V. Id. Iun. Dat. Naisso *lex 5. de Pœnis.* }

III. Id. Iun. { Dat. Naiſſo *l. 6. de Pœnis*, Atthemio.
Dat...... *l. 6. de Medicis*, ad Mamertinum PP.

Id. Iun. Dat. Naiſſo *l. 8. de annona*; ad Symmachum P. V.

XIII. Kal. Iul. Dat. MED. *l. 13. de operib. publ.* Tautomedi Duci Daciæ Ripenſis. Et hæc quidem eſt *lex* noſtra Data à Valentiniano MEDIANÆ, prope NAISSVM, conſtituto, proximè apud DACIAM, de TVRRIBVS in Dacia limite excitandis.

¶ *De* ORNAMENTIS *vnius ciuitatis quamuis abdita, ad aliam quamuis Metropolim non transferendis.*

XIV. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P."

PRÆSVMPTIONEM Iudicum" vlteriùs prohibemus, qui in euerſionem abditorum" oppidorum, Petropolis," vel ſplendidiſſimas" ciuitates ornare ſe fingunt, transferendorum ſignorum," vel marmorum, vel columnarum materias requirentes. Quod poſt legem noſtram ſine pœna admittere, non licebit: præſertim cùm, neque" nouam conſtitui fabricam iuſſerimus † antequam vetera reformentur: Et, ſi adeò" aliquid fuerit inchoandum, ab aliis ciuitatibus conueniat temperari. Dat. Kalend. Ianuar. Med. Valentiniano & Valente COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex à Cod. Iuſtin.* Concordat huic legi, *l. 1. ſupr. hoc tit.* & *lex 31. infr.*

"De hoc *Mamertino* PP. vid. *Proſopogr.* Eidem inſcribitur *l. 16. infr.* vid. & Ammianum ſæpè.

"id eſt, Rectorum Prouincialium, qui ſub Præf. Prætorio fuêre: *l. 37. infr.*

"deinceps portò.

"id eſt viliorum, minorum.

"*al. Metropolis*, mox vt oſtendam, *Metropolis* autem pro *Metropoles*: de quibus alibi.

"vid. *l. 11. ſupr. de Medicis & Profeſſ. l. 12. & 13. ſupr. de legatis.*

"*Signa* ſunt ſtatua.

"*Neque iuſſerimus*, id eſt, etiam prohibuerimus: vt *l. 5. ſeu vlt. ſup. Quibus equor. vſus: Vti equinis animalibus, non iubemus*, pro *vetamus*, de quo ad eam *legem* pleniùs: & in *Gloſſario*.

"vt *l. 16. infr.* inſtitui.

"*Legis* huius rurſum fit mentio *l. 15. prox.*

"Tam neceſſariò, tanta neceſſitas ſit, &c.

COMMENTARIVS.

ORNAMENTA (cuiuſmodi tria memorantur, Signa, Marmora, Columnæ:) Ciuitatis vnius ad alteram transferri à Iudicibus prohibet Valentinianus Sen. hâc conſtitutione, pariter vt Conſtantius *l. 1. ſupr.* Honorius *l. 31. infr.* de quo ad *d. l. 1.* pleniùs dictum fuit. In tantum, vt id quoque obſeruari velit Valentinianus, etſi nominatim (id enim *hâc leg.* ſingulariter notandum) de Metropoli ipſa Prouinciæ (ita enim hîc legendum, *Metropolis*, pro *Metropoles*) vel ſplendidiſſimâ aliâ Ciuitate ornandâ agatur, & viceuerſâ etſi abditum ſit oppidum, è quo ornamenta transferuntur; de cuius rei ratione vt & exceptione Vrbis Romæ & Conſtantinopolitanæ, ad *d. l. 1.* quoque dictum fuit; quam & ipſam rationem *hac lex* indicat his verbis: *qui Metropoles vel ſplendidiſſimas Ciuitates ornare ſe fingunt.* Nempe color etiam hic à Iudicibus quæſitus, cùm ſæpiſſimè tamen & reuera in ſinum ſuum domúſque ſuas ornamenta hæc verterent: vetus hæc alioquin querela eſt de Rectoribus Prouinciarum, & Ciuitatum ornamenta in ſinum ſuum conuertentibus: videatur ſaltem *Verrina* Ciceronis, de *ſignis*: Et nota quoque querela Iuuenalis, *Satyr.* 8. inter cætera. Sed & Laberius in *Cophino*, quo Rectorum Prouinciarum furta & adulteria perſtrinxerat, apud Nonium *in verbo: Lenis. Quum Prouincias diſpoliauit, columnas* (de his quoque *hâc leg.* agitur) *monolithas, labella, lenis*, &c. vide & quæ ſcripſi ad *l. 15. de curſ. publ.* vide & *l. 7. Cod. de ædific. priu.* Hanc porrò inſuper rationem Valentinianus *hâc leg.* reddit, quod vetera potiùs reformari debeant, quàm noua inſtitui, ídque etiam à ſe prohibitum; de quâ prohibitione vt aliorum Principum conſtitutiones extant, putà *l. 3. 11. ſupr. l. 19. 20. 21. 27. 28. 29. 30. 31. 37. infr.* Ita tres inſuper aliæ eiuſdem Valentiniani; putà *lex 15. 16.* (quæ eidem *Mamertino* inſcribitur) *&* 17. dicam ad *d. l. 15. prox.*

¶ De

¶ *De* NOVIS *operibus publicis à Iudicibus omnibus etiam Spectabilibus, per diœcesim Africæ, non prius excitandis, quàm vetera reparata fuerint.*

XV. * Idem AA. ad Dracontium."

Ex † sancientibus nobis rogata" est, quæ Iudices omnes," & Rectores Prouinciarum Edicto suo adque auctoritate cohibet, aliquid noui operis adripere" priùs, quàm ea quæ victa senio" fatiscerent, repararent: Quæ nunc etiam credidimus repetenda. Dat. XIV. Kalend. Mart. Med. Valentiniano & Valente COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustiniano.*
"Vicarium Africæ: vid. *ind. personar.* Interim vide *l.*33. *supr. de appellat.* & *l.*10. *supr. de cohortal. l.*10.11.*&* 13. *supr. de Annon. l* 9. *supr. de Susceptorib. l.* 10. *supr. de iure fisci.*
** *Legis huius* seu *Edicti* fit quoque mentio *superiore lege* 14.
"Promulgata.
"Etiam Spectabiles, veluti Proconsules & Vicarios.
"Ita quoque *l.*18 *infr. Quodcunque opus inchoandum esse necessariò viderint in aliquâ Ciuitate, id arripere non dubitent:* & *l.*37. *infr. Horreorum vel stabulorum fabricas arbitratu proprio arripiant.*
"Senio victa; vt *l.*1. *supr. Ne quis in Palat. man.* Item senium temporis sentiunt: *l.*16 *infr.* Ætatis senio concussæ ædes *l.*44. *infr.* Symmachus *lib.*7. *epist.*20. vbi de Idibus. *Perge igitur vt facis & VICTIS æuo redde nouitatem. Multo hoc facto promptius quàm quod Hesiodum ferunt possito SENIO in virides annos rediisse*: vide alia apud Iuretum in Symmachum: & congruentia apud Cassiodorum 1.*var.*26. vbi inter cætera, *vetustiosa SENECTVTE fuscata.*

COMMENTARIVS.

NOVA opera non prius à Iudicibus Prouincialibus quibuscunque, etiam Spectabilibus, excitari iubet Valentinianus Sen. quam vetera reparata fuerint: vt *hâc leg.* ita & *l.*14. *supr.* & *l.*16. *&* 17. *infr.* & aliorum Principum constitutionibus, putà *l.*19.21.29. *infr.* Imò quàm cœptis à decessoribus completis *l.*3. *supr. l.*21.29. *infr.* Imò vlterius quandoque porrectum, nempe vt nunquam noua licuerit Iudicibus excitare, nisi iussu Principis, *l.*11.27.30.31.37. ¶ *Ratio* autem istius prohibitionis duplex est, partim ne inanibus sumptibus Prouinciales vexentur, quorum alioquin securitati hanc in partem per Africam enixè variisque rationibus prospectum voluit idem Valentinianus, variis constitutionibus ad eundem Dracontium datis, quas paulò ante cumulaui: partim ne reditus Rerumpublicarum eo obtentu exhaurirentur.

¶ *De* NOVIS *operibus, præterquàm stabulis, non inchoandis à Iudicibus, sed veteribus reparandis.*

XVI. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P."

CENSVRA tua ac" Iudicibus licentiam penitus amputabit, ne aliquid" nouellum" adgrediantur opus, veterum inlustrium" fabricarum reparatione neglectâ. In eo sanè larga ac benigna his licentia tribuetur, vt ornamenta vrbium, ac decora marmorum, quæ in aliquo senium" temporis sentiunt, ad speciem pristinam" & vsum congruæ vtilitatis instaurent. ¶ Cæterùm, nihil auspicari quemquam noui operis patieris: exceptis Stabulorum fabricis, quæ ex vsu publico (si ita res tulerit) non prohibemus institui. Dat. Id. Mart. Senigalia," Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustin.*
"Italiæ, Illyrici, & Africæ, vt hoc ipso Anno docet Ammianus Marcellinus *lib.*26. *p.*339. Eidem inscribitur *lex* 14. *supr.*
"*ac hanc.* "aliquod.
"*Nouellum* opus: vid. *Gloss.*
"Ita *l.*19. *infr. Nobilia opera.*
"vide quæ dixi ad *l.*15. *supr.*
"vide quæ dixi ad *l.*15. *supr.*
"vt *supr. l.*14. constitui.
"*Senigallia,* vel *Senogallia,* vel *SinaGallica.* in Vmbriâ olim maritimâ: de qua vid. quæ collecta iam Italiæ Antiquæ *lib.*2. *cap.*5. *p.*607.608. His verò temporibus in Piceno ea erat.

COMMENTARIVS.

NOVA opera non priùs à Rectoribus Prouinciarum institui, quàm veteribus reparatis, vetat rursum *hâc leg.* Valentinianus Sen. pariter vt *l.14.* (quæ eidem Mamertino PP. inscribitur) *&* 15. *supr.* & *l.*37. 19. 21. *infr.*29. de quo ad *d. l.14. &* 15. ¶ Satis scilicet habent Iudices, in quo sese suámque industriam exerceant, seu *larga ac benigna* satis *licentia* seu materies est Iudicibus, *in eos,* si inquam ædificandi libidine teneantur, veterum reparatio, quod *hâc leg.* bis verbis indicatur: *In eo sanè larga ac benigna his licentia tribuitur.*

¶ Excipiuntur tantùm *hâc leg.* Stabula, quæ ex vsu publico noua institui possunt, pariter vt *l.17. prox.* itémque *l.*37. Stabula inquam, animalium scilicet quæ cursui publico destinata erant, de quibus affatim *tit. de curs. public. supr.* (Quo *titulo* & altera eiusdem Valentiniani *lex* ad eundem Mamertinum PP. occurrit, ante quinque dies data, putà *lex* 23. *eo tit.*) Pariter vt excipiuntur horrea, *d. l.7. &* 37. quæ Iudices *studio laudandæ deuotionis* arbitratu proprio adripere posse vel debere dicuntur. Nempe quia in his vtilitas publica eáque vigens vertitur annonæ & cursus publici ratione: Quam vtilitatem publicam promouere *deuotionis* genus est, & quidem laudandæ; de quo adhuc ad *leg. prox.* vbi de *Horreis* nominatim. Imò & cætera opera necessaria excipiuntur *l.18. infr.* Similique quadam olim ratione sub Constantino M. & Templa, *l.3. supr.* Tandem huius rei cura PP. *hâc leg.* indicitur, quia scilicet sub eius dispositione fuerunt Rectores Prouinciarum.

¶ *De* NOVIS *operibus, per Picenum, non inchoandis, exceptis Stabulis & Horreis, Sed veteribus reparandis: & de* COLLATIONE *in ipsis speciebus ad opera.*

XVII. * Idem AA. ad Valentinianum Conf. Piceni.''

SI quid Sinceritas Tua his vrbibus'' quibus præest, putauerit deferendum, instaurare antiquum opus rectius'' poterit, quàm nouum inchoare. ¶ Sanè si quid reparationi alicuius operis postulandum''erit, non in pecuniâ, sed in ipsis speciebus postulare te par est. ¶ Si loca aliqua indigent nouis Stabulis aut Horreis, videris'' exædificare etiam,'' si emolumenta publica aduerteris postulare. Dat. Prid. Non. Octobr. Valentiniano & Valente COSS.

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustinianeo*

''Alibi *Valentino*, de quo dixi ad *l.2. supr. de Exhib reis.*

''Annonarij, non suburbicarij, de quo dixi ad *d. l.2.*

''Piceni scilicet annonarij: quarum numero est & SENIGALIA, vbi *superior lex* data est.

''id est, potius.

''Extra ordinem.

''*videris exædificare*, id est, ædificari cura.

''Locus hic ita distinguendus, *videris exædificare etiam, si,* &c. id est, & illa ædificato, si, &c.

COMMENTARIVS.

DE NOVORVM operum institutione, VETERVMQVE reparatione à Rectore Prouinciæ, est hæc rursum Valentiniani Sen. constitutio, de quo affatim ad *leges superiores:* Idque *hâc leg.* nominatim per Picenum [Annonarium] & ad Consularem eius Prouinciæ, Tribus in id constitutis. I. *Noua* scilicet opera non ante institui, quàm antiquis instauratis, oportere; de quo iam sæpè *suprà.* Neque absimilis etiam est *lex vltim. π. de operibus publicis.* II. *Conlationis* ad reparationem operum publicorum formam *hâc leg.* præscribit: Nempe, vt non pecunia in id conferatur, sed species ipsæ, id est, ferrum, plumbum, æs (de quarum specierum ad opera publica conlatione, vide *l.16. supr. de Pistoribus:* & Ammiani Marcellini locum, *lib.27.p.361.* quem fero, ad *l.19. infr.*) & similes species, quibus adde & lapides: quomodo Theodoricus R. apud Cassiodorum 3. *variar.*28. saxa in agris iacentia, vniuersi Gothi & Romani ad ædificium murorum, ciuitatis suæ concedat. Proculdubio, tum quod non tam facilè in alios vsus hæ species conuerti possint, neque tam facilè diripi, dilapidari, quam pecunia: tum, ne immodico fortè pretio hæc adærarentur, seu taxarentur. De collationis alioquin in genere in ipsis speciebus faciendæ necessitate, fuit *suprà lib.*11. *tit.* peculiaris 2. *tribut. in ips. speciebus inferri.* III. *Stabula* tamen & *Horrea*, sicubi necessaria sint, noua, etiam veteribus operibus non reparatis, extrui iubet. De *Stabulis* ad *l.16. prox. supr.* Nunc de *Horreis:* Horum scilicet peculiaris quoque ratio fuit & quidem apud Valentinianum, vtpote in quibus condita esset annona militaris. Eadémque hâc parte mens posteà fuit Honorio *l.37. infr.* Hinc & idem Valentinianus voluit *l.2. Cod. Iustin. de cond. in publ. horr.* Iudicem seu Præsidem Prouinciæ, cùm ad quamlibet vrbem seu mansionem accessisset, protinus horrea inspicere, eáque sarta tecta habere, alioquin negligentiâ eius ad damnum eius referendâ.

¶ De

¶ NOVA *opera necessaria à Rectoribus Prouinciarum Excitanda, etiam ex aliarum ciuitatum canone.*

XVIII. * Imppp. VALENTINIANVS Valens & Gratianus AAA. ad Probum PF. P."

RECTORES Prouinciarum quodcumque opus inchoandum esse necessariò" viderint in aliquâ Ciuitate," id arripere" non dubitent. ¶ Si ciuitatis eius Respublica tantum in tertiâ pensionis" parte non habeat, quantùm cœptæ fabricæ poscat inpendium, ex aliarum" ciuitatum Reipublicæ canone" præsumant, tertiæ videlicet portionis. PP. VII. Kal. Feb. Sirmio," Gratiano A. III, & Equitio COSS. [374.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Concordant autem *l.* 26. 48. *infr.* meminit huius legis *lex* 33.

"*Probus* PP. sub Valentiniano Sen. Illyrici, vt docet vel *huius legis* subscriptio, *PP. Sirmio*: vide Ammianum Marcellinum hoc ipso tempore *lib.* 29 *p.* 438.

"*Quæ vrgent*, in loco Ammiani mox.

"Insigniore; putà splendidissimâ, vt dicitur *l.* 24. *supr.* clariore, *l.* 26. *infr.*

"Eadem voce vtitur *lex* 15. *supr.* & *lex* 31. *infr.* & Ammianus mox.

"Reditus & vectigalium, &, vt mox vocatur, *Canonis.*

"Minorum scilicet, *l.* 26. *infr.*

"Canon, *hâc leg.* & *l.* 33. id est, pensio annua: vid. *Glossar. Theod.*

"De hac subscriptione mox dicam.

COMMENTARIVS.

NOVA Opera NECESSARIA, & quidem in specie huius legis, *Militaria*, ad tuitionem vrbium, Iudices seu Rectores Prouinciarum in Ciuitatibus excitare, inconsulto Principe, hâc constitutione à Valentiniano Sen. conquisitis etiam ex aliarum Ciuitatum canone impensis, si tertia pensionis pars huic rei destinata non sufficiat, non supperat, permittuntur, imò iubentur: pariter vt Stabula, vel horrea, & Templa: *l.* 3. 16. 17. *supr.* Dixi *Militaria*; Nempe enim pertinet *hac lex* propriè ad opera Militaria in Ciuitatibus, quibus hostes arcerentur, & ad *Quadorum* motus hac tempestate repellendos. Quod omninò persuadet *Probi* ipsius *PP.* nomen, cui *hac lex* inscribitur, & subscriptio legis *PP. Sirmio*, item vox *necessariò* in *hâc leg.* Postremò ipsa horum temporum ratio: Nempe Auctor est Ammianus Marcellinus, in horum ipsorum temporum historia, *lib.* 19. *p.* 437. 438. 439. Quados præsidiariorum Castrorum trans Danubium in suis terris Valentiniani iussu ædificatorum iniuriâ tactos, dein Gabinij Regis sui cæde efferatos, vnà cum gentibus circumsitis Danubium transgressos messis tempore, cæde, præda, *Sirmium* vsque fermè progressos: mox de Probo PP. hæc subiicit: *Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersâ formidine, PRÆFECTVS PRÆTORIO, agens tunc apud SIRMIVM, PROBVS, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri visu præstrictus, oculósque vix attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cum paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit immobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim, qui MOENIBVS claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, impropugnata CIVITAS venisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore, ad ARRIPIENDA QVÆ VRGEBANT acri animo adsurgens, reterfit obrutas ruderibus FOSSAS, MVRORVMQVE maximam partem pacis diuturnitate contemptam, & subuersas ad vsque celsarum TVRRIVM minas expetiit, studio ÆDIFICANDI cœlitus. Hac ratione opere velociter absoluto, quod IMPENSAS ÆDIFICANDI Theatri causa dudum congestas sufficientes ad id, quod efficere maturabat, inuenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud: & sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio, si venisset, acciuit. His velut obicibus Barbari ab oppugnandâ VRBE depulsi.* Sirmij igitur egisse Probum ex *hâc leg.* & superiore *Ammiani* loco liquet, & tertio Ausonij *in carmine*, quod subditum *epistola.* Valentinianus igitur ad suggestionem Probi PP. *hanc legem* emiserit, tutandis Illyrici Prouinciis. Adeò quidem, vt ad opus necessarium inchoandum non sufficiente Canone Ciuitatis, & aliarum Ciuitatum reditus, in id impendere Rectores & vsurpare velit, putà minorum; vt docet *l.* 26. *infr.* Tertia scilicet Redituum Reip. vbi Tria sunt obseruanda.

Primò notandum, suos habuisse reditus Ciuitates, suas pensiones, suum canonem: pensiones inquam, & in his vectigalia, *l.* 26. 48. *infr.* *l.* 2. *de sepulc. viol.* & Symmachus *loco* quem mox laudabo. De huiusmodi Ciuitatum vectigalibus, quæ destinata Ciuitatum vsibus vel functionibus Curialium Ordinum, denique ad angustiarum suarum solatia, est quoque insignis *lex* Arcadij, *vectigalia* 10. *Cod. de vectigal.* quâ vetat peti: contrà, firma his & perpetua manere decernit. Petere scilicet ea nonnulli ausi, siue quia paganis vsibus ea in partem inseruirent, vel his redundare viderentur.

Secundò notandum, *certam* reditus Reip. (qui *ciuiles reditus* dicuntur *l.* 1. *Cod. de ratiocin. oper. publ.*) eiusque partem operibus publicis fuisse destinatam affectatámque, & quidem Tertiam à Valentiniano nostro: quod iuxta *hanc leg.* etiam comprobat *l.* 32. 33. & 48. *infr.* E quibus *lex* 33. huius nostræ meminit, & Valentinianum huius rei Auctorem nominatim facit. Atque ad hanc rem destinatæ certæ possessiones, vt docet *lex* 1. *supr.*

supr. de locat. fundor. Hoc pertinet etiam quod Symmachus scribit *lib.10. epist.10. Habenda est ratio vectigalium publicorum, & lavacri asllini instauratio, cum Reip. viribus conferenda, vt si quid redundat, expensis ceteris, in sumptum operis conferatur.* Huic non absimile est, quod de reditibus Ecclesiarum cautum olim *veterib. Canonib. & legib.* Vt de his quatuor partes fiant: 1. Pontifici, ad sui sustentationem. 2. Presbyteris, Diaconis, Clero. 3. Templorum & Ecclesiarum reparationi. 4. Pauperibus, infirmis, & peregrinis. Item *legum Longobardicarum, lib.3. 4. tit.3. l.4.* vt decimæ populi in quatuor partes diuidantur. Prima pars Episcopis detur, alia Clericis, tertia Pauperibus, quarta in fabricâ ipsius Ecclesiæ: vid. & 12. *qu.2. cap.23. 25.26.27.28.29.30. & 16.q.3. cap.2.* Vide & quæ notat Paponius *lib.1. tit.1.* & quæ ad ipsum Pap. notant alij.

Tertiò obseruandum, minorum Ciuitatum reditus, non sufficiente maiorum reditu, ad vtilitatem maiorum deriuari iussos, vt à Valentiniano *hâc leg.* ita & à Valentiniano Iuniore, *l.56. infr.* Quod clariorum vrbium dignitati tributum, etsi ornamenta & minoribus Ciuitatibus ad maiores transferri vetita, *l.11.14.37. hoc tit.* Faciliùs scilicet pecuniam quàm ornamenta minoribus Ciuitatibus detraxeris, detraliique voluerunt Impp. Ab hoc verò non abludit, quod tractant Doctores, vtrùm Episcopus de bonis inferioris Ecclesiæ pro alterius constructione, vel pro alterius Ecclesiæ sustentatione conferre possit: de quo vid. Marci *decisiones, q. 1013. 1014.*

¶ *De* Novis *operibus etiam ab Illustribus Romæ non excitandis sumptu publico, vel aliorum operum nuditate.*

XIX. * Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianvs AAA. ad Senatum." Post alia.

Nemo Præfectorum" Vrbis, aliorúmve Iudicum," quos potestas in excelso" locat, opus aliquod nouum in Vrbe Roma inclyta moliatur," sed excolendis veteribus intendat animum. ¶ Nouum quoque" opus qui" volet in Vrbe moliri" sua pecunia, suis operibus absoluat, non contractis" veteribus emolumentis," non effossis nobilium" operum substructionibus," non rediuiuis" de publico saxis, non marmorum frustis" (spoliatarum ædium reformatione") conuulsis. Lecta in Senatu," Valente v. & Valentiniano AA. coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem est ei *l.8 supr. de Metall.* fortè etiam (quod non temerè adsero) *l.13. supr. de Accusation.* Vbi dies diuersus ab eo, qui subscriptus *d l.8.*

"Vrbis Romæ.

"Quæ sublimissima in Vrbe potestas erat.

"Veluti Præfectorum Prætor. cui etiam argumentum præstat *d.l.13 supr. de Accusat.*

"Inclytæ potestates, *d l.13.*

" Scilicet expensis publicis, quò pertinet hæc prima *huius legis* sententia.

"itaque: vel *quisque.*

"Iudicum scilicet, vt *supr. initio legis.*

"*Moliri* opus.

"Est qui tentet, *contractis* Malè.

"Putabam aliquando hic legendum, *monumentis*, aliquando *aramentis*, aliquando *fulmentis*, id est, columnis. Sic *fulmenta* Aquitanica, apud Sidon. *lib.2. epist.10* Fulmenta, à fulciendo Sed *emolumentis* & hic, & *d.l.8. de Metall.* tectum est, *Emolumenta* vel potius *emolimenta* sunt molitiones, vt vocantur *l.31. infr.* ab emoliri. Symmachus *lib.10. epist.9. Vereor ne operi emoliendo astiua opportunitas subtrahatur.* Et in *l.1. Cod. de Stat. & imagin.* (quæ coassanda est cum *l.37. infr. hoc tit.*) *emolumentorum* vox de Statuis & Imaginibus effertur. *Si quis Iudicum accepisse vel argenteam, vel marmoreas statuas, extra Imperiale beneficium, in administratione positus, detegatur, emolumenta, quæ accepit, in eâ positus dignitate, quam polluit, sum exterius titulis vel præsumptis, in quadruplum fisco nostro inferat*, &c. putet ibi *emolumentorum* vocem pro commodis accipi. Denique *emolumentum* nihil aliud est, quam structura: proculdubio proprio significatu, in re architectonicâ, etsi apud Vitruuium nusquam ea occurrat.

"Ita *leg. 16. supr.* Veterum illostrium fabrica.

"*Substructionis* vox hac in re propria; etiam alicubi apud Quintilianum: de quo vide *Gloss. Theod.*

"*Rediuiui* vocem hâc in re vsurpat quoque Cassiodorus *3. Var. 9. & 4 Var. 14.*

"Quid sit *frustis*? *Crusta* marmorum, tum apud alios, tum apud Cassiodorum 1 *Var 6.*

"*re deformatione.* Vt etiam habet Editio Tiliana; quanquam & hæc lectio sustineri posse videatur.

" Id. Aug. vt *d l.8. de Metallis.*

COMMENTARIVS.

Gratiani hæc elegantissimo & Gallicano cothurno conscripta constitutio est, ad opera publica Vrbis *Romæ* pertinens, pariter vt tres aliæ *hoc titulo* eodem pertinent: purà, *lex 11. 12. supr. l. 2. infr.* ¶ Est autem *hæc lex* pars prolixioris Gratianeæ orationis ad Senatum; vnde etiam desumpta est *lex 8. supr. de Metallis*, quæ huic proinde iungenda venit. Romæ igitur Nova opera publica, excitate omnes *hâc leg.* vetantur: nisi suo sumptu, non per aliorum publicorum operum ruinas vt *hâc leg.* disertè exprimitur, vel etiam speciebus (quod addendum) corrogaris & extorris à primaris. Omnes inquam, etiam Iudices excelsi; pariter vt à Valentiniano Sen. *l.11. supr.* & rursum à Valentiniano Iuniore, *l.57. infr.* quod idem & per Prouincias constitutum, *l.3. 14. 15. 16. 17. 21. 27. 30. 31.* & *l.3. §.1. Tit. de operibus public.* ac nominatim inter alios quoque Præfectvs Vrbis Romæ: cùm aliàs Præfecti Vrbis hac in re nimio plus sibi indulgerent, vt patet vel exemplo Lampadij P.V. ante deceonium fermè, de quo Ammianus Marcellinus, *lib.27. p.361.*

Ædificia

Ædificia erigere exoriens nonnunquam vel vetusta quædam instaurans, non ex Titulo solitis parari iubebat impensas: Sed si ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam simile, Apparitores immittebantur qui velut ementes diuersas raperent species nulla pretia persoluendo: vnde accensorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digressu. Suo igitur sumptu Noua opera excitare Iudices non prohibebantur, vt *hâc leg.* ita & *l.27.28. & 31. infr.* non verò (qui modus *hâc leg.* adhibetur, quæque verus est prohibitio, & de quâ etiam actum, *l.1. supr.*) spoliatione seu nuditate aliarum ædium seu operum, ex quibus ornatus Ciuitati accedit, *hâc leg.* & *l.30. infr.* Quod elegantissimis verbis *hâc leg.* exprimitur, propriisque quamplurimis, ex architectonicâ etiam nonnullis petitis: qualis est vox *emolimĕtorum, substructionum, operum Nobilium, rediuiuorum saxorum, marmorum frusta*, de quibus singulis *in notis*, & in *Glossar.* Et hæc quidem vera sunt de stantibus emolumentis, substructionibus, saxis, marmorum frustis, non reuellendis: Alia verò ratio fuerit, si lapides sponte demoliri, dirui, saxa collapsa, si iacentia marmora nullum sui vsum præbeant, ornatui publico non prosint. Quam in rem non vna exstat apud Cassiodorum Theodorici R. iussio: quâ transferri ad mœnium seu operum publicorum reparationem ea iubet: *lib.2. var.7.* & *lib.3. var.9.* cuius hic verba apponere iuuat: habent enim quæ com *hâc leg.* nostra committantur: *In municipio itaque vestro sine vsu iacere comperimus columnas & lapides, vetustatis inuidiâ demolitos. Et quia indecorè iacentia seruare nil proficit, ad ornatum debent surgere REDIVIVUM, antequam dolorem monstrare ex memoria præcedentium sæculorum. Atque ideò præsenti auctoritate decernimus, vt si vera fides est suggerentum, nec aliquid nunc ornatui publico probatur accommodum, suprà memoratas platonias vel columnas ad Rauennatem ciuitatem contrahat modis omnibus deuehendas: vt collapsis metallis obliterata facies reddatur iterum de arte pulcherrima: & quæ situ fuerant obscura, antiqui nitoris possint recipere qualitatem.* Eodem pertinet & *sequens epistola 10.* De hâc ipsa re est quoque *3. variar. epistola 49.*

¶ Interim ex *l.8. supr. de Metall.* (quæ *huic*, vt dixi, coassanda est) apparet, quânam ratione inter alias Gratianus vtrique huic malo (quod nimium frequens in Vrbe Româ erat) occurrere sategerit, vt ita non tantùm vetera Romæ excolerentur, sed etiam noua excitarentur, citra aliarum ædium deformationem. Eo scilicet fine data ab eo Senatoribus potestas, eo Orationis suæ ad Senatum capite, quod continetur *d. l.8.* per Macedoniam & tractum Illyrici, (quæ marmoribus abundabant) eruendorum marmorum & lapidum, propositâ etiam vectigalis & portorij immunitate, de quo ad *eam leg.8.* pleniùs. Portoriorum scilicet & vectigalis unera, vt in caussâ fermè esse solent, ne lapides aut marmora eruantur, ita contra, propositâ demum horum immunitate, lapidicinas feruere, atque à veteribus ædificiis temperari necesse est.

¶ Illud tandem ad *hanc* quoque *legem* notari cupio: sicut eâ Gratianus Præfectis Vrbi, quamlibet in excelso locatis, modum quendam ponit, ita contrà hoc ipso Anno, Præfecturæ Vrbis dignitatem adsertum fuisse, *l.3. Cod. Iust. de officio Præfecti Vrbi*: constituto videlicet, *Vt Præfectura Vrbis cunctis quæ intra vrbem sunt antecelleret dignitatibus*: Ideò proculdubio, quòd Maximinus Præfectus Prætorio Romæ intoleranter sese efferens (de cuius nimio fastu videndus est Ammianus Marcellinus *lib.20.28. & 29.* quem & sub Gratiano damnatorio iugulatum ferro scribit,) supra Præfectum Vrbis sese extulerat. Nam & alios nonnullos eiusdem Maximini actus hoc ipso Anno, & proximo, Gratianus Imperator (*huius legis* Auctor) infirmauit, vt ad alias iam *leges* plures ostensum est. Imò & *hæc* quoque *ipsa lex* eodem non improbabiliter referri possit. Atque vt *legem* illam *3. Cod. de officio P.V.* pertexam, posteriorem eius sententiam corruptissimam ita restituendam censeo: *Tantùmque, ex omni parte, dignitatis, quantum sine omni iniuriâ ac detrimento honoris alieni erit, vsurpet.*

¶ *De* NOVIS *Operibus: pro quâ parte ea à Rectoribus Prouinciarum excitari possint.*

XX. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AA. Iuliano" PF. Ægypti.

IVDEX," qui ad Prouinciam fuerit destinatus, duas partes, vel" incuriâ vel vetustate conlabsas, ad statum pristinum nitoris adducat: adque tertiam constrat" * nouitatis: si tamen famæ" & propriis cupit laudibus prouidere. Dat. XVI. Kalend. April. Thessal Gratiano A. V. & Theod. A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem *ei* est *l.80. supr. de Decurion.*

"*Iuliani* huius Præfecti Ægypti ἀπὸ ὑπάρχων Αἰγύπτου epigrammata exstant 4 *Antholog. cap.13.* & *cap.32* & alibi. Fortè de hoc accipiendus Libanius *epist. ad Anatolium 73.*

"*Iudex*, id est, Rector Prouinciæ: sic Cornelius Nepos in *v. Attic. cap 20. Cùm ædes tonu Feretry, vetustate atque incuria detecta prolaberetur.*

"*29. construat nouitatis.* Nouitatis, id est, noui operis. Cassiodorus quoque *4. var 24.* in eadem re: *Vt rebus antiquitate confusis, NOVITATIS facies adulta reddatur*: & *4 var.30. Et antiquis manibus NOVITATIS crescat affectus.*

"*Ita industria capturæ famam*: *l.31. infr.* quæ eiusdem Theodosij M. est.

COMMENTARIVS.

THEONOSII M. nouem conſtitntiones de opetibus publicis ſequuntur, putà *lex* 21. 22. 23. 24. 25. 29. 30. 31. E quibus hæc ad Ægyptum pertinet: Lex verò 21. 24. & 31. ad Præfecturam Prætorianam Orientis: *lex* 22. ad Antiochiam & Diœceſin Otientis: *lex* 23. 25. 29. ad Vrbem Conſtantinopolitanam. ¶ Hac *lege* cui iungenda eſt ſen coaſſanda *lex* 80. *ſupr. de Decurionib.* quatenus NOVA opera Iudices pet Prouincias excitare poſſint, (de quo ad *legem ſuperiorem*, aliáſque plures dictum eſt:) definit. Scilicet duas ſaltem partes labantes eos inſtaurare iubet: tertiam, ſi velint, nouam inſtituere petmittit, ex ſnmptu videlicet publico: Nempe iſtnd, vt *prouidere poſſit fama, propriiſque laudibus*, (vt *hac lex* loqnitur) quas ſanè Iudices nouis operibus eniaè captabant; vti docet quoqne *lex* 31. *infr.* (his verbis: *Licet nouis molitionibus induſtria captare famam,* &c.) Quod idem tamen poſteà reuocauit, *d. l.* 31. *infrà.*

Ex *huius* porrò *legis* coniunctione, cum *d. l.* 80. *ſupr. de Decurionibus*, apparet, hanc vtramque eſſe partem *Mandatorum*, quæ Iuliano cum imperio in Ægyptum deſtinato, à Theodoſio M. data fnerunt. Sanè, vt de Decutionum pœnis, mandatis Principum aliquid comprehendi ſolitum fuiſſe, docet apertè *lex* 15. 27. *ſupr. de Decurionibus*: *l.* 1. *ſupr. de Pœn.* (quo pertinet *d. l.* 80.) ita & de operibus publicis, docet apertè non tantùm *lex* 2. *ſupr.* Verùm etiam *lex vltim. in fin. π. de operibus publicis. Si quis*, inquit, *opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex volnntate populi facturum ſe pollicitus ſit; nominis proprij titulo ſcribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera feciſſent, id fieri debere Senatus cenſuit. Quod ſi priuati in opera, quæ publicâ pecuniâ fiant, aliquam de ſuo adiecerint ſummam: ita titulo inſcriptionis vti eos debere, iiſdem Mandatis cauetur, vt quantam ſummam contulerint in id opus, ſcribant.* Sic & *legem* 6. *ſupr.* Mandarorum pariter partem eſſe cenſeo; cui iungenda alioquin & *l. vnic. ſupr. de prab. ſalario.*

¶ Illud ad *hanc leg.* notari cupio, ab hoc Anno 380. Rectores Ptouinciarum per Orientem ad Arcadij Imp. initia vſque, ſeptemdecim annorum ſpatio Operum publicorum inſtaurandorum curam à ſe paſſim abdicaſſe, quæ cauſa fuit tot deinceps Theodoſij M. *legum* de operibus publicis reparandis, putà *l.* 21. 29. 31. & ſanciendæ *legis* 36. *infr. hoc tit.* ab Arcadio Filio eius, qua negligentia Iudicum in reparandis operibus publicis *à primo Theodoſij COS.* (qui *huic legi* ſubſcriptus eſt) vſque ad *legis* illius tempus eâ pœna plectitur, vt de ſuo ea reparare iubeatur.

¶ *De* NOVIS OPERIBVS *non priùs excitandis, quàm veteribus reparatis, cœptiſque à deceſſore abſoluendis.*

XXI. * Idem AAA. Eutropio PF. P.

SINGVLI quique Iudicum primò omnium in tuendis veteribus ædificiis publicis impendant propriæ ſollicitudinis curam, tum adgrediantur noua: adque ſtudio cautæ celeritatis quidquid à ſuperiore" reppererint inchoandum, quaſi à ſe cœptum nouerint explicandum. Dat XVI. Kal. Septemb." Hadrianop. Gratiano A. V. & Theod. A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Concordat verò ei *lex* 3. *ſupr.* maximè, itémque *l.* 11. & 15 & 16. & 19 & 29 *ſupr.*
"id eſt, *deceſſore.* "※ *XII. Kalend. Decembr.*

COMMENTARIVS.

NOVA opera à Rectoribus Prouinciarum non priùs extrui, quàm veteribus reparatis, & *hâc leg.* Theodoſius M. iubet; de quo tot iam fuerunt *hoc tit.* leges. Item (quod in *hâc leg.* ſingulare eſt) quàm cœptis à deceſſore, abſolutis. Quod ipſum cauetur & *l.* 3. *ſupr.* & *l.* 29. *infr.* Breuiter vt vetera reparare, ita cœpta ab aliis explicare, ſeu abſoluere prius Rectores Prouinciarum tenentur, quàm noua inchoent. Re proinde cœpta ab aliis quaſi à ſe cœpta, id eſt, haud aliter, atque ſi ipſi cœpiſſent, abſoluere iubentur: quod Rectores Ptouinciarum in grauido ſæpè habebant, ſeu faſtidiebant, nouis potius Opetibus, auram popularem, propriæque induſtriæ famam captantes.

¶ *De* LOCIS *publicis non occupandis priuatorum operibus; imò & hiſce diruendis, non obſtante præſcriptione, vel Reſcripto.*

XXII. * Idem AAA. Hauc Proculo" K. NB.

PRÆSCRIBTIO temporis iuri publico non debet obſiſtere: ſed ne" Reſcribta" quidem: Adque ideò diruenda ſunt omnia, quæ per diuerſas Vrbes, vel in Foro, vel in quocumque publico loco" Ciuitatis," extructa noſcuntur. Dat. III. Id. Iun. Conſtp. Merobaude II. & Saturnino COSS. [383.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod.* Concordat *lex 47. inf. & 52.*

" *Proculus* hic non erat Præf. Vrbi, quod voluit Contius (cui alioquin inscribitur *lex 25. infr.*) Verùm Comes Orientis, cui inscribitur hoc ipso Anno *l. 14. supr. de cohortal.* itémque *lex 103. supr. de Decurion.* & Anno superiore 382. *lex 90. supr. de Decurion.* Eiusdem meminit Libanius *de vitâ suâ, p. 66. 68. & orat. ad Icarium*, non semel : qui Icarius ei in Comitiuâ successit.

" *Nec*, in *Cod. Iustin.*

" vide *l. 1. 6. 7. supr. de diuers. rescript.* vbi dixi.

" *Contra ornatum & commodum, ac decoram faciem Ciuitatis* : hæc inserta in *Cod. Iust.*

" Antiochenæ.

COMMENTARIVS.

OCCVPARI priuatorum ædificiis loca publica prohibentur *hâc leg.* à Theodosio M. Anno D. 383. Loca, inquam, publica, veluti forum, aliáve similia; *hâc leg.* Porticus, *l. 32. infr.* paritérque palatij loca, quæ priuatis ædificiis occupari prohibentur à Theodosio Iuniore, *l. 47 infr.* quæ sæpè occupabantur auiditate cogendæ pecuniæ, *l. 25. infr.* vbi vid. quæ dico; adeò vt ædificata locis illis subrui seu destrui iubeantur : & *hâc leg.* & *dict. l. 47.* vide & *l. 2. ff. ne quid in locat. sac. vel public.*

¶ Hæc ita indistinctè *hâc leg.* At enim Tribonianus hanc exceptionem addit, *si videlicet opera illa priuatorum contra ornatum & commodum ac decoram faciem Ciuitatis extructa fuerint* : quod & ipsum iure antiquo, & posteà quoque obtinuit. Nam vt sæpè publica loca priuatorum ædificiis occupabantur; quem in finem etiam olim sæpè, *Curatores locorum publicorum persequendorum*, ita nuncupati in dicti mittebantur : vel huiusmodi ædificiis vectigal imponi solebat, vt docet *l. 52. infr.* vbi dicam : itémque *l. 5. §. vltim. ff. eod. tit.* quod *Solarium* dicebatur, seu *Pensio.* vt *l. 41. in fin. infr.* vbi dicam; vel huiusmodi ædificia in publicum vindicabantur : *l. si legatum 5. §. vltim. ff. eod.* Redditis etiam ædificatori impensis ex Plebiscito veteri, cuius meminit Dionys. Halicarnass. *lib. 10.* Cuius hæc verba sunt : *ὅσα βεβιασμένοι τινὲς ἢ κλοπῇ λαβόντες οἰκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας, ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδίδοσθαι.* ¶ Adeò autem loca publica seu fines publici priuatorum ædificiis occupari non oportet, vt neque *præscriptionem* temporis hac parte vllam obsistere posse, *hâc leg.* definiat Theodosius M. Quæ Regula alioquin notissima est. Sed hîc eleganter proponitur : Præscriptio temporis Iuri publico non debet obsistere, de quo alibi : vid. & quæ dicam ad *l. vsum 7. infr. tit. prox. de aquæductu.* Neque etiam *Rescripta*, nam & hæc iuri publico damnosa non valent, quomodocunque fuerint impetrata, *l. 1. 6. 7. supr. de diuers. rescript.* vbi dixi.

Est igitur hic casus addendus ad eas exceptiones, quibus publicum ius præscriptione non tollitur: de quo Interpretes ad *l. 4. Cod. de præscr. 30. ann.*

¶ Porrò pertinet *hæc lex* ad Comitiuam & Vrbes Orientis : & in his ad vrbem Antiochiam, quæ Orientis metropolis & apex erat. Nam & Proculus, cui *hæc lex* inscribitur, Comes Orientis erat : quod docet *lex 14. supr. de cohortal.* & *l. 90. 103. supr. de Decurionibus* : & Libanius *de vitâ suâ, pag. 66. 68.* & *ad Icarium* non semel. Cuius Libanij etiam plures ad eum extant *epistolæ* : putà 719. 745. 748. 752. 781. 803. 819. 835. Et proinde *Ciuitatis* appellatione *hâc leg.* Antiochia intelligenda venit : vbi vel in foro vel alio publico loco extructa dirui iubet. Vnde fortè etiam angariarum genus illud enatum, ad rudus efferendum, in quod inuehitur Libanius, *orat. περὶ τῶν ἀγγαρειῶν*, & *orat. aduersus Icarium*, huius Proculi in Comitiuâ successorem. Sanè *hanc legem* extorsisse videntur angustiæ viarum Vrbis Antiochenæ, à *στενῶν*, cuius causâ Libanius *de fortunâ suâ, p. 66. 67.* periculum vitæ adiisse se memorat hoc ipso tempore, cum ex Senatu seu Curiâ Antiochenâ prodiisset; cum eo ipso loco Proculi Com. Orientis mentionem faciat; cui *hæc lex* inscribitur, vt non insani coniecturâ putet quis *hanc legem* eò spectare, seu *hanc legem* ex hoc vel simili casu elicitam.

Post hæc ita scripta, compos iam epistolarum Libanij factus, Proclum hunc commendari video à Libanio *epist. 748.* ob vias, Porticus, balnea, FORA ipsius sumptibus Antiochiæ excitata : *πολὺ περὶ τῶν πρὶν ἔργων ὀρέγει Πρόκλος ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ πόλει παρ' αὐτοῦ πεποιημένων ὁδῶν τε καὶ στοῶν, καὶ λουτρῶν καὶ ἀγορῶν : φιλεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκην ἔχει τόν γε αὐτοῦ πόνον.* Et mox *ὡς μὴ μόνον ἐν τῇ τοσῇ τῇ ὁδῷ εὖ φαίνεσθαι τῷ δήμῳ τὴν εὐθυμίαν ἑκατέρας ἑκάστοις ἄσμασιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς βουλοῖς δι' ὧν αὖ βουλῇ φράττει.* Quare pertinet omninò *hæc lex* ad hoc Procli Comitis Orientis studium in excitandis Antiochiæ publicis operibus, tuendísque.

¶ *De* PORTV & AQVÆDVCTV *Constantinop. instaurando, operarum ab omnibus collatione facta, citra cuiusquam* IMMVNITATEM *Theodosij M.* lex.

XXIII. * Idem" AAA. Cynegio." PF. P.

AD Portus & Aquæductus" instaurationem," omnes certatim, factâ operarum conlatione, instare debent : Neque" aliquis ab huiuscemodi consortio, dignitatis" priuilegiis, excusari. Dat. xv. Kalend. Februar. Constantinop. Richomere, & Clearcho COSS. [384]

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. eodem tit.* Iungendáque *huic legi* est *l.5 supr. de auro coron.* Extat etiam *hæc lex* in *corpore Constitution. de Aquæductibus.*

"Malè: Reponenda enim hæc Imppp. nomina. *VALENTINIANVS*, THEODOSIVS *&* *Arcadius*: vide *Chron. Theod.*

"Prima hæc *lex* est, quæ *Cynegio PP.* hoc *Cod.* inscribatur. Et sanè ante tres Septimanas Postumianus adhuc Præfectus Præt. erat, vt docet *lex 7. supr. de honor. codicill.*

"*Et murorum*: hoc amplius in *Cod. Iust.* ex *l.49. infr. hoc tit.* sed contra veritatem historicam *huius legis.*

"*Siue extructionem.* Hoc additum *Cod. Iustin.*

"Ita quoque *Cod. Iust.* & in *corpore Const. de Aquæduct.* & sustineat quis, repetitâ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ voce *debet.* Sed malim *Nec queat quis.*

"Alicuius.

COMMENTARIVS.

AD publica VRBIS CONSTANTINOPOLITANÆ opera seu ædificia, pertinent deinceps *hoc titulo* quatuordecim sequentes *Constitutiones*: putà, quatuor Theodosij M. *lex* 23. 25. 29. 30. Arcadij quinque: *lex* 38. 39. 44. 45. 46. Theodosij Iun. quinque *lex* 47. 50. 51. 52. 53. *seu vltim.* Ex quibus apparet, quàm enixum horum trium Principum, (post Constantinum, Constantium, Iulianum, & Valentem) in exornandâ vrbe illâ studium fuerit, quod alij quoque Scriptores memorant, vti *suo* de singulis *loco* dicitur. Idque partim in excitandis Nouis in eâ Operibus publicis, quò pertinet Theodosij M. *lex* 23. & Theodosij Iun. *lex* 50. 51. partim in reparandis veteribus, vel incendio consumptis, quò spectat Theodosij M. *lex* 29. & Arcadij *lex* 44. partim in ornatu vsúque eorum tuendo, ampliandóque: quò pertinet Theodosij M. *lex* 25. & Arcadij *lex* 38. 39. 40. Theodosij Iun. *lex* 47. 52. *& vltim.* denique in ruinis & incendiis auertendis; quò spectat Theodosij Magni *lex* 30. & Arcadij *lex* 39. *&* 45.

Cæterùm varia Opera publica Vrbis Constantinopolitanæ *hisce legibus* partim nominantur, partim indicantur, nouem scilicet. *Primò*, Portus *Secundò*, Aquæductus (Theodosiani scilicet) mentio fit *l.23. Tertiò*, ad Porticum Senatus pertinet *lex* 44. *Quartà*, ad Porticus Cini *lex* 45. *&* 46. *Quintà*, de Palatio est *lex* 47. *Sextà*, de Thermis Honorianis & Porticu earum, *lex* 50. *Septimò*, de Nouo muro, eiusque turribus, *lex* 51. *Octauà*, de Lauacro Zeuzippi & Porticibus eius *lex* 52. *Nonà*, de Auditoriis Professorum in Capitolio, Porticibus eius, & exedris, *lex vlt.*

Hæc nostra, vti dixi, est de PORTV & AQVÆDVCTV Theodosiano, ad quorum instaurationem omnes, nullo excepto, operas conferre iubet, Theodosius M. A COLLATIONE scilicet operarum vel sumptuum, ad opera publica immunitatem, vt cæteroquin nulli, quæcunque tandem dignitas tribuit, seu nullius Dignitatis priuilegio quis ab huiusmodi consortio excusatur, vt *hâc lege*, ita rursum *l.49. infr.* Cassiodorus *5. var. 9.* consortio inquam, id est, communi onere & communione: Ita ad Portus & Aquæductus Theodosianorum instaurationem nominatim omnes, citra vllam immunitatem, instare iubet *hâc leg.* Theodosius M. Anno Domini 384. *Omnes*, inquit, *certatim factâ operarum collatione.* Quare neque cuiquam, Iudicum indulgentiâ, hæc immunitas tribui potest: vt *l.5. supr.* Neque vlla dignitas excusationem præbet, vt in *huiusce legis* specie, ita & *d. l.49.* & sic in subitis & extraordinariis huiuscemodi, ac Nobilibus Operibus, de quibus vt *hâc leg.* ita & *illâ* agitur. Aliàs enim Senatores ab huiusmodi collatione immunes erant, in specie *l 7. supr.* & Veterani, *l.2. supr. de Veteran.* Portum scilicet Constantinopoli Theodosius M. hoc tempore instaurare cœpit: Portum inquam, qui & ideò posteà *Theodosianus* vocatus fuit, in *veteri descriptione Constantinopoleos, duodecimâ regione*, vbi perperam scriptum, *Portam Theodosianam*, loco, *Portum.* Eundem intelligit Themistius *orat.6. p.162.* (quam hoc ipso Anno 384. habuit.) ¶ *Aquæductum* pariter (Valentiacum scilicet) hoc tempore instaurauit Theodosius, vt *hac lex* docet, de quo est quoque *lex 3. 4. infr. de Aquæduct.* Nam posteà alium aquæductum idem Theodosius M. instituit, qui *Theodosiacus* vocatus fuit, cuius fit mentio *l.29. & 30. supr. de Prætor.* Déque eodem accipio *l.7. Cod. de Aquæduct.* de vtroque *l.6. infr. de Aquæduct.* His duobus scilicet operum publicorum generibus Constantinopolim Theodosius M. inter cætera hoc tempore ornauit: de quo, quam multis, inquam, operibus publicis Theodosius hanc vrbem ornauit, fidem facit quoque præter *hanc legem* & *l.25. infr.* quod Gregorius Nazianzenus scribit *orat.25.* quam Theodosio M. imperante habuit, (vt disertè præfert Schol. Thomsoniani Editio, *p.435.*) vbi Aquæductum, de quo *hâc leg.* disertè memorat, καὶ τι ἄπνεον (inquit) τῶν ἔργων, ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμός. Quibus verbis eleganter & verè Aquæductum describit. Item Portum his verbis διανυρηαῦι, θάλασσαν δὲ ὕστερον περιῤῥίζαμεν ἡμῖν αὐτοῖς. Et Themistius *d. orat.6.* 160. 161. (hoc ipso Anno, vti dixi, habita:) & deinceps vetus *Vrbis Constantinopolitanæ* descriptio, vbi multa Theodosij nomine Opera designantur: quanquam ex his etiam nonnulla sunt Theodosij Iunioris. Ad illorum igitur duorum operum excitationem, instaurationem, omnes sine vllâ exceptione, & quidem dignitatis, operas conferre voluit. Atenim idem diuersum aliquid statuit in collatione auri coronarij: *l.5. supr. de aur. coron.* (quæ alioquin *huic* nostræ coniungenda est:) Idem sanè in constructione *murorum* à Theodosio Iuniore constitutum, *l.49. infr.* Quod etiam Tribonianus *huic legi* addendum putauit: pariter vt *hanc legem* porrexit quoque ad *extructionem* nouam operum publicorum illorum.

¶ De

¶ *De* Vitio *operis publici, & vt de eo Curatores operum publicorum, eorúmque hæredes teneantur, ad 15. annos vsque.*

XXIV. * Idem'' AAA. Cynegio PF. P.''

OMNES, quibus vel Cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionem solito more decreta,'' vsque ad annos quindecim ab opere perfecto eum suis heredibus teneantur obnoxij: ita, vt si quid vitij in ædificatione infra'' præstitutum tempus prouenerit,'' de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti) reformetur.'' Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

NOTÆ.

* *Lex 8. Cod. eod. tit.*

''Et *hac lex* tribuenda est *Valentiniano*, *THEODOSIO*, *&* *Arcadio*.

''Orientis.

' *Credita* in *Cod. Iust.* Ita in *l. 3. infr. de frum. Vrbis Constantinop.* Mutuum appellatur, quod datur mancipibus in coëmptionem frumenti: Estque id propriè Promutuum, quod prorogatur: de quo ad *eam legem 3.* Pecunia scilicet à Magistratibus & Decurionibus *decreto* Ordinis dabatur in Opus publicum.

''*Intra.* Cod. Iust. Sed rectum quoque est.

''*Peruenerit.* Cod. Iust. Sed nostrum istud melius.

''*Reformetur*, id est sarciatur: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

VITIO Operum publicorum nouiter extructorum (fortè in Vrbe Constantinopolitanâ, quod temerè tamen non adsero) occurrit hac cònstitutione Theodosius M. Anno 385. CVRATORES scilicet Operum publicorum eósve quibus pecunia ad extructionem solito more decreta creditáve (vt habet *Cod. Iust.*) est, de vitio operis, (nisi id fortuitum sit) ad quindecim annos vsque tam ipsos quam heredes eorum teneri iubet hac constitutione: Quæ singularis omninò est, & singularem profectò præscriptionem continet quindecim annorum. Quanquam Harmenop. *lib. 3. tit. 8. §. vltim.* decennalis tantùm præscriptionis hac parte meminit.

¶ *Curatores* operum publicorum erant, Mechanici qui à Republ. operi perficiendo præstituebantur; quibúsque ad extructionem pecunia decernebatur, qui scilicet impensas operis tractabant. Cuius generis apud Symmachum sunt Cyriades, Auxentius, & Aphrodisius *lib. 4. epist. 71.* & *lib. 5. epist. 76.* & *lib. 10. epist. 38. & 39.* quibus locis multa ad *huius legis* illustrationem occurrunt: atque inter alia, de Discussoribus extra ordinem missis, qui de vitio Operis quærerent. Hic Curator rursum sub se redemptores habebat, qui Opus faciendum conducebant, quos *Ergolabos* dicebant: cum his Curator negotium habebat, at Respubl. cum Curatore: *l. 2. §. 1. ff. de operibus public.* Curator itaque hic de vitio Operis tenetur, nisi si à fortuito casu id vitium procedat. Itaque si quis Opus, quod perfecit, semel *adsignauit*, id est approbauit, deinde id fortuito casu aliquid passum sit, periculum ad eum, qui perfecit, non pertinet: *l. 1. §. vltim. ff. de pollicitat.* quæ huc egregiè facit, nihil verò ad *titulum*, *de pollicitationibus*, verùm ad officium Curatoris Reipublicæ: qua causa *lex* hæc desumpta ex *libro singulari* Vlpiani *de officio Curatoris Republic.* Neque ipse tantùm, sed & heredes ipsius tenentur. Vtrumque hoc ita constitutum, obseruari æquissimum est, eò quod opera publica, vt cætera publica, segniùs fermè accurari solent. (Et nihilominus ad priuata quoque opera decennalem præscriptionem, cuius meminit Harmenopulus, pertinere existimem:) Alioquin apud Symmachum *lib. 10. epist. 39.* Cyriades mechanicus pro argumento stabilitatis pontis ædificati, triennij stabilitatem opponebat. *Intereà Cyriades V. C. facilem prospectum esse suggessit operis sarciendi, cuius stabilitatem sicut assertum est, hyems tertia non resoluit.*

¶ Tandem illud notandum superest, nisi Cynegij nomen *huic leg.* inscriptum obsisteret, quem vtique PP. Orientis fuisse liquet, *hanc leg.* optimè referri potuisse ad eam ipsam Basilicæ Pontísque Romæ discussionem, de quâ Symmachus *dictis locis*: Nam & res omninò congruit, & temporis ratio: hoc enim tempore Symmachus P. V. erat.

¶ *De priuatis ædificiis non* Adiiciendis *seu extruendis ad opera publica Constantinop. & de adiectis, diruendis Theodosij Magni* lex.

XXV. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcadius AAA. Proculo'' P. V. Constantinop.

TVRPE est, publici splendoris ornatum, priuatarum'' ædium adiectione corrumpi, & ea quæ conspicuæ'' Vrbis'' decori, vel nostri temporis, vel prioris'' seculi ætate creuerunt,'' auiditate cogendæ'' pecuniæ, sociari. Vnde sublimis Emi-

nentia tua, quidquid talis astutiæ deprehenderit fraude violatum, id si publicis nitoribus faciem aspectus deterioris inducit, siue illud voluntariâ" præsumptione temeratum est, siue expressam" coactis" adnotationibus, occasionem fraudis" obtinuit, iubebit amoueri: Tuo enim arbitrio relinquimus, à quibus temperandum, quæve diruenda, diiudices. Dat. XVI. Kalend. August. Rom. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Fortè iungenda huic legi *lex 9. supr. de annonis ciuicis*: Concordat sanè huic, *l.4 & 9. supr.* & *l.38.39.46.& 47. infr.*

"*Proculo* huic P. V. Constantinopol. inscribitur hoc ipso anno *d. lex 9 supr. de annonis ciuicis*: & plures aliæ hoc anno 389. 391. 392. De eo agit Zosimus *lib.4. p.769. 774.* Fasti Alexandrini sit quoque mentio *l. 11. supr. de annonis ciuicis*

"veluti Tabernarum.

"*Conspicua*, λαμπρὰ.

"Intelligit Vrbem Constantinopolitanam.

"Sub Constantino M. Constantio, Iuliano, & Valente.

"Extructa sunt: quo ipso sensu & *surgendi* vox vsurpatur.

"Haud dubio, tabernis ibi positis.

"id est, citra Principis adnotationem.

"*κ. expressum.*

"id est, extortis.

COMMENTARIVS.

NITORI seu SPLENDORI operum publicorum in Vrbe Constantinopolitanâ consulit hâc constitutione Theodosius M. prohibitâ priuatarum ædium ad publica opera ADIACTIONE, & si quæ adiectæ, imperatâ destructione, arbitrio Proculi PV. Constantinop. Anno D. 389. Scilicet INTERVALLO seu ambitu non nisi certo intermisso, à publicis operibus priuati rectè ædificant, *hâc leg.* & *l.4. 22. supr. l.38. 39. 46. 47. infr.* Non tantùm propter incendiorum metum, ad quam rationem spectat *lex 4.* & *l.39.46. infr.* Verùm etiam propter ornatum publicum, seu publicum nitorem, quò pertinet hæc lex; *Turpe est*, inquit Theodosius hac lege, *publici splendoris ornatum, priuatarum ædium adiectione corrumpi, & ea quæ conspicua Vrbis decori, vel nostri temporis, vel prioris sæculi ætate creuerunt, auiditate cogendæ pecuniæ sociari.* Cui respondet & locus Ammiani Marcellini, quem mox subiiciam. Quare cum publicis vrbium, & quidem summatum, ædificiis priuatæ ædes sæpè adiicerentur, vel voluntariâ præsumptione, vel extortis à Principe adnotationibus, atque ita publicus earum ornatus corrumperetur, subinde Principes, atque vtriusque Romæ Præfecti, huic rei occurrendum putauère; inter quos Theodosius M. hâc constitutione, vel etiam ipse Proculus Præfectus Vrbis Constantinopolitanæ, vt ex huius constitutionis fine liquet. Ita & Prætextatus Præfectus Vrbis Romæ sub Valentiniano Sen. Anno 367. teste Ammiano Marcellino *lib.27. p.374. Adolescebat*, inquit, *gloria clari Rectoris plura & vtilia disponentis: Nam & meniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris, iisdem inuerecundè connexos.* Ita & Arcadius *l 38. 39. infr.* & *l.46.* Eadémque ratio in Palatiis *in l.47. infr.* Alia verò ratione coniungere aliquid muris municipalibus vetitum *l.9. in fin. ff. de rerum diuis.* nempe tum sanctimoniæ, tum securitatis gratiâ.

¶ Illud obseruandum, quod *hâc leg.* dicitur, priuata ædificia publicis adiecta seu sociata, auiditate cogendæ pecuniæ: Scilicet, vt in aliis vrbibus, ita & in Vrbe Constantinopoli tabernas suas negociatores mercibus suis exponendis huiusmodi locis publicis, multitudine hominum frequentatis, veluti foro de quo est *l.25. supr.* Palatio, quò spectat *lex 47. infr.* balneorum porticibus, *l.52. infr.* sociatas ambitiosè voluère, auiditate cogendæ pecuniæ: quod & hodie fieri videmus, sic vt magno huiusmodi loca locentur, vendantur. Sic & in pastoforiis seu porticibus Templorum, res sacro vsui destinatas & olim præstitisse, & nunc videmus. Sic & circumiecta adhærentiáque loca Basilicis, vbi iura redduntur, officinis occupantur.

¶ Denique obseruandum, fieri *hâc leg.* mentionem Operum publicorum, quibus Vrbem Constantinopolitanam Theodosius M. ornauit; cuius rei fidem facit quoque *lex 23. supr.* & vt ad *eam* notaui, Themistius quoque *orat.6. p.160.161.* Et Gregorius Nazianzenus *orat.25.* In his sanè fuêre Portus, Aquæductus, Palatium Theodosianum, Balnea, Porticus, Gymnasia, forum etiam Theodosiacum (cuius mentio fit in vetere Vrbis Constantinopolitanæ descriptione.) Atque eo nomine Themistius Theodosium vel maximè commendat, eâ oratione, quam quinquennio ante hanc constitutionem habuit; Anno 374. Eodem pertinet & columna in Hippodromo Constantinopoli extinctis Tyrannis erecta à Theodosio M. IVDICE SVE PROCLO, id est, ab hoc ipso videlicet Proculo P. V. cui *hac lex* inscribitur: de quo duæ sunt Inscriptiones, seu duo Epigrammata: vnum Græcum, alterum Latinum in *Corpore Inscriptionum*, *p.185. n.6.7.* Græcum extat quoque *lib 4.* ἀνθολογίας: *cap. εἰς κίονας.*

¶ *Ad* CLARIORVM *vrbium opera absoluenda, quando quibúsve conditionibus ex minorum reditu quid vsurpari poßit.*

XXVI. * Idem AAA. Polemio PF. P. Illyrici" & Italiæ.

QVOTIENS clariores" vrbis," per singulas quasque Prouincias," expensis propriis & vectigalibus" maiorem pecuniam, absoluendi cuiuslibet operis necessitate deposcunt; id ex minorum viribus" vindicetur: Ita vt, non ante poscatur, quàm

omnis

omnis summa," quæ hisdem ex suis compendiis" quæri" solet instaurandis ædibus, adsumatur." Consequens verò erit, vt in notitiam Serenitatis Nostræ, quotiens habita fuerit hæc vectigalium vsurpatio, deriuetur," quantum fuerit aliunde præsumptum, per quos expensum, quatenus consummatum. Dat. XVII. Kalend. Febr. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.* Concordat huic *l.* 15 *supr.* Antiquari videatur *hæc lex*, & *d. l.* 18. per *l.* 45. *infr.*

"De hac *Præfecturâ Prætorianâ Illyrici & Italiæ* dixi plenè ad *l.* 2. *supr. de Constit. Princ.* Eidem Polemio, PF.P. Illyrici & Italiæ inscribitur *lex* 25. *infr.* hoc ipso Anno. Et *l.* 9. *Cod. de off. Rector. Prouinc.*

"Splendidissimæ, *l.* 14. *supr.* & *l.* 32. *infr.* Ita Ausonij poëma extat *de Claris Vrbibus.*

"Pro, *Vrbes*. Intelligit autem Metropolitanas potissimùm.

"Illyrici & Italiæ.

"de *vectigalibus* his in hac ipsâ re *l.* 45. *infr.* *l.* 2. *supr. de sepulcro viol.* Symmachus loco quem mox laudabo.

"Vrbium.

"*Viribus*, id est, reditibus: Propria hæc vox *hic*, & *l. vnic. supr. de prab. salar.* (quæ lex alioquin iungenda est cum *l.* 6. *supr.*) & apud Symmachum in eadem re, *lib.* 10. *epist.* 10. *Habenda est ratio vectigalium publicorum & lauacri astiod instauratio, cum Reipubl. viribus conferenda, vt si quid redundat expensis cæteris, in sumptum operis conferatur.*

"Tertia vectigalium, vt *l.* 15. *supr.* 32. 33. 48. *infr.*

"vectigalibus. "& sepoai.

"id est intimatur

"*Deriuari in notitiam.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. tres ordine de *Operibus publicis* Constitutiones sequuntur. Hæc est de SVMPTIBVS ad opera clariorum Ciuitatum. SVMPTVS scilicet Reipubl. & vectigalia nominatim (de quibus iam ad *l.* 18. déque iisdem *l.* 48. *infr.* & *l.* 2. *supr. de sepulc. viol.*) si operibus publicis necessariis absoluendis clarioris alicuius Vrbis non sufficiant, è minorum Ciuitatum viribus, id est, reditibus & vectigalibus, adsumi suppler ique iubentur, *hâc leg.* Valentiniani Iun. pariter vt à Valentiniano Sen. *l.* 18. *supr.* Id quod clariorum vrbium dignitati datum. Sub duabus tamen conditionibus.

Primâ, vt non ante eò deueniatur, quàm exhaustâ omni summâ in eâ Ciuitate ex suis compendiis, id est, vectigalibus omnibus instaurandis, seu instituendis ædificiis insumptâ. Est hoc scilicet remedium subsidiarium, cui locus non est, nisi solito, solenni, canonico & ordinario deficiente.

Secunda conditio est, vt postesquam subsidiaria hæc impensa vsurpata fuerit, ad Principem diligenter referatur, quantum fuerit præsumptum, per quos seu in quæ expensum, & quatenus Opus publicum consummatum sit: Scilicet, vt *Clarioribus* per singulas Prouincias *vrbibus* ac Metropolitanis priuilegium hoc tribuerunt Principes, (Valentinianus Sen. *l.* 18. *supr.* & Valentinianus Iun. *hâc leg.*) vsurpandi canonis minorum in eâ Prouinciâ ciuitatum, ad exornandam fortè Metropolim, quam velut matrem cæteras venerari oportet; suísque adeo reditibus detrahi quid hac occasione minores Ciuitates patienter ferre debent, suásque vires subiicere, vt in cæteris subiiciuntur. Ita id non temerè fieri debet, sed duabus illis conditionibus seruatis, ne alioquin hoc obtentu maiorum Ciuitatum exornandarum, minores viribus suis seu reditibus spolientur. Quo ipso obtentu ne ornamentis suis minores spolientur, prouisum fuit *l.* 14. *supr.* & *l.* 37. *infr.* à Rectoribus videlicet Prouinciarum, aliisve Iudicibus & Magistratibus, quorum partim spoliis, partim negligentiæ, partim profusioni potissima pars *legum hoc tit.* oppositæ sunt: purà, *l.* 1. 2. 3. 7. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. *hæc lex*, *l.* 27. 28. 29. 30. 31. 33. 35. 37. *infrà.*

¶ *De* NOVIS *operibus Romæ, non excitandis sumptu publico, sed veteribus reficiendis.*

XXVII. * Idem AAA. Albino P. V. Rom.

AVGVSTÆ" in partibus" ciuitatis magis antiqua reddi conuenit, quàm inchoari superuacua. ¶ Nosse itaque par est Officium Magnitudinis tuæ, & cæteros, à quibus sumptus huiusmodi" operibus de ærario" præbebuntur, accepto" omnino non ferri," si quis per vsurpationem opus" præter conscientiam nostram intra æternam" Vrbem voluerit publicâ conlatione" construere. Ideóque summam omnem, quæ illi contra interdictum fortè præbebitur, pecuniâ suâ, & propriis facultatibus pendet," sequestratâ" condemnatione librarum auri decem, quæ plecter sacrilegam" contemnentis audaciam. Dat. Prid. Non. April. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Coniungenda verò ei *lex proxima*, etsi ad alium data sit.

"Vrbem Romam intelligit.

"*Partes* Vrbis Romæ.

"Nouis.

''Populi Romani. Ærarium Vrbis Romæ: vid. *l.6. supr.* & *l.28. infr.*
''vid *l.6. supr.* & *l.28. infr.*
''*Superuacuum*, vt *suprà*.
''*Æterna vrbs*, Vrbs Roma: vid. *Gloss. Theod.*
''id est, publicis pecuniis & impensis, *ex Ærario*, vt *supr.*
''restituet.
''*Sequestrata* condemnatione, id est, præter condemnationem.
''*Sacrilegium* est, publicas pecunias in superuacua insumere.

¶ *Idem, de* Novis *Operibus intra PP. Illyrici & Italiæ.*

xxviii. * Idem AAA. Polemio pf. p.'' Illyrici & Italiæ.

SI quis'' nouum opus in qualibet'' ciuitate sustollere'' audaciùs,'' quàm consultiùs molietur, de proprio se conlaturum sumptus, & perfecturum quod cœperit noscat. Nihil quippe Dispensatoribus'' ex hoc vsu feremus accepto:'' &'' contra, Officium, adque ipsum Iudicem auri pondo dena constringent: vt saltem metu,'' quod facere sponte debuerant, reficiendis vetustioribus inpendant laborem. Dat. Prid Non. April. Med. Valentiniano A. iv. & Neotherio v. c. coss.

NOTÆ.

* Iungenda, vti dixi, *lex superior*, cuius eadem sententia est, etsi ad alium data sit.
''Dixi de hoc Polemio PP. ad *l.26. supr.*
''Iudex scilicet.
''Illyrici vel Italiæ. ''extollere.
''*Vt l. prox. supr. Sacrilegam contemnentis audaciam.*
''id est iis, à quibus sumptus Operibus de Ærario præbentur: vt *l. prox. supr.*
''Vt *l. 6.* & *l. prox. supr.*
econtrà.
''*Vt l. 1. ff. de Iust. & Iure: Bonos metu pœnarum efficere cupientes.*

COMMENTARIVS.

NOVA opera à Iudicibus quibuscunque, vt in Vrbe Româ *l.27.* ita & per Illyricum & Italiam, *l.28.* à Theodosio M. & repetitâ sanctione *l.31. infr.* excitari prohibentur; vt à Valentiniano Iun. *l.19. supr.* Pariter vt à Valentiniano Sen. *l.11. supr.* ex Ærario scilicet Vrbis Romæ, & reditibus Rerumpubl. *Ærarij* scilicet vox Romano propria; vectigalium, pensionum, redituum, Rebuspubl. & Ciuitatibus aliis. Contrà Vetera refici seu reddi à Iudicibus iubentur. Et hæc quidem ita constituta: Tum ne nouis ædificiis reditus publici exhauriantur, tum ne vetera posthabeantur, quod vtrumque ab ambitione Iudicum nouitatis gloriam & industriam captantium, iam passim fiebat. Eum in finem tria *his duabus legibus* constituuntur, seu triplici metu Iudices compescuntur. I. Primum est, quod suo sumptu nouum Opus cœptum atque inchoatum perficere cogendi sunt: quod & ipsum statuit *l.31. infr.* II. Secundò, quod dispensatoribus pecunia publica in huiusmodi Opus erogata accepto ferenda non sit; cum alioquin, quæ Operibus publicis impensa constiterit, accepto ferri oporteat: *l.6. supr.* vbi dixi: Et hæc duo, quæ dixi, repetitâ sanctione iterantur, *d. l.31. infr.* III. Tertiò, multa Iudici, eiúsque Officio imponitur, decem librarum auri, hanc iussionem contemnentibus. ¶ Porrò sicut Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum, per Illyricum & Italiam fibula imponitur *hâc leg.* & *l.26.* quæ ad Polemium PP. Illyrici & Italiæ datæ sunt, Anno Domini 390. ita & eodem Anno ad eundem Polemium PP. Illyrici alia fibula imponitur *l.9. Cod. de Offic. Rector. Prouinc.* putà, vt ne Augustissimam Vrbem iniussu Principis adire audeant.

¶ *De* Novis *operibus à Iudicibus non excitandis.*

xxix. * Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Aureliano p. v.''

NE quis Iudicum'' noua ædificia moliatur, cum opera nonnulla, aut cœpta penderent,'' aut neglecta'' nutarent. Dat iii. Kalend. Mart. Constantinop. Theod. A. iii. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem *huic legi* est *lex prox.* ac præterea sex aliæ constitutiones, putà *l.3. supr. de Constit. Princ. l.1. supr. de præd. Senator. l.26. supr. de Prætor. l.130. 131. 132. supr. de Decurion.*
''Ita quoque pleræque *prædictarum legum* habent: Sed aliæ habent PF. P. vt *d. l.131. 132. supr. de Decurion.* Qua de re dixi ad *d. l.3. supr. de Constit. Princip. l.1. supr. de præd. Senator. l.131. supr. de Decurion.*
''An qui sub P.V. dispositione erant in Vrbe Constantinopolitanâ? an qui sub PP.
''id est, nondum absoluta essent. ''id est ruinosa.

COMMEN

COMMENTARIVS.

NOVA Opera extruere Iudices à Theodosio M. *hâc leg.* vetantur, nisi priùs iis, quæ cœpta sunt, absolutis: Item, quam reparatio veteribus, de quo iam toties ad *leges superiores*: vide saltem *l.*2*.*1*. supr.* ¶ Cæterùm, ex ipsâ temporum horum ratione, & coniunctione tot *illarum*, quas modò ootaoi, *legum*, colligere licet, prauum hac quoque parte morem, qui sub Tatiano PP. vel sub Proculo P.V. inoleuerat, *hâc leg.* emendari. De quo Proculo dixi ad *l.*25*. hoc tit.* & ad *l.*3*. supr. de constit. Princ.* quæ *huic*, inter cæteras, iungenda est.

¶ RVINA *aliarum domorum publica noua opera quando excitari possint.*

XXX. * Idem AAA. Aureliano P.V."

SI quando concessa à nobis licentia fuerit extruendi," id Sublimis Magnificentia tua sciat esse seruandum, vt nulla" domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur, nisi vsque ad quinquaginta libras argenti pretij æstimatione taxabitur: De ædificiis verò maioris meriti" ad Nostram Scientiam refereretur, vt vbi amplior poscitur" quantitas, Imperialis extet auctoritas. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* *Lex si quando 9. eod. tit.* Quænam autem *leges* huic iungendæ sint? ad *l. superiorem* iam dictum est, quæ & ipsa *huic* iungenda est. Concordat quoque *l.*19*. supr.* huic *legi.*

"Ita quoque in *Cod. Iust.*

"Publicam fabricam scilicet: vt mox.

"etiam priuata. "*Pretij* Cod. Iust.

"Ita quoque *Cod. Iust.* Sed malim, *noscitur.* Quanquam & illud sustineri potest.

COMMENTARIVS.

RVINA, seu destroctione, (& sic nuditate, spoliatione) aliarum ædium noua opera publica, permissu Principis (nam id *hâc leg.* requiritur, pariter vt *l.*11*.* 27*. supr.* & *l.*31*.*37*. infr.*) extrui vetat *hâc leg.* Theodosius M. quod & ipsum vetuerat Valentinianus Iun. *l.*19*. supr.* Vbi plura iam diximus. ¶ Et modus tamen quidam huic rei *hâc leg.* adhibetur. Licentiâ quippe Operis publici noui extruendi factâ à Principe, alicui fortè Præfecto Prætorio, vel Præfecto Vrbi, permittitur *hâc leg.* eas domos publici operis gratia diruere, quæ non exceedunt æstimationem quinquaginta librarum argenti, id est, ducentos quinquaginta solidos. Nam libra argenti æstimatur quinque solidis, vt docuit *lex vnic. supr. de argent. Præt. quod thes. inf.* & *l.*13*. supr. de Tyronibus*, collata cum Symmacho *lib.*6*. epist.*16*.* & 64*.* Itémque *l.*8*. supr. de desertoribus.* Si maioris sint *meriti*, id est pretij, citra Principis auctoritatem id fieri non potest.

¶ Obseruetor itaque, ea ædificis maioris meriti visa, quæ exeederent quinquaginta libras argenti, seu ducentos quinquaginta solidos: Minoris verò meriti, quæ intra eam summam consisterent: In alia verò re Libræ 30. pro magna summa habentur: vt in *spec. leg.* 49 *de appellat.* Alia exceptio, seu limitatio cootinetur *l.*37*. infr.* ¶ Interim ex his apparet, quàm malè Interpretes *hâc leg.* abutaotur, ad firmandam eam sententiam, quod publici operis gratiâ priuati domos suas vendere, & relinquere cogantur: de quo certè sunt *l.*50*.*51*. vlt. infr. hoc tit.* & *l.*1*. infr. de Aquaductu.*

¶ *Aduersus geminam, Iudicum* AMBITIONEM, *circa* INSCRIPTIONES & MOLITIONES *nouas Operum publicorum.* *Theodosij Magni* lex.

XXXI. * Idem AAA. Rufino PF. P."

SI qui Iudices perfecto" operi suum potiùs" nomen, quàm Nostræ Perennitatis scribserint, Maiestatis teneantur obnoxij. ¶ Illud * etiam repetita" sanctione decernimus, Vt nemini Iudicum liceat nouis molitionibus" industriæ captare famam. Quòd si quis in administratione positus sine iussu nostro ædificij alicuius iacere fundamenta temptauerit, is proprio sumptu etiam priuatus perficere cogetur quod ei non licuerat inchoare: Nec Prouinciâ permittetur abscedere, priusquam ad perfectum" manucœptum" perduxerit: & si qnid de quibuslibet publicis titulis" in ea ipsa fabrica præcepto eius impensum fuerit, reformarit." Dat." III. Non. Iul. Constp. Arcadio III. & Honor. II. AA. COSS. [394.]

NOTÆ.

* Prima tantum *huius leg.* ſententia in *Cod. Iuſt.* relata eſt, putà in *l.10. Cod. eod. tit.*
"Orientis.
"*publicis pecuniis* : hoc additum à Triboniano.
"*Suum nomen ſine noſtri Numinis mentione inſcripſerint* : Ita *Cod. Iuſt.* de quo mox.
* Cætera deſunt à *Cod. Iuſtin.*
"Nam hoc ipſum iam ab eodem Theodoſio prohibitum : *l.27.28.*
"*Molitiones*, pro ædificiis & operibus publicis : vid. *Gloſſ. Theod.*
"id eſt, ad finem & ἀνατίλησιν.
"*Manucaptum*, vnicâ voce. Niſi malis, *ad perfectam manum*, *cœptum perduxerit* : verùm prius illud malo.
"id eſt reſtituerit.
"Niſi *datæ*, pro *accepta* accipias, tum dies *huic legi* ſubſcriptus, vel locus vitioſus fuerit; iam enim Theodoſius in Eugenium motutus Conſtantinopoli digreſſus fuerat, vt docet ſubſcriptio *l.18. ſupr. de cohortalib. l.23. infr. de Hæretic. l.12. infr. de Scænic.* Niſi fortè *hac lex*, pariter vt *lex* 24. Arcadio tribuatur, quod non puto, propter illa, *repetitâ ſanctione*, quæ omninò Theodoſium auctorem arguunt.

COMMENTARIVS.

IVDICVM, id eſt Rectorum Prouinciatum in adminiſtratione poſitorum (vt *verſ. Quod ſi quis*, dicitur) ambitioni ſeu præſumptioni geminæ circa opera publica hâc Theodoſij M. conſtitutione occurritur. Prima Iudicum præſumptio ſeu ambitio eſt circa INSCRIPTIONEM NOMINIS Operi publico. Nempe eò audaciæ deuenerant nonnulli Iudicum, vt operi publico, publicis videlicet pecuniis (quod Iuſtinianus addidit, propter *l.2.3. in fin. l.7. in fin. π. eod. tit.*) perfecto ſeu extructo, ſuum potius nomen quàm Imperatoris inſcriberent. Vbi *Potius* δεικτικῶς accipiendum eſt, id eſt, ſuum nomen inſcriberent tanquam Conditorum, obliterato Imperatorum nomine, quorum diſpoſitioni meritóque Opus publicum adſcribi oportebat inter cætera Imperij decora. Herbis igitur iſtis Parietarij, ſeu Parietinis id *hâc leg.* interdicitur. Iudicis eiuſdem nomen, quo curante Opus factum eſt, inſcribi iure poteſt, ſed non tanquam conditoris, vel ſolum, quod *hâc leg.* prohibetur : vnde Tribonianus hæc *huius legis* verba ita rectè refinxit; *ſuum nomen ſine noſtri Numinis mentione inſcripſerint.* Quod & iam ab antiquo prohibitum fuit in Principio ipſum vel priuatorum quorum pecunia opus excitatum inturiàm fieri, vt docet Macri *l.3. in fin.* & Modeſtini *l.4. π. de operibus public.* ſic vt non liceret Præſidio nomen ſuperſcribere. *Superſcribere* dixit Modeſtinus pro inſcribere, ἐπιγράφειν, id eſt tanquam conditorem inſcribere. Breuiter, inſcribi poteſt quiduis nomen, non tanquam conditoris, ſed tanquam Curatoris: Quò pertinet etiam inſignis Ammiani Marcellini locus *lib.27. p.361.* de Lampadio P. V. Romæ : *Vanitatis*, inquit, *eius exemplum, ne latius euagemur, hoc vnum ſufficiet poni, leue quidem, ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim Ciuitatis membra quæ diuerſorum Principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat : non vt veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Traianus dicitur Princeps, vnde eum Herbam Parietinam iocando cognominarunt.* Vanitatis igitur & ambitionis argumentum iſtud in Iudicibus fuit. Quomodo & in Principibus notatum : in quibus econtrà modeſtiæ id, & ciuilitatis ſignum fuit, ædes publicas inſtaurare, nuſquam nomine ſuo inſcripto ſeruatiſque vbique titulis Conditorum. Quod de Seuero Imp. memorat Spartianus *fine vitæ.* Quo loco reſcribo *Magnum verò illud in ciuilitate eius*, pro quo hactenus legitur peſſimè *in ciuitate eius* : quod etiam non mutem *in vitâ* eius. *Ciuitatis* enim vox hîc in re propria, quod notiſſimum. Ita Alexander Seuerus quoque pontibus Traiani à ſe inſtauratis, nomen Traiani reſeruauit teſte Lampridio *p.122.* Imò & eò ciuilitatis quidam Imperatorum proceſſêre, vt neque in ſuis quoque Operibus titulos amarent, quod Spartianus de *Hadriano* ſcribit *p.9.10.* Quandoque tamen extra ordinem id Magiſtratibus nonnullis permiſſum, vt videlicet operi ex eorum nomine titulus ſcriberetur, ſtudio augendæ Vrbis, quod factum à Conſtantio Imp. Anno 361. *l.13. ſupr. de Prætor.* ibi : *hâc pollicitatione duntaxat vt eidem operi ex eius nomine titulus ſcribatur*, vbi vide quæ dixi. Et hæc de prohibitione quæ *huius leg.* initio continetur : vbi & pœna notanda, *Maieſtatis* videlicet criminis factum, quod hîc improbatur, imputari : *Maieſtatis* ſcilicet crimen eſt ea vſurpare quæ ſoli Principi reſeruata ſunt : quod aliis exemplis, vel *hoc Codice* firmatur : de quo vid. *Paratitlon, ad l. Iul. maieſtatis.* ¶ Non omittendus hîc obiter locus Baſilij *in Pſalm* 48. de huiuſmodi operum inſcriptionibus *p.285.* οὐχ ὁρᾷς τοὺς οἰκοδομοῦντας ἐν ταῖς πόλεσιν ἀγορὰς καὶ γυμνάσια τείχη ἀνιστῶντας, ὑδάτων ἀγωγὰς ἐπισκευάζοντας, πῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν τύποις ἐπιγράφοντες τοῖς χωρίοις καλλωπίζονται. Nempe priuatis de ſuâ pecuniâ opus aliquod molientibus, ius & mos fuit, nomina ſua inſcribere.

¶ Secunda Iudicum præſumptio, cui à Theodoſio M. hâc repetita ſanctione occurritur eſt, NOVORVM operum abſque Principis iuſſu, neglectâ veterum reparatione, excitatio; repetitis iiſdem pœnis, quæ iam *l.27. 28.* conſtitutæ fuerant. I. Nempe refundendæ eius pecunias ſumptúſve, quod ex impenſis publicis in id erogatum fuerit. II. Cœpti Operis propriis impenſis abſoluendi, quod & ipſum cauetur *d.l.27. ſupr.* III. Eo fine (quod Tertium nunc primum conſtituitur) Iudices Prouinciâ ſuâ ante excedere prohibentur, quàm vtroque præſtito, putà refuſa pecuniâ, cœptóque opere abſoluto. ¶ Haud abſimili exemplo Duces, qui ſuæ adminiſtrationis tempore neglexerint in limite ſibi commiſſo veteres Turres reficere, nouáſque locis opportunis extruere, finitâ adminiſtratione ad limitem reuocari iuſſi, *l.13. ſupr.* Haud abſimili planè exemplo aliâ in re, Iudices Prouinciarij finitâ adminiſtratione, excipiendis Prouinciatum querelis in Prouinciâ certo dierum ſpatio commorari cogebantur, neque ante Prouinciâ diſcedere poterant : de quo dictum fuit ad *l. vlt. ſupr. de Aſſeſſor.* vide & *Nouell. 13. Theod. in fin. & tit. Cod. vt omn. Iud.* vt hic abſoluendis operibus publicis à ſe excitatis citra Principis arbitrium.

¶ *De*

¶ *De* REDITVVM *Reipublicæ tertiâ parte affectatâ ad reparationem Operum publicorum & succensionem Thermarum.*

XXXII. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eusebio Consulari" Siciliæ.

NE splendidissimæ vrbes, vel oppida, vetustate labantur, de reditibus fundorum iuris Reipublicæ tertiam partem reparationi publicorum mœnium," & thermarum" subustioni" deputamus." Dat. XI. Kalend. Iul. Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

INTERPRETATIO. *Quotiens ædificia vetustate consumpta necesse fuerit reparari, ad ipsam reparationem tertiam partem de proprio fiscus impendat.*

NOTÆ.

* *Lex 11. Cod. Iust. eod. tit.* Concordat huic *l.18. supr. l.33. & 48. infr.*

"In *Cod. Til. & Edit. in Quarto* C. S. L. & expressiùs adhuc in *Cod. Iust.* COMITI *Sacrarum largitionum*, proculdubio rectè, non (vt hic habetur) *Consulari Siciliæ* (de quo vide quæ dicam ad *prox.*) errore nato ex *Notis*.

"de hâc *Munium* voce, mox.

"vide quæ scripsi, ad *l.131. supr de Decurionib.* quæ & ipsa est de calefactione Thermarum.

"malè in Iust. *substitutioni*; alij libri melius, *substructioni*, de quo mox.

"Exemplo Valentiniani Sen. vt idem Honorius profitetur *l. prox.33.*

COMMENTARIVS.

SVMPTVS sartis tectis Operum publicorum è tertia parte redituum fundorum iuris Reipubl. hâc Honorij constitutione, & rursum *l.33. prox.* (exemplo scilicet Valentiniani Senioris, cuius est eâ de re *l.18. supr.*) deputantur. Denique tertia pars redituum Reipublicæ operibus publicis destinata erat. Redituum inquam, qui ex fundis ad Rempubl. spectantibus (de quibus *suo titulo, lib.10. & 11.*) quotannis colligebantur, seu qui ex locis fundísque Reipubl. quotannis conferri solebant, vt loquitur *d. l. prox.* Reparationi inquam publicorum mœnium, id est operum & ædificiorum publicorum, vt quoque *lib.1. supr. l.33.39. infr. vel l.3. supr. de calc. coctorib.* eodem sensu apud Victorem Scoti. *Mœnia Romanâ potentiâ vix digna lauandi vsui instituit.* Et Aggenus *in Frontin. p.74. In tutela rei vrbanæ assignatæ sunt syluæ, de quibus ligna in reparationem publicorum mœnium traherentur.* Nam publica mœnia dixit Aggenus, quæ Frontinus ipse *p.55.* publica opera. Symmachus *lib.10. epist.34. Me vultum spoliatorum Mœnium inuestigare iussistis.* In quibus locis explicandis, interpretandis, Viri docti frustra sudarunt. Ambrosius *epist.33. p.156. Ad Imperatorem Palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ: publicorum tibi* [Imperator] *mœnium ius commissum est, non sacrorum.* Omitto alia. Neque tamen diffiteor & ipsos muros hac appellatione venire. ¶ Reparationi publicorum mœnium additur *hâc lege*, *Thermarum subustio.* Hi scilicet duo expensarum tituli & præcipui quidem per vrbes splendidiores oppidáque fuêre: Reparatio, inquam, Operum publicorum, & subustio Thermarum. *Subustio*, inquam, si rectè habet *hâc leg.* id est, balnearum Publicarum calefactio, & vt Basilica habent *ὑπκαυσις*, vt monuit iam Cujacij 18. *Obseru.37.* quem secutus quoque postea Leonclauius, *Notator, lib.2. p.354.* Ammianus Marcellinus dixit *succensionem*, initio *lib.31. Mandantium*, inquit, *congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem*: de qua Thermarum calefactione vide & *l.131. supr. de Decurionibus*: vbi fusiùs dixi, & *l.1. §.2. l.18. §.5. ff. de Munerib.* vide & *Paratitl. supr. lib.14. de Mancipib. Thermar.* Et ita quidem vox *subustioni* his defendi potest: Et tamen nonnulli *Codices* Iustinianei probabiliter hîc habent *substructioni*: proba enim hæc vox hâc in re: *Glossar.* ὑποικοδομῶ τὸν ὑποκαυλόν, *substruo, resarcio substructiones* (nam ita ibi legendum) ὑποικοδομαί. Item *substructiones* ἐπισκευαί. *Substructio* est fabrica & refectio. Nempe Thermarum substructio, instauratio, alter titulus est expensarum in publica opera sarta tectáque: Symmachi locus huc facit *lib.10. epist.14. Habenda est ratio vectigalium publicorum & LAVACRI æstiui INSTAVRATIO cum Reipubl. viribus conferenda, vt si quid redundat expensis cæteris in sumptum OPERIS conferatur.* Sic quoque hæc duo iunguntur apud eundem Symmachum *lib.10. epist.53. Ne commoda populo Romano ciuitas quæ LAVACRIS publicis ligna & calcem reparandis MOENIBVS subministrat.* Ad huius tandem *legis* argumentum facit quod Theodoricus Rex apud Cassiodorum 2. *variar.38. Spoletinis ciuibus ad EXHIBITIONEM Thermarum supra consuetudinem aliam millenam deputari iubet.* Duplici igitur huic vsui tertia ciuilium redituum pars ab Honorio *hâc leg.* deputatur, quomodo & eam deputauerat Valentinianus Senior *dict. l.18. supr.* & rursum posteà idem Honorius *leg. prox.33.*

¶ *De* SVMPTIBVS *ad reparationem Operum publicorum ex ſolâ tertia ordinariorum redituum Reipubl. parte, non ex* SVPERINDICTIONIBVS *ſumendis.*

XXXIII. * Idem AA. Haue Vincenti" K. NB.

PRÆCIPVA nobis cura eſt, ne, aut prouinciales noſtri ſuperindictionibus" prægrauentur, aut opera publica pereant vetuſtate conlabſa. Singuli igitur Ordines" ciuitatum ad reparationem" mœnium" publicorum nihil ſibi ampliùs nouerint præſumendum, præter tertiam portionem eius canonis," qui vt" locis fundíſque Reipublicæ quotannis" conferri ſolet: ſicut Diui Parentis" noſtri Valentiniani" Senioris deputauit auctoritas. Dat. III. Non. Iul. Med. Olybrio & Probino CONS. [395.]

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. de diuerſ. Præd. Vrb.* hinc decurtata eſt.
"*Vincentius* hic Præf. Prætorio Galliarum fuit, de quo alibi dixi: vide & *Indicem perſonarum.*
"De *ſuperindicto*, vide *ſupr. tit. 6. lib. 11.*
"*Ordines*, id eſt, Ciuitatum Curiæ.
"*Reſtaurationi*, Cod. Iuſt.
"id eſt, Operum publicorum: vide dicta ad *l. 1. & 32. infr.*
"*Canonis, hâc leg.* & *l. 18. ſupr.* id eſt reditus, vt *l. 32. ſupr.* penſiones, *d. l. 18.* vid. *Gloſſ. Theod.*
"*Ex*, Cod. Iuſtin.
"*Annuâ præſtatione*, ita *Cod. Iuſtin.*
"De hâc *Parentis* appellatione dixi ad *leg. unic. ſupr. de action. cert. temp. fin.*
"Intelligit *leg. 18. ſupr.*

COMMENTARIVS.

DE SVMPTIBVS ad ſarta tecta Operum publicorum per Ciuitates eſt hæc rurſum Honorij Imp. conſtitutio. Quâ vt tertiam partem integram Canonis, qui ex locis fundíſque Reipubl. colligitur, ſartis tectis ſolis deputat, exemplo Valentiniani Sen. *l. 18. ſupr.* quomodo & *l. ſupr. 32.* ſartis tectis & ſubuſtioni Thermarum eam deputauit. Ita vice verſa eo nomine quicquam à Prouincialibus exigi vetat. Eadem ſcilicet prouidentia curáque (quam & ipſe præcipuam ſibi eſſe eleganter profitetur) & ſartis tectis reditu ſufficienti conſulens, ne alioquin vetuſtate collapſa pereant, & indemnitati prouincialium, ne alioquin prouinciales ſuperindictionibus collationibúſque ad ſarta tecta prægrauentur. *Præcipua*, inquit, *nobis cura eſt, ne aut prouinciales noſtri ſuperindictionibus prægrauentur, aut Opera publica pereant vetuſtate conlapſa.* ¶ Ex *hâc* interim *lege* apparet, vectigalia Rerumpublicarum ſeu ciuitatum ex parte è locis fundíſque Reipubl. collecta, & annuatim quidem.

¶ *De* MVRIS *per ſingulas ciuitates Orientis excitandis, vel renouandis: déque modo* COLLATIONIS *ad id Arcadij Imp.* lex.

XXXIV. * Idem AA. Cæſario PF. P."

OMNES Prouinciarum Rectores litteris" moneantur, Vt ſciant, Ordines" adque" incolas vrbium ſingularum, muros, vel nouos debere facere, vel firmiùs veteres renouare: Scilicet hoc pacto inpendiis" ordinandis, vt adſcribtio" currat" pro viribus" ſingulorum: Deinde" ſcribantur" pro æſtimatione futuri operis territoria" ciuium, ne plus poſcatur aliquid, quàm neceſſitas imperauerit: néve minus, ne inſtans" inpediatur effectus. Oportet namque per ſingula" iuga certa quæque" diſtribui, vt par cunctis præbendorum ſumptuum neceſſitas inponatur." Dat. IX. Kalend. April. Arcad. IV. Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *Lex 11. Cod. eod. tit.*
"*Cæſarius* PP. Orientis ſub Arcadio Imp. vid. *Proſopogr.*
"Tuis ſcilicet ſeu à te PP. ſub cuius videlicet diſpoſitione Rectores Prouinciarum erant.
"*Ordines* vrbium, Curiæ ſeu Decuriones: vid. *ſupr. tit. de Decurionib.*
"His duabus appellationibus tota Ciuitas comprehenditur, *Ordinis*, inquam, & *incolarum.* Alioquin tribus deſignantur *Decurionum, Honoratorum, Poſſeſſorum.*
"*Impendiis*, id eſt, impenſis, id eſt, ſumptibus, vt *infr.*
"*Adſcriptio*, id eſt, indictio: vid. *Gloſſ. Theod.* & *ſupr. tit. de Annon. & tribut.* Sic mox *infr. ſcribantur.*
"*Currere* dicitur adſcriptio, quæ per ſingulos fit.
"id eſt, *viribus*, facultatibus: vid. *Gloſſ. Theod.*

"Ita

"Ita quoque est in *Cod Inst.* Neque matem io *proinde.*
"*adscribantur* : Cod. Iust. vt supr. *adscripsio.*
"*Territoria*, & vt mox vocantur. *iuga*, pro agris priuatorum, vt & *l.186. supr. de Decurion.* vbi dixi. Vide & Siculum Flaccum, & alios.
"*instans*, id est, qui imminet, necessarius.
"*non sterilia*, hæc limitatio, hic modus additus *Cod. Inst.*
"*. quoque*, non vt in Cod. Iust. *quoque.*
"*Nemini excusatione, vel aliâ præsumptione, ab huiusmodi immunitate* [necessitate] *prabendâ* : hæc addita in *Cod. Iust.* ad maiorem lucem, ex *Novellâ* Valentiniani.

COMMENTARIVS.

DE MVRORVM per Ciuitates singulas siue constructione, siue instauratione, est hæc Arcadij Imp. constitutio, Anno D.396. quâ iubet is, per singulas ciuitates (Præfecturæ scilicet Prætorianæ Orientis) quà nouos muros excitari, quà veteres renouari firmarique; ob *instantem* scilicet vtilitatem, seu necessitatem aliquam; Proculdubio aduersus impetus hostiles, cuiusmodi fuerunt hoc tempore Hunnorum; Auctor enim est Claudianus, *in Rufinum* : Zosimus *lib.5.p.797.798.* Socrates *lib 6. cap.1.* & Sozomenus *lib.8. cap.1. & 15.* Philostorgius *lib.11. cap.8.* Hunnos quasdam Orientis partes, & in his Armeniam, Melitenen, Euphratensem, Syriam Cœlen, Ciliciam; immittente, vt credebatur, Rufino, his ipsis temporibus incursasse. Quò etiam pertinet *l.15. supr. de re milit.* quæ inscripta est *Remistheo Duci Armeniæ*, cui eidem inscribitur & *lex 57. supr. de cursu publico.* Cuiosmodi item fuerunt hoc ipso fermè tempore in Libya Pentapolitana & Ægypto Mazacum & Ausurianorum motus; teste Synesio *epist.129. & in Catastasi* : & Philostorgio *lib.11. cap.8.* vbi etiam Ciues etiam intra muros & mœnia Ciuitatum continere se iussos coactósque scribit Synesius *in d. Catastasi*, & *epist.129.* ¶ His igitur irruptionibus, ac nominatim priori, Rufino iam cæso, & Cæsario ei in Præfecturâ suffecto, (cui *lex* hæc inscribitur) Arcadius hac inter alias ratione hostibus instantique periculo occurrendum putauit, muris videlicet quà veteribus reparari, quà nouiter extrui iussis : idque ex *Collatione* Decurionibus & incolis vrbium singularum seu possessoribus indictâ. De quâ collatione ad Opera publica sunt prætera *hoc tit. lex 5. 7. 17. 23. supr.* Ac nominatim quoque ad murorum constructionem *l. 49. infr.* repetita *l. vltim. infr. de equor. conlat.* quæ Theodosij Iunioris filij eius est; cui idem in hac ipsâ specie constructionis murorum ob necessitates Illyricianas placuit. De quâ collatione pro reparatione murorum est quoque locus apud Cassiodorum *9. var. 14.*

¶ Porrò collationis istius formam nominatim Arcadius *hâc leg.* præscribit, idque duplici fine; tum vt ne quid instanti operi deesset, tum ne Curiales & possessores iniquè grauarentur. Nempe 1. futuri prius operis æstimationem iniri iubet, id est, quanta pecunia ad opus seu murorum extructionem & reparationem opus sit. Qood & æteroquin in commone ædificantis cuiusque prudentiæ esse monet vel sacra Scriptura. At in hoc casu, ideò ne plus minúsve à possessoribus poscatur. 2. Deinde adscriptionem seu indictionem fieri iubet, pro viribus & facultatibus singulorum, & pro modo iugorum terræ, seu territorij Ciuium: vt ita *par cunctis prabendorum sumptuum necessitas imponatur.* De quâ collationum forma & æquabilitate in genere, suo loco *lib.11.* vt & de nullo excusando à murorum reparatione, vid. *Nouellam* Valentiniani *inter Theodosianas de Pantapolis 43. in fin.* quod exinde Tribonianus in *leg.* ex *hâc* desumptam retulit.

¶ NEGLIGENTIAM *Iudicum in reparandis Operibus publicis quatuor generum, annis ab hinc 17. plectit Arcadius* hâc leg. *reparationis necessitate his de suo impacta.*

XXXV. * Idem AA. Cæsario. PF. P."

QVIDQVID de Palatiis," aut Prætoriis" Iudicum, aut Horreis," aut Stabulis" &" receptaculis animalium publicorum, ruinâ labsum fuerit, id Rectorum facultatibus reparari præcipimus, qui à Primo" Consulatu Diui Genitoris" nostri, vsque" præsens tempus, gesserunt Iudiciariam potestatem. PP. Regio," Arcad. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.* "Orientis.
"De *Palatiis* dixi *tit. Nequis in Palatiis* : vid. & *l.47 infr.* & *l.2. infr. de Aquaduct.*
"de *Prætoriis* Iudicum dixi ad *l.vlt. supr. de Offic. Iud omn* vid. & *l.8. supr.*
"De *Horreis* dixi *tit. de cond. in publ. horr.* vid. & *l.12.* & *l.17. supr.*
"De *Stabulis* seu receptaculis animalium, vide & *l.16.17. supr.* dixi *tit. de cursu publico.*
Et, pro *id est.*
"id est, ab Anno D.380. qui subscriptus *lege* 20. *supr.* ad quam dixi.
"Theodosij M.
"*Regio.* Regium hic est, quod prope Constantinopolim erat, duodecimo ab vrbe lapide, vt docet Itinerarium *Peutingerianum.*

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE Palatiorum, Prætoriorum, Horreorum, Stabulorum, quæ intra Ciuitates Prouinciásque erant, est hæc Arcadij constitutio, quâ quidem IVDICVM seu Rectorum Prouinciarum Negligentia plectitur; Negligentia, inquam, in reparandis quatuor istis Operibus

ribus publicis, quæ intra insigniores ciuitates insigniora quoque & maximè necessaria fuêre; 1. *Palatia.* 2. *Prætoria* Iudicum. 3. *Horrea.* 4. *Stabula.* Plectitur, inquam, hâc ratione, quod omnes omnino qui per Orientis Præfecturam, abhinc septemdecim annis Rectores Prouinciarum fuerant, eáque publico sumptu excitare debuerant, suis sumptibus reparare iubeantur. Scilicet ad Rectorum curam inter alias potissimas, eorúmque que Officium horum Operum publicorum reparatio pertinebat: quod etiam docet *lex 1. supr. ne quis in Palat.* & *lex... supr. de Offic. Rect. Prou.* & *l... .de officio Proconsulis.*

¶ Materia *reparandis quatuor Operibus publicis extraurbanis per diœcesim Orientis ex demolitione Templorum ab Arcadio deputatur.*

XXXVI. * Idem AA. Asterio" Com. Orientis.

Quoniam Vias, Pontes, per quos itinera celebrantur," adque Aquæductus," Muros" quinetiam, iuuari prouisis sumptibus oportere signasti," cunctam materiam, quæ ordinata" dicitur, ex demolitione Templorum, memoratis necessitatibus deputari censemus," quò ad perfectionem" cuncta perueniant. Dat. Kal. Nouemb. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* & ab Annalibus Ecclesiasticis Baronij, quò referri eam oportuit. Iungenda autem ei & subiicienda *lex 7. infr. de Aquaduct.* seu *lex 4. Cod. eod. tit.*

"de *Asterio* hoc mox.

"*Celebrari* itinera dicuntur per vias & pontes, per quos celebre iter est. Ita *Murus* celebrari dicitur *l.51 infr.*

"Valentiacum, Theodosiacum; de his Aquæductibus Antiochenis est etiam *d. lex 7. infr. de Aquaductibus*, quæ huic iungenda.

"De *Muris* est quoque *lex 34 supr.* & *l 49. infr.* seu *l.ult. infr. de Equor. conlat.*

"*Ordinata*, id est, vel à re destinata, refectioni scilicet vel statuta, æstimata necessaria: vel ordinata, id est, seposita.

"id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

Materia reparationi viarum, pontium, Aquæductuum, murorum, per Comitiuam Orientis, quibus reparandis Asterius Comes Orientis hoc tempore animum intendebat ex Templorum Gentilium demolitione, hâc Arcadij constitutione deputatur seu destinatur, ad suggestionem eiusdem Asterij Comitis Orientis: cuius Asterij Comitis Orientis mentio fit quoque apud Sozomenum *lib.8.cap.2.* Huius etiam operâ Ioannes Chrysostomus ad Episcopatum Constantinopolitanum electus, ex Vrbe Antiochenâ eductus fuit: ἔδοξε Κωνσταντινουπόλει ἐπιλέξασθαι τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπον. Ψηφισαμένων δὲ τοῦτο τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καὶ ὁ Βασιλεὺς συνῄνει, καὶ τοὺς ἄξοντας αὐτὸν ἔπεμψε: συνεκάλει δὲ καὶ σύνοδον, καὶ τούτῳ σεμνοτέραν τὴν Χειροτονίαν δεικνὺς οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τὰ Βασιλέως γράμματα δεξάμενος ΑΣΤΕΡΙΟΣ ὁ τῆς ἕω ἡγούμενος ἐδήλωσεν Ιωάννῃ ἀφικνεῖσθαι πρὸς αὐτόν, ὡς περὶ τοῦ δεησόμενος: ἐλθόντα δὲ αὐτίκα εἰς ὄχημα σὺν αὐτῷ ἀνεβίβασε, καὶ σπουδῇ ἐλάσας, ἦγεν εἰς Πάγρας σταθμὸν οὕτω καλούμενον: ἐν ταῦθα δὲ παραδοὺς αὐτὸν τοῖς ἐκ Βασιλέως ἀποσταλεῖσιν, ἀνέστρεψεν: ἔδοξε δὲ τὰ περὶ τούτου καλῶς διοικῆσαι πρὶν Ἀντιοχέας μαθεῖν, κελεύσας τὰ περὶ τούτου καὶ δῆλον ἦν ὅτι, ὡς οὔποτε αὖ ἑκόντες Ιωάννην ἀπαλλάξουσιν, πρὶν παθεῖν τι ἢ δρᾶσαι. Quo loco minus propriè Interpres *Præfectum Orientis* vertit. Hic idem Antiochiæ Comes est, quem in eiusdem rei historiâ memorat Palladius, & Georgius in *vitâ Chrysostomi.* Eidem Inscribitur Anno prox. 398. *lex vnic. si secund. nups.*

Ex demolitione igitur Templorum Gentilitiorum materia hoc tempore destinata ab Arcadio Operibus istis publicis instaurandis. Ex quo apparet, per Orientem Gentilium Templa hoc tempore sub Arcadio strenuè diruta. Quod factum etiam biennio post per Phœnicen, nominatim Orientis Prouinciam, vt docet *l.16. infr. de Pag. Sacrif. & Templ.* quâ templa *in agris* posita dirui iubentur sine turbâ & tumultu: id quod etiam memorat Socrates *lib.5. cap.2.* de quo dixi pleniùs ad *eam l.16.* & ad Libanij *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, à me *editam.* Quare obseruanda iam *hæc lex*, veluti ad historiam *Ecclesiasticam* pertinens, quæ tamen abest hactenus ab Annalibus Baronij.

¶ Interim notanda hîc quatuor illa Operum publicorum genera, quæ hîc coniunguntur: *Viæ, Pontes, Aquaductus, Muri.* Quæ in agris extra, & circa vrbes fermè erant: (vti contra quatuor genera suprà *l.35.* coniungi videmus, quæ intra vrbes ipsas erant.) Quorum instructio inter præcipuos titulos Imperatorios fuit: Viarum inquam, Pontium, Aquæductuum, & Murorum. Quod verò ad Templa attinet: similiter Theodoricus Rex apud Cassiodorum *5. variar. 31.* ait, *Templa* etiam à se, pereuntibus multis, ad reparationem Operum Vrbis Romæ collata.

¶ De

¶ *De* NOVIS *operibus publicis à Iudicibus non inchoandis & ORNAMENTIS non euellendis vel transferendis.*

XXXVII. * Idem AA. Theodoro PF. P."

NEMO Iudicum in id temeritatis erumpat, vt inconsultâ" pietate nostra, noui aliquid operis existimet inchoandum: Vel ex diuersis operibus æramen," aut marmora," vel quamlibet speciem, quæ fuisse in vsu vel ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre, sine iussu Tuæ Sublimitatis audeat: Etenim si quis contrà fecerit, tribus" libris auri multabitur. ¶ Similis etiam condemnatio" Ordines ciuitatum manebit, nisi ornamentum genitalis patriæ decreti huius" auctoritate defenderint. ¶ Horreorum autem, vel Stabulorum fabricas arbitratu proprio Prouinciarum Iudices studio laudandæ deuotionis" adripiant." Dat. Kalend." Ian. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex* 13. *Cod. eod. tit.* Iungendáque huic, mox vt ostendam, *lex* 1. *Cod. de Statuis & Imaginibus.*

"vt *d. l.* 1. *extra Imperiale beneficium.*

"In Cod. Iust. *ornamenta. Æramen* hic dicitur, vt & Paulo 3. *sent. tit.* 6. §. *instructa. Domo legata, eo legato continentur, quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præstatur: tegula, specularia, vela legato continebuntur: Item æramenta, lecti, culcitræ, puluinaria, subsellia, cathedræ, mensa, armaria; delphica, pelues, concha, aquiminalia, candelabra, lucerna, & similia quâcunque materiâ expressa*, apud Plinium *lib.* 33. *cap.* 13. æramentum: In *glossis* Cyrilli χάλκωμα, *æramentum.* Apud Vincent. Lirinensem, *Nolo pro auro impudenter plumbum, aut fraudulenter æramenta supponas. Nolo auri speciem, sed naturam planè.* Æramen igitur est ornamentum ex ære: vid. *veterem* ἐξήγησιν *totius Orbis* sub Constantio Imp. quem nuper edidi, vt funeræa simulacra, & statuæ æneæ: de quibus agitur *d. l.* 1. *Cod. de Stat.* quæ *huic* iungenda est.

"De marmoreis statuis agitur pariter *d. l.* 1.

"*Sex.* Cod. Iust.

"*Condemnatio*, pro *multa*: vid. *Gloss.*

"*huiusmodi*, Cod. Iust malè.

"*Deuotio*, *προθυμία*, pro affectu & studio in publicum: vid. *Gloss.*

"Eadem *adripiendi* vox, *l.* 15. 18 *supr. hoc tit.*

"*III. Kalend.* Cod. Iust. & *d. l.* 1. *Cod. Iust. de Statuis*: XII. Kalend.

COMMENTARIVS.

IVDICVM seu Rectorum Prouinciarum Temeritati, Audaciæ, Ambitioni, circa Opera publica occurrit *hâc leg.* Honorius Imp. Anno 398. Quæ quidem pars est prolixioris Constitutionis, quâ in vniuersum nimiæ Rectorum ambitioni circa Opera publica occurrit; putà etiam in statuis æneis, argenteis, marmoreis, (nam lapideæ proculdubio concessæ erant) inconsulto pariter Principe, admittendis; vt docet *lex* 1. *Cod. Iust. de statuis & Imag.* quæ velut eiusdem constitutionis pars, *huic* coaduanda, hóceque adeò vinculo huic coniungenda venit. I. Igitur NOVA Opera inconsulto Principe Iudices inchoare ab Honorio *hâc leg.* prohibentur, pariter vt statuas illas admittere vetantur sibi delatas, extra Imperiale beneficium, *d. l.* 1. *Cod. de statuis.* Exceptis tantùm *Horreis*, & *Stabulis*: quæ Exceptio pariter continetur *l.* 16. & 17. *supr.* vbi vide quæ de his dixi prolixius. II. Item ORNAMENTA, veluti æramen, aut marmora, ex aliis Operibus eripere seu transferre Iudices prohibentur: atque ita aliorum Operum nuditate seu spoliatione alia ornare. Quod & ipsum prohibitum *l.* 1. 14. *supr.* vbi dixi; & quadamtenus *l.* 30. *supr.* Etsi Exceptiones quasdam hac parte addiræ. Ac primò quidem *d. l.* 30. si minoris meriti ædes essent. Hâc *leg.* pariter, si in vsu & ornatu Ciuitatis non sint, quæ detrahuntur. III. iussu Principis, *d. l.* 30. vel Præfecti Prætorio; *hâc leg.*

¶ Illud obseruandum Curiis & Decurionibus quoque *hâc leg.* disertè pœnam indici, si ipsi ornamentum genitalis patriæ suæ non defenderint: id est, si ipsi sese non opposuerint Iudicibus ornatum Operum publicorum eripientibus, vel aliò transferentibus. Quomodo & *d. l.* 1. *Cod. de Statuis* pariter pœnam minitatur iis, qui adulandi studio aut metu inconstantis ignauiæ in Statuis Iudicibus ponendis consenserint. Quod & ipsum proculdubio de Decurionibus accipiendum est: hi enim Statuas in Municipiis, honorandi alicuius gratiâ, decernebant: *l.* 13. §. 4. *ff. de Iniur.* Denique Decuriones plectendi, Iudicum ambitioni velificantes, vel ignauiâ inconstanti, vel adulandi studio: vt loquitur *d. lex* 1. ¶ Pro coronide, & vt liqueat quantopere *ea lex huic* nostræ conueniat, verba eius hîc apponere iuuat: *Si quis IVDICVM accepisse æneas, vel argenteas, vel marmoreas statuas, EXTRA IMPERIALE BENEFICIVM in administratione positus detegatur, emolumenta quæ accepit in eâ positus dignitate quam polluit, cum extortis Titulis vel præsumptis in quadruplum fisco nostro inferat: similique noueris existimationis suæ pœnam se subiturum. Nec eos sanè periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adulandi studio, aut metu inconstantis ignauiæ transire quæ sunt interdicta, tentauerint.* Intereà & illud ex *his ll.* discimus, Principis nonnisi beneficio & indulto noua Opera attipere, vt & statuas admittere veritos Iudices: in detrahendis vel transferendis ornamentis, Præfecti Prætorio iussum sufficisse.

¶ *De* Intervallo *inter* Privata *ædificia &* Horrea *publica.*

xxxviii. * Idem AA. Eutychiano pf. p.''

Excellens Eminentia tua cuncta priuata ædificia, quæ coniuncta Horreis publicis esse cognouerit, dirui ac demoliri præcipiet: ita vt ex quatuor lateribus'' priuatorum''consortio'' separata sint, ac libero spatio recernantur,'' vt à principio fuerant fabricata. Dat. v. Non. Iul. Constantinop. Honor. A. iii. & Eutychiano coss. [398.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex à Cod. Iustin.*
''Orientis. Eidem inscribuntur in hoc argumento de operibus publicis *leu 40. & 41. infr. & l. 9. Cod. de Aquaductu.*
''Vicinitus, *l. 4. supr.*
''A priuatorum. ''Connexitate. ''Secernantur.

COMMENTARIVS.

Intervallo seu ambitu nonnisi certo quodam intermisso, vt ab aliis Operibus publicis, *l. 15. supr. l. 39. 46. infr.* ita vel maximè ab Horreis publicis seu fiscalibus, priuati ædificare veriti *hâc leg.* ab Arcadio pariter vt à Constantino M. *l. 4. supr.* causis, quas docent nos *huius tituli lex 4. 25. supr. l. 39 46. infr.* Itaque si hoc spatio non intermisso connexa fuissent priuatorum ædificia, ea destrui subinde iussa, vt à Constantino M. *d. l. 4.* *supr.* à Theodosio M. *dict. l. 15. supr.* ab Arcadio, *hâc leg.* & *d. l. 39. infr. & 46. infr.* Vt in aliis vrbibus, ita Constantinopoli *l. 15. supr. hâc leg.* & *d. l. 39. 46. infr.* Rursum, vt aliis Operibus publicis adiecta, ita & Horreis nominatim, *hâc leg.* & *d. l. 4. supr.* Ad insularum itaque speciem, vt alia Opera publica, ita eum maximè *horrea* accedere voluerunt: quod bis verbis *hâc leg.* exprimitur: *ita vt ex quatuor lateribus priuatorum consortio separata sint, ac libero spatio recernantur.* Quæ omninò *Insularum* definitio est, cuiusmodi priuatæ Insulæ Romæ plures quam domus fuêre.

¶ Porrò illud ex *hâc leg in fin.* discimus, à principio seu ab initio ita Horrea Constantinopoli excitata fuisse libera & separata à priuatorum operibus, nempe Constantinianis temporibus quod etiam ostendit *d. l. 4.*

¶ *De* Parapetasiis *& similibus Constantinopoli diruendis, Arcadij* lex.

xxxix. * Idem AA. Seuero p. v.''

Edificia, quæ vulgi'' more *Parapetasia* nuncupantur, vel si qua alia'' opera publicis'' mœnibus vel priuatis sociata'' cohærent, vt ex his incendium, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur spatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo, dirui ac prosterni præcipimus. Dat. v.'' Id. Octobr. Constantinop. Honorio A. iv. & Eutychiano coss. [398.]

NOTÆ.

* *Lex ædificia 14. Cod. eod. tit.* Videri possit *huic legi* iungenda *l. 33. supr. de Prætor.*
''Constantinopolitanæ.
''*Vulgo*, Cod. Iust.
''*Alia* Cod. Iustin.
''Locus hic ita deformatus in Cod. Iust. *Mœnibus, vel [ἐξηγητικῶν] publicis operibus*: Malè; nam & mœnia priuatis ædificiis hic tribuuntur, & communis *hac lex* est publicis & priuatis ædificiis.
''*Ita sociata*: Cod Iustin.
''*VI.* Cod. Iustin.

COMMENTARIVS.

Parapetasia, aliáque Opera publicis vel priuatis operibus Sociata, ex quibus incendium vel insidiæ metuuntur, spatiare platearum aut porticuum arctantur, Constantinopoli *hâc leg.* ab Arcadio destrui iubentur Anno D. 398. Quæ & ipsa priscis Romæ legibus & nominatim quidem à Prætextato P. V. Romæ sub Valentiniano Sen. circa Annum D. 367. pariter sublata. Testis Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 374.* *Alta quies*, inquit, *pari iam proposito Ciuium Romanorum aptissima adolescebat, gloria clari Rectoris, plura & vtilia disponentis. Nam & mæniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus, & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris iisdem inuerecundè connexos.* Eodémque pertinent in partem *lex 11. 12. Cod. de ædific. priuat.* ¶ *Parapetasia* autem sunt *adtenta* & *appensa* opera, quæ aliis Operibus adhærent, & adfixa sunt: quæ aliàs ἐξῶσται, id est subgrundia, & mœniana: in Basilicis [illegible], quod est, *adplicita*,

plicita, seu *adplicata*. Quod vtrumque etsi legitimum sit, ex *hoc* tamen *Codice*, Codicis *Iustiniani* lectio constituenda venit, vt etiam nonnulli habent manuscripti, quicquid Cujacius contrà contendat. Vocamus nos *Saillies* & *Aduances*, *Appentile*. Quæ pariter destrui iussa in Gallia ab Henrico secundo, Anno 1554. & Karolo IX. *in Comitiis Aurelianen. art.* 96.97. & rursus Monspessulis, Anno 1564. & prohibita ab Henrico III. Anno 1586. iisdem omninò rationibus, quibus *hâc leg.* Mansit verò & hæc Parapetasiorum vox hodieque in militia. ¶ Cæterum de legitimo spatio & interuallo inter opera priuata & publica videatur quoque *lex* 4. 26. *supr. l.* 38. itemque *lex* 56. *infr.* Ait *lex*, vt ex his incendium, vel *Insidias* vicinitas reformidet. *Insidias* nempe à latrociniis & raptu. Alio sensu, *in præfat. Digestor.* quæ incipit, *Tanta*. Post hæc ea quæ de operis noui nunciationibus, damníque infecti, & pro ædificiis diruiis, & eorum insidiis, & quæ de aqua pluuia arcenda, veteribus Authoribus placita sunt. Pro quo Præfatio Græca *ἐνέδρας* habet, *καὶ τῶν ἐν τούτοις τὸ κακουργεῖν*. Ibi enim *Insidiæ* sunt eorum, qui calumniosè damni infecti sibi caueri postulant, & ideo iurare priùs coguntur. Errant enim qui ibi *incendia* substituunt; vel qui eodem ibi sensu, quo hîc *insidias* accipiunt.

¶ Peti *quænam opera publica possint.*

XL. * Idem AA. Eutychiano PF. P."

Si aliquando operum" publicorum petitores emergant, non nisi diruta penitus, quæ" distructa, & quæ parum sint vsui" Ciuitatum, petitoribus" adsignentur." Dat. Id. Decembr. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex* 15. *Cod. eod. tit.* hinc admodum interpolata est. Neque adeò malè iungatur huic *lex* 9. *supr. de diuers. rescript.* Nam & hæc est de Rescriptis. Concordat *lex* 10. *supr. l.* 42. 41.43. *infr.*

"Orientis: vid. *l.* 1. *supr. de nau. excus.* Anno sequente. Eidem in hoc argumento de Operibus publicis inscribitur *lex* 38 *supr. lex* 42. *infr.* & *lex* 9. *Cod. de aquæductu.*

"*Si aliquando homines emergant, qui à nostrâ clementiâ opus publicum sibi præberi postulauerint, nonnisi,* &c. ita *Cod. Iust.* propter sublatum scilicet petitionis & petitorum nomen: *Cod. de petition. bon. sublat. lib.* 10. *tit.* 12. de quo ad *tit. de petition. lib* 10. *supr.* Propter quam ipsam causam *lex prox.* tota abest à *Cod. Iust.*

"*&.* (vt in *Cod. Iust.*) *penitúsque.*

"*Sunt in vsu*: ita *Cod. Iust.*

"*percipiant*: ita *Cod. Iust.* petitorum nomine rursum omisso.

"*Intimandis huiusmodi Rescriptis iudicio Amplissimæ tuæ Sedis*: hoc additum *Cod. Iustin.* Quod abit à *l.* 41. *prox.* accedit ad *l.* 43.

COMMENTARIVS.

De Petitionibvs Operum publicorum sunt quatuor ordine sequentes *leges*: putà; hæc Arcadij constitutio: pariter vt in eodem argumento versatur altera eiusdem Arcadij *lex* 42. & Honorij *lex* 41. & 43. versabatur & Iuliani *lex* 10. *supr.* Patera scilicet hac tempestate fuit impetrare priuati sæpè publica opera à Principibus, variis occasionibus soliti: & *Christiani* quidem sæpè petitores emergebant Operum publicorum, & quidem eorum quæ superstitioni Gentilitiæ olim seruierint: putà Templorum. Quò pertinere iam ostendi *d. l.* 10. *supr.* Eodémque apertissimè pertinet *d. lex* 41. *infr.* déque eo præterea fidem facit *l.* 19. & 24 *supr. de petition.* Idque etiam ex parte ostendit Aggenus Vrbicus, *commentar. in Front. lib.* 1. *pag.* 78. & Maioriani *Nouella* 6. Atque id sicubi factum, sanè factum per Orientem, vt ostendit *d. l.* 10. *supr. l.* 19. 24. *supr. de petition.* Déqua eo videndus Libanius *orat. ὑπὲρ ἱερῶν*, vbi vide quæ iam dixi. Frequentatæque hoc æuo hæ *Templorum* petitiones, quod ea passim deponerentur, destruerentúrve: de quo ad *tit. infr. de Pagan. sacrif.* Et tamen præter hæc, & alia quoque opera publica peti subinde solita. ¶ Huic igitur petitorum auiditati seu inhiationi, in perniciem sæpè ornatus publici, Curiarum, & Collegiorum (vt ostendit *d. l.* 41.) variis Principum constitutionibus subinde occursum fuit, & hâc quidem Arcadij inter cæteras, Anno Domini 398. occurritur, quâ definit, *Nonnisi penitus diruta destructáque, & quæ parum sint vsui* (vel etiam ornatui) *Ciuitatum, à priuatis peti posse.* Nempe ea tantùm priuati impetrare possunt, quæ nullum præstare valent vsum, aut ornatum Ciuitatibus; quod & ipsum cauetur *dict. l* 41. *prox.* Alia verò vsum aliquem, vel ornatum præstitura, in publicos potiùs vsus conuertenda, & sic Curialibus & Collegiatis potiùs, quàm priuatis adsignanda. Quò pertinet omninò Theodorici R. epistola apud Cassiodorum, 4. *variar.* 24. vbi Helpidio Diacono postulanti in Spoletinâ ciuitate loca quæ iam longo situ squallor vetustatis obtuerat, id concedit his verbis, & sub eadem taxatione: *Atque ideò petitioni tuæ robur præsenti humanitate largimur, vt Porticum cum areolâ positurus post Turasi thermas, SI TAMEN PVBLICO VSVI non destrait, absolutâ liberalitate potiaris,* &c. *Hac igitur auctoritate suffultus, in supradictis locis ædificandi sume fiduciam.* Similis taxatio in *epist.* 30. eiusdem libri, *si res petita aut vtilitati publicæ non officit, aut decori,* in eâ specie, de quâ ad *l.* 9. *sup.* Eodem tandem pertinet Maioriani *Nouella* 5. vbi in posterum banc competendi licentiam omninò interdixit intra Vrbem Romam.

¶ *De* PETITIONIBVS *operum publicorum*, *&* TEMPORVM: *déque eorum impetrandorum forma & conditionibus Honorij* lex.

XLI. * Idem AA. Hadriano PF. P."

OMNIA ædificia publica, siue iuris Templorum, intra muros posita, vel etiam muris cohærentia, quæ tamen nullis censibus" patuerit obligata, Curiales & Collegiati" (submotis conpetitoribus") teneant adque custodiant, suarum non inmemores fortunarum, ita vt eos" nullus penitùs inquietet qui" aliquem locum publicum, aut per sacram adnotationem meruerit, aut in areis vacantibus, quæ nullum" vsum ciuitatibus ornatúmque præberent, insinuata auctoritate Rescribti, propriis sumptibus ædificauerit. ¶ Si qua verò super huiusmodi locis fuerit orta dubitatio, non aliquid Municipes" siue Collegiatos volumus sponte præsumere: sed à Rectore Prouinciæ ortam dirimi quæstionem: vel Sublimem consuli Præfecturam, si iudicandi exegerit difficultas. ¶ Palatina" sanè Officia ab his locis abstinere oportet, nec præbendæ instructionis gratia cuique" subripiendi" aditum reserari: Cum si quando à quopiam vacans locus, aut area postulatur, consultiùs ad Ordinarios Iudices nostri mittantur affatus:" vt si neque vsui, neque ornatui ciuitatis adcommodum" videtur esse quod poscitur, periculo Ordinis & Prouincialis Officij, absque vllius gratiæ conludio, conpetitori sub gestorum testificatione tradantur. ¶ Pensiones" autem, quæ deinceps" sublatæ" à conpetitoribus fuerint, rationabiliter inpositas, reparationi iubemus proficere ciuitatis: videlicet" pensionibus præteriti temporis, quæ iam sollemniter sacro priuatóque debentur ærario. Dat. IV. Non. Iul. Med. Viucentio & Frauitta COSS. [401.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* ob petitiones sublatas: Omisit eam quoque Baronius.
"Italiæ.
"vide *l.24. supr. de Petition.*
"vide *supr. tit. de Collegiatis.* Vbi plenè: & *l.186. supr. de Decurion.* & *l.vlt. supr. de exactionib.*
"vid. *supr. tit. de Petition.*
"Curiales & Collegiatos scilicet.
"Priuatus qui.
"*Municipes*, id est Curiales: vt *init. legis*: & pari sensu, *l.5. Cod. de omni agro desert.* & *l.1. Cod. de fugitiu. colon.*
"id est, Palatini rerum priuatarum.
"Cuiquam. "obripiendi.
"*Adfatus.* "*Adcommodum.*
"*Censibus*: vid. *leg.5. in fin. h. hoc tit.*
"an intelligit post impetrationem? vt sic pro *fuerint*, reponamus *fuerant*? Minimè.
"*sublata*, id est, exactæ.
"exceptis videlicet.

COMMENTARIVS.

DE PETITIONIBVS Operum publicorum est hæc pariter Constitutio: Sed Honorij (pariter vt altera eiusdem constitutio ad eundem Hadrianum PP.) putà *l.43. infr.* Et inter cætera, de petitionibus eorum, quæ iuris *Templorum* fuerant: de quibus iam dixi *ad legem superiorem.* Quorum alia intra muros posita, alia muris cohærentia fuêre; de quo dicam ad *l.3. infr. de Pagan. sacrif. & Templ.* Itémque de Arearum vacantium petitione; cuiusmodi areas vacantes etiam priuatis olim quandoque occupare & ædificare permissum; vide Sueton. *in Vespas. cap.*8. ¶ De his igitur quatuor *hâc leg.* constituuntur, in gratiam Curiarum & Collegiorum. Primò scilicet Curialibus vel Collegiatis huiusmodi loca nullum vsum vel ornatum ciuitatibus præbentia adsignantur: sic vt ea ab aliis competitoribus ampliùs peti non possint, neque ea priuatis Curiales & Collegiati derelinquere debeant. Si modo loca illa nullis censibus sint obligata: nam si obligata sint, detrectantibus eos Collegiatis vel Decurionibus soluere, priuati ea iure impetrare possunt. Cui omninò congruit altera eiusdem Honorij, superiore Anno 400. constitutio: putà *lex 5. supr. de locat. fundor.* Curialibus inquam, & Collegiatis, quæ duo Corpora per municipia & ciuitates fuêre, per quos vtilitas & voluptas publica, cum magno fortunarum suarum dispendio, (quod etiam *hâc leg.* indicari puto, ibi *Suarum non immemores fortunarum*,) procurabatur; atque adeò *hâc leg.* eis ea loca attribuuntur. De quibus *suis titulis supr. de Decurion.* & *tit. de Collegiatis.*

Et secundò tamen, dubitatione aliquâ super eo exortâ, prohibentur Decuriones & Collegiati loca hæc sibi sponte præsumere, vt cæteroquin nemini licet sibi ius dicere, séque vindicare; de quo dictum fuit *supr. tit. vnde vi.* & *tit. de bon. proscript.* Quin iubentur Rectores Prouinciarum hanc quæstionem dirimere, vel si adeò difficilis ea sit, Præfectum Prætorio consulere: Nempe Rectorum Prouinciarum pars officij hæc erat, Præfectum Prætorio, vbi iudicandi difficultas exigeret, consulere, vt cæteroquin Præfecti Prætorio dispositioni suberant.

Tertiò,

Tertiò, rescripta concessionis huiusmodi Operum publicorum, si quando priuatis factæ, ad ordinarios Iudices seu Rectores Prouinciarum mitti iubentur, quod immutatum *l.43. infr.* ad eundem Hadrianum, vbi ad PP. tantùm hæc rescripta referri iubet, quod etiam probat *l.15. Cod. eod.* quæ alioquin desumpta est ex *l.40. supr.*.... Contrà Palatini rerum priuatarum scilicet, (de quibus *suo tit. supr. de Palatinis*:) huic rei sese miscere vetantur, vt ita cum iustâ causæ cognitione hæc res procedat: Nempe Ordine seu Decurionibus & Officialibus Rectoris Prouinciæ insistentibus, vtrum locus petitus non sit vsui aut ornatui Ciuitatis, déque eâ re gestis confectis. Nam his Rectoribus Prouinciarum hæc causæ cognitio demandatur potius quàm Palatinis, ad euitandum gratiæ conludium; vt loquitur *hâc leg.* quia scilicet Palatini plerumque vt quorum nihil interesset, hanc in partem gratiosi esse solebant, & poterant; de quorum colludiis in genere *suo tit.* Atenim Decuriones seu Ordines Ciuitatum, itémque Officiales perpetui, *ornamentum patriæ genitalis* (vt loquitur *lex 37. infr.*) vsúmque & vtilitatem strenuè defensuri creduntur.

¶ Vltimum *huius leg.* caput est, de *Pensionibus*, quæ huiusmodi locis, à priuatis petitis, iisdémque concessis impositæ sunt: vult scilicet Honorius *hâc leg. pensiones*, id est, censum & vectigal huiusmodi rebus donatis a Principe rationabile quoddam imponi: Quomodo & domibus in loco publico excitatis solarium seu pensio quædam impositis, *l.52. infr. hoc tit.* & *l.1. Cod. de diuers. præd.* de quo dixi ad *l.9. supr.* Quomodo & aliàs rebus à Principe donatis canon quidam impositus. Sed tamen deinceps eas sublatas *hâc leg.* restitui iubet; sic quidem vt præteriti temporis pensiones priuato Principis ærario vindicentur: futuri verò temporis, reparationi ciuitatis adsignentur. Quod notandum. Census scilicet seu pensiones rerum à Principe donatarum sartis tectis Ciuitatis, seu reparationi Operum publicorum destinatas fuisse: Quomodo & aliàs Principes sartis tectis Operum publicorum, varia vectigalia subinde deputauêre. Ita Lampridius de *Alex. Seuero* memorat, *Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum Ærarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphitheatri, & Ærarij deputauit.* Vbi rectè legitur, *Ærarij*; quod & ipsum inter Opera publica Romæ erat: eique pariter instaurando vectigal istud deputatum. Imò & priuatas aliquando possessiones sartis tectis iidem Imperatores deputauêre. Quomodo de Tacito Imp. Vopiscus scribit. *De proprio possessiones quas in Mauritaniâ habuit sartis tectis Capitolij deputauit.*

¶ Denique hæc Honorij *lex* tota est de Formâ & conditionibus Operum publicorum petitorum impetrandorum, in Ciuitatis vtilitatem. Operum inquam publicorum ac nominatim Templorum: quare notanda hæc deinceps *lex* ceu ad Historiam Ecclesiasticam pertinens; quæ tamen ab Annalibus Baronij abest.

¶ *De* ERGASTERIIS *donatis* EVDOXIOPOLITANIS *in Thracia, déque iis deinceps non petendis. Arcadij* lex.

XLII. * Idem AA. Eutychiano PF. P."

EVDOXIOPOLITANÆ ciuitatis ciues," pro oblatano" suam patriam Ergasteria condonamus. Ne quis igitur Ergasteria memorata à nostra Serenitate deinceps petere moliatur; eáque ratione ciuium (quorum censum cupimus ampliari) iura perturbet. Dat. Prid. Id. Iul. Constantinop. Honor. A. VI. & Aristineto COSS. [404.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut temporaria.
" Eutychianus sub Arcadio PP. Orientis: vid. *Prosopogr.* De eo mox etiam aliquid.
" *Ciues condonamus*: sustineri potest: alioquin melius *Ciuibus*.
" De huius loci restitutione mox dicam.

COMMENTARIVS.

DE ERGASTERIIS, déque PETITIONIBVS Operum publicorum est hæc Arcadij Imp. constitutio, data Anno D.404. pariter vt altera eiusdem *lex 40. supr.* & Honorij duæ constitutiones: *l.41. supr. & 43. infr.* & ita quidem, vt non absimilis hæc sit, initio *d.l.41. supr. prox.* Nempe, sicut ædificia publica siue iuris Templorum, iam Curialibus & Collegiatis concessa, ab aliis deinceps peti prohibentur; ita & *hâc leg.* EVDOXIOPOLITANIS nominatim Ergasteria publica ab Arcadio condonantur, & deinceps ab aliis peti prohibentur: vbi de tribus videndum est.

¶ Primò, de *Eudoxiopoli* ipsa: *Eudoxiopolis* scilicet (cuius *hâc leg.* mentio fit, & apud Socratem *lib.2.*) fuit in Prouinciâ *Thracia*, quæ antea Selymbria. Ideò & Romanus Eudoxiopolitanus inter Episcopos Prouinciæ Thraciæ Concilio Chalcedonensi subscripsisse legitur. In eâ vrbe postea constitit Theodosius Iun. filius Arcadij, *huius legis* auctoris, Anno D.416. vt docet subscriptio *legis 182. supr. de Decurion.* & *l.23. supr. de Pœnis.* Vnde Heracleam mox profectus, atque inde Constantinopolim: & rursum Anno 408. vt docet *lex 4. Cod. de SS. Eccles.* quæ omnino referenda est ad Honorium 12. & Theodosium Iun. A. VIII. COSS. cuique iungenda *lex penult. Cod. de commerc.* & *l.2. supr. de præd. Curialium*: & iterum Anno D.413. vt docet *lex 61. infr. de hæret.*

¶ Secundò obseruandum *Ergasteria*, de quibus agitur *hâc lege*, & *l.9. supr.* & *l.5. supr. de Metat.* & *l.3. supr. de conlat. donatar.* & apud Libanium, *in Antiochico, p...* fuisse tabernas mercimoniis deputatas; vt etiam vocantur *d.l.5.* & in his quædam ad priuatos spectantia, de quibus *d.l.5.* alia publica, de quibus *hâc leg.* & *d.l.9.* & *d.l.3.* quæ

alibi ad Principem seu fiscum pertinebant, alibi ad Ius Ciuitatum, vt *d.l.9.* quæ ideò *taberna ad Ius ciuile pertinentes* vocantur, *Non. Theod.* 30. & ex quorum locatione pensiones seu reditus in publica opera erogabantur, vt *eadem Nou.* ostendit.

Hàc igitur *lege* Arcadius Eudoxiopolitanæ Ciuitatis ciuibus Ergasteria, quæ Fiscalia erant, condonat: ob insigne videlicet aliquod, (quod Tertio loco hìc obseruandum) horum Eudoxiopolitanorum in se meritum, quod hac ratione pensatum voluit, vt hæc *huiusce legis* verba ostendunt. *Pro oblatano suam patriam*; item illa, *quorum censum cupimus ampliari.* Quæ priora corruptissima sunt, quæ ita quis refingenda puter: *Eudoxiopolitana Ciuitatis ciuibus pro oblatis nobis*, vel *pro oblatino*, seu *oblatitio*, *sua patria Ergasteria condonamus*: pro auro oblatitio (de quo *supr. lib. 6. tit. de S.C.*) coronario Principi oblato: de quâ auri coronarij oblatione fuit *tit. supr. lib. 12. tit. 13.* Quomodo & Cyrenæ apud Synesium *lib. de Regno p. 2.* eidem Arcadio aurum coronarium obtulisse memorantur. Quomodo & hoc ipso Anno paulo post auream Coronam Arcadio donatam ab Vrso P. V. & Senatu Constantinop. memorat Auctor *Chronici Alexandrini.* Cuius etiam auri Coronarij meminit ipse Theodosius Iun. hoc Anno ipso, *l. 15. supr. de legat.* Et ita quidem hic locus legi posse videatur. Non vt quidam tentabat, *pro oblatando.* Verùm legendum hic; *Pro oblatâ nobis suâ patria.* Vel, quod præferam, *propter oblatam nobis suam patriam.* Scilicet vsitatissimum hoc adulationis in Principes genus fuit, inter Ciuitates Romanas, sese Principi offerre, de ipsius Principis nomine, vel necessitudinum ipsius, veluti liberorum & coniugum designandas, Principisque nomen vel eius affectuum ἐπωνυμίαν adsciscere; quod iam olim obseruabat Dio *lib. 54.* ὅτι, inquit, καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσιν ἡ χαρισία ἐν μέρει τιμῆς ἔνεμε, καὶ οὐχ᾽ ὥσπερ τοῦ, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἕκαστοι καταλόγους ὀνομάτων οἷς ἂν ἐθελήσωσιν ὡς πλεῖστα ποιοῦν. Sic & Libanius *orat. post conciliat. 13. p. 418.* postquam summam erga Antiochenos multis prædicauit, optat vt do noui seu Iunioris Augusti, id est Arcadij nomine, Antiochenæ vrbi nomen indat: τὸ σοὶ τοῦ νέου Βασιλέως τότε ἐκεῖν, τότε καὶ πρὸς βίαν δώσεις τὴν ἀπὸ τοῦ παιδὸς ἐπωνυμίαν.

Ad eum igitur morem, cùm *Arcadius* Imp. propensissimo in vxorem suam *Eudoxiam*, (quæ & hoc ipso Anno à nonnullis mortua dicitur, 6. Nonas Octobris: ab alijs non ita multo post) studio esset, vtpote quam non tantùm Augustam Anno 400. proclamari fecerat (vt testatur Author *Chronici Alexandrini*,) verùm etiam præcedente *hâc leg.* Anno 403. argentea eius statua super columnam porphyreticam iuxta Ecclesiam posita fuerat, teste Marcellino *in Chronico*: de quo vide & Socratem *lib. 6. cap. 16.* quæ res tumultuum maximorum, pellendi etiam Vrbe Ioannis Chrysostomi, Incendijque, & Arsacij Episcopi ordinandi causa fuit: etiam Ciuitates Principi hac parte gratificandi studium induerunt. Itaque & *Selymbrienses* Perynrheo seu Heracleæ & Constantinopoli proximi in Thraciâ mox murato nomine *Eudoxiopolitani* suam Patriam seu Ciuitatem in id obtulêre; de *Eudoxia* videlicet Augustæ nomine designandam. Hadrianus Valesius *lib. 2. de gestis veter. Francor. p. 65.* refert (ex quo Authore? nescio:) *Eudoxiam Selymbriam oppidum Thraciæ restitui, atque Eudoxiopolim appellari iussisse* fortè ex *Zonara.* Atque hic *huius leg.* sensus est: Quæ hâc obseruatione historicâ singularis est. Et alioquin de *Augustarum* nominatim nominibus designandarum Ciuitatum mos hoc sæculo quantopere inualuerit, fidem faciunt inter alias, & duæ *Helenopoles*, de quibus Sozomenus *lib. 2. cap. 1. in fin.* De Vrbibus, tum de suo, tum de filiorum suorum nomine à Principe designatis hoc æuo, fidem faciunt sub Theodosio M. patre Arcadij nostri, *Theodosiopolis*, & *Arcadiopolis*; de quibus Cedrenus *pag. 266.* Eodémque pertinet quod Libanius *orat. ad Theodosium M. 13.* ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς, *p. 418.* gratias agens pro indulgentia missa Antiochenis, inter alia optat, imò petit ab Imper. vt Antiochiæ patriæ suæ, & sui præsentiam cum filio, & cognomen ab *Arcadio* filio suo tribuat: Πάλιν δ᾽ αὖ τοῦδε μεῖζον, τὸ σοὶ τοῦ νέου Βασιλέως τότε * ἡμῖν τότε καὶ πρὸς βίαν δώσεις τὴν ἀπὸ τοῦ παιδὸς ἐπωνυμίαν, &c.

Quomodo & Chrysostomos *homilia* 20. *p.* 230. in eadem re, de Theodosij ipsius nomine ob humanitatem nominari postulat, τοῦ δὲ αὐτὴν καλεῖσθαι λοιπὸν ἀπὸ τῆς σῆς φιλανθρωπίας, id est.

Neque hic etiam mos intra ciuitates singulares stetit; verùm & *Prouincia*, imò & integræ Diœceses ex affectu aliquorum Imperatorum nominibus designatæ: Ita scilicet Diœcesim Ponticam Constantius ad honorem vxoris Eusebiæ, Pietatis cognomine dedicauit, teste Marcellino *lib. 17. p. 106.* Ita *Valeria* Prouincia cognominata ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ; eodem teste, *lib. 19. p. 161.*

Omittere interea neque id possum, inscribi hanc legem *Eutychiano PP.* qui, vt omittam alia, quæ de eo iam alibi, ab Eudoxiæ Augustæ partibus aduersus Ioan. Chrysostomum erat: cuiúsque multa mentio in rebus *Chrysostomi*, etiam hoc ipso Anno, apud Georgium Alexandrinum, *n. 61.* Theodorum Draconitum, referente Palladio *in Dialogo.*

¶ *De* PETITIONIBVS *locorum publicorum & de* RESCRIPTIS, *quibus ea conceduntur apud Præfectum Prætorio allegandis, & examinandis.*

XLIII. * Idem AA. Hadriano PF. P."

PETENTIBVS loca publica ea condicione adnuimus, ne quid vsui vel ornatibus, aut commodis ciuitatum auferatur. ¶ Et quanquam nullum opinemur existere, qui contra commoda, vel ornatum propriæ ciuitatis competitorum obreptionibus cohiberet," adtamen huiuscemodi Rescribta non nisi ad excellentiam Tuam referri præcipimus: scientibus Iudicibus, quòd si quis deinceps subrepticia voluerit allegare Rescribta, non nisi reprehensione"

ſione" exiſtimationis ſuæ, & pœna Officiorum ſuorum his aditum præbebunt. Si in tradendis locis publicis, ſi qui fortè noſtrâ liberalitate fuerint conceſſi, Excellentiæ Tuæ non expectetur auctoritas. Dat. VIII. Kalend. Octobr. Rau. Stilichone II. & Anthemio COSS. [405.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtiniane*.

" Pro *conhiberet*, id eſt, *conniuere*, vt multis aliis *huius Cod.* legibus, de quo vide Gloſſar. *conniueret* autem, pro *commouere velit*.

" Cum reprehenſione.

COMMENTARIVS.

De Petitionibus locorum publicorum eſt hæc ruſum Honorij conſtitutio, & quidem ad eundem Adrianum PP. data pariter vt *lex* 41. *ſupr.* Sed ita tamen, vt *hâc leg.* ei derogetur, quoad tertium eius caput, *verſ. cum ſi quando*. Nempe ſicut eorum demum locorum publicorum donationem à ſe factam valere vult, quæ neque vſui, neque ornatui aut commodis Ciuitatum deſeruient, ita huius rei cognitionem, atque adeò reſcriptorum huius conceſſiones non iam ad Iudices ordinarios, vel eorum Officiales vel Curiales tantùm pertinere vult; verùm huiuſmodi reſcripta ad Præfectum Prætorio ipſum referri, eiúſque auctoritatem expectari: Nempe, quicquid in ſpeciem contrà proteſtetur, *verſ. & quamquam*: quod & Rectores Prouinciarum, eorúmque Officiales & Curiales ſæpè gratiæ colludio, vt loquitur *dict. l.* 41. *ſupr.* idémque Curiales & Collegiati contra commoda & ornatum propriæ Ciuitatis obreptionibus pertotum conniuerent. Præfecti itaque Prætorio iudicium hoc eſſe voluit, vt dignitate ipſâ Imp. proximi, ita extra ſuſpicionem gratiæ alicuius poſiti, neque aliter iudicaturi pro ſapientiâ ac luce dignitatis ſuæ, quàm è re cuiuſque ciuitatis publicâ. Quod & ipſum probauit Iuſtinianus *leg.* 15. *Codice eodem titulo*, quam alioquin ex *lege* 40. *ſuprà* deſumpſit.

¶ *De* IMAGINIBVS *Principum Operibus publicis adhærentibus; Quòd eas, cùm opus aliquod publicum reparatur, deponere liceat inconſulto Principe.*

XLIV. * Idem AA. Æmiliano P. V."

SI quando vſus exegerit, vel Porticus, vel quaslibet ædes," ætatis ſenio ſeu fortuitis" concuſſas caſibus, reparari, liceat etiam inconſulta Clementiâ Noſtrâ cum reuerentia ſui Imaginem deponere, vel noſtram vel ceterò Principum, reportatámque poſt refecta ædificia loco proprio denuò conlocare. Dat. v. Kalend. Iul. Conſtantinop. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* *Lex* 16. *Cod. eod. tit.*

" Conſtantinopolitanæ.

" Publicas. Eo quippe pertinet *hic titulus*.

" Vtà incendio; vt in ſpecie *huius legis*: de quo mox.

COMMENTARIVS.

IMAGINEM Principis de Porticibus (nam in his Principum Imagines fuiſſe non *hæc lex* tantum, verùm & *lex* 12. *infr. de Scenic.* oſtendit;) aliiſve ædibus, id eſt, Operibus publicis, reuellere ſeu deponere, inſtaurandi operis publici causâ, ſeu reficiendi, etiam inconſulto Principe licere definit Arcadius *hâc leg.* Anno Domini 406. Præfecto Vrbis ſcilicet. Sic tamen vt reparato ædificio loco ſuo ea reponatur. Quod procul dubio Æmilianus P. V. inconſulto Principe Arcadio facere auſus non fuerat. Nempe vt ſuperiorum ſæculorum, ita huius Arcadiani & deinceps Theodoſiani propria quædam fuit, nimiáque erga Principum Imagines veneratio, imò adulatio, de quo alioquin plenius dicendum erit *ſuo titulo* hoc ipſo libro, *de Imaginibus Imperialibus*, (vbi etiam *hæc lex* meliùs poſita fuiſſet:) quemadmodum & iam olim ſub Gentilibus Principibus. Sic quidem inter alia, vt circa poſitas ſemel Principum imagines, nil temerè auderent. Quapropter non rarò hæc criminum materies fuit, imò Maieſtatis criminis ſpecies, ſi quis Imaginem Principis extraxiſſet, violaſſet; ſi quis eam conflaſſet, vendidiſſet, vt præter Tacitum 1. *Annal.* docet *l.* 4. 5. 6. 7. *ff. ad leg. Iul. Maieſt.* itémque l. *immodicie*, *ff. de contrah. empt.* de quo & ſimilibus ſcripſit Briſſonius 4. *variar.* c. 1. Proinde & eas refigere, id eſt, deponere non licuit, etſi vetuſtate corruptas reficere liceret; *dict. l.* 5. *in princ. ff. ad leg. Iul. Maieſt.* Atque hæc hæſitandi Æmiliano P. V. ratio fuit; verùm peculiaris adhuc magis, propter magnam ante biennium Anno Domini 404. Chryſoſtomi liberttatem, quâ in ſtatuam Eudoxiæ (de quâ *l.* 42. *ſupr.*) intonuerat. Igitur ne Ioannitis, ſeu Ioanni Chryſoſtomo accedere fortè videretur, conſulendum Imperatorem ipſum putauit.

§ Porrò *huius leg.* ſpecies, quinimò & *dua-*

rum

rum sequentium, pertinet ad incendium quod exortum Constantinopoli; & quidem hæc ad id quod exortum XII. Kalend. Iulij, Anni 404. quam *hac lex* his verbis innuit; *seu fortuitis concussas casibus*. Eius meminit & *lex* 31. *infr. de Episcopis*. Socrates *lib*.6. *cap*.16. Sozomenus *lib*.8. *cap*.22. & Zosimus *lib*.5. *p*.801. & Auctor *Fastor. Siculor.* Absumpta autem incendio illo, non modò magna Ecclesia Constantinopolitana, verùm etiam Senatus, vt testantur Sozomenus, Socrates, Zosimus, Fasti Siculi, Palladius *in Dialogo*: vbi Porticus hæ fuêre, (quarum *hâc leg.* mentio fit.) Nam & Zosimus disertis verbis de Senatu hæc, *ἀγάλματα κατακαλύπτοντο τειχίων*. Porrò magna Ecclesia & Senatus hic in primâ Regione fuêre, vt docet *Vetus descriptio Vrbis Constantinopolitanæ*.

¶ *De* Porticvvm Circi *Constantinopolitani tabulatis, & ascensibus, incendio nuper absumptis, instaurandis. Arcadij* lex.

XLV. * Idem AA. Æmiliano P. V."

Omnibvs Tabulatis, tam his quæ intercolumnis" adfixa sunt, quàm his quæ superiores Porticus diuidunt, ad formam pristinam" ciuitatis habitus" reuocetur. ¶ *Ascensibus* etiam his, qui ad superiores Porticus ducunt, tam in latiorem modum patentibus, quàm pro ligneis scalis lapideis gradibus fabricandis: Ita enim & pericula incendij aberunt, & si qui casus" aduersi tulerint, facilè amoris angustiis, homines inter incendia, discursus, ac liberandi sui facultatem inuenient. Dat. XI." Kalend. Nouembr." Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo coss. [406]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem videtur ei *lex 46. prox.* Saltem eodem vtraque pertinet, & pleraque conueniunt.

" Constantinopolitano: Hoc ipso Anno eius meminit Auctor *Chronici Alexandrini*.

" *al. intercolumnis*, id est, intercolumniis.

" An *peristilinam*? mox dicam.

" *Habitus Ciuitatis*, id est facies.

" *Scalæ*, ligneæ: *Gradus*, lapidei.

" id est incendia, *vt mox*.

" Discurrendi facultatem.

" Malim, *Decembr.* vt *lex prox.* 46.

COMMENTARIVS.

Ad Porticvvm Circi Constantinopolitani, quæ incendio nuper conflagrauerant, instaurationem, pertinet hæc Arcadij constitutio; iisque etiam deinceps ab incendio vindicandis: quo pariter pertinet *lex prox.* 46. quam huic etiam iungendam censeo. Auctor est scilicet Scriptor *Fastorum Siculorum*, seu *Chronici Alexandrini*, his Coss. atque hoc ipso tempore, quo hæ *duæ leges* datæ sunt, Circi Porticus & adhærentia ædificia incendio conflagrasse. Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ ς΄ καὶ Πρόβου. ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐκαύθησαν αἱ θύραι τοῦ ἱππικοῦ σὺν τῷ παρδιάζῳ, καὶ προσκολλώμενοι ἔμβολοι, μέχρι τοῦ Καλλιστράτου, πρὸ ὁ Καλαρδύων Νουμέρων, ὥσπερ πρὶν τῆς νυκτός. Vbi sanè obscurum valdè foret, quidnam per παρδιάζας & προσκολλωμένους ἐμβόλους Scriptor ille intellexisset, nisi id ex *hâc leg.* & *prox.* colligere liceret: nempe προσκολλωμένους ἐμβόλους nil aliud esse, quàm ædificia priuatorum adhærentia, de quibus *d. l. prox.* παρδιάζειν verò, Tabulata Porticuum Circi: de quibus *hâc leg.* Quæ alias *præcinctiones* (de quibus vide *Vitruuiana*; in his & hîc locus *lib.* 5. *c.* 3. *Gradationes Scalarum contra quadratorum angulos, dirigantur ad primam præcinctionem.* Imò totum *caput* videndum est, quod est de Theatro, eiúsque salubri constitutione: vide & qui de Amphitheatro scripsêre.) Iidem & *Baltbei* per ambitum Tertulliano, *de Spectacul.* & Calpurnio *in Amphiteatro Carini*, diazomata, gradi, plutei: Nempe παρδιὸν, *Zona*, *Cingulum*, *Baltbeus* in re vestiariâ. Gloss. Isidori, *Prandeum*, *genus Zonarum*. Constantinus, *de admin. imp.* ζωνάρια, παρδία, κεφίρια, σπαθίτα. Landulphus Sagax in Iustiniano de Antaribus: *habebant retrorsum comas prolixas valdè, atque perplexas, vinctas prandeis.* Monachus Sangallensis, de Carolo M. *lib.* 2. *Tenuissimas illas pediculas, vel tenuiores brandeas extrahire cœpissent.* Sigebertus *in Chronico*, *Et sic brandeum altaris, quo consecratum Corpus Domini inuoluerat, particulatim diuidebat.* Ergo παρδιάζειν, translatione à re vestiariâ ad Architectonicam, Zonæ, Balthæi, præcinctiones operum publicorum, ac nominatim Circi, Theatri. Nunc ad rem.

¶ Duo ad Porticuum Circi instaurationem *hâc leg.* constituit Arcadius. Priùs est de Tabvlatis, earum alterum est de Gradibus. Tabulata porrò hæc seu præcinctiones duûm generum hîc memorantur, vnum quod intercolumnis adfixum; alterum, quod superiores Porticus diuidit. Intercolumniorum frequens mentio apud Vitruuium *lib.* 3. *cap.* 1. & 2. *lib.* 4. *cap.* 3. & *lib.* 5. *cap.* 1. & 9. Sunt autem spatia inter columnas alicuius Porticus: Tabularia igitur quædam his intercolumnis adfixa. Tabulata hîc proculdubio sunt, quæ aliàs *coaxationes* vocantur, seu *Mæniana*, *protecta*, & *proiecta pergula*, vnde videlicet populus spectare poterat: cuiusmodi Tabulatum Menij, à quo Mœniana, memorant Festus, Asconius Pædianus, & Porphyrio. Porrò tam hæc Tabulata, quàm alia superiores Porticus diuidentia, ad pristinam formam reuocari *hâc leg.* iubentur. Putabam aliquando, ratione & fine *hâc leg.* suadentibus, hîc reponendum, *ad formam peristilinam*, id est, ad formam peristiliorum, quorum mentio apud Vitruuium *lib.* 3.

lib.3 cap.1. lib.5. cap.11. & *lib.6. cap.4.* Est autem peristylium locus columnis clausus, & vndique septus: ita Ammianus *lib.22 p.243.* de fano Apollinis Daphnæi, *Quod idem templum*, inquis, *inuiti videbant ambitioso circundari peristylio.* Pollux *lib.1. cap.8.* ἅπαν δ' αὖ τὸ περίστυλον τόπον περιέχοντα: καὶ γὰρ στύλων καὶ κίων ὀνομάζεται κατὰ τὰς Ἀττικὰς περίστυλον. Glossarium vetus *Peristylium*, περίστυλον, & alibi περίστυλον *mansio.* Apud Ezechielem, *cap.40.* καὶ εἰσήγαγέ με εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν, καὶ ἰδοὺ παστοφόρια καὶ περίστυλα κυκλῷ τῆς αὐλῆς. Versio vulgata, *pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum*, & *cap.42.* περίστυλον versum *Porticum* & *Machab.2. cap.4.* τὸν ἀπελαβὼν ὁ Πτολεμαῖος εἴς τι περίστυλον: *itaque Ptolemæus in quodam atrio positum.* Ad *formam* igitur *peristilinam*, id est, vt peristylia excitasi solent, Arcadius tabulata illa excitari voluerit: verùm nil temerè muto; quin seruandum, *ad formam pristinam*, omninò censeo; scilicet collapsa & absumpta incendio tabulata porticuum Circi ad formam pristinam reuocari iubet Arcadius, atque ita & pristinum simul Ciuitatis habitum. Quod quidem primum est, quo incendio nuper mederi Arcadius *hâc leg.* instituit.

Secundò, incendiis in futurum occurrare satagit. Nempe eo fine *Adscensus* ad superiores porticus ducentes, & latiores, & lapideos fatrui iubet: ad incendia videlicet deinceps amolienda, aut exorta faciliùs restinguenda. Et hæc quidem duo *hâc leg.* remedia continentur: Alia insuper duo continentur *l. prox.46.* quæ *huic* vti diai proculdubio etiam coniungenda est.

¶ *De* PRIVATIS *ædificiis non adiiciendis ad opera publica vel superponendis: & de* INTERVALLO *xv. pedum à publicis Operibus vacuo relinquendo Constantinopoli.*

XLVI. * Idem AA. Æmiliano P. V."

AEDIFICIA" priuatorum publicis ædibus adhærentia, siue superposita," destrui tollique præcipimus. ¶ Et in posterum id apertè sancimus, vt si * qui ædificandi" iuxta publicas ædes animos dederit, quindecim pedum spatio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo &" publicæ ædes à periculo" vindicentur, & priuatus ædificator, velut perperam fabricati loci destructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat.XI. Kalend. Decemb. Const. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* *Lex 9. Cod. de adifie. priuat.* & fortè *huic* iungenda est *lex superior*: saltem pleraque habet, in quibus conueniat.
"Constantinopolitanæ.
"Prima hæc sententia abest à *Cod. Iust.*
"vid. *l.9. supr. hoc tit.*
* *Lex*, quam dixi, *9. Cod. de adifie. priuat.* hinc desumpta est, vbi tamen hoc ita immutatum: *si cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes animum dederit.*
"Malim *ædificandis*; id est, ædibus excitandis. Nisi hoc placet, putet quis legendum, *animosè se dederit*, vt *l.7. supr. de præd. Nauicular.* vbi de domorum molitionibus, *quam cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit*: vel ita, *si cui animus steterit*: vel ita, *si cui*, vel *cuius animo sederit*: vel *si quid ædificandi animo sederit.*
"*Fabricato loco* Cod. Iust. "incendij.

COMMENTARIVS.

ADHÆRENTIA & SVPERSTRVCTA Operibus publicis priuatorum ædificia, ab Arcadio Constantinopoli *hâc leg.* dirui iubentur, Anno D.406. Proculdubio ob experimentum recentis incendij Constantinopoli exorti: quod vt cæteroquin procliue est colligere, ita nominatim *hâc leg.* indicatur his verbis, *vt publica ædes à periculo vindicentur.* Et verò id disertis verbis scribit Auctor *Fastorum Siculorum*, seu *Chronici Alexandrini*, Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ ς' καὶ Πρόβου, ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐκαύθησαν αἱ θύραι τοῦ ἱππικοῦ, σὺν τῇ πρανδιάρᾳ, καὶ προσπαρακειμένοις ἐμβόλοις, μηνὶ ὑπερβερεταίῳ πρὸ η' Καλανδῶν Νοεμβρίων, ὥρᾳ τρίτῃ τῆς νυκτός. *His*, inquit, *Consulibus incendio conflagrarunt ostia* [imò porticus] *Circi, vna cum Prandiana, & connexa taberna, mense Octobri VIII. Kalend. Nouembr. horâ tertiâ noctis.* Vbi προσπαρακειμένοις ἐμβόλοις mihi nihil aliud videntur, quam *ædificia adhærentia.* Est alioquin eodem, seu ad idem incendium pertinet *lex superior 45.* quam & *huic* iungendam puto. Sanè vt duo *illâ leg.* remedia Arcadius complectitur, per quæ incendio illi, quod dixi, mederi instituit, ita & *hâc* pariter duo complectitur. Quare vt in præsens demolitione adhærentium & Superpositorum ædificiorum Arcadius *hâc leg.* cautum, ita in futurum quoque prospectum iuit. Interuallo scilicet seu spatio 15. pedum inter publica & priuata ædificia statuto. Sanè & cæteroquin interuallo seu spatio non nisi legitimo fermè quodam intermisso ab Operibus publicis priuatis ædificare permissum fuit, ob incendiorum potissimùm metum, vt docuit iam *lex 4.25.38.39. supr.* ac multo magis publicis Operibus superponere, vel superstruere non licuit: vt docet quoque *lex 9. supr.* exceptâ specie *legis 50. infr.* Atenim spatium hoc legitimum vicinitus, seu quaquauersum, seu ex quatuor lateribus, vt alibi aliud fuit, (quod doces *lex 4. supr. hoc tit.*) ita *hâc leg.* ab Arcadio 15. *pedum* constituitur. Quod ipsum sanè *lege* Theodosij constitutum *lib.4. tit. de adific. priuator. supr.* Auctor est Papianus *lib. Responsorum*: & Additamentum primum *legis Burgund. tit.1. § vltim.* vt ad eum *titulum* iam dixi. Sanè & Theodosij Iun. eam in rem constitutio exstas *l. Mæniana 11. Cod. de adific. priuat.* Denique eius iuria velus veteris meminis Leo *Nouell. vltim.* Vt ad priorem legis sententiam redeam,

redeam, vt cæteroquin illicitè ædificata dirui constitutiones iubent, *l. 1 5. §. 14. ff. de legat. 3.* ita id exemplum secutus quoque Romæ Præfectus P. V. sub Valentiniano Sen. teste Ammiano *lib. 27.* qui non tantùm Mœniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis legibus vetita, verùm etiam priuatorum parietes discreuit ab ædibus sacris, iisdem inuerecundè connexos.

¶ PALATIVM *Imperatoris priuatis ædificiis occupari nullo modo; contrà ibi extructa dirui, oportere.*

XLVII. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Monaxio" P. V."

VICVMQVE locus in Palatio" huius" vrbis priuatis ædificiis incommodè" occupatus est, is quamprimùm, subruptis" omnibus quæ in eo sunt ædificiis, Palatio reformetur," quod priuatorum non est parietibus coartandum:" Nam *Imperio" magna ab vniuersis secreta debentur:* vt hi tantùm locum habeant habitandi," quos" legimus" Maiestatis nostræ vsus, & Reipublicæ disciplina delegit: In futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. Dat. IX. Kalend. Mart. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* *Lex 17. Cod. eod. tit.*
"Meminit huius *Monaxy* P. V. Constantinopolitanæ, Author *Chronici Alexandrini*, hoc ipso Anno 409. Plures aliæ constitutiones eidem inscribuntur *hoc Codice*: & inter alias, hoc ipso anno, *lex 1. de frum. V. Constant.* & *lex vltim. Cod. qui dare tutores*: vid. *Prosopogr.*
"In *Cod. Iust.* perperam PP.
"De *Palatiis* vide & *l 35. supr. l. 2. infr. de Aquaductu*: & *tit. supr. Ne quis in Palat. man.* & *l. 1. infr. de Paganis*.
"Constantinopolitanæ.
"*Inuerecundè* vt in loco Ammiani Marcellini *lib. 27.*
"*ɣ. Subrutis*: vt rectè quoque in *Cod Iust.*
"*Reformetur*, id est restituatur: vid. *Gloss. Theod.*
"*Coarctandum*, Cod Iust.
"*Imperium*, pro Imperatore ipso, vel pro Sede & domo Imperiali.
"In eo scilicet Palatio.
"Obserua duo hominum genera circa Principem qui in Palatio habitabant.
"*Legitimus*, id est ordinarius, solemnis.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. sex constitutiones sequuntur, de Operibus publicis: quarum quinque ad publica Constantinopolitanæ Vrbis opera pertinent, putà, *hæc lex*, & *lex 50. 51. 52. 53. seu vltim.* Sexta, ad Illyricum spectat, putà *lex 49.* Hæc verò nominatim est de PALATIO Constantinopolitano, (cuius alioquin mentio fit quoque apud Zosimum, *lib. 5. p. 801.* & in *Veteri Vrb. Constantinop. descript. regione 14.*) Quâ id Theodosius Iun. cauet, PALATIVM Principis seu Imperatoris priuatorum ædificiis occupari non debere, seu priuatorum parietibus coarctari. Additâ ratione, *Quòd Imperio magna ab vniuersis secreta debeantur*: id est, quod priuati à Palatio seu ab Imperij & Imperatoris secreto, sedéque procul abesse debeant; *Exceptis* tantum, *quos legitimus Imperatoriæ maiestatis vsus & Reipubl. disciplina delegit*: id est, quos ob Palatinam dignitatem, vel Officium, actúmve Reipubl. in Palatio habitare necesse est. Vnde interim discimus, Imperij dignitates Principísque Officiarios Constantinopoli in Palatio habitasse. Alioquin ab aliis ædificata in Palatio *hâc lege Subrui* seu dirui iubentur, quæ proculdubio extructa fuerant à negotiatoribus quibusdam auiditate cogendæ pecuniæ: quod factum quoque aliis in locis publicis docuit *lex 25. supr.* & docebit *lex 52. infrà.*

¶ REDITVM *cuiúsque ciuitatis, antiquitùs ad Opera publica destinatum, ei seruandum.*

XLVIII. * Idem AA. Bonosiano P. V."

NIHIL ex his" quæ instaurationi" ornatibúsque singulis deputauit Antiquitas," nullius colore occasionis, auferri volumus. ¶ Igitur futuro proximo Consulatu" vniuersa prædictæ" Vrbi debitorum vectigalium" inlibata augmenta" perualeant." Dat IV. Kalend Decemb. Rau. Post cons. Varanæ v. c. [411.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex à Cod. Iustiniano.*
"*Bonosiano* huic P. V. inscribitur quoque Anno 409. *lex vlt. supr. de Decuriis V. R.*
"Vectigalibus, vt *infr.*
"*Instauratio* absolutè, pro instauratione ædificiorum & Operum publicorum.

"id est,

"id est, quibuscunque.

"Eodem modo *altera illa lege*, putà *l. vltim. supr. de Decurionib.* V. R. eidem Bonosiano inscripta, dicitur, *genus esse iniuria Antiquitati aliquid sociare.* Ergo Honorius in huiusmodi causis Antiquitati neque detractu, neque addi quidquam voluit.

"Anno Domini 412. Honor. IX. & Theodos. V.

"de qua Vrbe id accipiendum? mox inquiram.

"Vectigalia: de his quoque hac in re, *l. 26. supr. l. 2. supr. de sepulch. violat.* Symmachi locus *lib. 10 epist. 10.*

"*Augmenta* vectigalium, vocat pensiones vectigalium, propria voce in re tributaria & vectigali, de qua consule *Gloss. Theod.*

"*perualeant illibata*, id est, permaneant.

COMMENTARIVS.

VECTIGALIVM seu Canonis Reipubl. seu Ciuitatis cuiusque partem aliquam in Orbe Romano, ab antiquo Operibus publicis destinatam fuisse, iam docuit *lex 18. 26. 32. 33. supr. hoc tit.* Quod & ipsum ex *hac leg.* discimus: sic vt neque aliò diuerti, neque attodi vlla parte potuerit. Docet & Cicero *in epistolis ad Brutum*, vbi de Arpinatibus agit. Denique ita ab antiquo huic rei deputata fuit, *vt ei nullius occasionis colore auferri potuerit*: vt *hac leg.* dicitur. Quæ quidem ipsa Honorij Imperatoris quoque *hac leg.* sententia est: Et sic submotâ omni exceptione: etsi superiores leges nonnullæ exceptionem quandam admittant, veluti *d. l. 18. & 26. supr.* Nempe vt non sufficiente maiorum Vrbium reditu, minorum Ciuitatum reditus adsumantur. Et de facto tamen hæc vectigalia Operum publicorum instaurationi sæpè detracta, quæ ad suum & genuinum vsum subinde reuocari constitutionibus oportuit: vt ab Honorio *hac leg.* Et quidem, vt dixi, *omnis occasionis colore submoto*: quibus verbis putet quis speciatim id indicari, Nequidem ad inclytarum vrbium ornamentum ea transferri posse, veluti Vrbis Romæ: idque tum Inscriptionis argumento, tum & ipsa temporum ratione suadente: Nempe hoc tempore, recuperatâ iam Româ, vrbi instaurandæ incumbebatur: cuius partem Alaricus incendio consumpserat, vt testatur Marcellinus *Chronico*, Anno supet. 410. Possit tamen videri Honorius *hac leg.* agere de vectigalibus ipsius Vrbis Romæ: & tum sententia eius fuerit, adeò Vrbis Romæ instaurationi incumbendum esse, vt vectigalis eò destinati pars ad nullum alium vsum traduci possit. Denique dubium quam vrbem hic intelligat Honorius, an Vrbem Romam, cuius Præfecto *hac lex* inscribitur? An verò aliam Vrbem in Diœcesi tamen Vrbicaria constitutam, cuius mentio facta fuerit in integra constitutione, cuius hæc nonnisi particula est: sunt enim complures huiusmodi leges *in Cod. hoc*, quæ plenòm sensum non habent; de quo peculiari *cap. in Prolegom. Theod.* vide saltem *leg. vltim. inf.* Mihi verosimile, Vrbem, quâ de hic agitur, non Vrbem Romam, verùm aliam de Vrbicaria Præfectura & Diœcesi fuisse.

¶ IMMVNITATEM *nulli tribuendam à collatione ad murorum constructionem, & à comparatione tranuectionéque specierum per Illyricum.*

XLIX. * Idem AA. Herculio" PF. Illyrici.

CONSTRVCTIONI murorum, & comparationi transuectionis" specierum vniuersi sine vllo priuilegio cohærtentur:" ita vt in his dumtaxat titulis" vniuersi portione" suæ possessionis & iugationis ad hæc mœnia" cohærtentur: *quò ita demum, à summis ad infimos" vsque sarcina decurrente, ferendi oneris non leue solatium," sed in commune omnibus profuturum, communi labore curetur.* Quod in partibus" dumtaxat Illyricianis nostram Clementiam statuisse Tua Sublimitas recognoscat. Dat. v. Id. April Constantinop. DD. NN. Hon." IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Repetita extat *hac lex*, sed paulò aliter *l. vltim. supr. de Equor. collat.* vbi dixi: itémque *l. 1. Cod. de quib. muneribi. lib. 10. tit. 48.*

"*Herculio* huic *PP. Illyrici* inscribitur Anno 410. *lex 172. supr. de Decurion. lex 5. supr. ne conlat. translat.* & anno 408. *lex vlt supr. de Equor. collat.* Ad eundem extat Ioan. Chrysostomi *epistola.*

"*ꝟ. Transuectionique*, & ita in *d. l. vlt.* De hac Transuectione seu translatione specierum, dixi ad *l. 10. supr. de extraordin.* & dicam adhuc ad *l. 40. inf. de Episcopis.*

"Coartentur, *d. l. vlt.* tum illa prætetea subiiciuntur, (quæ & *sine huius leg.* habentur) *ad necessitates Illyricianas, nam in his dumtaxat*, &c.

"Sequentia longè aliter extant in *d. l. vlt.* & *d. l. 1.* *Tituli* autem sunt species collationum.

"*ꝟ. pro portione*, vt *d. l. vltim.*

"*Munia*, vt *d. l. vltim.*

"*ꝟ. Infimos*, vt etiam extat in *d. l. vlt.* & *d. l. 1.*

"Solatium ex communi & communicato labore. Quo ipso sensu Cassiodorus *5. var. Omnes in commune subeatis, qui vicinitate iungimini, quatenus accommodato solatio securiùs impleatur, quod paucis inexplicabile fortè cognoscitur.*

"*Partes* Illyricianæ, id est, tractus Illyrici; vide imaginem Imperij Rom. ex *Cod. Theod.*

"In *d. l. vltim. supr. de equor. collat.* alius dies, aliique Consules adnotati *III. Id. April. Basso & Philippo* COSS. vide quæ ibi dixi.

COMMENTARIVS.

De Mvrorvm constructione est iam tertia hæc *huius tituli*, (& quidem ista Theodosij Iunioris) lex, præter *legem* 34. & 36. *supr.* erit & quarta *lex* 55. *infr.* Ita tamen vt *d. l.* 51. sit de muris Vrbis Constantinopolitanæ, *lex* verò 34. & 36. de muris per Orientem; *hæc* nostra de muris per Illyricum. Rursum *d. l.* 51. itémque *d. l.* 36. de muris ad ornatum magis: at enim *d. l.* 34. itémque *hæc* 49. ad hostes repellendos: & hæc quidem, vt docet Inscriptio, & finis *huius leg.* & *lex vltim. supr. de equor. collat.* (vbi *hæc lex* repetita extat,) ad Illyricianas necessitates.

Nunc de sententiâ *huius leg.* Nempe à collatione ad murorum constructionem, cuiquam immunitatem tribui, vetat *hâc leg.* Theodosius Iun. & *d. l. vltim.* vetat pariter Valentinianus III. *Nou. De Pentapolis*, 43. *inter Theodosianas*, *versic. Cuius ordinatio.* De quo Principe accipio, illius *Nouellæ* argumento, quod Vegetius *prologo lib.* 4. *de re militari*, scribit de muris Vrbis Romæ reparatis: pariter vt à comparatione (de qua *suo tit. supr. de publicâ comparatione*) & transuectione specierum, de quibus ad *d. l. vltim. supr. de equor. collat.* vbi *hæc lex* repetita extat. Cum alioquin à cæteris collationibus nonnullis Dignitatibus immunitas tribuatur, de quo dictum fuit *lib.* 11. Idémque constitutum *supr. l.* 23. de portus & aquæductus instauratione: Idem de itinere muniendo, *l.* 5. *de itin. muniend.* De *huius legis* Historia, specie, & ratione, dixi ad *l.* 177. *supr. de Decurionibus*: & ad *d. l. vltim. supr. de equorum collat.* itémque ad *l.* 1. *supr. de littor. & itiner. custod.*

¶ *De* Thermis *Honorianis*, *déque* Porticv *ad eas*, *Constantinopoli absoluendis*, *occupatis priuatorum locis*, *concessáque inuicem*, *permutationis vice*, *priuatis*, *vetusta Basilica*, *Theodosij Iunioris* lex.

L. * Idem AA. Isidoro P. V."

Opvs" cœptum extruatur, & Porticus Thermas Honorianas præcurrat acie" columnarum: Cuius" decus tantum est, vt priuata" iustè negligeretur paulisper vtilitas: Sed ne census sui quisquam intercepta lucra deploret, sed è contrario cum pulchritudine Ciuitatis" etiam fortunas suas auctas esse lætetur, pro loco quod quisque possederat, superædificandi" licentiam habeat: Nam in locum priuati ædificij, quod in vsum publicum translatum est, occupationem Basilicæ iubemus Vetustæ succedere: vt contractus quidam, & permutatio facta videatur, cùm dominus, qui suum dederat" Ciuitati, pro ea habiturus sit ex publico, remotâ omni formidine, quod" inconcusso robore & ipse habere, & quibus velit tradere, habebit liberam facultatem. Dat. IV. Kalend. Nouemb. Constantinop. Honorio IX. Theod. V." AA. coss. [412.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* vtpote localis & temporaria. Etsi multæ aliæ *leges* certo alicui loco & tempori adstrictæ in *tit. Cod. de oper. publ.* relatæ sint. Concordat huic leg. *lex prox.* 51.
"*Isidorus* sub Theodosio Iun. P. V. Constantinopol. vid. & *leg.* 23. *supr. de iur. libror.*
"Thermarum & Porticus.
"*Acies* columnarum in porticibus.
"*operis* Thermarum & Porticus.
"priuatorum. "Constantinopolitanæ.
"Basilicæ vetustæ, vide interim quæ dixi *l.* 46. *supr.*
"Fuit "*dederit.* "Id quod.

COMMENTARIVS.

De Thermarvm Honorianarvm, déque Porticus earum Constantinopoli constructione, est hæc Theodosij Iun. constitutio Anno D. 412. cuius causâ cùm priuatorum loca seu ædificia nonnulla occupari oportuisset, Imperator permutatione quadam Basilicam vetustam inuicem priuatis tribuit, & ab his occupari iubet. Privatorvm scilicet loca, ædificia, publici operis causâ sæpè olim iure occupabantur. Sed tamen compensato aliquo, triplici ratione: neque enim extorqueri possessoribus proxima operibus publicis mos fuit. Exemplum *in Octauio cap.* 53. I. Vel enim *Immunitas* quædam inuicem iis tribuebatur, vt in *spec. l.* 1. *infr. de Aquæductu.* II. Vel pretium competens pro his de publico præstabatur, vt in *spec. l. vltim. infr.* Quò pertinet quoque Ciceronis locus *ad Atticum*: & hic Frontin. locus *de Aquæductibus*. *Posset hoc S. C. æquissimum videri, etiamsi ex rei tantum publicæ vtilitate ea spatia vindicarentur, multò magis cum Maiores nostri admirabili æquitate, ne ea quidem eripuerunt priuatis, quæ ad modum publicum pertinebant: Sed cum aquas perducerent, si difficilior possessor in parte vendenda fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt: ac post determinata necessaria loca rursus eum agrum vendiderunt, vt in suis finibus proprium ius tam Respubl. quàm priuata haberet.* III. Vel denique permutatio quædam cum priuatis

oatis instituebatur. Quod vt *leg.* mox *sequ.* sit cui iungenda & *lex* 13, *supr. de Metatis*: ita & *hâc leg.* fit; vbi notanda illa, *Vt contractus quidam & permutatio facta videatur.* Et *hâc* quidem *lege*, ad absoluendam *Porticum* Thermarum Honorianarum Constantinopoli, pro possessionibus priuatorum occupatis vetus Basilica hâc Theodosij Iun. *lege* conceditur: Sic vt super eam *superadificandi* licentia plenóque iute & inconcusso robore fruendi alienandi eius quod superædificatum fuerit, ius tribuatur.

¶ Ex *hâc* interim *lege* notentur, Primò *Thermarum Honorianarum* mentio. Hæ verò *Regione* 5. & 13. *Vrbis Constantinopolitana* à veteri Vrbis Constantinopolitanæ descriptionis Auctore collocantur. Secundò notandum, *Porticum* Thermis Honorianis his adiectam hoc tempore à Theodosio Iun. & quidem ingenti decore. Quomodo & alias fermè, ab aliis excitatæ Thermæ ab aliis Impp. adiectæ Porticus. Tertiò notandum in genere Porticus lauacris quoque seu Thermis contiguas fermè constructas, seu vt *hâc leg.* dicitur Thermas *pracurrisse*, quod restatur & *lex* 52. *infr.* Sed & hic Ammiani Marcellini locus, *fine lib.* 19. *Claudius*, inquit, *P. V. Porticum excitauit ingentem lauacro Agrippa contiguam. Euentus boni cognominatam, ea re quod huius nominis prope visitur templum.* Lampridius *Alexandro Seuero*, p. 122. *Antonini Caracalla Thermas additis sortionibus perfecit & ornauit*, vbi pro *sortionibus*, Causabonus *porticibus*. In Heliogabalo quippe de iisdem Thermis idem Lampridius: *Sed Porticus defuerant qua postea ob hoc sub Antonino extructa sunt, & ab Alexandro perfecta.* Quartò notandum, has Porticus *acie columnarum* constitisse. De columnis ex quibus Porticus constabant, res nota: vnde & varia quoque pro columnarum ordinibus porticibus nomina non tantùm duplicibus, sed & vsque ad tetrastichis & pentastichis; de quo vide vel Capitolinum in *Gallieno*. De altitudine quoque harum columnarum vide Vitruuium, *lib* 5. *c.* 7. vnde & *Acies* columnarum *hâc leg.* dicitur.

¶ *De* MVRO NOVO *Constantinopoli excitata, occupatis alicubi ad id priuatorum terris, quibus inuicem* TVRRIVM *eius muri vsus deputatur, sub refectionis onere. Theodosij Iun.* lex.

LI. * Idem AA. Anthemio PF. P.″

TVRRES Noui Muri, qui ad munitionem Splendidissimæ Vrbis″ extructus est, completo opere, præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio ac prouisione Tuæ Magnitudinis ex Nostræ Serenitatis arbitrio celebratur.″ Eâdem″ lege in perpetuum & condicione seruandâ, vt annis singulis hi, vel″ ad″ quorum iura terrulæ″ demigrauerint,″ proprio sumptu earum″ instaurationem sibimet intelligant procurandam,″ earúmque″ vsu publico beneficio potientes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertinere: Ita enim & splendor operis″ & Ciuitatis munitio cum priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. Dat. Prid. Non. April. Lucio V.C. CONS. [413.]

NOTÆ.

* *Lex* 18. *Cod. eod. tit.* Indicatur verò *hac lex l.* 13. *supr. de Metatis.* Concordat huic legi *lex* 50. *prox. supr.*
″*Anthemius* sub Theodosio Iun. PP. vid. *Prosopogr.*
″Constantinopolitanæ.
″*celebrari* murus dicitur: ita *iter celebrari* per vias, pontes, *l.* 36. *supr.*
″Ita quoque *Cod. Iust.* id est. Eâ simul. Nisi malit quis, quod puto *ed demum*, vel *ed tamen.*
″Abest à *Cod. Iust.* Malè.
″*ou ayans droict.*
″*Terrula*, supr. *terra*, id est, priuatorum possessiones.
″*Demigrare*, pro simplici, *migrare*: vel *de* vno ad alium migrare.
″id est, ad curandam.
″*Turrium* scilicet, Cod. Iust. *earum*, vt mox, *earúmque*: quod longè aliud.
″*Earúmque* Cod. Iustin. vt dixi.
″Noui muri.

COMMENTARIVS.

DE TVRRIBVS NOVI MVRI Constantinopolitani est hæc Theodosij Iun. constitutio; quarum vsum permutationis iure quodam priuatis, quorum terræ ideò occupatæ fuerant, seu per quorum terras murus ille celebrabatur, ducebatur, concedit. PRIVATORVM scilicet terras publici operis causâ quandoque occupari mos fuit, sic tamen vt permutatio quædam cum his institueretur, quod hæc quoque *lex*, sicut & *superior prox. lex* 50. vbi dixi, testatur: Et quidem in spec. *huius leg.* turrium noui Muri Constantinopoli occasione. *Murus* scilicet nouus muniendæ Vrbi Constantinopolitanæ, à Theodosio Iun. studio ac prouisione, non Cyri P. V. (vt Cujacius scripsit) verùm *Anthemij P. P.* extructus fuit, vt præter *hanc legem*, docet quoque Socrates, *lib.* 7. *cap.* 1. ὑπὸ δὲ τῷ νέῳ τῷ νέῳ Θεοδοσίῳ ὄντι τυγχάνοντι, τὰ τῆς ΕΩΑΣ ἐπάρχων, ΑΝΘΕΜΙΟΥ τοῦ ὑπάρχου τὴν διοίκησιν πεπιστευμένου ὑφ' οὗ τὰ μεγάλα ΤΕΙΧΗ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιεβλήθη: φρονιμώτατος δὲ οὗτος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐδόκει καὶ ἦν. Nicephorus etiam *lib.* 14. *cap.* 1. *Rerum omnium administratio Anthemio Prafecto commissa est: Anthemius iste MOENIA Constantinopolis demolitur, Pomeria Vrbis prolaturus. Lateritio ingenti, qui nunc cernitur, MVRO eam circumdedit, opere eo per menses duos magnâ & ferè incredibili celeritate confecto.* Meminit & huius rei *Tripartita* Auctor

lib. 11. *cap.* 1. Igitur cum hic murus extrui cœpisset, cúmque per priuatorum terras *celebrari*, id est, extrui, duci oporteret, Theodosius, velut contractu quodam & permutatione factâ, *Turres* eius muri, priuatorum illorum, quorum terræ occupatæ fuerant, vsui deputauit: *hâc leg.* & *l.* 13. *supr. de Metatis*: Sic tamen, vt onera earum Turrium ipsi deinceps agnoscerent, putà, earum instaurandarum quotannis *hâc leg.* Itémque Metati onus quod posteà statutum *d. l.* 13. *supr. de Metatis*, quâ hæc indicatur, quámque hic totam adscribi oportet: *Idem Augusti Eustathio P. P. Deuotissimos milites, ex procinctu redeuntes, vel proficiscentes ad bella, Muri noui Sacratissimæ Vrbis singula Turres in pedeplanis suis suscipiant. Nec aliquis possessorum grauiter ferat, quasi illâ dispositione, quæ super publicis ædificiis* [*31. beneficiis*] *processerat, violatâ, cum priuatæ quoque domus tertiam partem talis rei gratiâ soleant exhibere. Dat. V. Non. Mart. Constantinop. Honorio XIII. & Theod. X. AA. CONS.* Anno 422. Huius quoque muri noui fit mentio in *l.* 18. *Cod. de SS. Eccles. & Nou.* 59. *cap.* 5. apud Zonaram *tomo* 2. Meminit & Marcellinus *in Chronico*. Simul Turrium, *Ardabure & Callepio Conss.* id est, Anno 447. *Ingenti*, inquit, *terra motu per loca varia imminente, plurimi Vrbis Augustæ MVRI recenti adhuc readificatione constructi, cum LVII TVRRIBVS corruerunt.* Et mox; *Eodem Anno, Vrbis Augusta muri, olim terra motu collapsi, intra tres menses, Constantino P. P. operam dante, readificati sunt.* Meminit & Auctor *Chronici Alexandrini* Theodosio 17. & Festo COSS. id est, Anno 439. murorum à Theodosio hoc circumcirca factorum Constantinopoli quâ mare spectat: ἐν τούτῳ τῷ ἔτει ἐκελεύσθη Θεοδόσιος Αὔγουστος τὸ τεῖχος κύκλῳ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ θαλαττίῳ Κωνσταντινουπόλεως. De huius alioquin Principis sollicitudine circa muros excitandos dixi ad *l.* 49. *supr.*

Cæterùm etsi *lex* hæc propriè pertineat ad Constantinopolim, & localis sit, potest tamen ad alias ea rectè in vsum accommodari præter locum communem de occupandis priuatorum locis publici operis gratiâ, déque permutatione & compensatione eo nomine tribuenda. Primò quidem, vt ij, per quorum terras muri ducuntur, Principe vel Curatore Reip. concedente, in Turribus eorum habitare possint. Neque tantum in pedeplanis (quod Cujacius perperàm putauit, *arg. d. l.* 13. quæ vtique pedeplana adsignat non ipsis priuatis, sed militibus ibi metati iure hospitantibus) verùm in totâ, quanta est, turre, etiam in edito turris, quod ex *hâc leg.* discere licet etiam τριστυγίῳ fortè: erant enim turrium plura *tabulata*: Si videlicet ea sit Ciuitas, cuiusmodi Constantinopolis, vbi nullus est ab hoste metus. Etsi sciam, in quibusdam Turribus muralibus Vrbium humiliores quosdam homines videri habitantes in inferiori parte, non in eâ, quâ pinnæ Murorum siue Turrium acies extant.

Secundò, aptari quoque potest *hæc lex*, si quando quæratur de oneribus, quæ sustinere debent ij, qui publico fruuntur compensato.

Porrò vt hæc Theodosij Iun. *lex* est de Turribus muri Constantinop. ita de Turribus murorum in Vrbe Româ: vid. Valentiniani *Nouellam* inter Theodosianas *de Pantapolis* 43. *in fin.* quò referam quod scribit Vegetius *prologo lib.* 4. *de re milit.*

¶ *De* BALNEO ZEVXIPPI *Constantinopoli: déque* SVPERFICIE *seu priuatorum domibus & officinis in porticibus eius positis. Theodosij Iun.* lex.

LII. * Idem AA.'' Seuerino'' P. V.''

QVIA plurimæ domus cum officinis suis in Porticibus Zeuxippi esse memorantur, reditus memoratorum locorum pro quantitate,'' quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia,'' ac tecta reparandæ'' gratia vrbis huius Lauacro, sine aliquâ iubemus excusatione, conferri. Dat. v. Id Ian. Victore CONS. [424.]

NOTÆ.

* *Lex* 19. *Cod. eod. tit.*

''Perperam. Reponendum enim solius *Theodosij*. Iunioris scilicet nomen: vide *Chronolog.*

''*Seuerinus* P. V. Constantinop. Eidem superiori Anno 423. inscribitur *lex Mæniana* 11. *Cod. de ædific. priuat.* vide *Prosopogr.*

''*Præfecto Prætorio*, in Cod. Iust. *d. l.* 19. & *d. l.* 11. vid. *Prosopogr.*

''*Reparando Regia Vrbis huius lauacro*: ita *Cod. Iust.* & quidem meliùs. Fortè ita, *& ædificia ac tecta reparanda Egregia vrbis huius lauacro.*

COMMENTARIVS.

DE LAVACRI seu Balnei ZEVXIPPI Constantinopoli porticibus: déque Porticibus positis in iis priuatorum domibus & officinis, est hæc Theodosij Iun. constitutio: quæ proinde ad locum communem pertinet de occupatis & ædificatis in locis publicis à priuatis: Et sic de *superficiario iure*. OCCVPARI equidem loca publica priuatorum ædificiis regulariter non licet: quod docet etiam *lex* 22. 29. & *l.* 46. 47. *supr.* quandoquidem tamen in nonnullis locis publicis ædificia extructa iam habere licuit, veluti domos & officinas, vt in specie *huius leg.* in porticibus publicorum Balneorum. Et id ipsum tamen sub onere certæ cuiusdam præstationis seu *reditus* & *pensionis*, seu canonis & *solarij* cuiusdam; de quo dicere anteuerti ad *leg.* 9. *supr.* plenè, quò recurri cupio. Et in spec. quidem *huius leg.* in porticibus Balnei Zeuxippi Constantinopoli: Nempe cum Zeuxippi balneum seu lauacrum (de quo mox pleniùs) Constantinopoli egregium eummaximè foret, atque id porticibus circumdatum, in his porticibus domos & officinas priuati multas habebant extructas, seu cellulas, vt vocantur *l. seq.* Proculdubio vendendis, quæ ad lauacri maximè vsum

necessaria

necessaria erant: haud aliter ac in pastoforiis seu porticibus Templorum res sacro vsui destinatas, & olim prostitisse, & nunc prostare videmus. Aliisque locis publicis hominum multitudine maximè frequentatis ædificia priuati addebant, auiditate cogendæ pecuniæ, vt loquitur *lex* 25. *supr.* vbi plenè dixi. Igitur vectigal seu *solarium* huiusmodi domibus seu officinis quoddam à Theodosio Iun. impositum, vt solitum imponi publico fruentibus, & superficiem in solo publico habentibus, vt docet quoque *lex* 1. *Cod. de diuers. præd. l.* 2. §. 17. *ff. ne quid in loco publ. vel itinere*: & *lex* 5. *in fin. ff. hoc tit.*

¶ Cæterum huiusmodi solarium seu vectigal, modò operibus publicis reficiendis seu reparandis destinatum, modò in genere; vt in specie quoque *l.* 41. *supr.* modò speciatim alicui operi, *pour la fabrique*: vt in *huius leg.* specie eiusdem lauacri seu balnei reparationi, & præbendis ibidem luminaribus, in cuius porticibus domus & officinæ illæ erant. ¶ Vbi de tribus videndum est. Primò obseruandum, Thermas siue lauacra publica *Porticibus* circumdata fuisse, & quidem lauacra Zeuxippi Constantinopoli, quarum ipsarum meminit Zosimus *lib.* 2 *p.* 686. de quo ad *l.* 50. *supr.* Secundò, de luminibus Thermarum occurrunt & apud alios nonnulla testimonia, vt *l.* 1. *Cod. de lustrali collat.* vbi pars lustralis collationis huic rei destinatur. Sed & Lampridius eius meminit, *in Alex. Seuero. Addidit*, inquit, & *oleum luminibus Thermarum, cum anteà non ante auroram* (aliàs *ante Nonam*) *paterent, & ante Solis occasum clauderentur.* Postremò de *Zeuxippi balneo* notandum, id balneum à Seuero Imp. Byzantij, quæ postea Constantinopolis dicta, extructum, vt testatur Suidas, *in voce* Ζεύξιππος, & Codinus; Theodorus Metochita, *hist. Rom. p.* 94. quarum Thermarum Seuerianarum Zeuxippi mentio in *Anthologia*, ac *veteri descriptione Constantinopoleos*: *secunda regione*, apud Gregorium Nazianzenum *orat. ad Arrianos*, Sozomenum *lib.* 3. *cap.* 8. Socratem *lib.* 2. *cap.* 12. Procopium *lib.* 1. *de ædific.* Cedrenum *in Seuero*, *p.* 207. Nicephorum *lib.* 9. *cap.* 9. Zonaram *tom.* 3. *in Iustin.* Suidam *in voce* Χριστόδωρος. Præter omnes autem luculentè Petrus Gyllius Aquitanus Vir doctissimus *lib.* 2. *cap.* 7. *Topograph. Constantinop.* cur autem hæ dictæ Thermæ Zeuxippi, variæ sententiæ sunt, quas videre licet apud Eusebium *in Chronic. num.* 157. apud Suidam, & apud Procopium *lib.* 1. *de ædific.* Incensum hoc lauacrum postea sub Iustiniano, teste Cedreno. Balneum quoque hoc vocatum *balneum Numerorum*, teste Nicephoro, *lib.* 9. *cap.* 9. quia ibi numeri militum, seu milites lauabantur.

¶ Vt ad sententiam *huius leg.* redeam, Pensionem seu solarium harum domorum & officinarum nomine præstari vult Theodosius Iun. Idque *sine aliquâ excusatione*: id est, sic vt ab eo nemo immunis sit. Quod modum verò huius solarij attinet non exprimitur is: *Pro quantitate*, inquit, *quæ placuit*, id est, quæ definita præscripta fuit vel ab Imperatore, vel à Seuerino P. V. Sic & indefinitè placita pensio solarij in genere dicitur *l.* 1. *Cod. de diu. præd.* Curatorum verò Reipublicæ id muneris fuisse ostendit *lex* 5. *ff. de operibus publicis*: vel Curatorum publicorum operum, *l.* 2. §. 17. *ff. ne quid in loco publ. vel itin.*

¶ *Ad* AVDITORIA *Professorum Constantinopoli, Capitolij Porticuum exedræ à Theodosio Iuniore deportantur: ita quidem, vt si quid his adhuc desit, coëmtis vicinis cellulis id suppleatur.*

LIII. * Idem AA."& Valentinianus Cæs. Constantio" P. V."

EXSEDRAS, quæ Septentrionali videntur" adhærere Porticui, in quibus tantum amplitudinis & decoris esse monstratur, vt publicis commodis" possint, capacitatis ac pulchritudinis suæ admiratione, sufficere, supradictorum" concessibus" deputabit." Eas" verò, quæ tam Orientali, quam Occidentali lateri copulantur, quas" nulla à platea aditus, adque egressus patamen," ipsisque" humiliores aliquanto adque angustiores putantur, vicinarum spatia Cellularum ex vtriusque lateris portione oportet adiungi: ne quid aut ministris" eorumdem locorum desit, aut populis." Sanè, si qui memoratas cellulas probabuntur vel Imperatoriâ largitate, vel quacumque aliâ donatione, aut emptione legitimâ, possidere, eos Magnificentia Tua competens pro hisdem de publico pretium iubebit accipere. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinop. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iustin.* Iungendáque huic *lex vlt. supr. de Stud. liberal. Vrbis Romæ vel Constantinopoleos.* Item *lex vnic. supr. de Profess. qui in Vrb. Constant.* quibus titulis *hæc lex* commodius posita fuisset.

"Inducendum alterum A. vt etiam docet *d. l. vlt.* & *d. l. vnic.*

"Constantio huic P.V. Constantinop. inscribitur quoque *lex vlt. Cod. de offic. P.V.* vbi editum *Constantino.*

"Constantinopolitanæ. Hinc interim replenda Inscriptio *d. l. vlt.*

"Id est adhærent, sic & *d. l. vlt. qui videntur intra Capitolij Auditorium constituti*: vid. plura in *Gloss.*

"an aliis? an magistrationibus & consessibus: *hâc leg.* & *d. l. vlt.*

"Professorum seu Magistrorum, *d. l. vlt.* absque quâ *hæc lex* imperfectum sensum haberet. Simile exemplum *legis* imperfectæ *l.* 45. *supr.* de quo in *Prolegom. Theodos.*

"An *concessibus*, id est, quò concedunt? An *congressibus*? Sed malim *consessibus.*

"Sublimitas videlicet tua, vel Magnificentia tua: Id enim repetendum cum ex *fine d. l. vltim.* tum ex fine *huius leg.* nisi malis, *deputabis.*

"*ff. Iis verò*, exedris scilicet, vel, *Ad eas.*

"*ff. qua nullus*, vel *ad quas nullus à platea aditus*, vel *ad quas nullum à platea aditum & egressus patamen.*

 "Patamen,

"*Patamen*, huius sæculi vox, pro patente aditu & egressu. Sicut *foramen*, ita *patamen*.
"Magistris scilicet vel potiùs consessibus.
"Fortè scribendum *Magistris*.
"*Populis*, id est, discipulis & ad audiendum confluentibus.

COMMENTARIVS.

De Avditoriis Professorum Constantinopolitanorum est hæc Theodosij Iun. constitutio, Anno D.425. Quæ quidem pars est prolixioris Theodosij Iun. constitutionis: quâ studiis liberalibus consultum fuit: vnde duo adhuc capita supersunt, putà *lex vltim. supr. de Stud. liberal. V. Rom. & Constant.* Imò & *lex vnica supr. de Profess. qui in V. Constant. doc.* absque quâ *lege vltim.* foret, nullus satis certus huic legi sensus constaret. Quo argumento liquet, quæ quantáque sit coniungendarum inter se *legum* vtilitas: parte alterâ, quam mulra grauiter ab *huiusce Codicis* Conditoribus admissa fuerint, quæ peculiari *Prolegomenon libro* collegi. ¶ Igitur Theodosius Iun. *Academiam* Constantinopolitanam bene fundaturus, in Capitolio Constantinopolitano Auditorium Professoribus adsignatum fuit: quod etiam indicatur bis *d.l.vltim.* quod quidem Capitolium fuit *regione octauâ*, vt docet *descriptio Vrbis Constant.* Pariter vt Romæ, in *octaua regione*, vbi Vmbilicus Romæ erat.

¶ Nominatim verò Auditoria eis adsignat *hâc leg.* in porticibus Capitolij, & earum porticuum exedris, sub triplici ampliatione: *Primò* quidem, eas quoque exedras, quæ Septentrionali porticui adhærent, quamlibet maximæ amplitudinis & decoris, capacitatis ac pulchritudinis, iis adsignat. *Secunda* Ampliatio, quòd contra exedras Orientali atque Occidentali lateri adhærentes, quæque angustiores erant, atque à plateâ aditum & egressum non habebant, ampliari velit; &(quod *Tertium*) coëmptis à legitimis possessoribus vicinarum cellularum spatiis. Qui casus singularis addendus est iis, quibus ob publicam vtilitatem priuati domos vel officinas suas prædiáque cum aliis locis commutare, vt in spec. *l.30. & 51. supr.* vbi *dixi*: vel pensato priuilegio aliquo vt in spec. *l.1. infr. de Aquaducta*: vel pretio accepto vendere coguntur, & quidem ad Professorum Auditoria in sp. *huius legis*, sicuti & ad Religiosarum domorum incrementa: de quo vide vel Loüetij *arrestum 6. litt. A.* verùm de hoc pleniùs ad *d.l.50. suprà.*

¶ Et hæc quidem est sententia *huius legis*: quæ vt melius intelligatur, de tribus adhuc videndum est; de Porticibus scilicet, de Exedris, & Cellulis istis. I. *Porticus*, (quarum *hâc leg.* mentio fit,) sex huiusmodi eâ Capitolij parte & regione memorat *Vetus Vrbis Constantinop. descriptio.* Ad eundem modum & inter alia πάρεργα Capitolij Romani variæ Porticus fuêre, teste Virgil. 8. *Æneid.* Liuio, *lib.41.* Velleio, *lib.2.* Tacito 3. *Histor.* Suetonio *in Cæsare. cap.10.* De quo vide Richium *de Capitolio, cap.34.* Cæterùm vt Auditorium publicum in Porticibus Capitolij Constantinopoli à Theodosio Iun. additum; ita & Romæ pariter Bibliotheca ad Capitolinum addita, de quâ Eusebius *Chronic.* & ex eo Orosius *lib... cap... in rebus Commodi.* An in Porticibus Capitolij, non est qui expertè dicat. Ibidémque recitationes poëmatum factæ, Poëtarúmque commissiones: de quo idem Riscius, *cap.35.* Cuius hic error grauis est, quod hanc *legem* nostram de Capitolio Vrbis Romæ accepit. Et hæc de porticibus Capitolij.

II. *Exedræ* in his Porticibus erant loca seu Diætæ, non deambulandi populive gratiâ, vt ipsæ Porticus, vel ipsa mediana in priuatis cœnaculis & habitationibus, verùm loca prope Porticus ædificata consessus causâ, multorum hominum capacia, coire, docere, disputare, audire cupientium. Id enim sunt *exedra*. Sanè ideò cubicula, & exedræ iunguntur, *l.5. §. interdum, ff. de his qui deiecer.* Sed & Strabo *lib.17. p.546.* de Musæo Alexandriæ, quod huc maximè facit: τὸ Μουσεῖον ἔχει περίπατον καὶ ἐξέδραν, καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν. Cicero, quod huc pariter maximè facit, *lib.5. de finib. lib.1. de Natur. Deor.* & 3. *de Orator.* nominatim Exedram pro loco, in quo Philosophi disputantes sederent, locóque ad colloquendum, aut meridiandum, accepit. Iis quippe locis scribit, Crassum Oratorem in Tusculano, & Cottam Pontificem Romæ exedras habuisse. Sic vt rectè nonnulli Exedram scholam interpretentur. In *Glossis* quoque Philoxeni *Ala*, Ἐξέδρα, Εἴλημα, Σχολή, &c. Pollux idem affirmat esse ἐξέδραν, & παστάδα: παστάδας δ' ὁ Ξενοφῶν, ἃς οἱ νῦν ἐξέδρας; & alibi, ἀνδρῶνας, παστάδας, συσσίτια, συμπόσια, προεξέδρας, θώκους, seu θαλάμους iungit, & πόλεως μέρη facit. Idem *lib.1. cap.4.* λέγεται δὲ καὶ ἀνδρεών, ἵνα συνίασιν οἱ ἄνδρες: ὅτι ἐξέδρα, ἵνα συγκάθηνται τὰ δὲ συμπόσιον, &c. Est autem παστὰς cœnaculum: παστὰς enim pro νυμφὼν Hesychio. Quæ inde dicta, si fides Polluci *lib.6.cap.1.* & Scholiastæ Apollonij, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ παστάδας ἡμᾶς, ὅπου πάσσεται: etsi alij malunt, ἀπὸ τοῦ πάσσειν, quod est, ποικίλλειν, quod opere intestino cœlatum, laquearijs & tectorio albatióque opere inductis pictísve & auratis ornata essent. Vnde Hesychio παστάδες διαγεγραμμένοι οἶκοι: & παστοφόριον ταῖς ἐκκλησίαις. Vnde & παστὸς velum variegatum plumatio opere, quod thalami siue οἴκου foribus & sacræ calybæ, id est, interiori cellæ obpansæ erant: vide Pollucem. Vnde & Pastophorium in *Gloss.* Isidori, *Atrium Templi* explicatur, vel *safarium*, vbi rescribendum fortè *sifarium*: nam *sifara* sunt vexilla & vela, de quibus dixi ad *librum 1. Tertull. ad Nationes.* Verùm ad exedras redeamus: Omnium manifestissimè Vitruuius eas describit in porticibus, *lib 5. de Architect. cap.11.* de Palæstrarum ædificatione: *Constituantur*, inquit, *in tribus porticibus* "*Exedræ spatiosæ, habentes sedes, in quibus Philosophi, Rectores, reliquique, qui studiis delectantur, sedentes disputare possunt.* Exedrarum rursum mentio fit apud eundem *lib.6.cap.5.* & *lib.7.cap.9.* Interim ex *hâc leg.* & superiore Vitruuij *loco* liquet, Exedras has Porticibus adhæsisse, vel in his fuisse: vid. & Iosephum *lib.1. de bello Iudaico, cap.16.* vbi agit de Herodis operibus, βίβλων δὲ νεὼς ἐξέδρας τε καὶ ναὸν [ἀνέθηκε.] Quod etiam sequentes Inscriptiones ostendunt, & hæc quidem quæ Tibure visitur in *Corpore Inscription. p.172. num 3.*

PORTICVS P. CCLX. ET EXSEDRAM
ET PRONAON, ITER ET PORTICVM PONE
SCANAM LONG. P. CXL. S.C.F.C.

Item Altera hæc Romæ, *p.65. n.3.*

SILVANO SANCTO C. AVSTVRNSVS
MEDICVS LVDI GALLIC. PORTIC.
ET EXEDR. ET SIGN. ÆN. VOTO
SVSCEP. L. M. &c.

Augustinus quoque *lib.22. de Ciuit. Dei, cap.8.* disertè Exedram lectioni & prædicationi inseruisse,

uisse, in eáque gradus fuisse, ostendit: *Sequenti die, post sermonem redditum, narrationis eius libellum in crastinum populo recitandum promisi: quod quum ex Dominico Pascha die tertio fieret, in gradibus Exedræ, in qua de superiore loquebar loco, feci stare ambos fratres, quum eorum legeretur libellus*, &c. Idémque Augustinus *initio libri de Gestis cum Emerito Donatistarum Episcopo*; de collatione suâ cum illo Cæsareæ præsentibus Episcopis Prouinciæ & plebe; *Cæsareæ*, inquit, *in Ecclesia maiori, cum Deuterius Episcopus Metropolitanus Cæsariensis unà cum Alypio*, &c. *& cæteris Episcopis in exedram processissent, præsentibus, Presbyteris, & Diaconis, & vniuerso clero, ac frequentissima plebe; adesset etiam Emeritus partis Donati Episcopus, Augustinus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ dixit*, &c. Itaque rectè Budæus & Philander notant, Exedras eorum locorum figuram referre, quæ in Cœnobiis seu peristyliis Monachorum aut Canonicorum *Capitula* dicuntur. Cæterùm perflatiles eas fuisse, si non omnes, aliquas certè, Vitruuij testimonio clarum, *lib.7. cap.9. Apertis verò*, inquit, *locis, peristyliis aut exedris, aut cæteris eiusmodi locis, quo Sol & Luna possit splendores & radios immittere, denigratur.* Tandem à Græcâ origine dictas *Exedras* patet, nempe à frequentibus ibi sedibus, anaclinteriis, &c. vt ex Vitruuij quoque loco clarum est. Et hæc de Exedris, quas etiam separatas & singulas singulis Professoribus deputari iubet Theodosius Iun. *d.l.vltim.supr.de Stud.lib.V.R.* cui hæc non tantùm coniungenda, verùm immediatè subiicienda est. III. *Cellula* hîc, & *d.l.vltim.* sunt domunculæ, habitationes, officinæ (de quibus etiam actum *l.52. supr.*) & quidem in specie *huius legis*, publicis porticibus, cuiusmodi in Monasteriis videmus, eâdem voce retentâ; vt ostendit Hieronymus *in vitâ Hilarionis*, & Cassianus *lib 2. de institution. cap.12.* quâ singulorum Monachorum claustra significantur; ad quæ ex mediano vel porticu commune Monachis iter est. Quâ causâ Ennodius quoque *lib.1. epist.5.* Monachos *Cellularios* vocat.

Cæterùm ex *hâc leg.* apparet, huiusmodi Cellulas porticibus publicis adhærentes, publicas fuisse: & proculdubio exponendis mercibus, vel artibus sellulariis exercendis publicè locatas: Et tamen nonnullas ex his processu temporis ab Imperatoribus donatas, venditas.

Ex *hâc* interim quoque *lege*, iunctísque duabus aliis, quibus ea socianda, venit, apparet, quo quantóque studio Theodosius Iun. Constantinopoli studia, Professorésque amplexus sit: de quo Theodosij studio dixi ad *l. vnic. supr. de Respons. Prudens.*

¶ Postremùm notandum, *hanc leg.* inscribi Constantio P. V. ad quem data est quoque lex *vltim. Cod. de offic. P. V.* vbi *Constantinus* vocatur: ad quem pertinere videntur duo epigrammata, de opere quodam alio Constantinopoli excitato ab eo *lib.4 ἀνθολογ. c. εἰς πόλεις.*

DE AQVÆDVCTV.

TITVLVS II.

XI. Cod. Iust. XLII. Omnes *hoc tit.* constitutiones extat etiam post Frontini librum de Aquæductibus.

PARATITLON.

AQVÆDVCTVS *Rubr.* & *l.2.6. hoc tit.* & *l.23.36. supr. de Operibus publicis: l.29.30 supr de Prætor.* seu Aquæductus publici, *l.4.* dicuntur & Aquarum ductus, *l.1.* Formæ, *l.1 8.9. hoc tit.* & *l.3. supr. de calc. coctor. Vrb. Rom.* Formarum meatus, *d.l.1.* Aquarum meatus, *l.8.* inter opera publica erant *d.l.23.36 sup. de oper. pub.* quæ ratio est, cur *hic titulus* superiori cohæreat. Dicuntur & Aquarum ductus; Aquæductuum partes hæ hoc titulo memorantur; Fistulæ, Matrices *l.5.* Castella, *l.5.6* seu Conceptacula, *l.2.* sicut ipsius aquæ Moduli Aquarum, Obolus, *l.2.* Vnciæ, *l.3.* & l. *vltim.* Fistulæ adpotæ. Huiusmodi aquæductus erant Romæ, *l.1.5.8 9.* (& in his nominatim Augusta forma, *d.l.8.* & Claudia, *l.9. seu vltim.*) Constantinopoli, *l.3.4.6. hoc tit. l.29.30. supr. de Prætor.* (in his Theodosiacus Aquæductus, *d.l.29.30.*) Item in Daphnensi Palatio vsum aquæ præstans, *l.3. hoc tit.* Vrbis Antiochenæ, *l.7. hoc tit.* & *l.36. supr. de Operibus publicis.* Item per Diœcesim Orientis, *d.l.36. supr. de Operibus publicis*, qui quidem per Priuatorum possessiones & fines quandoque ducebantur, *l.1.* ¶ De Fabrica, & Reparatione & Tutela aquæductuum notanda sunt sequentia.

1. Impensas quandoque à Prætoribus in ludos antea fieri solitas, fabricæ aquæductuum destinatas: *d.l.29. & 30.*

2. Operas aliquando ad id omnes conferre coactos, *l.23. supr. de Operib. publ.*

3. Quandoque reparationem sumptu publico penitus factam, *l.8.*

4. Refectioni aquæductuum Romæ, & pecuniam seu argentum reconditum fuisse; quæ *formarum condita*, Symmach. *lib.10. ep.33.* de quibus ad *l.3. supr. de calc. coct.* 1500. onera calcis, & sic dimidiam partem præstationis calcariæ annuam deputatam, quæ ab Italiæ Regionibus præstabatur, *d.l.3. supr. de calcis coctor.* vnde *Ager Formensis*, in *Nouell. Valent.*

5. Quando

5. Quandoque materiam aliunde ex demolitione templorum deputatam, *l.36.fupr. de Operib.publ.*

6. Repurgandis illis obnoxios fuiffe eos, per quorum fines tranfibant, *l.1. hoc tit.* qui ideò ab extraordinariis oneribus immunes erant; *d.l.1.hoc tit.*

7. Ne arborum radices eos corrumperent, dextrâ læuáque de ipfis formis, 15 pedibus nonnifi intermiffis, arbores haberi potuiffe, *d.l.1.*

8. Horum publicorum Aquæductuum curam, cuftodiam, tutelam pertinuiffe ad Præfectum Prætorio, *l.8. h t.* Romæ ad Præfectum Vrbi, *l.3 4.5.6.9.* ad peculiarem Confularem Aquarum, *l.1. hoc tit.* & *l.1. fupr. de diuerf. offic.* eorúmque officia, *l.1* & *l.vltim. hoc tit.* & *d.l.1.fupr.de diuerf. offic.* Aquæductuum ad Palatia Principis pertinentium, ad Comitem R.P. *l 2.*

De *Modo vtendi* Aquæ ductibus publicis, aduersùs fraudes, vitiáque, vt loquitur Frontinus, & licentiam priuatorum, hæc conftituuntur: Aquam deriuare, *l.4.6.8.* feu elicere, *l 5.* ad domos non licuiffe, nifi ex licentia, *l.7.* feu Principis Conceffione, *l.2. 3.5 6.8.* feu Imperiali largitate, *l.2.* per Principis indultas *l 5* Iure Beneficii (quæ vox huic rei propria eft) *l.6.* ex refcripto, *l.8.* Secundò, neque in agros deriuare licuiffe, *l.4.7.* Tertiò, neque maiore quantitate vfurpare, quam fuerat conceffum, *l.2. 3.6.7.* admotis forte maioribus fiftulis, *l.2.* Quartò, non fiftularum, quas matrices vocant, foliditate attentatâ, *l.5.* Quintò, non ex aquæductu, *l.6.* verùm ex caftellis, *l.5.6.* feu ex conceptaculo, *l.2.* & ex formis ipfis, *d.l.5.* Quandoque etiam vetitum quamlibet ex Refcripto aquam ex Aquæductu vfurpare: vt in fpec. *l.7.& 8.*

¶ De Tuitione *Aquæductuum à fordibus & arboribus, déque poffefforum, per quorum prædia illi tranfeunt, in id officio, & ideò immunitate.*

1. * Imp. Conftantinus A. ad Maximilianum" Conf."

Quarum" poffeffores, per quorum fines" formarum" meatus tranfeunt, ab extraordinariis oneribus volumus effe immunes: vt eorum opera aquarum ductus fordibus oppleti mundentur: nec ad aliud fuperindictæ" rei onus hifdem poffefforibus adtinendis, ne circa res alias occupati repurgium" formarum facere non occurrant." Quod fi neglexerint, amiffione poffeffionum multabuntur: Nam fifcus eius prædium obtinebit, cuius negligentia perniciem formæ congefferit. ¶ Præterea fcire eos oportet, per quorum prædia ductus" commeat," vt dextra læuáque de" ipfis formis quindecim pedibus intermiffis arbores habeant: Obferuante Tuo Officio," vt fi quo tempore pullulauerint, excidantur, nec" earum radices fabricam formæ corrumpant. Dat.xv. Kalend. Iun. Gallicano & Symmacho coss. [330.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.*

"An idem ille, qui *Maximilianus Macrobius* dicitur, cuique infcribitur *lex 2. fupr. de emendat. feru.* Sed & *Iulius Maximilianus Comes* memoratur in *veteri Infcriptione*, quæ in Cœlio monte Romæ: quam ipfe in gratiam Helenæ matris Conftantini, Auiæ Conftantis & Conftantij, fecit: extat ea in *corpore Infcriptionum*, *p.284.n.5.*

"id eft Confularem, & quidem *Aquarum*, mox oftendam: retractâ voce *Aquarum* ab *initio leg.* ad hanc *Infcriptionem*.

"*Fines.* id eft, fundos vt Interpretes, & *infr.* [illegible] ipfe malo *prædia*, terras, *l.5 t.fupr.de Operib.publ.* per extremos fines fundorum, ibi enim potiùs & humaniùs ducti aquæductus.

"*Forma* hic, & *l 8 9.infr* & *l.3. fupr. de calc.coctor.* & apud Frontinum Sidonium *lib 5. epift 5.* Symmachum *lib.10.ep.33.* & in Auctario *epift.12.* Caffiodorum, aliíque Recentiores, funt Aquæductus. Vnde & *Comes Formarum* apud Caffiodorum *lib.7.var 6.* & *Notit. Imper. Romani.*

"Cuiufcunque fuperindicti.

"*Repurgium*, ait lex; pariter vt Ambrof. *in Theodof. Non audifti Imp. quia cum iuffiffet Iulianus reparari Templum Hierofolymi, diuino qui faciebant repurgium, igne crematunt.*

"*Non current*, ita *Cod. Iuft.* non ita propriè, de quo mox.

"*Aquaductus*, Cod. Iuft. quod idem.

"vel *Commeant*, etfi illud quoque rectum eft.

"*Ex*, Cod Iuft. minus rectè: rectius, *de*, id eft, *ab* ipfis formis.

"Officium Confularis Aquarum obfcurum, cuius mentio quoque fit *d.l.2.de diuerf. offic. fupr.* vbi dixi. In *Cod.Iuft.* hoc immutatum, in *officio Iudicis*: vt ita *hæc lex* generalis efficeretur.

"An *Ne?* Illud rectè fuftineri poteft.

COMMENTARIVS.

De Tuitione Aquarum & Aquæductuum eft hæc Conftantini M. conftitutio Anno D.330. Et quidem, fi mens non malè augurat, de tuitione Aquæductuum *Conftantinopolitanorum*,

norum. Hoc enim ipso mense Maio Constantinopolis dedicata fuit, eodémque mense etiam apertum lauacrum Zeuxippi (de quo lauacro *superiore titulo* actum fuit) vt testatur Auctor Chronici Alexandrini: De Tuitione, inquam, Aquæductuum, tum à sordibus, tum & à consinio rerum noxiarum: quod vtique ad Consularem Aquarum pertinet: non verò de tuitione, seu sartis tectis formarum ipsarum, cui sei etiam *Comes formarum* specialis aliquando Romæ destinatus fuit, ideò *lex* hæc Consulari Aquarum inscribitur: vox enim *Aquarum* (quod Pancirolus quoque iam rectè indicauit, in *Consulari Aquarum*, in Notitia, *pag.* 121.) retrahenda est ad inscriptionem *legis*, & ita legendum: *Ad Maximilianum Consularem Aquarum:* Mox initium *legis* à voce, *Possessores*, deducendum: Nullus alioquin, imò falsissimus sensus hinc eliciatur, si legamus, *Aquarum possessores:* Neque enim Priuati vlli publicorum Aquæductuum possessores sunt, sed vt mox subiicitur, *per possessorum fines formarum meatus*, id est Aquæductus, *transeunt.* Vnde hoc meru Interpretes, *Aquarum possessores* hîc ridiculè interpretantur fundorum possessores per quos aqua labitur. Et sanè Maximilianum, cui *hac lex* inscribitur, *Consularem Aquarum* fuisse, & *lex* integra ostendit, & illa nominatim verba *fin. leg. Obseruante tuo Officio*, &c. Consulari alioquin Aquarum inscripta est & altera *huius Cod. lex* 1. *supr. de diuers. Offic.* & quidem eiusdem Constantini M. vbi pariter *officij Consularis Aquarum* mentio fit. Meminit etiam Notitia Imperij *Consularis Aquarum:* quin & duæ Inscriptiones de *Consulari Aquarum* extant *pag.* 54. *num.* 6. & *pag.* 459 *num.* 7. Similes verò errores vocum perperam alibi positarum, ad initium verò legis retrahendarum, plures *suo capite* in *Prolegomenis* obseruamus: vide interea *leg.* 1. *supr. de bon. vacant.* Ergo Consularis Aquarum hoc æuo Constantinopoli fuit. Romæ enim iam olim Curatores præerant: de quibus vid. Frontinum *pag.* 118. &c. vbi omnes Curatores qui ad se vsque fuerunt, adnumerat.

Antequam verò hanc *legem* illustro, illud ex *ipsâ* præsupponendum est, priuatorum fines seu prædia occupata ad Aquæductus publicos: qui casus addendus est aliis, quibus priuatorum loca occupari possunt Reipubl. ergo: quo in argumento versantur *tres* præterea *leges*, putà *lex* 50.5 1. & *lex vltim. supr. de operib. publ.* ad quas vide quæ dixi. Qua parte tamen Romanorum æquitas admirabilis notanda, quam Frontinus *de Aquaduct. p.* 126. notat, qui ne ea quidem eripuere priuatis quæ ad modum publicum pertinebant; sed cum aquas perducerent, si difficilior possessor in parte vendenda fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt, ac post determinata necessaria loca, rursus eum agrum vendebant, vt in suis finibus proprium ius tam Res publica quàm priuata haberet. Sic & ex *agris priuatorum*, terram, limum, lapidem, testam, arenam, ligna, cæteráque quibus ad eam rem (ad Aquæductus inquam) opus esset, vnde quæque eorum proximè sine iniuria priuatorum tolli, sumi, portari poterant, viri boni arbitratu æstimata, dari debebant, tollique poterant, sumi, exportari. Quin & ad eas res omnes exportandas, earúmque rerum reficiendarum causa, quoties opus esset, per *agros priuatorum*, sine iniuria eorum, itinera, actus patere, daríque iussa Senatusconsulto sub Augusto: quod memorat Frontinus *de Aquaductibus*, *p.* 125. Nunc ad sententiam *huius legis.*

§ Duo sunt *huius leg.* capita de Aquæductuum tuitione. Primum est de Tuitione Aquæductuum *à sordibus*, seu de REPVRGIO aquarum à sordibus: de quo Tria constituuntur: *Primò* definitur, Possessoribus, per quorum fines seu prædia Aquæductus transeunt, Repurgium aquarum seu Formarum incumbere, id est, onus mundandorum Aquæductuum sordibus oppletorum; quod & ipsum testantur Mago & Megoia inter Auctores *de limitibus*, *p.* 263. loco, quem mox consignabo. *Secundò*, Pœna prædij confiscandi imponitur possessoribus id negligentibus. *Tandem* (& quod *initio leg.* proponitur) immunitas his inuicem ab extraordinariis oneribus seu superindictionibus tribuitur: *Ne* (vt eleganter adiicitur) *circa res alias occupati, repurgium formarum facere non occurrant.* Seu vt Valentinianus Iun. *Nouell. inter Theodosianas* 43. *vt propitius deuotionem solita functionis agnoscant.* Sic & Aquarij seu aquarum Custodes ὑδροφύλακες ab extraordinariis muneribus immunes erant, *l.* 10 *eod. tit.* Ait verò lex, *Non occurrant*, in tempore scilicet, quam elegantiam sustulit in *Cod. Iust.* Tribonianus: *occurrendi* enim vox hâc in re propria: quale illud, *Satius in tempore occurrere, quàm post causam vulneratam remedium quærere*; aliáque complurima similia. Item illud; *Poslica occurrite Sanne.* Aquæductuum fauor hic est, vt quos repurgandorum eorum opera spectat, ij extraordinariis oneribus non auocentur. Hinc & leuiora tributa propter hoc eos persoluisse Mago pariter, *loco*, quem antea pollicitus sum, testatur: *Aquarum ductus*, inquit, *per medias possessiones diriguntur, qui à possessoribus ipsis vice temporum repurgantur: propter quod & leuia tributa persoluunt.* Et hæc quidem ita *hâc leg.* constituuntur, ac nominatim de Repurgio Aquæductuum, cuius onus incumbebat possessoribus prædiorum, per quæ Aquæductus transibat. Alioquin & olim iam in ipsâ Vrbe Româ, & circa eam, à domorum & agrorum possessoribus, pro Aquæductu, seu ob formam Aquæductus, quæ infra domum, vel per agrum transibat, pensitatio quædam annua præstabatur, vt docet *l.* 27. §. 3. *ff. de vsufruct.* & *l. in venditione* 41. *ff. de action. empt.* itémque Vitruuius *lib.* 8. *cap.* 7. Et Frontinus *de Aquaductibus*, *p.* 123. *Commoda publicæ familiæ ex ærario dantur, quod impendium exoneratur vectigalium reditu ad ius aquarum pertinentium: Ea constant ex hortis, ædificiisve quæ sunt circa ductus, aut castella, aut munera, aut lacus: quem reditum propè sestertium CCL.* [al. cc.] *millium solutum ac vagum, proximis verò temporibus in Domitiani loculos versum, iustitia Diui Neruæ populo restituit, nostra sedulitas ad certam regulam redegit, vt constarent, quæ essent ad hoc vectigal pertinentia loca.* Atque hoc est etiam illud proculdubio, quod voluit Valentinianus, *d. Nou. inter Theod. de Pantapolis*, 43. cum *Cespitem Formensem, calcarium & Vecturarium* ab extraordinariâ Tironum collatione, & ab exoluendis septem solidis per millenas indictis, immunem præstat. *Illud quoque*, inquit, *pro tuendo statu venerandæ vrbis decernimus, vt à conlatione tironum, & ab exoluendis septem solidis per millenas nuper indictis, cespes Formensis, Æeriusis, Calcarius & Vecturarius habeatur immunis, vt propitius deuotionem solita functionis agnoscant.* Nempe vt *Calcarius* & *Vecturarius cespes*, ibi est ager qui obnoxius erat functioni calcis & vecturæ, vt docet *lex* 1. 2. & 3. *supr. de calc. coctor.* ita *Formensis* est, qui functioni Formarum Aquæductuum erat obnoxius. Quarum formarum etiam, vt antea dixi, specialis Comes erat, vt ex *Notitia* & *Cassiodoro* liquet. De *Æerinsi* cespite, quisnam is fuerit, non liquet: nisi *Aeriensem* (quod

mihi succurrit) quis puter, cloacario obnoxium, immunditiatum videlicet faciei & impuriori spiritui, causísque grauioris cœli, quibus infamis AER fit, remouendis: Nam & ita in Notitiâ Imperij coniunguntur, *Comes formarum*, & *Comes riparum, alnei Tiberis, & Cloacarum*: itémque in *d.l.27. §.3.* coniunctim agitur de *fundis cloacarium debentibus*, & *ob formam aquaductus aliquid pendentibus. Si quid*, inquit, *Cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam Aquaductus, qua per agrum transit, pendatur: sed & si quid ob collationem via, puto hoc quoque fructuarium subiturum. Ergo & quod ob transitum exercitus confertur ex fructibus.* Sauè & ita *ἀερικὸν* dictum, tributum ipsum, quod pro aëre impositum agris: Cuius mentio apud Cedrenum Leonem Tactic. *constit.20.* & Harmenopulum *lib.1.t.4.* Procopium: de quo *ἀερικῷ* consule Cujac. 10.*Obseru.7.*

Alterum *huius leg.* caput est de CONFINIO rerum Aquis & aquæductibus noxio amoliendo: atque adeo de SPATIO arboribus vacuo ab Aquæductibus relinquendo: quò pertinent duæ prætereà *Cod. Iust.* constitutiones: vna Theodosij Iun. *l.6. Cod. eod.* Zenonis altera: *l. decernimus* 10. *Cod. eod.* Nempe & antiquis constitutionibus interdictum, ne iuxta aquæductus qualescunque arbores plantarentur, ne alioquin arborum radices fabricam formæ corrumperent: quod etiam docet Frontinus: seu vt Zeno ait *d.l. decernimus* 10. *Cod. eod. tit. Ne ex stirpibus labefactentur parietes Aquaductuum.* In simili Cassiodorus 2.*var.*39. *Virgulta quoque noxia importunitate nascentia, euulsis cespitibus auferantur, ne RADICVM quidem capillis paulatim surgentes fabricarum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se compago casura disrumpat.* In eadem verò omninò re, formarum, inquam, Vrbis Romæ reparatione, idem *lib.7. in formula Comitiua formarum Vrbis 6.* quem locum iam Lucas de Penna *hîc* laudauit: *In primis noxias arbores, qua inferunt fabricarum ruinas, dum sunt quidam mœnium importabiles arietes, censemus radicitus amputari: quia nulla læsio remouetur, cuius origo non tollitur.* Imò & *lib.5. epist.38.* Theodoricus Rex vniuersos possessores admonet vt de forma Rauennate arbores, imò virgulta amputentur: vbi inter alia, egregiè illud: *Nam qua nunc virgulta sunt, erunt si negligantur & robora.* Ac nominatim quindecim pedum spatium dextrâ læuáque vacuum relinqui iussum, vt *hâc leg.* ita iure antiquo seu SC. quod memorat Frontinus *lib. de Aquaduct. circa fin.* vbi & hanc rationem præmittit: *Arbores*, inquit, *magis nocent, quarum radicibus & concamerationes & latera soluuntur.* Quanquam Theodosij Iun. constitutione, *d.l.6. Cod. eod. tit.* decempedale tantum spatium constituitur à sulco publico aquarum. Quam *legem* cum *hâc* frustra aliter conciliant Interpretes nonnulli.

¶ Datur præterea *hâc leg.* negotium *Officialibus Consularis aquarum* (de quo ante dixi) vt arbores, si quæ pullulauerint intra id spatium, excidantur. Quod negotium, pariter datum Curatoribus Aquarum *eo SC.* quod memorat Frontinus.

¶ *De* DAPHNENSI *Aquaductu, modóque aqua quem exinde priuatis ducere liceret: Valentis* lex.

II. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. Fortunaciano Com. R. P."

AQVÆDVCTVS, qui Dafnensi Palatio" vsum aquæ præstat, quorundam auiditate" tenuatur, adpotis" maioribus fistulis, quàm ex Imperiali largitate meruerunt: Consensu igitur omnium in tribus locis conceptacula reparentur: & *Singulorum nomina, Modúsque seruandus*, tabulis adscribatur, &, si vltra licitum aliquem vsurpare constiterit, per singulos obolos," libræ vnius auri dispendiis ingrauetur." Et si sacri tenore Rescribti aliquis certum modum aquæ meruisse noscetur, non prius eidem accipiendi potestas aliquatenus" tribuatur, nisi adito Rectore" ex ipso conceptaculo quantitatem quam meruit possit" adipisci. Dat." III. Kal. Nou. Antiochiæ, Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest hæc constitutio à *Cod. Iustin.*

"Per Orientem. *Fortunatiano* inscribitur hoc ipso Anno *lex 5. supr. de Metallis*: & Anno 365. vel 368. *lex 2. supr. de Tyronib.* vt & Anno 377. *l.3. supr. de fisci debitor.* Meminit eius Ammianus Marcellinus *initio lib.29. p.410.* in gestis Anni proximi 370. vbi & *molossum Flagitatorem* vocat Zosimus *lib.4. p.743.*

"De Palatiis vid. *Paratitlon* plenissimum, *tit. supr. ne quis in Palat. maneat. lib.7. tit.10.*

"Auida cupiditas. *l.6. infr.*

"Putet aliquis restituendum, *admotis*, vel *adpotis*: sed *adpositis*, rectum est: *Adpotis*, id est, ad potandum admotis: Plautus *Rudente Acta 2. sc.7. si probè adpotus fiem.* Igitur *Adpotis* pro adpotatis; vt *in epist. Alexandri ad Aristotelem*: Sic & *Vasa potoria*, volgò *potatoria*; sic & *epotum*, pro epotatum: Iuuenal.

——— *Epotáque flumina Medo.*

Pollio in Claud.

Epota flumina consumptásque syluas.

"Aquæ.

"id est grauetur, feriatur.

"vllo modo.

"Consularem Syriæ intelligit, qui Antiochiæ.

"An *Data*, pro Accepta, vel Reddita vel Proposita? Sequente enim demum Anno 370. Valentem Antiochiæ hiemasse, testatur Ammian. *lib.29.* & Zosim. *lib.4. p.743.* Vt sic proposita fuerit *hæc lex* Antiochiæ, vtpote quæ ad eius suburbanum Daphnense spectet, & ipsa ideò *Epidaphne* cognominata.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE DAPHNENSI Aquæductu propè Antiochiam, (Palatio ſcilicet Daphnenſi ſeruiente,) eſt hæc Valentis Imp. conſtitutio, data Anno D.369. qua conſulit EROGATIONI ſeu iuſtæ IMPETRATIONI aquæ ex Aquæductu illo ducendæ, contra priuatorum vſurpationem: ne alioquin ſuis aquis Palatium illud defraudetur. Qui idem ſcopus eſt omnium ſequentium *huius tit.* legum. Ita quidem etiam, vt *lex* 7. ad Aquæductus Antiochenæ Vrbis propè Daphnem pertineat. Quandoquidem ea *lex* inſcribitur, Comiti Orientis, cuius vtique ſedes, Antiochia erat. Ceteræ *huius tit.* leges pertinent ad Aquæductus publicos ſeu vrbanos Vrbis Conſtantinopolitanæ, putà *lex* 3.4.6. & Vrbis Romæ, nempe *lex* 5. 8. 9. *ſeu vltim.* quæ etiam *leges* ideò Præfectis Vrbi pleræque inſcribuntur. Atenim hæc inſcripta eſt *Comiti Rerum priuatarum*: quia & in eâ agitur de Aquæductu ad rem priuatam Principis ſpectante, Palatij videlicet Daphnenſis; pariter vt *lex* 12. *ſupr. de iure fiſci*: quæ & ipſa eſt de luco Daphnenſi. Vnde iam obſeruandum ad *Comitis R.P.* curam & diſpoſitionem pertinuiſſe Palatium Daphnenſe, & aquæductum Daphnenſem.

¶ Porrò quantam iuſtæ erogationis ex Aquæductibus publicis curam Veteres habuerint, in vniuerſum docet Frontini liber *de Aquaductibus*, qui ſub Traiano Imp. ſcribebat, & vt iuſtè patrimonium quodammodo aquæ erogaretur: de quo etiam *ſeqq. legibus*. Sed hæc parem quoque habitam rationem Aquæductuum rei priuatæ oſtendit. Quem in finem Sex *hâc leg.* conſtituuntur. Primò *Fiſtulas*, de quibus plenè Frontinus, maiores non eſſe admouendas, quàm à Principe impetratæ fuerint, de quo mox. Secundò, *Conceptacula* aquarum in tribus locis reparanda. Tertiò Tabulia publicia adſcribendum *modum* aquæ cuique conceſſum. Quartò, *Modum* ſibi conceſſum excedentem, in ſingulos aquæ obolos vnâ auri librâ multandum. Quintò, *Rectori* ſeu Conſulari Syriæ inſinuandum eſſe Reſcriptum aquæ conceſſionis (ex *l.5. vlt. C.eod.tit.* inſinuandum Præfecto P.) Sextò, ex ipſo conceptaculo *aquam* ducendam; In quo multa obſeruanda ſunt.

Ante omnia de *Palatio Daphnenſi* videndum eſt. Eius multa apud Veteres mentio, quod ſanè erat in ſuburbio Antiochenſi, quod *Daphne* vocabatur: ſic quidem vt ipſa Antiochia, κατὰ διαστολὴν ad aliarum Antiochiarum diſcrimen *Epidaphne* dicatur à Strabone, & Plinio *lib.5.c.25.* Quinimò & Laodicea apud Epiphanium, vtpote quod Daphne inter Antiochiam & Laodiceam media iaceret, mox vt dicam. Huius ſuburbani meminit quoque Ammianus Marcellinus *extremo libro* 19. *Apud Daphnen* (inquit) *amœnum illud & ambitioſum Antiochiæ ſuburbanum*, &c. Stephanus: Δάφνη προάστειον ἐπισημότατον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ μητροπόλεως. De eo multa quoque mentio apud Strabonem *lib.16. p.516.* Dionyſium *lib.55.* Capitolinum *in Marco Antonino.* Zoſimum, *lib.1.p.656.* Euſebium, *Chronico.* Eutropium, *lib.6.* Sextum Rufum, *in Breuiario:* Chryſoſtom. *homil.17.tom.4. p.426.* Sozomenum, *lib.5.cap.18.* in Itinerario Burdegalenſi, Itinerario Peutingeriano, apud Ammianum *lib.22. p.243.* Socratem, *lib.3.cap.16.* Theodoretum, *lib.3.cap 9. & 10.* apud Libanium, *in Monodiâ*, & in *Antiochico*, pluribus *p.380. 381.* & in *epiſtolis*. Locus quinque millibus paſſuum diſtabat ab Vrbe Antiochiâ, atque is amœniſſimus, aquis irriguis & luco cupreſſis obſitus, quod etiam oſtendit *tit. Cod. de cupreſſ. ex luco Daph. non excid.* & Libanius *de vitâ ſuâ.* Eodémque pertinet *lex* 12. *ſupr. de iur. fiſci*, quæ & ipſa *Comiti Rerum priuatarum* inſcribitur: de quo iam *ſupra.* Id etiam pictura *Itiner. Peutinger.* oſtendit, & præter alios teſtatur Sozomenus, *lib.5.cap.18.* & Libanius *Antiochico, p.380.381.* ¶ Fuit autem in eo inter alia ampliſſimum Apollinis fanum, cuius mentio apud Strabonem *lib.16.p.516.* & Libanium *d.p.380.* de cuius conflagratione agit Libanius, ſingulari eam in rem *Monodiâ*: Ammianus Marcellinus *lib.22.p.243.* Sozomenus, *lib.5. cap.19.* Socrates, *lib.3. cap.16.* Theodoretus, *lib.3. cap 9. & 10.* ¶ Ipsâ igitur amœnitate loci inuitante, conciliante, Imp. Romani *Palatium* ibi habuêre, vt ex *hâc leg.* conſtat, & *Itinerario Burdegalenſi*, vbi locus hic non aliter deſignatur, quam his verbis, *Palatium Daphne*; (quod quidem *Itinerarium* conſcriptum eſt ſub Conſtantino M. Dalmatio & Zenophilo Conss. Anno 333.) Eiúſque meminit & Georgius Baſſus *Geoponicor.11.cap.3.* Aquis verò cummaximè irriguis Daphne amœniſſima fuit, Strabone, Eutropio, Sozomeno, Procopio teſtibus. Quod Libanius *in Antiochico* pluribus *pag.381.* exequitur: & Chryſoſtomus *d.hom.17.tom.4 p.426.* ὅταν ἴδῃς (inquit) τῆς πόλεως (Ἀντιοχείας) ποιεῖν ἐγκώμιον, μὴ μοὶ τὴν Δάφνην εἴπῃς τὸ προάστειον, μηδὲ τὸ πλῆθος καὶ τῶν κυπαρίσσων, μηδὲ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, &c. Denique ad luxuriam prope factus hic locus & lucus. Inde in *epiſt.* D. Marci ad Præfectum ſuum apud Vulcatium Gallicanum *in Auidio Caſſio*, *mores Daphnici*, ſeu *mores Daphnitici*, pro diffluentibus & luxurioſis. *Auidio Caſſio*, inquit, *legiones Syriacas dedi diffluentes luxuriâ, & Daphnicis moribus agentes, quas totas excaldantes ſe reperiſſe Cæſonius Vectilianus ſcripſit*: Et mox de eodem Auidio Caſſio luxuriæ infeſto: *Statim*, inquit, *ad ſigna educi iuſſit, & programma in parietibus fixit, vt ſi quis cinctus inueniretur, apud Daphnem diſcinctus rediret.* Sed & Capitolinus, *in Marco Antonino*, *pag.26.* *Et Verus quidem, poſteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam & Daphnem vixit, armíſque ſe gladiatoriis & venatibus exercuit, quum per Legatos bellum Parthicum gerens, Imperator appellatus eſſet; quum Marcus horis omnibus Reipub. actibus incubaret, patientérque, delicias fratris, & propè inuitus ac nolens ferret.* Idem Capitolin. *in vitâ Veri: Antiochiam poſteaquam venit, ſe luxuriæ dedit, egit hyemem Laodiceæ, æſtate apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ.*

Obiterque notandum, huius loci occaſione, ſicut Antiochia *Epidaphne* ad aliarum Antiochiarum diſcrimen dicta fuit, ita & Laodiceam Cœlæ-Syriæ, ab eodem luco κατὰ διαστολὴν ad aliarum Laodicearum diſcrimen deſignatam: nempe Daphne lucus inter Antiochiam & Laodiceam interiacebat. Epiphanius *hæreſi Semiarrianorum 73.* καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, τῆς πρὸς Ἀντιοχείᾳ Δάφνης ἤγουν Κοίλης Συρίας. Nempe inter Laodiceam & Antiochiam ad Orontem interiecta fuit Daphne. Epidaphnen quoque ab Antiochiâ ſeparat Tacitus *extremo lib.2.* *Germanico*, inquit, *ſepulchrum Antiochiæ conſtitutum, vbi crematus: Epidaphnæ tribunal, alio in loco vitam finierat.* Et ſic Epidaphne dicta, tam quæ ſupra, quàm quæ infra Daphnen ſita erat. Denique quod in Italiâ erant Baiæ, ad Alexandriam Canopus, id erat in Syriâ multò magis Daphne: locus ita infamis voluptatibus, vt Chryſoſtomus

sostomus scribat, inaccessum modestioribus & frugi, ἄβατον μὲν τοῖς σεμνοτέροις, καὶ ἐπιεικῶς βουλομένοις ζῆν: quem locum imitatus est etiam Sozomenus. Vnde natum illud, de quo supra, *Daphnicis moribus agere.* Sed vt dixi, cum omnia ibi ad amœnitatem essent comparata, duo inprimis in admirationem & amorem cunctos rapiebant, arborum vmbriferarum, & optimarum aquarum copia, ὑδάτων πηγαί. Hodie locus hic dicitur *Nero*, propter aquarum scaturigines, vt linguarum Orientalium periti notant. Ita & Græcis hodie *Nero* est aqua.

§ Hinc iam igitur, ne Aquæductus ille Daphnensi Palatio vsum Aquæ præstans, priuatorum vsurpationibus tenuaretur, *hâc leg.* occurrendum Valens Imp. putauit: Nam & Priuati multi suas & eximias domos habuêre apud Daphnem: cuiusmodi οἰκίας λαμπράς τε καὶ μεγάλας ἐν Δάφνῃ ab Olympio constructam porticibus & fontibus illustrem, τῇ τε στοῶν καὶ κρηνῶν ὥρᾳ: memorat Libanius *epist. ad Lysimachum* 564. *in Cod. Regio.* Hinc igitur Priuati modum aliquem aquæ exinde, ex Aquæductibus inquam Daphnensibus à Principibus impetrare soliti: sic tamen vt auiditate sua modum concessæ aquæ excederent: & quidem nominatim; quod *hâc leg.* dicitur *adpotis* vel admotis maioribus fistulis. Quam fraudem memorat & Frontinus *de Aquaductibus*, *p.* 121. *In quibusdam*, inquit, *cum calices legitima mensura signati essent, statim amplioris moduli fistula subiecta fuerunt: vnde acciderat vt aqua non per legitimum spatium coërcita, sed per leues angustias expressa, facilè laxiorem in proximo fistulam impleret. Ideóque illud adhuc quoties signatur calix, diligentia adiiciendum est, vt fistulæ quoque proxima per spatium SC. comprehendi diximus, signentur.* Quare sedulò cautum, quod & *hâc leg.* cauetur, ne fraus eâ in re admitteretur, maioribus fistulis admotis: quod cautum & eo Senatusconsulto, quod memorat Frontinus: NE CVI EORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DVCERENT, LAXIOREM FISTVLAM SVBIICERE, QVAM QVINARIAM. Et Frontinus ipse; *sed neque statim adhuc liberum subiiciendi qualemcunque plumbeam fistulam permittat arbitrium: verùm eiusdem luminis, quo calix signatus est, eundem per pedes L. propè det.* Modi igitur seu media aduersus hoc vitium seu fraudem, hæc ponuntur.

Primum est, quod à Principe solo modus aquæ concedendus sit, quod ipsum obseruatum & in Vrbicis Aquæductibus; vt præter *l.* 8. *l.* 1. §. 42. *π. de Aquaduct. quotid.* docet inprimis Frontinus *de Aquaductibus: Circa ius ducendæ aquæ in Priuatis hæc obseruanda sunt, ne quis sine literis Cæsaris, id est, ne quis aquam publicam non impetratam ducat:* & mox: *Qui aquam in vsus priuatos ducere valet, impetrare eam debebit, & à Principe Epistolam ad Curatorem adferre. Curatores deinde beneficio Cæsaris præstare maturitatem.*

Secundò, *Tabulis* publicis adscribi iubet Imp. cui & quantus aquæ modus à Principe indultus fuit, de quibus Principum commentariis multa Frontinus *de Aquaductib. p.* 106. 109. &c.

Tertiò, *Pœnam* imponit libræ auri per singulos obolos aquæ vltra licitum quid vsurpanti. Vbi obiter obseruandi modi seu moduli aquarum, ad *obolorum* mensuram, itémque vnciarum: vt *l.* 3. *& vlt. infr.*

Quartò, *Conceptacula* aquarum in tribus locis reparari iubentur omnium consensu. *Conceptacula* erant receptacula, in quibus aqua per formam Aquæductus ducta colligebatur, quorum mentio alibi nulla. *Castella* enim alibi dicuntur, & quidem tria illa conceptacula, quorum *hâc leg.* mentio, apud Vitruuium *tria immissaria vocantur*, *lib.* 8. *cap.* 8. *Cum venerit*, inquit, (aqua) *ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctum ad recipiendam aquam triplex immissarium: collocentúrque in castello tres fistulæ matrices æqualiter diuisæ intra receptacula coniuncta, vti cum abundauerit, ab extremis in medium receptaculum redundet: Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus, & salientes. Ex altero in balneas, ex tertio in domos priuatas.* Cæteri vocant *Castella*, Præter IC. in *l.* 78. *π. de contrah. empt. l.* 1. §. 38. 39. 40. 41. *π. de Aqu. quotid. & æst. l.* 19. *π. de seru. vrb. præd.* idem præter Frontinum *lib. de Aquaduct.* Festus; *Diuidicula*, inquit, *Antiqui dicebant, quæ nunc sunt Castella, ex quibus à riuo communi aquam quoque in suum fundum ducit.* Hesychius: Κάστελλος, ὄνομα τόπου ἄνω καὶ κάτω φέροντος καὶ μερίζοντος τὸ ὕδωρ.

Quintò obseruetur, quod *fine legis* dicitur, Ex ipso conceptaculo aquam ducendam, seu eliciendam, seu, quod idem est, & constituitur, *l.* 5. *& 6. infr.* ex ipsis castellis, non adtemptato cursu & soliditate fistularum, quas matrices vocant, *d. l.* 5. *infr.* non ex Aquæductu, *d. l.* 6. *infr.* non interruptis formæ lateribus, atque perfossis, vt loquitur *lex vltim.* non vulnere inflicto fistulis, τοῖς τραύμασι τῶν κρουνῶν: vt de Antiochenis aquis Libanius loquitur in *Antiochico*, *p.* 381. Sic sanè & antiquo Senatusconsulto cautum, quod memorat Frontinus *p.* 121. vbi post alia, VTIQVE OMNES II, QVIBVS AQVÆ DVCENDÆ IVS ESSET DATVM, EX CASTELLIS DVCERENT, &c. Et subiicit Frontinus rationem; *In hoc Senatusconsulto dignum admiratione est, quod aquam non nisi ex castello duci permittit; ne aut riui, aut fistulæ publicæ frequenter lacerentur.* Quod confirmat manifestissimè *lex* 5. *infr.* Et hoc ipsum Ius in Iurisprudentiâ receptum, & Edictum Prætorium, vt ostendit *d. lex* 1. §. 38. 39. 40. 41. *de Aqu. quotid. & d. l.* 19 *de seruit. vrb. præd. & d. l.* 78. *de contrah. empt.* Itaque Priuati his conceptaculis & castellis fistulas subiiciebant, seu admouebant, quibus aquam quisque in suum deriuabat, vt docet rursum *d. l.* 78. & *d. l.* 19.

Postremò obseruetur hîc forma, quæ præscribitur, vt quis indulto aquæ beneficio potiri possit: Nempe non priùs accipere quem posse aquam sibi indultam, quàm adierit *Rectorem* Syriæ (in spec. *huius leg.*) & ab eo quantitatis quam meruit accipiendæ facultatem ex ipso conceptaculo adeptus fuerit, id est modulus & locus ab eo adsignatus fuerit. Olim in Vrbe Româ, qui à Principe aquam impetrauerat, epistolam à Principe ad Curatorem adferre tenebatur: Curator deinde beneficio Principis præstabat maturitatem, & ad Procuratorem eiusdem officij libertus Cæsaris protinus scribebat: Procurator calicem eius moduli qui fuerat impetratus, adhibitis libratoribus signari faciebat, & diligenter intendebat, ne esset in arbitrio Libratorũ interdũ maioris luminis, interdum minoris, pro gratiâ personarũ calicem probari. Sed neque liberũ subiiciẽdi qualemcunque plumbeam fistulam permittebat arbitrium, verùm eiusdem luminis, quo calix signatus erat, & eundem per pedes 50. propè dabat: vt testatur Frontinus *de Aquaductibus*, *p.* 120. qui & SC. in id allegat: Theodosius Iun. & post eum Anastasius, indultum beneficium Præfecto Prætorio insinuari voluerunt, *l.* 5. *& vlt. Cod. eod.* Quare sedulò cautum,

quod

quod & *hâc leg.* cauetur, ne fraus eâ in re admitteretur, maioribus fistulis admotis, quod cautum & eo Senatusconsulto, quod memorat Frontinus: NE CVI EORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DVCERENT, LAXIOREM FISTVLAM SVBIICERE, QVAM QVINARIAM. Et Frontinus ipse; *Sed neque statim adhuc liberum subiiciendi qualemcunque plumbeam fistulam permittat arbitrium: verùm eiusdem luminis, quo calix signatus est, eundem per pedes L. propè det,*

¶ *De* MODO EROGANDÆ *aquæ priuatorum vsibus ex Aquæductu Constantinop. Theod. M. constitutio.*

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Clearcho P. V."

SVMMAS quidem domus," lauacris" lautioribus" præsententur," binas non amplius aquæ vncias: aut si hoc amplius exegerit ratio dignitatis, supra ternas neutique" possidere. Mediocres verò & inferioris meriti domus, singulis & semis contentas esse decernimus: Si tamen huiuscemodi balneas, easdem habere claruerit. Cæteros verò, qui mansionem" spatio angustiore sustentantur, ad mediæ vnciæ vsum tantùm gaudere præcipimus: neque obreptionem cuiquam patere: ita vt quod tibi paret Officium," sex librarum auri multâ feriatur, nisi prodiderit vsurpantes: & is qui fefellit, careat impetrato. Dat x. Kalend. Iul. Constantinop. Antonio & Syagrio COSS. [382.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iustin.*

" Constantinopolitano. Huic verò *Clearcho* P. V. inscribitur pariter hoc ipso Anno 382. *lex 23. supr. de sentent. ex pericul. recitand. lex 93. supr. de Decurionib.* Et Anno prox. 383. *lex 1. vt dignit. ordo*: Anno 384. *lex 3. supr. de Senator. & glob. coll.* Hic idem & sub Valente P. V. fuerat Anno Domini 370 372. de quo mox. Ergo sub Theodosio M. iterum Præfectus Vrbis factus. De hoc Socrates *lib. 4. cap. 8.* Hieronymus *Chronico, Ann. 374.* Ad eundem extant plures *Libanij* epistolæ.

" pro, *domos.*

" id est, Balneis, vt *vers. si tamen infr.*

" An *lautioribus?* Nil opus hac restitutione.

" An scribendum, *prætendantur?* Huic contrarium, *qui mansionum spatio angustiore sustentantur.* Sed *præsententur*, tectum est. *Præsens* est ἐμφανής, etiam in Glossis Philoxeni. *Præsentari* ergo est illustrari, illustrem esse, efferri, imò & offerri alicui rei. Eodem sensu *l. 109. supr. de Decurionib. etsi præsentari nolint*, & *l. 163. præsentari debitis patriæ muneribus.* Sic & præsentari examini *l. 3. de bonis vac.* præsentari rei, id est, comprehendi, exhiberi: *l. 31. circa fin. de Episc.*

" *Nequaquam.*

" *χ. Mansionum*, id est, domorum.

" *Officium Præfecti Vrbis* Constantinopolitanæ nota.

COMMENTARIVS.

EROGANDÆ priuatis, ex Aquæductu publico Constantinopolitano aquæ modum, hâc constitutione Theodosius M præscribit Anno D. 382. quò maiorem ne rescripto quidem Principis impetrare liceat: ne alioquin, vt loquitur idem Theodosius *l. 4. infr.* (quæ ad eandem vrbem pertinet) *florentissimæ vrbis commoda mutilentur.* Modus igitur hic statuitur *hâc leg.* pro triplici videlicet domorum priuatorum differentiâ: putà vt *Summis* domibus balnea lautiora habentibus, duæ tantum vnciæ vel tres ad summum si magna sit domini *Dignitas*, concedi possint; *Mediocribus* verò balneas itidem habentibus, vna tantùm vncia cum dimidiâ, & sic sescuncia: *cæteris*, (balneas scilicet non habentibus) nonnisi dimidia vnciæ, seu semuncia. ¶ Vbi quatuor notanda sunt. Primò, triplex *Domorum* differentia. Secundò, de *Balneis* priuatis Constantinopoli: Nempe, vt alibi passim, (de quo *l. 3. supr. de conlat. donatar.*) ac nominatim Romæ, ita Constantinopoli quoque, sicut pleræque domus lautiorum balneas habuère, ita lautissimas ibi extitisse nonnullas *hæc lex* docet. De Romanis sanè singularis est Olympiodori locus *apud Photium*, *p. 198.* ὅτι ἕκαστος τῶν μεγάλων οἴκων τῆς Ῥώμης ἅπαντα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ὅσαπερ πόλις σύμμετρος ἠδύνατο ἔχειν, ἱππόδρομον, καὶ φόρους, καὶ ναούς, καὶ πηγάς, καὶ λουτρὰ διάφορα. Tertiò obseruandus venit *hâc leg.* & *l. vltim.* Modulus aquæ ad vncias: Frontinus *lib. de Aquæductib. Aquarum moduli, aut ad digitorum, aut ad venciarum mensuram instituti sunt: Digiti in Campaniâ, & in plerisque Italiæ locis, vncia in populo,* [quid si ligamus *in populo*, id est, in Vrbe Româ?] *ita hæc obseruantur. Est autem digitus, vt conuenit, sextadecima pars pedis; vncia, duodecima,* &c. ¶ Denique obseruandum, inscribi hanc constitutionem *Clearcho Præfecto Vrbis*; cuius ipsius Clearchi opera sub Valente Imp. ante decennium circiter Aquæductus hic, quo de nunc agitur, Constantinopolim inductus fuit: vt testatur Hieronymus *in Chronica: Clearchus Præfectus Vrbis Constantinopolis agnoscitur: à quo necessaria & diu expectata votis aqua inducitur Ciuitatis.* Item Socrates, *lib. 4. cap. 8.* Συνέβη δὲ μετὰ χρόνον, τὸν λίθον τοῦ ὑδαγωγοῦ ... διαλυθέντος ... Κωνσταντίνου πόλει τὸ ὕδωρ. Addit idem: τοῦ ὑδραγωγοῦ ἀναχθέντος εἰς τὴν πόλιν ΚΛΕΑΡΧΟΣ ὕπαρχος τῆς πόλεως, ὑδρεῖον (id est castellum) μέγιστον κατεσκεύασεν ἐν τῇ νῦν Θεοδοσίου ἀγορᾷ καλουμένῃ: ὃ ... ἀφθόνως ὕδωρ, ἐφ' ᾧ ἑορτὴν ἤγαγεν ἡ πόλις. Certè Clearchum hunc sub Valente quoque Imper. ante decennium Præfectum Vrbi Constantinopol. iam fuisse, docent Anno Domini 370. *lex vnic. supr. de iure Italico Vrbis Constantinop.* & Anno 372. *lex 7. supr. de annonis ciuicis*: *lex 2. supr. de studiis lib. Vrb. Rom. lex 20. supr. de Prætoribus.*

toribus. De hoc verò eodem Conſtantinopolitano Aquæductu eſt quoque *lex 23. ſupr. de Operibus publicis*: Et Gregorij Nazianzeni locus, *orat.25.* quem ad *eam l.23. refero.* Eum aquæductum Theodoſius poſteà inſtaurauit: vt docet *d.l.23.*

¶ AQVAM *ex Aquæductu Conſtantinop. elicientis pœna.*

IV. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Pancratio P. V."

SI quis de cetero," vetiti furoris" audaciâ florentiſſimæ" Vrbis commoda voluerit mutilare, aquam ad ſuum fundum ex Aquæductu" publico deriuando, ſciat, eundem fundum fiſcalis tituli proſcribtione" ſignatum" priuatis rebus noſtris adgregandum. Dat. VIII. * Conſtantinop. Timaſio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.*
"Conſtantinopolitanæ.
"Deinceps, in poſterum: Igitur id anteà factum.
"*Furoris* hac in re vocem obſerua.
"*Florentiſſima* Vrbs Conſtantinopolitana, *hac leg. & l.14. infr. de Metatis.*
' An quocunque? Minimè: De *Valentiaco* tantùm malim accipere, de quo *l.ſuper.* Neque enim Theodoſiacum hoc tempore adhuc excitatum puto: de quo dixi ad *l.23. ſupr. de operib. publ.*
"*Præſcriptione*, Cod. Iud. Sed hoc probum.

COMMENTARIVS.

ELICIENS aquam è forma Aquæductus publici (Conſtantinopolitani ſcilicet in ſpecie *huius legis*,) in fundum ſuum eodem fundo multari à Theodoſio M. iubetur Anno D.389. In fundum, inquam, ſuum, ſeu prædium ruſticum. Reſeruatus quippe Aquæductus Vrbis ipſius commodis erat: ſic vt ciuitatis tantùm vſibus idque ex Principis beneficio, reſeruatus eſſet, neque eum mutilare liceret furtiuis meatibus ad agros irrigandos, vel hortorum delicias, vt ait *lex 7. infr. hoc tit.* vbi adhuc aliquid notabo ex Caſſiodoro 3. *var.31.* perforatis & interruptis atque perfoſſis formæ lateribus, *l.vltim.infr.* vbi dicam. Quò pertinent & quæ olim à Cœlio Rufo dicta in *ea concione*, cui *Titulus* erat *de Aquis*: vt memorat Frontinus *lib. de Aquaduct. p.112.* vbi & ipſe hæc præmittit: *Plerique Poſſeſſorum, ex quorum agris aqua circumducuntur fraude formas riuorum perforant; vnde fit vt & ductus publici hominibus priuatis vel ad hortorum vſum ſubſeruiant, vel ad itinera ſuſpendant.* Eodémque pertinent *Cod. Iuſt.* Theodoſij Iun. *lex 6. eodem tit.* & Zenonis *lex 9. & 10.*

¶ Cæterùm quantopere hanc rem ad curam ſuam animúmque reuocauerit, atque adeò quàm enixè circa Aquæductus commodis Vrbis Conſtantinop. Theodoſius M, conſultum hâc parte voluerit, primò, verborum atrocitate teſtatum facit: ibi, *vetiti furoris audaciâ*: Non audacia ſcilicet tantum iſthæc eſt, verùm furoris ſpecies, publica patriæ ſuæ commoda priuatæ vtilitati poſthabere: ac nominatim totius Orbis Imperiíque reginam Vrbem de cætero *florentiſſimam*, aquarum & aquæductuum commodis, vtilitati ſimul & voluptati decoríque ſeruientium priuare, eiúſque adeò commoda mutilare. Secundò, pœnæ ſeueritate, ibi: *idem fundus fiſcalis tituli proſcriptione ſignatus priuatis rebus noſtris adgregetur.* Paſſiua ſcilicet iam obſeruatio eſt, fundis, qui confiſcabantur, fiſcóque ſociabantur, titulos fiſcales ſeu tabulas appoſitos, atque ita ſignatos fundos: de quo plenè dixi ad *l.1. ſupr. de incorporat. l.11. & 20. ſupr. de bon. proſcript.* Chryſoſtomi quoque de eo locus *orat.13. ad populum Antiochenum*: τὰς ἰδίας ἰδιώτου, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἀνατεθῆναι ἰδεῖν. Cæterùm pœna hæc iam *veterib. legib.* ſtatuta, teſte Frontino *lib. de Aquaductibus, p.117. Agri*, inquit, *qui aquâ publicâ contra legem eſſent irrigati, publicabantur.* Eadémque continetur & Zenonis *l.10. Cod. eod.*

V. * Idem AAA. Albino" P. V. Rom.

EOs qui aquæ copiam vel olim vel nunc per noſtra indulta meruerunt; eius vſum aut ex caſtellis, vt ex ipſis formis iubemus elicere, neque earum fiſtularum," quas *matrices* vocant, curſum ac ſoliditatem" adtemptare. Dat. V. Kalend. Sept. Rom Timaſio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. eod. tit.* ex *hac leg. & ſeq.* interpolata eſt.
"*Albino* huic P. V. Romæ inſcribuntur hoc ipſo anno *ſeptem* inſuper *leges*: & Anno prox. duæ: Fortè & Anno abhinc altero 391. *lex 10. de Paganis.* Hunc Chriſtianum fuiſſe, ex multis legibus ad eum datis colligimus.
"de *Fiſtulis*, iam ſupr. *leg.2.*
"*Soliditas* fiſtularum in veteri Inſcriptione, FISTVLAS SOLIDAS FECIT, *pag.171.n.9.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

VNDE, ſeu ex qua Aquæductus parte, aqua Romæ ab his qui copiam eius, Principis beneficio impetrarunt, elici ſeu duci debeat, definitur *hac Valentiniano-Theodoſiana lege*: Nempe ex caſtellis vel formis, non ex fiſtulis matricibus: de quo, déque caſtellis his iam etiam aliquid dictum fuit ad *leg.2. ſupr.* agitur, & *l.6. prox.* Certè Frontinus *de Aquaduct.* non vno loco horum caſtellorum meminit: imò & SC. Leges, Mandata, quæ de his agunt, memorat: ipſéque inter alia de caſtellis his duo refert; Prohibitum Senatuſconſulto, & mandatis Principum impetratam aquam ex alio caſtello duci quàm quo epiſtolâ Principis liceret. Secundò, impetratas aquas caducas quæ ex caſtellis effluerent, etſi id parciſſimè tribui ſolitum. *Elici* inquam, quæ vox hîc propria eſt: vnde & Elices, & Elicarotes *ὑδροχόους*, quam vocem non intellexerant Græci, *in l.1. π. de aqu. & aqu. pluu.arc.* De Caſtellis, & ratione *huius legis*, dictum iam eſt ad *d.l.2. ſupr.* Illud obſcurius eſt, quidnam *Formarum* appellatione *hâc leg.* intelligendum ſit: Nam cum aliàs Formæ ſint ipſimet ductus aquæ, vt docuit *lex 1. ſupr.* Sanè ex ipſo Aquæductu non magis licuit vſum aquæ deriuare, quàm ex fiſtulis matricibus: Atqui *hâc leg.* ex ipſis formis elici iubetur aqua, pariter vt ex caſtellis, cùm tamen *l.6. prox.* ex caſtellis aquam deriuare, qui impetrarunt, iubeantur, ex aquæductu verò ipſo prohibeantur. Et ſanè in *Cod. Iuſt.* quoque *l.2. eod. tit.* (quæ alioquin ex *hâc leg. & ſeq.* conflata eſt) aperta differentia conſtituitur inter Formas & Aquæductum, ex illis vid. eliciendam aquam, non etiam ab ipſo Aquæductu. Sed & Græci quoque eo loco formam interpretantur *λακκον*. Et Iſidorus *lib.19. Orig. cap.10. in fin. Forma*, inquit, *per quas aquæ per modulos certos diuiduntur.* Fuerit itaque forma *hâc leg.* non iam ipſe ductus, ſeu riuus Aquæductus, verùm primum caſtellum, & conceptaculum, quo aqua, cum venerit ad mœnia, recipitur; & vt Gloſſa, vbi tota aqua à principio congregatur; vnde mox in alia tria caſtella minora (de quibus actum *l.2. ſupr.*) in diuerſas Vrbis partes per fiſtulas (quæ *hâc leg. matrices* vocantur) diffunditur. Denique *Forma* hîc fuerit primum & maximum conceptaculum, quo Aquæ ex Aquæductu excipiuntur.

¶ Porrò ex *hâc* quoque *leg.* diſcimus, Theodoſij Romæ nunc poſiti poſt deuictum Maximum Tyrannum, (de quo vide Chron. Theod.) ſtudium inter cætera, in tuendis quoque Operibus publicis Romæ, quæ Theodoſium Romam ingreſſum luſtraſſe nominatim teſtatur Pacatus *fin. Panegyr.* qui & in aliis complurimis eidem commodare inſtituit, & quidem conſtitutionibus ad eundem Albinum P. V. datis, quas reperere licet ex *Chronico huius Anni*. Imò extat & altera eiuſdem Theodoſij Romæ nunc poſiti ad eundem Albinum P. V. hoc ipſo Anno conſtitutio: qua operibus publicis Vrbis Romæ conſuluit, putà *lex vlt. Cod. Iuſt. de ſeruis fugitiuis*: quæ etiam *lex* iungenda eſt *legi 49. ſupr. de appellat.* quà id conſtituit, vt *ſi qui publicorum ſeruorum fabricis ſeu aliis Operibus publicis deputati, propriæ conditionis immemores domibus ſe alienis & priuatarum ancillarum conſortiis adiunxerint, tam ipſi, quàm vxores eorum, & liberi, confeſtim conditioni propriæ laborique reſtituantur.* Quæ quidem etiam *lex* referri poteſt, imò meo iudicio debet, ad *ſeruos publicos opifices*, qui Romæ, fabricæ quoque tutelæque Aquæductuum deputati erant: de quibus Frontinus *de Aquæductib. Romæ*, *p.117.118. & 123.* quique in varias miniſteriorum ſpecies diducebantur, Villicos, Caſtellarios, Curatores, Silicarios, Tectores, alióſque opifices: Horum denique familia propria erat, quæ tueretur ductus, atque caſtella & lacus.

VI. ✱ Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Africanum P. V.''

QVICVMQVE ex Aquæductu magis, quàm ex caſtellis'' aquæ vſum putauerit deriuandum, etiam id quod prius iure beneficij'' fuerat conſecutus, amittat. In eum verò pro condicione perſonæ conueniet ſeueriſſimo ſupplicio vindicari, qui, aduerſus ſtatuta huius oraculi, auidæ'' cupiditatis noluerit frena cohibere, vt priuatis indulti meatus menſura famuletur.'' PP. IV. Kalend. Iun. Conſtantinop. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

''Conflata eſt, vt dixi, ex *hâc leg.* & ſuperiore *lex 3. Cod. eod. tit.* quo fit vt vtraque ſubſcriptio, tam huius quam ſuperioris legis illi legi ſubſcripta ſit.
''Conſtantinopolitanæ.
''de *Caſtellis* agitur quoque *ſupr. lege.*
''De hac voce *Beneficij*, mox.
''vt *ſupr. l.2. quorundam auiditate.*
''id eſt, ſufficiat.

COMMENTARIVS.

ELICI aquam non ex Aquæductu, verùm ex caſtellis oportere, definit Arcadius ſub pœna amittendi beneficij; imò & ſupplicij pro conditione perſonæ: de quo Interdicto iam *duabus legibus* actum; putà *leg.2. & 5. ſupr.* Videri autem poteſt hæc *lex* accipienda de Aquæductu Theodoſiaco, de quo agitur *l.29. & 30. ſupr. de Prætor.* Imò & de Valentiaco, de quo *l.3.4. & 5. ſupr.* § Et cùm cætera *huius leg.* iam illuſtrata ſint ad *d. leg.2. & 5.* ſupereſt *Beneficij* vox *hâc leg.* obſeruanda, quæ hac in re propria eſt; vt ex compluribus Frontini locis liquet, his inter cætera: *Sollicitè ſubinde ductus extra vrbem ſum coëundi ob recognoſcenda beneficia.*

beneficia. Et rurſum : *Sequitur vt indicemus , quod ius ducenda ſit aque, queve cura ductuum ſit habenda, quorum alterum ad cohibendos intra modum impetrati beneficij priuatos ; alterum ad ipſorum ductuum tutelam pertinet.* Idem *Nec minus ad priuates commodum, quod ex incremento beneficiorum eius diffunditur; illi quoque qui timidi illicitam aquam ducebant , ſecurè nunc ex beneficiis fruantur.*

¶ ANTIQVVS MODVS *aquæ ex publico Aquaductu Vrbis alicuius municipi olim concesſus , ſeruandus.*

VII. * Idem AA. Aſterio Com." Orienr." Poſt alia.

VSVM Aquæ veterem, longóque dominio conſtitutum," ſingulis quibuſque manere cenſemus, nec vllâ nouatione turbari : Ita tamen , vt quantitate" ſinguli , quam vetere licentiâ" percipiunt, more vſque in præſentem diem perdurante, percipiant. Manſura pœna in eos , qui ad inrigationes agrorum , vel hortorum delicias," furtiuis aquarum meatibus abutuntur. Dat. Kalend. Nou. Cæſario & Attico CONSS. [397.]

Iſta lex *tam euidens eſt, vt expoſitione non indigeat.*

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. tit.* & iungenda *huic* eſt *lex 36. ſupr. de operib. publ.* in quâ fit pariter mentio Aquæductuum, & quidem reficiendorum.

' Ita rectè editum in *Til. edition. Cujaciana, & Quartana*: malè *Pariſienſis* haber, CONS. vt docet *d. lex 36* & proximo Anno 398. *lex vnit. ſupr. ſi ſecund. nup.* & Sozom. *lib. 8. cap. 2.* & Auctores *vitæ Chryſoſtomi* plures, qui huius Aſterij Com. Orient. meminêre.

"Cuius ſedes Antiochiæ, quare *Comes Antiochia* hic idem vocatur in eâ ipsâ hiſtoriâ, quam Sozomenus memorat, à Palladio *in vitâ Chryſoſtomi.*

"Ait lex, *vſum aquæ conſtitutum*, vt Cic. *ad Quint. Fratr. aqua iure conſtituta* : & IC. non prorſus abſimiliter , in *l. 41. π. de action. empt. Aquaductu conſtitut.*

"*Singulis Ciuibus*, ita Cod. Iuſt. Bene omninò.

"*Quantitatem* , Cod. Iuſt. Sed *quantitate* ſeruari quoque poteſt : id eſt, quantitate ſuâ.

"De hâc *licentia* voce mox dicam.

"de hac voce *deliciarum*, mox *in commentario.*

COMMENTARIVS.

VT VETVSTAS in iure aquæ priuatæ ducendæ pro lege eſt, *l. 3. §. 4. π. de Aqu. quot. & æſt.* & *l. vltim. π. de aqu. & aqu. pluu. arc.* ita & eandem in iure aquæ è publico ducendæ obſeruandam conſtituere videatur *hâc leg.* Arcadius Anno 397. Et potior tamen eſt Accurſij inter alias ſententia, quam & Cujacius amplectitur, non agi *hâc leg.* de nuda vetuſtate, vel præſcriptione ſine titulo , verùm de vetuſta LICENTIA (à Principe tributa) CONSTITVTA; quibus duabus vocibus hæc *lex* vtitur : & ſic de iis quibus aquæ publicæ vſum iamdiu Princeps nominatim conceſſerat. Quæ ſententia & mihi perplacet abdicata priore , tum ipſa Iuris ratione ſuadente , tum peculiari Aquæductuum conſideratione, tandem & perpenſis probè penſiculatiſque *huius leg.* verbis : *Iuris*, inquam, *ratione* ; quia ſcilicet fieri non poteſt fingive , vti ſolo vſu & proſcriptione aqua ex aquæductu publico adquiri poſſit : *l. diligenter 9. in fin. Cod. eod. tit.* Nam (vt eleganter dicitur *l. 22. ſupr. tit. prox. de operib. publ.*) præſcriptio temporis iuri publico non debet obſiſtere : Dixi Secundò *Aquaductuum conſideratione* : ea enim Aquæductuum ratio fuit , vti ciuitatis commodis iugiter eorum vſus deſtinatus eſſet, neque ex iis quiſquam quidquam præſumere vltrò poſſet: imò ne maiorem quidem modum vſurpare licuit, quàm quatenus indultum fuiſſet ; quæ pleratumque *hoc titulo* legum ſententia & interdictio eſt, *l. 2. 3. 4. 5. 6. ſupr. l. 8 & l. vltim. infr.* Quibus profectò vſurpatio omnis, quamlibet *vetuſta*, interdicitur. Et certè non id *hâc leg.* quæritur, vtrum aqua publica præſcribi poſſit? verùm illud, vtrùm *vſus aquæ vetus* alicui conceſſus , poſtea emergentibus nouis petitoribus , imminui aliquâ poſſit, debeátve ratione? vt proinde hæc huius conſtitutionis ſententia ſit : Quantitatem aquæ ſeu modum iam olim conceſſum indultum longóque dominio conſtitutum , non eſſe poſteà cuiquam imminuendam. Et ſic, non agitur *initio huius legis* , de *adquirendo* per ſolum vſum , aquæ iure: verùm de *conſeruandâ* , *tuendâ* veteri conceſſione & *Licentiâ* à Principe factâ *beneficio* , atque adeò firmando aquæ ſemel conceſſæ , conſtitutæ , vſu, aduerſus nouas petitiones. Nouorum ſcilicet ſæpè petitorum importunis precibus Princeps , vel etiam Comes Orientis Aſterius ſtringebantur; qui cum modum aquæ quem vellent non poſſent ex publico conſequi , vtpote nullo amplius modo aquæ vacuo ſeu vacante, & patrimonio eius erogato poſtulabant , vt his ſaltem , quibus olim modus aquæ conceſſus fuerat , aliquid detraheretur , ſeu modulus illæ verus arroderetur : Verùm, reſcribit Arcadius Aſterio , vſum aquæ veterem longóque dominio conſtitutum , ſingulis quibuſcunque manere oportere, nec vllâ nouatione turbari.

Tandem dixi , & verba ipſa *huiuſce legis* rectè penſiculata communi ſententiæ aduerſari. Primò quidem LICENTIÆ vox, ibi , *Vt quantitatem ſinguli , quam VETERI LICENTIA percipiunt , more vſque in præſentem diem perdurante, percipiant.* Licentia ſcilicet hîc non eſt vſus , auctoritas, vel vſurpatio aut licentia inolita : verùm facultas tributa , ſeu attributio à Principe ſeu Imperiali largitate facta ; vt dicitur *l. 2. ſupr.* (vbi pariter eodem ſenſu LICITVM dicitur : *& ſi vltra licitum aliquem vſurpare conſtiterit :*) Indulto Principis , vt *l. 5. & 6. ſupr.* Beneficio , *dict. l. 6.* Reſcripto , *dict. l. 2. ſupr. l. 8. infr.* Secundò vox

CONSTI

Constitutum bene intellecta id ipsum quoque apertè indicat. Tertiò & *Percipiendis* vox eodem pertinet: *percipere* enim est ex beneficio aliquo capere, pro quo *accipiendi*, & *accepta* voces hàc in re legitimæ. Tandem & *Quantitatis* vox idem ingerit, quæ certè de limitato a Principe, vel Iudice modo accipienda est. Ergo *vsus aquæ vetus*, hàc lege est, Olim, vt ait *lex 5. supr.* impetratus: vetus licentia, *hàc leg.* Et hæc quidem *huiusce leg.* sententia est. Omittere non possum quæ tria hîc summopere notanda obseruat idem Frontinus *p.121.* Primò, cùm vacare aliquæ aquæ cepissent, adnunciatum id, & in commentarios redactum, qui posteà respiciebantur, vt aquæ petitoribus ex vacuis dari possent. Secundò, has aquas vacantes statim intercidi, (vel intercidi ibi quoque legi posse) solitas, vt medio tempore venderentur aut possessoribus prædiorum, aut aliis. Postremo Traiano id humanius visum, ne prædia subito destituerentur, 30. dierum spatium indulgeri, intra quod ij ad quos res pertinet, irrigarent.

Potuit & de eo dubitari, seu id allegari in spec. *huius leg.* ius hoc aquæ olim concessum personale fuisse: & mutato domino quoque id ius intercidisse. Quandoquidem & IC *l.4 § 43. ff. de Aqu. quotid.* & Frontinus *lib. de Aquaductib.* testantur, Ius impetratæ aquæ neque hæredem, neque emptorem, neque vllum nouum dominum prædiorum sequi, exceptis balneis, quæ publicè lauarent; in his enim semel datam aquam perpetuò manere. Atque in id laudat Frontinus Senatusconsultum: VTI IIS QVIBVS ATTRIBVTÆ ESSENT, QVOQVA MANERET ATTRIBVTIO AQVARVM (EXCEPTIS IIS QVÆ IN VSVM BALNEORVM ESSENT DATÆ, AVT AVGVSTI NOMINE) QVOAD IIDEM DOMINI POSSIDERENT ID SOLVM IN QVO ACCEPISSENT AQVAM. Hoc, inquam, allegari potuit; verùm contra rescribitur *hâc leg.* Nempe *vsum Aquæ veterem longóque dominio constitutum singulis quibusque manere oportere.* Manere, id est, ad nouos etiam dominos pertinere. Sic & idem ipse Frontinus scribit, *omnis aquæ beneficium cum possessore instaurari*, id est, solo, seu prædio, in quod aqua accepta, ad alium possessorem seu dominum perueniente, aquæ beneficium seu indultum quoque renouari, confirmari. Sed & Iurisconsultus non minus apertè, etsi distinctionem faciat in *l.1. §.45. ff. de aqu. quotid. & æst.* inter aquam prædiis datam, quæ extinctâ personâ non extinguitur; & inter datam personis, quæ cum personis amittitur, neque ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem, vel qualemcunque successorem transit. Attamen idem mox subiicit, §.44. Planè ei, ad quem dominium transit, *impetrabile* est: Nam si docuerit prædiis suis aquam debitam, & sic nomine eius fluxisse, à quo dominium ad se transiit, indubitatè impetrat Ius aquæ ducendæ; nec est hoc beneficium, sed iniuria, si quis fortè non impetrauerit. Denique Frontini & Iurisconsulti cummaximè sententia est, iniuriam fieri successori, vel nouo possessori, si denegetur ei beneficium aquæ, quod prædecessori fuit concessum; licet personaliter in speciem: quia ex quo fuit concessum, *vetustas pro lege* habeatur: vel quia, etsi personæ in beneficio facta fuerit mentio, attamen reuerà prædio factum fuerit. Quod Doctores vtiliter transferunt ad renouationem, confirmationem Emphyteuseos. Igitur iam *hâc leg.* hæc sententia fuerit, mutatâ quamlibet personâ, cui beneficium aquæ concessum est, penes nouos tamen dominos manere vsum aquæ veterem, & longo dominio constitutum, etiam citra instaurationem, seu renouationem beneficij: Nempe quia, vt horum temporum secta persuadet, & vt *huius tit.* leges ostendunt, ac maximè *lex 3. supr.* omne Ius & beneficium aquæ prædiale & reale censetur, sic vt beneficium semel concessum, penes quemcunque dominum prædij sit, duret.

Quæ cum ita sint, desinant deinceps Doctores ex *hâc leg* colligere, Ius aquæ publicæ, è publico (& quidem Aquæductu) ducendæ præscribi posse, tempore, cuius memoria non extat: quod colligebat Glossa, & post eam, Interpretes alij & Cæpolla, *tit. de rust. præd. cap.4. num.24.* Balbus *de præscription.4.part.2.quæst.4 & 5.* Imò inane eorum studium est, qui ad dominium Maris eiúsque præscriptionem id extendunt.

¶ Denique ex dictis omnibus ad *hanc leg.* colligamus, *Modum* aquæ certum ex aquæductu alicui à Principe concessum, & perpetuum esse: neque à Principe posteà diminui posse: quod etiam ostendit *lex, Imperatore 17. de seruit. rustic.* Aliud sanè fuerit, si simpliciter aquam alicui Princeps concesserit, modo nullo adscripto, nam alteri quoque ea concedi potest, dummodo sufficiat pro vsu illius, cui primò concessa fuit: de quo vid. Zoanetum, *Quotidianarum cap.56.*

¶ Hoc vti verùm est, ita viceuersa (quæ secunda iam *huius leg.* sententia est) neque ipsi, qui modum aquæ veterem habet, eum excedere licet. Vno verbo, vt vetus ei modus seruandus est, ita & ipse eundem seruare debet. Non etiam aquâ abuti *furtiuis meatibus*, à Principe scilicet non concessis, ad irrigationes hortorum, vel agrorum delicias, sub pœnâ propositâ iam *l.8.* vel sanè *l.4. supr.* quæ hîc confirmatur: itémque *l. vltim. infr.* Ad agrorum inquam delicias, vt & *hîc*, & in *Cod. Iust.* rectè habetur. Quare non audiendi qui hanc lectionem sollicitant, & quidem Magius *lib.3. cap.8.* qui hîc ita legit: *Ad irrigationes agrorum, vel hortorum, deliciis furtiuis, aquarum meatibus abutuntur:* & quidem, vt ait, authoritate *Cod. Theod.* quod tamen in nulla *Editione* reperi, vt ita *deliciæ* sint deriuationes vel sulci aquarij: ita *deliciares tegula* Catoni *de re rustica, cap.14.* quæ videntur tegulæ maiores in canaliculorum formam quæ in tectis influentem aquam excipiunt, & deorsum eliciunt & perducunt, eúmque præstant vsum, quem in agro elices, quos Columella *lib.2. Collicias* vocat vel *Colliquias*: easdem tegulas, etiam *Collicias* dictas testatur Festus his verbis: *Colliciæ, tegulæ, per quas aqua in vas desluere potest.* Verùm rectè omninò habet hîc *delicias*, iunguntur enim agrorum irrigationes & hortorum deliciæ: ita Frontinus *loco* quem laudaui ad *leg.4 supr. Vnde fit, vt & ductus publici hominibus priuatis vel ad hortorum vsum subseruiant:* Plinius *lib.19. cap.4. Iam quidem HORTORVM nomine in ipsa vrbe DELICIAS AGROS, villásque possident.* Κήπος πολυτελής in Chrysostomo, πολυτελής enim & pro ornato, & delicioso. Porrò Theodoricus quoque Rex, apud Cassiodorum *3. var. 31.* Id Romæ factum suo tempore queritur simul & damnat: *Dicitur ergo, commodi curâ priuati, aquam formarum, quam summo deceret studio communiri, ad aqua molas exercendas, vel HORTOS IRRIGANDOS fuisse deriuatam. Turpe hoc & miserabile in illa Vrbe fieri, quod per Agros vix deceret assumi.*

¶ Tandem (vt ad historiam *huius leg.* descendam) obseruandum, *hanc constitutionem*, & *legem 30. supr. de operib. publ.* quæ *huic* coniungenda est, pertinere ad Aquas, & Aquæductus Vrbis *Antiochenæ*, in quâ morabatur *Comes Orientis*, cui *hac lex*

inſcribitur, vt alibi oſtenſum: Ex hâc ſcilicet aquâ publicâ ciuibus Antiochiæ in lauacra ſeu domos priuatas fontes deriuati: de quibus vide quæ etiam Libanius *in Antiocho*, *p.*381. Cæterùm cum ſub Vrbe Antiochenâ eſſent, non tantùm AGRI, PRATA, (de quibus *l.*3. *ſupr. de paſcuis*, quæ Anno proximo data eſt) ſed etiam hortorum multorum deliciæ (quod præter *hanc leg.* docet Libanius *in Antiochico*, *p.*379. Κήπων τε ποικίλα καὶ ποταμῶν χάριτες) ad huiuſmodi etiam hortorum delicias nonnulli aquis abutebantur; quod *hâc leg.* Arcadius prohibet: ne alioquin aqua omnibus municipibus ſeu ciuibus Antiochenis non ſufficeret, hâc præſertim tempeſtate, quo Antiochia plurimùm aucta fuit. Vno itaque verbo, dicamus; *Neque modum aquæ ex Aquaductu Vrbis ciui ſeu municipi alicui olim conceſſus vllatenus infringendum: neque ab ipſo viceuerſa excedendum.*

¶ *De* AVGVSTEO *Aquaductu in Campania.*

VIII. * Idem AA. Meſſalæ PF. P."

Ex forma," cui nomen *Auguſta* eſt, quæ in Campaniâ ſumptu publico" reparata eſt, nihil priuatim ſingulorum" vſurpatio præſumat: neque cuiquam poſthac diriuandæ" aquæ copia tribuatur." Si quis autem meatum aquæ auſus fuerit auertere, quinque libras auri Ærario noſtro inferre cogatur. Quidquid etiam ob eam fraudem ex Reſcribto fuerit elicitum, vel qualibet arte temperatum, irritum habeatur. Dat. v. Kalend. Ian. Med. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*
"*Meſſala* PP. Italiæ: in quâ Præfectura Prætoriana, & quidem Italiæ Diœceſi, *Campania* fuit: vid. *Proſopogr.*
"*Formâ*, Aquæductu: dictum *l.*1. *ſupr.*
"An Collatione Campanorum? an ſumptu publico, id eſt fiſcali? Hoc verum.
"Campanorum. "*Deriuandæ.*
"Nequidem Reſcripto Principis, vt *fine leg.*

COMMENTARIVS.

De AVGVSTEO Aquæductu; qui in Campaniam dirigebatur: de quâ *Frontinus*, & veteres *Vrbis deſcriptiones*: vna *Victoris*; altera fixa *Notitia Imperij*: eſt hæc Honorij *lex*, cuius hæc ſententia eſt; etſi ELICIENDÆ aquæ ex Aquæductu publico ius regulariter ſit, vel ex diutinâ licentiâ, vel ex nouo beneficio Principis, vt docuit *lex* 2. 3. 5. 6. *ſupr. hoc tit.* Attamen in Auguſtâ aliud obſeruandum: (pariter vt in Claudiâ, *l. prox.*) Nempe, vt nequidem ex beneficio Principis, cuiquam priuato liceat ex Auguſtâ aquam deriuare; cuius ratio hæc eſt, quia hæc aqua Vrbi Romæ in ſubſidium aliarum repoſita ſeu *præſidiaria* & auxiliaris erat: Auguſta ſcilicet aqua ad ipſam Vrbem Romam non perducebatur; verùm in Martiam vel Claudiam deriuabatur, ad alterius ſupplementum; *paragogius* denique Aquæductus is erat, de quo mox: vt Frontinus *lib. de Aquaduct.* locis *duobus* docet: *Idem Auguſtus in ſupplementum Martiæ, quoties ſiccitates egerent auxilio, aliam aquam eiuſdem bonitatis opere ſubterraneo perduxit vſque ad Martiæ riuum, quæ ab inuentore appellatur Auguſta. Naſcitur vltra fontem Martiæ, cuius ductus, donec Martiæ accedat, efficit paſſus DCCC.* Et paulò poſt: *Auguſta fons, quia Martiam ſibi ſufficere apparebat, in Claudiam deriuatus eſt, manento nihilominus præ[ſidia]rio in Martiam, vt ita demum Claudiam aquam adiuuaret Auguſta, ſi eam ductus Martiæ non caperet.* Ex quibus iam liquere poteſt, cur nequidem ex Reſcripto Principis ex hoc Aquæductu aliquid deriuari poſſet à priuatis; nempe quia, in ſupplementum & quoties ſiccitates egerent auxilio, velut ſanctius quoddam aquæ ærarium & præſidium hic aquæductus repoſitus erat.

¶ Cæterum in Campaniâ hic Aquæductus erat, vt *hæc lex* apertiſſimè teſtatur: In Campaniâ, inquam, Latinâ, non Felice: de quâ Campaniæ diuiſione, in Latinam & Felicem, pleniſſimè dixi ad *l.*12. *ſupr. de Pœnis.*

¶ Lata verò *lex hæc*, hoc tempore, recentiſſimè eo Aquæductu ſumptu publico reparato, qui priuatorum anteà deriuationibus corruptus fuerat: cui malo Honorio deinceps poſthac occurrere viſum fuerit.

¶ Nunc in praxim *hæc lex* deducatur: Igitur non ex maioribus modò Aquæductibus, ſeu eorum formis aquam quandoque deriuare non licet: verùm etiam ex minuſculariis, ſeu *paragogiis*, (cuiuſmodi fuit aqua Auguſta,) vt docet etiam Zenonis *lex*, *decernimus*, *penult. Cod. eod. tit.* vbi Minuſculatij Aquæductus ſeu *Paragogia*, παραγώγια dicuntur, minores Aquæductus, qui in maiores confluunt.

¶ *De* CLAVDIA *aqua.*

IX. * Idem AA. ad Flauianum P. V."

Ne quis *Claudiam*, interruptis formæ" lateribus adque perfoſſis," ſibi fraude elicita" exiſtimet vindicandam: Si quis contrà fecerit, earum" protinus ædium & locorum amiſſione multetur: Officium" prætereà, cuius ad ſollicitudinem operis huius

cuſtodia

custodia pertinebit, hac pœna constringimus, vt tot librarum auri inlatione multetur, quot vncias" Claudiæ nostra" cohibentia" eius vsurpatas fuisse constiterit. Dat. vi. Id. Nou. Med. Stilichone & Aureliano cos. [400]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex*, vtpote localis, à *Cod. Iustin.*

" *Flauianus* P.V. Romæ. Eidem Flauiano P.V. inscribitur Anno superiore 399 *lex* 3. *sup. de habitu quo uti oportet* & hoc ipso anno 400. *lex* 61. *sup. de appellat. lex* 29. *sup. de Nauicular.* Fit eiusdem mentio Anno 414. *l.*32. *sup. de erogat. mil. ann.* De eodem est Inscriptio vetus *pag.* 170.*n.*5. Meminit huius Præfecturæ & Symmachus *lib.* 7. *epist.* 50. & 95. perstringit eandem *lib* 7. *epist.* 92. 103. & *lib.* 4 *epist.* 5. 7. De eo plura in *Indice Personarum*.

" *Forma*: id est, Aquæductus: vid. *Gloss.* & dicta ad *leg.* 1.

" & perforatis.

" *al.* *illicitâ*, vel *elicitam*.

" in quas elicuerit, seu deriuauerit.

" Officij huius, ad cuius sollicitudinem Aquæductuum *custodia* pertinebat, fit pariter mentio *l.* 1. *sup. hoc tit.* & *l.* 1 *sup. de diuers. offic.*: huc pertinet etiam *familia*, quæ ad tutelam ductuum parata olim erat: de qua Frontinus *lib. de Aquæduct.* ὑδροφύλακες seu Aquarij, de quibus *l pen. Cod. eod. tit.*

" Vnciæ aquæ, *hâc leg.* & *l.* 3. *sup.* vbi dixi.

" Fortè legendum *nostra*, quam vocem vsurpatam sæpè reperio *hoc Cod.* in his erga quæ Principes maximo affectu ducerentur: vid. *Glossar.*

" pro *conniuentia*.

COMMENTARIVS.

DE Clavdia aquâ, seu Claudio Aquæductu, est hæc Honorij constitutio data Anno Domini 400. quâ is perfossis & interruptis formæ lateribus aquam exinde à priuatis in priuatos vsus elici pariter vetat, sub pœnâ loci vel ædium amissionis; quæ & ipsa pœna statuitur, *l.* 4 *sup.* vbi aduersus hanc fraudem plura. ¶ *Claudia aqua*, cuius *hâc leg.* mentio fit, à C. Caligula regione Tiburti cœpta, à Claudio Imp. consummata, dedicataque fuit, (vnde illi nomen) Anno ab V.C. 800. 16. Kalend. Aug. vt testatur Frontinus *lib. de Aquæd.* apud quem plura; & Suetonius *Claud. c.* 21. & Inscriptio vetus.

Ti. Clavdivs, &c. Aqvam Clavdiam ex Fontibvs qvi vocabantvr Cærvlevs et Cvrtivs a miliario XXXV. Sva impensa in Vrbem perdvcendas cvravit.

Et altera Vespasiani inscriptio.

Imp. Cæs. Vespasianvs aqvas Cvrtiam et Cærvleam perdvctas a Divo Clavdio et postea intermissasqve dilapsasqve per annos novem sva impensa Vrbi restitvit.

Ab hac Claudiâ diuersa est illa, quæ iam olim Romæ erat, aqua Appia (quæ & *Claudia* quoque dicta fuit) ab Appio videlicet Claudio inducta: cuius meminit Liuius *lib.* 9. Pomponius *l.* 2. §. *fuit autem*, *ff. de orig. iur.* Et Cassiodorus 7. *variar.* 6. & in *Chronic.* & Victor. *de viris illustrib. cap.* 34. Eutropius quoque, *Appius Claudius Cæsar Aquam Claudiam induxit.* Verùm communius hæc Appia tantum dicta à Frontino & Plinio *lib.* 36. *cap.* 15.

¶ Porrò, cur nominatim de Claudiâ hac constitutione Honorius id constituat, vt ne videlicet interruptis formæ lateribus atque perfossis ex eâ aqua à priuatis eliciatur, vindicetúrque? in obscuro est: Haud absurdè quis dixerit, non tantùm ob balinearum vsum id ita constitutum, verùm etiam fortè propter vsum *Baptismatis* in baptisterio *Lateranensi*: quâ ipsâ etiam causâ Hadrianus Papa diu pòst, formam huius aquæ Claudiæ refecit, renouauitque, quæ per mediam vrbem Lateranensem decurrit in Baptisterium Ecclesiæ S. Saluatoris, & in plures alias Ecclesias; vt testatur Anastasius *in eius vita*, *p.* 164. & ex eo Onuphr. Panuin. *de Basil. V. R. p.* 191. Quod si ita est, tum hæc constitutio in Aonales Ecclesiasticos referenda fuerit.

¶ Cæterùm, vt hæc Honorij constitutio est data ad Flauianum P.V. Romæ super opere publico Aquæductus, ita pariter Inscriptio vetus occurrit Romæ, *p.* 170. *num.* 8. de quodam opere ab hoc ipso Flauiano instituto, secretario videlicet Senatus. Salvis dominis nostris Honorio et Theodosio victoriosissimis Principibvs Secretarivm amplissimi Senatvs, qvod Vir Inlvstris Flavianvs instityerat et fatalis ignis absvmpsit, Flavivs Annivs Evcharivs Epifanivs V.C. Præf. [fuit hic Epiphanius P.V. Anno 412. 414. vid. *Prosopogr.*] Vrbis sacra ivd. reparavit et ad pristinam faciem redvxit.

DE ITINERE MVNIENDO."

TITVLVS III.

Titulus hic abeſt à *Cod. Iuſt.* Porrò *lex 6. hoc tit.* ad ECCLESIASTICAM hiſtoriam pertinet.

"*Muniendi* vox hac in re propria : vid. *Gloſſar.* De *itinere* autem *muniendo*, id eſt, de neceſſitate itineris muniendi, neque vlli immunitate eius tribuendâ, quod vnicum fermè eſt *huiuſce tituli* legum omnium argumentum.

PARATITLON.

ITINERVM, *Rubr. l.1.4.6.* & *l.10. ſupr. de extraord.* publicorum itinerum, *l.3. ſupr. de curſ. publ.* Viarum, *l.2.3.4.* & *l.36. ſupr. de curſ. public.* Viarum publicarum, *l.6.* Viarum militarium, *l.3. ſupr. de curſu publico:* publici aggeris, *l.4.5. hoc tit.* & *l.1. ſupr. Ne quis in Palat. mun.* Canalium, *l.15. ſupr. de curſ. public.* Canalium publicorum, *l.1. ſupr. de curioſ.* Stratarum, *l. vltim. hoc tit.* munitio, *l.3.* (vnde *Titulus*, *de itinere muniendo*; & *munire* itinera, vias, *l.1.2.*) quæ & inſtructum munitionis dicitur *l.4.* ſeu inſtructio viæ publicæ, *l.6.* eſt inſtauratio, reparatióque itinerum, *l.5.6.* & *Nou. Valent.* inter *Theodoſ.* 21. reparatio publici aggeris.

Huius rei (quia in commune omnibus profutura, *l.1.*) onus, *l.3.5.* obſequium, *l.1.* ſollicitudo, *l.10. ſupr. de extraordin.* neceſſitas, *l.3. ſupr. de Operibus publicis*, laudabilis titulus dicitur, *l.6.* neque ſordidum munus, *d. l.6.* imò titulis magnorum Principum dedicatum, *d. l.6.* Ideóque ad huius oneris curationem, *l.4.* cuncti poſſeſſores *d. l.10.* omnes, *l.6.* certatim ſua ſtudia conferre tenebantur, *l.4.* nullo prorſus immuni, *l.3.* nullo hominum genere, *l.6.* nullius patrimonio, *l.4.* nullâ priuilegiorum contemplatione, *l.3.* nullâ dignitate aut priuatorum priuilegiorum vi, *l.4.* nullo reſcripto perſonali vel adnotatione, *l.5.* nullius dignitatis ac venerationis ſeu reuerentiæ meritis aut exceptione, *d. l.6.* adde *Nouell. Valentin.* inter *Theodoſ.* 22. Ita quidem vt neque Emphyteuticarij poſſeſſores, *l.1.* (qui alioquin ab extraordinariis immunes ſunt, *d. l.1.*) non Inluſtrium dignitatum patrimonia, *l.4.* non domus Principis, *l.4.6.* non Eccleſiæ, *l.6.* ab hoc munere immunes ſint.

Erat autem hoc onus patrimonij, *l.4.* pro iugerum numero, *l.2.5.* Triplicíque ratione procurabatur: vel enim (qui antiquiſſimus & æquiſſimus modus eſt) à ſingulis loca ſarciebantur, quæ ſortiebantur, *l.2.5.6.* vel operas conferebant ſeu obſequium, *l.1.4.* vel pecuniam; de quo in *π. & Cod.* Detrectantíſque pœna hæc erat, vt prædium confiſcaretur, *l.3.*

Materia etiam aliquando huic rei de publico deſtinabatur; veluti ex demolitione Templorum, *l.36. ſup. de Operib. public.*

De PONTIVM inſtructione idem ſentiendum, quod de viarum munitione: quò pertinet etiam *lex vlt. hoc tit.* & *l.36. ſupr. de operib. publ.* & *lex vlt. ſupr. ne opera à conlator. l.15.* & *18. ſupr. de extraord. muner.*

¶ EMPHYTEVTICARIOS *à viarum munitione* IMMVNES *non eſſe.*

1. * Imp. Conſtantinus A. ad Proculum" Proconſ. Afric.

EMPHYTEVTICARII poſſeſſores, qui Manſuetudinis noſtræ beneficio ad extraordinaria minimè deuocentur," ſicut ceteri prouinciales, obſequium ſuum muniendis itineribus impendant: Nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum eſt, eſſe" ſeiuncti. PP. Non. Maij, Karthagine, Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. COSS. [319.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. de collat. fund. patrim.* Iungendæ quoque *huic legi* videntur *lex 1. Cod. de Mancip. & colon. patrimon.* itémque *lex 3. de fundis patrim. & salt.* vt & *lex 1. de fund. rei priu.* Sunt enim omnes de Emphyteuticariis possessoribus.

'' *Proculus* PC. Africæ sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno 319. *lex 2. supr. de priuil. corr. qui in S. Pal.* Carmen etiam vetus de Proculo *Idem LYDIAS Proconsul.* In hunc est quoque Symmachi Patris carmen. Nisi ad Proculum illum, qui sub Constantio PC. Africæ fuit, vt docet *lex 25. supr. de appellat.* id potius pertineat.

'' *Donarentur*: Cod. Iust. (vbi & vox *munera* addita:) Et hoc tamen defendi potest.

'' *Sezungi*: ita *Cod. Iust.* vbi & subscriptio intercidit, pariter vt inscriptio.

'' *Karthagine* PC. Africæ consistebat.

COMMENTARIVS.

EMPHYTEVTICARII possessores ab extraordinariis equidem muneribus immunes sunt, *hâc leg.* & *l. 2. 5. 9. 12. 13. 17. 20. supr. de extraordin. muner.* vid. & *l. 2. vltim. supr. de collat. fund.* at non & à viarum muniendarum onere, ex hâc Constantini M. constitutione, non magis quàm cæteri prouinciales. Nemo quippe à viarum munitione immunis est: de quibus plenè ad *leg. 3. infr.* ¶ Ratio tantùm quæ hîc redditur, obseruetur. *Emphyteuticarij* porrò possessores sunt, qui fundos patrimoniales ad patrimonium Principis pertinentes emphyteutico iure possident: de quo dixi suis titulis, *supr. de locat. fund. iur. emphyteut.* & *tit. de conlat. fund. patrimon. vel emphyteut.* Ergo neque Emphyteuticarij possessores ab itinere muniendo immunes sunt, obtentu rei priuatæ Principis; Quæ hoc æuo ab hoc onere immunis erat, vt argumento est; verùm posteà *lex 4 infr.* Domus Principis huic oneri & functioni subiacuit: *l. 4. & 6. infr.*

II. * Imp. IVLIANVS A. ad Auitianum'' Vic. Afric. Post alia.

IN muniendis viis'' iustissimum æquitatis cursum reliquit auctoritas.'' Singuli'' enim loca'' debent quæque sortiri, vt sibi consulant, vel neglegentiâ, vel labore. Igitur eos loca iuxta morem priscum'' delegata'' curare'' oportebit, &c. Dat. VII. Kalend. Nou.'' Iuliano A. IV. & Salustio COSS. [363.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex 1. supr. de indulg. debitor. l. 15. supr. de curs. publ.* & *l. 7. Cod. Iustin. de ædific. priuat.* fortè & *lex 1. Cod. de diuers. præd.*

'' *Auitianus* Vicarius Africæ sub Iuliano. Eius meminit & Ammianus Marcellinus *lib. 27. Mamertinum Præfectum Prætorio ab Vrbe regressum, quò quadam perrexerat correcturus, Auitianum ex Vicario peculatus detulerat reum.*

'' Canalibus, *d. leg. 15. supr. de curs. publ.* quæ *huic* inter alias iungenda est: seu Canalibus publicis: *l. 2. supr. de curiosis.*

'' *Authoritas*, de hac voce mox.

'' Possessores scilicet.

'' *Loca* hîc, & mox, *loca delegata*, sunt spatia viarum singulis possessoribus attributa & assignata: certa spatia, vt ait Siculus Flaccus *loco quem mox laudabo.*

'' Rectè, *consulere sibi negligentiâ* quis dicitur. *Consulendi* scilicet verbum est ex *τῶν μέσων*: *Consulere sibi negligentiâ*, est malè consulere: contrà, *sibi consulere labore*, est benè consulere: malè autem consulere, ideò, quia pœna his, qui id defugiunt, proposita est, & quidem actori, in spec. *l. 3. infr.* Proinde errant, qui hunc locum vitiosum putant.

'' Dicam mox, occasione vocis *Authoritas*.

'' *Sibi assignata*, vt loquitur Siculus Flaccus.

'' *Curare* loca: hinc Curatio in *leg. 4. infr.*

'' Supplendum hîc ex *d. l. 1. supr. de indulg. debitor. Dat. VII. Kalend. Nou. Antiochia Acc. XV. Kal. April. Carthag.* Ex quo apparet, quinto pòst mense, Antiochiâ *hanc leg.* perlatam Karthaginem.

COMMENTARIVS.

IVLIANI hæc constitutio est, de MODO seu ratione itinerum muniendorum; Quæ quidem pars est prolixioris Iulianeæ constitutionis, vt ex iis *legibus* patet, quas *huic* coniungendas iam dixi, ad Diœcesin Africæ pertinens; quam eâ constitutione variis rationibus subleuatum iuit: inter alia scilicet. Primò, viarum publicarum curâ susceptâ; *hâc leg.* Secundò, vt & Cursus publici; *d. l. 15. sup. de Curs. publ.* Tertiò, item ornatus publici, *d. l. 7. C. de ædif. priu.* Quartò, tandem & rei tributariæ: *d. l. 1. supr. de indulg. debit.* Et hæc omnia subleuandis miseris Afris, qui nimiis oneribus tum prægrauati erant, quorúmque patrimonia & fortunæ laceratæ fuerant; vt loquitur *d. lex 15.* ¶ Ergo Iulianus inter alia Remedia, *hâc leg.* veterem in viis muniendis modum per Africam, *quam authoritas*, vt ait, *reliquit*, firmatum iuit, quo scil. possessoribus certa viæ spatia, pro modo & latitudine agrorum, & (vt loquitur *lex 5 infr.*) pro iugerum numero vel capitum, quæ possidebant, quæ suis impensis tuerentur, delegata seu assignata erant; *Iustissimúmque* hunc *æquitatis cursum vocat*, aduersus prauam scilicet consuetudinem, quâ miseri vltra hunc modum prouinciales atterebantur. Quod quidem ipsum probat etiam Siculus Flaccus, *de condit. agror. p. 11.* vbi ostendit, duplicem muniendarum viarum rationem olim fuisse: *Viæ*, inquit, *aliter atque aliter muniuntur. Per pagos, id est, per magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tuendas exigere soliti sunt. Aut, vt comperimus, vnicuique possessori per singulos agros certa spatia assignantur, quæ suis impensis tuentur: Etiam titulos finitis spatiis positos habent, qui indicent, cuius agri quis dominus, quod spatium tueatur.* Neque abludit *lex 14. in fin. π. quemadm. seruit. amitt.* vt & vetus illa XII. Tabb. lex, Tab 8. *Si via per Amsegetes immunita esset, quâ volet iumentum agito*, vbi *Amsegetes*, sunt, quorum agri viam tangunt, vt Festus docet. Adde & *tit. π. de via publ. & itin. public. refic.* Ad eundem sanè quoque modum in

Vrbe secundùm propriam domum quisque construere vias publicas tenetur, vt testatur Papinianus *lib. singul. Astynomico, l. vnic. §. 3. ff. de viâ publica: & si quid in eâ fact. esse dic.* Alibi, τὰς ὁδοστρωσίας, id est, *onus sternendæ viæ*, collatum, de quâ collatione vide *l. 27. §. 3. ff. de vsufr. l. 13. §. 6. ff. de act. empt. l. 14. §. 1. ff. de munerib. l. 11. ff. de vacat. muner. l. 6. Cod. de pignor.* & *l. 2. §. vicinales, ff. ne quid in loc. public.*

¶ Tandem ait Iulianus, hunc iustissimum æquitatis cursum in muniendis viis reliquisse *Auctoritatem.* Vbi quæri potest quidnam Authoritatis voce intelligendum sit? An videlicet Proconsulis? quod suadere videatur *d. l. 15. supr. de curs. public.* vbi *forma Proconsulis* dicitur? An verò Vicarij Africæ, argumento inscriptionis *huius legis*? An Authoritas Iuris & Prudentum? Iuris enim authoritas Papiniano, *l. 36. ff. de statutib.* alibi Prudentum authoritas dicitur; & passim *hoc Cod.* Authoritates pro Constitutionibus: vid. *Paratitl. de constitut.* An tandem *Authoritas*, id est, vsus authoritas? arg. *huius leg. in fin.* ibi, *iuxta morem priscum:* & *l. vltim. infr. Antiquitas.* Quo etiam sensu Tertullianus *lib. 2. ad Nationes cap. 1. Institutiones Maiorum, Authoritates receptorum* dixit. Sanè Iulianus identidem priscum morem in constitutionibus suis sequitur: qua de re plenè dixi ad *leg. vn. sup. de longa consuet.* Et verò in hanc sententiam magis inclino.

III. * Imppp. VALENTINIANVS Theod. & Arcad. AAA. ad Eusignium PF. P.″

A Viarum munitione nullus habeatur inmunis: & eorum prædiorum Actores,″ qui fortè iniuncto onere,″ priuilegiorum″ contemplatione, parêre minimè voluerint, nostræ Domui vindicentur. Dat. IV. Kalend. Mart. Valentiniano A. III. & Eutrop. COSS. [387.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustiniano.*

′ *Eusignio* huic PP. variæ Constitutiones Valentiniani Iun. inscriptæ occurrunt Anno 386. 387. quas repete ex *Indice personarum.* Ad eundem extant variæ Symmachi epistolæ *lib 4.* & nouem quidem postremæ: ex quibus fermè omnibus argumentum duci potest de Præfectura eius Prætoriana, & quidem Italiæ, cùm maximè ex *epist. 69. 70. & 73.*

″ Senatorij, illustrium dignitatum.

″ pro *oneri.*

″ Senatoriæ dignitatis, vel illustris.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc constitutio est, quâ IMMVNITAS à viarum munitione omnibus præciditur. *A viarum*, inquam, *munitione*, id est, à collatione operarum sumptuúmque ad viarum munitionem: quo sensu quoque *viarum munitio* accipitur apud Paulum *5. sentent. tit. 6.* Alio etiam sensu, *munitio viarum* accipitur pro cura muniendarum viarum, *l. 12. ff. de munerib.* & munitio publicæ viæ, *l. 1. §. 2. d. tit.* id enim inter personalia munera est. ¶ Ergo à viarum munitione nemo excusatur ea *hâc* Valentiniani Iun. *leg.* pariter vt Constantini *l. 1. supr. & tribus seqq.* putà Honorij, *l. 4.* Theodosij Iun. *leg. 5.* vide in id quoque *leg. 10. supr. de extraordin. muner.* Paulum, *5. sentent. tit. 6. l. 11. ff. de vacat. & excusat. muner.* ¶ Nullius scilicet priuilegij habitâ ratione *hâc leg.* seu nullo priuato priuilegio, nullo dignitatis priuilegio attento, *hâc leg.* & *dictis ll.* Etsi alioquin ab extraordinariis muneribus immunes illi sint: (veluti Emphyteuticarij,) *d. l. 1.* Etsi Illustres *hâc leg.* & *l. 4.* Etsi Principis domus, *l. 4. 6.* Etsi Ecclesia, *d. l. 6.* Etsi Veterani, *l. 4. ff. de Veteran.* ¶ Hoc alioquin onus detrectantibus prædiorum possessoribus pœna proposita est, vt docuit *lex superior.* si videlicet ipsi detrectent: Nam si non ipsi, verùm ACTORES eorum detrectent, nullâ pœnâ domini tenentur; verùm Actores ipsi (quo spectat peculiariter *hæc lex:*) *Domui*, seu dominio Principis vindicari *hâc leg.* iubentur. Sicuti scilicet æquum non est, contumaciam seu negligentiam Actorum in dominorum verti perniciem; ita neque ipsis Actoribus impunè id cedere debet. Actoribus inquam, qui, vt cæteroquin (de quo dixi ad *l. 1. supr. de iurisdict.*) ita & hoc in genere contumaces sese præbebant, dominorum videlicet suorum, Senatorum fortè vel Illustrium dignitate, prætumidi. Hîc interim pœna hæc notetur; quâ *actor* priuati, domui seu dominio Principis vindicatur.

¶ Tandem notari cupio, sicut Eusignium PP. Italiæ cui *hæc lex* inscribitur, (de quo ad inscriptionem) viarum munitioni incubuisse ex *hâc leg.* colligi potest; ita & Basilicæ cuiusdam Pontisque consummationi institisse, docet Symmachus, *epist.* ad hunc ipsum Eusignium *71. lib. 4.* indicátque idem & *lib. 5. ep. 76. in fin. ad Licinium.* ¶ Ad *huius leg.* quæstionem v. quæ vltimum scripsit, *Le Prestre en ses Questions de droict cent. 1 ch. 32.*

IV. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Messalæ PF. P.″

DVDVM quidem fuerat constitutum, * *Vt Inlustrium patrimonia dignitatum ab instauratione itinerum haberentur excepta:* Verùm, propter inmensas vastitates″ viarum, certatim″ studia cunctorum ad reparationem publici aggeris″ conducibili″ deuotione volumus festinare: nullâ ad″ instructum munitionis huiusce, dignitate, aut priuatorum″ priuilegiorum in″ quâlibet, studiosiùs adpetita. ¶ Etiam istud adiungimus, vt Domos etiam Clementiæ Nostræ, quas vetusta,

& innumera ab huius oneris curatione" priuilegia vindicabant, par condicio & sollicitudo constringat. ¶ Ita tamen, vt in ceteris, quæ Inlustribus, vel patrimonio nostro, præcedentibus Edictis, beneficia fuerant adtributa, intemerata permaneant. Dat. III. Kalend. Maij, Med. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* "Italiæ.

† Constitutio hæc videtur esse *l.* 15. *supr. de extraord. muner.*

"*Vastitates* viarum sunt immunitiones.

"Certante studio. *Nou. Valent. int. Theodos.* 31.

"*Agger publicus*, hic & *l.* 5. *infr.* & *l.* 2. *supr. ut qua in Palat. mun.* est via publica: vsurpat eandem vocem inter cæteros Ammian *lib.* 15. (cui & Itinerarius agger, *lib.* 19. dicitur) Symmachus *lib.* 1 *epist.* 5. *lib.* 2. *epist* 10. *lib.* 4. *epist* 24. *lib.* 9. *epist.* 3. Seruius *Æneid.* 5. & ex eo Isidor. *orig.* 15. Paulinus *lib.* 4. *de vitâ S Martini*: *Agger* est media stratæ eminentia, coaggeratis lapidibus strata. Glossar. *Agger, strata, via publica.* Omitto alia innumera.

"*Conducibilis* vid. Gloss.

"Aduersus.

"Personalia rescripta. *l.* 5. *prox.* "*χ.* vi.

"*Curatio*: vt *supr. l.* 6. *Igitur eos loca iuxta morem priscum delegata curare oportebit.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est, contra candem immunitatem, quâ speciatim ILLVSTRES etiam (veluti Præfecti Prætorio, Præfecti Vrbis, Magistri militum, Comites S. L. & R.P. &c. de quibus *supr. lib.* 6.) imò & DOMVS Principis à viarum munitione immunes esse vetantur. Quod anteà tamen aliter dudum vetustis & innumeris priuilegiis constitutum fuisse hæc *lex* disertè testatur; & inter alias quoque *lex* 18. *supr. de extraordin. muner.* quam hæc omninò innuere videtur. ¶ Huic porrò *legi* ferendæ occasionem præbuit immensa viarum corruptarum tum vastitas seu immunitio per Italiæ Præfecturam: Imò, vt puto, per Italiam ipsam. Cui vastitati occasionem fortè præbuit illa ipsa Illustrium & Domorum Principis immunitas, quæ *hâc leg.* antiquatur. Quod de domibus Principis (quas per Prouincias sparsas habebant, de quibus *suo tit. lib.* 10. *de domib. ad rem priu. pertin.*). hac *leg.* adiicitur, id etiam iteratur *l. vltim. infr. hoc tit.* Et hæc quidem de Immunitate à *viarum* tantùm munitione, quam Honorius Imp. *hâc leg.* & Illustribus & Domibus Principis hactenus competentem, ademptum it. Atenim cætera priuilegia his data *fine leg.* confirmat. Quænam verò illa sint, docet *titulus, supr. de extraord. muner.*

---

v. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

ANTIQVATIS" omnibus, vel personalibus Rescribtis, vel per Adnorationes elicitis, per Bithyniam cæterásque prouincias, possessores & reparationi" publici aggeris," & ceteris eiusmodi" muneribus, pro iugorum" numero, vel capitum," quæ possidere noscuntur, adstringi" cogantur. Dat. VII. Kalend. Nou. Constantinop. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. de immunit. nemini concedenda.*

"*Anthemius* PP. Orientis, sub Theodosio Iun vid *Prosopogr.*

"Primus *huius leg.* versiculus, vtpote historicus, abest a *Cod. Iust.*

"*In Reparatione*: ita *Cod. Iust.*

"de *Aggere* hoc publico, dixi ad *leg* 4. *supr.*

"*Huiusmodi*, Cod. Iustin.

"veluti non aliorum tantum operum publicorum refectioni, sed & aliorum quorumcunque munerum, quæ ex æquo ab omnibus sustineri debent.

"*Iugerum*, Cod. Iust. malè: vid. *Glossar. in voce Iuga.*

"*Capitum*, vid. Glossar. *in Capita.*

"*Dare cogantur seu adstringantur*: ita *Cod. Iust.* Græci δεσμεῖσθαι ἀναγκαζέσθωσαν.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. Constitutiones duæ sequuntur contra eandem Immunitatem à viarum munitione. Hâc sanè, cùm principaliter aduersus Immunitates lata sit, duo tamen eâ constituuntur: Primò quidem, RESCRIPTA personalia, imò & ADNOTATIONES speciales Principum huiusmodi Immunitates à viarum munitione aliisque muneribus scilicet patrimonialibus tribuentium reuocantur atque in irritum deducuntur; vt cæteroquin nulla priuilegia hîc locum habent: de quo vid. *Paratitlon.* Secundò, modus muniendarum viarum hîc præscribitur; nempe Possessores quilibet pro numero iugorum vel capitum (nam hic viarum muniendarum modus fuit, de quo dictum plenè ad *leg.* 2. *supr*) huic muneri generaliter adstringuntur: *Pro numero iugorum & capitum*: id est, pro modo possessionum: *Capita* scilicet eadem cum iugis *hâc leg.* vnde & *capitationem iugorum*, & professiones: *leg.* 1. *supr. de immunit. conced.* & *l.* 6. *supr. de extraord.* Item capitatio aut iugatio, *leg.* 1. *supr. ne quid latit. publ.* &c. Quare ridicula hîc interpretatio Accursij & sequacium, qui *capita* hîc *animalia* interpretantur.

¶ Illud ad historiam *huius leg.* notandum, eam pertinere nominatim ad Bithyniam, cæterásque *Pontica* videlicet Diœceseos (in qua Bithynia erat) Prouincias. Quod Tribonianus quoque in *suum Codicem* retulit; qui tamen alioquin localia & tempora

temporaria, quantum potuit, vbique expungere ſtuduit: Verùm id ideo factum illi hic, quod verba illa, quæ ſtatim ſubiiciuntur, *ceteráſque Prouincias*, generalem hanc conſtitutionem reddere videntur quæ tamen hiſtoricæ veritate inſpectâ, ad ſummum, Prouincias, quæ per Præfecturam P. Orientis erant, indicant: Etſi quod ſecundo loco iam notaui, idem ius vbique obſeruatum, & per omnes Imperij Romani Prouincias. Cætera ex *Paratitlo*, & *leg.* 9 *ſupr. de Annon. & tribut.* & iis quæ dicentur adhuc ad *leg. prox.* hanc ad rem repetenda.

VI. * Idem AA. Aſclepiodoto PF. P."

ABSIT, vt nos inſtructionem" viæ publicæ, & pontium," ſtratarúmque," operam," titulis Magnorum" Principum dedicatam," inter ſordida munera numeremus. Igitur ad inſtructiones reparationéſque itinerum, pontiúmque nullum genus hominum, nulliúſque dignitatis ac venerationis" meritis," ceſſare oportet. Domos" etiam diuinas, ac Venerandas Eccleſias," tam laudabili titulo libenter adſcribimus. Quam Legem cunctarum Prouinciarum" Iudicibus intimari, conueniet, vt nouerint, quæ viis publicis antiquitas" tribuenda decreuit, ſine vllius vel reuerentiæ," vel dignitatis" exceptione, præſtanda. Dat. XV. Kalend. Mart. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

* *L. Abſit*, 4. *Cod. de priu. dom. Aug.* & *l. ad inſtructiones* 7. *Cod. de SS. Eccleſ.* Omittit porrò *hanc leg.* Baronius. Iungenda autem *huic* eſt *lex* 25. *infr. de Iudæis*: & fortè etiam *lex* 35. *ſupr. de erog. milit. annon.*

"Orientis. "Inſtructiones, *d. l.* 4.

"De *Pontium* inſtructione ſeu ſtructurâ, vide & *l.* 36. *ſupr. de Operib. public.* ac nominatim de ponte Liquentiæ, *l. vltim. ſupr. ne opera à conlat. exig.*

"*Stratarum*. Gloſſæ. *Agger ſtrata via publica.* Virgil. 1. *Æneid.* dixit, *ſtrata viarum*. Seruius *Æneid.* 5. & ex eo Iſidorus, *lib.* 15. *cap.* 16. *Agger eſt media ſtrata eminentia, coaggeratis lapidibus ſtrata.* Procopius *lib.* 2. *Belli Perſ. p.* 46. Strata ἡ ὀνομαζομένη ὁδὸς τῇ Λατίνων φωνῇ

En ego mitto meum ſtratas aptare Miniſtrum

Ante tuos vultus ———

Retinent hodie Itali, retinent & Germani. Vnde *Strataburgo* reuerendæ mihi ciuitati nomen, cuius iam mentio apud Gregorium Turonenſem, *Hiſtor. Francic. lib.* 10. *cap.* 19. Strata autem propriè lapidibus ſtrata: cùm alioqui duplex eſſet ratio vias ſternendi: glareâ, vel ſilice, præter Liuium *lib.* 41. Tibullus ad *Meſſalam*.

Namque opibus congeſta tuis, hîc glarea dura

Sternitur, hîc aptâ iungitur arte ſilex.

Poſteà cœpit quælibet via & platea *ſtrata* dici, Gloſſæ *Cyrilli*, vt omittam alios, λεωφόρος, *Strata, iter*.

"Opera, *d. l.* 4.

"Maiorum *Cod. Iuſt. d. l.* 4. Quod idem eſt. Ita *Magni* & *Maiores* Iudices iidem.

"Dedicata Cod. Iuſt. *d. l.* 4.

"infr. *reuerentia*. "id eſt, ob merita.

"*Domus diuina*, id eſt Principis, *hâc leg.* vt & *l.* 4. *ſupr.* vid. *Gloſſar.* Quod etſi viderit Alciatus, idem tamen maluit hîc *diuinas domus* explicare, quæ quoquomodo ad ſacra pertinent, & Eccleſias, quæ pro congregatione fidelium conſtructæ ſunt; Sed malè omninò. Quod oſtendit vel *Titulus Cod. Iuſt. de priuil. domus Auguſtæ*; ſub quo *hæc lex* poſita eſt. Oſtendit & *lex* 1. 4. *ſupr.*

"Orientis.

"a te, de hoc more intimandarum legum per PP. v. *Paratitl. de conſtit. Princip.*

"de hoc notaui ad *l.* 2. *ſupr.*

"Eccleſiaſticæ.

"Etiam Illuſtris, etiam principalis.

COMMENTARIVS.

ALTERA hæc THEODOSII Iun. *hoc tit.* conſtitutio eſt: quâ is iterum ab itinere muniendo nullum IMMVNEM eſſe iubet. Itémque (quod *hâc leg.* adiicitur) à Pontium inſtructione. Quod poſtremum oſtendit quoque *lex vltim. ſupr. ne opera à conlat.* ¶ Ac nominatim Theodoſius Iun. *hâc leg.* immunes eſſe vetat ab itinerum ſeu viatum publicarum pontiúmque inſtructione; Tres alioquin præcipuæ dignationis: putà *Domos Diuinas*, id eſt Principis, pariter vt *d. l.* 4. *ſupr.* Item & *Dignitates* quaſcunque, *hâc leg.* pariter vt & *l.* 3. 4. *ſupr.* Denique *Eccleſias*: quod poſtremum voluit quoque Iulianus Imp. (vt exiſtimo) *l.* 10. *ſupr. de extraordin. muneribus.* Valentinianus Tertius *Nouell. inter Theodoſ.* 21. in id expreſsâ: *Neque Domum diuinam, neque Eccleſiam, aut aliquam perſonam quolibet munere excuſandam.* Iuſtinianus, non tantum relatâ hac *huius leg.* parte in *Codicem ſuum*, in *leg. ad inſtructiones* 7. *Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* poſthabitâ *lege* contrariâ, putà *leg.* 40. *infr. de Epiſcop.* verùm etiam propriâ *Nouell.* 131. Et exinde Carolus M. *Capitularium lib.* 6. *cap.* 107. *Poſſeſſiones*, inquit, *ad Religioſa loca pertinentes nullam deſcriptionem agnoſcant niſi ad conſtitutionem viarum vel pontium, ſi tamen intra eadem loca habuerint poſſeſſiones.* Et ita quoque frequentibus Senatuſconſultis Pariſienſibus iudicatum aduerſus Eccleſiaſticos & Monachos, ſecundum Curatores viarum & pontium, nempe Coſtumam, portorium, barragium, pædagium, gabellam, & ſimilia viæ pontiúmque inſtructioni deſtinata, ab omnibus, nullâ immunitatis Eccleſiaſticæ ratione habitâ, exolui debere; vt refert Chopinus Monaſticon *lib.* 2. *tit.* 2. *p.* 238. 239. & Robertus *rer. iudicat. lib.* 2. *cap.* 3. vid. & Guid. Pap. *queſt.* 78. De hac verò quæſtione tractant Interpretes ad *dict. leg. ad inſtructiones* 7. *Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* quæ hinc deſumpta eſt: Negaſantius inter alios *q.* 375. Suauis eſt, qui hanc *legem* exorbitantem à iure diuino

diuino & humano esse pronunciat, & in nullo foro esse seruandam, & habendam pro irrita & cassa; imò nec Papam posse eam canonizare. Aliquando certè Honorio aliter visum, *l.40. infr. de Episcop. Eccles. & Cler.* quam *legem* repudiauit Iustinianus vt dixi, prælata *hâc leg.* Ad priuatam verò & vltroneam munificentiam magis pertinet, quàm ad publicam legem, quod de se prædicat Theodoretus Episcopus Cyri Epistolâ *ad Anatolium Patricium 79.* ὅτι δὲ καὶ πολλὰ τῆς ἐκκλησιαστικῶν προσόδων εἰς τὰ δημόσια ἀνηλώσαμεν οἰκοδομήματα, στοὰς ἐγείροντες καὶ λουτρὰ καὶ γεφύρας κατασκευάζοντες, καὶ τῶν κοινῶν τῶν ἄλλων ἐπιμελούμενοι, οἶδεν ἡ ὑμετέρα μεγαλοψυχία, id est. *Quod verò Ecclesiasticorum quoque redituum partem non exiguam in publica ædificia consumpserimus, porticus excitantes & lauacra, & PONTES extruentes, & publici vsus alia procurantes, Magnificentia Tua non ignorat.* Ergo noluit *hâc leg.* Theodosius Iun. Immunitatis Ecclesiasticæ obtentu, vtilitatem publicam hoc casu destitui: pariter vti noluit, sanctitatis obtentu Ecclesias in aliena iura inuolare, nequidem Iudæorum: *l.25. infr. de Iudæis:* quæ *huic* nostræ, ceu eiusdem constitutionis pars, coassuenda venit: quâ in vniuersum Theodosius Iun. Ecclesiis Christianis modum quendam imposuit.

¶ Addit porrò, imò præmittit verbis prægnantibus pro ratione *h. l.* Theodosius Iun. viarum munitionem non esse inter munera sordida censendam. Quo ipso ostendit, aliquando sordidis quodammodo fuisse adnumeratam; & confirmat *l.4. supr.* Itémque *Nouell.* Valentiniani *inter Theod.21.* Sed vt *d. Nouell.* ait, *contra rationem, & prauâ appellatione.* Imò manifestissimè id ostendit *l.15. & 18. supr. de extraord. muner.* Sed tantum abest, vt id fecat Theodosius Iun. hâc constitutione, vt contrà profiteatur, Instructionem viarum & pontium, laudabilem maximè titulum esse, & titulis magnorum Principum fuisse dedicatum. Vt omittam, quod Herodotus *lib 6.* scripsit, Regibus Spartanis hoc velut summum concessisse, vt de viis publicis cognoscerent. Sanè lapides seu columnæ viarum instauratarum, inque his Inscriptiones id comprobant: quò hic etiam allusum voce *Titulo*: Vt omittam innumeras alias huius generis, est illa Inscriptio in Diœcesi Augustanâ, *p.157.*

Imp. Cæsar. Lucius Septimius Severus Pius pertinax Aug. Arabicus. Adiab. Parthicus Maximus, &c. Vias et Pontas rest. ab Aug. M. P. XLI. in alio XLII. in tertio XLIII.

Eodem pertinet & hic locus Sidonij *in propempt. seu carm. vlt.*

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per spatium satis vetustis
NOMEN CÆSARVM viret columnis.

Eadem interim ratio Portus, & Aquæductus, *l.23. supr. de operib. public.* itémque murorum: sed & putei publici: vide ad aliquid Guido Pap. *q.444.* & Speculator. *de Censib. §. Nunc dicendum.*

DE IMAGINIBVS IMPERIALIBVS.

TITVLVS IV.

Concordat *Tit. Cod. de stat. & Imaginibus*: & *Tit. de his qui ad stat. confug.*

PARATITLON.

IMAGINES Imperiales, *Rubr.* & *l.vnic.* & *l.44. supr. de operib. publ.* & *l.12. infr. de Scanic.* seu Statuæ, *hâc leg.* & *l.vnic. supr. de his qui ad stat.* Simulacra, *l.vnic. hoc tit.* & *d. l.vnic.* Sacri denique vultus, *l.4. supr. ne quid publ. lætit. l.vltim. infr. de excusat. artific.* consecrari dicebantur, *d. l.12. de Scanicis.* Erant vel locis publicis, veluti in porticibus publicis, aliisve ciuitatum locis consecrata: *l.44. supr. de operib. public.* & *d.l.12. infr. de Scanic.* quæ & *l.vnic. hoc tit.* indicantur. Quæ quidem erigebantur vel festis maximè diebus, sed & communibus, præsente Rectore Prouinciæ, *hâc leg. vnic.* cum magno cultu atque adoratione, quod vetat Theodosius Iun. *l vnic. hoc tit.* Ad eas verò confugere ius erat; de quo *supr. de his qui ad stat. confug.* Deponere denique eas labante ædificio licuit, inconsulto Principe: sic tamen vt instaurato ædificio, suo loco reponerentur: *d.l.44. supr. de operib. public.* Aliæ verò ludis proponebantur, *l.vltim. hoc tit.* Aliæ denique populis inhiantibus inferebantur: *d.l.4 supr. ne quid public. lætit.* Hæ à pictoribus efficiebantur, seu effingebantur, vid. *l.17. de Pœnis*: mercede acceptâ à Iudicibus, *l.vlt. supr. de excus. artific.*

¶ *Aduersus immodicum statuarum* CVLTVM *in erigendis vel ludo proponendis iis: Theodosij M.* lex.

I. * Impp. THEOD. A. & Valentinianus Cæs. Ætio PF. P."

SI, quando nostræ statuæ, vel imagines, eriguntur," seu diebus (vt adsolet) festis, siue communibus," adsit Iudex," sine adorationis ambitioso fastigio," vt ornamentum, diei, vel" loco, & nostræ" recordationi, sui probet accessisse præsentiam." ¶ *Ludis* quoque simulacra proposita, tantùm, in animis concurrentum" mentisque secretis, nostrum numen" & laudes" vigere demonstret: excedens cultura" hominum dignitatum" superno Numine" reseruetur. Dat. III. Non. Maij, Theod. A. XI. & Valentin. Cæs. [425.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. de stat. & Imagin.*

"*Aetius* hic ille est, qui Anno D.419. P. V. Constantinopol. fuit: teste Chronic. Alexandr. & *l. 5. supr. de calc. coctor.* & cuius cisterna constructa Constantinop. Anno D.421. teste Marcellino, *Chronico*: quique Anno 432. Cos. fuit. Alius verò ab hoc est Aetius ille, Occidentalis Imperij salus, sub Valentin. Iun. qui & hoc Anno ipso 425. Curam Palatij Ioannis Tyranni agebat; Vt testatur Renatus Profuturus Frigeridus, apud Gregor. Turon. *lib. 2. cap. 8.* & deinceps Comes rei militaris, mox Magister militum factus est.

"*Eriguntur*, id est, excitantur in publico, consecrantur: *l. 12. infr. de Scænicis.*

"*Communes* dies festis opponuntur: sunt igitur profesti.

"*Iudex*, id est, Rector Prouinciæ: vid. *Gloss. Theod.*

"*Fastidio*: Cod. Iust. Sed rectum est hic *fastigio*: Ita Sueton. *in Iulio*, *cap. 76. Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est*, &c.

"*Et*. Cod. Iust. Sed nil muto: *vel*, pro *Et*. vid. *Glossar.*

"Ita quoque *Cod. Iust.* Neque necesse mutare in, *nostri*.

"*Præsentia*: Sed tamen illud non ideò muta.

"*Concurrentum*, id est eorum, qui ad ludos concurrunt.

" Malim hic *Nomen*; non tantùm, quia hæc imitatio Virgiliana est; verùm & quia *hac lex* eò spectat, vt superno *numini* (vt *f. l.* dicitur) suus cultus, vt re, ita & verbis proculdubio seruetur.

"Aperta imitatio Virgiliana, *Semper honos, noménque tuum, laudésque manebunt.*

" ✗. *dignitatem*, id est, fastigium, vt *sup.* & in Suetonij *loco*.

" ✗. *Numini.*

COMMENTARIVS.

IMMODICO cultui atque ADORATIONI Statuarum vel Imaginum Imperatoriarum, quo tempore partim erigebantur, partim verò ludis proponebantur, (hæc enim duo sunt *huius leg.* capita) occurrit hac constitutione Theodosius Iun. Anno D.425. Scilicet hoc illud sæculum fuit, quo Statuæ (in Oriente maximè) Imperatorum ingenti passim vt sumptu, ita & adulatione erigebantur; Ita, (ne retrusiora reperam) Theodosij M. statua argentea in columnâ haud longè ab Ecclesiâ posita, Anno D.390. teste Marcellino *in Chronico*. Ita statua eiusdem Theodosij M. in foro Theodosiano posita, vt scribit Auctor *Chronic. Alexandr. Anno D.*394. cuius meminisse videtur Cedrenus *in Theodos. M. p.265.* in *Zenan. p.290.* Ita Arcadium ait Zonaras *in Iustiniano*, Statuam Theodosio M. argenteam fecisse pondere 7400. librarum. Ita Eudoxiæ Arcadij vxoris super Porphyreticam columnam argentea statua iuxta Ecclesiam posita Anno D.403. vt Auctor est Marcellinus *Chronico*: Socrates *lib.6. cap.16.* Sozomenus *lib.8. cap.20.* Ita sub Theodosio Iun. *huius leg.* Auctore, Anno D.414. tria στηθάρια, id est, imagines pectore tenus, thoracides, (vt olim vocabantur) στηθαῖαι, Honorij scilicet & Theodosij AA. & Pulcheriæ A. dedicatæ in Senatu ab Aureliano iterum PP. & Patricio. *Chronic. Alexandr.* Ita Anno D.415. dedicata statua aurea in Senatu Theodos. Imp. ab Aureliano iterum P.P. & Patricio, eodem teste. Ita quoque Anno 421. statua Arcadij in foro Arcadiano super immanem columnam cochlidem (cuiusmodi duæ Romæ apud P. Victorem memorantur: sed & apud Marcellinum *Chronic.* scriptum *in Basilio solo Cons. Statua Theodosij M. in foro Traiani super columnam cochlidem posita corruit*) loco dicto *Xerolopho* dedicata; teste vtroque & *Marcellino*, & *Chronico Alexandrino*. ¶ Neque hic statuarum immodicus vsus Constantinopoli modò constitit, verùm & Prouincias peruagatus est; quò pertinet quoque *hac lex*. Sed neque insania eò hactenus processit, vt ingenti numero sumptúque hæ Statuæ excitarentur, verùm (quò pertinet hæc *lex*) & cum Adorationis seu προσκυνήσεως fastigio erigerentur, exciperentúrque; quomodo & alias hoc æuo diuina plerá que Imperatoribus tribuebantur, quæ huius æui labes fuit. De quo alibi. Mitto nunc ritus Gentilitios, in statuarum consecrationibus olim adhibitos, quæ huc non pertinent, veluti quod coronis adornatæ, adoratióque ad eas vino, thure, velatóque capite, & circumactione, haud aliter atque ad Numinis occursum, peracta; de quo adorationis genere Casellius 2. *var.* 16. hanc quoque *leg.* accipiebat, sed perperam: hæc enim ritus Gentilitij fuerunt, quæ Christiana Religio, quantacunque tandem in Principes adulatio sese vnquam effuderit, auersata semper est. Quanquam reperio Philostorgium Aëtianum seu Eunomianum *lib.2. histor.* sub hoc ipso Theodosio Iun. *Imper.* Christianis, id est Orthodoxis obiicientem, quod Constantini M. imaginem in Porphyreticâ columna stantem sacrificiis propitiarent, lucernis & incensis colerent, precésque velut Deo allegarent, & auerruncatorias malorum supplicationes

plicationes peragerent : καὶ τὴν Κωνσταντίνου εἰκόνα τὴν ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος ἱδρυμένην θυσίαις τε ἱλάσκεσθαι καὶ λυχνοκαΐαις καὶ θυμιάμασι τιμᾶν, καὶ εὐχὰς προσάγειν ὡς θεῷ, καὶ ἀποτροπαίους ἱκετηρίας τῶν δεινῶν ἐπιτελεῖν τοὺς χριστιανοὺς κατηγορεῖ. De quo ad *eum locum*. Quid igitur? Adclamationibus hactenus, ſed & feſtiuitatibus ludicriſque hæc peracta : non ſine aliquo Adorationis cultúſque faſtigio ſignóque. Quod oſtendunt Socrates & Sozomenus *dicto loca*, κρότῳ δὲ καὶ δημώδεσι ᾠδαῖς ὀρχηστῶν τε καὶ μίμων ἀστεῖα ἐπιτελούντων, ὡς ἔθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀναθέσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων, inquit Sozomenus. Et Socrates, ἐπὶ τούτῳ συνήθως δημώδεις ἐγίνοντο παιδιαί. Quæ eadem adoratio & feſtiuitas adhibitæ, cum Imagines Imperatorum in Prouincias populo inferrentur, ludíſque proponerentur; de quo dictum ad *l. 4. ſupr. ne quid public. latit.* Chryſoſtomi quoque de eo lucus inſignis, οἱ σατράπαι βασιλέως, καὶ προσκυνοῦσι ἄρχοντες καὶ ἱερεῖ τυμπάνων ἐπηχούντων, καὶ στρατιωτῶν δῆμοι, καὶ προσκυνοῦσι. Extat & alter eiuſdem *λόγῳ 7. in Paul. Apoſt. tom.8. pag. 57.* quem retuli ad *d. l. 4.* Sed & in actis ſecundæ Nicænæ Synodi ; *Labrata & Icones, quæ mittuntur ad Ciuitates vel Regiones, obuiy adeunt populi cum cereis & incenſis, non ceræ perfuſam tabulam, ſed Imperatorem honorantes.* Quem locum tanquam ex Optato Mileuitano laudare ſolent etiam huius æui Viri docti, ſed perperam. ¶ Ergo immodicus cultus delatus hac tempeſtate his Imperatorum Imaginibus, ſiue cùm eæ erigerentur, ſiue cùm proponerentur Ludis : & quidem à *Iudicibus*, ſeu Magiſtratibus, quod hæc *lex* teſtatur, & ſuperior ille *Chryſoſtomi* locus, ibi, καὶ προσκυνοῦσι ἄρχοντες : ſed & hic Hieronymi locus *in cap. 3. Danielis*, vbi de ſtatua Nabuchodonoſoris : *Statuam ſiue imaginem auream, &c. cultores Dei eam adorare non debent: Ergo IVDICES & Principes ſæculi qui Imperatorum ſtatuas adorant & imagines, hoc ſe facere intelligant, quod Tres Pueri facere nolentes placuerunt Deo.* Quem cultum vt Patres eâ tempeſtate damnauère, in quibus Chryſoſtomus, vnde etiam illi conflata inuidia; de quo ad *l. 17. ſupr. de operibus publicis* : ita & *hâc lege* damnat Theodoſius Iun. Ciuilis Princeps, velut (quod Velleius dicebat) *vltra ciuilis dignitatis modum* exiſtentem, damnátque ambitioſum hoc adorationis faſtigium : ſatis ſcilicet habens, ſi concurrentes in animis ſuis, mentíſque ſecretis, recordatione ſui, nomen & laudes ſuas vigere demonſtrarent, damnato ambitioſo adorationis faſtigio & cultura excedente hominum dignitatem, quam ſuperno Numini reſeruari iubet : quæ omnia vt eleganter, ita & ſumma ciuilitate Theodoſius Iun. ipſe hâc conſtitutione ſua complectitur : cui haud abſimilis eiuſdem ciuilitas continetur *l. dominico, infr. de ſpectaculis.* Quid igitur? Iudicem eò tantùm procedere vult, *vt probet ſui præſentiam accepiſſe velut ORNAMENTVM his Tribus ; & Diei, & Loco, & Imperatoris recordationi.* Ornamentum, inquam, non cultum : ſcilicet præſentia Iudicis *ornamento* eſt rei, actúique qui coram eo celebratur : Error enim eſt Petiti *ad leges Atticas, pag. 231.* qui id ad ornamenta ſtatuarum referebat, nullo ſenſu.

¶ Interim in *hâc leg.* complurima notanda, veniunt ad ſtatuas & Imagines Imperatorum pertinentia. Primò quidem, Imperatorum ſtatuas vel Imagines nonnullas *certo loco* poſitas fuiſſe, dedicatáſque, & (vt loquebantur) conſecratas; veluti in columnis, foris, Senatu, quod docuerunt tam loca ſuperiùs laudata ex *Marcellino, Chronico Alexandrino, Socrate, Sozomeno.* Itémque in porticibus, *l. 44. ſupr. de operibus publicis.* Sed & nonnullæ haud longè ab Eccleſiâ, vt ex ſuperioribus liquet. Quod & ipſum nimirum viſum, & verò Chryſoſtomo inuehendi aliquando occaſionem præbuit.

Et quidem (quod Secundò obſeruandum) erectas has ſtatuas diebus fermè feſtis.

Alias verò (quod Tertium,) non erectas certo loco, verùm *propoſitas*, id eſt circumlatas, populóque inhianti exhibitas : de quo eſt *d. l. 4. ſupr. ne quid public. latit.* vbi plenè dixi ; quò pertinent ſuperiora illa duo Chryſoſtomi loca : & tertius inſuper ex Nicænâ ſecundâ Synodo locus : vnde & φῆμαι dictæ, de quo eſt ſub hoc ipſo Theodoſio, etiam Iſidori locus, *1. epiſt. 337.*

Et quidem (quod Quartum) Ludis etiam propoſitas : populo ſcilicet in Circo vel Theatro, vbi adclamationibus ſeu κρότοις, eæ excipiebantur : pariter vt in erigendis Imaginibus Ludos adhibitos iam oſtendi.

Poſtremò obſeruandum, haſce Imagines, quæ ludis proponerentur, ſeu populo inhianti inferentur, *ſimulacra* propriè hîc dici, σημεῖα, cùm priores illæ *Statuæ & Imagines* dicerentur : nempe quia vultus tantùm ſimulacra eſſent, faciémque Imperatoris ſimolarent ſeu aſſimilarent. De cuiuſmodi ſimulacris eſt & hic Ambroſij locus, *lib. 6. Hexaem. cap. 9. Solis*, inquit, *ære fuſa Principum capita, & ducti vultus de ære, vel de marmore ab hominibus adorantur* : de quo pleniùs dixi ad *d. l. 4.*

¶ Ex ſuperioribus in ſummam colligere licet, quibuſnam temporibus quámque variis occaſionibus Imagines Imperatorum erectæ propoſitæque fuerint, quàm variâ denique formâ. 1. Quibus, inquam, *Temporibus* : quandoque ſcilicet, & frequentiſſimè quidem feſtis ; quandoque communibus diebus. 2. Quibus rurſum, quámque variis *Occaſionibus*, non modò ſcilicet Principum in Principes, vel Senatus aut Magiſtratuum, adulatione, verùm & Principum ipſorum erga ſubditos ſtudio & affectu, putà cum eas vel ludis exhiberent, vel in Prouincias inhiantibus populis mitterent. Quibus adde, & cum ſui Imperij vim inſinuare vellent : Vt cum adſumpto Imperio Statuas Romam, alióve mitterent : de quo videndus eſt Zoſimus, vbi nominatim de Conſtantio, & de Maxentio. 3. Variâ denique *Formâ* ; Nempe erectæ ex locis publicis integrâ ſtaturâ ; propoſitæ verò ludis & populo inhianti, vel vultu, vel thorace tenus : quæ illa *Labrata* ſunt, & στηθάρια, ſeu προτομαὶ, στηλίδες, Clypei, (totidem enim appellationibus eæ nuncupatæ :) Et quidem *Labrata*, de quibus dixi pleniùs ad *d. l. 4.*

DE SPECTACVLIS.

TITVLVS V.

XI. Cod. Ivst. XLI. *De Spectaculis, Scænicis & Lenonibus:* atque ita ex *trib. huius Cod. tit.* conflatus eſt vnicus in *C. Iuſt.*

PARATITLON.

SPECTACVLA, *Rubr. l. 2. 4.* & *l. vltim. l. 2. infr. de Maiuma: l. 4. infr. de Scænicis: l. 2. ſupr. de Offic. Rect. prou.* Dicuntur & Spectacula ſolemnia, *l. 4* Ludi, *l. 2.* & *l. vnic. ſupr. de Imagin.* Munus, *l 4. 18. vltim. ſupr. de Prætor.* ludicræ Artes, *l. 2. infr. de Maiuma:* ludicra, *d. l. 2. ſupr. de offic. Rect. prou.* (vnde & ludicra miniſteria, *l. 4. infr. de Scænicis:*) Editiones, *l. 1.* Solennitas, *l. 2.* ſolitæ deuotionis Officia, *l. 4.* Feſtiuitas, *l. 3. hoc tit.* & *l. 30. ſupr. de Prætor.* Lætitia, *l. 1. infr. de Maiuma:* Voluptates, *l. vltim. hoc tit.* & *l. 17. infr. de Pagan. l. 3. 5 6. 7. 13. de Scænicis: l. 29. 32. de Prætor.* (vnde & Tribunus voluptatum, *l. vltim. infr. de Scænicis:* Theatrorum, Circenſium voluptas, *l. 5.*) ſtudia felicis populi, *l. 3. infr. de Scænicis*, populi ſtudia & voluptates, *d. l. 3. infr. de Scænic.* Theatrales ludi, *l. 2.* Theatrale ſpectaculum, *l. 1. infr. de Scænic.*

¶ Horum porrò Spectaculorum numero erant. 1. Maiuma; de quo *infr. tit. 6. prox* 2. Scænici ludi, de quibus *infr. tit. de Scænic. 7.* & *d. l. 29. ſupr. de Prætor.* 3. Circenſe certamen, *l. 2. hoc tit.* & *l. 7. infr. de Scænicis*, (ſeu Circenſium voluptas, *d. l. 5.* Circenſes ludi, *l. 2. 4.* & *l vltim. ſupr. de Prætor.*) ad quæ Equi Curules erant, de quibus *l. 3.* & *l. 15. infr. de Scænic.* & ſuo *tit. de Equis Curulib. 10. infr.* item Aurigæ, *l. 3.* ſeu Agitatores, *l. 12. infr. de Scænic.* Agitandíque munus exercentes, *l. 7. d. tit. de Scænic.* 4. Theatralis depenſio, *l. 29. ſupr. de Prætor.* Theatralis functio Symmacho, vnde Theatrales ludi & Circenſes iunguntur, *l. vltim. ſupr. de Prætor.* 5. Ferarum curſus, *l. 2. hoc tit.* ſeu ferarum venatio: de quo *ſuo tit. 11. infr.* 6. Gladiatores denique, de quibus *ſuo tit. 12. infr.* Ambroſius, 2. *offic. 21. Quod faciunt qui ludis Circenſibus vel etiam Theatralibus & Muneribus Gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant ſuum.*

¶ Edebantur autem ſpectacula vel à Magiſtratibus, *l. 1. hoc tit.* 1. Duumuiris, vid. & *l. 103. 109. ſupr. de Decurion.* ſeu à Curiarum Primatibus viris, *l. 3 infr. de Scænic.* 2. Vel à Sacerdotibus Prouinciarum, *l. 1. hoc tit.* & *l. 2. infr. de exp. ludor. l. 1. ſupr. de præd. Senator. l. 145. 176. ſupr. de Decurionibus: l. 20. infr. de Pagan.* 3. Vel à Prætoribus, *l 1. 2. 4. 5. 6. 12. 13. 14. 15. 18. 19. 20. 21. 22. 25. 29. 31. 32. ſupr. de Prætor.* vbi dictum: vnde & editores dicti, *d. l. 5. 7. 18. 31. ſupr. de Prætor.* 4. Vel denique à Iudicibus, *l. 2. hoc tit.* Horum ſcilicet omnium expenſis & ſumptibus, *l. 1. 3.* pro patrimonij ſui viribus, *l. 4. hoc tit.* (de quibus, *infr. ſuo tit. de expenſ. ludor.*) & pro arbitrio, *d. l. 3. de Scænic.* & *l. 103. 109. ſupr. de Decurion.* Spectacula edebantur.

Idque feſtis ac legitimis diebus, *d. l. 176.* putà Natali Principis, à Iudicibus; *l. 2.* (excepto *Solis* die, *l. 2.* ſeu *Dominico*, itémque *Natalis Domini*, *Epiphaniarum*, *Paſcha*, *Quinquageſimæ*, his namque diebus, non edebantur: *l. vltim. hoc tit.*) Ita tamen, vt Iudices ante meridiem tantùm his vacare poſſent, non poſt epulas: *l. 2.* Item competenti loco, & in locis antiquitus conſuetis, non aliò traductis auctoritate Iudicum Editoribus, Equis, Aurigis, *l. 1. 3. 4.*

In his tandem ludis, 1. A populo plauſus editi (vnde populares plauſus, *l. 1. 3.* & popularitas, *l. 2. ſupr. de offic Rect. prou.*) 2. A Principe Imagines Imperiales exhibitæ, *l. vnic. ſupr. de Imag.* 3. Præmia ab Editoribus data, ſic tamen vt nonniſi à Conſulibus aurum pro præmio dari poſſet: *l. 2.*

---

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum PF. P."

MAGISTRATVS" & Sacerdotiorum" editiones, quæ aut in Ciuitatibus," aut certè in his" debent exigi," quas delegit antiquitas," non in poteſtate Iudicum" ſint:

ſint : qui plerumque, dum popularem'' plauſum alienis'' ſpoliationibus'' aucupantur, ea quæ in competenti loco ſollers'' diligentia præparauit, ad alteram Vrbem transferri'' præcipiunt : ſed in eorum arbitrio'' maneant, quorum'' expenſis ac ſumptibus procurandæ'' ſunt. Dat. VII. Kal. Maij, Triu. Modeſto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Concordant huic *lex* 2. *&* 4 *infr.*
''*Probus* PP. Italiæ, Illyrici, & Africæ : de quo ad alias *leges* : vid. & Ammianum Marcellinum & *Proſopogr.*
''*De Magiſtratuum*, id eſt, Duumuirorum editionibus, vid. *ſupr. l. 29. & 169. de Decurion.* & *l. 4 infr. hoc tit.*
''*Sacerdotiorum*, id eſt Sacerdotum.
''*Ciuitates* hic vocantur Metropolitanæ.
''id eſt vrbibus, Municipiis & Ciuitatibus aliis, præter Metropolitanas. Quid ſi ita hic legamus, *aut certè in locis debent exigi quos, &c. vt infr. in competenti loco?* vel, *aut certè vrbib.*
''à Ciuibus vel Iudicibus, vt *l. 3. & 4. infr.* & mox, *verſiculo, Non in poteſtate, &c.*
''*Mos* fideliſſimæ vetuſtatis retinendus, *l. 3. ſupr. de Teſtamentis.*
''*Iudicum*, id eſt, Rectorum Prouinciarum, vid. *Gloſſ.*
''*Popularem* plauſum vocat, vt *l. 6. infr. de exp. ludor.* oblectamentis fauorem elicere popularem, & *l. 3. infr. hoc tit.* Popularibus plauſibus ſeruire : Popularitati & Spectaculorum editionibus Iudex mancipatus, *l. 2. in fin. ſupr. de offic. Rect. prou.* Popularitatem captare. Symmach. *lib. 4. epiſt. 59.* vide plura apud Symmachi Interpretem, *lib. 6. epiſt. 42.* In hos plauſus eſt Libanij *oratio* περὶ Τιμαρχῶν.
''quo ad loci rationem.
''id eſt, aliarum Ciuitatum.
''Traductionibus. vt *l. 3. infr.* traduci.
''Magiſtratuum ſcilicet & Sacerdotum.
''editiones : vt *initio legis*.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc de Spectaculis conſtitutio eſt : quâ, Locis ſolitis & conſuetis Spectacula exigi edique iubet : Ann. D. 372. Locis, inquam, ſolitis, quæ antiquitas delegit. Mos ſcilicet fideliſſimæ vetuſtatis retinendus etiam in his eſt, quæ voluptatem publicam & lætitiam communem ſpectant ; non etiam è ſolito loco in alium & alienum transferri : vnius deníque Ciuitatis lætitia ſeu voluptas, alterius triſtitiâ ſeu mœſtitiâ redimenda non eſt, neque eam conturbari oportet, *συνταράττειν τὸν περὶ τὰς πόλεις κόσμον*, vt in hâc re ipsâ loquitur Libanius, loco quem mox conſignabo. Quæ & ipſa ſententia fuit eius Imp. cuius *lex* abrogatur ab Honorio, *l. 145. & l. 176. ſupr. de Decurionib.* & Theodoſij Iun. *l. 3. & 4. hoc tit.* Eadémque ſententia & querela fuit Libanij, ſub Theodoſio M. quod Beroenſes munerum editores & editiones Antiochiam transferrentur à Tiſameno, *p. 449. 450.* ſiue vt meliores Artifices ludorum Antiochiæ oſtentaret, è Beroea petitos, quàm qui Antiochiæ erant : & ſic in contemptum Vrbis Antiochenæ : ſiue dum ſuis voluptatibus Beroeam ſpoliaret. Quæ vltima ratio *huic leg.* conuenit. Ἐξεῦρε μὲν οὖν, ἃ μηδεὶς ἂν ἕτερος ἐνεθυμήθη· τὸν ἐν Βεροίᾳ ταυτὶ ἄνδρα καλέσας, μετά γε τῶν ὑπ' αὐτῷ τρεφομένων θηρίων, καὶ τῶν ἐπ' αὐτὰ μεμελετηκότων ἀθλητῶν· καὶ ἧκεν ἄγων ἄρκτους τε καὶ παρδάλεις καὶ τοὺς τούτων, ποτὲ μὲν ἡττημένους, ποτὲ δὲ κεκρατηκότας· καὶ ἦν μέγας τῇ βραχυτέρᾳ τὴν μείζω νικῶν πόλιν· καὶ γὰρ εἰ τίμιον ἐν τῇ Βεροίᾳ τὸ χρῆμα τῶν ἀλόγων, [γρ. ἀλόγων] ἀλλ' οὐκ ἴσον ἤδη κἀκείνῃ· ἐβούλετ' οὖν ἐκείνην ἐνταῦθα κατὰ τοὺς δὴ κομίζειν· καὶ τὴν βουλὴν τῆς βουλῆς εἶναι βελτίω δοκεῖν· καὶ τῇ μὲν εἶναι μέγα φρονεῖν· τὴν δὲ, τεταπεινῶσθαι, καὶ γεγονέναι μικράν· καὶ ἐξελελέγχθαι, καὶ μηδὲ ἐλεύθερον ἔχειν βλέπειν· ὅστις οὖν τὴν μὲν πρώτην καθαιρεῖ· τὴν δὲ, οὐ δευτέραν, ἐπαίρει καὶ παρέχει προπηλακίζειν τὴν ἑαυτῆς βελτίω, τίνα οἶκον ἀδικεῖ; οὐδὲν· ἢ τὸν οἶκον ἀδικεῖ, τὰ μέγιστα μὲν οὖν εἴ τις ἀκριβῶς λογίζοιτο· ἐπέμφθη γὰρ οὐ συνταράξων, ὦ Βασιλεῦ, τὸν περὶ τὰς πόλεις κόσμον, οὐδὲ ταῖς μὲν, τὸ ἐν σφίσιν ἀξίωμα λυμανούμενος, τὰς δὲ ἐλάττους ἐπάξων ταῖς μείζοσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν, ὡς εἶχε διατηρήσων, ἑκάστης δὲ τὸ προσῆκον ἐπιμελησόμενος, καὶ πάσας εὐδαιμονεστέρας ποιήσων, ὁ δ' ἐν τῷ δεῦρο τὸν ἐκ Βεροίας ἐφ' οἷς προεῖπον, ἄγειν ἐβόα πρὸς ἅπαντας· ὅτι τὴν δὲ τὴν πόλιν ὑπ' ἐκείνῃ κεῖσθαι δεῖ· καὶ τὸ τῆς μητροπόλεως ὄνομα ἀφαιρεῖται αὐτῆς, καὶ τῇ βουλῇ τὴν βουλὴν ὑποτέταχεν, καὶ αὐδᾷ ἀνδρὶ, καὶ γνωσιν τὰς ἀμείνονας γνώμας δὲ ἐπὶ ταῦθ' ὕβρεις ἦν ἐν τι ἡδονῆς καὶ λύπης, ἂν ἡ μὲν, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐνικῶς ἔχειν· ἡ δὲ ἡδονὴ, τῶν ἐχθρῶν· ὑβρίζεσθαι δὲ οὐκ ἂν βούλοιο τὰς πόλεις· ἀλλ' οὗτος ὑβρίζειν βούλοιτ' ἄν· πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἐικότως ἄρχοι; ἀλλὰ σὺ μὲν ὁ τῶν ὅλων κύριος· καὶ παρ' ὅτου καὶ παθεῖν τι τοιοῦτον οὐ λίαν ἀφόρητον· ἡμᾶς ἡμῶν τὴν πόλιν· ἐν τοῖς εἰς τὰς πρέσβεις καὶ πεμπομένοις καὶ λεγομένοις· καὶ γίνεται καθ' ἑκάστην ἡ πόλις ἡμῶν λαμπροτέρα. Τισαμενὸς δὲ καίνυσθαι σκοπεῖν, καὶ ζηλῶν ἐξ ὅτου φήσειεν ἂν ἀδοξότερος· ἄστα πονηρὰς μὲν ποιμένας ἀπελαύνουσι τῆς ποιμνίας, οἱ ταύτης κύριοι· καὶ παύσαντες ἐκείνους, ἑτέροις παρέδωκαν τοῖς λυσιτελεστέροις· σὺ δ' ἐκείνους ἐπὶ πόλεως τοιαύτης, ὁ μεμήνυκα δὲ τοιαῦτα μὲν τἀρχαῖα. Τοιαῦτα δὲ τὰ μετ' ἐκεῖνα. Τοιαῦτα δὲ τὰ νῦν· ὁ πάντων δυοῖν πόλεοιν· ἵνα τι περὶ ἁπάσας εἴπω περὶ αὐτῆς· νόμιζε δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀπὸ τῶν αὐτῶν διακειμένας, αἷς χείρω τὰ πράγματα, διὰ τὴν τοῦδε κακίαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὴν ταύτην, ἣ χαχαρίδες φησίν, ἐν αὐτοῖς καταβέβλαφε, μετενεγκὼν εἰς τὴν ἡμετέραν δαπάνην, ἐκείνοις ἀφελόμενος· ὥστε οὐ πάντα αὐτῷ ποιεῖται τὸν πολιτευόμενον τῇ κατ' ἄμφω δαπάνῃ, ἢ τῇ παρ' ἡμῖν ἐκείνην ἂν ὄχλον ἀποστερήσων, id eſt, *Excogitauit verò ea quæ nemini alteri in mentem veniſſent : Eum ſcilicet* [Curialem] *qui Beroea erat huc* [Antiochiam] *vocauit, cum feris quas alebat, earúmque curatoribus : Et venit is adducens vrſos & pardos, & eos qui ab his quandoque victi, quandoque eorum victores fuerant : Erátque magnus, minore maiorem ciuitatem vincens. Nam vt maximè pretioſa poſſeſſio animalium Beroea ſit, non tamen ea quoque illi par eſt. Voluit igitur eam hâc ratione ſupra iſtam euehere ; Curiámque illius, illius Curiâ præſtantiorem videri : & illi quidem licere eſſe magnifica, hanc verò humilem & paruam fieri, & reprehendi, neque liberum quid habere quod videat. Quiſquis igitur primam adſolat, eam verò, quæ ne ſecunda quidem eſt, attollit, & occaſionem præbet vituperandæ eius quæ potior eſt, num is domum nullâ in re iniuriâ afficit? Imò plurimam, ſi quis accuratè perpendat. Miſſus quippe eſt non perturbaturus, ô Imperator, vrbium ornatum, neque dignitatem earum fœdaturus, minoréſque ſupra maiores elaturus : verùm ea prout ſeſe habent ſeruaturus, & cuiuſque prout par eſſet, curam habiturus, & feliciorem prouidentiâ ſuâ facturus. Atenim hic cum illum è Beroea* [ornatum] *huc adducens circumduceret, proclamabat, ad omnes ſeſe eum ducere, ideò quod hanc vrbem*

illi fubiici oporteret , & quod à Metropoleos nomine illi defiſtendum eſſet , & Curiam Curiæ fubiiciendam, & virum viro , breuiter potiores cenſendos. Numeris autem quod hæc contumelia erat ex voluptate & dolore coniuncta: è quibus hæc quidem fuit eorum qui nobis beneuolebunt , illa verò eorum qui non ita comparati ſunt. Atquin , Tu quidem vrbes iniuriâ affici haud velles , ille iniuria afficere vellet. Quonam igitur modo talis iure Magiſtratum obtineret ? Imò tu, qui omnium Dominus es , non pateris à quocunque ciuitatem noſtram aliquid tale etiam haud adeò intolerabile pati , ſi quando Legati [noſtri] quid apud te poſtulent , vel dicunt ; & quotidie Vrbs noſtra illuſtrior fit : Tiſamenus verò ſedet ſpeculans & quærens, vnde vnde ignobilior ea fieri poſſit. Quare cùm primos paſtores à gregibus arceant eorum Domini , illiſque ſubmotis, alios præficere ſoleant conducibiliores , cur tu illos non in huius ciuitatis gratium imitaberis ? cui talia ſunt ab antiquo decera,talia deinceps ; talia verò nunc , poſt duas tantum vrbes : & ii quâ exemplum in omnes alias : ſic enim habeto , & alias quoque iiſdem modis conſeruandas , quarum res inferiore loco ſunt per hanc huius iniuriam : Quandoquidem & eam ipſam,cui gratificari ſeſe ait , eo ipſo grauiter afflixit, transferendo ſumptum in noſtram illi debitum : ſic vt vel pauperem ei faciat ciuem ſumptus in vtroque facto , vel illum iis quæ habebat nobis tribuendo defraudet. Hactenus Libanius. Sic ſanè & ornatus Ciuitatis vnius ad alteram transferri veritus : *l.* 1. 14. 37. *ſupr. de operibus publicis.* Et ſic hâc parte publici decoris & ornatus ac lætitiæ par ratio eſt.

Cæterùm prohibitioni huic occaſionem præbuerunt Iudices , vt ex *hâc leg.* & *l.* 3. & 4. *hoc ipſo tit.* ex *Libanio* liquet. Scilicet Iudices ſeu Rectores Prouinciarum , huius vel illius Ciuitatis gratiam plauſúmque (vt *hâc leg.* expreſsè dicitur) aucupantes aliarum etiam Ciuitatum editiones eò transferre ſatagebant , pariter vt aliarum vrbium ornamenta ; id quod haud ſemel , *tribus* videlicet *huius tit. legibus* Iudices facere prohibiti; Neque tantùm Iudices ordinarij , id eſt, Rectores ſingularum Prouinciarum , verùm & diœceſeon integrarum , ipſimet, inquam , Præfecti Prætorio Ampliſſimi ; ac multò magis Vicarij , vel etiam Proconſules : Quò pertinet *lex* 3. *infr.* ibi : *Nemo Iudicum ex Prouinciæ ſolo equos Curules , Aurigas, Ciues temptet traducere.* Vicarij quippe Præfectorum Prætorio pluribus Prouinciis præfuêre, ſicut & Proconſules Aſiæ & Achaïæ , de quo ad eam *legem.* Non abſimilis ſanè querela eſt Iuliani *epiſt.* 35. de Argiuis , qui tum recenti decreto ad *κυνηγέσια* , id eſt , *muneru* ferarum , quæ Corinthi exhibebantur, & ſic ad ξενικὴν θέαν , conferre, cogebantur : cùm intereà Argiui ipſi annis quaternis quaternos ludos ederent: videnda eſt *ea Epiſtula* : de quo dicam adhuc ad *l.* 4. *infr.*

¶ Illud obiter obſeruandum , duo *Editorum* genera *hâc leg.* memorari , Magiſtratus ſcilicet & Sacerdotis , quorum expenſis ac ſumptibus editiones ludorum procurandæ erant. De *Magiſtratuum* ſeu Duumuirorum editionibus videndæ quoque *lex* 16. 29. 169 *ſupr. de Decurion.* & *l.* 4. *infr. hoc tit.* De editionibus verò *Sacerdotum* ſunt *hoc Cod.* complures *leges* ; præter hanc ſcilicet legem, *lex* 2. *infr. de exp. ludor. lex* 1. *ſupr. de præd. Senat. l.* 145. & 176. *ſupr. de Decurion.* Ad horum ſcilicet Sacerdotum curam & expenſas inter alia pertinebat ludorum editio ; erántque Sacerdotes hi Agonothetæ, ſeu votiua feſtiuitatis ſolennitas eorum nomen dedicauerat, vt loquitur *d. lex* 2. *de exp. ludor.* Ita quidem , vt in Metropolitanis ciuitatibus fermè Sacerdotes huiuſmodi ludos ederent , ibi , *aut in ciuitatibus* , vt etiam *hac lex* oſtendit , itémque *lex* 20. *infr. de Pagan.* & *d. l.* 145. 176. *ſupr. de Decurion.* veluti Carthagine in Africâ, quò pertinent *dd. ll.* tres. Horum munerum Sacerdotalium alibi quoque frequens mentio & veſtigia, vt apud Tertull. *lib. de Spectacul.* itémque in *Actis Martyrum* , quæ apud Surium. De his tandem vide quæ dixi plura ad *dict. leg.* 1. *ſupr. de præd. Senator.*

11. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Rufino PF. P."

NVLLVS" omninò Iudicum , aut Theatralibus" ludis , aut Circeoſium certaminibus , aut Ferarum" curſibus" vacet , niſi illis tantum diebus , quibus vel in lucem editi , vel" Imperij ſumus ſceptra ſortiti : hiſque , vt ante meridiem tantùm ſollemnitati" pareant , poſt epulas verò ad ſpectaculum redire deſiſtant (In quo tamen omnes ſiue Iudices , ſiue priuati , nihil penitus auri" præmio dandum eſſe cognoſcent : quod ſolis licet Conſulibus , quibus erogandi moderationem" vitæ" meritis permiſimus.) ¶ Illud etiam præmonemus , ne quis in Legem noſtram , quam dudum tulimus , committat : Nullus" Solis die populo ſpectaculum præbeat , nec" diuinam venerationem" confectâ ſollemnitate" confundat. Dat. XIII. Kalend. Iun. Heracliæ, Honor. NB. P. & Euod. V. C. COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſt.* vt & ab Annalibus Eccleſiaſticis Baronij, quò eam referri oportuit.

"*Rufinus* PP Orientis ſcilicet , quanquam Cynegij potius nomen hic reponendum videatur , ex ipſâ temporum ratione: *Rufinus* quippe demum ſub Theodoſio & Arcadio Anno 392 Præfectus Prætorio factus fuit: vide *Chronolog. Theodoſ.* Niſi huic conſtitutioni alij Conſules ſubſcribantur ; & quidem *Arcadius tertium & Honorius II. Conſules*, vt ſuadere videantur *lex* 18 *ſupr. de cohortal.* & *l.* 12. *infr. de Scænic.* quæ *Heraclea* pariter datæ , eidémque Rufino inſcriptæ: tandem , eodem menſe Maio & Iunio. Quin & ſicut *hac lex* venerationi Chriſtianæ Religionis conſulit , ita pariter *d lex* 12. *infr. de Scænicis.* Tandem, niſi hic alium Rufinum putemus : fortè etiam idem ille , cui inſcribitur *lex* 3. *Cod. de off. P. V.* quæ adnotatum habet Ann. 376.

" Quamlibet Spectabilis, veluti Vicarius aut Proconſul.

"Obſerua tria ludorum genera, Ludos Theatrales, Circenſes, & Venationes. Illi ludi ſunt Scænici & Gymnici; Secundi, Equeſtres ; Tertij , Ferarum , quibus Feræ exhibentur. Quæ & ipſa tria Spectaculorum genera Iudicibus vſurpata memorat Libanius, κατὰ τῶν εἰσιόντων , p 95. Alioquin Theatrales ludi & Circenſes , ſeu Theatrorum & Circenſium voluptas coniunguntur , *l. vlt. infr. hoc tit.* & *l. vlt. ſupr. de Prætor.* & cum Theatri, & Theatralium ludorum nomine veniunt Ferarum curſus.

"Ferarum , veluti Vrſorum , Leonum , Pardorum , vt docet quoque Claudianus *ſiue Panegyrici in Theodoſ. COS.* vide

vide & Symmachum passim.
"*x. inexesibus*, vox hæc feratum pugnis & dimicationibus, commissionibus propria.
"*Natalem* duplicem Imperatorum hic nota : de quo dixi plenè ad *l.1. in fin. supr. de Feriis.*
"*Solennitatem* hic, & *infr. in fin.leg.* vocat Ludos ; de quo dicitur *l.2. infr. de exp. ludor.*
"*Moderationis* vox sæpè *hoc Cod.* pro moderatâ ratione accipitur : vt *l.149. de Decurionib.* vid. *l.2. infr. de exp. ludor.* vbi dicetur.
"*viae.* id est, dignitatis & honoris. "Non extat *hæc lex.*
"Et hæc vocula persuadet, ad annum aliquem citeriorem hanc *leg.* referendam.
"Tilij Editio habebat, *Nullum Solis dies populo spectaculo prabeat.* Vnde conficias, *nullum Solis die populo spectaculum prabeat.* "*ne.*
"Similiter *l.1. supr. de Feriis. Diem Solis veneratione sui celebrem.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica *hoc titulo* lex *de Spectaculis* est ; quâ is immoderato atque effuso IVDICVM in spectacula studio, multiplici ratione occurrit, Anno D.386. definitis partim temporibus ludorum, coarctato passim immoderato in ludos sumptu. *Temporibus*, inquam, definitis, ne alioquin Iudices popularitati & spectaculorum editionibus mancipati plus ludicris curæ tribuant, quàm seriis actibus, vt loquitur Valentinianus, Immoderatum hoc studium pariter coërcens, *l.2. supr. de offic. Rect. prou.* vel, vt loquitur Theodos. Iun. *l.3. infr.* ne Iudices popularibus plausibus intemperatè seruiant. Tria igitur Theodosius M. de tempore, quo Iudices ludis vacare possint, statuit.

Primò, vt *Natalibus* tantùm Principum, ludis vacare possint : Natalibus, inquam, geminis, genuino videlicet quo nati sunt, alteróque Imperij Natali, quo sceptra sunt sortiti ; de quo duplici Principum Natali agitur quoque *l.2. de Feriis*, vbi dixi. Similis sanè apud Dionem *lib.54.* Augusti interdictio occurrit : *τοῖς στρατηγοῖς προσταχθὲν μὴ πλεονάκις ὁπλομαχίας ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει.* De γενεθλίοις natalitiis his alioquin Principum in honorem ludis, vt antiquiora omittam (quæ P. Faber 3.*Semest.*29. congessit) est & hic Diui Ambrosij locus, *in oratione de Valentiniani Iun. obitu : Ferebatur*, inquit, *primo ludis Circensibus delectari, sic illud abstersit, vt ne solennibus quidem Principum Natalibus vel Imperialis honoris gratiâ Circenses putaret esse celebrandos.* Addatur & *lex vlt. Cod. de Feriis.* Ex quo pariter loco, vt ex *hâc leg.* patet, solemnes Principum Natales peculiari iure imò cultu habitus, qui absque publica lætitia non transmitterentur, quósque adeò omnes celebrarent ; imò & Iudices ad id necessitate quâdam teneri sese fermè obtendebant, ne fortè indeuotionis erga Principem accusarentur, quod docebit quoque *lex dominico, vltim. infr.* & Libanius *orat. περὶ δεσμωτῶν, p.62.* τὴν ἀνάγκην δὲ οὗ λέγουσι, καὶ τὸν φόβον τὸν ἀπὸ τῆς ζημίας, ἐξαπατῶσι· τὸ γὰρ δείλης, καθαρὰ τοῦδε τοῦ φόβου· ἔστι ἀνάγκη τῆς θέας, ἡμερῶν τινῶν ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ἁπασῶν, οἱ δὲ ἐπὶ πάσης ἔρχονται, &c. id est, *Necessitatem verò si obtendant, metúmque pœna, fallunt : tempus quippe pomeridianum ab hoc metu liberum est : Necessitas verò spectandi, quorundam tantùm dierum est, non cuiusuis : hi verò veniunt*, &c. Secundò, *Ante meridiem* tantùm Iudices spectaculis operam dare Theodosius M. iubet, non etiam post epulas ad Spectacula redire. Olim sanè quoque cum Spectacula à summo mane ad vesperam exhiberentur plerumque, producerentúrque ; aliúsque esset meridianus ludus, alius matutinus : meridiani, Gladiatores : matutini bestiarij : nimio in ea studio deputatum legimus, si quis etiam post meridiem his interesset, si ante meridiem interfuisset ; vt discere est ex aliquot Suetonij locis, *Augusto, cap.45. Caio, cap.34.* Itémque ex Dione. Verùm Theodosius M. *hâc leg.* abscisè Iudicibus ad Spectacula redeundi post epulas facultatem adimit. Quod & ipsum Libanius *dictâ oratione περὶ τῶν δεσμωτῶν, p.62.* ingerit : *ὅτι γὰρ δείλη καθαρὰ τούτου τοῦ φόβου : οἱ δὲ ἐπὶ πάσης ἔρχονται τῆς ἡμέρας μερίδος*, id est, *tempus quippe pomeridianum ab hoc metu liberum est : hi verò quacunque diei parte veniunt.* Et quidem eodem fine (vt ratione inculcem) nempe ne à seriis actibus Iudices abducerentur. Et certè nisi mens malè augurat, videtur Theodosius *hanc leg.* ex parte sanxisse ad illam Libanij Orationem quâ repræsentat immodicum Iudicum studium circa Ludos : dum & quibuslibet diebus, & quauis diei parte his vacarent : ad quæ prohibenda Theodosium hortatur. Quam quidem Orationem non inanibus iam argumentis scriptam censeo circa Anno Domini 386. vel ipso Anno 386. qui & *huic leg.* subscriptus est. Fortè an & seditionibus popularibus vitandis id quoque constitutum fuerit : Nam & idem Libanius nominatim, ad Theodosium M. *huius legis* Auctorem *περὶ τῆς στάσεως*, de Alexandrinis agens : *οἷς τὸ θέατρον*, inquit, *τοῦ πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν πολέμου χωρίον.*

Tertiò, *Solis* die, id est, Dominicâ, (quâ de appellatione dixi ad *l.1. supr. de Feriis.*) Spectacula hâc iteratâ iussione præberi Theodosius M. vetat : iteratâ, inquam, quod *hæc lex* indicat. Vt maximè scilicet votiua, die Dominico compleri possint, vt sunt Emancipationes, Manumissiones, *l.1. supr. de Feriis*, non tamen Spectacula edi : quod & tertiâ constitutione Theodosij Iun. prohibitum : putà *l. Dominico, infr.* vbi plenius. Quinimò & in Occidente, ac nominatim in Africa id ab Honorio Imp. sanciri, Patres Africani Anno 401. aliquando petiêre, vt docet *Can.61. Cod. Afric.* Et hæc de tempore ludorum edendorum ; & sic de priore *huius leg.* parte. Ex quibus apparet quàm malè hanc *leg.* Vir doctus committat, cum eo quod Ambrosius de Valentiniano Iun. ait, cùm ne Valentinianum quidem *hæc lex* Auctorem habet, sed Theodosium.

¶ Secundo capite EXPENSIS Iudicum & priuatorum simul, hac constitutione Theodosius M. modum imponit, de quo erit peculiaris *tit. de exp. ludor.* Huius interim constitutionis hæc sententia est ; Aurum pro præmio, solis Consulibus exceptis, & his quidem nonnisi moderatè, nulli erogare liceat : de quo ad *l.1. d. tit. de exp. ludor.*

III. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

NEMO Iudicum" ex quacumque Ciuitate" in aliud oppidum, vel ex" Prouinciæ solo," equos curules, aurigas ciues," temptet traducere, ne dum popularibus plausibus" intemeratè" seruiunt, & publicarum" rerum statum fatigent, & festiuitatem inpediant in cunctis" oppidis celebrandam: Ita vt si quis hanc violauerit iussionem, pœna teneatur eâ, quæ" legum violatores persequitur. Dat. VIII. Id. Aug. Constp. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS.

NOTÆ.

* *Lex nemo* 5. *Cod. Iust. hoc tit.* Et concordat huic legi *lex* 1. *supr.* & *lex* 4. *infr. prox.*
"Orientis scilicet.
"Etiam Spectabilis.
"Etiam abdita, vt in simili dicitur *l.* 14. *supr. de Operib. public.*
"In aliam Prouinciam: & sic istud pertinet ad Vicarios & Proconsules, quibus plures Prouinciæ (id est, integræ Diœceses) parebant.
"Prouinciæ solum, *hâc leg.* vt Africanum solum, *l.* 52. *infr. de Hæretic.* Italiæ & Vrbis solum, *l.* 20. *supr. de Tyronib.*
"Cuiusque Ciuitatis vel Prouinciæ: Additum interim hic in Cod. Iust. *Bestias, Histriones.*
"Dixi ad *l.* 1. *supr.* & dicam pleniùs ad *l.* 2. *infr. de expensis ludorum.*
"*Intemperanter:* Cod. Iust. vt *l.* 19. *supr. de Decurionib.* & sanè *intemeratè* hîc retineri non potest, itaque legendum *intemperatè.*
"Rerumpublicarum.
"Etiam abditis.
"id est, Sacrilegij pœna.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. tres ordine de Spectaculis constitutiones sequuntur. Hac sanè *leg.* Locis suis solitísque spectacula exhiberi iubet; pariter vt Valentinianus *l.* 1. *supr.* (vbi plura, etiam ex Libanio, & Iuliano dixi) idémque Theodosius Iun. rursum *l.* 4. *prox.* neque aliò ad id destinatos equos, aurigas, TRADVCI: id est, non vt quidam Interpretum olim accepêre, transuehi, & sic turbari alicuius loci festiuitatem transductione: verùm transferri, in alterius loci festiuitatem, quâ voce *transferendi* vtitur *dict. lex* 1. *supr.* Idque intentum, vt omnibus Iudicibus, id est, non tantùm Præsidibus, seu Rectoribus singularum Prouinciarum, verùm etiam Vicariis & Proconsulibus id interdicat, ne ex vnâ ciuitate in aliam, vel ex vnâ Prouinciâ in aliam equos Circenses, aut agitatores transtulisse, sed suam cuique, festiuitatem reliquisse velint; idque sub pœnâ sacrilegij. Additâ duplici ratione, seu notato duplici malo, quod ex hâc Translatione sequebatur: Nempe eâ re non tantum festiuitates impediebantur in cunctis oppidis celebrandæ, *sed & publicarum rerum status fatigabatur:* quia in huiusmodi translatione sumptus fiebant, & alios equos, aurigas, vrbes quæ suis defraudatæ fuerant, postea comparare ad ludos suos tenebantur.

¶ Ait autem lex, *Equos Curules, aurigas ciues:* Ciues, id est, vnius ciuitatis, vel Prouinciæ, Equos, vel aurigas: scilicet quia Equos Curules & aurigas suos peculiares Ciuitates habuêre, quod etiam ostendit *lex* 6. *infr. de Scen.* & *lex* 2. *infr. de equ. curul.* & nonnulli in ciuitatibus erant, qui his equis alendis destinati erant, vt docet vel Iulianus, *in Misopogone, circa fin.* vbi de Antiochiâ nominatim: *ϗ νῦν ἀτελῶς ἔχουσιν οἱ καθ' ἕκαστον ὑμῶν ἐνιαυτὸν ἱπποτροφοῦντες, γῆς κλήρους ἐγγὺς τρισχιλίους, ἐπινοίᾳ μὲν ϗ οἰκονομίᾳ τοῦ θείου τοῦ μου ϗ ὁμωνύμου, χάριτι δ' ἐμῇ.* Sanè in ipsamet Vrbe Româ vt diuersæ aurigarum factiones fuêre, ita & stabula publica equorum Circensium; vt docet etiam *lex* 2. *infr. de equ. curul.* iunctâ *l.* 6. *infr. de Scenic.* itémque Constantinopoli; sic vt Actuarij huiusmodi equorum Curulium essent per omnes Regiones Vrbis, vt docuit *lex* 21. & 22. *suprà de diuers. offic.*

IV. * Imp. THEOD. A. Isidoro PF. P. Illyrici."

DELFORVM Curiæ" facultates nouis" damnis frequenter adtritas Relatio Tui Culminis" intimauit. Ideòque præceptis" ad vniuersas" Illyrici" Ciuitates Iudicésque transmissis, notum omnibus faciat," nullum penitus spectacula oportere solemnia Vrbis" æternæ populis exhibere: sed vnumquemque ciuium intra propriam ciuitatem debere solitæ deuotionis" officia, (prout patrimonij sui vires patiuntur,) implere: Grauissimæ pœnæ interminatione propositâ, non solùm contra eos, qui huiusmodi functiones crediderint exigendas," sed etiam contra Ordinarios" vbique Rectores. Dat. x. Kalend. Mai. Constantinop. Victore v.c. COSS. [424.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut localis & temporaria.
"*Isidorus* PP. Illyrici sub Theodosio Iun vid. *Prosopogr.*
"Orientalis: Sub quo Macedonia Diœcesis erat, cuius Diœceseos Prouincia fuit *Achaia*, & in eâ *Delphus.* Hinc igitur quoque apparet, Achaiam in Præfectura Prætorianâ Illyrici fuisse; quod ostendit quoque *Notitiâ Imperij* hoc

hoc ipso tempore conscripta.
"id est, Curialium.
' Exactis videlicet ab iis spectaculis intra Vrbem Constantinopolitanam: Quod *huius legis* contextus indicat.
"*Culmen* tuum Præfecto Prætorio tributum: vid. *Notitiam Dignitatum.*
"Sub dispositione Præf. Præt. erant Rectores Prouinciarum.
"Non tantùm Delphorum ciuitatem; quæ & ipsa in Illyrico erat.
"Cuius duæ Diœceses erant, Macedonia & Dacia: in Macedoniâ verò septem Prouinciæ: in Daciæ quinque.
"id est, Vrbis Constantinopolitanæ: ad exemplum Vrbis Romæ.
"*Deuotionis* appellatio ad officia quæ patriæ debentur, pertinet: vid. *Gloss.*
"*Exactores* missi per Prouincias ad colligendas pecunias ad ludos Vrbis Constantinop.
"Qui scilicet hoc fieri passi fuerint: Ordinarij autem *Rectores*, sunt Rectores Prouinciarum, Præsides, Consulares, &c. imò & Spectabiles? vid. *Notitiam.*

COMMENTARIVS.

LOCO alio, quàm in Patriâ suâ, Curiales (& in his Duumuiros) ludos exhibere (quos tunc exhibere solitos docet *lex 1. supr. hoc tit.* & *lex 29. 169. supr. de Decurion.* & *lex 3. infr. de Scænic.*) cogi vetat hâc Constitutione Theodosius Iun. Anno D. 424. ac nominatim in Vrbe Constantinopolitanâ. Nempe, vt ex *hâc lege* discere licet, hâc tempestate ad Vrbis Constantinopolitanæ festiuitatem decúsque coacti Curiales, & in his Magistratus seu Duumuiri, etiam per Præfecturam Prætorianam Illyrici, id est, in Macedoniâ vel Daciâ constituti, (ex his enim duabus Diœcesibus constabat Præfectura Prætoriana Illyrici) Coacti, inquam, Magistratus seu Duumuiri municipales spectacula in Vrbe Constantinopolitanâ edere, pecuniámque ad id conferre. Quâ causâ nonnullarum Curiarum, seu Curialium facultates, tum attritæ fuerunt, & in his quidem *Delphorum*, qui in Achaiâ erant. Eò scilicet siue Maiestas, siue luxuria seu τρυφὴ Vrbis Constantinopolitanæ processerat, vt aliarum, etiam remotissimarum, veluti Illyricarum vrbium, & in his Achaiæ quoque, nuditate suam τέρψιν redimeret. Et vt in eâdem re loquitur Iulianus, *epist. 35.* aliis ciuitatibus conferentibus αὐτοῦ τὴν τέρψιν τοῦ φρονήματος: vbi τέρψιν τοῦ φρονήματος vocat, *sensus*, seu *animi voluptates*: non vt versum, *voluptatem sua fraudis.* Quod vtique velut inuidiosum & graue nimis hâc Theodosij Iun. constitutione aboletur. Nam vt maximè sui Orbis Regina, & Metropolis esset Constantinopolis, aliarum tamen Ciuitatum Ciues hoc obtentu, eorúmque facultates atteri non oportuit: verùm hæc fuit istius vrbis præceps ambitio, sibi nihil non vindicantis; atque eius etiam obtentu, eorum simul, qui in eâ potiores erant, ob potentiorem vrbis principalitatem: De quo vid. quæ dicam plenè ad *l. 45. infr. de Episcop.* Similiter sanè & Karthagine, totius Africæ Metropoli, omnium Africæ Prouinciarum Sacerdotes ludos edere coacti, vt docet *lex 145. 176. supr. de Decurionibus.* Sic & Argiui aliquando Corinthiacæ Vrbi (ceu Metropolitanæ) ad κυνηγέσια munera ferarum conferre coacti. De quâ συντελείᾳ est (vt dixi ad *l. 1. supr.*) Iuliani bene longa & accurata querela, *epist. 35.* Argiui inquam, qui in eadem Achaiâ positi erant, in qua & Delphorum Ciuitas erat: quæ tamen ipsa nihil tum Vrbi Constantinopol. ad voluptates conferre tenebatur; vt Iulianus testatur *eadem epistolâ*; quod postea, vt *hac lex* docet, immutatum. Nam & hæc Constantinopolitanæ Vrbi attributa fuit, & ad eius voluptates conferre coacta, & ad συντέλειαν adacta, quod *hâc leg.* aboletur. Obiter verò notandum, in ea Delphorum Ciuitate, Pythiorum ludos celebratos, vt Argis Nemea.

---

v. * Idem A. & Valentinianus Cæs. Asclepiodoto PF. P."

DOMINICO" (qui Septimanæ totius primus" est dies,) & Natale," adque Epiphaniorum Christi, Paschæ etiam, & Quinquagesimæ" diebus (quamdiu" cœlestis lumen lauacri, imitantia nouam sancti baptismatis" lucem vestimenta" testantur: quo tempore & commemoratio Apostolicæ Passionis, potius Christianitatis magistræ, à cunctis iure celebratur) omni Theatrorum adque Circensium voluptate, per vniuersas Vrbes, earundem populis denegatâ, totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur." ¶ Si qui etiam" nunc vel Iudæi" impietatis amentiâ, vel stolidæ Paganitatis" errore adque insaniâ detinentur, aliud esse supplicationum nouerint tempus, aliud voluptatum. ¶ Ac ne quis existimet, in honorem Numinis Nostri, veluti maiore quâdam Imperialis officij necessitate compelli," & nisi diuinâ religione contemptâ spectaculis operam præstat," subeundam forsitan sibi Nostræ Serenitatis offensam, si minùs circa nos deuotionis ostenderit, quàm solebat, Nemo ambigat, quod tunc maximè Mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei Omnipotentis ac meritis vniuersis" obsequium Orbis impenditur. Dat. Kalend. Feb. Constantinop. Theod. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

* *Lex* hæc abest à *Cod. Iust.* Inseruit eam rectè Annalibus suis Baronius *Anno D. 425. n. 5. 6.* Ad eam scripsit singularem & accuratum commentarium *Brissonius.*
" *Asclepiodotus* PP. sub Theodosio Iun. Orientis scilicet: vid. *Prosopogr.*
"De die *Dominico* dixi affatim ad *leg. 1. supr. de Feriis*: neque hic ea repetenda.
"Ausonius, *Primum supremúmque diem radiatus habet Sol*: Et mox: *Octauum instaurat reuolubilis orbita solem.*
"Isidorus quoque *lib. 5. cap. 30.* eum vocat, *Caput cunctorum dierum*, itaque & *Actor. 20. vers. 7.* & *1. Cor. 1. vers. 2.* dicitur

dicitur *μία Σαββάτων*. Hieronym. *aduersus Vigilantium*, per *vnam Sabbati*, *hoc est in die Dominico.* Inde & Græci Christiani dixêre Annum *ἑβδομαδικῶς κυριακίζειν*, pro eo quod est à Solis die incipere: Maximus martyr *in computo Ecclesiastico, part.2. cap.23.*

Pro, *Natali.*

id est, Pentecostes.

id est, quibus diebus.

Hinc liquet quoque, administrandi Baptismi statos fuisse hos duos dies, Pascha & Pentecosten, quæ obseruatio iam passiua est & nota.

Hinc quoque liquet, *Albatos* fuisse, qui Baptismo initiarentur, quod & ipsum notius est, quàm vt firmari aliis testimoniis opus sit.

Al. *Occupentur.*

vide *leg. 22. 23. infr. de Paganis.*

De Iudæis erit *tit. infr.* & fortè hîc legendum *Iudæa*, vt infr. *Paganitatis.*

De *Paganis* erit quoque *infr. tit.* peculiaris.

Se compelli. *Præstet.*

Sustineri potest: sed malim *vniuersi*: ita supr. *per vniuersas vrbes eorundem populus.*

COMMENTARIVS.

Festis Christianorum diebus spectacula exhiberi inhibet Theodosius Iun. hac constitutione, Anno D.425. de qua prohibitione iam pleniùs dictum fuit *l.2. supr.* In quâ *leg.* interpretandâ eò breuiores nos erimus, quò doctior & prolixior in eam extat Brissonij commentarius. Nos ea nunc saltem, nouem fermè numero, sublegimus, quæ magnam partem ab aliis ad hanc legem intacta neglectáve scimus, & tamen monitis & notatis nihilo inferiora ducimus.

I. ¶ Primùm, obseruandus hâc parte iuris istius & interdictionis Processus. Solo scilicet *Dominico* primum die spectacula prohibita à Theodosio M. & quidem iteratâ iussione, quod docuit *d. lex 2. supr. hoc tit.* Atenim vlteriùs paulatim processum. Sanè in vniuersum omnibus festis Christianorum diebus spectacula prohiberi ab Honorio Patres Africani petiêre iam Anno D.401. Concilio Carthagin. 5. vt habetur *Codic. African. canone* 61. cuius verba hîc apponere iuuat, quia etiam *huic legi* conueniunt: *Nec non & illud petendum; vt spectacula theatrorum, ceterorúmque ludorum, die DOMINICA, vel CETERIS Religionis Christianæ DIEBVS celeberrimis amoueantur: maximè, quia Sancti PASCHÆ Octauarum die populi ad Circum magis, quam ad Ecclesiam conueniunt, debere transferri deuotionis eorum dies, si quando occurrerint, nec oportere etiam quenquam Christianorum COGI ad hæc spectacula: maximè*, &c. Itaque & Theodosius Iun. *hâc leg.* iam non Dominico tantum die, etsi hunc primum nominet, verùm omnibus festis supplicationúmque Christianarum diebus spectacula edi vetat: In quibus certè ieiuniorum dies nonnulli fuêre, quibus proinde spectacula prohibita *hâc leg.* quomodo etiam Gregorius Nazianzenus *epistola* 74. aliis 71. Celensium Præsidem eo nomine reprehendit, quod ieiunij diebus spectacula ederet: *ἐξαγωνίζει ὁ δικαστὴς ἐν νηστείαις: καὶ πῶς φυλάξεις τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, τοὺς θείους ὑπερφρονῶν; καθάπερ οὖν τὸ δικαστήριον ἵνα μὴ δυοῖν ἓν ᾖ γίνῃ κακὸς, ἢ νομίζῃ· τὸ προσποιεῖσθαι δεῖν αἰσχρὸν, ἑαυτὸν δεῖ θεατρίζειν, κεφάλαιον τοῦ λόγου, ἴδε κρινόμενος ὁ δικαστής, καὶ ἧττον ἡμαρτήκεις:* Eodémque pertinet vehemens Ioannis Chrysostomi increpatio *homilia 5. in cap.1. Geneseos*, quod Quadragesimæ & ieiuniorum diebus, populus ad Circensia certamina sese contulisset. Vt & eodem fine eiusdem exhortatio *homilia 5. in fin.* & *initio homil.7.*

II. ¶ Secundò, ex *hâc leg.* liquet, intra quem Numerum tum temporis, & quidem in Oriente, hoc Anno D.425. sub Theodosio Iun. Diuinæ Christianorum feriæ Religiosæ, & deuotionum constiterint: (de aliis quippe feriis iudicialibus agitur, *l.2. supr. de feriis*:) putà, præter diem Dominicum solemnem & ordinarium, intra numerum quaternarium; *Natalis* inquam, *Epiphaniorum, Paschatis*, & *Quinquagesimæ*. Quare ferendi non sunt, qui præcipuos tantùm festos dies apud Christianos, & celebriori honore receptos, à Theodosio Iun. *hâc leg.* recenseri aiunt: Quos sanè generalis ratio *huiusce legis* refutat, & Theodosij Iun. adeò institutum, vindicare in genere instituentis tempus supplicationum à voluptatum tempore; seu Diuinam Religionem à contemptu Spectaculorum; vel celebritatem Christianam, quâ totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur, à ludicrâ solemnitate; denique dies, quibus virtutibus Dei omnipotentis, ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur, à deuotione in se Principem. Asterius quoque (Amaseæ in Cappadociâ Episcopus) *homilia in festum Kalendarum* 4. etsi non omnes sigillatim, plerosque tamen festos dies perstringit, eorúmque rationem reddit, nempe, Natalem Domini, Festum Luminum (*φώτων πανήγυριν*) diem Resurrectionis. Chrysostomus denique *orat.1. in Pentecosten, tomo 5. p.602.603.609.* tria tantùm hæc festa quoque commemorat, *Epiphaniam, Pascha, & Pentecosten.* Præter Dominicam videlicet diem: quanquam & ipsum Pascha Dominico die agitabatur. Imò ne initio quidem, nisi dies Dominica, Pascha, & Pentecostes festi dies erant: vide Origenem *lib.8. contra Celsum.*

III. ¶ Tertiò notandum, *Natalem & Epiphania* Christi hîc separari, qui sanè dies initio pro iisdem habiti fuerant. Nempe *Epiphania*, (traducto è Paganorum Theologiâ vocabulo, Vbi apparitiones Deorum, qui suæ præsentiæ signa dedissent, *Ἐπιφάνεια* dicebantur, vt videre est apud Diodorum Siculum, *lib.1.* Dionys. Halicarnass. Imò & dies ipsi festi in huius rei memoriam *Ἐπιφάνεια* apud Athenæum *lib.12.*) priscis Ecclesiæ temporibus idem etiam cum *Natali* Christi erat, quo scilicet Saluator noster Filius Dei mortalibus conspiciendum sese præbuit, & propriæ diuinitatis ac præsentiæ expressa indicia ostendit. Et sic non aduentum modò Magorum, Christíque Baptismum, sed & ipsum Christi Natalem Epiphania signarunt. Suidas, *Ἐπιφάνεια ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος οἰκονομία.* Eusebius quoque *lib.1. Historia*, ait se ordiri suam scriptionem, *ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐπιφανείας.* Epiphanius *lib.3. hæresi* 53. *ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν σαρκὶ κύριος.* Item, *ἡ ἡμέρα τῶν Ἐπιφανίων ἐστὶν ἡμέρα τῆς Χριστοῦ γεννήσεως κατὰ σάρκα.* Gregorius Nazianzenus *orat.10.* obiter meminit Epiphaniorum; at *in* 38. quæ dicta est *in Natali Theophania*, semper illum diem aut *γενέθλια* nominat, & causas earum appellationum explicat, quia tunc apparuit nascendo, *ἐφάνη Θεὸς ἀνθρώποις, διὰ γεννήσεως.* Chrysostomus *orat.1. in Pentecosten, p.602. t.5.* *τάσσε παρ' ἡμῖν*

ἡμῶν ἑορτὴ πρώτη τὰ ἐπιφάνια: τίς ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑορτῆς: ἐπειδὰν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἐπειδὰν ὁ Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς μεθ' ἡμῶν ἦν, quæ Isidorus Pelusiota *lib. 3.* τὰ Θεοφάνια, ὁ τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα γέννησις: ἐν παρὰ Θεοφάνια Asterio *homilia in Festum Kalendarum, 4 p. 53.* Epiphania ergo dies ἐπιφανείας, & quidem ἐνανθρωπήσεως Christi: Hinc & Natalis, & Magorum Aduentus, & Christi Baptisma non distinctis diebus, sed vno eodémque Epiphaniorum scilicet die à Græcis maximè Ægyptum incolentibus fuit antiquitus celebrata. Id quod à Theophilo *in proœmio Paschal. epist.* & Cassiano *collat. lib. 10. cap. 2.* memoriæ proditum est. Quod verò ex hoc factum putat Ferrarius, *de ritu sacrarum concionum lib. 1. pag 67.* vt hic vnus dies fuerit τὰ Ἐπιφάνεια dictus, numero multitudinis, eo quod in vno eo die multiplex suæ præsentiæ ac diuinitatis Christus dederit signum, & plures in eo agerentur in Ecclesia celebritates; inane est: Ita enim Græci festa quæcunque numero multitudinis extulêre. Quod notissimum. Sanè Epiphaniorum quoque fit mentio *in gestis Anni* 360. idque per Gallias, apud Ammianum Marcellinum Scriptorem Gentilem *lib. 21. pag 195.* celebratorum mense Ianuario: *Feriarum*, inquit, *die, quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum Ecclesiam solemniter Numine orato discessit.* Cui similia scribens Zonaras, γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν vocat disertè, quæ *Epiphania* vocat Ammianus: & Valentis tempestate, apud Gregorium Nazianzenum *in Monodia Basil p 357.* Cæterùm enim initio Natalia seu Epiphaniorum dies in plurimis Ecclesiis Orientis, Asiaticis, Græcia, sexto Ianuarij celebraretur, vt testis est Epiphanius *lib. 3.* Cassianus *collat. lib. 10. cap. 2.* Atque adeò vt ex superioribus liquet, Epiphanij adhuc ætate, vt & eo tempore quo Chrysostom. *prædictam orat. 1. in Pentecosten* habuit, Epiphania seu Theophania causam habebant Domini Natalem: atque adeò Tres tantùm præter diem Solis dies feriati deuotionum essent: vt docet Chrysostomus *d. orat. 1 p.* non multò pòst Θεοφάνεια seu γενέθλια, & ἐπιφάνεια distingui cœpere, sic vt illa Natalem Domini significarent, hæc Baptismum, vt Chrysostomus disertè tradit *homilia de Christi Baptismo, tom 5. p 524. 525. & Paris Edit. tom. 1 p 278.* in quæ est & *orat. Gregorij 39.* εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν ἐπιφανίων. Edocti scilicet Constantinopolitani à Romanis, Natalem celebrare cœperunt die 25. Decembris: Chrysostomus *in homiliâ de die Natali, tom 5. p. 511.* Auctor est, quando ille eam concionem habebat, nondum fuisse decem annos elapsos, ex quo primùm is dies illi Ecclesiæ, ex Occidente seu per Romanos innotuerit. Ab illo tempore & Natalis mense Decembri festiuitatibus additus, remanente tamen pristinâ, Ianuario mense, Epiphaniorum solemnitate: Sed aliæ iam causæ illius appellationis & festiuitatis reddi cœpêre: nam qui dies prius colebatur, vel celebrabatur vt Natalis Christi, iam cultus est, vt Baptismum eius repræsentans, & Magorum aduentum; v. Chrysostom. *in dicta orat. de Baptismo Christi:* & Hieronymum *lib. 1. commentar. in Ezechielem.* Sic & auctus festiuitatum numerus, & à proprio appellationis Epiphaniorum significatu recessum. Hinc adeò & Asterius Natalem Domini, & Festum Luminum, φώτων πανήγυριν distinxit; & hâc Theodosij Iun constitutione, quæ Constantinopoli data est, Natalis Christi ab Epiphaniis Christi seiungitur.

Illud omittere non possum, quod memorat Chrysostomus, *dict. orat. in Baptism. Christi, p. 524. 525.* Epiphaniorum istorum mediâ nocte omnes passim aquas hausisse, tanquam tum sacratas, & domum adsportasse, atque in annum seruasse; vbi incorruptæ manserint, non anno tantum, verùm biennio, & triennio.

IV. ¶ Quartò obseruandum, hisce verbis, *Pascha etiam & Quinquagesima diebus, quamdiu,* &c. veterem illum Ecclesiæ morem indicari, quo Baptismus Paschæ & Pentecostes diebus conferebatur: de quo vid. Tertull. *de Baptism. cap. 19.* Chrysostomum non *vno loco*, inter alia εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν: *t. 5. f. 605.* Socratem *lib. 1. cap. 21.* & alios de quo plenissimè Ioannes Vicecomes de antiquis Baptismi ritibus *volum. 1. obseru. Eccles. lib. 1. cap. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.* Ait autem *hac lex* Quinquagesimæ diebus QVAMDIV, &c. & mox, QVO TEMPORE: nempe quod Viues rectè notauit, moris fuit, vt toto illo temporis decursu à Pascha ad Pentecosten Baptisma conferretur: quod tamen Vicecomes negabat *lib. 1. cap. 15.* Author quoque Tertullianus *de Baptismo ad fin. Diem Baptismo solemniorem Pascha præstat, exinde Pentecoste ordinandis lauacris LATISSIMVM SPATIVM est. quo & Resurrectio inter Discipulos frequentata est, & gratia Spiritus sancti dedicata.* Imò ex eo idem intelligitur *lib. de Idololatr.* Quinquaginta dies à Pascha in Pentecosten vsque festos hac scilicet ratione fuisse, *Et si singula*, inquit, *Gentium solemnitates numerentur, non possent implere nostram Pentecosten, hoc est quinquaginta illos dies festos intra Pascha & Pentecosten.* Vnde apparet Pentecosten dictam, spatium illud integrum 50. dierum. Sic & Canone Nicæno vetantur genua flecti ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις. Imò ita quoque *Actor. c. 2.* ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, vbi Syrus & Latinus Interpres legerant vel interpretabantur τὰς ἡμέρας.

V. ¶ Quintò obseruanda illa, *Pascha etiam & Quinquagesima diebus QVAMDIV cœlestis lumen lauacri imitantia nouam sancti Baptismatis lucem vestimenta testantur:* non ad eam generalem tantùm obseruationem, quâ Baptizati Albati fuisse indicantur; quod infinitis testimoniis comprobatur, verùm tempus per quod Albati esse perseuerabant: nempe post peruigilium Paschale & Pentecostale, seu post Baptismum susceptum, Baptizati in Albis perseuerabant, teste etiam Chrysostomo, *Serm. 1. in Pentecost.* ad octauum vsque diem, seu ad Dominicam sequentem: vnde Octaua post Pascha *in Albis* postea dicta: Eodémque tempore Episcopi & Presbyteri frequentibus & quotidianis admonitionibus τοὺς περὶ τῆς χάριτος ἀξιωθέντας, eos qui nuper Baptismi gratiam acceperant, exhortari, prosequi solebant: vt apparet ex Chrysostomo *homilia 33. In cap. 12. Genes in princ. p. 479.* quo etiam die vestem albam deponebant. Teste Augustino. *Sermon 157. de Domin. in octauâ Pascha.* Amalario Fortunato, *1. de Eccles. offic. cap. 28. & 29. & lib 4. cap. 23.* Iacobo Diacono. *In Rit. S. Eccles.* Ord. Roman. *tit. de die Paschatis.* Albino Flacco: *lib. de Diuin. Offic cap. de Domin. in Albis; & cap. de Septuag.* Rabano Mauro, *2. de Instit. Cleric. cap. 39.* Bern. Augiens. *lib de quibusd. reb. ad Miss. spectant. cap. 3.* Abbate Ruperto, *lib. 7. de Diuin. Offic. cap. 11.* Iuone Carnotens. *Serm. in diem Pasch.* vide Vicecomit. *de Rit. Baptism. lib. 5. cap. 12. 13. 14.*

VI. ¶ Sextò inquirendum, in horum verborum sensum, & *Quinquagesima dieb.* &c. *quo tempore & commemoratio Apostolicæ passionis, totius Christianita*

ſtianitatis magiſtra, à cunctis iure celebratur. Græci vertunt; ὅτι μνήμη τοῦ πάθους τῶν ἁγίων Ἀποστόλων γίνεται). Ex quibus illud in genere liquet, diebus Pentecuſtalibus commemorationem Apoſtolicæ paſſionis celebratam. Quænam autem hæc *Paſſio Apoſtolica?* Putet quis non aliam Apoſtolicam paſſionem accipi oportere, quàm D. Pauli: Cuius ſanè paſſionis initium incidit in Pentecoſteo, vt docet *Actor. cap.* 21. Sic vt poſt diem Pentecoſtes aliquos diebus deinceps Eccleſia Chriſtiana paſſionis huius Apoſtolicæ commemorationem inſtituerit, veluti magiſtræ totius Chriſtianitatis, vt quæ veri Martyrij, & veri Confeſſoris luculentiſſimum ſpecimen & exemplum foret. Certè apud Græcos poſtea Ἀπόστολος propriè Paulus, & διδάσκαλος Ἀποστόλου apud Codinum *cap.* 1. *de offic. Eccl. conſt.* Doctor ſingularis Epiſtolis Pauli explicandis, quam interpretationem non admitto. Item nolo, *Apoſtolicam paſſionem* hîc dici, pro infusâ cœlitus in Apoſtolos Spiritus Diuini gratiâ, & ſpiritali Baptiſmo; quomodo aliqui de Deo pati dicebantur, Numinis pleni, ἔνθεοι, θεοφορούμενοι, θεοληπτοὶ, θεοπάσχοι, &c. Tertull. *Apolog. c.* 23. *Æque producatur aliquis ex iis qui de DEO PATI exiſtimantur, qui aris inhalantes, numen de nidore concipiunt*, &c. Virgil. *lib* 6. *Æneid.*

At Phœbi nondum PATIENS immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Vbi Seruius, *nondum Patiens*, interpretatur *quæ nondum poſſet implere Oraculorum ſermones.* Ex Ambroſij *ſermone* 61. *de Pentecoſte*, apud Gratianum *de conſecrat. diſtinct.* 4. *cap.* 90. quoque liquet, in Pentecoſte lectionem ſolemnem fuiſſe de Aduentu Spiritus ſancti in Apoſtolos: *Sequitur ſpiritale ſignaculum quod audiſtis hodie legi*, &c. vbi Gloſſ. *Hodie*, ſcilicet *in die Pentecoſtes: quia lecta fuerat Epiſtola de Aduentu Spiritus ſancti in Apoſtolos.* Non, inquam, duas ſuperiores Interpretationes hîc admitto, quia *omnibus Pentecoſtes diebus* hanc commemorationem factam *hac lex* indicat. Quid igitur? Ioan. Chryſoſtomus, & Auguſtinus, veram nobis interpretationem & indubitatam ſuggerunt: Nempe ex veteri Patrum inſtituto in totâ Pentecoſte lectum eſſe in Eccleſia Librum *Actuum Apoſtolicorum*, de quo expreſſa extat illius *hom.* 63. *tom.* 5. *edit. Pariſ.* πρὸς ἕνεκεν αἱ πράξεις ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγινώσκονται) : vbi rationem reddit iſtius inſtituti, cùm alioquin Acta Apoſtolorum poſt Pentecoſten initium ducant: & aliàs in Eccleſia, ſua quaque die, ea legerentur, quæ eâ euenerant: veluti in die *Crucis*, omnia legerentur quæ ad Crucem pertinent; & in Magno Sabbatho, quæ & eâ die euenerunt: & hanc quidem, quod quemadmodum ſtatim poſt Crucem Reſurrectio Chriſti annuntiatur, ita ſtatim poſt Crucem & Reſurrectionem Patres Acta ſeu miracula Apoſtolorum legi voluerunt, quod miracula Apoſtolica ſint demonſtratio Reſurrectionis Dominicæ; Liber verò *Actorum*, nihil aliud ſit quàm doctrina miraculorum Apoſtolicorum. Eundémque morem perſtringit idem Chryſoſtomus, *initio homilia* 33. *in cap.* 12. *Geneſeos, p.* 478. *edit. Pariſ.* Quinimò & ex Gregorio Nazianzeno *orat.* 43. in νέαν κυριακήν, *in fin.* diſco, Martyrum quoque aliorum martyria tum publicè commemorata. Auguſtini locus hic eſt, *tract.* 6. *in Euangel. Ioan. Actus Apoſtolorum teſtes ſunt: ille Liber Canonicus omni anno in Eccleſia recitandus. Anniuerſariâ ſolemnitate poſt Paſſionem Domini noſtis illum Librum recitari.* In genere notum iam aliunde vel ex Ambroſio, & Auguſtino, Lectiones ex vtroque Teſtamento ſolemnes in Eccleſia olim fuiſſe, & quidem ſtatas, ex ordine, ac nominatim ex Nouo Teſtamento, quæ ἀποστολοευάγγελα poſtea dicta, & εὐαγγελιστάρια: cuius rei luculentum teſtimonium in Hippolythi Epiſcopi *Paſchali* occurrit, vbi Lectiones huiuſmodi deſignantur in cellulis areæ laterculi; vt ecce, γένεσις Χριστοῦ, quotannis ex primo Matthæi, ἐν ἐπιδιαγνωστηρίῳ, ſiue ἐν ἀναγνώσει Natalis Chriſti legebatur 21. Pharmuthi, quo tempore quidam natum Dominum putabant, vt ſcribit Clemens Alexandrinus. Ita πάθος Χριστοῦ, die Paſſionis Dominicæ; id eſt, ex quorundam ſententia, 25. Martij, aliáque quæ in eo *Canone* videre eſt, & Scaliger explicauit. Sic certum, Paſſionem Chriſti recitatam olim proximè antequam concio haberetur de eâ: teſtis Auguſtinus *ſermon.* 144. 146. Leo Magnus non *vno loco*: ſic quidem vt in Africanis Eccleſiis ex Matthæi dumtaxat Euangelio ea recitaretur, *d. ſerm.* 144. Quomodo & Paſſiones Martyrum, ante concionem publicè recitatæ cùm Anniuerſarij eorum dies celebrabantur. Ergo *Paſſio Apoſtolica* hîc, pro Actibus Apoſtolorum dicta fuerit: quo ſenſu certè *Paſſiones* paſſim Sanctorum dicuntur pro Actibus eorum & vita omni. Sic igitur Liber Actuum Apoſtolicorum ἀναγινωσκόμενος fuit τὸ πεντηκοστάριον, quomodo recentioribus Græcis πεντηκοστάριον dictum Officium ab ipſa die Paſchatis ad Octauam Pentecoſtes, quæ Dominica ab iis Omnium Sanctorum appellatur: de quo vid. diſſertat. 1. Alatij *de libris Eccl. Græcorum*, *p.* 77. 78.

VII. ¶ Septimò obſeruandum, *Apoſtolicam Paſſionem Chriſtianitatis magiſtram, hâc leg.* vocari; nempe poſteaquàm infusâ cœlitus Spiritus ſancti gratiâ, Apoſtoli ſparſi Chriſtianam fidem magiſterio ſuo propagauerunt. Sanè & ita Apoſtolos, τῆς οἰκουμένης, ſeu τοῦ κόσμου διδασκάλους etiam Ioannes Chryſoſtomus, tum alibi, tum in eadem re verſans, λογ. ρξδ. *in ſanctam Pentecoſten* vocat, *tom.* 5. *Sauilian. pag.* 980. & *ſeq.* λογ. ρξε. *p.* 982.

VIII. ¶ Octauò obſeruanda plurimum vltima *huius leg.* ſententia, quæ Ampliationem quandam continet inde, *Ac ne quis exiſtimet*, &c. quâ ſanè ſententiâ haud poſtrema huiuſce *legis* ferendæ occaſio continetur. Nempe eâ Theodoſius Iun. indicat, adeò feſtis diebus Spectacula ſe vetare, vt etſi Natalis aliquis Imperatorum in aliquem ex prædictis diebus inciderit, Spectacula iis edi nolit. Quem vtique ſcrupulum, ſi Theodoſius Iun. populorum animis non eruiſſet, futurum erat, vt indeuotionis in Principem notam deinceps nonnulli ſubuererentur, ſi Natalem fortè aliquem Principis, vel aliam ſolemnitatem Imperialis honoris gratiâ (vt Ambroſius *in Valent. obitu*, *p.* 6. loquitur) in diem Deo etiam feſtum incidentem, ſolutâ deuotione & ſolennibus ſpectaculis, veluti ludis Circenſibus proſequuti non fuiſſent: *Exiſtimantes* (vt hæc *lex* ait) *in honorem Principis, veluti maiore quadam Imperialis officij neceſſitate ſe compelli*, &c. Sanè & Libanius, *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *de vinctis*, *pag.* 62. hunc ipſum Iudicum ſeu Magiſtratuum ſcrupulum metúmque repræſentat, ad ſpectacula in honorem Principis obeunda, neceſſitate quâdam ἀνάγκῃ teneri ſe autumantium, ſeriiſque adeò actus eo obtentu negligentium: vbi & hanc neceſſitatem paucorum dierum eſſe ait: quod lucem accipit ex *l.* 2. *ſupr. hoc tit.* Ad quem locum *hanc leg.* iam notaui. Quare & eo nomine Ambroſius Valentinianum Iun. commendat, *d. p.* 6. quod

quòd cùm sorea ludis Circensibus delectari ferretur, sic illud absterfit, Vtne solemnibus quidem Principum Natalibus, vel Imperialis honoris gratiâ, Circenses putaret celebrandos. Verùm Theodosius Iun. superiori scrupulo hanc religiosissimam sententiam & rationem opponie; *Quod tunc maximè Mansuetudini Nostra* (Imperatoriæ) *ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium Orbis impenditur*. Honor scilicet Principis iuxta diuinæ Religionis contemptum consistere debet. Et ita quidem hæc postrema pars *huiusce legis* intelligenda est; non, vt perperam Vir doctus fecit, de Imaginibus Imperatorum coronati, faustísque acclamationibus excipi in solemnibus Spectaculis solitis; verùm de Spectaculis, quæ in honorem Principis eiúsque Natalibus specialiter exhiberi consueuerant. Eadē planè ratione Constantinus M. ad lustrorum quoque sacrificia Christianos adigi noluit, *l.5. infr. de Episcop.* vbi vid. quæ dixi plenè.

IX. ¶ Nonò obseruandum, non Christianis tantùm *hâc leg.* interdici Spectaculorum celebritate his festis diebus, verùm etiam Iudæis & Paganis: Nempe nil interest, à quo dierum horum celebritas & veneratio publicis, de fœdis, imò sæpè impiis voluptatibus confundatur: Nam & viceuersâ eâdem ratione Iudæi quoque & Pagani die Dominico exigi vetiti.

X. ¶ Postremò, cum primis obseruanda illa, *cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium Orbis impenditur*: quibus ostenditur causa dierum festorum, & quò vnicè respexerint: nempe vt virtutibus Dei & meritis obsequium orbis impenderetur; quá causá & *Supplicationum dies* dicuntur; vnde etiam apparet, nullos dum festos dies institutos, per quos virtutibus aut meritis hominum, Sanctorum obsequium orbis impenderetur, iisque supplicaretur: Etsi verum illud, non magis in honorem Martyrum, quàm ad Christianorum magisterium & profectum, Martyrum Natales Synaxi seu conuentu in Ecclesiam celebratos: zelo pietatis, vt publici isti solemnésque conuentus essent velut Indi quidam, & Pædagogi animarum, vt Martyres colentes, insignem eorum pietatem imitarentur, & Doctoribus eâ occasione congregatis aurem præbentes, profuturum aliquid ignoratúmque antea discerent, quod ad dogma confirmandum, aut ad ambiguum obscurúmve scripturæ locum explicandum, aut ad morum & vitæ emendationem pertinet: vt disertè ac tempestate scribebat Gregorius Nazianzenus, & Asterius Amaseæ in Cappadociâ Episcopus, *homilia 3. aduersus auaritiam, p.31.* Nondum igitur Martyrum Natales festi, supplicationúmque dies, sed *stationum* tantùm & *συνάξεων* in Ecclesia dies fuêre.

DE MAIVMA.

TITVLVS VI.

XI. Cod. Ivst. XLV. Porrò post *Titulum* generalem *de spectaculis*, sequuntur quinque species Spectaculorum seu ludorum. Primò, *Maiuma*, (quæ festiuitas est populi:) de quâ *hoc tit.6.* Secundò, *Scanici, tit.7.* (cuius *tituli* appendix est quoque *tit.8. de Lenonib.* & *tit.9. de expens. ludor.*) Tertiò, *Circenses, titulo decimo, de equis curulibus.* Quartò, *Venatio, tit.11. de venatione ferarum.* Quintò, *Gladiatores, tit.12. de Gladiatoribus.*

PARATITLON.

Maivma *Rubr.* & *l.1. & 2. hoc tit.* Spectaculum erat, *l.2.* (seu lætitiæ genus, *l.1.*) fœdum atque indecorum, *d. l.2.* procaci licentiâ, *d. l.2.* Hoc prohibitum aliquando per Orientem, ab Arcadio restitutum: Sic tamen vt honestas & verecundia in hoc seruaretur, *l.1.* verùm, cùm honestas non seruaretur, idem mox triennio pòst rursum id prorsus inhibuit: *l.2.*

---

1. * Impp. Arcad. & Honorius AA. Cæsario PF. P."

Clementiæ Nostræ placuit, vt Maiumæ prouincialibus" lætitia" redderetur:" Ita tamen, vt seruetur honestas, & verecundia castis moribus perseueret. Dat. VII. Kalend. Mai, Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iustin. hoc tit.*

"*Cæsarius* PP. Orientis scilicet sub Arcadio: vid. *Prosopogr.*

"Quibus? An certæ cuiusdam Prouinciæ, veluti Syriæ Cœles? an verò cuiuscunque tandem Prouinciæ, sub PP. Orientis,

vt ita hoc spectaculum in omnibus Orientis Prouinciis celebrari solitum fuerit, non in vnâ tantùm, ac multò minus Romæ.

"*Lætitia* de spectaculis & ludis: vid. & Cassiodor. 2 *var.* 9.

"In Cod. Iust. *reddatur.* Hinc apparet, ademptum fuisse aliquando hoc spectaculi genus; &, vt existimo, à Constantio, rursum à Theodosio M.

II. * Idem AA. Aureliano PF. P." Post alia."

LVDICRAS artes concedimus agitari, ne ex nimiâ harum restrictione tristitia" generetur. Illud verò, quod sibi nomen procax" licentia vindicabit," *Maiumam,*" fœdum adque indecorum spectaculum, denegamus. Dat. VI. Non. Octobr. Constantinop. Theod. V. C. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* prælatâ, *l.* 1.

"Orientis sub Arcadio: vid. *Prosopogr.*

"Quæ exciderunt, & quæ si ad manum haberemus, fortè haud adeò incertum foret, quidnam Maiuma esset, vndéve ea dicta fuerit, & vbi & quando celebrata.

"Similis vox eadem in re vsurpata, *l.* 169. *supr. de Decurionib.*

"id est, fœda & inhonesta.

"*vindicabit*, pro *vindicauit*.

"Fortè locus hic ita legendus: *Illud verò, quod sibi nomen procax licentia vindicauit, Maiuma, fœdum atque indecorum spectaculum denegamus.* Sed nil temerè muto.

COMMENTARIVS.

ARCADII Imperatoris vtraque hæc *lex* est: quibus Maiumæ, (quam vocem superiorum sæculorum Barbaries in *miniam*, quasi primorum ludum mutabat:) Spectaculum, seu Maiumæ lætitia, per eandem Præfecturam Prætorianam Orientis, Prouincialibus sub certâ lege antea adempta, redditur *l.* 1. Anno D. 396. mox absolutè denegatur, Anno D. 399. *hâc leg.* 2. Idque intra quatuor fermè annorum spatium: Redditur, inquam, *l.* 1. cum anteà (vt puto à Constantio Imp. rursus à Theodosio M. patre, castissimo Principe) prohibita fuisset: Sub hac tamen conditione redditur, vt honestas & verecundia, castis motibus perseueraret, id est, vt fœditas omnis & procacia ab eâ abesset. *Hoc scilicet temperamentum Arcadio *clementiæ* titulo seu clementer adhibere primùm visum fuit: Anno D. 396. Atenim, cùm rebus ipsis posteà comperisset, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipsâ Maiumæ celebritate seu spectaculo seiugari non posse, triennio, & quod excurrit, pòst, ad superiorum Principum Christianorum ingenium rediit, eâ penitus denegatâ: *l.* 2. *hoc tit.* aliis verò ludicris & honestis artibus concessis, quibus abundè Prouinciales tristia sua consolari possent; vbi amplector Arcadij sententiam, ludicras Artes aliquas in Republ. Christianâ aliquando rectè concedi. *Ne ex nimiâ harum restrictione tristitia generetur.* Cui accedit Gratiani sententia de Gymnico agone agentis, *l.* 3. *infr. de Scenicis*, (quæ *Cod Iust.* est *lex* 1. *de Spectaculis:*) *Non inuidemus, sed potius cohortamur* [ad] *amplectenda felicis populi studia.* Valeant igitur per me Tetrici, quibus populi non placent, nisi ab omni semoti lætitiâ. Ad rem. § Et hæc quidem aperta est harum duarum Arcadij *legum* sententia. Verùm quidnam Maiuma, & vnde ea dicta fuerit, inquirendum nobis est, quando etiam Alciato 5. *Parerg.* 3. alijsque deinceps hac parte aqua hæsit. Primùm, obseruandum est, per Præfecturam Prætorianam Orientis tantùm, eius mentionem *hoc Cod.* fieri, quandoquidem duæ hæ *hoc tit.*, leges, & Constantinopoli datæ (ab Arcadio scilicet Orientis Imp.) dicuntur, & Præfectis Prætorio Orientis inscribuntur. Sed & Iulianus Apostata, *in Misopogone aduersus Antiochenos*, qui scriptus Anno D. 363. (triginta paulò plus ante has constitutiones annis) testatur, ab Antiochenis in suburbio Daphnensi propè Antiochiam in Syriâ, *τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ*, id est, *festiuitates Maiumæ*, agitatas. Secundò, idem Iulianus ostendit, magnos sumptus in hanc Maiumam à priuatis factos, & quidem in conuiuia Maiumæ: & nulli rei vtilem eam fuisse innuit: haud aliter ac *l.* 1. *hoc tit.* artes ludicræ, procaci licentiæ Maiumæ, opponuntur: *ὑμῶν δ' ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα, καὶ τὰς ἑορτὰς χαίρειν δαπανώμενος· καὶ ἐγὼ οἶδα πολλοὺς ὑμῶν πλεῖστα εἰς τὰ δεῖπνα τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντας, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς οὐδὲν ὅτι ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν, ὅτι ἡ πόλις κοινῇ.* Tertiò obseruandum, fœdum, atque indecorum hoc spectaculum fermè fuisse procacis licentiæ; sic vt in eo honestas & verecundia castis moribus non perseueraret, seu, non seruaretur: de quo posteà plura, ex Libanio, & Chrysostomo. Quartò notandum, Maiumæ mentionem nobis non occurrere, nisi ab eo tempore, ex quo Christiani Imperatores extitère. Postremò ex hisce duabus legibus, vel etiam ex Iuliano, colligi non potest, quando hoc spectaculum, seu quo tempore anni edi solitum fuerit. Nam etsi *prima lex, hoc tit.* data sit 7. *Kalend. Maij*, & sic appetente iam mense Maio (vnde *Maiumæ* nomen Suidas deriuabat) attamen non exinde satis definiri potest, Maiumam mense Maio celebratam. Nam & *lex* 2. quæ de eadem Maiuma agit, data est 6. *Non. Octobr.* Ac prætereà, cum *l.* 1. Maiumæ celebrandæ potestas fiat Prouincialibus, sanè tempore opus fuit, ad id Prouincialibus intimandum seu insinuandum à Cæsario Præf. Prætor. ac proinde exinde contrà rectiùs colligatur, non mense Maio fuisse hanc solemnitatem habitam. Et verò eam mense *Loio*, id est, Augusti, agitatam ex Iuliano, *in Misopogone*, p. 115. discimus: & quidem per septem dies, ex Theodoreto, *lib.* 3. *cap.* 13. & ex *tertio* Libanij *loco*, quem mox laudabo, pariter, *διὰ πέντε δὲ καὶ πλείους ἡμέρας*: vide & Palladium, *in Dialogo.* Et Suidas tamen, vti dixi, mense Maio Maiumam celebratam volt: & quidem, (quod secundum,) Romæ, Ostiæque. Verba Suidæ hæc sunt: *Μαϊουμᾶς πανήγυρις ἤγετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα· τὴν ὠφέλειαν ἀντιλαμβάνοντες αὐτὴν τὴν λεγομένην Ὀστίαν,*

οἱ τὰ

ὡς τὰ πρῶτα τῆς πόλεως πλοῦντες, ἡδυπαθοῦντες ἐπαίζοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες: ὅθεν καὶ Μαϊουμᾶς ὁ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο. Eadem fermè & Glossæ Basilicorum, vbi & id amplius,(quod tertium,) additur, in honorem *Maiæ* id celebrari solitum: Μαϊουμᾶς ἑορτὴ ἐτελεῖτο ἐν Ῥώμῃ. Et statim post: Μαϊουμᾶς τοῦτο τὸν λεγόμενον Μαϊουμᾶν ἐπετέλουν οἱ Ῥωμαῖοι Μαΐῳ μηνὶ εἰς τιμὴν τῆς Μαίας. Hæc quidem Suidas & Glossæ Basilicorum: Quibus si credimus, Romæ vel Ostiæ Maio mense Maiuma celebrata; in Maiæ honorem, atque exinde nomen.

Verùm in id accuratiùs nunc inquiramus. Certum equidem est, quod Suidas narrat, de iocundâ illâ solemnitate Romæ vel Ostiæ celebrari solitâ: Cuius etiam meminit Æthicus *in Cosmographiâ: Tiberis*, inquit, *insulam facit inter Portum Vrbis, & Ostiam Ciuitatem, vbi Populus Romanus cum Vrbis Praefect. vel Consule Castorum celebrandorum causâ egreditur SOLEMNITATE IVCVNDA.* De eadem solemnitate iucunda Ostiæ celebrari solita, per certamina, est & hoc vetus Epigramma, de Tacio P. V. qui faciem, id est, picturam huius certaminis pro æde Castoris & Pollucis locauerat.

Littoribus nostris quoniam certamina latum
Exhibuisse iuuat, Castor, venerandéque Pollux,
Munere pro tanto faciam certamina huius
Magna Iouis proles vestrâ pro sede locari
Vrbanis Tacius gaudens me fascibus auctam.

Cum hâc tamen iucundâ festiuitate perperam commiscetur id quod Ammianus Marcellinus notat *lib.19. p.160.* vbi Tertullus Præfectus Vrbis notatur, *in difficultate annonæ Vrbis Romæ Ostiam profectus, atque ibi in æde Castorum sacrificasse:* (quod numen ibi cultum ventorum marísque causa) scilicet tranquillitati maritimæ impetrandæ; quo naues frumentariæ plenâ velificatione Portum Vrbis Romæ frumentis onustæ intrarent: Id enim extraordinarium factum fuit, necessitate vrgente, non etiam solemnis quædam festiuitas, & Castorum solemne, quod memorat Æthicus. Cui propiùs accedit Tiberina decursio, cuius meminit Cicero *lib.5. de Finib. Quonam gaudio*, inquit, *complerentur, cum tantopere eius adumbratâ opinione latentur? Quem enim Tiberina discursio, festo illo die, tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum Regem Persen captum adduceret, eodem flumine inuectum.* Ausonius *de Feriis Romanis.*

Nunc & Apollineos Tiberina per ostia ludos.

In Kalendario Constantiniano Hernagiano. *Ludi Tiberini.* Sed neque eò pertinet festiuitas, quam damnauit Synodus *in Trullo, can.62.* his verbis: Καλάνδας, καὶ βότα καὶ βρουμάλια, καὶ ἡ τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου πανήγυρις, τοὺς τῶν πιστῶν πόλεως ἐκκαθαίρεσθαι. Nihil enim commune habuit solemnitas illa cum Româ, vel Ostiâ, vel Tiberinâ discursione, vt quæ in Oriente celebrari solita. Hæc, inquam, vt certa sunt, & rectè apud Suidam habent, quæ de Tiberinâ & Ostiensi solemnitate memorat, ita vnum ex iis, quæ memorat, incertum est, alterum verò falsum. Incertum, vtrùm Tiberina illa solemnitas vnquam *Maiuma* dicta fuerit; etsi dici potuisse non negatim; quia & hæc Maiumæ,(id est, aquatum) solemnitas erat: Sed falsum est, Maiumam, quâ de *hoc tit.* agitur, cum eâ Ostiensi vel Tiberinâ festiuitate quicquam commune habere. Fuit enim decursio illa, iucunda tantùm festiuitas & solemnitas, vt Æthicus ait; seu vt Suidas, ἡδυπάθεια; item coniuncta sacro solemni, gentili: Item in Tiberi & propè Romam ea agitata. Atquin Maiuma, quâ de *hoc tit.* agitur, fuit fœdum & indecorum Spectaculum, & procacis licentiæ. Deinde in Syriâ, (cuius πρὸς notissima) ea lætitia agitata; vt superiùs ostendimus. Tandem non fuit sacro alicui gentilitio lætitia hæc Maiumæ coniuncta; alioquin Christiani Principes, post cultus ritúsque Paganorum abolitos, nunquam eam permissuri fuissent, vel sanè eam quoque causam addidissent eius prohibendæ; non fœditatem modo.

Baronius censet *Maiumam* dictam, à ciuitate maritimâ *Maiumâ*, in littore Syriæ Palæstinæ (primæ) vbi erat nauale Vrbis Gazæ: Quod verosimile: vel saltem, (quod mihi verosimilius videtur) eodem exemplo, Spectaculum illud Maiumam dictum, quo littus illud. Primum id persuadet mihi, quod, vt anteà ostensum est, per Orientem & Syriam quidem, speciatim hæc lætitia agitata fuerit. Persuadet Secondò, nomen ipsum *Maiuma*, quæ vtique Syriacè *Aquam* significat. Persuadet tertiò, quod Maiuma Gazæ nauale non tantùm superstitioni deditissimum fuerit (quod memorant Scriptores Ecclesiastici) verùm etiam ac nominatim (vt Auctor est Marcus Diaconus, *in reb.gestis Porphyrij Gazensis Episcopi*) hoc adhuc tempore simulacrum impudicum Veneris, quod eô loci cultum, extiterit.

In Syriâ igitur agitata hæc Maiumæ festiuitas, cuius caput fuit Antiochia ad Daphnen, ac nominatim in locis, qui aquis luxuriabant: cuiusmodi sanè fuit Daphne propè Antiochiam, Cuius δαφνικοὺς ἀγῶνας Protagorides Cyzicenus olim descripserat; ideóque περὶ τῶν ἐν Δάφνῃ πανηγύρεων scripserat, teste Athenæo *lib.4.p.150. 176. lib.5. p.184.* Quarum panygereon meminit & Strabo *lib.16.p.516.* Et sanè hoc illud festum & ludicrum (*Daphnense*) mihi omninò videtur, quod Libanius *tribus orationibus* describit & proscribit, etsi Maiumæ nomine nullibi id designet. Primum, *oratione* περὶ ἀγγαρειῶν: ἃ (πράγματα) δίδωσιν ἐν Δάφνῃ καθημένοις τέρπουσι καὶ τέρπεσθαι κακῶν, ἃ καὶ τότε φασὶ τοὺς ὀφείλοντας εἰσπράττειν: ἀλλ' αὐτῷ τούτῳ πρώτῳ τιμᾶτε τὴν εἰς ἅπαντα δεδομένην ἐξουσίαν τὴν ἐν Δάφνῃ: τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἑορτή, τὸ μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῶν αἰσχρῶν: καὶ τοῦτο τοίνυν αὐτῇ χαρίζονται, Βασιλεῦ, τὸ μὴ παρὰ τοῖς μεμνῆσθαί τινα τῶν τοῖς τοῦ θησαυροῦ ὀφειλομένων χρημάτων, id est, *Quæ* (negotia) *dant sedentibus in Daphne & delectare & delectari malè: quamlibet & tunc dicatis, debitores exigi oportere. Sed in hoc ante omnia honorate illam ad omnia licentiam in Daphne; hoc scilicet est festum illud, à nullâ turpidinis specie abstinere: idque ei etiam tribuunt, ô Imperator, ne quis omninò tunc mentionem pecuniarum faciat Thesauris tuis debitarum.* Secundus Libanij locus est *oratione* περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, *p.35.* Ἦσαν τινες οἱ πονηρὰν ἑορτὴν εἰσήγαγον εἰς τὴν Δάφνην: ἦν δὲ τὸ πάντα τρόπον ἀσχημονεῖν, ἑορτὴν ποιεῖν. Τοῦτο τις κατιδὼν Βασιλεὺς ἐπιεικὴς καὶ σώφρων, αἰσχυνθεὶς μὲν τοῖς πεπραγμένοις ἀλγήσας δ' ὑπὲρ τοῦ χωρίου, πάντων τὴν ἐπὶ τοιούτοις σύνοδον: καὶ παύσας εὐδοκιμεῖ, καὶ οὐδεὶς περὶ αὐτὸν τὰ τῆς ἑορτῆς ἔλεγεν ὅτι, ἴδ' αἰ τὰ κεχρατηκότα δεῖ κρατεῖν διὰ τέλους, ἀλλ' ἐξεβέβλητο τοῦτο τῆς Δάφνης τὸ ὄνειδος χρόνον πολύν: ἕως αὐτὸ πάλιν ἄνδρες ἀξίως τοιούτων ἑορτῶν βεβιωκότες εἰσήγαγον, id est: *Erant quidam qui prauum festum innexerant in Daphnen: festum illud celebre erat omni modo se indecenter gerere: hoc cum audiuisset quidam aequus ac temperans Imperator, cum ipsum factorum puderet, doléns que ob regionem seu locum, conuentum hunc aboleuit, eóque abolito bene audeuit, neque quisquam ipsi consuetudinem festi obiecit, neque quod necesse sit ea quæ aliquando valuerunt, ad finem vsque valere: verùm eiectus fuit hic*

Daphnes morbus longo tempore, donec illam iterum viri his festis dignè viuentes, introduxerunt. Tertius Libanij locus est *Oratione hactenus ineditâ*, περὶ Τιμοκράτους; vbi io populares plausus iuuenum in Theatris iouebens, inter alia hæc ait: ὁ γὰρ δὴ τῆς βιώσεως ἔρως πάντα ὑπομένειν ἀναγκάζει, τά τε ἄλλα καὶ τρέχειν εἰς τὴν Δάφνην, καὶ ποιεῖν τὴν μυρίαν κατὰ τὴν πόλιν (Antiochiæ) φέρουσαν ἑορτὴν: ὅτε καὶ νέοι [τινὲς] μετὰ συμφορᾶς ἀναβάντες ἐκεῖσε ταύτην ἀποβαλόντες ἐπέβησαν: οἷς ἐμοὶ μοι δοκεῖ βασιλεύς τις ἀγαθὸς ἀποβλέψας σβέσαι τὸ πρᾶγμα τόδε, αὖθις ἀνῆψεν, καὶ γίνεται τῶν μὲν ἀπολαυόντων, ὑμῶν δὲ ὑπουργούντων; εὐδαίμων τοῦτο ὀνομάζων, καὶ μετ' ἀναιδείας πάντη ἢ καὶ πλείους ἡμέρας, ὁρᾶται ὀλίγον τὸ ἀναβαῖνον, ὡς τὸ μὲν εἰς αὐτὸν, τὸ δέ τι καὶ εἰς ὑμᾶς ἔρχεται, καὶ τοι εἴ τις ὑμᾶς καταβαίνοντας ἀπὸ τῆς πολυανδρίου μέθης ἐκείνης περὶ τὸ χεῖρον ὑμῶν ἀνήλατο τοιοῦτος ἄρτι τινὶ βιβλίῳ τὰ τῆς πόλεως πεποιηκότες ἀναγράφεις, τι περὶ θεῶν ἱερῶν, ἃ ὅτι καὶ τῇ νέᾳ ἀρχομένων τῷ τόπῳ ἐχρῆν. Vt omittam etiam Orationem ineditam περὶ τοῦ πλέθρου, vides, à Libanio festum seu spectaculum describi ἑορτὴν πονηρὰν, quod erat ἐξουσία εἰς ἅπαντα, cuiúsque erat τὸ μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῶν αἰσχρῶν: item quod festum hoc celebrare ἦν τὸ πάντα τρόπον ἀσχημονεῖν: Cui optimè respondet quod de Maiuma dicitur *hâc leg.2.* nempe quod *nomen illud procax licentia sibi vindicasset*; quódque *fœdum atque indecorum spectaculum* esset. Item quod indicatur *l.1.* honestatem & verecundiam castis moribus in eo non perseuerasse. Item vides, celebratum in Syriâ apud Daphnen, locum vtique Maiumâ (id est aquis) cummaximè luxuriantem, propè Antiochiam. Atenim & ad alias quoque vrbes Maiuma penetrauit; etsi maiore licentiâ in Syria. Nam & Georgius, Theophanes scilicet *in Chronographia*: & ex eo Auctor, & ex eo *histor. Miscella, lib.23.* in Leone Constantini supt. ὁ δὲ βασιλεὺς ποιήσας Μαιουμᾶν ἐν Σοφιαναῖς ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. *Præterea*, inquit, *Imperator factâ Maiumâ in Sophianis, sedit in solio cum filio suo.* Tandem pertinere huc sentio, quod Chrysostomus Antiochiæ tum agens, (quod ipsemet disertè profitetur) *homil.7. in Matth. p.88. edit. Paris.p.70.71.72. edit. Commel.* memorat, simul & tanquam Diabolicum proscribit de Euripo & Κολυμβήθρᾳ, in Theatro, vbi cum ingenti voluptate de loco superiore meretrices spectabantur natantes, & in mediis aquis nudæ natare ludentes, quem Euripum ὑδάτων vocabant. ¶ Ab hâc certè Maiumæ licentiâ non abludit illa licentia Smyrnæ per Dionysia, & Veneris sacra, in quam inuehitur Aristides, *Oratione περὶ τοῦ μὴ δεῖν κωμῳδεῖν. Tom.2. p.274.* Item non abludunt saltationes illæ sceleratissimæ per vicos & plateas, quas Gentiles festis seu sacris conuiuiorum diebus exercebant, quibus matronalis & innumerabilium fœminarum pudor, deuotè venientium ad diem sacratissimum iniuriis lasciuientibus appetebatur, vt etiam ipsius Sanctæ Religionis penè fugeretur accessus, vt dicitur *Canone 60. Codic. African.* seu Concilij *Carthag.5. à 401. can.5.* Nescio autem quid in mentem venerit Viro docto, cum Maiumæ ludicrum dixit in Consulum inauguratione vsurpatum. Apud nonnullas quoque Gentes hodie haud absimile quoddam ludicrum vsurpatum, veluti in Hispaniâ, illud, quod vocant, *pasar las aquas, o las mayas*, vt refert Barrientus *annotat. sylu. cap.17.*

¶ Illud tandem obseruandum ex his *legib.* & *Libanio*, Maiumam hanc sub Christianis Impp. modò permissam fuisse, modò coërcitam, modò abolitam. Scilicet, (vt breue Chronicon eius rei instituam.)

Sub Constantino M. Maiumam celebratam puto.

Sub Constantio procul dubio vetita; de quo Libanius *duabus orationibus* περὶ ἀγγαρειῶν, *p.35.* vbi vid. quæ dixi, & πρὸς Τιμοκράτην, cùm Babylæ Reliquiæ Daphnem à Constantio (vt docet Chrysost. *Orat.2. in Babyl. tom.5. p 450.* translatæ sunt.

Sub Iuliano stetit Maiuma: vid. Iulianum *in Misopogone.*

Sub Valente quoque procul dubio stetit.

Sub Theodosio M.
- 1. Stetit aliquamdiu, vt docet Libanius *orat.* περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, & περὶ δημιουργῶν.
- 2. Vetita mox rursum, sub extremis Imperij ipsius, vt colligitur ex *l.1. hoc tit. de Maiuma.*

Sub Arcadio
- 1. Reducta. Ann.396. *d l.1.*
- 2. Vetita. Ann.399. *l.2. eod tit.*

Atque ita à Constantino M. ad Arcadium octies hâc parte variatum. Tantùm scilicet eius retinendæ populis studium fuit: tam iustæ contrà eius coërcendæ, mox & prohibendæ Christianis Imperatoribus causæ visæ sunt.

DE SCÆNICIS."

TITVLVS VII.

XI. Cod. Ivst. XL.

"Adde & de Gymnico agone, *l.7.* & de Agitationibus, *l.12.*

PARATITLON.

SCænici, *Rubr.* & *l.1.2. hoc tit.* (qui & Scænici plebeij, *l.vnic. infr. de vsu sellar.*) itémque Scænicæ, *l.1 8.* seu Scænicæ mulieres, *l 8.* erant, qui, quæve spectaculo sui præbebant populo materiam voluptatis: *d. l. vnic.* ludicra ministeria, *l.4 9.* putà in Theatro, *l.12.* vnde Theatrale spectaculum, *l.1.* in Scænâ, *l.2.8.* (vnde & Scænica officia

officia dicuntur, *l* 4.9. Scænicum præiudicium, *l* 4 *&* 9. Scænicæ voluptates, *l*.29 *supr. de Pratoribus* : & apud Symmachum, *lib*.10. *epist*.19. Scænici artifices *ibid.* artifices Scænarij, Marcellino *lib*.28.*p* 401.) cuius pars Proscenium, *l*.12. seu in pulpito, *l*.8. quæ & Thymela; vnde Thymelici : *l*.12. *hoc tit.* & *l*.21. *supr. de Pistor.* & Thymelicæ, *l*.5. vndè & Thymelæ actuarij, *l*.11.22 *supr. de diu. off.* & in his psallendi arte, vt fidicinæ, quæ prohibitæ, *l*.1. vel gesticulatione, vt mimæ, *l* 11.12.13. Pantomimi, *d l*.12. Histriones, *d.l*.12. Huiusmodi porrò Scænici, vt per vniuersum orbem erant, ita nominatim Romæ, *l*.1.4.5. 6.8. per Africam, *l*.2.3.9.13. & in Oriente, *l*.10.11. vid. & *l*.21.22. *supr. de diuers. offic.*

Personæ porrò hæ omnes, inhonestæ personæ vocantur, *d.l*.12. eorúmque munus, turpius : *l*.4. & immemores honestatis, qui sibi eas sociant, *l*.5. *hoc tit.* Ideóque etiam vsus sellarum his, & sedendi, & conueniendi in publicum facultas denegata erat : *infr. tit. de vsu sellar.* Et Imagines eorum in aditu tantùm Circi, & prosceniis theatri, locabantur : *l*.12. *hoc tit.* & Mimis nonnisi certis vestibus & ornamentis vti licuit : *l*.11.12. Vicissim Scænicis pro præmio imagines erectæ in aditu Circi, vel Theatri prosceniis : *d. l*.12. His porrò obsequiis debebantur nominatim mulieres vinculo naturalis conditionis, *l* 4. ex viliori sorte progenitæ, aut huiusmodi fæce *l*.4.9. ex Scænicis natæ vulgarem vitam exercentes, *l*.2. turpibus complexibus se volutantes : *l*.8. Atque hi *l*.2. *Cod. de offic. Præfecti Vrbi*, dicuntur, *homines populares almæ vrbis Editioni* (non seditioni) *obnoxij*. Editioni, id est spectaculis, vt *l*.1. *supr. de spectaculis*, & *l*.2. *supr. de offic. Rector. prou.* In tantum etiam his obsequiis tenebantur, vt declinare officia scænica, Scænici, Scænicæ, vel ex his nati natæve non possent, sed præiudicio & contubernio Scænico reuocari; exceptis casibus sequentibus. Primò, si in periculo mortis Sacramenta & extrema suffragia consecuti fuissent, & superuixissent, *l*.1. Secundò, si nullo mortis periculo Christianæ factæ fuissent; *l*.4 8 9. Tertiò, si ex Scænicis natæ, probabilem, non vulgarem vitam exercerent : *l*.2. Quartò, ex Principis beneficio, *d.l*.4. (quod reuocatum *l*.13. seu *vltim. hoc tit.*) Quinimò & Thymelicam abducens, vel domi suæ retinens, quinque libris auri multabatur, *l*.5. Et hæc de Scænicis.

¶ Præter hos agitur *hoc titulo* & de Gymnico Agone, *l* 3. & de Circensi certamine; *l*.7. in quo qui sese exercebant, Agitatores dicti, *l*.12. *hoc tit.* & *l*.11. *supr. de malefic. & Mathem.* seu agitandi munus exercentes, *d l*.7. qui & Magiæ seu maleficij crimine infamati erant, *d l*.11. qui & *Aurigæ* dicuntur, *d.l*.21 *supr. de Pistor.* & *l*.3. *supr. de Spectacul.* & aurigandi studio detineri *d.l*.21.

¶ *De Scænicis in periculo vitæ* SACRAMENTA *Christianæ Fidei postulantibus : & cautionibus eam ad rem : idque adeptis.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS,ª Valens, & Gratianus, AAA. ad Viuentium P.V.ᵇ

SCÆNICI & scænicæ, qui in vltimo vitæ, necessitateᶜ cogente interitus imminentis, ad Dei summiᵈ Sacramentaᵉ properarunt, siᶠ fortassis euaserint,ᵍ nullâ posthac in Theatralisʰ spectaculi conuentione reuocentur. ¶ Ante omnia tamen diligenti obseruari ac teneriⁱ sanctione iubemus, vt verè & in extremo periculo constituti, id pro salute poscentes (si tamen Antistitesᵏ probant) beneficijˡ consequantur: Quod vt fideliter fiat, statim eorum ad Iudices, si inᵐ præsenti sunt, vel Curatoresⁿ vrbium singularum, desideriumᵒ perferatur: Quodᵖ vt inspectoribus missis, sedulâ exploratione quæratur, an indulgeri his necessitas poscat extrema suffragia.ᵠ Dat. III. Id. Febr. Triu. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

* Non extat *hæc lex* in *Cod. Inst.* Retulit eam rectè in Annales suos Baronius. *Ann*.371.*n*.128.

ª Tribuenda hæc *lex* est *Valentiniano* (Seniori scilicet.)

ᵇ Reponendum hic *PP* Viuentius enim P. V. fuit. Anno 367. vt præter Ammianum Marcellinum *lib*.27. *p*.361. ostendit *lex* 11. *supr. de Pœnis*. *lex* 3. *supr de indulg crim.* Atenim Viuentius *P P* fuit hoc Anno, cum eo ipso Ampelius esset P.V. vid. *Chronolog huius anni*, & Ammianum Marcellinum *lib*.28. vide & quæ noto ad *l*.1. *infr. de equis Curulib.*

ᶜ *In extremo periculo* infr.

ᵈ vtpote ipsi anteà Gentiles.

ᵉ *Sacramentorum* vocem hic obserua : de quâ alibi : *μυστήρια ἁγίασμα*.

ᶠ id est, conualuerint.

ʰ vel tollenda vox, *in* : vel, quod malim, *in theatralia spectacula*. De Theatralibus his ludis, vid. & Ambros. 2. *off*. 21.

ⁱ *Tueri*, passiuè : Nisi putet quis legendum (quod omninò existimo) *et quæri* : ita mox in fine, *sedulâ exploratione quæratur*.

ᵏ *Sanctione*, id est religione, sanctitudine, sanctimonia.

[a] *Antistites*, id est, Episcopi: vid. Parat. *de Episcopis*.
[b] *Beneficij* vox hâc in re propria; de qua mox. Vt & *Gratia* seu χάρισμα: vid. *Gloss*.
[c] Nempe quia *Curatoribus Vrbium* cura spectaculorum imminebat.
[d] *Desiderij* vox hâc in re pariter propria: vt & Gregorius Nazianzenus *orat.40. p.644.* πόθον αὐτοῦ vocat. De multis pauca hæc notabo: Hilarius *in Psalm.67.* agens de Candace: *Sacramentum ipsum Baptismi ad eò impacienti desiderij cupiditate praueniens*, vt, &c. Ambros. *in oration. funeb. de fratre suo p.14. Dei gratiam & accepit desideratam, & seruauit acceptam.* Idem *de Sacramentis*, *quarto*; *Veniebat ergo desiderans, vtpote qui tantam gratiam viderat, veniebat desiderans ad altare, quo acciperet Sacramentum.* Augustinus *Epistol.107. Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei orare pro Catechumenis, vt eis desiderium regenerationis inspiret.* Hinc factum, vt *desideratu* pro ipso Sacramento acciperentur. *Glossar. Philoxeni*, vt Scaliger rectè restituit, *desideratu* λειτουργία ποθητή.
[e] χ. *Quo dein.*
[f] *Suffragia extrema*, sunt Sacramenta, quæ in extremo positis indulgebantur; de quo mox.

COMMENTARIVS.

EVITANDÆ Scænicæ conditionis modus quidam, per SACRAMENTA scilicet Diuina, hac Valentiniani Sen. constitutione continetur, & inuehitur Christianæ Religionis fauore, & peculiari ratione Ecclesiasticâ, sic tamen, vt fuco simul Paganorum Scænicorum occurratur, ne eâ alioquin ratione ad euitandam conditionem suam Scænicam abutantur: pariter, vt simili Iudæorum fuco occurritur, *l.2. supr. de his qui ad Eccles. confug.* vt & *l.23. de Iudæis*.

¶ Hæc vt intelligantur, duo præsupponenda sunt & prænoscenda, quæ hîc quoque indicantur. Primò, hoc tempore multos in vltimum vitæ, vt hîc dicitur, tempus, scilicet: περὶ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς, περὶ τὰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς Baptismum distulisse: Quod vt aliunde iam notum est, ita testis inter alios Gregorius Nazianzenus *Orat.40.* vbi in id inuehitur, & inanes huius facti obtentus prolixè refutat; Chrysostomus item non *vno loco*; inter alia *homil. 1. in Acta Apostolor. sub fin. & homil.13. ad Hebræos*, qui pariter hanc ἀναβολὴν *& ibi*, & *alibi* reprehendit. Secundò prænoscendum, quod & ipsam *hac lex* indicat & supponit, Canonem hunc Ecclesiasticum, & antiquam humanissimámque legem Ecclesiæ quondam fuisse, vt Sacramenta administrarentur quibuscunque moribundis ἐξοδεύουσι, νοσοῦσι, ἐν κινδύνῳ, καὶ θανάτου προσδοκίᾳ, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου, ἀπαλλαττομένοις τοῦ βίου, οἱ δίωστο, etiam Pœnitentibus, Excommunicatis, Catechumenis, etiam heri Gentilibus, hodie Christianis, mulieribus etiam νοσφερούσαις, in lecto, (vnde & *Clinicorum* nomen) in mortis periculo constitutis, petentibus, desiderantibus; Baptismus scilicet & Eucharistia: de quo sunt in *Cod. Canonum*: Can.13. Nicænus, Ancyranus 6. 16. 22. Neocæsar.6. 12. Epiphanius *hæresi* 28. Basilius *epist.5. in additionib.* vbi agit de Atinthæo ab vxore reddito Christiano, & in fine vitæ baptizato: Nempe ἵνα εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, vt loquitur in notissima Serapionis historia Dionysius Epist. apud Eusebium *lib.6. hist. Eccles. c.36.* id est, vt *bonæ spei* pleni ex hac vita dimitterentur, migrarent: De quo more vid. eundem Eusebium, *cap.35.* Quâ causâ & *extrema suffragia* hac *leg.* vocantur. Item *Viaticum* hoc dictum, & τελευταῖον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφόδιον; item δῶρον ἐξιτήριον, quasi abeuntibus ex hac vita, & ad Deum cogitantibus, ac veluti iter instituentibus daretur: vnde & *Viatica benedictio* in Concil. Barcinon. *cap.9.* vt Cl. Salmasius rectè restituis, & ἐφοδιάζεσθαι, viatico instrui dicebantur. Cyprian. *lib.3. epist.7. Audientibus, si qui fuerint periculo prauenti, etsi in exitu constituti, vigilantia vestra non desit implorantibus DIVINAM GRATIAM, misericordia Domini non denegetur*: vbi *Diuinam Gratiam* vocat Cyprianus, pariter vt *lex 5. infr. de Sanct. Baptism.* & absolutè *Gratiam*, *lex 1. eod. tit.* Ea verò de re, inter alios, quos *suprà* iam laudaui, expressus est *dictus Canon 13.* Nicæni Concilij: περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι τοῦ τελευταίου ἀναγκαιοτάτου ΕΦΟΔΙΟΥ μὴ ἀποστερεῖσθαι: εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθῇ, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης ἔστω. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὑτινοσοῦν ἐξοδεύοντος αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΕΤΑ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς. Quo loco non alius temerè illustrior ad hanc totam *legem* illustrandam: quem tamen locum Episcopus Aurelianensis haud ita pridem de *Absolutione* accipiendum contendebat; quem rectè refutat Doctus Habertus in ἀρχιερατικῷ ad *part.10.* peculiari digressione, *pag.273. 274.* Addatur & hîc Synesij locus *epist.67. p.215.* de Lamponiano quodam excommunicato loquentis: εἰ προσπελάσειε Λαμπωνιανῷ τὸ χρέος, καὶ ἡ κυρία παρεῖναι δοκεῖ, πάντων ἐφεῖσα τοῖς τότε παρατυχοῦσι Πρεσβυτέροις κοινωνίας αὐτῷ μεταδοῦναι, μηδεὶς γὰρ ἀποθάνοι δεδεμένος ἐμοί· ἀναρρωσθεὶς δὲ πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπόδικος ἔστω, &c. id est, Pseudepist.3. Sixti III. *Bassus à Synodo condemnatus est, ita tamen vt in vltima die Viaticum ei non denegetur, propter humanitatem Ecclesiæ.* Et hæc quidem in commune. Atenim, quod tertio loco notandum, Scænicis quoque Gentilibus nominatim id petentibus data Sacramenta: quod *hâc* Valentiniani *lege* firmatur per Gallias. Neque tamen adhuc per Africam simpliciter obtinuit, quod postea Patres Africani constituerunt: vt habetur *Can.45. Cod. Canon. Ecclesiast. Afric. Vt ægrotantes, &c. vt SCÆNICIS atque Histrionibus, cæterisque huiuscemodi personis RECONCILIATIO non negetur.* Vbi Græcus Interpres ΧΑΡΙΝ ἐναλλάγδην vertit χάρις & χάρισμα, vt Latinis *Gratia*, pro *Baptismo* aut *Eucharistia*, vt ab aliis iam ostensum est. Qui idem tamen Interpres *ibidem* addit, ἡ ἀποστάτου μετάνοια καὶ ἐπιστροφή, quod illi loco non conueniebat: agitur enim *eo versiculo*, non nisi de Scænicis & Histrionibus, cæterísque huiusmodi personis, Ludicris, scilicet & vt dicitur *Can.63. Ex qualibet ludicra arte.* Huc etiam pertinet apprimè locus, quem ex Chrysostomo adfero ad *leg.4. infr.* Imò & τὸν δαιμονιζόμενον, quem vexant mali spiritus, sed qui habet dilucida interualla, in quibus non blasphemet Sacramentum, in morte baptizandum, ne ea hac vita priuatus gratiâ Baptismatis discedat, καὶ στερηθῇ τοιούτου ΕΦΟΔΙΟΥ, Balsamon *ad interrogationes Canonicas Timothei Sp. Alexandrini*, ait. ¶ His ita præsuppositis, iam quæritur, & verò in *huius leg. §.* quæsitum fuit, quid Iuris esset, si Scænicus, qui in periculo mortis ἐφόδιον accepit, & sic Scænica conditione liberatus fuit, postea euadat seu conualescat? In aliis ita ius fuit, seu Canon Ecclesiasticus obtinuit, vt Viatici istius in vltimo vitæ & extremo periculo participes facti, si conualescerent, in inferiorem aliquem statum gradúmque reuoluerentur, reponerentúrque: quod sancitũ *prædicto Canone Nicæno 13.* εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθῇ, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς

μόνης

μονῆς ἔχων. Certè & illud constitutum *can.* 12. *Neocæsar.* vt si quis in morbo constitutus baptizatus fuerit, ad Presbyterium promoueri non possit: addita ratione, quod fides eius non sit ex proposito, sed ex necessitate, *οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης*: cui conuenit & quod Eusebius refert *lib.6. cap.*43. ex *epist.* Cornelij Episc. Romani *ad Fabium Antiochenum*: & *d. epist.* Synesij 67. *p.*215. *πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐφόδιον ἔχων.* Atenim Scænicis id *hâc leg.* speciatim tribuitur à Valentiniano; vt si quis ex iis in extremo periculo Sacramenta seu extrema suffragia consequutus sit, si conualuerit, ad Scænam non ideò reuocetur, sed scænica deinceps conditione liberetur. Quod & ipsum postea Patres Africani ab Honorio petendum decreuêre Anno 399. (vt alibi probabo:) *vt si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illâ maculâ permanere, non eum liceat à quoquam iterum ad eadem exercenda reduci vel cogi*: vt habebant *Can.*63. *Cod. Afric.* Sic quidem vt non iam distinguant, vtrùm in extremo periculo constituti id petierint, necne.

¶ Cæterùm, vt ad *huius leg.* sententiam accedamus, ne huius priuilegij obtentu fraus fucúsque fieri posset, quadruplicem cautionem *hâc leg.* Valentinianus præscribit, quam adhiberi oportet, priusquam Scænicus Viaticum hoc consequi, & exinde scænâ liberari possit. Prima cautio est, quod *ante omnia diligenti obseruari ac quæri sanctione oporteat, vt verè & in extremo periculo constitutus id pro salute poscentibus beneficij tribuatur*: & sic salute conclamatâ. Pariter vt in commune id statutum: & quidem *d. can.*13. *Nicæn. περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων*, inquit: & mox, *εἴ τις ἐξοδεύοι*: item *εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν*: ἀπογνωσθεὶς est desperatæ salutis & vitæ: ἀπόγνωσις est *ἀπελπισία*: *ἀπογνώσει ἀνέλπιστος* Hesychio. *Ancyrano can.*6. *εἰ μέντοι κίνδυνος καὶ θανάτου προσδοκία ἐκ νόσου ἢ ἄλλης τινὸς προφάσεως συμβαίη*, *cap.*16. *ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου*, *cap.*22. *ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου*, *can.*12. *Neocæsar. ἐὰν νοσῶν τις φανῇ ἀπαλλαττόμενος τοῦ βίου.* Dionysius Ep. Alex. ad Eusebium.

Secunda Cautio est, quod *Episcopi* approbatione id fieri oportere definit: Quod & ipsum in commune requirit prædictus *Canon.*13. *Nicæn. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὑτινοσοῦν ἐξοδεύοντος αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ Ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς.* Cui, vti dixi, optimè conuenit, quod *hâc leg.* cauetur. Quare error est Synesiani Interpretis *p.*68. quasi de duplici & diuersâ communione & reconciliatione agatur *hoc Canone*, quod prior solam peccati remissionem indulgeat, posterior oblationis ius & Eucharistiæ. Nam imò de vnâ eadémque indulgentiâ morituris præstandâ *eo Canone* agitur; sed cui modus quidam tantùm *in fine Canonis* adiicitur, pariter vt *hâc leg.* Nempe & ab Episcopo id faciendum, & μετὰ δοκιμασίας: *Vt verò sit hæc lex, & in extremo constituti, id pro salute poscentes, si tamen Antistites probant, beneficij consequantur.* Et miror Viaticum, *πανύστατον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφόδιον* in *dicto Canone* ab Interprete illo accipi pro solâ peccati remissione, quæ promiscuè ac citra vnicum vllum delectum omnibus indulgentur. Cum ipse non ignoret, quod iam ostensum est, *Viatici* appellatione omninò & Eucharistiam & Baptismum intelligendam, non imperfectam, quam ipse vult, reconciliationem. Idque etiam *Aransicanus Canon.*3. & *Gerundensis* 9. testantur.

Tertia cautio est, quod desiderium Scænici id postulantis ad *Iudices*, vel *Curatores* Vrbium singularium, vtpote ad quos cura Spectaculorum spectabat, perferri velit Valentinianus.

Vt ita, (quod quarta cautio est) missis Inspectoribus sedulò exploretur, vtrum verè in extremis constitutus sit is, qui Sacramentum petit, ne alioquin scilicet ementito vitæ periculo, atque huius priuilegij & desiderij obtentu, Scænici suam promiscuè conditionem euitare possint, móxque ad vomitum suum redire. Sic sanè & milites causariâ missione non temerè dimittebantur, nisi quos constaret Medicis denunciantibus & Iudice competente diligenter examinante, vitium contraxisse; quo semel facto instauratio posteà concedi non solebat obtentu recuperatæ valetudinis melioris: *l. semel* 6. *Cod. de re milit.* His iam omnibus obseruatis, Scænicum in scenam retrahi vetat Valentinianus, etsi *enaserint*, id est, conualuerint. Haud absimilia porrò his sunt quæ Hebræi obseruant de Proselytis Noachidis seu Gentilibus Iustitiæ seu Iustis non admittendis, nisi Triumuirorum iudicio, qui constantem eorum mentem explorarent, & non solemni, inter alia quoque, Baptismo: de quo Seldenus *de iure naturali, lib.*2. *cap.*1. Hæc si Baronius attendisset, *in Anno* 371. *num.*128. non vtique pronuntiasset, *Valentinianum haud piè hanc constitutionem sanxisse*: imò non in sæculares potestates carmen hoc intonuisset: *Vides, quàm perperam & inconsultè Principes, ea quæ sunt Ecclesiastici muneris, tractare consueuerint.* Quid enim hîc alienum ab Ecclesiastico munere canonéve? Imò, quid non laude dignum, scænæ & voluptatibus publicis Scænicos eripientis cum iacturâ equidem aliqua voluptatum publicarum, fauore solo Christianitatis? ¶ Obseruandus igitur gradus hic & ratio hæc ad Scænicas voluptates eradicandas: cui adde & alias *l* 2.4.8.9. Ac nominatim dictam *l.*2. quæ eundem Valentinianum Sen. Auctorem habet. ¶ Tandem si vera est inscriptio *huius leg* hîc monendum, semel spectaculorum & scænicorum curam *Romæ* fuisse penes Præfectum Vrbi: quod sanè docent liquidò *lex* 4.5.6. *hoc tit.* quæ Præfectis Vrbi inscribuntur: docet *l* ... *de off. P. V.* Ammianus Marcellinus, Symmachus, Cassiodorus *lib.*1. *var.*30.31.32.33.

¶ FILIÆ *Scænicorum quænam ad scenam reuocari possint vel non.*

11. * Idem AAA. ad Iulianum Proc." Afric.

EX Scænicis natas, si ita se gesserint, vt probabiles" habeantur, Tua Sinceritas ab inquietantium fraude direptionibúsque submoueat: Eas enim ad scænam de scænicis natas æquum est reuocari, quas vulgarem" vitam conuersatione & moribus exercere & exercuisse constabit. Dat. VIII. Id. Septemb. Magontiaci," Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Concordat autem, ei *lex* 4. *infr. verſ. eas enim.*

" *Iuliano* huic ex Magiſtro memoriæ, qui & *Ruſticus Iulianus* integriore nomine, Proconſuli Afric. inſcribitur & Anno prox 372. *lex* 12. *infr de diuerſ. offic.* & Anno 373. *l.*1. *infr. ne Sanct. Bapt.* Euſdem meminit & Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 366. quem beſtiarum more humani ſanguinis auidum fuiſſe ſcribit: quod oſtendit, cùm Proconſulari poteſtate regeret Africam. Hic idem poſtea à Maximo Tyranno, P. V. factus, eodem teſte: ex quo & illud colligo illum Gallum fuiſſe.

" *Probabiles*: de hac voce mox.

" *Vulgarem vitam exercere eſt*, volgiuagam venerem exercere. Hinc *vulgaria mulier* Plauto: *Vulgares puellæ* Ouid. 4. *Faſtor.*

" *Moguntiaci* hoc tempore conſtitit Valentinianus, vt iuxta *hanc leg.* teſtatur quoque Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *p.* 416. bello videlicet contra Alamannos, & in his Buccinobantes, quæ contra Moguntiacum gens erat Alamanna illigatus, vt ibidem Marcellinus, vbi & meminit Florentij Ducis Moguntiaci ſiue Germaniæ, variant enim hac in re editiones.

COMMENTARIVS.

FILIÆ ſeu MVLIERES NATÆ ex Scænicis & ipſæ conditioni Scænicæ olim promiſcuè adſcriptæ erant, vt præter hanc *legem* docet *lex* 4. & 9. *infr.* Et Chriſtiani tamen Principes id ita temperandum duxêre, ſi & ipſæ vulgarem vitam & inhoneſtam viuerent, alioquin ſi *probabilem* ſeu honeſtam vitam agerent, eas vinculo naturalis conditionis eximerunt Valentinianus Sen. *hâc leg.* & Gratianus & Valentinianus Iun. filij eius *d. l.* 4. 8. & 9. ac maximè ſi ſacratiſſimæ Religioni Chriſtianæque fidei mancipatæ eſſent, *d. l.* 4. 8. 9. *infr.* Quod fortè an & hîc voce, *probabiles*, exaudiendum fuerit: quomodo & *probabilis ſæculo diſciplina*, pro Clericatu, effertur *l.* 44. *infr. de Epiſcopis.* Alioquin *probabiles* omnes, quæ probatam & laudabilem vitam agunt, quibus & melior viuendi vſus eſt, vt *l.* 4. *infr.* Spartian. *in Getâ.* *In vita priuata etſi minus probabilis minus tamen reprehendus.* Symmach. *lib.* 3. *epiſt.* 62. *Felix probabilis & honeſtate vita & exercitatione militia*: & *lib.* 9. *epiſt.* 37. *Nobiles probabiliſque perſonæ*, &c. Quæ Chriſtianorum Principum moderatio, ſanctitas, religióque fuit, paulatim honeſtas mulieres à ſcæna reuocantium liberantiúmque: Et nominatim quidem Valentiniani Sen. vt *hâc leg.* ita & *l.* 1. *ſupr.* & Valentiniani Iun. *l.* 4. & *l.* 8. 9. *infr.* ¶ Notandum porrò hanc *legem* ad Africam propriè pertinere pariter vt *l.* 3. 9. 13. *ſeu vltim. hoc tit.* itémque *lex* 145. *ſupr. de Decurion.* ex quibus liquet, Populum Africanum ſpectaculis maximè indulſiſſe: de quo ad *d. l.* 13. ſeu *vlt.* vide & Saluianum, & ideò ad ea eos cohortatur Imperator *l.* 3. *prox.*

¶ GYMNICVS *agon per Africam reſtituitur à Gratiano.*

III. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Heſperium" Proc. Afric."

NON inuidemus," ſed potiùs cohortamur, amplectenda" felicis" populi ſtudia," Gymnici vt Agonis ſpectacula reformentur." Verumtamen, cùm" Primates" viri populi ſtudiis ac voluptatibus grati eſſe cupiant promptiùs, permittimus, vt integra ſit voluptas quæ volentium celebretur impenſis. Dat. VI. Id. Mart. Triu. Valente V. & Valentiniano AA. COSS. [376.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iuſt. de Spectaculis & Scænicis.* Cæterùm hanc *legem* intellexit Balſamo *in Photy Nomocanonem, t.* 13. *c.* 29. de quo mox.

" *Heſpery* huius Proc. Africæ meminit & Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *extremo, p.* 409. Sic quidem vt poſt Valentiniani Sen. mortem (quæ vtique congruit Anno ſuperiori 375. extremo) ſub Gratiano eum Proconſulem Africæ fuiſſe diſertè teſtetur. Hic filius fuit Auſonij, qui ipſe Proconſulatum hunc filij ſui Heſperij indicat in *epicedio patris*, vbi ita Patrem ſuum (Auum Heſperij) inducit de ſe Auſonio loquentem, *Huius ego & NATVM & generum* (intellige Thelaſſium) *Proconſule vidi.* Hic idem poſtea Præfectus Prætorio fuit: de quo alibi.

" De hoc iam dixi ad *legem ſuperiorem.*

" Imitatio Virgiliana: *Ne equidem inuideo, miror magis.*

" *ad amplectenda.*

" id eſt, Quæ felix populus atque altâ pace capeſſere vel amplecti poteſt: Tertullianus diceret, *Populus temporum proſperos.*

" *Study*, vox, *hîc & verſ. prox.* hâc in re propria: In re inquam ludicra & athletica, vti notum.

" *Reformentur*, id eſt reſtituantur, eorúmque agitandorum copia referetur.

" *ȷ*. *quò.*

" de *Primatibus* dixi ad *tit. de Decurionib. infr.* Interim locus hic vitium ſonat: quem ita reſtituam & interpungam: *Verumtamen, quò Primates Viri populi ſtudiis ac voluptatibus grati eſſe cupiant promptiùs, permittimus, vt*, &c.

COMMENTARIVS.

GYMNICVM agonem, ſiue Athleticum ludum, & ſic luctam, panetatium & pugillatum & ſimiles, (de quo ex profeſſo ſcripſerunt Viri Clari) deſitum aliquamdiu per Africam Proconſularem, & quidem proculdubio Karthagine, totius Prouinciæ Metropoli: quomodo pugilum, nominatim certamina aliquoties vetita diſcimus ex Ammiano Marcellino *lib.* 14. de quo ad *l.* 1. *infr. de Gladiatoribus.* Gratianus Imp. hâc conſtitutione ſua reſtituit: Quomodo & Honorius

poſteà

posteà Africanos Sacerdotales Katthagini restitui, ibique arbitratu suo cum fauorabili editione agere voluit, *l.145. supr. de Decurion.* Populus scilicet Katthaginensis in hæc ludiera pronus admodum fuit; vt præter *hanc leg.* docuit quoque *lex 2. prox. supr.* docebit & *lex 9. & lex vltim. infr. hoc tit.* adeò quidem vt peculiaris ibi *voluptatum Tribunus*, extiterit, id est Spectaculorum Tribunus, *d. l. vltim.* Atque eò pertinent prima illa *huius leg.* verba: *Non inuidemus, sed potiùs cohortamur amplectenda felicis populi studia.*

¶ Ita tamen quæ secunda *huius leg.* pars est, & limitatio, Gymnicum agonem Afris restituit *hâc leg.* Gratianus, vt à volentibus tantùm eum edi velit suâ sponte non inuitis. Cui congruit etiam Theodosij *lex* de Syriarchiæ munere, putà *lex 103.* & de Agonothesia in genere, *l.109. supr. de Decurion.* & *d. l.145.* ibi, *arbitratu suo.* Nempe (vt *fine legis* dicitur) non est *integra voluptas*, seu voluptati moltùm detrahitur, nisi ea impensis volentium celebrentur. Igitur *quò* (nam ita hîc repono) promptiùs *Primates*, populi studiis ac voluptatibus grati esse cuperent, volentium impensis id permisit. Et verò, si bene mens augurat, ideò quoque Gymnicus agon exoleuisse in partem videtur, quod inuitis hoc onus agonis edendi imponeretur, quod in cuiusque arbitrium nunc conferetur. Etsi & alia quoque ratio quandoque fuit Gymnici agonis tollendi alicubi, quia mores inficiebat: exemplum apud Plinium *lib.4. epist...* Et hæc illa iam constitutio est, quæ in *Cod. Iustinianeo* extat *l.1. Cod. de Spectaculis*, quámque Theodorus Balsamo, *in Photij Nomocanonem, tit.13. c.23.* intellexit, cùm dicit, *primo capite, lib.11. tit.40.* sancitum fuisse: *Vt nemo inuitus certamina ederet, sed voluntarios sumptus faceret*; vnde quidam argumentum ducunt, *legem* illam ampliorem fuisse iam olim, quàm hodie ea legatur in editis exemplaribus. Malè. Nam imò hoc illud est omninò, quod *illâ l.1.* seu *hâc leg.3. in fin.* dicitur.

¶ Ex *hâc* interim quoque *lege* liquet, non Duumuiros & Sacerdotes tantùm ludos edidisse, de quo ad *l.1. supr. de Spectaculis*: verùm alios quoque Primates, Curiæ scilicet, qui inter Decuriones primi erant: de quibus *suo titulo supr. de Decurion.* & ad *l.23. supr. de Legatis*: & quidem Gymnicos agones: de quo est etiam Libanij locus *in Antiochico, p.358.* Quo loco Antiochenorum Curialium in patriam sumptus effusos prædicat; ὅτοι ἐκκεχυμένοι ἀναλώμασιν εἰς ἀγῶνας ἱππικούς τε καὶ γυμνικούς, &c.

¶ Cæterùm hæc illa proculdubio est constitutio, quæ cùm Valentis nomen præferat, & quidem primo omnium loco, Hieronymum *in Chronico* (si Hieronymi id est) in errorem induxit, vt scriberet (& quidem Anno perperam adscripto) *Agonem Constantinopoli à Valente redditum.* (Nam quod Cedrenus Anno Valentis, 7. scribit, *p.356.* Valentem Paganis potestatem dedisse θυσιῶν καὶ πανηγύρεων ἐπιτελεῖν, id iam alio pertinet:) Dicere debuit Scriptor ille, *Agonem Carthagini à Gratiano redditum*: Scilicet non ideò, quia Valentis nomen *huic legi* inscriptum est, ideò Valenti ea adscribenda venit. Mos quippe tum fuit, omnium Imperatorum, qui eo tempore conregnabant, nomina constitutioni quamlibet ab vno latæ inscribi. Quod etiam cùm Cedrenus non nosset, tanquam singulare aliquid, *p.356.* notauit, Valentinianum Edicto cuidam à se promulgato, Valentis & Gratiani quoque nomen adscripsisse.

¶ Hic interim illa notanda: *non inuidemus, sed potius cohortamur* [ad] *amplectenda felicis populi studia*: Eò scilicet ludicras artes nonnullas in Republ. aliquando rectè tolerari: de quo iam quoque diximus ad *l.2. supr. de Maiuma*: si Dei iniuriam non contineant, si proximi scandalum absit: si non ex malis moribus incentiuum præbeant.

¶ Filiæ *Scænicorum quænam ad scenam reuocari possint vel non.*

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. ad Paulinum P. V.″

MVLIERES, quæ, ex viliori″ sorte progenitæ, spectaculorum debentur obsequiis, si scænica officia declinarint, ludicris ministeriis deputentur:″ Quas″ necdum tamen consideratio sacratissimæ religionis & Christianæ legis reuerentia suæ fidei mancipauit: eas enim quas melior″ viuendi vsus vinculo naturalis condicionis euoluit,″ retrahi vetamus. ¶ Illas″ etiam feminas liberas à contubernio″ scænici præiudicij durare præcipimus, quæ Mansuetudinis nostræ beneficio, expertes muneris turpioris″ esse meruerunt. Dat. VIII.″ Kalend. Mai, Med.″ Gratiano V. & Theod. II.″ AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Repetitur *hæc lex* totidem penè verbis *l.9. infr.* vtraque à Baronio omissa, quæ tamen in *Annales Ecclesiasticos* referri meruit. Iungenda porrò *huic* videtur *lex 5. prox.*

″ *Paulino* huic P. V. inscribitur quoque *d. l. prox.* Erat autem hoc tempore Damasus Episc. V. R.

″ Cuiusmodi fæce *l.9. infr.*

″ id est, *retrahantur* (quæ voce mox vtitur) *in scænam.*

″ *Prima* exceptio.

″ *Melior viuendi vsus*, id est, probabilis vita & Christiana disciplina fidésque.

″ & *exoluit.*

″ *Secunda* exceptio.

″ An rescribendum à *contubernij scænici præiudicio*? Nil opus: nam & ita quoque habet *lex 9. infr.*

″ Turpe munus scænicorum, *hâc leg.* de quo ad *leg.12. infr.* Aristænetus quoque *epist.19.* de scænica quadam agens αἰσχρὸν ἐργασίαν vocat: vid. & *initium eius epist.*

″ v. Kal. Mai. *d. l. 5. prox.*

″ Mediolani Valentinianus Iun. hoc tempore consistebat: vide & *d. l.5 infr.*

COMMENTARIVS.

AD VRBEM ROMAM, eiuſque Scæoicas pertinent quinque ſequentes Gratiani & Valentiniani Iun. conſtitutiones, intra vnius anni ſpatium per duos Conſulatus datæ. Hâc ſanè conſtitutione Valentinianus Iunior MVLIERES, ſeu FILIAS, quæ *ſpectaculorum obſequiis debentur*, ſeu *contubernio ſcænici præiudicij vinculo naturalis conditionis* tenentur, ſcænicam conditionem declinantes in ſcænam reuocari iubet Anno D.380. ſeu *ludicris miniſteriis deputari*: vt *hâc leg.* dicitur & *l.9. infr.* id eſt *ſcænicis* voluptatibus: Ludicrum eſt, quod ſui ſpectaculo ludum facit. Sic *Ludicræ artes*, l.2. infr. de Maiuma: *Ludicra* ſimpliciter, *l.1. ſupr. de offic. Rector. prouinc.* Artes ludicræ Marcellino, *lib.14.p.15.* Neque enim audiendus Vir aliàs Doctiſſimus in *leges Atticas*, *p.75.* qui his verbis indicari putabat, mulieres, de quibus hîc agitur, non in genere tantùm ad ſcænam reuocandas, verùm *ipſius* pœnæ loco, vt cogerentur ridiculas anus γραῖδια repræſentare, arg. *l.8. infr. eod.* ibi, *donec anus ridicula ſenectute deformis*. Quæ & ipſa verba perperam accipiuntur, vt ibi dicam. Ergo Scænæ debitæ mulieres *hâc l.* & *d. l.9. ludicris miniſteriis deputari*, id eſt, ad ſcænam reuocari iubentur. Quæ regula *huius leg. initio* proponitur.

¶ Mox tamen *Exceptiones* duæ ſubiiciuntur, duóque adeò euitandæ Scænicæ conditionis modi proponuntur, pariter vt *l.4. ſupr. 8. & 9. infr.* Primùm ſcilicet VACATIONEM à Scænicâ conditione tribuere vult mulieribus Scænicis, quæ *vinculo naturalis conditionis* ex viliori forte progenitæ ſpectaculorum debentur obſequiis, Religionem Chriſtianam. Nempe Religionem Chriſtianam profeſſæ, Scænâ & ſcænica conditione liberantur; quod quidem Chriſtianæ Religionis reuerentia à Valentiniano Iun. & Gratiano *hâc leg.* *d. l.8. & 9. infr.* conſtitutum eſt, ſeu vt *hâc leg.* dicitur *conſideratione ſacratiſſimæ religionis, & Chriſtianæ legis reuerentia*: edita hâc conſtitutione Mediolani, proculdubio ad Ambroſij Mediolanenſis Epiſcopi cohortationem, qui & aliarum piiſſimarum Conſtitutionum in venerationem Religionis Chriſtianæ Valentiniano Iun. Auctor fuit. Nempe cùm pij Patres, pius Ambroſius Scænicarum ſpectacula prorſus abolita ſperare non poſſent, id ſaltem emeruêre, ne Chriſtianam Religionem profeſſa, vel etiam probatis moribus mulier in pulpitum deſcenderet, ſeu in ſcenam retraheretur. Nam vt probatæ vitæ contraria hæc profeſſio eſt, quæ & ideò *munus turpius* hac lege vocatur, ita vel maximè Chriſtianæ Religioni dedecori eſt. Religio ſcilicet Chriſtiana *melior eſt viuendi vſus*, vt *hâc leg.* vocatur, quàm vt in ſcenam Chriſtiana mulier prodire debeat aut poſſit: Denique quam fidei ſuæ Chriſtiana Religio iam mancipauit, ſeu quæ Scenica Chriſtianam fidem amplexa eſt, Scænæ amplius mancipari non debet. Et hic quidem ſenſus & ratiocinatio eſt *huius leg.* his verbis: *Quas conſideratio ſacratiſſimæ religionis Chriſtianæ legis reuerentia SVÆ FIDEI mancipauit*: vt & *l.8. infr.* his verbis, *Si vacationem Religionis nomine poſtulauerit*. Et *leg 9.* *Quas ſanctiſſimæ religionis & in perenne ſeruandæ Chriſtianæ legis ſecretorum reuerentia ſuæ fidei vindicauit*. Solam igitur ſeriámque Religionis Chriſtianæ profeſſionem mulieribus Scænicæ conditionis hanc immunitatem tribuiſſe, ſeu ſcenâ liberaſſe hinc clarè apparet. Quare error eſt Petiti *in leges Atticas*, *p.74. & 75.* qui id ita intellexit de mulieribus ſceoicæ conditionis, quæ ſacro tinctæ eſſent lauacro ſeu baptiſmate: Id enim his tribus legibus non requiritur, ſed ſola Religionis Chriſtianæ profeſſio. Et ita quidem iam nunc conſtitutum tam de mulieribus Scenicæ conditionis, quàm de his quæ iam in Scena & in pulpito ſeruiebant, *d. l.8. infr.* cùm tamen nondum eò proceſſiſſet Valentiniani Sen. patris indulgentia: verùm ſi in extremo vitæ ſuo Scenici, ſiue Scenicæ extrema ſuffragia peterent, *l.1. ſupr.* Et fortè etiam mulieribus tantum id nunc indultum, non & viris: nam hæ tres *leges 4.8. & 9.* ſunt ῥητῶς de mulieribus. Et ita quidem hæc diſtingui oportet: non vt Petitus turbidè. Id verò ita nunc à Valentiniano Iun. conſtitutum; cui & Valentinianus Sen. pater ipſius etiam præluſerat ad aliquid, ſimilibus duabus exceptionibus *l.1. 2. ſupr.* Denique Chriſtiana Religio immunitatem præſtat à *Scenicâ* conditione; ſic vt & præſtat à pœnâ ludi *l.8. ſupr. de Pœn.* & à cuſtodiâ Templorum, *l.1. infr. de fid. Catholic.* Similis eſt quoque conſtitutio *leg.12. in fin. infr.* Ita Chryſoſtomus *Homilia 67. in Matthæum*, cuiuſdam Scenicæ Antiochiæ meminit, τὰ πρωτεῖα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐχούσης, ex Phœnice oriundæ, quâque nihil petulantius erat; quæque etiam Imperatricis fratrem in ſui amorem traxerat, quæ ad Monachiſmum ſe contulit; cúmque ὕπαρχος Præfectus, fortè Comes Orientis à populo coactus, militibus miſſis eam ad Scenam retrahere voluiſſet, à virginibus, quæ ipſam receperant, retenta fuit; póſtque Sacramenti communionem, gratiámque ſuſceptam, deceſſit, καὶ ἐκεῖνο, inquit, θαυμαστόν, ταύτην τὴν χήραν οὕτως ἐκρύπτο: ταύτης ἕνεκεν καὶ ὕπαρχος ἠνωχλεῖτο, καὶ στρατιῶται ἐπεμφθήσαν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὑποδεξαμένην αὐτὴν εἰς ἱερὸν, οὐδὲ ἐξαγαγεῖν τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὴν παρθένων αὐτὴ μυστηρίων καταξιωθεῖσα τῶν ἀπορρήτων, καὶ τῆς χάριτος ἀξίως ἐπιδειξαμένη σπουδὴν, οὕτω τὸν βίον κατέλυσεν, ἅπαντα ἀποσμηξαμένη διὰ τῆς χάριτος, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλὴν ἐπιδειξαμένη τὴν φιλοσοφίαν, &c. Huc addatur & Palladij locus *in Lauſiacâ: cap de Serapione, p.104.*

¶ Secunda vacatio ſeu exceptio *huius leg.* hæc eſt ſi videlicet Scænica Immunitatem à ſcena reſcripto ſeu beneficio Principis impetrauerit: quod apertum habet ſenſum, & repetitum quoque extat *d.l.9.* Et id tamen quadamtenus poſteà abrogatum ab Honorio *l.vlt.infr.* vbi dicam.

¶ THYMELICAM *Vrbis Romæ abducentis, vel retentantis pœna.*

v. * Idem AAA. ad Paulinum P.V."

QVISQVIS Thymelicam ex Vrbe venerabili," immemor honeſtatis, abduxerit, eandémque in longinqua tranſtulerit, ſeu etiam intra domum" propriam, ita vt voluptatibus publicis non ſeruiat retentarit, quinque librarum auri inlatione multetur. Dat. v." Kal. Mai. Med. Gratiano v. & Theod. I. AA. COSS. [389.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iustin.* Iungendáque ei, vt dixi, videtur *lex 4. supr.*
"*Paulinus* P.V. Romæ sub Valentiniano Iun. Eidem inscribitur *d.lex superior 4. prox.*
"*Vrbs venerabilis*, id est, Vrbs Roma: vid. *Glossar.*
"Potentiores scilicet Ciues domi suæ voluptatum artifices aluerunt, vt *hæc lex* testatur; & Lactantius *lib.6. cap.21.* Et Augustinus 2. *Aduersus Academicos, ca.* 2.
"Y I I I. *d.l.4. supr.*

COMMENTARIVS.

CONTVBERNIVM scenicæ Thymelicæ Vrbis Romæ, à Valentin. Iun. *hâc leg.* damnatur, atque adeò eam abducens aut retinens ex Vrbe Romã, ludis publicis seruientem, quinque libris auri multari iubetur. *Thymelicam*, inquam, id est, Scænicam, quæ modos & saltationes facit in Thymele seu pulpito Orchestræ parte. Cuius Thymelæ fit præterea mentio, *l.21. & 22. supr. de diuers. offic.* itémque Thymelicorum, *l.12. infr. hoc eod. tit.* & *l.21. de Pistor.* Résque notior est, quid Thymelici fuerint, quàm vt plura moueri à me oporteat: vid. saltem Saluianum *lib.6.*

¶ Constitutionis autem huius hæc *Ratio* assignatur, honestatis videlicet his verbis: *Immemor honestatis abduxerit.* Nempe inter alia Adolescentulo vitia Romæ, complures etiam Nobiles harum Scenicarum Thymelicarum formá ac decore, studióque abripiebantur (quod Ambrosij quoque locus mox ostendet,) quod vitium etiam notat Firmicus *lib.3. cap.7. p.66.* ita quidem etiam vt vel in longinqua translatas, vel intra priuatam domum retentas pro honestis matribusfamilias, vel etiam vxoribus circumferrent, hísque adhærerent; *honestatis immemores* Nam vt munus earum turpe, eæque personæ inhonestæ sunt, ita *honestatis immemor* ipse est, qui sibi eas sociat, hísque sese fascinandum præbet. Cui malo Valentinianus Iun. *hâc leg.* occurrit, eiusdem Mediolanensis Ambrosij proculdubio hortatu. Nam & ex eadem vrbe data hæc *lex*.

¶ Ergo ex *hâc* quoque *leg.* liquet, Thymelicas inter inhonestas personas habitas: vnde & *l.12. infr.* à Theodosio M. vetatur fæmina vel puer Christiana Thymelici consortio imbui. Quanquam & hâc ipsâ constitutione consultum quoque Vrbanæ lætitiæ & voluptati: videlicet ne ea vrbs abductis Thymelicis paulatim suis voluptatibus, quarum retinentior Roma erat, priuaretur: idque indicatur illis verbis; *Ita vt voluptatibus publicis non seruiat.* Sanè huc non malè referatur, quod Ambrosius ipse memorat, *orat. Funebri de obitu huius ipsius Valentiniani Iun.* vbi castigatos eius mores deprædicans, hæc inter cætera de eo refert, qui hoc Anno D.380. 15. circiter ætatis annum agebat. *SCÆNICÆ cuiusdam formâ ac decore deperire ROMÆ Adolescentes Nobiles nunciabantur: Iussit eam ad Comitatum venire: Missus, pretio deprauatus, sine mandati effectu redit. Alterum misit, ne voluisse EMENDARE VITIA Adolescentum, & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus, deductam tamen nunquam aut spectauit, aut vidit. Postea redire præcepit; vt & omnes agnoscerent irritum eius non esse mandatum, & adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse, qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit, cum adhuc NON HABERET VXOREM, & tamen exhiberet sui, tanquam vinctus coniugio, castitatem. Quis tam dominus serui, quàm ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille suæ censor ætatis?* ¶ Non abludit ab hoc prohibitio similis, quæ continetur *l.5. supr. de Pistorib.* Ne videlicet Thymelicos pistorum filiæ in consortium sumant. Tandem Thymelicorum & Thymelicarum studium, quantopere non tantùm Romæ viguerit, quod *hæc lex* docet: & *d. l.21.* & *lex 12. infr.* verùm etiam Constantinopoli docet *lex 21. & 22. supr. de diuers. offic.* vbi dicam adhuc.

¶ EQVVM CVRVLEM *Vrbis Romæ, vsurpantis, vel in vsus suos conuertentis pœna.*

VI. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

EQVOS, quos ad sollemne" certamen vel Mansuetudinis Nostræ largitio subministrat, vel diuersorum ex Amplissimo" Ordine Magistratuum," hactenus" ad copiam" prouidendos Serenitas Nostra decreuit, vt quidquid illud est, quod palmarum" numero gloriosum, & celebratis vtrimque" victoriis nobile, congregatur, spectaculis potiùs Vrbanæ plebis inseruiat, quàm prædæ" adque compendio deputetur. Quisquis igitur ex eo quod vel Serenitas nostra, vel Ordinarij" Consules, vel Prætores" in huiuscemodi tribuunt voluptates, quamlibet commodis compendióque priuato deriuandam duxerit esse iacturam," vnios auri libræ condemnatione multatus, largitionibus nostris cogatur esse munificus." Dat. VIII. Kalend." Mai. Triu." Eucherio & Syagrio CONS. [381.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.* hinc decurtata & interpolata est. Iungendáque *huic* est *lex 7. & 8. infr. prox.* Imò *lex 1. infr. de Equ. curul.* vbi tamen dies aliquantum variat in subscriptione: itémque loci subscriptio; sic enim habet: Dat. 8. Kal. Mai Aquil.
"*Valerianus* P.V. Romæ sub Gratiano: vid. *Prosopogr.*
"*Sollemne certamen* circense.
"id est, Senatu.

"Consulum

Consulum ordinariorum & Prætorum, *infr. hâc leg.* porrò vox *largitio* hic ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda.

id est adeo, in tantum.

id est copiosè, & magno numero.

Virgilius in equorum educatione:

——————— *animos æuúmque natales*

Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palma.

Scilicet non agitatores tantùm, sed & equi ipsi victores honorati. Plutarch. *in Sympos.* 2. καὶ τῶν ζώων μὲν τοὺς ἵππους στεφανοῦσι καὶ ἀγῶνος. De aliis equorum curulium præmiis agitur, *l.* 1. *de equ. curulib.* Falluntur interim qui ab his palmis equos *Palmatos* dictos putant, vt ostendam ad *eam leg.* 1.

vtrimque, id est, ex diuersis factionibus.

Quorum? Mox inquiram. Interim illa sequentia huc expendantur; *Quisquis commodis, compendióque priuato deriuandam duxerit esse iuncturam.*

De *ordinariis Consulibus* alibi dixi.

De *Prætorum* editionibus: vid. *supr. lib* 6. Adde & *Quæstores.*

al. iuncturam: de quo mox.

Munificus, id est obnoxius: & munificum, obnoxium fisco, *hic.* & *l.* 4 *supr. de excusat. artific. l.* 7. *supr. de præd. nauicul. l.* 9. 16. *supr. de indulgent. debit.* Porrò hunc locum Tribonianus ita immutauit, *vnius libra auri condemnatione mulctetur.*

Id. d. l. 7. *&* 8.

Aquila, d. l. 8.

COMMENTARIVS.

VSVRPARE, vel suos in vsus commodum compendiúmque conuertere EQVVM Curulem, Circensibus ludis in Vrbe Româ destinatum, quemquam, vetat Gratianus Imp. Anno D. 381. propositâ mulctâ in singulas iuncturas auri libræ: Destinatum, inquam, siue Principis largitate, de quo agitur quoque *l.* 19. *supr. de Prætor.* & *l.* 1. *infr. de equis curulib.* & apud Symmachum *lib.* 10. *epist.* 19. *&* 22. Sicut & in Prouinciis, veluti in Syriâ Antiochiæ Curialibus Circenses edituris Equi quandoque donabantur à Principe, vt testatur Libanius *epist. ad Aristænetum*, 377. μέλλων δὲ ἵππων ἁμίλλας χαρίζεσθαι τῇ πόλει, δώρῳ βασιλικῷ τετίμηται δύο τέθριππα τὸ δῶρον: οἱ δὲ ἐν Βιθυνίᾳ κατελέγησαν), siue Magistratuum ex amplissimo Ordine seu Senatu: id est, vt *hâc leg.* exprimitur, Consulum, vel Prætorum. Cuius sanè posterioris collationis exempla apud Symmachum obuia *lib.* 4. *epist.* 60. 61. & *lib.* 7. *epist.* 105. *&* 106. Vrbanæ scilicet plebis voluptati, vt alij Principes, ita & Gratianus quoque *hâc leg.* & *duabus proximis*, quæ huic coniungendæ sunt, nil detractum voluêre. Quare & ad *copiam prouideri* equos Circenses voluerunt, atque ideò Equos Curules vel à se, vel à Magistratibus collatos intra vrbem retineri voluerunt, non etiam in priuatorum vsus conuerti: & vt quidem censeo, Agitatorum. Imò nequidem vicinis populis & Prouinciis eos concedi Principes voluerunt, ad suas voluptates & ludos petentibus, veluti Campanorum populo (id est Capuanis) nisi certo modio & modo fabarum inuicem Equis & stabulis Vrbis Romæ tributo. Quæ sententia est *leg.* 2. *infr. de Equis Curulib.* Quæ & ipsa huic nostræ coniungenda venit, alterutrubi, vt videtur, subscriptione emendatâ. Ergo semel collatos à Principe vel Magistratibus ad Circense spectaculum equos, ad plebis Rom. voluptatem, retineri vult *hâc leg.* Gratianus: quos tamen post Palmas & Victorias, nonnulli prædæ suæ faciebant; & vt *hâc leg.* dicitur, *Palmarum numero gloriosos, & celebratis vtrimque victoriis nobiles.* Quod *palmas Equorum* attinet, res nota est, & de eo iam aliquid in *Notis.* Quod verò ait, *celebratis vtrimque victoriis nobiles*, VTRIMQVE, id est, in quibuscunque factionibus, quæ quatuor erant, de quibus ad *l.* 1. *&* 2. *infr. de Equis Curulib.*

¶ Illud obseruandum, fugitiuam *hanc leg.* ab hoc *titulo* esse, neque enim quicquam ad Scænicos ea facit, verùm ad Equos Curules, de quibus est *infr. tit. peculiaris, de Equis Curulibus:* quo *titulo* meliùs hæc *lex* collocata fuisset. Quo etiam *titulo* (vt dixi) *lex* 2. huic coniungenda venit.

Superest emendatio ad finem *legis* hîc adstruenda: vbi pro *iacturam*, repono *iuncturam*, IVNCTVRA, est Equus vt fermè combinatus. Paul. *lib.* 3. *sent. tit.* 6. *de legat.* Carrucâ cum Iuncturâ legatâ, mulæ quoque legatæ, non multo videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem, in Gloss. Cyrill. Ζεῦξις, *iunctura*. Et in Gloss. Philoxeni, *Iunctura*, ἁρμογή. Eodem sensu dicitur Subiunctorium in *l.* 9. *supr. de cursu publ.* Iunctura itaque est, non singularis, sed biga Equorum: Ἀμίππους Græci vocarunt. Hesychius ἀμίππους ἐκάλουν δύο ἵππους συνεζευγμένους. Hi Republica inclinante combinati, Equi, κομβινεύματα dicti. Chrysost. *de Circo:* μὴ προτρέπου τὸ προσπαικτικὸν κομβίνευμα: ἵνα μὴ καταλύσῃ σε τὰ πρὸ κρίσεως καταδικάσματα: εἰ βούλει κομβινεύειν, καὶ διαλάμπειν, δυνάσαι ἔτι ποιεῖν μᾶλλον ἐν τῷ Θεωρήματι πνευματικῷ, &c. id est. *Ne te prolusio paribus equis euertat, ne ante iudicium in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spiritali spectaculo*, &c. August. 8. *confess.* 6. *Treueris cum Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur.* Gloss. Cyrill. ζευγίζω, *combino*: item ζεῦξις κατὰ δύο, *combinatio*. Iunctura itaque, est iumentum, subiugium: Gloss. Cyrill. ὑποζύγιον, *iumentum subiugium*: quia *subiugandi* vox hac in re propria: vid. *leg.* 19. *supr. de Prætor.* Et ita Antiquis inscriptio, *Triu iuga*, pro tribus equis. Eodem sensu Græcis sequioris æui ζευγάρη, siue ζευγάριον. Eadem verò vox reponi quoque possit, *l.* 1. *supr. de indictionib.* Alioquin *Iunctura*, est quæ mulæ carrucariæ, aut iumenta, aut boues ad aratrum iugo iunguntur (& ita Pauli locum intelligendum nonnulli malè putant) Querolus *in suâ Aulularia*, *Mulæ dispares, iunctura inuersa, mulio nec se regens.* Capitolin. *in ver.* *Cum mulabus ac mulionibus cum iuncturis argenteis.* Sanè *iunctura argentea* fit etiam mentio, *l.* 19. §. 8. *ff. de aur. & argent. leg.*

¶ AGITA

¶ Agitatores *in ipso Circensi certamine supplicio affici non oportere.*

VII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V.''

EOs qui Agitandi munus exercent, Inlust. Auctoritas tua, nullis, præter'' Circense certamen, adfici nouerit pertinere'' suppliciis. Dat. VIII. Id. Mai,'' Eucherio & Syagrio Coss. A. [381]

NOTÆ.

* *Lex* 3. *Cod. Iust. de Spectaculis*: quæ in aliis Editionibus *secunda* est. Iungenda autem *huic* est *lex seq. prox.* 8 Imò & *lex* 6. *supr. prox.* Tandem & *lex* 1. *infr. de equ. curulib.*

''Romæ.

''*Propter*, in *Cod. Iust.* malè: de quo mox: *Præter*, id est, in ipso certamine, ante & coram certamine, & in circo ipso.

''*Pertinere*: In *Cod. Iust. Oportere*: nisi quis malit legere, *per te iure*. Quod tamen non assera. Potest enim *pertinere*, hic sustineri absolutè pro *oportere*, de quo mox.

''Ita quoque *l.* 8. *infr.* vi *l.* 6. Kalend.

''Aquilâ, *d. l.* 8. Treu. *d. l.* 6.

COMMENTARIVS.

DE AGITATORIBVS est hæc siue Gratiani siue Valentiniani Iun. Imperat. *lex*: de quibus præter hanc *legem* sunt quatuor prætereà *hoc Cod.* constitutiones, putà *lex* 12. *infr. hoc tit.* *l.* 3. *supr. de Spectacul.* *lex* 12. *supr. de Malefic.* *l.* 11. *de Pistorib.* De *Agitatoribus*, id est, de iis, qui Equos Curules in Circo agunt, & agitant: & quidem de Pœnâ eorum. Cuius *legis* sententiam obscuram non tantùm breuitas eius facit, verùm etiam diuersitas lectionis, tandem & varia vocis, *præter*, significatio. Sunt primùm Codices quidam Iustinianei, in quibus pro *præter*, legitur *propter*: Quæ lectio si admittitur, tum hæc *huius legis* sententia fuerit: Agitatores, etsi quid in certamine Circensi admiserint, etsi quem ibi interfecerint, non ideò à P. V. supplicio affici posse. Secunda est Accursij interpretatio, quam & Ioannes de Platea secutus est, quasi *hâc leg.* prohibeatur Præfectus Vrbis Agitatores supplicio afficere, eo ipso quod sint Agitatores; ac si *lex* diceret, non esse delicti genus munus Agitatoris, & ideò non mereri pœnam. Quæ inepta est interpretatio. Tertia hæc *legis* huius sententia cui videri possit; Agitatores delinquentes eatenus à Præfecto Vrbis coerceri posse, vt ne in damnum & detrimentum certaminis & voluptatis Circensis id fiat; ne per hoc, seu eâ coërcitione, huiusmodi agitator deinceps agitandi munere prohibeatur: *Præter Circense certamen* igitur fuerit, in præiudicium Circensis certaminis, & sic vt excludatur agitator Circensi certamine. Ita sanè Tertullian. *de Pallio*; *Atque adeò ipse, qui Græcos præter vrbem censebat, literas eorum vocémque senex iam eruditus, idem Cato palliato habitu Græcis fauit*: Ait Tertullianus, Catonem censuisse Græcos *præter vrbem*, id est, intra vrbem non admisisse, extra vrbem censeri voluisse. Et ita *censeri præter vrbem* dicitur, qui extra vrbem manet. Ita Nonius *cap.* 1. *Exterminatum*, inquit, *est præter terminos missum*. Præter terminos, id est, extra terminos. Sic apud Tertullianum rursus *in Apologet.* *Præter esse*, pro extra esse, cap. 38. *Æquè spectaculis vestris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum & ipsis rebus, de quibus transiguntur, præter sumus.* Cum igitur alioquin Præfectus Vrbi interdicere quem professione suâ possit, vt docet lex 1. §. 13. *ff. de offic. P. V.* Item cum cæteroquin disciplina spectaculorum ad P. V. curam pertinet, *d. l.* 1. §. 12. hactenus tamen hæc cura ad eum pertinuisse videatur, vt ne Populi voluptatibus quicquam per hoc derogaret, id est, vt ne Aurigas seu Agitatores agitandi munere interdicere posset. Quam interpretationem, præter vim vocis PRÆTER, quam modò expendimus, iuuare videantur *hoc tit.* leges pleræque, quibus omnibus id fermè agitur, vt ne populi voluptatibus deseruientes, eiusdem Populi voluptatibus aliquâ ratione eripiantur. Iuuare quoque videatur tertio loco *lex* 8. *prox. infr.* cum quâ hæc nostra coniungenda venit; ex quâ cum *hâc* coniunctâ, hæc summa conficiatur, quemadmodum Scænicæ mulieres simulatâ probitate & Religione Christianâ populi voluptatibus eripi non debent, ita nec eripi posse Agitatores pœna seu Præfecti Vrbis auctoritate & interdictione. Pariter vt equi Circenses Populi voluptatibus eripi non possunt, cuiusquam vsurpatione, *l.* 6. *prox. supr.* quæ & ipsa huic nostræ, eeu similem inscriptionem, & eosdem Consules subscriptos habens, coniungenda videtur, vt proinde tribus his capitibus, ex vnâ eadémque constitutione, ad Valerianum P. V. emissâ desumptis, vnicum illud Gratiano propositum fuerit, Ne Circensibus voluptatibus destinata, vllâ ratione eriperentur; ne, inquam, equi, vsurpatione, *l.* 6. *supr.* ne Agitatores, disciplinæ publicæ obtentu, *hâc leg.* vel Religionis simulatæ prætextu, *l. prox.* 8. Populi itaque studio in Aurigas seu Agitatores immodico tum datum hoc fuerit, hâc constitutione, vt quamlibet Inlustris Præf. Vrb. auctoritas summáque esset, Agitatores tamen agitandi muneri, & sic voluptatibus publicis ob delictum aliquod eripere non posset, veluti inflictâ eis exilij pœnâ. Et hæc quidem *huius leg.* sententia videri cui possit, tot iis, quæ dixi, argumentis.

Et quarta tamen hæc accidere cui possit, quæ Græcorum est Basilicorum *lib.* 54. *t.* 3. & *Synops. Basil. t.* 5. quæ & Cujacio placuit, Præfectum Vrbis in Agitatores coërcitionem non habere, nisi si quid circa equestre certamen, id est, circa ludum & in Circo admiserint: *εἰ μὴ περὶ αὐτὴν τὴν ἱπποδρομίαν ἁμαρτάνωσιν*: & sic *præter* exclusiuè & per modum exceptionis. Quæ interpretatio mihi minimè placet; Nam quâ, quæso, ratione Præfecto Vrbis eorum tantùm coërcitio competeret, quæ in Circo admitterentur, non verò alibi? Imò verò, contraria hæc mihi nunc nouáque, vt existimo,

mo, placet interpretatio, Interdici *hâc leg.* Præfect. Vrbis coërcitione in Agitatores, in Circo ipso seu in conspectu ipso Circensis certaminis: *Prater Circense scilicet certamen*, est, in conspectu plebis, cùm plebs coiit ad spectandum, cùm Aurigæ agitandi munus exercent. *Prater*, pro, *coram*, siue *ante ora.* Ita passim apud Veteres, *prater os, oculos, pedes; prater limen, prater lumina, prater domum, prater viam.* Eodémque sensu vox, *prater*, effertur quoque in voce *praterire, praterducere*, & similibus. Sic & Plinius *lib.* 36. *cap.* 2. inuehens in columnas ingentes, quæ priuatis, & quidem in atrio Scauri positæ; *Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi PRÆTER fictilia Deorum fastigia.* Præter, id est, ante, coram. Et verò huc omninò pertinet Ammiani Marcellini locus insignis, *lib.* 15. *p.* 50. vbi de Leontio P. V. Romæ, quomodo & hæc lex *Prafecto Vrbi* inscribitur: déque seditionibus popularibus in eum concitatis agens, eo quod acer quibusdam videbatur, authoritatis suæ seruandæ causâ. Prima igitur, inquit, ars, (lego *fax*: postrema Editio habet, *causa*:) *seditionis in eum concitanda vilissima fuit & leuis. Philoromum enim AVRIGAM RAPI pracepium, SECVTA PLEBS omnis velut defensura proprium pignus, terribili impetu Prafectum incessebat, vt timidum: sed ille stabilis & erectus IMMISSIS Apparitoribus, correptos aliquot, vexatósque tormentis, nec stupente vllo, nec obsistente, insulari pœnâ multauit.* Igitur *hâc leg.* Imperator seditionibus & certaminibus hâc ratione occursum voluerit, ne dum ad supplicium in ipso Circo Agitator duceretur, cui plebs faueret, furenti populo seditionis fax subderetur. Eondémque (quod tertium) sensum veteris constitutionis Augusti Imp. puto: de quâ Suetonius, *cap.* 45. loco vexatissimo: *Coërcitionem in Histriones Magistratibus in omni tempore & loca lege vetere permissam ademit, PRÆTER ludos & Scenam.* Quem locum iam Viri docti ibi cum *hâc leg.* contulère; vero tamen sensu non expresso: quem nos, vt puto, nunc demum eruimus. Nam Tacitus de hâc ipsâ re 1. *Annal.* sub Tiberio; *A theatri licentia grauius tum erupit*: Et mox: *Actum de eâ seditione apud Pratores, dicebantúrque sententia, vt Pratoribus Ius Virgarum in HISTRIONES esset; intercessit Haterius Agrippa, & valuit intercessio, quia Diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat.* Quibus alioquin Suetonij & Taciti locis eundem hactenus Interpretes sensum affingunt, quem Cujacius huic *legi*: Quasi Augustus in Histriones coërcitionem Magistratibus permiserit, nonnisi per tempora ludorum, & in loco ipso peccati; id est, in Scenâ: Cùm contra verius sit, eâ quâ dixi ratione, per tempus ludorum & in ipsâ Scænâ Circóque id vetitum. In id verò etiam quarto loco expendo verba illa huius leg. *Eos qui agitandi munus EXERCENT*, item illa, *Circense CERTAMEN*: id est, in ipso agitandi actu exercitióque, & Circensi certamine. Tandem huc quinto loco etiam traho alterum Ammiani Marcellini locum in rebus Valentiniani, Anno D. 364. *lib.* 26 *pag.* 337. Vbi agit de Aproniano Præfecto Vrbis, quæstiones in Veneficos agitante; *Iusto*, inquit, *quidem, sed inusitato dolore, hac & alia magnâ quaritabat industriâ. Vnde quibusdam atrox visus est IN AMPHITHEATRALI CVRRICVLO vndatim coëunte aliquoties PLEBE. causas dispiciens criminum maximorum: Denique post huiusmodi vindicata complura, Hilarium AVRIGAM conuictum atque confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quadam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit.* Vbi vides pariter Ammianum Marcellinum id improbantem. Denique haud abludit, quod Tacitus memorat 13. *Ann.* *cap.* 28. de certamine orto inter Prætorem & Tribunum plebis: quod immodestos fautores histrionum & à Prætore in vincola ductos, Tribunus emitti iussisset.

VIII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

SCÆNÆ mulier, si vacationem Religionis nomine postularit, obtentu quidem petitionis veniæ" non desit, verùm si pòst turpibus volutata complexibus," & Religionem quam expetierit prodidisse, & gerere, quod officio" desierat, animo tamen scænica detegetur, detracta" in pulpitum," sine spe absolutionis vllius ibi eousque permaneat, donec" anus ridicula, senectute deformis, Nec" tunc quidem absolutione potiatur, cùm aliud quàm casta esse non possit. Dat. VIII. Id. Mai, Aquila," Syagrio & Eucherio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est, vt dixi, *lex* 6. 7. *supr.* & *l.* 2. *infr. de Equis curul.* Abest verò ea ab Annalibus Baronij.
"Sustineri potest, *venia non desit*: id est, venia ei non desit.
"Id est, vitæ genere & specie, & scenæ exercitio.
"Alij mallent, *retracta*, sed illud sustineri potest.
"Θυμέλης.
"Nolo hæc verba ita transponi: *permaneat anus ridicula, donec*, &c. de quo mox.
"Ita locus hic est interpungendus.
"In *d. l.* 6. *Treua Aquila* hæc, quæ? *An Aquileia?* Ceterùm omitti non oportet, hoc ipso Anno Episcopum eodem nomine Aquileiensem Valerianum fuisse, quo Præfectus hic Vrbis, cui *hac lex*, & *dua superiores* inscribuntur.

COMMENTARIVS.

CHRISTIANÆ Religionis professione VACATIONEM liberationem à scænicâ conditione, naturalíque scænæ vinculo mulieri competere, seu ab eâ liberari, iuxta *legem* 4. *supr.* vbi plenè dixi, vt & *l.* 9. *infr.* docet quoque hæc *lex*. Ne tamen huic priuilegio, atque adeò scænicis voluptatibus fraus fieret, hac constitutione Gratianus hanc limitationem addit, si modò mulier in eâ Religione perstaret: alioquin si turpibus rursum complexibus sese volueret, id est,

vulgarem

vulgarem seu meretriciam vitam rursum exerceat; (Proximo confinio quippe cohærent Scænica & Meretrix:) si denique vt *hâc leg.* eleganter dicitur *animo* Scænica maneat, etsi *officio* esse desierit, in pulpitum retrahi *hâc lege* iubetur. Frustrà scilicet legem, legísque auxilium implorat, qui aduersus eam admittit. Et quidem in tantum vt omnis in posterum *spes* ei præcidatur *absolutionis* seu immunitatis à scænica conditione, etiamsi iam anus deformis & ridicula, quæque non casta iam non esse potest, existat. Non potest scilicet castitatis votum gerere, quæ aut votum castitatis semel minuit, infregit, aut propter effœtam tantùm ætatem casta est: *cùm aliud iam quàm casta esse non possit.* Votum castitatis quæ semel elusit, vel quæ tamdiu distulit, nequicquam casta est. Denique votum castitatis Actus legitimus est, in perenne seruandus, vt loquitur *lex prox.* quem iterari *leges* non patiuntur: Item, Actus est meræ voluntatis, quam mala ætas non habet, quémque necessitas extorquet. Et hæc quidem huius constitutionis sententia est, quæ prolixioris Gratianeæ constitutionis, illius, de quâ ad *leg. prox. supr.* pars est: qua id egit, ne facto aliquo, temerè publicis voluptatibus fraus fieret; veluti ludis Circensibus: *l.67. supr.* vel Scænicis, *hâc leg.* ¶ Cæterùm verba illa, *ibi eousque permaneat, donec anus ridicula, senectute deformis, nec tunc quidem,* &c. *non patior* à Doctiss. Petito, *comm. in leges Atticas, p.75.* ita inuerti, *permaneat anus ridicula, donec senectute deformis:* hoc etiam sensu, pœnæ loco Scænicam in *huius leg.* specie in scænam ita reuocari, vt anus γελοῖαι (cuiusmodi in comœdia anus erant, teste Polluce *περὶ προσώπων κωμικῶν, lib 4. cap.19.*) repræsentaret, quæ ridiculæ erant, donec ipsæ reuerà senectute fierent deformes. Horum enim verborum hæc sententia apertissima est, ita scænicam in *huius leg.* specie in scænam reuocari, vt nunquam ab ea liberari possit, verùm in ea perstare cogatur, donec *anus ridicula seu senectute deformis fiat,* & ne tunc quidem absolui possit. *Anus ridicula,* idem hîc est quod *senectute deformis:* & sic non quæ iuuenis fortè anum repræsentat: verùm quæ ob senectutem reuera anus est, & deformis. Et mox, (continuo spiritu) *nec tunc quidem absolutionem sperare possit.*

¶ Illud quoque ex *hâc leg.* notandum, vacationem seu absolutionem & veniam à scæna, ob professionem Religionis Christianæ, POSTVLARI, peti, oportuisse. Nempe enim ne fraus hoc obtentu Scænæ fieret, postulatione seu petitione & causæ cognitione opus fuit: quod etiam requiritur in *spec. leg.1. supr.*

IX. * Idem AAA. Herasio" Proc. Afric.

QVÆCVMQVE ex huiusmodi" fæce" progenitæ scænica officia declinare," ludicris ministeriis deputentur: quas necdum tamen sanctissimæ religioni" & in perenne seruandæ Christianæ legis secretorum reuerentia suæ "fidei vindicarit. Illas etiam feminas liberatas contubernio scænici præiudicij durare præcipimus, quæ mansuetudinis nostræ beneficio expertes muneris turpioris esse meruerunt. PP. Karthagine," V. Kal. Septemb. Eucherio & Syagrio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Transcripta est hæc *lex*, paucissimis mutatis, ex *l 4. supr. hoc tit.* Omisit & hanc Baronius.

"*Herasij*) huius Procons. Africæ nulla alibi mihi mentio occurrit.

"Fornerius *lib.3. quot.12 & 5. quotidian. cap.29.* reponit hic, *humiliori* Sed positum hic, *huiusmodi*, pro *cuiusmodi*, id est, quacunque tandem. Quomodo similem errorem sustuli in *l.134. supr. de Decurion.* Ita sanè *supr. l.1.* (vnde hæc transcripta est) *ex viliori sorte.*

"ex *fæce*, id est, ex viliori sorte: vt *l.4. supr.*

"Lego, *Declinauêre*; nisi fortè positum *declinare*, pro *declinauêre*. Ia *d.l 4. supr.* (vnde hæc transcripta) *declinarint*, vt etiam Fornerius hic legendum putabat. 5. *Quotidian.29.*

"*religionis.*

"Carthagine scilicet versabatur Proconsul Africæ.

COMMENTARIVS.

VT verba huius *legis* ex *l.4. supr.* transcripta sunt, ita & sententia eius eadem est. Illud tantùm monendum, *hâc*, & *superiore* lege, *Ecclesiasticas* Anni 381. res historiásque ac nominatim Vrbis Romæ & Africæ auctiores continuari potuisse; atque adeò à Baronio prætermitti non debuisse.

¶ *De* FIDICINIS *prohibitis.*

X. * Idem" AAA. Cynegio PF. P."

FIDICINAM nulli liceat vel emere, vel docere, vel vendere, vel conuiuiis aut spectaculis adhibere: Nec" cuiquam, aut" delectationis desiderio, erudita" feminea musicæ artis studio liceat habere mancipia. Dat. VIII. Kalend. Iul. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

Ouid.

Auferimur cultu, gemmisque auróque teguntur
Omnia, pars minima est ipsa puella sui

Manilius:

Pérque caput ducti lapides, per colla, manúsque.

Vide & apud Plinium locū de Lollia Paulina, Caij Principis etiam vestibus. Quod de tunicæ ornatu Solinus perperam accepit. Aurum scilicet alioquin gemmarum accessio fuit, vt alicubi loquitur Plinius, *initio lib.33.* Vestium gemmis ac margaritis consertarum mentio fit in Historiâ Augustâ. Apud Gregorium Nazianzenum non semel: *σώμα καταμαργάρους* vocat. Manasses vestes gemmis opertas. Sindones *μαργαριτίδας in periplo maris rubri.* Clemens Alexandrinus Pædagogi *lib.2. c.12.* hunc fœminatum luxum circa gemmas damnans memorat & ipse *λίθους γυναιξὶ περιδεδεμένους, τοῖς ὅρμοις καὶ τοῖς περιδεραίοις ἐγκαταπλεκομένους.* Ioan. Chrysostomus etiam *homil.22. in cap.5. Genes.* hunc matronatum (imò & virorum) lusum proscribit, quæ *τῷ μεγέθει καὶ τῷ ὄγκῳ τῶν λίθων*, seu *μαργαρίταις* erant *καλλωπιζόμεναι.* Idem & *homil.37. in cap.16. Genes. p.542.* vbi eis luxum exprobrat, *διαχρύσων ἱματίων, καὶ τὰ χρυσία αὐτὰ περιθεῖσαι ἐπί τε τῆς κεφαλῆς, ἐπί τε τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος.* Et passim alibi Chrysostomus.

Secundò vti vetantur Mimæ SIGILLATIS & quidem sericis, etsi sericis & quidem varij coloris vti possint. Ita enim tria Sericarum vestium genera *hâc leg.* constituuntur opponuntúrque: Serica, inquam, nuda seu in genere, & sigillata serica, & serica variis è coloribus. *Serica sigillata* pretiosissima fuisse oportet, vt quæ gemmis hîc, & auratis textis æquentur. Pollio etiam *in Tyrannis,* ac nominatim, *in vitâ Herodis*, inter delicias Herodis, & Orientalem ac Græcam luxuriam ponit & componit hæc duo: *Sigillata tentoria, & auratos papilliones.* Sigillatum sericum vt breue faciam, sericum est, in quo *sigilla*, id est, figuræ hominum aut belluarum aliarúmque etiam rerum, expressæ, intexiæque sunt. Hinc & eadem Græcis dicuntur, *ἔχοντα ζώδια*, Clementi Alexand. *Pædagogi lib.2 c.10. p.149. ζωδιωτά*, Hesychio *ζωδιωτὸς χιτών*, est omninò sigillata vestis. Sanè & in Glossis Philoxeni, *Sigillum* vertitur, *ἀνδριαντάριον ζώδιον*, & in *Glossar.* Cyrilli, *ζώδιον* sigillum, item *ζωδιωτὸν* sigillatum, & *ζωδιωτοῖς*, Signatiis. Inde igitur sigillatæ vestes, quarum meminit & Pollux: *ὁ δὲ ζωωτὸς χιτὼν ἐστιν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἄνθη ἐνυφασμένα: καὶ ζωωτὸς δὲ χιτὼν ἐκαλεῖτο καὶ ζωδιωτὸς.* De his quoque vestibus Asterius *in homil.1. de Diuite & Lazaro, p.3.* qui vocat hæc sigilla, in vestibus *εἴδωλα. Ἀλλά τινα καινὴν ὑφαντικὴν ἐξευρόντες, καὶ περίεργον, ἥτις τῇ πλοκῇ τοῦ στήμονος πρὸς τὴν κρόκην τὴν τῆς γραφικῆς μιμεῖται δύναμιν, καὶ πάντων ζώων τοῖς πέπλοις τὰς μορφὰς ἐνσημαίνεται, τὴν ἀνθηρὰν καὶ μυρίοις εἰδώλοις πεποικιλμένην φιλοτεχνοῦντες ἐσθῆτα ἑαυτοῖς τε καὶ γυναιξὶ καὶ παισίν: ὥστε ἂν ἐνδυσάμενοι φανῶσιν, ὡς τοῖχοι γεγραμμένοι παρὰ τῶν συναντώντων ὁρῶνται*, &c. Quo loco etiam addit ab his qui religiosiores videri volebant, historias Euangelicas intextas. Ammianus Marcellinus *lib.14. pag.13.* de Romano luxu agens vocat vestes effigiatas in species animalium multiformes. *Alij summum decus in carrucis solito altioribus & ambitioso vestium cultu ponentes, sudant sub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta cingulis ipsis adnectunt;* (vel vt habet editio postrema, quas collis insertas singulis ipsis adnectunt) *nimia subteminum* (vel subtegminum) *tenuitate perflabiles, expandentes crebris agitationibus* (vel vt in Editione postrema filis extantes crebris à locis omnibus) *maximéque sinistra. Vt longioris fimbriæ tunicæ perspicuæ luceant varietate liciorum effigiatæ in species animalium multiformes.* Prudentius in *Hamartigenia* posteaquam de scutulatis egit, subiicit mox de Sigillatis.

Additur ars, vt fila herbis saturata recoctis,
Illudant varias distincto stamine formas.

Qui locus componendus cum Asterij loco. Sigillata igitur serica vestis est in quâ exprimuntur distincto varióque stamine formæ & effigies seu sigilla hominum & belluarum. Itaque & *belluata* alibi dicuntur: Sanè multa sigillatorum mentio apud Anastasium *in Leone 3. & Paschali*, & *in Leone 4. Vela*, inquit, *holoserica maiora sigillata habentia ἀνάληψιν & crucem* Item, *obtulit vestem albam sigillatam cum rosulis, habentem in medio crucem.* Item *fecit vestem, sericam albam sigillatam cum Gammadiis.* Ecce apud Anastasium vela holoserica sigillata, & vestem sericam albam sigillatam. Idem alibi memorat Gamisias sigillatas. Sigillata igitur serica vestis, est vestis signis seu sigillis florens. Cum his sigillatis eosdem faciunt *Sigilliones*, quorum mentio apud Pollionem *in vitâ Claudij*, & in testamento Gregorij Nazianzeni. His sigillatis hîc coniunguntur *texta aurata*, scilicet vt sigillatæ serico textæ in varias figuras, ita & auratæ textæ in varias etiam figuras: sic vt & ipsæ textæ auratæ *sigillata sint*: Et verò hîc quoque dici videntur: *nulla, sigillatis, sericis aut textis vtatur auratis.* Contra sigillatis hîc opponuntur *serica varij coloris*: variis coloribus serica est, quæ plures intextos habet colores, quæ Latinis varia vestis dicitur, & varij coloris, & vno verbo, *colorea vestis*, *ποικίλματα* Græci vocant, seu *ποικίλα*, de quo prolixè egit Salmasius *in Vopisci Aurelian.* Igitur Mimis mulieribus *ἄνθινα*, id est, versicolores vestes permittuntur, quarum vsus solis meretricibus Athenis olim permissus fuit. Sed & Romæ olim L. Oppiâ versicolorium vestium vsus mulieribus permissus non erat, posteà permissus fuit, eásque gestarunt Matronæ Romanæ, vt ex Vopisci *Aureliano* liquet. Hinc *ἄνθινα καὶ ποικίλα* vestis pro *muliebri.* Apud Plutarchum *in Romanis*, & Artemidorum *lib.1. cap 3.*

¶ Tertiò, prohibentur Mimæ *Textis auratis*, quas & ipsas sigillatas esse dixi, vti, id est, *χρυσοπάστοις ἱματίοις*, de quibus non *vno loco* Chrysostomus, veste auratâ, quæ sigillatis sericis, & gemmis hîc iungitur. Ita quoque Capitolinus *in Marco: Vendidit*, inquit, *& vestem vxoriam, sericam & auratam, gemmásque etiam, quas multas in repositoria sanctiore Adriani repererat.* Capitolinus quoque in *Maximino Iuniore*, vbi arrhas sponsalitias Regias memorat; *Manserunt*, inquit, *apud eum arrhæ Regiæ, quæ tales fuerunt, monolinum* (Monolinum est filum, quo margaritæ insertæ sunt; nam & ita in Glossis *τετράλινον, quadrifilum gemmarium*) *de Albis nouem* (*Alba* sunt margaritæ) *reticulum de Prasinis* (id est Smaragdis) *vndecim, dextrocherium cum cosulâ de hyacinthis quatuor, præter vestes auratas, & omnes Regias, cæteráque insignia sponsaliorum.* Auratæ igitur vestes inter Regias & Matronales sunt, quas & Alexander Seueros ministris suis sustulit, teste Lampridio; & *hâc leg.* Theodosius interdicit Mimis & Scenicis mulieribus. Has verò vestes textas auratas, vocat Chrysostomus *homilia 37. in cap.16. Genes. p 542. χρυσᾶ καὶ διυφασμένα· οἱ ταῦτα τρίτον ἀναδέχοντες τὰ μὲν σηρικὰ περιβεβλῆσθαι πολλάκις ἱμάτια καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τὰ μὲν χρυσᾶ διυφασμένα περιῆσθαι τὰ δὲ καὶ ἄλλως πῶς πεποικίλθαι.* Quibus postremis etiam verbis sigillata serica indicati videntur.

Postremò

Postremò vetantur Mimæ vti *Crustis*, quas vocant, vestibus. Quid verò hoc nominis sit, & cuius generis hæc vestis, vel hæc *lex* docet. Nempe ait lex, *Crustas dici Græco nomine à Latino*, id est, si rectè hic locus habet Græco desumpto à Latino & mutuato. Alij tentant *Græco nomine ac Latino*. Alij *Græco nomine Latini Crustas vocant*. Crustam vestem nil aliud esse quidam putant, quàm bene percussam, ita vocatam à densitate texturæ. Nam κρούειν est concutere. Crustæ igitur fuerint concussæ & bene percussæ vestes, quæ & *concussa* dicuntur apud Pollion. *in vitâ Claudij*; vt apud Festum contra, *decutes* togæ sunt detritæ. Quæ significatio nil commune habet cum his crustis, quibus à colore nomen. Fornerius 3. *Quotid.* 11. *crostas* hîc legit, quasi ἀπὸ τῆς χρώσεως, seu à tincturâ. Quod generale nimis & absurdum; neque enim *chrusta* dicitur. Putaret etiam quis hîc legendum *Crossocas* κροσσωτάς. Quarum meminit quoque Clemens Alexandrinus *Pædag. lib.* 2. *cap.* 10. *p.* 149 Memorat & Chrysostomus *homil* 70. *in Matth. edit. Comel. p.* 608 χρυσόπαστα χρυσοῦ [illegible]. Inanis coniectura est Petauij *in Themistij Orat.* 11. *p.* 616. qui eò referre tentabat Glossarij illud *Crusta*, χίτα, quasi vestium genus illud indicetur quasi friuolum ac reiiculum, quod à specie siue veste Principal. reiiceretur. Verùm verissima sententia mihi videtur, à variegatis marmorum crustis hanc vocem deriuari: sic vt specialiter *Crusta* vestis dicatur, vbi alteri colori admixtus erat purpureus: sic enim & Crustæ olim dictæ in vasis auri, argenti, emblemata seu adfixæ imagines, quæ ex diuersis materiis illigabantur: Cicer. 5 *in Verrem*, *Quæ probarant, iis crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis, cum argento puro domum reuerterunt.* Ab his vasorum crustis, earum artifices *Crustarij* apud Plinium *lib* 33. *cap.* 12. *in fin.* vbi de Seuero Crustario. Hæc *lex* scilicet hanc vestem ita describit, *quod in ea puri muricis rubor ALII colori admixtus inardescebat*: id est, quæ variegato colore constabat. Non erat scilicet holouera, non meram purpuram continebat; non, inquam, ex omni parte texturæ cruore conchylij infecta erat (vt loquitur *lex vltim. supr. de vest. Holou.*) non ardescebat, sed inardescebat: Nam vel stamina eius erant tincta conchylio; seu per eam decurrebant fila solidata conchylij infectiones; vel subtemen eius purpureum erat, de quo dictum fuit ad *d. l. vltim. supr. de vestibus holou.* Purpurea scilicet vestis serica vel erat tota purpurea, seu tota ardescebat, cuius vsus priuatis omnibus interdictus erat; vel inardescebat, id est habebat tantum stamen purpureum vel subtemen purpureum. Ergo *Crustæ* vestes erant variegato colore ex purpura & alio mixto textæ. Vbi non mera purpura ardescebat, sed mixta alij colori inardescebat. Quarum vsus honestioribus Matronis permissus erat; solæ verò Scænicæ & Mimæ eas *hâc leg.* vsurpare vetantur.

¶ Attamen *scutlatis* vestibus Mimæ *hâc leg.* non interdicuntur. *Scutlata* hîc pro Scutulatæ. Scutulatæ vestis meminit & Iuuenalis *Satyra* 2. *cærulea indutus scutulata & galbana rasa.* Eadem intellexit & Prudentius his verbis *in Hamartigenia.*

———— *Eoo ex orbe petitis*
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, & durum Scutulis perfundere corpus.

Meminit & *Scutulatorum* Hieronymus in *versione Bibliorum*, locis quæ mox consignabo. Dicta verò *scutulata* vestis, à scutulis: *Scutula* est σκυτάλη in *Glossis*, non à voce *scutum*. Nam & in scutulata prima breuis est: *Scutula* autem est Segmentum aliquod quadratum vel orbicularum, vel cuneatum. Quod & in vestibus *Virga* dicitur: Virgæ autem sunt viæ transuersim & decussatim ductæ in vestibus. Itaque *virgata vestis*, & scutulata eadem. Ac proinde scutulatæ sunt maculis notis quadratis fermè vel orbicularibus etiam variegatæ. Itaque quas Septuaginta Interpretes πεποικιλμένας, & ποικίλματα vocant, *Psalm* 45. *vers.* 14. & *Ezech.* 27. *vers.* 16. ea Hieronymus vertit *scutulata*. *Fasciis*, inquit, *aureis ornata est, in scutulatis ducetur ad Regem.* Item, *purpuram, & scutulata, & byssum & Sericum.* Hinc & *scutulatum rete*, de araneæ tela, Plinio, *lib.* 11. *cap.* 24. hinc & *scutulatus color* apud Palladium (de quo mox) & Isidor 12. *cap.* 1. & Plinius maculas & plagulas in retibus vocat *scutulas*, & Liuius in funda vocat *scutalen* reticulatum in medio fundæ. Hinc & quod alij tribuunt Gallis, *virgata sagula*, Plin. *lib* 8. *cap.* 48. ita describit: *Inuentum Gallorum est scutulis sagos diuidere*: idque Diodorus *lib.* 5. ita effert: *ἐσθῆσι ῥαβδωτοῖς πλινθίοις πολυανθέσι, καὶ πυκνοῖς, διειλημμένοις.* Sagulum versicolore vocat Tacitus. Scutulata itaque & virgata sunt crebris latereulis, quadris, orbiculis distincta, diuisa: quale quid in retibus aut reticulatis operibus apparet. Vnde etiam inter præcipuos colores equi, *scutulatus* ponitur à Palladio *in Martio, cap.* 13. *p.* 585. quem nos *pommelé* vocamus. Et pauimenta ex *scutulis* eidem, *lib.* 1. *c.* 9. *in fin.*

¶ *De* IMAGINIBVS, VESTIBVS *&* CONSORTIO *scenicarum.*

XII. * Idem AAA. ad Rufinum PF. P."

SI qua, in" publicis Porticibus, vel in his" ciuitatum locis, in quibus Nostræ solent Imagines consecrari," pictura, Pantomimum veste humili, & rugosis sinibus Agitatorem, aut vilem" offerat" Histrionem, ilicò reuellatur: Neque vmquam posthac liceat in loco honesto inhonestas adnotare personas: In aditu verò Circi, vel in Theatri * prosceniis," vt conlocentur non vetamus. ¶ His illud adiicimus, vt Mimæ, & qui ludibrio corporis sui quæstum faciunt, publicè habitu earum Virginum, quæ Deo dicatæ sunt, non vtantur: ¶ Et, * vt nulla femina," nec puer," Thymelici" consortio inbuantur, si Christianæ religionis esse cognoscitur. Dat. III. Kalend. Iul," Heracl." Arcad. A. III. & Honorio A. II. COSS. [394]

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. de Spectacul.* Iungendáque *huic legi* videntur nonnullæ aliæ huius anni constitutiones; ac nominatim *lex* 18. *Cod. de Cohortal. l.* 139. *supr. de Decurion.* Imò fortè & *l.* 31. *supr. de Operib. publ.*

COMMENTARIVS.

AD VRBEM ROMAM, eiuſque Scænicas pertinent quinque ſequentes Gratiani & Valentiniani Iun. conſtitutiones, intra vnius anni ſpatium per duos Conſulatus datæ. Hâc ſanè conſtitutione Valentinianus Iunior MVLIERES, ſeu FILIAS, quæ *ſpectaculorum obſequiis debentur*, ſeu *contubernio ſcænici præiudicij vinculo naturalis conditionis* tenentur, ſcænicam conditionem declinantes in ſcænam reuocari iubet Anno D.380. ſeu *ludicris miniſteriis deputari*: vt *hâc leg.* dicitur & *l.9. infr.* id eſt *ſcænicis* voluptatibus: Ludicrum eſt, quod ſui ſpectaculo ludum facit. Sic *Ludicræ artes*, l.2. infr. de Maiuma: *Ludicra* ſimpliciter, *l.1. ſupr. de offic Rector. prouinc.* Artes ludicræ Marcellino, *lib.14.p.15.* Neque enim audiendus Vir aliàs Doctiſſimus in *leges Atticas*, *p.75.* qui his verbis indicari putabat, mulieres, de quibus hîc agitur, non in genere tantùm ad ſcænam reuocandas, verùm *ἰδίως* pœnæ loco, vt cogerentur ridiculas anus *γραῖδια* repræſentare, arg. *l.8. infr. eod.* ibi, *donec anus ridicula ſenectute deformis*. Quæ & ipſa verba perperam accipiuntur, vt ibi dicam. Ergo Scænæ debitæ mulieres *hâc l.* & *d. l.9. ludicris miniſteriis deputari*, id eſt, ad ſcænam reuocari iubentur. Quæ regula *huius leg. initio* proponitur.

¶ Mox tamen *Exceptiones* duæ ſubiiciuntur, duoque adeò euitandæ Scænicæ conditionis modi proponuntur, pariter vt *l.4. ſupr.8. & 9. infr.* Primùm ſcilicet VACATIONEM à Scænicâ conditione tribuere vult mulieribus Scænicis, quæ *vinculo naturalis conditionis* ex viliori ſorte progenitæ ſpectaculorum debentur obſequiis, Religionem Chriſtianam. Nempe Religionem Chriſtianam profeſſæ, Scænâ & ſcænica conditione liberantur; quod quidem Chriſtianæ Religionis reuerentia à Valentiniano Iun. & Gratiano *hâc leg. d. l.8. & 9. infr.* conſtitutum eſt, ſeu vt *hâc leg.* dicitur *conſideratione ſacratiſſimæ religionis, & Chriſtianæ legis reuerentia*: editâ hâc conſtitutione Mediolani, proculdubio ad Ambroſij Mediolanenſis Epiſcopi cohortationem, qui & aliarum piiſſimarum Conſtitutionum in venerationem Religionis Chriſtianæ Valentiniano Iun. Auctor fuit. Nempe cùm pij Patres, pius Ambroſius Scænicarum ſpectacula protſus abolita ſperare non poſſent, id ſaltem emeruêre, ne Chriſtianam Religionem profeſſa, vel etiam probatis moribus mulier in pulpitum deſcenderet, ſeu in ſcenam retraheretur. Nam vt probatæ vitæ contraria hæc profeſſio eſt, quæ & ideò *munus turpius* hac lege vocatur, ita vel maximè Chriſtianæ Religioni dedecori eſt. Religio ſcilicet Chriſtiana *melior eſt viuendi vſus*, vt *hâc leg.* vocatur, quàm vt in ſcenam Chriſtiana mulier prodire debeat aut poſſit: Denique quam fidei ſuæ Chriſtiana Religio iam mancipauit, ſeu quæ Scenica Chriſtianam fidem amplexa eſt, Scænæ amplius mancipari non debet. Et hic quidem ſenſus & ratiocinatio eſt *huius leg.* his verbis: *Quas conſideratio ſacratiſſimæ religionis Chriſtianæ legis reuerentia SVÆ FIDEI mancipauit*: vt & *l.8. infr.* his verbis, *Si vacationem Religionis nomine poſtularit*. Et *leg 9. Quas ſanctiſſimæ religionis & in perenne ſeruanda Chriſtianæ legis ſecretorum reuerentia ſuæ fidei vindicauit*. Solam igitur ſeriámque Religionis Chriſtianæ profeſſionem mulieribus Scænicæ conditionis hanc immunitatem tribuiſſe, ſeu ſcenâ liberaſſe hinc clarè apparet. Quare error eſt Petiti *in leges Atticas*, *p.74. & 75.* qui id ita intellexit de mulieribus ſcenicæ conditionis, quæ ſacro tinctæ eſſent lauacro ſeu baptiſmate: Id enim his tribus legibus non requiritur, ſed ſola Religionis Chriſtianæ profeſſio. Et ita quidem iam nunc conſtitutum tam de mulieribus Scenicæ conditionis, quàm de his quæ iam in Scena & in pulpito ſeruiebant, *d. l.8. infr.* cùm tamen nondum eò proceſſiſſet Valentiniani Sen. patris indulgentia: verùm ſi in extremo vitæ ſuo Scenici, ſiue Scenicæ extrema ſuffragia peterent, *l.1. ſupr.* Et fortè etiam mulieribus tantum id nunc indultum, non & viris: nam hæ tres *leges 4.8. & 9.* ſunt *ῥητῶς* de mulieribus. Et ita quidem hæc diſtingui oportet: non vt Petitus turbidè. Id verò ita nunc à Valentiniano Iun. conſtitutum; cui & Valentinianus Sen. pater ipſius etiam præluſerat ad aliquid, ſimilibus duabus exceptionibus *l.1. 2. ſupr.* Denique Chriſtiana Religio immunitatem præſtat à *Scenicâ* conditione; ſic vt & præſtat à pœnâ ludi *l.8. ſupr. de Pœn.* & à cuſtodiâ Templorum, *l.1. infr. de fid. Catholic.* Similis eſt quoque conſtitutio *leg.12. in fin. infr.* Ita Chryſoſtomus *Homilia 67. in Matthæum*, cuiuſdam Scenicæ Antiochiæ meminit, *τὰ πρῶτα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐχούσης*, ex Phœnice oriundæ, quâque nihil petulantius erat; quæque etiam Imperatricis fratrem in ſui amorem traxerat, quæ ad Monachiſmum ſe contulit; cúmque *ὕπαρχος* Præfectus, fortè Comes Orientis à populo coactus, militibus iuſſis eam ad Scenam retrahere voluiſſet, à virginibus, quæ ipſam receperant, retenta fuit; póſtque Sacramenti communionem, gratiámque ſuſceptam, deceſſit, *καὶ σαγηνεύσασα*, inquit, *ταύτην τὴν πόλιν ἅπασαν: ταύτης ἕνεκεν καὶ ὁ ὕπαρχος ἐνεκάλει, καὶ στρατιῶται ἐπέμποντο, καὶ μεταστῆσαι πρὸς τὴν σκηνὴν αὐτὴν οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐξαγαγεῖν τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὴν παρθένων· αὕτη μυστηρίων κατηξιώθη τῶν ἀπορρήτων, καὶ τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξαμένη σπουδήν, οὕτω τὸν βίον κατέλυσεν, ἅπαντα ἀποσμηξαμένη διὰ τῆς χάριτος, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλὴν ἐνδειξαμένη τὴν φιλοσοφίαν*, &c. Huc addatur & Palladij locus *in Lauſiacâ: cap de Serapione, p.104.*

¶ Secunda vacatio ſeu exceptio *huius leg.* hæc eſt ſi videlicet Scænica Immunitatem à ſcena reſcripto ſeu beneficio Principis impetrauerit: quod apertum habet ſenſum, & repetitum quoque extat *d.l.9.* Et id tamen quadamtenus poſteà abrogatum ab Honorio *l.vlt.infr.* vbi dicam.

¶ THYMELICAM *Vrbis Romæ abducentis, vel retentantis pœna.*

v. * Idem AAA. ad Paulinum P. V."

QVISQVIS Thymelicam ex Vrbe venerabili," inmemor honeſtatis, abduxerit, eandémque in longinqua tranſtulerit, ſeu etiam intra domum" propriam, ita vt voluptatibus publicis non ſeruiat retentarit, quinque librarum auri inlatione multetur. Dat. v." Kal. Mai. Med. Gratiano v. & Theod. I. AA. COSS. [389.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Et *hac lex* abest à *Cod. Iustin.* Iungendáque ei, vt dixi, videtur *lex* 4. *supr.*
"*Paulinus* P.V. Romæ sub Valentiniano Iun. Eidem inscribitur *d.lex superior* 4. *prox.*
"*Vrbs venerabilis*, id est, Vrbs Roma: vid. *Glossar.*
"Potentiores scilicet Ciues domi suæ voluptatum artifices aluerunt, vt *hac lex* testatur; & Lactantius *lib.6. cap.21.* Et Augustinus 2. *Aduersus Academicos*, ca 2.
"Ylll. *d.l.4. supr.*

COMMENTARIVS.

CONTVBERNIVM scenicæ Thymelicæ Vrbis Romæ, à Valentin. Iun. *hâc leg.* damnatur, atque adeò eam abducens aut retinens ex Vrbe Româ, ludis publicis seruientem, quinque libris auri multari iubetur. *Thymelicam*, inquam, id est, Scænicam, quæ modos & saltationes facit in Thymele seu pulpito Orchestræ parte. Cuius Thymelæ fit præterea mentio, *l.21. & 22. supr. de diuers. offic.* itémque Thymelicorum, *l.18. infr. hoc eod tit.* & *l.21. de Pistor.* Résque notior est, quid Thymelici fuerint, quàm vt plura moneri à me oporteat: vid. saltem Saluianum *lib.6.*

¶ Constitutionis autem huius hæc *Ratio* assignatur, honestatis videlicet his verbis: *Immemor honestatis abduxerit.* Nempe inter alia Adolescentum vitia Romæ, complures etiam Nobiles harum Scenicarum Thymelicarum formâ ac decore, studióque abripiebantur (quod Ambrosij quoque locus mox ostendet,) quod vitium etiam notat Firmicus *lib.3. cap.7. p.66.* ita quidem etiam vt vel in longinqua translatas, vel intra priuatam domum retentas pro honestis matribusfamilias, vel etiam vxoribus circumferrent, hisque adhærerent; *honestatis immemores.* Nam vt munus earum turpe, eæque personæ inhonestæ sunt, ita *honestatis immemor* ipse est, qui sibi eas sociat, hisque sese fascinandum præbet. Cui malo Valentinianus Iun. *hâc leg.* occurrit, eiusdem Mediolanensis Ambrosij proculdubio hortatu. Nam & ex eadem vrbe data hæc *lex.*

¶ Ergo ex *hâc* quoque *leg.* liquet, Thymelicas inter inhonestas personas habitas: vnde & *l.12. infr.* à Theodosio M. vetatur fæmina vel puer Christiana Thymelici consortio imbui. Quanquam & hâc ipsâ constitutione consultum quoque Vrbanæ lætitiæ & voluptati: videlicet ne ea vrbs abductis Thymelicis paulatim suis voluptatibus, quarum retinentior Roma erat, priuaretur: idque indicatur illis verbis; *ita vt voluptatibus publicis non seruiat.* Sanè huc non malè referatur, quod Ambrosius ipse memorat, *orat. Funebri de obitu huius ipsius Valentiniani Iun.* vbi castigatos eius mores deprædicans, hæc inter cætera de eo refert, qui hoc Anno D.380. 15. circiter ætatis annum agebat. *SCÆNICÆ cuiusdam formâ ac decore deperire ROMÆ Adolescentes Nobiles nunciabantur: Iussit eam ad Comitatum venire: Missus, pretio deprauatus, sine mandati effectu redijt. Alterum misit, ne voluisse EMENDARE VITIA Adolescentum, & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus, deductam tamen nunquam aut spectauit, aut vidit. Postea redire præcepit; vt & omnes agnoscerent crimen eius non esse mandatum, & adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse, qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit, cum adhuc NON HABERET VXOREM, & tamen exhiberet sui, tanquam vinctus coniugio, castitatem. Quis tam dominus serui, quàm ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille sua censor ætatis?* ¶ Non abludit ab hoc prohibitio similis, quæ continetur *l.1. supr. de Pistorib.* Ne videlicet Thymelicos pistorum filiæ in consortium sumant. Tandem Thymelicorum & Thymelicarum studium, quantoperè non tantùm Romæ viguerit, quod *hac lex* docet; & *d. l.21.* & *lex 12. infr.* verùm etiam Constantinopoli docet *lex 21. & 22. supr. de diuers. offic.* vbi dicam adhuc.

¶ EQVVM CVRVLEM *Vrbis Romæ, vsurpantis, vel in vsus suos conuertentis pœna.*

VI. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

EQVOS, quos ad sollemne" certamen vel Mansuetudinis Nostræ largitio subministrat, vel diuersorum ex Amplissimo" Ordine Magistratuum," hactenus" ad copiam" prouidendos Serenitas Nostra decreuit, vt quidquid illud est, quod palmarum" numero gloriosum, & celebratis vtrimque" victoriis nobile, congregatur, spectaculis potiùs Vrbanæ plebis inseruiat, quàm prædæ" adque compendio deputetur. Quisquis igitur ex eo quod vel Serenitas nostra, vel Ordinarij" Consules, vel Prætores" in huiuscemodi tribuunt voluptates, quamlibet commodis compendióque priuato deriuandam duxerit esse iacturam," vnius auri libræ condemnatione multatus, largitionibus nostris cogatur esse munificus." Dat. VIII. Kalend." Mai, Triu." Eucherio & Syagrio CONS. [381.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* hinc decurtata & interpolata est. Iungendáque *huic* est *lex 7. & 8. infr. prox.* Imò *lex 2. infr. de Equ. curul.* vbi tamen dies aliquantum variat in subscriptione: itémque loci subscriptio; sic enim habet: Dat. 8. Kal. Mai Aquil.
"*Valerianus* P.V. Romæ sub Gratiano: vid. *Prosopogr.*
"*Sollemne certamen* circense.
"id est, Senatu.

Consulum ordinariorum & Prætorum, *infr. hâc leg.* porrò vox *largitio* hîc ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda.

id est adeo, in tantum.

id est copiosè, & magno numero.

Virgilius in equorum educatione:

——— *animos æuúmque natales*

Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palma.

Scilicet non agitatores tantùm, sed & equi ipsi victores honorati. Plutarch. *in Sympos.* 2. καὶ τῶν ζώων μέν ποι τοὺς ἵππους φασὶν στεφάνων αἰσθάνεσθαι ... De aliis equorum curulium præmiis agitur, *l.*1. *de equ. curulib.* Falluntur interim qui ab his palmis equos *Palmates* dictos putant, vt ostendam ad *eam leg.*1.

vtrimque, id est, ex diuersis factionibus.

Quorum? Mox inquiram. Interim illa sequentia hæc expendantur; *Quisquis commoda, compendiáque priuato deriuandam duxerit esse iuncturam.*

De *ordinariis Consulibus* alibi dixi.

De *Prætorum* editionibus: vid. *supr. lib* 6. Adde & *Quæstores.*

al. incturam: de quo mox.

Munificus, id est obnoxius: & munificum, obnoxium fisco, *hic.* & *l.* 4 *supr. de excusat. artific. l.*7. *supr. de præd. vanicul. l.*9.16. *supr. de indulgent. debit.* Porrò hunc locum Tribonianus ita immutauit, *vnius libra auri condemnatione mulctetur.*

*Id. d. l.*7. *&* 8.

Aquila, d. l.8.

COMMENTARIVS.

VSVRPARE, vel suos in vsus commodum compendiúmque conuertere EQVVM Curulem, Circensibus ludis in Vrbe Româ destinatum, quemquam, vetat Gratianus Imp. Anno D. 381. propositâ multâ in singulas iuncturas auri libræ: Destinatum, inquam, siue Principis largitate, de quo agitur quoque *l.*19. *supr. de Prætor.* & *l.*1. *infr. de equis curulib.* & apud Symmachum *lib.*10. *epist.*19. *&* 22. Sicut & in Prouinciis, veluti in Syriâ Antiochiæ Curialibus Circenses edituris Equi quandoque donabantur à Principe, vt testatur Libanius *epist. ad Aristænetum*, 377. μέλλων δὲ ἵππων ἁμίλλας χαρίζεσθαι τῇ πόλει, δῶρον βασιλικὸν πέπομφας δύο τέθριππα τὰ δ᾽ ἄρας: οἱ δὲ ἐν Βιθυνίᾳ πεπαίδευνται), siue Magistratuum ex amplissimo Ordine seu Senatu: id est, vt *fine leg.* exprimitur, Consulum, vel Prætorum. Cuius sanè posterioris collationis exempla apud Symmachum obuia *lib.*4. *epist.*60. 61. & *lib.*7. *epist.*105. *&* 106. Vrbanæ scilicet plebis voluptati, vt alij Principes, ita & Gratianus quoque *hâc leg.* & *duabus proximis*, quæ huic coniungendæ sunt, nil detractum voluêre. Quare & ad *copiam prouideri* equos Circenses voluerunt, atque ideò Equos Curules vel à se, vel à Magistratibus collatos intra vrbem retineri voluerunt, non etiam in priuatorum vsus conuerti: & vt quidem censeo, Agitatorum. Imò nequidem vicinis populis & Prouinciis eos concedi Principes voluerunt, ad suas voluptates & ludos petentibus, veluti Campanorum populo (id est Capuanis) nisi certo modio & modo fabarum inuicem Equis & stabulis Vrbis Romæ tributo. Quæ sententia est *leg.*2. *infr. de Equis Curulib.* Quæ & ipsa huic nostræ coniungenda venit, alterutrubi, vt videtur, subscriptione emendatâ. Ergo semel collatos à Principe vel Magistratibus ad Circense spectaculum equos, ad plebis Rom. voluptatem, retineri vult *hâc leg.* Gratianus: quos tamen post Palmas & Victorias, nonnulli prædæ suæ faciebant; & vt *hâc leg.* dicitur, *Palmarum numero gloriosos. & celebratis vtrimque victoriis nobiles.* Quod *palmas Equorum* attinet, res nota est, & de eo iam aliquid in *Notis*. Quod verò ait, *celebratis vtrimque victoriis nobiles*, VTRIMQVE, id est, in quibuscumque factionibus, quæ quatuor erant, de quibus ad *l.*1. *&* 2. *infr. de Equis Curulib.*

¶ Illud obseruandum, fugitiuam *hanc leg.* ab hoc *titulo* esse, neque enim quicquam ad Scænicos ea facit, verùm ad Equos Curules, de quibus est *infr. tit. peculiaris, de Equis Curulibus:* quo *titulo* melius hæc *lex* collocata fuisset. Quo etiam *titulo* (vti dixi) *lex* 2. huic coniungenda venit.

Superest emendatio ad finem *legis* hîc adstruenda: vbi pro *iacturam*, repono *iuncturam*. IVNCTVRA, est Equus vt fermè combinatus. Paul. *lib.*3. *sent. tit.*6. *de legat.* Carrucâ cum Iunctura legatâ, mulæ quoque legatæ, non mulio videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem, in Gloss. Cyrill. Ζεῦξις, *iunctura.* Et in Gloss. Philoxeni, *Iunctura*, ἁρμογή. Eodem sensu dicitur Subiunctorium in *l.*9. *supr. de cursu publ.* Iunctura itaque est, non singularis, sed biga Equorum: Ἁμίππους Græci vocarunt. Hesychius ἁμίππους ἐκάλουν δύο ἵππους συνεζευγμένους. Hi Republica inclinante combinati, Equi, κομβινεύματα dicti. Chrysost. *de Circo*: μὴ περιπέσῃς τὰ ... κομβινεύματος: ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ πρὸ κρίσεως κινδυνεύματα: εἰ βούλει κομβινεύειν, καὶ διαλάμπειν, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν μᾶλλον ἐν τῷ θεωρήματι πνευματικῷ, &c. id est. *Ne te prolapsio paribus equis euertat, ne ante iudicium in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spiritali spectaculo*, &c. August. 8. *confess.*6. *Treueris cum Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur.* Gloss. Cyrill. ζευγίζω, *combino*: item ζεῦξις κατὰ δύο, *combinatio.* Iunctura itaque, est iumentum, subiugium: Gloss. Cyrill. ὑποζύγιον, *iumentum subiugium*: quia *subiugandi* vox hac in re propria: vid. *leg.*19. *supr. de Prætor.* Et ita Antiquis inscriptio, *Triaiuga*, pro tribus equis. Eodem sensu Græcis sequioris æui ζευγάρη, siue ζευγάριον. Eadem verò vox reponi quoque possit, *l.*1. *supr. de indictionib.* Alioquin *Iunctura*, est quæ mulæ carrucariæ, aut iumenta, aut boues ad aratrum iugo iunguntur (& ita Pauli locum intelligendum nonnulli malè putant) Querolus *in suâ Aulularia*, *Mulæ dispares, iunctura inuersa, mulio nec se regens.* Capitolin. *in ven. Cum mulabus ac mulionibus cum Iuncturis argenteis.* Sanè *iunctura argentea* fit etiam mentio, *l.*19. §.8. *ff. de aur. & argent. leg.*

¶ AGITA

¶ AGITATORES *in ipso Circensi certamine supplicio affici non oportere.*

VII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

EOS qui Agitandi munus exercent, Inlust. Auctoritas tua, nullis, præter" Circense certamen, adfici nouerit pertinere" suppliciis. Dat. VIII. Id. Mai," Eucherio & Syagrio COSS. A. [381]

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. Iust. de Spectaculis*: quæ in aliis Editionibus *secunda* est. Iungenda autem *huic* est *lex seq. prox.* Imò & *lex 6. supr. prox.* Tandem & *lex 2. infr. de equ. curulib.*

"Romæ.

"*Propter*, in *Cod. Iust.* malè: de quo mox: *Præter*, id est, in ipso certamine, ante & coram certamine, & in circo ipso.

"*Pertinere*: in *Cod. Iust. Oportere*: nisi quis malit legere, *per se iure*. Quod tamen non asseto. Potest enim *pertinere*, hic sustineri absolutè pro *oportere*, de quo mox.

"Ita quoque *l. 8. infr.* vt *l. 9.* Kalend.

"Aquilæ, *d. l. 8.* Treu. *d. l. 6.*

COMMENTARIVS.

DE AGITATORIBVS est hæc siue Gratiani siue Valentiniani Iun. Imperat. *lex*: de quibus præter hanc *legem*, sunt quatuor prætereà *hoc Cod.* constitutiones, putà *lex 12. infr. hoc tit. l. 3. supr. de Spectacul. lex 11. supr. de Malefic. l. 2. de Pistorib.* De *Agitatoribus*, id est, de iis, qui Equos Curules in Circo agunt, & agitant: & quidem de Pœnâ eorum. Cuius *legis* sententiam obscuram non tantùm breuitas eius facit, verùm etiam diuersitas lectionis, tandem & varia vocis, *præter*, significatio. Sunt primùm Codices quidam Iustinianei, in quibus pro *præter*, legitur *propter*: Quæ lectio si admittitur, tum hæc *huius legis* sententia fuerit: Agitatores, etsi quid in certamine Circensi admiserint, etsi quem ibi interfecerint, non ideò à P.V. supplicio affici posse. Secunda est Accursij interpretatio, quam & Ioannes de Platea secutus est, quasi *hac leg.* prohibeatur Præfectus Vrbis Agitatores supplicio afficere, eo ipso quod sint Agitatores; ac si *lex* diceret, non esse delicti genus munus Agitatoris, & ideò non mereri pœnam. Quæ inepta est interpretatio. Tertia hæc *legis* huius sententia cui videri possit; Agitatores delinquentes eatenus à Præfecto Vrbis coërceri posse, vt ne in damnum & detrimentum certaminis & voluptatis Circensis id fiat; ne per hoc, seu eâ coërcitione, huiusmodi agitator deinceps agitandi munere prohibeatur: *Præter Circense certamen* igitur fuerit, in præiudicium Circensis certaminis, & sic vt excludatur agitator Circensi certamine. Ita sanè Tertullian. *de Pallio*; *Atque adeò ipse, qui Græcos præter vrbem censebat, literas eorum vocémque senex iam eruditus, idem Cato palliato habitu Græcis fauit*: Ait Tertullianus, Catonem censuisse Græcos *præter vrbem*, id est, intra vrbem non admisisse, extra vrbem censeri voluisse. Et ita *censeri præter vrbem* dicitur, qui extra vrbem manet. Ita Nonius *cap. 1. Exterminatum*, inquit, *est præter terminos missum*. Præter terminos, id est, extra terminos. Sic apud Tertullianum rursus *in Apologet. Præter esse*, pro extra esse, cap. 38. *Æquè spectaculis vestris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cùm & ipsis rebus, de quibus transiguntur, præter sumus.* Cum igitur alioquin Præfectus Vrbi interdicere quem professione suâ possit, vt docet lex 1. §. 13. *ff. de offic. P. V.* Item cum cæteroquin disciplina spectaculorum ad P. V. curam pertinet, *d. l. 1. §. 12.* hactenus tamen hæc cura ad eum pertinuisse videatur, vt ne Populi voluptatibus quicquam per hoc derogaret, id est, vt ne Aurigas seu Agitatores agitandi munere interdicere posset. Quam interpretationem, præter vim vocis PRÆTER, quam modò expendimus, iuuare videantur *hoc tit.* leges pleræque, quibus omnibus id fermè agitur, vt ne populi voluptatibus deseruientes, eiusdem Populi voluptatibus aliquâ ratione eripiantur. Iuuare quoque videatur tertio loco *lex 8. prox. infr.* cum quâ hæc nostra coniungenda venit; ex quâ cum *hac* coniunctâ, hæc summa conficiatur, quemadmodum Scænicæ mulieres simulatâ probitate & Religione Christianâ populi voluptatibus eripi non debent, ita nec eripi posse Agitatores pœna seu Præfecti Vrbis auctoritate & interdictione. Pariter vt equi Circenses Populi voluptatibus eripi non possunt, cuiusquam vsurpatione, *l. 6. prox. supr.* quæ & ipsa huic nostræ, ceu similem inscriptionem, & eosdem Consules subscriptos habens, coniungenda videtur, vt proinde tribus his capitibus, ex vnâ eadémque constitutione, ad Valerianum P. V. emissâ desumptis, vnicum illud Gratiano propositum fuerit; Ne Circensibus voluptatibus destinata, vllâ ratione eriperentur; ne, inquam, equi, vsurpatione, *l. 6 supr.* ne Agitatores, disciplinæ publicæ obtentu, *hac leg.* vel Religionis simulatæ prætextu, *l. prox. 8.* Populi itaque studio in Aurigas seu Agitatores immodico tum datum hoc fuerit, hâc constitutione, vt quamlibet Inlustris Præf. Vrb. auctoritas summáque esset, Agitatores tamen agitandi muneri, & sic voluptatibus publicis ob delictum aliquod eripere non posset, veluti inflictâ eis exilij pœnâ. Et hæc quidem *huius leg.* sententia videri cui possit, tot iis, quæ dixi, argumentis.

Et quarta tamen hæc accidere cui possit, quæ Græcorum est Basilicorum *lib. 54. t. 5.* & *Synops. Basil. t. 5.* quæ & Cujacio placuit, Præfectum Vrbis in Agitatores coërcitionem non habere, nisi si quid circa equestre certamen, id est, circa ludum & in Circo admiserint: *εἰ μὴ περὶ αὐτὴν τὴν ἱπποδρομίαν ἁμαρτήσωσιν*: & sic *præter* exclusiuè & per modum exceptionis. Quæ interpretatio mihi minimè placet; Nam quâ, quæso, ratione Præfecto Vrbis eorum tantùm coërcitio competeret, quæ in Circo admitterentur, non verò alibi? Imò verò, contraria hæc mihi nunc omnáque, vt existi-

mo, placet interpretatio, Interdici *hâc leg.* Præfect. Vrbis coërcitione in Agitatores, in Circo ipso seu in conspectu ipso Circensis certaminis: *Prater Circense scilicet certamen*, est, in conspectu plebis, cùm plebs coiit ad spectandum, cùm Aurigæ agitandi munus exercent. *Prater*, pro, *coram*, siue *ante ora*. Ita passim apud Veteres, *prater os, oculos, pedes; prater limen, prater lumina, prater domum, prater viam*. Eodémque sensu vox, *prater*, effertur quoque in voce *praterire, praterducere*, & similibus. Sic & Plinius *lib.*36. *cap.*2. inuehens in columnas ingentes, quæ priuatis, & quidem in atrio Scauri positæ; *Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi PRÆTER fictilia Deorum fastigia*. Præter, id est, ante, coram. Et verò huc omninò pertinet Ammiani Marcellini locus insignis, *lib.*15. *p.*50. vbi de Leontio P. V. Romæ, quomodo & hæc lex *Præfecto Vrbi* inscribitur: déque seditionibus popularibus in eum concitatis agens, eo quod acer quibusdam videbatur, authoritatis suæ seruandæ causâ. Prima igitur, inquit, ars, (lego *fax*: postrema Editio habet, *causa*:) *seditionis in eum concitanda vilissima fuit & leuis. Philoromum enim AVRIGAM RAPI pracepium, SECVTA PLEBS omnis velut defensura proprium pignus, terribili impetu Prafectum incessebat, vt timidum: sed ille stabilis & erectus IMMISSIS Apparitoribus, correptos aliquot, vexatósque tormentis, nec strepente vllo, nec obsistente, insulari pœnâ multauit*. Igitur *hâc leg.* Imperator seditionibus & certaminibus hâc ratione occursum voluerit, ne dum ad supplicium in ipso Circo Agitator duceretur, cui plebs faueret, furenti populo seditionis fax subderetur. Eundémque (quod tertium) sensum veteris constitutionis Augusti Imp. puto: de quâ Suetonius, *cap.*45. loco vexatissimo: *Coërcitionem in Histriones Magistratibus in omni tempore & loco lege vetere permissam ademit, PRÆTER ludos & Scenam*. Quem locum iam Viri docti ibi cum *hâc leg.* contulêre; vero tamen sensu non expresso: quem nos, vt puto, nunc demum eruimus. Nam Tacitus de hâc ipsâ re 1. *Annal.* sub Tiberio; *A theatri licentia grauius tum erupit*: Et mox: *Actum de eâ seditione apud Pratores, dicebantúrque sententia, vt Pratoribus Ius Virgarum in HISTRIONES esset; intercessit Haterius Agrippa, & valuit intercessio, quia Diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat*. Quibus alioquin Suetonij & Taciti locis eundem hactenus Interpretes sensum affingunt, quem Cujacius huic *legi*: Quasi Augustus in Histriones coërcitionem Magistratibus permiserit, nonnisi per tempora ludorum, & in loco ipso peccati; id est, in Scenâ: Cùm contra verius sit, eâ quâ dixi ratione, per tempus ludorum & in ipsâ Scænâ Circóque id vetitum. In id verò etiam quarto loco expendo verba illa huius leg. *Eos qui agitandi munus EXERCENT*, item illa, *Circense CERTAMEN*: id est, in ipso agitandi actu exercitióque, & Circensi certamine. Tandem huc quinto loco etiam traho alterum Ammiani Marcellini locum in rebus Valentiniani, Anno D. 364. *lib.*26 *pag.*337. Vbi agit de Aproniano Præfecto Vrbis, quæstiones in Veneficos agitante; *Iusto*, inquit, *quidem, sed inusitato dolore, hac & alia magnâ queritabat industriâ. Vnde quibusdam atrox visus est IN AMPHITHEATRALI CVRRICVLO undatim coëunte aliquoties PLEBE, causas dispiciens criminum maximorum: Denique post huiusmodi vindicata complura, Hilarium AVRIGAM conuictum atque confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quadam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit*. Vbi vides pariter Ammianum Marcellinum id improbantem. Denique haud abludit, quod Tacitus memorat 13. *Ann. cap.*28. de certamine orto inter Prætorem & Tribunum plebis: quod immodestos fautores histrionum & à Prætore in vincula ductos, Tribunus emitti iussisset.

VIII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

SCÆNÆ mulier, si vacationem Religionis nomine postularit, obtentu quidem petitionis veniæ" non desit, verùm si pòst turpibus volutata complexibus," & Religionem quam expetierit prodidisse, & gerere, quod officio" desierat, animo tamen scænica detegetur, detracta" in pulpitum," sine spe absolutionis vllius ibi eousque permaneat, donec" anus ridicula, senectute deformis, Nec" tunc quidem absolutione potiatur, cùm aliud quàm casta esse non possit. Dat. VIII. Id. Mai, Aquila," Syagrio & Eucherio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est, vt dixi, *lex* 6.7. *supr.* & l.2. *infr. de Equis curul.* Abest verò ea ab Annalibus Baronij.
"Sustineri potest, *venia non desit*: id est, venia ei non desit.
"Id est, vitæ genere & specie, & scenæ exercitio.
"Alij mallent, *retracta*, sed illud sustineri potest.
"Θυμέλην.
"Nolo hæc verba ita transponi: *permaneat anus ridicula, donec*, &c. de quo mox.
"Ita locus hic est interpungendus.
"In *d. l* 6. *Treua Aquila* hæc, quæ? An *Aquileia*? Cæterùm omitti non oportet, hoc ipso Anno Episcopum eodem nomine Aquileiensem Valerianum fuisse, quo Præfectus hic Vrbis, cui *hac lex, & dua superiores* inscribuntur.

COMMENTARIVS.

CHRISTIANÆ Religionis professione VACATIONEM liberationem à scænicâ conditione, naturalíque scænæ vinculo mulieri competere, seu ab eâ liberari, juxta *legem* 4. *supr.* vbi plenè dixi, vt & *l.*9. *infr.* docet quoque hæc *lex*. Ne tamen huic priuilegio, atque adeò scænicis voluptatibus fraus fieret, hac constitutione Gratianus hanc limitationem addit, si modò mulier in eâ Religione perstaret: alioquin si turpibus rursum complexibus sese voluter, id est,

vulgatem

vulgarem seu meretriciam vitam rursum exerceat; (Proximo confinio quippe cohærent Scænica & Meretrix:) si denique vt *hâc leg.* eleganter dicitur *animo* Scænica maneat, etsi *officio* esse desierit, in pulpitum retrahi *hâc lege* iubetur. Frustrà scilicet legem, legisque auxilium implorat, qui aduersus eam admittit. Et quidem in tantum vt omnis in posterum *spes* ei præcidatur *absolutionis* seu immunitatis à scænica conditione, etiamsi iam anus deformis & ridicula, quæque non casta iam non esse potest, existat. Non potest scilicet castitatis votum gerere, quæ aut votum castitatis semel minuit, infregit, aut propter effœtam tantùm ætatem casta est: *cùm aliud iam quàm casta esse non possit*: Votum castitatis quæ semel elusit, vel quæ tamdiu distulit, nequicquam casta est. Denique votum castitatis Actus legitimus est, in perenne seruandus, vt loquitur *lex prox.* quem iterari *leges* non patiuntur: Item, Actus est meræ voluntatis, quam mala ætas non habet, quémque necessitas extorquet. Et hæc quidem huius constitutionis sententia est, quæ prolixioris Gratianeæ constitutionis, illius, de quâ ad *leg. prox. supr.* pars est: qua id egit, ne facto aliquo, temerè publicis voluptatibus fraus fieret; veluti ludis Circensibus: *l.* 67. *supr.* vel Scænicis, *hâc leg.* ¶ Cæterùm verba illa, *ibi eousque permaneat, donec anus ridicula, senectute deformis, nec tunc quidem, &c. non patior* à Doctiss. Petito, *comm. in leges Atticas*, p. 75. ita inuerti, *permaneat anus ridicula, donec senectute deformis*: hoc etiam sensu, pœnæ loco Scænicam in *huius leg.* specie in scænam ita reuocari, vt anus *γελοίας* (cuiusmodi in comœdia anus erant, teste Polluce *περὶ προσώπων κωμικῶν*, *lib.* 4. *cap.* 19.) repræsentaret, quæ ridiculæ erant, donec ipsæ reuerà senectute fierent deformes. Horum enim verborum hæc sententia apertissima est, ita scænicam in *huius leg.* specie in scænam reuocari, vt nunquam ab ea liberari possit, verùm in ea perstare cogatur, donec *anus ridicula seu senectute deformis fiat*, & ne tunc quidem absolui possit. *Anus ridicula*, idem hîc est quod *senectute deformis*: & sic non quæ iuuenis fortè anum repræsentat: verùm quæ ob senectutem reuera anus est, & deformis. Et mox, (continuo spiritu) *nec tunc quidem absolutionem sperare possit.*

¶ Illud quoque ex *hâc leg.* notandum, vacationem seu absolutionem & veniam à scæna, ob professionem Religionis Christianæ, Postvlari, peti, oportuisse. Nempe enim ne fraus hoc obtentu Scænæ fieret, postulatione seu petitione & causæ cognitione opus fuit: quod etiam requiritur in *spec. leg.* 1. *supr.*

IX. * Idem AAA. Herasio" Proc. Afric.

Qvæcvmqve ex huiusmodi" fæce" progenitæ scænica officia declinare," ludicris ministeriis deputentur: quas necdum tamen sanctissimæ religioni" & in perenne seruandæ Christianæ legis secretorum reuerentia suæ fidei vindicarit. Illas etiam feminas liberatas contubernio scænici præiudicij durare præcipimus, quæ mansuetudinis nostræ beneficio experies muneris turpioris esse meruerunt. pp. Karthagine," v. Kal. Septemb. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

* Transcripta est hæc *lex*, paucissimis mutatis, ex *l.* 4. *supr. hoc tit.* Omisit & hanc Bardulus.

"*Herasij* huius Proconf. Africæ nulla alibi mihi mentio occurrit.

"Fornerius *lib.* 3. *quot.* 11 & 5. *quotidian. cap.* 29. reponit hic, *humiliori*. Sed positum hic, *huiusmodi*, pro *cuiusmodi*, id est, quæcunque tandem. Quomodo similem errorem sustuli in *l.* 134. *supr. de Decurion.* Ita sanè *supr. l.* 1. (vnde hæc transcripta est) *ex viliori sorte.*

"ex *face*, id est, ex viliori sorte: vt *l.* 4. *supr.*

"Lego, *Declinauère*; nisi fortè positum *declinare*, pro *declinauère*. In *d. l.* 4. *supr.* (vnde hæc transcripta) *declinarint*, vt etiam Fornerius hic legendum putabat. 5. *Quotidian.* 29.

"*religionis.*

"Carthagine scilicet versabatur Proconsul Africæ.

COMMENTARIVS.

Vt verba huius *legis* ex *l.* 4. *supr.* transcripta sunt, ita & sententia eius eadem est. Illud tantùm monendum, *hâc*, & *superiore* lege, *Ecclesiasticas* Anni 381. res historiásque ac nominatim Vrbis Romæ & Africæ auctiores continuari potuisse; atque adeò à Baronio prætermitti non debuisse.

¶ *De* Fidicinis *prohibitis.*

X. * Idem" AAA. Cynegio PF. P."

Fidicinam nulli liceat vel emere, vel docere, vel vendere, vel conuiuiis aut spectaculis adhibere: Nec" cuiquam, aut" delectationis desiderio, erudita" feminea musicæ artis studio liceat habere mancipia. Dat. VIII. Kalend. Iul. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone coss. [385.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Meminit eius Baronius *Anno* 385. *num* 37.

ᵃ Malè. Reponenda enim sunt hæc Imppp. nomina: *Imppp Valentinianus. Theodosius & Arcadius.* Iam enim Gratianus obierat, & vicissim Arcadius in Imperij societatem iam adscitus Anno 383. vid. *Chronologiam.*

ᵇ Orientis.

ᶜ Hoc tertium est, quo etiam fidicinas domi habere prohibetur.

ᵈ Fornerius 3. *quotidian.* 11. reponit, *ob delectationis desiderium.* Quod non probo; *aut delectationis desiderio*, id est, etiam vel delectationis desiderio; de quo mox.

ᵉ Ita construenda hæc periodus: *Nec,&c. mancipia fœminea erudita Musica artis studio liceat habere.*

COMMENTARIVS.

FIDICINAS, seu Psaltrias fœminas *αὐλητρίδας* & Musicas emi, doceri, vendi, conuiuiis aut spectaculis adhiberi, quæ pessimo exemplo luxúque passim olim conuiuiis & spectaculis adhibitæ: & conuiuiis nominatim, de quo affatim doctissimus Sauaro in Sidonium Apollinarem *lib.1. epist.2. p.20.* Sic vt non temerè inuenias picturam veterem conuiuij sine his cantoribus, tibicinibus: imò (quod Quintum) vel haberi, inter ministeria domestica solo desiderio delectationis vetat *hâc lege* Theodosius M. Anno Domini 385. Idque constitutione ad Cynegium PP. Orientis emissâ, & sic per Orientis Præfecturam. Cuius constitutionis alter Victor, seu Victorinus, eúmque secutus Paulus Diaconus, his verbis meminerunt: *Theodosius*, inquiunt, *vinolentiam vsque eò detestatus est, vt prohibuerit LEGE ministeria lasciua, Psaltriásque comessationibus adhiberi.* Vbi vides, quàm semiplenè, imò quàm ieiunè hanc Iuris constitutionem memorant Historici; qui defectus solennis apud eos est. Videtur etiam Macrobius, qui sub Theodosio Iun. vixit, ad *hanc leg.* allusisse, *lib.2. Saturnal. cap.10. Fidicinas, Psaltrias, Crotalistrias, Citharadas, Tympanistrias, vt inter ministeria DELECTATIONIS ERGO, ita & comessationibus seu symposiis adhibitas, atque inter luxuria & lasciuia instrumenta fuisse, ex multis notissimum est.* Verùm, vt iam olim, qui frugalitatis lege viuebant, & velut adstrictiores commendabantur, hæc portenta à conuiuiis suis abesse voluerunt, (de quo Sauaro *ibid.*) & quidam dixerat, *bonum esse illud conuiuium, in quod Choraules non intrat*, ita Conciliis & Viris Sanctissimis res ea damnata: Viginti iam ante hanc Theodosij M. constitutionem annis, cautum fuerat Concilio Laodiceno, *can.54.* *ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς τινὰς θεωρίας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις, ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσέρχεσθαι θυμελικοὺς ἐγείρεσθαι αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖν.* Nempe gradus hic primus fuit ad hunc prauum morem è Republ. Christianâ tollendum. Primùm Conciliis Sacerdotes huiusmodi conuiuiis vel nuptiis, vbi Thymelici intrarent, arcere visum, quam in rem vid. & quæ Gregorius Nazianzenus *epist. ad Dioclem* 193. Secundus gradus fuit, quod Patres inuecti acerbè in huiusmodi Fidicinas & Psaltrias, quorum querelæ etiam ad Principes perlatæ. Et in his Basilius, *in cap.5. Esaiæ Proph. p.953. 954.* vbi multa occurrunt, quæ ad hanc *legem* omninò explicandam faciunt: inter alia, has Fidicinas vel seruilis conditionis fuisse, quod & *hâc leg.* dicitur, vel mercenarias ad id edoctas; in his fuisse nonnullas quæ docerent: adhibitas denique conuiuiis & lætitiæ temporibus. Quod cum attendo, quæ singula fermè cum *hâc leg.* patiant, videri possit hæc *lex* à Theodosio M. lata, ad Patrum, & in his Basilij istius querelam. Basilij, inquam, non Cæsariensis illius Magni, qui iam ante septimum annum obierat; verùm alterius, cui Libros illos seu Commentarios in Esaiam iam olim adscribendos Erasmus rectè coniiciebat. De quo Basilio, paulò Iuniore, vide quæ Baronius *Anno* 382. *à num.60.* Postremus igitur gradus fuit hic Theodosianæ huiusce constitutionis, quâ Fidicinæ & Psaltriæ seu Musicæ in totum prohibentur: exinde quoque rectè posteà dictum ab Hieronymo, *epist. ad Furiam de Viduitate*; *Fidicinas, & Psaltrias & istiusmodi chorum Diaboli, quasi mortifera Sirenarum carmina proturba ex ædibus tuis.* Et mox, de cantu spirituali agens, *Has*, inquit, *doces Psaltrias Christo, has Fidicinas erudis Saluatori.* Sanè & hæc constitutio est Theodosianæ honestatis Christianæ argumentum, qui Psaltrias has è Republ. Christianâ sustulit. Modestiam verò suam, atque adeò *huius leg.* prohibitionem & prouisionem intra fœminas inclusit: Psaltriis, vt dixi, fœminis inhibitis: masculi enim puerique à Theodosio M. nondum interdicti. Etsi ab his quoque Viri graues abstinerent. Quod Claudianus *lib.2.* inter laudes Stilichonis ponit: *Nullo cithara conuiuia cantu, Nec Pueri lasciua sonant.*

§ Porrò Theodosius M. *hâc leg.* modestiam & prouidentiam suam vsque eò extendit, vt omnem omninò Psaltriarum vsum inhibeat: Scilicet & doceri, & emi, vendi, & conuiuiis aut spectaculis adhiberi vetat: Imò & *haberi* in ministerio priuato; *Nec cuiquam*, inquit, *aut delectationis desiderio erudita fœminea Musica artis studio liceat habere mancipia.* Aut delectationis desiderio, id est, etiam delectationis desiderio. Non tantùm non licet conuiuiis aut spectaculis adhibere fidicinas, verùm etiam solo delectationis desiderio habere, & sic ministerio priuato. Quomodo Macrobius suprà, *inter ministeria delectationis ergo*, dixit *Aut*, pro *&*, *etiam vel*: quo sensu apud Symmachum *lib.3. epist.50.* & Petrum Chrysostomum *in sermonibus*, & Arnobius *lib.4. Senatorem aut conuicio prosequi.* § Quicquid autem Theodosius M. *hâc leg.* prohibuerit, certè Asterius Amaseæ Ep. *homil.1. de Diuite & Lazaro, p.7.* apertè ostendit, suâ, sub Arcadio Theodosij M. filio, ætate, in Oriente, *Μιμάδας* & *ἐγχορίδας* conuiuiis adhibitas inter alia mensæ satellitia *τὸ δορυφορικὸν τῆς τραπέζης πλῆθος.* Et Chrysostomus non *vno loco* declamat aduersus huiusmodi Scenicarum, Fidicinarum, Psaltriarum in spectaculis vsum: veluti *homilia 69. in Matth. edit. Commel. p.601.* vt & in nuptiis prolixè, *homilia 12. ad Coloss.*

§ *De*

¶ *De* Veste *&* Mundo *Mimarum seu Scenicarum.*

XI. * Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Rufino PF. P."

Nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis," aut textis vtatur auratis. His quoque vestibus nouerint abstinendum, quas Græco nomine à" Latino *Crustas* vocant, (in quibus alio" admixtus colori puri robur" muricis inardescit") Vti sanè hisdem, sculatis," & variis coloribus" sericis, auróque sine gemmis, collo, bracchiis, cingulo, non vetamus. Dat. XI. Kalend Octob. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Ei fortè iungenda *lex* 3. *Cod. Iust. de vestib. holoueris.*

"Orientis.

"*Sigillatis sericis.* Ita locus hic sine commate legendus.

"Nil hic mutandum; mox vt ostendam,

"*al. aly* Quanquam non desunt loca, in quibus *alio*, pro *aly*, expressum, & vsurpatur.

"Ita scriptum antiquâ scripturâ & probâ, pro *rubor*. Nam & ita in Glossis *robor* ἐρυθρία. Vide & Festum *in robum.* *Robor* autem proprie de purpurâ. Virgilius 3. *Georgic.*

Tyrios incocta rubores ———

Vbi Seruius: id est, quæ migrauit in purpuram. Tertullian. *de Pallio: Cum laticlauii purpura ambitio, & Galatici ruboris superiectio saturum commendat.* Cassiodor. 5. *variar.* 2. *Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea.*

"*Inardescere* propriè purpura dicitur: aliàs & *micare* apud Vopiscum *in Carino.* Florere apud *Tertullian.* & purpuræ flos apud *Plinium.* Vnde & Græcis ἄνθος πορφύρας.

"*al. Scutlatis*, pro *scutulatis*, de quo mox.

"Opponuntur hic *serica variis coloribus*, *sigillatis sericis.* Sicut mox aurum sine gemmis, gemmis ipsis: scutulatæ penulo auro, textis auratis.

COMMENTARIVS.

Vestem & ornatum Scenicarum (de quibus alioquin Scenicorum vestibus vid. quoque *leg.* .. *de V. S.* Mimarum, qui ingens hoc æuo Scenicorum ornatus fuit, de quo sæpè Chrysostomus, & Mimarum speciatim habitum describit *in* 1. *ad Timoth. cap.* 2. homil. 8. p. 455.) à priuatarum Matronarum veste & ornatu Theodosius M. hac constitutione distinguit; definitque adeò, quonam Scenicæ vestis genere, quo ornatu Scenicæ mulieres vti possint, vel prohibeantur. Nullum enim non vestis aut ornamenti genus, cuius *hâc leg.* mentio fit, à mulieribus & matronis vsurpatum. Licuit quippe matronis & gemmis vti, & sigillatis sericis vti, & textis auratis vti, imò & *Crustis*, (id est, semipurpureâ veste) de quo mox plura. (Nam holouera, id est, purpureâ prorsus priuato nulli vti licuit: vt ostendit *tit. supr. de vestib. holouer.*) Non minus, inquam, his vestibus vti Matronis licuit, quam aut scutulatis vestibus, aut sericis variorum colorum, aut auro sine gemmis: His, inquam, vestibus, hoc ornatu pro arbitrio Matronæ vti potuêre: At non etiam Mimas hunc habitum vsurpare vult *hâc leg.* Theodosius: duplici, vt equidem existimo, fine. Primò, vt haberent Matronæ, quo à Scenicis mulieribus, distinguerentur, atque ipso occursu denotari possent, quæ vel potissima *huius legis* ratio videtur. Nam & ita *leg.* 12. *infr.* Mimæ Virginum Deo dicatarum habitu vti prohibentur. Quanquam & hæc secunda ratio addi potest, nempe id ita quoque constitutum, coërcendis effusis Magistratuum in Mimas liberalitatibus: Nempe vt cæteroquin effusam Magistratuum liberalitatem in spectacula, atque expensas ludorum Principum constitutionibus coërceri oportuit: quod docuit *lex* 2. *supr. de Spectacul.* docebit & *titulus* eam in rem expressus. *infr. de expens. ludor.* ita & hac parte oportuit. Nota est iam Vopisci, quinquaginta circiter ante hanc constitutionem annis, querela, *in vitâ Aureliani*, & *in vitâ Carini*, de effusis Editorum & Magistratuum liberalitatibus in Scenicos & Mimas, quibus patrimonia sua effundebant, & quidem vestibus pretiosissimis erogatis. Et similis quoque extat Ambrosij querela, *lib.* 2. *offic. cap.* 21. Quâ causâ adstrictissimus quisque Principum huiusmodi Scenicas donationes temperarunt. Ac nominatim Alexand. Seuerus, teste Lampridio, Scenicis pretiosas vestes, quas Heliogabalus dederat, sustulit. Et ita quidem Principes sæculi. Atenim contrà, Patres modestiæ Christianæ doctores sumptuosas vestes Scenicis relinqui voluêre, Matronas his abstinere: de quo vid. vel Chrysostomum *homil.* 20. *ad Ephes.* & *homil.* 7. *ad Philipp.* ¶ Igitur quatuor siue vestis, siue ornatus genere Mimis mulieribus *hâc leg.* interdicuntur: viceuersâ, tribus vti eæ non vetantur, quantumuis alioquin sat pretiosis. Primò *Gemmis* vti Mimæ prohibentur, seu auro gemmato (quantumuis auro vti possint & χρυσοφορεῖν esse liceat: de quo auri ornatu in Scenicis, Chrysost. *homil.* 69. *in Matth.* & 20. *ad Ephes.*) quacunque scilicet corporis parte, veluti [capite, crinibus, auribus, de quibus postremis Chrysost. *homil.* 91. *Comm. in Matth. p.* 748. & *homil.* 20. *ad Ephes.*] collo [digitis] brachiis, cingulo, de hoc vid. Chrysost. *in* 1. *ad Timoth. cap.* 2. *homil.* 8. *d. p.* 455. in his enim partibus corporis mulieres aurum & gemmas ferunt (de quo plura Clemens Alexandr. *Pædagogi lib.* 2. *cap.* 10. 11. 12. & *lib.* 3. *cap.* 2.) Matronæ & Scænicæ; Aristænetus *epist.* 19. de Scenica quadam agens, quæ scenâ liberata fuerat, præsentem eius & modestum iam habitum describens scenico oppositum eò alludit, *ὅθεν καὶ ἀμφιδέτας, καὶ ψελλίδας ἢ τὰς ἀκτῖνας ... ἀλλ' ἔργῳ ὄντως ἐλευθερία ... αὐτῇ καὶ ... καὶ τὸν ἄλλον κόσμον ἴδοι τις ἄν*, &c.

Ouid.

Auferimur cultu, gemmisque auróque teguntur
Omnia, pars minima est ipsa puella sui

Manilius:

Pérque caput ducti lapides, per colla manúsque.

Vide & apud Plinium locũ de Lollia Paulina, Caij Principis etiam vestibus. Quod de tonicæ ornatu Solinus perperam accepit. Aurum scilicet alioquin gemmarum accessio fuit, vt alicubi loquitur Plinius, *initio lib.33.* Vestium gemmis ac margaritis consertarum mentio fit in Historiâ Augustâ. Apud Gregorium Nazianzenum non semel: πέπλους καταμαργάρους vocat. Manasses vestes gemmis opertas. Sindones μαργαριτίδας *in peripla maris rubri.* Clemens Alexandrinus Pædagogi *lib.2. c.12.* hunc fœminarum luxum circa gemmas damnans memorat & ipse λίθους γυναιξὶ περιδεομένους, τοῖς ὅρμοις καὶ τοῖς περιδεραίοις ἐγκατακλειομένους Ioan. Chrysostomus etiam *homil.22. in cap.5. Genes.* hunc matronarum (imò & virorum) luxum proscribit, quæ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν λίθων, seu μαργαρίτας erant καλλωπιζόμεναι. Idem & *homil.37. in cap.16. Genes. p.542.* vbi eis luxum exprobrat, διαχρύσων ἱματίων, καὶ τὰ χρυσία αὐτὰ περικεῖσθαι ἐπί τε τῆς κεφαλῆς, ἐπί τε τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος. Et passim alibi Chrysostomus.

Secundò vti vetantur Mimæ SIGILLATIS & quidem sericis, etsi sericis & quidem varij coloris vti possint. Ita enim tria Sericarum vestium genera *hâc leg.* constituuntur opponuntúrque: Serica, inquam, nuda seu in genere, & sigillata serica, & serica variis è coloribus. *Serica sigillata* pretiosissima fuisse oportet, vt quæ gemmis hîc, & auratis textis æquentur. Pollio etiam *in Tyrannis,* ac nominatim, *in vitâ Herodis*, inter delicias Herodis, & Orientalem ac Græcam luxuriam ponit & componit hæc duo: *Sigillata tentoria, & auratos papilliones.* Sigillatum sericum vt breue faciam, sericum est, in quo *sigilla*, id est, figuræ hominum aut belluarum aliarúmque etiam rerum, expressæ, intextæque sunt. Hinc & eadem Græcis dicuntur, ἔχοντα ζώδια, Clementi Alexand. *Pædagogi lib.1 c.10. p.149.* ζωδιωτά, Hesychio ζωδιωτὸς χιτών, est omninò sigillata vestis. Sanè & in Glossis Philoxeni, *Sigillum* vertitur, ἀνδριαντάριον ζώδιον, & in *Glossar.* Cyrilli, ζώδιον sigillum, item ζωδιωτὸς sigillatum, & ζωδιοποιὸς, Signarius. Inde igitur sigillatæ vestes, quarum meminit & Pollux: ὁ δὲ πρόσπηχυς χιτών ἐστιν ὁ ἔχων ζῷα ἃ αὐτῷ ἐνυφασμένον: καὶ ζωωτὸν δὲ χιτῶνα ἐκάλεσε καὶ ζωδιωτόν. De his quoque vestibus Asterius *in homil.1. de Diuite & Lazaro, p.3.* qui vocat hæc sigilla, in vestibus εἴδωλα. Ἀλλά τινα κενὴν ὑφαντικὴν ἐξευρόντες, καὶ περίεργον, ἥτις τῇ πλοκῇ τοῦ στήμονος πρὸς τὴν κρόκην τὴν γραφικὴν μιμεῖται τὴν δύναμιν, καὶ παντοίων ζώων τοῖς πέπλοις τὰς μορφὰς ἐνσημαίνεται, τὴν ἀνθηρὰν καὶ μυρίοις εἰδώλοις πεποικιλμένην φιλοτεχνοῦσιν ἐσθῆτα ἑαυτοῖς τε καὶ γυναιξὶ καὶ παισίν: ὅταν οὖν ἐνδυσάμενοι φανῶσιν, οἷα τοῖχοι γεγραμμένοι παρὰ τῶν ἀπαντώντων ὁρῶνται, &c. Quo loco etiam addit ab his qui religiosiores videri volebant, historias Euangelicas intextas. Ammianus Marcellinus *lib.14. pag.13.* de Romano luxu agens vocat vestes effigiatas in species animalium multiformes. *Alij summum decus in carrucis solito altioribus & ambitiosa vestium cultu ponentes, sudant sub ponderibus lacernarum, quas in collis exerta cingulis ipsis adnectunt;* (vel vt habet editio postrema, quas collis insertas singulis ipsis adnectunt) *nimia subteminum* (vel subtegminum) *tenuitate perflabiles, expandentes crebris agitationibus* (vel vt in Editione postrema filis extantes crebris à locis omnibus) *maximéque sinistra. Vt longioris fimbriæ tunicæ perspicuæ luceant varietate liciorum effigiata in species animalium multiformes.* Prudentius in *Hamartigenia* posteaquam de scutulatis egit, subiicit mox de Sigillatis.

Additur ars, vt fila herbis saturata recoctis,
Illudant varias distinctè stamine formas.

Qui locus componendus cum Asterij loco. Sigillata igitur serica vestis est in quâ exprimuntur distincto varióque stamine formæ & effigies seu sigilla hominum & belluarum. Itaque & *belluata* alibi dicuntur: Sanè multa sigillatorum mentio apud Anastasium *in Leone 3. & Paschali, & in Leone 4. Vela*, inquit, *holoserica maiora sigillata habentia ἀετίαιον & crucem.* Item, *obtulit vestem albam sigillatam cum rosulis, habentem in medio crucem.* Item *fecit vestem, sericam albam sigillatam cum Gammadiis.* Ecce apud Anastasium vela holoserica sigillata, & vestem sericam albam sigillatam. Idem alibi memorat Gamisias sigillatas. Sigillata igitur serica vestis, est vestis signis seu sigillis florens. Cum his sigillatis eosdem faciunt *Sigilliones*, quorum mentio apud Pollionem *in vitâ Claudij*, & in testamento Gregorij Nazianzeni. His sigillatis hîc coniunguntur *texta aurata*, scilicet vt sigillatæ serico textæ in varias figuras, ita & auratæ textæ in varias etiam figuras: sic vt & ipsæ textæ auratæ *sigillata sint*: Et verò hîc quoque dici videntur: *nulla, sigillatis, sericis aut textis vtatur auratis.* Contra sigillatis hîc opponuntur *serica varij coloris*: variis coloribus serica est, quæ plures intextos habet colores, quæ Latinis varia vestis dicitur, & varij coloris, & vno verbo, *colorea vestis*, πολύμιτον Græci vocant, seu ποικίλην, de quo prolixè egit Salmasius *in Vapisci Aurelian.* Igitur Mimis mulieribus ἄνθινα, id est, versicolores vestes permittuntur, quarum vsus solis meretricibus Athenis olim permissus fuit. Sed & Romæ olim L. Oppiâ versicolorum vestium vsus mulieribus permissus non erat, posteà permissus fuit, eásque gestarunt Matronæ Romanæ, vt ex Vopisci *Aureliano* liquet. Hinc ἄνθινα καὶ ποικίλη vestis pro *muliebri.* Apud Plutarchum *in Romanis*, & Artemidorum *lib.2. cap 3.*

¶ Tertiò, prohibentur Mimæ *Textis auratis*, quas & ipsas sigillatas esse dixi, vti, id est, χρυσόπαστα ἱμάτια, de quibus non *vno loco* Chrysostomus, veste auratâ, quæ sigillatis sericis, & gemmis hîc iungitur. Ita quoque Capitolinus *in Marco: Vendidit*, inquit, *& vestem vxoriam, sericam & auratam, gemmásque etiam, quas multas in repostorio sanctiore Adriani repererat.* Capitolinus quoque in *Maximino Iuniore*, vbi arrhas sponsalitias Regias memorat; *Manserunt*, inquit, *apud eum arrhæ Regiæ, quæ tales fuerunt, monolinum* (Monolinum est filum, quo margaritæ insertæ sunt: nam & ita in Glossis τετράλινον, *quadrifilum gemmarium*) *de Albis nouem* (*Alba* sunt margaritæ) *reticulum de Prasinis* (id est Smaragdis) *vndecim, dextrocherium cum casulâ de hyacinthis quatuor, præter vestes auratas, & omnes Regias, cæteráque insignia sponsaliorum.* Auratæ igitur vestes inter Regias & Matronales sunt, quas & Alexander Seuerus ministris suis sustulit, teste Lampridio; & *hâc leg.* Theodosius interdicit Mimis & Scenicis mulieribus. Has verò vestes textas auratas, vocat Chrysostomus *homilia 37. in cap.16. Genes. p 542.* χρυσόν κατάπαστα ἱμάτια οἱ πάντα τρίβοντες ἀσπάζονται τὰ μὲν σηρικὰ περιβεβλῆσθαι πολλάκις ἱμάτια καὶ σοβεῖν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τὰ μὲν χρυσόπαστα περιάπτεσθαι καὶ ἄλλων πολλῶν ἀπαλλάττεσθαι. Quibus postremis etiam verbis sigillata serica indicari videntur.

Postremò

Poſtremò vetantur Mimæ vti *Cruſtis*, quas vocant, veſtibus. Quid verò hoc nominis ſit, & cuius generis hæc veſtis, vel hæc *lex* docet. Nempe ait lex, *Cruſtas dici Græco nomine à Latino*, id eſt, ſi rectè hic locus habet Græco deſumpto à Latino & mutuato. Alij tentant *Græco nomine ac Latino*. Alij *Græca nomine Latini Cruſtas vocant*. Cruſtam veſtem nil aliud eſſe quidam putant, quàm bene percuſſam, ita vocatam à denſitate texturæ. Nam *κρούειν* eſt concutere. Cruſtæ igitur fuerint concuſſæ & bene percuſſæ veſtes, quæ & *concuſſa* dicuntur apud Pollion. *in vitâ Claudij*; vt apud Feſtum contra, *decutes* togæ ſunt detritæ. Quæ ſignificatio nil commune habet cum his cruſtis, quibus à colore nomen. Fornerius 3. *Quotid.* 11. *croſtas* hîc legit, quaſi *ἀπὸ τῆς χρώσεως*, ſeu a tincturâ. Quod generale nimis & abſurdum; neque enim *chruſta* dicitur. Putaret etiam quis hîc legendum *Croſſotas κροσσωτάς*. Quarum meminit quoque Clemens Alexandrinus *Pædag. lib.* 2. *cap.* 10. *p.* 149 Memorat & Chryſoſtomus *homil* 70 *in Matth. edit. Comel. p.* 608 *χρυσοῦς χρυσοῖς ... ἐμπεπλεγμένον*. Inanis coniectura eſt Petauij *in Themiſtij Orat.* 11. *p* 626. qui eò referre tentabat Gloſſarij illud *Cruſta*, *χύτα*, quaſi veſtium genus illud indicetur quaſi friuolum ac reiiculum, quod à ſpecie ſiue veſte Principal. reiiceretur. Verùm veriſſima ſententia mihi videtur, à variegatis marmorum cruſtis hanc vocem deriuari: ſic vt ſpecialiter *Cruſta* veſtis dicatur, vbi alteri colori admixtus erat purpureus: ſic enim & Cruſtæ olim dictæ in vaſis auri, argenti, emblemata ſeu affixæ imagines, quæ ex diuerſis materiis illigabantur: Cicer. 5. *in Verrem*, *Quæ probarant, iis cruſtæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluatini excuſſis, cum argento puro domum reuerterunt.* Ab his vaſorum cruſtis, earum artifices *Cruſtarij* apud Plinium *lib* 33. *cap.* 12. *in fin.* vbi de Seuero Cruſtario. Hæc *lex* ſcilicet hanc veſtem ita deſcribit, *quod in ea puri muricis rubor ALII colori admixtus inardeſcebat*: id eſt, quæ variegato colore conſtabat. Non erat ſcilicet holoueta, non meram purpuram continebat: non, inquam, ex omni parte texturæ cruore conchylij infecta erat (vt loquitur *lex vltim. ſupr. de veſt. Holou.*) non ardeſcebat, ſed inardeſcebat: Nam vel ſtamina eius erant tincta conchylio; ſeu per eam decurrebant fila ſolidata conchylij infectiones; vel ſubtemen eius purpureum erat, de quo dictum fuit ad *d. l. vltim. ſupr. de veſtibus holou.* Purpurea ſcilicet veſtis ſerica vel erat tota purpurea, ſeu tota ardeſcebat, cuius vſus priuatis omnibus interdictus erat; vel inardeſcebat, id eſt habebat tantum ſtamen purpureum vel ſubtemen purpureum. Ergo *Cruſtæ* veſtes erant variegato colore ex purpura & alio mixto textæ. Vbi non mera purpura ardeſcebat, ſed mixta alij colori inardeſcebat. Quarum vſus honeſtioribus Matronis permiſſus erat; ſolæ verò Scænicæ & Mimæ eas *hâc leg.* vſurpare vetantur.

¶ Atenim *ſcutlatis* veſtibus Mimæ *hâc leg.* non interdicuntur. *Scutlata* hîc pro Scotulatæ. Scutulatæ veſtis meminit & Iuuenalis *Satyra* 2. *cærulea indutus ſcutulata & galbana raſa*. Eadem intellexit & Prudentius his verbis *in Hamartigenia*.

> ———— *Eoo ex orbe petitis*
> *Ramorum ſpoliis fluitantes ſumere amictus*
> *Gaudent, & durum Scutulis perfundere corpus.*

Meminit & *Scutulatorum* Hieronymus in *verſione Bibliorum*, locis quæ mox conſignabo. Dicta verò *ſcutulata* veſtis, à ſcutulis: *Scutula* eſt *σκυτάλη* in *Gloſſis*, non à voce *ſcutum*. Nam & in ſcutulata prima breuis eſt: *Scutula* autem eſt Segmentum aliquod quadratum vel orbiculatum, vel cuneatum. Quod & in veſtibus *Virga* dicitur: Virgæ autem ſunt viæ tranſuerſim & decuſſatim ductæ in veſtibus. Itaque *virgata veſtis*, & ſcutulata eadem. Ac proinde ſcutulatæ ſunt maculis notis quadratis fermè vel orbicularibus etiam variegatæ. Itaque quas Septuaginta Interpretes *πεποικιλμένας*, & *ποικίλματα* vocant, *Pſalm* 45. *verſ.* 14. & *Ezech.* 27. *verſ.* 16. ea Hieronymus vertit *ſcutulata*. *Faſciis*, inquit, *aureis ornata eſt, in ſcutulatis ducetur ad Regem*. Item, *purpuram, & ſcutulata, & byſſum & Sericum*. Hinc & *ſcutulatum rete*, de araneæ tela, Plinio, *lib.* 11. *cap.* 24. hinc & *ſcutulatus color* apud Palladium (de quo mox) & Iſidor 12. *cap.* 1. & Plinius maculas & plagulas in retibus vocat *ſcutulas*, & Liuius in funda vocat *ſcutalen* reticulatum in medio fundæ. Hinc & quod alij tribuunt Gallis, *virgata ſagula*, Plin. *lib* 8. *cap.* 48. ita deſcribit: *Inuentum Gallorum eſt ſcutulis ſagos diuidere*: idque Diodorus *lib.* 5. ita effert: *σάγοις ῥαβδωτοῖς ... πυκνοῖς, διειλημμένοις*. Sagulum verſicolore vocat Tacitus. Scutulata itaque & virgata ſunt crebris laterculis, quadris, orbiculis diſtincta, diuiſa: quale quid in retibus aut reticulatis operibus apparet. Vnde etiam inter præcipuos colores equi *ſcutulatus* ponitur à Palladio *in Martio*, *cap.* 13. *p.* 585. quem nos *pommelé* vocamus. Et pauimenta ex *ſcutulis* eidem, *lib.* 1. *c.* 9. *in fin.*

¶ *De* IMAGINIBVS, VESTIBVS & CONSORTIO *ſcenicarum.*

XII. * Idem AAA. ad Rufinum PF. P."

SI qua, in" publicis Porticibus, vel in his" ciuitatum locis, in quibus Noſtræ ſolent Imagines conſecrari," pictura, Pantomimum veſte humili, & rugoſis ſinibus Agitatorem, aut vilem" offerat" Hiſtrionem, ilicò reuellatur: Neque vmquam poſthac liceat in loco honeſto inhoneſtas adnotare perſonas: In aditu verò Circi, vel in Theatri * proſceniis," vt conlocentur non vetamus. ¶ His illud adicimus, vt Mimæ, & qui ludibrio corporis ſui queſtum faciunt, publicè habitu earum Virginum, quæ Deo dicatæ ſunt, non vtantur: ¶ Et, * vt nulla femina," nec puer," Thymelici" conſortio iubuantur, ſi Chriſtianæ religionis eſſe cognoſcitur. Dat. III. Kalend. Iul," Heracl." Arcad. A. III. & Honorio A. II. COSS. [394]

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. de Spectacul.* Iungendáque *huic legi* videntur nonnullæ aliæ huius anni conſtitutiones, ac nominatim *lex* 18. *Cod. de Cohortal.* *l.* 139. *ſupr. de Decurion.* Imò fortè & *l.* 31. *ſupr. de Operib. publ.*

Rufinum

"*Rufinus PP.* ſub Theodoſio M. Orientis ſcilicet.
"Abeſt à *Cod. Iuſtin.* "Aſiis.
"vide de *hoc tit. ſupr. de Imagin. imperial.*
"vid. de plebeis Scænicis & eorum vilitate *l. vnic. infr. de vſu ſollarum.*
"id eſt, ingerat tranſeuntium obtutibus: Quare non mutandum id in *referat*, quod putabat Vir doctus Fileſacus, *Selectorum* 2. *p.* 234.
"De *Proſcenio* mox.
* *Lex* 4. *Cod. de Epiſcop. Audient.* hinc deſumpta eſt. Eſt autem hoc *ſecundum* legis caput.
* *Tertium* huius legis caput.
" Ancilla: vt *l.* 2. *infr. de Lenonibus.*
"De *Thymelicis* actum iam *leg.* 5. *ſupr.*
"Malim *Iun.* iam enim xv. Kal. Iul. Hadrianopolim proceſſerat Theodoſius aduerſus Eugenium moturus.
"*Heraclia* hoc tempore Theodoſius M. vt præter *hanc leg.* docet etiam *d. lex* 18. *ſupr. de Cohortal.* Nempe ex Vrbe Conſtantinopolitanâ in Occidentem tendens aduerſus Eugenium & Arbogaſtem.

COMMENTARIVS.

DE IMAGINIBVS, VESTIBVS, & CONSORTIO Scænicorum eſt hæc Theodoſij Magni conſtitutio, Anno D. 394. quâ in ſummam tribus his modum ponit, PRÆMIIS inquam Scænicorum, VESTIBVS Scænicarum, VSV denique Thymelicorum: Eo fine vt ne Maieſtati Principis, vt ne Sanctimoniæ & Religioni Chriſtianæ eâ re dedecus aliquod aut macula, contagio Scænicorum vel Scænicarum inferatur. Hic ſcilicet finis eſt huiuſce Theodoſianæ Conſtitutionis, quâ vt dixi Tria capita continentur.

Primum caput eſt de IMAGINIBVS Scænicorum, quo in loco videlicet eæ reponi poſſint. Nempe inter præmia Pantomimorum, Agitatorum, Hiſtrionum, fuerunt quoque Imagines ſeu picturæ, quibus præmij ergo donabantur. Fides vt ab hâc conſtitutione, ita & à Martiali *lib.* 5. *Epigr.* 26. & à Luciano, *in Nigrino*, vbi in Theatris & in Circo καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων vel ἁρματηλατῶν εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα. Chryſoſtomus *in Pſalm.* 3. *in princ.* τινὲς φέρουσι εἰκόνας καὶ στήλας ἐγείρουσι ὀρχηστῶν ἡνιόχοις καὶ ἀθληταῖς, καὶ τῷ ἐπιχαίρματι εἰς τὸ μάλιστα κύριος τῆς νίκης τὴν ὕλην ἐργάζονται. Verùm hæ Imagines, ſeu effigies vetantur hâc conſtitutione collocari (& ſi quæ collocatæ ſunt, reuelli iubentur) Collocari, inquam, in publicis porticibus aliiſque locis Ciuitatum publicis, in quibus Principum alioquin Imagines erant: hâc ratione additâ; *ne inhoneſtas perſonas liceat adnotare in loco honeſto.* Nempe noluit Theodoſius M. ſuas aliorúmque Principum Imagines inter Theatrales ſpectari & commiſceri: Theatrales, inquam, perſonarum huiuſmodi inhoneſtarum: Nempe Scænici, Pantomimi, Agitatores, Hiſtriones, etſi famoſi non fuerint, *l.* 4. *ff. de his qui not. infam.* attamen inhoneſtæ perſonæ fuerunt. Inhoneſtum ab infami longè recedit: Cornelius Nepos *in præfat.* hanc ad rem: *In ſcenam verò prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem Gentibus fuit turpitudini, quæ omnia partim infamia, partim humilia, atque ab honeſtate remota ponuntur.* Arnobius de rebus ludicris agens, *lib.* 7. *pag.* 300. *Quarum*, inquit, *actores INHONESTOS eſſe, IVS VESTRVM & inter capita iudicauit infamia.* Inter inhoneſtas igitur perſonas hîc adnotantur *Pantomimi*, *Agitatores*, *Hiſtriones*: quare & turpe munus Scenicorum dicitur *l.* 4. *ſupr.* & immemores honeſtatis qui eas ſibi ſociant, *l.* 5. *ſupr.* Hinc & Interpres ad *l.* 1. *ſupr. de inoff. teſt.* Thymelicos inter turpes & infames numerat, quibus inſtitutis, fratri inofficioſi querela competat: Et in eodem argomento, Theophilus §. 1. *Inſtit. de inoff. teſtam.* ὅτε αἰσχρὸν ἐπιτήδευμα οἱ γυναικάδιοι μετίασιν, οἷον ἡνίοχοι μῖμοι, κυνηγοί: vid. & Harmenop. 5. *tit.* 6. §. 2. Adde & Tertullianum *lib.* 6. *de Spectacul.* & Chryſoſtomum huius temporis Scriptorem, vt omittam alios, *homil.* 38. *in Matth.* & in 1. *ad Corinth. homil.* 12. *p.* 318. & *homil. de S. Phoca.* Ariſtænetus quoque *epiſt.* 19. de Scænicâ quadam agens αἰσχρὰ ἐργασίαν vocat: vid. & initium *eius epiſt.* Certè qui artis ludicræ cauſâ in ſcenam mercede deſcendunt, famoſi ſunt ex edicto, *l.* 1. §. 6. *de his qui not. infam.* veluti qui operas ſuas vt cum beſtiis depugnarent, locauerunt. At non & Athletæ, neque Thymelici, neque Xyſtici, neque Agitatores, &c. ex *l.* 4. *eod. tit.* nonnulla Petrus Faber 1. *ſemeſtr. cap.* 20. & Fabrotus *ad ſuperiorem Theophili locum*, *p.* 366. vide & quæ notaui ad *leg. vnic. infr. de vſu ſollar.* In aditu itaque Circi tantùm & in Proſceniis Theatri Scænicorum picturas collocari permittit Theodoſius M. nempe locis profeſſioni ipſorum competentibus: Caſſiodorus in formula Tribuni voluptatum, *lib.* 7. *epiſt.* 10. vbi de Scænicis: *Temperentur & hæc legum qualitate negotia, quaſi honeſtas imperet INHONESTIS, & quibuſdam regulis viuant qui viam rectæ conuerſationis ignorant.* Et in fine, *Cum FAMA DIMINVTIS ſaluâ tuâ opinione verſare.* Proſcenium, locus patens & liber fuit in fronte Scenæ, ait Iſidorus, in quo Actores, hiſtriones agebant. Diomedes *lib.* 3. *Mimi, Planipedes dicti, quod Actores planis pedibus, id eſt, nudis proſcenium introibant, non vt Tragici Actores cum cothurnis, vtque Comici cum ſocciis.* Suggeſtus ſcilicet Scænæ altus erat: hic Suggeſtus vocatur à Vitruuio *Pulpitum Proſcenij*, quia infra ſcenam Proſcenium ſit, Pulpitum autem quinque pedibus altum ſupra Proſcenium. Itaque Scena pulpito eſt altior; Pulpitum altius proſcenio, Proſcenium Orcheſtrâ: Seruius 2. *Georgic.* ait; Proſcenium fuiſſe pulpita ante ſcenam, vbi ludicra exercentur. Per proſcenium in ſcenam aſcenſum fuiſſe docet Syneſius 2. *de prouid.* οὐδέ τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσβαδίζων διὰ προσκηνίου, &c. In Proſcenio fuerunt olim Aræ: vnde Plautus in *Amphitr. prologo*, (quod huc maximè facit) *Etiam Hiſtriones anno, cum in Proſcenio hîc Iouem inuocarunt, venit.* Item ædificia, eodem teſte *in Curculione, prolog.* *Athenæ iſtæ ſunt, ita vt hoc eſt Proſcenium, tantiſper dum tranſitur hæc Comœdia.* ¶ E Proſcenij iſtius faſtigio, Actores qui in pulpito erant, ſpectari poterant; vt ex Sueton. *in Nerone, cap.* 12. liquet. Exculta itaque proſcenia: Vnde & ſcorto ſeu meretrici *proſcenio* nomen; quod eſſet lepidâ facie, ſumptuoſiſque veſtibus induta; exuta verò, maximè deformis: teſte Ariſtophane apud Athenæum *lib.* 13. Suid. διὰ τὸ ἔξωθεν ὡραίαν ἐμπρεπῶς φαίνεσθαι: vid. & totidem verbis apud Harpocrationem.

¶ In *hâc* interim *leg.* & *primo* quidem hoc eius *capite* obſeruanda inſignis κυριολογία, circa habitum ſcænicorum, hiſce verbis: *Pantomimum veſte humili, Agitatorem rugoſis ſinibus, Hiſtrionem vilem.* De ſingulis videndum. Veſtis ſcilicet *humilis* Pantomimo tribuitur, quæ vtique ad manum ſaltanti, chironomonti, manibus geſticulanti apta, propriáque, ne alioquin ſaltanti prolixior impedimento foret: Ita enim *humilem* veſtem hîc accipio.

cipio. Quanquam & alias *humilis vestis*, pro eâ qualem humiles & exiguæ contemptæque sortis homines gestarent, quas Græci λιτὰς & εὐτελεῖς ἐσθῆτας vocant: Spartianus *in Hadriano* inter alia Hadriani, *Cùm Dux militia esset, vestem*, inquit, *humilimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibulas stringeret*, &c. Spartianus *in Seuero* vocat vestes exiguas, quas scilicet exiguæ sortis homines gestarent. *Hic*, inquit, *tam exiguis vestibus vsus est, vt vix tunica ipsius purpura aliquid haberet, & cum hyrta chlamyde humeros velaret.* Mimis quoque centunculum tribuit Apuleius, *in Apologia*, vt histrioni crocotam, tragœdo syrma; vbi crocota est sericum indumentum, quod proinde pantomimis bis non rectè tribuitur à Viris doctis. Certè Pantomimi vsi veste atque habitu conuenienti si cuius fabulam saltarent; de quo vid. Voss. *Inst. poet. lib.* 2. *cap.* 36. §. 9. Et hæc de Pantomimi habitu. *Agitatori* verò sinus rugosi hîc tribuuntur; nempe equos agitantis proprium hoc sinus vestis non habere distinctos, atque ordine inuicem adstrictos, sed rugosos atque inconditos & inordinatos. Nempe rugæ in vestibus olim aliæ casu fiebant ex ipsâ vestis redundantiâ; aliæ arte constabant & ex industriâ struebantur, ad ornatum vesti conciliandum, per πολιδας, quas Græci vocabant, & πτύχας: Quod Chrysostomus reprehendit in sacris Virginibus, rugas inquam circa pectus pariles, *homilia* 8 *in* 1. *Timoth.* 2. αἳ τὰ στήθη ποιοῦσι τὰς ῥυτίδας. Quarum omnium rugarum & striarum centrum erat vmbo & vmbilicus, quo omnes togæ rugæ nodo quodam constringebantur, & vt loquitur Tertullianus, custodibus forcipibus assignabantur: Locus est insignis apud Macrobium, vt omittam Tertullian. *de Pallio*, vbi de togâ Hortensij loquitur, de rugis non fortè, sed industriâ locatis: *Togam*, inquit, *corpori sic applicabat, vt rugas non fortè, sed industriâ locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens, nodum latius ambiret.* Vilis tandem histrio *hac leg.* vocatur, ob habitum quoque (vt ex adiunctis colligere est.) Histrionis scilicet vilis habitus. Et hæc de primo *huius leg.* capite.

Secundo *capite*, Mimæ & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt, VESTEM à Virginum sanctimonialium veste diuersam habere à Theodosio M. iubentur; vt *superiori* quoque *lege* 11. Mimarum vestis à Matronarum distincta fuit ab eodem Theodosio superiore anno. Nempe peculiari habitu *Virgines Deo* dicatæ hoc æuo iam vsæ. Sanè olim Matronas à prostibulis ac meretricibus vestitu distinctas fuisse, res est notior, quàm vt exemplis comprobari debeat. Et sublatam hanc vestis distinctionem suis temporibus queritur Matrona quædam apud Attam aquis calidis; *Cùm meretrices*, inquit, *nostro ornatu per vias lupantur.* Tertullian. *locis duobus*; nempe 6. *Apolog.* his verbis: *Video & inter matronas atque prostibulas nullum de habitu discrimen relictum.* Et *lib. de cult. famin. Aut quid minus habent infelicissima publicarum libidinum victima? Quas si quæ leges à Matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, iam certè sæculi improbitas quotidie insurgens, honestissimis quibusque fœminis vsque ad errorem agnoscendi coæquauit.* Neque abludit lex Græcorum, quâ floridis vestibus solæ meretrices vsæ, de quo videndi Athenæus *lib.* 12. Clem. Alexandr. *lib* 2. *cap.* 10. Diodorus Siculus, & Suidas. In peculiari porro veste *Virginum sanctimonialium*, fuit. Primò, *Velum*, seu maforium in capite; de quo velo seu velamine præter Ambrosium hoc tempore qui consecrationis Virginum ritum describit *cap.* 5. *& 6. ad Virg. laps.* insignis quoque locus est Optati Mileuitani, atque hoc signo atque indicio professionis agnoscebantur. De quo καλύμματι Virginum sanctimonialium, quod supernè à facie candidum suspendebant, Chrysostomus quoque *d. homilia* 8. Deinde pulla tunica & pallium furuum de qua Chrysostomus *d. loco* & Hieronymus *epist.* 12. *& ad Marcellum, ep.* 23. *Solent*, inquit, *quædam cum futuram virginem spoponderint, pulla tunicâ eam induere, & furuo operire pallio*: it. m, *pulla tunica minus, cum humi iacuerit, sordidatur.* Et verò hanc ipsam pullam vestem Mimas & meretrices affectasse verosimile est, sic vt à Virginibus sacratis minùs distinguerentur. Nam & Acron *ad* 2. *Satyr. Horat.* Auctor est, meretrices Romæ fuisse cum pullis togis, quibus à Matronis discernerentur. Sicut autem *hac leg.* Theodosius M. mimas virginum quæ Deo dicatæ sunt, veste vti vetat; ita rectò Chrysostomus *d. homilia* 8. virgines in eo reprehendit, quod quamlibet velo, pulláque tunica & palio furuo induerentur, attamen, vestem & habitum componerent, καλάπερ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὀρχουμένων: & καλάπερ αἱ παιδες: denique quæ ita cultæ essent, vt amplius non liceat διακρίνειν τὰς πόρνας ἀπὸ τὰς παρθένους, vt idem frequenter fœminas notat ὅτας σανδάλια καλλωπίζουσας τά. ἐν τῇ σκηνῇ μιμουμένας: veluti *homilia* 91. *in Matth.* Atque hæc de secundo *huius legis* capite, déque interdicto quod eo continetur. Quod & ipsum postcà *Capitularibus* Caroli M. & Ludou: interdictum *lib.* 5. *Capitul. cap.* 235. & Aurelianensi *constit. artic.* 24. quod à Baronio omissum, in Annales Ecclesiasticos referendum fuit; pariter vt tertium, quod sequitur.

Postremo scilicet *capite* vetat Theodosius M. Christianam fœminam aut puerum Thymelici consortio imbui. Quod & ipsum Theodosij M. in Religionem Christianam venerationis argumentum est. Nempe quemadmodum etiam ea, quæ naturali vinculo scænica conditione tenetur, si Religionem Christianam profiteri incipiat, naturali vinculo à Scænicâ liberatur, *l.* 4. 8. 9 *supr.* ita multò magis, qui Christiani iam sunt, à scænâ, & scænico consortio remouendi sunt. Pari ratione Constantius *l.* 1. *infr. de Lenonibus*, fœminas Christianas lenonibus, seu lupanaribus vendi vetuerat. De Thymelicis iam dixi ad *l.* 5. *suprà*.

¶ LIBERARI *mimas officio suo Principis beneficio non posse.*

XIII. * Impp. HONORIVS & Theodosius AA. Diogeniano v. c. Tribuno Volupt."

MIMAS diuersis Adnotationibus" liberatas ad proprium officium summâ instantiâ reuocari" decernimus, vt voluptatibus" populi," ac festis diebus solitus ornatus deesse non possit. Dat. vi. Id Febr. Rum" Constantio v. c. Cæs." 414 Acc. à Tribuno Volupt. x. Kal. Feb. Karthagine, Post Conf. Honor. ix. & Theod. v. AA. coss. [413.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* videri poſſit huic conſtanda *lex* 176. *ſupr. de Decurionib.* vbi dixi.
"*Carthagine*, vt docet ſubſcriptio *legis*.
"id eſt beneficio Principis, *leg.* 9. *ſupr.*
"A te Tribuno voluptatum. "Ludis.
"Karthaginenſis.
"*X. Kal.* Similis ſubſcriptio Anno 413. *l.* 13. *infr. de infirm. his quæ ſub Tyrann.* quomodo & *Rom.* ſubſcriptum Ann. 414. *l.* 55. *infr. de Hæreticis.*
"*X.* Coss. Porrò conturbati hic ſunt Conſules: de quo mox.

COMMENTARIVS.

LIBERARI potuiſſe BENEFICIO Principum Mimas ſeu Scænicas à ſcænâ, docuit *l.* 4. & 9. *ſupr. hoc tit.* quæ poſtrema ad eandem Africam & Karthaginem pertinet, lataque fuit 30. & quod excurrit, ante annos: Verùm alia nunc ſententia placet Honorio *hâc lege*, & quidem in eadem Vrbe Carthaginenſi: ſiquidem beneficio Principum liberatas Mimas Carthaginenſes *hac leg.* in ſcenam reuocari iubet. Nempe, vt ex eâ facilè colligi poteſt, quod populus Carthaginienſis & Africanus erga ludos ſtudioſiſſimus (quod etiam docuit *lex* 2. 3. 9. *hoc tit.*) huiuſcemodi Principum adnotationibus interceptas ſibi voluptates ſuas & feſtorum dierum ſolemnia apud Principem conqueſtus fuiſſet, atque id etiam Tribunus voluptatum Honorio Imp. inſinuaſſet. Nempe *Tribunus voluptatum* peculiaris vt in aliis primariis Ciuitatibus, veluti Romæ, & Mediolani, ita & Carthagine quoque fuit. Cuius Tribuni voluptatum formula extat apud Caſſiodorum, *lib.* 7. *form.* 10. fit eiuſdem mentio *lib.* 6. *formulâ* 19. *Cum laſciua voluptates recipiant Tribunum*, & de eodem Tribuno Mediolani eſt *epiſt.* 2. *lib.* 5. vbi Theodoricus confert Bacauda viro ſpectabili Tribunatum, & ſeui perpetuum Tribunatum, vt diligentiſſimè curet exhiberi voluptates in Vrbe Mediolanenſi. Erat autem Tribunus voluptatum, qui voluptatis ſvrbicæ, id eſt, ludorum curam gerebat, atque proinde idem Scenicis gregibus, veluti tutor, Iudex, moderator appoſitus, ſicut & eos diſtrictionem etiam haberet; vt ex prædictâ Caſſiodori formulâ liquet. Alius verò ab hoc Tribuno voluptatum eſt ille, cuius meminit Sueton. *in Tiber. cap.* 42. cum ſcribit, *Tiberium nouum officium instituiſſe à voluptatibus, præpoſito Equite Romano Tito Caſonio Priſco.* Hic enim voluptatibus priuatis Principis præfuit; ille verò voluptatibus populi: Denique meminit Firmicus *lib.* 3. *cap.* 7. ibi, *Præpoſitorum voluptatum earum quæ ad delectationem Regiam præparantur, quique annonas ab Imperatore accipiebant.*

¶ Cæterùm in ſubſcriptione duo adhuc notanda ſunt. Primò quidem inuerſos eſſe planè Coss. atque ſubſcriptionem ita reſtituendam: *Dat. VI. Id. Febr. Rom. poſt Conſ. Honor. IX. & Theod. V. AA. CONSS. Accept. à Tribun. Volupt. X. Kalend. Febr. Karthagine Conſtantio V. C. COS.* Nam alioquin dicendum eſſet, (quod abſurdum,) priùs acceptam quàm datam *legem* hanc.

Secundò obſeruandum, integro Anno ante datam hanc *legem* quam acceptam. Cuius rei cauſa hæc eſt, quia ſtatim poſt eam conſtitutionem datam, Anno 413. *Heraclianus* Comes Africæ Karthaginem & Africam ſibi vindicauerat, & tyrannidem vſurpauerat; de quo videlicet eſt *lex* 21. *ſupr. de infirm. his quæ ſub Tyrann.* & Chronicorum Scriptores, Idacius, Marcellinus, Proſper. Sic quidem, vt in Italiam, & ad Vrbem Romam proximè cum ingenti exercitu tranſgreſſus ſit; verùm is eodem Anno 413. primùm Occricoli non longè ab Vrbe Româ ſuperatus, paulò pòſt in Africam profugus, Karthagine in æde Memoriæ percuſſoribus miſſis ab Honorio occiſus fuit: & tum demum cæſo Heracliano, vbi neceſſariis rebus proſpectum, hæc *lex* initio ſequentis Anni 414. à Tribuno voluptatum accepta fuit.

DE LENONIBVS.

TITVLVS VIII.

Proximo confinio cohæret hic *titulus* ſuperiori; Rectè. Nam quæ ſcænica, eadem & publicæ libidinis fermè victima. Et *huic tit.* reſpondet *tit. Cod. Iuſt. lib.* 11. *de Spectacul. & Scæn. & Lenonib.*

PARATITLON.

LENONES, *Rubr.* & *l.* 2. *hoc titulo*, & Lenæ, quæ portentoſæ vilitatis dicuntur, *l.* 1. *in fin. ſupr. de...* ſunt, qui lupanaria, *l.* 1. exercent; in quibus ſcilicet fœminæ vile miniſterium proſtituti pudoris explent, *l.* 1. coitionis ſordes ferunt, *l.* 2. De iuſtiſſimo horum odio & pœnis eſt Conſtantij Imper. *lex* 1. & Theodoſij Iun. *lex* 2. *hoc tit.*

¶ CONSTAN

¶ CONSTANTII *Imp. constitutio in lenones Christianarum ancillarum.*

I. * Imp. Constantinus" A. ad Seuerum P. V."

SI quis" fœminas," quæ" se dedicasse venerationi Christianæ legis sanctissimæ dinoscuntur, ludibriis" quibusdam subIcere voluerit," ac lupanaribus venditas faciat vile ministerium prostituti" pudoris explere, nemo alter easdem coëmendi habeat facultatem, nisi aut hij qui Ecclesiastici esse noscuntur," aut Christiani homines demonstrantur:" competenti pretio persoluto. Dat. IV. Non. Iul. Hierap." Placido & Romulo CONS. [343.].

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* prælata *l.2. infr.* Eam Baronius quoque in *Annalibus suis* omisit.

" *x*. CONSTANTIVS, vt docent Consules subscripti. Error in hoc nomine sæpè admissus *hoc Codice*: veluti, *l.3 supr. de diu. rescript. l.1. supr. de Iurisdict. l. vnic. supr. de prob. Salar.*

"Aarescribendum *PP*. Seuerus enim hoc Anno non sternitur inter Præfectos Vrbis *Romæ*, in veteri Notitia, quæ apud Cuspinianum, verùm *Aconius Catullinus*: Quid si Seuerus hic P.V Constantinop. fuerit?

"Gentilis scilicet.

"Ancillas filias.

"Imò, & eo quod.

"In ludibrium Religionis Christianæ.

"id est subiecerit.

"*Prostituti pudoris.* Ita pariter Firmicus *lib 6. cap.31. p.170. Meretricem prostituti pudoris efficiet, & qua corpus suum prauis libidinum cupiditatibus tradat, pudorem suum mercede quotidiana gratiâ potestati* LENONIS *addicens, eritque in publicis meritoriis prostitutis, etiamsi ex alto genere videantur esse progenita.*

"Qui sanè habitu satis noscebantur.

"Probantur.

"*Hierapoli* quoque hoc ipso Anno, fine mensis superioris Data *lex 35. supr. de Decurionib.* ad Leontium PP. vbi sanè Imperatores fermè constitere, vbi exercitus in Persas mouendus esset: vid. Ammianum, *lib.14. p.17.* vide & *Chronolog. Ann.347. & Ann.370.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp, hæc in lenones constitutio est, quâ CHRISTIANAS fœminas à dominis Gentilibus prostitutas, Ecclesiasticis vel saltem Christianis redimendi, pretio contrà competenti dato, potestatem facit Anno Domini 343. sexennio post mortem Constantini M. patris sui, necessitate impositâ eas illis vendendi. Scilicet, vt Lupanaria è Republ. Rom. (iam Christianâ) simul & semel inter hæc primorum Principum Christianorum initia, ac per Sytiam nominatim (de cuius vago concubitu dixi ad *leg.1. supr. de incest. nupt.*) quò hanc *legem* pertinere censeo, fugari, fœdæque Lenonum nundinationes proturbari non potuêre, sic quidem vt Lenones & Lupanaria hâc tempestate tolerata fuerint: quod de Constantini M. ætate docet quoque Lactantij locus *lib. 6. cap.23.* ita primus ad profligandum dedecus istud gradus hic fuit, vt Christianas fœminas prostitutas & Lupanari venditas, alij *coëmere*, id est retrahere seu redimere possent. Sed tamen Ecclesiastici vel saltem Christiani tantùm. Quomodo & alioquin Ambrosius 2. *Off.15.* inter officia Sacerdotis ponit, non tantùm captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, sed *& maximè fœminas turpitudini.* Et posteà pleniùs adhuc ius Episcopis hac parte tributum *l.s. prox.* vbi vid. quæ dicam. Quod quidem Christianæ Legis veneratione constitutum: pariter vt quod constituitur *l.pen. supr. de Scenicis:* quia (quod hæc *lex* etiam indicat) Domini Gentiles fœminas potestati suæ subditas, seu ancillas, Religionem Christianam amplectentes, ideò tantùm, vt Christianam Religionem ludibrio subiicerent, in Lupanaria seu lustra detruderent, Lupanaribúsque venditas vel traditas facerent vile ministerium prostituti pudoris explere. Quod quidem etiam ipsum ludibrij genus in Christianas mulieres persecutionum tempore iam olim exercitum, (vt ostendit iam Fornerius *3. select. 21.*) Id verò præter Acta Martyrum, & Apostolicæ Historiæ librum 3. vbi de Trophimâ, Palladium *in vitâ Patrum*, edocet insignis Ambrosij locus, *lib.3. de Virginibus & sermone 9.* & Basilij *de verâ Virginitate:* Prudentij *περὶ στεφάνων*, vbi vox LVDIBRII pariter occurrit:

Omnis iuuentus irruat, & nouum
Ludibriorum mancipium petat.

Scilicet, hinc Gentiles per hæc tempora profectu Christianæ Religionis indolentes, nullum non vindictæ ludibriique genus in Christianos exercebant, quò pertinet hæc *lex*: inde Iudæi feralem ipsorum sectam fugientes, & ad Dei cultum respicientes, etiam saxis alióque furoris genere attentare non verebantur, vt docet *lex 1. infr. de Iudæis.* Cæteroquin pœnæ quoque genus hoc publicè Romæ fuisse, in adulteras, vt in Lupanaria damnarentur, ostendunt ea quæ de Theodosio M. scribit Socrates *lib.5. cap.18.* Ex his apparet, Constantij mentem *hâc leg.* non tam, vel non tantùm ad lupanaria abolenda tendere; verùm eò quoque, & vel maximè spectare, vt Religionem Christianam à ludibrio Gentilium vindicaret. Imò apparet, Constantium *hâc leg.* non abolitum ire lupanaria: eonitâ, ea tolerare: sic quidem (nam eò spectat hæc constitutio) vt nonnisi Christianam fœminam, nonnisi ab Ecclesiastico, vel saltem à Christiano homine, nonnisi pretio competente contrà dato, à Lupanari redimendi facultatem tribuat: non aliam, non alij, etsi pretio contrà dato. Cæteroquin iam olim quoque Principes quidam Pagani ancillas lenonibus promiscuè vendi, seu ad Lupanaria damnati noluerunt: in quibus Adria-

nus, qui teste *Spartiano*, vetuerat ancillam Lenoni, seruum Lanistæ vendi, causâ non præstitâ, id est, nisi ex causâ aliquâ iustissimâ, non proprio & præcipiti arbitrio; verùm si iusta esset Domini querela, oblatâ Iudici ancillâ.

¶ Obseruetur interim ex *hâc leg.* singulare Retractus, Coëmtionis, necessariæque venditionis genus, vt à ludibrio Gentilium Christiana Religio vindicaretur. Cuius necessariæ seruorum venditionis haud dissimile exemplum olim inductum, ob nimiam Dominorum sæuitiam, & infamem iniuriam, rescriptis Antonini Pij: de quibus §.2. *Inst.* & *l.2. ff. de his qui sunt sui*: & apud Autorem *collat. ll. Mosaicar. tit. de sæuitiâ Dominorum* 3. Vbi infamis iniuria est quædam ei, de quâ *hâc leg.* agitur, vicina, & fœdior adhuc; vt alibi prolixè ostendo. Et tamen vt hoc casu, ita in specie *huius legis*, pretio competente contrà dato. Quod tamen sublatum, *l. vltim. Cod. de Spectacul.* vbi ancillæ prostitutæ manum iniicere licet, *ἀνδραπόδου ἄνευ*, gratis, vtque... Lenones & Lupanaria vndecim annis post penitus extinctum iuit in Vrbe Constantinop. *Nouell. de Lenonibus.* Et hactenus quidem Constantij Censura in Lupanaria seu Lenones sese exeruit: vlteriùs enim deinceps procurrit, pudicitiæque consuluit primùm Theodosius M. Romæ eo facto quod narrat Socrates, *lib.5. cap.*18. de quo dixi ad *l. vnic. supr. de Manumiss.* dein Theodosius Iun. *l.2. prox.* ob similem indignitatis speciem: nempe vbi patres, vel domini, filiabus suis, vel ancillis, peccandi necessitatem inuitis imponerent. Tandem hâc sanctissimâ Constantij constitutione Annales Ecclesiasticos deinceps instrui moneo.

¶ Theodosii Iun. *constitutio in Lenones.*

II. * Impp. Theod. & Valentinianus AA. Florentio PF. P."

Lenones patres & dominos, qui suis filiis" vel ancillis peccandi" necessitatem inponunt, nec iure frui dominij," nec tanti criminis patimur libertate" gaudere. Igitur tali placet hanc" indignatione" subduci, nec" potestatis iure frui valeat, ne quid eis ita" possit adquiri, Sed ancillis filiabúsque, si velint, conductisve pro paupertate personis, quas sors damnauit humilior, Episcoporum liceat, Iudicum etiam, Defensorúmque implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui: ita, vt si insistendum eis lenones esse crediderint, vel peccandi ingerant necessitatem inuitis, non" amittant solum eam, quam habuerant" potestatem, sed proscribti pœna" mancipentur exilij, metallis addicendi publicis: quæ minor pœna est, quàm si præcepto lenonis cogatur quispiam coitionis sordes ferre, quas nolit. Dat. XI. Kalend. Mai, Felice & Tauro coss. [428.]

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. Iust. de Spectaculis, Scænicis, & Lenonib.* hinc interpolata est: simul & *l.14. C. de Episc. aud.* Omisit & *hanc leg.* pariter vt *superiorem* in Annales suos referre Baronius.

" *Orientis*, de quo mox plura.

" *Filiis* hic positum, pro *filiabus* (quomodo in *Cod. Iust.* substitutum.) Nam & ita mox, *sed ancillis filiabúsque*. Neque tamen hic quidquam muto.

" dum filias, vel ancillas suas prostituunt: *Peccandi* vox hic, & mox rursum, hâc in re propria de coitionis sordibus, vt mox vocantur.

" *Libertas*, pro indignitate.

" *Eos indignatione subduci.* C. Iust. Locum ita restituo: *Igitur tali placet hosce indignationi subiici* (vel *subdi*) *vt nec*, &c. vt ita dispescatur vox *subduci*, vel *subdi vt*, vel mutetur in *subici*. Omnis scilicet sermo & comminatio in parentes & dominos hic dirigitur.

" Ita quoque Cod. Iust. *Indignatio*, pro comminationis pœnâ, ita *l.146. supr. de Decurion. ne clementia nostra ob contumaciam dissimulantium in maiorem indignationem exsurgat.* Neque enim hic admitto, qui *Indignationem* pro mala tractatione seu indignitate hic accipiunt, quomodo Tertullianus in MS. *lib. de disciplina & habitu Virginum*: *Quod ornari te putas, quod putas comi, indignatio* (vulgati habent *impugnatio*) *est ista diuini operis, præuaricatio est veritatis.* Et Cyprianus *de orat. dum semen pessimum, filij sine lege, dereliquistis dominum & in indignationem misistis illum sanctum Israël*, pro quo habent vulgati, *blasphemarunt sanctum Israel.*

" In *Cod. Iust. ne*: & mox, *nec quid.*

" *ꝫ. Valeant* vt *Cod. Iust.*

" scilicet peccandi necessitatem imponendo filiabus vel ancillis.

" *Amittant non solum* inuerso ordine in *Cod. Iust.* Sed hoc meliùs.

" *Habuerint*, Cod. Iustin.

" *Pœna*, Cod. Iustin.

COMMENTARIVS.

Theodosii Iun. hæc in Lenones constitutio est; in Lenones inquam, patres & dominos, qui filias suas vel ancillas suas, vel etiam conductas pro paupertate personas prostituunt inuitas, vt ex iis quæstum faciant. Igitur patriam potestatem & dominicam hâc parte adeò infringit *hâc leg.* Theodosius Iun. vt patiendi non tantùm filiabus & ancillis necessitate eas liberet, sed & implorandi *suffragij*, siue Episcoporum, siue Iudicum, siue Defensorum potestatem eis faciat, quò ab hac impotentium patrum & dominorum necessitate, liberentur. Imò iis, si insistendum putent, & peccandi necessitatem ingerant, proscriptionis bonorum, metallique pœnam imponat. Vbi multa notanda veniunt.

Primò, quod *Episcoporũ suffragium* seu auxilium implorati hoc casu permittitur, quomodo & *superiore* Constantij *lege* Ecclesiasticis, imò Christianis omnibus redimendarum prostitutarũ facultas iam data fuit. Nempe Episcoporum curam res hæc tangebat,

gebat, iisque incumbebat non tantùm vt castitati publicæ consultum esset; verùm vt in commune humanitatem suam & interuentum suum miseris & oppressis præberent: eáque huius sæculi, quantumuis corrupti, reuerentia fuit, vt intercessioni Episcoporum plurimum deferretur: quem ideò velut obicem Principes iniustis passim actibus, & impotentiæ sæuitiæque opponere necesse habuerunt. Et quidem Honorius Imper. tribus constitutionibus, putà *l.7. seu vltim. supr. de custod. reor. l.2. seu vltim. supr. de postliminio* (vnde interpolata est *lex* 11. *Cod. de Episcop. audient.* & *l.2. seu vltim. supr. de expositis.* Imò & Quartâ adhuc constitutione idem Honorius solemnitates Gentilium prohibendi, & quidem manu Ecclesiasticâ, facultatem Episcopis tribuit: *l.19. infr. de Pagan. sacrif. & Templ.* Quibus omnibus Legibus addatur & *lex* 25. *Cod. de Episcop. aud.* & *lex* 1. *Cod. de aleatorib.* Addantur & quæ Ambrosius 2. *Officior.* 29. Multæque aliæ leges *tit. Cod. de Episcopali aud.* Quare, vel his inspectis, debuit hæc quoque *lex* in Annales Ecclesiasticos referri.

¶ Secundò, *Defensorum* pariter hâc in re suffragium implorari permittit *hâc leg.* Theodosius Iun. quia scilicet Defensorum muneris istud erat in commune, vt vnumquemque ab improborum insolentiâ tuerentur: de quo fidem facit tum nomen Defensorum ipsum: tum Paratitlon *tituli, de Defensorib. ciuitat. supr.*

Tertiò ex *hâc leg.* liquet, Lupanarium adhuc vsum hâc tempestate inter volentes in Oriente stetisse, & quidem Constantinopoli: Quod sanè etiam liquet ex eiusdem Theodosij *Nouellâ de Lenonib.* 18. quæ vndecimo post *hanc leg.* anno data est: Anno Domini 439. Eâ quippe demum Lenones in Vrbe Constantinopolit. vetiti, sublatáque, quæ inde colligebatur, lustralis præstatio: pœnáque imposita verberum & exilij seu deportationis. Ex quâ etiam *Nouellâ* illud patet (quod ad *huius legis* inscriptionem facit) *Florentium PP.* ad quem *hac lex* data est, post *hanc leg.* eius *Nouella* seu interdictionis Theodosio Iun. Auctorem fuisse: in tantum, vt is quoque obtulerit propriam possessionem, ex cuius reditibus colligi possit, quantum prædictum vectigal pensitaret. Scilicet, quæ huius *Florentij* laus est; primùm seu primo pedaro, ne inuitæ prostituerentur, Theodosio Iun. persuasit: mox Lupanarium in totum abolendorum autor extitit. In Occidente quoque Lupanarium vsus paulatim nonnullis locis damnatus, posteaquam scilicet castiores iam Romania Barbari Occidentis Prouincias peruaserunt, vt apud Aquitanos, teste Saluiano *lib.7. de gubern. Dei*, & in Africâ à Vandalis, *eodem libro sub finem.*

¶ Postremo loco notanda *fine leg.* ratio pœnæ, quæ *hâc leg.* imponitur: cuius hic sensus est: rectè addici patres dominósque lenones metallis, imò iustius adhuc, qui filias ancillásve suas adigant & addicant ad peccandi, palámque quæstus faciendi necessitatem. Et sic comparantur duæ additionis species ad opus publicum.

DE EXPENSIS LVDORVM."

TITVLVS IX.

"Et Officiorum, *l.1. hoc tit.* Latiùs enim est Nigrum *huius tituli* quàm Rubrum.

PARATITLON.

Expensæ, *Rubr.* & *l.2.* Ludorum, *Rubr.* & *l.2.* Editionum, *l.1.* vt variæ, ita variè quoque definitæ fuêre. De Prætoriarum expensarum modo, vide *l.5.13. 21.24. 25. 30.* & *l.vltim. supr. de Prætoribus*, dictáque à nobis ad eas *leges*. Inter expensas ludorum erant, ea quæ à Iudicibus & ab Editoribus præmio dabantur Scænicis, *l.2. supr. de Spectacul.* ad plausorum scilicet seu populi petitionem, *l.2. hoc tit.* non aurum, *d.l.2. supr. de Spectacul.* (excepto Consule ordinario, *d.l.2.*) & ita quidem, vt duos solidos excedere non posset, *l.2. hoc tit.* Erant & horum præmiorum numero vestes, quas nulli holosericas dare licebat, *l.1. hoc tit.* De Equorum largitione dictum ad *l.6. supr. de Scænic.* & *infr. suo tit.* dicetur. Est & hic *titulus* de expensis *officiorum* publicorum. Eo numero fuêre sportulæ & dyptica, *l.1. hoc tit.* vbi dicitur.

¶ THEODOSII M. *constitutio Senatusconsultum firmantis de expensis ludorum & Officiorum.*

1. * Imppp. Valent. THEOD. & Arcad. AAA. ad Senatum."

Nvlli priuatorum" liceat holosericam vestem sub quâlibet" Editione" largiri. ¶ Illud * etiam Constitutione" solidamus," vt, exceptis Consulibus" Ordinariis," nulli prorsus alteri" auream sportulam, dyptica ex ebore dandi facultas sit: Cùm publica" celebrantur Officia," sit sportulis nummus argenteus, alia" materia

 dypticis:

dypticis: Nec maiorem argenteum nummum fas sit expendere, quàm qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur: minorem dare volentibus, non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus. Dat. VIII. Kalend. Aug. Heracliæ," Richomere & Clearcho coss. [384.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem illi *lex vnic. Cod. Iust. de Senatuscons.* Quo verò nexu cohæreant inter se, quis proinde *legis* illius sensus sit, mox videbimus.

" Vrbis Romæ: mox verò ostendam, cur hæc constitutio *ad Senatum* data sit.

" *Priuatorum*, id est, quorumcunque aliorum præter Principem: vid. *Gloss. Theod.*

" Etiamsi ludi sint Imperiales, seu in honorem Principis.

" *Editio*, ludorum scilicet: vid. *Gloss. Theod.*

* Fugitiua ab *hoc titulo* hæc *huius legis* pars est: Neque enim pertinet ea ad expensas ludorum; verùm ad expensas *Officiorum*: de quo mox.

" Hæc scilicet nostra.

" de hâc voce *solidandi* mox; quâ & Symmachus in hâc ipsa re vtitur.

" vide similiter *l. 2. supr. de Spectacul.* quæ est eiusdem Theodosij.

" veluti Prætori, Quæstori.

" *Sed cùm.*

" Alia scilicet erant priuata quoque *Officia* veluti natalitia, nuptialia, in quibus largitiones quoque seu dona-munera amicis data missáve: de quibus Symmachus.

" *Officia*, de his mox.

" Quam ex ebore.

" Seu *Heraclea*: vbi videlicet Constantinopoli digressus Theodosius M. mense Iunio & Iulio fermè huius Anni substitit, inibique ab eo datæ *tres* adhuc *leges*, puta *lex 7. de Palat. sacr. larg. l. 106. supr. de Decurionibus: l. 11. supr. de Murilegulis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, vt ex subscripto Heracliæ nomine patet, vbi quippe is hoc Anno 384 Constantinopoli digressus, mense Iunio & Iulio egit, vt docent quoque aliæ constitutiones, quas repetere licet ex *Chronologia*. Eâ verò constitutione is MODVM imponit Largitionibus, tum in *Scenicos*, tum in *Officia* publica. Quid inquam Consules *ordinarij* nomine aliíve Magistratus, siue pro præmio ludionibus seu Scænicis, siue Sportulæ loco, amicis erogare possent. Duplici fine, tum vt inter Principis & priuatorum largitiones discrimen aliquod statuatur. Sed & inter ipsos priuatos discrimen aliquod Dignitatum fiat, tum etiam ad coërcendum immoderatum & effusum hanc in partem hac tempestate priuatorum luxum, qui patrimonia sua sæpè ita effundebant & dilapidabant, vt videlicet vincerent superiorum celebritates (de quo est etiam Ambrosij locus hoc ipso tempore, *lib. 2. offic. c. 21.*) tum hoc sæculo, tum & proximo; vt non tantùm ex Vopisci querelis liquet, quod ostendi iam ad *l. 2. supr. de Spectacul.* verùm etiam ex Symmachi epistolis, & Olympiodoro *apud Photium*. Eóque pertinet etiam hic Basilij locus, *Homiliâ, de auaritia, p. 386.* ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐν τοῖς θεάτροις παγκρατιαστάς, καὶ μίμους, καὶ θηριομάχους τινὰς ἀνθρώπους, οὓς κἂν βδελύξαιτό τις ἀπεντεῦν, ὑπὲρ τῆς ἐν ὀλίγῳ τιμῆς, καὶ τῆς παρὰ τοῦ δήμου θορύβου καὶ κρότου τὸν πλοῦτον προϊεμένους: vide & Chrysostomum *homilia 40. ad Philipp. edit. Commel. p. 1281.* Quare largitionibus his modus sæpè præstitutus, (Senatu etiam quandoque id postulante, agentéve, vt in *spec. huius leg.*) pariter vt expensis in ludos; veluti à Constantio, *l. 3. 5. supr. de Prætorib.* à Valentiniano Sen. *l. 21. d. tit.* à Valente, *l. 25.* à Theodosio M. *l. 25. & 30. eod. tit.* Arcadio, *l. vltim. d. tit.* à Theodosio M. inquam, *hâc* quoque *leg.* idque ad Senatus postulationem seu firmato, *solidatóque* Senatusconsulto seu decreto, quod super hac re processerat. Non tantùm argumento illorum *huius legis* verborum, *Illud etiam constitutione SOLIDAMVS*, verùm insuper, ac maximè, argum. *leg. vnica Cod. de Senatuscons.* quæ eiusdem Theodosianæ ad Senatum constitutionis seu orationis pars est, *huic legi* coniungenda collaudáque deinceps, atque adeò hinc nouâ luce donanda venit. Verba eius hæc sunt: *IMPPP. Valent. Theod. & Arcadius AAA.* (ita enim hi tres Imppp in nonnullis libris inscribuntur rectè: non vt alij, *Gratianus, Valentinianus, Theodosius*,) *ad Senatum. Quamuis Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris LEGIBVS etiam idem PROSEQVIMVR: ADIICIENTES, Vt si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod Rescriptum tentauerit, vt transire ei FORMAM liceat STATVTORVM, tertiâ patrimonij parte multetur, & damnatus AMBITVS crimine, maneat infamis. Dat. VII. Kal. Aug. Heraclea Richomere & Elearcho Coss.* Huic inquam *legi vnica*, quam Glossa, alíique multi intactam transmittunt, alij hactenus non intellexerunt, *huiusce legis nostræ* adiumento & coniunctione summa deinceps lux affulgebit, quémque adeò *ea lex* sensum habeat, constabit: & inter cætera, non accipiendam eam de Antiquis Senatusconsultis super iuris videlicet articulo aliquo, cuiusmodi etiam nulla hoc tempore facta, quale est Tertullianum, Velleianum, & similia: quod hactenus Viri docti perperam censent: Verùm de iis Senatusconsultis quæ Senatum & Senatores respiciebant, modúmque his, eorúmque actibus ponebant: de cuiusmodi Senatusconsulto est Symmachi *epist. 21. lib. 10.* de quo mox: veluti de iis quibus modus FORMAQVE largitionibus & expensis præstituta, & quidem in ludos officiáque publica. Ad rem. Ergo Senatus sub Theodosio M. MODVM FORMAMQVE Senatoriis ludorum Editionibus (de quo Senatusconsultorum genere agitur quoque *supr. tit. de Prætor.*) & largitionibus, quo maiores ne facere liceret Senatusconsulto suo STATVERAT. Idque Auctore Symmacho P. V. vt ipse testatur *lib. 4. epist. 7.* ibi, *Scias à dudum rei istius processisse principium.* Hoc Senatusconsultum ad Theodosium M. pro more mox missum, quò ab eo confirmaretur adiecta etiam pœnâ. Id quod constitutione sua *hâc leg.* & *d. l. vnic.* Theodosio factum. *Constitutione solidamus*, inquit hæc lex: *Nostris legibus prosequimur*, ait *d. l. vnic.* Etsi superfluam hanc confirmationem suam esse præfatione suâ prædicet, quasi Senatusconsultum per se satis firmitatis & absque eo

habiturum

habiturum esset. Additáque ab eo *d. l. vnic.* pœna AMBITVS, si quis contra supplicare Principi deinceps auderet. Vbi quærunt anxiè ad hanc diem, cur Ambitus crimen in spec. *d. l. vnic.* contrahi dicatur. Id verò discimus ex *hâc leg.* Nempe Ambitus est, si quis Principi supplicet, vt maiorem sibi quam Senatusconsulto statutus fuerat, expensarum modum facere liceat. *Ambitus* est supra modum conditioni suæ præstitutum, formámque statutam, quid affectare, vel etiam à Principe ambire; putà si priuatus aut Principi, aut maiori dignitati reseruatum, expensarum modum sibi petere ausit. *Ambitus*, non eo tantùm admittitur, cum quis dignitatem ambit, verùm & si indebitos honores, signa, *equiu* altioris ordinis & expensas largitionésque: de quibus *hâc leg.* cauetur, putà de reseruatis Principi & de reseruatis Consulibus ordinariis, maioribus largitionibus: & quidem in ludis, & officiis publicis. Tandem hæc est illa ipsissima Theodosij M. constitutio, quam memorat Symmachus huius Anni 384. Præfectus Vrbi *lib.* 10. *epist.* 21. *Omnium*, inquit, *beneficiorum, quæ tribuit potior fortuna subiectis, certa sunt tempora, DD. Imperatores: Solæ LEGES, quæ in commune bonum procedunt, nunquam patiuntur occasum. Agit Diuinis Sanctionibus vestris gratias Ordo venerandus* [id est, SENATVS] *etiam nomine posterorum, quibus Respubl. emendata traditur. Nam quum fœda iactatio SENATORIAS functiones grauibus impendiis obruisset, & moribus & sumptibus nostris sanitatem veterem reddidistis: ne aut impares facultate Collegas tenuis decoloraret Editio, aut per verecundiam viribus maiora conatos, effusio inconsulta demergeret. Eiusdem*, &c. Et post alia quæ ibi sequuntur de formâ dicendarum sententiarum. *Credimus igitur his remotis ad regnum suum rediisse virtutes. In Editionibus parsimonia, in Senatu ordo retinebitur*, &c. *Superest vt ea quæ Serenitas vestra Patribus deliberanda legauit, cognito Senatusconsulto Lex Augusta CONFIRMET. Nullo enim dissentiente, quis MODVS, censitum semel aut sæpius, quæ fungendis mediocritas Editionibus applicetur; quæ Gladiatorio Muneri* (huc faciunt quoque quæ scribit Symmachus *lib.* 2. *ep.* 45. ibi; *Quod Saxonum numerus intra summam DECRETAM populi voluptatibus stetit*:) *& quæ Scenicis ludis sumptuum temperamenta conueniant: quid libertatis habere mereatur præsentis expensio, quid damni absentium contumacia debeat experiri. Hæc æternitas vestra venerabilis, cùm SENATVI STATVENDA mandaret, REFERRI ad se protinus imperauit, vt placita cunctis immortali LEGE SOLIDENTVR. Iussis paruimus. Expectamus oraculum, quo salutariter, vt vestro numini familiare est, Patrum DECRETA FIRMETIS: ADIECTA comminatione, si vllus aliquando AMBITVS hæc vel illa corruperit, quæ consilio cælesti pro Ordinis dignitate sanxistis.* Hactenus Symmachi epistola, quæ omninò ad hanc *legem*, & ad *d. l. vnic. Cod. de Senatusconsf.* pertinet: Nam & *Tempora* præcisè conueniunt: data enim est ea *Epistola* à Symmacho P. V. quam vtique dignitatem gessit hoc Anno 384. vt docet *lex* 44. *supr. de appellat.* & *lex* 4. *supr. de sent. ex periic. recit.* & *lex disputare* 2. *C. Iust. de crimine sacrileg.* Secundò, & *Res*, seu Materia subiecta. Tertiò, & *Verba* ipsa, vnà cum *Euentu*, qui epistolam Symmachi secutus est, seu ea quæ Theodosius his *legibus* præstat; Nempe vt Symmachus ea quæ à Patribus Senatusconsulto statuta, seu Patrum *Decreta*, lege Augusta confirmari cupit, & vt disertè ait, *Lege SOLIDARI*: ita & *hâc leg.* Theodosius, eâdem voce retentâ, ait, id à se hâc *constitutione* SOLIDARI. *Illud etiam*; inquit, *constitutione solidamus*: Præfatione eâ additâ, quæ continetur *d. l. vnic. Cod. de Senatusconsultis. Quamuis*, inquit, *Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris LEGIBVS etiam idem PERSEQVIMVR*: vbi Theodosius M. ait, se legibus *idem* (Senatusconsultum scilicet, vel quod Senatusconsulto decretum fuerat) *prosequi*, id est legibus suis idem cum Senatu adstruere, simul cum Senatu statuere: & sic in effectu, Senatusconsultum seu decretum firmare, corroborare suis legibus: hæc enim vis est vocis *prosequendi*, vt hîc, ita & alijs pluribus legibus, de quibus vid. *Gloss. Theod.* & apud *Symmach.* Quartò tandem postulauerat Symmachus nomine Senatus, vt Theodosius ADIICERET comminationem, si vllus aliquando AMBITVS sancita corrumperet: id quod omninò fit *d. l. vnic.* *ADIICIENTES*, inquit, *vt si quisquam speciali supplicatione elicere aliquod rescriptum tentauerit, vt transire ei formam liceat STATVTORVM, tertiâ patrimonij parte multetur, & damnatus AMBITVS crimine, maneat infamis.*

Vnus tantùm scrupulus eximendus superest; quòd *lex* hæc Thodosium Authorem habeat, qui Orientis Imperator erat; Symmachus verò P. V. Romæ fuerit. Verùm notandum, hoc tempore Vrbem Romam in commune à Valentiniano Iun. & à Theodosio M. administratam. Quare & Symmachi P. V. Romæ super negotiis Rom. Epistolæ nonnullæ ad Valentinianum datæ occurrunt: aliæ ad Theodosium: aliæ in commune. Et hæc verò ipsa Symmachi Epistola inscriptionem præfert disertè, *ad Theodosium & Arcadium*: non verò vt vir doctus quidam, *ad Arcadium & Honorium*. Tandem simile Senatusconsultum, similisque confirmatio eius occurrit *supr. de Prætoribus*: vbi dixi. Et sic iam Tria hæc inter se optimè conspirant: hæc, inquam, *lex*, & Symmachi locus ille: & *dicta lex vnic. Cod. Iust. de Senatusconsf.* quæ proinde iam *Codicis Iustinianei* Interpretibus sese elatam & perspicuam præbebit.

Ex *hâc* interim *leg.* & *d. l. vnic.* discimus, quâ reuerentiâ Theodosius M. Senatum V. R. habuerit, illâ inter alia præfatione; *Quamuis S. C. perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen*, &c.

¶ Nunc de ipsamet *legis* dispositione; cuius duo sunt capita. Primum est, de modo Largitionum, & quidem vestium in LVDOS & Scenicos. Inter cætera scilicet ἄναθλα præmia, (in quæ passim inuehitur Chrysostomus) quæ Editores (id est ludos edentes) in Scenicos & Agitatores olim erogabant, erant & Vestes; quæ & aliàs inter Imperatorum missilia fuêre, teste vel Herodiano *lib.* 5. *cap.* 6. Quod etiam testatur Vopiscus *in vita Aureliani & Carini*: & Symmachus *lib.* 5. *epist.* 20. & *lib.* 6. *epist.* 34. 40. & Chrysostomus *homil.* 55. *Comel. in Matth. p.* 477. *Græc.* 54. Adeò quidem vt etiam sericæ vestes erogarentur. Verùm cùm sericarum non vnum genus esset, (erant enim aliæ holosericæ, aliæ subsericæ) Holosericas, quicunque tandem sint Editores, largiri hâc constitutione prohibentur, atque adeò soli Principi hæc largitio reseruatur. Quò pertinent & duo Symmachi loca. Prior locus est *lib.* 4. *epist.* 8. *Intelligo ex morâ & cunctatione Rescripti Diuini aliquid in his, quæ Prætoria Filij mei supplicatio comprehendit, incongruum vel dubium indicari. Atque ideò denuò tibi petitionum mearum debeo præstare rationem*, &c. *A qua theatralis, & holosericarum vestium impetratio, etiam aliis ante me plerumque delata est: & ideò*

inuatur

innatur exemplis. Ex quo Symmachi etiam *loco* liquet, paulò post (nempe sub Honorio,) *legem* illam *vnicam*, *Cod. de Senatuscons.* atque adeò *hanc* quoque *leg.* eâ parte abolitam & perfractam, quandoquidem iam aduersus formam Senatusconsulti, quæ *hâc lege*, & *hâc nostrâ* solidatur, supplicare Principi, vsúmque holosericarum vestium impetrari potuisse ostendit. Quomodo & Aquæ theatralis, & amphitheatrici spectaculi vsus, singulari alioquin priuilegio & prærogatiua Consulibus reseruatus hoc ipso Senatusconsulto, seu Theodosij constitutione, Rescriptis deinceps ad alios porrectus: teste Symmacho *lib.4. epist.8.* quamlibet sub Ambitus pœnâ hæc *lex* sancita fuisset aduersùs eos, qui speciali supplicatione aliquod Rescriptum contrà impetrare tentassent. At subsericas licuit, quod ex hoc loco colligitur: De quibus Symmachus quoque *d.lib.5. epist.20.* (ad Magnillum & Vicarium scilicet Africæ.) *At nunc inter votiua Candidati mei negotia, & Quæstorios apparatus fraudari nos conqueror societate tuorum cōsiliorum, & tamen obeunda nec procul locatus omittis: Nam & vestes SVBSERICAS, quas homines mei post illationem pretij retentabant, & instructum reliquum muneralium PRÆMIORVM tuus coëgit instinctus.* Sanè Lampridius testatur, *primum Romanorum Heliogabalum holosericâ veste vsum, cum iam subserica in vsu essent.* Idem tradit, *ab eodem Heliogabalo conuiuis quoque sericam vestem donatam, quæ tum in raritate videbatur & honore.* Contrà idem Lampridius de *Alexand. Seu.* Eum *vestes sericas raras habuisse, holosericas nunquam induisse, subsericas nunquam donasse.* Item Vopiscus de *Aureliano*, Eum *vestem holosericam neque ipsum in vestiario habuisse, neque alteri vtendam dedisse: & cùm ab eo vxor sua peteret, vt vnico pallio blatteo serico vteretur, eum respondisse; Absit vt auro fila pensentur, libram enim auri tum serici fuisse.* Nempe Sericū tum tēporis ἰσόχρυσον & ἰσοτίμητον fuit. Idem Vopiscus memorat, Tacitum Imp. *holosericam vestem omnibus viris interdixisse.* Holoserica vestis opponitur subsericæ: illa quippe est tota serica; subserici verò stamen lineum, trama serica. Macarius, *homilia* 17. γυμνὸν ἔχοντα ὁλοσηρικά: Dorotheus, *doctr.* 2. ὥσπερ τὸ ὁλοσηρικὸν ἱμάτιον. Alia est holouera vestis, sacro scilicet murice tincta: de qua *suo titulo de vestibus holoueris*. Ex his omnibus apparet, subsericas tantùm vestes in vsu fuisse ante Heliogabalum, & ita quidem vt raræ essent in vsu, primum Heliogabalum holosericam induisse, secutos Heliogabalum Principes Holosericas non induisse, & tamen earum vsum à priuatis vsurpatum, sed aliquando à Tacito interdictum. Hac interdictione non obstante holusericarum vestis increbuit, nondum tamen vt Scænicis præmio donarentur à priuatis. Vopiscus enim, qui ante quadraginta annos scribebat, sub Constantio, inter Placidi Cons. Anno D.343. præmia memorat & conqueritur, *Aurigis præmio datas tunicas subsericas, ingemiscentibus frugi hominibus.* Verùm post Vopisci tempora luxu in dies magis magísque increscente, etiam holoserica pro præmio dari cæpêre à priuatis. Id quod *hâc* Theodosij M. *constitutione* interdicitur. Quod de holosericis vestibus dictum, vt ne priuatus eas Scænicis præmio daret, id fermè de auro quoque constitutum, solis Consulibus exceptis: *l.2. supr. de Spectacul.* de quo mox *seq. cap.* Nempe Principes complurima velut Principatus σημεῖα & σύμβολα sibi solis seruauêre: de quibus vid. Fornet. 5. *Quotid. vltim.*

Alterum caput ab hoc *titulo* fugitiuum, est *de expensis OFFICIORVM publicorum*. Officia publica sunt, solennitates Magistratus initi, veluti Consulatus, Præturæ, Quæsturæque, quo & priuati cum amicis rogabantur & veniebant: de quibus Ammianus Marcellinus & Symmachus sæpè, vbi videndus quoque eius Interpres, ad *lib.6. epist.10.* Missis quoque ad amicos muneribus, vt ex eodem Symmacho discere licet. Atque hæc Consularium officiorum munuscula dicebantur ὑπατεῖαι etiam apud Iulianum *epist. ad Eustochium* 20. vbi Interpres malè *Consulatus honorem* vertit. Eóque luxus & prodigalitatis deuentum, vt etiam hâc parte fibulam imponi oportuerit, & verò hâc Theodosij M. constitutione imponitur. Munera porrò hæc duûm generum erant; nempe Pecunia, & Dyptica, quibus modus *hâc leg.* adhibetur. *Dyptica* erant pugillares, vt ex compluribus *Symmachi* locis apparet, & ex Claudiani loco, quem postea laudabo, duarū tabularū seu foliorum, vnde Ausonio vocantur *bipatens pugillar.* δίθυρον γραμματεῖον, de quo posteà: vidēdus & Suidas, & antiquus Interpres Horatij, itémque Interpres Iuuenalis: Nempe πτυχία sunt tabellæ. Inde igitur τὸ δίπτυχον idem quod δίθυρον, vt notat Eustath. *ad Iliad.* β. De his quoque Dypticis sensit Herodianus *lib.1. c.17.* λαβὼν γραμματεῖον τῶν ἐκ φιλύρας εἰς λεπτότητα ἐσκευασμένων, ἐπαλλήλῳ τε ἀνάκλισει ἀμφοτέρωθεν ἐπιπτυσσομένων. Inde & πολύπτυχα, quæ ex pluribus tabellis constabant, de quibus *alibi* dixi. Dypticorū huiusmodi qui & ἱερατικά inde ... vsus quoque in Sacris fuit, in quæ Sanctorum & Martyrum nomina referre mos erat, de quibus ex professo multi dixerunt. Et nuper adhuc Doct. Habertus in ἀρχιερατικῷ, *p.8 Obseru.13.* Dona itaque Magistratum ineuntes, amicis suis pro munere mittebant, vel ad solemnitatem concurrentibus, vel etiam absentibus. Primùm erat pecunia, cuiusmodi pecuniæ munus *Sportulam* vocabant, vt hæc *lex* docet, itémque Symmachus quam multis locis, ac nominatim *lib.4. epist.55.* & *lib.9. epist. vltim.* De iisdem sportulis vide eundem *lib.1. epist.97. lib.3. epist.59.61. lib.4. epist.15.* Sidonium *lib.8. epist.6.* Ennodium *lib.8. ep.37. ad Boetium.* Igitur Sportulis his & munusculis pecuniariis modus *hâc leg.* adhibetur; nempe, aureos siue solidos Sportulæ nomine erogari vetat hæc lex; solis Consulibus, & Officiis & sportulis Consularibus exceptis. Nempe solis Consulibus auream sportulam dare licet amicis; solis item Consulibus Scenicis aurum præmio dare: (vt biennio post hanc legem ab eodem Theodosio M. constitutum, *l.2. supr. de Spectacul.*) Quomodo & solis Consulibus priuilegio singulari hoc eodem sero Amphitheatricum spectaculum editioni ludorum indultum, teste eodem Symmacho *lib.4. epist.8.* Sanè de sportulis aureis Consulatus est quoque hic Symmachi locus *lib.9. epist. vltim.* *Sportulam Consulatus mei & amicitia nostra & honori tuo debeo. Hanc in SOLIDO vno ad te misi, orans vt benigno animo solemnia OFFICII mei libamenta suscipias.* Nummum itaque argenteum tantùm cæteris sportulæ loco expendere ex *hâc lege* licet: Quod propriè *canistellum argenteum* dicitur à Symmacho *lib.2. epist 81.* *Cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus & canistellis argenteis honoraui.* Nempe Sportulæ & canistellum idem, nisi quod pro vilioris paulò metalli ratione diminutiuum *canistelli* vsurpatum; *sportula* verò de quocunque tandem metallo, etsi & ipsa diminutiui speciem habeat: Hine *sportulæ* duûm generum hîc indicantur, aureæ, & in nummo argenteo. Imò quodcunque tandem doni & munusculi genus *sportula* dicta: pro felici nuncio, *l.1. & 2. supr. ne quid publ. lætit.* pro felici introitu,

l.3.

l.3. supr. de domesticis & protector. vbi de his sportulis dixi. Quo sensu & hoc accipitur, Et apud Ammianum Marcellinum *lib.14. p.14. distributio solemnium sportularum.*

Nunc ad rem: scilicet Consulibus auream sportulam seu numisma sportulæ nomine dare *hâc leg.* permittitur, argenteam tantùm cæteris. Neque tamen adhuc indistinctè quemcunque nummum argenteum, verùm non maiorem, quàm cuius generis sexaginta libram argenti efficiunt: Nempe maior pecunia, seu maior nummus, eiúsque vsus ad luxum propior: quâ causâ minutulæ pecuniæ adstricti, quique Principes vsum vulgauêre, coërcendo luxui, & effusæ liberalitati, imò in plures diffundendæ, de quo extat insignis Lampridij locus *in Alexandro Seuero: Formas*, inquit, *binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam atque ampliùs, vsque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neque in vsu cuiusquam versari; atque ex eo his materia nomen inditum est, cùm diceret, Plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si quum multos solidos minores dare possit, dans decem vel ampliùs vnâ formâ, triginta, & quinquaginta, & centum dare cogeretur.* De cuius Lampridiani loci sententiâ dixi ad *leg. vnic. supr. si quis solidi circul. exterior. incid.* Denique minorina pecunia luxui reprimendo est, & fontes liberalitatis per plures spargit.

¶ Cæterùm *Libram argenti* in argenteos seu denarios, modò plures, modò pauciores diuisam *hac lex* apertè ostendit. Saepè vetustissimis temporibus octoginta quatuor denarij in libram argenti signabantur, vt docet Plinius, *lib.33. cap.9. Miscuit*, inquit, *denario Triumuir Antonius ferrum, alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum octoginta quatuor è libris signari.* En octageni quaterni denarij in libram, quod confirmatur *epistolâ* Celsi *ad Natalem*, in quâ palàm ac nullis ambagibus scribitur; *Octoginta quatuor denarios in libram incurrere.* Nempe vt libra auri, etiam Constantini æuo erat octoginta quatuor solidorum, ita totidem denariorum argenti libra vetus Romana. Verùm, vt ex *hâc lege* discere licet, non hactenus stetit libræ argenteæ diuisio, verùm & argenti libra in denarios sexaginta diuisa, diuisa in plures & minores, diuisa in pauciores & maiores. Hæc enim tria argenteorum seu denariorum genera, *hâc leg.* memorantur. Sexageni in libram, plures sexagenis, & pauciores sexagenis. *Nec MAIOREM argenteum nummum fas sit expendere, quàm qui formari solet, cum argenti libra vna in ARGENTEOS SEXAGINTA diuiditur, MINOREM dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* De minorum horum nummorum numero fuisse censeo Centenionales: qui memorantur *l.1. & 2. supr. si quis pecun. conf.* Et hæc quidem de Sportulis seu pecuniâ.

Secundum, quod Magistratus Officia ineuntes amicis donabant vel mittebant, erant quæ dixi δίπτυχα, quæ quidem aliûs atque aliûs materiæ erant, vt hæc *lex* ostendit; sed eburnea fuêre: seu quæ ex ebore summo in pretio; atque ideò solis Consulibus ordinariis δίπτυχα ex ebore dandi facultas *hâc leg.* fit. De his diptychis Consularibus eburneis est hic Claudiani locus *lib.3. de laudib. Stiliconis, sub finem*:

Tum virides pardos & cætera colligit Austri
Prodigia, immanésque simul Latonia dentes,
Qui secti ferro in Tabulas, auróque micantes
Inscripti rutilum cælato CONSVLE NOMEN
Per Proceres & vulgus eant, stupor omnibus Indis
Plurimus, erepto elephas inglorius errat
DENTIBVS.

Libanij quoque locus huc facit, *epist.914. ad Tatianum*, à quo Consule, munus Consulare acceperat: Ἔχω τὴν τιμὴν, λαβὼν ὅτι τῇ φιάλῃ, καὶ τῷ διθύρῳ γραμματείῳ, τὸ μὲν ἐλεφάντινον, ἡ δὲ ἐξ ἀργύρου, &c. *Habeo honorem quem accepi cum in phiala, tum in Diptycho: & hoc quidem eburneum illa vero argentea:* vbi δίθυρον γραμματεῖον est δίπτυχον. Pariter vt in altero Libanij loco κατὰ τὴν προσθήκην: *p.114.* πλέον γὰρ καὶ δύναται δυοῖν ἐκ γραμματείων δίθυρον (nam ita omne rescribo, loco διθύρων, quod habebat MS.) πολλῶν καὶ μακρῶν λόγων ἐγγύθεν λεγομένων: id est, *etenim plus valet quandoque epistola bipatens pluribus & prolixis sermonibus cominùs habitis.* Apud Herodotum, & exinde Pollucem & Hesychium διθύρους δελτίοις, & δίθυρον γραμματίδιον, vel γραμματεῖον δίπτυχον. Denique δίθυρον γραμματεῖον, est quod *bipatens pugillar* Ausonio: cum plures duabus tabellis essent pro numero, τρίπτυχον, πολύπτυχον dicebatur. Quare error est hîc reponentium loco, *ebore*, vocem *are*: quomodo itidem putant Pomponium dixisse, *eboreas Tabulas*, pro *æreis*: *l.2. π. de orig. iur.* Eburnea autem ista Diptycha à Consulibus data: quià Consulum nominibus insculptis erant, (vt ex superiori Claudiani loco liquet) *Fastorum* ideò appellatione indicantur à Sidonio Apollinari *lib.8. epist.6. Consuli*, inquit, *proximum eram: Itaque vt primùm breuiperacta, nec breuis SPORTVLA, datique FASTI, acclamatum est ab omni Galliæ cœtu.* Nempe hoc loco *Fasti* cum *Sportulâ* coniunguntur, vt *hâc leg.* Diptycha cum Sportulis. Et à Quæstoribus tamen, Candidatis etiam, eburnea pugillaria seu Diptycha post hanc constitutionem data, docent Symmachi duæ epistolæ, nempe *lib.2. epist.81. 87. Filius noster*, &c. *offert tibi dona Quæstoria. Quæso igitur vt eius nomine diptycha & apophoreta suscipere dignemini*, &c. *Præterea Domino & Principi nostro, auro circumdatum Diptychum misi: cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus, & canistellis argenteis honoraui*, &c. Vbi vides etiam Imperatoribus missa diptycha, & quidem *Auro circumdata.* Et in Auctario *epist.7. Offero*, inquit, *vobis eburneum diptychum & canistellum argenteum librarum duarum filij mei nomine, qui Quæstorium munus exhibuit.* Idem rursum meminit Diptychi & apophoretici *lib.5. epist.56. & lib.9. epist.109.*

¶ Vt ad Theodosianam hanc constitutionem redeam, eodem fine ab eodem Theodosio emissa hoc ipso Anno, tribus post mensibus, altera ad Senatum Oratio, cuius pars exstat *l.25. supr. de Prætoribus & Quæstoribus*: quâ aucto Prætorum numero, eorum expensis modum posuit, & summâ definitâ quâ Præturæ seu ludi Prætorij peragerentur: & statuto, vt bini posthac agnoscerent seu erogarent, quod singuli antea transigebant.

¶ THEODOSII Iun. *constitutio de expensis ludorum.*

II. * Impp. Honorius & THEOD. AA. Anthemio P.V."

CVNCTOS Iudices" admonemus, vt ludorum quidem, quibus moris est, intersint festiuitati, & oblectamentis fauorem" eliciant populorum:" Verùm expensarum non excedant duorum solidorum librata" inpendia: nec" inconsulta" plausorum" insaniâ" Curialium" vires, fortunas Ciuium, Principalium" domus, Possessorum opes, Reipublicæ robur, euellant: Exceptis" Alytarchis," Syriarchis," agonothethis," itémque Asiarchis, & cæteris," quorum nomen votiua" festiuitatis solemnitas dedicabit." Dat. v. Kalend. Mart. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. COSS. [409]

NOTÆ.

* Abest& *hac lex* à *Cod. Iustin.*

" Malè, vt vel tota *lex* ostendit, & *lex* 30. *supr. de erogat. milit. Annona*: aliæque. Et sanè *Monaxius* hoc tempore erat Præfectus Vrbis: *l.*47. *supr. de Oper publ.* & *l.*2. *supr. de frum. Vrbis Constp.* Itaque rescribendum hic, *PP.* id est, Præfecto Prætorio: vid. *Prosopogr.*

" Sub te Præf. Prætorio constitutos, & sic Rectores Prouinciarum.

" *Fauor iniquus* populorum & plebis elicitur oblectamentis seu spectaculis. Ita similiter omninò Symmachus *lib.* 6. *epist.* 41. *Quia longè ante ludos, & ipsos iungendis equis erudire debemus, & nouitate eorum fauorem plebis allicere.* Ioan. Chrysostomus multus est in vanitate hac proscribenda: inter alia, *homil.* 20. *cap.* 4. *Genes.* p. 227. Paris. edit. vid. & *homil.* 6. *in cap.* 1. *Genes.* p. 52. & *homilia* 4. *in fin.* vide & Libanium *Orat.* περὶ τῆς ἀγορανομίας, p. 53. 63. vbi iam dixi: & *epist. ad Iulianum* 707. vid. & quæ notaui iam ad *l.* .. *supr. de off. Rect. Prou.*

" Popularem: dixi ad *l.*1. *supr. de Spectaculis.*

" Moderationem, *l.* 2. *supr. de Spectacul.*

" Sustineri istud potest: quamquam malim, *ne.*

" *Inconsultum*, quod per turbam inconditam fit.

" Ita popularem plausum, *l.* 1. *supr. de Spectacul.* & *l.* 3. *d. tit. popularib. plausib. intemperatè feruient.*

" *Insania* plausorum. Ita insania Circi *Tertull.*

" Nota hæc quatuor hominum genera in Prouinciis & vrbibus: Curiales, Ciues, Principales, Possessores: de quo dictum *tit. de Decurion. supr.*

" Ita hic locus est interpungendus? non *principalium, domus.*

" *Exceptio* hic non est de Regula: sed differentiam denotat.

" De *Alytarchis* est quoque *lex* 12. *supr. de Iure fisci.*

" De *Syriarchis* & *Syriarchia* munere agitur & *l.* 1. *supr. de prad. Senatoribus*: & *l.* 103. *de Decurionibus*: quibus locis iam dixi.

" An locus hic coniunctim legendus, *Syriarchis Agonothetis*? de Agonothesia vide & *l.* 109. *supr. de Decurion.* vbi dixi.

" veluti Lyciarchis, Phœniciarchis, Cappadocarchis: de quibus dixi ad *d. l.* 1. *supr. de prad. Senator.*

" de hac voce *votiui*, dixi ad *l.* 1. *supr. de Feriis.*

" pro *dedicauit.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. hæc constitutio est, quâ is, etsi Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum permittat, solemnibus spectaculis interesse, atque adeò hâc quoque ratione fauorem populorum elicere; modum tamen imponit *præmiis* ludorum, quæ scilicet à Rectoribus Prouinciarum ad populi plaudentis voces (vt hæc quoque *lex* docet ibi: *inconsulta plausorum insania*,) dabantur. Quænam videlicet præmia in Victores & Ludios, & intra quem modum expendere seu erogare possent: & variè quidem pro varietate scilicet ludorum & ludos edentium. Nempe in Prouinciis alij ludi exhibebantur à Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum: alij à Sacerdotibus. Illi, id est Iudices, ex viribus Reipubl. & collatione Curialium, Ciuium, Principalium, possessorum: Hi verò, id est, Sacerdotes Prouinciarum propriis suis sumptibus: *horum* quippe *nomen*, vt hæc *lex* loquitur, *votiua festiuitatis solemnitas dedicauit*, id est, hi ludis edendis in Prouinciâ destinati erant, & editiones seu spectacula horum expensis & sumptibus procuranda erant; vt docet etiam *lex* 1. *supr. de Spectacul.* pro quo inuicem haud modica huiusmodi Sacerdotibus priuilegia antiquo iure constitutísque maiorum concessa seu delata fuère: *l.* 15. *supr. de iure fisci*: *l.* 14. *infr. de Paganis*: (de quo consulenda quæ ad *eam legem* 14. dixi.) Erant enim hi Sacerdotes *Agonothetæ*, vti hæc *lex* eos vocat, seu Agonothesiæ onere astringebantur, *l.* 109. *supr. de Decurion.*

¶ Cæterùm his Sacerdotibus nomina indita ex ipso Prouinciarum nomine, quarum Sacerdotes erant, quales *Syriarchæ*, & *Asiarchæ*, *hâc leg.* memorantur, id est, Sacerdotes Syriæ, Sacerdotes Asiæ. *Syriarchæ* sanè quoque fit mentio, *l.* 1. *Cod. de natural. liber.* Sed & *Asiarchæ* mentio fit non tantùm *hâc leg.* verùm etiam *l.* ἐὰν δύο. 6. §. ἔθνος 14. *ff. de excusation.* & *l.* 8. *in princ. ff. de vacation. mun.* Et apud Eusebium *lib.* 4. *cap.* 14. vbi Rufinus rectè vertit, *Munerarium*: καὶ ἐβόων, inquit, τὸν Ἀσιάρχην Φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα: ὁ δὲ ἔφη μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ ἐπειδὴ πεπληρώκει τὰ κυνηγέσια. Imò & in *Actis Apostolor. cap.* 19. *v.* 31. Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. Atque vt Sacerdotes de Prouinciarum nomine designati, ita & munera ipsa, hinc videlicet Syriarchiæ, *l.* 1. *supr. de prad. Senator.* & *l.* 103. *supr. de Decurion.* quibus locis dixi. ¶ *Alytarchæ* par ratio fuit, cuius, vt & Alytarchiæ ab eo dictæ, mentio fit non tantùm *hâc leg.* verùm & *l.* 12. *supr. de iure fisci*: & *l.* 1. *de offic. Com. Orient.* & *l.* 2. *Cod. de Cupress. ex luco Daphn.* Erat autem Alytarcha peculiaris Sacerdos Vrbis Antiochenæ, quæ Syriæ Metropolis erat. Quanquam neque vnius Antiochenæ Vrbis Alytarcham fuisse, deprehendo, verùm & Pisarum: Docet vetus Inscriptio quæ apud Comitem

Arundelia

Arundellanum, ἐαγῶσι Γ κλ. Οὐαλερίῳ Λουκιανῷ Ἱερέως Ἀσκληπιοῦ καὶ Ἀλυτάρχῃ Παιανιῶν. Sanè certamê Olympiacû Pisis celebrari solitum ex veteri aliâ Inscriptione liquet, vbi ita, Ὀλύμπια τὰ ἐν Πίσῃ. Hic verò Alytarcha, inter alios Sacerdotes Syriæ, ac proinde & ludi ipsios præ aliis fuêre, velut Vrbe non tantùm in Metropoli totius Diœceseos Orientis, Antiochiâ scilicet, verùm quæ totius Orbis tertia erat: de quo *alibi*. Quare variæ huius Alytarchiæ prærogatiuæ seu *προνόμια* fuêre, cuiusmodi tria hæc deprehendo: Hinc scilicet *hâc leg.* primo loco Alytarchæ, & quidem ante Syriarchas nominantur: Hinc secundò Cupressi vnius ei soli aliquandò ex luco Daphnensi prope Antiochiam exscindendi ius fuit: *l.12. supr. de iur Fisc.* & *l.2. supr. de Cupress.* (Quod immutatum posteà vnâ librâ auri ex re priuatâ Principis accipiendâ: *d.l.2. Cod. de Cupress.*) Hinc tertiò maioris Iudicis, putà, Comitis Orientis curâ Alytarchæ ludi exhibebantur: Syriarchæ verò, minoris Iudicis, putà Rectoris Syriæ, *l.1. de offic. Com Orient.* Quartum *προνόμιον* *hâc leg.* continetur Iudicum respectu.

¶ De ratione nominis istius Alytarchæ, nunc videndum. Varinus Phauorinus dictum censet, eò quòd ludis, qui fierent in honorem Deorum, τοῖς ἀλυταῖς, id est, μαστιγοφόροις præesset, vt à Cujacio quoque notatum est, 2. *Obseru.* 13. Quem plerique omnes hactenus sequuntur. Sanè Rhabdophoros siue Mastigophoroa ab Elæis *Alytas* vocari, ex Etymologico quoque notum est. Quod si ita est, tum res confecta videtur. At P. Faber 1. *Semestr.* 18 coniiciebat dictos à voce ἀλύειν, quod significat *lætari, exultare, gestire, ac præ gaudio dissolui*, quod vtique in ludis vsuueniebat, & sic *Alytarchas*, quasi *publicæ voluptatis Arbitros*; quod probabilius; saltem, quàm quod idem tentabat, ἀπὸ τῆς ἄλης, à sordibus & strigmentis, quæ à sudoribus athleticis contrahebantur. Verùm à Phauorino stare malo. ¶ Ergo ludis præfuêre Alytarchæ. Hinc itaque *hâc leg.* *Agonotheta* cognomen eis inditum: *Agonotheta* enim est, ad quem Agonis seu Certaminis arbitrium pertinet: de quo alioquin vide Hesychium, & Suidam, & Spartianum *in Adriano*. Ergo certum, Alytarchas præfuisse ludis seu certaminibus. Sed quale eorum fuerit munus, satis est hactenus incompertum. ¶ Par denique ratio Lyciarchæ, & Phœniciarchæ, Bithyniarchæ & Cappadocarchæ, quorum mentio fit *d.l. ἐὰν δύο, §. ἔθνους, ff. de excusat.* & *d.l.1. Cod. de natural. lib.*

His ita expensis, nunc de ipsâ constitutione: scilicet *hâc leg.* circa præmia ludorum, differentia constituitur inter Iudices & Sacerdotes. Definitur, inquam, Vt ne Iudicibus liceat vltra duos solidos Victori in ludis pro præmio dare; nempe ne effusa alioquin Iudicum liberalitate ad inconsultam *plausorum*, id est, plaudentis populi insaniam, εὐφημιῶν βοάς, Curialium, Ciuium, Principalium, Possessorum facultates exhauriantur, vtpote quorum sumptibus & collatione ludi celebrarentur, non quidem vt ipsos solidos, vel aureos victori Iudex det; (Aurum enim nonnisi Consulibus hâc tempestate erogare permissum fuit: *l.2. supr. de Spectacul.*) etsi olim vetustissimo iure & more Populus victori aurum postularet, Iuuenal. *Satyr. 7. vers. vlt.*

——*Victori Populus quod postulat aurum.*

Vbi etiam vetus Scholiastes modum huius præmij definit: *In theatro*, inquit, *solent petere quinque aureos: Nam non licet ampliùs.* Ait, quinque aureos, quod ad duos *hâc leg.* redactum est. Quin & *d.l.2. supr. de Spectacul.* Consulibus erogandi auri moderata quædam ratio permittitur. Quid igitur? Præmia Scænicorum quæ à Iudicibus erogantur æstimationem duorum solidorum hæc *lex* excedere vetat. Alia verò ratio *hâc leg.* constituitur *Sacerdotum*: His enim permittitur hunc modum excedere: Nempe, quia vnicum fermè horum officium erat, ludos edere, & suis quidem sumptibus non è viribus Reipubl. vel priuatorum priuilegiis his inuicem quamplurimis, vti iam dixi, concessis. Nempe Reipubl. magis consulendum fuit, atque adeò Curialibus, Ciuibus, & Possessoribus, ne publicæ lætitiæ obtentu bonis suis euoluerentur; non etiam Sacerdotum, qui hunc honorem Sacerdotij, eiusque priuilegia ambientes, summisque facultatibus, ipsi non adeò adstringendi visi sunt. Ad id quod de Curialibus diximus, pertinet querela Libanij *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *p.63.* quod Curialium facultates immodico Iudicum erga spectacula studio attererentur: nempe quia suum ad hæc spectacula auxilium seu impensas Decuriones conferebant: τῶν, inquit, ὑπ' ἐκείνων βοηθεία. Sanè Magistratus seu Duumuiros spectaculorum editiones curasse docent complures constitutiones, putà *lex 1.4 supr. de Spectacul.* *l.29.169. supr. de Decurionib.* & Tertullianus *de Spectaculis: cap* 12. De Curialium Antiochenorum immenso in hæc & alia sumptu, prolixè Libanius *in Antiochico*, *p.358.359.* vnde & censum eorum quandoque releuari oportuisse docet *dicta lex* 169.

DE EQVIS CVRVLIBVS.

TITVLVS X.

Huic *Titulo*, & *duobus proximis* congruit Ambrosij locus *lib. 2. offic.* 21.

PARATITLON.

EQVI, *l.6. supr. de Scænic.* Equi Curules, *Rubr.* & *l.21.22. supr. de diuers. offic.* & *l.3. supr. de Spectacul.* in Curulis certaminis sorte, *l.1.* in solemni certamine, *l.6. supr. de Scænic.* voluptatibus profuturi, *l.2.* Spectaculis Vrbanæ plebis inseruiebant, *dict. l.6.* & festiuitatibus in cunctis oppidis celebrandis: *l.3. supr. de Spectacul.* Eos porrò quoque partim Principis, *dict. l.6.* & *l.19. supr. de*

Prætor. quò pertinet & *lex* 1. *hoc tit*. partim variorum ex Senatorio Ordine Magiſtratuum largitio ſubminiſtrabat, *d.l.6.*

Huius generis Equi erant, qui ex Gregibus Dominicis ſeu Principis *Palmati* dicebantur: *l.1. hoc tit.* & *l.vnic. ſupr. de Grege Dominic.* Item Hermogenis, *d.l.1.* ſeu Hermogeniani, *d.l.vnic.* quíque de Phrygiæ gregibus erant: *d.l.19. ſupr. de Prætor.* Item Hiſpani ſanguinis: *d.l.1.* Græcíque, *d.l.1.* Quibus Equis nomina indebantur, *d.l.1.*

Horum autem Equorum ſtabula erant certa Romæ, quatuor ſcilicet pro numero factionum: Vnde factionum ſtabula in Vrbe venerabili, *l.2. hoc tit.* Curulia ſtabula Vrbis æternæ, Symmacho, *2. epiſt.78.* Quibus ex horreis fiſcalibus alimonia præbebatur, etiam nimio curſu debilibus factis: *l.1.*

Hos in vſus priuatos conuertere non licebat: *l.6. ſupr. de Scenic.* Actuarij equorum Curulium, Ciuitatum diuerſorum, Orientis memorantur, & nominatim Vrbis Conſtantinopolitanæ, *l.11. ſupr. de diuerſ. offic.*

Hi victores, vt Agitatores ipſi honorabantur: Vnde *l.6. ſupr. de Scenic.* equorum *palmarum* numero glorioſorum, & celebratis vtrinque victorijs nobilium mentio fit.

---

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Ampelium P. V."

PALMATIS" adque Hermogenis equos," quos in curulis certaminis forte," vel contentionis" incertum," vel annorum ſeries, vel diuerſa" ratio debiles fecit, ex horreis fiſcalibus" alimoniam præberi decreuimus: Equos verò Hiſpani ſanguinis vendendi ſolitam factionariis copiam non negamus. ¶ Illud quoque Sinceritas Tua præcipiat obſeruari, ne Græcorum equorum nomina, qui hinc" miſſi fuerint, commutentur. Dat. Kalend. Ian." Gratiano A. II. & Probo CONS. [371.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria & localis.

"*Ampelij* huius Antiocheni Præfecti Vrbi Romæ poſt Olybrium meminit duobus locis Ammianus Marcellinus, in huius ipſius Anni 371. geſtis *lib.28. p.386.* & *p.396.* Eidem verò inſcribuntur complures aliæ conſtitutiones huius Anni & ſequentis: vid. *Proſopogr.* & de eo mox.

"*☧. Palmatij*, vel *Palmatis*, id eſt, *Palmatiis*.

"*☧ Equis.*

"Sors certaminis.

"*Contentionis*, id eſt, certaminis & curſus.

"*Incertum* vocat cuius dubius fuerat euentus, quóque Equus debilitatur.

"*Diuerſa*, id eſt, quæcunque tandem alia.

"*Horrea fiſcalia*, in quibus alimonia Equorum erat.

" Malim *data* hic accipere pro *Acc.* vel *PP.* Nam biduo pòſt, ludi Circenſes erant de more exhibendi, nempe, *Tertio Nonas Ianuarias*, vt docet locus Libanij, *de Kalendis Ianuarijs*: Τρίτη δὲ ἡμέρα, ζεύγνυται μὲν ἁρματηλάται ἅρματα: [illegible] νίκας: [illegible], id eſt. *At tertio Nonas Ianuarij iunguntur Circenſes Quadrigæ, magnúmque certamen de victoriâ, magna in Circo frequentia, & poſt Circenſes Balinea.* Hinc & in veteri Kalendario Conſtantinianeo, *Tertio Nonas*, *& Secundo Nonas*, *& Nonis ipſis* LVDI notantur. Atque hic dies *votorum* olim, quæ pro ſalute Principis ſuſcipiebantur. Quod docet *lex* 233. §.1. *ff. de V. S.* & idem vetus Kalendarium.

COMMENTARIVS.

DEBILITATIS vel curſu, vel ætatis ſenio, vel aliter, Equis Curulibus, qui Vrbis Romæ voluptatibus, id eſt ludis, deſtinati, quid facto opus ſit, hâc Valentiniani Sen. conſtitutione definitur A.D.371. quam quidem notandum eſt, datam ad *Ampelium* P.V. Ampelium, inquam, P.V. quem (quod ad *hanc leg.* facit) Ammianus Marcellinus *lib.28. p.396.* ait, *Cupidum voluptatum fuiſſe, latiúmque & ad populi fauorem adipiſcendum aptiſſimum.* Eodémque etiam pertinet para *legis* 23. *ſupr. de curſu publico*, quæ eidem Ampelio P.V. hoc ipſo Anno inſcripta eſt: ibi; *Nam ſi adclamationibus populi Romani noſtri, aliiſque antiquis & ſolemnibus rebus conceſſa iugitas inlibata ſeruatur*, &c. Vbi vide quæ dixi. Ac vt de hoc Ampelio P.V. ad rem noſtram nonnulla adhuc notemus. Ammianus Marcellinus non tantùm ſtudia eius in voluptates ludóſque, quod modò dixi, indicat, verùm quatuor inſuper ab eodem Romæ ſtatuta adorſus gulam & ganeas memorat, *d.p.396. & 397.* Quin & eo ipſo loco vitia Mobilitatis & plebis traducens, *p.398.* inter alia notat Nobilitatis ſtudium nimium Romæ eâ tempeſtate in EQVOS & Aurigas: *Si venturos VNDELIBET Equos aut Aurigas quendam didicerint nunciaſſe, ita imminent & percunctantur, vt Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta complerent*; (cui congruentia vide apud Symmachum *lib.1. epiſt.22.*) Mox *p.401.* & alia ſubiicit de plebis ſtudio in ludos Circenſes: vbi inter cætera ait: *Eiſque Templum & concionem & cupitorum ſpes & habitaculum omnis Circus eſt Maximus. Cupitorum*, inquam, (ita enim reſtituo,) non *cupidorum*, vt Valeſius: non vt Salmaſius, & *copia eorum & ſpes omnis*: vt iſtud Valeſius rectè refutauit, *p.369.* Extat & *Cod. Iuſtin. lex 2. de officio Præf. Vrbi*, ſiue dic & Conſule, ad hunc Ampelium P.V. data: quæ & ipſa ad ludorum editiones pertinet: in *fine* quippe *legis* illius ita legendum, *& homines populares huius*

huius Almæ Vrbis EDITIONI *obnoxius:* non *seditioni.* Quibus verbis indicantur Scenici,& voluptatum artifices, qui editionibus ludorum obnoxij sunt: de quo iam *supr.tit.de Spectaculis.* Eâ verò *lege* id cauetur, Præfectum Vrbi aliunde ex Prouinciis nonnisi duo hominum genera euocare posse: Nempe Officiales suos, & Homines popularibus editionibus, seu ludis Vrbis Romæ conditione obnoxios: de quibus Paratitlo *de Scenicis, supr.* Ad Præfecti scilicet Vrbi notionem ludi & spectacula pertinebant, vt ex superioribus *legibus* liquet & *l.2.7.18.20.21.26.29.33. de Prætor. supr.* Symmach. *lib.* 10. *epist.*36. Cassiodoro, *lib.*1. *epist.*31.32.33. *lib.*7. *form.*4. Sed præcipuè ex tot *legibus* hoc *libro* ad ludos pertinentibus, & ex *hâc* quoque *ipsâ l.*1.

Nunc ad rem: quidque de Equis Curulibus, qui Romæ in curuli certamine debilitati sunt, agi velit *hâc leg.* Valentinianus Imp. quorum scilicet hâc parte distinctionem instituit: Nempe Palmatiis & Hermogenis Equis debilitatis alimoniam ex horreis fiscalibus, seu publicis præberi iubet Valentinianus, at non etiam eos vendi, quod hactenus fieri solitum. Equos verò Hispanici sanguinis debilitatos vendi pro more solito permittit; vendi, inquam, à factionariis: *Factionarij* sunt ij qui præerant factionibus Agitatorum. Notum enim quatuor fuisse factiones & veluti scholas Agitatorum Circensium: Prasinam, à colore viridi; Russatam à rubeo colore; Albatam ab albis vestibus; Venetam à cæruleo colore: de quibus Factionibus *l.*5. *prox.* quæ etiam indicantur, *l.*6. *supr. de Scenicis.* Factionarij igitur qui factionibus præerant, cuius nominis mentio in veteri Inscriptione Romæ, quæ referenda ad Ann.D.476. CL. AVRELIO POLYPHEMO DOMINO, ET AGITATORI FACTIONIS RVSSATÆ TOGENI CÆSAREVS SVI TEMPORIS PRIMO ET SOLO FACTIONARIO OB GLORIAM. Denique Domini factionum intelliguntur, de quibus Sueton. *in Neron. cap.*22. & Lampridius *in Commodo*, & veteres Inscriptiones. Huius autem differentiæ ratio inter hæc Equorum genera, vt sciatur, de singulis agendum est. ¶ De *Palmatiis* & Hermogenianis Equis(quorum non tantum *hâc leg.* fit mentio, verùm etiam *l.vnic.supr. de Grege Dominico:*) plenè semel dixi ad *d.l.vnic.* vbi dicta huc arcessi possunt.

Ex *hâc leg.* id discimus: Primò, Palmatios & Hermogenis Equos pari in pretio fuisse: Secundò, Hermogenianos, qui ita vocantur *l.vnic. supr. de Grege Dominico,* ab Hermogene quodam ita dictos, quomodo sanè & Palmatios à Palmatio nuncupatos *ibidem* ostendi. Tertiò, vtrorumque in Curuli certamine, seu ludis Circensibus vsum fuisse. Quartò, vtrosque cæteris Equis, etiam Hispanis, potiores fuisse, & primæ qualitatis. Hinc adeò, hisce debilitatis, vel contentionis incerto, vel annorum serie, vel aliâ ratione debilibus factis, Valentinianus ex horreis fiscalibus alimoniam præberi *hâc leg.* decernit: contrà, quod *solitum* atque in vsu erat, quódque in Hispanis etiam Equis obtinere porrò vult Imp. vendendi eos copiam denegat. Quæ quidem magna est horum Equorum in commune prærogatiua. Cuiusmodi quibusdam Equis prærogatiua pro cuiusque affectu vel gloria singulis sæpè data. Protritum illud iam olim Ennij.

Sicut fortis Equus, spatio qui sæpè supremo
Vicit Olympia, fractus senio nunc requiescit.

Notum est quod Dio de *Nerone* scribit: & quomodo Circenses Equos senio confectos habuerit, ornauerit, cohonestauerit. Ac vt in commune pleraque alia præmia victoribus cum Equis communa fuêre, vt Coronæ, sepulturæ honos, id genus alia; ita & alimonia seu obsonia. Sanè vt omittam alia, Victoribus in sacris certaminibus à Republ. vectigalia seu obsonia constituta fuisse docet etiam Vitruuius *præfat. lib.*6. & Plin. *lib.*10. *ep.*119. Sic & Athletis ætate confectis in Prytanæo Annona data ab Atheniensibus: sic & vetulo mulo cum Mineruæ Templũ conderent, eò quod is illis viam præiret, & ad capessendum laborem quasi hortaretur, *μέχρι τελευτῆς τρέφεσθαι δημοσίᾳ ἐψηφίσαντο*, teste Plutarcho *in Catone*, & Æliano 6. *de Animalibus, cap.*49. Sic igitur & hîc *γηροκομίαν* Palmatiis & Hermogeniacis Equis decernuntur, ob insignem videlicet eorum nobilitatem: quos vel humanitate ideò maiore dignos censuit Imperator, quàm vt rursum dominis priuatis subiicerentur: Quin vt hanc quoque rationem addam, vt ad sobolem procurandam mitterentur: Nam & Plinius notat *lib.*8. *cap.*42. Equos quinquennes Circi certamen accipere, post vicesimum annum à Circo MITTI ad sobolem procreandam. Et hæc quidem de primo argumento nobilitatis Palmatiorum Hermogenianorum Equorum, quæ *hâc leg.* continetur. Eodem pertinet secundo loco, quod maior pœna proposita, maius pretium, hosce Equos vsurpantibus, quàm alios: *d.l.vnic.supr.de grege Dominico.* Et hæc de Palmatiis & Hermogenianis Equis.

¶ Hispani sanguinis Equorum alia ratio *hâc leg.* vt maximè & ipsi nobiles essent, & secundæ qualitatis, & quidem superioribus & Cappadocibus proximi; ac nominatim quoad ludos Circenses: quod vt *hâc leg.* satis indicatur, ita expressè scribit Vegetius *lib.*4. *Veterinar. cap* 6. *Cappadocum,* inquit, *gloriosa nobilitas: Hispanorum par vel proxima in Circi creditur palma.* Sanè Hispanorum quoque Equorum seu præstantissimorum mentio fit in *Veteri Orbis descriptione*, quæ scripta sub Constante *cap.*50. & nominatim Hispanorum Curulium mentio fit in Iuliani *Epist. ad Constantium,* apud Ammianum Marcellinum *lib.*20. *Equos*, inquit, *probebo Curules Hispanos:* id quod pro magno Iulianus Constantio pollicetur. Eorundem equorum Hispanorum Curulium crebra mentio apud Symmachum, *lib* 4. *ep.*59.60.61.64. *lib.*5. *ep.*82.83. *lib.*7. *epist.*105.106. *lib.*9. *epist.*11.18.19.20.21.22.23. Mentio & apud Claudianum, *Panegyrico in Manlij Theodori Cons.* id est, Anno 399. vbi Vraniæ Erato sic alloquitur, exhortans ad miracula plebi colligenda, & nomen claris theatris celebrandum, & ad *Quadrigas* celebres aduehendas palmis nobiles.

Illustres Circum Sonipes, quicunque superbo
Perstrepit hinnitu Betim, qui splendida potat
Stagna Tagi, madidóque iubas aspergitur auro.

Et alibi non *vno loco.* Et alioquin de Hispaniâ Equini pecoris celerrimi diuite, infinita sunt Veterum testimonia: Inter alios Martialis: Strabo, *lib.*3. Iustinus, *lib.*41. Plinius, *lib.*8. *cap* 42. Quare & Equos Hispania ac nominatim Betica contulit, vt docet *lex* 1. *supr. de distrah. pign.* vbi dixi. Sed & Hierocles *in Hippiatricis* inter præstantissimi generis equos Hispanos vnà cum Cappadocibus numerat. Et tamen Cappadocibus inferiores *hâc* quoque *leg.* censentur. Hinc igitur quamlibet illi in Circensi certamine debilitati vendi à Factionariis *hâc l.* prohibeantur: hi prout solitum, ex *hâc l.* vendi poterunt. *Vendi,* inquam, vel vt Virgilius dixit 3. *Georgic.* de Equo generoso agens, *abde domo*

Hunc quoque vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis

Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
Abde domo, id est exclude, amoue, & sic vende: *Dominum pretio muta*, vt Iuuenal. *Satyra* 8. Plutarchus dixit ἀπελάσαι: quæ quidem postrema, aliâque rectè Gronouius nuper, *commentar. de sestertiis, à pag.* 114. Cæterùm Hispani sanguinis Equi *hâc leg.* dicuntur, pariter vt à Vegetio *Veterinariæ artis lib* 4. *cap.*6. vbi notandum quod ait, *Africam Hispani sanguinis velocissimos præstare consueuisse ad vsum sellæ*. Et hæc de priore *huius leg.* parte, seu de Equis Palmatiis, Hermogenianis, & Hispanicis.

ALTERA *huius leg.* pars & sententia est, de tertiæ qualitatis Equis, putà de *Equis Græcis*, eorúmque nominibus: quâ id statuitur, Græcorum equorum nomina, qui hinc missi fuerint, commutari non oportere. Vbi Tria obscura sunt. Primò, quinam per *Græcos Equos* hîc intelligendi sint? Græcorum certè Equorum meminit Nemesianus *in Cynegetico*:

Cornipedes igitur lectos det Græcia nobis
Cappadocúmque, &c.

Et mox:

Nec minor est illis Graio quàm in corpore forma.

Ambrosius, *in Apologia Dauidis, cap.*9. vbi dotem eorum prædicat: *Alij*, inquit, *qualis Græcorum Equorum fertur natura, cum vel in Curuli certamine elisi fuerint, vel fortuitò ceciderint, nequaquam se mouere consueuerunt, & quandam tenent quietis & patientiæ disciplinam.* Igitur hoc Græcorum Equorum nomine comprehenduntur *Primò* Phrygij, de quibus *l.*19. *supr. de Prætor.* Secundò Epirotici, de quibus *l.*1. *supr. de stratorib.* Tertiò Dalmatæ, de quibus omnibus Vegetius *rei Veterin. lib.*4. *cap.*6. Quartò, Thessalici; quorum meminit Varro 2. *de re rust. cap.*7. *De stirpe*, inquit, *magni interest, quâ sint, quòd genera sunt multa. Itaque ad hoc nobiles à regione dicuntur in GRÆCIA Thessalici Equi*, &c. His Oraculi voce laus prima decreta, teste Strabone *Æginensib. interrogationib. lib.* 10.

Thessalicus præcellit Equus———

Quintò, Argolici; de quibus Horatius 1.*Od.*7.

Aptum dicet Equis Argos, ditésque Mycenas.

Meminit & inter præstantissimi generis equos Hierocles *in Hyppiatricis*: & Æthicus Sophista.

Secundo loco obscurum est in *hâc leg.* quid sibi hæc velint, *qui hinc missi fuerint*: An qui dimissi fuerint à necessitate Curulis certaminis? an verò qui missi fuerint ex Græcia Romam? An qui missi ex Vrbe Roma huc in Galliam? vbi hæc *lex* data à Valentiniano. Primùm illud quis putet, argumento superioris è *Plinio* loci *lib.*8 *cap.*45. Verùm contrà ipse existimo, indicari hîc Equos ex Comitatu seu à Principe è Galliis Romam missos: Solebant scilicet hac tempestate Imperatores Curules & Scenicas voluptates Circo & Pompeianæ Caueæ suppeditare: Scenicos inquam Artifices, Aurigas, & *Equos*; vt testatur Symmachus *lib.*10. *epist.*19. & 22. *lex* 6. *supr. de Scenic.* & *lex* 19. *supr. de Præterib.* Horum igitur nomina mutari vetat *hâc leg.* Valentinianus.

Sed tandem obscurum est, cur nomina Græcorum horum è Galliâ Romam missorum Equorum commutari prohibeantur? Illud equidem notum est, sua Equis Circensibus nomina indita fuisse, & quidem vel à colore, vt *Corax*, *Maurus*; vel à celeritate, vt *Tigris*, *Incitatus*, *volucris*; vel à gente, seu patria, vel ab insigni aliquo, & aliis rebus. Hinc adeò *Incitati* & *Pertinacis*, *volucris*, *Babylonij* nomina apud Suetonium *in Caio: cap.*55. Dionem *lib.*59. & *in Pertinace*: Capitolinum *in Vero*: Ammianum *lib.*23. *p.*259. Apud Martialem *Passerinus* & *Tigris*. Sed & Circensium tabula hodieuum extat Romæ marmorea, in quâ varia nomina Equorum, Coloris, Aurigarum, & Præmiorum, simul distinctè continentur; quam Onuphrius Panuinius *suo de Ludis Circensibus libello* inseruit: vide quoque plura apud Salmas *in Solinum: pag.*895. 896. 897. & 936. Hæc inquam nota sunt de variis Equorum nominibus: sed Ratio indaganda de Interdicto nominis mutandi. Hûc sane omninò facere mihi videtur locus Vegetij 4. *artis Veterinariæ, cap.*6. *In permutandis*, inquit, *Equis, vel distrahendis* (ita legendum) *maximam fraudem PATRIÆ solet afferre mendacium: videntes enim cariùs vendere, generosissimos fingunt.* Neque Statij locum hîc omittere possum 5. *Syluar.* 2. *protreptico ad Crispinum*:

———*Romulei qualis per iugera Circi*
Cum pulcher visu, titulis generosus auitis
Expectatur Equus, cuius de stemmate longo
Felix emeritos habet admissura parentes.

Accedat & Chrysostomi locus *tom.*5. λόγῳ μζ. in illud, *Salutate Priscillam*, *pag.*540. & 315. οἱ μὲν γὰρ τὴν θεωρίαν τῆς τῶν ἵππων ἁμίλλης ἐπιλεγόμενοι, καὶ ΟΝΟΜΑΤΑ καὶ ἀγέλην, καὶ γένος, καὶ ΠΑΤΡΙΔΑ, καὶ ἀνατροφὴν τῶν ἵππων ἔχουσιν εἰπεῖν μετ' ἀκριβείας ἁπάσης, καὶ ἔτι ζωῆς, καὶ ἐνεργείας δρόμων, καὶ τίς τινι συμπαταχθεὶς τὴν νίκην ἁρπάσεται, καὶ ποῖος ἵππος ἐκ ποίας ἀφεθεὶς βαλβῖδος, καὶ τίνα ἔχων ἡνίοχον, περιέσται τοῦ δρόμου, καὶ τὸν ἀντίτεχνον παραδραμεῖται. Ergo Græcorum Equorum nomina ex Galliâ Romam missorum, qui iam Venales haberi cœperint, commutari vetat Valentinianus *hâc leg.* ne alioquin ignobiles patriâ & palmis, pro generosis, veluti Hispanicis, Palmatiis, & Hermogeniacis, Palmáque Circensi nobilibus subiiciantur, fraúsque adeò emptoribus fiat: tandem argumento superioris capitis vbi de vendendis Equis agitur: quò pertinet Vegetij locus *rei Veterin. lib.*4. *cap.*6. mox suprà allegatus, vbi etiam proponit signa, vnde cognosci posset patria. De alia fraude commutationis est id quod scribit Symmachus *lib.*7. *epist.*121.

11. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theodosius AAA. ad Valerianum P. V."

EQVOS voluptatibus profuturos nequaquam Campanorum populus adsequatur," quàm si duo milia modiorum fabæ, per singulas factiones" stabulorum, in Vrbe venerabili" necessaria, antiquâ & sollemni præbitioni," contulerint. Dat. x. Kalend. Maij, Aquil. Syagrio & Eucherio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Iungenda est huic legi *lex* 6. & 7. *supr. de Scenic.* quæ & ipsæ argumento conueniunt, quanquam subscriptio aliquantùm variat. Ita enim habent: *Dat. VIII. Kal. Mai. Triu.*

''Romæ. '' *Adsequatur*, pro *consequatur*.
''An non potiùs *per singula stabula Factionum?* Nil opus; *Factiones stabulorum*, dicuntur, vt Factiones Agitatorum, ita & *Equorum factiones*: Nam vt ipsorum Agitatorum factiones erant; ita pariter & per consequens Equorum factiones. In hoc videlicet vel illo stabolo erant Equorum factiones. Prasinæ, Veneti,&c.
''*Venerabilis* Vrbs Roma: vid. *Gloss. Theod.*
''*pr. præbitione*.

COMMENTARIVS.

VRBIS ROMÆ Circensium Equorum VSVRPATIO, vt priuatis interdicta erat, quod docet *lex 6. supr. de Scenicis* (quæ vna cum *l.7. eod. tit.* huic nostræ coniungenda est) nisi in specie *l.19. supr. de Prætor. & Quæstor.* ex Valentiniani indulgentiâ, ita populi Vrbis Romæ vicini nonnunquam spectaculis & ipsi dediti, equos Circenses ex stabulis Vrbis Romæ ad ludos suos Circenses emerebantur seu impetrabant. Quod etiam *hâc* Gratiani *leg.* permittitur: Vicini, inquam, populi, veluti *Campani* inter alium luxum, id est Capuani: (Nam vt Capua Campaniæ Metropolis erat, de quo vide Ausonij *vrbes*, ita *Campani* pro Capuanis intelligendi sunt: vt *hâc leg.* ita & *l.1.ff.ad Municipal.* & *l.50.ff.de contrah empt.* & *l.9.§.3.ff.Quod Met. caus.*) Idque impetrabant à Præfecto Vrbis, ad quem disciplina spectaculorum, & ludorum Circensium cura pertinebat; vt præter *huius legis* inscriptionem docet etiam Inscriptio *l.1. supr.* Neque tamen gratis id finitimis populis seu Campanis concedebatur, verùm certo modiorum fabæ modo inuicem præbito seu collato; quam *antiquam & solennem præbitionem* hæc *lex* vocat, eámque, firmat *hâc leg.* Gratianus; putà duobus millibus modiorum fabæ, per singulas Factiones,& Stabula, & sic in vniuersum octo millibus modiorum. Nempe quæque *Factio*, de quibus ex professo dixêre alij: siue Aurigarum, siue Equorum, suum Romæ stabulum habuit, ac proinde quatuor Stabula Factionum, vel quatuor Factiones Stabulorum fuerunt. Hinc in *veteribus descriptionibus Vrbis Romæ*, ac nominatim in descriptione Victoris, & altera quæ præfixa *Notitiæ Stabula quatuor Factionum* nonâ regione dicuntur & ponuntur. Horum mentio & in *veteri Inscriptione* quæ Romæ: HIC IN QVATVOR STABVLIS AGITAVIT. Meminit & Caius Prasinæ factionis: *Prasinæ*, inquit, *factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in stabulo assiduè & maneret.* Symmachus *lib.2. epist.18.* *Aridus*, inquit, *Ciuica gratia, Quæstoris filij mei sumptibus studeo aliud genus largitatis adiicere; vt Curulibus stabulis Vrbis æternæ etiam quina mancipia largiamur: Et quoniam seruorum per limitem facilis inuentio*, &c. mox: *viginti iuuenes prædicto negotio congruentes: quorum non forma,sed ætas & sanitas eligenda est.* Meminit & Tacitus *lib.17.* ¶ Cui autem vsui fabæ? An familiæ quadrigariæ & mancipiis, de quibus est quoque locus ille *Symmachi*? An verò equis simul alendis.

DE VENATIONE'' FERARVM.''

TITVLVS XI.

XI. COD. IVST. XLIV.

''VENATIO (de quo est etiam Ambrosij locus *lib.2.Officiorum,c.21.*& Cassiodori elegans *ep.42.l.5.var*) hîc est κυνήγιον seu κυνηγέσιον, ludicrum scilicet & theatralis venatio. Quo sensu passim *Venationis* vox accipitur. Quod testimoniis adstruere inane & ludicrum foret. Non verò vulgaris illa,quâ in syluis feræ capiuntur. Id quod patet vel ex *huius tituli* positu,tum *hoc Cod.* tum *Iust.* in censu videlicet *Titulorum*, qui ad *ludos publicos* pertinent: & quidem *hoc Cod.* medio loco,inter *Tit.de Equis curul.* & *Tit.de Gladiator.* Sicut *C.Iust.* medio loco inter *Tit. de Gladiatorib.* & *Tit.de Maiuma.* Pertinent autem *huius tit.* leges eò primùm, vt ostendatur, quatenus liceat occidere Leones,citra præiudicium Venationis ludicræ seu Theatralis; quò pertinet *lex* 1. Item agitur de Transductione ferarum,è limitibus ad Comitatum Principis, in vsum Theatralem; quò spectat *lex* 2. in quâ nulla certè venationis syluestris, vel priuatæ mentio fit.

''FERÆ hîc propriè sunt, Leones, Pantheræ,Leopardi,Vrsi,cæteráque animantia generosa. Duplex alioquin animantium genus in venationibus seu ludis exhibita: θηρία videlicet, quæ dixi: & βοτὰ

seu

ſeu ποηφάγα, id eſt, *herbatica animalia*, vt vocat Vopiſcus *in Probo*, id eſt Cerui, Capuæ, ſimilia.

PARATITLON.

FERAS, *Rub. l.1. & 2.* beſtias, *l.2.* nominatim Leones, *l.1.* etſi venari priuatis ſeu Prouincialibus non liceret ad voluptatem, id eſt, venandi causâ, vt & venundandi, *l.1.* quia voluptati Principis res ea reſeruata, *d.l.1.* occidere tamen Leones ad ſalutem ſuam cuncti poſſunt: *d.l.1.* Ducibus ſanè, beſtias, quas ad Comitatum Principis ſolenniter tranſmitterent, venandi ius erat: *l.1. in fin.* & *l.2.* ſic tamen vt eas tranſducentes, neque cauеas à ciuitatibus exigere poſſent, neque plus quam ſeptem aut octo diebus in Ciuitatibus agere: *d.l.2.*

1. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Mauriano Comiti Domeſticorum & Vices" agenti Magiſtri militum.

OCCIDENDORVM Leonum cunctis" facimus poteſtatem, neque aliquan-" do" ſinimus quemquam calumniam formidare: cùm * & *ſalus noſtrorum prouincialium voluptati" noſtræ neceſſariò præponatur*, &" hæc ipſa propria voluptatis" intercludi minimè" videatur, quandoquidem occidendi feras" non venandi," venundandique," licentiam dederimus. Occidendi igitur memoratas feras, &" Ducibus" & Officiis eorum conuentis," cunctis licentia tribuatur. Dat. XIII. Kalend. Iun. Conſtantio & Conſtante VV. CC. COSS. [414.]

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* ex *hâc* & *ſeq.* conflata eſt.
"*Vices agentes*, vt à Vicariis differant, docui plenè *Apolytici primi cap.3.*
"Prouincialibus priuatis, non modò Ducibus & Officiis eorum: vt docent disertè quoque extrema *legis.*
"*Aliquam*, Cod. Iuſt. fortè reponendum, *aliquam inde*, vel *aliquam ideo*: etſi hoc quoque ſuſtineri poteſt.
* Reliqua omnia recidit Tribon. *Cod. Iuſt.* ſubtextis nonnullis ex *l.2. inf.*
"ℵ. *Voluptati*: quomodo etiam rectè lutetus *in Symmach lib 7. epiſt.122.* & Amaya in *leg. vnic. Cod. n.29.* Cæterùm hîc & mox ſurſum *Voluptatis* vox propria de ludis, ſeu ludicris: vid. *Gloſſ. Theod.*
"ℵ. *Voluptas*, quomodo etiam Amaya *d.n.29.*
"rectè: non vt lutetus, *propria voluptatis*, &c. *nomine.*
"*Feras*, id eſt leones, vt *initio legis.*
"voluptatis ergò.
"lucri ergò: Nota interim paronomaſiam.
"fortè abundat.
"Duces quippe venationis & tranſductionis ferarum curam gerebant, vt *leg.2. infr.*
"A te, ſeu monitis: vel ab his qui leonibus occidendis neceſſitate vrgente vacare ſtudent.

COMMENTARIVS.

LEONES priuatis ſeu Prouincialibus cunctis occidendi poteſtatem facit *hâc leg.* Honorius Imp. Anno D 414. Etſi alioquin (quam dubitandi rationem hîc profligat Honorius) ne venationi ferarum, quæ in theatris exhibebantur, præiudicium fieret, priuatâ venatione ſectari eas in ſyluis, vel venundare aut comparare, licere nolit.

§ De *Venatione* primùm videamus. Nempe, vt maximè venatio apud Romanos in promiſcuo vſu foret, attamen Leonum venatio cohibita fuit: Venatio, inquam, id eſt, vinorum in ſyluis inueſtigatio & captura, ſpeciali ratione: Non equidem publicè pacis, aut ſecuritatis ergò: Sed neque priuatæ ſeu venaticæ tantùm voluptatis causâ (quibus alioquin duabus potiſſimùm cauſis priuatorum venationi Principes hodie intercedunt atque ad ius ſuum id traduxêre) verùm ludicræ ſeu ludiariæ venationis & voluptatis ſeu ludorum & ſpectaculorum publicorum ergò, quò pertinet *hic Titulus*, vt ad *Rubricam* oſtendi, quodque hâc *ipsâ lege* bis indicatur, ibi, *voluptati noſtræ*: item, *hac ipſa propria voluptas*. Nempe notum, Leonum venationes in Circo vel amphitheatro editas, iam inde ex quo eius rei initium fecit Q. Mutius P. F. Scæuola in Curuli ædilitate. Quin magnificentiæ Principalis magnum hoc velut argumentum ſpeciatim memorant Scriptores *Auguſti*, Leonum exhibitionem, & quidem numeroſam: vide *Spartianum & Dionem*. Quare feras huiuſmodi ludis deſtinatas, Principes non ab aliis venatione capi, quam per Duces (ſuos) limitum, eorúmque Officiales voluêre: Quod præter *hanc legem in fin.* docebit rurſum *lex 2. prox.* Quare, ſi quando huiuſcemodi feras ſeu beſtias, putà Lybicas, id eſt Leones, Leopardos, Magiſtratus ludis ſuis ſeu editionibus populo exhibere vellent, ad horum emptionem ſeu comparationem, auctoritate ſeu Munificentiâ Principis, ſacríſque literis opus erat, vt docet disertè Symmachus tribus epiſtolis, *lib.2. epiſt 46. lib.7 epiſt.59. & 122.* § Hac igitur de causâ Leonum in ſyluis venatio Priuatis interdicta fuit hâc tempeſtate; ac proinde nulli venari Leones licuit, niſi *Ducibus limitum* & eorum Officiis, qui ſcilicet rem militarem in Prouinciis nomine Principis adcurabant. Quibus omnibus Ducibus præerant *Magiſtri militum*, vel abſente Magiſtro militum, is qui *Magiſtri militum vices* pro temporo gerebat;

gerebat; Cuiusmodi fuit Maurianus Comes Domesticorum, cui hæc *lex* inscribitur, vices agens Magistri militum; de quo dixi plenè ad *leg. vnic. supr. qui à præb. Tyron. & Equor.* quæ data est biennio ante *hanc leg.* vbi disertè de Comitibus Domesticorum dicitur, *Eorum virtutem Triumphis subiugare de hoste captiuos*: Iisque Duces & Officia eorum conuenire seu monere iubetur. ¶ Hæc vt ita sint, attamen *occidere* Leones cunctis hac Honorij constitutione permittitur. *Occidere*, inquam, id est, non venari venationis Theatralis aut promercij ergo, verùm pro *salute* Prouincialium, vt *hac leg.* disertè dicitur, occidere incursantes fortè, iámque timendos: quomodo *l. 1. § 6. ff. de postul.* ibi, *vt feras venetur, vel vt depugnaret feram quæ regioni nocet extra arenam.* Leonum scilicet cædes hic permittitur (pariter vt *§. nemo retia, de pace tenendâ:*) non venatio; Et duplici quidem ratione addita, quam vtramque Tribonianus omisit: *Primò*, quia *salus Prouincialium* voluptatibus Principum necessariò præponenda est. *Secundò*, quia neque hâc occidendorum Leonum licentiâ voluptatibus Principis fraus fit: quandoquidem eos tantùm occidere fas est, qui iam Prouincialibus sunt metuendi; non verò latentes in syluis eruendi, venandíque, quorum numerus longè maximus voluptatibus Principum sufficiebat. Ad illam verò quoque rationem respexit Libanius *epist.* in Regio Codice, *ad Antiochum* 452. cùm ab eo venationem ferarum, & Vrsorum nominatim exigens, addit eâ re non tantùm [illegible] fore, verùm etiam [illegible]

¶ Illud obseruandum, vt Leones in *Africâ* frequentes fuère, (quâ causâ & ferarum *Lybicarum* seu *Africanarum* appellatione Leones passim intelligi solent ac Leopardi; vt omittam alios, Sueton. *Caio, cap.* 18. Plinius *lib. 6. epist.*.. Dio *lib.* 58. Hesychius, Plinius *lib. 8. cap.* 13. de Pantheris, Seruius, Symmachus *non vno loco*, Vopiscus *in Aureliano*, Capitolinus *in Gordianis*,) ita & hanc *legem* ad *Africam* omnino pertinere videri: *Maurianus* enim Comes, cui *hæc lex* inscribitur, is est proculdubio, qui alioquin *Maurinus Comes* vocatur, qui scilicet aduersus Heraclianum Tyrannum missus fuit, & Marcellinum Tribunum apud Carthaginem, occidit, teste Orosio, *lib. 7. cap. 7.* Et hæc de Leonibus. ¶ Quanquam obtetur & illud *hâc leg. Leonum* tantùm venatione & venundatione priuatis interdictum, nisi Principis permissu. Atenim Vrsorum (qui per Numidiam præcipui erant) alia ratio fuit. Hos enim venari & comparare priuatis hâc tempestate licuisse, ex Symmachi *lib. 2. epist. 46.* & *lib 4. epist. 56* & *lib. 5. epist. 62. 65. lib. 7. epist. 121.* & *lib. 10. epist. 9. & 11.* colligitur.

Superest *huius leg. versiculus vltimus*, cuius hic sensus est: Comitem Domesticorum Maurianum eundémque Vices Magistri militum agentem, Duces rei militaris, eorúmque Officia conuenire, id est admonere debere, cunctis licentiam tributam occidendorum Leonum: Nempe quod Duces eorúmque Officia id inhiberent, qui sibi solis id ius vindicabant, hoc obtentu quòd ad illos venandorum & transmittendorum, ad voluptatem Principum, Leonum munus pertineret: de quo fidem quoque facit *lex prox.* Perperam verò Amaya hoc de omnibus militibus accepit, *n.* 26.

¶ Et hactenus quidem, de *huius leg.* sententiâ, prout hîc posita est: Atenim Tribonianus, cùm *legem vnicam, Cod. Iustin.* ex *duabus huius tituli legibus* concinnaret, recisis iis quæ *hâc leg.* de prohibitâ venandi & emendi Leones facultate, adduntur, retentâ priore *huius leg.* sententia, absolutè seu simpliciter *occidendorum* leonum potestatem fecit, porrectâ ita latiùs *occidendi* vocis significatione. Rationem eius facti hanc reddit Pamelius *in Tertull. de spectaculis, ante c. 1.* quod Iuliani æuo voluptas spectaculorum illorum cessauerit, seu ferarum commissiones cum Bestiariis, seu Arenariis. Quod falsum esse non Cassiodorus tantùm testatur *lib 9. variar. 35.* & *lib. 5. cap. 42.* sed etiam *Nouella Iustiniani* 115. *cap. 3. §. causas*: & *Nouella* 105. vt rectè Amaya ostendit ad *illam legem vnic. num. 72. 73.* Ergo necesse est Iustiniani æuo promiscuè venandi venundandíque leones potestatem cuiuis patuisse: quia semper metuendæ hæ feræ sunt, atque occidi eas publicæ salutis interest.

II. * Idem AA. Monaxio PF. P."

PRÆSIDIALIS" Officij Eufratensis deploratione conperimus, eos qui transductioni ferarum à" Duciano" officio deputantur, pro septem vel octo diebus, contra Legationum" formam, tres, vel quatuor menses in Hieropolitanam" vrbem residentes, post expensas tanti temporis, etiam caueas exigere, quas nulla præberi consuetudo permittit. Ideóque præcipimus, bestias quæ ad Comitatum ab omnibus limitum Ducibus transmittuntur, non plus quàm septem diebus intra singulas Ciuitates retineri:" Scientibus Ducibus & eorum Officiis, si quid contra hæc commissum fuerit, quinas se libras auri fisci viribus inlaturos. Dat. v. Kalend. Octobr." Constantinop. DN. Honor. A. XI. & Constantio II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* ex *hac leg.* & *superiore* conflata est. Iungendi autem huic *lex* 2. *supr. Ne Comit. & Tribun. lat. præst.* "Orientis.

"Initium *huius leg.* recisum à *Cod. Iust.* vsque ad vocem *bestias.*

"Præses Eufratensis.

" vel è.

"*Ducianum*, officium Ducis: *h. l.* vid. *Gloss.* Ducis Eufratensis, & aliorum, velut Mesopotamiæ, Osdrohenæ.

"Rectè habet hæc vox, neque mutanda in *delegationum.* Nempe *Legati* hic sunt, qui transductioni ferarum ex officio Ducum delegati, deputati. Sicut & *Legati*, qui è Prouinciis ad Principem missi: de quibus *supr.* peculiari *titulo, de Legatis.*

"× *Hieropolitanam*; Quanquam ita quoque in *l. 8. supr. de Consistorib. Hieropolitana.* ... huius æui constructionem, *residentes in Hieropolitanam Vrbem*, pro *in Hieropolitanâ Vrbe.* Ita *in domos*, pro *in domibus*, *l. 58. infr.* ...

b de Hæretic. in functionem, *l.16. fupr. de Murileg.* & alia fimilia de quibus *Gloffarium*; qualia etiam occurrunt apud Hiftor. Aug. Scriptores, veluti *in Senatum*, *in Concionem*, pro, *in Senatu* & in *Concione*: & *in exercitum*, pro *in exercitu*.

* Hinc verficulus, *beftias*, affutus *legi vnic. Cod. de venat. ferar.*

" *Aug.* in *d. leg.2.*

COMMENTARIVS.

TRANSDVCTIONIS, feu TRANSITVS & DEDVCTIONIS (vt vtroque modo Symmachus loquitur) de qua eft quoque Claudiani locus *lib.3. de laudib. Stilichonis*;

——————*ratibus pars ibat onuftis*, &c.

Ferarum, quæ à Ducibus limitum Mefopotamiæ Euphratenfis ad Comitatum Principis transmittebantur per Syriam, Conftantinopolim, & in ea per Vrbem Hieropolitanam, occafione, Prouinciales *concuti* hac Theodofij Iun. conftitutione vetantur, Anno D.417. & quidem concuti ab Officiis Ducum Limitaneorum, ac nominatim in fpec. *huius leg.* ab Officialibus Limitis Eufratenfis: Pariter vt eiufdem Ducis Limitis Eufratenfis fimilis quædam altera Prouincialium deprædatio coërcetur: *l.a. fupr. ne Com. & Trib. lauac. praft.* quæ huic noftræ coniungenda eft. Ex quibus duabus coniunctis apparet, Theodofio Iun. integrâ illâ conftitutione id propofitum fuiffe, vt Ducum & Ducianorum concuffionibus modũ imponeret. Inter alia igitur (quod *hac lex* apertè teftatur) foliti de more Duces limitum, officij ratione feras feu beftias in limite fuo captas (de quo vide dicta *ad leg.1. fupr.*) ad Comitatum Principis tranfmittere: & quidem in Imperio Orientali, ad Vrbem Conftantinopolitanam, quos deinde Impp. ludis populo exhiberent, & quidem per nonnullos de Officialium fuorum numero. Cæterùm Ciuitates, per quas huiufmodi feræ traducebantur feu tranfibant, Transductoribus Ducum Officialibus, ipsifque feris, expenfas præftare tenebantur, vt docent illa verba: *Poft expenfas tanti temporis.* Certo tamen numero dierum præftituto. Nempe non nifi feptem vel octo diebus in fingulis ciuitatibus maioribus hærere poterant, qui feras hafce tranfducebant; ne alioquin nimiis expenfis, morofa deductione, vt loquitur Symmachus *lib.7. epift.105.* Ciuitates onerarentur. Hæc enim vnica hac parte ratio *huius leg.* eft, cùm de eo, querimonia feu *deploratio* ad Principem perlata fuiffet: non verò illa quoque, quam Amaya conii- ciebat, ob periculum Ciuium, fiquidem feræ folebant caueis elabi & multos occidere: Apertiffimè enim hac fanctione occurritur *fuperexactioni Transductorum.* Alia verò ratio eft *legis*, *Nemo*, *Cod. de Spectacul.* Hæc erat, vt *lex* loquitur, *Legationum* (id eft tranfmittendarum, traducendarúmque ferarum) *forma*; fcilicet vt ne ablegati à Duce ad tranfducendas feras vltra feptem vel octo dies in fingulis Ciuitatibus morari poffent: fic & Theodofius M. *l.1. fupr. de Tractor. & ftatiu.* eos qui animalia & equos facro, (id eft Principis) vfui neceffarios profequerentur, quinque tantùm dies in aliquo loco refidere permifit. Huic denique haud adeò abfimilis Legationum forma occurrit *l.a fup. de Legat.* Ergo primam hanc Legationis iftius feu Tranfductionis ferarum formam legémque Theodofius Iun. *hâc leg.* proponit, & in vfum reuocat fubleuandis prouincialibus: cùm tamen in fpec. *huius leg.* in Vrbe Hieropolitana, tres vel quatuor menfes Tranfductores ferarum fæpè hærerent: proculdubio lucelli aliquid inde colligentes, vrbémque adeò ipfam expenfis ita onerantes. Alioquin non nouum, ob interuentum videlicet & intemperiem hyemis, vt feræ *tribus vel quatuor menfibus* alicubi, fed priuato fumptu, hærerent: vt ita Veris temperie fine vexatione peruenirent: Exemplum apud Symmachum *lib.9 epift.19.24.*

¶ Altera hæc Ducianorum, qui feras tranfducebant, præda *hâc leg.* proponitur, quod *Caueas* à Ciuitatibus per quas feræ traducebantur, exigerent. Caueas, inquam, feris continendis, quas Græci ἀγρευτικὰ vocarunt, vel γαλεάγρας: Quarum etiam Cauearum, (& quidem ferrearum) aduehendis fcilicet feris, meminit Symmachus *lib.2. ep.77.* Meminit & Ammianus Marcellinus *lib.29. p.415.* Alioquin notum, feras in Amphitheatro ex caueis in arenam miffas: vnde exeuntium maior vis & impetus erat: de quo locus extat apud Vopifcum *in vitâ Probi, p.240.* Neque tantùm ferreæ hæ ipfæ caueæ erant, fed & iligneæ, ligneæque. Claudian. *Panegyr.3. in laudem Stilichonis*, vbi ingentem ferarum apparatum in ludos Confulares à Stilichone exhibitos defcribit, *v.322.*

Hæ laqueis innexa gemunt, & claufa feruntur
Ilignis domibus: fabri nec tigna polire
Sufficiunt; rudibus fagis texuntur & ornis
Frondentes caueæ.

Ex his patet, quàm malè Briffonius *Caueas* hîc pro *Cauea Theatri* interpretatus fit: hæ noftræ *portatiles*, illæ *Theatrales*, quibus feræ dum emitterentur, includebantur: ἀγκύλια Herodiano *in Commodo*: ferreis aut ligneis portis obftructæ, *Clathros Caueæ* vocat Horatius *fub fin. Artis Poëticæ.*

Nunc ad *legem* noftram. Ergo hæ duæ leges feu conditiones tranfductioni ferarum ad Comitatum iam olim quoque pofitæ fuerant: verùm cùm vtrique fraus fieret, id eft, cùm Tranfuectores totos etiam tres vel quatuor menfes in vrbibus refiderent, & hac quoque occafione Caueæ exigerentur aduerfus confuetudinem, id vtrumque *hâc leg.* prohibetur, atque ad antiquam legem, formam & confuetudinem res reducitur.

¶ Pertinet autem hæc *lex* propriè ad *Prouinciam Eufratenfem*, eiúfque Præfidem & Ducem: De quâ alioquin Prouinciâ iam dixi ad *d. l.a. ne Comit.* quæ *huic* eft coniungenda: Eiufdémque non vna mentio apud *Philoftorgium*: Cæterùm huius Prouinciæ *Hierapolin* Metropolin fuiffe, & *hac lex* oftendit: Sed & Ammian. Marcellin. *Comagena*, inquit, *nunc Eufratenfis Hierapoli, vetere Nino, & Samofatâ Ciuitatibus amplis illuftris.* Fit etiam huius mentio *l.8. fupr. de Cenfitor.* Meminit & Ammianus Marcellinus non femel inter alia *lib.23.* vbi *Ciuitatem capaciffimam* vocat. Cæterùm Eufratenfis in Syriâ fuit. Itaque vt fuperior *lex* pertinet ad feras Lybicas feu Africanas: ita hæc ad feras Syriacas. Nam vt in Lybiâ, ita & in Syriâ frequentes huiufmodi feræ fuêre. Hinc apud Vopifcum *in vitâ Probi* iunguntur *Leopardi Lybici & Syriaci. Editi deinde*, inquit, *C. Leopardi Lybici, C. Syriaci, C Leana*, &c. Sed etiam Palæftinarum ferarum mentio apud eundem Vopifcum *in vitâ Aureliani.* Atquin & ipfa Palæftina Syriæ pars fuit.

¶ Cæterùm toto *huius leg.* argumento liquet, *maximâ copiâ* huiufmodi feras per Vrbem Hieropolitanam Syriæ, (quò appellebant omnes hâc tempeftate,) ad Comitatum tranfmiffas, vti huius fæculi ftudium in ludicra maximum fuit. Eò fcilicet pertinent *deplorationes*, de quibus *hâc leg.*

Eò

Eò item pertinet, quod de *omnibus limitum Ducibus* additur, per Orientem videlicet, à quibus omnibus leones ad Comitatum transmittebantur: In quibus & Dux Mesopotamiæ, & Dux Euphratensis. De quorum Leonum per eum Mesopotamiæ tractum copiâ, & quomodo à culicibus infestentur, mox & enecentur, agit Ammianus Marcellinus *lib.* 18. *p.* 137. Tandem & quod pœna grauissima *hâc leg.* imponitur.

¶ Postremùm, notetur posse *hanc legem* accipi non tantùm de feris capris à Ducibus Limitis Eufratensis; verùm & de iis quas ex Babyloniâ Imperatores accipiebant. Locus est apud Philostratum insignis, *in vitâ Apollony*, *lib.* 1. *cap.* 23. vbi agit de duobus vicis, quos Syriæ Præses à Rege Babyloniæ sub Apollonio repetitum ibat; vbi Rex ait, duos illos vicos olim maioribus suis ab Antiocho & Seleuco Syriæ Regibus datos, pro feris educandis, quæ à Babylonis captæ ad eos peruenirent: ξυνεχώρησαν ταῖς κώμαις ταύταις οἱ βασιλεῖς οὗτοι, πρόσφοροι οὖσαι τῇ Συρίᾳ, ἃ παρ' ἡμῶν ἁλισκόμενα φοιτᾷ ἐκεῖ τὴν ὁδὸν διὰ τοῦ Εὐφράτου.

DE GLADIATORIBVS.

TITVLVS XII.

XI. Cod. Ivst. XLIII. De Glad. pen. toll.

PARATITLON.

GLADIATORES, *Rubr.* & *l.* 1. (à quibus munus Gladiatorium, *l.* 1. ludus gladiatorius, *l.* 3. & *l. vnic. supr. ad Leg. Fab.* & ludus simpliciter, *l.* 2. *&* 8. *supr. de Pœn.*) erant, à quibus in otio ciuili & domesticâ quiete cruenta spectacula, *l.* 1. edebantur in arenâ, *l.* 11. *supr. de Pœn.* vnde Gladiatorium nomen detestandum, *dict. l.* 1. Sanè Lauista dicebatur, qui eos docebat: *l.* 11. *supr. de Pœn.*

Exercitium eorum sæua meditatio & pugnatrix dicitur, *d. l.* 11. Qui Gladiatorium hoc munus impendebant (id est largiebantur) Munerarij dicti: *d. l.* 2. Porrò Gladiatorum alij operam suam huic muneri addicebant, & hi *auctorare se* dicebantur: *d. l.* 2. Quod Milites & Palatinâ dignitate præditi facere prohibentur, *d. l.* 2. Alij verò eò damnabantur. Damnatorum ad ludum Gladiatorium duplex conditio erat: Alij quippe aliquid facere poterant, quo se defenderent (id est liberari possent:) Alij gladio consumendi erant: *d. l. vnic supr. ad Leg. Fab.* vbi dixi.

Cæterùm Constantinus Gladiatores per Orientem omninò esse, & ad ludum Gladiatorium damnari prohibuit, *l.* 1. (quæ proposita *Beryti*) Quod tamen non semper nec vbique obtinuisse, ostendunt *lex* 2. *&* 3. *hoc tit.* Et sanè Christiani tantùm à Valentiniano prohibiti in ludum damnari, *l.* 8. *supr. de Pœnis:* mox & Palatini Gentiles, *l.* 11. *supr. de Pœn.* Damnati alioquin ad ludum, Plagiarij liberorum: *dict. l. vnic. supr. ad Leg. Fab.*

¶ CONSTANTINI M. *lex*, *quâ gladiatores prohibiti.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. Maximo PF. P.[a]

CRVENTA[b] spectacula in otio[c] ciuili & domesticâ quiete non placent: Quapropter, qui omninò[d] Gladiatores esse prohibemus, eos qui fortè delictorum causâ hanc[e] condicionem adque sententiam mereri consueuerant, metallo magis facies inseruire, vt sine sanguine, suorum scelerum pœnas agnoscant.[f] PP. Beryto,[g] Kalend. Octobr. Paulino & Iuliano COSS. [325.]

NOTÆ.

* *Lex vnica, Cod. eod. tit.* hinc detruncata est.

[a] Ex inscriptione *legis* 12 *supr. de Decurion.* colligi possit, hîc *PP.* idem valere, ac *Proprafecto Pratorio*: vide quæ ad eam prolixius. Similiter interpretandæ hæ notæ in Inscriptione *l.* 15. *infr. de Paganis*: vbi vide quæ notaui.

[b] Hominum scilicet. Ita *ludicra cruenta* apud Ammianum Marcellinum *lib.* 14. de sæuitiâ Galli Cæsaris *αἱμόφυρτοι θέαι* Gregor. Nazianzenus *Carmine ad Seleucum*, vel potius Amphilochius.

[c] id est, Tempore pacis. Itaque hoc κατ' ἀντιδιαστολὴν belli additum.

[d] Etiam voluntarios & auctoratos; de quibus *l.* 2. *infr.*

[e] Pœnæ videlicet ludi Gladiatorij.

[f] id est sufficiant, sustineant.

[g] *Beryti* hæc lex proposita; de quo posteà.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. constitutio isthæc est, non Constantij, in quo Alciatus etiam errauit; quâ GLADIATORES non è Republ. in vniuersum, quod plerique censent, seu è toto Orbe Romano Christianâ: verùm per Orientem & Beryti quidem in Syria Phœnice, vbi hæc *lex* proposita est, abolentur: Neque voluntarij tantùm Gladiatores, sed & damnatitij: Quæ duo alioquin Gladiatorum genera fuêre, vt ex *hâc leg.* & *duabus seqq.* liquet, & *l.* 2. 8. 11. *supr. de Pœnis: l. vnic. supr. ad leg. Fab. de Plagiar.* Non modo inquam sponte ad gladium vel ludum auctorare sese quis hâc Constantini M. constitutione prohibetur (neque enim hæc *in seipsum potestas* iure tribuitur) verùm etiam à Iudicibus, scilicet pœnæ loco ad ludum dari, damnari, & sic ludi pœna Beryti in Phœniciâ *eâ leg.* aboletur. Quod postremum tamen admittendum saltem videbatur, nam de his quæsitum. Certè hæc pœnæ species, vt ante Constantinum M. ita inter initia ipsius ante hanc constitutionem adhuc obtinebat; vt docent quoque *d. lex* 2. *supr. de pœnis*: & *d. l. vnic. supr. ad leg. Fab.* De his etiam Firmicus *lib.* 7. *cap.* 8. *Gladiatores efficient, sed qui damnati ad hoc exitium transferantur*: qui quidem sæpè libris suis de Gladiatoribus agit. Sed vt dixi, Constantinus hac constitutione, vt ipsemet loquitur, Gladiatores OMNINO prohibitos ibi voluit: Et sic vox *Omnino*, pertinet ad omne genus Gladiatorum. ¶ Hac additâ *Ratione*, (quæ & Auctoratis & Damnatitiis communis est) Quod *cruenta spectacula in otio Ciuili & domesticâ quiete non placeant*; cuius rationis sensus quis sit, videamus. Putet quis hunc esse, Iucundum equidem hostis occisi spectaculum esse, oculósque cæde hostis pascere, & vt ille aiebat, *bene olere hostem occisum*: denique spectacula cruenta belli tempore atque in hoste placere: At, *sine bello* (vt Lactantius *Acephale Epitomes, cap.* 6. in hâc ipsâ re loquitur) Gladiatorum inter se commissiones omninò displicere. Neque enim P. Fabri interpretatio hîc vllatenus admittenda, 1. *Sem* 10. existimantis; verbis hisce indicari speciatim munera illa gladiatoria, quæ olim sub belli gerendi tempus edi solita à Ducibus (cuius moris alioquin meminit Spartianus *in vitâ Seueri*, & Capitolinus qui sub Constantino M. scripsit *in vitâ Maximi & Balbini p.* 168. vbi in eius moris rationem inquirit.) Hâc enim Constantini constitutione, quocunque tandem pacis vel otij tempore, & quæcunque Gladiatoria spectacula damnantur: viceuersà, bellica spectacula cruenta non displicere sibi is innuit: hæc huius rationis sententia videtur: nempe Constantinus Gladiatores rebus pacatis esse vetuit, *in otio ciuili & domesticâ quiete*, ad differentiam Barbarorum seu hostium bello captorum, qui vt feris etiam obiiciebantur, ita & ad Gladiatorium ludum dabantur: Quod & porrò factum Symmachi ætate: quod & Saxonum & Sarmatarum exempla apud eum ostendunt *lib.* 2. *epist* 46. *lib.* 10. *epist.* 61. Nempe quod Iosephus ait, *lib.* 19. *Antiq. Iudaic. cap.* 7. huiusmodi Gladiatorum exhibitione τῆς τοῦ πολέμου ἔργῳ τέρψει εἰρήνης, voluptas pacis seu quietis & otij exhibebatur. Conuenit apprimè & Manilius *lib* 4. vbi duo cruentorum spectaculorum genera pacis tempore complectens, ferarum scilicet & Gladiatorum, sic scribit;

In bellum ardentes animos & Martia castra
Efficit, & multes gaudentem SANGVINE CIVEM:
Nec prædâ quam CÆDE *magis, cúmque ipsa* SVB ARMIS
PAX AGITVR, *capiunt saltus, siluásque pererrant,*
Nunc HOMINVM, *nunc* BELLA *gerunt violenta ferarum:*
Nunc caput in MORTEM *vendunt, & funus arena,*
Atque HOSTEM *sibi quisque parat, cùm* BELLA QVIESCVNT;
Sunt quibus & simulacra placent, & ludus in armis, &c.

Ergo voluit Constantinus, vt pax seu otium ciuile ac domestica quies à bello, & ciuis discerneretur ab hoste: contra quam ille de quo Manilius, *lib.* 5.

Cúmque hominum dederit strages, dabit ille ferarum,
Nec pacem à bello, ciuem discernet ab hoste.

Et sic otium ciuile & domestica quies ἐνδημάλια dicuntur: vóxque *otij* propria de pace: sic quoque *l.* 2. *de Veteranis*: *sub sæculi nostri otio & pace.* Otium denique pro securitate & felicitate, vt Seruius quoque notat.

¶ Hæc porrò illa est famigerata Constantini constitutio; Constantini, inquam, qui primus venerandâ Christianorum fide Romanum muniuit Imperium: cuius meminerunt Auctor *Vitæ* Constantini *lib.* 4. *cap.* 25. Socrates *lib.* 1. *cap.* 14. *in princ.* Sozomenus *lib.* 1. *cap.* 8. *p.* 204. Niceph. *lib.* 7. *cap.* 46. Eodémque respexisse Lipsius 1. *Saturnal.* 12. putabat Ammianum Marcellinum *lib.* 14. *p.* 17. vbi agens de Gallo Cæsare Antiochiæ versante, ait; eum LVDICRIS CRVENTIS *delectatum, & in Circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus* PVGILVM *vicissim se concidentium perfusorúmque sanguine specie vt lucratum ingentia lætatum.* Vbi *Pugiles* pro Gladiatoribus accipiendos, quomodo & Græci Gladiatores πύκτας, eósque πυκτεύειν dixêre, verba quoque illa VETITA *certamina* ostendere videantur. Sed tamen de pugillatu propriè hunc locum rectè explicabat Doctiss. P. Faber 1. *Agonisticon* 7. & probauit Doctiss. Valesius *ad eum Marcellini locum*, quod vtique cruentum spectaculum fuit, vbi cestibus pugnantes sese mutuo descobinabant, vt Varro aliquis loqueretur, & vt Poëtæ fidem faciunt, apud quos victus semper malè multatus & cruentus abibat ex certamine: Antagonistarum quippe os, oculíque ita miris modis deformabantur, difficile vt esset, ipsos post pugnam internoscere: de quo vid. eundem Fabr. *d. cap.* 7. Et quod *Vetita aliquoties certamina Pugilum* dixit Marcellinus, id non ad illam Constantini prohibitionem respicit; verùm ad alias prohibitiones; nempe, vt conicere liceat primùm, si casus aliquis in Pugilatu extraordinarius euenisset, eum sæpè prohibitum, mox tamen exolescente memoriâ restitutum; vt discimus ex *l.* 3. *supr. de Scenicis.* Sed & eò allusisse potuit *Marcellinus*, quod Lacedæmonij vetabant suos Pancratio & Cestu decernere, vbi inferiorem ostendit Victi confessio, teste Seneca 5. *de benefic. cap.* Et Plutarchus ait, certaminum hæc tantùm eum ciuibus concessisse, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται. Quod itidem Seneca testatur *loco iam dicto*; videndus & Cicero *Tusculan.* 5. Ergo *aliquoties* vetita certamina Pugilum dixit *Marcellinus*, quæ vbicunque tandem aliquando vetita. Qua voce & sæpè aliàs vti solet. Sic *lib.* 14. *p.* 3. *Vt aliquoties celsæ Potestates iras*

iras Potestatum mollinerunt. Græculo more, ἐάν τι, ἐάν ὅτι, ἐάν ὅτι. Hanc certè constitutionem intellexit quoque Auctor Chtonici Alexandrini, *his ipsis, COSS. Paulino & Iuliano*: his verbis: καὶ τῶν τεχνιτῶν καὶ συντελεστῶν τὰ συντάγματα ἀνεῖλεν τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς αὐτῆς ὑπατείας: vbi τεχνῖται καὶ συντελεσταὶ sunt *Artifices* sese mutuò conficientes, id est Gladiatores: nam vt *Artifices* absolutè quoque pro Gladiatoribus veluti apud incertum Auctorem *Panegyrici* ad Constantinum *cap.19. in fin.* (vel pro Aurigis seu Agitatoribus Circensibus apud Plinium *lib.7.cap.53.in fin.*) Ita & συντελεσταὶ sunt qui inter se committuntur, pugnántque: συντελεῖν est *conficere, consummare*: συντάγματα sunt *cohortes, sodalitia.* Quare grauis error est Interpretis Chtonici istius Alexandrini, qui publicorum officiorum munera vel tributa (à clericis scilicet) sublata ibi interpretatur.

¶ Circa hanc poriò Constantini constitutionem obseruari cupio, eam à Constantino promulgatam, eodem ipso Anno quo Conciliũ Nicænum habitum fuit: *Paulino* inquam *& Iuliano COSS.* post varias scilicet ad id Patrum exhortationes, fortè etiam ipsorum Patrum Nicænorum, certè post Concilium Nicænum. Humaniter enim errauit Vir Doctus 3. *Obseru.7.* cùm scriberet, ante Concilium Nicænum *hâc leg.* à Constantino Gladiatores prohibitos. Est enim hæc lex *PP. Beryto his COSS. Kal. Octobr.* Atque Concilium Nicænum iam finitum erat VIII. Kalend. Sept. vt testatur *Crescony* collectio ex præscripto videlicet Legis Christianæ, cuius hæc sanctio est, cruenta spectacula in otio Ciuili & domestica quiete non placere. *Non placere*, inquam, id est non conuenire Religioni Christianæ. Et verò ideò primus Roman. Principum Constantinus Gladiatoria Spectacula submouit. Nam vt maximè etiam Gentilium nonnulli crudele hoc & inhumanum Gladiatorum spectaculum iam olim damnarint, vt nescio quis apud Lucilium, *Sat. lib.26.* (referente Nonio *cap.2. voc. repedare*) aliique apud Ciceron. 2.*Tusculan.* Etsi rursum in Rep. Rom. eò ventum, vt hæc spectacula coërcerentur, definitis videlicet iis, qui hæc spectacula edere possent, vel non possent, numero etiam Gladiatorum definito, supra quem ne habere aut dare liceret: coërcito denique sumptu ad munera. Item, etsi nonnemo Principum Gentilium hæc cruenta spectacula omnifariam temperauerit, vt de Marco Antonino refert Capitolinus, *in eius vitâ*, & Dio *in eodem*, inter cætera iussis gladiatoribus rudibus latuere: Attamẽ inueterata licentia perrupit omnia septa: seróque ad id ventum, vt Gladiatoria spectacula tollerentur: non à Nerua Imp. quem Zonaræ lapsum iam Lipsius rectè notauit: non ab aliis Gentilibus Imperatoribus. Constantino M. igitur Christiano Principi hæc laus reseruata: ideò Sozomenus disertè, οὐδὲ γὰρ Ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἡ τῶν μονομάχων ἐκώλυτο θέα. Soli scilicet Christiani vt sub Gentilibus Impp. Gladiatoria spectacula omnimodo exagitauêre, (quod ex Tertulliano, Cypriano, Athenagorâ liquet) ita multò iam fidentius sub Constantino M. & ipso Christiano. Sanè Lactantius, (Crispi Cæsaris Constantini M. filij Magister, quique paulo ante hanc constitutionem scribebat) *lib.6. cap.20. Institution. diuinar.* Constantinum haud obscurè hortatur, ad ludos hos Gladiatorios tollendos, cuius verba hîc apponere iuuat, quia ad rem omninò faciunt: *Spectacula*, inquit, *hæc publica non contemnunt: Itaque his & delectamur, & libenter intersunt: Quæ quoniam maxima sunt irritamenta vitiorum, & ad corrumpendos animos potentissimè valent, TOLLENDA SVNT NOBIS* [ꭓ. vobis] *quia non modò ad beatam vitam nihil conferunt, sed etiam nocent plurimum: nam qui hominem, QVAMVIS OB MERITA DAMNATVM* (istud huic leg. maximè conuenit) *in conspectu suo iugulari pro voluptate computat, conscientiam suam polluit, tam scilicet, quam si homicidij quod fit occultè, spectator & particeps fiat. Hos tamen Ludos vocant, in quibus humanus sanguis effunditur: Adeò longè ab hominibus secessit humanitas, vt cùm animas hominum interficiant, ludere se opinentur, NOCENTIORES iis omnibus, quorum sanguinem voluptati habent. Quæro nunc, an possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis, ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant, feruntque ad mortem crudelia & inhumana suffragia, nec vulneribus satiati, nec CRVORE contenti: quin etiam percussos iacentésque repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari, ne quis illos dissimulatâ morte deludat: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderunt moras: alios illis compares dari poscunt recentiores, vt quamprimum oculos suos satient: Hac consuetudine imbuti, humanitatem perdiderunt: Itaque non parcunt etiam innocentibus, sed exercent in omnes quod in MALORVM trucidatione didicerunt. Huius igitur publici homicidij socios & participes esse non conuenit eos, qui iustitiæ viam tenere nituntur: non enim cùm occidere Deus vetat, latrocinari nos tantum prohibet, quod ne per Leges quidem publicas licet, sed ea quoque ne fiant monet, quæ apud homines pro licitis habentur.* Idem Lactantius *epitomes cap.6. Quid tam horribile, tam tetrum, quàm hominis trucidatio? Ideò seuerissimis legibus vita nostra munitur, ideò bella execrabilia sunt: inuenit tamen consuetudo, quatenus homicidium SINE BELLO ac sine legibus faciant, & hoc vt scelus vindicent. Quod si interesse homicidio sceleris conscientia est, & eodem facinore spectator obstrictus est, quo & admissor: Ergo & his Gladiatorum sceleribus non minus cruore perfunditur, qui spectat, quàm ille qui facit: nec potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauet, & præmium postulat.* Hactenus Lactantius.

Eò itaque tandem adactus fuit Constantinus M. iam Christianus, seriò iam piis Patribus aures præbens, vt Gladiatorium ludum tolleret, & prohiberet; non quidem per totum Orbem Romanum (quod vulgò traditum) seu è Republ. Christiana; verùm in Oriente, ac nominatim per *Phœnicen* Beryti, qui inter initia Imperij hactenus ludum hunc non-ludum tulerat. Et quidquid tamen Constantinus M. per Syriam Phœnicen (vbi ideò hæc lex *Beryti proposita* dicitur) sanxerit, Gladiatorésque omninò esse prohibuerit; attamen alibi vsurpari deinceps hi ludi: Et quidem, in proximâ Syriâ Cœle, Antiochiæ; cui rei testis Libanius Antiochenus, *de vita suâ p.3.* vbi ludorum Gladiatoriorum meminit, quibus ipse quindecim annos natus (Anno D.328.) quatuor post *hanc leg.* annis, spectandis Antiochiæ nuntium remiserit cum omnium admiratione: ἀθλίας ὅμιλον μονομαχούντων ἐκεῖνον ἐν αὐτῇ ἐποίησεν καὶ ἐτελεύτα... ἐν τούτῳ γεγονότων: additque hos ludos ab auunculo suo editos. Sanè & in Italia, (quod docet Ambrosius *lib.2. Officior. cap.21.*) & Romæ quoque Gladiatorium deinceps munus stetit, ludíque pœna; vti docet exertè Constantij lex 2. Honorij *lex 3. hoc tit.* & Valentiniani *lex 8. & 11. supr. de pœnis*: non itidem *lex quanquam infr. de Paganis*, quod Lipsius credidit (*ludo-*

rum enim appellatione, Scenici ibi intelligendi sunt;) itémque Symmachus non *uno loco*, inter cætera *lib.5. ep.46.* Prudentius *lib.2. aduersus Symmachum* (loco quem mox consignabo) Augustinus *lib.6. confession. cap.8.* vbi *Alypium Gladiatorij Spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* scribit. Nempe Roma, vt cæteroquin veteris moris retinentior fuit, ita contumaciorem sese hanc quoque in partem præbuit: & modum tantùm quendam huic rei adhibuêre Christiani Principes, quibus alioquin Gladiatorium nomen detestandum esset: *l. 1. infr.* & in his Constantius, & Valentinianus Sen. prohibito tantùm certo hominum genere in ludum Gladiatorium auctorari damnatíve; putà Christianis & Palatinis: *d.l.2. infr.* & *d. l.8.* & *11. supr. de pœnis*: Quapropter Prudentius A. D.404. *d.lib.2. aduers. Symmach. sub fin.* Honorium Romæ iam positum (de qua Honorij Romæ mora hoc Anno vide Chron. Theodos.) cohortatur ad ludos Gladiatorios Romæ penitùs tollendos; votúmque & preces apud Principem interponit pro tollendis iis. Sic enim de Virginibus agens, scribit.

An quoniam podij meliore in parte sedentes
Spectant aratam faciem, quam crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arena
Quum fugit, & quanto vestigia sanguine signet?
Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma
Te precor, Ausonij Dux Augustissime regni,
Et tam triste sacrum iubeas vt cætera tolli,
Perspice: nonne vacat meriti locus iste paterni?
Quem tibi supplendum Deus & Genitoris amica
Seruauit pietas: solus ne præmia tanta
Virtutis caperet, partem tibi nate reseruo,
Dixit, & integrum decus intactúmque reliquit.
Arripe dilatam tua Dux in tempora famam:
Quódque Patri superest laudis successor habeto.
Ille VRBEM vetuit taurorum sanguine tingi,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari:
Nullus in Vrbe cadat, cuius sit Pœna voluptas,
Nec sua virginitas oblectet cædibus ora,
Iam solis contenta feris infamis arena,
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
Sit deuota Deo, sit tanto Principe digna,
Et virtute potens, & criminis inscia Roma,
Quémque Ducem belli sequitur, pietate sequatur.

Tandem igitur ROMÆ quoque sublati (sed non ante Anno D.404.) ab Honorio Imp. Gladiatores: & quidem (vt prodit Theodoretus *lib.5. cap.26.* & ex eo *Tripartita* Auctor, *lib.10. cap.2.*) alicuius Telemachi Monachi cuiusdam occasione, qui ex Oriente Romam profectus, Gladiatorésque Romæ pugnantes pio quodam ardore deducere conatus, à Spectatoribus lapidibus obrutus fuit: atque inde *νικηφόρων μαρτύρων* ab Honorio adscriptus.

Ex his ita distinctè propositis, de Baronij quinque hàc parte erroribus iam liquet: Liquet inquam, *Primò*, non vbique Gladiatores à Constantino M. sublatos, imò neque Romæ sublatos, sed in Oriente tantùm. Proinde *Secundò* ex his liquet, non recruduisse eos Romæ, seu reditum ad Gladiatorum munera post Constantinum; quod etiam Lipsius putauit, & Petitus 3. *Obseru.7. p.343.344.* Liquet *Tertiò*, Imperatorum post Constantinum ante Honorium nullum Gladiatorios ludos Romæ *legibus* vetuisse: Proinde (quod *Quartum*) liquet non Theodosium M. Romæ ludos Gladiatorios sustulisse. Ac per consequens (quod *Quintum*) non recruduisse Romæ sub Honorio antea sublatos. Nam quod Baronius *Anno D.395. num.19.26.* vt probet Gladiatores à Theodosio M. sublatos ex Martyrologio Romano notat de Almachio occiso à Gladiatoribus, atque adeò martyre sub Alypio P. V. eò quod Gentiles moneret, vt cessarent à superstitionibus idolorum & à sacrificiis pollutis, id nescio an cum narratione de Telemacho quicquam commune habeat: Theodoreto certè magis hic fides habenda. Quid enim *legi 3. infr.* facies, quæ ostendit, sub Honorio aliquandiu adhuc ludum Gladiatorium Romæ stetisse Anno Domini 397. Imò quid Prudentio repones, qui disertis verbis post Polentinam de Gothis Victoriam quam prosequitur, quæque contigit Anno D.403. scribens ait, Theodosium cùm Romæ ludos Gladiatorios non sustulisset, locum istum meriti vacuum filio Honorio reliquisse, seruasse. Ex his interim quoque apparet, ex *d.* inquam *l.3.* & ex Prudentio humaniter errare Virum doctum 3. *Obseruat. cap.7.* cùm illam de Telemachi Romæ cæde, atque exinde ludorum Gladiatoriorum ab Honorio factam prohibitionem refert ad Ann. D.396. & 397. Neque moror *Tripartitæ* Auctorem, quem ipse laudat, qui id factum indicat ante Nectarij obitum Anno D.397. 27. die Septembris: Nos enim scimus, quàm malè temporum ratio huic aliísque constare soleat. Quomodo idem Vir doctus eludat *legem 3.* ibi videbimus.

§ Cæterùm obseruanda adhuc ad hanc *legem* nonnulla. Primo de loco, vbi hæc *lex* proposita dicitur: putà *Beryti*, nempe non eo tantùm quod ea vetus Romanorum colonia, frequentissima Phœnices Ciuitas esset: vnde & postea factum (iam inde à Iuliani temporibus, vti *leges* non iam Tyri (quæ Metropolis alioquin erat) proponerentur, verùm Beryti: vt exertè docet *lex 11. supr. de Tyronib.* vbi de hoc dixi pleniùs. Verùm quia maiore animo ibi huiusmodi ludi ab antiquo edebantur. Iam inde ab Agrippæ Regis temporibus, qui Iosepho teste *Antiquitatum Iudaicarum, lib.19. cap.7.* sub Claudio Imp. excitato Beryti magnis sumptibus Amphitheatro magnifico, plurima ibi Gladiatorum paria exhibuit, commissis etiam inter se Damnatitiorum cohortibus: Locus est insignis, vbi inter cætera & ad locum ista: ἐν δὲ τῷ Ἀμφιθεάτρῳ πλῆθος μονομάχων τὴν αὐτοῦ δεικνὺς μεγαλόνοιαν: ἔνθα καὶ τὴν κατὰ πλῆθος ἀντίταξιν βουληθεὶς γενέσθαι τῆς θεωρίας τέρψιν ἑπτακοσίους ἄνδρας ἑπτακοσίοις μαχησομένους ἔπεμψε κακούργους ὅσους εἶχεν ἀποτάξας εἰς τὴν δὲ τὴν πρᾶξιν, ἵνα οἱ μὲν κολασθῶσι, τὸ πολέμου δ' ἔργον γένηται τέρψις εἰρήνης: quæ postrema de κακούργων seu Damnatitiis, quorum *supplicio belli species, pacis voluptatem exhiberet*, huic *legi* omninò respondent. Vide & quæ idem sub Nerone de Agrippa scribit, *lib.20. cap.8. p.698.* sub Tito item *lib.7. de bello Iudaico, cap.20. in fin.* Vbi rursum agit de Iudæis captiuis per Titum Natali Patris Vespasiani *Beryti* ingenti numero in Spectaculo necatis, etiam per ἀλληλοκτονίας. Ergo deinceps quoque procul dubio Berytus huiusmodi Gladiatorum spectaculis & commissionibus pro aliis vrbibus indulsit: quæ causa *huius leg. proponendæ Beryti.* Post sublatum certè Gladiatorium ludum ibi, Berytos Circensibus & Scenicis floruit: vt testatur vetustus *Descriptionis Orbis Romani* Auctor, Constantino M. paulo recentior, quem haud ita pridem exului, è Græco versus. *Ecce similiter Laodicia Circenses & Tyrus & Berytus & Cæsarea: sed Laodicia mittit aliis ciuitatibus Agitatores optimos: Tyrus & Berytus mimarios: Cæsarea Pantomimos: Heliopolis Coraulas; maximè quod à Libano Musæ illis inspirent Diuinitatem dicendi: aliquando autem & Gaza habet bonos Auditores: dicitur autem habere eam &*

Pamma

Pammacharios; Ascalon Athletas luctatores: Castabetia Calopetas. Nempe singulari obseruatione Scriptor ille sub Constantio Imp. designans, quodnam ludieri genus per singulas Syriæ ciuitates exerceretur, nullum MVNERIS Gladiatorij in Syriâ exhibiti mentionem facit. Et idem tamen *cap.53.* de Africa & Karthagine agens, *Munerum spectaculum ibi valdè contentiosè spectatum*, ait.

¶ Secundò obseruari cupio temporis *huic legi* subscripti characterismum. Dicitur nempe hæc lex *PP. Kalend. Octobr.* vt & proxima lex *Data XVI. Kal. Nouemb.* nempe ideò, quia paulò post, mense Decembri, munerum istorum Gladiatoriorum tempus cœpturum erat: quod etiam sub Constantini M. temporibus Kalendarium vetus Romanum ostendit: vbi eo mense crebra istius Muneris mentio fit, à *die* inquam *4. Nonas Decembr.* ad *9. Kalend. Ianuar.* quo hæc Spectacula desinebant: vt Iulianus quoque docet, *extrema Orat. sua in Solem.* Ita quidem, vt ibi notetur Initium muneris; duóque distincta munerum istorum genera, alia scilicet quæ à Candidatis dabantur: alia quæ ab Arcariis qui de Arca fisci munera edebant, eaque parciora, teste Lampridio in vitâ Alexand. Seueri, qui vtique hæc munera instituerat. Ergo Romæ Constantini M. quoque tempore Gladiatores exhibiti quidquid in Oriente eos inhibuerit. Quare humaniter labitur Vir Doctus *3.Obseru. cap.7.* qui Constantinum M. non fuisse huius Kalendarij Auctorem *huius leg.* argumento probat: quia tantùm abest vt voluerit Constantinus Gladiatorum munera è fisci sui arca populo dari, vt contrà, ea *hâc leg.* prohibuerit. Nam neque Kalendarij istius Auctorem Constantinum ipsum quisquam putare debet, vel hactenus putat: Et aliud est quod Romæ obseruabatur, & quod Constantinus *hâc leg.* inhibuit per Orientem.

¶ Notari tandem illud cupio, Constantinum M. Christianæ pietatis instinctu tria pœnarum genera sustulisse; Primò *Crucis*, de quo ad *l.1. supr. de pœnis.* Secundò, Inscriptionis in Facie, *l.1. supr. de pœnis.* Tertiò & alicubi Damnationis ad ludum *hâc leg.*

II. * Impp. CONSTANTINVS A. & Iulianus Cæs. ad Orfitum P. V."

VNIVERSI, qui in Vrbe Româ gladiatorium munus impendunt," prohibitum esse cognoscant, sollicitandi auctorandos" Milites, vel eos qui Palatinâ sunt præditi dignitate: sex auri librarum mulctâ imminente, si quis" contra temptauerit. Sponte etiam ad munerarium" adeuntes per Officium" Sublimitatis Tuæ ad Magistros" equitum ac peditum, aut eos" qui gubernant" Officia Palatina, oneratos ferreis vinculis" mitti conueniet: vt huius legis statuto Palatij" dignitas à gladiatorio detestando" nomine vindicetur. Dat. XVI. Kalend. Nouemb. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. COSS." [357.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* nempe quia *Constantini* Constitutionem Iustinianus velut GENERALEM in *Codicem* suum retulit, cùm *hâc leg.* gladiatoria munera regulariter Romæ permitterentur.

"*Orfitus* sub Constantio P. V. Romæ scilicet. Non vna huius Orphiti mentio apud Ammianum Marcellinum, & quidem in huius ipsius Anni 357. gestis, *lib.16. p.75.* & *lib.17. p.98.* vid. de eo plura *in Prosopogr.*

"*Munerariorum* hæc descriptio est: de quibus mox.

"*Auctorare* se dicuntur, qui se sponte ad ludum Gladiatorium pretio addicebant.

"*Munerarius* hic, qui *suprà* Gladiatorium munus impendere dicitur. Nam, vt *munus* propriè de ludis Gladiatoriis, ita qui eos præbet ab eâ voce *Munerarius* olim dictus. In *Glossis* aliàs generaliter *Munerarius* ἀγωνοθέτης quomodo Rufinus *Asiarcham* vertit: cuius vocis primum Auctorem facit Quintilianus Augustum, *lib.8.* Florus dixit, *Muneratorem*; vbi de Spartaco: *Si de Gladiatore*, inquit, *Munerator fuisset.*

"Nota *Officium* P. V. Romæ.

"Puta milites, ad Magistros Equitum & Peditum.

"putà Palatinos, ad eos qui gubernant officia Palatina.

"putà, Magistrum officiorum, Comitem domesticorum, Castrensem sacri Palatij, &c.

"Ferreis vinculis vincti *Rei transmittebantur*: vid. & Ammianum *non vno loco.*

"adde, & *militia.*

"Hinc & pro conuitio id cessit, *l.3. in princ. ff. de lib. & posth.*

"His Consulibus, & quidem hoc tempore, adhuc Vrbis Romæ Episcopus erat *Felix*, in Liberij locum subuectus, vt ostendit, *l.14. infr. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII hæc constitutio est, quâ SOLLICITARI ad auctorandos se, Munerarij, vel AVCTORARE sese ad ludum Gladiatorium MILITES & PALATINI (seu Palatino officio præditi) Romæ prohibentur Ann. D.357. *Auctorare*, inquam, id est vltro sese ad ludum vendere seu addicere; pœnâ Munerario propositâ sex auri librarum, si quem Militem, vel Palatinum auctorandum sollicitauerit: Milite verò & Palatino ipso sese etiam spontè auctorante ferreis vinculis vincto ad Magistros militum vel ad officia Palatina gubernantes, id est ad Magistrum officiorum retrahendo. Nempe milite, ad Magistros militum: Palatino, ad Magistrum officiorum: hic enim est, qui officia Palatina gubernabat: quod præter *hanc leg.* & ea quæ semel diximus de eo, *tit. de Quæstionib. Magistris officiorum*, docet quoque *lex 4. infr. de his qui super Religione:* & Cassiodorus *6. variar. 6. in formula Magisteriæ dignit. Ad eum nimirum Palatij pertinet disciplina: ipse insolentium scholarum mores procellosos moderationis suæ terminis prosperè disserenat. Tam multi Ordines sine confusione aliqua componuntur*, &c. Nunc ad rem.

¶ Nempe cùm Gladiatorum *detestandum nomen* (vt *hâc leg.* Constantius id vocat) Romæ adhuc duraret (quidquid in Oriente Constantinus M. constituisset, *l.1. supr.*) & sic Roma hâc parte veterem morem retineret, atque adeò Principes Gladiatoria spectacula quamlibet *detestanda* ibi ferre

cogeren

cogerentur; (quod *hac lex* apertiſſimè oſtendit, itémque *lex tertia prox.* & *lex* 8. *&* 11. *ſupr. de pœn.* & Symmachus quoque *lib.* 10. *epiſt.* 61.) Satis viſum initio ſi nonnullis ſaltem & honeſtis vitæ generibus ludo Gladiatorio ibi interdiceretur. Quod vtique factum, hâc Conſtantij conſtitutione vt & duabus Valentiniani Sen. legibus *d. l.* 8. *&* 11. Itaque Palatinis & Militibus nominatim Gladiatorio ludo *hâc leg.* interdictum: *Palatij* (adde *& Militia*, quod tamen hîc vel breuitate Sermonis omiſſum, vel ſanè intercidit:) dignitati à Gladiatorio nomine deteſtando vindicandis: Interdicto inquam ludo: ſic vt & ſollicitari & ſpõtè ſeſe auctorare vetentur: quod quidem duplex Gladiatorum genus fuit. Imò & poſteà iidem Palatini pro priuilegio prohibiti à Valentiniano *dd. ll.* ad ludum damnari ob crimen aliquod. Pariter vt Chriſtiani, de quo ad *eas leges* pleniùs. Atque ita alterum quoque Gladiatorum, *pœnalium*, inquam, *& addictorum* genus in Palatinis, Militibus, & Chriſtianis improbatum. Atque hi quodammodo primi gradus fuerunt, quibus paulatim Gladiatores Romæ aboliti, vſque quò Honorius tandem eos penitus antiquauit: de quo ad *l. prox. ſupr.* Cui ſimilem quendam progreſſum in Scenicis & Lenonibus tollendis *ſuis titulis* iam notabamus.

¶ His ita perſpicuè diſtinctis, apparebit deinceps, toto cœlo errare eos, qui Gladiatores *hâc leg.* à Conſtantio penitus ſublatos ſcribunt. Nam imò Gladiatores *hâc leg.* etſi *deteſtandos* eos vocat, in commune Romæ tolerantur, Palatini tantùm & Milites, eâ quâ dixi ratione, in ludum deſcendere ſéque auctorare vetantur: quod alioquin vtrique facere ſoliti: quia & vtrique ξιφοφόροι procelloſi (vt Caſſiodorus eos vocat) & armaturæ periti erant: ac proinde prono facilíque exinde ad ludum tranſitu.

¶ Illud ad *hanc leg.* adhuc notari cupio, hoc ipſo Anno paucis ante menſibus Conſtantium *huius leg.* Auctorem Romæ fuiſſe, *Orfito* (cui *hac lex* inſcribitur) Præfecturam Vrbis agente, Equeſtréſque ibi ludos edidiſſe, dicacitate plebis oblectatum: de quo videndus vel Marcellinus *lib.* 16. *à p.* 75. Imò & Obeliſcum ſub hoc eodem Orfito P. V. Romæ erectum, eodem teſte, *lib.* 17. *p.* 99. Vt non inanis coniectura ſit, vel Conſtantium ipſum Romæ hunc auctorandorum ad ludum militum & Palatinorum abuſum compeſciſſe, vel ab Orfito edoctum: atque ideò appetente poſt duos ferè menſes tempore Gladiatoribus edendis, putà menſe Decembri, deſtinato, *hanc leg.* edidiſſe.

III. * Impp. Arcadius & Honorius AA. ad Populum."
Poſt alia.

SI quos è Gladiatorio" ludo ad ſeruitia Senatoria tranſiſſe conſtabit, eos in extremas ſolitudines amandari" decernimus. Dat." & PP. Romæ," Cæſario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria. Quænam autem *leges* ei iungendæ ſint: mox dicam.

"Vrbis Romæ: quod & aliæ mox indicandæ *leges* quæ *huic* coaſſandæ ſunt, oſtendunt; & huius ipſius ſubſcriptio *PP. Roma*

"antea *emendari*, malè.

"vid. quæ de hac ſubſcriptione dico *in Chronico Theod.* Dat. pro Reddita. Neque enim hoc tempore Honorius Romæ fuit.

"*VII. Id. April.* hoc ſupplendum ex *l. vnic. quib. militantib. ad Vrb. acced. non lic.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. conſtitutio iſthæc eſt: eáque pars prolixioris Edicti Honoriani, quod ad populum Vrbis Romæ datum, atque in Vrbe Româ propoſitum fuit Anno D. 397. menſe Aprili, vnde tria adhuc fragmenta *hoc Codice* occurrunt; putà *lex* 2. *ſupr. de habitu, quo vti oportet intra vrbem*: *Lex vnic. ſupr. quibus militantibus ad vrbem accedere non liceat*: *Lex vnic. ſupr. de Campo Martio*: quæ proinde *leges* omnes *huic* noſtræ coaſſandæ veniunt, ceu vnius & eiuſdem conſtitutionis, ſeu Edicti partes.

¶ Hac ſanè *leg.* Honorius Gladiatores in Vrbe Româ è ludo Gladiatorio ad SENATORIA ſeruitia tranſire vetat. Vbi obſcurum eſt, quânam occaſione, quóve fine id Honorius hoc Edicto prohibuerit. Quânam inquam occaſione Gladiatores ad ſeruitium Senatorum ſeſe contulerint: An quia Gladiatores Vrbe Româ eiecti? & ſi eiecti, an in totum ab Imp. Honorio? an ad tempus tantum? An verò in vrbe retenti Gladiatores, aliâ de causâ ad ſeruitium Senatorum ſeſe contulerint? Prius illud quis exiſtimet; nempe Vrbe Româ eiectos hoc tempore *in totum* Gladiatores velut formidabiles & pacem publicam turbantes; non vno Argumento. Primùm, *argumento d. legis vnic. ſupr. quib. milit.* (quæ *huic* inter alias coaſſanda eſt,) quæ vtique docet, nonnullos alios quoque Vrbis Romæ acceſſu ab Honorio hoc ipſo *Edicto* in totum vetitos: putà Agentes in Rebus, Palatinos, alióſque Milites inferioris militiæ. Igitur & Gladiatores ab Honorio pariter Româ fugari videantur: Verùm cùm ſeſe Vrbe eiectos viderent, ad ſeruitia Senatorum migrare, ſéque conferre cœpiſſe, vt ita Senatorij ſaltem ſeruitij obtentu intra Vrbem manere poſſent: quibus ideò *hâc leg.* pœna infligatur, putà vt non Vrbe tantùm eiicientur, verùm & in extremas ſolitudines amandentur (id eſt, deportatione plectantur:) Quæ & ipſa pœna imponitur *d. l. vnic.* (quod ſecundum argumentum habeat quis:) Agentibus in rebus, Palatinis, aliíſque ad vrbem accedere vetitis, eò accedentibus: vt & caſas & tuguria in Campo Martio ponentibus: *l. vnic. ſupr. de Campo Martio.* Igitur Gladiatores vrbe penitus exire iuſſi videantur ab Honorio hoc Edicto: atque ideò ne exirent, ſeruitium Senatorum ſimulauiſſe: Et hæc quidem ſententia *huius leg.* nonnullis videri poſſit. Atenim alij fortè putent, exilio tantùm temporario Gladiatores nunc exulare Vrbe iuſſos ab Honorio, tanquam otioſam turbam grauémque annonæ; & ſic, vt cæteri,

ita

ita & hi ob famem quæ hoc Anno Romæ ingruerat, ob occupatam videlicet à Gildone Africam (de quâ alibi dixi :) Nempe ita Romæ mos ceteroquin fuit, vt ob formidatam alimentorum inopiam, tum peregrini, tum otioſa turba omnis, ab Vrbe præcipites pellerentur : de quo more vide Ammianum Marcellinum *lib* 14 *p.*15. Themiſtium *orat.*6. Ambroſium *lib.*3. *officiorum* : Libanium *Antiochico, p.*366. vid. & quæ dico ad *l.vnic. ſupr. de mendic. non inualid.* Hoc igitur *Otioſa Turba* nomine viſi videantur hoc tempore Gladiatores Honorio Imperatori, qui ideò, ne exirent, Senatorum ſeruitium ad tempus ſimulauerint : Seruos ſanè in vrbe retentos, etiam cùm alij potiores, metu ingruentis famis pellerentur, conqueritur Ambroſius *d lib.*3.*officiorum, cap.*7. *Quid illum eiicis qui te paſcit ? SERVVM retines, trudis parentem.* Similémque in ſimili eiectione ſimulationem memorat Ammianus, *d. lib.*14. *p.*15. *Poſtremò ad id iniquitatis eſt ventum, vt cùm peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab Vrbe præcipites, ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione vlla extruſis, tenerentur Mimarum aſſeclæ veri, quive id SIMVLARVNT AD TEMPVS, & tria milia ſaltatricum, ne interpellata quidem cum choris totidémque remanerent magiſtris.* Verùm neutra harũ duarum ſententiarum placere debet. Non placet, inquam, eiectos indicari in perpetuum hoc Edicto Vrbe Roma Gladiatores, quod tamen etiam Doct. Petitus, voluit 3.*Obſeru* 7. *p.*347. qui hanc huiuſce conſtitutionis ſententiam putabat : nempe diſſipatas iam antea ſeu ſublatas Honorij *leg.* Gladiatorum familias cùm nulla ampliùs eorum eſſent munera, ad Senatorias familias tranſiſſe : quandoquidem non ante Annum 404. Gladiatores Romæ prohibitos ex Prudentio iam oſtenſum eſt, ad *l.*5. *ſupr.* Sed & ipſa *huius legis* verba apertè arguunt, nondum eiectos Vrbe Gladiatores, *Si quos*, inquit, *E LVDO GLADIATORIO TRANSISSE conſtabit ad ſeruitia Senatoria* : Ecce enim his verbis, ludum adhuc Gladiatorium ſtetiſſe apertè indicat ; è quo non prohibiti fugerint, verùm quo ſtante, vltrò ſcilicet TRANSIERINT : id enim eſt ex aliquo ſiue loco ſiue ordine tranſire. Imò neque placet, eiectus *hac leg.* vel ad tempus, ob famem vrbis, etſi ea ſententia magis blandiatur. Quid igitur ? Gladiatores, mutatâ tantum conditione ſua Gladiatoriâ, Senatorum ſeruitio ſeſe addicere *hac leg.* vetitit ne alioquin horum operâ, ceu hominum audacium perditorum, & parabolanorum ad vim Senatores abuterentur : atque adeò ne his formidandum famulatum præberent, ad turbándam pacem & diſciplinam publicam Vrbis. Quâ ſanè ipſa ratione, Agentes in rebus, & Palatini, aliíque ſimiles, ipſo cingulo metuendi, eodem *Edicto* in totum acceſſu Vrbis vetiti, *dicta lege vnica, quibus militantibus* : Quâ item ratione Barbaricus habitus ſeu veſtitus in Vrbe pariter eodem *Edicto* prohibitus : *d.l.*2. *ſupr. de habitu* : ne alioqnin Barbari aliquid turbulenti in Vrbe auderent, ſuorum numero confiſi : quâ ipſa ratione Politica Auguſtus olim Seruos peculiari veſte Romæ vti noluit. Denique toto hoc *Edicto* (vnde hæc quoque *lex* deſumpta eſt) Honorius Imperator paci & tranquillitati Vrbicæ conſultum iuit. Notandæ igitur ſunt duæ Honorij conſtitutiones in Gladiatores ab eo latæ : & hæc quidem prior, qua is Gladiatores è ludo Gladiatorio ad Senatoria ſeruitia tranſire vetuit, idque ſtudio tranquillitatis publicæ : Altera verò, tempore poſterior, quâ Gladiatores in totum Româ pepulit ; quæ illa iam conſtitutio eſt, cuius meminit Theodoretus, *l.*5. *c.*25. & ex eo Author *Tripartitæ*, *lib.*10. *cap.*2. Poſteaquam ſcilicet Prudentius Honorium Imperatorem Romæ tum agentem ad id hortatus fuiſſet, Anno Domini 404. Cuius verba retuli iam ad *legem* 1. *ſupr.*

¶ Huic porrò *legi* prout eam nos interpretamur, congruit omninò quod ex Caſſiodoro diſcimus 1. *variar.*30. & 32. Senatorum in Vrbe Româ ſeruos ſeu famulos in ipſis ſpectaculis, iniuriarum miniſtros fuiſſe, imò & ad cædes proceſſiſſe : quâ causâ eò loci Theodoricus Rex Senatores monet, vt *refugiant tales familiares, qui ſint iniuriarum miniſtri*, &c.

DE VSV SELLARVM."

TITVLVS XIII.

"Adde, *& ſedendi iure* (quo contemplatu *hic Titulus* hoc loco collocatus eſt) in Theatro, videlicet ludis ſpectandis : item adde, *conueniendi in publicum.*

I. * Impp. ARCADIVS, & Honorius AA. Claudio P. V."

EXCEPTIS plebeis" ſcænicis, & qui ſpectaculo" ſuo" præbuit populo materiam voluptatis, & Tabernariis, ceteris omnibus vſum ſellarum, & ſedendi," ac conueniendi in publicum" tribuimus facultatem. Dat. VIII. Kalend. Ian. Conſtantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin.*

"*Claudius* ſub Arcadio Imp. P. V. Conſtantinopolitanæ ſcilicet. Eidem verò inſcribitur hoc ipſo Anno *lex* 8. *ſupr. de proximis.* Hic Pater fuit Rutilij Claudij Numatiani, qui antea Conſularis Tuſciæ extitit, Anno D. 389. vt patet ex *l.*5. *ſupr.*

ſupr. de deluneiat. & memorat ipſe Numatianus *Itinerary ſui lib.*1. Quíque poſteà ex Comite Sacrarum priuatarum, & ex Quæſtore, factus eſt Præfectus Vrbi, quæ omnia prædicat filius eius.
"Plebeij Scenici qui ? mox dicam.
"Suſtineri poſſit : ſed malim *ſui* , vt etiam eſt *l.2. § 5. de his qui not. infam.* Porrò ſimiliter Cornelius Nepos *præfat. In Scenam verò prodire & populo eſſe ſpectaculo*, &c.
"in Theatro.
"Curiam, Roſtrum, Senatum, Balnea.

COMMENTARIVS.

SELLARVM vſus, SEDENDIQVE, & in PVBLICVM conueniendi facultas ſolis Plebeis Scenicis, Ludiis, & Tabernariis hac Arcadij conſtitutione Anno D.396.intra Vrbem Conſtantinopolitanam adimitur:cæteris omnibus relinquitur ſeu præbetur. Denique hæc tria ſola hominum genera, tribus his interdicuntur, Sellæ vſua, ſedendi, & conueniendi in publicum facultate. *Viliſſima* ſcilicet hæc tria è plebe capita ab antiquo fuère : Ac nominatim *Scenici Plebey:* de quo vide Paratitlon *de Scenicis* , vbi multa de eorum vilitate : Ammianus quoque Marcellinus *lib.*28. *p.*401. nobilitatis & plebis Vrbis Romæ ſtudia memorans,inter otioſæ & deſidis PLEBIS ſtudia computat ſtudium in Scenicos , vilitatémque eorum repræſentat. *Nunc ad otioſam PLEBEM veniamus & deſidem.* Et pòſt : *Vnde ſi ad Theatralem ventum fuerit VILITATEM, artifices SCENARII per ſibilos exploduntur . ſi quis ſibi aere humiliorem non conciliaueris PLEBEM.* Vnde ſimul apparet,cur *Plebey* Scenici *hâc leg.* dicuntur : Nempe viles & quæſtuarij , quique populo ſui ſpectaculo præberent materiam voluptatis , vt mox ſubiicitur : Nam qui virtutis cauſa in certamen deſcendunt , ab his ſeparandi ſunt : *l.*1. *§.6.π.de poſtul. l.2.§.vltim. l.3.§ 4. π.de his qui not. infam.* & Vlpianus apud Partatorem *legum Moſaic.t.9.* Item *de Scenicis* hæc apud Quintilianum *lex* occurrit *lib 3. c.6. Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim primis ordinibus ne ſedeat.* Eodémque pertinet Senecæ *epiſt* 44. locus : *At* , inquit , *mehercule multis quatuordecim gradibus ſunt clauſi , non omnes Curia admittit.* Liuius quoque *lib.*7. Scenicos tribu motos oſtendit : & Cic. apud Auguſt. *2.de Ciuit. Dei*, 13. *Cum* , inquit , *artem ludicram ſcenámque totam probro ducerent*, [Romani ſcilicet] *genus id hominum non modo ciuium reliquorum honore carere , ſed etiam tribu moueri notatione Cenſoria voluerunt.* Et mox ; *Romani hominibus ſcenicis nec plebeiam tribum , quantominùs Senatoriam Curiam dehoneſtari ſinunt.* Tertulliani cumprimis locus inſignis *lib. de ſpectac. cap.22. Quadrigarios* , inquit, *Scenicos, Xyſticos, Arenarios damnant ignominiâ , & capitis minutione ; arcentes Curiâ , Roſtris, Senatu , Equite , cæteriſque honoribus omnibus ſimul ac ornamentis.* Et alioquin notum eſt iam pœnæ genus vetuſtiſſimis Græcis vſurpatum in viliſſima capita , εἴργειν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν δικαστηρίων , & apud Romanos *publico abſtinere* , hoc eſt in publicum, vt *hâc lege* vocatur, conuenire , putà in fora, balnea,&c. quo pœnæ genere ſæuitum & olim in Chriſtianos , vt ex *Epiſtola Lugdunenſium ad fideles Aſiæ* liquet , quo etiam ſæuiturus erat Iulianus Apoſtata,ſi vixiſſet,teſte Gregor. Nazianz. *in prima contra Iulianum :* Et hæc de Scenicis , quibus ſellarum vſus interdictus Conſtantinopoli : At non & Equorum , vt teſtatur Chryſoſtomus *homilia* 15. *in* 1.*Timoth.*5. *in fin.* καὶ μῖμοι καὶ ὀρχησταὶ ἐφ' ἵππων φέρονται, καὶ οἰκέτην περιστοιχίζοντα ἔχουσιν, &c.

¶ *Tabernary* quoque inter viliſſima capita cenſiti, eo potiſſimùm quòd fermè lenocinium exercerent alterius negotiationis acceſſione , *l.4. §.2. ff.de his qui not. infam. l.43.89. ff.de rit. nuptiar. l vlt. Cod ſi mancip. ita ven.* ita Tertullian. quoque *lib.de fuga in perſecutione :* eos coniungit Furibus & Aleatoribus : *In matricibus*, inquit, *beneficiariorum & curioſorum inter Tabernarios , & lanios , & fures balneorum , & aleones continentur.*. Huc pertinet etiam *l.1.ſupr. ad leg. Iul. de Adulter.* vbi plura de his Tabernariis dixi.

¶ Viliſſima itaque capita & publico abſtinere, & in publico *ſedere* vetiti : *ſedere*, inquam, id eſt, in Theatris ſedere : de quo extat Martialis locus & iocus *lib 5. Epigram.*14.Sed & apud Tertullian. *lib.de Spectaculis.* Ita quidem , vt ſi ſederent à deſignatore *ſuſcitarentur* , *ſeu excitarentur* de ſpectaculis , quæ voces hac in re propriæ erant. Græci dicebant ἐξεγείρειν. Deníque vt Tertullianus *ſuperiore loco* dixit , cæteris & honoribus & ornamentis honeſtiorum arcebantur : cuiuſmodi *hâc leg.* quoque memoratur *Sella vſus.* Nempe *Sella* quæ Græcis propriè δίφρος , ὀκλαδίας δίφρος , (quarum vſus primùm à Claudio Imp. teſte Dione *lib.*60. quæque à lectica diuerſæ, digniorésque erant : vt docet quoque *l.49. ff. de leg. Martialis lib.*10. *Epigram.*10. meminit idem 2.*epiſt.*57. Sueton. *Domitiano cap.2.*) Faſtus Romani,& nunc Conſtantinopolitani,cummaximè hoc æuo haud minima portio fuit. *Sella* hæc erat humilis geſtatoria plicatilis , quæ in publicum prodeuntibus cum cætero comitatu pone aliquem ferri ſolita à ſeruis ἀκολούθοις ſecutoribus , in quâ ſi vellent defatigati *ſederent*,quas ὀκλαδίας Græci dixère : Iuuenalis *Satyr.*7. *verſ.*140.

Reſpicis hic primum qui litigat , an tibi ſerui
Octo, decem Comites,poſt te an ſit SELLA, togati
Ante pedes.

Athenæus *lib.*12. ὀκλαδίας τε αὐτοῖς δίφρους ἔφερον οἱ παῖδες, ἵνα μὴ καθίζωσιν ὡς ἔτυχε. Heſychius : ὀκλαδίας δίφρος πτυκτὸς καὶ δίφρος ταπεινός , ὃν οἱ ἀκόλουθοι φέρονται τοῖς εἰς τὰς ἀγορὰς ἐξιοῦσι πλουσίοις. Huius ſellæ quoque geſtatoriæ mentio apud Marcellinum *lib.*29. *p.*418. Syneſius horum ipſorum temporum Scriptor ad Arcadium *huius leg.* Auctorem,*de Regno,p.*53.quo loco queritur de Scythis ſeruis apud Romanos : τῶν τε ἀκολούθων οἱ τὰς χλαμύδας συμπτύσσοντες ὀκλαδίας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνατιθέμενοι ἐφ' ὧν τοῖς ἱματίοις [id eſt , τοῖς δεσπόταις , vt Ariſtophanes *Pluto*] ἐν ταῖς ἀγυιαῖς ἔστιν καθίζειν , Σκύθαι πάντες εἰσίν. Quo Syneſij loco, non fero reponentem ex Heſychio & Procopio pro ἀγυιαῖς, ἀγοραῖς : neque enim in foro tantùm, verùm etiam in viis ſedendi mos hic fuit. Item *dicto* Syneſij *loco* obſeruandum, hanc ſellam σιμπόδιον vocari , quod aduerſus Lipſium rectè notauit Vir doctus , qui negabat σιμπόδιον de ſellâ vnquam dici. De his quoque locus eſt Procopij ἀνεκδότων , *p.*41. καὶ τὸ βάθρον ἐπὶ τῶν ὤμων ἀεὶ ἔφερον, ἐφ' οὗ δὴ ἔμελλεν ἐν τοῖς ξυλλόγοις καθίζεσθαι. Harum igitur Sellarum vſu,vt & cæteris,de quibus ſuprà , *hâc lege* ſolis plebeiis Scenicis, Ludiis & Tabernariis interdicitur , cæteris omnibus horum vſu promiſcuo relicto.

DE

DE INFIRMANDIS HIS QVÆ SVB TYRANNIS AVT BARBARIS GESTA SVNT.

TITVLVS XIV.

Concordant huic Titulo duo alij, putà *tit. de bonis proſcriptorum* : & *tit. de pœnis*. Abſunt omnes *huius tituli* leges à *Cod. Iuſtin.* velut προσκαίροι.

Vnica *huius tit.* lex eò pertinet, putà *lex vltim.*

PARATITLON.

TYRANNI dicuntur & hoſtes publici, *l.21. ſupr. de pœnis : l.7. ſupr. de Metatis : l.1. ſupr. de litor. & itiner. cuſtod.* Item infauſti Præſumptores in *l.vltim infr. de Epiſcop.* Publici prædones, *l.22. de bon. proſcript.* Ab his & Tyrannica audacia, *l.6. hoc tit.* præſumptio, *l.11. ſupr. de indulg. crim.* & vſurpatio dicitur, *l.8. hoc tit.* Tempora ſcæua, *l 9.* infauſta, *ibid.* Tyrannici temporis labes, *l.12.* His profligatis, liberatáque Tyrannidis iniuriâ Republica, *l.12 hoc tit.* multa publicè ſequebantur. *Primò*, Miſſis nuntiis, victoria vniuerſo Orbi nuntiabatur, *l.1. ſupr. de Veteranis : l.vltim ſupr. ne quid publ. lætit. nunc.* Secundò, His nuntiis aliquid gratulationis nomine dari à prouincialibus ſolitum *d.l.vltim.* Tertiò, Imò & Principi aliquid à Senatu eâ occaſione offerebatur, *l.24. ſupr. de Senatoribus.* Quartò, Retrò à Principibus ob lætitiam ex Tyrannide profligata indulgentia criminum omnibus reis ſæpè data *l.vltim ſupr de indulg. crimin.* Quintò, Inde (quod proprium *huius tituli* argumentum eſt) infirmata ſtatim ab Imperatoribus, quæ ſub Tyranno geſta fuerant *Rubr. hoc tit.* &c. Abolitæ inquam Tyranni Conſtitutiones, Leges, Reſcripta, *d l.1. & 3.* Geſtáque eius alia remota, ſubmota, infirmata, *l.2* veluti ſtatuta, ſeu iudicia : *l.5. & 7.* ſic quidem vt aliquando contra ius ſtatuta vel reſcripta tantùm infirmarentur, *l.3. & 5.* at non etiam legitimè geſta, *d.l.2.* putà legitima reſcripta, *d.l.3.* aliquando verò omnia promiſcuè : *l.13. hoc tit.* Id verò factum, non modò ſtatim poſt Tyrannos deuictos Edicto generali, veluti *l.2. 5. 6. 7. 8.* Sed & annis aliquot pòſt, pro nata videlicet occaſione : vt *l.3. 4*

Sextò, Honores item ab eo geſti (veluti Patriciatus, Conſulatus) faſtis eraſi, *l.13. hoc tit* & *l 13. ſupr. de pœnis* : memoria eius priuatim publicè ſubmota *d.l.13.* ſtatuæ & imagines abolitæ, *d.l.17.* Septimò, Honores item ab eo conceſſi (veluti Conſulatus aliíque) erepti, *l.6 8.13.* Octauò, Res Principis ab eo perperam alienatæ, *l.10.* reuocatæ. Nonò, Bona eius & ſatellitum omnia apud quoſcunque reperta fuiſſent, proſcripta : *l.14.16 18. 20. 21.22. ſupr. de bonis proſcriptorum*, *d. l.17. 21. ſupr. de pœnis.* Decimò, Tempora ipſa Tyrannica, *l.9. 11.12. hoc tit.* & *l 9. ſupr. de deſertoribus* : & *l.2 ſupr. de indulg. crimin.* (quæ & *ſcæua tempora* : itémque *infauſta tempora* vocantur, *d.l.9. hoc tit.*) ac ſi non fuiſſent æſtimari iuſſa, *d. l.9.* & *d. l.2.* Vndecimò, Deinde & *iudicum* Tyranni geſta ſententiæque infirmatæ, *l 2.5.8. hoc tit.* At non etiam illa, quæ ſponte ſub Tyrannis facta : *l.1. hoc tit.* quæ in placitum erant deducta priuatum, *l.9.* veluti emancipationes, *l 5 8 9.* manumiſſiones, *dictis legib.* & *l.13.* pacta, tranſactiones, *d.l 5.* ſeu quæ conuentionibus pactíſque finita fuerant, *l.8.* contractus, veluti venditiones : Arbitrorum item iudicia, donationes, teſtamenta, *d. l.9.* Quia in his omnibus voluiſſe ſat iuris eſt : *l.8. in fin. hoc tit.* item miſſiones cauſariæ, honeſtæ, *l 9 ſupr. de deſertoribus.* Duodecimò, Status quoque eorum qui per iniuriam temporum Tyrannicorum in ſeruitutem vel functionem aliquam, veluti nauiculariam, abrepti fuerant, reformatus ; *ſupr. tit. de ingenuis qui tempore Tyranni ſeruierunt : l.4. hoc tit.* Decimotertiò, Indulgentia criminum etiam iis qui cum Tyranno fuerant quandoque data, *l.2.11. ſupr. de indulgent. crimin.* & *l.11. hoc tit.* exceptis criminibus nonnullis, veluti Veneficij, ſeu maleficij, & Homicidij, aliíſque, de quibus, *ſupr. titulo de indulgent. criminum.* Decimoquartò, Dilatoréſque emergentes repreſſi, *l 1.33. ſupr. de petit. l vltim. ſupr. de calumniator.* Decimoquintò, At proſcripti Comitatum vel Vrbem accedere prohibiti, *l.20. ſupr de pœnis* : vt & eorum ſuffragio teſtimoniales adepti, *l.vltim ſupr. de teſtimonialibus.* Decimoſextò, Satellites quoque

Tyrannorum legibus & pœnis inſectati Imperatores, de quo, vid. *l. 7. ſupr. de Metatis: l. 19. 21. ſupr. de pœnis: l. 19. 20. 22. ſupr. de bonis proſcriptorum: l. quiſquis, ſupr. de leg. Cornel. de Sicariis.*

Cæterum, Tyranni, ad quos *huius tituli*, aliorúmque *hoc Codice* titulorum *leges* complures pertinent, hi ſunt, ſeruato temporum ordine: ſub Conſtantino M. MAXENTIVS, *l. vnic. ſupr. de ingenuis qui temp. Tyranni: leg. 1. ſupr. de cohortalibus:* & LICINIVS, *l. 1. 2. 3. 4. hoc tit.* ſub Conſtantio, MAGNENTIVS, *l. 5. hoc tit. l. 2. ſupr. de indulgent. criminum: l. 5. infr. de Paganis:* ſub Gratiano & Valentiniano Iun. MAXIMVS, *l. 6. 7. 8. 10. hoc tit.* & *l. vltim. ne quid publ. latit.* & EVGENIVS, *l. 9. 11. 12. hoc tit.* ſub Theodoſio M. TATIANVS, *l. 9. ſupr. de indulgent. criminum:* ſub Honorio, GILDO: *l. 7. 9. ſupr. de Metatis: l. 16. 19. ſupr. de bonis proſcriptorum: l. 19. ſupr. de pœnis:* ſub Arcadio, RVFINVS, *l. 14. 15. ſupr. de bonis proſcriptorum:* EVTROPIVS, *l. 17. ſupr. de pœnis:* ſub Honorio rurſum STILICO cum filio EVCHERIO, *l. 20. ſupr. de pœnis, l. 20. 21. 22. ſupr. de bonis proſcript.* ATTALVS, *l. 11. 12. ſupr. de indulg. criminum: l. 2. de litorum & itiner. cuſtod.* MARCHARIDVS, *lib. 18. ſupr. de bonis proſcript.* HERACLIANVS, *l. 13. hoc tit.* & *l. 21. ſupr. de pœnis:* ſub Valentiniano Tertio, IOANNES, *l. vltim. infr. de Epiſcopis:* quò reſpiciunt & *l. 33. ſupr. de petitionibus: l. 14 ſupr. de Senatorib.* Ex his omnibus, tres hi Tyranni ad GALLIAM pertinent, MAGNENTIVS, MAXIMVS, EVGENIVS, & in partem quoque STILICO: qui ſanè Tyranni vel ab Imperatoribus ipſis interfici iuſſi, vel ad id neceſſitatis adacti fuerunt, ſemet vt interficerent.

II. BARBARIS quoque profligatis, quæ ſub his geſta infirmari ſolita, *Rubr. hoc tit.* & *ἀμνηστία* promulgata, *l. vltim. hoc tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Conſtantium" PF. P.

REMOTIS LICINI Tyranni" Conſtitutionibus & Legibus, omnes ſciant, veteris iuris, & ſtatutorum noſtrorum obſeruari debere ſanctionem. PP." XVI. Kalend. Iun. Criſpo III. & Conſtantino III. Cæſ. COSS. [i. a. d 324.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtin* velut hiſtorica.

" Eidem *Conſtantio PP.* inſcribitur Anno prox 325. *lex 21. ſupr de Decurion* & Ann. 327 *lex 2. ſupr. famil. erciſc.* An idem cum eo, cui inſcribuntur Ann. 315. *lex 2. ſupr de curſ. publ* & *l 1. de cohortalib.*

" *x. Licini*, id eſt Licinij: quæ orthographia *huius Codicis*: vide nominatim *l. 10. ſupr. de Murilegulis:*

" Locus vbi *hac lex* Propoſita, omiſſus.

COMMENTARIVS.

LICINIVS (ad quem pertinet *hac lex* cum tribus ſequentibus 2. 3. 4.) à Maximiano Galerio, in Imperij ſocietatem, Anno D. 307. à Conſtantino M. in affinitatem (ſorore videlicet Conſtantiâ ei deſponſa) adſcitus Anno D. 312. Variis mox à Conſtantino prælijs, apud Cibalas nominatim (Pannoniæ oppidum) victus, atque aliquot Prouinciis Anno D. 315. ab eo exutus fuit: Pax inde, aſcito etiam Liciniano, Licinij filio Cæſare, Anno D. 316. At rupta pòſt pace, Anno D. 323. Hadrianopolitano primùm in Thraciâ bello, V. Kal. Iulias: mox & Chalcedonenſi XIV. Kalend. Octobris eiuſdem Anni infractus à Conſtantino Licinius, vt docet *lex 1. ſupr. de Veteranis* (vbi vid. quæ notaui) Nicomediæ tandem Imperio penitus exutus, Theſſalonicæ in Macedonia hoc Anno 324. occiſus fuit: vt ex Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptoribus, vtroque Victore, Eutropio, Hieronymi *Chronico*, Zoſimo, *Faſtis*, ſiue *Siculis*, ſiue *Alexandrinis* conſtat; de quo pleniùs ipſi egimus ad *d. l. 1. ſupr. de Veteranis.*

§ Eo igitur profligato, *leges* eius partim iuri veteri, ſuis partim conſtitutionibus contrarias Conſtantinus M. *hâc lege* abrogatum iuit. De *legibus* ſanè Tyrannorum aduerſus Chriſtianos latis, à Conſtantino M. abrogatis, auctor eſt Sozomenus, *lib. 1. cap. 8.* Κωνσταντῖνος, inquit, *ὡς μόνος αὐτὴν πάσης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κατέσχε* ΓΡΑΜΜΑΣΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙΣ *ἄκυρα εἶναι ἐψηφίζετο τὰ κατὰ τῆς θρησκείας δόξαντα τοῖς πρεσβεύουσιν ἐπὶ τῷ διώκειν τὴν* Ἐκκλησίαν, &c. id eſt, *Conſtantinus cum iam ſolus vniuerſo Imperio Romano potiretur*, *EDICTO PVBLICO ſtatuit, vt irrita eſſent quæ circa ſuperſtitionem decreta actáque ab Eccleſiæ Perſecutoribus fuiſſent:* vid. & Auctorem *2. de vitâ Conſtant. c. 42.* Nempe mos hic Principum, deuictis Tyrannis ab his contra ius reſcripta, vel ſtatim, vel haud ita multò poſt, datis occaſionibus, infirmare. Quod vt ab aliis Principibus factum, ita & à Conſtantino M. nominatim *huius leg.* Auctore, vt Licinio iam deuicto *h. & ſeqq. ll.* ita & prius Maxentio deuicto, *l. 1. ſup. de diu. reſcript.* vbi vide quæ dixi. § Igitur & *hâc lege* iniuſtæ Licinij *leges*, cùm Veteri iuri (vt hîc nominatim dicitur) tum Conſtantini M. ſtatutis aduerſæ, abrogantur; nam iuſtæ, nihilominus manſêre: quod etiam nominatim expreſſum *l. 2. 3. infr. hoc titulo.* Inde & Licinij quoque *lex 2. ſupr. de cenſu*, in hunc *Codicem* relata extat. Iniuſtas verò nonnullas Licinij conſtitutiones tres inter alias memorat Euſebius *fine hiſtoriæ Eccleſ. cap. penult.* & Auctor *lib. 1. de vitâ Conſtantini, cap. 47. & 48.* Nempe Primò, ne carcere clauſis aliquid alimenti quiſquam propinquorum aliorúmve inferret. Secundò, *τὰς ἀπὸ*

γάμων

γάμων καινονομίας, nouas de *Nuptiis* leges. Tertiò, τὰς ἐπὶ ταῖς τὸν βίον μεταλλάττουσι νεωτερισμὺς, nouas circa morientes sanctiones. Quibus VETERES Romanorum *leges* præclarè & eximiè positas restringere ausus est, τὺς ΠΑΛΑΙΟΥΣ Ῥωμαίων ἐν ἢ σαφῶς κειμένους νόμους. Qui locus *huic lege* eiúsque verbis apprimè conuenit.

II. * Idem A. ad'' vniuersos prouinciales.

TYRANNI'' & Iudicum eius gestis infirmatis, nemo per calumniam vel id' 'quod sponte fecit,'' euertere, nec quod legitimè'' gestum est. Dat. Prid. Id. Febr. Paulino & Iuliano COSS. [i. A. D. 325.]

NOTÆ.

*Abest & *hac lex* à *Cod. Iustiniano.*
' *Edictum* istud est ad vniuersos Prouinciales.'
''Licinij, qui superiore Anno 324. interfectus: de quo vid. notata ad *l.1. supr.*
''*al. velid* pro *velit*; orthographiâ Codicis Theodosiani,& compulsis in vnam vocem literis. Cæterùm, *Velit euertere*, pro *euertat* Ita *iussisse fecisse velit*, pro *iubeat faciat*, formulâ solemni in legibus. Varro *humanarum lib.*20. apud Nonium *in v. spurcum. Ne quis lictorem (spurcum hominem) liberum prehendere* IVSSISSE VELIT. Itaque errant, qui hanc legem mutilam putant: Similis menda in *l.19. supr. de Iudæis*, vbi pariter pro *vel* restituo *velit*,
''vid. *leg.*5. 9. 13. *infr.*
''vid. *leg.*3. *infr.*

COMMENTARIVS.

ET hoc Constantini M. Edictum est de LICINIO Tyranno. Atque vt superior est de *legibus* & Constitutionibus Licinij, ita hæc de aliis GESTIS, siue ab eo, siue à Iudicibus eius, siue sub eo: De quorum Gestorum validitate & inualiditate agit *hâc leg.* Constantinus M. Sic etiam olim Athenis, cùm sæpè mutasset Atheniensium status & πολιτεία, lata lex ὁπόσα ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἐπράχθη, ἢ δίκη ἐδικάσθη ἰδίᾳ, ἢ δημοσίᾳ ἄκυρα εἶναι, quæcunque sub triginta Tyrannis acta essent, vel iudicata essent vel priuatim vel publicè, irrita essent: de quâ Demosthenes ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους: & Andocides, ἐν τῷ περὶ τῶν μυστηρίων: Æschynes, ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου. Igitur GESTA à LICINIO eiúsque Iudicibus infirmari vult: *Gesta*, inquam, in Republ. actáque. Primò ab iis, quæ etiam fermè in gesta & Acta relata. Secundò; Atenim non ideò infirmari vult ea quæ SVB HIS gesta vltrò seu sponte, vel quæ legitimè gesta sunt. Scilicet cùm infirmatis semel Licinij gestis hanc quoque occasionem multi arriperent, legitimè sub eo spontéque à se gesta reuocandi, Constantinus M. huic rei hoc Edicto occursum iuit: vbi definit aliam omninò rationem esse eorum quæ spontè à Prouincialibus sub Licinio gesta fuerant: veluti Emancipationum, Manumissionum, Transactionum, Donationum, id genus aliorum: (Quæ & ipsa sententia est *l.5.8.9.13. infr. hoc tit.*) Aliam verò Tyrannicè gestorum à Licinio ipso, vel Iudicibus eius. ¶ Vnde iam apparet, non oportuisse *hanc leg.* à Baronio cum *superiore leg.* commisceri; multò minus ab eo id statui, Constantinum M. nunc sanioris mentis effectum, superius Edictum *hâc leg.* temperasse: Nam imò *lex* superior, vti dixi, est de *legibus* & Constitutionibus Licinij: hæc verò, de aliis eius gestis (Etsi de vtrisque idem vtraque *leg.* statuitur:) vt & de his quæ sub eo gesta spontè à priuatis: de quibus nihil *eâ leg.* agitur.

III. * Idem A. Antiocho PF. Virgil.

QVÆ Tyrannus'' contra ius rescripsit, non valere præcipimus: legitimis'' eius Rescriptis minimè impugnandis. Dat.'' VIII.'' Id. Iul. Rom.'' Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.* Iungendáque ei videtur *lex* 4. *prox.*
''Licinius, de quo fuerunt quoque duæ *leges* superiores.
''vid. *leg.*2. *supr. hoc tit*
''*al. Datum Id. Iul.* Hanc porrò singularem subscriptionem mox expedio.

COMMENTARIVS.

A LICINIO Tyranno contra ius rescripta non valere: legitima contrà minimè impugnanda, definit *hâc leg.* rursum Constantinus M. Anno D.326. ¶ Ipsa scilicet Temporum ratio ad *Licinium* Tyrannum *hanc leg.* pertinere suadet: etsi ad *Maxentij* Tyrannidem hæc *lex* referenda potiùs cuipiam videri possit. Cùm enim *Vrbis Romæ* Magistratui, putà Præfecto Vigilum ea inscribatur, Licinio tribui ea non posse videtur: quippe qui nullum vnquam Romæ ius habuerit. Imò, ita quoque quis existimare possit, *legem* hanc ad *Magnentium* Tyrannum spectare: atque ideò *legem* hanc non Constantino, verùm *Constantio* tribuendam: ac proinde lapsos *huius Codicis* Compilatores, atque in errorem inductos, ex Consulatu subscripto: de cuius generis alioquin erroribus *in Prolegomenis ad hunc Codicem*: Cui argumentum præbeat ipsa Inscriptio: quippe cùm hæc lex *Præfecto Vigilum* (qui Græcis νυκτέπαρχος: de quo ad *l.vnic. supr. de his qui ven. at.*) inscribatur:

scribatur : vnde quoque suscipio enascitur, à Tyranno (de quo in spec. *huius leg.*) Nocturna sacrificia quæ Romano iure Romæ fermè prohibita erant, conciliandis sibi magis magísque Gentilium animis, concessa fuisse : Atquin hoc à *Magnentio* Tyranno factum Romæ, testatur disertè *lex 5. infr. de Paganis* : vbi dicam pleniùs. Quo Argumento vno de pluribus hanc *legem* ad Magnentij Tyrannidem quis retrahat. Et tamen, his non obstantibus ad *Licinium* Tyrannum *hanc leg.* referendam, atque adeò Constantino M. eam vindicandam, denique Consulatum rectè ei subscriptum censeo. Nempe vt hoc ipso Anno, menséque, *lege proximè sequente* 4. Constantinus M. *Senatorum* recensum a Licinio Tyranno turbatum, Senatui & Præfecto Vrbis committit (qui vtique Præsul Senatorum erat :) ita turbatum ab eodem Licinio *Equitum* recensum, *hâc leg.* Præfecto Vigilum committit : nam & hic Equitum Rom. qui per Orbem Rom. sparsi erant, Præsul erat. Vnde & ante biennium idem Constantinus M. *l. vnic. supr. de his qui veniam ætatis* : veniâ ætatis impetrata, vt Senatores apud officium Præfecti Vrbis, de suis moribus & honestate perdocere iussit, ita & Equites Romanos apud Præfectum Vigilum. Neque dubito, quin *hac lex 5. & l. 4. prox. infr.* inter se coæssandæ sint. Denique pertinet hæc omninò *lex* ad instantem mox môxque secuturam Idibus Iuliis Equitum Rom. transuectionem in Capitolium : de quo mox.

¶ Sed neque singularem *huius leg.* subscriptionem omitti velim : Scilicet *Data* ea dicitur Romæ, VIII. Id. Iul. Nempe hæc illa postrema est Constantini M. apud Vrbem Romam, Syluestro Episcopo Romæ, mora. Vbi & Hieronymus, *in Chronico*, (illustri alioquin loco) Vicennalia Constantini hoc Anno edita scribit, cùm superiore Anno 315. iam Nicomediæ ea facta fuissent : *Vicennalia*, inquit, *Constantini Nicomediæ facta, & sequenti Anno Romæ edita* : Nempe Vicennalia Nicomediæ vicesimo Imperij Constantinianei Anno cœpto facta, & sic Anno 325. eo ibi præsente (de quâ alioquin Constantini eo Anno Nicomediæ mora, fidem facit *lex 4. supr. de accusationib.* & Epiphanius *hæres. 64. 68.*) Atenim absoluto iam Anno vicesimo eadem Vicennalia Romæ edita, occasione Aduentus seu præsentiæ Constantini M. Ad quem eius Romam aduentum referendum est quod in Kalend. Heruagiano adscriptum *XV. & XII. Kalend. Aug. Aduentus Diui.* Sed & huius Constantinianei Romam Aduentus, & in Vrbe Roma moræ meminit Auctor *Chronici Alexandrini.* Malè tamen sub *Ianuario & Iusto COSS.* id est Anno 328. metachronismo videlicet biennij, ἐπὶ τῆς [illegible] ὑπάτων, Κωνσταντῖνος ὁ ἀοίδιμος Βασιλεὺς ἀπὸ Ῥώμης ἐλθὼν καὶ διάγων ἐν Νικομηδείᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνίας ποιήσας πράκτορα ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀνανεώσας τὸ πρῶτον τεῖχος τῆς Βύζα πόλεως. Imò tandem eiusdem meminit & Zosimus *lib. 2. p. 685 686.* vbi haud obscurè tempus istud indicat, Nempe posteaquam Licinio necato vniuerso Imperio Romano Constantinus potiri cœpit, posteaquam etiam Crispum F. & Faustam coniugem interfecisset. Imò idem Zosimus signatè Constantini moram Romæ in diem, quo *Transuectio* Equitum in Capitolium seu Probatio Equitum Romæ celebrabatur, incidisse, nuncupatis verbis prodit : cæterum dies hic erat Idvs Ivliæ, vt ex Liuio, Valerio, Plutarcho, Plinio, Auctore *de viris Illustribus* contestatissimum est : quin & hac ipsâ Constantini M. tempestate, ex *Kalendario Romano Veteri*, quod tum scriptum : vbi hæc habentur mense Iulio : *Idib. Iul. Æquit. Prob.* id est, *Equitum Rom. probatio*, non quomodo interpretatus Adr. Valesius de gestis Vet. Franc. *lib. 1. p. 16. Equorum Italicorum proborum.* Et verò per has ipsas Idus Iulias Romæ hæc ipsa *lex* nostra data est : Sic enim habet subscriptio *Dat. VIII. Id. Iul. Romæ* : vt & sequens quoque exertè, *Dat. Id. Iul.* quæ ad Senatum Vrbis Romæ data : qui dies ipse transuectionis fuit : indéque iam huius forte subscriptio emendanda. Quod etiam Historicum *huius leg.* Argumentum, quod paulò ante indicaui, egregiè confirmare videtur : Nempe, cùm paucos intra dies Transuectio Equitum Romanorum, ab æde Honoris in Capitolium, Romæ celebranda esset, eius occasione hæc lex *ad Præfectum Vigilum* data videtur, qui Equitibus Romanis præerat, vt antea ostensum est. Zosimi verba hæc sunt : τῆς δὲ πατρίου καταλαβούσης ἑορτῆς, καθ' ἣν ἀνάγκη ἦν τὸ στρατόπεδον ἀνιέναι εἰς τὸ Καπιτώλιον, αἴσχιστα καθαψάμενος, καὶ τῆς ἱερᾶς ἀγιστείας καταστάσας, εἰς μῖσος τὴν γερουσίαν καὶ τὸν δῆμον ἀνέστησε.

¶ Hæc denique illa est Constantini M. Romæ mora (etiam mense Augusto, quod suadet subscriptio *l. 3. supr. de bonis vacant.* cum *hâc leg.* collata) quæ Romam Constantino M. inconciliauit, ob contemptum videlicet Gentilitiæ Religionis, &, vt videtur, detracta loca Templorum : quò omninò refero *d. l. 3. sup. de bonis vacantib.* adeò vt exinde Constantinus M. nouæ vrbis, Romanæ Vrbi æmulæ, condendæ impetum cepisse videatur, eámque suis ornamentis, etiam *Palladio*, spoliasse : viceuersa, omnia decora Romanæ similia, etiam Palatium æmulum Constantinopoli contulisse : secutis haud minima parte Vrbis Romæ Senatoribus. De quo vid. Zosimum *lib. 2. p. 685. 686.* Sanè & Libanij locus, *Orat. ad Theodosium M.* ἐπὶ τοῖς διαλλαγαῖς huc pertinet, qui extat tum *tomo 8. Chrysostomi, Sauilian. p. 133.* tum *tomo 2. Libanij, p. 412.* vbi Clementissimis Principibus Clementiam Theodosij M. præferens, hæc de Constantino Magno déque conuitiis in Constantinum M. Romæ iactatis scribit : λείπεται δὲ ἐκεῖνος ὅς οὐ δὲ τοῦτο, ὃ τῇ Ῥώμῃ μὲν ὁμώνυμον ἐγείρας πόλιν, τὸ σχῆμα δὲ τὸ ἐκείνης ἅπαν εἰς ταύτην ἀναγαγών : ἐνδημοῦντι δὲ τῷ τῶν Ῥωμαίων δήμῳ ἐνεγκεῖν ἀχθεσθεὶς μέν τι ῥῆμα : καὶ μὲν γὰρ αὐτοῖν οὐκ ἐγκαν, ἔργον δὲ οὐδὲν ὠμὸν οὐδὲ πικρὸν εἶδος ὕβρει καὶ πολλάκις ἐτάχθαι ἐκείνῳ εἰς ἔχ' ὅπως χάριν ὑπήνεγκεν, ἀλλ' οὐδ' ἴσον οἷς βλάσφημα φθέγγεσθαι ἐρχεται φαίνονται κελευσθεὶς ἐλθεῖν ἐλθόντα μὲν καὶ ῥήματα καὶ ἔργα, ἀλλὰ δὲ τὸ ἔλαττον μόνον τὰ ῥήματα, ἐπὶ τοῦ βραχύτερα μὲν ἐκείνῳ κοινωνῆς κοινωνῶν δὲ ἐκεῖνον τοῦ μείζονος εἶχεν. ¶ Tandem hæc illa est Vrbis Romæ & Constantini M. simultas, de qua cùm multa multi Scriptores dixissent, & exinde de *Constantinopoli* ab eo erecta, item de *Palatio*, Romanæ Vrbis Palatio æmulo ibi excitato, sanè longo pòst interuallo aliquammulta in famosam illam *Constantinianeam donationem* translata videri possint. Nam & in subscriptione haud abludit, tum locus, tum Coss. *Datum Romæ sub die Kalend. Aprilis D. N. Fl. Constantino A. IIII.* [scriptum oportuit *VII.*] *& Gallicano, CC. VV. COSS.* Non abludit *Transuectio Equestris illa Ep. Romani*, in qua Stratoris officio Pontifici Siluestro Constantinus M. functus dicitur. Non abludit *Palatij Romani* Romæque in iura Ep. Romani transcriptio non omnis illa *Processionis pompa*, de qua ibi. Denique neque Consilium quod ibi memoratur de *transferenda sede Imperij in Byzantiam Prouinciam.*

¶ Vt ad *huius leg.* sententiam redeamus, ea Constantini M. mens fuerit, in recensu Equitum, id in Licinij rescriptis circa Equites emissis spectandum, vtrum ea iuri conformia sint necne; sic

ſic vt ij expungantur quos Licinius iure expunxit, ſeu ij ſemoueantur, quos ipſe iure ſemouit: contrà, vt ij quos non iure expunxit, reſtituantur: Fingamus enim Nauicularios Equitum numero à Licinio expunctos: (ſanè enim nauicularis Equeſtris dignitas à Conſtantino M. collata fuit, quod teſtatur *lex 16. ſupr. de Nauiculariis.*) Hi vtique pro non expunctis; imò in Transuectione pro probatis à Præfecto Vigilum habebuntur. Quòd caſum poſui in Nauiculariis quibus Equeſtria dignitas collata fuerat, in plebem reiecti, non temerè eſt: nam & ita rurſus idem Licinius Senatores ad Nauicularium munus deiecit; vt teſtatur *lex 4. prox.* tanquam vile munus.

¶ De Licinio, *déque Senatoribus ad Nauicularium functionem ab eo deiectis, ſtatui ſuo reſtituendis, vel non.*

IV. * Idem A. ad Senatum."

SVPER his, qui ex Senatoribus ad Nauicularium" munus à Tyranno" deiecti ſunt, ac reſtitui ſuis natalibus" deprecantur, placuit, Veſtræ Sanctitati" iudicium examénque mandare, vt vos eligatis, qui ſplendori veſtro patrimonij viribus, & honeſtate viuendi, &" Natalium dignitate reſpondent: Incongruum eſt enim tantæ dignitatis arbitrium alteri potius, quàm veſtris ſuffragiis ſententiiſque committere. Eorum autem, quos vt dignos elegeretis, nomina PF. Vrbis" nobis inſinuet, vt veſtrum iudicium comprobemus. Dat. Id." Iul. Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc lex à *Cod. Iuſtin.* Iungenda videtur *lex 3. ſupr.*
"Vrbis Romæ: hic enim propriè *Senatus*: cæteri, minores Senatus.
"vide *ſupr. tit. de Nauicular. lib. 13.*
"Licinio "Senatoriæ dignitati.
"*Sanctitatis* titulus Senatui tributus.
"*qui honeſtate viuendi Natalium dignitati reſpondent.*
"hic enim Præſul Senatus & Senatorum fuit: vt Caſſiodorus *6. var. 4.* eum vocat.
"Tranſuectionis Equitum hic dies fuit: de quo ad *leg. ſuperiorem.*

COMMENTARIVS.

SENATORES ad Nauicularium functionem à Licinio Tyranno deiecti, priſtinæ dignitati quinam reſtitui debeant? Conſtantinus M. hac *Oratione* ſua ad Senatum emiſſa, Anno D.326. examini Senatus ipſius relinquit. Sic & de Chriſtianis qui à Licinio Tyranno adacti ad Curialia munera, vel miniſteria publica fuerant, à Conſtantino M. Conditioni ſuæ & Natalibus reſtitutis fidem facit Auctor *vitæ Conſtant. lib. 2. cap. 30. 32. 34.* & Sozomenus *lib. 1. cap. 8.* Hinc igitur diſcimus, & poſtea quoque Senatores nonnullos Nauicularios fuiſſe: quod etiam diſcimus ex *l. 5. ſupr. de Nauicular.* Sic tamen vt Senatoriis functionibus immunes eſſent: vide quæ dixi ad *eam leg.*

¶ Singularis porrò eo quoque nomine hæc *lex* eſt: quia inde diſcimus, quo loco, qua dignatione Conſtantinus M. Senatum Vrbis Romæ & Senatoriam dignitatem habuerit, quantúmque is (cuiúſque exemplo boni quique Principes) Senatui, & Senatoriæ dignitati deferre ſolitus ſit. Primùm ſcilicet *Sanctitatis* vocabulo eum decorat ſeu compellat, *Veſtræ ſanctitati*, inquit: Item de eo hæc verba vſurpata, *Splendori veſtro*, item illa *Tantæ dignitatis*, de quo ad *l. 1. ſupr. de Prætor.* vide & Spartianum, *Hadriano, p. 5. 6. Seuero, p. 95.* Item definit, Senatorum *Recenſum* (vt cum Suetonio loquar) non alij magis quàm Senatui committendum: & vt hæc lex ait: *Incongruum eſſe tantæ dignitatis arbitrium alteri potius quam Senatus ſuffragiis ſententiiſque committi.* Quomodo & Alexander Seuerus, *Lampridio* teſte, *p. 181. Niſi Senatorem de Senatore Romano iudicare noluit.* Quò etiam pertinet Quinquennale Senatorum iudicium: de quo *l. vltim. ſupr. de iuriſdict.* Tertiò, quo loco Conſtantinus M. Senatorium Ordinem haberi voluerit *hac leg.* exinde apparet; quòd duo in explorandis Senatoribus ſpectari vult: *Primò*, Patrimonij vires, ſeu cenſum. *Secundò*, Honeſtatem viuendi: quorum ille *ſplendori Senatus reſpondeat*: hæc *Natalium dignitati*. Nam ita hunc locum partim interpungo, partim etiam emendo. Tandem Electorum à Senatu nomina à Præfecto Vrbis ſibi Principi nunciari iubet, vt ita eius iudicio comprobentur. Proximum huic quod de more Præfectus Vrbi cenſus Senatorij breues nominàque Senatorum nouorum, vel exemptorum, & quidem ſingulis trimeſtribus ad Imperatorem perferre ſolebat, ex officio cenſuali deſumpta, teſte Symmacho *lib. 10. epiſt. 59. 60.* Scilicet cùm Senatui iudicium hîc defertur, vi ipſa quoque committitur Præfecto Vrbis, qui vtique Senatorum Præſul erat: quomodo Equitum Recenſum Præfecto Vigilum idem Imperator committit *ſuperiore lege*, quæ *huic* omninò coaſſanda videtur: vbi quæ ad hiſtoriam *huius leg* pertinent, iam delibata ſunt: & ex vtraque *lege* ita coniuncta iam diſcimus, Conſtantinum M. Romæ agentem, & Senatorum & Equitum recenſum egiſſe.

¶ Tandem obſeruandum, Conſtantinum M. hoc Anno 326. enixè admodum *Nauiculariorum* functioni, fauore Annonæ Vrbicæ conſultum iuiſſe variis admodum circa Nauicularios conſtitutis: præter hanc enim *leg.* & *leg. 3. ſupr.* quæ eodem referri poteſt, hoc eodem Anno tres in id conſtitutiones occurrunt: putà *lex 5. ſupr. de Nauicular. lex 2. de præd. Nauicul.* & *lex 1. Cod. de hered. Decur. & Nauicul.*

¶ De

¶ *De* MAGNENTIO: *déque geſtis ſub eo.*

v. * Imp. CONSTANTIVS A. & Conſtans Cæſ." ad vniuerſos prouinciales" & populum."

QVÆ Tyrannus," vel eius Iudices, contra ius ſtatuerunt, infirmari iubemus; redditâ poſſeſſione expulſis, vt qui vult ab initio agat: Emancipationes" autem & manumiſſiones, & pacta ſub eo facta & tranſactiones valere oporter. Dat. III. Non. Nouembr. Med Conſtantio A. v." & Conſtante COSS. [352.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtiniano.*
"Gallus. "Italiæ.
"Vrbis Romæ. 'Magnentius.
"vide *ſupr. l.2. & infr. l.8.*
"Poſſit fortè *hac lex* referri ad Ann.354.

COMMENTARIVS.

MAGNENTIVS, à Lætis Francis oriundos (de quo in FRANCICIS) Conſtante Galliarum Imperatore cæſo; Sergio & Nigriniano Coss. (id eſt Anno D.350.) 15. Kal. Febr. Tyrannidem in Galliis aſſumpſerat: Auctores tum alij, tum Socrates, *lib.2. cap.21.* & Faſtorum *Siculorum* ſeu *Chronici Alexandrini* Auctor. Quin & Italiâ Vrbéque Roma mox potitus. Itaque & in Galliis & in Italia Vrbéque Româ Inſtituti ab eo Iudices, & Romæ quidem Præfecti Vrbi (vt ad *l.5. infr. de Paganis*, doceo:) Itémque Conſules, vt ex Auctore peruetuſto *Notitia Conſulum & Præfectorum Vrbis*, quam Cuſpinianus primus edidit, conſtat. Memorat & Ammianus *lib.14. p.9.10.* Gerontium Comitem Magnentianæ partis. Quin & in Pannoniam idem penetrauit: Verùm ſuperiore Anno 351. ex Pannonia *Murſenſi* prælio in Italiam à Conſtantio ſub finem Autumni fugatus fuit. Itaque ſtatim Conſtantij Edicto indulgentia & impunitas Magnentij ſectatoribus promiſſa; *poſſeſſiones ſuæ expulſis* ſpoliatis redditæ: De quo Edicto Iulianus, *Orat.1. p.130.* κηρύγματα δὲ ἦν λαμπρά, καὶ βασιλικῆς ἄξια μεγαλοψυχίας, ἄδειαν δὲ πᾶσιν ἐδίδου τοῖς ταξαμένοις μετὰ τοῦ τυράννου, πλὴν ὅσοι αἰτίαν ἐκείνῳ φόνων ἐκοινώνει· κατέκλυζον τὰς οἰκίας, καὶ τὰ χρήματα καὶ πατρίδας οἱ μὲν δὲ ὄψεσθαί τι τῶν φιλτάτων αὐτοῖς ἐλπίζοντες, id eſt, *Edicta* (nam ita verſum oportuit) *emiſſa Magnifica & magnanimitate Regiâ digna, quibus, omnibus qui cum Tyranno eſſent impunitas promiſſa, præter quàm iis qui cum eo nefandarum cædium participes extitiſſent: ſuas etiam domos, opes & patriam vniuerſi ſeruarunt, cùm nullam earum rerum quas haberent chariſſimas, viſuros ſe amplius exiſtimarent.* De eodem rurſum agit *Orat 3. p.301. in 8.* quæ 2. *in 4. p.107.* ὁ δὲ ἐκήρυξεν ἄδειαν τοῖς ἐξαρνουμένοις τὴν συνωμοσίαν, οὐ θανάτου μόνον, οὐ φυγῆς, ὅπου ἄλλης τιμωρίας καὶ τὸν φόβον ἀφαιρῶν· ὥσπερ δὲ ἐκ τινος ταλαιπωρίας καὶ ἄλλης δυστυχίας τῆς περὶ τὸν τύραννον βιοτῆς τοὺς ἐπανάγειν σφᾶς ἐπ' ἀκεραίοις τοῖς πρόσθεν ἠξίου: id eſt, *Hic verò omnibus qui coniurationem eierare vellent, impunitatem propoſuit, non modo mortis aut exilij, alteriúſve alicuius pœnæ metum queque inferens, verùm inſuper velut ex maximâ miſeriâ, atque infelici cum Tyranno vita priſtinum in ſtatum atque in integrum reſtituens.* Tandem, ſi ſubſcriptio *huius leg.* mendo caret, recepta Vrbe & Italiâ, lata fuerit hæc *lex* ad *Prouinciales* Italiæ, & *ad populum* Vrbis Romæ: vbi quomodo ſeſe geſſerit, vid. Socratem, *lib.1. cap.22.* Sed & cæſo Magnentio poſteà, lata *lex 2. ſupr. de indulgent. criminum*: τῷ τρίτῳ παλαίσματι, vt Iulianus ait *Orat.1.* Certè inter alia Magnentij geſta non tantùm Athanaſius quoque *Apolog.* ad *Conſtant. p.328.* varias Chriſtianorum cædes, & quidem Romæ refert; ſed & Eutropius *lib.10.* grauiſſimas Proſcriptiones ab eo factas: Sed & Iulianus, *Oratione 1. p.114. duas* illius *leges* memorat iniquiſſimas, putà *Vnam*, quâ dimidiam bonorum partem ſubditos pendere iuſſerat: *Secundam*, quâ ſeruis dominos accuſare permiſit. Idem memorat, eum Regias poſſeſſiones inuitos emere coëgiſſe. Tandem huc exertè facit, quod idem *eadem oratione 1. p.146. in 8. p.79. in 4.* memorat de poſſeſſionibus & facultatibus à Conſtantio reſtitutis, poſt deuictum Magnentium his qui ſpoliati fuerant: Ἀλλὰ τῆς εἰς τὰς ἰδιώτας ἄξιον δωρεῶν μεμνῆσθαι, ἐλευθέριόν σε καὶ μεγαλόδωρον βασιλέα προσαγορεύοντα· οὓς πολλοὺς μὲν εὑρὼν ψιλοὺς τῶν αὐτῶν κτημάτων, τοῦ πατρῴου κλήρου συμφορᾷ· ἀποπεπτωκότας ἐν δίκῃ καὶ οὐδαμῶς ἐπειδὴ πρῶτον ἐγένου κύριος, τοῖς μὲν καθάπερ δικαστὴς ἀγαθὸς τὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἁμαρτήματα διορθωσάμενος, κυρίους εἶναι τῆς αὐτῶν οὐσίας παρέσχες: τοῖς δὲ δικαιοῦς κριτὴς γενόμενος ταῦτα μὲν ἃν ἀφῄρηντο πάλιν ἐχαρίσω, ἀρκεῖν οἰόμενος τὸ μῆκος τοῦ χρόνου πρὸς τιμωρίαν τοῖς παθοῦσιν, id eſt, *Verùm non omittenda tua illa in priuatos beneficia, vt te proptereà liberalem ac magnificum Imperatorem appellemus. Nam cùm pleroſque nactus eſſes, qui dudum ſuis facultatibus ſpoliati erant, quod eorum patrimonium partim iure partim iniuriâ ſummâ cum calamitate dilapſum eſſet, ſimulátque ſumma rerum præfectus es, alios quidem tanquam bonus quidam Iudex prioribus delictis emendatis, in priſtinorum bonorum poſſeſſionem reſtituiſti; aliis verò perinde atque æquus arbiter quæ pridem adempta iis fuerant, iterum reſtituiſti, temporis diuturnitatem exiſtimans ad pœnam iis ſufficere, qui ea calamitate eſſent affecti.*

Ex hâc interim *lege* conſtat, vt & ex *l. vltim. infr.* bello ſeu per Tyrannidem capta, pacatis rebus, ſi apud aliquem agnoſcerentur, repeti potuiſſe: quod etiam confirmat *lex 9. Cod. Iuſt. vnde vi*: vbi hæc verba, *Tempore impetus*, Baſiliſci Tyrannidem denotat. Cicero, quoque *Philipp.2. Sciebat ius ſemper hoc fuiſſe, vt quæ Tyranni eripuiſſent, tyrannis interfectis ij quibus erepta eſſent recuperarent.* Quod in omni ciuili bello tralatitium fuit: Suetonius *Veſpaſiano, cap.10. Sorte elegit Recuperatores, per quos*

quos ciuili bello rapta restituerentur. Tacitus 4. *Histor. forte ducti per quos redderentur bello rapta.* His adde & Liuium, *lib.*3. & *lib.*34. Idem igitur & hoc Edicto à Constantio constitutum, putà vt possessiones expulsis à Magnentio eiúsque Iudicibus restituerentur: eóque nomine qui vellet ab initio ageret, & contra ius statuta rescindi facerent, Tralatitio vt dixi iure. Quo ipso vice versa Spontanei actus, veluti Emancipationes, Manumissiones, Pacta, Transactiones sub Tyrannis celebratæ, non ideò quia Tyranni debellati infirmari poterant, verùm valere eas oportebat. Quod à Constantio *hâc leg.* & à Constantino M. *l.*1. *supr.* statuitur: & à Valentiniano Iun. *l.*8. *infr.* ab Honorio *l.*9. & 13. *infr.* ¶ Cæterùm omnibus perspectis, putem ego potiùs *hanc leg.* latam Magnentio penitùs deuicto cæsóque, non verò viuo adhuc eo: atque adeò *huic leg.* subscribendos Coss. Constantio A. VII. & Constante Cæsare III. Coss. id est, Anno D. 354.

¶ *De* Maximo: *& Honoribus ab eo collatis reuocandis.*

VI. * Imppp. Valentinianvs," Theod. & Arcadius AAA. Trifolio PF. P."

Nullus sibi honorem audeat vindicare, quem Tyrannica" concessit audacia, sed ad pristinum statum damnata præsumptio" reuocetur. Dat. x. Kalend. Octob. Aquil. Theod. A. II. & Cynegio coss. [388]

NOTÆ.

*Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Iunior.
"Italiæ: vid. *l.*3. *supr. de Decur. V. R.* Eidem inscribitur & *l.*7. *infr. prox.*
" Maximi.
"*Præsumptionis* vox hîc propria: ita Tyrannica præsumptio, *l.*11. *de indulgent. crimin.* præsumptor infaustus, *l. vltim. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

Maximvs (ad quem *hæc* & sequentes duæ *leges* vt & *lex* 11. *infr.* pertinent) Tyrannus, natione Hispanus Anno Domini 383. è Britanniâ fugato, *Parisiis* (proditione Merobaudis *Franci* Cos. & Magistri militum, si *Prospero* fides habenda) Gratiano, eóque Lugduni interempto, Imperium eius intra Gallias, Hispanias, Britanniam occupatum iuit: de quo narrationes obuiæ apud Ausonium, Pacatum, Ambrosium, Sulpitium Alexandrum, Sulpitium Seuerum, Zosimum, Victorem alterum, Prosperum, Marcellinum, Cassiodorum *Chronicis*: Paulum Diaconum: mox idem, fugato ex Italia Valentiniano Italiæ & Illyrico incubuit. Verùm hoc Anno 388. tandem, à Valentiniano & Theodosio apud Aqvileiam debellatus, capitisque damnatus est. Zosimus, Sulpitius, Alexander, apud Gregor. Tur. *lib.*2. *cap.*9. Pacatus, Ausonius, &c. Auctores: 6. Kalend. Septembris: testis Socrates *lib.*5. *cap.*14. Proinde tyrannide Maximi depulsâ, paulò post *lex* hæc Aqvileiæ data: reuocandis videlicet per Italiam & Illyricum quæ ab eo gesta (vt & Anno prox. per Gallias, *l.*8. *infr.*) Atque inter alia, Dignitates seu honores ab eo collati, reuocati. Quod vtique tralatitium ius fuit: vt probat etiam *lex* 8. & 11. 12. *infr.* & *lex* 11. *supr. de indulg. crim.* Salua tantùm pristinâ dignitate. Atque hoc sensu, Pacatus post hoc bellum, *nullius dignitatem imminutam* scribit. Alio verò sensu Symmachus *lib.*4. *epist.*8. *Aliis tributum, aliis integratum honorem.* Nempe hoc vult, vel nouum concessum, vel qui ademptus fuerat restitutum. Quem tamen locum, huc facere quidam opinati.

¶ Ad hanc porrò *Aquileia* in *hâc leg.* subscriptionem, eáque quæ modò dixi omnia, facit egregiè hic Ausonij locus in *poemate de Claris Vrbibus, seu ordine Nobilium vrbium, de Aquileia* 6.

Non erat iste locus, merito tamen aucta recenti
Noua inter claras Aquileia cieberis vrbes:
Itala ad Illyricos obiecta colonia montes,
Mœnibus & portu celeberrima: sed magis illud
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solueret exacto qui iusta piacula lustro
MAXIMVS, armigeri quondam sub nomine lixa.
Felix quæ tanti spectatrix læta Triumphi
Punisti Ausonio Rutupinum Marte Latronem.

Facit & Sulpitius Alexander, *lib.*3. *historia*, apud Gregorium Turonensem, *lib.*2. *histor. Franc cap* 9. Dicit, *Maximum intra Aquileiam, amissa omni spe Imperij quasi amentem residere.* Quem quidem Scriptorem egregium intercidisse summopere dolendum est; de quo etiam hâc occasione in transcursu mouere aliquid operæ puto. Hic ille Alexander est, quem Symmachus inter amicos suos & familiares, maximo loco habuit: & de quo multa habet: nempe huic Tribuni & Notarij dignitatem à Valentiniano Iun: sponte delatam ante irruptionem Tyrannicam (siue Maximi, siue Eugenij) scribit *lib.*5. *epist.*59. Hunc eundem sortitum Prouinciam Præsidalem testatur, *lib.*1. *epist vltim.* Hunc variis epistolis idem commendat Summatibus in aulâ Valentiniani Iun. Syagrio, *lib.*1. *epist. vltim.* Neoterio, *lib.*5. *epist.*39. Decio, *lib.*7. *epist.*57. (nisi hic fortè Alexander alius est.) Ad eundem scribit epistolam 67. *lib.*9. quæ alioquin Epigraphe caret: & *lib* 9. *epist.*28. vbi disertè cum Aqvileiæ positum fuisse ostendit. Tandem *historiam* eiusdem memorat, plurimúmque commendat, eiusdémque argumentum indicat *d. epist.*67. *lib.*9. quam hîc apponere iuuat: *Alexandrum, sicuti loquuntur Historia, grauis momordit inuidia, quod Achilli fortissimo aui sui Homerum præconem fortuna tribuisset. At mihi animus gliscit gaudio, quod euentus Reip. prosperos parili sermone ornasti. Vnde factum est, vt nostris quoque obtutibus qui procul agimus, quadam gestorum facies subderetur. Quare & fortunæ tuæ gratulor, quæ spectatorem te secundis rebus adposuit, & facundiæ quæ talium negotiorum magnitudini orationis grauitate respondit.*

respondit. Cœlestis nutus afficiet, ut ornatissimo linguæ tuæ promptuario nunquam desit materia talium nunciorum. Quod argumentum attinet, fragmenta eius ostendunt, circa Maximi & Eugenij tyrannidem, déque iis victorias *Aquileiæ*, vel prope Aquileiam, historiam eius occupatam fuisse: hique illi sunt *prosperi euentus Reip. secunda res, magnitudo negotiorum, materiam* lætorum *nunciorum*, quæ Symmachus ibi memorat. Cæterùm horum euentuum *spectatorem* ipsum fuisse idem ait. Tandem, quod à *sermone, magnitudine orationis, ornatissimo linguæ promptuario* eum commendat, et rei fidem omninò faciunt fragmenta quæ apud Gregorium Turon. occurrunt. Quare tutò iam illi epistolæ *αἰτιοχάρῳ*, *Alexandri* nomen reddamus: ad quod etiam *initio epist.* alludere voluit. Ad eundem datam quoque censeo *epist.* 101. *lib.* 9. vbi de Historiâ quoque eius agit, déque eius Orationibus.

¶ *De* Maximo, *& iudiciis eius, legibúsque damnandis.*

VII. * Idem AAA. Trifolio'' PF. P.

Omne iudicium, quod vafrâ mente conceptum, iniuriâ'' non iura reddendo, Maximus, infandissimus Tyrannorum, credidit promulgandum, damnabimus:'' Nullus igitur sibi lege eius, nullus Iudicio, blandiatur.'' Dat. VI. Id. Octobr. Med. Theod. A. II. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustiniano.*
''Eidem inscribitur, *lex* 6.
''damnauimus. ''f. *iniuriam.*
''*Blandiri sibi*: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

Maximvs *leges*, & *Iudicia* quædam in Italia contra ius vafro animo tulerat, quæ *hâc leg.* reuocantur. Innuuntur fortè iura & iudicia inter alia, quæ Paganorum fauori emerendo callido consilio reddiderat, promulgauerat. Certè, Gentiles per Italiam Maximo fauisse, Symmachi exemplum (de quo videndi Scriptores Ecclesiastici, Socrates *lib.* 5. *c.* 14. Nicephorus *lib.* 12. *c.* 21. Epiphanius, *histor. Tripart. lib.* 9. *c.* 23.) & Zosimi testimonium, *lib.* 4. *p.* 761. docent.

¶ *De* Maximo *& Honoribus ab eo per Gallias collatis, reuocandis: iudiciis Iudicum ipsius rescindendis: at non & iis quæ sponte sub eo facta sunt.*

VIII. * Idem AAA. Constantiano'' PF. P. Galliarum.

Omnes, qui, Tyranni'' vsurpatione prouecti, cuiuslibet acceperunt nomen inlicitum Dignitatis, codicillos adque epistulas & promere iubemus & reddere: Iuris quoque dictionem adque sententias, quas promere'' nequiuerunt qui Iudicum nomen habere non potuerunt, ex omnibus publicorum monumentorum scriniis iubemus auferri, vt abolitâ auctoritate gestorum, nullus his iudicatis conetur inniti, quæ & tempore & auctore delentur. ¶ Exceptis his tantùm negotiis, adque in sui integrâ firmitate mansuris, quæ conuentionibus pactísque finita sunt, si dolo metúve caruerunt. His quoque pariter exceptis, quæ donatio transtulit, mancipatio'' liberauit, contulit manumissio præmia'' meritæ'' seruitutis: Quia'' in his omnibus voluisse sat iuris est. Dat. XIX. Kalend. Febr. Med. Timasio & Promoto vv. cc. coss. [389.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustiniano.*
''*Constantianus* PP. Galliarum sub Valentiniano Iun. Euodij, (qui sub Maximo PP. Galliarum fuerat, vt testatur Sulpitius Seuerus) successori. Eidem inscribuntur hoc ipso Anno *lex* 4. *supr. de legitimis hæreditatibus*: *l.* 5. *supr. de proximis Comitib.* Et Anno proximo 390. *lex* 52. *supr. de cursu.*
''Maximi.
''*Promi* sententia dicitur, vid. *Gloss.*
''Emancipatio, vt *l.* 5. *supr.* certè ita quoque habetur *mancipatio* scilicet *l.* 9. *prox.*
''*præmio.*
''est qui hîc tentabat, *emerita.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

A Maximo collati Magistratus dignitatésque, & ab his consequenter dictæ sententiæ, vt superioribus duabus *legibus* per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ita & hac elegantissima *lege* per Præfecturam Prætorianam Galliarum reuocantur cassantúrque, cæso iam Victore Maximi filio, quem pater in Italiam proficiscens, in Galliâ Treuiris reliquerat, infantiâ eius & defensione Nannio & Quintino militaribus Magistris commissa, vt testatur Sulpitius Alexander *lib. 3. Historiæ*. ¶ Cæterùm inter Magistratos sub Maximo intra Galliam constitutos, à Sulpitio Seuero *lib 2.* nominatur *Euodius* (is ipse fortè qui Anno D.386. Cos. fuit) Præfectus Prætorio, vt & Patricius Aduocatus fisci: à quo ipso Scriptore eleganter describitur Iudicium istius Euodij P. P. de Priscilliano, eiúsque sectatoribus: *pessimo exemplo*, vt idem Scriptor rectè iudicat. Et fortè hoc ipsum iudicium in Priscillianistas *hâc leg.* nominatim perstringitur.

Ait verò lex, *qua & tempore & auctore delentur*: damnato quippe Maximo eiúsque temporibus, damnantur & sub eo gesta factáque. Excipiuntur tantùm *hâc leg.* voluntarij actus, pariter vt quatuor aliis *legibus*, putà *l.2. 5. supr.* vbi diximus: sed & *l.9.13.infr.* Et in his *Emancipatio*, ita enim hic reponendum & *l 9 infr.* quomodo habet *lex 5. supr.* vt ostendit quoque coniuncta mentio *Manumissionis*.

¶ *De* Evgenio. *Sponte sub eo gesta & in priuatum placitum vel scripturam deducta, non vi, dolo, metúve facta, rata esse iubentur: Consulum tantùm in his nominibus erasis.*

IX. * Impp. Arcadius & Honor. AA. Andromacho P. V."

Valeat omnis mancipatio" Tyrannicis" facta temporibus; valeat à dominis concessa libertas: valeat celebrata & actis quibuslibet" inserta donatio: valeat deficientium omne iudicium;" valeat vniuersa" venditio;" valeant sententiæ Iudicum priuatorum" (conuelli enim Iudicium non oportet) quas" partium elegit adsensus, & conpromissa pœna constituit: valeant conceptæ sollemniter pactiones," valeant scribturæ, quibus aut fides rerum, aut ratio † probatur, aut debita: valeant apud quemlibet habitæ spontaneæ professiones:" valeat deposita" super instituenda lite testatio: valeat impetratio iuris communium liberorum:" valeat procuratio sæuis" mandata temporibus: datus Tutor, vel Curator optineat firmitatem: valeat in sponsam perfecta" largitio: doli ac vis & metus inchoata actio in tempus legitimum perseueret: bonorum amissa" possessio, & adfectus" adeundæ hereditatis obtineat, & interdicti" beneficium non amittat:" Valeat in integrum restitutionis petitum auxilium; valeat vindicatio, identidem" desiderata, tribuatur: locatio & conductio inuiolabilem obtineant firmitatem: interdicti" beneficia tempora infausta" non mutilent: postulata" inofficiosi actio & inmodicarum" donationum rescissio petita seruetur: beneficia transacta" non titubent: sacramento" terminata permaneant: pignoris adque fiduciæ" obligatio perseueret. Stent denique omnia, quæ in placitum sunt deducta priuatim, nisi aut circumscribtio subueniet, aut vis, aut terror" ostenditur. ¶ Funestorum tantùm Consulum nomina iubemus aboleri, ita vt his reuerentia in Lectione" recitantium tribuatur, qui tunc in *Oriente* annuos" Magistratus victuris perpetuò sunt fascibus" auspicati: Tempus verò ipsum ac si non fuerit, æstimetur, Siquidem" tunc temporis omissa aliqua præscribtio taciturnitatis, etiam de illis quæ confirmauimus non possit obponi. Dat XI. Kalend. Mai, Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* velut temporalis.

" *Andromacho* huic inscribitur quoque hoc ipso Anno *lex 11. hoc tit.* (quæ & ipsa est de *Eugenij* Tyrannide) itémque *l.14. supr. de appellat.* & *l.3. supr. de Commeat.* & *l.7. supr. de executor. l.6. supr. de cognitor.* Item Anno 401. *l.3 supr. de indulg. debitor.* Hic idem Andromachus de quo Symmachus *lib.2. epist 79.*

" *al.* PP. & PP. Galliarum accipio.

" Sustineri potest & *hâc leg.* pariter vt *supr. l.5.* sic vt emancipatio quoque comprehendatur: quanquam *Emancipatio* disertè manumissioni iungitur quoque *l.5. supr.*

" *Eugenij* scilicet & *tit. de sponsalib.*

" donatio Actis insinuanda: de quo *supr. tit. de donat. & tit. de sponsal.*

" id est, Testamentum seu vltima voluntas.

" quæcumque. *wagiore.*

" *Priuati* Iudices sunt Arbitri, *διαιτηταί*, compromissarij.

" Ita interpuncto hoc loco nihil hic immutandum videtur: quanquam adhuc malim *quos*, vel *quod*.

" *συνθήκαι.*

† id est, rationum redditio *λόγος καὶ λῆψις* Chrysostomo. Nota interim hic tria Instrumentorum genera: vnum, quo fides

probatur rerum, id est, quorumcunque negotiorum: Secundum quo rationes continentur & probantur, & sic ratiociniâ. Tertium quo debita probantur, id est, chirographa.

Professiones, an pro professionibus? An professiones censuales natalésque *παίδων γνησίων ὑπομνήματα*.

Deposita super instituenda lite testatio, est denunciatio, de qua fuit *supr. tit. 4. lib 2.*

de Iure liberorum eiúsque impetratione fuit *supr. tit. peculiaris 17. lib. 8.* vbi dixi.

Sæua tempora, vt mox infausta tempora vocantur hic tempora Tyrannica: vide Glossar.

Profecta *χρηματα ... χειρων* Chrysost.

fortè *admissa*; malim *amissa*, quanquam & *amissa* eodem sensu sustineri possit.

testatur scilicet.

Interdictum hic intellige.

an *amittatur*? minimè.

Rectè *identidem*.

Infausta tempora: vt supra sæua, id est, Tyrannica.

vid. *l. 1. in fine, supr. de inofficios. testam.*

vid. *supr. tit. de inofficios. donation.*

id est, iureiurando; de huius vi, vid. quæ dico ad *l. si quis Maior. supr. de pactis.*

de *fiducia* dixi *supr. tit. de commissoria rescind.*

id est, metus, vt *l. 8. supr.*

Lectio, dixi *supr. ad l. vnic. de respons. Prudentum.*

Nempe Consulatus annuus fuit Magistratus.

vid. Claudianum *passim*.

χ. Sic quidem vt tunc temporis ob omissa aliqua.

An delenda vox, *de*? Non puto.

COMMENTARIVS.

EVGENIVS (ad quem hæc elegantissima omnium & accuratissima *lex* spectat, itémque *lex 11. & 12. infr.* vt & *lex 9. supr. de desertoribus*:) Oratoriam in Palatio professus, cùm Arcadio II. & Rufino Consulibus (id est, Anno 392.) cæso Valētiniano Iuniore Viennæ in Galliâ fauore Arbogastis Barbari (vt tum temporis vocari mos erat,) id est, *Franci* Magistri militum citra Valentiniani Principis auctoritatem facti, Tyrannidem in Occidente arripuisset, tandem Arcadio III. & Honorio II. Consulibus (id est, Anno superiore 394.) à Theodosio M. deuictus capitis damnatus est, capútque eius conto defixum per castra circumlatum fuit VIII. Id. Septembris: de quo videndus Zosimus *lib. 4.* Socrates, *lib. 5. cap. 24.* & alij.

¶ Eo igitur cæso, mox & ipsomet Theodosio mortuo, Honorius Imp. hoc Anno post id proximo 395. Eugenij, eiúsque Iudicum Actis rescissis, nihilominus hac cothurno Gallicano erectâ lege (pariter vt quatuor aliis *huius tituli* legibus, putà *l. 2. 5. 8. supr.* & *l. 13. infr.*) ea quæ sponte sub eo gesta, inque placitum deducta essent, priuatùm scilicet, non vi, non dolo, non metu, rata esse iubet, elegantissimâ profectò & speciali admodum priuatorū actuum 24. vel 26. fermè enumeratione factâ. Sunt autem hi, Primò, Mancipatio omnis, quomodo etiam legitur *l. 8. supr.* Malim tamen & hic, & illîc, *Emancipatio*; vt habetur *l. 5. supr.* Et verè ita reponendum, coniuncta vbique mentio Manumissionis, seu concessæ libertatis id ostendit. Secundò, Manumissio. Tertiò, Donationis insinuatio. Quartò, Testamentum item seu deficientis iudicium: de quo est hæc *lex* vnica & singularis. Vbi quæri potest, num & Militantium sub Tyranno Testamenta priuilegio militari sustineantur? Quod *Oratione* Seruini, & ad eam *Arresto Parisiensi* negatum video, *tom. 2. des Plaidoyez de Monsieur Seruin, plaidoyé 91. à p. 516.* cui ego obloqui non ausim; cùm tamen *huius leg.* generalitas contrà facere videatur: quod Seruinus non animaduertit. Quintò, Venditio. Sextò, Arbitrium. Septimò, Pactum. Octauò, Instrumenti confectio. Nonò, Professio apud Magistratum spontanea. Decimò, Denunciatio litis. Vndecimò, Impetratio iuris communium liberorum. Duodecimò, Procuratio. Decimotertiò, Tutoris & Curatoris datio. Decimoquartò, Sponsalitia largitas. Decimoquintò, Doli, vis, metus inchoata actio. Decimosextò, Adquisitio & omissio hæreditatis, bonorúmve. Decimoseptimò, In integrum restitutionis auxilium petitum. Decimooctauò, Vindicatio desiderata. Decimononò, Locatio-conductio. Vigesimò, Interdicti beneficium. Vigesimoprimò, Inofficiosi actio instituta. Vigesimosecundò, Transactio. Vigesimotertiò, Iusiurandum. Vigesimoquartò, & vltimò, Pignus, atque fiducia, (de qua dixi ad *leg. vnic. supr. de commiss. rescind.*) Ita tamen vt gestis & instrumentis super eo confectis, addita Consulum nomina eorum qui ab Eugenio fuerant constituti, aboleantur penitus; solorúmque Consulum qui in Oriente tum temporis fuêre in lectione Gestorum memoria fiat, iísque in lectione reuerentia tribuatur. Nempe (quod hîc primò notandum) mos hic solemnis olim fuit, de quo iam dictum *ad leg. 7. supr. de pœnis*: fidémque rursus faciet *lex 13. infr. hoc tit.* Nomina Consulum Tyrannorum, vel à Tyrannis constitutorum aboleri. Cæterùm Consules ab Eugenio facti, sunt Arbogastes, & Nicomachus Flauianus. Hic certè postremus, qui & PP. fuit, Eugenio isti capessendæ Tyrannidis inter alios auctor fuit, teste Sozomeno *lib. 7. cap. 25.* quíque idem & Consul fuit: Symmach. *lib. 2. epist. 83. & 84.* Secundò ex *hâc leg.* notandum, cum in Iudiciis legerentur seu recitarentur Consulum nomina, his reuerentiam quandam exhibitam: nempe procul dubio Adclamationibus factis: quomodo & aliàs Summi & Illustres Magistratus adclamatione de more excipiebantur, *l. 2. supr. de Quæstorib. Magistr. offic.* & extra ordinem Iustissimi & Vigilantissimi Iudices publicis adclamationibus collaudabantur: *l. 3. Cod. de offic. Rect. prouinc.*

¶ Ergo eorum Consulum nomina, qui à Tyranno instituti fuerant, actis gestísque addita, in recitatione omitti iubet *hâc leg.* Honorius; Et in genere tempus illud ac si non fuisset, æstimari vult. In tantum (quæ sententia *huius leg. in fine,* videri possit,) vt omissus in actis temporis characterismus, seu Consulis adnotatio omissa, non ideò gesta vitiet, neque taciturnitatis istius præscriptio quidquam obsit seu opponi possit gestis illis quæ *hâc leg.* confirmantur. Qui singularis casus fuerit, quo acta gestáque, & instrumenta absque characterismo temporis Consulúmque designatione valent: Cùm aliis actis & instrumentis Consules addi oportuerit. Præscriptióque taciturnitatis huius alioquin seu omissionis his opponi poterat: de quo est hic quoque Chrysostomi locus, qui circa hoc ipsum tempus scribebat, *agebátque, hom. 2. de Ozia & verbis illis, vidi Dominum*, &c. *circa finem, tomo Saniliano*

niliano 5. p.137. Καὶ πρῶτον γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπιδείξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ δανεισμάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας τοὺς χρόνους ἄνωθεν ἔχῃ προγεγραμμένους, πάσης ἔρημα τῆς οἰκείας ἐστὶ δυνάμεως: τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ἰσχυρὸν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις ἀναιρεῖ: τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει, καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ: διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες ὥσπερ λύχνον ἐπὶ λυχνίας οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων προτιθέασι τὴν ὑπατείαν ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίνῃ: κἂν ἀφέλῃς, ἀφεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς: διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθροὺς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν προσγράφομεν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχὺς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῷ μείζων καὶ χρησιμωτέρα, &c. id est. *Ac primùm quidem id à rebus sæcularibus comprobabo: Testamenta, & Instrumenta, tabulæque nuptiales, de creditis, déque aliis contractibus, nisi ab initio Consulatus tempora præscripta habeant, ab omni vi suâ vacua sunt: Id enim est quod in illis dominatus, id quod controuersias tollit, id quod à Iudiciis liberat, & ex inimicis amicos facit. Proinde qui talia scribunt, tanquam lucernam in candelabro, ita in fronte scripturarum Consulatum præmittunt, vt omnibus quæ infra sunt præluceat: quasi sustuleris, lumen sustuleris, omniáque tenebris multáque perturbatione compleueris: Propterea omnis dati accepti ratio siue cum amicis, siue cum inimicis, siue cum domesticis, siue cum procuratoribus & Oeconomis ineatur, hâc cautione eget, & vbique menses & annos & dies præscribimus. Quod si tanta huius rei vis est in sæcularibus negotiis, multò maior & vtilior in spiritualibus*, &c. Idem Chrysostomus *homilia 9. ad Coloss. edit. Comel. p.1381.* ὑπάτων ὀνόματι ἀσφαλῆ τὰ γραμμάτα. Addatur similis hic Libanij locus *in Panegyrico in Iuliani Consulatum, p.130.* τί γὰρ ἂν γένοιτο λαμπρότερον, ἢ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ὥσπερ ἥλιον ἐπέχειν τῇ προσηγορίᾳ, καὶ πάντων ἀνθρώπων ἐν στόματι τοὔνομα εἶναι παρὰ τῶν γονέων τεθὲν, πολλὰς ἀνάγκας τῆς μνήμης ἐχόντων, δικαστήρια, γάμους, ἀγορὰν, λιμένας, χρέα, πράσεις, τοὺς συμβάλλοντας καὶ γραμματεῖα συνθήκας, τοὺς διαφερομένους, καὶ τὴν πίστιν ἀπὸ τῶν γραμμάτων φέροντας, τοὺς κοινωνοῦντας, τοὺς διαλυομένους, παίδων γενέσεις εὐδαιμόνων, παίδων ἐν διδασκαλείοις μαθήσεις, ὧν μία προσβοῆσαι τοὺς ὑπάτους, ἐφ᾽ ᾧ δὴ καὶ διαλύονται, id est: *Ecquid enim splendidius contingat, quàm orbem terrarum vniuersum Solis instar appellatione continere, & in ore omnium hominum versari nomen, præ eo quod à parentibus inditum, memoriâ eius ad varios vsus necessariâ: ad Iudicia, coniugia, fora, portus, mutua, venditiones, ad omnes qui contrahunt, & pactiones inter se conscribunt, litigantes fidémque ex scripturis facientes, societatem contrahentes, dissoluentes, felicium liberorum natales, puerorum in scholis institutiones: quorum omnium stadium Consules prædicare, quo ipso & liberantur*; & quæ sequuntur: vbi rursum ait, Consules τὸ κῦρος τοῖς μεγίστοις παρέχειν. Item, quòd per Consules ὁ πάλαι κείμενος ἐν ταῖς δίκαις ὥσπερ ἀνίσταται καὶ συνδικάζει τοῖς ζῶσιν ὁ τεθνεώς: quod postremum tam de Constitutionibus quàm de Testamentis accipi potest. In superioribus interim Libanij & Chrysostomi locis videas parem actuum & negotiorum humanorum recensum, qualis *hâc leg.* sed accuratior instituitur.

Tandem, vt ad *hanc l.* redeamus, debet vltima eius verba aliter accipi, & nouissimè etiam ita emendari, *sic quidem vt tunc temporis ob omissa aliqua*, &c. hoc sensu, non posse præscriptionem taciturnitatis opponi iis, qui tempore Tyrannidis aliquid omiserunt; veluti si iura sua tum non exercuerunt, si actorum suorum vi muniri non experti tum sunt: Tempus enim Tyrannidis ac si non fuisset æstimari oportere. Quod & ipsum tralatitium: nempe Tyrannidis tempore nil præscribi, seu tempora Tyrannidis præscriptione non annumeranda: *La prescription ne court pendant les troubles:* vid. le Prestre *Cent. 2. cap. 56. & 96. & au recours des Arrests de toutes les Chambres, p. 4.*

X. * Idem AA. Eulogio Com. R. P.

QVI, Tyranni MAXIMI secuti iussionem, fundos perpetui iuris, non ab Ordinariis Iudicibus, sed à Rationalibus acceperunt, eorum amissione plectantur, adque ad rem priuatam denuò reuertantur. Dat VI. Kalend. Mai. Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTA.

* *Abest & hæc lex à Cod. Iustin.*

COMMENTARIVS.

MAXIMI Tyranni iussione gesta quædam hâc Honorij constitutione retractantur, Maximi, inquam, Tyranni: Nam ita disertè nominatur *hâc leg.* (de quo alioquin actum fuit *l. 6. 7. 8. supr.*) Et sunt tamen nonnulli qui *hanc legem* ad *Eugenij* Tyrannidem pertinere censent, atque adeò vocem *Maximi* hîc glossema existimant: Nempe ipso Consulatu *huic legi* subscripto indice, atque adeò temporum ratione suadente: Quandoquidem ante annos iam octo Maximus deuictus, eiúsque gesta infirmata fuerint, *l. 6. 7. 8. supr.* Atenim Eugenij superiore tantùm Anno 394. deuicti gesta hoc ipso Anno infirmentur, nempe *l. 9.* præcedente, vt & *l. 11. & 12. seqq.* inter quas *hæc* velut eodem pertinens intermedia sit constituta. Putabam ego aliquando, Maximi nomen hîc non esse proprium, sed appellatiuum, quasi Eugenius *maximus Tyrannus* vocetur. Verùm, non est hic locus sollicitandus, & ad Maximum Tyrannum omninò pertinet hæc *lex*. Nam vt maximè ante aliquammultos iam annos Maximus deuictus fuerit, eiúsque Acta iam tum infirmata fuerint; retrò vt maximè Eugenij quoque Acta hoc Anno infirmata fuerint; attamen potuerunt hoc adhuc tempore pristina quædam Maximi gesta infirmari, de quibus hodie demum dubitari cœpit. Non potuerunt scilicet simul & semel Tyrannorum gesta aboleri, vel etiam in eorum bona penetrari, verùm tempore addito opus fuit. Exemplum simile quoad bona Gildonis occurrit *l. 16. & 18. supr. de bon. proscr.* & *l. 7. 9 supr. de Metatis*: & *l. 19. supr. de Pœnis*: qua postremâ

lege, decem annis poſt Gildonem deuictum, ſatellites Gildonis cuſtodiâ mancipari & proſcriptione damnati iubentur: Cuius *legis* ſubſcriptionem ideò malè nonnulli ſollicitant.

Nunc de *huius legis* ſententiâ. ¶ Retractantur *hâc leg.* ab Honorio alienationes fundorum perpetui iuris ex iuſſione Tyranni Maximi, non ab ordinariis iudicibus, verùm à Rationalibus factæ. Nempe vt *hâc leg.* apertè indicatur, ſi quid de fundis rei priuatæ perpetuique iuris in priuatos transferendum eſſet, id per Rationales fieri non oportebat: nam & aliàs Rationali rem Cæſaris non alienare, ſed diligenter gerere commiſſum erat: *l.1. ✠. de offic. Procurat. vel Ration.* & *l.13. ✠. de Tranſact.* Hæc proinde res modum adminiſtrationis Rationalium excedere viſa: & quia ſæpè hi in necem Rei Priuatæ colludebant. Quid igitur? Ordinarij Iudices id eſt Rectores Prouinciarum, eos transferre in priuatos poſſunt, vt *hac lex* oſtendit. ¶ *Fundi perpetui iuris* nihil aliud hîc ſunt, quàm fundi emphyteutici rei priuatæ Principis, vt vel hæc ipſa *lex* oſtendit: non tantùm Inſcriptione ſuadente (eſt enim ea inſcripta *Comit. Rerum priuatarum*) verùm etiam *fine legis.* Quare verò hi fundi *perpetui*, vel *fundi perpetuarij* dicti fuerint? pleniſſimè oſtendo ad *l.12. ſupr. de extraordinar.* Itaque cum ex Tyranni Maximi iuſſione, huiuſmodi fundi nonnulli per Rationales accepti fuiſſent, eos ad rem priuatam redire Honorius *hâc leg.* iubet. Cui haud abſimile eſt quod habetur *l.6. ſupr. de petition.* Certè paulò poſt, biennio inquam fermè poſt, Anno Domini 397. Honorius ad Rationalium officia, etiam perpetuarij, hoc eſt emphyteuticarij iuris exactionem reuerti iuſſit: *l.1. Cod. de offic. Com. S. Palatij.*

XI. * Idem AA. Andromacho P. V."

FAS eſt, ſequi nos Paternæ" diſpoſitionis arbitrium: adque ideò, vniuerſos" cuiuſlibet Ordinis viros, de quibus Lex † noſtra reticuerat, ad veniam" volumus pertinere, & beneficia inopinantibus" vltrò deferimus: ſancientes hâc lege, ne is qui Tyranni" tempore militauit, vel etiam quâlibet adminiſtratione donatus eſt, aut honorariâ dignitate perfunctus, vel quicumque in aliquo honore, diuerſis locis aut exactionibus, præfuerunt, notam infamiæ ſuſtineant, aut deformi vocabulo polluantur: Quibus eas tantùm dignitates valere decernimus, quas ante Tyrannicum tempus habuerunt. Dat. xv. Kalend. Iun." Mediol. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hae lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda *huic* eſt *lex* proximè ſequens. Vtriuſque ſanè eadem ſententia eſt, etſi ad diuerſos Magiſtratus data: de quo *in Prolegomenis.*

" Theodoſij M. ſcilicet.

" *V.* PP. & Præfectum Præt. Galliarum accipio: Eidem inſcribitur *lex 3. ſupr. de indulg. debit.* Anno D. 401.

" deſtinationis.

" *in commune*, vt Ambroſius loquitur.

† An intelligit *leg. 9. ſupr.* an verò præcedentem aliquam? Hoc magis puto.

" *Ad veniam pertinere*, vide *Gloſſar.*

" Hæc bonorum Principum laus, inopinantibus vltrò beneficia deferre. Id laudat in Gratiano, Auſonius; *Cupiendo*, inquit, *præuenire, vota præcurrere.* In Theodoſio Symmachus *lib.10. epiſt.48.* *Qui vota*, inquit, *omnium, beneficiis præuenicis.*

" Eugenium intelligit.

" *ao Iul.* vt *l. ſeq.*

XII. * Idem AA. Euſebio PF. P."

IS quos Tyrannici" temporis labes" ſpecie dignitatis infecerat, inuſtæ maculæ omnem abolemus infamiam. Cunctis igitur ſtatum priorem, ſine cuiuſquam Loci aut Ordinis exceptione, tribuimus, vt vtantur omnes iure communi," teneant ſtatum veteris dignitatis, ita vt nihil ſibi ex his quos adepti fuerant" honoribus blandiantur." Dat. xv. Kalend. Iul." Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Iungenda huic legi *lex ſuperior*, cuius eadem ſententia eſt; etſi ad alium Magiſtratum emiſſa: quo de more *in Prolegomenis.*

" *Euſebius* ſub Honorio PP. & quidem Italiæ, vt docet *lex 19. ſupr. de Piſtoribus*: vid. *Proſopogr.*

" Eugeniani.

" *Labes* Tyrannici temporis.

" *Ius commune* hic vocat, quo *omnes in commune vtuntur*: vt in hac ipſa te loquitur *Ambroſius.*

" Sub Tyranno.

" *Blandiri* ſibi aliquâ re: vid. *Gloſſ.*

" An *Iun.* vt *l. ſuper.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

AD EVGENII Tyrannidem pertinent *hæ duæ leges*, quæ vt inter se coniungendæ sunt, ita vtriusque eadem est sententia: Sed (cuius moris alia quamplurima exempla, *hoc Codice* habemus) ad diuersos Magistratus, de eadem re, emissa, pro earum videlicet executione, intra cuiusque diœcesim vel administrationem. Et hæ quidem duæ, iotta Italiæ Præfecturam, & Galliarum.

¶ Sunt autem *hæ leges* de his, qui *Honores*, quoscunque tandem, sub Eugenio Tyranno gesserant, vel qui sub eo militauerant. Et est hoc indulgentiæ genus, quale etiam continetur *l. 11. supr. de indulg. crimin.* Nempe gestæ militiæ, vel dignitatis sub Tyranno Eugenio, gratia *his legibus* fit, sic vt exinde nullam infamiam sustineant: imò & vetus seu pristina dignitas ante Tyrannica tempora indepta eis relinquitur. Quod sanè *cõmune* ius fuit, vt *posteriore leg.* vocatur, vt videlicet etsi honorem sibi nemo vindicare audere posset, quem Tyrannus concessisset; attamen ad pristinum quisque statum reuocaretur, seu pristinâ dignitate poriretur; vt docuit quoque iam *lex 6. supr.* itémque *lex 11. supr. de indulg. crimin.* Hoc inquam commune ius fuit. Et tamen id aliter aliquando obseruatum, & quidem in Eugenianis ipsis: docent enim *hæ duæ leges*, disertè iniustam initio sub Theodosio M. infamiæ maculam, his qui Eugenij Tyranni tempore militauerant, vel ab eo dignitates consecuti fuerant. Verùm non diu id stetit: Nam & Honorius *his legibus*, ad ius illud *commune* (vt nominatim vocatur, *lege 12.*) redit, abolitâ vid. infamiâ, & veteris dignitatis prærogatiuâ his seruatâ, sine cuiusquam loci aut ordinis exceptione: atque ita antiquata *anteriore lege*, in quâ Ordinum distinctio quædam facta fuerat. Idque *exemplo paternæ dispositionis*, vt initio *legis 11.* profitetur: id est, patris Theodosij. Atque huc omninò pertinet locus Ambrosij, ex eius *Oratione* quam habuit is hoc ipso Anno 395. 25. Februarij, de obitu Theodosij: *Etiam iis*, inquit, *qui in se peccauerant, doluit* [Theodosius] *quam dederat periisse Indulgentiam, & VENIAM denegatam. Sed non negabunt filij quod donauit pater: non negabunt, etiamsi quidam interturbare conatus sit: neque enim poterunt negare, quod in Commune donauit, qui soluunt quod singulis dedit.* Et alioquin Theodosius Indulgentiam liberis suis vltimâ dispositione commisit, ac nominatim Honorio, annonarum videlicet seu debitorum indulgentiam, quod eo ipso loco statim Ambrosius subijcit; *Præcepit*, inquit, *dare legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quàm vt testamentum Imp. lex sit.* Et verò hâc parte secutus quoque Honorius Theodosij patris arbitrium: vt docet apertissimè *lex 2. 3. supr. de indulg. debitor.*

Verùm ad hanc *legem*, speciale omninò Flauiani Præfecti Præt. exemplum aptandum venit: Is scilicet cùm Eugenij Tyrannidi implicitus, eiúsque partes secutus fuisset, vt testatur Sozomenus *lib. 7. histor. Eccles. cap. 22.* & Symmachus *lib. 7. epist. 103.* (vbi Interpres malè de Maximo Tyranno id accipit) à Theodosio M. Eugenio deuicto, & dignitatibus & bonis exutus fuerat, teste eodem Symmacho *d. lib. 7. epist. 103.* verùm & integrata mox ei bona ab eodem Theodosio, redditáque multa quæ casibus detracta fuerant; teste Symmacho *lib. 4. epist. 7. 19. & 51.* & ab Honorio Imp. redditus ei incolumis status *lib. 4. epist. 5.* Imò & posteà integratus ei honos; & euocato ad Sen. (Anno 379.) Præfectura Vrbis decreta; teste Symmacho *lib. 4. epist. 5. 7. lib. 7. epist. 92. 94. 103.* Et hæc omnia Honorius *secutus Paternæ dispositionis arbitrium*, vt ipsemet *hâc leg. 12.* profitetur. Quò pertinet quod Symmachus nominatim *d. epist. 7. ad Stilichonem lib. 4.* scribit: *Præmiserat alia exempla clementiæ receptus cælo Principum parens* [Theodosius M.] *& Flauiano meo multa casibus detracta reddiderat: Reseruatus est vnus & potissimus bonitatis titulus heredi; quem Magnitudinis tuæ monitu, paternis beneficiis Dominus Honorius adiecit, interpretatus scilicet Diuo Principi* [Theodosio] *tempus, non animum defuisse. Nunc perfecta sunt à successore consimili interrupta fato opera clementiæ: Fastigium tamen lenissimus & Augustissimus Princeps cœptis Genitoris imposuit; cui ad vicem gratiæ Te, ac tui similes opto monitores.* Ergo *hâc leg. Paternæ dispositionis arbitrium sequi se*, ait Honorius: non quod ita nominatim decreuisset mandasséque sibi Parens; verùm quia clementiæ similis exemplar præmiserat, etiam erga Flauianum: cuius exemplum secutus ipse, & ad plenam indulgentiam patri suo tempus, non animum defuisse interpretatus, fastigium parentis cœptis ipse imposuit. Atque istud est, quod ait: *Fas sibi esse SEQVI PATERNÆ dispositionis arbitrium.* In quam sententiam in hâc ipsâ re de Flauiani integratione Symmachus *lib 4. epist. 19. SEQVITVR vt spes est PATERNA benefacta iuuenis Augustus: ad quem sicuti successio Imperij à Patre peruenit, ita & bonitatis IMITATIO*: Et *epist. 51. Nec res interpretatione difficilis est: nam quod plerisque suâ inuidiâ laborantibus Imperialis remisit humanitas, id Patris nomine postulatum multo æquior venia relaxabit. Proficiet ista concessio etiam temporum gloriæ, si quod beneficiis Principis deerat, pius successor adiecerit.*

¶ *De* HERACLIANO *Tyranno: déque gestis sub eo.*

XIII. * Impp. HONORIVS & Theodosius AA. Hadriano PF. P."

HERACLIANI vocabulum, nec priuatim, nec publicè vlla memoria" teneat: ideóque submouenda esse censemus," quæcunque sub eo gesta esse dicuntur. Libertates quoque (quoniam certum est, scelere eius sollemnitatem Consulatus" esse pollutam") in melius reuocamus: sciátque dominorum voluntas, iterandum esse, quod illo auctore aduertit stare non posse: Semel tamen mutatæ condicionis beneficium inplendum esse præcipimus, & ita repeti manumissionum consuetudines" nunc iubemus, vt nullus sub hâc occasione incipiat nolle quod voluit. Dat. III. Non. Aug. Rom." Post Cons. Hon IX. & Theod. V. AA. COSS. [413.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"*Hadrianus* PP. Italiæ sub Honorio.

"id est, vllum Scriptum seu gestorum genus. Eadem voce hâc in re vsus Libanius *Panegyrico in Iuliani* COS. *p.*130. ibi *πάντας ἀνάγκας τῆς μνήμης ἐχώσας.*

"id est, iubemus.

"*Solemnitatem Consulatus* vocat, solemnia manumissionum, à Consulibus Magistratum ineuntibus celebrari solita: ita & Claudianus, *Panegyrico in quartum Honorij Consulatum*:

Te Fastos ineunte quater solemnia ludit
Omnia libertas.

Huius porrò moris & manumissionis, *auctore* (*vt hac lex* loquitur,) Consule Magistratum ineunte, exempla obuia apud Libanium, Ammianum, *lib.*22. Claudianum, *superiore loco* Sidonium, *Carm.*2. *sub fin.* denique & Cassiodorum *in formula Consulatus lib* 6 *var.*6. inter alia Consulatus munia & argumenta ponit, soluere famulos iugo seruili: vid. & *leg. vnic. ff. de officio Consul.* De hoc plenè vid. Fabrum 2. *Semestrium* 21. & ad *tit. de origine Iuris.*

"*Polluta.* Ita quoque Claudianus *in Eutropium.*

"*Consuetudines.* suprà, solemnitas, & solemnia manumissionum.

"*x. Rau.* Similis error in *l vlt. supr. de Scen.* vid. & quæ scribam ad *l.*55. *supr. de hæreticis.*

COMMENTARIVS.

HERACLIANVS (quo de abundè dictum ad *l.*51. *supr. de Pœnis*: cui etiam inscribuntur *lex* 51. 56. *infr. de hæreticis*:) sub Honorio in hostem publicum seu Tyrannum euaserat hoc ipso Anno 413. cuius etiam initio Consulatum adsecutus fuerat: verùm profligatus mox à Marino Comite fuit. Quare, pro more, Consulatus eius ex Fastis erasus: quod *hâc* quoque *leg.* fieri iubetur quo de more dixi plenè ad *l.*17. *supr. de Pœnis*: & fidem quoque iam fecit *lex* 9. *supr. hoc tit.*) Ita quidem, vt ex *omni memoria*, id est, ex omnibus gestis, priuatis, publicis, nomen ipsius Consulatus submoueri expungique Honorius *hâc leg.* iubeat: vocabulúmque eius nec priuatim, nec publicè, vllam memoriam tenere velit: omniáque ideò submoueri, quæ sub eo gesta fuerant: Exceptæ Biennio pòst, Constitutiones, quæ ab Honorio ad ipsum aduersus Donatistas latæ fuerant: eas quippe valere voluit Honorius quod docebit *lex* 51. *infr. de hæret.* Imò & (quæ extensio *hâc leg.* continetur) Manumissiones eo Consule auspice atque auctore celebratas, inutiles in præsens esse iubet Honorius: Ita tamen vt non penitus reuocari, verùm *renouari* atque in melius *iterari repetique*, & quidem necessariò, velit. Nempe enim spontanei actus sub Tyrannis non Consulibus fortè (ac nominatim Emancipationes & Manumissiones) cæsis Tyrannis non reuocantur, *hâc leg.* & *d.l.*5.8.9. *supr.* Quia scilicet in his omnibus voluisse sat iuris est (vt loquitur *d.l.*8. *in fin supr.*) vel, vt *hac lex* loquitur, *nullus incipere potest, vel debet, nolle quod voluit,* (semel scilicet.) Ita manumissiones vitio factas atque iniustas, iniusto inquam auctore & Consule, iterari, seu repeti *hâc leg.* vult Honorius. Quæ *iteranda* manumissionis ratio iure communi in aliis speciebus cernitur. Iniusta inquam libertas repetenda, iteranda, instaurandáque erat sæpè, iusta vt esse posset. Sic & Latina libertas, quæ & ipsa iniusta erat, iteratione iusta fiebat, vt docet Vlpianus *in fragm.* & Plinius *lib.*7. *epistolar.* quod nouum beneficium vocatur apud Tacitum *lib.*3. *Annal.* (pariter vt hîc prima manumissio, vocatur *mutatæ conditionis beneficium*) apud Plautum vocatur *melius auspicium*, sicut *hâc leg.* Honorius ait se libertates in melius reuocare. Eadem quoque olim ratione sacra ludósque si minus ritè processissent, iterari seu instaurari mos erat: de quo nata sunt & obuia iam Authorum testimonia: vide vel Seruium *ad* 3. *Æneid. p.*279. Addendus & insignis Ammiani Marcellini locus. (Atenim hanc ad rem nostram nondum notatus, quia & inemendatus, prout eum ipse iam alibi ad *leg. Barbarius, p.*31. restitui:) *lib* 22. *p.*226. *Mamertino* [Consule] loquit, *ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admissionum Proximum, ipse* [Iulianus superioris anni Consul] *lege agi dixerat, vt solebat: statimque admonitus, Iurisdictionem ad alterum* [Mamertinum scilicet huius anni Consulem] *pertinere, vt iterato obnoxium Decemuiris errorem & ipse mutauit*, vbi hactenus legitur, *vt errate obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit*, paulò propiùs ad verum Codex Vaticanus, referente doctissimo Valesio, *vt terrato obnoxium Decembris aurorem*, &c. Qui quidem Marcellini locus eò magis obseruandus, quod & ipse de manumissione est: & necquicquam ad hunc diem refingitur: omnibus tamen in id consentientibus, vocem *Decembris* hîc stare non posse, quæ etiam à nonnullis libris abest.

¶ Post hæc ita à me scripta & *hîc*, & ad *leg. Barbarius*: monuit me per epistolam Eximius & Cl. Vir D. Sarauius Senator Regius, Doctissimum Valesium hunc Marcellini locum ita nunc emendare; *vt errato obnoxium decem libris auri semetipse multauit.* Verùm quis fando vnquam audiuit, vt quisquam, non dico Principum, sed vel Priuatorum, sibimetipsi multam imponat? Deinde quò nunc ea inferenda? in fiscum? atqui is ipse Principis est. Tertiò, quis multæ locus vbi errore tantùm quid admissum est? Quid igitur? Marcellinus id apertè eo loco indicat, sicut Iurisdictio ad Collegam eo die pertinebat, ita Iulianum admonitum per errorem à se factam manumissionem *mutasse*; id est, reuocasse. *Mutare*, non est tantùm reprehendere, improbare, in se vel in alio; sed etiam reuocare, in irritum deducere: vt in illo Terentij: *Non mutto factum*: & Liuij *lib.*37. *quinta fermè pag. ab initio*: *Nihil impetratum vt mutaret Censul.* Et contrà 13. *ad Atticum*: *Cùm audiuit de Mamurra, non mutauit quod de eo erat factum, ratumque esse voluit.* Tandem quid multæ illi cum erronea manumissione? quâ non ideò factum illegitimè mutatur. Quid igitur? mutatio isthæc Iuliani iterationi locum faciebat; haud aliter atque si priuatus legitimum quem actum, & nominatim manumissionem non ritè peregisset: *ET IPSE*, inquit Marcellinus, *mutauit*: nempe priuatorum instar: & sic vtraque vox optimè inter se respondent, *iteratè*, & *mutauit*: error scilicet mutationi obnoxius, atque ideò *iterationi*: quæ ipsa alioquin *iterandi* vt & *repetendi* vox in eadem *re* hîc occurrit.

xiv.* Idem

XIV. * Idem AA. Conſtantio" Com. & Patricio."

SVB clade Barbaricæ depopulationis, ſi qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commiſſa ſunt, ad inuidiam placatarum" rerum, callidis litigatorum obiectionibus, non vocentur:" Habeant omnium criminum inpunitatem, qui euadendi forſitan non habuerant facultatem, niſi eos eadem crimina iuuiſſent." *Non* enim *crimen dicitur, quod mortis adegit iNpulſus.* Ex quo animaduertere cunctos litigatores congruum eſt, ſi quid deprædationis agnouerint, ſe recepturos, ſi tamen in eorum quos pulſauerint facultatibus abundare, aut reſidere id potuerint conprobare. Dat. Kalend. Mart. Rau. DN. Theod. A. VII. & Palladio v.c. COSS. [416]

INTERPRETATIO *Quicumque hoſtium terrore compulſus, dum mortem timet excipere, ad deprædandum ſe cum hoſtibus Malè fortaſſe coniunxerit, non propter hoc vocetur ad crimen, quod pro conſeruanda vita fecit inuitus. Sanè ſi quid apud eum de præda reſederit, & reſiduum inuenitur, quod euidenter agnoſcitur, hoc ſolum reddere domino ſine calumnia compellatur.*

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* hoc titulo fugitiua à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria.

" *Conſtantius* Comes & Patricius ſub Honorio. Hic idem eſt qui iam inde à Theodoſij M. temporibus, multis obitis Militiæ muneribus, Magiſter militum factus & Patricius, mox & bis Conſul, Placidiæque maritus tandem & Imperator, & Valentiniani III. Imperatoris pater extitit: vid. *Proſopogr.*

" *Patricij* dignitas, alterius dignitatis acceſſio fuit. Sidonius *Carm* 2. *de Anthemio*,

——————*vtrique Magiſter*
Militiæ, Conſulque micat coniuncta poteſtas
Patricij.

vide quæ dixi plenè *ſupr. lib.6. tit. de Conſulib. Præfectis Præt.* &c.

" Fortè *pacatarum*: ſed tamen & hoc ſuſtineri poteſt.

" *reuocentur.*

" Rectè *iuuiſſent*, neque mutandum in *inuoluiſſent*.

" *M. ſub.*

COMMENTARIVS.

BARBARAS Gentes (putà Vandalos, Alanos, *Burgundiones*, Gothos,) hâc tempeſtate imperium Romanum, & in his quidem Pannoniam, Illyricum, Italiam, Gallias, Hiſpanias, *depopulatas*, notiſſimum eſt: Quæ hîc *clades Barbaricæ depopulationis* dicitur. Quo eodem tempore, & FRANCI iam inde ab Anno D.409. vltrò à Gallis intromiſſi, prima Nobiliſſimi per Gallias Francici regni fundamenta feliciter iecêre. Sub illa igitur Barbarica, ac nominatim Gothorum per Gallias & Hiſpanias depopulatione, alij mortis impulſu adacti fugâ ſibi conſuluerant: alij infelices congregati in vnum fuerunt: Quod etiam Saluianus *lib.5. de gubernat. Dei*, teſtatur, nempe infelices populos, vel ad Barbaros fugiſſe, ſeu migraſſe. Quod hoc ipſo Anno, vel ſanè proximo ſcribit quoque Oroſius, *lib.7. cap.41.* vel ad *Bagaudas*, id eſt, in vnam factionem congregatos: Hâc occaſione, eóque tempore multa indignè & inuidioſè ab his commiſſa fuerant: multæ deprædationes exercitæ. Quare cùm *Placatis* vel pacatis iam rebus, in ius eo nomine à priuatis litigatoribus miſeri multi vocarentur, Honorius hâc humaniſſimâ conſtitutione ſuâ horum eis criminum indulgẽtiam facere impunitatémque indulgere voluit; *hâc leg.* (quæ *hoc titulo* fugitiua, melius poſita fuiſſet ſub *titulo de indulgent. crimin.*) hac eleganti ratione addita: *Non enim crimen dici, quo mortis impulſus adegit: Criminúmque impunitatem eos habere oportere, qui forſitan non habuerunt facultatem euadendi, niſi eos eadem, cum Barbaris ſcilicet, crimina iuuiſſent.* Omnis ſcilicet parte hac & periculo expediendæ ſalutis honeſta ratio eſt. Multóſque ſæpè neceſſitas in crimen trahit, non voluntas, vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib.26. p.352.* & vt idem loquitur *lib.14. Auſi nonnulli conſpiraſſe Magnentio* [Tyranno] *cùm reniti non poſſent.* Et vt rectè Seneca *Octao Actu* 3.

Haud eſt nocens, quicunque non ſponte eſt nocens. Et Chryſoſtomus *in cap.1. ad Epheſ hom.2. edit. Commel. p.1043.* ἴσασι ϰ̀ οἱ νόμοι τοῖς ἐξ ἀνάγκης συγγνώμην ἀπονέμειν. Haud abſimilia ſanè clementiæ diſtinctio eſt eiuſdem Honorij in ſpecie *leg.11. ſupr. de indulgent. crimin.* poſt Attali Tyrannidem ſublatam. Et alioquin eâdem prorſus ratione ſubnixas indulgentias alias, quòd ſcilicet conditio loci & neceſſitas mortis ſæpè hâc parte excuſare debeat, bellis fortè ciuilibus, vel per Tyrannidis tempora, obſeruant Politici. Duo tantùm quæ re & verbis concordant nunc adferam. Ita ſanè quoque Aurelianus Antiochenſes, qui à partibus Zenobiæ ſteterant, eáque capta ſeſe ad Barbaros receperant, propoſitis Edictis promiſſa impunitate reuocauit: τῷ ἀνάγκῃ ϰ̀ ἀβουλήτῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς; vt ſcribit Zoſimus *lib.2.* Ita Iulianus Imp. capta Aquileia, ipſos quidem tumultus bellíque Authores & inſtinctores vltimo ſupplicio affecit; *reſidui omnes abierunt innoxij*, (id eſt, iis pepercit, ſeu conceſſionem delictorum & veniam tribuit) *quos in certaminum rabiem neceſſitas exegerat, non voluntas: id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens:* vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib.21. p.210.* vid. & eundem *lib.22. p.235.* Contrà ſæui Principes fecêre, déque iis etiam ſupplicium ſumpsêre qui Tyranno adfuiſſent, οὐκ ἑκόντες, vel ἐκ προαιρέσεως ἀλλ'

ὑπ' ἀνάγκης, quod de Seuero memorat Herodianus *lib.3. cap.4. & 8.* Huc adde & Clementiam Valentis poſt Procopij Tyrannidem ſublatam, quam memorat Themiſtius *orat.9. p.207. 208.* ὁ γὰρ τοῖς ὅπως τιμωρίας ἀξίους φήσας τούς τι ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ὅπλως συνεζευγμένους, καὶ τοὺς ἤδη πρὸ δολιῶν κρατῶν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἠλέγξας, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνέγνωκας. Adde & quæ de Vrbis magnæ ſcripto quodam contumelioſo tempore Tyrannidis, aduerſus Imp. ſimiliter ſcribit Libanius *orat. poſt concil.13.* τὸ δὲ μέγιστον, οἱ μὲν πεποιηκότες τὰ τοιαῦτα ἔγερθεν, καὶ ἐν τῇ αὐτῶν μᾶλλον, ἃ τῆς ἀνάγκης παρὰ τῇ δυνάμει, ἤτοι φανερῶς κολασθεὶς, ὃ καὶ παρακελευσθεὶς ὅτι βέλτιον αὖ αὐτῷ τὰ τοιαῦτα δέδωκε· ὁ δὲ δίκαιον ἐνόμιζε λαμβάνειν δούλων, ὧν τινες ἐκτείναντες τούτων ἰδίαν. Ita tamen criminum & degradationum indulgentiæ ab Honorio *hâc leg.* præbetur, vt nihilominus ſi priuati, rebus pacatis, res ſuas apud eos deprehendant, eas repetere viâ iuris poſſint. Quod ius commune eſt & Tralaticium, de quo & ad *l.5. ſupr.* etiam ex Suetonio *in Veſpaſiano:* idque hodie vſui eſſe poteſt, ſopitis ſiquando bellis ciuilibus.

¶ Porrò de duobus *hâc leg.* diſpiciendum eſt: Primùm de *Conſtantio*, cui *hac lex* inſcribitur, vt ita de Secundo quoque liquere poſſit. Conſtantius igitur hîc ex Illyrico, iam inde à Theodoſij M. temporibus multis militiæ muneribus obitis, (quod docet Olympiodorus *apud Photium*) ſub Honorio Magiſter militum (quod etiam docet *lex 34. ſupr. de erog. mil. ann.*) Conſtantinum Tyrannum cum Vlphila in Galliis Arelate deuicit: (quod teſtatur Olympiodorus, Oroſius, Sozomenus, & Idacius *in Chronico:* idque Anno Domini 411. poſt Conſulatum Varanæ:) Atque inde in Galliis Tyrannis aliis & Barbaris oppoſitus, ac nominatim Gothis, quorum Rex Ataulphus apud Narbonam conſiſtebat, atque inter alia ab eo Placidiam nomine Honorij repetebat, vt idem Olympiodorus ſcriptum reliquit, & Oroſius, (vel hoc Anno, vel proximo 417. ſcribens:) Hic itaque Conſtantius Anno 414. Conſul factus eſt vnà cum Conſtante: Ita quidem vt ad Conſulatus impenſas ab Honorio Heracliani proſcripti bona vno petitorio conſecutus ſit, eodem *Olympiodoro* teſte. Hic idem mox *Patricij* dignitate auctus fuit (quod *hac lex* teſtatur: itémque hoc ipſo Anno, Idacius *in Chronico:*) Hac Patricij dignitate, & Comitiua, Magiſteriáque militum inſtructos, Conſtantius annis ſuperioribus 414. 415. & hoc Anno in Galliis hærebat: quod ex eodem Idacio *in Chronico* colligitur, & ex *Oroſio:* & quidem *Gothis* in Galliâ oppoſitus, qui Narbonæ ſedem ſuam Regiámque conſtituerant. Eius tandem operâ effectum eſt, vt Ataulphus Rex Gothorum, relictâ Narbonâ Hiſpanias peteret, vbi (vide *Idacium & Oroſium*, hoc Anno 416.) apud Barcinonam iugulatus fuit, cui VVallia poſteà in Regno ſuccedens, cum Patricio Conſtantio pacem iniit, atque Alanis & Vandalis ſeſe oppoſuit. Pulſi itaque à Patricio Conſtantio Gothi è Gallia in Hiſpaniam: & ſic à Barbarica, hâc parte, depopulatione Galliæ liberatæ fuêre. Atque hæc de Conſtantio ad hanc vſque diem & annum: Nam cætera quæ deinceps hunc eundem ſpectant, veluti quòd Placidiam (de quâ ſuprà) Honorij ſororem vxorem acceperit, Anno 417. quod eodem Anno ſecundò Conſul fuerit, quòd Gothi per hunc Conſtantium reuocati, ſedes in Aquitania, à Tholoſa ad Oceanum vſque acceperint Anno 418. quòd Valentinianus III. poſteà Imperator ei ex Placidiâ Anno 419. natus fuerit; quòd Tertiò Conſul factus fuerit Anno 420. quod Anno 421. in conſortium Imperij ab Honorio aſcitus fuerit, eodémque Anno, ſeptimo Imperij menſe, mortuus ſit. Hæc inquam omnia, hâc *lege* poſteriora ſunt: de quibus interim conſulendus Olympiodorus, *apud Photium*, Idacius, Proſper, Alij. Liquet itaque hunc Conſtantium Patricium per hos Annos in *Galliis* Magiſtrum militum egiſſe, *Gothis*, & quidem Narbonæ poſitis, oppoſitum; quos tandem Anno ſuperiore 415. è Galliis in Hiſpanias fugauerit. Atque ita quadantenus pacatæ res in Galliâ hoc tempore viſæ ſunt: quod *hâc lege* nominatim indicatur his verbis: *Sub clade Barbaricæ depopulationis, ſi qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commiſſa ſunt, ad inuidiam P A C A T A R V M rerum callidis litigatorum obiectionibus non vocentur.* Barbarica *depopulatio*, eſt *Gothica* per Gallias: per *pacatas* verò *res* indicatur, Gothos Galliâ iam pulſos Conſtantij operâ. Quibus ante ab Anno 413. Gallias depopulationibus infelices eâ parte Galliarum populi vel fugâ conſulere ſibi, vel aliter per congregationem indignè & inuidioſè quædam committere coacti. Quorum omnium indulgentia nunc tribuitur hâc conſtitutione ab Honorio Imp. ad Conſtantium Comitem & Patricium emiſſa. Quæ neque ab his nunc Conſtantij motibus abeunt, quem Olympiodorus χρημάτων κρείττονα vocat.

Secundò, *infelicium populorum congregatio*, hâc *leg.* proculdubio nihil aliud eſt quàm *Bagaudarum*, ſiue Bagaudica congregatio, coitio Gallorum quorumdam & humiliorum, qui partim iniquitate Iudicum Romanorum oppreſſi, partim metu Barbarorum ſeu Gothorum, in ſocietatem quandam & Corpus coierant, ipſíque ſemet, quantùm poterant, vindicabant; vt res iam nota eſt, iam inde à Diocletiani temporibus Bagaudam pro congregatione infelicium populorum tumultu populari, motu agreſtium & humiliorum acceptam: (de quo videndus Eumenius *in Panegyrico pro Scholis inſtaurandis:* Hieronymus *in Chronico*, Victor Schoti, Eutropius *lib.9.* Oroſius & Pæanius Interpres Græcus *Eutropij:*) Ita Bagaudas hos, nominatim hoc ruentis Imperij tempore, per Gallias, quin & Hiſpanias extitiſſe; & Saluianus ipſe Gallus tam de Galliis quàm de Hiſpaniis, *lib.5. de gubern. Dei*, prolixè oſtendit: & Idacius *in Chron. non vno loco*, de Bagaudis Hiſpanis, ipſe Hiſpanus. Cumprimis Saluianus legendus eſt, vbi hæc inter alia obſeruentur: *Et imputatur his I N F E L I C I T A S ſua: imputamus his nomen calamitatis ſuæ, imputamus nomen quod ipſi fecimus: & vocamus Rebelles, vocamus Perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus Iudicum, niſi eorum proſcriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæſtus proprij emolumenta verterant: Et indictiones, tributarias prædas, ſuas eſſe fecerunt.* Tandem in *Appendice Codicis Theodoſiani* nuper edita extat *Conſtitutio* 19. ad hunc *Conſtantium V. Inluſtrem Patricium*, ſub charactteriſmo, Anni proximi 417. aduerſus eos qui libertos vt ſeruos emere vel inquietare, atque in ſeruitutem reuocare tum volebant: quod & *ab huius legis* argumento haud adeò alienum eſt. Verùm quid de *illâ Appendice* ſentiendum ſit, in *Prolegomenis* iam oſtendimus.

QVORVM

QVORVM VSVS INTERDICTVS EST.

TITVLVS XV.

XI. Cod. Iust. XLVI. vbi *Titulus* clariùs pleniúſque ita conceptus eſt, *Vt Armorum vſus inſcio Principe interd.* &c. Eſt igitur hic *Titulus*; Primò, De *vſu* Armorum. Secundò, De *Fabrica* armorum fuit *ſuprà, titulus* 21. *lib.*10. *de Fabricenſibus*. Tertiò, De commercio Armorum, *alibi*. Titulus porrò hic iſto loco poſitus eſt (proximè poſt *Titulum de infirmandis his quæ ſub Tyrannis, vel Barbaris.*) Quia ij qui arma mouent ſecundum Tyrannos, & Barbaros, tertium genus eorum ſunt, à quibus pax publica turbatur.

¶ *De* Armorvm *vſu interdicto: Valentiniani Sen.* lex.

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Buleforum" Conſ. Campaniæ.

Nulli" prorſus, Nobis inſciis adque inconſultis, quorumlibet" armorum mouendorum copia tribuatur." Dat. III. Non. Octobr. Altino," Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic* eſt *lex* 2. *ſupr. quibus equorum vſus concesſus eſt, lib.* 9.

"*Buleforus* ſub Valentiniano Conſularis Campaniæ fuit Anno Domini 364. Aliorum Campaniæ Conſularium nomina repete ex *Notitiâ noſtrâ*.

"ſiue priuato ſeu Pagano, ſiue militi, ſi non hic intra eam prouinciam, vbi militat, conſiſtat; verùm intrà eam Prouinciam verſetur, vbi aliàs nullus miles erat: de quo mox. Quanquam eoque eò reſpexiſſe puto Valentinianum: verùm ad Paganos nonnullos qui excipiendi videbantur, vel ſaltem excipi ſe volebant.

"ſiue ad offenſionem, ſiue ad defenſionem: & vt Interpretes barbarè, *defendibilium & offendibilium*.

"Etiam à te Conſulari Campaniæ.

"*Altini* hoc tempore conſiſtebat in Italia Valentinianus Sen. *huius leg.* Auctor, vbi & aliæ Conſtitutiones ab eo editæ veluti altera illa, cuius partes ſunt *lex* 16. *quorum appellat. lex vnic. de Nautis Tyberinis*: *l.*7. *de Piſtoribus*: *l.* 7. *de Panis*: quæ omnes *data Altino* ideò dicuntur: Nempe Valentinianus, diuiſo cum fratre Imperio, Sirmio in Pannonia digreſſus, mox Mediolanum tendens, *Emonam*, *Aquileiam*, *Altinum*, *Veronam* tranſiiſſe ex Conſtitutionum ſubſcriptionibus deprehenditur. Quod quidem Altinum in Prouinciâ Venetiarum erat: vid. *Victorem Schotti*, & *Itiner. Peutinger.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Sen. hæc conſtitutio eſt, non *Theodoſij*, vt perperàm nonnulli eam allegant, & in his quoque Menochius, *de Arbitrariis*: de interdicto Armorum vſu, & vt vnico verbo vtar, de Exarmatione. Quæ quidem *lex* (quod primo loco hîc notandum) prolixioris conſtitutionis Valentinianeæ, ad Buleforum Conſularem Campaniæ emiſſæ pars eſt: vnde alterum quoque eapot ſupereſt *hoc Codice*, putà *lex* 2. *ſupr. quibus equorum vſus*: quæ proinde *huic legi* coaſſanda venit, eeu eiuſdem conſtitutionis pars: & verò coaſſata *huic* noſtræ magnam lucem accendit: Quin & hâc ratione varij admodum Interpretum ad *hanc leg.* (quæ *Codici Iuſtinianeo* quoque inſerta eſt) errores nebulæque diſpelluntur: Contrà, de verâ *huius leg.* noſtræ ſententiâ finéque iudicium fieri liquidò poteſt.

¶ Ergo Valentinianus Sen. *hâc lege*, per *Campaniam*, nominatim Italiæ prouinciam, ipſe Venetiarum Vrbe, *Altini*, conſiſtens, (de quo iam in *Notis*:) *ARMA quæcunque, illa ſint à quocunque tandem, niſi ſuo*, [Priocipis] *permiſſu, moueri vetat.* ¶ De ipſo primum interdicto, tum de duabus illis Ampliationibus, tandem de Limitatione ſeu Determinatione vel etiam *Exceptione* videamus: tot enim partibus *hæc lex* conſtat, Tribus inquam his.

Initio, quid per Arma movere *hâc leg.* intelligendum ſit, atque adeò quid hoc Interdicto contineatur, anxiè quæritur: quia, quod cenſent Interpretes, (& in his *Lucas de Penna*) arma multis modis mouentur, bellum gerendo, pugnam ſeu prælium agendo, (Arma quippe mouere, vt ait Seruius *in* 11. *Æneid.* dicuntur homines cùm hoſtem petunt:) ſeditionem aut tumultum, vim aut violentiam, aliúdve crimen committendo. Illud ſi item in confeſſo eſſe debet. Primò, Non de *Fabrica* armorum hîc agi (ad quam ſpectat *titulus* de *Fabricenſibus ſupr.*) Secundò, non de *commercio* armorum, (de quo eſt *Nouella Iuſtiniani de ar-*

mis,

rent, omniáque deprædarentur, & ſingulis diebus ingentes populos iugularent, & interea nullus miles ad eſſet: οὐδὲ οἱ κωλύσαν ἡμᾶς ὅπλα κατασκευάζειν τ πολεμίων μὲν ἐπεχόντων, καὶ λάαν ἅπαντα πορθούντων καὶ ἀποσφαττόντων ἀπείρους δήμους ἀθρόως, στρατιωτῶν δὲ οὐκ ὄντων ἔτι καὶ φαινομένων: ἔτι λέξεις ὡς ἐκ τῶν ἰδιώτας ἀνθρώπους ὁπλοφορεῖν ἀπηγόρευσεν δὲ ἐξὸν ἄρ καὶ ὁ πολίτευμα χαλεπῆναι τῷ παρ' ἡμῶν σώζεσθαι. Tandem in confeſſo eſt, interim ſeu interdum gladium ad occidendum hominem ab ipſis *legibus* porrigi: de quo obuia ſunt loca. ¶ Quibus tamen accenſeri nullo modo patior, quod vulgò hactenus fit, Ammiani Marcellini locum, *lib.23.p.256.* vbi ait; *Irruentibus tantùm armis externis legem vnam eſſe & perpetuam, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris*: Quo loco plerique *morem* intelligunt, quo priuato regulariter arma mouere non licet. Perperàm. Nam, vt locus ille integer oſtendit, id pertinet ad omina ſignáque quæ ex more Gentilitio ab expeditione aliquâ ſeu procinctu, & vt *ibidem* loquitur, ab alieno peruadendo, deſiſtere regulariter ſuadebant: à quo more recedendum ait, cùm arma externa irruerent; & proinde ſalus omni ratione defendenda veniret. Ergo illis verbis, *nihil renitente vi moris*, indicatur, auſpiciorum & ominum, augoraliſque adeò diſciplinæ ratio & obſeruatio. Haud alios igitur huius loci ſenſus eſt, quàm quo ſenſu rectè dixeris, Iudæos tandem irruentibus armis externis, ſalutem ſuam Sabbatho defendere edoctos, *nihil renitente vi moris*, vel potiùs ſuperſtitionis circa Sabbathi religionem. Quid quod & de loci illius Scriptura nondum liquet? Cum ibi ex *MSS.* nonnulli reponant, *nihil remittente vi mortis*, vt in vulgato illo, *Contra vim mortis non eſt medicamen in hortis*. Vtrouis modo *locus* ille legatur, quanquam priore omninò legendus mihi videtur; nihil ille ad *legem* noſtram facit. Atenim huc apprimè facit datum populo Romano Anno Domini 440. ius Armorum à Valentiniano III. *Nouellâ* (inter Theodoſianas) *de reddito iure armorum* 20. aduerſus Genſericum Vandalorum Regem, qui ſuperioris Anni fine Carthaginem occupauerat, cuius excurſus hoc Anno metuebatur: vbi præter ea, quæ initio præfatur, hæc neceſſaria ad locum occurrunt: *Singulos vniuerſóſque noſtros monemus Edicto, vt Romani Roboris confidentia ex animo quo debent propria defenſare cum ſuis aduerſus hoſtes, ſi vis exegerit ſaluâ diſciplinâ publicâ, ſeruatáque ingenuitatis modeſtiâ, QVIBVS POTVERINT ARMIS noſtráſque prouincias, ac fortunas proprias fideli conſpiratione & iuncto vmbone tueantur*, &c.

F I N I S.

lege, decem annis post Gildonem deuictum, satellites Gildonis custodiâ mancipati & proscriptione damnari iubeotur: Cuius *legis* subscriptiooem ideò malè nonnulli sollicitant.

Nunc de *huius legis* sententiâ. ¶ Retractantur *hâc leg.* ab Honorio alienationes fundorum perpetui iuris ex iussione Tyranni Maximi, non ab ordinariis iudicibus, verùm à Rationalibus factæ. Nempe vt *hâc leg.* apertè indicatur, si quid de fundis rei priuatæ perpetuique iuris in priuatos transferendum esset, id per Rationales fieri non oportebat: nam & aliàs Rationali rem Cæsaris non alienare, sed diligenter gerere commissum erat: *l.1. π. de offic. Procurat. vel Ration.* & *l.13. π. de Transact.* Hæc proinde res modum administrationis Rationalium excedere visa: & quia sæpè hi in necem Rei Priuatæ colludebant. Quid igitur? Ordinarij Iudices id est Rectores Prouinciarum, eos transferre in priuatos possunt, vt *hac lex* ostendit. ¶ *Fundi perpetui iuris* nihil aliud hîc sunt, quàm fundi emphyteutici rei priuatæ Principis, vt vel hæc ipsa *lex* ostendit: non tantùm Inscriptione suadente (est enim ea inscripta *Comit. Rerum priuatarum*) verùm etiam *fine legis*. Quare verò hi fundi *perpetui*, vel *fundi perpetuarij* dicti fuerint? plenissimè ostendo ad *l.12. supr. de extraordinar.* Itaque cum ex Tyranni Maximi iussione, huiusmodi fundi nonnulli per Rationales accepti fuissent, eos ad rem priuatam redire Honorius *hâc leg.* iubet. Cui haud absimile est quod habetur *l.6. supr. de petition.* Certè paulò post, biennio inquam fermè post, Anno Domini 397. Honorius ad Rationalium officia, etiam perpetuarij, hoc est emphyteuticarij iuris exactionem reuerti iussit: *l.1. Cod. de offic. Com. S. Palatij.*

XI. * Idem AA. Andromacho P. V."

FAS est, sequi nos Paternæ" dispositionis arbitrium: adque ideò, vniuersos" cuiuslibet Ordinis viros, de quibus Lex † nostra reticuerat, ad veniam" volumus pertinere, & beneficia inopinantibus" vltrò deferimus: sancientes hâc lege, ne is qui Tyranni" tempore militauit, vel etiam quâlibet administratione donatus est, aut honorariâ dignitate perfunctus, vel quicumque in aliquo honore, diuersis locis aut exactionibus, præfuerunt, notam infamiæ sustineant, aut deformi vocabulo polluantur: Quibus eas tantùm dignitates valere decernimus, quas ante Tyrannicum tempus habuerunt. Dat. xv. Kalend. Iun." Mediol. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda *huic* est *lex* proximè sequent. Vtriusque sanè eadem sententia est, etsi ad diuersos Magistratus data: de quo *in Prolegomenis*.
"Theodosij AA. scilicet.
"*x. PP.* & Præfectum Præt. Galliarum accipio: Eidem inscribitur *lex 3. supr. de indulg. debit.* Anno D.401.
"destinationis.
"*in commune*, vt Ambrosius loquitur.
† An intelligit *leg.9. supr.* an verò præcedentem aliquam? Hoc magis puto.
"*Ad veniam pertinere*, vide *Glossar.*
"Hæc bonorum Principum laus, inopinantibus vltrò beneficia deferre. Id laudat in Gratiano, Ausonius; *Cupienda*, inquit, *praeuenire, vota praecurrere.* In Theodosio Symmachus *lib.10. epist.48.* *Qui vota*, inquit, *omnium, beneficiis praeuenistis.*
"Eugenium intelligit.
"an *Iul.* vt *l.seq.*

XII. * Idem AA. Eusebio PF. P."

HIS quos Tyrannici" temporis labes" specie dignitatis infecerat, inustæ maculæ omnem abolemus infamiam. Cunctis igitur statum priorem, sine cuiusquam Loci aut Ordinis exceptione, tribuimus, vt vtantur omnes iure communi," teneant statum veteris dignitatis, ita vt nihil sibi ex his quos adepti fuerant" honoribus blandiantur." Dat. xv. Kalend. Iul." Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda huic legi *lex superior*, cuius eadem sententia est; etsi ad alium Magistratum emissa: quo de more *in Prolegomenis*.
"*Eusebius* sub Honorio PP. & quidem Italiæ, vt docet *lex 19. supr. de Pistoribus*: vid. *Prosopogr.*
"Eugeniani.
"*Labes* Tyrannici temporis.
"*Ius commune* hic vocat, quo *omnes in commune vtuntur*: vt in hac ipsa re loquitur *Ambrosius*.
"Sub Tyranno.
"*Blandiri* sibi aliquâ re; vid. *Gloss.*
"An *Iun.* vt *l. super.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

AD EVGENII Tyrannidem pertinent *hæ duæ leges*, quæ vt inter ſe coniungendæ ſunt, ita vtriuſque eadem eſt ſententia: Sed (cuius moris alia quamplurima exempla, *hoc Codice* habemus) ad diuerſos Magiſtratus, de eadem re, emiſſa, pro earum videlicet executione, intra cuiuſque diœceſim vel adminiſtrationem. Et hæ quidem duæ, intra Italiæ Præfecturam, & Galliarum.

¶ Sunt autem *hæ leges* de his, qui *Honores*, quoſcunque tandem, ſub Eugenio Tyranno geſſerant, vel qui ſub eo militauerant. Et eſt hoc indulgentiæ genus, quale etiam continetur *l.11. ſupr. de indulg. crimin.* Nempe geſtæ militiæ, vel dignitatis ſub Tyranno Eugenio, gratia *his legibus* fit, ſic vt exinde nullam infamiam ſuſtineant: imò & vetus ſeu priſtina dignitas ante Tyrannica tempora indepta eis relinquitur. Quod ſanè *cõmune* ius fuit, vt *poſteriore leg.* vocatur, vt videlicet etſi honorem ſibi nemo vindicare audere poſſet, quem Tyrannus conceſſiſſet; attamen ad priſtinum quiſque ſtatum reuocaretur, ſeu priſtinâ dignitate potiretur; vt docuit quoque iam *lex 6. ſupr.* itémque *lex 51. ſupr. de indulg. crimin.* Hoc inquam commune ius fuit. Et tamen id aliter aliquando obſeruatum, & quidem in Eugenianis ipſis: docent enim *hæ duæ leges*, diſertè inuſtam initio ſub Theodoſio M. infamiæ maculam, his qui Eugenij Tyranni tempore militauerant, vel ab eo dignitates conſecuti fuerant. Verùm non diu id ſterit: Nam & Honorius *his legibus*, ad ius illud *commune* (vt nominatim vocatur, *lege 12.*) redit, abolitâ vid. infamiâ, & veteris dignitatis prærogatiuâ bis ſeruatâ, ſine cuiuſquam loci aut ordinis exceptione: atque ita antiquata *anteriore lege*, in quâ Ordinum diſtinctio quædam facta fuerat. Idque *exemplo paternæ diſpoſitionis*, vt initio *legis 11.* profitetur: id eſt, patris Theodoſij. Atque huc omninò pertinet locus Ambroſij, ex eius *Oratione* quam habuit is hoc ipſo Anno 395. 25. Februarij, de obitu Theodoſij: *Etiam iis*, inquit, *qui in ſe peccauerant, doluit* [Theodoſius] *quam dederat periiſſe Indulgentiam, & VENIAM denegatam. Sed non negabunt filij quod donauit pater: non negabunt, etiamſi quidam interturbare conatus ſit: neque enim poterunt negare, quod in Commune donauit, qui ſoluunt quod ſingulis dedit.* Et alioquin Theodoſius Indulgentiam liberis ſuis vltimâ diſpoſitione commiſit, ac nominatim Honorio, annonarum videlicet ſeu debitorum indulgentiam, quod eo ipſo loco ſtatim Ambroſius ſubiicit; *Præcepit*, inquit, *dare legem indulgentiæ, quam ſcriptam reliquit. Quid dignius, quàm vt teſtamentum Imp. lex ſit.* Et verò hâc parte ſecutus quoque Honorius Theodoſij patris arbitrium: vt docet apertiſſimè *lex 2.3. ſupr. de indulg. debitor.*

Verùm ad hanc *legem*, ſpeciale omninò Flauiani Præfecti Præt. exemplum aptandum venit: Is ſcilicet cùm Eugenij Tyrannidi implicitus, eiúſque partes ſecutus fuiſſet, vt teſtatur Sozomenus *lib.7. hiſtor. Eccleſ. cap.22.* & Symmachus *lib.7. epiſt.103.* (vbi Interpres malè de Maximo Tyranno id accipit) à Theodoſiu M. Eugenio deuicto, & dignitatibus & bonis exutus fuerat, teſte eodem Symmacho *d. lib.7. epiſt.103.* verùm & integrata mox ei bona ab eodem Theodoſio, redditáque multa quæ caſibus detracta fuerant; teſte Symmacho *lib.4. epiſt.7.19. & 51.* & ab Honorio Imp. redditus ei inclinatus ſtatus *lib.4. epiſt.5.* Imò & poſteà integratus ei honos, & euocato ad Sen. (Anno 379.) Præfectura Vrbis decreta; teſte Symmacho *lib.4. epiſt. 5. 7. lib. 7. epiſt.92. 94. 103.* Et hæc omnia Honorius *ſecutus Paternæ diſpoſitionis arbitrium*, vt ipſemet *hâc leg.11.* profitetur. Quò pertinet quod Symmachus nominatim *d. epiſt.7. ad Stilichonem lib.4.* ſcribit: *Præmiſerat alia exempla clementiæ receptus cœlo Principum parens* [Theodoſius M.] *& Flauiano meo multa caſibus detracta reddiderat: Reſeruatus eſt vnus & potiſſimus bonitatis titulus hæredi, quem Magnitudinis tua monitu, paternis beneficiis Dominus Honorius adiecit, interpretatus ſcilicet Diuo Principi* [Theodoſio] *tempus, non animum defuiſſe. Nunc perfecta ſunt à ſucceſſore conſimili interrupta fato opera clementiæ: Faſtigium tamen leniſſimus & Auguſtiſſimus Princeps cœptis Genitoris impoſuit; cui ad vicem gratiæ Te, ac tui ſimiles opto monitores.* Ergo *hâc leg. Paternæ diſpoſitionis arbitrium ſequi ſe*, ait Honorius: non quod ita nominatim decreuiſſet mandaſſétque ſibi Parens: verùm quia clementiæ ſimilis exemplar præmiſerat, etiam erga Flauianum: cuius exemplum ſecutus ipſe, & ad plenam indulgentiam patri ſuo tempus, non animum defuiſſe interpretatus, faſtigium parentis cœptis ipſe impoſuit. Atque iſtud eſt, quod ait: *Fas ſibi eſſe SEQVI PATERNÆ diſpoſitionis arbitrium.* In quam ſententiam in hâc ipsâ re de Flauiani integratione Symmachus *lib.4. epiſt.19. SEQVITVR vt ſpes eſt PATERNA benefacta iuuenis Auguſtus: ad quem ſicuti ſucceſſio Imperij à Patre peruenit, ita & bonitatis IMITATIO:* Et *epiſt.51. Nec res interpretatione difficilis eſt: nam quod pleriſque ſuâ inuidiâ laborantibus Imperialis remiſit humanitas, id Patris nomine poſtulatum multo æquior venia relaxabit. Proficiet iſta conceſſio etiam temporum gloriæ, ſi quod beneficiis Principis deerat, pius ſucceſſor adiecerit.*

¶ *De* HERACLIANO *Tyranno: déque geſtis ſub eo.*

XIII. * Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Hadriano PF. P."

HERACLIANI vocabulum, nec priuatim, nec publicè vlla memoria" teneat: ideóque ſubmouenda eſſe cenſemus," quæcunque ſub eo geſta eſſe dicuntur. Libertates quoque (quoniam certum eſt, ſcelere eius ſollemnitatem Conſulatus" eſſe pollutam") in melius reuocamus: ſciátque dominorum voluntas, iterandum eſſe, quod illo auctore aduertit ſtare non poſſe: Semel tamen mutatæ condicionis beneficium inplendum eſſe præcipimus, & ita repeti manumiſſionum conſuetudines" nunc iubemus, vt nullus ſub hâc occaſione incipiat nolle quod voluit. Dat. III. Non. Aug. Rum." Poſt Conſ. Hon IX. & Theod. V. AA. COSS. [413.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo*.

Hadrianus PP. Italiæ sub Honorio.

id est, vllum Scripturæ seu gestorum genus. Eadem voce hâc in re vsus Libanius *Panegyrico in Iuliani COS. p. 150.* ibi [illegible]

id est, iubemus.

Solemnitatem Consulatus vocat, solemnia manumissionum, à Consulibus Magistratum ineuntibus celebrari solita: Ita & Claudianus, *Panegyrico in quartum Honorij Consulatum*:

Te Fastos ineunte quater solemnia ludit
Omnia libertas.

Huius porrò moris & manumissionis, *auctore* (vt *hæc lex* loquitur,) Consule Magistratum ineunte, exempla obuia apud Libanium, Ammianum, *lib.* 22. Claudianum, *superiore loco* Sidonium, *Carm.* 2. *sub fin.* denique & Cassiodorum *in formula Consulatus lib* 6 *var.* 6. inter alia Consulatus munia & argumenta ponit, soluere famulos iugo seruili; vid. & *leg. vnic. ff. de officio Consul.* De hoc plenè vid. Fabrum 2. *Semestrium* 21. & ad *tit. de origine* [illegible].

Polluta. Ita quoque Claudianus *in Eutropium*.

Consuetudines. suprà, solemnitas, & solemnia manumissionum.

x. Ran. Similis error in *l. vlt. supr. de Scen.* vid. & quæ scribam ad *l.* 55. *supr. de hæreticis.*

COMMENTARIVS.

HERACLIANVS (quo de abundè dictum ad *l.* 21. *supr. de Pœnis*: cui etiam inscribuntur *lex* 51. 56. *infr. de hæreticis*:) sub Honorio in hostem publicum seu Tyrannum euaserat hoc ipso Anno 413. cuius etiam initio Consulatum adsecutus fuerat: verùm profligatus mox à Marino Comite fuit. Quare, pro more, Consulatus eius ex Fastis erasus: quod *hâc* quoque *leg.* fieri iubetur quo de more dixi plenè ad *l.* 17. *supr. de Pœnis*: & fidem quoque iam fecit *lex* 9. *supr. hoc tit.*) Ita quidem, vt ex *omni memoria*, id est, ex omnibus gestis, priuatis, publicis, nomen ipsius Consulatus submoueri expungíque Honorius *hâc leg.* iubeat: vocabulúmque eius nec priuatim, nec publicè, vllam memoriam tenere velit: omniáque ideò submoueri, quæ sub eo gesta fuerant: Exceptæ Biennio pòst, Constitutiones, quæ ab Honorio ad ipsum aduersus Donatistas latæ fuerant: eas quippe valere voluit Honorius quod docebit *lex* 51. *infr. de hæret.* Imò & (quæ extensio *hâc leg.* continetur) Manumissiones eo Consule auspice atque auctore celebratas, inutiles in præsens esse iubet Honorius: Ita tamen vt non penitus reuocari, verùm *renouari* atque in melius *iterari repetique*, & quidem necessariò, velit. Nempe enim spontanei actus sub Tyrannis non Consulibus fortè (ac nominatim Emancipationes & Manumissiones) cæsis Tyrannis non reuocantur, *hâc leg.* & *d. l.* 5. 8. 9. *supr.* Quia scilicet in his omnibus voluisse sat iuris est (vt loquitur *d. l.* 8. *in fin supr.*) vel, vt *hæc lex* loquitur, *nullus incipere potest, vel debet, nolle quod voluit*, (semel scilicet.) Ita manumissiones vitio factas atque iniustas, iniusto inquam auctore & Consule, iterari, seu repeti *hâc leg.* vult Honorius. Quæ *iteranda* manumissionis ratio iure communi in aliis speciebus cernitur. Iniusta inquam libertas repetenda, iteranda, instaurandáque erat sæpè, iusta vt esse posset. Sic & Latina libertas, quæ & ipsa iniusta erat, iteratione iusta fiebat, vt docet Vlpianus *in fragm.* & Plinius *lib.* 7. *epistolar.* quod nouum beneficium vocatur apud Tacitum *lib.* 3. *Animal.* (pariter vt hîc prima manumissio, vocatur *mutatæ conditionis beneficium*) apud Plautum vocatur *melius auspicium*, sicut *hâc leg.* Honorius ait se libertates in melius reuocare. Eadem quoque olim ratione sacra ludósque si minus ritè processissent, iterari seu instaurari mos erat: de quo nata sunt & obuia iam Authorum testimonia: vide vel Seruium *ad* 3. *Æneid. p.* 579. Addendus & insignis Ammiani Marcellini locus. (Atenim hunc ad rem nostram nondum notatus, quia & inemendatus, prout eum ipse iam alibi ad *leg. Barbarius, p.* 31. restitui:) *lib* 22. *p.* 226. *Mamertino* [Consule] inquit, *ludos edente Circensis, manumittendis ex more inductis per admissionum Proximum, ipse* [Iulianus superioris anni Consul] *lege agi dixerat, vt solebat: statímque admonitus, Iurisdictionem ad alterum* [Mamertinum scilicet huius anni Consulem] *pertinere, vt iterato obnoxium Decemuiris errerem & ipse mutauit*, vbi hactenus legitur, *vt errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit*, paulò propiùs ad verum Codex Vaticanus, referente doctissimo Valesio, *vt terrato obnoxium Decembris aurorem*, &c. Qui quidem Marcellini locus eò magis obseruandus, quod & ipse de manumissione est: & nequiequam ad hunc diem refingitur: omnibus tamen in id consentientibus, vocem *Decembris* hîc stare non posse, quæ etiam à nonnullis libris abest.

¶ Post hæc ita à me scripta & *hîc*, & ad *leg. Barbarius*: monuit me per epistolam Eximius & Cl. Vir D. Sarauius Senator Regius, Doctissimum Valesium hunc Marcellini locum ita nunc emendare; *vt errato obnoxium decem libris auri semetipse multauit.* Verùm quis fando vnquam audiuit, vel quisquam, non dico Principum, sed vel Priuatorum, sibimetipsi multam imponat? Deinde quò nunc ea inferenda? in fiscum? atqui is ipse Principis est. Tertiò, quis multæ locus vbi errore tantùm quid admissum est? Quid igitur? Marcellinus id apertè eo loco indicat, sicut Iurisdictio ad Collegam eo die pertinebat, ita Iulianum admonitum per errorem à se factam manumissionem *mutasse*; id est, reuocasse. *Mutare*, non est tantùm reprehendere, improbare, in se vel in alio; sed etiam reuocare, in irritum deducere: vt in illo Terentij: *Non muto factum*: & Liuij *lib.* 37. *quinta fermè pag. ab initio*: *Nihil impetratum vt mutaret Consul.* Et contrà 13. *ad Atticum*: *Cùm audiuit de Mamurra, non mutauit quod de eo erat factum, ratúmque esse voluit.* Tandem quid multæ illi cum errorea manumissione? quâ non ideò factum illegitimè mutatur. Quid igitur? mutatio isthæc Iuliani iterationi locum faciebat; haud aliter atque si priuatus legitimum quem actum, & nominatim manumissionem non ritè peregisset: *ET IPSE*, inquit Marcellinus, *mutauit*: nempe priuatorum instar; & sic vtraque vox optimè inter se respondent, *iteratò*, & *mutauit*: error scilicet mutationi obnoxius, atque ideò *iterationi*: quæ ipsa alioquin *iterandi* vt & *repetendi* vox in eadem re hâc occurrit.

xiv. * Idem AA. Conſtantio" Com. & Patricio."

SVB clade Barbaricæ depopulationis, ſi qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commiſſa ſunt, ad inuidiam placatarum" rerum, callidis litigatorum obiectionibus, non vocentur:" Habeant omnium criminum impunitatem, qui euadendi forſitan non habuerant facultatem, niſi eos eadem crimina iuuiſſent." *Non* enim *crimen dicitur, quod mortis adegit impulſus.* Ex quo animaduertere cunctos litigatores congruum eſt, ſi quid deprædationis agnouerint, ſe recepturos, ſi tamen in eorum quos pulſauerint facultatibus abundare, aut reſidere id potuerint comprobare. Dat. Kalend. Mart. Rau. DN. Theod. A. VII. & Palladio v. c. coss. [416]

INTERPRETATIO *Quicumque hoſtium terrore compulſus, dum mortem timet excipere, ad deprædandum ſe cum hoſtibus Malè fortaſſe coniunxerit, non propter hoc vocetur ad crimen, quod pro conſeruanda vita fecit inuitus. Sanè ſi quid apud eum de præda reſederit, & reſiduum inuenitur, quod euidenter agnoſcitur, hoc ſolum reddere domino ſine calumnia compellatur.*

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* hoc titulo fugitiua à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria.

" *Conſtantius* Comes & Patricius ſub Honorio. Hic idem eſt qui iam inde à Theodoſij M. temporibus, multis obitis Militiæ muneribus, Magiſter militum factus & Patricius, mox & bis Conſul, Placidiæque maritus tandem & Imperator, & Valentiniani III. Imperatoris pater extitit: vid. *Proſopogr.*

" *Patricij* dignitas, alterius dignitatis acceſſio fuit. Sidonius *Carm* 2. *de Anthemio*,

—————— vtrique Magiſter
Militiæ, Conſulque micat coniuncta poteſtas
Patricij.

vide quæ dixi plenè *ſupr. lib.6. tit. de Conſulib. Præfectis Prat.* &c.

" Forte *pacatarum*: ſed tamen & hoc ſuſtineri poteſt.

" *reuocentur.*

" Rectè *iuuiſſent*, neque mutandum in *inuoluiſſent*.

" *al.* quid.

COMMENTARIVS.

BARBARÆ Gentes (putà Vandalos, Alanos, *Burgundiones*, Gothos,) hâc tempeſtate imperium Romanum, & in his quidem Pannoniam, Illyricum, Italiam, Gallias, Hiſpanias, *depopulatas*, notiſſimum eſt: Quæ hîc *clades Barbaricæ depopulationis* dicitur. Quo eodem tempore, & FRANCI iam inde ab Anno D.409. vltrò à Gallis intromiſſi, prima Nobiliſſimi per Gallias Francici regni fundamenta feliciter iecêre. Sub illa igitur Barbarica, ac nominatim Gothorum per Gallias & Hiſpanias depopulatione, alij mortis impulſu adacti fugâ ſibi conſuluerant: alij infelices congregati in vnum fuerunt: Quod etiam Saluianus *lib.5. de gubernat. Dei*, teſtatur, nempe infelices populos, vel ad Barbaros fugiſſe, ſeu migraſſe. Quod hoc ipſo Anno, vel ſanè proximo ſcribit quoque Oroſius, *lib.7. cap.41.* vel ad *Bagaudas*, id eſt, in vnam factionem congregatos: Hac occaſione, eóque tempore multa indignè & inuidioſè ab his commiſſa fuerant: multæ deprædationes exercitæ. Quare cùm *Placatis* vel pacatis iam rebus, in ius eo nomine à priuatis litigatoribus miſeri multi vocarentur, Honorius hâc humaniſſimâ conſtitutione ſuâ horum ciis criminum indulgêtiam facere impunitatémque indulgere voluit; *hâc leg.* (quæ *hoc titulo* fugitiua, melius poſita fuiſſet ſub *titulo de indulgent. crimin.*) hac eleganti ratione addita: *Non enim crimen dici, quò mortis impulſus adegit: Criminúmque impunitatem eos habere oportere, qui forſitan non habuerunt facultatem euadendi, niſi eos eadem, cum Barbaris ſcilicet, crimina iuuiſſent.* Omnis ſcilicet parte hac & periculo expediendæ ſalutis honeſta ratio eſt. Multóſque ſæpè neceſſitas in crimen trahit, non voluntas, vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib.26. p.352.* & vt idem loquitur *lib.14.* *Auſi nonnulli conſpiraſſe Magnentio* [Tyranno] *cùm reniti non poſſent.* Et vt rectè Seneca *Octau Actu* 3.

Haud eſt nocens, quicunque non ſpontè eſt nocens. Et Chryſoſtomus *in cap.1. ad Epheſ hom.2. edit. Comel. p.1043.* ἰδοὺ καὶ οἱ νόμοι τοὺς ἐξ ἀνάγκης συγκινδυνεύσαντας ἀφιᾶσιν. Haud abſimilis ſanè clementiæ diſtinctio eſt eiuſdem Honorij in ſpecie *leg.11. ſupr. de indulgent. crimin.* poſt Attali Tyrannidem ſublatam. Et alioquin eâdem prorſus ratione ſubnixas indulgentias alias, quòd ſcilicet conditio loci & neceſſitas mortis ſæpè hac parte excuſare debeat, bellis fortè ciuilibus, vel per Tyrannidis tempora, obſeruant Politici. Duo tamùm quæ re & verbis concordant nunc adferam. Ita ſanè quoque Aurelianus Antiochenſes, qui à partibus Zenobiæ ſteterant, eáque capta ſeſe ad Barbaros receperant, propoſitis Edictis promiſſa impunitate reuocauit: τῷ ἀνάγκῃ καὶ ἀλογιστίᾳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀναθείς; vt ſcribit Zoſimus *lib.2.* Ita Iulianus Imp. capta Aquileia, ipſos quidem tumultus belliquc Authores & inſtinctores vltimo ſupplicio affecit; *reſidui omnes abierunt innoxij*, (id eſt, iis pepercit, ſeu conceſſionem delictorum & veniam tribuit) *quos in certaminum rabiem neceſſitas exegerat, non voluntas: id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens:* vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib.21. p.210.* vid. & eundem *lib.22. p.235.* Contrà ſæui Principes fecêre, déque iis etiam ſupplicium ſumpsêre qui Tyranno adfuiſſent, οὐκ ἑκόντες, vel ἐκ προαιρέσεως οὐκ

ὑπ' ἀνάγκης, quod de Seuero memorat Herodianus *lib. 3. cap. 4. & 8.* Huc adde & Clementiam Valentis post Procopij Tyrannidem sublatam, quam memorat Themistius *orat. 9. p. 207. 208.* οὐ γὰρ τῆς ὄντως τιμωρίας ἀξίους φείδει τοὺς τὸ ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ἔνδον προβλήματος, καὶ τοὺς ἤδη πρὸ δυνάμεως κρατῶν ὑποκύψαντας: ἀλλὰ τῶν μὲν ὀλίγους, τοὺς δὲ ἡμίσεα, τοὺς δὲ συνάγουσας. Adde & quæ de Vrbis magnæ scripto quodam contumelioso tempore Tyrannidis, aduersus Imp. similiter scribit Libanius *orat. post concil. 13.* τὸ δὲ μέγιστον, εἰ μὲν συγγνώμην τὰ τοιαῦτα ἔγραφον, καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν μᾶλλον, ἢ τῆς ἀνάγκης παρὰ τοῦ δεσπότου, ἤτοι φανερῶς κελεύοντος, ἢ καὶ παραδηλοῦντος ὅτι βούλοιτ' ἂν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα δίδοσθαι: οὐ δὴ δίκαιον ἐπήνεγκε λαμβάνειν δίκην, ὧν τινες ἐβιάσθησαν τόνπερ ἐδύναντο. Ita tamen criminum & degradationum indulgentia ab Honorio *hâc leg.* præbetur, vt nihilominus si priuati, rebus pacatis, res suas apud eos deprehendant, eas repetere viâ iuris possint. Quod ius commune est & Tralatitium, de quo & ad *l. 5. supr.* etiam ex Suetonio *in Vespasiano*: idque hodie vsui esse potest, sopitis siquando bellis ciuilibus.

¶ Porrò de duobus *hâc leg.* dispiciendum est: Primùm de *Constantio*, cui *hæc lex* inscribitur, vt ita de Secundo quoque liquere possit. Constantius igitur hîc ex Illyrico, iam inde à Theodosij M. temporibus multis militiæ muneribus obitis, (quod docet Olympiodorus *apud Photium*) sub Honorio Magister militum (quod etiam docet *lex 34. supr. de erog. mil. ann.*) Constantinum Tyrannum cum Vlphila in Galliis Arelate deuicit: (quod testatur Olympiodorus, Orosius, Sozomenus, & Idacius *in Chronico*: idque Anno Domini 411. post Consulatum Varanæ:) Atque inde in Galliis Tyrannis aliis & Barbaris oppositus, ac nominatim Gothis, quorum Rex Ataulphus apud Narbonam consistebat, atque inter alia ab eo Placidiam nomine Honorij repetebat, vt idem Olympiodorus scriptum reliquit, & Orosius, (vel hoc Anno, vel proximo 417. scribens:) Hic itaque Constantius Anno 414. Consul factus est vnà cum Constante: Ita quidem vt ad Consulatus impensas ab Honorio Heracliani proscripti bona vno petitorio consecutus sit, eodem *Olympiodoro* teste. Hic idem mox *Patricij* dignitate auctus fuit (quod *hæc lex* testatur: itémque hoc ipso Anno, Idacius *in Chronico*:) Hac Patricij dignitate, & Comitiua, Magisteriáque militum instructus, Constantius annis superioribus 414. 415. & hoc Anno in Galliis hærebat: quod ex eodem Idacio *in Chronico* colligitur, & ex *Orosio*: & quidem *Gothis* in Galliâ oppositus, qui Narbonæ sedem suam Regiámque constituerant. Eius tandem operâ effectum est, vt Ataulphus Rex Gothorum, relictâ Narbonâ Hispanias peteret, vbi (vide *Idacium & Orosium*, hoc Anno 416.) apud Barcinonam iugulatus fuit, cui VVallia posteà in Regno succedens, cum Patricio Constantio pacem iniit, atque Alanis & Vandalis sese opposuit. Pulsi itaque à Patricio Constantio Gothi è Gallia in Hispaniam: & sic à Barbarica, hâc parte, depopulatione Galliæ liberatæ fuêre. Atque hæc de Constantio ad hanc vsque diem & annum; Nam cætera quæ deinceps hunc eundem spectant, veluti quòd Placidiam (de quâ suprà) Honorij sororem vxorem acceperit, Anno 417. quod eodem Anno secundò Consul fuerit, quòd Gothi per hunc Constantium reuocati, sedes in Aquitania, à Tholosa ad Oceanum vsque acceperint Anno 418. quòd Valentinianus III. posteà Imperator ei ex Placidiâ Anno 419. natus fuerit; quòd Tertiò Consul factus fuerit Anno 420. quod Anno 421. in consortium Imperij ab Honorio ascitus fuerit, eodémque Anno, septimo Imperij mense, mortuus sit. Hæc inquam omnia, hâc *lege* posteriora sunt: de quibus interim consulendus Olympiodorus, *apud Photium*, Idacius, Prosper, Alij. Liquet itaque hunc Constantium Patricium per hos Annos in *Galliis* Magistrum militum egisse, *Gothis*, & quidem Narbonæ positis, oppositum; quos tandem Anno superiore 415. è Galliis in Hispanias fugauerit. Atque ita quadamtenus pacatæ res in Galliâ hoc tempore visæ sunt: quod *hâc lege* nominatim indicatur his verbis: *Sub clade Barbarica depopulationis, si qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commissa sunt, ad inuidiam PACATARVM rerum callidis litigatorum obiectionibus non vocentur.* Barbarica *depopulatio*, est *Gothica* per Gallias: per *pacatas* verò *res* indicatur, Gothos Galliâ iam pulsos Constantij operâ. Quibus ante ab Anno 413. Gallias depopulationibus infelices eâ parte Galliarum populi vel fugâ consulere sibi, vel aliter per congregationem indignè & inuidiosè quædam committere coacti. Quorum omnium indulgentia nunc tribuitur hâc constitutione ab Honorio Imp. ad Constantium Comitem & Patricium emissa. Quæ neque ab his nunc Constantij motibus abeunt, quem Olympiodorus χειμάτων κρείττονα vocat.

Secundò, *infelicium populorum congregatio*, hâc *leg.* proculdubio nihil aliud est quàm *Bagaudarum*, siue Bagaudica congregatio, coitio Gallorum quorumdam & humiliorum, qui partim iniquitate Iudicum Romanorum oppressi, partim metu Barbarorum seu Gothorum, in societatem quandam & Corpus coierant, ipsíque semet, quantùm poterant, vindicabant; vt res iam nota est, iam inde à Diocletiani temporibus Bagaudam pro congregatione infelicium populorum tumultu populari, motu agrestium & humiliorum acceptam: (de quo videndus Eumenius *in Panegyrico pro Scholis instaurandis*: Hieronymus *in Chronico*, Victor Schoti, Eutropius *lib. 9.* Orosius & Pæanius interpres Græcus *Eutropij*:) Ita Bagaudas hos, nominatim hoc ruentis Imperij tempore, per Gallias, quin & Hispanias extitisse; & Saluianus ipse Gallus tam de Galliis quàm de Hispaniis, *lib. 5. de gubern. Dei*, prolixè ostendit: & Idacius *in Chron. non vno loco*, de Bagaudis Hispanis, ipse Hispanus. Cumprimis Saluianus legendus est, vbi hæc inter alia obseruentur: *Et imputatur his INFELICITAS sua: imputamus his nomen calamitatis suæ, imputamus nomen quod ipsi fecimus: & vocamus Rebelles, vocamus Perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus Iudicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprij emolumenta verterant: Et indictiones, tributarias prædas, suas esse fecerunt.* Tandem in *Appendice Codicis Theodosiani* nuper edita extat *Constitutio 19.* ad hunc *Constantium V. Inlustrem Patricium*, sub characterismo, Anni proximi 417. aduersus eos qui libertos vt seruos emere vel inquietare, atque in seruitutem reuocare tum volebant: quod & ab *huius legis* argumento haud adeò alienum est. Verùm quid de *illâ Appendice* sentiendum sit, in *Prolegomenis* iam ostendimus.

QVORVM

QVORVM VSVS INTERDICTVS EST.

TITVLVS XV.

XI. Cod. Ivst. XLVI. vbi *Titulus* clariùs pleniúſque ita conceptus eſt, *Vt Armorum vſus inſcio Principe interd.* &c. Eſt igitur hic *Titulus*; Primò, De *vſu* Armorum. Secundò, De *Fabrica* armorum fuit *ſuprà, titulus* 11. *lib.* 10. *de Fabricenſibus*. Tertiò, De commercio Armorum, *alibi*. Titulus porrò hic iſto loco poſitus eſt (proximè poſt *Titulum de infirmandis his quæ ſub Tyrannis, vel Barbaris.*) Quia ij qui arma mouent ſecundum Tyrannos, & Barbaros, tertium genus eorum ſunt, à quibus pax publica turbatur.

¶ *De* Armorvm *vſu interdicto: Valentiniani Sen.* lex.

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Buleforum" Conſ. Campaniæ.

Nvlli" prorſus, Nobis inſciis adque inconſultis, quorumlibet" armorum mouendorum copia tribuatur." Dat. III. Non. Octobr. Altino," Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic* eſt *lex* 2. *ſupr. quibus equorum vſus conceſſus eſt, lib.* 9.

" *Buleforus* ſub Valentiniano Conſularis Campaniæ fuit Anno Domini 364. Aliorum Campaniæ Conſularium nomina repete ex *Notitiâ noſtrâ*.

" ſiue priuato ſeu Pagano, ſiue militi, ſi non hic intra eam prouinciam, vbi militat, conſiſtat; verùm intrà eam Prouinciam verſetur, vbi aliàs nullus miles erat: de quo mox. Quanquam neque eò reſpexiſſe puto Valentinianum: verùm ad Paganos nonnollos qui excipiendi videbantur, vel ſaltem excipi ſe volebant.

" ſiue ad oſtenſionem, ſiue ad defenſionem: & vt Interpretes barbarè, *defendibilium & offendibilium*.

" Etiam à te Conſulari Campaniæ.

" *Altini* hoc tempore conſiſtebat in Italia Valentinianus Sen. *huius leg.* Auctor, vbi & aliæ Conſtitutiones ab eo editæ veluti altera illa, cuius partes ſunt *lex* 16. *quorum appellat. lex vnic. de Nautis Tyberinis: l.* 7. *de Piſtoribus: l.* 7. *de Panis*: quæ omnes *data Altino* ideò dicuntur: Nempe Valentinianus, diuiſo cum fratre Imperio, Sirmio in Pannonia digreſſus, mox Mediolanum tendens, *Emonam*, *Aquileiam*, *Altinum, Veronam* tranſiiſſe ex Conſtitutionum ſubſcriptionibus deprehenditur. Quod quidem Altinum in Prouinciâ Venetiarum erat: vid. *Victorem Schotti*, & *Itiner. Peutinger.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Sen. hæc conſtitutio eſt, non *Theodoſij*, vt perperàm nonnulli eam allegant, & in his quoque Menochius, *de Arbitrariis*: de interdicto Armorum vſu, & vt vnico verbo vtar, de Exarmatione. Quæ quidem *lex* (quod primo loco hîc notandum) prolixioris conſtitutionis Valentinianeæ, ad Buleforum Conſularem Campaniæ emiſſæ pars eſt: vnde alterum quoque caput ſupereſt *hoc Codice*, purà *lex* 2. *ſupr. quibus equorum vſus*: quæ proinde *huic legi* coaſſanda venit, ceu eiuſdem conſtitutionis pars: & verò coaſſare *huic* noſtræ magnam lucem accendit: Quin & hâc ratione varij admodum Interpretum ad *hanc leg.* (quæ *Codici Iuſtinianeo* quoque inſerta eſt) errores nebulæque diſpelluntur: Contrà, de verâ *huius leg.* noſtræ ſententiâ finéque iudicium fieri liquidò poteſt.

¶ Ergo Valentinianus Sen. *hâc lege*, per *Campaniam*, nominatim Italiæ prouinciam, ipſe Venetiarum Vrbe, *Altini*, conſiſtens, (de quo iam in *Notis*:) *ARMA quæcunque, illa ſint à quotunque tandem, niſi ſuo*, [Principis] *permiſſu, moueri vetat.* ¶ De ipſo primum interdicto, tum de duabus illis Ampliationibus, tandem de Limitatione ſeu Determinatione vel etiam *Exceptione* videamus: tot enim partibus *hæc lex* conſtat, Tribus inquam his.

Initio, quid per Arma movere *hâc leg.* intelligendum ſit, atque adeò quid hoc Interdicto contineatur, anxiè quæritur: quia, quod cenſent Interpretes, (& in his *Lucas de Penna*) arma multis modis mouentur, bellum gerendo, pugnam ſeu prælium agendo, (Arma quippe mouere, vt ait Seruius *in* 12. *Æneid.* dicuntur homines cùm hoſtem petunt:) ſeditionem aut tumultum, vim aut violentiam, aliúdve crimen committendo. Illud ſaltem in confeſſo eſſe debet. Primò, Non de *Fabrica* armorum hîc agi (ad quam ſpectat *titulus de Fabricenſibus ſupr.*) Secundò, non de *commercio* armorum, (de quo eſt *Nouella Iuſtiniani de armis*,

mis 85.) Tertiò, Item non interdici hîc *possessione* armorum. Quartò, Sed neque *hâc leg.* subditos & quidem Campanos, armis multari, quod & olim deditis hostibus & vrbibus captis sæpè factum; sed & memoriâ patrum nostrâque vsurpasum: quin & ad tumultum cohibendum, & exturbanda latrocinia, de quo posteà quoque aliquid. Neque quidquam contra mouere debet *d. l. 2. supr. quib. equorum vsus*: (quam *huic* coassandam diximus) quâ Valentinianus, per Campaniam pariter, interdicit *habendorum* Equorum licentiâ. Equorum quippe possessio & vsus eadem sunt; quia neque eorum possessio à vulgo, nisi ad vsum quotidianum habetur: Cæterùm, Equorum vsus olim non erat in vrbibus, quia equos in vrbibus sedere vetitum erat: neque per eas Italiæ Prouincias equorum vsus ruri erat, quia solùm itribus exercebatur: quare non habebantur equi, nisi ad vsum itineris, quod *eâ leg.* prohibetur: Sic igitur qui habere equos prohibentur, vti equis prohibentur. Quintò, Sed neque hîc per *arma mouere* intelligendum, *bellum inferre*, seu *Guerram inchoare*, quod quidam minus bellè tentant, vel etiam censent, atque adeò de bello fermè ad *hanc leg.* prolixè tractant. Quod absurdum. Quid enim? An quisquam hanc licentiam à Principe petierit; an quisquam Principum id concesserit, quomodo sanè armorum mouendorum licentiam peti quandoque à Principe potuisse, séque adeò concessurum Valentinianus *hâc leg.* ait, ibi, *Nobis insciis adque inconsultis*; id enim & à Maiestatis iure in commune recedit, & Historiæ Romanæ prorsus aduersatur. Quid quod vox *Quorumlibet* ostendit, hîc agi de armis materialiter, non metonymicè sumptis. Sextò, Non est item *hâc leg.* Arma mouere, *gladium in Palatium Principis* nominatim ferre, quod *hâc leg.* prohiberi quidam scribit, velutì Bulleng. *2. de Imp. Rom. cap.* 16. *pag.* 134. de qua alioquin prohibitione agit Angel. *ad l. armatos. 9. ff. Ad leg. Iul. de vi.* Socin. *Reg.* 48. Laudens. *tract. de Principis Priuileg.* 632. Quo sanè more nonnulli olim ad Imperatorem salutationes non admissi, nisi positis armis, & explorato à discussore sinu: de quo *Tacit. & Dio.* Quod ab *huius legis* verbis & sententia longissimè recedit; atque inter alia, quod hæc interdictio Campaniam spectet, cuius Prouinciæ Consulari ideò inscribitur: vbi sanè tum Valentinianus Imperator non erat, verùm Altini, Venetiarum Vrbe, quod *huius leg.* subscriptio docet. ¶ Tandem igitur *arma mouere* hîc est, *armis in itinere vti*; arma ὁδοῦ seu vialia gestare, ὁπλοφορεῖν, ξιφηφορεῖν: de primo quidem, argumento Rubricæ, *Quorum VSVS interdictus est*; Ecquis enim altâ pace, (vt hoc æuo per Campaniam erat) alius armorum vsus fingi possit. Secundò, proprietate vocis *mouendi*, quæ propria de hoc armorum vsu & gestatione; sic Manilius huius æui Scriptor:

Aut solo vectatus equo; nunc arma mouebit.

Et in *veteri Epigrammate*:

——*Et in morem militis arma mouet.*

Et generatim signanter ea *moueri* dicuntur, quæ ab iter facientibus vsurpantur: Sic & *cursus moueri* dicitur: *l. 2. supr. de Curios. l. 11. supr. de curs. publ.* Sic & *miles moueri* quoque dicebatur, cùm iter faceret: *l. 7. d. tit. de curs. publ. Mouere* exercitus, absolutè apud Cassiodorum, *non vno loco.* (Alio quippe sensu *actio moueri* dicitur, pro intentari: *l. 4. Cod. de Præpos. Sac. Cubic. l. 3. C. de quadr. præscript.*) moueri carpentum & equos apud Pseud. Querolum *p.* 33. Quæ si Decianus sciuisset, non putasset, *mouere arma*, pro *portare* incontinenter reddi. Tertiò, & Scriptores quoque alij huius interdicti meminere, Armorum, videlicet à priuatis non gestandorum. Mitto Ammianum Marcellinum de quo postea. Synesius quoque *epistola* 107. (quadraginta circiter post *hanc leg.* annis) scribens, ἐκ ἐξὸν ἰδιώτας αἰθρίοντος ὁπλοφορεῖν. Tandem, quod validissimum, ex coniunctione *l. 2. supr. quibus equorum vsus concess.* id cùm maximè firmatur. Ita quidem, vt de ratione & fine huius prohibitionis exinde liqueat; Exinde scilicet apparet, Campaniam prouinciam à latronibus tum infestatam fuisse. *Vt*, inquit, *omnes latronum conatus debilitati conquiescerent*, (quod *eâ leg.* disertè dicitur,) duo hæc Valentinianus constitutum iuit. Primò quidem interdixit equorum vsu pastoribus, qui latrocinij infamiâ laborabant: (de quo *supr. tit. ne Pastoribus fil. dent. nutr.*) & quidem Pastoribus rei priuatæ; vt & Procuratoribus & Actoribus Senatorum. Secundò, armorum mouendorum seu gestandorum in itinere priuatis omnibus citra Principis licentiam interdixit. Hæc duo scilicet fermè instrumenta sunt opportuna patrandis fouendísque latrociniis, equi, armáque: *Arma* inquam, quod de abactoribus nominatim dicitur: *l. 1. §. 3. l. 2. ff. de Abig.* Et à Paulo, *5. Sent. sub tit. de Abigeator.* apud Auctorem collationis legum Mosaïcarum. *Atroces*, inquit, *Abactores sunt, qui equos & greges ouium de stabulis vel de pascuis abigunt, si vel id sæpius, aut à ferro conductâ manu faciunt.* Ita enim locum illum legi oportet: *à ferro conducta manus est*, ferro seu armis instructa accinctáque.

Ergo prohibita *hâc leg.* per Campaniam ὁπλοφορία seu armorum ὁδοῖον gestatio, ad prohibenda videlicet latrocinia: Quæ causa etiam est cur hic *titulus* superiori, qui est *de infirmandis his, quæ sub Tyrannis aut Barbaris gesta sunt*, proximè cohæreat: quia post Tyrannos & Barbaros, latrones tertium hominum genus sunt, à quibus pax publica turbatur infestatúrque. Sic sanè & Iustinianus inter alia Mandata & istud Præsidibus prouinciarum inculcas: *Nouell.* 17. *cap. vltim.* μηδὲ τοῖς ἄλλοις μηδὲ ὁπλοφορεῖν τῶν ἐχθ ... τινὶ συγχωρήσεις. Imò sic olim tralatitium fuit, in metu tumultus vel latrocinij, vel ad ea deinceps inhibenda, telorum vel armorum, prout res esset, modò commercio, modò possessione, modò vsu, vel in commune omnibus, vel nonnullis saltem personis interdicere. Ita Cicero, *Verrin.* 5. & Valer. Max. *lib.* 6. *cap.* 3. Edictum L. Domitij Prætoris Siciliæ memorant, ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia infestabatur, *ne quis telum haberet.* Sic idem Cicero, *eodem loco*, in eadem Siciliâ Edicta Prætorum, ob bellum fugitiuorum seruorum memorat, *vt ne quis seruus cum telo esset.* Ita simile Pompeij quoque Edictum memorat in ipsa Vrbe Româ, ad tumultum cohibendum. Plinius *lib.* 34. *cap.* 14. *Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Claudianæ, prohibentis vllum telum esse in Vrbe.* Sic & Iustinianus, vt rixis priuatorum occurreret, priuatis & armorum fabricâ, & commercio interdixit, *Nouell.* 85. Sic variè hoc Interdictum propositum, prout scilicet vsus esset, pro ratione temporis vel etiam loci, vbi seditiu vel latrocinia metuebantur: denique pro ratione personarum, à quibus metus erat. Hac sanè *lege*, cùm à latronibus metus esset, itinera Campaniæ infestantibus, Armorum vsu seu gestamine interdicendum in itinere credidit Valentinianus: vt proinde

proinde non sint hæc interdicta vnius generis, neque vnâ perticâ metienda, vel inter se commiscenda. Ergo in itinere vsu armorum, seu motione armorum interdicitur: Nam in vrbibus ipsis iam olim ὁπλοφορία prohibita: *l.1.3. π. ad leg. Iul. de vi publ.* (Quò non pertinet hæc *lex*:) In itinere verò regulariter licita olim erat: *d. l.1.* quod *hâc leg.* per Campaniam nominatim viatoribus prohibetur: & verò hoc æuo, quod iam ostendi, pariter in aliis prouinciis prohibitum erat. Quod cum à nonnullis perperam vsurparetur, per Campaniam, qui hac ratione sua latrocinia peragebant, ideò recentate hoc interdictum Valentiniano visum. Et hæc de ipso Interdicto.

II. Sequuntur *Ampliationes* duæ: Prior, ratione personarum: *Nulli prorsus*, inquit, nequidem scilicet ad domum Principis vel Senatorum pertinenti, veluti Pastoribus rei priuatæ, & Procuratoribus, & Actoribus Senatorum, vt *d.l.2.* vbi & his nominatim equorum vsu interdicitur. Neque hi scilicet à latrocinij suspicione aberant: imò insolentiores hi fermè, in Prouinciis fuêre: de quo ad *l... supr. de Iurisdict.* Quare & id arrogasse sibi videntur, vt scilicet arma mouerent seu gestarent, fiduciâ Principalis & Senatorij nominis: quibus & ipsis id *hâc leg.* adimitur: *Nulli PRORSVS*, inquit.

¶ Cæterùm quæritur hîc, an *priuatis* tantùm, id est, non militantibus id interdicatur? an verò & militibus? Quod ne quæsitum quidem fuisset, si de Campaniâ hîc agi attendissent illi, vbi nullus tum miles erat: Alibi nil tam proprium militi in militiâ scilicet agenti quàm ὁπλοφορία: extra eam miles priuatorum iure vtitur. Hinc adeò disertè Iustinian. *d. Nou.17. cap. vltim.* τὴν ὁπλοφορίαν τῶν ἰδιωτῶν prohiberi iubet. ¶ Cæterùm hîc nonnulli exceptionem addunt, ex *l. vltim. Cod. de Præpos. S. Cubic.* vbi Anastasius Præpositis S. cubiculi finitâ militiâ licere vult, *quotiens ad aspiciendos agros suos, vel ob aliam causam proficisci voluerint, cingulo vti.* Quod Cujacius per ξιφηφορεῖν vertit, quod minus probo. *Cingulo* quippe *vti*, non est gladium gestare, verùm insignia Magistratus in commune gerere. Aliud enim est ζώνη, aliud ξίφος. Chrysostom. *loco*, quem allegaui ad *l. vltim. supr. de Postul.* ἀπὸ δὲ τῆς ζώνης δοκιμάζομεν τὸν ἄρχοντα· ἀπὸ τῆς τοῦ κήρυκος φωνῆς· ἀπὸ τῶν ῥαβδούχων· ἀπὸ τοῦ σχήματος· ἀπὸ τοῦ ξίφους, ταῦτα γὰρ πάντα ἀρχῆς σύμβολα. Et Gregorius Nazianzenus, ἀρχὴν, inquit, τὴν μετὰ ξίφους καὶ παραζώνιον. *Cingulum* pro honore Magistratus siue Ciuili siue Militari. Cuius insignia, finitâ militiâ, deponebantur. Nisi quod singulari priuilegio Præpositis S. Cubiculi id tribuit Anastasius, *eâ lege*, quæ pars est maioris constitutionis Anastasianæ ad Eusebium magistrum officiorum: Quâ actum illi de priuilegiis eorum, qui officiis & dignitatibus vel adhuc fungebantur, vel iam functi erant: vt docet quoque *l.18. Cod. de dignitat. l.11. Cod. de Prox. Sacr. Scrin. l.2. Cod. de Comit. Consistor. l.1. Cod. de Aduoc. diuers. iudic.* (Quæ *leges* omnes inter se coniungendæ sunt, & cum *d. l. vltim. Cod. de Præpos. S. cubic.* coaptandæ:) Ac nominatim militiâ finitâ, vt *d.l. vltim.* ita *d.l.11. Cod. de Aduoc.* neque tantùm in vrbe constitutorum, sed & proficiscentium, vt *d.l. vltim.* & *d. l.18. Cod. de dignitat.* Quâ id priuilegium nonnullis dignitatibus conceditur, vt sine euocatoriâ vel vrbe digredi, vel in prouinciis consistentes, ad vrbem commeare possint. Ergo & priuilegij loco, id, *d.l. vltim.* Præpositis S. Cubiculi conceditur, vt officio functi, alióque proficiscentes pristino dignitatis cingulo vti possint.

Tandem hâc generali prohibitione continentur & Ecclesiastici, seu edicto de armis non gestandis ligantur, vt decisum refert in Senatu Cathalon. Peguera *decis.56.*

¶ Altera *huius leg.* Ampliatio est respectu Armorum. *Quorumlibet*, inquit, *Armorum*, quæcunque scilicet illa sunt; siue offendibilia, siue defendibilia; vt loquuntur: Cuiusmodi sunt ea quæ Synesius memorat *epist.109.* & *epist.133.* Siue cæ Lanceæ siue λόγχαι: siue κόντοι (de quibus & Curt. *lib.18.*) siue ξίφη ἀμφήκη, id est, *gladij ancipites*: siue κορύναι, id est *claua*, fortè ex oleastro: siue πελέκεις ἑτερόστομοι, id est *secures*, altera parte acutæ, quas in zonis ferebant. Item euiusmodi sunt ea quæ memorat Iustin. *Nouell. de armis 85. cap.4.* arcus, sagittæ, spathæ, enses, qui vocantur semispathia, zabæ, loricæ, conti, lanceæ, monocopia, sitinni, aspides, scuta, galeæ, cassides. Cùm tamen fortè nonnullorum saltem armorum vsum sibi licere oportere quidam putarent, veluti eorum, à quibus minor metus esset; Et tamen omnium promiscuè armorum gestandorum licentia *hâc leg.* admitteitur: quia etsi minor metus à nonnullis armorum generibus essent, aliquis tamen esset: vt ecce & clauâ quis æquè opprimitur, atque gladio: æquè securi, atque copide aut gladio.

III. Sequitur vltimo loco *Limitatio* seu determinatio: *Nulli*, inquit, *nobis insciis atque inconsultis copia tribuatur.* Quæ formula determinatiua aliis quoque *legibus* occurrit, vt *l.1. supr. de quæstion.* (vnde desumpta est *l. nullus, Cod. ad leg. Iul. Maj.*) indicátque specialem & expressam Principis indulgentiam: Nampe permissuros sese hâc formulâ indicant Impp. nonnullis, id quod in commune vetarent, prout rem ipsi explorassent, vel etiam explorata ipsis eorum fides & integritas esset. Proinde Principali examini id reseruat, Ordinariisque Iudicibus adimit, veluti Consularibus Campaniæ, *hâc leg.* Sanè & ex Iuliani *epist. ad Leontium 22.* id ipsum discere est, nempe nonnisi Principis iussu ὅπλων χρῆσιν licitam fuisse: ea quippe epistola Iulianus Leontium in cohortem Domesticorum adscribens, ei nominatim ὅπλων χρῆσιν tribuit: ἐπιτρέψαντες οὖν σοι τὴν τῶν ὅπλων χρῆσιν, ἀπεικάσαμέν τι παροιμίας, ἣ τοῖς τοιούτοις ἀφειδῶς παρορᾶ δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν ἱππέων ἐγκαταλέξαι δέ σε τῷ οἰκείῳ συντάγματι γένοιτ᾽ ἂν τῶν ὑπασπιστῶν ἢ τῶν φυλακικῶν. ¶ Et hæc quidem est *huius leg.* sententia, vnde deinceps elucebit, quomodo ea & quatenus in vsum & praxim deduci possit, quâ miserè plerique hactenus abutuntur. De vsu videlicet armorum prohibito, vel concesso, commentantes: in quibus est & Menochius, *lib.2. de Arbitrar. cent.4. casu 394. à num.18. ad 92.* Inter quæ & illud foret, si Iudaicè & contra eius finem (quem ex *d.l.2. supr. quib. equor. vsus*, eduximus,) eam ita acciperemus, quasi non extra ordinem, necessitate publica vel priuata vrgente, arma mouere, séque & publicam disciplinam pacémque vindicare armis liceret. Quod tamen historica *huius leg.* causa refutat, & rationi naturali, omnique alij iuri contrarium est: Quò his casibus armis vti licet, de quo sunt præter notissimos Iuris textus *hoc Cod. l.2. supr. ad leg. Corn. de sicar.* & *l.14. supr. de desertor.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas 20. de reddito iure Armorum*: de qua mox. Quin & huc pertinet egregius Synesij locus *d. epist.107.* vbi contra eam obiectionem de qua *suprà*, excipit, pro tuendo eo quòd vsum armorum, imò & fabricæ vsurpassent Cyrenæi in patria: Quòd hostes latè omnia tene-

 tent,

rent, omniáque deprædarentur, & singulis diebus ingentes populos iugularent, & interea nullus miles ad esset : *οὐδεὶς ὁ κωλύων ἡμᾶς ὅπλα κατασκευάζειν τῶν πολεμίων μὴ ἐπεχόντων, καὶ λίαν ἀπαιτεῖ πεπραγμένων καὶ ἀποστραφέντων ἀνημέρας δήμους ἀθρόους, τετηρηκότων δὲ ἐκ τούτων ἀεὶ καὶ φαίνεσθαι : ἅτε λέξεις ὡς ἐκ τῶν ἰδιώτας ἀνθρώπους ὑπλοφορεῖν ἀποδειχνύειν δὲ ἐξὸν ὅμως καὶ ὁ πάλιν ἐν χαλεπώτερα τῷ παρομοίῳ σώζεσθαι*. Tandem in confesso est, interim seu interdum gladium ad occidendum hominem ab ipsis *legibus* porrigi : de quo obuia sunt loca. ¶ Quibus tamen accenseri nullo modo patior, quod vulgò hactenus fit, Ammiani Marcellini locum, *lib.23. p.256.* vbi ait ; *Irruentibus tantùm armis externis legem vnam esse & perpetuam, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris* : Quo loco plerique *morem* intelligunt, quo priuato regulariter arma mouere non liceat. Perperàm. Nam, vt locus ille integer ostendit, id pertinet ad omina signáque quæ ex more Gentilitio ab expeditione aliquâ seu procinctu, & vt *ibidem* loquitur, ab alieno peruadendo, desistere regulariter suadebant : à quo more recedendum ait, cùm arma externa irruerent ; & proinde salus omni ratione defendenda veniret. Ergo illis verbis, *nihil renitente vi moris*, indicatur, auspiciorum & ominum, auguralisque adeò disciplinæ ratio & obseruatio. Haud alius igitur huius loci sensus est, quàm quo sensu rectè dixeris, Iudæos tandem irruentibus armis externis, salutem suam Sabbatho defendere edoctos, *nihil renitente vi moris*, vel potiùs superstitionis circa Sabbathi religionem. Quid quod & de loci illius Scriptura nondum liquet ? Cum ibi ex *MSS.* nonnulli reponant, *nihil remittente vi mortis*, vt in vulgato illo, *Contra vim mortis non est medicamen in hortis*. Vtrouis modo *locus* ille legatur, quanquam priore omninò legendus mihi videtur ; nihil ille ad *legem* nostram facit. Atenim huc apprimè facit datum populo Romano Anno Domini 440. ius Armorum à Valentiniano III. *Nouellâ* (inter Theodosianas) *de reddito iure armorum* 20. aduersus Gensericum Vandalorum Regem, qui superioris Anni fine Carthaginem occupauerat, cuius excursus hoc Anno metuebatur : vbi præter ea, quæ initio præfatur, hæc necessaria ad locum occurrunt : *Singulos vniuersósque nostros monemus Edicto, vt Romani Roboris confidentia ex animo quo debent propria defensare cum suis aduersus hostes, si vis exegerit saluâ disciplinâ publicâ, seruatâque ingenuitatis modestiâ, QVIBVS POTVERINT ARMIS nostrásque prouincias, ac fortunas proprias fideli conspiratione & iuncto vmbone tueantur*, &c.

FINIS.